

פנקס ועד ארבע ארצות

לקוטי תקנות כתבים ורשומות

סדורים ומבוארים

בידי

ישראל היילפרין

בתוספת מלון מפתחות תצלומים ומפה

של בית ישראל דד"א

ירושלים תש"ה

הוצאת מוסד ביאליק של הסוכנות היהודית לארץ-ישראל

כל הזכויות שמורות

נדפס בארץ-ישראל בדפוס מרכז, ירושלים

הוצאת הספרים "עינות" ברלין-שרלוטנבורג

ע"י הוצאת הספרים "עינות" יצאו לאור הספרים הללו:

משנה תורה לרמב"ם

1. ספר המדע מבואר בצרוף מבוא ע"י

ש. ראבידוביץ

תפתה ערוך לר"מ זכות מעובד ומבואר בצרוף מבוא והערות ע"י

ד. א. פרידמאן

שבחי הבעש"ט ערוך מחדש בצרוף מבוא והערות ע"י

ש. א. הורודצקי

ספורי מעשיות לר"נ מברצלוב בצרוף מבוא מאת הנ"ל

תורת רבי נחמן מברצלוב ושיחותיו

נלקטו ונערכו בצרוף מבוא ע"י הנ"ל

חוקי חמורפי מבוארים בצרוף מבוא והערות ע"י

הד"ר ש. י. טשרנא

בימי בית שני מאת הד"ר יוסף קלוזנר

ידיעת עמנו מאת הד"ר יעקב רובינזון

תורת המגיד ממזריטש ושיחותיו נלקטו ונערכו בצרוף מבוא ע"י

ש. א. הורודצקי

מיכ"ל, שיריו אגרותיו ותרגומיו בצרוף מבוא וציונים מאת

י. פייכמאן

כתבי רבי נחמן קרוכמאל

ערוכים ומוגהים בצרוף מבוא, לוח מונחים ומפתחות ע"י

שמעון ראבידוביץ

הממכר הראשי של ספרי "עינות"

הוא בידי בית מסחר הספרים

«ילקוט»

Buchhandlung „Jalkut“ G. m. b. H.

Berlin-Charlottenburg, Kantstr. 46

Telefon: Steinplatz 10226

11

12

13

זוכר קוראי הדורות של בית ישראל בפולין

משה שור
מאיר באלאבאן
יצחק שיפר
עמנואל רינגלבלום

אשר נתקדשו בקדושת דמם עם אחיהם בני עמם
בגזירות ת"ש-תש"ה

הקדמה

למעלה ממאתים שנה התקיים ועד ארבע הארצות, המוסד השופט, המנהג והמחוקק של יהודי פולין, אשר אף בימי ירידתו התנחמו בו ודרשו עליו "לא יסור שבט מיהודה". תקנות הועד ופסקיו, החלטותיו ומעשיו נרשמו בשעתם על דפי הפנקסים של "ראשי המדינה", "דייני המדינה" וכו', והיו ל"פסקי הלכות" ולתקנות קבועות שעל פיהם הורו ומהם למדו. כל הפנקסים האלה אבדו במשך הזמן באשר אבדו. היה מי שסיער כי נשרפו בידי ראשי הועד עצמם עם ביטולו, מחשש בקורת ממשלתית. אולי נידונו בשעתם לגניזה ולא דוקא לשריפה ואחר-כך אבדו במסיבות אחרות. בין כך ובין כך ומכל הפנקסים המקוריים של הועד לא נותרו אלא שלושה דפים בלבד. לפני כיוכל שנים נמצאו שלושת הדפים האלה בעיר דובנא שבולין, מקום-מושביו של פרנס הועד האחרון, ומשם נשלחו אל שמעון דובנאב והלה מסרם למכון המדעי היהודי (ייווא) בוויילנה. כאן נספו כנראה גם הם בתוך שאר גנזי ישראל, בתוך שאר כל ישראל שבמדינת פולין.

אכן, כמה וכמה תקנות והסכמות, פסקים וכרוזים, אגרות שנשלחו מן הועד ושנשלחו אליו הועתקו בשעתם זעיר פה זעיר שם והובלעו בספרות הגדולה של אותם הדורות ובפנקסי הקהילות השונות. כמה וכמה תעודות לועזיות בנות זיקה לועד נשתמרו בארכיונים שונים שבפולין ושלזיה הסמוכה. כמה רשומות וידיעות נמצאו מפורזות על פני הספרות ההיסטורית והמשפטית הפולנית. מגמת הספר הזה היא לכנס, במידת האפשר, את כל הנפוצות האלה מכתבי-היד ומספרי הדפוס, מן העתונות המדעית ומן העתונות הלא-מדעית, — מכל מקומות פיזוריהן. התעודות נתונות בספר לפי סדר הזמנים, גופי כתבים שיצאו מידי הועד או נועדו אליו ניתנו באות רגילה, רשומות — באות זעירה. לאחר כל תעודה ורשומה באה הערה כללית על מוצאה, מהימנותה, ועל שאר הבעיות הפורמאליות וההיסטוריות הכרוכות בה בכללה, ובשוליים — הערות לפרטים. במדור מיוחד ניתנו במקורן התעודות הלועזיות שתרגומן או תמציתן הובאו בפנים.

בסוף הספר ניתן מלון למלים זרות, מונחים טכניים, ראשי-תיבות ושימושי-לשון מיוחדים. כמו כן מפתחות מפורטים: מפתח הענינים, מפתח שמות האנשים ומפתח השמות הגיאוגראפיים. המצוין גם את שמותיהם הלועזיים של המקומות. כן נספחה לספר גם מפה של בית ישראל דר' ארצות, המראה בין השאר את החלוקה האדמיניסטרטיבית היהודית (לעומת החלוקה האדמיניסטרטיבית הכללית) במאת-השנים האחרונה לקיומו של הועד. לא היתה אפשרות להביא במפה את כל המקומות הנזכרים בתעודות המכונסות בספר, אך לעומת זאת הובאו בה כמה וכמה מקומות שרק במקרה לא נזכרו בהן. מקומות אלו, כשאר כל המקומות המובאים במפה, צוינו במפתח הגיאוגראפי. בבחירת המקומות הסתייע המחבר גם ברשימות המפקד של יהודי פולין משנת 1764. בציון הגבולות היהודיים נעזר בין השאר גם בחשבונות מס הגולגולת משנת תע"ז, כתיי אוסלניאום בלבוב (על-פי העתקה שנתן לו בטובו ד"ר נ. מ. גלבר). הגבולות הכלליים

ניתנו על-פי המפות של וולאדיסלאב סמקוביטש: "פולין במאה הי"ז", ו"פולין בימי החלוקות (1770 — 1795)".

מחמת היקפו הגדול של הספר גופו, הוכרח המחבר לוותר על מבוא כללי ומקיף ולהסתפק לפי שעה בדיון על שאלה אחת — ראשיתו של ועד ארבע הארצות* — שבירורה במקום הזה נראה לו בגדר חובה. על דברי ימי הועד בכלל עתיד עוד המחבר לדון בקרוב בפרטות.

הספר הוא פרי עבודה ממושכת. ראשיתו חלה עוד בימי היאבקות לאבטונומיה יהודית בפולין. כשנדמה היה כי נשקף עתיד לשלטון-בית יהודי בגולה. המחבר עשה את עבודתו בוילנה, ווארשה, ברלין וירושלים. בכל המקומות זכה ליחס אדיב מצד מנהלי בתי-הספרים ועובדיהם. כן הואילו כמה חכמים לכבדו בהערות מחכימות, שהובאו בפנים בשם אומרים, בדקו לבקשתו בכתבי-יד ובספרי דפוס והעתיקו מהם לפי הצורך. אף מסרו לידו העתקות שהעתיקו לעצמם. המנוח ד"ר יהודה (לואי) לוין ז"ל מסר לצורך הספר הזה מספר ניכר של העתקות מן הארכיון בברסלא, — כל התעודות מן הארכיון הזה שנדפסו לראשונה בספר שלפנינו משלו הן. מר יצחק ריבקינד ייבדל לחיים, מן הסמינריון התיאולוגי היהודי בניר-יורק, נענה למחבר משך שנים כל-אימת שנתבקש לכך. מר א. ל. יעקבוביץ (עקביא) הגיה את הכרונוולוגיה של הספר, רובו ככולו.

אף הדפסת הספר נמשכה זמן רב, למראשית המלחמה באירופה ועד סופה. הוצאתו נסתיעה לראשונה ממר מאיר קריינין ז"ל וממר ישראל פרויקין ייבדל לחיים, באמצעות החברה הארץ-ישראלית להיסטוריה ואתנוגרפיה. בית-ההוצאה "דרום" הוא שהתחיל בהדפסת הספר, ומוסד ביאליק תחילה עזב עמו ומשפסקה ההדפסה מחמת שעת החירום, חידש אותה וטרח בה עד שהביאה לידי סיום. ר' מיכל רבינוביץ, ידו היתה עם המחבר בהגהה, בעצה, בשיקול דברים ובירורם כל השנים שנמשכה הדפסת הספר, אף לאחר שפרש מהוצאתו. בית-הדפוס "מרכז" ועובדיו עמלו עם המחבר והמו"ל על תקנת צורתו החיצונית של הספר. יישר כוחם של המסייעים כולם.

י. היילפרין

תוכן הענינים

עמוד		
ו' - ח'	הקדמה	
ט"ו - כ"ד	ראשיתו של ועד הארצות	
516-483, 440-1	תקנות כתבים ורשומות (כולל גם מילואים)	
1	שנת שמ"א	סעיף א'
2	שנת שמ"ב	ב' - ו'
4	שנת שמ"ו	ח'
4	שנת שמ"ח	ט' - י'
483, 5	שנת ש"ן	יא - י"ב, תחקיב
6	שנת שנ"א	יג - י"ד
7	שנת שנ"ג	ט"ו
7	שנת שנ"ד	ט"ו - י"ח
488, 7	שנת שנה	יט - ל"א, תחקיב
11	שנת שנו	ל"ב - ל"ד
12	שנת שנו	ל"ה - ל"ו
13	שנת שנו	ל"ז
489, 14	שנת שס"א	ל"ח - ל"ט
14	שנת שס"ג	מ' - מ"ב, תחקיב - תחקי"ה
17	שנת שס"ו	מ"ג - ע"ו
24	שנת שס"ח	ע"ח
25	שנת שס"ט	ע"ט - ס"ב
27	שנת ש"ע	ס"ג
27	שנת שע"א	ס"ד
27	שנת שע"ב	ס"ה - ס"ו
489, 29	שנת שע"ד	ס"ח - צ', תחקיב
491, 30	שנת שע"ו	צ"א - צ"ה, תחקיב
34	שנת שע"ח	צ"ו - צ"ח
36	שנת ש"ס	צ"ט - ק'
36	שנת שס"א	ק"א - ק"ג
38	שנת שס"ב	ק"ד - ק"ז
40	שנת שס"ג	ק"ח - ק"י
45	שנת שס"ד	ק"יא - קמ"ט
52	שנת שס"ו	ק"נ - קנ"ח
57	שנת שס"ח	קנ"ט - ק"ס

עמוד	המשך הרשימה של תקנות כתבים ורשומות	שנת שפ"ס	סעיף	קס"א
58	שנת שפ"ס	"	קס"ב, תחקכ"ח	491, 58
58	שנת שצ"ד	"	קס"ד-קס"ה, תחקכ"ט	491, 58
59	שנת שצ"ה	"	קס"ז-קס"ח	60
60	שנת שצ"ו	"	קס"ט-ק"ע	492, 60
60	שנת שצ"ז	"	קע"א, תחק"ל-תחקל"א	492, 60
61	שנת שצ"ח	"	קע"ב-קע"ג, תחקל"ב	492, 61
61	שנת שצ"ט	"	קע"ד-קע"ה, תחקל"ג	61
66	שנת ת'	"	קע"ו-קע"ח	66
66	שנת ת"א	"	קע"ט-ק"פ	66
68	שנת ת"ב	"	קפ"א-קפ"ג	493, 68
70	שנת ת"ג	"	קפ"ד-קפ"ה, תחקל"ד	70
75	שנת ת"ד	"	קפ"ט-קצ"ה	75
75	שנת ת"ה	"	קצ"ו-קצ"ז	75
76	שנת ת"ו	"	קצ"ח-ר'	76
77	שנת ת"ז	"	ר"א-ר"ד	77
77	שנת ת"ט	"	ר"ה-ר"ו	77
81	שנת ת"י	"	ר"ז-ר"ט"ו	81
493	שנת תיא	"	ר"ז-ר"י"ז	493
82	שנת תי"ב	"	תחקל"ה	82
83	שנת תי"ג	"	רי"ח	83
86	שנת תי"ד	"	רי"ט-רכ"ג	86
88	שנת תט"ו	"	רכ"ד-רכ"ו	88
89	שנת תט"ז	"	רכ"ז-רכ"ח	89
89	שנת תי"ז	"	רכ"ט-ר"ל	89
494, 90	שנת תי"ח	"	רל"א-רל"ד	494, 90
92	שנת תי"ט	"	רל"ה-רל"ח, תקל"ו	92
93	שנת ת"כ	"	רל"ט-ר"מ	93
97	שנת תכ"א	"	רמ"א-רמ"ג	97
97	שנת תכ"ב	"	רמ"ד-רמ"ה	97
99	שנת תכ"ג	"	רמ"ו	99
102, 505	שנת תכ"ד	"	רמ"ז-רנ"א	102, 505
102, 494	שנת תכ"ה	"	רנ"ב-רנ"ד, תחקע"ג	102, 494
105, 495	שנת תכ"ו	"	רנ"ה-ר"ס, תחקל"ז	105, 495
110	שנת תכ"ז	"	רפ"א-רס"ו, תחקל"ח	110
113	שנת תכ"ח	"	רס"ח-רע"א	113
114	שנת תכ"ט	"	רע"ב-רע"ה	114
118	שנת ת"ל	"	רע"ו-רפ"ז	118
	שנת תל"א	"	רפ"ח-ש"ו	

עמוד	המשך הרשימה של תקנות כתבים ורשומות
495, 133	שנת תל"ב סעיף ש"ז-שלא, תתקל"ט
496, 140	שנת תל"ג " של"ב-ש"מ, תתקמ"א-תתקמ"ב
145	שנת תל"ד " שמ"א-שמ"ד
147	שנת תל"ה " שמ"ה
498, 147	שנת תל"ו " שמ"ו-שנ"ד, תתקמ"ג
152	שנת תל"ז " שנ"ה-שס"ה
160	שנת תל"ח " שס"ו-שע"ד
166	שנת תל"ט " שע"ה-ש"פ
167	שנת ת"מ " שפ"א-שפ"ט
170	שנת תמ"א " ש"צ-שצ"ג
179	שנת תמ"ב " שצ"ד-שצ"ט
180	שנת תמ"ג " ת'-תי"ד
193	שנת תמ"ד " חט"ו-תכ"א
201	שנת תמ"ה " תכ"ב-תכ"ה
203	שנת תמ"ו " תכ"ו-תכ"ט
204	שנת תמ"ז " ת"ל-תל"ו
207	שנת תמ"ח " תל"ז-תמ"ו
211	שנת תמ"ט " חמ"ז-חנ"ג
498, 215	שנת ת"ן " חנ"ד-תס"ג, תתקמ"ד
499, 219	שנת חנ"א " חס"ד-תע"ה, תתקמ"ה
224	שנת חנ"ב " תע"ו-תפ"ה
228	שנת חנ"ג " תפ"ו-תצ"ד
232	שנת חנ"ד " תצ"ה-תצ"ט
234	שנת חנ"ה " ת"ק-תק"ג
235	שנת חנ"ו " תק"ד-תק"ט
237	שנת חנ"ז " תק"י-תקי"ב
239	שנת חנ"ח " תקי"ג-תקט"ז
499, 241	שנת חנ"ט " תקי"ז-תקכ"ג, תתקמ"ג
245	שנת ח"ס " תקכ"ד-תקל"ב
255	שנת תס"א " תקל"ג-תקל"ו
256	שנת תס"ב " תקל"ז-תקל"ח
500, 257	שנת תס"ג " תקל"ט-תק"מ, תתקמ"ז-תתקמ"ח
500, 258	שנת תס"ה " תקמ"א-תקמ"ב, תתקמ"ט-תתק"נ
262	שנת תס"ו " תקמ"ג
263	שנת תס"ז " תקמ"ד
263	שנת תס"ח " תקמ"ה-תקמ"ו
263	שנת תע"א " תקמ"ז
264	שנת תע"ב " תקמ"ח-תקי"ג
265	שנת תע"ג " תקנ"א-תקנ"ה

המשך הרשימה של תקנות כחבים ורשומות		עמוד
שנת תע"ד	סעיף תקנ"ו-תקנ"ה, תחקע"ד-תחקע"ה	505, 270
שנת תע"ה	תקנ"ט-תק"ס	270
שנת תע"ו	תקס"א	270
שנת תע"ז	תקס"ב-תקס"ה	272
שנת תע"ח	תקס"ו-תקע"ו, התקנ"א, תחקע"ו-תחקע"ז	507, 500, 273
שנת תע"ט	תקע"ז-תקס"א, התקנ"ב-תחקנ"ד	501, 286
שנת ת"פ	תקפ"ב-תקפ"ד, תחקנ"ה	501, 290
שנת תפ"א	תקפ"ה-תקפ"ח, תחקנ"ו	501, 290
שנת תפ"ב	תחקנ"ז	501
שנת תפ"ג	תקפ"ט-תקצ"א, תחקנ"ח	501, 292
שנת תפ"ד	תקצ"ב-תקצ"ט, תחקנ"ט-תחק"ס	502, 293
שנת תפ"ה	ת"ר-תר"ה, תחקס"א	502, 301
שנת תפ"ו	תר"ו-תר"ז, תחקס"ב-תחקס"ד, תחקע"ח	508, 502, 303
שנת תפ"ז	תר"ח-תרי"א, תחקס"ה	504, 304
שנת תפ"ח	תרי"ב-תרי"ז, תחקס"ו	504, 308
שנת תפ"ט	תרי"ח-תר"כ, תחקס"ז	504, 310
שנת ת"צ	תרכ"א-תרכ"ג, תחקס"ח	504, 311
שנת תצ"א	תרכ"ד-תרכ"ה, תחקס"ט-תחק"ע	504, 317
שנת תצ"ב	תרכ"ו-תרכ"ח	318
שנת תצ"ג	תרכ"ט, תחקע"א	504, 318
שנת תצ"ד	תחקע"ב	504
שנת תצ"ה	תר"ל-תרל"א, תחקע"ט	508, 319
שנת תצ"ו	תרל"ב, תחק"פ	509, 319
שנת תצ"ז	תרל"ג-תרל"ד, תחקס"א	509, 319
שנת תצ"ח	תרל"ה	320
שנת תצ"ט	תרל"ו-תרמ"ט, תחקס"ב	510, 320
שנת ת"ק	תרנ"ג-תרנ"ד	330
שנת תק"א	תרנ"ה-תרנ"ו	332
שנת תק"ב	תרנ"ז-תרנ"ח, תחקס"ג	510, 333
שנת תק"ג	תרנ"ט-תר"ס	335
שנת תק"ד	תרס"א	337
שנת תק"ה	תרס"ב	337
שנת תק"ו	תחקס"ד-תחקס"ה	510
שנת תק"ז	תרס"ג	337
שנת תק"ט	תרס"ד	337
שנת תק"י	תרס"ה-תרס"ו, תחקס"ו	511, 338
שנת תקי"א	תרס"ז-תרס"ד, תחקס"ז	511, 339
שנת תקי"ב	תרס"ה-תרצ"ד, תחקס"ח-תחקס"ט	511, 366
שנת תקי"ג	תרצ"ה-תש"ח, תחק"צ	512, 376

עמוד

המשך הרשימה של תקנות כתבים ורשומות

387	שנת תקי"ד סעיף תש"ט-תשכ"ח
512, 399	שנת תקט"ו " תשכ"ט-תשמ"א, התקצ"א
514, 408	שנת תקט"ו " תשמ"ב-תשנ"ו, התקצ"ב
514, 419	שנת תקי"ז " תשנ"ח-תשס"ו, התקצ"ג
422	שנת תקי"ח " תשס"ו-תשע"ו
429	שנת תקי"ט " תשע"ז-תשס"ג
431	שנת תקכ" " תשס"ד-תשצ"א
514, 433	שנת תקכ"א " תשצ"ב-תשצ"ה, התקצ"ד
434	שנת תקכ"ב " תשצ"ו-תתי"א
437	שנת תקכ"ג " תתי"ב-תתכ"ב
514, 440	שנת תקכ"ד " תתכ"ג-תתכ"ה, התקצ"ה
441	שנת תקכ"ה " תתכ"ו-תתלי"ג

450 — 441 עם ביטולו של ועד ארבע ארצות

443	שנת תקכ"ה סעיף תתלי"ד-תתלי"ט
445	שנת תקכ"ו " תת"מ-תתמ"א
448	שנת תקכ"ז " תתמ"ב-תתמ"ג
450	שנת תקל"ד " תתמ"ד
450	שנת תקמ"ה " תתמ"ה
450	שנת תקמ"ו " תתמ"ו
450	שנת תקנ"א " תתמ"ז
450	שנת תקנ"ב " תתמ"ח

482 — 451 מחוסרי זמן

451	שנת שנ"ב בקירוב סעיף תתמ"ט
452	לפני שנת שנ"ה " תתנ"ג-תתנ"ד
452	לפני שנת שס"ג " תתנ"ה
453	לפני שנת שס"ד " תתנ"ו
453	לפני שנת שס"ה " תתנ"ז
454	שנת שס"ו-שס"ט " תתנ"ח
454	לפני שנת שע"ב " תתנ"ט-תת"ס
455	לפני שנת שע"ד " תתס"א
456	לפני שנת שע"ו " תתס"ב
456	לפני שנת שע"ח " תתס"ג
457	לאחר שנת ש"צ " תתס"ד
457	לפני שנת שצ"ב " תתס"ה
458	לפני שנת שצ"ג " תתס"ו
515	לפני שנת שצ"ד " תתקצ"ו
458	שנת שצ"ו-שצ"ז " תתס"ז

עמוד

המשך הרשימה של תקנות כתבים ורשומות

458	תתס"ח	לאחר שנת שצ"ו סעיף
459	תתס"ט	לפני שנת שצ"ה "
459	תת"ע	שנת שצ"ח בקירוב "
459	תתע"א	לפני שנת שצ"ט "
460	תתע"ב	לפני שנת ת' "
460	תתע"ג-תתע"ד	לפני שנת ת"ג "
461	תתע"ה	לפני שנת ת"ה "
461	תתע"ו-תתע"ז	לפני שנת ת"ח "
462	תתע"ח	לאחר שנת ת"ח "
515	תתקצ"ז	בין ת"כ-תנ"ו "
462	תתע"ט	שנת תכ"ד בקירוב "
462	תת"פ	לפני שנת תכ"ו "
463	תתפ"א	שנת תכ"ו-תכ"ז "
463	תתפ"ב	שנת תכ"ח-תמ"ח "
463	תתפ"ג	לפני שנת תל"א (ז) "
464	תתפ"ד	שנת תל"ג בקירוב "
465	תתפ"ה	שנת תל"ו-תמ"א "
466	תתפ"ו	לאחר שנת תל"ט "
467	תתפ"ז	לפני שנת תמ"ג "
467	תתפ"ח-תתפ"צ	לפני שנת תמ"ד "
468	תתפ"א	לפני שנת תמ"ה "
469	תתפ"ב	לפני שנת תמ"ו "
469	תתפ"ג	שנת תמ"ז-ת"נ "
470	תתפ"ד	לפני שנת תמ"ט "
470	תתפ"ה	לפני שנת ת"נ "
470	תתפ"ו	לפני שנת תנ"ה "
471	תתפ"ז	לפני שנת תנ"ו "
471	תתפ"ח	לפני שנת תנ"ח "
472	תתפ"ט	לפני תס"ב-תס"ג "
472	תת"ק	שנת תס"ב-ת"ע "
472	תתק"א	לפני שנת תס"ה "
472	תתק"ב	שנת תס"ז-ת"פ "
473	תתק"ג	לפני שנת תע"ה "
516	תתקצ"ח	לפני שנת תע"ז "
473	תתק"ד	לפני תע"ז-תע"ט "
373	תתק"ה-תתק"ו	לפני שנת תע"ט "
474	תתק"ז-תתק"ח	לפני שנת ת"פ "
475	תתק"ט-תתקי"ג	לפני שנת תפ"א "
476	תתקי"ד	שנת תפ"ה-תפ"ו "

עמוד	המשך הרשימה של תקנות כתבים ורשומות
476	שנת תפ"ה-ת"צ סעיף תתקט"ו
480	לפני שנת תפ"ו " תתק"ז
516	לפני שנת ת"צ " תתקצ"ט
480	לפני שנת תקט"ו " תתקי"ז
480	לפני שנת תקט"ז " תתקי"ח
480	לפני שנת תקי"ט " תתקי"ט
481	לפני שנת תקכ"ג " תתק"כ
516	לפני שנת תקכ"ד " תת"ש
481	לפני שנת תקכ"ה " תתקכ"א
533—517	תוספת הערות ותיקונים
629—536	מלון ומפתחות
536	מלון
556	מפתח הענינים
572	מפתח שמות האנשים
610	מפתח שמות המקומות
632—630	סימנים, ראשי-תיבות וקיצורים
635—633	תיקון טעויות
I-LXXXVIII	מדור התעודות הלועזיות

תצלומים

מהסכמת רבני ד' ארצות לסידור ר' שבתי הסופר, שנת שע"ז (סעיף צ"ב)
 מהסכמת רבני ד' ארצות לסידור הג"ל, שנת שע"ח (סעיף צ"ו)
 עמוד מפנקס דד' ארצות, ועד יערסלב תליא (סעיפים רצ"ז-רצ"ט)
 עמוד מפנקס דד' ארצות, ועד יערסלב תליא (סעיף ש')

מפה

בית ישראל דד"א (תכ"ו-תקכ"ד)

ראשיתו של ועד הארצות

התעודה הראשונה של ועד ארבע הארצות אשר הגיעה לידינו כלשונה והפותחת את הספר הזה היא מיום ג' ט"ו כסליו שנת שלו"ה לפ"ק = 22 בנובמבר 1580. ממנה אנו למדים, לכל הדעות, כי בשנת שמ"א = 1580 כבר היה הועד קיים ועומד. אך אימתי נוסד? יש אומרים: בה בשנה או בקירוב באותה שנה, ויש מקדימים את זמן ייסודו שנים הרבה. טיב הספר שלפנינו דורש לבל תחסרנה בו גם הידיעות המתיחסות אל קיומו של הועד לפני שנת שמ"א. נביא אפוא, לפי סדר הזמנים, כל אותן הידיעות, נבחון אותן אחת-אחת, ועל-ידי כך יתברר ממילא גם מעמדה הנוכחי של הבעיה הנידונה.

שנת רצ"ג

1. בפקודה מיום 23 ביוני שנת 1533 (= 5' סיון רצ"ג) הודיע המלך זיגמונט I לכל השלטונות בנסיכות ליטא כדברים האלה: הסוכן המסחרי של המלכה, יהודה בן מתתיהו (Игуда Богдановичъ), קבל לפני המלך על יוסקא בן שלום (Евьеко Шломичъ) מבילסק. יוסקא האשים את בנו של יהודה, פסח, שנטל ממנו פונדא עם י"ג שאק גדו' ולא החזירם לו. הדבר הובא לפני הרבנים שלהם בהיותם בלובלין (докторове) על-פי-כן הוסיף יוסקא לתבוע את האב והבן לבית-משפט אחר, כדי לעקל את סחורותיהם ולגרורם להם תקלות. כנגד זה הביא יהודה לפני המלך את פסק-הדין של הרבנים וביקש לאשרו ולקיימו. המלך נענה לו בכך והוא מצוה על כל השלטונות בנסיכות ליטא לבל ילעצור את יהודה ואת פסח, לא אותם גופם ולא את סחורותיהם, ולנהוג כלפיהם בהתאם לפסק-הדין הנ"ל של הרבנים.

עד כאן מלוא תכנו של כתב-הפקודה, שפורסם על-ידי ס. ברשאדסקי בקובץ התעודות Русско-Еврейскій Архивъ, כרך א', פטרבורג 1882, סי' 152. מתעודות אחרות, שנתפרסמו על-ידי ברשאדסקי ואחרים, מתברר כי בעל-הדין היו מוכסנים וסוחרים גדולים במדינת ליטא: יוסקא היה כאמור איש בילסק, לאחר מכן אנו מוצאים אותו בבריסק-דליטא 1; יהודה ובנו הם תושבי הורודנא 2. מלשון הפקודה נראה שגם הרבנים,

1 עיין Русско-Еврейскій Архивъ, כרך א', סי' 116, 198, 322, 322, 340; כרך ב', סי' 49, 63, 66, 67, 86, 92, 101, 138, 170, 178, 297; Регесты и надписи, כרך א', סי' 514, 523, 525, 524.

2 עיין Русско-Еврейскій Архивъ, כרך א', סי' 94, 95, 100, 143, 155, 182, 217, 262.

כמוהם כבעלי הדין, לא היו תושבי לובלין. אימתי אתה מוצא בלובלין סוחרים אורחים ורבנים אורחים? הוה אומר: ביריד. ואם הרבנים הנ"ל ישבו בדין ביריד, אין זאת אלא שלפנינו בית-דין הירידים המופיע בדיעות מאוחרות כבית-דינו של ועד ד' הארצות. בהתאם לכך שיער בשעתו א. א. הרכבי, על סמך כתב הפקודה הנ"ל, כי בעת הזאת כבר התאספו הרבנים בועד לובלין וכי סוחרים ליטא הגדולים היו גם ביריד גראמניץ והקריבו את משפטם לפני רבני הועד. ומדברי פקודת המלך נראה כי זה לא היה דבר חדש אשר צמח זה עתה ולכן קרובה ההשערה, כי הועד החל להתאסף שם בין שנת ר"פ ושנת ר"צ (1520—1530)³. מ. שור לא קיבל את דעתו של הרכבי בנוגע לזמן ייסודו של הועד, אולם אף הוא ראה בתעודה שלפנינו עדות ראשונה לקיומו של אותו בית-דין כללי ומשותף, העתיד ליהפך בית-דינו של הועד, וכן ראה באישור פסק הדין על-ידי המלך — הכרה רשמית בבית-דין זה בתורת בית-דין לערעורים⁴. בינתיים נתגלה קטע מפנקס קדום של ועד מדינת ליטא⁵, המכיל כמה תקנות של הועד הזה, שנתחברו באמצע המאה ה"ז, על כל פנים לפני שנת שכ"ט—1569. שתיים מן התקנות דנות בענין הירידים בלובלין וזה לשונן: "ביררנו תשעה ראשי מדינה ושלשה רבנים ובכל יריד ויריד דלובלין ישבו שלושה ראשים ורב א' עמהם לראות בטובת הכלל שלא תבא ח"ו פרץ וצוחה ברחובותינו, הן מצדנו הן ח"ו מצד המלכות, יעמדו על המשמר לדרוש ולחקור בטובת הכלל ולייסר פושעים ומורדים והגונבים ומשקרים ליהודים וגויים, לבלתי יתחלל שם שמים ח"ו — ועוד תקננו שבכל יריד ויריד שבלובלין יבררו ראשים הנ"ל שלשה דיינים להיותם מוכנים לישב בדין שמוע בין אחיהם כגדול כקטן ישמעו ועל פיהם יהיה ויקום כל דבר ויהיה כח בידם לדון לכל הקרוב אליהם הן סך גדול הן סך קטן ולעכב את הנתבעי' בלובלין, כדי שירדו לפניהם. ואשר יעשה בודון לבלתי שמוע אליהם יהיה מוחרם ומגודה וגלכד בכל העונשין הנ"ל. ויהיה כח ביד הדייני' להכריזו בבתי הכנסת ולענשו כפי ראות עיניהם ולתפסו בידי גויים ככל הישר בעיניהם יעשו". ידיעות אלה הן הקדומות ביותר שהגיעו אלינו על הנהגת הירידים בלובלין ואנו למדים מהן על קיום בית-דין מיוחד ליהודים ליטא בעל סמכות לדון "כגדול כקטן". הדעת נותנת אפוא ש"הרבנים שלהם" הנזכרים בפקודת המלך אינם אלא הרבנים של סוחרים ליטא, דייני הירידים מטעם הועד הליטאי. כמו כן אין לראות באישור פסק הדין של הרבנים הנ"ל הכרה רשמית בסמכותם כבית-

263, 280, 288, 291, 299, 327, 333, 334, 342, 344, 353; כרך ב', 8, 35, 113; כרך ג', 65, 128; *Регесты и надписи*, כרך א', 296, 298, 306, 311, 317, 324, 363, 380, 407, 415, 419, 433, 446, 454, 456, 488.

3 חדשים גם ישנים, חלק שני חוב' ג', הוספה לחלק השביעי מדברי ימי ישראל לגרץ בתרגומו של שפ"ר, עמ' 9.

4 *Rechtsstellung und innere Verfassung der Juden in Polen* ע' 23.

5 עי' "ציון" שנה ג' (תרצ"ח), עמ' 52—54.

דין לערעוירים. בגוף התעודה אין כל אחיזה להשערה שהרבנים בלובלין ישבו בדין בתורת אינסטאנציה שניה.

היוצא מדברינו: אין בפקודת המלך זיגמונט I משנת 1533 כדי להעיד על קיומו של ועד הארצות באותו זמן ואף לא על קיומו של בית-דין כללי ומשותף לארצות פולין וליטא או אפילו לארצות פולין בלבד. בדרך השערה ניתן ללמוד מתעודה זו, כי בראשית שנות השלושים כבר נתקיים ועד מדינת ליטא וכי דיינים מטעם הועד הזה היו יושבים בדין בירידים הגדולים שבלובלין.

שנת ש'

2. בפקודה מיום 23 באפריל שנת 1540 (= ט"ז אייר שנת ש') הודיע המלך זיגמונט I לפאלאטינוס (ווייוודא) של לובלין פטרוס (פיטור) מדלמברוביץ כדברים האלה: "הובאה לפנינו תלונה מטעם ובשם קהל היהודים נתינינו דהיינו הקראקאיים, הפוזנאיים והלבוואיים, אשר לפיה נוהג אחד רב שכנא בעיר לובלין, הגתונה לריבונותך, לעורר ביניהם כעת, דהיינו בעת הירידים שבלובלין, רוב מריבות ומהומות, להפריע לנתינינו היהודים האחרים במחיתם ובעסקי מסחרם, לנגוש אותם בחרמות בלתי-רגילים ומנהגים מנוגדים לדתם, — למרבה הפסדם וחרפתם. לפיכך הננו מצוים עליך, הואיל וזהו רצוננו, שתאסור בשמנו על אותו רב שכנא לבל יוסיף לעורר מריבות כאלה אשר שאר היהודים מתלוננים עליהן, אף לא יכביד עליהם כדרכו, בקנס אלף זקוקים לאוצר המלכות ואין להשיב. כמו כן אל יעזו, בקנס הנ"ל, להוסיף להטיל חרמות אילו שהם, הן בפומבי הן בסתר, על אילו שהם יהודים נתינינו, אלא בהסכמת שני מנהיגים מקראקא, שנים מפוזנא ושנים מלבווב, וללא הצדקה המחייבת את מעשה החרם. וזאת אנו רוצים שיהא ידוע ויקויים לא רק בעיר לובלין, כי-אם בכל מקום שהוא במלכותנו. ואם לאחר מכן יקבל מאתנו אותו יהודי שכנא, מחמת שכחתנו, איזה שהוא כתב סותר או שירצה להשתמש בכתבים קודמים, הננו גוזרים שהוא בטל ומבוטל ולא יהא לו שום ערך".⁶

6 ואלו הדברים במקור: Relatum est apud Nos in querimonia nomine et ex parte Communitatis Judaeorum subditorum Nostrorum, praesertim vero Cracoviensium, Posnaniensium et Leopoliensium, quomodo quidam doktor Judaeus Schachno in civitate Lublinensi sub jurisdictione S. Tuae agens, plerasque interdum praesertim vero tempore nundinarum Lublinensium excitare consueverit inter eos seditiones et disturbia quedam, quibus aliorum Judaeorum Nostrorum subditorum victus et mercaturae conditiones impedire solet, illosque insolitis quibusdam excommunicationibus ac ritibus legi eorum contrariis, aggravare solitus sit, cum ignominia illorum ac detrimento non mediocri. Proinde Sinceritati Tuae mandamus, ita omnino habere volentes, interdicat nomine Nostro huic doctori Schachno, ne amplius hujusmodi seditiones, de quibus contra ipsum ceteri Judaei queruntur, excitet, neve ipsos, ut consuevit, molestet sub

התעודה נתפרסמה במקורה ובשלמותה על-ידי יצחק לוין, *Kłątwa żydowska na Litwie*, w XVII i XVIII. wieku, לבוב 1932, עמ' 62. קודם לכן נודע מקצת תכנה בעיקר על-פי חיבוריהם של מ. ברסון ומאיר באלאבאן, שהרחיקו בפירושה וראו בה מעין כתב-מינוי לבית-הדין העליון של יהודי פולין. בתעודה גופא אין כל זכר לאותו ועד הרבנים. יתירה מזו: בעוד שבזמן מאוחר יותר, בשנות התשעים, מסורה הסמכות להחרים את באי היריד בלובלין לדייני הירידים המבוררים מן הקהילות הראשיות על-ידי ועד הארצות, הרי היא נתונה בפקודת המלך למרא דאתרא בצירוף המנהיגים. לעומת זאת ראויה לתשומת לב ההשתדלות המשותפת של מנהיגי ג' הקהילות הראשיות בג' הארצות של פולין וזכות הקבע שהבטיחו לעצמם בתוקף הפקודה הזאת.

שנת שי"ג – שי"ט

3. באגרת ללא תאריך, נזקק הרמ"א ל"שגגה" שיצאה, לפי דבריו, "מלפני השליטים דייני הארץ" במשפט שבין "היקר כמר זיסקינד", הידוע לרבים כ"אחד מנכבדי הארץ" ו"בין א' נקרא כמר שלמה", מ"בעלי הכיסין". שלמה "הכה מכה רבה" את כמר זיסקינד ומשראה "כי לא יכול לו, כי אחד שמו אברהם בן משה זצ"ל" הציל

poena mille marcarum fisco Nostro Regio irremissibiliter succumbenda. Neve sub simili poena audeat amplius quendam Judaeorum, subditorum Nostrorum, nec publice nec occulte excommunicationibus ejusmodi aggravare, praeter duorum seniorum Cracoviensium et duorum Posnaniensium et duorum Leopoliensium consensum et negotii ratione, cujus excommunicatio fieri deberet. Quidquidem non solum in civitate Lublinensi sed ubilibet in Regno Nostro intelligi et observari volumus, quod si postea per oblivionem a nobis ipse Schachno Judaeus aliquas in contrarium obtinuerit litteras, vel antea obtentis uti vellet, decernimus: irritas et inanas fore, nulliusque momenti esse debere"

7 מ. ברסון, *Dyplomatyusz dotyczący Żydów w dawnej Polsce*, ווארשא 1910, סי' 500; מ. באלאבאן, *Dzieje Żydów w Krakowie i na Kazimierzu*, כרך א', קראקא 1911, ע' 71; *Historja i literatura żydowska* כרך ג' (1925), ע' 212; *Historja Żydów w Krakowie i na Kazimierzu* כרך א', קראקא 1931, ע' 353. השוה גם ש. דובנוב, דברי ימי עם עולם, כרך ו' (ת"א חרצ"ד), עמ' 192, מקום שהוא מביא את תוכן התעודה על פי ברסון ובאלאבאן, ועמ' 263–464 מקום שהוא מביא את תכנה על פי המקור. רגסטה של תעודה זו באה בשעתה גם בספר *Matricularum regni Poloniae summaria*, כרך ד', סי' 6851 ומכאן הועתקה גם בספרו של יאן ריאביגין, *Materiały do historii miasta Lublina* לובלין 1933, סי' 172.

8 תקנת קהל קראקא משנת שנ"ה: "דער דיינ דען ראשי שלש ארצות צו לובלין קלויבן אויש אונזר קהלה, דער איז מחויב מודיע צו זיין תיכף אחר בואו מלובלין דען ר"ט. ווען זיא ביחד זיין, אונ' מען העט איינס אויש אונזר קהלה מחרים גיוועזין צו לובלין, דו מן דען ועלביגן (חרם) היא אויך מכריז זיין בכל בתי כנסיות און וול אים אויך אין חרם הלסן" (*Jahrbuch der Jüd.-Liter. Gesellschaft*, X, 323).

את המוכה, "הלך והלשין על כמר זיסקינד ונתן לכתו" בפנקס דמתא לבוכ⁹ איך שכמר זיסקינד התחיל עמו". אחרי זה הפך שלמה את הקערה על פיה וכדי להראות רצונו שרוצה לדון בדיני ישראל ולעורר את העם על כמר זיסקינד ולבזותו ברבים "הלך להביא טרפו ממרחקים וממרחקים יביא לחמ"ו וקבל לפני דייני הארץ על כמר זיסקינד איך שהוא העביר עליו הדרך, והטעים להם דבריו במה שהראה להם עדיות, מקצתן אפשר מזויפות והטובים שבהם נגבו שלא בפני בעל דין". הדיינים האמינו לו וכתבו מגלת ספר על כמר זיסקינד אשר לא ניתן לכתוב לפי הראוי וגמול ידי שלמה עשו לו" וציוו עליו לציית דין לפני הגאון ר' קלמן בלבוב. והנה "היטיבו את אשר דיברו לנו שני דייני עירנו ואמרו כי לא סיימו להם הדברים בהיות' בלובלין ולא ידעו שה"ה הגאון הישיש מה"ר קלמן הוא המתנגד בעל דבבא דההוא גברא ולכן כתבו מה שכתבו להיות כמר זיסקינד ציית דין לפני הגאון הנ"ל. והנה אחרי שמעם שכמר זיסקינד צווח ככרוכיא להיו' צ"ד (ציית דין) לפני כל אחד מישראל חוץ ממי שפסול לדון אותו, דהיינו שונא, הדרו בהו והודו ולא יתבוששו לומר שהדין עם כמר זיסקינד. וכ"ש במה שטוען לפני ב"ד הגדול קאזלינא, דהיינו הדיינים המבוררי' בדיני', וזהו הב"ד הגדול שנ' אל השופט אשר יהיה בימים ההם וגו'. וכן כתב הטור ח"ה סי' י"ד דכל ב"ד הממונה בדורו הוא הב"ד הגדול. וכ"ש במה שרוצה ללכת לפני ב"ד הגדול האמתי דהיינו נ"י הגאון מרנא ורבנא מה"ר שכנא ש"ן, אזי בודאי הדין עמו". והרמ"א מסיים: "אחרי רואינו שהדין עם כמר זיסקינד ראינו לאשר החמוץ ולהציל עשוק מיד עושקו ובאנו למלאות דברי הדיינים המבוררים מעירנו לאמר דדינא הכי הוא שיבאו ב' הצדדין, דהיינו כמר זיסקינד הכרבא הלקוי בהדא הוצא שלמה הנ"ל, ליריד לובלין הסמוך לדון לפני איזה ב"ד הגדול שיתרצו ב' הצדדים ושם יאירו דבריהם. ובזה סליקנא שאנחנו ח"מ גוזרים בתוקף גזירתנו בחרם בית דין העליון ובחרם ב"ד התחתון על שני הצדדים הנ"ל לבא על יריד הסמוך לק"ק לובלין להיות א' בא' נגשו לדון שם להוציא לאור תעלומותיו וכל צד אשר ימרה את פינו יוחרם מן השמים להיות נלקה בכפלים בעוה"ז ובעוה"ב וסופו יפיל כאיש הבינים ובזה שלום על דייני ישראל עד בא גואל בירושלים".

האגרת הזאת נדפסה בשו"ת הרמ"א, סי' ס"ד. לא מצאתי שום פרטים על מחלוקת זו במקורות אחרים¹⁰. הרמ"א החל להרביץ תורה בקראקא בשנת שי"ג¹¹, ור' שלום שכנא הנזכר

9 כלומר בערכאות של גויים.

10 א. א. הרבני (הוספה לגרף-שפ"ר, ח"ו, עמ' 9) משער, כי גם סי' ס"ג בשו"ת הרמ"א דן באותה מחלוקת ואין הדבר כן. בתשובה תהיא מדובר על מחלוקת בין חכמים והגורם שתהא יד כותי בכך דוד שמו ("איש אדמוני עם יפה עינים", "אף אם היה דוד המלך בעצמו"). גם בעלי-המריבה אלה נתבעו ליריד לדין ביריד לובלין "לפני זה בורר או מורה שוה שיבררו כאחד".

11 ע' מ. באלאבאן, Historja Żydów w Krakowie כרך א', 147.

בתשובה בהיותו עוד בחיים, נפטר בר"ח כסלו שי"ט¹², לפיכך נראית ההשערה, שנכתבה בין שי"ג—שי"ט. בתעודה זו נזכר לראשונה בית-דין כללי בירידים שבלובלין ("דייני ארץ"¹³), אשר חבריו מבוררים מן הקהילות הראשיות ("שני דייני עירנו"). והמוכר כבית דין הגדול, אם גם בית דינו של הרב ר' שלום שכנא נחשב לעומתו "בית דין הגדול האמתי".

4. בשו"ת הרמ"א סי' ע"ג מובאת שאלה בדבר בני עיר גדולה הרוצים לכוף בני עיר אחרת הנושאים ונותנים בעירם "שיעמדו עמהם לדין בעירם, בעבור קצת תביעת מסים שיש להם עליהם, מאחר ששייכים לב"ד שלהם ואב"ד אחד לכולם, ואלו אומרים שאין מדינם להיות נתפסים בעוון כל עירם, אך רוצים לציית להם בעד חלקם. ועוד נוסף שיש להם שטר חירות לפי דבריהם שזה זמן מה עמדו ב' ראשי העיר עם בני עירן ביריד לובלין לפני פרנסי המדינה ומצאו ביניהם שבני העיר הגדולה לא יהיה להם כח להשתדל על בני העיר הקטנה להזמיןם לדון לפניהם ולא בשום השתררות, מבלעדי אם יתרגש ח"ו שום בלבול כללי לצורך מס או לצורך עלילות שקר ח"ו שיהיו בני ג' המדינות יחד בפ' אזי על אותן חילוקים יכולים בני העיר הגדולה להזמין בני העיר הקטנה לדון בעיר הגדולה".

על שאלה זו השיב גם מהר"ם מפדואה (שו"ת הרמ"א סי' ע"ה) ובתשובת בנו של מהר"ם, ר' שמואל יודא קצנלבוויגן, מ"ב ניסן שנת שי"ט (שם סי' ס"ט) כתוב: "ועדיין לא הרציתי הדברים לפני מעלת אדוני אבי הגאון מכל הנכתב בינינו, כי הוא זקן בא בימים, ה' יוסיף ימים על ימיו, ופורק ממנו עול הכתיבה". א. א. הרכבי (הוספה לגרף-שפ"ר, VII, 10) שיער לפי זה שתשובת מהר"ם נכתבה לכל המאוחר בשנת שי"ח או ראשית שי"ט ותשובת הרמ"א נכתבה קודם לכן. מהר"ם מפדואה נפטר בשנת שכ"ה והוא בן תשעים שנה ומעלה¹⁴.

שנת שי"ט

5. בשנת שי"ט התחילו מדפיסים בלובלין את התלמוד הבבלי ועל שערי המסכתות כולן (פרט לשבועות) כתוב: "בהסכמת גאוני עולם וראשי ישיבות דשלש מדינות פולין רוסיא וליטא, שהסכימו בהסכמה אחת ותקנו בתקנה חזקה בחתימת ידיהם, שילמדו בכל ישיבה דשלש מדינות הנ"ל מסכתא אחר מסכתא כאשר נדפיס אי"ה אותן בעזה"י כדי להרביץ תורה בישראל וכדי לחזק ולאמץ ידינו במלאכת שמים" (ר. נ. רבינוביץ,

12 ש. ב. ניסנבוים, לקורות היהודים בלובלין, עמ' 19.

13 השוה את הבטוי "גאוני ארץ" להלן סעי' ר"ג, ר"ח, ר"ח, ר"ב, תמ"ב, תקצ"ז, תתצ"ו; "רבני ארץ" — סעיף תתצ"ג; "קציני ארץ" — סעיף שפ"ט; "רוזני ארץ" — סעיף תתצ"ו; "מנהיגי ארץ" — סעיף תתצ"ג.

14 א. י. ל. לימשיץ, אבות עטרה לבנים, עמ' ס"ה.

מאמר הדפסת התלמוד, מינכן תרל"ז, ע' 54). א. א. הרכבי משער לפי הלשון "שהסכימו בהסכמה אחת" ומפני שהדבר היה בלובלין, כי לפנינו אחת מפעולות הועד.

שנת ש"ך

6. כמה וכמה יהודים שגורשו בסוף שנות החמשים של המאה הט"ז מביהם נהרגו ונשדדו בעברם בשלזיה על דרכם לפולין. בקשר לכך פנה "כלל היהודים בארץ פולין וביהם" (die gemeine Judenschaft Landcz Polen und Behmen) אל הבישוף בלשצר (Balthasar), הממונה על הבטחון במדינת שלזיה, בבקשה שיוציא פקודה להגנת היהודים. התעודה נתפרסמה, מתוך הארכיון בברסלא, על-ידי ב. ברילינג, מי Zeitschrift für die Geschichte der Juden in Tschechoslowakei חוב' ב' (פראג 1938), עמ' 59–62. תאריך הבקשה: 25 בפברואר 1560 (= כ"ז אדר ש"ך). מי חתם עליה לא ידוע. על השתדלות משותפת דומה של ועד הארצות ומדינות ביהם ומעהרין בשנת שג"ב בקירוב, עיין להלן ע' 451 סעיף תתמ"ט.

לפני שנת שכ"ט

7. — — — מדינה פולין להוציא כל הצורך כפי הנראה בעיניהם — משפט מקוטע זה לקוח מתקנות קדומות של ועד מדינת ליטא, שנתחברו לפי המשוער באמצע המאה הט"ז, על-כל-פנים לפני שנת שכ"ט—1560, ונתפרסמו על ידי ב"ציון" שנה ג' (תרצ"ח), עמ' 53. התחלת התקנה והמשפט חסרה. לפי המשך התקנה נראה שהמדובר הוא על הוצאות לצרכי כלל ישראל במדינה כולה. ראוי לתשומת-לב המונח "מדינה פולין", המציין את כלל יהודי פולין בתורת יחידה ארגונית¹⁵.

8. בשו"ת שארית יוסף, קראקא ש"ן, סי' מ"ב, באה אגרת מאת המחבר, ר' יוסף בן מרדכי גרשון כ"ץ, אל אחי חתנו ר' אליהו, בענין תביעה שתבע הלה מאת אלמנת אחיו, בתו של ר' יוסף. בסופה של האגרת כתב בין השאר כדברים האלה: "ובזה אסיים כי מ"כ הראה-הראיות שכתבתה⁽¹⁾ לדייני דג' ארצות ולא הואיל למ"כ ופסקו מה שפסקו וא"כ אחזיק בזה ושרא לי. — וגם בהיותי בלובלין מקרוב גראמניץ של"ו לפ"ק שלחת אלי הש"ץ בהתראה וכו'.

הבאנו בזה את מעט הידיעות המתיחסות לוועד הארצות לפני שנת שמ"א. המקדימים את זמן ייסודו למחצית הראשונה של המאה השש-עשרה (דעמביצר¹⁶, הרכבי¹⁷,

15 שימוש לשון דומה מצוי גם בתקנות מאוחרות של ועד מדינת ליטא. דרך משל: "כל השט"ח והתחייבות שנתנו המדינה לבע"ח" (פנקס המדינה, הוצ' דובנוב, סעיף תתס"ה). גם באגרת של מדינא אל ר' פנחס הורוויץ מקראקא: "מה מפיך מרגליות בשבת המדינה" (להלן עמ' 10, הע' 8).

16 מכתבי בקורת, קראקא תרנ"ב, עמ' 6–9, 20.

17 1884 Божодъ, חוב' פברואר, עמ' 3–15; הוספה לגרץ-שט"ר, חלק שביעי, עמ' 4 ואילך.

שפ"ר 18) ראו בכל ידיעה על התוועדות של רבנים בירידים שבִּלובלין 19 עדות נאמנה לקיומו המוקדם של הועד. המאחרים (כגון שור 20, באלאבאן 21, שיפר 22, דובנוב 23) סבורים לעומתם, כי בית־הדין של הירידים קדם לייסודו של הועד בכללו ומכיוון שבתקנות הסיים הפולני אנו מוצאים לראשונה הסלת מס הגולגולת בסכום כולל על כלל היהודים בפולין וליטא בשנת 1581²⁴ ואף התעודה המקורית הראשונה של הועד אשר הגיעה לידינו היא משנת שמ"א, — משמע שבה בשנה (1580 או 1581) או בקירוב באותה שנה נוסד. החכמים הנ"ל יצאו מן ההנחה, שאף ייסודו של הועד היה קשור קשר אמיץ במס הגולגולת כשם שהמשך קיומו וביטולו קשורים היו בו. ענין מס הגולגולת וזיקתו לועד הארצות צריכים עוד בירור מיוחד, אך מן הדין לציין במקום הזה שהסלת מס הגולגולת בסכום כולל עוד לא נעשתה בשנות השמונים והתשעים דרך קבע, וכי רק מראשית המאה ה־17 מזכירות תקנות הסיים כפעם בפעם את הברירה להחכיר את המס²⁵, אף מנהיגי ועד הארצות לא ראו תמיד צורך ותועלת לחכור את המס הזה²⁶ ומכאן שלא ראו בו תנאי ויסוד לקיומו של הועד. נראה ברור, כי ייסודו של ועד הארצות קדם זמן ניכר לשנת שמ"א. בתשובות הרמ"א מלפני שנת שי"ט (סי' 3, 4) הרי הוא נראה כבר כאילו קיים ועומד.

18 גרן־שפ"ר, חלק שביעי, ע' 351.

19 נוסף לידיעות שנמנו לעיל, כדאי אולי לציין גם שו"ת רש"ל, שהיה כידוע רב בלובלין, סי' ע"ט: "פה אתנו יריד חל במועד הסוכות והרבה חכמים מחכמי המדינה נועדים הנה". שם המקום לא פורש.

20 *Rechtsstellung und innere Verfassung der Juden in Polen* עמ' 23—24. התאריך 1582 במקום 1580 אינו אלא פליטת קולמוס.

21 *Historja i literatura żydowska* כרך ג', עמ' 220, 222; *Historja Żydów w Krakowie* כרך א', ע' 352. גם בחיבוריו הקודמים.

22 בקובץ *Żydzi w Polsce odrodzonej* כרך א', ע' 93.

23 דברי ימי עם עולם, כרך ששי, 192. ניסוחו יותר זהיר: קרוב לשנת 1580 הגיע, לפי דבריו, ועד הארצות "לצורה מוצקת של מרכז האבסטרומיה היהודית".

24 *Volumina Legum*, כרך ב', ע' 1030.

25 עיי"ש תקנות מס הגולגולת משנות 1588—1607, שם עמ' 1251, 1306, 1354, 1385, 1416, 1444, 1540, 1555, 1583, 1646.

26 השוה הסכמות יריד סיון שנ"ה למ"ק, סעיף כ"ד להלן.

שנת שמ"א

א. זאת לדעת לכל עמי הארץ, אנשי קודש בני ברית, שהסכימו האלופים והמנהיגים דארבע ארצות יצ"ו, בראותם המעמד ומצב הארצות לעת כזאת, הצריכים חזק, בפרט אודות האנשים הלהוטים אחרי הבצע והממון להתעשר מחמת אורנדיש גדולים ועצומים שיש לחוש פן יביאו לידי סכנה גדולה ועצומה יוצא לרבים ח"ו, על כן הסכימו כולם כאיש אחד ובפה אחד: שכל מי אשר בשם ישראל יכונה לא יהא לו שום עסק לשכור טשפאווי בפולין גדול ובפולין קטן ובמאז"י, הן מהמלך יר"ה, הן ע"י מושלים או בשום תחבולה בעולם. גם שלא ישכרו שום מינץ או זויפא במדינת הנ"ל ולא שום גרעניץ מכס, דהיינו מכס קראקא ופוזנא והשייך להם. כל הנ"ל לא ישכור שום יהודי בשום אופן הנ"ל ולא יתעסקו בעסקים אלו שום התעסקות בעולם. ואינו איש אשר ימלאנו לבו לשכור או להתעסק בעסקים אלה שום התעסקות כנ"ל, אחת דתו להיות מוחרם ומגודה משני עולמות, יהיה מובדל ומפרש מכל קדושת ישראל, פתו יהא כפת כותי, יינו יין נסך, ושחיטתו כשחיטת נכרי, ובעילתו תהא בעילת זנות, וקבורתו תהא קבורת חמור, ושום רב או צורבי לא יתעסק בקידושין שלו, הן לבניו הן לבנותיו, ושום אדם לא יתחתן עמו, ויהא ארור ומקולל בכל האלות והקללות הכתובות בספר התורה ובקללות שקילל אלישע לגחזי נערו. — יחולו על ראשו עד אשר יסור מדרכו הרעה ויציית לדברי המורים.

התעודה נתונה כאן לפי תקנות הקהל מקראקא משנת שניה. סופר הקהל פותחה בדברים: יוזאת התקנה שעשו די הארצות ביחד בקיץ לובלין יום ג' ט"ו כסלו של וי"ה לפי ומסיימה: יע"כ איז דיא תקנה של די ארצות, דיא זיא גימכט האבן אונז, היא הוט מן אויך מקלל גיוועזין מיט זי ספרי תורות. דא זיין מיר התקנה של די ארצות מחזיק וגוסיף [ומוסיף] על העונשים הנ"ל וועלכער דער ח"ו דבר אחד מכל הנ"ל עובר ווער דער מוז געבן קנס: מאה זקוקים לשר, חמשים זקוקים לשופט, חמשים זקוקים לצדקה. תקנות הקהל בשלמות — ובכללן גם התעודה שלפנינו — נתפרסמו ע"י בלבן ב-X, Jjlg (התעודה, עמ' 310). לפני כן נתפרסמה התקנה לחור, בשנוי נוסח קלים, ע"י דמביצר ביאוצר הספרות, ד', 195 וע"י ווטשטיין, שם, 584 (ע"י שם גם עמ' 596). עפי' שניהם חזר ופרסם אותה הרכבי, חגי"ש, 11-12. התקנה ניתנה בתרגום פולני ע"י שור, Organizacya, 66-67 וע"י בלבן, HŻK, I, 230-231; בתרגום רוסי ע"י דוכוב, Божество, 1894, חוב' י"א, עמ' 111; בתרגום גרמני ע"י שור, Rechtsstellung, 31.

הרכבי השיל ספק במקוריות התקנה ככתבה וכלשונה וסבר שהמעתיק לא דקדק כנראה בפרטים כראוי. כמה נמוקים נתן לדבר: (1) "בכל ההעתיקות הנאמנות והמדויקות נאמר בפירוש שנעתיקו מפנקס הארצות"; (2) "בהעתיקות כאלה יבואו שמות הרבנים והמנהיגים החתומים על התקנה ושם הסופר המעתיק או עדות הסופר והנאמן של ועד ארבע ארצות"; (3) "בתקנה זו ביהוד נזכרו חרמות ושמתות איומות. אשר רק הרבנים יוכלו לגזור ולא המנהיגים"; (4) "בהעתיקת התקנה התחיל לדבר מן — האורנדיש וסיים באיסור הטשפאווי, המינץ והזופא אבל לא באיסור

האורנדיש. — ברם, כל ההוכחות האלה אינן עומדות בפני הבקורת: 1—2) הרבה תקנות נעתקו בפנקסים מקומיים ובספרות הרבנית בלי חתימות המתקנים ובלי חתימת המעתיק וגם בלי ציון הדף בפנקס הועד ובכל זאת אין להטיל ספק במקוריותן. בענין שלפנינו, מכל מקום, נאמנת עלינו עדותו של הסופר מקראקא הפותח "וזאת התקנה" ומסיים "ע"כ לשון התקנה". 3) המנהיגים הרשו לעצמם לפעמים לגזור בחרמות גם מבלי לשאול את הרבנים. השה אגרת ר' יואל סירקש משנת שפ"ג, להלן. 4) הרכבי הפריד שלא בצדק בין האורנדיש ובין שכירת המכסים וה"טשאפוי" ולאמיתו של דבר כלם הם בגדר חכירות. — ר' יואל סירקש מגלה לנו מה הניע את הועד לתקון זה: — "כי היתה הסכנה גדולה מצד עקת הגויים ברוב המקומות, שהיהודים שולטים ומושלים עליהם ואוחזים בהם כמלכים ושרים" (שרית הביח סי' ט"א). גם בליטא עמדו לדון בריח חשוון ש"ס ביענייני האורנדי המתהווים ומתרגשים חדשים לבקרים אשר לא טוב עושים באומותינו הקדושה ובוה נעשים ח"ו קרח מכאן וכו'". ע"י מאן, II, Texts and Studies, 1013, והשוה גם: דובנוב, הגבלה או הגבלה עצמית, Boexodъ, 1894, חוב' י"א, עמ' 111; שור, Organizacya, 69; בלבן, HŻK, I, 230; לוין, NM, חוב' I, עמ' 6, הע' 7; Studia historyczne, וורשה 1927, 74; ברגר, Zur Handelsgeschichte, 12—18.

שנת שמ"ג

ב. "מן זאל קיין רב או ראשים או טובים או קהל יצ"ו או שאר מנויים שבעולם קלויבן נייארט ברחוב היהודים, דהיינו, אז דיא ממונים כנ"ל זאלין ממונה זיין במוסכם ראשים וטובים וקהל יצ"ו וכפי דת תורתנו, אז מיר אויך קיומים האבן פון מלכים אונ' פון אלן שרים ומושלים אונ' אויך אז מיר מושבע זיין ועומד זיין מהר סיני. אונ' דיא זעלביג שבועה האבן מיר איצונדרט ווידר מחדש גיוועזין.

אוב איין יחיד או רבים ח"ו וואלטין אויס פלין אונ' וואלטין דיא שררה יר"ה אונטר ריכטן, דאז דא ווער ווידר דת תורתנו ושבועתינו וקיומים שלנו, הן בעצמם או על ידי שלוחם, הן על ידי יהודים הן על ידי ערלים, דא זאל דער זעלביג עוברין או עבריינים זיין, אונ' האבן אלי עונשים וחרמות וחומרות, אז גימכט איז בתקנות חמש ארצות בק"ק טישוויץ בחוה"מ פסח שנת גשם לפ"ק, כמבואר בתקנה דיא דא ליגט בפנקס — בק"ק לובלין השייך לחמש ארצות, ווא אלי תקנות איין געשריבן. ושם נאמר: דאם יעשה אדם איזה פעולה חדשה אצל השררה, הן יחיד או רבים, הן איש או אשה, שיעשו השרים או המלך יר"ה בעניני מינויים של הקהלה אשר יהיה שלא כדת, וגם ירצו להשתדל אצל המלך הן בעניני רבנות או כל שאר מינויים הנזכרים בתקנה זו, או שירצו לעשות להם איזה הכנסה בתוך הקהלה, או שירצו להשתדל לפטור א"ע ממסים שלא ליתן חלקם בתוך הקהלה, או שירצו לעשות דבר מה שיהיה נגד קיומים שלנו ונגד הקהל יצ"ו מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב, — אז יהי האיש ההוא או האשה, יחיד או רבים, בכל מיני עונשין וחרמות וחומרות המוזכרים בתקנות טישוויץ הנ"ל. ואפילו מי שיהיה ממונה באופן

1 השוה: שור, Organizacya, 17, 18, 82; Żydzi w Przemyslu, 84; בלבן, HŻK, I, עמ' 360 ואילך. 2 על נסיונות של השתלטות על הצבור היהודי בעזרת הממשלה לפני ייסודו של הועד השה שו"ת הרמ"א סי' קכ"ג וכן שור, Organizacya, עמ' 11 ואילך. יש להזכיר כמו כן את דברי העדות של ר' יחיאל מיכל מאראפטשיג בפירושו המלוט לפדקי אבות: "וכל העוסקים עם הצבור לעסוק בצרכיה בכל דבר שבעולם לשם שמים, הן לדבר עם המלך, שר ושלטון יהא דעתם לשם שמים, ר"ל לעזרם ולסייעם לשם מצוה ולא כדי ליטול שררה ולהתגאות על הצבור כמו שמצינו עכשיו בעוונות הרבים בכמה מקומות שעומדים בכה ובחזקה צעירי עמנו עזי פנים אשר עליהם אמר איוב מאסתי אותם ולהשים עם כלבי צאני ונוטלים ולוקחים שררה ורשות מן הגויים שלא כדת תורתנו ומתגאים ומגדלים ומנשאים עצמם להיות ראשים על עם קודש עדה ישרה וקדושה" (מנחה חדשה, קראקא של"ו, דף י"ט ע"א).

הנ"ל ויתנצל לאמר: הדבר נעשה בעל כרחי או שלא בידיעתי או באונס, גם הוא מחויב להחזיק כפי התקנה של טישוויץ הנ"ל."

ג. "ואם רב מעיר אחרת או הרבה רבנים ביחד או רבים יכתבו לכאן איזה חרם הן על עסק יחיד הן על עסק רבים מבני קהלתנו יצ"ו, מחוייבים הרבנים מפה [קראקא] ורו"ט וקהל יצ"ו לומר: "אדרבה", ויטילו הם חרם על אותו יחיד או רבים כפי התקנה הנעשית בטישוויץ בענין זה"¹.

ד. "ווען איינר ח"ו נפטר ווערט אונ' לאזט יורשי' קטנים אונ' ער העט בחייו קיין אפוטרופסים ממנה גיוועזין, דא זאלין רבנים ורו"ט ממנה זיין אפוטרופסים; דארף קהל יצ"ו דו געלט, דא זאלין זיא ריבית געבן כנ"ל אונ' דיא אפוטרופסים זאלין אלי ב' שנים חשבון געבין [מקבל זיין]. זונש הוט נימנץ נישט צו דען אפוטרופסים בעולם, כתקנת שלש ארצות בק"ק טישוויץ".

ה. "אוב זיך איינר וואלט אויש ריכטן אפוטרופסות ע"י גוים², דא זול מן זיך קיגן איהם הלטן כפי החקנה בכל אופן ועונשים, דיא דא שטיין אין דער תקנה של טישוויץ, הן ער וויל מבטל זיין אפוטרופסים דיא אביהם של יתומים³ האבן ממנה גיוועזין, הן דאש ב"ד הנ"ל האבן זיא ממנה גיוועזין, דער זאל זיין בכל עונש התקנה הנ"ל אונ' רו"ט אונ' כל הקהל יצ"ו זיין מחויב אים אנקיגן צו גיין, אז דאז ניט צו גישטטן איז בכל אופן כלל".
ו. "שדכנות דרפן דיא משודכי' ניט מין צו געבן אז איין שדכנות כנ"ל, ווען שון מין אז איין שדכן איז, אונ' ווער דיא רעכטן דין ובורר כפי התקנה הנעשית בטישוויץ, ומהעשירות לפי ערך המאות כנ"ל".

ז. "שכירות שדכנות כנוכר לקמן אצל חתונות וכפי התקנות הארצות יצ"ו. שכירות סרטרות מכל מאה חצי זהב מכל צד וצד. ווען איין סרטרות איז אונטר חמשים זהו' זול מן געבן מן שני זהו' איין חצי גדול. מצוביל וריס וביבר טובים ואבנים טובים ומרגליות ומלבושים מכל מאה איין טאליר מכל צד וצד. וכן סרטרות מבתים. ומכל עשירות לפי ערך המאה. וכל דין סרטרות במתחיל וגומר זול זיין כדין שדכנות כנוכר בתקנות טישוויץ".

בסעי' ב-ז כלולות תקנות טישוויץ משנת שמ"ג, כפי שהן נזכרות בתקנות הקהל מקראקא משנת שנה"ה. הדברים במקורם ניתנו לפי בלבן, X, Jjlg, 309 (סעי' ב), 330 (ר-ה), 334 (ו), XI, 96 (ו), ואילו הקטעים החסרים בכה"י שהיה לפניו (החלק העברי של סעי' ב וכל סעי' ג) – כמה דפים של הפנקס אבדו בינתיים – ניתנו בתרגומו של ווטשטיין (אוצה"ס, ד', 585; הרכבי, חגי"ש, 13). התרגום של ווטשטיין (דמביצר?) אינו בדרך כלל מדויק כל צרכו ועיין על זה במבוא

1 השוה י. לויין, Kłątwa żydowska na Litwie w XVII i XVIII w., לבוב 1932, 57.
2 בפריבילגיה שניתנה ע"י המלך סטפן באטורי בשנת 1578 נקבע סעיף מיוחד המקנה רק לרב ולמנהיגי הקהל את זכות האפוטרופסות על היתומים של בני הקהלה: Tutoriam puerorum Judaeorum Christianum sibi vindicare non debere sed hoc pertinere ad doctorem et seniores Judaeorum ע"י שור, Exp. Crap., II, 98 וכן גם J. Leitgeber, Z dziejów handlu i kupiectwa w Poznaniu, 1929, ע' 81. השוה: Schorr, Die Hauptprivilegien der polnischen Judenschaft, Festschrift-Schwarz, p. 533.

3 לעתים היו בוחרים בין שאר ממוני הקהלה כמה "אבי יתומים" שיפקחו על עיני היתומים במקום. ע' המשך התקנה בפנקס קראקא הנ"ל, X, Jjlg, ע' 330; לויין, LGJ, ע' 89, סי' 45; פמ"ל סעי' ל"ו. גם בפנקס הקהל בזבולדובה – עיירה בגליל ביאליסטוק – אנו מוצאים ברשימות הממונים משנת תכ"ג, תכ"ט, ת"ל, תל"א, ת"מ, תנ"ה, כמה "אבי יתומים". ש. אסף, המשפט העברי, ח"א, ת"א תרס"ו, ע' 119 הע' 1 סבור שממוני "אבי יתומים" היה תמידי וכללי ואין הדבר כן.

של בלבן, שם, עמ' 307-308. — סעי' ב נהפסק גם בתרגום פולני (Organizacya, 65) וגרמני (Rechtsstellung, 31 — בהשמת דברים אחדים) ע"י שור. — הסעי' ג-ז הם נטול-יתאריך וניתנו כאן עפ"י ההשערה, שסתם תקנות טישוויץ בתקנות קראקא הגיל הן משנת שמיג, כי לולא זאת היה הסופר מציין את השנה. כנויו של הועד פעם "חמש ארצות" (סעי' ב), פעם "שלוש ארצות" (סעי' ד) אינו גורע מהשערה זו, מאחר ששמו של הועד עוד לא היה קבוע באותם הימים. השה דוכנוב, מבוא לפמ"ל, עמ' XII.

שנת שמ"ז

ח. ביריד גראמניץ ש. ז. תקן הועד ששום רב לא ישתדל להשיג את הרבנות על ידי הלוואה או מתנה, הן על ידי עצמו הן על ידי אחרים. ע"י להלן שנת ת'.

שנת שמ"ח

ט. "הקבצו בני יעקב ושמעו בני ישראל — ואלו עזי פנים שבכל דור ודור פוסלים במומן דוברות שם רע נאדליר¹ על צדיק עתק בגאווה ובזו — גלל זה קמנו ונתעורר בהתאסף פה עם ה' בלב אחד לצאת לעזרת ה' בגבורים בכל תוקף גזירתנו נח"ש עד מקום שדינו מגעת — והסכמנו בהסכמה ובאגודה אחת כולנו כאיש אחד, והנה אנחנו מחרימים ומנדים — ובאם אמר יאמר האומר ש"ר הוא לשוב בתשובה, כי סן אז יכנע לבבו הערל, יהיה דינו חרוץ להיות מוכרח לילך אל שלש המקומות ולבקש תשובה משלשה חכמים חכמי ווקני הדור יהיו בימים ההם בחמשה הארצות האלו פול"ן גדול, פול"ן קטון, רוסי"א, ליט"א, וואלי"ן, המה יפסקו עליו — ועתה ראו נא אתם הרי ישראל היושבים כסאות למשפט וראשונה במלכות — על כן קומו נא התעוררו נא לעזרת ה' בגבורים — ותסכימו על ידינו וקרא זה אל זה בקשר אמיץ וחוק² לבא גם על החתום כמונו היום — וכל הקללות והחרמות — יחולו מאז ותיכף שיוודע הדבר ע"פ הכרוז יכרוז ע"פ הסכמות החכמים ומנהיגים יסכימו לדברינו כאחת כירידים אשר בקריה נאמנה ק"ק לובלין המהוללה, ומהם יראו וכן יעשו בכל מקום אחינו בית ישראל עדה קדושה דרים שמה. אלה דברי הבאים על החתום היום יום ה' ז' טבת שמ"ח² ליצירה פה עיר הצדק עיר ואם בישראל אלהים יכוננה עד עולם סלה פוזנן המפוארה והמעטירה. נאם אלעזר מוירמ"ש².

מהר"ל מפראג, נתיבות עולם, (פראג שניו), נתיב הלשון, פרק ט. לאגרת זו "אל ראשי אלפי ישראל"

1 מעשה כדצא בזה ב"משפחה שנקראה שומא לכינוי על שם ממזרת בקול לעז" נידון בחיבורי המהרש"ל: ים של שלמה למס' בבא קמא, פרק ח' סי' נ"ד; ים של שלמה למס' קדושין, פרק ד' סי' ד'; שו"ת המהרש"ל סי' י"ב; והשוה גם ר' שלמה אפרים לונטשיץ, עיר גבורים, פרשת מצורע. לזיהוי המשפחה ע"י גם מ. קליינמן, ב-Exp. (1928) XII, ע' 186-189; ז. רובשוב ב"התקופה", כ"ה, 636. — וזכר לשני המקרים אנו מוצאים גם בס' זרע בירך השלישי על מס' ברכות לר' ברכיה בירך דרשן, האלי תע"ד, דף ז'. מן הראוי לציין שגם בספריתו של ר' חיים יאיר בכרך (בעל "חוות יאיר") נמצא בשעתו כתב-יד בשם "קונטרסים מגדולי הקדמוני" נחש"ם [נדוי, חרם, שמתא] על הוצאת לעז על משפחות' הדן, לפי השערה, בענין משפחת נאדלר הנ"ל. ע"י דוד קייסמן, R. Jair Chajjim Bacharach, טריער 1894, ע' 102.

2 השוה פרלס, GJP, 41. ציון-השנה הוא נכון. ז' בטבת שמ"ח אמנם חל ביום ה' ואילו ז' בטבת שמ"ה, כפי שפרלס מנסה לתקן, חל ביום א'.

אכן ברי הוא, שהועד אמנם תקן תקנות נגד הוצאת לעז – אלא שאיננו יודעים מהי – שכן אנחנו מוצאים בחקנה של ועד מדינת ליטא משנת שפיג : שדכנים שייעלו מום במשפחות וביחידים להבאישי ריח הבריות ! יעמידו עיני חיקון מדינת פולין ודתיו (פמיל סעי' ליו).

על אף החרמות של הרבנים, ואולי גם של הועד, היה שם המשפחה נאדלר שגור ככנוי-נגאי בניהם של יהודי פולין. עיי למשל בגבית עדות משנת שליב (שרית המהרש"ל סי' קיא) : ידו נאדלר ווארום נימשטו מיר מיין געלט ? וכן גם במחברת אונימיית פולנית משנת 1666 (Wyprawa żydowska na wojnę – כמה קטעים הימנה נתפרסמו עיי בלבן, HŻK, I, 178) : „Kat wie jak tve na imię, na cię : wołam, ty mamzer, czy cię nadler zowią, nie mogą cię inac zwąć naszą polską mową” (התלין יודע שמך מה הוא. אותך אני קורא, אתה ממזר, או שקוראים לך, נאדלר, רק כך אני יכול לקרוא לך בלשונו הפולנית). השווה גם ל. כהן, Der Ursprung des Namens "Nadler", Jüdisches Litteratur-Blatt, XIV (1885), No. 38, 47.

הנוסח המלא של כתב-המורעה נחפרסם ע"י בלכן, ŻL, נספח, ע' 23, § 20 עמ"י Acta Castrensia Leopoliensia, כרך 345 דף 312 (לפי X, AGZ, ע' 154, § 2376 – עמ"י 1293). טופס אחר שמור בארכיון הראשי בוורשה Acta płockie grodzkie wieczyste כרך 87, דף 306, ע"י טרונק, גרמ, 102, 106. לפיו אסר שר-האוצר על גובי המסים להמשיך בגביית מס הגלגלת וצוה עליהם להחזיר את אשר נבן. השוה גם II, Volumina Legum, 1251.

י"א. הועד חזר ואישר בש. ז. את התקנה משנת שמ"ז לבל יקבל שום רב את הרבנות ע"י ממון. פרטים ע"י להלן שנת ת'.

1 גם ר' אליעזר מזיא באגרתו הנ"ל תולה את הקולר בשדכנים: "ועל הכל השדכנים טרסורי עבירה אינ[ו]ן סרים טוררים הולכי רכיל משחיתים".

2 נמנה עם מנהיגי הקהל בלבוב. עסק בהלואות ברבית ובחכירת הכנסות המדינה והערים. בלבן מסער שהיה פרנס ועד ארבע ארצות. השוה עליו בלבן, ZL, עמ' 43-52, 55-61; Skizzen und Studien, עמ' 6; קארו, עמ' 160.

3 כנראה בן יצחק הנ"ל. עסק יחד עם אביו ובלעדיו בחכירת הכנסות צבוריות. היה "ראש ומנהיג הקהלה והמדינה". עי' בלבן, ZL, עמ' 62-66; באבער, אנ"ש, עמ' 138, סעי' שע"ט.

ה"מבצר" בלבוב, "בשם כל עדת היהודים בפולין וליטא", 6000 אדומים 66 פלורנים ו-20 גדולים – נוסף לאלפיים זהו' הגרמים ששולמו באמצעות שר-האוצר יאן דולסקי – על חשבון השעור הראשון של הקונטריוציה "לצרכי אוקראינה", שהוטלה על כלל היהודים בפולין וליטא.

Archiwum Ziemięskie בלבוב, Acta Castrensia Leopoliensia, כרך 346, דף 653-654; גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. ועיין גם Volumina Legum, כרך ב', ע' 1306 – הידיעה הנ"ל נזכרה פעמים אחדות על ידי בלבן, ZL, עמ' 44; Izak Nachmanowicz, לבוב 1904, עמ' 4 (ה"מ מתוך Rocznik Żydowski), על סמך Cast. Leopoliensia, כרך 376, דף 356; ובספרו Skizzen und Studien zur Geschichte der Juden in Polen על סמך Cast. Leopoliensia, כרך 337, דף 303. כפי שמודיעני ה' י. גנדלמן מלבוב, שבדק לבקשתי את מראייהמקומות האלה, מצאם בלתי מדויקים. הכרך 337 מכיל רק תעודות משנת 1577-1578 ודף 653 בכרך 376 מכיל תעודה משנת 1623 שאין לה כל שייכות לענין הנידון. – טופס אחר של התעודה הנ"ל נמצא בארכיון הראשי בוורשה, Płockie grodzkie wieczyste, כרך 90, דף 432; ע' טרונק, גי"פ, 102, 107.

שנת שנ"א

י"ג. "שמעתי אני ושאר אלופי התורה שנתאספו פה יערסליו – דברים ששמע מפי ישמעאל – שהישמעאל לא אמר כי אם בדומי. כן הסכמנו שלא תנשא כלל על פי התרה זו של עדות – נא' מנחם [במהר"ר] יצחק זל"ה הנקרא מענדל ר' אביגדרש"1.

ר' יואל סירקש, שו"ת הבי"ח, סי' ע"ז. תאריך מפורש חסר, אולם מתוך התשובה נראה שהתאספו בין י"ז סיון שניא לי"ח אייר שני"ב (השוה הרכבי, חגי"ש, ע' 20) וכיון שהיריד בירוסלב היה מתקיים בחדשי אב-אלול, הרי אפשר לקבוע בבטחה את זמן האספה בשנת שני"א.

י"ד. מלך פולין זיגמונט III בשימו אל לבו, שמס הגלגלת היהודי הנגבה בדרך הרגילה אינו מגיע במהירות הדרושה לאוצר-המלוכה וכן גם מחמת הצורך התכוף בכסף לדורון בשביל החאן מפרקופ, גענה להצעתם של ראשי היהודים והחכיר להם את מס הגלגלת הנ"ל בסך 20.000 זהו' פו'. התשלום בשני שעורים: 10.000 זהו' שלשה שבועות לאחר חג הפסחא בלובלין, ועוד 10.000 זהו' לחג יוחנן המטביל². המלך מרשה לבנות מן השעור השני 2000 זהו' כדי לפטור מן המס את היהודים הנשרפים מפורזא³ ועוד. למוציא-אל-הפועל של כל הנ"ל ממנה המלך את שר-האוצר יאן פירליי⁴.

ברסון, Dyplomatarysz, ע' 265, § 547 ללא ציון המקור ועיי"ש גם ע' 116, § 198. לפי טרונק, גי"פ, 107, 102, נמצא טופס של כתב-המודעה בארכיון הכללי בוורשה, Płockie grodzkie wieczyste, כרך 91, דף 109.

1 הוא ישעיה מנחם בר' יצחק המכונה ע"ש חותנו ר' מענדל ר' אביגדרש. באותה שנה היה עדיין, כפי הנראה, רב בלודמיר. משנת שנ"ה – ר"מ ואב"ד בקראקא והגליל. חיבר ס' באורים כבדו ה' (קראקא שס"ד) ועוד. נפ' שנ"ט. ע' עיה"צ, 45-49; כיו"פ, ח"א, ז; לוח"ז, 10.

2 Jan Chrzciel. היו ג' חגים בשמו: לידתו – 24 ביוני (= ב' תמוז שנ"א), הריגתו – 29 באבנוסט (= ס' אלול שנ"א), קידושו – 24 בספטמבר (= י"ח תשרי שנ"ב).

3 השרפה פרצה בט' או י"א סיון ש"ן. ע' פרלס, GJP, 30-31; ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, חוב' א', עמ' 16.

4 שימש גם סטארוסטת בלובלין. הוה פקודותיו בעניני היהודים בלובלין, Riabinin, Materiały do historii miasta Lublina, Lublin 1938, §§ 368, 389.

שנת שנ"ג

טו. בכתב-מודעה מיום ג' אלול ש. ז. (31.8.1593) מודיע מלך פולין זיגמונט III שיהודי פולין (ועד ארבע ארצות) כבר שילמו את מס הגלגלת, שהוטל עליהם כמושב הסיים האחרון (4 במאי – 25 ביוני 1593; ב' אייר – כ"ט תמוז שנ"ג), ואין לגבות מהם שום מסים נוספים. Archiwum Ziemięskie בלבוז, Castrensia Leopoliensia, כרך 348, דף 1392-1393. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

שנת שנ"ד

טז. "ספרים לא ידפיס שום מדפיס בלי רשות רבנים ואלופים כפי תקנות ארצות שנת קנו בשנת דש"ן לפ"ק ועל פיהם יקום דבר. ואם יעבור המדפיס, אז יבטלו הם [הרבנים והאלופים] את מלאכת הדפוס ויחרימו את המדפיס וכל המתעסקים במלאכה".

קטע מתקנות קראקא משנת שניה, הובא ע"י ווטשטיין, אוצהיס, ד, 593 ולפיו גם ע"י הרכבי, חגי"ש, 21. בגוף התקנות שנתפרסמו אח"כ ע"י בלבן חסרה תקנה זו – כנראה אבדו בינתיים כמה דפים – והנוסח שלפנינו הוא, כנראה, תרגום. השוה גם לעיל סעי' ב-ג. התקנה נזכרה גם ב"הקדמת המחוקק" לס' עומק הלכה לר' יעקב קאפל בר' שמואל, קראקא שניח: " – גאוני עולם ראשי תופסי ישיבה אשר מעולם אנשי שם המה שהסכימו על הדפסת זה הספר לפי תקנות של ארצות". כמו כן בא זכר התקנה המקומית של קהלת קראקא – שתוקנה כאמור לפי תקנות ארצות – בס' באר מים חיים לר' יעקב שפירא, קראקא שע"ו: "ונוסף על אלה עלה להסכמה – האב"ד ור"מ ומ"ץ דק"ק קראקא בצירוף חמשה גדולי הקהלה, כפי תקון העדה הישרה בקהלה המפוארה. (לפי ווטשטיין, 815 § 172, Katalog der Salo Cohn'schen Schenkungen I, ועיין גם היילפרין, הסכמות ודיא בפולין, קרית ספר, שנה י"א, עמ' 105-106).

יז. "הדפסת ספרים פה [בקראקא] או בלובלין שלא להדפיס באיטלי' ואם יודפסו להשתדל אצל ראשי הארצות יצ"ו שלא ימכרו אות' בארצות אלו נגד זמן מה. וזל מן מודיע זיין מקודם לאיטליא אונ' מן זול היא פאר זעצין, וויא מן דען בוגן געבן אין דער קהלה יצ"ו".

בלבן, X, Jj1G, 93; לפניו ווטשטיין, אוצהיס, ד, 593; הרכבי, חגי"ש, 21. הרכבי מטיל ספק אם גם תקנה זו היא משנת שניד וקשה לקבוע דבר ברור, כשאין הפנקס במקורו מונח לפנינו. – קדמו לתקנה זו של הוועד כתבי-זכויות של מלכי פולין משנות 1559, 1578, שניתנו למדפיסים יהודים. ע"י Dyplomatoryusz, עמ' 67, 109. על מצב הדפוס העברי בפולין (קראקא ולובלין) באותו הזמן ע"י Bařaban, Sonzino-Blätter, III, 9-10, פרידברג, תולדות הדפוס העברי בפולניא, 14-15, 45.

יח. "שדכנות דרפן דיא משודכים – ויתר פרטי התקנות כפי תקנות הארצות דש"ן לפ"ק".

בלבן, XI, Jj1G, 96; לפניו: ווטשטיין, אוצהיס, ד, 593; הרכבי, חגי"ש, 21. אסף (המשפט העברי, ח"א, ת"א תרפ"ו, ע' 116) סבור משום מה, שתקנת הוועד ע"ד שכר השדכנים הנתונה להלן בשנת שפ"ד היא שתוקנה בשנת שניד, ולא מצאתי שום אסמכתא לדבריו, מלבד עצם הידיעה שבשנה זו תוקנו תקנות באותו ענין. והרי גם בשנים אחרות תוקנו תקנות כאלה.

שנת שנ"ה

הסכמות דיריד גראמניץ שנ"ה לפ"ק

יט. עלה הגורל להיות פרנס היריד ביריד שוואנקי הסמוך ממדינת רוסיא, דהיינו מק"ק לבוב; וביריד ש"י הסמוך שנ"ו לפ"ק מק"ק קרקא; וביריד גראמניץ [גראמניץ] הסמוך מק"ק פוזנא.

כ. אודות הדיינות לא נשתנו רק שבני ק"ק פוזנא רשאים לשלוח לכאן [ללובלין] א' מב' הדיינים שנבררו בשנה שעברה, דהיינו: או כמהר"ר יוסף או מהר"ר שמואל סג"ל, או א' מב' הדיינים שהיו מקדמת דנא דהיינו: או מהר"ר טעבל או מהר"ר שמואל.

כא. אודות החלוקים מחמת משא ומתן שבין אנשי קרקא ובין הגליל שלהם יעמוד הדבר בכל אופן המבואר בפנקס המדינה. אך מה שקבוע שם זמן ומקום לצאת דינם לאור פה לובלין ביריד דהאידנא, עכשיו נתרצו ראשי הגליל להיות משפטם יצא לאור בק"ק קרקא ביריד שנצ"ל הסמוך שנ"ה לפ"ק בפני בוררים שכל אחד יברור לו בורר אחד. רק שלא יהיו הבוררים ראשי ישיבות, והאב"ד מהו' מענדל יצ"ו הוא יהא השליש המכריע ביניהם, ולפניהם יצא כל דבריהם לאור. וכל עוד שלא נגמר דינם יעמד הדבר ככל המבואר בפנקס המדינה ולא יפול דבר ארצה. כך עלה המוסכם יום א' י"ז אדר שנ"ה לפ"ק.

כב. אודות הוצאות הבלבול דסאוויין לא נשארו חייבים רק ש' זהו' לשלם ביריד שוואנקי הסמוך, מלבד הוצאות שיעלו לע"ע בק"ק קרקא ע"ה השתדלות הבלבול. והשלש מאות זהו' פול' הנ"ל חייבים לבני גליל העלמא. ומלבד הרט"ו זהו' פרי' שחייבים ג"כ כמבואר לעיל בדף שלפני זה ע"א ביריד ש"י שנ"ה לפ"ק. נאום בנימין צבי מלונטשיץ²

[הוספה מאוחרת:] השלש מאות זהו' הנ"ל נתפרעו ביריד שוואנקי שנ"ה לפ"ק.

כג. אנשי ווענגראב נשארו לע"ע חייבים לג' ארצות נ' זהו' מלבד מה שנשארו חייבים מיריד שעבר. גם עברו על הצווי ועיכבו שעכבו אותם בעונש חרם שלא יזונו מכאן עד שישלמו ולא השגחו, ע"כ יקנסו אותם כפי ראות עיני ראשי המדינות ביריד הסמוך.

הסכמות יריד סיון שנ"ה לפ"ק

כד. בהתאסף ראשי עם יחד גמנו וגמרו והסכימו כולם כאיש אחד על הצרה שלא תבוא עוד שאח"ו יתבקש עוד מפי המלך יר"ה והשרים לגבות גלגולת מבני ישראל ישלא [שלא] ישתדלו עוד לשכור מהמלך יר"ה והשרים רק יניחו הדבר על הגלגולת, אם לא כשיסכימו כל ראשי ומנהיגי המדינות כולם ביחד להשתדל לשכור³. ואפילו אם אחד מהם ימאן יוכל לעכב ולא יכולים לבטל דעתו בשום אופן, עד שיתרצו כולם כאחד.

1 ר' מנדל ר' אביגדורש, עי' לעיל עמ' 6 הערה 1.

2 מראשי הקהל בפוזנא, עי' לוי, LGJ, 67, והשוה גם דע"ק, 77. כנראה השתתף במושב הועד ואישר בחתימתו את דיוק ההעתקה של התקנות האלה. הרכבי, חגי"ש, עמ' 23, חשבו לסופר הקהל.

3 הועד דן בשאלה בקשר עם החלטת הסיים הפולני שהתכנס כחדשיים לפני כן בקראקא. ב"הודעה על המסיים" (Uniwersał poborowy) מיום ה'20 במרץ 1595 [= י' ניסן שנ"ה] נקבע, שיש ליטול מכל יהודי חוב לגלגלת, "אך על כל פנים אם תמצא דרך מועילה יותר נחיה רשאים גם להחכיר". עי' Volumina Legum, כרך ב', עמ' 358. אכן הפעם לא רצה הועד לשוב ולחכור את המס.

כה. עוד הסכימו שאח"ו יקום איזה פורה ראש מהשרים במדינת פולין גדול וירצה לחזור ולהטיל גביית הגלגולת על בני ישראל השרויים שם, אזי יעמדו על נפשם להשתדל בכל מאמצי כחם, על הוצאות כל הארצות, לבטל מחשבותם, ואח"ו לא יוכלו לבטל, אזי כל הארצות כולם ישאו עמהם בעול לשלם הכל ע"פ הסכום והגלגולת. אך שלא יתנו כולם אם לא בהכרח ע"פ המשפט. גם אם באיזה מקום יצא המשפט לחזור ולגבות מהם, אזי יקחו המשפט להמלך יר"ה. ואף אם אחרי כל זאת יהיו מוכרחים לחזור וליתן מ"מ לא יסייע להם רק כפי ערך שהגיע עליהם לסך כ"ב אלפים כפי ערך שהיתה הגבייה לע"ע ע"פ הסכום וע"פ הגלגולת.¹

כו. ואודות התלונה דוואייודא דקראקא עלה המוסכם, שהרשות נתונה לראשים דק"ק קראקא לפייסו ולכפר פניו במנחה עד ק' זהו' פול' דהיינו מחמת הכתב שכתב להסטארסטא סכריפצקי.

כז. על בלבול דסאוויין לא נשארו חייבים רק מאתים זהו' פול' לבני העלמא לשלם להם ביריד ש"י הסמוך שנו' לפ"ק.

[הוספה מאוחרת:] נתפרע סך הנ"ל.

כח. ואודות הל"ב זהובים שהוציאו בני העלמא על פיזור והוצאות התפוסים דסאוויין עד ג' שבועות ביריד שוואנקי שנו' לפ"ק, מצאנו, שהם יחנו הקדמה לזה וישלמו שליש א' בראש ואח"כ כל הגליל העלם עם ק"ק העלם ישלמו שני שלישים. וכן מכאן והלאה יתנהגו ג"כ ככה בהוצאות הפיזור והוצאות שיצטרכו להוציא עליהם, שישלמו ק"ק העלם הקדמה בראש שליש א' ואח"כ כל הגליל בצירוף ק"ק העלם שני שלישים. והמ"ד זהו' פול' שהוציאו על העלאת המעות ישלמו הכל ביחד גליל דחעלמא עם הקהלה. וכן מכאן ולהבא אם יצטרכו להעלות איזה סך על ריבית לבלבול הנ"ל, יעלו ג"כ על הוצאות כל הגליל עד שישקוט בלבול דסאוויין לגמרי. כט. ברירת דייני המדינות עד כלות יריד גראמניץ שנו' לפ"ק. מק"ק קראקא: מוהר"ר מרדכי מרגלית² והר"ר אברהם ריזלש³ ושניהם שקולים. מפוזנא: מהר"ר שאול ר' הילמנש ומהר"ר טעבל ושניהם שקולים. ממדינת לבוב

1 ב"הודעה על המסים" שהוציא הוורשאי משנת 1593 נאמר: *A ieśliby sami żydowie chcieli we wszystkiej Koronie to pogłowne arendować, nie pozwalamy ich więcej wyciągać nad 20.000 złotych, które sami żydowie do skarbu koronnego oddać powinni.* (ואם היהודים עצמם ירצו לחכור את מס הגלגולת הזה בכל פולין איננו מרשים להם לבנות יותר מעשרים אלף זהו' אשר אותם חייבים היהודים עצמם למסור לאוצר המלוכה) *ע' Volumna Legum*, כרך ב', עמ' 351. מתקנת הועד אנו רואים שבנה 22000 זהו', מס הגלגולת יחד עם ה"סכום". והשווה גם לעיל סעי' כ"ד.

2 ר' משה מרדכי בר' שמואל מרגליות, ר"מ בקראקא משנת שנו'א בערך עד מותו (שע"ז). חיבר ס' חסדי ה' על י"ג מדות הרחמים (קראקא ש"ט); הגיה ס' זוהר חדש עם מדרש הנעלם וכו', קראקא ש"ג. ע"י ע"ה צ"צ, 45-42, 175; שם, הערות ותיקונים, 72.

3 בר' יצחק. ע"י ווטשטיין, לתולדות גדולי ישראל, ע' 22.

ביריד ש"י הסמוך: מהר"ר אברהם בר שבתיו ומהר"ר ברוך ושניהם שקולים. ממדינת העלמא ביריד גראמניץ הסמוך: מהר"ר ליב מלובאלא [לובמלא]² ואחריו הר"ר ליב מבעלזא. מלובלין: מהר"ר יצחק בן מהר"ר³ והר"ר משה כ"ץ ושניהם שקולים. ממדינת וואלין: מהר"ר זוינוול [זאנוויל] מלאדאר [מלאדמיר] ואחריו הר"ר אברהם בקרעמניץ. מדינת ליטא: מהר"ר חיים ומהר"ר וואלף.

ל. ההוצאות פרטיות מיריד דהאידנא לבד גביית הפאבר לע"ע יערסלף עלו אלף תרס"ו זהו [—] גדו' כמבואר בצעטל, רק שבני וואלין אין צריכין ליתן לאות' ת' זהו דחעלם, ולאותן ש"ס זהו ג"ר לבלבולים דפולן גדול, ולליטרא כרכום דוואיוואדה ראוי⁴ בעד ח' זהו, ולהוצאות קראקא וגליל מחמת סאוויין ו' אדומין ט"ו גדולים, ולב' זהו שכר עגלן מחמת בלבול העלם. וע"ז גבינו לע"ע סכום מדיני, חוץ מוויילנר וטיקאטינר וווענגראו. ונשאר הגביה תחליד זהו י"ב גדו'. גם נשארנו חייבים למדינת וואלין פ' זהו כנ"ל. נמצא נשארנו חייבים קרן תש"א זהו י"ג. כל זה לקחנו בהקפה מכמ"ר יצחק יוסינש⁵, דהיינו: מאה זהו עד יערסלף הסמוך לשלם שמה ממותר גביית הפאבר כפי חשבון, והמותר נשלם לש"י קרן ורבית. — ע"ז חייבים ק"ק ווענגראב מש"י שנ"ה, עוד מגראמניץ שנ"ה קרן חמשים זהו וקנס כמבואר בפנקס⁶; עוד מחמת יום הנועד⁷ קרן ורבית עד הנה כ"א זהו וח', דהיינו ב' סכומות. עוד עתה יריד שוואנקי י' זהו. מכל הנ"ל יתנו רבית. וטיקאטין נשארו חייבים ה' זהו. כל הנ"ל נגמר ונעשה יום א' ד' תמוז שנ"ה לפ"ק. נאום הלוי פינחס הורוויץ מקראקא⁸ ונאום מרדכי אופלר מפוזנא

1 הורוויץ. אביו של השל"ה. חיבר ס' חסד לאברהם, באור לשמנה פרקים של הרמב"ם, לובלין של"ז; עמק ברכה, דינים וטעמים על ברכת הנהנין וברכת התפלה, קראקא שנ"ז; ו"ש גוחלין", צוואה לבניו (פראג שע"ז). ע"י ש. א. הורודצקי, מאה שנים של פרישות מוסרית, "התקופה", כ"ב, ע' 290-302.

2 אולי ר' יודא ליב בר' אלעזר מלובמלא. השוה להלן סעי' ל"ה.

3 ר' יצחק בר' נתן נטע הכהן שפירא, דיין וראש-ישיבה בלובלין, גפ' שפ"ג (?). ע"י גיסנבוים, ע' 31, 162, 165.

4 קרי Rawa, עיר-פלך במזוביה.

5 מפוזנא? בן אחותו של הרש"ל. ע"י א. עפשטיין, משפחת לוריא, ע' 44-46.

6 השוה גם סעי' כ"ג, ל"ד.

7 יום הנועד = Landtag; הכונה להוצאות שהוצאו בקשר עם מושב הסיים הפולני שהתקיים במרץ 1595. השוה לעיל סעי' כ"ד.

8 סוחר עשיר ומנהיג הקהל בקראקא. בנו של ר' ישראל הורוויץ מפראג, גיסו של הרמ"א, מחותנו של שאול וואהל. גפ' בקראקא שע"ה. ע"י צ. הורוויץ, תולדות משפחת הורוויץ, ע' 64-70; בלבן, HŻK, I, 253-251; ברסון, Dyplomatarysz, מס' 208, 351, 352. ר' יו"ט ליפמן הלר (ה"תוס' יו"ט) מציג אותו ב"מגלת איבה" כ"נשיא ישראל חכם גדול בתורה ובמילי דעלמא ויושב בראש כל מנהיגי ד' ארצות שבמלכות פולין". רמז לכך אנו מוצאים גם בכתבי מודינא, הוצ' בלוי, ע' 188, ס"י ר"ו: "פה מפיק מרגליות בשבת המדינה".

ונאום יקותיאל בן מהר"ר משה הלוי ז"ל איש לנדא¹

ונאום יהודה ליוון במה"ר מרדכי ז"ל ה"ה

משה בן לא"א יעקב ישראל הנקרא משה ציפורש²

הסעי' י"ז – כ"ח נתפרסמו ע"י פרלס, MGWJ, 1867, 111-110, 154-152, תעודה 4-1, מפנקס פוזנא; לפיו בתוספת ביאורים ע"י הרבני, חגי"ש, 21-25; גפן הבבלי [= א.א. אטלס], האסיף, ב, 451-453. – סעיף י"ט תורגם פולנית ע"י בלבן, HŻK, I, 356. – ביחד עם התעודות האלה פרסם פרלס עוד 9 תעודות אחרות של הועד. בהקדמתו לכל התעודות האלה (שם, עמ' 109) הוא מעיר, שחלק מהן נעתק בתוך הפנקס הפוזנאי וזאילו חלק עבר לכאן – כפי שמוכיח הכתב והעימוד – במקורו, מתוך אספים אחרים של כתבי-יד, כנראה מתוך אכסמפלר של פנקס ועד ארבע ארצות, ונכרך בתוך פנקס הקהל. לדאבוננו לא פירש אילו תעודות נראו בעיניו מקור ואילו – העתקה. הרשיתי לעצמי לתקן טעויות-דפוס ניכרות כגון חילופי אותיות וכדו'.

לא. בכתב-מודעה מיום 19 במאי 1595 (= י"א סיון שנ"ה) מודיע זיגמונד III מלך פולין ש"למען הצלה מהירה של צרכי המדינה", החכיר את מס הגלגלת ל"יהודים עצמם" (לועד ארבע ארצות) בסכום מסוים שישולם לאוצר המלך, והיהודים פטורים משאר מסים ונתינות כאזן עתה.

Archiwum Ziemięskie בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 349, דף 1057. גוף הכתב במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. – לפי טרונק, גי"פ, 107, הע' 34, יוצא מכתב-המודעה בעניני המסים משנת 1595 (Płockie grodzkie wieczyste, כרך 99, דף 276-278, בארכיון הראשי בוורשה), שהשתדלן הראשי של ועד ארבע ארצות (בש. ז. – יעקב מלובלין) היה מכתב את התעודה בדבר הסכום הכולל (ryczałt) של מס הגלגלת בספרי המבצר (gród) שבלובלין ושאר הקהלות היו מקבלים העתקות מספרי המבצר בלובלין והיו מכתבים אותם במבצרים שבמקומותיהם. מכיון שבלובלין היתה מקום מושבו של שר-האוצר יאן פירליי מתקבל הדבר על הדעת בנוגע לשנות שירותו. השהו לעיל עמ' 6 סעי' י"ד והע' 4 וכן גם סעי' ל"ז, ל"ח, מ"א להלן.

שנת שנו"ן

הסכמות דיריד אדר שנו"ן לפ"ק

לב. על אודות האורנדות, שכבר נזכר בפנקס שאסור לשום אדם לשכור שום אורנדא שכבר מוחזק בה איזה יהודי³, אפילו לאחר כלות הזמן האורנדא, כל משך שאותה האורנדא היא ביד המשכיר המושל ההוא. והנה מבואר שם שעל יתר הפרטים יקריבו הדבר לפני ראשי ד' ארצות יצ"ו. והנה ע"י מעשה שרבים צועקים עלתה ההסכמה לפרש ולפרט הדברים, שאף אם המשכיר המושל הראשון ישכיר או ימכור המקום כולו לאיזה אורנדר וכן אם המשכיר המושל הראשון ימנה את בנו תחתיו בחייו

1 פרנס ומנהיג בקראקא. נפ' שע"ד. ע'י פרידברג, בני לנדא למשפחותם, 12; ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, 15; בלבן, HŻK, II, 275.

2 מלבוב. נפ' שס"א. ע'י אנ"ש, 158. – לפי לוי, NM, חוב' ב, ע' 7 הע' 3, כתוב בכה"י ציפורש ולא ציפורש.

3 התקנה לא נשתמרה והשהו לעיל סעי' א'. תקנה כיוצא בזו משנת שפ"ג השהו פמ"ל סעי' ע"ג ופ"ז: שו"ת הב"ח סי' ס'.

להיות שר ומושל על המקום, ואפילו כשישתדל המשכיר המושל הראשון מהמלך יר"ה שבנו קם תחתיו אפילו לאחר מותו להיות מושל ושר העיר ויחזיקנה לבנו בחייו, — כל הפרטים האלו הרי הוא כאלו היא עדיין ביד המושל המשכיר הראשון ואסור לאדם אחר לשכור אותה האורנדא כל זמן שהראשון חי. אכן אחר מות המושל הראשון, אח"כ כל הפרטיים הנ"ל נחשבו כאלו בא ליד מושל אחר ואין איסור בדבר לאחר לשוכרה כשיכלה זמן האורנדא של יהודי הראשון.

לג. עוד הוסכם אודות הארבה [הרבה] דברים שנזכרו לעיל בפנקס שנאסרו במנין והנה עכשיו בזה היריד התאספו שלשים אנשים והמתיקו סוד בענין איסור הד' דברים ועלתה ההסכמה שהאיסור יעמוד בתקפו ובחזקתו ככל המבואר לעיל בפנקס. ועוד נוסף על זה עשו חיווק לדבריהם, שאם באיזה קהלה יבא שום אדם ויגלה לאיזה ראש הקהל איך ששום בר ישראל מתחיל להתעסק בדברים האסורים, אז יתאספו ראשי ומנהיגי אותה הקהלה ויציע דבריו אותו הראש בפניהם, ואם יראה בעיניהם שיש ממש בדברים ההם, אז ידרשו ויחקרו היטב ע"פ החרם לעמוד על תוכן הדבר. ואם יתברר להם שאמת נכון הדבר, אז הם חייבים לעמוד נגד אותו המהרס למחות בידו עד מקום שידיהם מגעת. ואם אי אפשר להם לבדם למחות, אז יצרפו אליהם ראשי אותו הגליל. ואם גם להם אי אפשר למחות אז יקריבו הדבר לפני ראשי ג' ארצות יצ"ו תכף ביריד הראשון שאחר זה המעשה, ואז יעמדו כל הג' ארצות יצ"ו נגד אותו העבריין למחות בידו ולענשו בעונשים חמורים וקשים הראויים לו.

פרלס, MGWJ, 1867, 187-191, (מפנקס פוזנא).

לד. "יריד שוואנקי שנ"ו לק"פ [לפ"ק]. [אנשי ווענגראב] פרעו כל העבר וגם לד' סכומות דיריד שוואנקי שנ"ו. והמותר המגיע עליהם ליחר מד' סכומות דיריד שוואנקי שנ"ו נשאר חייבים".

פרלס, שם, 154; השה גם סעי' ל' לעיל.

שנת שנ"ז

לה. על אודות שבני ק"ק פוזנא צועקים על הר"ר שלמה בן הר"ר מרדכי מגניזון, איך שהוא עובר על ההתקשרות שנעשה ביניהם שלא יקח מאנשי ק"ק פוזנא מכס רק כשיעור שהיה נהוג מאז ומקדם. והנה הם בררו באיזה אופן היה השיעור מאז ומקדם ולפי אותו הבירור גמצא שהר"ר ש עובר, מחמ' שלוקח יותר מאותו השיעור שהם בררו. והר"ר שלמ' צעק איך שהוא אינו לוקח רק כשיעור

1 השה תקנה של שלושים גם בשנת ת' להלן.

שהיה ג"כ מאז ומקדם כאשר רצונו לברר. ועל מה שהם בררו שמאז ומקדם היה השיעור פחור מזה השיעור שהוא לוקח לע"ע, ע"ז טען הרר"ש שזה הבירור אינו כלום מאחר שהוגבה העדות שלא בפניו. ומצאנו שמהיום ועד יריד לובלין הסמוך לא יקח מהם הרר"ש רק כפי ערך שהם בררו ומה שהוא ביני ביני עד ערך שהוא היה לוקח, אותו המותר יהא נכתב בצעטל אחת לאחת למצוא חשבון. ובתוך זה הזמן יגבה כל א' מהצדדי' כל זכויותיו ויביאו הנה ק"ק לובלין ביריד הסמוך. ואם אולי יתברר אח"כ שמאז ומקדם היה השיעור, כפי מה שהוא היה לוקח עד הנה, יותר ממה שהם בררו, אזי יתחייבו לשלם לו אותו המותר. ועל זה נעשו ע"ק פרנסי ומנהיגי דק"ק פוזנא. אבל תוך זה הזמן, קודם שיברר הוא שהשיעור מאז ומקדם היה יותר ממה שהם בררו אין הרר"ש רשאי ליקח מהם כלל וכלל אותו המותר. ואם ח"ו שהרר"ש יעבור, יוכרו עליו חרמות ונדויין בכל בתי כנסיו, בפרט פה ק"ק לובלין ביריד הסמוך, ויתחייב להחזיר המותר, וזולת זה עוד עונשים קשים יושט עליו, כפי ראות עיני ראשי המדינו' יצ"ו. כה דברינו יום א' ו' תמוז שנ"ז לפ"ק.

נאום הלוי פינחס מקראק'

נא' יודא המכונה ליב בר אליעזר זלה"ה מלובמלא

אברהם בן לא"א משה זצ"ל

ונא' יצחק בר אשר מוילהויזן ז"ל זק"ש

משה בן לא"א יעקב ישראל ז"ל הנקרא משה ציפורוש מלעמבורג

ליון, NM, חוב' ב', ע' 6, ע"פ פנקס פוזנא, ספר הזכרונות III, דף רס"ח [רצ"א]. לפני כן נתפרסם הפסק הזה, בהשמטת כמה דברים, על ידי פרלס, MGWJ, 1867, 226, ולפיו גם ע"י הרכבי, חגי"ש, 29 וע"י גפן הבבלי (= א. אטלט), האסיף, כרך ב, 453.

לו. בש. ז. חידש הועד בפעם השלישית את התקנה, ששום רב לא ישתדל להשיג רבנות על ידי מתנה או הלוואה¹. פרטים עיין להלן שנת ת'.

שנת שנ"ח

לז. בכתב-מודעה מיום 17 ביוני 1598 (= י"ג סיון שנ"ח) מודיע שר-האוצר יאן סירליי, שכלל ישראל בפולין (ועד ארבע ארצות) חקר אצלו את מס הגלגולת ואין לגבות מן היהודים מסים ונתונים אחרים.

Archiwum Ziemskie בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 617, דף 333; גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. — כמה ימים לפני שיצא כתב-המודעה הזה, בייד ביוני, הודיע שר-האוצר לגובה המסים בפלוצק לכל יגבה מן היהודים את מס הגלגולת ויחזיר את הגבוי היות ויהודי הגליל פלוצק חכרו ממנו את המס לכל הגליל בסכום מסוים. ע"י טרונק, גי"פ, 102-103, 107. והשוה גם לעיל סעי' כ"ה.

1 בשנת שס"ח הצטרף גם ועד ליטא לתקנה זו. השוה פמ"ל סעי' ר"ז: "תקנות בענין הלוואה ומתנות בקבלת רבני' לרב ומורה יעמוד עפ"י תקון סולין".

שנת שס"א

לח. בכתב-מודעה מיום 17 במרס 1601 (= י"ח אדר ב' שס"א) מודיע שר-האוצר יאן פירליי לכל הנוגעים בדבר, שהחכיר את מס הגלגלת היהודי בסכום מסוים לראשי היהודים (לועד ארבע ארצות) והם כבר שילמו את הסכום הנ"ל. במשך השנה פטורים היהודים ממסים ונתינות אחרים ומי שיגבם מהם – ייענש.

Archiwum Ziemięskie בלכוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 355, דף 738-739: גוף הכתב במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

לט. בש. ז. הקציב הועד סכום מסוים בתורת סיוע להדפסת הספר "כלי יקר", קובץ דרשות של ר' שלמה אפרים איש לונטשיץ (לובלין שס"ב).

המחבר בהקדמה לספרו הנ"ל: " – הגה כעת בשנת שס"א לפ"ק קודם ימי הפורים נפלתי למשכב בחולי מסוכן כמה שבועות – גדרתי לה' ואשלמה לחבר חיבור זה – ומנהיגי שלש ארצות יצאו היושבים ראשונה במלכות שמים, נודעים בשערים לשם ולתהלה, מכחם החזיקו בידי ומכיסם סייעו למלאכת הדפוס". וכן גם המו"ל: " – ראשים ומנהיגים דשלש ארצות יצאו היושבים ראשונה במלכות שמים חשקה נפשם בחיבור הנ"ל עד כי התנדבו מנדבת לבם לסייע במלאכת הדפוס, לא עשו כן לכל ספר הנדפס עד עתה מן הספרים החדשים אשר מקרוב באו". הדפסת הספר התחילה, כאמור בשער, בליג בעומר שס"ב, ואין לקבוע לפי זה בבירור אם ההקצבה ניתנה בשנת שס"א או שס"ב.

בבואו בימים מתח ר' שלמה אפרים לונטשיץ בקרת חמורה על כמה ממנהיגי הועד. הוא עצמו מספר על כך בהקדמתו לס' "עמודי שש" (פראג שצ"ח): " – ואחר זה בבואי בימים שהפצירו בי שלמים וכן רבים לאמור: קום דבר דברך בשער בת רבים בקהלות של מדינת פולין הקדושות ובפרט ביומא דשוקא בק"ק לובלין, אשר שם קיבוץ גדול כמעט מן כל חכמי המדינה, החרש והמסגר כלם נקבצו שמה פעם אחת בשנה, ושם היה מדרכי לדבר נגד מלכים, מאן מלכי רבנן, ולנגע בקצה המחנ' בקציני' ובמוקצי' לא אשוב מפני כל – וגרמתי לעצמי שרבים היו רודפי וצרי'. – על דמותו של ר' שלמה אפרים לונטשיץ ותולדות חייו הושה: M. Grünwald, Rabbi Solomo Ephraim Luntschitz, Frankfurt a. M. 1892; Israel Bettan, The Sermons of Ephraim Luntschitz, HUCA, VIII-IX, 443-480.

שנת שס"ג

מ. "עתה ביריד גראמניץ שעבר השס"ג לפ"ק הגיעו לידי חבילו' חבילו' פסקים וכתבי' ובראשם פסק דין שיצא מבי דינ' רבא דהדרת כ"ת [מהר"ל מפראג] בעסק שריותא דאתת' העגונה, אשת רבי יהוד' בר יעקב, שפסק כ"ת להיתר' ואשר התחכמו בזה מקצת חכמי מדינתנו להוציא אותה מהיתר' הראשון מטעם שנתוועדו יחד ביערסלב ושמענו העדות מפי אבי האשה – נאם מאיר הקטן והצעיר'.

שוית מהרים מלובלין, וינציאה שע"ט, סי' נ"א.

מא. בכתב-מודעה מיום 23 באפריל 1603 (= י"ב אייר שס"ג) מודיע שר-האוצר יאן פירליי שהחכיר, בתוקף חקנת הסיים שהיה לא מזמן בקראקא, את מס-הגלגלת, שהוטל על כלל ישראל בפולין, בסכום ידוע ל"ראשי היהודים" (לועד ארבע ארצות). בתנאי שישולם בהקדם, במועדים מסוימים, לאוצר-המלוכה; היהודים פטורים בשנה זו משאר המסים.

בלבן, ZL, נספח, ע' 51 עמ"י Acta Castrensia Leopoliensia, כרך 356, דף 544. והשוה גם 1583, II, Volumina Legum.

מב. בהתאספנו יחד פה עיר יערוסלב שס"ג לפ"ק לפקח על עסקי הדפסת הספרי' החדש' אשר מקרוב באו. הסכמנו ליתן רשות אל המדפיסים, שידפיסו החיבור אשר חיבר הגאון מהר"ר יעקב בר אליקים ו, על הספרים אשר חיבר הנעלה, אשר כבוד מעלת תורתו נודע בשערים לשם ולתהלה. הלא הוא האשל הגדול מורינו הרב רבי יצחק אברבנאל. ומכלל חיבוריו אשר חיבר ספר נחלת אבות וספר זבח פסח² ובהיות שמרוב גודל צחות לשונו האריך מאד בלשונו ותהי האריכות בפיו כדבש למתוק. אמנם יצא שכרו בהפסדו כי בסיבה זו מונעי' את עצמם שלמים וכן רבים מלקרות בספריו מצד אורך ההצעות, עד אשר בא הגאון הנ"ל והעתיק ב' הספרים הנ"ל בלשון קצר ומובן לכל. ובהיות חזקתו שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, על כן אמרנו וענינו ליתן לו רשות להדפיסם לזכות בהם את הרבים וזכות הרבים תלוי בו. כה דברי שלמה אפרים בן מהר"ר אהרן ז"ל איש לונטשיץ

ונא' יוסף בן לא"א הר"ר אברהם ז"ל ה"ה שפירא³

ונא' משה בן הק"ר אברהם ז"ל הי"ד⁴

ונא' בנימין אהרן בר אברהם סלניק ז"ל⁵

ונא' הק' יושע בן לא"א כמהר"ר אלכסנדר זצ"ל מזרע כהונה ולק כהן יכונה⁶

ונא' יודא בלא"א נתן הלוי זלה"ה

שמואל אליעזר בן מהר"ר יודא הלוי זלה"ה⁷

וגם אנכי כה אדבר, וכזה ראוי לחבר, כה אמר הנטרד דוד בן לא"א מהר"ר

יעקב ז"ל ה"ה שעברשין⁸

קצור אברבנאל על פרקי אבות וסדר ההגדה מאת ר' יעקב בר אליקים ז"ל היילפרון, לובלין שס"ד.

1 ר"מ בלבוז. נפ' בערך ת"א-ת"ה. עי' אנ"ש, 103. 2 מהדורה ראשונה: קונסטנדינה רס"ה-רס"ו.

3 אב"ד בפוזנא. עי' פרלס, GJP, ע' 34, הערה. גם בקונטרס להזכרת נשמות, כ"י בביה"כ בטיקסין, הוא נמנה בתואר זה.

4 מכונה "משה מת". ר"מ ואב"ד בפרעמסלא. תלמיד של הרש"ל. חיבר ס' מטה משה, דיני ברכות ותפלות, קראקא שנ"א וס' הואיל משה, דרשות ופשטים עה"ת ועל רש"י וקצת דרשות ופשטים על מאמרי חז"ל, פראג שע"ב. נפ' לפני ש' שס"ו. בפנקס אפטא נזכר "בנימין בהקדוש ר' אברהם מפרעמסלא" (האסיף, ו, 138), כנראה אחיו. השוה י. כהן צדק, שם ושארית, קראקא תרנ"ה, ע' 30 ואילך.

5 תלמיד של הרמ"א והרש"ל. מחבר ס' שו"ת משאת בנימין, קראקא שצ"ג. רב בפודהייץ. עי' Brann, Geschichte der Juden in Schlesien, p. 191-201; I. Lewin, Rozwód wiedeński, Lwów 1931, p. 12-13.

6 הסמ"ע. ר"מ בלבוז. נפ' שע"ד. בסוף ימיו פרש מן החיים הצבוריים: "— וזכיתי להנהיג הקהלות ולתפוס ישיבה בשער בת רבים — ובראותי רב התלאו' המוטל' על רב מנהיג הקהלה — — ושמע ה' תפילתי — — ונתן בלב חמי הקצין והנדיב ראש ומנהיג היה בק"ק לבוב ואגפאי, נודע בשערים שמו הר"ר ישראל בר יוסף ז"ל — — ונתן לי בית של אבני' — — ונחבודתי עם תלמידי' משכימי' ומעריבי" (בהקדמתו לס' מאירת עינים, פראג שס"ו). עי' אנ"ש, 82-80; ŻL, 88-85.

7 המהרש"א. ר"מ בפוזנא עד שס"ה. אחרי כן רב בחעלמא, לובלין (שע"ת), אוטטרא. נפ' באוטטרא שצ"ב. עי' הורודצקי, לקורות הרבנות, 183 ואילך.

8 חיבר פירוש על תרגום יונתן ותרגום ירושלמי, פראג ש"ע.

שנת שס"ז

בענין מאכלות אסורות

מג. השוחטים והבודקים צריכים להיות יראי שמים ויבדקו החלפים היטב ובכ"מ יתמנו נאמנים שיבדקו פתאום סכין של שחיטה, כדי שיזהרו השוחטים בו היטב. גם לבדוק השוחט והבודק בכל הגליל, אם הם בקיאים כהלכתם ושמוחזקים הם באמון ידיהם. גם ימנו בכל קהלה נאמנים שיראו על כמה ענינים שיש לחוש שיצא מתחת ידי הקצבים דברי שאינם מתוקנים —

מד. שלא ימכרו בשר כשר וטרפה על שלחן אחד, כ"א בהפסק מרובה או דבר מסויים מונח ביניהם —

מה. הנשים יהיו נזהרים שישרו וימלחו הבשר בעצמן או משרתת ישראלית ולא שפחותיהן הגויות כלל¹. וגם בבשול המאכל יהיו נזהרים כי הרבה פעמים נעשה שהכשילו לבעליהן ושמו דבר אסור בו, וגם תחבו כלי בשר בחלב או איפכא. וגם יש בו צד ביטול גויים. וגם לא יתנו לשפחה נר של חלב, כי אינה נזהרת שלא יטיף על הכלים. לכן החרד לדבר ה' יהיה נזהר ליתן לשפחתו גוי' נר של שעה בשעה שמדיחים כלים של חלב.

מו. יכריזו בכל הקהלות שלא יעשה שום אדם גבינה וחמאה בכפרים למכור ליהודים², עד שיבוא תחילה לפני האב"ד שלו. ואותו הרב יחקור אחר מעשהו אם הגון הוא ויתן בידו כתוב וחתום. ומי שאינו ידוע ונכר להרב לא יתן לו הרב רשות. וגם לא יעשהו שום אדם ביחידות דא"א שלא יסע ממקום למקום ויהי' בלי שמירה ובכל מקום ובכל יריד יבדקו אחרי המוכרי' היטב אם יש בידם כתב רשות מהרב שבגליל שלו.

מז. יש מקומות ידועים בוואלאח"י, שצדים שם דגים כשירו' וטריפות יחד, ובדוק ומנוסה שמולחין ומיבשין אותן יחד, לכן צריכים להזהר שלא יקחו מיד כל אדם מאותן דגים היבשים כ"א מאיש ידוע שהגון הוא³.

מח. שום אדם לא יקבע עצמו לשמות בבתי משתאות של גויים⁴ והקובע עצמו לשמות שם הוא בכלל הריקים והפוחזים ולא יקרא בשם רב וחבר ולא יהיה לו שום מינוי בקהלה.

1 השוה פמ"ל סעי' קמ"ה-קמ"ו, רפ"א.

2 השוה שם סעי' ק"מ.

3 השוה שם סעי' רנ"ו. על אימפורט של דגים מיובשים מוואלאח"י לפולניה באותו זמן עי' ריבארסקי, *Handel i polityka handlowa Polski* I, 84; II, 259; והשוה גם א. הלוי, *Comunitati le Evreilor di Jasi Bucuresti*, בוקארשט 1931, ע' 77-76, המביא ידיעות על השתתפות היהודים באימפורט הנ"ל במאה הי"ח.

4 השוה פמ"ל סעי' קל"ד; וכן גם בספר החיים לר' חיים בר' בצלאל, קראקא שנ"ג, דף ל"ט: — אבל לא כן עכשיו בעו"ה כי רבים מבני עמנו יראו להתערב עמם ולהידמות להם ומתגאלים ביין משתיים.

בענין המלבושים וגם באיסור שעטנז

מט. מאוד מאוד יבדקו אחר איסור שעטנז שנכשלים בו טובא 1, בפרט הנשים בבגדיהן שתופרים השווייף להבגדים עם בגדי פשתן שביניהם מלמטה, שמניחין עור וכיוצא בו ביניהם ותופרין אותו בתפירה אחת והוא שעטנז גמור. וגם נכשלים מאד בסטראקיי"ש, שעושין במדינה זו, שהשתי שלהם של פשתן ותופרין אותו על בגד צמר וטייט"ש מכייא"ר וכיוצא בו ובפרט במענטלקיי"ש, שהנשים נכשלים בו מאד. גם בואקיי"ן הגבוהים והקטנים, שבהן חוטים של פשתן, צריך להסירן ולבדוק עו' אחר כמה מיני שעטנז. וגם צריכין להזהר ליתן לחייט חוטי קנבוס.

נ. לתקן שלא ילבשו האנשים והנשים במלבושי הגויי' והפריצות שנהוגים בעו"ה, רק יהיו בני ישראל מצוינים במלבושיהם.

נא. לדקדק מאד אחר איסור יחוד נשים, הן בעיר הן בנסעם בדרך. ובדרך לא די להם בשומר אחד. גם לדקדק בשומר שלא יהיה גדול או קטן יותר מדי וכדת 2.

נב. גם במחזיקי האורנד"א שדרים בכפרים ביחידות, ופעמים האיש נוסע לכפר אחר והיא נשארת לבדה בין הגויים, וגם הגויים שותים ומשתכרים בביתם, לכן הסכימו ראשי המדינות שלא יחזיקו האורנד"א כי אם שני בע"ב עם נשיהם שידורו שם יחד 3. נג. יתנו לב על מוכרי האתרוגים, שיבואו זמן מה קודם החג, כדי שיוכלו לשלוח האתרוגים להדרים במרחקים. וימחו במוכרי האתרוגים הגרצא"ס שמקדימים לבוא ביריד יערס לב ולוקבא ולוקחין מהם הקרובים והרחוקים ואח"כ אינם נותנים לב לקנות ולהדר אחר כשרים.

נד. למנות אנשי יראי אלקים ומדקדקין שיבדקו התפילין והמזוזות בכל הגליל. נה. גם ימנו אנשים מדקדקים שיבדקו הסדורים הנדפסים בבזליא"ה 4 וגם בקצת מקומו' מעהרי"ן 5 מקרוב באו, נדפסו בהן דברי מינו' וטעיות 6.

1 השוה גם פמ"ל סעי' קל"ט, ש"ט. 2 השוה גם פמ"ל סעי' קל"ג. 3 השוה גם פמ"ל סעי' קל"ב, רנ"ט, שנ"ו. 4 בבאזיל נדפס בשנת שנ"ה. בביה"ד של הנוצרי קונרד-וואלקירך, סדור-תפלות מכל השנה; בשנת שנ"ט נדפס באותו בית הדפוס ס' ומירות ותשבחות של שבת מאת ר' עקיבא בר' יעקב פפרנקפורט דמיין בצרוף "וכוח יין ומים" ותחינות לכל יום מאת תלמידו המקובל הידוע ר' אליהו בר' משה לואנץ. עי' אוצה"ס ע' 160 סי' 206; פרידברג, בע"הס, ע' 724, סי' 668; ע' 206, סי' 305; תול"הד העברי באירופה (תרצ"ז), ע' 7. — מן הראוי לציין שדפוסי באזיל היו חשודים גם בעיני ועד פרינקפורט משנת שס"ג וגם הועד הזה תיקן: "אין שום יהודי רשאי ליתן שום ספר חדש או ישן במלאכת הדפוס הנעשה בעיר באזיל או במקום אחר באשכנז זולת נטילת רשות מג' בתי אבות ב"ד, ואם יעברו וידפסו איזה ספר שלא ברשותם לא יקנה שום אדם אחד מהספרי' הנדפסי' ההם בעונש נח"ש". (M. Horowitz, Die Frankfurter Rabbinervesammlung vom Jahre 1603, Frankfurt a. M. 1897, p. 26). 5 עד כמה שידוע לא התקיים במורביה באותו הזמן בקירוב אלא בית-דפוס קטן בפרוסטין, מיסדורו של ר' יצחק ב"ר אהרן, שהדפיס לפני כן שנים רבות בקראקא. בביה"ד הזה נדפסו, עד כמה שידוע, בשנות שס"ב-שס"ה ד' ספרים וסידור אין ביניהם. עי' א. פריימן: Jjlg, XV (1917), 34-44; ZHB, XX (1923), 44; פרידברג, תול"הד באירופה, 81, 97; תול"הד בפולניא, 18. ואולי לא התכוון בעל התקנה לומר מעתה אלא אשכנז, כמו שנאמר בתקנה של ועד פרינקפורט (עי' בהערה הקודמת). 6 בלבן (Sonzino-Blätter, III, 13; HZK, I, 516) משער, שונגורס לתקנה זו של ד"א היה

נר. גם יתנו לב על השבועות הנעשים ובפרט בשעה שממנים ראשים או שאר מינויים, שמשיעין הבוררין והנלוה להם¹, וכמה חלול השם נעשה ע"י זה.

דיני ריבית

גז. הנה הסכמנו לכתוב דיני הרבית בב' דרכים. האחד דרך קצרה, הן הדברים הפשוטים ואין בהם כחוכא וטלולא והן ישרו לפני ההמון. ובדרך ארוכה נוסיף לתת טעם וראי' לדברינו וגם יתבארו בו עוד קצת היתירים אשר הן נוחים ליודעי דעת והן ימסרו לנאמני הקהלה, אשר יתבררו מכל משפחה כמנהג הקהלות הקדושות, והם יורו להעם לפי צורך השעה וענין ויסבירו להם הענין בטעמו, באופן שלא יהיה בעיניהם כחוכא וטלולא ויקילו לפי דעתם גם בענינים אחרים. ובכן נתחיל בדרך הקצרה וה' יהי עמנו בעזרה. ויאיר עינינו בתורה ויוציאנו מאפילה לאורה בגמרא ובסברא.

נח. כל איש ואשה להוי להון ידוע שלא יעשו שום הלואה או שום התעסקות או נתינה על סחורה בענין שיהא לו מעסק ההוא ריוח. עכ"פ שזהו ריבית קצוצה בהלואתו ויוצא בדיינים, אלא צריך להיות קרוב לשכר ולהפסד בשוה. וגם צריך ליתן ללוה או למתעסק שכר טרחו ועמלו אלא שהקילו חז"ל בזה ואמרו התנה המלוה או הנותן עם הלוה או המקבל בתחלת ההלואה או העסק ליתן לו בעד טרחו ועמלו אפי' דינר א' ונתרצה הלוה או המתעסק שפיר דמי.

נט. ואף אם יאמר הנותן למתעסק בתחלת העסק: "הריני נותן לך מאה זהו, התעסק בהן למחצית שכר והפסד, ואני אוותר נגדך זה, שאף אם תרויח יותר מארבעים בכל משך שנה זו, הרשות בידך ליתן לי עשרים זהו" וכל המותר ישאר בידך, ואם תפסיד והי' חצי ההפסד עלי" – אפ"ה צריך ליתן לו שכר טרחו דבר קצוב. והכי מוכח בהדיא בגמרא וכמ"ש בפנים בראיות ולא כמו ששמעתי שיש נוהגין להקל בזה.

ס. וצריך ג"כ שיאמין המלוה או הנותן ללוה או למקבל על שבועתו באומרו

כלכלי, הועד ביקש להגן על הדפוס העברי בפולין מפני התחרות של תוצרת חוץ. השערה זו אינה מתקבלת על הדעת היות והועד היה רשאי בין כה וכה להגן על תוצרת המקום וכן אמנם נהג כדין ולא היה לו שום צורך בהערמה, כפי שכבר הסברתי במקום אחר (קריית ספר, שנה ט, ע' 73 והשוה גם תקנת פרנקפורט לעיל ע' 17, הע' 4). ז. יעבץ (תולדות ישראל, כרך י"ג, ע' 69) ניסה לכרוך תקנה זו וקובלנתו של הרש"ל על שמצא "כתוב בתפלות ובסדורי הבחורים רשום בהן תפלת אריסטו" (שו"ת הרמ"א, סי' ו'); אך גם השערה זו אינה מבוססת, מאחר שרש"ל נפטר כידוע בשנת של"ד ואילו התקנה דנה בסדורים שנדפסו לא מזמן ("מקורב באו"). השערה, שהתקנה תוקנה בקשר עם ההתפשטות של ספרות קבלית בחוגים רחבים וחזירת עניני קבלה לסדורי-התפלות (במאמרי הנ"ל והשוה גם I. Elbogen, Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung, Frankfurt a. M. 1934³, 389-391) עומדת, אך כמובן אין לקבוע דבר ברור כל עוד לא נמצאו ונבדקו הסדורים עצמם.

1 השוה Bałaban, Ustrój Gminy żydowskiej w Polsce w XVI-XX wieku, Głos Gminy Żydowskiej, II, 30-31.

שהי' לו הפסד או שלא הי' לו ריוח אלא כך וכך. ואין להם לבא על הלוח או על המקבל בתחבולות כגון "השבוע לי בין אשרי ולמנצח בב"ה ברבים" וכיוצא בו. באופן שימנע בודאי מלישבוע ויצטרך ליתן לו ריוח או לפחות לא יהי' להנותן או להמלוה הפסד, אלא ישבע לו שבועה חמורה בנק"ח או לפעמים בפתחת א"ה וכדין שבועות השותפין שמחמירין בה לפעמים לפי הענין. נחשד הלוח או המקבל בעינו שישבע לשקר אזי ימנע מתחלה ולא יעשה עמו הלואה או העסק.

סא. וגם צריכין שיהיו ענינים הללו מבוארין בשטר הלואה או העסק איך שקבלו למחצית שכר והפסד ושנתן לו שכר עמלו ושהאמינו על שבועתו. ואם ממרמ"י הוא יכתוב ע"ג הממרמ"י כן וידעו ויבינו זה הלוח ומקבל. אם אינו רוצה לגלות זה להלוח או להמקבל שיהי' נאמן בשבועה יכול להסתיר ממנו הדבר אבל עכ"פ יסכים בדעתו להאמינו בשבועה כשהי' חלוקים ביניהם. ואם אינו רוצה הלוח או המקבל או הנותן לקבל עליו אחריותו דחצי הפסד בכל משך שנה יכול לעשות עמו בדרך זה שיתנה עמו בתחלת העסק ויאמר: הריני מוסר בידך מאה זהו' והתעסק בהן על אחריותי. גניבה ואבידה ואונסין. עד שתעלה מהן ריוח דרך משל עשרים זהו'. ליתן על זה שכר עמלו שלא יהא כריבית מוקדמת, ומשם והלאה ישאר הקרן והריוח בידך עד כלות השנה מהיום על אחריותך וגם כל הריוח שיעלה מהן יהי' בידך עד כלות השנה. ואם ירצה יקח מידו ק' זהו' ריוח ומיד כשהריוח ק' זהו' ויתעסק בקרן לבד לצורך הלוח או המקבל שהרי כבר נתן לו שכר עמלו.

וה"ה איפכא. דיתעסק תחלה הלוח או המקבל על אחריותו וטובתו שיעלה לסך מה שמתנין ביניהם. ואח"כ יקח אותו המתעסק או הלוח אותו ריוח ומתעסק מכאן ואילך בהקרן לבד לטובת המלוה או הנותן עד כלות השנה על אחריותו וטובתו ונותן לו בשבילו שכר טרחו שלא יהי' ריבית מאוחרת. וגם יאמין ללוח או למקבל בשבועה באומרו שלא היה לו ריוח או כמה היה או היה בו הפסד. וה"ה שיכולין לומר להלוח או להמקבל: "עסוק בחצי שנה הראשונה מהיו' על אחריותי וטובתי ובחצי שנה השניה עסוק על אחריותך וטובתך" או איפכא זיתן לו שכר עמלו ויאמינו בשבועה כנוצר לעיל.

סב. והסוחרים בירידים שכבר קנו הסחורה ואח"כ לוקחין מעות לא יפה הן עושין. וכשאירע כן צריך להקנות להם הסחורה בק"ס או במשיכה או בהגבהה או בדרך התגרים לפי הזמן. ולאחר שקנה ממנו הסחורה יתנהו לו בעסקא אבל נתינת המעות לא מהני לקנות הסחורה, כי המעות אינן קונות. ולפעמים אין לסוחרים שום סחורה במקום הלואה כי כבר מכרוהו והם חייבי' לאחר' ולוקחין המעות לפרוע חובתן. אזי צריכין להקנות להנותנים בעסקא בק"ס סחורתן ועסקיהן שיש להם במקום אחר ושכל ריוח והפסד שיהיה להם מזה יהיה למחצה ובשכר עמלו ובנאמנות כנוצר לעיל. ואין צריך לעשות הק"ס בפני עדים כי לא אברו סהדי אלא לשקרא אלא סגי

במאי דנותן המלוה והנותן סודר להלוה או להמקבל ואמר לו: "קנה ממני מקצת סודר זה וחליפיו תקנה לי סחורתך כנ"ל בכל מקום שהוא". וע"ד זה מקנה לו ג"כ משכנות של גויים שיש להלוה בביתו כשמלוה עליהן ונאמן הלוה או המקבל לומר, שיש להם סחורה או משכנות של גויים.

סג. ומי שאין לו משכנות ש"ג ולא סחורה וצריך למעות אם יש בידו שטרי חובות שחיבי' לו אחרי' יכול למכרם לחברו בפחות מסכום שנכתב בשטר על אחריותו דהלוקח, דבאם יעני זה שחיב לו יפסיד הלוקח ואסור למוכר להיות בערבות אחריות זה וע"י ביו"ד סי' קע"ג ס"ד. אבל באחריות הבאים מחמת המוכר, כגון אם ימצא שכבר הוא פרוץ או שיטרפנו ב"ח מוקדם, יכול להיות המוכר בערבות להלוקח באחריות הללו. ואם אין בידו ש"ח על אחרים רשאי לפייס לחברו שיתן לו ש"ח עבורו על אחרים וימכרם בפחות לצרכו.

וה"ה שרשאי ראובן לפייס לשמעון עד שיתן לו ש"ח אנפשי', דרך משל על ק"ך זה' שחיב שמעון לראובן ז"פ אחר שנה וראובן ימכרנו ללוי בעד ק' זהו' ולוי יגבה משמעון בכלות השנה. ושמעון מראובן, מותר מכיון דאין ללוי שום עסק עם שמעון ולא דבר עמו כלום מהלואה זו מעולם.

וע"ד זה יכולין לעשות הקהל שיקחו ש"ח שיש ביד יחידי הקהל או יחתמו היחידיים עתה על סך מה שחיבים הם זמן פרעון אחר שנה וימכרוה בפחות לאחרים אך ורק שבזה שחייבין הם צריכין שיסלקו היחידיים מאותו החוב דהיינו שיתנו חלקם המגיע עליהם מחמת חוב הזה במזומני', דאל"כ הו"ל כשולח ש"ח שלו ע"י אחר ללות לו מאה זהו' ויתן לו ק"ך זהו' ככלות השנה דאסור, וע"י לקמן בפנים בראיות. ושם כתבתי דטעות הוא בידי הנוהגין להשאיל מחבריהם משכנות ש"ג בידן ולווין עליהם מעות לצרכם בריבית וחוזרין ופודין אותן מידו לאחר זמן, הרבית שנותן הוא רבית גמור הוא.

וה"ה להלויים מעות לצרכן בריבית מחבריהם ובעד הריבית לבד מניחין ביד המלוה משכנות ש"ג דאיסור גמור הוא ולא אמרו לעשות כן כ"א כשהלוה הישראל הקרן לצורך הגוי על משכנות של גוי ובעד הריוח ערב לו ישראל או איפכא, כיון דאין הריבית מתרבה על ישראל שהרי לגוי הלוה מ"ה מותר, משא"כ כשהלוה הלוה לצרכו, דהריבית מתרבה עליו מה שנותן הריבית מכיסו או ממשכנותיו ש"ג שבידו כיון שג"כ חסרון כיס הוא.

סד. הנותן מעות בעיסקא וכלתה השנה טוב להתנות עמו מחדש שיעמדו גם מהיום והלאה בעיסקא. ואם לא בא זה לזה ולא התנה והמקבל מתעסק בהסחורה שבאה לידו ע"י עיסקא של אשתקד הריוח הוא לאמצע. ואם הפסיד נ"ל שההפסד הוא על המתעסק לחוד, ועיין לקמן בפנים בראיות ע"ז.

סה. אסור למכור סחורה בהקפה יותר משווי בדבר ששומתו ידוע וגם אם אין שומתו ידוע שלפעמים באים שרים או פריצים וקונין אותו ביוקר משווי לרוב. מ"מ אסור ליתנו בהקפה כ"כ ביוקר עד שנראה שנותן בעדה כ"כ בשביל אגר נטר. סו. וכן בנתינתו מעות על הסחור' כגון עורות ושעור והדומה להם קודם שיצא השער וכ"ש כשיצא השער והוא נותן על הסחורה פחות מדמי יציאות השער לאותה הסחורה הוא איסור גמור, אם לא שיש להמוכר מאותה סחורה כ"כ כמו שפוסק עמו. ולא שייך בזה דין דמלוה על סאה אחת חייטין כמה סאין ועי' בטעמו לקמן בפנים. ואם הסחורה שנתן עליה אין שומתו ידוע יכול לקצוץ עמו בקצת בפחות משווי לרוב העולם וכדין המוכר בהקפה דבר שאין שומתו ידוע כנזכר לעיל. ואם נותן למתעסקים עם כפריים על דבש או שעור, שהם דברים הנולדים וההויים תמיד כל שנה ושנה ביד הכפריים ויש להן משא ומתן טובא עמהן, רשאי ליתן להם מעות בפחות על זמן כשיעור שהם יכולין לקנות מהכפריים. ועי' לקמן בפנים בראיות. מיהו בשאר סחורות אין שייך זה.

סז. ובדרך הכלל לכל מיני סחור' יעשו כדרך הזה, שאם ירצה ראובן ליתן לשמעון שהוא קצב על עורות או חלב יעשה עמו עיסקא בקצבות ויאמר: "הריני נותן בידך ק' זהו לחצי ריוח והפסד לחצי שנה, ונותן לך שכר טורח ונאמנות בשבועה כנזכר לעיל והברירה בידך שבאם תרצה לסלקיני מכל רווחים שבעולם שיעלה לי מכל הקצבות, תתן לי העורות בכך וכך או חלב בכך וכך ומותר הריוח ישאר בידך ואם תפסיד יהיה לחצאין". וה"ה להנותן למי שאינו קצב, מותר להתנות עמו כך בעיסקא לזמן מה ויעשה כן וגם בשאר מיני סחורות יעשה על דרך זה ודוקא בעיסקא והברירה ביד המקבל.

סח. ההולך למקום שקונים הסחור' בזול מותר ליתן לו לחבירו מעות, שיקנהו שם בזול ויביאהו למקומו, שהוא מקום היוקר. ולאחר שיבוא למקום היוקר יכול למכרו אפילו להמביא שקנאו בזול כפי השער של שם או מעט יותר בדבר שאין שומתו ידוע, אף שלא נתן לו שכר עמלו וגם אחריות הדרך היה על המביא, שהרי אין כאן אגר נטר כלל לפי שקנהו לפי השער או שאין שומתו ידוע וגם בדרך הליכתו לא נהנה המביא מהמעות.

סט. מה שנוהגים הסוחרים, שלווין זה לזה מעות ביריד ע"מ שכשיחזור לביתו ילוה לו כפל או לזמן יותר ארוך — הוא אסור לכ"ע, ואפילו כשמלוה לו כסף הזה וכזמן הזה יש בו פלוגתא. ומיהו אם מלוה לו בלא תנאי ואין מקפידין זה על זה אם יחזור וילוה לו כסף הזה וזמן הזה או פחות והברירה היא להלוה הראשון שחזור ולוה לו לפי רצונו, נראה שאין להקפיד בזה, דלמאן דמתיר שוה בשוה מתיר נמי כשמלוה לו לפעמים יותר כשירצה, אבל למאן דאוסר שוה שוה אפי' בפחות נמי אסור.

ע. המוכר לחברו חטיין בזמן הקציר שהן בזול ע"מ שיפרע לו בניסן כשער שיהיה אז — מותר. ובלבד שלא יקצץ עמו בשעת המכירה בדבר פסוק. שהרי יכול להיות שלא יהי בניסן יותר ביוקר ממה שהן עתה וה"ה להמוכר לו כל היוצא בזה. עא. עוד יש פרטים אחדים בענין ההלואה והתעסקות לאיסור והיתר ותמצאם לקמן בפנים, וא"ל ירים איש את ידו ורגלו להתיר נפשו לעסוק בעיסקא מהלואה ההיא, כי אם ע"פ חכם ומורה שבעירו¹ או הממונים מן הראשים על זה, והם יורו לו הדרך לפי הענין וצורך השעה ויסבירו לו הדבר כנ"ל.

עב. עניני איסור שבת בהיות שאינן כלולין ונהוגין בג' ארצות, כי באגפי ק"ק פוזנא וקראקא ובשאר גלילות אינם מתעסקים באורנדות ורחיים ומכס ובריי הייזר², גם לא היה מוסכם גמור בינינו בענין היתרן קודם נסיעות ראשי ישיבות מפה ביריד, לכן הנחתיהו מלכתוב הסכמתי בלבד³.

עג. מכאן ואילך אתחיל דרך ארוכה מענין היתר הלואה והתעסקות ונתינה על סחורו כגון עורות או שעה או חלב וכיוצא בו. אכן קציהו תראה להמון וכולן לא תראהו כי אם לנאמנים והם יורו דרך לפי צורך הענין וגודל ההכרח והזמן והמקום —.

עד. ומה שנוהגין ראשי הקהלות ללוות מעות מישראל לצרכי הקהלה ופוסקים ונותנים להם רבית קצוצה לא מצאתי להם שום היתר ומקום לסמוך עליו⁴ —.

עה. עד כאן ראינו לכתוב כללי דיני רבית ויהיו מונחים ביד הלומדים הממונים בקהלות על עניני רבית, והמשכילים יזהירו כזהר הרקיע להבין דבר מתוך דבר כי א"א להעלות על הכתב כל המאורעות. והן הן יפקחו ויראו על כל דבר ובלעדם לא ירים איש את ידו לכתוב שטר עסקא וכ"ש של הלואה אם לא

1 חשוא גם ב"לב טוב" מאת ר' יצחק בר' אליקים מפוזנא, (פראג ש"פ; לפני היתה מהדורה מאוחרת): "דער וואס וויל לייזן געלט ביי איין יהודי אדער ער וויל מיט אים חברותא מאכן זאל ער זיך גוט אן פארעגן בייא לומדים אדער בייא דעם אב בית דין וויא אזוי ער זאל טאן בהיתר" (הלכות משא ומתן).

2 י. זנה ("חורב", כרך ב, גיר-יורק תרצ"ו, 239) מציע לקרוא: "עניני איסור שבת בהיות שאינם כלולים ונהוגים בג' ארצות כי [אם] באגפי ק"ק פוזנא וקראקא, ובשאר גלילות" וכו'. קריאה זו אינה נכונה, משום שחמחבר עצמו ישב בלבוב (אנ"ש, 80-82) ודוקא בגליל לבוב (רוסיא) היתה ההתעסקות ב"אורנדות ורחיים ומכס וברייא הייזר" מצויה ביותר. (חשוא שיפר, Dzieje handlu żydowskiego, וורשה 1937, 104-106).

3 "תקנות של איסור שבת ויו"ט" נתחברו גם ע"י ר' משולם פייבוש מקראקא והן נתפרסמו לא מזמן ע"י י. זנה ב"חורב", כרך ב, 240-246. קצור של תקנות כאלה, שנתחברו ע"י ר' משולם הג"ל, ביחד עם "הגאון כמהר"ר לייב ז"ל מקראקא והגאון הגדול כמהר"ר דוד ז"ל מלבוב בעל הס"ו והרב הגדול כמהר"ר לייב חסיד ז"ל", נתפרסם בשעתו ע"י ר' יהודה לייב פוחוביטשר בס' כבוד חכמים, ויניציאה ת"ס, דף פ"ט"ב. זנה משער, שחתקנות חוברו במושב הועד בשנת ש"ן, ואין השערות מתקבלת על דעתו. להלן עוד אשוב לדון בתקנות אלו בכלל שאר תעודות מחוסרות תאריכים. יש לציין שגם ועד מדינת ליטא הקדיש תשומת לב מרובה לשאלה זו, ע"י פמ"ל סעי' קל"ז, רט"א, שנ"ח.

4 חשוא גם מהרש"ל, ים של שלמה על בבא קמא, פרק ח' סי' ע"ב: "ועבשיו בעו"ה נתפשט להיתר שמלוים ברבית קצוצה אפילו גוף המעות שהוקצה לעניים — — הילכך אני אומר ומהיר לגבאים להסיר מדרך זו שלא להלוות בריבית קצוצה כלל".

בדברים הפשוטים שכתבנו בדרך הקצרה, והנעשה והנכתב זולתם לא יפסקו הדיינים על אותו השטר. וכדי שלא יאמרו אי אפשרי שפלוני ופלוני ידעו מעסקי וגם לא ירצו להשיב את עצמו בפני אחרים, לכן הסכימו ראשי המדינות שי' שבכל קהלה יתמנו אנשים ידועים מכל משפחה ומשפחה ויגלה כל אחד לפני משפחתו לחד והממונים יסבירו ענין ההיתר למלוה והלוה שלא יהי' ביניהם כחוכא וטלולא, גם יהיו נזהרים לכתוב על שטרות עניני ההיתר כנ"ל.

ואל יהיו הדברים קלים בעיני הקורא לדחותם ולומר להם נואש, כי שקלנו וטרנו בהם והסכימו על הדברים ראשי ישיבות שי' שהיו פה עמנו ביריד, אלא שפנו לדרכם אחר ההסכמה ונשארת אני פה לבדי והעליתי דברי הנ"ל על הכתב בצווי ראשי המדינות וקבלו עליהם לאשר ולקיים וכן כתבו בפנקס שלהם בפני כידוע להם. וכל הקורא בו והמקיימו וידיני לכהן זכות, זכות הרבי' תלוי' בו, וה' הבוחן לבבות ישלם שכרו בעולם הזה והבא וחפץ ה' בידו יצליח ויתן לו כלבבו וכל עצתו ימלא. דברי הקטן יהושע בן לא"א כמהר"ר אלכסנדר זצ"ל מזרע כהונה ולק כהן יכונה, הכותב וחותם פה בהסכמת רבותיו ורעיו שנתוועדו פה ביריד גראמניץ שס"ז לפ"ק.

הסעיפים מג"ע נחונים כאן - בהשמת הביסוס ההלכי - לפי קונטרס מהגאון מוהר"ר ולק כ"ץ בעל הסמ"ע בו ימצאו כמה עניני איסורים אשר העם נכשלים בו והיה מפקח בהם הגאון בבית ועד הוא מקום קבוץ חכמים המה ראשי ישיבות דשלוש ארצות מדינת פולין יצאו בהתאסף ראשי עם יחד בשנת שס"ז לפ"ק, וזלצבך תניב. אחיו בשקלוב תקמ"ג, ברין תקמ"ז, זאלקווא תקצ"ג, ווארשא תרי"א, קראקא תרנ"ד, ברדיוב תרפ"ו; וכן גם בס' מזבח האדמה לר' מיוחס בר' שמואל, שאלוניקי תקל"ז, דף נ"ד-נ"ט. סעיפים שונים, ביחוד בדיני רבית, הובאו בלשונם או שלא בלשונם גם בספרים אחרים: בקונטרס מיוחד בשם הלכות רבית בסוף הס' לחם הפנים על יריד מאת ר' משה בר' יקותיאל, הענא תע"ז, דף ס"ח (פיורדא תקמ"ז, דף נ"ט); בס' דברי חכמים לר' יהודה ליב פוחוביטשר, המבורג תניב, דף כ"ז-כ"ח; בס' נחלת שבעה לר' שמואל בר' דוד הלוי, ס"י מ' ומ"ב; במצבת קדש לר' גבריאל סוחסטאב, [חיד], לבוב 1869, דף ל"ב-מ"ט ושם גם כמה הערות מאת י. יוטעש; הרכבי, חגי"ש, 35-38. - בספרית ר' דוד אופנהיים מפראג (כעת בבודליאנה באוקספורד) נמצא גם כתב-יד של התקנות האלה (Neubauer, Catalogue of the hebrew manuscripts in the Bodleian Library, No. 2214) הספרן מר לוצקי הואיל להעתיק עבורי את הכתוב בשער כה"י הנ"ל: "אלה הדברים הנאמרים ומיוסדים מן הגאון המופלג החסיד והקדוש כמהור"ר פלק כהן ז"ל אשר איזן ותיקן בהקבץ יחד ראשי ישיבות דג' ארצות שנת שפ"ג לפ"ק והם קיימו וקבלו עליהם לשמור ולעשות ולקיים את כל הדברים האלה הנקובים בקונטרס הלז. הן התקנות שאיזן ותיקן בעניני מאכלות הן בעניני ריבית כאשר אכתבם ואסיפן אל חיקי. פרט-השנה בכה"י אינו נכון היות ור' יהושע פלק נפ' עוד בש' שע"ד.

ע"ז. "בהיות כי ראיתי ותהיתי בקנקנו של האלוף מהר"ר משה בר זבולון אליעזר מבריסק דליטא¹, ועיינתי בחבורו ביאור על רש"י אשר אסף בחכמתו דברים שפירים, נעימים, ישתעשע כל הקורא בו, מתוקים מדבש נופת צופים, אמרתי למעלות החיבור הנזכר להסכים כדי להביאו ולהעלותו לבית הדפוס, יראו ישרים וישמחו וירננו יחדיו המעיינים בו.

1 היילפרין. מתלמידיו של המהרש"ל. ע"י דע"ק, ע' 57; כהן צדק, "מאסף" תרס"ה, 122; כהנא, ע"א, 7, ס' 26.

דברי החותם היום יום ג' כ"ה ניסן שס"ו ליצירה ביומא דשוקא ק"ק גניזון. מרדכי
 נקרא יפה בן א"א ה"ר אברהם ז"ל ה"ה¹.
 גם פה ביריד גראמניץ בהיותנו יחד הסכמנו לכל הנ"ל.
 נא' יהודה בן לא"א הר"ר ר' עובדיא ז"ל איילנבורג²
 ונא' יעקב בר אליקום ז"ל ה"ה היילפרון
 ונא' שמואל אליעזר בן מהור"ר יודא הלוי ז"לה"ה
 ונא' יושע בן לא"א כמהר"ר אלכסנדר זצ"ל מורע כהונה ולק כהן יכונה
 ונא' משה מרדכי בן לא"א מוהר"ר נתן הכהן ז"ל ה"ה³
 ונא' אברהם בן אהרן ז"ל מארפטשיק
 ונא' הקטן משה בן לא"א ה"ר יודא כץ ז"ל ה"ה⁴
 גם אנכי באתי על החתום דברי זעירא דמן חבריא שמעון בן לא"א מוהר"ר דוד אוערבך⁵
 מי הוא שראה אלו יוצאים ולא יוצא להסכים עמהם אלכסנדר ב"ר משה הכהן ז"ל
 אשכנזי המכונה זיסקינד⁶

זכרון משה, לתרץ קושיות הראים על פירשיי עהית ולקוטי דינים ופי' על חמש מגלות, מאת ר' משה
 בר' זבולון אליעזר, חמ"ד [לובלין] שצ"א. פרט-השנה של הסכמת הועד לא פורש אולם הסכמת
 ר' מרדכי יפה חתומה כ"ה ניסן לפ"ק ביומא דשוקא ק"ק גניזון ויריד גראמניץ הראשון אחר
 יריד גניזון היה בשנת שס"ז. לא ברור אם שני החתומים האחרונים השתתפו גם הם במושב הגיל.

עז. לפי כתב-מודעה של שר-האוצר יאן פירליי מיום ה-5 באבגוסט 1607 (= י"ג מנ"א
 שס"ז) החכיר ליראשי היהודים (לועד הארצות) את מס הגלגלת, שהוטל על כלל ישראל בפולין
 בתוקף תקנת הסיים; היהודים פטורים במשך השנה מכל מס נוסף.

שור, ZP, ע' 104, 31§, על סמך Castrensia Praemislensis, כרך 322, דף 1179.

שנת שס"ח

עת. בין "החכמים תופסי ישיבות ומנהיגי ארצות", שהשתתפו ביריד (ועדז) ירוסלב ש. ז.
 היה גם מהר"ם מלובלין⁷.

- 1 בעל ה"לבושים". משנת שנ"ט רב בפונא. נפ' שע"ד. עי' פרלס, GJP, 47. ר' דוד גנס מעיד עליו
 בשנת שנ"ב, (צמח דוד, מנטיבה שנ"ב, דף ס"ד): "והוא ראש ועיקר מגדולי ראשי ישיבות ודייני דג' ארצות".
- 2 בשער ספרו מנחת יהודה, באור לרש"י על התורה, (לובלין שס"ט). כתוב שהוא ר"מ ואב"ד בק"ק
 בריסק דליטא (וכן הוא נמנה בתואר "אב"ד בריסק" גם בקונטרס להזכרת נשמות, כתב-יד בביה"כ בטיקטין).
 אולם הוא עצמו חותם בהקדמה לספרו "הגר בק"ק בריסק דליטא". השוה גם פיינשטיין, עיר תהלה, ע' 23,
 160, 165. היכן שימש כרבנות בש' שס"ז (ובשנת ש"ן; עי' להלן שנת ת') לא ידוע.
- 3 ר"מ בלבו. נפ' שצ"א. עי' אנ"ש, 144.
- 4 בן קראקא. בש' שס"ג אב"ד ור"מ בק"ק לויצק. אח"כ נתמנה, כנראה, אב"ד בגליל קראקא. עי' כיו"פ, ח"א, כ', ע"ב.
- 5 חתנו של מהרש"ל. היה אב"ד בטורבין, לובמלא, לובלין (של"ט-שמ"ה), פרמסלא, פוזנא (שפ"ה-שפ"ט),
 וינה ופראג. נפ' בפראג שצ"ב. עי' ניסנבוים, 23; בלוך בס' הזכרון לד. קויפמן, 318-334.
- 6 מלבו. עי' אנ"ש, 33. השוה גם בלבן, ZL, גספה, 101.
- 7 מהר"ם מלובלין. ר"מ בלובלין בשנות שמ"ב-ש"ו. אב"ד ור"מ בקראקא (שמ"ז-שנ"ה), לבוב (שנ"ה-ז-
 שע"ג), ולובלין (שע"ג-שע"ו). נפ' שע"ו. עי' הורוודקי, לקורות הרבנות, ע' 175 ואילך.

שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' פ"ד: "מעשה בא לידי שבהיותנו בעיר יערסלב ביריד שסי"ח, שמנהג קבוע הוא שבכל יריד קובעים מקום לבית הכנסת להתפלל בתוכו בכל יום ויום, גם בכל יום שבת מתאספי' שם החכמי' תופסי' ישיבו' ומנהיגי ארצות ורביי עם וקורין בתור' כנהוג בקהלות, ובהיות שהעיר קרובה לק"ק פרעמיסלא ומביאים הס"ת מק"ק פרעמיסלא¹.

שנת שס"ט

עט. "ביריד לובלין ז"י" עלתה ההסכמה "על אודות סיוע לבנין מקדש מעט ב"ה בק"ק לובלין", "שיפקחו על זה בכל הקהלות".

לוי, NM, חוב' ב', ע' 7, סי' 3, מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות III, דף קס"א, (קס"ה) ע"ב.

פ. "הדיין בלובלין — יסע לשם כהר"ר [ש] מעון ר"ז²".

לוי, שם, סי' 2, מתוך פנקס פוזנא כנ"ל.

פא. ביריד (ועדז) ירוסלב ש. ז. השתתף בין השאר מהר"ם מלובלין.

שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' ק"ל: " — בעדות שהוגבה בפני בעיר יערסלב שס"ט".

פב. "עתה יגדל גא כח כל קורא והמסייע להוציא לאור תעלומות יקר תפארת גדולות הספר ראב"ן להמציאו להדפיסו, נקראתי אני יוסף סופר הלוי³ לכתוב הערה זו בפקודת הגאונים החתומים בשולי היריעה יצ"ו לעורר הנדיבים והשרידים, אשר ה' קורא אותם יראו וחושבי שמו, להיותם זרזים מקדימים לדבר מצוה. ומגלגלין זכות על ידי זכאי הוא היקר והנעלה הר"ר יצחק בן אהרן שמואל, אשר יעוף אלינו ממרחקים בברוך הבא בשם ה', ותלמודו בידו תל שהכל פונים בו, הוא ספר ראב"ן אב"ן עזר להועיל, שחיבר הגאון הגדו' מרנא ורבנא ר' אלעזר בר נתן קיבץ על יד [על] יד ואסף בחופניו וחיבר ספר זכרון ליראי ה', דברים חידושים מתוקים מדבש ונופת צופים, בפסקים דינים ומשפטי' ישרים ונכוחים ע"פ הגמרא ושיטת התלמוד בששה סדרים סדורים וברורים כאשר עיניכם לנוכח יביטו יקר תפארת גדולתו מסותח פתוחי חות' קודש בכתב ישן נושן. והכתב מכתב אלקים הוא. חרות על הלוחות, מועתק זה כחמש מאות שנה, כאשר מוכח מתוך הספר זה שהיה חונה על דגלו מאז לתורה ולתעודה בק"ק מבגצא, משם נפוצו מעיינותיו החוצה והזריח שמש צדקתו בימו' עולם, מהררי נמרים אנשי השם המאורים הגדולים המאירים כמאורים רש"י ור"ת ובעלי תוספות. והנה היה מונח ספר הזה בקרן זוית נחבא אל הכלים והיה נראה כקופה שאין לה אזנים ושלחן בלתי רגלים בתוך גנזי ספרי הרב הגדול מהר"ר אליעזר טריוו"ש בק"ק ורנקבורס. והר"ר יצחק אשכנזי הנזכר שאב מים ממעיני הישועה בבית בני הגאון הגו' להשתעשע בכל יום ללמוד מתוך הספרים הנמצאים בתוך הכית ומצא בתוכם ספר הזה שהוא אב"ן היקר, אבן בוחן היה לראש פנה, שהיה טמון וכמוס באוצרות ואבן גדולה עליו. ויצא יצחק לשוח וגלל את האבן ומצא אבן שלימה, משא ה' ספר

1 לירוסלב היתה הזכות de non tolerandis Judaeis ובאותו זמן לא גרו בה אלא משפחות יהודיות אחדות. השו"מ. שטיינברג, Żydzi w Jarosławiu, ירוסלב 1933, עמ' 9-6.

2 ר"ז = ר' זיסקינדס. במשך שנים רבות דיין בפוזנא. עי' לוי, NM, חוב' ב', ע' 7, הע' 4.

3 בן שלמה. חיבר סליחה על הקדושים "האחים התמימים רבי משה ורבי יהודה מק"ק גומבין", חמ"ד שנ"ו. חזר והדפיס את הסליחה דיינארד, שבלים בודדות, ירושלים תרע"ה, ע' 171-175.

הזה סמון בתוך גנוי אוצרות הספרים שהיה צפון כחמש מאות שנה, הוא הנקרא ראב"ן, אשר מימיו שותים כל הפוסקים ראשונים ואחרונים הביאו אותו בספרים ובפוסקים, שהאיר על עבר פניו, כמסיני הופיע, והמשכילי' יזהירו כזהר הרקיע. ויען כי ידוע כל דבר פונה אל תכליתו כאשר יובן גם מפי הלזה להעלו' ספר הזה לבית הדפוס לחברתו במחברת הקודש כדי להדפיסו בעט ברזל ועופרת לזכרון למשמרת לכבוד הגאון המחבר גולת הכותרת, להראות הודו ותפארת, בשפתי ישנים אשר בקבר דובבות ומדברות, אמרנו אנחנו להסכים על ידו, וידינו והסכמותינו עמו להדפיס הספר ראב"ן, לחזק ולאמץ זרועו. וכן יצא כרוז בקול חיל פה ק"ק פוזנא בכל בתי כנסיות כמודיע לרבים, כל מי אשר ידבנו לבו יבוא על החתום לקנות הספר הנותן אמרי שפר, ואל חי ית' יתן לו כח עוז ותעצומ' וחפץ ה' בידו יצליח להשלים חפצו וחפצי שמים תחילה במלאכת עבודת הקודש. וזרזים אשר יקדימו עצמם למצוה יבאו על החותמת, צדקתם יעמוד לעד לקנות הספר במקח הראוי, ישמח הקונ' ויגל המוכר וזכותם יהיה מן מצדיקי הרבים, ככוכבים יזהירו ויאירו כמגורה הטהורה מאירה בשבעה נרותיה לאור באור החיים, אור זרוע לצדיקים ולישרי לב שמחה. עד כה דברינו הבאים על החות' היום ה' י"ג למנחם השס"ט פרשת וזאת התורה פה בק"ק פוזנא. מרדכי נקרא יפה"

ונאם יוסף בן לא"א מהר"ר אברהם ז"ל ה"ה שפירא

ונאם שלמה אפרים בן מהר"ר אהרן זצ"ל איש לונטשיץ

ונאם שמואל אליעזר בן מוהר"ר יודא הלוי ז"ל ה"ה

ונאם הק' יצחק בר שמשון כ"ץ ז"ל

ונאם דוד בן לא"א מהר"ר יצחק זצ"ל ה"ה

ונאם משה בר דוד הלוי ז"ל

ונאם עב"ד אברהם לבית לוי בן מוהר"ר יודא ס"ל ז"ל ה"ה

ונאם מרדכי בן מהר"ר אליה זצ"ל ליפשיץ

ונאם אליהו בן לא"א מוהר"ר מרדכי ז"ל ה"ה

אכן העזר לר' אליעזר בר' נתן, פראג ש"ע. החתימות באו בשתי שורות מקבילות: ר' יוסף ור' שלמה אפרים בשורה אחת וכו'. ההסכמה נזכרת גם בהקדמת המדפיס: 'ובהיות כאשר עיניכם לנוכח יביטו יראו כתב ידי הגאונים באשר שהם גם זרזוני באמרם אלי כל יום אל תמנע טוב מבעליו להיות לאל ידך לעשות'. נראה לי לשער, שלפנינו הסכמה של ר' מרדכי יפה, שאושרה אחרי כן במושב הועד ביריד ירוסלב (אב-אלול שס"ט) או באחד הירידים בלובלין (חשון שס"ט, אדר ש"ע) והשוה כיוצא בזה גם לעיל סעי' ט' וע"ו. והשוה כמו כן הסכמת ר' מרדכי יפה ושאר רבנים לסי' עומק הלכה מאת ר' יעקב קאפל בר' שמואל, קראקא שני"ה. גם בדברי המדפיס יש משום אסמכתא להשערת: 'הגאונים' הוא כנוי מצוי לרבני הועד. השוה ערך גאון במפתח העינים בסוף הספר. לעומת זאת יש לציין שאחדים מן החתומים הם מחוץ לפולין כגון ר' שלמה אפרים לונטשיץ, שעבר לאחר ש' שס"ד לפראג, ר' שמשון בר' יצחק (חתנו של מהר"ל מפראג, השוה תולדותיו במבוא של ש. באבער למדרש תהלים, וילנה תרנ"א, דף ג"ז) ור' מרדכי ליפשיץ (האק-קויפמאנן, משפחות ק"ק פראג, 196). יתכן שהמדפיס הוא שכרך את כל החתימות יחד אך עכ"פ זיקתה של תעודה זו לועד ארבע ארצות מוטלת בספק וצ"ע. השוה גם הסכמה לישיש על ב"ק, פראג שפ"ו.

1 הורוויץ. ר"מ בלובוב. גמ' ת'. עי' אנ"ש, 155.

שנת ש"ע

פג. ביריד אדר ש. ז. התוועדו "מבורי מחכמי הדור בצירוף ראשי מדינות ותקנו שבכל הקהלות יגיעו סדור אחד שהחזן יתפלל בו ויכריזו שכל בעל בית יגיע סדור שלו מתוך אותו הסדור." ע"י להלן סעי' צ"ו.

שנת שע"א

פד. ביריד ירוסלב ש. ז. דנו רבני הועד בענין גט שכיב מרע שסידר ר' יהושע פלק בעל הסמ"ע, ומהר"ם מלובלין פסל אותו. הרבנים חיוו את דעתם לטובת הסמ"ע.

ר' בנימין סלניק, שו"ת משאת בנימין, קראקא שצ"ג, סי' ע"ז: "המעשה אשר נעשה בימינו בשנת ש"ע א לפ"ק: שכיב מרע אחד נתן גט לאשתו בלי שום תנאי וקבלו עליה המגרש והמגורש בחי' ובקנס שאם יעמר' הש"מ מחליו שיחזרו וישאו זה את זה — ויהי כשעמד הש"מ מחליו לבשו חרטה על הקישור שנתקשרו לחזור ולישא זא"ז. אז נתפשרו ומחלו ופטרו זא"ז הקשר שנתקשרו — אחר הדברים האלה נתחרט המגר' על מחילת ההתקשרו' בעצת קרוביו ומיודעיו, ומכללם חכם אחד אשר נשא לשוא נפשו כדי להחזיק בידי המגרש — וכבר כתרוהו רדפוהו [את מהר"ם מלובלין] חכמי הדור על ככה והוכיחוהו על פניו ביריד יערסליו ש"ע א וביריד גראמניץ ש"ע ב, כלם כאחד ענו ואמרו שלא זו העיר ולא זו הדרך — בנימין אהרן ב"ר אברהם סלניק ז"ל. השוה שם גם סי' ע"ה: "קול ענות וקול חלושה שמענו בירי' יערסליו ש"ע א לפ"ק בענין הגט ש"מ הניתן בק"ק ווינא — ולקול השמועה נאספו שמה כל העדרים לחקור ולדרוש אחר הקול הרעש הזה" וכו'. כיוצא בזה גם בשו"ת הבי"ח החדשות, קורץ תקמ"ה, סי' צ: — "כבר גלתי דעתי העני' והסכמתי עם רבותי וחבירי ביריד יערסלב שאין בדברי המערערי' על הגט שום ממשות — מני הצעיר יואל סירקש¹. פרט-השנה חסר אך לפי הענין נראה שהמדובר הוא ביריד ירוסלב ש"ע א. השוה גם שו"ת באוני בתראי, טורקא תקכ"ד, סי' ג"ב (תשובת הסמ"ע); מהרש"א, חידושי הלכות בסוף מס' גטין; ט"ז לאה"ע סי' קמ"ה ס"ק ר'; וכן להלן סעי' פ"ה-פ"ז. הרצאת כל הוכוח בענין זה, שנמשך שנים אחדות, ניתנה ע"י י. לוין במחברתו Rozwód wiedeński, לבוב 1931, (ה"מ מתוך Przewodnik Historyczno-Prawny, כרך ב'), והשוה גם: B. Wachstein, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, II, § 66.

שנת שע"ב

פה. ביריד (ועד ז) גראמניץ ש. ז. דנו שוב הפעם בענין הגט שכיב מרע שסידר הסמ"ע. השוה בסעיף הקודם.

פו. המאורות הגדולי' המאירי"ם לארץ ולדריים, הן הנה ראשי גליות אריאל, העומדים על משמרת תפארת ישראל, שלטי הגבורים, ראשי בני המעלה העולים במעלות הגבוהים והרמי', החרדים אל דבריהם, משרתי עליון, מוסדי ארץ ואיתנים העומדים על הפקודים לעשות רצון קונם וחפץ צורם, פרנסי' וראשי' ומנהיגי' דשלש ארצות יצ"ו ועטרותיה' בראשיהם בעלי תריסין ראשי ישיבות אשר כל בית ישראל נשען עליהם, מורים צדק, מחזיקי כל בדק, המה הגבורים המאירי"ם והבהירים היושבים ראשונה במלכות ולכל דבר אמת ישמרם השומ' אמת לעולם.

¹ הב"ח, ר' יואל בר' שמואל יפה, נקרא ע"ש אמו סירקש. רב ואב"ד בטרוננה, לוקבא, לובמלא, מעזיבו, בעלזא (ש"ד), שידלוב, בריסק דליטא ומש' שע"ח ועד פטירתו בשנת ת' בקראקא. ע"י ע"ה"צ, 79-62, HZK, I, 502-500.

אחרי הדברים והאמת אשר כתבתי בפסקי הראשון והאחרון¹, אשר גליתי בו דעתי בפשיטות שאין לאשה המתגרשת מווינ"א שום התרה להנשא לבעל אחר כי אם דוקא בגט שני לטעמים ידועים וגלויים אשר הארכתי בהם הדיבור. והנה שמעתי שקצתם מן המקילים מתפארי' לאמור לפתות אותי בפיטומי מילי שאחזור בי מפסקי אשר כתבתי ולהסכים עמה' להתירה לעלמא על הגט הראשון שנעשה בק"ק וויין. אל אלהי הרוחות לכל בשר הוא היודע ועד נאמן עלי, כי לא עלה במחשבתי מחשבה זר ופיגול לא ירצה כאש' הם חושבים והרי אני עכשיו מוטל על ערס דוי ל"ע ותולה בדין מלך מלכי המלכים ית' שהוא יסעדני לשלוח לי תרופה ורפוא' מחולי הזה, הנני עומד לחזק ולאמץ את דברי האחרונים שלא להתירה לעלמא כי אם דוקא על ידי גט שני. וכל המקילין בדבר זה הם מתירין אשת איש ומרבים ממזרים בישראל. חלילי חלילה חלילה תלתא זימנא להעלות כן על הדעת לעשות מעשה כזה להתיר אשת איש, כי עדין היא אגודה בהבעל ישראל יצחק כמבוא' בפסק שכתבתי. מובטחני להחרידים אל דבר ה' שיאותו דברי אלה בפניהם. וכן המוסכם אצלי אם יגזור אל ח"י בחיים עלי לגלות פסקי בכל תפוצות הגולה אי"ה לבטל דעת המקילין באומרם שרוצי' להשתדל מאת רוזני וקציני דשלוש ארצות יצ"ו לעשות הכרזה בקול חיל ביריד לובלין² דהאידנא להתיר המגורשת לעלמא. על אלה בקשתי שטוח' מהם יצ"ו שלא ישגיחו לדברי המקילין ההם ואדרבא מעלתכם הרמה והנשאה יגערו בהם בגערה ונזיפה שיסורו מדרכים האלו ולא יכשילו רבי' ח"ו. ועמכם דבר אמת וצדק מאורי' תורתנו ראשי ישיבות הנשאים והרמים, התעוררו התעוררו, אל תשגיחו לדברי המקילין, להסיר המכשלה הגדולה הזאת מישראל. וחלילה וחס לזרעא דאבא לחזור בי מפסקי האחרון שמסרתי ביד מאהבי ידיד ה', נשיא אלקים, פאר התורה, האלוף מהר"ר בנימין דיין² יצ"ו ואיך אעשה הרע"ה הגדולה הזאת להתיר אשת איש לעלמא חלילה. דומיא דיוסף שאמר לאשת אדוניו ואיך אעשה וגו'. המשכיל יבין שיהיה ח"ו מעוות לא יוכל לתקן וק"ל. עד כה דברתי וגליתי את כל מצפוני לבי באמת ובתום יושר לבבי שהאש' הזאת מרת בת שבע בת הקצין הר"ר וייבוש מוויין אסורה לעלמא בלא גט שני. ובכן תקבלו שפע ברכה ושלום מאת המקום ואשרי למחכים למשפטי' וחקים של תורה מתוקי'.

דברי המצפה לישועת ה' ית' חותם בידים רפות³ ר"ח אדר שני שע"ב לפ"ק. מרדכי נקרא יפה

שרית מהר"ם מלובלין, ויניציאה שע"ט, סי' קכ"ה. בשולי האגרת בא אישור האוטנטיות של כה"י: "בהיות שהגאון הנזכר מוטל על ערס דוי, קלנו מראשו קלנו מזרועו, וידי הגאון כמהר"ר מרדכי

1 שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' קכ"ג וקכ"ד.

2 ר' אהרן בנימין בר' חיים מאראפטיק, דיין בפוזנא. עי' בלוק, Kaufmann-Gedenkbuch, ע' 320 ואילך.

3 יומים לפני מותו. נפ' ג' אדר ב' שע"ב.

יפה כבדים וכמעט שאין רישומו ניכר. ביקש מאתנו לאשר ולקיי חתימתו שהוא כתב ידו ממש וכלם פה קדוש דברי פי חכם חן, בכך אשרנוהו וקיימנוהו. מרדכי בהריר יוסף סופר ושמש דק"ק פוזנא. ונאם יוסף סופר בלא"א שלמה הלוי ז"ל ה"ה.

פז. "ביריד יערסליו שע"ב לפ"ק נועדו יחדיו גאוני עולם המה ראו כן תמהו אודות הקול שיצא על הגט הניתן בק"ק ווינ"א עד שכמעט כולם יחדיו הסכימו לדעת אחת לבטל הקול ההוא ולהכשיר הגט — גם אנכי הקסן הייתי במנין עמהם כמבואר בפסק שכתבתי ביריד הנ"ל.

ר' בנימין סאלניק, שו"ת משאת בנימין, סי' ע"ו. — י. לוין, Rozwód wiedeński, ע' 9, סבור שפרט השנה אינו מדויק והנכון הוא שצ"א ועיי"ש. השוה גם לעיל סעי' פ"ד פ"ו.

שנת שע"ד

פח. קהל פוזנא שילם "בצווי הארצות יצ"ו ביריד ש"י שע"ד" ממעות ת"ת י' זהו' לקרובת האב"ד "כמהר"ר יוסף" 1; "עוד נתנו הקהל בלובלין, בראמניץ שע"ד" לעניי קרוביו ס' זהו'.

לוין, NM, II, ע' 8, 58 מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות III, דף ג' ע"ב. הנידון כפי הנראה בכספי קרן שהניח הרב מפוזנא ר' יוסף קאזי; השוה במפתח השמות בערכו.

שנת שע"ד

פט. בהיות כי ראה ראינו שבע"ה סדרי בראשית נשתנו ומתחדשים חדשים לבקרים פגיעות ומאורעות שצריכים תמיד להתפלל אל אלהי הרוחות שישלח רווחות להצילנו מאנחות וראינו שכבר נדפסו בק"ק קראקא מקדמת דנא 2 סליחות שחיבר הגאון מהר"ר אליעזר אשכנזי 3, שיאמרו אותם על כל צרה שלא תבא, בפרט לארבעה צרות דהיינו: בר מינן, כשהחלאים ממשמשים ובאים, או כשנתייקרו השערים, או כשצריכי' לבקש רחמים שהמלך ינצח ויתגבר במלחמת השונאים הקמים עלינו או כשהשרים נועדים יחדיו שנצא בשלום ושלוח מעצתם. גם הגאון מהר"ר יוסף כ"ץ, שהיה אב"ד בק"ק קראקא 4 הסכים אז להדפיסם ונדפסו כבר ולא נמצא מהם רק מעט מזעי' שנים בעיר או א' במשפחה, ע"כ הסכמנו וחזרו לדפוס אותם שיהיו שכיחים ומצויים ביד כל לאומרם בציבור כשהשעה צריכה לכך ובתנאי שלא יחזור שום אדם לדופסם שנית עד כלות שנה תמימה אחרי גמר הדפסתם האלו כדי שלא לגרום היזק לזה המדפיס אשר נתעורר לע"ע לזכות בהם את הרבים. נאם מאיר בן מהר"ר גדליה ז"ל ה"ה חתן המלך הגאון מהר"ר יצחק כ"ץ ז"ל ה"ה

1 ר' יוסף קאזי. לפני כן אב"ד בלובוב. השוה אנ"ש, 89, 203; ליפשיץ, אבות עטרה לבנים, ר"א.

2 קראקא שמ"ג, ע' בע"הס ע' 462, סי' 329.

3 בר' אליהו. רב בפוזנא וכפי הנראה גם בקראקא. חיבר ס' יוסף לקח על מבילת אסתר, קרימונה של"ו; מעשי ה', דרושים לכל חפציהם, ויניציאה שמ"ג; ועוד. ע' עיה"צ, ע' 23, I, HZK, 499-496.

4 בר' מרדכי גרשון. גיטו של רמ"א. נפ' שנ"א. רווחת הדעה שהיה בקראקא רק ר"מ. חיבר שו"ת שארית יוסף, קראקא ש"ן, ע' עיה"צ, 28-23; לוח"ה, 4; כיו"פ, ח"א, דף ד"ה, ס"ו, כ"ב.

נאם שמואל אליעזר בן מוהר"ר יודא הלוי ז"ל ה"ה
נאם שמעון וואלף בן לא"א מוהר"ר דוד טעבלה שליט אויערבך

נאם אהרן זעליג בן מהר"ר נפתלי הירץ א"י 1

גם אנחנו ראשי המדינות דשלוש ארצות מסכימים לכל הנ"ל.

נאם בנימין שמואל בן לא"א הקדוש רבי אברהם ז"ל הי"ד סופר דלובלין חותם בציוויים
ונאם שמואל בר חיים זצ"ל שמש דק"ק לובלין החותם בציוויים ראשים ומנהיגים
דשלוש ארצות.

סליחות ופזמונים לר' אליעזר אשכנזי, לובלין שע"ד. פרט-השנה חסר אך היות והספר תם ונשלם
בלובלין כ"ג ימים בחודש תמוז שע"ד לפ"ק יש לשער שההסכמה ניתנה ביריד אדר ש. ז. בלובלין.
השתתפותו של המהרשי"א ור' אהרן זעליג ביריד הנ"ל ידועה לנו גם ממקור אחר. שניהם, ואתם
גם ר' יצחק בר' נתן שפירא, הסכימו באותה שנה בלובלין (י"ום ב' לפרשת יוסף ה'
עליכם ככם אלף פעמים וגו') לסי' עץ שתול, פירוש על ס' העיקרים מאת ר' גדליה בר' שלמה,
וינציאה שע"ה.

צ. ה"גאונים" הוציאו בש. ז. פסק-דין בסכסוך שבין סיקטין לבין הורודנה בנוגע
להגמוניה על הישובים הסמוכים: זבלודובה, הורודוק וחורושטש.

פסק מגאוני ארץ הקדמונים משנת שע"ד ל"ה, נמנה ב"זכר" הכתב"י ופסק"י שקיבל הראש מוהר"ר חיים
[ריה] לידו בנסיעתו לקהל ס[יקטין]. ע"י דובנוב, 1912, Ebp. Czap. ע' 459. (עפ"י פנקס הקהל
מסיקטין, דף קפ"א). על השתלשלות הדברים בשנים הבאות ע"י דובנוב, וד"א בפולין ויחוסו אל
הקהלות, ספר היוכל לרין סוקולוב, וורשה תרס"ד, ע' 250-261; היילפרין, תולדות היהודים בסיקטין.
הצופה, שנה ט"ו, ע' 291-298; "הסוקר", שנה ב', 36-39. השוה גם ערכי סיקטין והורודנה
במפתח הגיאוגרפי בסוף הספר.

שנת שע"ז

צא. באגרת מן ה-10 בדצמבר 1617 (= ב' טבת שע"ז) הזמין מלך פולין זיגמונט III את מועצת
העיר דנציג שתופיע לפני בית-דינו ותחן את הדין על גרשה את הסוחרים היהודים מן העיר;
כן דרש להשיב ליהודים עד בירור המשפט את כל זכויותיהם. האגרת נכתבה לפי בקשת באי-כוח
כלל היהודים בפולין: יצחק בן יעקב מקראקא², אברהם בן שלמה מפוזנא³,
צבי הירש (Jeleń) מלובלין⁴, וזאב וולף מלבוב⁵.

1 נראה שצ"ל נ"י.

2 ר' אייזיק ר' יעקלש. מנהיג הקהל בקראקא במשך 40 שנה. ייסד בי"כ הנקרא עד היום בשמו. עסק
בהלואות ברבית וסחר במשי. כסף וזהב. נפ' ת"ג. ע' I, HŻK, 255-264.

3 ר"מ. חתנו של ר' יצחק רייזלש מקראקא. השוה ווטשטיין, לתולדות גדולי ישראל, 22.

4 ב"ר משה דאקטער. סוכן-החצר של מלכי פולין זיגמונט III וולדיסלב IV. לעת זקנה פרש מעסקי
צבור, הקים לעצמו בי"כ מיוחד (1638) ובפקודת המלך ולדיסלב נאסר לבררו (בעל-כרחו) להנהגת הקהל
ולהתערב בסדרי ביה"כ שלו. ע' גיסנבוים, 12; בלבן, JL, 26, 91, 67, 103; Riabinin, Materiały do
historii miasta Lublina, §§ 319, 371, 402; Idem, Lekarze w księgach miejskich lubelskich
Historia Żydów XVI-XVIII w., Lublin 1938, p. 27.
w Polsce, 294.

5 אולי Wolf Nachimowicz, ממנהיגי הקהל בלבוב בש' 1627, 1634. ע' בלבן, ŻL, 567.

libri civium Posnaniensium, Nr. 1436, f. 556-556b. Archiwum Państwowe
גוף התעודה (שהועתקה, לבקשת ד"ר ל. לוין, בידי ד"ר ל. קוטשי מפרונא) במדור התעודות הלועזיות
בסוף הספר. קצור תכנה הובא בשעתו שלא כשורה וללא ציון המקור ע"י [A. Stein], Zur
Geschichte der Juden in Danzig, MGWJ, 1857, 120 (הופיע בצורת ספר – 1860, 1933) וכן
ע"י קירשבוים, געשיכטע פון די יודען אין דאנציג, דנציג 1926, ע' 33 (לפי שטיין?). התעודה
נוכרה גם ע"י P. Simson, Geschichte der Stadt Danzig, II (1928), p. 437-438. המתאר
את השתלשלות הסכסוך על סמך תעודות הארכיון העירוני בדנציג¹. המועצה דחתה את דרישת
המלך וועד הארצות נכנס בעצמו במשא ומתן ישר אתה. בו בזמן שהמשפט עוד ריחף בחצר
המלך פנו "היהודים הנאספים בלובלין" אל המועצה ובקשו רשות-כניסה לארבעה צירים
שיבואו ביולי 1617 לדנציג לשם משא ומתן על הארכת רשות-הישיבה ליהודים בימי יריד דאמיניק
ב-8 ימים לפני ובשמונה ימים לאחריו. הבקשה נתמלאה, אך בתזכיר שהוגש לא הסתפקו הצירים
בהארכת רשות-הישיבה בימי היריד ובקשו להחזיר ליהודים את חופש המסחר בעיר. ברם, היסדר
השלישי לא האיר פנים לצירי היהודים. האשים אותם שהם מנצלים את שהותם הארעית בעיר
לשם עסקי מסחר, טען שבכל מקום אשר יהודים מצויים שם "מתרגשות רק צרות מכל המינים
רציחות ילדים ושפיכת דם נוצרים" ולא השיב כל-עיקר על תזכירם.
לפי הודעתו של ד"ר קוטשי שמור בארכיון בפרונא חומר נוסף על הטכסוכים שבין ערי פרוסיה
לבין יהודי פולין ועל חילוקי הדעות בענין זה בין המלך והסיים של פולין לבין הלנטיג הפרוסי.
על קשרי המסחר של יהודי פולין-גדול עם דנציג הושה גם לוין, LGJ, ע' 50. – על הרקע הכללי
השוה גם בקובץ Gdańsk Przeszłość i Teraźniejszość שיצא בשנת 1928 בעריכת ס. קוטשעבא.

צב. בהיות ידוע ומפורסם בתורה ובנביאים ובכתובים ויותר מבואר בדברי רז"ל
גודל מעלת התפלה שהיא נקראת ע[בודה] שבלב והיא חובה על כל אחד מישראל,
איש ואשה, קטן וגדול, להתפלל שלש פעמים בכל יום ערב ובקר וצהרים, שהם
תפלת שחרית מנחה ערבית, והקב"ה מתאוה לתפלתן של ישראל ואומר: השמיעני
את קולך כי קולך ערב. וידוע בדברי רז"ל ויותר מבואר בדברי הפוסקים ובספרי
המוסר חיוב דקדוקי התפלה בהוצאת האותיות ממוצאן ולהזהר בנקודתן ובדגשותן
ורפיונן, שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה, ולא יניד הנח ולא יניח הנד, והרבה
כאלה. וכאשר באנו לעיין בסדורי תפלות הנדפסים נמצא שאין אחד דומה לחבירו
באותיות ובנקודות, בדגש ורפה, לא ראי זה כראי זה, ורוב המתפללים מהמון בני
ישראל סומכים בעיניהם כאלה על המדפיסים המתעבים משפט הנקודות והדגש
והרפה בדפוס וכל הישרה יעקשו. והנה ראו ראינו כי העיר י"י את רוח הנעלה
כמהר"ר שבתאי בר יצחק סופר דק"ק פרעמישלא², אשר יש לו יד
ושם בחכמת הדקדוק ונתן אל לבו להרים מכשול מתוך עמינו ולסקל המסלה העולה
בית יי והגיה סידור תפלות מכל השנה על צד היותר טוב בין באותיות בין בנקודות,
בין בדגש ורפה, בין בדקדוקי נוסחאות המדויקות אשר מצא בספרים מדויקים כמו
שזכר בסוף ההקדמה. גם כתב פירוש נחמד וטעמים ונימוקים על כל מלה קשה,
דקדוקה וענינה, מלבד כללי הדקדוק שכתב בהקדמת הסדור כאשר עיני המעיין

Danziger Stadtarchiv 35 B, 41; 1616 Dezember 3, 10; 1617 April 22; 27, 53, 1
186-189; 27, 54, 51-52; 10, 21, 1617 Juli 28; lectum 1617 Juni 19.

2 ע' ד. קויפמן, לתולדות ר' שבתאי האסיף, ה' 125-130.

תחזינה מישרים. גם ראינו בידו כתוב וחתום הסכמת הרבה מגאוני דורינו שהסכימו והעירו במליצת דברים לסייע להדפיס את הסדור הנ"ל בעבור שהוא תקון גדול. על כן גם אנחנו קמנו ונתעורר להחזיק בידו והסכמנו להביא את הסדור לבית הדפוס היותר טוב בעינינו, וכל המסייע לדבר מצוה זו מן השמים יסייעוהו.

ואלה מוסיף על הראשונים. בהיות כי בהגהת הסדור ובפירושו נראה רוב טורח המחבר יצ"ו ועוד ידו נטויה בטורח רב בנפשו ובמאודו להוציא לאור פעולתו בדפוס וטרחו הוא בטלטול רב ובהוצאה רבה, על כן גוזרים אנחנו בגזירת נח"ש, שלא ידפיס שום אדם בעולם בין במדינתנו בין במדינה אחרת, שום סדור לא קטן ולא גדול, הן עם פירוש הן בלי פירוש, מתוך הסדור שידפיס מהרר"ש הנ"ל בהגהתו הנ"ל עד אחר שימכור מהרר"ש הנ"ל את כל הסדורים שלו שידפיס, כדי שלא יזיק את מהרר"ש הנ"ל בשום פנים. ואם ח"ו יתעורר איזה מהמדפיסים ויעבור על גזירתנו זאת חלילה, אז הנה מהיום גזירתנו גזירת נח"ש על כל אשר בשם ישראל יכונה שלא יקנה אותו הסדור. [והעובר] על גזירתנו הזאת חלילה ישכנו נח"ש וכל השומע בקולנו ישמע אליו אלהים. כה דברי המדברים בצדק ובמשפט לזכות את הרבים היום יום ה' ב' ימים לחדש אדר השני שנת יב"א משי"ח לפ"ק פה ק"ק לובלין יצ"ו.

יצאתי ממחיצתי ותפסתי נוצתי לחתום בראש לפני חכמי רבותינו אשר קטנם עבה ממתני באשר הם כולם בחוץ ואני בפנים, כי בהיותי מתגורר בק"ק פרעמסלא ראה ראיתי את גודל הטורח של האלוף המחבר יצ"ו, אשר שם נפשו בכפו לברר וללבן כ[ל] הנוסחאות המדוייקות ולהגיה סדור התפלות בעיון נמרץ ודיקדוק גדול, כדי לזכות בו את הרבים, ע"כ כל המסייע לדבר מצוה זו ישא ברכה מאת ה'. דברי הצעיר יעקב קאפל בלא"מ הר"ר אשר כ"ץ שליט"א¹.

הנה אנכי יצאתי בעקבי הראשוני והאחרונים לחזק ידי המדפיסים המוציאים לאור תעלומ' חכמה וביחוד בענין הדפסת הסדור הנזכר ברום השורות דזכות הרבי' תלוי בו. ועל כן הסכמתי לגזור בגזירה חמורה שלא יהא נדפס הסדור הלז מחדש עד שש שנים לא בארצנו במלכותינו ולא בשאר ארצות והשומע לקולנו ברכו ינוחו על [ראשו] מני הק' והצעיר יואל בן לא"א כמוהר"ר שמואל ז"ל ה"ה חותם יום ב' ו' אדר השני ה' שע"ז פה ק"ק [לובלין].

נאם שמואליעזר בן מוהר"ר יודא הלוי זלה"ה

ונא' דוד בן לא"א מהר"ר יצחק זצ"לה"ה

האיש הנ"ל אף שהוא — — ומרגניתא דלית לה סימי — — ואני מכייר אותו] שהוא הולך תמים ולו יד — — נא' אלכסנדר בר משה הכהן ז"ל אשכנזי המכונה זיסקינד — — ונא' יוסף בן מהר"ר מתתי זצ"ל דלאקרוס²

1 משנת ש"פ אב"ד בלבוב מחוץ לעיר. נפ' ש"ץ. ע' אנ"ש, 100.

2 לפי הסכמתו לס' יש נוחלין, פראג שע"ו, היה אב"ד ור"מ בק"ק שברשינ. השוה כיו"פ, ח"א, כ"ה, ע"ב.

ונא' ישראל ארי' הנקרא ליב בן לא"א הגאון מהר"ר יוסף זלה"ה
כל הנ"ל נכון הדבר מעם האלהים לעשותו והנני מסכים לכל הנ"ל כי קריתי ושנית
בכתבים הנ"ל ומצאתי כל דבריו נעימים למבין על כן מן ה[נראוי] לסייע לו במלאכת
הדפוס כדי לזכות בו רבים, זכות הרבים תלוי בו. נאם שלמה אפרים] בן מהר"ר
אהרן זצ"ל איש לונטשיץ

אפריון נמטי ליה להאי גברא חסידא גברא רבא — —

[אף] אני שמעתי וראיתי את גודל מעלת המחבר הנ"ל ורוב תועלת חיבורו הנ"ל,
מכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר, על כן חתמתי שמי ארישא דמגילתא¹ להסכים
על כל הנ"ל מעבר לדף. כה דברי חיים בן מוהר"ר יצחק כ"ץ² שליט"א

סדור ר' שבתי הסופר, כ"י בספריית בית המדרש דק"ק אשכנזים בלונדון; נרשם ע"י Neubauer, Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Jews College, London, p. 13. והשוה גם
א. ברלינר, הקדמה הכללית לסדור ר' שבתי הסופר, פפדים תרס"ט, XI-IX. העתקה של כה"י
בידי יורשיו של א. ברלינר; ע"י ז. יעבץ, תולדות ישראל, ח', 68, הע' 5. — לא ברור אם כל
החתימות ניתנו באותו מעמד. בשנת ש"ע הצטרף להסכמה זו ר' אברהם קצנלבוין מלבוב: "ראה
ראיתי וקריתי את רוב המעשה אשר און ותקן המחבר ש"ל מע"ל את סידור התפלה יפה ומעולה,
בכך אומר הנני להסכים על כל תוקף האיגרת הזאת המבואר מע"ל. דברי אברהם בלא"א הח"ר
יואל ניש זלה"ה אשכנזיא, החונה בק"ק לבוב³ חותם יום רביעי מסדר ויצעקו בני ישראל
וגו' תפסו אומנות אבותם וכו' בשלמים לפיק". — השוה גם להלן סעי' צ"ד-צ"ז.

צ"ג. ביריד (ועד?) גראמניץ ש. ז. עשה בלובלין ר' מנחם נקרא מאנש חיות
בן א"א הגאון הגדול החסיד מנוחתו מנוחת כבוד מוהר"ר יצחק חיות זצ"ל⁴.

לפי הסכמתו לס' עץ שתול מאת ר' גדליה בר' שלמה, ויניציאה ש"ע, שניתנה בלובלין ביומא
דשקא יום א' ה' אדר ש"ז לפיק.

צ"ד. "מנהיגי היהודים מפולין" (ועד ארבע ארצות?) פנו ב-15 במרץ 1617 (= ח' אדר שני ש"ז)
אל מועצת העיר ברסלא בבקשה שירשו לנשי היהודים לבוא אל היריד הקרוב. המועצה
דחתה לכתחילה את בקשתם, אולם לאחר כמה ימים נעתרה להם והרשתה לנשים לבוא אל
היריד בהדגושה שההיתר חל על יריד אחד בלבד.

ארכיון העיר ברסלא, NNN 466. גוף התעודה — העתקת ד"ר ל. לוין מברסלא — במדור התעודות
הלועזיות בסוף הספר. — בשנת 1627 הורשה ליהודי ביהם ושלזיה לבוא לכל הירידים. השוה
וינריב, יהודי פולין וליטא ויחסיהם לברסלוי במאות 16-19, תרביץ, ט, ע' 68.

צה. ראה ראינו כמה פקפוקים וחלוקים וטענות ותביעות שנתהוו בימים שעברו

1 דבריו נכתבו בראש העמוד מעבר לדף.

2 בש' ש"צ-ש"ה אב"ד ור"מ בפוזנא. נפ' בש' ש"ה. פרלס, GJP, 77; לוין, LGJ, 76; NM, II, 16.

3 שימש כ"ג שנה אב"ד ור"מ בלבוב. לעת זקנה הוסיפו לו את השמות יעקב יוסף. נפ' ש"ו. ע' קארו,
140-139; אנ"ש, 4-2. — נ"ש משמע גוישטדט עיר לימודיו של ר' אברהם.

4 אב"ד בטורבין, שידלוב ווילנה. נפ' ש"ו. ע' פין, קריה נאמנה, 70-67; קלויזנר, קורות בית העלמין
הישן בוילנה, 40-39.

וחלפו בענין שכר סרסרות ממכירת בתים וקרקעות איזה סך יתנהגו לשלם ממאה. ולפי שלא נמצא בהחלט שום דבר קצוב בשום פוסק ולא בשום תקנה, ע"כ נתרבו פסקי דינים בדברים אלו זה בכה וזה בכה. ובכן התעוררנו ונתאספנו נחנו דיינים מד"א ועשינו קצבה זו מהיום והלאה, שאם יהיה סך דמי המכר רק חמשה מאות זהובים או פחות מסך זה, אזי יתן כל צד סרסרות זהוב אחד מכל מאה זהובים, ואם יהיה סך דמי מכר הבית יותר מחמשה מאות זהובים, יהיה מה שיהיה אפילו בכמה אלפים, אזי יתן כל צד סך, דהיינו: עד חמשה מאות זהובים יתן כל צד מכל מאה זהובים כנ"ל, ואח"כ מכל מאה הנוספים יתן כל צד עשרים גדולים מכל מאה זהובים אפילו עד מאה אלפים ורבעות. וכדי לקיים כל תוקף מאמר תקון הנ"ל הכריזו זה התקון בכל בתי כנסיות שקבלנו עלינו לקיים לפסוק כנ"ל.

הנהגת סרסרות מבתי תקנה קדומה באלול שנה טוביה לפ"ק, העתק בפנקס לבוב, דף פ' ע"ב; ע"י באבער, אניש, 227. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "נאם המעתיק שמשון". — המעתיק ר' שמשון ב"ר קלונימוס היה רב"ד בלבוב והעתיק בפנקס לבוב כמה תקנות של הועד. גפ' תיה. עיי"ש, 219. — השוה גם פמ"ל סעי' ליה.

שנת שע"ח

צו. בהיות ידוע ומפורסם בדברי רז"ל ובפרט בספר יצירה ובספר הזוהר והתיקונים ושאר ספרי הקבלה מעלת האותיות והנקודות וניגוני הטעמים עד שאמרו האותיות הם גופות [המולי]דות רוחות וניגוני הטעמי' נשמות, והזהירו מאד להוציא כל אות ממוצאה ושלא להחליף זו בזו, גם שלא להחליף הנקודות. ואמרו בשיר השירים מהזהירו בפסוק נאוו לחייך בתורי', שע"י הנקודות תשתנה התיבה לענין אחר ובספר רבינו בחיי² פ' וירא פסוק ויאמר אדני אם נא מצאתי חן וגו' האריך בענין הנקודות ובסוף כתב וז"ל: ולכך המוסיף נקודה או גורעה מחריב את העולם ומקצץ נטיעות התורה ושרשיה וכו' עכ"ל. כן מצינו שהמחליף פתח בקמץ לא ימלט מאחת משתים או יהרוס הכוונה או יבא לידי כפירה וכו' ומאריך שם בראיו'. גם הפליגו רז"ל בענין הדגש והרפה ואמרו שהדגש הוא דין והרפה הוא רחמים כמבואר בספר יצירה פרק ד'³ ובספר הפרדס⁴ שער הטעמים והזהירו מאד שלא לחזק הרפה ושלא לרפות החזק וכן היא הלכה פסוקה בשלחן ערוך סי' ס"א סעיף שכ"ג וז"ל: צריך לדקדק שלא ירפה החזק ולא יחזק הרפה ולא יניח הנד ולא יניד הנח עכ"ל.

1 מהדורה ראשונה בשם מדרש שיר השירים, ויניציאה שנ"ז (אוצ"הס, אות מ, סי' 656); לעיני כותב ההסכמה היתה, כפי הנראה, מהדורת קראקא שס"ג: "וזהר חדש ומדרש הנעלם ותיקוני' — ושיר השירים ואיכה — מוגה — [בידי] הר"ר משה מרדכי בן מו' הר"ר שמואל מרגליות ז"ל ה"ה".

2 רבינו בחיי בר אשר, באור על התורה; מהדורה ראשונה נאפולי רנ"ב.

3 בראש פרק ד': "שבע כטולות בג"ד כפר"ת — ומנהגו' בשתי לשונו' בב' דד' גג' ככ' פפ' רר' תת' חכני' רך וקשה".

4 פרדס רמונים לר' משה קורדובירו; מהדורה ראשונה שאלוניקי חש"ד.

ובראות חכמי הדור שרוב המתפללים סומכים בעניני' אלו על הסידורים הנדפסים, אשר באמת אין גם אחד מהם כתקונו בפרט בענין הנקודות והדגש והרפי, ע"כ בררו את האלוף מהר"ר שבתי י"ץ סופר מפרעמסלא ובקשו ממנו להגיה סדור תפילות מכל השנה ולהדפיסו לזכות בו את הרבים, אשר גם קצת מאתנו הח"מ היינו מן המסכימים עליו בזה¹, ובכן נעתר לבקשתינו להדפיס הסדור על צד היותר טוב. ומאחר שנמצא כתו' בפנקס דג' ארצו' ביריד אדר ש"ע לפ"ק שנתאספו מבוררים מחכמי הדור בצרוף ראשי המדינו' ותקנו שבכל קהילות יגיהו סידור אחד שהחזון יתפלל בו ויכריזו שכל בעל הבית יגיה סידור שלו מתוך אותו הסידור², ע"כ בראותינו שהסדור שהדפיס³ הר"ר שבתי הנ"ל הוא מוגה מאד, בפרט בנקודות ובדגש וברפי, ע"כ גוזר⁴ אנחנו שבכל קהל וקהל מחוייבים לקנות עכ"פ סדור אחד מאות' הסדורים הנ"ל, שיתפלל הש"ץ מתוכו וגם שאר כל הקהל יגיהו מתוכו את סידוריהם ולא יהיו עוד נכשלים בענינים הנ"ל, שעונשם גדול מאד, וכל הירא את ה' וחרד על דבריו יהא זריו ומקדים למצוה זו ולא יכשל עוד ולשומע יונעם, כה דברי המזרזים לדבר מצוה חותמי' יום ו' ה' אדר שנת וגם כל העם על מקומו יבוא בשלום לפ"ק.

נאם שמואליעזר בן מוהר"ר יודא הלוי ז"ל ה"ה

ונא' הק' יואל בן לא"א כמוהר"ר שמואל ז"ל

נא' אלכסנדר בר משה הכהן ז"ל אשכנזי המכונה זיסקינד

ונא' משה בן מוהר"ר ישראל זצ"ל

ונא' יצחק בן מוהר"ר נתן שפירא זלה"ה

ונאם הצעיר יעקב קאפל בלאמ"ו הר"ר אשר כץ שליט"א

ונאם הצעיר לבית לוי שלמה בן לא"א הר"ר יצחק אפריים סגל זצ"ל⁴

ונאם שמשון באכנ[ר]⁵

נאם אפרים בן לא"א מוהר"ר נפתלי זלה"ה הנקרא זלמן שור ולא אדם⁶

ונא' יצחק אייזיק בן מוהר"ר יהונתן זלה"ה —

ונא' יחיאל בן לא"א מוהר"ר משה יעקב זצ"ל ה"ה

ונא' שמעון וואלף בן לא"א מהר"ר דוד טעבלה שליט אויערבך

1 השוה לעיל סעי' צ"ב. 2 התקנה לא נשתמרה.

3 פראג ש"ו? השוה ברלינר, הקדמה הכללית לסדור ר' שבתי הסופר, ע' XVII, 78-79.

4 ברלינר, הקדמה הכללית, עמ' X, ניסה לקרוא: זלמן בן שלמן אברהם. גם בקריאת השמות אחרים לא דק.

5 בר' יצחק. דיין הגדול ור"מ בלבוב. נפ' ת"ג. עי' אנ"ש, 219, 249. לפי מזכ' סעי' י"ד ישב משנת שצ"ב באוסטרא ושם נפ' בש' שצ"ו.

6 אב"ד דק"ק לובלין. לפני כן בבריסק, הורדנה ושברשין. נפ' שצ"ד. חיבר ס' תבואות שור על ד' טורים, לובלין שצ"ו. עי' גיסנבוים, 35, 166; פרידברג, תו"מ שור, 9. חותם מתוך ענוה בסגנון התלמוד ב"ק כ"ח ע"ב.

7 דרשן ודיין במונא. עי' פרלס, GJP, 77.

צו. בהתאסף ראשי עם יחד ראשי ומנהיגי הארצו יצו הסכימו ג"כ לכל הדברי הנזכרים מעבר לדף כי הם דברים ישרים ונכוחי. דברי ראשי המדינו יו' ד' י' ואדר ש"ח לפ"ק.

נא' בנימין שמואל בלא"א הר"ר אברהם ז"ל הי"ד סופר מלובלין כות' וחות' בציוויי. גם אני היודע ועד על כל הנ"ל. נאם מאיר בלא"א דוד שלי"ט שמש דק"ק לובלין החות' בציווי ראשי אלפי ישראל דג' ארצות י"ץ לסדר תצוה את בני ישראל ויקחו שוב"ע שמחות לפ"ק.

סדור ר' שבתי הסופר, כתי' בספרית בית המדרש דק"ק אשכנזים בלונדון; ע"י לעיל סעי' צ"ב. בשולי האגרת באה גם הסכמתו של ר' אברהם אשכנזי קצנבלויגן מלבוב: "אחרי רואי חתימת הראשי ישיבות י"ץ וראשי אלפי ישראל דג' ארצו י"ץ הסכימו לדבר אחד כנ"ל ב[כן] אבא אחריהם למלאות דבריהם. דברי אברהם בלא"א הח"ר יואל נ"ש זלתיא אשכנזיא החו' בק"ק לבוב חותם יו' הששי מסדר אנכי נותן לפניך היו' ברכה בשלמו' לפי"ק. נראה שהסכמה זו לא ניתנה באותו מעמד.

צח. ביריד ירוסלב ש. ז. נידון בועד אם יתום שיש לו עובון מאביו כסף מזומן, קרקעות או ספרים ולא נכתבו בתנאים, מחויב ליתן מהם שכר חופה.

לוינ, NM, חוב' ב', ע' 8, סי' 6 מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קנ"ט ע"ב: "— ואם לא נזכר כלום בתנאים יעמוד כפי תקנו' אלופי ארצו יצו כמוזכר בפנקס יערסלף ש"ח לפ"ק.

שנת ש"פ

צט. "הנה על דבר הדין הגוסס מזה ליריד יערסלב והנה עכשיו ביריד יערסלב ש"פ לא רצה שום דיין ליסע עד אשר הבטיחו הקהל יצ"ו, שכל מי שיסע ליריד יערסלב יסע ג"כ ליריד גראמניץ שאחריה. ובכן על פי הדברים האלה נסע האלוף מוהר"ר אברהם 2 ליריד יערסלב ש"פ באופן שיסע גם כן ליריד גראמניץ שפ"א. נעשה קודם יריד יערסלב ש"פ בטרם נסעו מזה".

לוינ, NM, חוב' ב', ע' 10, סי' 9, מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, י"ח ע"ב.

ק. "דרום האט מן דען חלוף [המטבעות] הכל בכלל גיאסרס ביו גניזון הסמוך דא ווערס מן שלש ארצות יצ"ו צו שרייבן אוב זיא ווערן מסכים זיין גאר צו אסרן, דא ווערס מן עש להבא ג"כ אסרן — יום ב' כ"ו תמוז ש"פ".

לוינ, NM, חוב' ב', ע' 10, סי' 8 (ועיי"ש גם סי' 10, 11) מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, י"ח ע"ב. "גניזון הסמוך", היינו יריד גניזון שחל בחודש אלול (ע"י לוינ, LGJ, 68, 69, 73).

שנת שפ"א

קא. על אודות החילוקי' שהיו בין אנשי ק"ק טיקטין ובין אנשי ק"ק זבלודאווי מצאנו ופסקנו, שהפסק הראשון שפסקו ביניהם הגאונים הוא בתקפו, שהק"ק זבלודאווי

1 מעבר לדף באה הסכמת הרבנים, סעי' צ"ו.

2 ר' אברהם חתנו של רז"ק או ר' אברהם ר"ל הענוכש, שניהם היו דיינים בפוזנא באותו הזמן. ע"י NM, חוב' ב', ע' 10, הע' 5.

היא שייכת ומצורפת לק"ק טיקטין לכל דברים הנזכרים בפסק הראשון¹. אך לע"ע מצאנו שהם פטורים ממסים ועולים שאינם מחויבים ליתן לק"ק טיקטין, בהיות שיש להם ב"ה חזן ושמש ובית הקברות; חוץ מצרכי רבנות הם מחוייבי ליתן לק"ק טיקטין ככל שאר הסביבות השייכי לק"ק טיקטין.

דברי ראשי המדינות דשלש ארצות יום ו' י"ט אדר שפ"א לפ"ק.
נאם מאיר בלא"א כהר"ר דוד זצ"ל ה"ה שמש דק"ק לובלין, הכו' וחז' בצווי ראשי אלפי ישראל דג' ארצות יצ"ו פה ק"ק לובלין.

דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, 254; Esp. Стр. 1912, 72; מתוך פנקס קהל טיקטין, דף קפ"ג.

קב. על אודות שנתעצמו לפנינו לדין יושבי ק"ק הארדנ' והאלוף כהר"ר שמואל במהר"ר משה מבריסק עם מבוררי יושבי ק"ק טיקטין עבור הישובים זבלודאווי וחוארשטש והארדק והאריכו למעניותם בטענותיהן. והנה ראה ראינו שתי ראיות: פסק האלופי הגאוני יצ"ו ופסק ראשי ומנהיגי הארצות יצ"ו. ועיינו היטב בדבריהם, מצאנו שכדבריהם כן הוא, כווננו כדת וכהלכה כנתנה מסיני ככה [ה]פסקנו והחזקנו. ואף שדברי הגאוני אינן צריכין חיזוק, שהפסק הראשון שפסקו הגאונים הוא בתקפו ובגבורתו ואין שום פקפוק בעולם ונגישה, ובפרט שהגאון האלוף המרומם ר"מ ואב"ד מהר"ר דוד אב"ד בריסק הוא אחד מהגאונים שפסקו בין יושבי ק"ק הארדנ' ובין יושבי ק"ק טיקטין; וגם הפסק השני² שפסקו ראשי אלפי ארצות יצ"ו, שהק"ק זבלודאווי וחוארשטש והארדק הם שייכי ומצורפי לק"ק טיקטין לכל דברים הנזכרי בפסק הראשון של הגאוני יצ"ו. אך את זה מצאנו שהק"ק זבלודאווי הם פטורים ממסים ועולים שאינם מחוייבי ליתן לק"ק טיקטין, בהיות שיש להם ב"ה וחזן ובית הקברות; חוץ מצרכי הרבנות מחוייבי הם ליתן לק"ק טיקטין ככל שאר הסביבות השייכי לק"ק טיקטין. כנזכר בפסק מנהיגי הארצות יצ"ו, גם כן הוא בתקפו ובגבורתו. ואין לשום אדם לפקפק על הפסקי הנ"ל. כל הנ"ל יקויים בח"ח ובקנס אלף זהו הגריים ואיזו איש אשר ימרה את פינו ולא ישמע את דברינו ככל אשר כתבנו ילכד בחרם למפרע, והרשות נתונה לרדוף אותו בכל מיני רדיפות בעולם.

כה דברינו הנועדים ביריד תמוז השפ"א לפ"ק פה ק"ק לובלין.

נא' הק' יעקב בלא"א אברהם ר"י זצלה"ה משעברשין³

ונא' משה בלא"א החסיד מהר"ר שמואל הלוי זלה"ה מפפורט⁴

1 הכונה, כפי הנראה, לפסק הגאונים משנת שע"ד. עי' לעיל סעי' ז'.

2 הוזה סעיף ק"א.

3 אחיו של השל"ה. עי' ש. א. הורודצקי, מאה שנים של פרישות מוטרית, תקופה, כ"ב, 302-305.

4 דובנוב קרא "מפפורג"?

ונא' יצחק בלא"א הגאון החסיד מוהר"ר פנחס הלוי זצ"ל הורוויץ מקראקא¹
 ונא' מרדכי בלא"א מהר"ר יודא ליאן זלה"ה
 ונא' יצחק ב"ר משה ז"ל איש פוזנא
 שמואל ב"ר יהושע סג"ל איש הורוויץ²

דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, 253; 72, 1912, Евр. Слп. מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף קפ"ג.

קג. ידיני הירידים: ר' שמעון ר"י - שוואנקי³, ר' דוד בנימ' - יערסלב, ר' מאנש
 ר"י - שי, אייזק חתן ש"ק⁵ - יריד גראמניץ.

תקנת הכשרים מפוזנא חוהמי"פ שפי"א: ע"י לוי, NM, חוב' א', ע' 5, סי' 1 מתוך פנקס הכשרים
 בפוזנא דף א' ע"ב. שני הירידים האחרונים חלים בשנת שפי"ב. השוה גם לעיל טעף צ"ט.

שנת שפ"ב

קד. רב שלומים ואורך ימים, טובים ונעימים, לעד ולעולמים, יהיו מקיימים, לאהר'
 אחינו היקר' והנעימים — — שלמים ראשי ומנהיגי עדה הקדושה אבן הראשה ק"ק
 הארדנא יצ"ו. וע"ש מלכם בראשם האלוף המרומם עטרת תפארת ישראל ר"מ
 ואב"ד מהר"ר יהודא⁶ יצ"ו.

הנה לשלום יצאנו לקראת מכ"ת, כי שמענו תלונות בני ישראל אחינו יושבי ק"ק
 טיקטין אשר המה מלינים עליכם. שמכ"ת מערערי' על פסק הגאון' וז' והגבול
 שגבלו ראשונים ורוצים להרס המצב אשר גבלו ורוצים ליקח בזרוע יושבי ק"ק
 זבלודאו תחת יד ממשלתכם להשתרר ולמלוך עליהם ביד חזקה. ובאמת פליאה
 נשגבה בעינינו למה זה המכשלה הזאת יצא מתחת ידיכם הלא ידוע למכ"ת פסקי
 הגאונים ודבר זה וכיוצא בזה לא נהיית מיום הוסדה על הארץ לעלות על דעת
 ראש הקהלה לערער על פסקי הגאון' ולהתנגד נגדינו ולהפיל דברינו ארצה. וגם
 מקרוב פעם שנית החזיקו בכל חוקף גזרתינו אחר שערערו על פסק הראשון. על כן
 אהובינו באנו כמזכירין, שאל תעשו כזאת ותמשכו ותסלקו את ידיכם מהם ותשבו

1 בנו של ר' פנחס הורוויץ (השוה מפתח). נמנה בשנות שפ"דו בין ראשי הקהל בקראקא. נפ' בש'
 שצ"א בוינה. ע"י HZK, I, 253, 544; הורוויץ, תו"מ הורוויץ, 70-71; ווכשטיין, Die Inschriften
 des alten Judenfriedhofes in Wien, I, No. 157.

2 מפרמסלא. נפ' שפ"ט. על מצבתו כתוב: — — — והוא שפט את ישראל שלשים שנה כי היה ראש
 ומנהיג הקהלה והמדינה. ע"י הצופה לחכמת ישראל, שנה י"ב, 187.

3 נראה שצ"ל: ר' שמעון ר"ו; השוה לעיל סעי' פ'.

4 בנימין' ש, כלומר, חתן בנימין ר"מ. דיין בפוזנא בש' 1631-1658, מנהיג בש' 1641. ע"י לוי, NM,
 חוב' א', ע' 5, הע' 4; ווטשטיין, דברים עתיקים, ע' 24.

5 דיין בפוזנא בשנות 1628, 1631-1640. ע"י לוי, שם.

6 ע"י ש. פרידנשטיין, עיר גבורים, ע' 41.

7 השוה לעיל סעי' צ'.

בשלו' במחניכם, ואל נא תהא מריבה בינינו. ואם לא תשגוהו לדברי הגאונים ולא תשימו לבכם לדברינו ותאמרו גואש לדברינו, אזי תדעו נאמנה שנצא לקראתכם בקשת נחושה זרועותינו ונעקל הסחורות שלכם בלובלין ובכל מקום שידינו מגעת, עד שבהכרח תשמעו לקולינו ותצייתו לדברינו. לכן אהובינו אל תחזיקו במחלקת וכלך מדרך זה, ואז כל העם יבא על מקומו בשלו'. ודי בהערה זו לחכמים ונבונים ובכן תשבו בסח ושאנן כזית רענן ותזכו לביאת ששמו יגון. כה דברינו יום ב' ר"ח טבת שפ"ב לפ"ק הגועדי' לפה ק"ק לובלין. ואם יש לכם איזו טענות ודברים, הלא היריד הסמוך לפניכם, אשר יתאספו שמה בעלי תריסין ומי בעל דברי' יגש אליהם, ושלו'. נאם מאיר בן לא"א כהר"ר דוד זצלה"ה שמש דק"ק לובלין, כותב וחותם בציווי ראשי אלופי ישראל דג' ארצות יצ"ו.

דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, 254; Esp. Czap., 1912, 73 (עיי"ש גם ע' 594); מחוך פנקס קהל טיקסין, דף קפ"ו.

ק"ה. השוכן סנה, שלומכם יענה, בכל עת ועונה, לאהו' יושבי ק"ק זבלודאו וחווארשטש והארדק יצ"ו.

לעצור במלין לא נחשה מקרוא בגרון אליכם שזה פעמים ושלש אמרתם גואש לדברי הגאונים ומנהיגי הארצות יצ"ו ולא שמעתם לדברי המורים ונתתם כחף² סוררת כנגדם וכן לא יעשה. ולא עלה יעלה על שום דעת קהלה מיום הוסדה הארץ לחלוק וליצא לריב נגד הגאונים ונגד מנהיגי הארצות יצ"ו. ע"כ באנו להזהיר אתכם שעל ארבע³ לא תשיבו שום דבר ושימו יד לפה, דבר א' מן הפסקי' שיש ביד אנשי ק"ק טיקסין לא יפול ארצה וכל דבריהם יהי' שרירין וקיימי', הן שפסקו כבר הגאונים, הן שפסקו מנהיגי הארצות יצ"ו ביריד גראמניץ שפ"א וביריד דהאידנא. וכל אשר ימרה את פיגו ויפער את פיו לחלוק וליצא לריב ולחרחר מדון נגדינו, אזי תדעו נאמנה שקנאין פוגעין בו בכל עונשי' וקנסות. לכן מהיום והלאה לא ירים שום איש ידו ורגלו לחלוק על דברינו ומכ"ש על דברי הגאונים בח"ח, שיהא מופרש ומובדל מכל קדושת ישראל, פתו פת כותיים, יינו יין נסך, בעילתו בעילת זנות, ולא יצרפו אותו לשום דבר שבקדושה, ולא יעשו לבניו חופה וקידושין, ולא ימולו את בניו, ויהיה גדול עונשם מנשוא, ומצודתו מצודת נח"ש יהא פרוסה למפרע עליו.

1 יריד תמוז בלובלין. השה סע' ק"ו.

2 דובנוב שפרסם את התעודה פעמיים קרא תחילה כסף והוסיף סימן-שאלה ואחרי כן חזר ותקן כחף. נראה לי שתקן מה שתקן על דעת עצמו מבלי שחזר ועיין בגוף כה"י והנכון הוא כסף, והכוונה היא, שהישובים הנ"ל לא פרעו את המגיע מהם לברכה"ג במסים וכדו'. משחקי-מלים כגון אלה שכיחים בתעודות של אותו הזמן.

3 כלומר על הפסק הרביעי אחר פסקי הגאונים ושני פסקי המנהיגים. עי' לעיל סעי' צ', ק"א, ק"ב.

ולא יוכל להיות נמלט, ונפרסם קלוננו ברבים. והרשות נתונה ביד יושבי ק"ק טיקטין לרדוף את העובר עד חרמה. כדי שלא יהי' עוד קצף לפני עדת בני ישראל ראשי ומנהיגי הארצות יצ"ו. השומע לדברינו ולגזרתינו לקיים יזכה לחיים. כה דברי הנועדי' ביריד תמוז השפ"ב לפ"ק. פה ק"ק לובלין. נאם הק' יעקב בלא"א אברהם ר"י זצלה"ה משעברשין ונאם משה בלא"א החסיד מוהר"ר שמואל הלוי זלה"ה מפפור"ט ונא' יצחק בלא"א הגאון החסיד מוהר"ר פנחס הלוי זצ"ל הורוויץ מקראקא. ונא' מרדכי בלא"א מהר"ר יודא ליאן זלה"ה ונא' יצחק בר משה ז"ל איש פוזנא ונא' שמואל בר יהושע סג"ל איש הורוויץ

דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, 255; 1912, Евр. Слп. 74 (עיי"ש גם ע' 459); מתוך פנקס קהל טיקטין, דף קפ"ד.

קו. בכסליו ש. ז. פנה ר' יואל סירקש מקראקא ב"כתב קטן" אל הועד ובקש על דבר החרמות שהסכימו לתקן תקנות ולהחרים בני ישראל המתעסקים בעסק חלוף מטבעות שלא יבואו בכח החרם. השוה להלן סעי' צ'.

קז. עם דיגי הירידים בלובלין נמנה ביריד ש"י ש. ז. ר' מאנש ר"י; ביריד גראמניץ — אייזיק חתן ש"ק. השוה לעיל סעי' קג.

שנת שפ"ג

קח. להיות כי ראה ראינו גודל התועלת היוצא מתוך הספר שחברו האלוף הנעלה מהור"ר יעקב בן ה"ר יצחק מק"ק יגאוא בעל מחבר ספר צאינה וראינה² ועכשיו קרא שם הספר שחבר בשם (ספר המגיד) ובו הוא מבאר ומפרש כל העשרים וארבע בלשון אשכנז ע"ד החבור ודרש ומבאר בו חדושים רבים כאשר עיני כל תחזינה מישרים ושם נפשו בכפו להביא אותו לבית הדפוס להדפיסו כדי לזכות את הרבים ועל זה הוציא הוצאת רבות. לכן הסכמנו וגזרנו בתוקף גזירתנו ובגזיר' נח"ש ששום אדם בעולם לא ירים את ידו להדפיסו שנית הן במדינות מלכותינו תוך (ששה שנים) מיום שיהא נגמר הדפסתו אי"ה בדפוס לובלין או אפילו חוץ למדינות מלכותינו להביאו למדינות מלכותינו תוך זמן הנ"ל וציוינו להעביר כרוזא בחיל בב"ה ברבים ולהזהיר העולם. ובזה כל העם על מקומו יבא בשלום. כה דברינו יום ג' ה' אדר שני שפ"ג לפ"ק פה ק"ק לובלין.

נאם שמואל אליעזר בן מהר"ר יודא הלוי זלה"ה

נאם הקטן והצעיר יואל בן לא"א כמוהר"ר שמואל זלה"ה

נאם שמואל בן א"א הגאון מהר"ר משולם המכונה ר' ווייבש¹ ז"ל ה"ה

1 השוה לעיל ע' 37 הע' 4. 2 לובלין [שע"ה]. 3 אב"ד דק"ק פרמסלא. עי' כיו"פ, ח"ב, דף א' ע"ב; עיה"צ, 51.

נאם שמשון בן מהר"ר יצחק זלה"ה

נאם אהרן בנימין בן מהר"ר [חיים] 1 זצ"ל מארפטשיק

נאם הקטן מנחם נקרא מאניש חיות בן א"א הגאון הגדול מהר"ר יצחק חיות זצ"ל

ס' המגיד לנביאים ראשונים מאת ר' יעקב בר' יצחק, לובלין שפיג. השוה על הספר ועל מחברו: מ. עריק, די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור פון די עלטסטע צייטן ביז דער השכלה תקופה, וורשה 1928, עמ' 226-230; צינבערג, געשיכטע פון דער ליטעראטור ביי אידן, כרך ו', וילנה 1935, עמ' 128, 150-161.

קט. אודות הוצאות בענין מנת המלך² וההוצאות בכלל בעלילות המטבעות והכסף³ שהוציאו הארצות יצ"ו בכלל. ונתבררנו אנחנו ח"מ מדעת כולם למצוא ביניהם דרך נכון. ובכן מצאנו וראינו ע"פ משא ומתן שבינינו: שיתנו אנשי מדינת ליטא עשרים וחמשה מאות זהו' פו' לאנשי הארצות יצ"ו בכלל ויהי' שייך לסכום ארבע ארצות יצ"ו להוצאות שהגיעו עליהם ובזה יהי' מסולקים מהנ"ל. אודות מתנת המלך עומד על פסק ישן⁴. וענין המתנות לשלוחים אינה⁵ טענה, כי גם הם נותנים לשלוחי ליטא⁶. אודו' מרשלקז של השלוחים אין אנשי ליטא צריכים ליתן כלום למתנותיו. הוצאות על רשעת בוורשי יתנו אנשי ליטא חלק שביעית. הוצאות ביריד לובלין⁸ כל מה שיגיע על הוצאות עשרה זהו' פו' ומעלה בפעם א' יצרפו להם מנהיג א' ממנהיגי ליטא לישא וליתן עמו ג"כ. ויעמוד הדבר ע"פ רובם כנהוג בין הארצות; ובאם יגיע הוצאות מאה זהו' ומעלה על פעם א' אזי יצרפו עמהם שני מנהיגים ממנהיגי ליטא לישא וליתן עמהם, ויתנו להוצאות חלק שביעית. כל הנ"ל מצאנו וראינו כהיום הזה יום ג' י"ט אדר שני שפ"ג לפ"ק.

נאו' שמשון במוהר"ר יצחק ז"ל

ונאו' אהרן בנימין במוהר"ר חיים זצ"ל מארפטשיק

ונאו' מאיר הק' קאצינאלינבוגין⁹

1 כך יש להשלים לפי סעי' ק"ט להלן.

2 כנראה Stacyjne królewskie, מס להחזקת חצר המלך ששימש למעשה לצורך תגמולים לפקידים או אנשי-צבא וחייקים. המס שולם באדומים ועם עליית שער האדום במאה הי"ז מב' זהו' לי"ב, גדל גם המס באותה מדה. השוה בלבן, HŻK, I, 389; II, 205; Głos Gminy Żydowskiej; 187, Dyplomatarysz, ברטון.

3 השוה גם סעי' ק', ק"י; פמ"ל סעי' פ"א, צ"ב; Volumina AGZ, X, 213, §3408; XX, 145, § 5; Legum, III, 371, 451, 545. לפי 263, Kronika miasta Lwowa, Zubrzycki, חוציא המלך בשנת 1622 פקודה חמורה האוסרת על היהודים להוציא לחו"ל מטבעות כסף זהב (קארו, 46). על שאלת המטבע בכלל בפולין באותם הימים השוה A. Szelągowski, Pieniądz i przewrót cen w XVI i XVII w. w Polsce, Lwów 1902.

4 לא נשתמר. 5 העתק בריסק: אין זה. 6 השוה פמ"ל סעי' י', ל"ט. 7 העתק בריסק: מרשלקס. 8 השוה גם פמ"ל, סעי' מ' (מאותה שנה): "הוצאת העולה ביריד ראקאווי — יעלה ויבוא אל חשבון המדינה כמו הוצאות יריד לובלין".

9 בהעתק בריסק: קצין אליו בויגין. — בנו של שאול וואהל. אבדק"ק בריסק ו"ראש הקצינים" ומדינת

פסק שפסקו הגאונים ר"מ יצ"ו בין הארצות ובין מדינת ליטא, יהועתק אות באות מגוף הפסק הנכתב בפנקס הארצות יצ"ו בח"י הגאונים ז"ל הנ"ל. בעלי הפסק הם בית-דין של שלשה מבוררים משני הצדדים: שנים בי"ב ועד הארצות (השוה לעיל סעי' צ"ו, ק"ח; פ"ו, ק"ח) והאחרון בי"ב ועד ליטא. התעורה נשתמרה בפנקס מדינת ליטא העתק הורדנה, ע' 257 והעתק בריסק, סעי' תתקנ"ב ונתפרסמה ע"י הרכבי, האסיף, ו, 155 וע"י דובנוב, פמ"ל, 278. פרט"השנה הוא בהעתק בריסק-שפיג, בהעתק הורדנה-שפיג. דובנוב גורס שצ"ג וטעות היא עמו, שכן שנים מן החתומים כבר לא היו בחיים באותה שנה וכן מפרט התאריך אדר שני ודוקא שנת שפיג היא מעוברת ואילו שפיג היא פשוטה. ע"י עוד לענין זה: היילפרין, ראשיתו של ועד מדינת ליטא ויחסו אל ודא, ציון, תרצ"ח, ע' 55. - בחשבון מדינת ליטא מאותו הזמן רשומה הוצאה על הפסק מלובלין דגראמניץ שפיג עד כסליו שפ"ד לערך פ' שאק ויותר (פמ"ל סעי' צ').

ק"י. אצילי ארץ, גודרי גדר ועומדים בפרץ, בל יגיע כליון וחרץ, הלא המה ראשי ומנהיגי ארץ המתוועדים ביריד לובלין לחזק ולתקן בדקי דבקי בית ישראל, ידיהם ולבותם באמונה לאל, בזכותם וצדקתם ימהרו ויחישו הגואל, בימיהם ובימינו תוושע יהודא וישראל, אכ"ר.

אנכי עבדיכם החתום בשולי היריעה כבר באתי לעורר אתכם בכתב קטן ביריד שהי' בחדש כסליו שפ"ב על דבר החרמו' שהסכמתם לתקן תקנות ולהחרים ע"ז ועתה באתי להוסיף לשמע אוזן קול ענות קול חלושה ממחנה העברים מרחוב היהודים בלובלין שגולום ושללום השודדים ונלוו עליהם ריקים ופוחזים ימ"ש והעלו בידם כל נתח טוב וכסף וזהב לרוב בעו"ה והנה אנכי חושש ודואג על היהודים מנהיגיהם וראשיהם, כי המה הגורמים בנזקין, כי הלא למשמע אוזן שלש פעמים בשנה בהירידים בלובלין², שמחרימים ליחידים המפורזים בעיירות ובכרכים דאבה נפשינו, כי המפורסמות ידועות לכל שלא לבד שהמוחרמים אינם נוהגי' בעצמן דין נידוי ומוחרם אלא גם הצדיקים ויראי אלקים נתפסים בעוונם³ מקצתם בבלי דעת, וגם בלא דעת נפש לא טוב, ומקצתן כמוסעין ואנוסין, ולא די זה אלא מקרוב באו להוסיף ולהחרים ולצאת על הכלל כולו בשבעה ס"ת ולא עדיפי הני גדולי הדור ראשיהם ומנהיגיהם מיהושע בן נון שהחרים כשאסר לישראל ביזת יריחו והיה טעמו ונימוקו עמו ועל כל זה אמר

ליטא. נפ' בש' שצ"א בערך. ע"י א. י. ל. ליפשיץ, אבות עטרה לבנים, וורשה תרפ"ו, ע' קנ"ח-קס"ב. דובנוב, בלבן ואחר' סבורים שהוא היה המייסד של ועד ליטא. השערה זו כרוכה בדעה המקובלת שועד ליטא נוסד בש' שפ"ג, וכבר חלקתי על דעה זו ב"ציון" תרצ"ח, עמ' 52 ואילך וע"י"ש.

1 בספרות המונוגרפית על לובלין (ניסנובים, בלבן, ריאבינין) לא נזכר מאורע זה לא על סמך המקור שלפנינו ולא על סמך מקורות אחרים.

2 שלושת הירידים בלובלין אלה הם: יריד גראמניץ (Matki Boskiej Gromniczej) היה נפתח ב-2 בפברואר למשך 16 יום; יריד שוואנטקי (Pentecosten, Zielone Świątki), היה נפתח ביום-א' השביעי לאחר ליל הפסחא למשך 16 יום; יריד ש"י (Simonis et Judae app.), היה נפתח ב-28 באוקטובר למשך 8 ימים. ע"י 27 § XVIII, p. Riabinin, Materiały do historii m. Lublina, השוה גם מאהלער, היסטארישע שריפטען פון יי"ו, II, 184.

3 השוה סמ"ע לחו"מ סי' ל"ד, ס"ק ה': "אבל המועל בחרמות תקנות הקהלות אין לפסול לעדות, דא"כ לא יוכשר א' מאלף". השוה גם י. לוין, Kłątwa żydowska na Litwie, עמ' 15 ואילך.

קום לך. וקא דריש רב בפ' נגמר הדין: מת"ל קום לך? אמר הקב"ה ליהושע: אתה גרמת להם, ופרש"י שלא הי' לך לאסור עליהם ביזת יריחו. והיינו דקאמר להו בעי רק שללה ובהמתה תכוזו שלא תחרימם עוד, שלב האדם מלא רע ומתאוה תאוה, בראתו ריוח ממון מזומן לפניו לא יחוש על החרם הגם הוא מגדולי ישראל, וכל ישראל ח"ו נתפסים בעווננו. ומי נענש תחלה? הלא המה השופטים והמנהיגים שהחרימו והסכימו בחרם. ולא ירע לבבכם על דברי אלה כי הלא תלמוד ערוך הוא פרק לא יחפור²: רב דימי מנהרדעא אייתי גרוגרת בספינה וכו' נח נפשי' דרב אדא ב"א רב יוסף אמר אנא ענישתי' כו' דאנא לסיתיו. רב דימי אמר אנא ענישתי' כו'. ואיכא למידק דמנ"ל לרב יוסף דעל ידו נענש, דלמא ע"י חברו נענש? וכן קשה על כל אחד ואחד דמנ"ל דע"י נענש. וצ"ל דכ"א הי' מצטער ומחזיק עצמו לחוטא שע"י נענש חברו. וכן פירש התוס' וז"ל כ"א הי' מתאונן שע"י מת משום דאמרינן בשבת פרק שואל³: כל מי שחבירו נענש ע"י אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה כו'. ותו גרסינן באגדת חלק⁴ אמר הקב"ה לדוד: עד מתי יהא עון זה טמון בידך ע"י נהרג נב עיר הכהנים וע"י נהרג שואל ושלשה בנים, ע"י נהרג דואג ואחיתופל רצונך יכלה זרעך וכו', אלמא דדוד המלך ע"ה לא פשע במידי רק שע"י באו תקלה אפ"ה נענש, ק"ו בנ"ד שאין ספק שע"י חומר החרם שהתחדש בשנה זו נהרגו כמה נפשות ונטרדו מן העולם בדלות ובשפלות דפשיטא דאיכא למיחש שהגורמים ח"ו יגיעו לעונש יסורין. ועל דרך זה פסק מהרי"ו בתשובה⁵ שמי שע"י שליחתו בדרך נהרג איכא למיחש לעונש יסורין אע"פ שהוא לא פשע במידי. ואם באנו לדון על גוף התקנות בחרמות יש להרהר, כי מי התיר לכם להחרים על הכלל כולו בלי הסכמ' גדולי החכמים? ואע"פ שאתם נבררים ונשלחים מכל הקהלות שבמלכות מ"מ אפשר שאין ממש כמעט בכל מה שהחרמתם וראי' ברורה לזה מפ"ק דב"ב⁶: הגי טבחי דאתני אהדי כו' ומסיק ה"מ היכא דליכא אדם חשוב אבל היכא דאיכא אדם חשוב לא כל כמינייהו דמתנו ופרש"י אלא בפניו. ואע"פ שיש מי שפירש דדוקא בבני אומנות אחד צריך שיסכי' עמהם בתנאי, אדם חשוב, אבל בתנאי כל בני העיר אין צורך להסכמת אדם חשוב אע"ג דאיתי' ותנאם קיים בלי הסכמתם, כבר השיגו כל המפרשים עליה דהך סברא והמסקנא היא דבבני אומנות א' הרי הן כבני עיר א' ואין תקנתם כלל בלי הסכמת אדם חשוב וכן פסק בחו"מ סוף סי' רל"א. ופי' אדם חשוב כתב מו' לוי חביב בתשובה⁷ שהוא שיהא נודע בשם הגדולים אשר בדור ויהי' מנהיג בעיר והנה עמכם גדול הדור הגאון מוה"ר שמואל סג"ל אב"ד ור"מ דק"ק לובלין הי' לכם להמתיק סוד ועצה עמו בחומר חרם הגדול אשר התרמתם. וכולי האי ואולי כי לפענ"ד בחרם כזה שהוא כולל הקהלות שבמלכות אינו קיים כ"א כשיסכימו בו

1 סנהדרין, דף מ"ד ע"ב. 2 בבא בתרא, דף כ"ב ע"א. 3 קמ"ט ע"ב.
4 מנהרין, דף צ"ה ע"ב. 5 סי' קכ"ה. 6 דף ס' ע"א. 7 סי' צ"ט.

כל הגדולים שבדור לפחות בקהלו גדולות ואין התנצלות לפי'ו לומר קלקלה זה היא תקנת כל העולם ולומר כיון דאין בחרם ממש א"כ אין נענשין עליו. הא ליתא. דאע"פ דלפני יחידי סגולה הוא גלוי, לפני המון עם מי הוא גלוי, והן עוברין על החרם במזיד ורצון וצריכין כפרה כדברי רז"ל על וד' יסלח להו, במה הכתוב מדבר באשה שנדרה בנוזר כו' וכפרש"י בפ' מטות. ואיך שיהי' הנה הגדולים שהסכימו בחרם הגדול הלז מבעי להו למחוש ליסורין ח"ו ע"ד אנא ענישתי כו' דפרק לא יחפור שהבאתי וכמו שהתבאר בדברי מהרי"ו. והנה בית מנוס הקרוב הוא להתיר כל החרמות בפתח וחרטה לעקור החרם למפרע ולא יהא שוב מרקד בינינו עונש חרם. ועל העבר ימנו בכל קהלו גדולים בתורה לסדר תשובה ולקנוס העובר לפי הנאתו² ולפי גודל חטאיו, וכאשר אנחנו עושים פה היום בקק"ק [קראקא], ד' הטוב יכפר בעד כל ישראל. והחרם שהחרמתם אע"פ שהי' תחלת כוונת מכת' למיגדר מלתא לבל יגיע חמת המלך יר"ה על הכלל כולו³ ולא עדיף מנדר של שחוק וקוביא דאסור להתירו וכתב רבינו טובי' במרדכי דמסכת שבועות⁴ דמעשה בזמן הזה יש להתיר נדר של קוביא כי כמו שגגה הוא, כי אינם יכולים להתאפק ולמשול ברוחם עכ"ל. והנה עיניכם הרואות דק"ו בן בנו של ק"ו שאינן יכולין להתאפק ולמשול ברוחם מלהרויח להחיות נפשם ונפש ביתם בעסק חלוף המטבעות הנתחדש בעו"ה בדור הזה. ואינני אומר שלא לתקן תקנות ע"ז, כי ודאי כל מה שתקנתם עד הנה ותקנו עוד הכל הוא צורך השעה. אלא שיש לכם לפרש בתקנה שלא הסכמתם ע"ז בחרם אלא בשאר עונשים על העובר, שיענש בכך וכך ממון וכך וכך בגופו ולגרשו מן המלכות או למסרו ביד השררות, כפי ראות עיניכם. מה טוב לתקן הדור והיה ד' אלקי' עמכם בעצה זו, כי כאשר תעשו מעשה אף בא' מגדולי הדור, הך הכפתור וירעשו הסיפים, ותמנו ע"ז משרתים יראי ד' וחושבי שמו שיהיו ראשי ההשגחה ולא יחניפו לשום אדם ולא יקחו מהם ממון להעלים עיניהם מהעובר על התקנה. ואל תחושו להפסד ממון שתוציאו לפרנס ראשי ההשגחה ולשלם להם שכירותם, כי אשר לו הכסף ולו הזהב ימלא חסרון זה בכפל כפלים ויצא הפסדכם בזה בשכרכם. והנה מעתה כל העם על מקומו יבוא בשלום. כי התקנות יהי' להם חיזוק וקיום גדול, כי העובר יהי' נענש בגופו ובממונו מיד ב"ד וכל ישראל ישמעו ויראו ולא יזידון עוד. וגם לא יהיו נתפסים הצדיקים בעוון היחיד ואף אתם תהיו נקיים מעון מד' ומישראל, כי לא יהיה נענש אדם בגרמתכם.

אחי ורעי באתי עוד לעורר רום מעכ"ת תשימו לנגד עיניכם תוכחת מלאכי הנביא

1 קדושין, פ"א ע"ב. 2 ברוח זה תקן ועד ליטא בשנת שצ"ד. עי' פמ"ל, סעי' רפ"ה.

3 השהו כרוז של קהל פוזנא באותו ענין: " — דו דר דוירך האבין זיך מתעורר גיועזין פיל רשעות,

דו פריצים האבן זיך פיל אויף יהודים גירעט, האבן מענכר גרעט ח"ו כלה גרש יגרש אותם וכו'."

עי' לוי, NM, II, 9. 4 סוף פרק ד'.

האחרון אמר: למימי אבותיכם סרתם מחוקי ולא שמרת', שובה אלי ואשובה אליכם אמר ה' צבאות. ואמרתם במה נשוב? היקבע אדם אלקים כי אתם קובעים אותי. ואמרתם במה קבענו? המעשר והתרומה. במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו. הנה הוכיח אותם ע"ד שהי' מקבלין גזירה בארור ובקללה לתת המעשר והתרומה ונאסר עליהם בתורת חרם וקללה ואח"כ אותי אתם קובעים פירוש גוזלין שאתם נהנים שוב מן הארורים; ואמר במארה אתם נארים כלומר, שהקללה היא חלה על כול' כיון שהגוי כולו, פירוש דכל ישראל, יכולין לקבל ורובו ככולו, וזהו אמרו ואותי אתם קובעים כשעובר א' מכם על החרם הנה אותי אתם קובעים כיון שהגוי כולו יכולים לקבל כדאיתא בפ"ק דהוריות ופרק אין מעמידין². ומעתה נלמד אנחנו בק"ו בחרם שהחרמתם דאע"פ שהוא למיגדר מלתא לא עדיף מן החרם שהחרימו לשם מצוה לתת המעשר והתרומה ואפ"ה הוכיחם הנביא דאמר שהגוי כולו יכולים לקבל א"כ נענשים כל ישראל א"כ כ"ש בנ"ד. ואם נפשיכם לומר דבחרם זה שהחרמתם אין הגוי כולו דרוב הציבור אין יכולין לעמוד בו, כ"ש דיש לו היתר דכיון דלא פשט איסורו, ברוב ישראל דאין גוזרין גזרה על הצבור אא"כ יכולים לעמוד בה ואפילו הי' גזרתכם כגזירת שמן, דעמדו בנפשותיהם הותר אף בב"ד קטן כיון שלא פשט איסורו, ואם נפשיכם לומר דפשט איסורו ברוב ישראל אפ"ה ב"ד הגדול יכול לבטל חרם זה וכמ"ש התוס' בפרק אין מעמידין והביאו רא"י ברורה מהא דאמר שמואל בפרוזבל³ אי אישיר חילי אבטליגי. ואין ספק אצלי שכפי' ענוותכם וחכמתכם הרמה והנשאה חטו אוון לקול דבריני אלה במה שנוגע בכם ממש שלא יהא עליכם משא חשש אנא ענישתי כו'. ואצ"ל דהתכלית המבוקש מן החרם תוכלו לתקן בחיזוקים וקיומים כל מה דאפשר אף בלא חרם, כשתמנו ראשי השגחה בכל הקהלות ובלובלין בירידים כנוזכר ולא יראה שוב בישראל ערות דבר ושב מאחריו. מי שאמר לעולמו די יאמר לצרת ישראל היושבים בגולה די ויראה בענינו ויריב ריבנו ויגאלנו במהרה גאולה שלימה, שאין אחריו צרה, אכ"ר.

יהועתק מגוף כתיבת יד הגאון מוהר"ר יואל בעל ביח"י, שו"ת הבי"ח החדש, קארעז תקמ"ה, סי' מ"ג. פרט-השנה חסר ואני מיחס את האגרת לשנת שפ"ג בדרך השערה. השוה סעי' ק', ק"ו, ק"ט. דברים אחדים על החרמות בלובלין אנו מוצאים גם בשו"ת הבי"ח (הישנות), פפדי"מ תני"ז, סי' קכ"ז: ימה שמכריזי' חרם בלובלין מתוך הכתב ולא חיישינן משום מונה אדם את אורחיו וכו'. אבל לא מתוך הכתב, ב"ל דאימת ציבור עליו ולא חיישינן לשמא ימחוק כמו שמותר בי"כ להתפלל נגד גרות. ועוד דהפסד מרובה הוא לצורך שעה לנדות המסרבים וכו'.

שנת שפ"ד

ק"א. מיד כשיצא הקול על אחד שהוא בורח (במדינת אשכנז נקרא בעל פליטה) מחויבים הב"ד של אותו הגליל להכריז ולהזהיר שלא יקח שום אדם שום פרוטה

1 דף ג' ע"ב. 2 עבודה זרה, ל"ו ע"ב. 3 גטין, ל"ו ע"ב.

ממנו, ואף אם יקח אין תפיסתו תפיסה ויחזיר, כדי שיהיו כל בע"ח הן מאותו עיר או מעיר אחרת או ממדינה אחרת, — כולם יהיו שוים¹, כל אחד לפי הדין, ויהא מונח ביד ב"ד עד יריד הסמוך.

ק"ב. מיד כשיצא הקול עליו שהוא בורח מחויבים הראשים ליקח כל אשר לו וישביעו אותו ואשתו שאין לו מזומנים ולא העלימו כלום ויתנו הכל ליד הנאמן, ויפנה מביטו ומקומות בב"ה תוך ל' יום ויוכתב בפנקס הקהל שהבית שייך לנאמן, והנאמן ימכור הכל תוך חצי שנה ויתנם לבעלי חובות. ואם לא יספיק יהא מוחרם מיריד ליריד ויהא תפוס בתפיסה לכל הפחות ל' יום² ולא ימנה לכל דבר שבקדושה, ואם יש לו איזה מגוי יורידו אותו עד שיפייס בע"ח. ואם ישיא בנו ובנותיו ויש להם³ ממון בסיוע מקרובים שנחנו לו הנדוניא יכרר ע"י הקרובים, שיקבלו באמונתם שהם נתנו הנדוניא והוצאות. והברירה היא לבע"ח אם לתופסו קודם או להחרימו קודם. וכל זה מי שהפסיד דרך משא ומתן אבל מי שפזר ונתן לנדן בתו או בנו, הרי הוא כגזולן ויהא תפוס שנה תמימה ולפסלו לעדות ולשבועה ואין לקרותו לס"ת ואבד חזקת הקהלה. ק"ג. באם שירצה להשיא בנו [או בתו]⁴ לא יתחתנו עמו כ"א דוקא שלא יתן לנדוניא יותר מסך מאתים זהובים פוליש⁵, והמאתים הנ"ל יהיו דוקא מקרובים שנתנו לסיוע. ואם יכניס יותר ממאתים זהובים, אף שיתנו הקרובים הנדוניא, אזי אותו המותר על המאתים מחויב החתן להחזיר הכל וליתן לב"ה, אף שהחיתון נעשה כבר קודם שנעשה הבורח. ואם יעבור החתן ויגמור השידוך מחויב להחזיר הכל וליתן לבע"ח הן בתוך המדינה הן בחוץ ממדינה.

ק"ד. אם הכניס בתו ובתוך רביעית שנה אחר החתונה נעשה בורח יקחו הבע"ח הנדוניא מהחתן. ואם נעשה בורח אחר צ' יום⁶ אחר שהכניס בנו או בתו אין להבע"ח כלום.

1 והשוה שו"ת צמח צדק מאת ר' מנחם מנדל קרוכמל, סי' ו': "הלכה רווחת היא בישראל אם נמצאו על לוח אחד כמה בעלי חובות שיש להם כתיבת יד שקורין שטר ממרמ"י, כאשר נוהגין האידנא בארצות האלו לעשות שטרות כאלו, ואין לו כדי לשלם כולו, שמן הדין נוטלין כלן בשוה כהסכמת הפוסקים הביאים הסור ח"מ סי' ק"ד; ויש לאחד כמה שטר ממרמ"ש נוטל זה בכל שטר ממרמ"י וממרמ"י חלק בפני עצמו, והיינו שחולקין נכסי הלוח לפי מנין השטרות ולא לפי מנין האנשים. וכזה אירע פעמים רבות כשהייתי דר בק"ק קראקא ופסקו כל כתות הדיינים כך. וכך פסקו נמי בכל הירידים בלובלין ויערסל"ב ששם מתקבצים מארצות הרחוקות ונבררים הדיינים מכל קהלות גדולות דברי הנביאים מה אחד שחולקין בין הבעלי חובות לפי שטרי ממרמ"ש. ועי' גם שו"ת שאגת אריה וקול שחל מאת ר' אריה יהודה ליב ב"ר צבי אב"ד דק"ק קראקא, נייאווט תצ"ו, סי' ג'.

2 השוה תקנה זו בקיומה: שור, 48 §, 117, ŽP (פרמסלא 1630); ווטשטיין, קדמוניות מפנקסאות ישנים, ע' 37, סעי' י"ג (קראקא ת"ח).

3 בס' ברכת יעקב: "ויש לו".

4 הושלם ע"ם הנוסחאות שבס' עטרת צבי, מסגרת השלחן, מאמר קדישין וברכת יעקב.

5 השוה לב טוב, הלכות צדקה: "ווען איין יתומה דארף חתונה האבין גיט מען איר פופציג גילדן".

6 בעטרת צבי, מאמר קדישין וברכת יעקב: "שנה"; במסגרת השלחן: "אחר צ' שנה אחר שהכניס". נראה שנשתרבבו כאן שתי נוסחות: "אחר צ' יום" ו"אחר שנה".

קטו. כל המלבושים שיעשה הבורח לאשתו תוך שנה שנעשה בורח יקחו הבע"ח. קטז. אם איזה בע"ח יעשה הנחה לבורח אפילו יתן לו ת"כ על ההנחה מ"מ יוכל אח"כ לתבעו ולהוציא ממנו סך ההנחה בדיינים והת"כ יהא בטל מעיקרו כדין הפקר ב"ד. קיז. כשיתנו חרם בבה"כ אודות הבורח מחויבים להיות אשתו ובניו בבה"כ בשעת החרם. קיח. מי שקיבל מהבורח בלא יריד תוך רביעית שנה לבריחה מחויב להחזירו לשותפות לכל הבע"ח. אבל אם קבל באיזה יריד ולא בעיר הבורח אף שנעשה אח"כ בורח בעירו תוך רביעית שנה לקבלה שקבל זה חובו ממנו. א"צ להחזיר מאחר שקבל ביריד. קיט. עלה המוסכם לגבות שט"ח שאין בו ריעותא אף מיתומים קטנים דהיינו אחר זמן פרעון בשבועה וקודם זמן פרעון בלא שבועה ודינם כגדולים.

קכ. כתובת אלמנה קודמת לבע"ח מן מקרקע ומן מטלטלין, אף אם לא תפסה¹. דהיינו לבתולה סך ש"ך זהו² ולאמנה ק"ס זהו³ קדימה. המותר אם הניח בעלה קרקעות היא קודמת על כל מה שתברר שהכניסה לבעלה, אבל במטלטלין היא כשאר בע"ח ליטול חלק כחלק ואפילו אם תפסה או אם יהי' בע"ח תופס, דינם שוה. ועכ"פ אין לאשה שום זכות במטלטלין כ"ז שיש קרקע כי לעולם תיטול קרקע בראש.

קכא. באיזה ש"ח שנקבע ז"פ ביריד והבע"ח מודה שהוא חייב רק שטען שהוא פרוע או טענות אחרות אעפ"י דמן הדין מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו, מכל מקום מצד התקון הוא שאינו צריך לקיימו מאחר שהוא מודה שהוא חייב ע"כ מחוייב לשלם ואח"כ יטעון בע"ח להשביע את בעהש"ט על טענותיו.

קכב. בכל שט"ח שנקבע ז"פ ביריד אם לא בא ופרע אזי מכריזין עליו חרם מיד בלי הזמנה.

קכג. מי שהיה נשוי לא יבוא על החתום ממרני תוך שני שנים אחר החתונה⁴ ואם בא על החתום אזי אותו הממרם הוא בטל ומבוטל; והיתה השאלה אם אחד הוא מפורסם ובקי במשא ומתן אף בנערותו ונעשה בורח ג' שנים אחר החתונה אם לעשות בו דין בורח או לאו, הורחב הדבור.

קכד. בענין מטלטלין של הבורח שכל הבע"ח שוים בלי שום קדימה אף אם נכתב שעבוד מטלטלי אגב קרקעי, אעפ"י כן כלם שוים.

1 התקנה מובאת כ"חקנת המדינה" גם בשו"ת מהר"ם מלובלין, סי' כ"ו ועי"ש. הוכות לקיימה הוכטחה עוד במאה ה"טו במריילגיות של מלכי פולין. במריילגיה של המלך זיגמונד השני אבנוסט מש' 1571 (עי' שור, Organizacya, 285; פאודורי, Organizacya i praktyka żydowskich sądów podwojowych, 166) ובמריילגיה של המלך סטפן באטורי מש' 1578 (עי' שור, II, Ebp. Crap, 98; לייטנבר, Z dziejów handlu i kupiectwa poznańskiego, 84).

2 במסגרת השלחן ועברת יעקב: "ש"ך זהו" קדימה.

3 הטעם, כפי שאפשר לראות, גם מהמשך התקנה, משום שאברכים צעירים היו לזים על מר"ן ומאבדים ממנו מאחר שלא היו בקיאים במשא ומתן. תקנה מקומית בפוזנא הרחיבה את האיסור עד ג' שנים. עי' ברגר, Zur Handelsgeschichte, ע' 24. בליטא לעמת זאת הקלו במקצת, עי' סמ"ל, סעי' ל"ב. השוה גם שו"ת השיב משה לר' משה טייטלבוים מפרמסלא, לבוב תרכ"ו, סי' צ'.

קכה. מי שהוא מלוה לאחד שהוא פחות מן כ"ה שנים ולכל הפחות שתי שנים אחר החתונה, אף אם אביו או חמיו חתומים עמו על השט"ח, הוא בטל ומבוטל כחרס הנשבר, כדין הפקר ב"ד הפקר.

קכו. מי שלקח סחורה בהקפה ביריד וידים מוכיחות שרוצה להיות תיכף בכלל לזה רשע ולא ישלם, יפסקו עליו כדין גולן וכל עונשין בעולם, אף לתפסו בדיני גויים וביסורים קשים וזולת שאר עונשין.

קכז. מיום שנלקח עליו פתקא דאומנתא נעשה בורח.

קכח. מי שיצא חייב מבד"י וטען אין לו ואם נתברר בבירור גמור שהיה לו היזק בידי שמים כגון שרפה, גזלה, גנבה, וכיוצא בזה, שבזה הפסיד כל אשר לו, אין להחרימו ולהיות לו כנושה עד שירוחם מן השמים. אכן אם טען אין לו מחמת שהפסיד בסחורה או שאין משלמים לו אחרים ג"כ או שארי טענות גרועות כגון שנתן לנדן בנו או בתו, אז יהיה מוחרם מיריד ליריד ואם אחר ל' יום¹ שיהי' מוחרם ימסור כל אשר לו לב"ד ולא ישאיר לעצמו רק כדי חייו בצמצום ויראו שאין ערמה בדבר יפטרו אותו מן החרם אחר ל' יום. ואם לא יפייס המוחרם כנ"ל וילך בשרירות לבו, אז לא יכריזו עליו עוד עונש חרם, רק יכריזו שהוא פסול לעדות ולשבועה² ולא יתחתנו עמו ולא יצורף למנין ולכל דבר שבקדושה ולא יעלה לס"ת ולא יתעסקו בקבורתו כי אם קרוביו ושום רב לא יתעסק בקדושי בניו ובנותיו עד שיפייס בע"ח שלו וכל ב"ד יעמדו לימין צדקו.

קכט. באם הבורח אלם וב"ד וראשים לא יוכלו לכופו מחמת אלמותו או הזריז להציל מן האלם זכה ואין לבע"ח אחרים חלק בזה. ואם הראשים אינם מחזיקים את המוחרם בחרם אזי מידם יוציאו המלוים את חובם. ואם הוגבו הראשים וסיעו לאחד המלוים אז ג"כ יגבו שאר בע"ח מן הראשים חובם וחלקם, ואין להם שום דין למלוה ההוא שגבה רק על הראשים גוף החוב וגם היזקות והוצאות כל אשר יאמר כי הוא זה. וגם הרשע הלוח לא ינקה מהחוב, רצו מזה גובה — מהקהל, רצו — מהבורח. ואף שחייב לערלי' להבדיל, הרי הדין שכל ישראל מחויבים לפדותו³.

קל. מי שמגזם נגד בד"י שיהי' בורח תיכף, עושין לו דין בורח בכל הענשין והחלוקה תהיה עפ"י תקנת הקודם.

קלא. לא יהיה לשום אדם עסק עם הבורחים ומי שיעבור איהו דאפסיד אנפשיה ולית דין ולית דיין על הבורח נגדו.

1 השוה קב הישר מאת ר' צבי הירש קידנובר, פפד"מ תס"ה-תס"ו, פרק מ"ז: "מנהגן של ישראל להתחיל לתקוע מר"ח אלול שהוא שלושים יום קודם ר"ה דמיון בעל חוב שנותנים לו זמן שלוש יום להמציא מעות כדי שישלם בעלי חובות, כן בדמיון זה נותנים לו לאדם בב"ד של מעלה זמן שלוש יום לעשות תשובה".

2 במסגרת השלחן ובברכת יעקב: "שהוא רשע פסול לעדות" וכו'.

3 השוה פמ"ל, סי' קס"ג; לוין, LGJ, 89, 94; NM, I, 15, 59; II, 31, 56; 36, 65, 66.

קלב. הבורח יפסיד חזקת עירנות¹.

קלג. אף אם לא יבקש רק הרחבת זמן בעלמא לתשלומין יעבירוהו ממינוי זולת שאר עונשים.

קלד. אם איזה בע"ח רוצה לעשות פשרה עם המלוים שלו והכריזו עליו חרם, אזי יהי' מוחרם² שנה תמימה וישב בתפיסה שנה תמימה וכל החומרות הנ"ל³.

קלה. הנשבעין שבועת אין לי להבא עד שנה תמימה לא יוכל לחזור ולהשביע אם הם משני גלילות, אבל אם מגליל אחד יוכל לחזור ולהשביע אחר חצי שנה ולא יותר⁴.

קלו. מי שאינו מחזיק החרם במוחרם יעמוד תחתיו.

קלז. בענין אם הסחורה היא בעין מה שלקח הבורח מאיזה אדם ולקח איש אחד מהבורח סחורה בעין של איזה מלוה תוך צ' יום משנעשה בורח מחויב אותו האיש להחזיר למלוה סחורה שלו⁵. ודוקא שיברר המלוה בראיה ברורה עפ"י עדים שזאת היא סחורתו בעין ממש ולא עפ"י שבועת המלוה. אבל אם הסחורה היתה של איזה מלוה לקחו הבע"ח מהבורח אז נאמן המלוה בשבועה בנק"ח וגם הבורח ישבע ע"ז שהסחורה שלקחו הבע"ח הוא של זה המלוה ויחזיר הסחורה ההיא.

ופירש לי מנהיג אחד פירוש, דברישא קאמר אם לקח איש אחד מהבורח דהיינו שאותו האיש לא היה בע"ח רק שקנה במעות מזומנים מבורח סחורתו אזי אותו האיש צריך להחזיר למלוה הסחורה שלו ומעות שנתן להבורח נאבדו לגמרי. והטעם דבדאי שמע הקול שזה הוא בורח וכל אשר תחת ידו הוא אינו שלו והוי דינו כאילו קנה מגנב מפורסם דצריך להחזיר⁶ מה שקנה ולית ביה משום תקנת השוק. וגם הוזכר לעיל בתקנה כ"א⁷, שאל יהי' לשום אדם עסק עם הבורח, משום הכי אבדו מעותיו ובשביל זה שאבד זה מעותיו מחויב המלוה לברר בעדים שזו היא סחורתו ואינו נאמן בשבועה אבל בסיפא דבע"ח לקחו מהבורח נאמן המלוה בשבועה שהוא שלו ונוסלו מאותו בע"ח.

קלת. כל תקנות הבורחים אשר תקנו הקדמונים לטובת המלוה ועשו גדר וחזוק ועקרו את דין התורה כגון תורת צ' יום למפרע לחלוקת כל הבע"ח או מה שתקנו שכתובת אשה ובע"ח שאין לגבות מן המטלטלין אף אם גבאה לאחר מות בעלה וכיוצא בהן, לא עשינו התקנה רק לטובת בע"ח הדירים במדינתנו שנתפשטה תקנתנו. אמנם כנגד האנשים הדירים במדינות אחרות העמדנו על דת תורתנו⁸.

1 בנוסח פוזנא: "חזקת עירנות בקהלתו". 2 בנוסח פוזנא: "מוחרם ופסול לעדות ולשבועה".

3 בנוסח פוזנא: "וישב בתפיסה שנה תמימה ולא ימנו אותו בשום מנוי לשום דבר שבקדושה ואם כבר יש לו מנוי יעבירוהו ממנוי ולא יעלה לס"ת שנה תמימה עד שישלם כל השט"ח לב"ח".

4 תקנה מקומית בפנקס קראקא משנת שנ"ה, שנעשתה, כפי האמור בגוף התקנה, "כתקנת ארצות", קובעת גם היא ש"בעיר יכול להשביע בכל חצי שנה וחצי לעיר — שנה" (בלבן, JjIG, X, 336).

5 עי' לענין זה שו"ת צמח צדק מאת ר' מנחם מנדל מניקולסבורג, סי' קי"ו. והשוה גם דברי הגאונים לר' חיים אריה בר' יחיאל צבי הכהן מק"ק סיגוט, אונגוואר תר"ל, כלל י"ד, דין א'.

6 בכל הנוסחאות נדפס "להחזיר" ומעות היא, כמוכח. 7 עי' סעי' קל"א.

8 בנוגע לליטא עי' להלן, סעי' קס"ט.

קלט. אודות נסיעות מעיר תוך י"א שנה מיום חתונתו פטור מפרעון חובות¹ ובדף קנ"ג² מבואר שפטור רק בתוך שתי שנים ולא יותר³.
 קמ. שלא לזלזל שום בע"ח מחמת מסים רק יהא נקבר בכבוד והיורשים יכנסו במקומו נגד הקהל.
 קמא. שלא יחרים שום רב לשום אדם ביחידות⁴.
 קמב. שכר שדכנות מכל מאה מזומנים או תכשיטין וכסף וזהב יתנו מהסך מאיזה צד יותר גדול ב' זהובים ט"ו גדולים מכל מאה. ומספרים ומרגליות, חובות, כתבים וקרקות יתנו החצי, ומה שהוא יותר מעשרה פרסאות יתנו ג' 5 מכל מאה⁵.
 קמג. שכר סרסור ט"ג ממאה⁶ ומן צאביל ואבנים טובות זהב אחד מכל מאה⁸.
 קמד. אם הבטיח ליתן לסרסור יותר מקצבה שלו דינו כדין שדכנות.
 קמה. אסור לסרסור לקנות סחורה לעצמו אחר שהוליך לשם איזה סוחר.
 קמו. קדושין בלא חופה כופין על הגט⁹.
 קמז. אין ב"ד יכולין ליתן חרות והרחבת זמנים לשום אדם בע"ח אם לא לנשרפים או לנגזלים ודוקא שההיזק הוא כדי חובות.
 קמח. אין לב"ד ליתן שום הרחבת זמן לשום בע"ח אם לא שההרחבה היא לטובת המלוה, ודוקא שיתנו ערבות מספיקין על הזמנים וכשיראו הב"ד שהוא לטובת המלוים מחויבים לשלוח אחריהם ולהציע לפנייהם טובתם. ואיזו מנהיגים שיעברו אזי יוגבה בדיינים מהמנהיגים ההם, מלבד עונשין וקנסות, כמבואר. זולת לנשרפים ולנגזלים רשות לב"ד ליתן הרחבה לפי ראות עיניהם.
 קמט. ואיזה קהלה שמנהיגיה לא יקיימו התקנות של הבורחי הג"ל מחויבי ליתן קנס מאתים אדומים לפ"ש שלא נתנו להמחל. גם מחויבים לשלם החוב ההוא¹⁰.

1 חובות הקהלה? 2 של פנקס הועד?

3 השוה מ. סימאטיצקי, חוקת הקהלה בפולין, המשפט העברי, קובץ ה', ע' 229-230.

4 השוה גם לוין, Kłatwa żydowska na Litwie, ע' 70-66.

5 בעטרת צבי, מסגרת השלחן ומאמר קדישין: "ג"ד"; ונראה שצ"ל ג"ו (= ג' זהובים).

6 השוה פמ"ל, סעי' ל"ד; שו"ת הב"ח, סעי' כ"ח; פתחי תשובה לש"ע אה"ע, סי' נ'; משפט שלום על ש"ע חו"מ מאת ר' שלום מרדכי הכהן, לבוב תרל"א, סי' קפ"ה. — בלבן, JilG, XI, 96 מייחס משום מה תקנה זו ועד טישוויץ [שמ"ג] ולא מצאתי סמוכין לכך.

7 כן גם בליטא; עי' פמ"ל, סעי' ל"ה.

8 תעריפה זו נתקבלה, כפי הנראה, גם בפוזנא ורק על צמר נקבעה שם תעריפה אחרת (שפ"ח). עי' ברגר, Zur Handelsgeschichte, ע' 14.

9 השוה פמ"ל סעי' מ"ג: " — והב"ד ירדפו החטאי' בנפשותם ולהלקות מלקות ארבעים — למגדר פרצות הדור". מקרים של קדושין בלא חופה נידונו גם בספרות השו"ת של יהודי פולין: שו"ת מהרש"ל, סי' כ"א (מש' שי"ט); שו"ת גבורת אנשים מאת ר' מאיר כץ אשכנזי, דעסוי תמ"ז, דף כ"ו ע"ב (שצ"ב); שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' קל"ט; שו"ת איתן האזרחי מאת ר' אברהם הכהן ראפופורט, אוסטרק תקנ"ו, סי' ל"ג (ת"ב); שו"ת מאת ר' יצחק בר' שמואל הלוי, ניוויט תצ"ו, סי' ז'; שו"ת הב"ח, סי' צ"ו; ועוד. תקנת הועד אינה נזכרת בהן.

10 כדאי לציין שפריוולגיה מיוחדת של מלך פולין ולדיסלב IV מיום 25 במרץ 1635 (= ו' ניסן שצ"ה) קובעת

הסעי' קי"א-קמ"ט - תקנות הועד בדיני בורחים ובכללן גם כמה תקנות בענינים אחרים - נשתמרו לנו בשש העתקות: (א) בפנקס לבוב דף ע', נתפרסמה ע"י באבער, אנשי שם, ע' 223-225 ומכילה סעי' קי"א-קמ"ח; (ב) בפנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף י"א-ע"ב [ס"ז ע"א], ע"י לוי, NM, II, 13-12, סעי' קס"ז-קצ"ז, קליא, קליב, קליד, קמיט; (ג) בס' מסגרת השלחן מאת ר' בנימין זאב וולף בר' שבתי מפניטשוב, ברלין תע"ג, בסוף הספר, סעי' קי"א-קצ"ח; (ד) בס' עטרת צבי על חרימ מאת ר' צבי בר' עזריאל, יעסניץ תפ"ב, דף קנ"ג ע"ב, סעי' קי"א, קי"ב (חלק), קי"ד-קכ"ב, קכ"ג (חלק), קכ"ד-קכ"ה, קליא, קליז, קי"מ-קמ"ח, קמ"ז; (ה) בס' ברכת יעקב על חרימ מאת ר' יעקב בר' ברוך מפודהייץ, לבוב תק"ו, בסוף הספר, סעי' קי"א-קל"ג; (ו) בס' מאמר קדישין על חרימ מאת ר' קיים קדיש דיין בקרוטושין, פראג תקכ"ד, דף אחרון, סעי' קי"א, קי"ב (חלק), קי"ג-קכ"ב, קכ"ג (חלק), קכ"ד, קכ"ה, קליא, קליז, קליז, קי"מ-קמ"ג, קמ"ה, קמ"ז. ביסוד הנוסח שלפנינו מונחת העתקת לבוב מוגהת עפ"י גוף כה"י ע"י מר י. ראפופרט מלבוב. שנויי הנוסח שיש בהם משום שנוי ענין כלשהו צוינו בהערות. פרט-השנה נמצא רק בהעתקת פוזנא הפותחת: "הא לך תקנות רוזני ד"א יצ"ו בעניני הבורחים ומסיימת: "כל הנ"ל הועתק אות באות מגוף פנקס הארצות יצ"ו בהסכמת י"ר"ד אדר ש פ"ד לפי דף רמ"ו ע"א. נא" מאיר בר' אליקום חזן סופר מלובלין המעתיק. כל הנ"ל הועתקתי אות באות מגוף העתקה והחתמה הנ"ל נא" חיים ספרא דמתא ושמש דק"ק פוזנא המעתיק. העתקת פוזנא, המכילה את פרט-השנה, מונה אמנם רק ז' תקנות אך יש להניח שגם שאר התקנות המובאות כאן תוקנו באותו מושב של הועד. אם אין לנו עדות מפורשת על כך הרי כמה ראיות לדבר: (א) שש מבין שבע התקנות מזוהות עם תקנות שבשאר הנוסחאות; (ב) הכותרת - "תקנות דיני בורחים" - היא משותפת לכלם; (ג) בפנקס הכשרים מפוזנא דף י"ב ע"א (NM, I, ע' 6, סי' 4) רשום: "אודות תקנת הבורח" בפנקס הארצות אדר ש פ"ד דף רנ"ב ושם מבואר אף - תיכ על הפשרה. כפי שאנו רואים מרשימה זו בא סעי' קט"ז בדף רנ"ב של פנקס הועד ואילו התחלת התקנות בדף רמ"ו; בששה דפים של הפנקס ודאי נרשמו יותר משבע תקנות והרי גם סעי' קט"ז, הבא כאמור בדף רנ"ב, איננו האחרון שבהן.

כמה סעי' הובאו במסומות שונים גם לחד. סעי' קט"ז בפנקס הכשרים מפוזנא דף י"ב ע"א, נעתק ע"י לוי, NM, חוב' א', ע' 6, סי' 5-4; סעי' קי"ח בס' חוקי משפט על שריע מאת ר' משה יקותיאל קופמן כהן, דיהרנפורט תנ"א, דף קי"ג סי' ד' ובס' מאמר קדישין, סעי' קיד סי' א'; סעי' קמ"ב, קמ"ה בס' חוקי דרך מאת ר' משה יקותיאל קופמן כהן, דיהרנפורט תק"ז, דף ה' סי' ג' ודף ט' סי' קנ"ד; סעי' קכ"ג בס' עטרת צבי, סי' רל"ה סי' ו' ובס' מאמר קדישין, סעי' רל"ה סי' כ"ד (יועכ"ש) הוא תקנת ארצות".

גם בזמן האחרון נעתקו כמה מתקנות בורחים: בס' מחנה יהודה מאת ר' יהודה גרשון פיקהולץ, לבוב תר"מ (על פי ס' עטרת צבי); בס' ריקאנטי, וורשה 1913; (עפ"י ס' מאמר קדישין); בס' חידושי דינים לרבני ירושלים, ירושלים תרע"ד; ובספרו של ש. אסף, העונשין אחר חתימת התלמוד, 125-126. י"ט סעיפים נתפרסמו בשעתם גם בתרגום פולני ע"י ש. רוזנבלט, בעתון Jutrzenka משנת 1861, והובאו משם גם בספרו של ה. גוסבוים, Historja Żydów, חייה, וורשה 1890, 204-209. לאחר זמן שב ותרנגם את התקנות הנ"ל (לי סעיפים, לפי העתק לבוב) לפולנית גם מ. בלבן, ŻL, 422-429 (בצרוף כמה הערות); Dzieje Żydów w Krakowie i na Kazimierzu, קראקא 1912, 275-272 (מהדורה שניה HŻK, I, 246-249). התרגום הזה נעתק בשינויים קלים גם בספרו של י. שיפר, Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich, ע' 140-137 כמה תקונים חשובים בתרגום נעשו ע"י לוי, Kłątwa żydowska na Litwie, ע' 32-34, 68.

מאמר חשוב מבחינה משפטית על הבורחים בתקנות ועדי פולין וליטא פרסם פ. דיקשטיין ביהמשפט העברי, חוב' א' (מוסקבה, תמוז-אלול תרע"ח), 76-29. וכן ראוי להשוות גם תקנות בורחים של קהל קראקא מ' שניה, שס"ד (X, Jjlg, 335-336) ושל קהל פוזנא והמדינה מ' ת"ב (81-82, LGJ).

שאלן לכוף את ראשי הקהל ואת הקרובים לפעול לטובתו של הבורח או לדרשו ולהעמידו לדין. הפרייזליגיה הזאת אושרה גם ע"י המלך מיכאל ויטניובצקי ב-5 בנובמבר 1669; ע' שור, Exp. Crap., II, 99. פרייזליגיה זו, שניתנה, כמובן, לבקשת היהודים לא באה לסתור את התקנות הפנימיות של הועדים והקהלות בעניני בורחים, כי אם להגן על הקהל מפני בעלי חובות פריצים, שהיו גורמים לו תקלות מרובות מחמת פשיטת רגל של יהודים יחידים. השוה למשל: לוי, LGJ, 81, 94; שור, ŻP, 144; בריסק, Dyplo-mataryusz, 363, 378; מ"ל, סעי' קס"ג.

שנת שפ"ז

קן. האלהים יענה את שלום אהו' האלופים היקרים, תמימים וישרים, כוזהר הרקיע משכילים ומוזהירים, ראשי אלפי ישראל, עיני העדה לתורה ולתעודה, מנהיגי ק"ק פוזנן יצ"ו ומלכיהם בראשיהם שני המאורות הגדולים יצ"ו.

מהודענא למכ"ת שעלתה לפנינו צעקת היקר כהר"ר אהרן טויסק מק"ק פראג² עומד וצווח ככרוכיא על אנשי ק"ק גלוגא איך שהעבירו עליו את הדרך ובידו גביית עדות בב"ד כתוב וחתום, איך שבנו כמ' גרשון³ יצ"ו הלך עם אחותו אשת הר"ר דוד⁴ הרופא חתנו לפי תומם דרך עיר גלוגא ויהי המה במלון ויקומו עליהם איזה אנשים מאנשי ק"ק גלוגא ויסבו על הבית, אשר בנו ובתו שם, ויקחו אותם בחזקה וישימו את בנו במשמר לבלתי נתון לו מקום לצאת אנה ואנה. גם האשה, בתו הנ"ל, בקושי גדול הניחוה ללכת לדרכה לשלום. — עשו האנשים ההם באמרם איך שיש להם איזה דין ודברים על אביהם כמ' אהרן הנ"ל וע"כ תפשו בבנו להחזיק למשכון — החבל אחר הדלי והחזיקו בבנו לבלתי שלח אותו על פני החוצה. ובכן הנה האב כמ' אהרן הנ"ל עמד וצווח צעקה גדולה ומרה באמרו אין לשום אדם בעולם מכל יושבי ק"ק גלוגא שום דין ודברים בעולם עליו ועל לא חמס בכפו נעשה לו המעשה הגדול והנורא הזה. ובכן הוא עומד ומבקש מאתנו דין ומשפט עליהם. ובכן הגם בעינינו כפלא, הפלא ופלא, על אותן האנשים, כי לו יהי' כדבריהם שיש להם איזה תביעה בעולם על כמ' אהרן הנ"ל עם כל זאת הבן מה חטא ועון יש בו, וכי אבות יאכלו בסר ושני בנים תקהינה? הלא לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. וק"ו לפי דברי האב כמ' אהרן הנ"ל המצדיק עצמו בדינו וצועק לאמור איך שאין לשום אדם מהם שום דין ודברים עליו. מצורף לזה: מי נתן יעקב למשיסה וישראל לבוזים, לבוז בז ולצודד נפשות, ומי נתן להם שבט מושלים להיות עושים דינא לנפשיהם בלי שום הרמנא וכן לא יעשה בישראל. ובכן הגם כי בעינינו רע ומר המעשה הזה עכ"ז לא רצינו כעת לדון על זה, בפרט שהצד השני איננו פה אתנו לראות דבר מה בפיו. אמנם בהיות כי מעכ"ת להם ב"ד הגדול והסמוך וכבר נכתב ונחתם בפנקס הארצות יצ"ו, שיושבי ק"ק גלוגא מחויבים לציית לדבריהם ולסור אל משמעתיהם⁵, ולכן גוזרים אנו על האנשים הנ"ל אנשי ק"ק גלוגא בתוקף

1 ר' וולף בר' טעבלי אויערבך ור' אהרן בנימין בר' חיים מוראפטשיק. עי' ליון, II, NM, 15, סי' 18.

2 בן מנחם. נפ' ת"ו בפראג. עי' האק-קויפמאנן, משפחות ק"ק פראג, ע' 139.

3 גפ' תכ"ו בפראג. עי' האק-קויפמאנן, משפחות ק"ק פראג, ע' 140.

4 נדפס דנר וטעות היא, כמובן.

5 באגרת של ר' יו"ט ליפמן הלר מיום ב' אלול שפ"ז אל ק"ק גלוגא בענין דומה או באותו ענין אמור:

" — והנה נכון הדבר — להביאכם אל עין המשפט היא קדש קהלתנו הקדושה [פראג] באשר אנחנו ושבנים תחת ממשלה אחת ומלך אחד לכלנו, ומה גם עתה אשר באו כתבי' משל[ני] חינו מחצר ממלכה ושריה

גזירותינו שתיכף [ב]ראות[ם] כתבנו זה מחוייבים הם עכ"פ להוציא ממסגר אסירו להעמיד את כמ' גרשון הנ"ל בפני מעכ"ת לצאת תיכף מתחת רשותם לתחת רשות מעכ"ת לק"ק פוזנן. ומעכ"ת ב"ד יפה ת"ל תהיו נזקקים לדבריהם אם יש להם איזה דין ודברים על כמ' גרשון וכפי אשר יורו את מעכ"ת מן השמים תחתכו את הדין ביניהם. ואם ח"ו לא ישמעו אליכם אנשי ק"ק גלוגא, הגם כי מעכ"ת ב"ד יפה ת"ל ואינכם צריכין חיוזק, עכ"ז הננו ידינו עמכם לכל אשר תעשו ותגזרו אמר ויקם לכם ושום דבר לא יפול ארצה. והיה זה שלום על דייני ישראל וכל שומעיהם.

כ"ד אוהבים נאמנים ראשי ומנהיגי דג' ארצות יצ"ו כות' וחות' יום ג' כ"ו כסלו שפ"ז פה ק"ק לובלין.

נאם אפרים גומפריכט בן הר"ר אשר זלה"ה¹
ונאו' חנוך בן מהר"ר יקותיאל ז"ל
ונאום משה לוי בן לא"א לוי הכהן ז"ל²
יצחק הלוי [בלא"א הגאון החסיד מוהר"ר פנחס]³ הארויץ מקראקא
שמחה בן לא"א דוד
אברהם בן הגאון מהר"ר משה זצ"ל⁴
יצחק יהודא בן לא"א מהר"ר אברהם סג"ל

פרלס, MGWJ 1867, 304, מתוך פנקס פוזנא, ועייש גם ע' 306 אגרת של ר' יוסף ליפמן הלר, כפי הנראה, באותו ענין.

הסכמות דיריד תמוז שפ"ז

קנא. ר' לציון דורש אין לה, ע"כ נתעוררנו וצוינו להכריז ברבים ביריד דהאידינ' להזהיר ולהזכיר את כל אחינו בית ישראל, שימהרו יחישו מעשיה' ויביאו ליריד יערוסליו הסמו' כל הנדבות השייכי' לעניי א"י⁵, הן שנעשו ע"י ר' נחמ"י או

אשר המלך ויועצינו עושים את מדינות שלעזא סניף אלינו בדבר הנתינות ופה הוא הב"ד הגדול בכל ערי הממלכה — — אך ורק לשמע און שמענו אשר מאז ומקדם עלה לרצון לפני הצדדים לשפוט שפוט את משפטיהם לפני ב"ד הסמוך בק"ק פוזנן — — אין אנחנו מכניסים את ראשו בדבר". עי' MGWJ 1867, 306.

1 אולי Gombrycht Ossewrow מלבוב. השוה ZL, 169; שם, נספח, 109.
2 אשכנזי. מפוזנא. ממנהיגי הועד הגלילי, בש' ת"ה פרנס הגליל. עי' לוי, LGJ, 77, 80, 84-85; Kaufmann-Gedenkbuch, 322.

3 הושלם על סמך סעי' ק"ה.

4 היילפרין. אב"ד בלבוב. חיבר ס' אהבת ציון, פירוש על פסוקים ועל רש"י על התורה, לובלין שצ"ט. נפ' ת"ט. עי' אב"ש, 6; דע"ק, 58.

5 לפי פארגעס, דרכי ציון, חמ"ד ת"י, שער ביאת הארץ, שלחו יהודי פולין עד גזרות ת"ה מדי שנה בשנה כמה אלפים זהו' לשוב בארץ: "ווייל בעו"ה דער חורבן הגדול איז גישיהן אין מדינות פולין דא האט מן גאר קיין צדקה צו געבין, וויל זיא בעו"ה נימר האבין צושיקן, וויא זיא האבין פלעגין צו שיקן אלי יאר עטליכע טויזנט". השוה גם היילפרין, על יחסם של הועדים והקהלות בפולין לארץ ישראל, "ציון", תרצ"ו, עמ' 82-88.

שאר נדבות, כולם יביאו לירי' יערוסלף ולא יאחרו. גם הזהרנו שהמעות יב"א זהו ששלחו ביריד גראמניץ שעבר לא"י, ומבואר בפנקס ירי' גראמניץ שעבר לשלם אותן ביריד יערוסליו הסמוך ע"כ יהיו זריזין וזהירין להביא מכל גליל וגליל ליריד יערוסלב הסמוך יב"ס לשלם אות' יב"א זהו' כמשמעו' הפנקס דירי' שעבר. קנב. עו' יביאו מכל הקהילו' וגלילות ג' סכמו' לצורך תשלומי גא"ז לגזבר ו בירי' יערוסליו.

קנב. וע"ד הוצאו' הסיימקו' 2 שהיו מקרוב והקהילו' והגלילו' רצו להניח בחשבון ביריד דהאידנ' ומנהיגי מדינו' וואלין לא היו נאותים לקבלם בחשבון. הרחבנו הדבר עד יריד גראמניץ הסמוך ואז יפקחו הארצות יצ"ו מזה או יקוב הדין ההר בין מנהיגי גא" יצ"ו ובין מנהיגי וואלין יצ"ו. גם מנהיגי ק"ק פוזנא רצו להביא תוך חשבון הוצאו' שני סימיקוס שעברו, שסך הוצאה עולות לסך ק"ל ז' עם סיימיק הנ"ל שהיה מקרוב. הרחבנו הדבר עד יריד גראמניץ שפ"ח ואז יפקחו אם נתקבלו בחשבון בירי' גראמניץ שעבר. ומנהיגי וואלין רוצים לדון גם ששים ותשעה זה' וח' שמנהיגי פוזנא רצו להביא לתוך החשבון מחמ' סכו' וחצי מה ששלחו לוורשא 3 והוגבה ע"פ סכום הישן ולא יוכלו עתה לכוון החשבון למפרע, הרחבנו גם [כן] עד גראמניץ. קנב. מנהיגי ק' לבוב והגליל רצו להניח בחשבון הוצאו' פלאסקראב 4, הרחבנו הדבר עד גראמניץ ואז עפ"י החשבון הצודק ישלמו להם קרן וריוח כפי פנקס הארצו' יצ"ו. ק"ן זהו' שנתנו להבליעל יביאו על ספר הזכרון בכל הקהילו' והגלילות ולדבר מזה בירי' גראמניץ כדת מה לעשות.

קנב. מנהיגי קק"ק רצו להניח בחשבון הוצאו' שהוציאנו] עבור התעוררו' בלבול ישן נושן דאוישפיצין, הרחבנו הדבר עד יריד גראמניץ הסמוך. ואם הארצות לא [י]היו נאותים לקבלם בחשבון יקוב הדין ביריד גראמניץ.

קנב. ענין אורנדא דקאלימי 5 מצאנו לפי שעה שמי שיחזיק האורנדא יתן לקהל על שלש שנים הראשונ' סך ש' זהובי' פ"י בכל שנה ושנה ויהיו שייכי' המעות האלו לצורך סיפוק רב וחזן ושמש ועניים. ואותו המחזיק יהא לו דין חזקה. ובתוך ג"ש אלו באיזה ירי' גראמניץ שירצו יבואו הקהל דק' קאלימי להציע דבריהם שיכירו —

לוין, NM, II, 14-15, מפנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף ב' ע"א וע"ב.

1 שר-האוצר Podskarbi, היינו על חשבון מס הגלגלת. השוה Volumina Legum, III, 534.
2 ההוצאות על סיימיקים (הועדים הגליליים של האצילים בפולין) נועדו "לעמידה על המשמר, שלא יעלו ח"ו דבר חדש, ולתקן כל מה דאפשר לתקן, ושלוחי הועד שיצאו, לכבד אותם באיזה מתנה ולבקש מהם שיעמדו לאוהבים לנו על הוועד" (פמ"ל, סעי' קמ"ז). והשוה על הענין במפורט י. לוין, Udział Żydów w wyborach sejmowych w dawnej Polsce, וורשה 1932 (ה"מ מתוך Miesięcznik Żydowski).

3 בודאי לשם השתדלות בפני הסיים הפולני שהתקיים בוורשה בש' 1626. השוה בהערה הקודמת.

4 קרי Płoskirów, שם כסר בגליל לבוב. (AGZ, XX, 206).

5 הכוונה לחכירת המכס דקולומיי. ע"י Rybarski, Handel i polityka handlowa Polski, I, 84; II, 259.

קנז. שפע ברכה רבה וארוכה [להולכי בדרך נכוחה, יושבי ק"ק טיקטין יצ"ו וכל אחינו בית ישראל היושבים בגלילותיהם, כולם יעמדו על הברכה, חיים ושלו]. מהודענא למעכ"ת כי פה לובלין בעת התאספנו ראשי עם יחד הגיענו מכתבכ"ו, אשר הראיתם לנו חיבה ורצונכם להכניס ראשכם בעובי הקורה במשא המסים ועולים. והנה יפה דברתם נכונה, כי כן שורת הדין נותן, בהיות כי דינא דמלכותא דינא, וכבר יצא גזרה זאת מפי המלך להיות מחוז שלכם מצורף למדינת פולין² בכל עניני המדינות. וא"כ מי יבא אחר המלך אשר כבר עשהו לבטל גזרתו, הלא דבר המלך שלטון הוא ומי יאמר לו מה תעשה. וראוי לנו לכולנו לבוא אחר [המלך] ולקיים מאמרו — לכן אהובינו אחינו, כורתי בריתנו, הננו באים עמכם בדבר הברית להיות לעם אחד בכל עניני עסקי המדינות, ורוח אחד יהי לכולנו, איש איש בצד ימין רעהו לעזר ולהועיל, ונתנהג עמכם כמנהגנו [עם] שאר קהלות קדושות יצ"ו מקדמת דנא השייכים ומצורפים אלינו ולא תהיו גרועים מהם בשום דבר שבעולם — בעניני צרכי המדינות, תהיו נחשבים כאחד מהם, להתעסק ולפקוח על ענייניכם ועל עסקיכם, להעמיד הכל במעמד נכון ובכל דבר — נכללים בכללינו בכלל אחד ובאגודה אחת. וכמו כן אתם תהיו מתנהגים עמנו לשמור לעשות ולקיים ככל המוטל עליכם ודבר אחד לא יעדר; כמו שאר קהלות סרים למשמעתינו ומתנהגים עמנו לישא בעול עמנו, כן גם אתם תעשון, ודבר אחד לא יפול ארצה, איש את אחיו יעזורו, ולא תהיו נסוגים אחור בכל עניני צרכי המדינות פולין יצ"ו. ובאם מדינת ליטא יעמדו נגדיכם להכניע אתכם ולצרף אתכם עמהם³, הלא אנ' מוכני' ומזומנים לעמוד בצד ימינכם להושיט לכם עזרה — שלא יהיה להם פתחון פה נגדיכם. רק בשלו' הניחו[?]⁴ — וכל מי — עם ק"ק טיקטין ואגפיה ואז נהי' כולנו בהתאחדות — המדינות דהיינו קליין פולין וגרוש פולין ומדינו' — ואלין — בלכולים או בקשה למלך יר"ה — עם ק"ק טיקטין — בכל שאר דברים שהם — כל הארבע ארצות — המדינו' רבני' [?] — פה ק"ק לובלין — י"ג סיון — הועתק אות באות מגוף הפנקס דייני המדינות יצ"ו. יו' — ב' תמוז שפ"ט [שמטז] לפ"ק. נאום אהרן בהר"ר ישראל נתן זצלה"ה דיין דק"ק יצ"ו איש פוזין מנחם המכונה מענקא ב"ר ש' דיין דקק'⁴ נאום יששכר אהרן —

1 לא נשתמר.

2 אולי הכונה לאוניה הלובלינית משנת 1569, שלמיה נספחה טיקטין וכל פודלשיה לפולין. הסתמכות על דינא דמלכותא בענין דומה השוה גם לעיל ע' 52 הע' 5.

3 יהודים מהורדנא הם שייסדו את הישוב היהודי בטיקטין (תחילתו בש' 1522) ולמוצאם של התושבים נודעה חשיבות בקביעת הגבולות האדמיניסטרטיביים של הועדים ותחומי שלטונם. השוה היילפרין, תולדות היהודים בטיקטין, הצופה לחכמת ישראל, שנה ט"ו, ע' 287-291.

4 השוה ווטשטיין, דברים עתיקים, ע' 8, הע' 4; ע' 11, הע' 1.

נא' יקותיאל [2] בלא"א מהר"ר אליקו' וצלה"ה אשכנזי דיין דמדינת וואלין [2]
נא' משה בלא"א מו' מאיר כץ מלובלין

כל הנ"ל הועתק — בכתב אמת היום ד' י"ט אדר ראשון שמי"ח [שפ"ח, שפ"ט] לפ"ק נא' — דק"ק
טיקטין. דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, 252; 75, 1912, Exp. Otap. ; מתוך פנקס הקהל בטיקטין
(ללא ציון הדף). הכתב בתעודה זו מטושטש ובגוף האגרת לא הצליח דובנוב לקרוא את פרט השנה כל-
עיקר, בשני אישוריה העתקה קרא בבטחה רק את האות הראשונה של הפרט (ש') ואילו האות השניה
נראתה לו ספק מ' ספק פ', האות השלישית — ספק ח' ספק ט'. היות ובשנת שפ"ג נפרדה, לפי
דעתו, מדינת ליטא מעל ועד ארבע ארצות וייסדה ועד מיוחד לעצמה ובאגרת זו קורא ודיא לקהלת
טיקטין שתתחבר לפולין ולא לליטא, על כן נראה לו יותר קרוב לודאי שהפרט שפ"ט הוא הנכון.
ברם, ברי הוא, שתאריך האישור השני אינו אלא שפ"ח, שכן פורש בתאריך "אדר ראשון" ומבין כל
השנים הבאות בחשבון רק שפ"ח היא מעוברת. י"ג סיון (תאריך האגרת עצמה) ובי' תמוז (תאריך
האישור הראשון) שקדמו לחו' אדר ראשון שפ"ח — חלו בשנת שפ"ז ועל כן נראה לי שיש לייחס את
האגרת הזאת לשנת שפ"ז. — השוה גם לעיל סעי' ז', ק"א, ק"ב, ק"ד, ק"ה, ק"ט.

קננת. [שפ"ז. זה' הנ"ל יקבלו לובלינר מן החייבי' וסך נ"ז ז' שנ"ח ווענגראווי
וסך מ"ב ז' שנ"ח טיקאטין שייך לאנשי לובלין והם יקבלו אותם מן ווענגראווי
וטיקטין].

החשבון דרך קצור: גליל קראק' חייבים תקי"ג [זהו'] כ"ג ג'; לבוב והגליל חייבי'
ג"א [ט' מאו' פ"ב זהו' ד"ג] תתקמ"ח זהו' וחצי; וואלין חייב ג"א ט' מאו' פ"ד
זהו' ד"ג; ח'לום חייבי' תש"ך זהו' ו"ח²; [ס"ה ט"א קפ"ו זהו' כ"ז ג'. קס"ו זהו'
כ"ג ג']; טיקטין מ"ב זהו' ה"ח³; ווענגראווי נ"ז ז' ה' ג'. [מהנ"ל לשלם].
מהנ"ל לשלם: לקראקא ה"א תש"ו זהו' וחצי; לפוזנא ב"א רמ"ח זהו'; לגליל
פוזנא תע"ח זהו' ח' ג'; ללובלין [רפ"ג זהו' רנ"ט זהוב'] תתס"ג זהו' ט"ו ג' ב' ט'
[לגלגולת⁴ לסך ט"ו א' לגזבר תק"ט זהו', ללובלינר ס"ה ט"א רכ"ד זהו' כ"ג ג'
ב' מאות כ"ג ג', חסר בערך נ"ה⁵ זהו' <ל"ד ז'>. בגין נ' זהו' שניכו אנשי וואלין
כנ"ל. ע"ז יקבלו אנשי לובלין כ"ד זהו' מליט' לנכות מן רפ"ג זהו' הנ"ל].

ליון, NM. חוב' ב', ע' 13; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף ב' ע"א.

שנת שפ"ח

קנט. למי כל חמדת ישראל לתורה ולתעודה ה"ה ראשי ומנהיגי העדה, היושבת
בכבודה, בת מלך כבודה, כלי יקר וחמדה, ממנה פינה זיוה והדרה והודה, האלופים
היקרים, אשר שם מבוררים, יקרי הדעת, חכמתם משופעת בוקעת על ראשי עם קודש,
עיני העדה קהל קדישה פוזנן יצ"ו, לשון זהב ואדרת תפארת, וגולת הכותרת,

1 י"ט אדר ראשון שפ"ח אינו חל ביום ד' כי אם ביום ר'.

2 צ"ל: וחי' (= וחצי). 3 נראה שצ"ל: "ה"ג".

4 הסכום הכולל של מס הגלגלת עלה בש. ז. 36.000 זהו'. השוה Volumina Legum, III, 534.

5 לפי החשבון צ"ל: "נ"ח זהו' כ"ו גדו".

תורה וגדולה באחת מחברת, שני מאורות הגדולים 1 — — ה"ה הגאונים האב"ד ור"מ גרם לא יכבה ותמיד יהא מנהרת.

אהו' האלוף המרומם הגאון מוה"ר שמשון 2 יצ"ו הציע את דבריו לפנינו בקובלנא רבא איך שמעכ"ת עכבתם מלהכריז הכרוז, אשר קראו בחיל פה לובלין על הר"ר יוקל מגלוגא והאלוף הגאון הנ"ל מתרעם על זאת והיטב חרה לו עד מאוד על הדבר הזה כי — — זו אין קול עונה ואין כסף, בלי נשמע קול אומר לפייס ולסלק את הגאון על החובה המרובה שיש לו ביד הר"ר יוקל. גם בעינינו פליאה הפלא ופלא לדעת על מה זה ועל מה זה נעשה כזאת שלא להכריז הכרוז בבתי הכנסיות של קהלת רום מעכ"ת. לא נפלאות ולא רחוקה היא מעינינו שכל מגמת פנינו תכלית הדבר, שנעשו הק"ק גלוגא ענף וסניף לרום קהלתכם 3 ושיהיו מחוייבים לסור למשמעתכם הכל כאשר לכל. באם שיוזמן איזה דין על יושבי ק"ק גלוגא, שיהיו כפופים תחת יד מעכ"ת הב"ד דק"ק פוזנא ויהא יד כב"ת תקיפא עליהם לכוף אותם לסור למשמעתכם. והנה מן הראוי לעמוד לימין צדקו של הגאון הנ"ל להציל עשוק וכו' ע"פ הכרזות שעכבתם מלהכריז ובזה לקה מדת הדין. ע"פ הדברים האלה עלה נעלה לעורר את לב מעכ"ת, שיגזרו מכ"ת אומר ויקם להכריז הכרוז בב"כ. גם תגזרו על הר"ר יוקל בתוקף גזרתכם, שאל יעשה באופן אחר רק ישים לדרך פעמיו לצאת ולבוא הנה ק"ק לובלין ולציית דין עם הגאון הנ"ל, באשר שהם עניני הירידים ע"פ תקנות ג' ארצות יצ"ו מחוייבים לבוא לכאן לק"ק לובלין לצ"ד עם הגאון, כאשר מבואר בש"ה שביד הגאון שהם עניני ירידים ולא יסור ימין ושמאל מכל הנ"ל פן בחר"ף נצא לקראתו. אפס כי לא תהיה תפארתו על הדרך הזה. בטוחים אנו במעכ"ת שלא תשיבו את פנינו ריקם בדבר הזה והיה זה שלום.

כ"ד אוה' דור' שלומכם ראשי ג' ארצות יצ"ו החתומים יום ג' י"ד טבת שפ"ח לפ"ק פה ק"ק לובלין.

נאום אורי שרגא בן מהו"ר שמואל המכונה וייבל מקראקא 4

נאום שלמה רופא 5

חיים בן לא"א יוסף זצ"ל מבית לוי

אפרים גומפריכט בן מהר"ר אשר ז"ל

דוד בן לא"א הר"ר יצחק ז"ל

1 השוה לעיל ע' 52 הע' 1.

2 אולי ר' שמשון ב"ר יצחק באכנר, ר"מ בלובו. השוה לעיל ע' 35, הע' 5.

3 השוה לעיל סעי' ק"ן.

4 בש' 1642 נמנה בין ח"טובים" בקראקא. עי' HŻK, I, 342, 546; לוח"ו, 27.

5 לוריא. ממנהיגי הקהל בלובלין. עי' ניסבויס, 41; ריאבינין, Lekarze w księgach lubelskich.

XVI-XVII w. לובלין 1938, ע' 23.

יהודה בן הר"ר אהרן משה ר"י מקראקא
אברהם בן הגאון מוהר"ר משה ז"ל
יששכר בער בן לא"א האלוף מוהר"ר אליעזר ז"ל ה"ה

פרלס, MGWJ 1867, 307; מתוך פנקס פוזנא.

קס. ביריד גראמניץ ש. ז. עמד הועד לדון בדבר הוצאות הסיימיקים שהקהלות והגלילות רצו להביא בחשבון הארצות ומדינת וואלין התנגדה לכך, וגם בדבר הוצאות העלילה באושפיצין והוצאות פלאסקארב עי' לעיל סעי' קנ"ג-קנ"ה.

שנת שפ"ט

קסא. ביריד (ועדז) גראמניץ ש. ז. עשה בלובלין ר' יואל סירקש.

שרית הביח, סעי' ק': יואל יחשוב עלי הקורא תועה חלילה על דבר אשר תחלה כתבתי ביריד לובלין — וכל מה שכתבתי אז מבחוץ בלי שום ספר רק השיע היה בידי — כתבתי וחתמתי שמי אנכי הק' והצעיר יואל סוף חדש ניסן שפ"ט.

שנת שצ"ב

קסב. בועד גראמניץ ש. ז. בלובלין השתתף בין השאר ר' יואל סירקש.

שרית הביח, סי' צ"א: ישליח הביא גם לאשה וכתב בהרשאה שם השליח משה בר שמעון מוירמש ובכתב שנתן המסדר לשליח ע"ד איזה גמגום בגט כתב משה בר שמשון מלאדמור — והנה נסתפק גדולי הדור שהתאספו מראשי הקהלות ביריד לובלין בחודש אדר שצ"ב — והנה לא אשיב ידי ממה שהטילו עלי גדולי הדור ולפני מלכים אתיצב להודיע מה שנלפע"ד בקצרה — כתבתי כמצווה ועושה מפי גדולי הדור מגי הקטן והצעיר יואל בלא"א כמוהר"ר שמואל ז"ל יום א' ליג לספירה שצ"ב פה קק"ק.

קסג. ביריד (ועדז) ירוסלב ש. ז. היה "ר' נתן נטע בן — משה מרדכי כהנא זצ"ה"2.

על סמך הסכמתו לס' לחם משנה מאת ר' משה בר' נח יצחק ליפשיץ, קראקא שצ"ז.

שנת שצ"ד

קסד. גם זאת קבלנו ומצאנו ועלינו לאשר ולקיים באם שאיזה איש ישדך את בתו לאיזה איש, אף שהבתולה לא תעשה ק"ס על השדוך ההוא, רק אביה ישדכנה, הן בקהלות והן בירידים, או בכ"מ שהוא, דינו כאלו שהבתולה עשתה ק"ס ואביה חייב קנס ולא תועיל לו שום תביעה וטענה שהבתולה ממאנת. רק יתומה ב"מ לא תשתדך כ"א ברצונה כנהוג כבר. והדבר הזה יוכרז בכל קהלה כדי שכל איש ואשה יהי' מותרה ועומד וגם הערבים יהיו חייבים קנס.

1 ר"י = ר' יוסף'ס (בעל שו"ת שארית יוסף). השוה ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, חוב' ב', ע' 27, הע' 9.

2 אב"ד באוסטרא. בש' ת"ח עזב את פולין מאימת הפרעות. עי' מזכרת, 51-53; אנ"ש, 245; השוה גם XXI, REJ, ע' 273.

העתק מפנקס ד' ארצות יריד אדר שציד לפיק וזילי. התקנה נתפרסמה מפנקס לבוב דף י"ב ע"י גבריאל סוחסטובר, מצבת קדש, ח"ב (לבוב תרכ"ד), דף י"ח ע"י וע"י באבער, אג"ש, 222. סוחסטובר ייחס את התקנה לשנת שצ"ט והשוה הערה לסעיף הבא. — התקנה נתפרסמה אחרי כן גם בסי' מחנה יהודה מאת ר' יהודה גרשון פיקהולץ, לבוב תרי"מ, דף צ"ו ובסי' תקון עולם למ. י. שווערדשארף, קולומיאה תרס"א, ע' י"ב.

קסה. בחורים שלא הגיעו עדיין לך' שנה ומתקשרים לישא אשה בלי ידיעת ורשות קרוביהם והורניהם, אז אותם התנאים בטלים והחתן והערבים פטורים לגמרי.

התקנה נתפרסמה מפנקס לבוב, דף י"ב ע"י ג. סוחסטובר, מצבת קדש, ח"ב, דף י"ח ע"י וע"י באבער, אג"ש, 223. על דיוק ההעתק בפנקס לבוב מעידה החתימה: "כל הנ"ל אות באות מגוף הפנקס דריא דפיק לבוב, נאום אברהם עברלש מלבוב, ונאום הצעיר ראובן בן זעליג, ונאום הצעיר יעקב יעקל במהרים מלבוב, העתקתי אות באות מהעתק הנ"ל נאום הצעיר יצחק מקאמרניי. סוחסטובר מייחס את התקנה לייריד גראמניץ חיי שבט שצ"ט. לפי באבער כתוב בראש התקנה: "העתק מפנקס ד"א ח"ל". באבער אינו מטיל כאן ספק בפרט-השנה, אולם בגוף הספר (ע' 6, 103) הוא מזכיר פעמיים את התקנה הזאת ומייחסה לשנת שצ"ד. אידיקנותו של סוחסטובר בהעתקת תעודות ידועה למדי (השוה למשל כ"רפ, ח"ב, קכ"ח ע"ב; אג"ש, ע' VIII), אולם כבר צוין בזמן האחרון (לוי, Kłątwa żydowska na Litwie, ע' 32), שגם באבער לא דייק בהעתקת התעודות מפנקס לבוב. לבקשתי הואיל מר י. ראפופרט מלבוב לעיין בגוף הפנקס כדי לברר את התאריך הנכון. מסקנתו היא "שדוקא פרט-השנה שצ"ד הוא יותר נכון: באותו עמוד עצמו נמצאת באמת עוד תקנה (סעי' קס"ד לעיל) המספלת בעניני שדוכין ובראשה כותרת "הועתק מפנקס ארצות יריד אדר שצ"ד ד' סיו ע"ב וזילי, בראש התקנה השניה נמצאת הכותרת "העתק מפנקס ד"א ח"ל". צורת האותיות במלה האחרונה דומה לזו של התקנה הראשונה רק שחסרה היא ואו החיבור והאות הראשונה דומה לדלת או לזיין, אבל בשום אופן לא לתיו. אני משער אפוא שבובר, או זה שהעתיק בשבילו, טעה וחשב שזה הוא פרט-השנה בעוד שקרוב לודאי ששתי האותיות האלה מציינות ר"ת י"ו לשונאי. חוסר ציון החודש או היריד מחזק את השערת: או שהתקנה השניה נסמכת על פרט-השנה של קודמתה או — מה שלא מתקבל על הדעת — היא חסרה בכלל פרט-השנה. — אח"כ נתפרסמה התקנה גם בסי' מחנה יהודה לי. ג. פיקהולץ, דף צ"ו ובסי' תקון עולם למ. י. שווערדשארף, ע' י"ב.

קסו. לבקשת "מנהיגי היהודים" (ועד ארבע ארצות) מודיע מלך פולין ולדיסלב IV בכחב מודעה מיום 12 בספטמבר 1634 (= י"ט אלול שצ"ד) לבל יגבו מן היהודים מלבד מס הגלגלת בסכום 80,000 פלי" ו"מס-מעשנות (Podymne) אחד" — שום מסים נוספים.

בלבן, ŻL, נספח, עמ' 120, 895 מתוך Castrensia Leopolsia, כרך 385, עמ' 913-915.

שנת שצ"ה

קסז. ממרני שלא עברו עליו שלש שנים אחר החתונה לא יאה בו ממש כדין הפקר ב"ד.

התקנה שלפנינו היא אחת מ"תקנות ארצות שנעשו בק"ק בעלזיץ בתמוז שצ"ה", בין השאר גם בעניני מכס, וזולתה לא נשתמר מהן כלום, ע"י לוי, NM, II, ע' 18, סי' 23 וע' 20, סי' 29. בשנת תק"ב הקלו פרנסי פוזנא את חומר התקנה הזאת. עיי"ש והשוה גם לעיל סעי' קכ"ב.

קסח. בש. ז. שלח הועד את מנחם מנדל בר שלמה מק"ק טאשקי ("שלשה פרסאות מק"ק או שטרה"א"), שירכב ויבקש אנשים אשר עזבו את נשיהם; גם ניתנו לידו מכתבים המאשרים את דבר שליחותו.

שוית פני יהושע, חיב, אהיע, סי' ס"ג, מתוך עדותו של המשולח הנ"ל בשנת שצ"ט: איך בין גיריטין בליחות משלש ארצות, עש איז נון בערך ארבעה שנים צו זוכין לייט דיא אוישן זיין פין אירי ווייבר, וויא איך בריב האב ממנהיגי ג' ארצות, דאס איך משולח דארויף בייך. מהמשך העדות נראה כי הגיע בדרכו עד ביהמיה ואשכנז.

שנת שצ"ו

קסט. ביריד גראמניץ ש. ז. הובאו סכסוכים שבין ועד ארבע ארצות ובין ועד מדינת ליטא לפני בית דינם של ה"גאונים", שגזרו בין השאר על הדיינים לבל ישמעו "לקול ארצות בדברים הנ"ל, מה שהוא נוגע לאנשי ליטא יצ"ו ויעשו משפט על הכורח ע"פ דת תורתנו הקדושה.

ע"י להלן סעי' קצ"ג וכן גם סעי' קל"ח. מהסכמה של ר' יוסף ליפמן הלר¹ על ס' שער השמים מאת ר' ישעיה הלוי הורוויץ (שליה), אמיד תע"ז, שניתנה בו במקום ("ביומא דשוקא פה קיק לובלין") ובו בזמן (יום ר' כ"ח ואדר שנת הישועה"). נראה ברור שאף הוא עשה באותם הימים בלובלין ויש לשער שהיה גם הפעם (כמו בשנת ת"ד, ע"י להלן) אחד מחברי ביה"ד, שהוזמן לפסוק בסכסוכים שבין שני הועדים. נראה הדבר שגם ר' יואל סירקש היה אז בלובלין ואולי נמנה גם הוא על חברי בית הדין. ע"י שוית הביח, סי' ק"ד. — בתקנה של ועד ליטא בענין סותרים-אורחים משנת שצ"ז (פמ"ל, סעי' של"ד) צויין: "ראשי הקהלות יתנהגו כפי פסק מגאונ' הרבני' מפולין וליטא וגם בשאר הפרטים הנזכרים שם ואולי יש קשר בין אותה תקנה והפסק הנ"ל.

קע. ברי"ח אלול ש. ז. עשה ביריד (ועד) ירוסלב ר' יוסף יעקב אברהם בלא"א הח"ר יואל ג"ש זלה"ה אשכנזי החונה בק"ק לבוב".

על סמך הסכמתו לס' שער השמים, פירוש על התפלה, מאת ר' ישעיה הלוי הורוויץ, אמיד תע"ז.

שנת שצ"ז

קעא. ביריד (ועד) ירוסלב ש. ז. נוכחו הרבנים: ר' אהרן אבא הלוי² ור' אברהם ב"ר בנימין חריף.

על סמך הסכמותיהם לס' יסוד יוסף מאת ר' יוסף ב'ר אליהו כץ, קראקא שצ"ח. הראשון חותם: דברי הסרוד פה יריד יערסליב שצ"ז לפי' והשני: "ביום א' בעשרה באלול שצ"ז לפי' ביומא דשוקא פה יערסלבי'.

שנת שצ"ח

קעב. בפנקס פוזנא אנו מוצאים אילו ידיעות על תשלומי הקהל לקפת הועד בש. ז. "הוצאו הקהל יצ"ו בשנת שצ"ח — יריד גראמניץ. ש"ג זהו' כ' ג' מעו' עניי א"י ולקרובי רי"ק³ הוצאת צוק לובלין⁴ ר' זהו' — סכומ' וגלגלת ארצות ויום וועד⁵ עם הוצאו' י"ב אלפי' לפחות; — רווחין בלובלין סי', בלובלין אדר, כל יריד ח' אלפים; בי ערסלב — —".

לוינ, NM, II, ע' 19, סי' 27; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קס"א [קע"ד] ע"ב.

1 ה'תוספות יום טוב'. מש' שצ"א בפולין. אב"ד בגמירוב, לודמיר (שצ"ד-ת"ג), קראקא (ת"ד-ת"ד). נפ' בקראקא ת"ד. השוה תולדות חייו הכתובים בידי עצמו, מגלת איבה, ברסלא תקע"ח.

2 בר' יוחנן. ראב"ד ור"מ בלובוב. נפ' ת"ג. ע' אנ"ש, 21. 3 ר' יוסף קאזי. השוה סעי' פ"ח.

4 השוה: M. Bařaban, Hugo Grotius und die Ritualmordprozesse in Lublin (1636), Festschrift-Dubnow, p. 87-112. 5 מושב הסיים הפולני, החקיים במרץ-אפריל 1638.

קעג. ב' 15 במרץ 1638 (= כ"ט אדר שצ"ח) או ב' 8 בסברואר אותה שנה (= ז' אדר שצ"ח) הוציא מלך פולין ולדיסלב IV כתב-מודעה, שבו ביטל, לבקשת השתדלנים שמואל מנדל מלובלין ומרדכי Nikiel (או Makiel)¹ בשם ראשי עדת היהודים בקראקא, לכוב, פוזנא, לובלין, לוצק ושאר המדינות והערים הנמצאות במדינה שלנו (ועד ארבע ארצות), את הפריבילגיות שנתן ביום 14 בנובמבר 1637 וביום 14 (או 15) בדצמבר 1637 לאציל פאולוס סטודזינסקי (Studziński או Studzienski) שהקנו לו את הזכות לגבות תשלום מסוים מבתי-הכנסת של היהודים.

התעודה נתפרסמה מתוך Castrensia Leopoldensia, כרך 390, דף 667-669 ע"י בלבן, ZL, נספח, ע' 132-134 ומתוך Castrensia Praemislaensia, כרך 361, דף 1072 ע"י שור, ZP, 140-138 (השוה שם גם ע' 25). מצויים שנויים קלים בשתי ההעתקות בתאריכים, בכתיב השמות ובגוף הנוסח.

שנת שצ"ט

קעד. ביריד (ועדז) לובלין ש. ז. היו הרבנים: ר' משה ר' מנדלש² אב"ד דק"ק פוזנא, ר' יו"ט ליפמן הלר (בעל ה"תוספות יום טוב"), ר' מאיר בר אברהם ז"ק³ אב"ד דק"ק לבוב ור' יהושע בר' יוסף⁴.

שו"ת פני יהושע, ח"ב, סי' ס"ג: — והבאתי את הרבנים לפני הגאונים הרבנים שבמדינה ביריד לובלין שצ"ט לפי — ויצאו שלשה בראשי הקרואים הלא המה הגאון מוהר"ר משה ר' מענדלש אבד"ק פוזנא והגאון הגדול מוהר"ר יו"ט ליפמן בעל תו"ט והגאון הגדול מוהר"ר מאיר אבד"ק לבוב יצאו וכך הותרה האשה.

קעה. ביריד (ועדז) ירוסלב ש. ז. היו הרבנים: יושע בלא"א מהר"ר יוסף ולה"ה ו"הצעיר מאיר בלא"א אברהם ז"ל.

על סמך הסכמתם לס' אהבת השם מאת ר' ידידיה בר' אברהם ישראל גאטליב, קראקא ת"א. גם כמה וכמה רבנים אחרים צרפו את הסכמתם להסכמה זו, אך בלי ציון המקום והזמן.

שנת ת'

קעו. במושב הועד ביריד גראמניץ ש. ז. בלובלין דובר על ר' יוזל ר"י ואב"ד דק"ק לוקאטש, שלפי ידיעותיו של ר"ס ל' הלר (התו"ט), השיג את הרבנות באמצעים בלתי כשרים. הרב הנדון בקש להגן על עצמו לפני המתועדים, אך לא נחננו לו להכנס.

מתוך תשובתו של הלר (כ"ה טבת ת"א) למכתב של קהלת אוסטרא אל קהלת לודמיר (מניא ת'): — אשר היה מציע לפנינו בק"ק לובלין ביריד גראמניץ — וגם בלובלין השתיקוהו ולא הניחוהו לכנס לפני המתועדים. המכתבים נתפרסמו ע"י ברנן, XXI, REJ, 272-277. השוה להלן סעי' קע"ה.

1 סוכן החצר, המלך יאן קאזימיר הקנה לו זכות ישיבה בכל מקום בפולין וליטא. השוה Dyplomatoryusz, 250, 253, 264, 269, 271, 278, 382.

2 השוה פרלס, GJP, 77; לוי, LGJ, 35.

3 אב"ד ור"מ בלבוב בתוך העיר. נפ' תי"ד. ע' כיו"פ, ח"א, מ"ד-מ"ה; אנ"ש, 134-136.

4 בעל "מגני שלמה" ופני יהושע. אב"ד ור"מ בטיקטין, הורודנא (שצ"ד-ו), פרמטלא, לבוב ("חוץ לעיר"), וקראקא (ת' בערך). נפ' בקראקא ת"ה. היה עשיר ולא קבל שכר רבנות. ע' IX, EJ, 84 והשוה גם מ"ל, סעי' ש', שט"ס.

קעז. ביריד גראמניץ הג"ל עמדו מנהיגי ועד מדינת ליטא "לירד בדינא ודיינא — עם המנהיגים דפולין מחמת כמה חלוקים שבין פולין וליטא".

פמ"ל, סעי' שיפ. והשוה גם להלן סעי' קצ"ב: — ע"ד הספחת הידוע אשר גפסק מקד"ם.

כרוז יערסלף תי"ו לפ"ק

קעה. הערט צו רבותי דא לאזין אושרופין הגאונים ראשי ישיבות. בהיות דו משנים קדמוניות זה חמשים שנה, דהיינו בשנת ש"ן לפ"ק, האבין גאוני עולם מנוחתם כבוד גיחתמת איין תקנה אונ' זענין החתומים שלשים רבנים צדיקי יסוד עולם ז"ל ה"ה וויא איך זי אלי בשמם ווער נענין. תוכן דבריהם איז דו קודם לכן שנת שמ"ז ביריד גראמניץ בלובלין איז גימאכט ווארין, דו קיין רב זאל ניט משתדל זיין דו רבנות ע"י הלואה או מתנה, הן ע"י עצמו הן ע"י אחרים, זאל ניט מחזיק זיין דו רבנות ע"י כסף וזהב אלקי מסכה וגו'. עז איז ניט ווינציג וואז דיא כהנים גדולים אים בית שני האבין דערדורך פרוינדגט. דרום זענין זיא ווידר מחזיק דיא זעלבע תקנה דו קיין רב זאל דש רבנות ביקומין ע"י ממון מוקדם או מאוחר אדר דורך אנדרה ענינים קרובות או רחוקות, דיא דא ברענגין הנאת ממון. אונ' וועלכר דר דא מעכט פרמיין ער וויל גיקש נאך דיא תקנה פרעגין, לא יאבה ה' סלוח לו ורבעה בו כל אלה ונידוי וחרם ושמתא. דען מיר קומין בברית ובאלה אונ' זענין מקבל עלינו בקשר חזק ואמיץ דו מיר וועלין דען זעלביגען אנטקיגן גין אונ' רודף זיין עד החרמה, אונ' דוחה זיין בשני ידים, אונ' וועלין אין מבדיל זיין מכל קהל הגולה, אונ' וועלין אין מפריש זיין מכל קדושות ישראל, אונ' ער זאל מנודה זיין בשני עולמות, אונ' וועלין מפרסם זיין קלונו ברבים, זולת שאר עונשים קשים, ולשומע יונעם ותבא עליו ברכה. אונ' דיא תקנה זאל גיווערן לדור דורים עד עמוד הכהן לאורים. דא דרויף זיינן גיחתמת שלשים רבנים ז"ל דהיינו: ר' מרדכי יפה, דער יונג ר' שלמה מלובלין¹, ר' בינש², ר' אייזק לבוב³ ר' אפרים לונטשיץ דער לסוף צו פראג איז רב גיוועזין, ר' לייב מבריסקא דליטא⁴, ר' משה מת, ר' פלק כץ בעל הסמ"ע, ר' לייב איילנברג, ר' הענדל⁵, ר' יוסף קאזא, ר' מאיר לובלין

1 בר' יחודה. מכונה ר' שלמה ר' ליבושס. אב"ד ור"מ בלובלין, נפ' שנ"א. ע"י ניסבויים, 27-30; כיו"פ, ח"א, ט' ז' ח"ב, י"ז.

2 ליפשיץ. אב"ד בבריסק דליטא. ע"י פיינשטיין, עיר תהלה, 24; ליפשיץ, אבות עטרה לבנים, דף רי"א; והשוה גם הרכבי, חגי"ש, 18.

3 ר' יצחק אייזיק בר' יחיאל, ר"מ ואב"ד בלבוב. נפ' שנ"ט. ע"י אנ"ש, 112.

4 שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' פ"ח: "והגאון המופלא בתורה וחסידות מהר"ר ליב אב"ד דק"ק בריסק דליטא". והשוה גם פיינשטיין, עיר תהלה, 23.

5 ר' חנוך הענדל בר' שמריה, ר"מ בלבוב. חיבר ס' מנוח הלבבות על חובות הלבבות, לובלין שנ"ו, ושו"ת בכתב יד. נפ' שע"א. ע"י אנ"ש, 72; אוצה"ס, ע' 589, סי' 122.

חתן ר' יצחק כהן ז"ל, ר' שמואל עדל-שו, ר' וואלף אויערבך מפוזנא, ר' ישעיה הורוויץ דער לארץ הקדושה איז גיפארין², ר' מענדל ר' אביגדורש מקראקא, ר' שמעון בר בצלאל מקרעמניץ³, ר' ווייבוש מקראקא⁴, ר' זעליג בעלז, ר' בנימין אלקנה בר' אליה ז"ל, ר' בנימין אהרן חריף מטיקסין⁵, ר' משה בר אהרן מליטא, ר' אברהם בר שלמה פוזנר, ר' דוד שעברשין, ר' יצחק ר' נאטש כ"ץ, דער אלט ר' זכריה, ר' יעקב בן ר' יצחק כ"ץ⁶, ר' יהודה בר שניאור סג"ל, ר' קאפיל כ"ץ מן פורשטאדט שבלעמברג, ר' מאיר מאטיש. עד כאן החתומים השלשים הרבנים ז"ל ה"ה.

אח"כ ביריד יערסלף שנת שנ"ז האט מאן ווידר מחדש כל הנ"ל גיוועזן אונ' ווידר רבנים גיחתמת איטלכר האט איין ביוונדרה גזירה גוזר גיוועזן ואלו הן: ר' שמעון בר בצלאל מקרעמניץ, ר' מענדל ר' אביגדורש מקראקא, דער אלט ר' זכריה, ר' משה מת, ר' דוד שעברשין, ר' הענדל, ר' פאלק כ"ץ בעל הסמ"ע, ר' ווייבש מקראקא, ר' אייזק לבוב, ר' יוסף קאזא, ר' יודא בר שניאור סג"ל, ר' קאפיל כץ שהיה ממגרש לבוב. ומאחר דז ידוע ומפורסם איז דז מן זער מתרעם איז דז דיא תקנה הנ"ל זעלט ח"ו ניט גיהלטן ווערן, הגם דז זיא בחזקת שלש פעמים מקוים איז גיווארין, היינו שנת שמ"ז ושנת ש"ן ושנת שנ"ז, אעפ"י כן קולי קולות זענן, דז עטליכי זיינן עובר הנ"ל אזי הבין ראשי הישיבות שבראשי הק"ק דמדינ' וואלין בצירוף ראשי המדינה ההיא המשולחים מן ראשי הקהלות הנ"ל מתאמץ אין דר זך גיוועזן, אונ' מתקן במדינות גיוועזן דאמיט אז דיא תקנות הנ"ל גיהלטן זאלין ווערין א"וו [אלס ווי] באריכות אוישיגמכט⁷. והכלל העולה מדבריהם יצ"ו דז כל התקנות הנ"ל יחולו

1 מהרש"א, ע"י גם בספרו חידושי אגדות למס' סוטה, (לובלין שפ"ז), דף מ': "ולא כן דורות הללו שמי שיש לו עושר ה' נתמנה בכסף ורודף אחר הכבוד".

2 השל"ה, בש' ש"ן ישוב בלבוב עיר מגורי אביו, ע"י ש. הורווצקי, מאה שנים של פרישות מוסרית, התקופה, כ"ב, 305-323; כ"ג, 390-415. והשוה גם בס' ווי העמודים לבנו ר' שבתי שפסיל הורוויץ (אמ"ד ת"ג), עמוד הדין: "— ודכירנא כי הייתי רך בשנים בעת שנסע א"א ז"ל ממני לארעא קדישא והיה לו טעמים נכונים על זה וזה אחד מהן בעבור שבילדותו לקח מעות פסק ובזקנתו חזר מזה, ע"כ מהראוי שופטים ושרים וחורי ארץ והגאונים יתאספו יחד לדבר מזה".

3 צ"ל שמשון, ע"י לוח"ו, 16; לנדא, שבט ישראל, סי' ל"ט, ס"א, ק"ח; "מאסף" תרס"ב, 127.

4 ר' משולם פייבוש ב"ר ישראל שמואל, בש' שנ"ט בערך אב"ד ור"מ בקראקא, נס' שע"ה, ע"י עיה"צ, 52-49.

5 לא מצאתי זכרו לא בשרידים מפנקס טיקסין ואף לא בקונטרס הזכרת נשמות השמור בביהכ"נ בטיקסין.

6 חיבר ס' באר מים חיים, קראקא שע"ו, השוה באבער, קנ"ש, ע' 33, סי' קס"ו.

7 השוה ריט"ל ה"ר, מגלת איבה, ברסלא תקע"ח: "כאיש אשר יעור משנתו נתעוררתי אז לחדש את כל אשר התעוררו קמאי דקמאי גאוני ארץ חמ"כ בדבר הרבנות, אשר נעשה מאז ומקדם בימים ההם, כמו מגויים של כהנים גדולים בזמן בית שני, ע"י ממון. ע"כ עשו חכמי הדור ההוא חרמות ונדויים וקללות וסייגים וגדרים על הדבר הרע הזה. אכן כמו פרץ על פרץ פרצו רבים החרמות ההם עד שהיה בעיני

הגזירות והחרמות שבהם על העובר, יהיה מי שיהיה דער מקבל אזו וואול אז דער נותן אונ' איז קיין חילוק ניט. דער רב ווער מחדש אויף גינומן ווערט אז איז פארט דארטין אונ' מין זאל אין ווייטער אויף נעמין. אונ' איז קיין חילוק מן נעמט אין אויף לאב"ד וראש הישיבה אדר צו איינש אלינע, אונ' איז קיין חילוק עש זיין אין דער קהלה אדער אין ישוב, אונ' איז קיין חילוק דו קהל בכלל אדער יחידים דיא דא בוררים קלויבין, ואין צ"ל דיא דא דעם רב קלויבין. זאל קיינר קיין מתנה או הלואה בחינם אדר בריוח האבין דאפין אפילו ניט לאמת דו אשתו או בנו או בתו או חתנו או כלתו העתן מתנה או הלואה כנ"ל, נייארט זער כוונה זאל זיין לשם שמים בורר צו זיין איין איש הגון וראוי לכך כפי אותה הקהלה או ישוב. אונ' אויך מהיום יום ה' כ"ה אייר השנה האידנא שנת ת' ווער דא וואלט נכשל זיין ח"ו אונ' נעם באיסור הנ"ל זאל עש אים הקדש גמור זיין ואם יהנה ממנו כמו — — ומאחר דו משנים קדמוניות הנ"ל איז חרם נדוי ושמחא אלות וקללות געבין גיווארין משלשים גאונים, לכן מהיום והלאה זאלין אלי ת"כ וקבלת חרם ושבועה דיא איינר געב לקבלת רב, בטלים ומבוטלים, שאין שבועה חל על שבועה. ולהיות דו דיא תקנות מהגאונים הנ"ל זענן כמעט נשתכח גיווארין גלייך אלס ווען זיא עבר ובטל ווערן אונ' עש שטיט דרין בפירש דו זיא זאלין גיווערין דדור דורים עד עמוד הכהן לאורים, דא האבין מיר מתקן גיוועזן דו זיא זאלן זיין אין לייטן אויגן גלייך אז איין נייאה תקנה. דהיינו ווען ראשים ומנהיגים זאלין זיך מתוועד זיין בוררים צו מכין אויף איין רב אודר זיא זאלין ווילן איין רב אודר ווען בוררים ווילן איין רב אזו אופט זאל קודם חזן ושמש אינן פארלייאנן כל הנ"ל מתחלת התקנות הקדומות עם ההוספה הזאת שהוספנו. אונ' זא הרויף אויף אלים הנ"ל האט מן יום ה' כ"ה אייר חרם גיגעבן בהתוועדות מדינ' וואלין ביום הכניסה בכנופיא של רבים יצ"ו בכא"ה² אונ' האבין מקבל גיוועזן עליהם ועל זרעם אחריהם דו זו אלי שלש שנים, וויא מנהגם של וואלין איז להתוועד יחד, זאל מן חרם געבן על כל הנ"ל ביום הכניסה. כל זה איז תקנה של ראשי ישיבות של ק"ק הראשיות דמדינ' הנ"ל בצירוף ראשי המדינה ההיא יצ"ו. ובהיות בהתוועדות פה יריד יערסלב שנת ת' לפ"ק הרבה ראשי ישיבות ווקניהם יצ"ו

עם הארץ כשחוק והתול. ואני בעניי בק"ק לודמיר עם מנהיגים וראשים שבגליל ההוא עשינו גדר על כל דברי הראשונים ועוד הוספנו עליהם, כי הראשונים היו על המקבלים מעות אבל אני והמנהיגים האלה הוספנו גזירות וחרמות על המקבלים. ומפני זה גרמתי לי שונאי חנם ואויבי שקר לשוא ולתוהו עד שעשו לי שטנה רבה. עכ"ז לא נסגתי אחור בעזה"י ובהתוועדות בק"ק ווישניטץ בגליל לוצק כשנתוועדו יחד ראשי הארבע קהלות קדושות שבנסת וואלין הלא המה לאדמיר, אוסטרא, קרעמניץ ולוצק גם שם נתעוררנו ביום ח"י אדר כלנו ראשי ישיבות של ד' קהלות עם ראשי מדינות של משולחים כנהוג, וחדשנו הגזירות והחרמות. וגם חחרמנו בכא"ה בתוך קהל ועדה באסיפה גדולה.

- 1 במגלת איבה, ברטלא תקע"ח: ח"י אדר (השוה בהערה הקודמת); בנוסח כהנא, ספרות ההיסטוריה הישראלית, II, 287 התאריך הוא ח"י אייר. — גם ח"י וכ"ה אייר וגם ח"י וכ"ה אדר אינם חלים בש' ת' ביום ה'.
- 2 נדפס "בפא"ה" (= במני ארון הקדש) ותקנתי על סמך מגלת איבה (השוה ע' 63, הע' 7) וכן גם הדעת נותנת.

אתם עמם גם מראשי הישיבות הנ"ל של מדינת וואלין יצ"ו האבין זיא גיפונדין דו איר תיקון הנ"ל מראש ועד סוף גוט איז אונ' האבין פה אחד מסכים גיוועזן לאשר ולקיים ולקבל וואו דיא קדמונים האבין מתקן גיוועזן אונ' וואו מדינות וואלין ווייטער האבין מתקן גיוועזן. זיא זאלן אלי שרירין וקיימים זיין בכל מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ב"ה מגיע. דען עש זיינן אייטל דברים ראויים דען עש אליין דער חטא דער זיך נמשך איז מכהנים גדולים שהיו בבית שני אונ' מן איז עובד אלקי כסף וגו' ולא תטע לך אשרה וגו'.

אזו גשיכט מער ביז דא פון דו מן מפני הכבוד גיט וויל מאריך זיין דרום זענן מיר און גוזר בגזירתנו ובכל החרמו' ונידוי' ושמתות ואלות הכתובי' בתקנות הקדמוני' זלה"ה הנ"ל. דו ווער דא זאלט אויף גיטאן ווערין דו כנגד התקנה הקדומה ותקנות וואלין זאל זיין רבנות ניקש זיין אונ' מן זאל אין רודף זיין כנזכר בתקנות הקדמונים אונ' אפילו אחד יכול לעכב אונ' תובע צו זיין אונ' מבקש דין זיין על הרב ועל הקהל די זעלכש גיטאן העטין. אונ' מיר זיינן גוזר אויף איתלכה קהלה אודר ישוב ווא דו גישעהן איז דו זיא מחוייב זענן מבטל צו זיין הרבנות ההוא מכל וכל. אונ' אפי' שני בשלישי תרי בעלי הנוגעים לרב או לקהל ההוא טאריין גיט דרייבר זיצן. ובשליחותיהו דקמאי עבדינן בגזירתם הנ"ל ובגזירתנו דו זיא זאלין דען רב והקהלה או ישוב ההוא שטראפין כראות עיניהם. ובגזירותינו דשליחותיהו דקמאי זאל מן כל יריד גראמניץ בבה"כ הגדולה בלובלין וכל יריד יערסלב בכל ב"כ כל הנ"ל לייאנן אין שבת קודש. כל הנ"ל האבין וויר מתקן גיוועזן לכבוד הש"י ולכבוד תורתו הקדושה והש"י בוחן לכות יודע דו דאש אונזר מחשבה איז אונ' ניקש אנדרש, לכן זאל איטלכה קהלה וישוב ורב נזהר זיין שלא יעבורו דבר ולשומע יונעם ותבא עליו ברכת טוב.

פרלס, 1867 MGWJ, 226-222 מתוך פנקס פונגא, ספר הזכרונות, III, רניו (רעט) ע"א וואליך. העתקת פרלס הושלמה והוגהה ע"י לוי, NM, II, עמ' 19, סי' 28. הכרוז נעחק כמה פעמים: בשלמות ב"הלבנון, שנה ח' (תרל"ב), גל' מ"ח, ב"הצפירה תר"ן, הוספה לגל' 132-128 (העתקה מגוף הפנקס ע"י ר"י סגלוב); וב"האורי תרמ"ג, חוב' ה' (במאמרים נגד קניית רבנות); קטעים שונים ב"הלבנון תרכ"ח, גל' 21; הרכבי, חגיגה, 17; מ.י. שווערדשארף, תקון עולם, זייב; ניסבויס, 27; פרידברג, לוחיז, 15; ועוד.

היזום לחידוש התקנה היה, לפי עדות עצמה, ריטיל הלר. ע"י באבטוביוגרפיה שלו, מגילת איבה, ברסלא תקע"ח: "עוד זאת נתעוררתי ונסעתי ליריד יערסלב בשנה ההיא (ח') בקבוץ הרבה ראשי ישיבות וגם מנהיגי וקציני ד' ארצות פולין גדול וקטן, רוסיא וואלין והוכרז כרוזא קרי בחיל גדול כל החרמות אשר מאז יותר משלשים גאוני ארץ נ"ע חתומים, עם הרבה הוספות שהוספנו בכל בתי כנסיות שביערסלב. גם בביה"כ הנקרא ביה"כ דהמדינות גם שמה החרמנו בכל אופן המועילי."

ר' שפטיל הורוויץ מזכיר לטובה בס' ווי העמודים, סוף עמוד הדין, את התקנות האלה: "—ומשבח אני את הגאוני' המופלגי' במדינות פולין, הקדושים אשר בארץ המה, יבדלו החיים, שהחרימו על יחיד' ורבים ועל הנותן ועל המקבל, ע"י עצמן וע"י שלוחים ושלוחי שלוחיהן, בודאי המה ראו מעשה יי ומקנאים קנאת יי צבאות, אבל בעויה חקנתם קלקלתם, כאשר קצת לא מקבלי מוסר ועוברים בעויה על החרמות ואלות וקללות הכתובים בספר ומכשילים רבים. — לכן אתם גבורי ישראל התאספו יחד וחגרו חרב וחלצו מתניכם והקהילו קהלה גדולה להחזיק זה הענין ברוב מנין ובנין. — והשוה גם אסף, לקורות הרבנות, רשומות, כרך ב', ע' 272-269.

שנת ת"א

קעט. בועד גראמניץ ש. ז. נידונה שוב הפעם — לפי הצעתו של ריט"ל הלר — שאלת קניית הרבנות בכסף. הועד אישר וקיים את חקנותיו הקודמות האוסרות את הדבר בכל תוקף.

ריט"ל הלר במגלת איבה, ברסלא תקע"ח: — גם נוסף על זה ביריד גראמניץ הטרחתי א"ע במאוד מאוד, עד שגם שמה באסיפה גדולה מן הרבנים יצ"ו והקצינים הרוונים דדיא יצ"ו גם המה הסכימו לכל הנ"ל והוכרו ביום ש"ק פ' ויקרא¹ בקבוץ גדול עם רב ועצום מישראל ונכתב בפנקס הארצות מהרבנים ורי"מ שיהיה חוק ולא יעבור להכריזו מדי שנה בשנה. השוה סעי' קע"ו, קע"ח לעיל.

קפ. ועד הקהלות בליטא דן בשנת שצ"ט בדבר סידור משלחת של באי כוחו ליריד גראמניץ באם יהיה מן הצורך לבוא לק"ק לובלין גם ביריד ת"א מחמת עסקים שיהיו בין פולין לליטא.

פמ"ל, סעי' שי"פ. השוה גם סעי' קע"ז, קצ"ב.

שנת ת"ב

קפא. הן היום הקריב מוהר"ר נחום מדפיס מקרא קא² את הפרוב מן ספר העין יעקב שהדפיס מקרוב כמה ניירות והח—א בעזרת [ה'] ית' במעשה ידיו והמציא דרך נכון להדפיסו באופן וסידור נאה, כאשר עיניכם עיני הקדושים רואות; ואף גם דמות ופרוב של מחזור³ עם פי' יפה אף נעים. ומדאגה מדבר שלא יגרמו לו היוזק באיזה מהדפוסים, הן במדינות מלכותינו ק"ו חוץ למדינתנו, כאשר קרה לו בהדפסת הרבנות⁴, שמתפארים איזה אנשים להביאו ממקומות אחרים, בכך גזרנו אמרנו, שאל יעלה על לב שום אדם בעולם להיות לו איזה התעסקות חלילה בהדפסת ספרים הנ"ל, מאחר שהתחיל מהר"ן המדפיס במצוה אומרים לו גמור, נוצר תאנה יאכל פריה, והננו מחזיקים את ידו בעשר ידות על כל מי שיעלה חלילה על לבו להדפיס אחת הספרים הן במדינות אלה וגם שלא יביאום ממדינות אחרים ששה שנים מיום גמר הדפסת מהר"ן הספרים הנ"ל. והמדפיס במדינות אלה או מי שיביאום זולת המדפיס הנ"ל וב"כ יהיו ניצודים בעונש חרם. גם הקונים יוקנסו בקנס מאה אדומים. ורשות נתונה מהיום למהר"ן וב"כ לעשות דין לעצמו ליקח מאותן האנשים העוברים כל הספרים ההם בחנם ואין מי שימחה בידו. והננו מבקשים ומחלים פני גאונים אלופי ארץ יצ"ו להחזיק ידינו ולהטיל גודא רבה

1 = ז' ניסן.

2 מנחם נחום בר' משה שמשון, מכוונה נחום מייזלש. מש' 1631 בעל בי"ד עברי בקראקא. עי' בלבן, Soncino-Blätter, III, 11-13; פרידברג, תו"ה העברי בפולניא, 23-35; ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, 25, הע' 1.

3 מחזור מכל השנה ע"ת י"א, אגרת הטעמים והנגינות על פי הקבלה מה"ר אהרן הזקן, קראקא ת"ב. עי' פרידברג, תו"ה העברי בפולניא, 26; אוצה"ס, ע' 318, סי' 952.

4 מדרש רבות עם פי' תולדות נח מאת ר' נח בר' פסח, קראקא שצ"ד. עי' פרידברג, שם, 25; אוצה"ס, ע' 302, סי' 635.

על אותן האנשים שירצו לעבור על דברינו. ורשות נתונה למהר"ן וב"כ להכריז ע"י השמשים בכל הקהלות ובכל בתי כנסיות שירצה דברינו אלה, ובפרט בהירידים באופן שכה יעשה לאיש אשר לו העוסק במלאכת שמים להצילו מכל גירת היזק כאשר עשו גם קדמונינו ז"ל.

כה דברינו אלה פה ביומא דשוקא גראמניץ יום ג' ח' ניסן ת"ב לפ"ק.

נאם אור שרגא בן מהר"ר שמואל בלוך המכונה פייבל¹

ונאם הצעיר אברהם בן א"א החסיד כמהר"ר ישראל יחיאל כ"ץ ז"ל ה"ה²

ונאם יהודה בן הר"ר אהרן משה ר"י כ"ץ ז"ל מקראקא

ונאם צבי הירש בן לא"א הר"ר משה ר"י זלה"ה

ונאם הקטן יעקב בן לא"א אברהם ר"י זצ"ל ה"ה משעברשין

ונאם יוסף יודא בן הר"ר יעקב ז"ל מפוזנא

קפ"ב. בהיות האלופים מנהיגי שלש הארצות בקשו מאתנו להחזיק יד המדפיס מהר"ר נחום מקראקא בדבר הדפסת עין יעקב ומחזור עם פי' שלא יגרמו לו היזק שאר המדפיסים או ב"כ, בכך אמרנו כן וכהוגן עשו והגנו מקדימים נעשה לנשמע בהיות כי הדבר הזה אלמלא לא נכתב ראוי להכתב לכל עוסקי מלאכת הקודש. ובפרט אשר המציא המדפיס הנ"ל דרך נכון להדפיס הספר העין יעקב ע"צ היותר טוב כאשר עיניכם הרואו הפירוש הגדול בין הראשונים והאחרונים, כי הרבה המדפיס והגדיל תושיה. לכן מן הראוי להחזיקו ושלא יעלה על לב שום בר ישראל זולת המדפיס הנ"ל וב"כ לדפוס ספר העין יעקב או מחזור עם פי' מיום גמר הדפסת המדפיס ר' נחום הנ"ל וב"כ עד כלות ששה שנים. והעובר יהא ניצוד במצודות חרם ויכריזו עליו בכל בתי כנסיות שירצה מהר"ר נחום וב"כ שהם מוכרים גם הקונים יהיו כמוהם. ורשות ביד רבי נחום הנ"ל ליקח מהם וב"כ הספרים ההם בחנם ולעשות דין לעצמו. והשומע לדברינו יונעם לו. כ"ד פה ביומא דשוקא גראמניץ יום ג' ח' ניסן ת"ב לפ"ק.

נאם יושע בן לאדוני אבי מוהר"ר יוסף זלה"ה

ונאם הצעיר יעקב בן לא"א מוהר"ר אפרים נפתלי זלה"ה נקרא ר' הירש³

ונאם יום טוב הנקרא ליפמן בן לא"א הר"ר נתן זלה"ה לוי העלר

עין יעקב מאת ר' יעקב בר שלמה'ן חביב, ח"כ (בית ישראל), קראקא ת"ג. ההסכמה ניתנה, כפי הנראה, גם בח"א, אך באכס' שלפני קרועים הדפים הראשונים. (על הסכמה זו העירני מר א. יערי).

1 נמנה עם ה"טובים" בקראקא. השוה בלבן, HZK, I, 342, 546.

2 ראפופורט. נקרא גם ר' אברהם שרענצלש על שם חותנו ר' מרדכי שרענצל. מעשירי לבוב ומכובדיה. חיבר שו"ת איתן האזרחי, אוסטרא תקנ"ו. "פיזר ונתן וסיפק מהוננו תלמידים, — היה שר וגדול בישראל, לאב ולפטרון נתמנה, — גבאי צדקה, מרא דארעא ישראל". נפ' ת"א. עי' אנ"ש, 12; השוה גם מרקן, רבי אברהם הכהן ראפופורט וספרו איתן האזרחי, ספר היובל לרבי יעקב פריימן, ברלין תרצ"ו, ע' 104-93 MGWJ; 1937, ע' 452-453. פרטים היסטוריים מרובים מתוך הס' איתן המזרחי (יקר המציאות) ניתנו אצל וינר, קהלת משה.

3 אב"ד ור"מ בלובלין מש' שצ"א בערך. נפ' ת"ד או ת"ה. עי' ניסבויים, 38.

קפג. בענין השדכנות כל שידוך שנעשה ונגמר בירידים או גם אם כבר הוציא השדכן ע"ז הוצאות ששלח שלוחים לא יותן לו שכירות רק מ"ח גדולים ממאה זהובים, אך יוסיפו מה שהוציא בבירור. שכירות השדכנות מכל מאה זהו' פוליש מ"ח גדולים. הן בהירידים¹ והן בהקהלות שהשידוך נגמר ונעשה תוך עשרה פרסאות, ואם יותר מעשרה פרסאות ע"ב גדולים פוליש מכל מאה זהובים.

ע"ד צעקות וקובלנות השדכנים שגדלה איך שאחר שמטריחים בכל כוחם לגמור איזה שידוך מערימים הצדדים ומכניסים קרוביהם או אחרים כדי להנהותם, שלא עמלו ולא טרחו כלל, וגם פליטה הנשאת תם לריק כוחם באשר שהדיינים לוקחים פסק געלד מכל מר"ק שלשה גדולים, בכך אנחנו גוזרים על הדיינים שבקהילות ובהירידים שיעיינו במאוד מאוד אם יהיה איזה ערמה מן הצדדים להקריב ולהכניס קרוביהם או איש אחר בדרך הנאה כלל. וגם הדיינים אינם רשאים ליקח כלל מסך המר"ק רק כפי תובעים ונתבעים² מהשדכנים שיעמדו לפניהם מכל א' ג' גדולים לא מן הזקוקים³ כלל.

ואשר נדרשו איכות וכמות זמן ההפסקה משעה שהתחיל השדכן אחר לשדך ולדבר על לב הצדדים כאשר ראינו מדייני קשישאי הנהוג שהיה ביניהם, כן משפט חרצנו, באם שהפסיק יריד אחד בין ההתחלה לבין גמר אוי אין להתחיל הזה שום חלק בהתחלה. אכן אם אחר הפסקת היריד הנ"ל עסק ג"כ המתחיל אף שאחר משך זמן הנ"ל התחיל שם שדכן אחר לשדך השידוך קודם שהתחיל השדכן הראשון אחר הפסקת היריד, עכ"ז הוא הנקרא מתחיל ואין לשני שום חלק בהתחלה.

התקנה נתפרסמה מפנקס זאלקווא, דף קמ"ד ע"ב באבער, קנ"ש, 87. בראש התקנה באה הכתובת: יהועתק מפנקס דג' ארצות יצ"י. בסופה: יעכ"ל. כל הנ"ל העתקתי אות באות מגוף הפנקס נאום יהודא ליב שמש וסופר דלבוש המעתיק. העתקתי אות באות מגוף הכתב ההעתק של כהר"ר יהודא ליב שמש וסופר דק"ק הנ"ל, היום יום ה' ג' טבת נאום אהרן בלא"א הר"ר יצחק יעקב זלה"ה שמש דק"ק זאלקווא לע"ע שנת נשמחה ונגילה לפ"ק. אותיות הפרט בתאריך ההעתק השני לא סומנו ועל כן אפשר לקרוא נשמחיה ונגילה = תק"ז או רק נשמחיה = ת"ג. ג' טבת תק"ז חל ביום ו' ואילו ג' טבת ת"ג חל אמנם ביום ה', יש לקבל אפוא את הפרט ת"ג. אם נשער שהתקנה תוקנה בועד ירוסלב או גראמניץ שלפני טבת ת"ג, אזי עלינו לייחסה לשנת ת"ב.

שנת ת"ג

קפד. "השוואה למצוא פשר דבר בין קהלה פוזנן והמדינה יצ"ו נעשה ביריד גניזן אלול ת"ב לפ"ק, — אודות הוצאות דנצק⁴ שעשה רווחים עד למעלה ראש העמדנו הדבר עד יריד סורן שבט ת"ג ל', כי ביני ביני יש פוטו הם היו שבי' בוועד בעלזיטץ בשנת

1 ר' נתן הנובר, יון מצולה, עמוד התורה: "ומי שהיה לו בן או בת להתחתן נסע על היריד ושם עשה חיתון כי כל אחד מצא שם דמיונו וזוגו".

2 השוה אסף, בתי הדין וסדריהם, עמ' 93-94; לקורות הרבנות, רשומות, כרך ב', ע' 273-276.

3 זקוק היינו מארק. השוה לוי, LGJ, 9.

4 להשתדלות בדבר זכות המסחר. השוה ברגר, Zur Handelsgeschichte, 18; לוי, LGJ, 72, 88, 90; וכן גם סעי' צ"א לעיל.

ת"ג. ועמנו בעצה אחת היה האלוף כמהר"ר ליב מק"ק לאדמר ועל שנינו להביא משפטנו לפני הארצות יצ"ו.

לוי, NM, חוב' ב', עמ' 21, סי' 31; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף צ"ז [צ"ח] ע"ב. בבעליז התקיימו לעתים ישיבות ועד ד' ארצות; השוה לעיל סעי' קס"ז.

קפה. ביריד (ועדו) גראמניץ ש. ז. היה בלובלין ר' "מנחם מנדל בן לא"א הח"ר יואל ווייביש זלה"ה¹.

על סמך הסכמתו לס' דמשק אליעזר על חולין מאת ר' אליעזר בר' שמואל צבי מאפטא, לובלין ת"י, שניתנה ביום ד' ז' ניסן ת"ג ל' ביומא דשוקא דלובלין.

קפו. ה"מנהיגים וקצינים דד"א שהיו בלובלין ביריד שוואנטקי ש. ז. כתבו אל הקהלות הראשיות בוולין, שישתדלו לבטל את פקודת השררה בדבר גירושו של ריט"ל הלר (ה"תוספות יום טוב") מלאדמיר.

ע"י ריט"ל הלר, מגלת איבה, ברסלא תקע"ח: "— וכל מה שעשיתי והוספתי [נגד קנית הרבנות בכסף] הוסיפו ג"כ בעלי שטנה ועשו מה שעשו, ומתוך כך נתרחקו הקרובים ונתקדכו הרחוקים וכסבורים היו לדחות אותי מן הרבנות. — ובראותם כי לא יכלו לי, המה ועוזריהם, שונאי חנם ואויבי שקר, חרשו רעה אחת להכות בסתר בכתב שטנה אל השררה מבלי חתום עליו. תורף הכתב אל השררה היה, שיצוה אל הממונה, המושל בכל אשר לו בלאדמיר, לבזות אותי ולהשפיל כבודי בענין בזוי ושפל, אשר לא נשמע מעולם אפילו על שום אדם מישראל. וביום הרביעי ער"ח תמוז ג"ת לפ"ק דרך השר לבוא ללאדמיר ונשלח לפניו ללאדמיר לבלתי מצוא אותי שמה בבואו — הג' קהלות ראשיות כתבו כתבים של התעוררות לאנשי ק"ק לאדמיר לחזק לבם להיות בעזרתו ובפרס הראשים וטובים מנהיגים וקצינים דד"א, שהיו אז ביריד לובלין. המה כתבו לדי' הקהלות הראשיות דוואלין לבלתי יתרשלו לבטל חרון אף השר הנ"ל. — והשוה על פרטי הענין גם XXI, REJ, 272 ואילך ולעיל סעי' קע"ז, קע"ח, קע"ט.

קפז. בכתב-מודעה מיום 27 ביוני 1643 (= כ"ז סיון ת"ג), שנשלח אל קהלות ישראל בקראקא, לבוב, פוזנא ולובלין, דורש מהן ולדיסלב IV מלך פולין, בהתאם להבטחתן, שיבואו בדברים אחת עם השניה ועם "שאר קהלות פולין הנמנות עמהן" וישלמו ליום החג ג' מלכים (6 בינואר) 1644 (= כ"ז בטבת ת"ד) סך 60.000 זהו' לצורך פרעון חובות המדינה. את הסכום הנ"ל יש למסור במועד הנ"ל לידי האציל יאן ויצמברג (Wizemberg) 2 הבורגראף של קראקא ומזכירו של המלך.

גוף הכתב — הטופס שנשלח אל קהלת קראקא — נתפרסם במלואו ע"י ברסון, *Diplomataryusz*, עמ' 133, 238§ (ללא ציון המקור) והשוה שם גם עמ' 133, §§ 239, 240, 241. הטופס שנשלח לקהלת לבוב נתפרסם ע"י בלבן, *ZL*, נספח. ע' 141, § 110, מתוך *Acta Castrensia Leopoliensia*, כך 394, עמ' 950. השוה גם *Volumina Legum*, IV, 374.

1 אב"ד ור"מ בפרמסלא; לפני כן בפינטשוב. ע' כיו"פ, ח"ב, פ"ה ע"ב; לוח"ז, 17; כהן צדק, שם ושארית, 17.

2 קהל קראקא חייב לו בשנת 1644 60.000 זהו' והתחייב לפרוע את חובו במשך שלוש שנים (1644-1646). ע' בלבן, *I, HZK*, 401 וע"ש גם ע' 316.

3 בפולין פקיד של המבצר (גרוד), מעקל נכסים בתוקף פסקי בית הדין (*SJP I*, 237).

קפת. ביריד (ועדז) ירוסלב ש. ז. נוכח ר' משה בן לא"א הגאון מוהר"ר מאיר זלה"ה לבית קצנאילפוגן¹.

על סמך הסכמתו לס' דמשק אליעזר על חולין, מאת ר' אליעזר בר שמואל צבי מאפטא, לובלין, ת"ו.

שנת ת"ד

קפט. גם זאת מצאנו והסכמנו לכל איש שיהא נשוי לא יבוא על החתום בשום ממרני או שט"ח או אפילו אם אביו או חמיו חתומים עמו על השט"ח ההוא. וחתימתו היא בטלה ומבוטלת כחרס הנשבר שאין בו ממש עד שיעברו עליו שלשה שנים אחרי חתונתו כדין הפקר ב"ד הפקר. והדבר הזה יכריזו בכל הקהלות כדי שהעולם יהיו נוהרים ומותרים ועומדים על זאת. וכל זה מצאנו מהיום. אמנם הממרנות קודם היום הזה יהא דינם כפי התקנה הקדומה².

העתק מפנקס הארצות יצ"ו מיריד אדר ת"ד וז"ל, הועתק מפנקס לבוב, דף פ', ע"י באבער, אנ"ש, 226 והוגה עפ"י גוף כה"י ע"י מר י. ראפופרט מלכוב (בנוסח של באבער נשמטה שורה שלמה). על דיוק ההעתק בפנקס לבוב מעידות החתימות: "הועתק אות באות מגוף פנקס הארצות יצ"ו נאום יהודה ליב סופר דלכוב³; המעיד על ההעתק נאום המעתיק אברהם זלצבורג". — השוה גם לעיל סעי' קס"ו.

קץ. עלה המוסכם שהאלמנה קודמת לגבות כתובתה מן הבעלי חובות. בין מקרקעי בין מטלטלי, אפילו לא תפסה, דהיינו כתובת אלמנה קודמת לגבות ק"ן זהו, כל זהוב שלשים גדולים כנ"ל, וכתובת בתולה קודמת לגבות שלש מאות זהו פו'⁴. ואם תברר שהכניסה לו יותר אזי עכ"פ תטול בראש ק"ן זהובים או ש' זהובים כנ"ל. ובמותרות אם הניח בעלה קרקעות היא קודמת עד כדי מה שהכניסה לבעלה. אבל במטלטלין היא כמו שארי בעלי חובות לקח חלק כחלק, ואפילו אם היא תפסה במטלטלין או אם היה הבע"ח תופס, דינם שוה, ועכ"פ אין להאשה זכות במטלטלי כל זמן שיש שם קרקע כי לעולם תיטול הקרקע בראש.

התקנה נתפרסמה מפנקס לבוב, דף פ', ע"י באבער, אנ"ש, 226. בראשה באו הדברים: "העתקה מפנקס הארצות יצ"ו מי שיש עליו כתובה וביח". בסופה דברי החתימה: "העתקתי כגיל אות באות יהודה ליב סופר מלכוב; נאום המעתיק מן ההעתק הנ"ל יעקב מבית קאצינאלינפוגין". פרט"השנה חסר אך נראה לי לשער שגם תסנה זו כקודמתה באותו הדף של הפנקס (סעי' קפ"ח) היא משנת ת"ד. — התקנה נזכרה גם בספריו של ר' משה יקותיאל קופמן כהן: חוקי משפט, דף י"א ע"א, סי' י"ב; חוקי דרך, דיהרנפורט תק"ו, דף ח', סי' ק"ב. השוה תקנה כיוצא בזו לעיל סעי' ק"כ ועיי"ש גם בהערות.

קצא. "בהתאסף ראשי עם יחד כל העדה יצ"ו בררו למנהיגים ליריד גרא מניץ ד"ת לפ"ק לישיב במושב זקני הארצות יצ"ו האלופים הקצינים כמוהר"ר נפתלי הירץ גינצבורג⁴

1 אב"ד דק"ק לובומלא, העלם, מאהליב. נכדו של שאול וואהל, חתן הקצין ר' בנימין בינוש מפוזנא. ע' דע"ק, 89; לימשיק, אבות עטרה לבנים, ר"ב.

2 השוה לעיל סעי' קכ"ה. 3 השוה עליו כיו"פ, ח"א, כ"ס ע"א. 4 נדפס פ"ט.

4 בר' יצחק אייזיק, חתן ר' מאיר וואהל. ממנהיגי הקהל בפוזנא בש' ת"ב-ת"ו. קהל פוזנא נתחייב לו אז

וכהר"ר יששכר בער סג"ל לחקן כל דבר ודבור על אופניו כיד ה' הטובה עליהם. אך ורק בעניני מסים ובעניני תשלומי הקהלה וכן מי שרוצה לעקור דירתו מקהלתנו, ושאר עניני דקהלתנו, מה שיש היוק ופסידא לקהלתנו, מה שלא היה מאז ומקדם לא יכנ"ס ראשם לשום ענין כזה וכיוצא בו, ולא יחתמו חתימתם על הסכמה זו וישיבו להארצות, שלא נשלחו להכניס לענינים כאלה. לעדות ולראיה אמרנו להעלות רשום בפנקס היום יום ב' כ"ב אדר ד"ת לפ"ק. והנה לאלופים משולחים הנ"ל לא נתנו להם כח להכניס את עצמם לענינים אלה ומכ"ש שהם לא יציעו דברים כאלה לפני שלחן ארצות בעונשים וקנסות גדולים ונפלאים, אשר לא יוכלו שאת. ואם יעשו להם איזה כח מענינים הנ"ל יביאו כתוב וחתום שנעשה נגד רצונם. נעשה יום הנ"ל בהסכמת כל הקהל יצ"ו.

פרלס, MGWJ, 1867, 343-344; מתוך פנקס פוזנא.

קצב. בדבר האונדוקטא² שהוזמנו האלופי' המוכסני' לפני הארצות יצ"ו ביריד לובלין אדר ד"ת ל', וביריד הנ"ל האלופים המוכסני' חילו פני מנהיגינו האלופים הקצינים [מפוזנא] שיהיו בלובלין יריד הנ"ל³, שיהיו בשב ואל תעשה ולא יתערבו בענין זה אצל הארצות ותקעו כפם ליד מנהיגנו לשמור לעשות ולקיים כל מה שיטילו עליהם הקהל יצ"ו. ככן מחוייבי' האלופי קהל יצ"ו לגמור ענין הנתינה ההוא קודם שילכו לגניזן יריד דהאידנא.

לוי. NM, חוב' א', ע' 9, סי' 25; מתוך פנקס הכשרים בפוזנא, דף ס"ו ע"ב.

קצג. פסקנו בין האלופים הקצינים מנהיגי ד"א יצ"ו ובין האלופים הקצינים מנהיגי מדינת ליטא יצ"ו ע"ד החילוקים והטענות שהיו ביניהם לפנינו. בראש ע"ד ספחת⁴ הידוע אשר נפסק מקדם ע"י בירור⁵ שיחשבו מנהיגי ד"א יצ"ו לערך תשעה אלפי זהו פו' וגם ההוצאות שהוציאו מנהיגי ליטא יצ"ו, ומכל הסך יתנו האלופים הרוזנים מנהיגי ליטא חלק השביעית והמותר יתנו האלופים הרוזנים מנהיגי ד"א יצ"ו כן יקום

10.000 זהו' (לוי, NM, חוב' ב', ע' 21, הע' 6; אמנם לוי כתב 100.000 אך נראה לי שאין זו אלא טעות-דפוס). אח"כ אב"ד בק"ק פינסק וסלוצק. גפ' תמ"ו, ע' לוי, LGJ, 53, 63; מביד, תר"ם גינבורג, 23, 191, 207, 211, 227; ליפשיץ, אבות עטרה לבנים, דף קנ"ג; פמ"ל, סעי' תקע"ז, תקפ"א, תרע"ו; ע' 293, 294.

1 בר' יואל? השוה לוי, NM, חוב' א', ע' 9, הע' 5. ואולי הוא יששכר בער בר' אברהם ס"ל, הנמנה בש' ת"ה עם מנהיגי פוזנא. ע' לוי, LGJ, 85.

2 Inducta = מכס מיוחד שהוטל בש' 1643 על כל הסחורות "המובאות ואשר תובאנה למדינה". כדי למנוע עלית מחירים נדרשו הסוחרים להישבע, שלא ירוויחו "אם incola (תושב, אורח) — 7 [למאה], אם advena (אורח) — 5 [למאה], אם infidelis (יהודי) — 3 למאה". ע' IV, Volumina legum, 65, 74. 3 השוה בסעיף הקודם.

4 על אודות הספחת השוה פמ"ל, סעי' ת"י, תל"ח, תק"א וגם ועד לענטשני תמ"א להלן. דובוב משער שהכונה לגרים הנספחים על בית ישראל ע"פ מאמר התלמוד "קשים גרים לישראל כספחת" (יבמות מ"ז ע"ב) והשערות מתקבלות על הדעת בשים לב לחסיסה הדתית באותם הימים. על ההתגירות בתקופה ההיא בטולין ע' לוי, JjIG, VII, 378-375, IX, 498-503, XI, 268-271; דובוב היהודים והרפורמציה בפולין במאה ה"ז, Boexodъ, 1895, חוב' 5, 7, 8; מיזס, Judaizanci we wschodniej Europie, וורשה, 1934, ע' 72-71 (ה"מ מתוך Miesięcznik Żydowski). אכן באגרת של ר' משה זכות (קייסמן, MGWJ, 1894, 95) משמשת המלה ספחת רמז לעלילת דם וצ"ע.

5 השוה לעיל סעי' ק"ט.

וכן יהי. ואיזה מהצדדים הנ"ל שהוציא מותרות עפ"י החלקים 1 מחויבים לשלם לצד שכנגדו במיטב. וכל ההוצאות שהוציאו אחר הפסק הנ"ל מצאנו וראינו שיתנו האלופים מנהיגי ליטא יצ"ו לכל אלף מאה וששה 2 זהו פו. ובדבר הוצאות שמוציאים פה לובלין לטרובינאל 3 ביומא דשוקא מצאנו שמה שמוציאים במתנות בהתחלת ביאת הטרובינאל הן מעט הן הרבה. מכל זה פטורים אנשי ליטא יצ"ו. וכן מכל שארי הוצאות, חוץ ממה שנותנים בירידים מחמת עסקי הירידים 4 מחויבים מנהיגי ליטא יצ"ו ליתן חלק שביעית ע"פ פסק הקדום 5, דהיינו אם יהי איזה מנהיג או איזה איש הגון מאנשי ליטא יצ"ו פה בעת ההיא יצרפו אותו אליהם קודם הנתינה. וע"ד הוצאות וורשי 6 מחמת הרשעת שנתחדשה 7 אין כעת פנאי לעיין בדיניהם ויצא הדבר לאורו ביריד גראמניץ ת"ה הבע"ל. ומחמת הוצאות הגולנים 8 שבסביבות מצאנו שאנשי ליטא פטורים מזה.

וע"ד שמנהיגי ד"א תבעו את מנהיגי ליטא יצ"ו מחמת הוצאות לשלוח לרומי 9,

1 בהעתק בריסק: החלקים הנ"ל. 2 בהעתק בריסק: ק"ו.

3 השוה בלבן, JL, 34-29; פמ"ל, סעי' שצ"ד.

4 השוה פמ"ל, סעי' מ': "והוצאות העולה ביריד ראקאווי — יעלה ויבוא אל תוך חשבון המדינה כמו הוצאות יריד לובלין". ועי' גם בלבן, JL, 30-29.

5 השוה לעיל סעי' ק"ט. 6 בהעתק בריסק: ווארשי.

7 נראה שה"רשעות" היא איסור הישיבה בעיר. עי' ברסון, Dyplomatyusz, ע' 144, § 253 והשוה גם לעיל סעי' ק"ט.

8 השוה גם פמ"ל, סעי' שצ"ח, תרכ"ח.

9 כפי הנראה לשם השתדלות בדבר אגרת של האפיפיור נגד עלילת הדם. משנות שצ"ו-שצ"ט ידועות לנו כמה עלילות בלובלין, קראקא ולענטשני (עי' דובנוב, Boexod, 1895, חוב' א', 123-135; חוב' ב', 74-65 וכן לעיל סעי' קע"ב) ויתכן שכתב-היד "תעודות משפט היהודי יעקב השמש, 1644" השמור בספריית קרשינסקי בוורשה (בלבן, Bibliografia historii Żydów w Polsce, וורשה 1939, עמ' 19, § 406) עלול להגיה אור על הסיבה הישירה של השליחות. — הסתייעות בבוללא של האפיפיור נגד עלילות הדם אנו מוצאים אגב בפולין גם לפני כן, בשנת 1598. עי' K. Bartoszewicz, Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w., Kraków 1914, p. 117.

בשנת ת"ד עשה באיטליה בשליחות דומה ר' יעקב בר' נפתלי מגניזין (קויפמן, MGWJ, 1894, 96-94 והשוה גם הע' 3 לעיל) ונוטה הייתי לזהותו עם השליח של הועד (היסטארישע שריפטן פונם ייווא, כרך ב', ע' 74), ברם, העיון בקונטרסו של ר' יעקב הנ"ל, נחלת יעקב מליצות, אמ"ד ת"ב, לא אימת את השערת. שליחו של הועד יצא לרומי לפני שנת ת"ד ואילו ר' יעקב עוד היה בשנת ת"ח בגניזין בעדות עצמו בפתח דבריו לסליחה על גזרות ת"ח שפרסם באותו קונטרס: "זאת חיבר האלוף — כשהיה בצל קורתי בק"ק גניזין קהל עדתי". הוא עצמו מספר כמו כן שלא יצא את גניזין בשליחות צבורית: " — לכתת רגלי לא נסיתי, כאשר לע"ע בעו"ה נע ונד הלכתי, מרוב גודל הלחץ זו הדחק שנדחקתי, שאין לחם ושמלה בביתי, ועל כן ניהר גרוני על שריפת בית מלוני".

על תוצאות ההשתדלות ברומי אנו שומעים אך בשנת תכ"ד. בי"א טבת אותה שנה (9 בפברואר 1664) כתב ראש הדומיניקנים יוהאן בפטיסט דה מריניס אגרת מרומי אל הפרובינציאל של המסדר בטולין האב אלאן חודורוסקי, שבה גינה את עלילת הדם וקרא את בני המסדר להגן על היהודים מפניה. עי' [M. Stern], Die Päpstlichen Bullen über die Blutbeschuldigung, ברלין 1893, ע' 123, 134-137. והשוה גם בלבן, HZK, II, 34.

מצאנו אחר שנשלח ונעשה ההוצאות ההיא בלי ידיעתם פטורים אנשי ליטא מזה. ומחמת מה שזכר בפסק הקדום מהגאונים בגראמניץ שצ"ו ל' בחודש אדר שני¹, וז"ל: ועל הדיינים אנחנו גוזרים בחרם שלא ישמעו לקול ארצות בדברים הנ"ל מה שהוא נוגע לאנשי ליטא יצ"ו, ויעשו משפט על הבורח על פי דת תורתנו הקדושה² ולא ע"פ תקנות וכתבים דהארצות³ כנ"ל — בכך מוסיפין אנחנו שאין רשאים אף להוסיף דיינים בכל דין שבין אנשי פולין לאנשי ליטא, וגם גוזרים אנחנו בחרם גם על פרנס יריד שמחויב להחזיק הפסק ההוא ולגזור על השמשים לילך בשליחות אנשי ליטא יצ"ו. ואם ח"ו יהי נראה בעיני אנשי מדינות ליטא שאין הפ"ה מקיים הפסק, רשאים לקבול עליו לפני הגאונים הרבנים שיהי בימים ההם ביריד ההוא. גם זאת מצאנו מאחר שאין לאנשי מדינות ליטא יצ"ו שום ראש מדינה בוועד ר"מ היושבי בשלחן גבוה, ולכן אפשר שעי"ז מתעכבים עניניהם עד לבסוף, לכן מחוייבי ר"מ יצ"ו שלא לעכב משפטי אנשי ליטא שיש ביניהם ובין הארצות יצ"ו. ולהיות⁴ הכל נידון ומתוקן קודם שיהי נפסק הפרעון בירידים בעונש הנ"ל. כל הנ"ל יקום בכל תוקף.

כ"ד החותמים יו' ה' 5 ב' ניסן יריד גראמניץ ד"ת ל' פה לובלין.

נא' י"ט הנק' ליפמן בלא"א הר"ר נתן זלה"ה לוי העליר

ונא' מנחם מענדל החונה לע"ע בק"ק פרעמסלא⁶

ונא' שלמה זלמן בא"א מוהר"ר ירמיי' יעקב זצ"ל⁷

ונא' הק' נפתלי בלא"א הגאון מוהר"ר יצחק כ"ץ זלה"ה⁸

הפסק נמצא בפנקס מדינת ליטא, העתק הורדנא, ע' 258 והעתק בריסק, סעי' תתקנ"ג, ונתפרסם ע"י הרכבי, האסיף, ו', 155-156; ואח"ז ע"י דובנוב, פמ"ל, ע' 279.

קצד. ביריד (ועדו) גראמניץ ש. ז. היה בלובלין "אלעזר איש צבי בן לא"א מהר"ר שמואל החסיד וצלה"ה"⁹.

על סמך הסכמתו לש"ע יריד, קראקא ת"ו, שניתנה יביום ג' ר"ח אדר שני בשנת ש"מט"ה כל בטרדא דשוקא דלובלין".

1 גוף הפסק לא נשתמר. 2 השוה לעיל סעי' קל"ח. 3 בהעתק בריסק: ד' הארצות יצ"ו.

4 בהעתק בריסק: ויהי'. 5 ב' בניסן ת"ד חל ביום ו' ולא ביום ה'.

6 ר' מנדל בר' יואל פייביש; השוה לעיל סעי' קפ"ד.

7 אב"ד דק"ק בריסק. ע"י עיר תהלה, ע' 118, 155, 177, 195; פמ"ל, סעי' תי"ג, תכ"ב, תמ"ו.

8 אב"ד דק"ק פינסק. לפני כן בקהלות אחדות במורביה. מש' ת"ו בקירוב בלובלין. הלוח לוועד מדינת ליטא סכומים גדולים ברבית. נס' בלובלין ת"י. ע"י ניסנובים, 55; ראפופורט-הארטשטיין, שלשלת זהב, מוקצ'בו תרצ"א, 74-76; פמ"ל, סעי' שפ"ו, שצ"ח, תי"ג, תכ"ב, תמ"ה, תפ"א, תק"א.

9 אב"ד ור"מ דק"ק אפטא בגליל קראקא. בשנת ת"א נמצא בוניה בדרכו לא"י. חיבר ס' דמשק אליעזר (ע' בסעיף הבא), שיח השדה (לובלין ת"ה) ועוד. קרא עצמו "איש צבי" ע"ש אבי אביו ר' צבי הילמאן. ע"י כיו"מ, ח"ב, פ"ד ואילך; הורוויץ, MGWJ, 1930, 17.

קצה. אנחנו עם יי אלה אשר מארצו יצאנו, ובכל גויים זריתנו, ואף גם זאת בהיותנו בארץ אויבינו לא מאסנו, להפר בריתו אתנו, וכאשר נשבע לאבותינו, והיה השירה הזאת לכם לעד, כי לא תשכח מפי זרעם. ונוסף עלינו כתב לך על פי הדברים האלה אלו תורה שבפינו ולמען צדקו יגדיל תורה, הגדיל תורה לא נאמר, מכאן הרשות נתונה לכל חכם שבדורינו. והנה קם חכם א' מופת דורינו, וזאת התורה אשר צוה לנו מורשה ירושה לו מאבותיו ולו את אבותינו, הנקרא שמו המפורסם בישראל מהר"ר אליעזר בן מהר"ר שמואל גאונינו ואלופינו, מסובל בתורה בבלי תלמוד ארצינו, ובספרא וספרי ומכילתא ותוספתא וכל הפוסקים הראשונים ועד אחר[וני]נו, לא הניח כלום מהויות דאביי ורבא חדשים וגם ישנים. זהו מבקיאותיו ומה גם שמחדש בטובו בכל יום ובכל הלכה מחריפותו, לא נמצא כמוהו מימות אבותינו וקרא שמו דמשק אליעזר, שדולה ומשק' מתורתינו. הן כל אלה ראתה עינינו וקראנו ושנינו על כל הש"ס. וזה החילו להדפיס מסכת חולין להראות את עשרו ורוב תפארת תורתו גם לזולתינו. ועלינו לשבח לאדון הכל שחלק מכבודו ליריאינו גם בימינו. לכן אף כי שהיא תקנת קדמונינו שלא ליתן להדפיס שום ספר חדש שלא ברשותינו מ"מ להאחד אליעזר הנ"ל נתנו רשות להדפיס ברצוננו. ומי יתן ויכתוב כל מיליו על כל הש"ס כאשר ראתם עינינו. אלא שההוצאה מרובה וי"י יעזרנו. הכי קרא שמו אליעזר, לעזרת יי בגבורים מגבורי ישראל המתנדב' בעם לתומכים מאשרינו. ובזכות זה י"י צדקינו ישלח משיחנו, ויביאנו לארצינו במהרה בימינו. כ"ד החותמים ביריד יערסלב בשנת אש ד"ת למו.

נאם ר' הירש כ"ץ מפרעמסלא 2 ור' אברהם כ"ץ מלובוב 3 ור' מרדכי שאליס 4 מק"ק קראקא 5 ור' וואלף מקראקא 6 ור' יוסף ר' מענדל 7 מפוזנא 8 ור' יודא מפוזנא 9 ור' שמואל מק"ק קאליש 10 ור' גדלי' מאוסטרוה 11 ור' יעקב מקרעמניץ ור' ליב מאנליש מלובלין 12 ור' ליב משידלוף 13.

- 1 הכוונה לא היתה ל"שום ספר חדש" ממש, כי אם לספרים חדשים בדרוש ובהוראה. השוה היילפרין, קרית ספר, שנה י"א, ע' 108-109. 2 אולי Jeleń Salomonowicz, ממנהיגי הקהל. שור, ŻP, 148.
- 3 הוא אברהם הכהן ראפופרט שרענצלש. השוה לעיל סעי' קפ"א.
- 4 שאולס? 5 השוה ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, חוב' ב', 26.
- 6 ר' שמעון זאב בר' כלב אברהם. חתן ר' מגדל ר' אביגדורש. דיין בקראקא. נפ' ת"ז. עי' ווטשטיין, שם; לוח"ז, 60. 7 צ"ל: ר' מענדלש.
- 8 ועד מדינת ליטא חייב לו בש' ת"ז 18,000 זהו' קרן וזהו' רבית עי' פמ"ל, סעי' תמ"ט והשוה גם סעי' ת"פ, תק"א. 9 עי' יוסף יודא, לעיל סעי' קפ"א.
- 10 בר' יעקב. מעשירי העדה. הלוח לקהלת פוזנא בשעת דחקה סכום מסוים נגד משכון פרוכת יקרה (לפני ש' 1672). עי' קויפמן, MGWJ, 1895, 45, 91. בש' 1677 הוא חתום בין שאר מנהיגי פו"ג על כתב התחיבות בענין הלואה שלו מן הסוחר גולדבאך מברסלא. עי' MGWJ, 1906, 219.
- 11 כנראה "גדליה במ' ישראל שלמה המכונה ר' זלמן ז"ל איש ירושלים", החתום על אגרת של קהלת אוסטרא אל ריט"ל הלר מט"ו (2) באב ת'. עי' XXI, REJ, 274 והשוה גם מזכרת, 62.
- 12 בר' שמואל. "היה מציב ומעמיד הקהלה". נפ' ת"ז. עי' גיסנבוים, 74.
- 13 מסולין גדול. עי' לוין, Dubnow-Festschrift, 128.

דמשק אליעזר על חולין, מאת ר' אליעזר בר' שמואל צבי מאפטא, לובלין ת"ו. השוה גם בסעיף הקודם. — מלבד ההסכמה המשותפת ביריד ירוסלב הנ"ל ניתנו לספר כמה הסכמות של יחידים: 'הק' שבתלמידיו יחיאל מיכל בא"מ ר"מ מהר"ר אליעזר זלה"ה 1 חותם ביומא דשוקא ביערסלב דית של תורה לפ"ק. "והמדבר בצדקה של תורה היום יום ב' ד' אלול דית ל' ביומא דשוקא פה יערסלב לסדר תצא למלחמה במלחמה של תורה נאם אורי ק' ליפמן בא"מ הר"ר יצחק גרשם חפץ ז"ל מפוזנא²; "יהדותם ביומא דשוקא דיריד יערסלב דית לפ"ק זעירא דמן חברייא אברהם בן לא"מ מהר"ר מאיר שליט"א³. — כמו כן היה ביריד (ועד?) הנ"ל ר' יצחק אייזיק איילנבורג פריסילש⁴; עי' ג. שלום, כתבי"ד בקבלה, ירושלים תר"צ, 68.

שנת ת"ה

קצו. ביריד גראמניץ ש. ז. עמדו לדון "בדבר הוצאות וורשי מחמת הרשעה שנתחדשה". השוה לעיל סעי' קצ"ב.

קצו. ביריד (ועד?) ירוסלב ש. ז. השתתפו ר' "נתן נסע יכונה בן א"א מרנא ורבנא הגאון משה מרדכי כהנא זצלה"ה", "שבת בן הגאון הגדול נשיא בא"מ מהר"ר ישע"י סגל הורוויץ ז"ל הנקרא שעפסל פה פוזנא⁵, ר' "יוסף בן לא"מ מהר"ר אליקום הנקרא געץ זצ"ל ה"ה חונה בח"ל דק"ק לבוב⁶ ור' "מנחם מענדל איש מבית לוי משידלוב⁷".

על סמך הסכמותיהם לט' שפתי כהן (ש"ך), קראקא ת"ו. הסכמותיהם של ר' יו"ט ליפמן הלר, ר' יושע בר' יוסף מקראקא, ר' נפתלי בר' יצחק מלובלין, ר' יושע העשיל בר' יעקב מלובלין, ר' משה בר' יצחק מלובמלא, ור' שלמה בר' נתן שפירא מסטנוב — מחוסרות תאריך ואין לדעת אם גם הן ניתנו באותו הזמן.

שנת ת"ו

קצח. "האלוף הפרנס המרום מהר"ר הירץ גינצבורג יצ"ו תקע לנו את כסו קודם שהלך לק"ק לובלין אדר ת"ו, שלא ישתדל לעצמו אצל אלופי מנהיגי ארצות ביריד הנ"ל מה שהוא נגד והיוק קהלתנו יצ"ו. ואם שישתדל לו דבר מה, יהיה מה שיהיה, אותו דבר בטל ומבוטל וכחרס הנשבר וככל דבר שאין בו ממש. והנעשה נעשה יום ה' ו' אדר ת"ו ל' נעשה בסנינו ח"מ לעד' ולראי' כתבנו וחתמנו. והיוק דב"ח ומה שיהיה דב"ח ד"ק והכל שריר ברור וקי'. נאם —".

לוי, NM, חוב' ב', ע' 21, סי' 32; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף ע"ג [ע"ח] ע"ב.

1 חשוה מפ"הס, 92.

2 מחבר הס' קרית חנה, פירוש לפרקי אבות, פראג 1612. עי' פרלס, GJP, 83.

3 ז"ק. ר"מ בלבו. נפ' ת"ה. עי' אנ"ש, 4.

4 דיין ודרשן בקראקא. מש' ת"ח בקירוב אב"ד בליסא. נפ' במורביה בש' ת"ו. עי' כיו"ט, ח"ב, צ"ו ע"ב; לוי, GJL, 173, 378.

5 בש' ת"א-ת"ח אב"ד בפוזנא. עי' NM, II, 22, הע' 4; LGJ, 33, 84; והשוה גם הורודצקי, התקופה, כ"ה, 449-437.

6 בש' ת' היה רב בלויצק. אח"כ היה רב בלבו. חו"ל. נפ' ת"ב בלבו. עי' XXI REJ, 225; אנ"ש, 91.

7 הסכים בשידלוב שצ"ד לט' אהבת ציון, לובלין שצ"ט.

קצט. ביריד ירוסלב ש. ז. נתקיימה התוועדות של "מנהיגי ארצות". פרטים לא נשתמרו.

ווטשטיין, מפנקסי הקהל בקראקא, "תהלה לדוד" (קויפמאן), ע' 76, תעודה ח': — והסך הנ"ל נמסר וניתן ביריד ירוסלב העבר — כמבואר באר היטב בפנקס מכ"ת מנהיגי ארצות יצ"ו כאשר ראינו העתק מתוך הפנקס הנ"ל. — נעשה בק"ס היום יום א' י"ב חשון תז"ן לפ"ק. — יריד ירוסלב שקדם לחשון ת"ז חל בשנת ת"ו.

ר. מחשבונה של קהלת פוזנא עם ועד ארבע ארצות "לפי ערך שנת ת"ו ל'": — כל גראמניץ לובלין. ש"ג זהו' כ"ג מעו' עני' וא"י ולקרובי ר"י קאז'י; צוק לובלין 2 ר' זהו' עם שאר הוצאו'; — לארצות סכומ' ח' אלפי'; לארצו' גלגולת ה"א לע"ב אלפים כל שנה 3 עו' רווחים יריד לובלין אדר ת"ו ל' ס"ז אלפים; רווחים ירוסלב ת"ו ל' ד"א תל"ח זהו'; רווחים ס"י לובלין ת"ו ל' בא בערך אלף תש"ס זהו'; סכומ' וגלגולת לארצות ו' או ז' אלפי' בערך — חלקינו לששים אלפים דאניטיפא⁴.

ליון, NM, חוב' ב', ע' 21, ס' 33; מתוך פנקס פוזנא (ללא ציון הכרך והדף).

שנת ת"ז

רא. "הקהל יצ"ו מחוייבי" לקיים הפשר הנעשה ע"י משולחים ללובלין אדר ת"ז ל', הלא המה הגבורים האלוף' כמוהר"ר אלי' דיין 5 וכהר"ר בער ר' יואלש על כמה שניתן להם כח והרשאה ע"י האלוף' ל"ב אנשים⁶.

ליון, NM, חוב' א', ע' 10, ס' 32; מתוך פנקס הכשרים בפוזנא דף ע"ב. מהו טיבו של הפשר ויחקו לועד אינם ידועים לנו.

רב. ר' שמואל בהגאון מוהר"ר חיים מבחם מן נחן לקהל פוזנא "שט"ח על הארצות ג"א ת"ק זהו' זמן עובר מאלול ת"ז ל', ט"ז זהו' ממאה".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 22, ס' 33^a; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קפ"ג [קפ"ח] ע"א.

רג. "אודו' הממרנו' שביד האלוף המרומם כמהר"ר אייזק ר' יעקלש⁷ מק"ק קראקא על האלוף' ראשי מנהיגי ק"ק פוזנא והם בסך ל"ג אלפי' ש"ן זהו' — כמשמעו' התקשרות דברי פשרה ההיא שהראו המנהיגי' בפנינו הנעשה ביריד ירוסלב ת"ז. והנה ביר הראש כמהר"ר

1 = ר' יוסף, השוה לעיל ע' 60, הע' 3.

2 השוה לעיל סעי' קצ"ב. גם בש. ז. (1646) היו פרעות בלובלין. עי' בלבן, JL, 12; ריאבינין, Materiały do historii m. Lublina, 323 §.

3 72.000 זהו' הוא הסכום הכולל של המס ליהודי פולין כולה. למעשה עלה, לפי תקנת הסיים מש' 1643, 70.000 זהו' (Volumina Legum, V, 69). ונראה שנגבו עוד 2.000 זהו' להוצאות. השוה גם לעיל סעי' כ'.

4 Donitiva, מתנות.

5 כנראה ר' אליהו טוביה דיין. נזכר בתפקיד זה בפוזנא בש' שצ"ג, שצ"ו, ת"ת"ו, תי"ד. עי' NM, I, 10, הע' 7.

6 השוה ליון, LGJ, 75; "כל הקהל הקודש יצ"ו ק"ק פוזנא דהיינו ל"ב אנשים" (מתוך פנקס פוזנא).

7 גרסא ר' טעקלש וטעות היא. השוה לעיל ע' 30, הע' 2.

אייזיק כמה כתבי' ופסקי' מהאלופי' גאוני ארץ ראשי ישיבות. ומשמעותן שהרשות והרמנ' בידו לכופ אותם על התשלומין אף בערכאות והוא הלך בעקבות משמעות פסקי' ההמה להוציא מתחת ידי המנהיגי' סך החוב' ביד חזקה".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 22, סעי' 333; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קפ"ה [ק"צ] ע"ב.

ר"ד. "כתב 1 על מנהיגי פולין סך תר"ה זהו' קנב 2 וח' מעסק וואלחייא, מלבד זה שנרשם בריסטר 3 ר' מאיר שמש 4 שהוציאו אנשי ק"ק סלאנימא בעסק הליז י"ב זהו". פמ"ל, שנת ת"ז, סעי' תמ"ט.

שנת ת"ט

ר"ה. "עוד שקלו וטרו ל"ב אנשים מאחר שעת קבוע יום המוגבל לוועד שיתאספו העדרים האבירים אלופי ראשי ארבעה ארצות יצו' בק"ק אפלה וצריכי' אנחנו לבא לשם להפיל את תחינותינו ולחנן על נפשינו בדבר הנושים האצים ונגשים ורוצים לבוא בערכ[א]ותיה' ע"פ הפסק 5. בכן לבכות בדמעות שליש ולעשות הפצרות גדולות לבטל הכפייה של שר ומושל שלא יהיה אויבינו פלילים. ועוד שקלו וטרו אם להשביע בני קהלתינו ולהביא השבוע' כתוב וחחום לוועד הנ"ל, להראות להם את גודל הלחץ וזו הדחק שעל רוב בני קהלתינו 6. ובכן הסכימו שכהיום הוא ללא צורך להשביע אותם אמנם באם שאלופי' מנהיגי' ארצות יחפצו השבוע באיכות ומהות ואופנים שיהיה השבועה, אזי עלינו לשמור ולעשות ולקיים ככל חפצם ורצונם. — עלה המוסכם לשלוח לפנינו משולחים לוועד אפלה הנ"ל אנשים חשובים, אשר להם כח יד ושם לעמוד בהיכל הוועד הנ"ל ואשר דבריהם נשמעי' לבסל צר ומושל כנ"ל, גם להשיג רוחה ורחבה עד הרחבת גבול לבני קהלתינו. בכן נתבררו האלופי' המה הגבורים מוה"ר אלי' פרנס 7 טובי' ומוה"ר ליב ר' זעליבש — יום א' י"ג אייר תס"ל".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 22, סי' 35; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קפ"א [קפ"ח] ע"א. התעודה נזכרה גם ע"י פרלס, MGWJ, 1867, 348.

ר"ל. בש. ז. (1649) נזכר בתור syndicus Judaeorum (שחדלן ועד ארבע ארצות) Marcus Wekel.

ברסון, Dyplomatoryusz, ע' 140, 250. כן גם בש' ת"ח, עיי"ש ע' 144, 235 והשוה גם לעיל סעי' קצ"ג.

שנת ת"י

ר"ז. — הקצינים רוזני הארבע ארצות ראשיהם ומנהיגיהם והאלופים אשר בראשם הגאונים ראשי ישיבות ואב"ד, בהיות' בהתוועדות דק"ק לובלין בין גאולה

1 בהעתק בריסק: כ"י. 2 בהעתק בריסק: כב"ג.

3 בהעתק בריסק: בריסטר של. 4 ממדינת ליטא. בר' אליהו. השוה פמ"ל, סעי' תנ"ז.

5 השוה לעיל סעי' קצ"א, ר"ג.

6 השוה פרלס, GJP, 58 ועי' גם קויפמן, MGWJ, 1895, 46-38.

7 נזכר בתור Elias Senior Poznański גם בפסק-דין של מלך פולין מש' 1666. עי' Dyplomatoryusz, ע' 160, 363. ליון, NM, II, 23, הע' 3 מזהה אותו עם אלי' דיין (השוה סעי' ר"א לעיל), אך לי נראה שהוא הוא אשר "כל ביתנו נאמן הוא האלוף והקצין כהר"ר אלי' פרובסט יצ"ו". עי' ליון, LGJ, 76.

לגאולה דשנה זו תא"ו יו"ד לפ"ק, עלה המוסכם ביניהם, קבלו עליהם ועל זרעם אחריהם להתענות בכל ארבע הארצות את יום העשרים לחדש סיון בכל שנה ושנה ביום ההוא, אשר התחילה הצרה בק"ק נעמרו בגדולה. והיום ההוא נכפלה בו הצרה, שכן מלפנים היתה בו ג' זורה רעה בשנת תתקל"א לפרט, כמו שנמצא בסליחות שאומרים אותם במוסף יה"כ סי' קי"ב שתחלת 'אמוני שלומי ישראל' כו'. וזכ' מבין שמונ' עשר' ומעלה ונקב' מכת חמש עשרה שנה ומעלה מחויבי' להתענו' ולהשלי' כמו בתעני' צבור. אך מעוברות ומיניקות וחולי' ליע' יתנו פדיון. גם בכלל יהי' נגבה מכל אחד כפר נפש ולחלק לעניי' לומדי תורה. ומחויבי' לקרו' ויחל שחרית ומנחה כמו בת"צ, גם להזכרת נשמותיה' של ההרונים אשר לא יספרו מרוב בעו"ה יהי' נאמר אל מלא רחמים כו'. וכן גם בכל רגל ורגל יאמרו אמ"ר להזכרת נשמותיה'".

ריטיל הלר, סליחות ליום כ' סיון, [קראקא ת"י]. הקדמת המדפיס². (הובאה גם ע"י גורלנד, לקורות הגזרות, חוב' ו', ע' 55). — זכר יום הצום כתענית צבור שנקבעה ע"י ועד ארבע ארצות מצוי גם בכרוניקות של אותם הימים וגם במקורות אחרים. ר' נתן הנובר, יון מצולה, ויניציאה ת"י, דף י"ע, מספר: — ועשו להם גאוני ארץ דארבע ארצות יצו הרבה תקנות חשובות ותקנו תענית צבור לכל מדינת פולין ביום עשרים בחודש סיון לדורות בו ביום שנעשה הריגות נעמרו. כיוצא בזה מספר גם ר' מאיר בר' שמואל משברשין בס' צוק העתים. קראקא ת"י: — ואז נתאספו ראשי המדינות — והתקינו כמה תקנות וקבעו צום בעשרים לסיון יום הריגת נעמרו (גורלנד, לקורות הגזרות, חוב' ד', ע' 25; והשוה גם א. יערי, קרית ספר, שנה ס"ז, ע' 375). גם הס"ז לאוי"ה, סי' תקס"ו, ס"ק ג' מזכיר תענית זו: יוניל להתענית שגזרו מנהיגי שלש ארצות בצירוף גאוני' להתענות בכל כ' סיון משום רוע הגזרה בעו"ה, יש לקרות ויחל אפי' כשחל ביום ב' או ה', שתענית זה הוא קבוע אפי' ביותר מב' וה' דאחר הפסח וסוכות. וכן כתוב גם בקונטרס בית הכנסת הישן בפוזנא (העתקה), דף ב' ע"ב: "בשנת תקמ"ו לפ"ק חל [כ' סיון] בערב שבת ואמר הגאון מוה"ר יוסף גרין, שראה בפנקס דידא שבפירוש נאמר שם שלא להשלים וכן צוה שלא לומר ענינו בשחרית ולא לקרות ויחל במנחה ולא להשלים רק אחרי יציאת בית הכנסת. אבל בשחרית היו קורין ויחל (ליון, II, NM, ע' 47, סי' 87). מצאנו כמו כן בהערה כתב"ד⁴ בשולי הס' עטרת צבי, יעסניץ תפיב, דף קניג ע"ב (לאחר היהעק מפנקס דארבע ארצות דמדינת פולין): "גם שמעתי מהרב המא"ה מהר"ר אברהם, שראה בפנקס הנ"ל, שבך' סיון גזרו על זכר להתענות שהוא בן חיי שנה ולנקבה בת ט"ו שנה, מחוץ מעוברת ומניקות. וגם הרב המה"ג מו' שו"א אב"ד מק"ק לאמז — ואם חל ביום ו' עש"ק שלא להשלים ולא לקרות ויחל, ואם חל ברית באותו יום מותר לאכול [בעל] הברית, שלא יוכל לאכול בלילה מפני כבוד השבת. ככה אמר לי הגאון הנ"ל וגם אבידורי' דיק' לאמז. הק' יהודא ליב בהמנוח מו' קלונימוס יצ"ו מק"ק חעלמא". — ע"י גם בס' קרבן שבת מאת ר' בצלאל, דיהרנפורט תנ"א, דף ל"ו ע"ב (הובא גם ע"י גורלנד, לקורות הגזרות, חוב' ה', ע' 68) וכן במגיא לאוי"ה סי' תקס"ה, באר היטב ושערי תשובה, סי' תק"פ. בתקנות ועד ליסא אין תקנה זו נזכרת ונראה שלא נהגה שם, אך בכל זאת קבל הש"ך, שישב בוילנה, על עצמו ועל בניו אחריו לצום באותו יום, כאמור במגילת עיפה: — על כן קבעתי לעצמי ולדורותי לבנים ולבני בנים יום צום ותענית ואבל ומספד וקנים ביום כ' לחודש סיון, — יען כי יום זה הוא תחלה לגזרות — וגם כי הוכפלו בו הצרות — כי גם בגזרת תתקליא היתה ביום ההוא ובאותן הזמנים, וגם כי יום זה לא יארע בשבת קודש בשום פנים.

1 בין פורים לפסח, היינו ביריד גראמניץ.

2 ר' נחום מייזלש. השוה לעיל סעי' קפ"א.

3 בר' משה פנחס. רב בפוזנא בש' תק"מ-תקס"א. ע"י ליון, II, NM, ע' 47, הע' 1.

4 נמצא בבית"ם באצער בביאליסטוק; אני מכיר טובה למר ש. קוניאק שהעיר את תשומת לבי על רשומה זו.

5 חיבר שו"ת גבעת שאול, זאלקווא תקל"ו.

נראה שעוד במחצית השניה של המאה הי"ט נמצאו באוקראינה יהודים בודדים שהתענו בכ' סיון. על אחד מהם מספר לנו מ. י. ברדיצ'בסקי: "בעיר התחתונה, בעת עזוב עזבתה ולא הוספת לראותה, חי איש אחד שנקרא ר' שלמה הזקן והתיחס לגזע אחד מקדושי נמירוב, שנהרגו על קידוש השם בשנת ת"ח. הזקן הזה היה צם בכל יום עשרים לסיון מערב לערב והיה חוזר על הקינות והזכרונות מימים הרעים, שלא חדלו ומתמוגג בדמעות על אשר לא ירחם אביר יעקב שארית עמו ויעזבם בכל פעם ביד צר לכלותם" (ספורים, חלק שלישי, תל אביב תרצ"ו, ע' קל"ט).

ר"ח. "והרב' נשי' נעשו עגונות והרבה אלמנות נעשו עגונות בשביל שנפלו לפני היבם שהלך למדינה אחרת ועשו להם גאוני ארץ דארבע ארצות יצ'ו הרבה תקנות הנוגות".

ר' נתן הנובר, יון מצולה, ויניציאה תי"ג, דף י' ע"ב. כיוצא בזה גם בס' צוק העתים מאת ר' מאיר משברשין: "נשים הרבה חסוכות והגונות נשארו אחרי בעליהן אלמנות והרבה מהן היו עגונות — גם היו נשים אחרות, שראו במיתת בעליהן והצרות, ובעבור אחי בעליהן היו אסורות וגם היו הרבה אנשים, שראו נשותיהם ביד הנוגשים וחשבו שנהרגו — ויקחו להם נשים אחרות ואז תבואנה נשיהם לצרות — ואז נתאספו ראשי המדינות כדי להסיר המכשלות והעוונות והתקינו כמה וכמה תקנות" (גורלנד, לקורות הגזרות, חוב' ד', 25). התאריך משוער על סמך הסעיף הקודם. על פעולתו של הועד לתקנת עגונות לפני כן הושה לעיל סעי' קס"ח. על שאלת העגונות באותם הימים הושה גם: שו"ת גאוני בתראי, סי' ז'; עבודת הגרשוני מאת ר' גרשון אשכנזי, פפר"מ תניו, סי' ק"ו; קרבן שבת מאת ר' בצלאל, דיהרנפורט תנ"א, דף ל"ו ע"ב; מגילת ספר מאת ר' יעקב עמדין, הוצ' כהנא, ע' 9-6; ועוד.

ר"ט. "— ושלם יקח איש את אחותו חשו חכמים — שלם ארצות השלמים עם שאר גאונים — עשו תקון כוריון מקדימין, שיכתוב כל אב לבנו קמיע — ולפרוש בו שם אביו ואמו".

צער בת רבים מאת ר' אברהם בר' שמואל אשכנזי; גורלנד, לקורות הגזרות, חוב' ב', ע' 12. כיוצא בזה גם ביון מצולה, ויניציאה תי"ג, דף י' ע"ב: "ובכל מקומות שנעשו בהם הריגות נשמרו כמה מאות נערים קטנים ותינוקות קטנות שהמירו ולקחו אותן היהודים מיד העכרים ביד חזקה וכתבו לכל אחד קמיע מאיזה משפחה הוא על ידי דרישה וחקירה ותלו הקמיע על צוואריו. בשאלה זו נגע אנב, גם ר' שעפסיל הורוויץ בצוואתו לבניו (יש נוחלין, אמ"ד חס"א, דף מ"ג ע"ב) וז"ל: "בהיות כי ידוע החורבן השלישי שנעשה בשנת ת"ח לאלף הששי — והיה בעיתים האלה תערוב' רב בעויה ומה שחכמי הדור יכלו לתקון עשו, ומה שלא היה אפשר היו נשארים בתערובות, ויש לחוש סן במשך השנים יעמדו אנשים ויטילו מום בקדשים — ולכן מן הראוי שכל איש אשר הוא בימים ההם יעשה סדר יוחסין לזרעו ולזרע זרעו שיהיה לאות ולמשמרת". והשוה גם פמ"ל, סעי' חס"א. פרט"השנה משוער על סמך הסעי' ר"ז-ר"ח.

ר"י. "שבע מאות ומ"ד קהלות נחרבו בעונינו, כאשר נרשמו בפנקסי ראשי מדינתנו".

צער בת רבים; ע' גורלנד, שם, 14. והשוה גם פמ"ל, סעי' תק"ו, על מפקד של בעלי בתים שנערך בשנת תכ"ב. פרט"השנה משוער על סמך הסעיפים הקודמים.

ר"א. "— אחר גזירות שנת ת"ט מגזרת חמ"ל גזרו בחרם בכל מדינות ליטא 2 וסולין וסורקייא 3 שלא לדור במדינת אוקריינה".

1 קארו, 63 מספר על סמך יון מצולה שהשתתפו בוועד הנ"ל ריט"ל הלר ור' שבתי כהן (ש"ך), וטעות היא בידו, כי בגוף הספר הנ"ל אין זכר לכך.

2 נשתמרו לנו תקנות ועד מדינת ליטא משנות ת"ט, ת"י, ת"כ וכו' ולא מצאתי בהן תקנה כיוצא בזה.

3 הכוונה כנראה לפודוליה שסופחה בש' תל"ב-תנ"ט לתורכיה.

מתוך אגרת מימי גונטא (משנת תקכ"ח); ע"י גורלנד, חוב' ג', ע' 31. נוסח אחר של אותה המסורת נשתמר גם בפנקס קהל טשורטקוב דף ג' ע"א: "תכתב זאת לדור אחרון להיות אשר בשנת ת"ח עבור גודל כל הצרות שהיו במדינת אוקראינא הי"ד ע"י חמיל ימ"ש נעשה כל הסביבות דגליל פאדאליצ' הירום. נוסף לזה פה ק"ק טשארטקוב, כאשר שמעתי ממגידי אמת ע"י עלילות שקרים ורשעת האדונים נהרגו על לא דבר כמה אנשים אשר קדשו השם ברבים הי"ד, ע"כ נגזר אומר מהרבנים הגאונים דארבע ארצות אשר לא ידורו פה שום בר ישראל. עד שבשנת תס"ה חזר השר דפה ובקש שיבואו לדור פה ויתן להם חירות וע"י השתדלות ניתן רשות לדור פה. התעודה הנ"ל מחוסרת תאריך, אך מהמשך הדברים יוצא ברור שנכתבה אחרי שנת תקס"ט. ע"י א. זונשיין, על גזירת שנת ת"ח, "בדרך", י"ח ניסן תרצ"ו; י. גאלדבערג, דער פנקס פון טשארטקאווער קהל, יובילעאום בוך לכבוד דעם 40-יעהריגען עקזיסטענץ פונם טשארטקאווער שפירא פאריין אין ניו-יארק, הוצ' ג. באדער, ניו-יורק 1932, ע' 94. לשאלת מהימנותה של המסורת הזאת ראוי להעיר שידועים לנו כמה מקרים שהועד אסר על יהודים להתישב במקומות מסוימים (השוה להלן שנת תל"ב). גם בימי הביניים היו מטילים לעתים חרם על ישובים מסוימים שלא ידורו בהם ישראל. ע"י ספר חסידים, סעי' תתקכ"ד, תתתרי"ב והשוה גם בער, ביציון, שנה ג' (תרצ"ח), ע' 47-48. — פרט-השנה משוער על סמך הסעיפים הקודמים.

ר"ב. "הסכמת ליב אנשים [בפוזנא] בצירוף הגאון האב"ד יצ"ו היום יום ד' כ"ב אדר ראשון ת"י ל' לגבות עשרת אלפים מזומני, דהיינו חמשת אלפי' לצורך מה שחייבי' הקהלה עכשיו ביריד לובלין ת"י ל' גלגלת המלך יר"ה".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 23, סי' 37; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קפ"ה [ק"צ] ע"א.

ר"ג. הקהל בפינסטשוב נתן "על גבי' גראמניץ ת"י מ"ס, שהוא עולה ד' אלפי' ש"ך זהו".

פנקס הקהל בפינסטשוב, דף רכ"ג ע"א.

ר"ד. ביריד ירוסלב ש. ז. פסקו מנהיגי ד"א בסכסוך שבין קהלת פוזנא לבין חושב הקהלה ר' מיכל בר' יוסף, שביקש לעזוב את העיר בניגוד לרצונם ושלא ברשותם של ראשי הקהל. השוה להלן סעי' רס"ו.

רטו. שר-האוצר Jan Kazimierz na Krasnem Krasinski קיבל בש. ז. (1650) ע"ח מס הגלגלת היהודי סך 53,465 זהו, 6 גדי.

ברסון, Dyplomatarysz, ע' 208, 365\$. הסכום הכולל של מס הגלגולת שהוטל באותה שנה על יהודי פולין עלה 70,000 זהו (Volumina Legum, IV, 336).

שנת ת"א

רטז. ע"ד הטענות והתביעות שתבע האלוף ר' מיכל בן האלוף הראש כהר"ר יוסף ר"מ את האלוף הרוזני מנהיגי ק"ק פוזנא בדבר עקירתו שרוצה לעקור דירתו מק"ק פוזנא לדור באחת משאר קהלות קדושות ואמר שהוא מוכן לשלם ערך המגיע עליו לצורך פרעון החובות שחייבי' אנשי ק"ק פוזנא ליהודים ולערלים להבדיל, הן לפריצים הן לסוחריו לפי הסכום שלו, והאריך הצעת דבריו. והאלופי' התורניים

1 בש' ת"י חייב ועד ליטא ל"ר' יוסף מפוזנא 18,000 זהו' ברבית של 15% לשנה. (פמ"ל, סעי' תפ"א, ת"ק). בשנים הבאות נזכר חוב של הועד ל"ר' מיכל פוזנא (פמ"ל, סעי' תקנ"א, תקפ"ט, תקפ"ד, תש"ו, תשל"ו, תשע"ב), ואולי הוא ר' מיכל בר' יוסף הנ"ל.

מנהיגי אנשי ק"ק פוזנן השיבו שזהו דבר שא"א להניח שום בעל סכום לעקור דירתו מק"ק פוזנן. אחרי שמטה ידם בעו"ה ולהם נושים רבים, רבו יותר מכדי השגת ידם, כי חייבים הם לפריצים וכומרים וסוחרים ויהודים להבדיל סך עצום ורב ויש לחוש לסכנות נפשות חלילה¹. ובכן ע"פ כן א"א להם להניח שום אדם מבעלי סכומות לעקור דירתם שלא יצא ח"ו מזה מכשול והרוס וחורבא למצב בק"ק המפוארה וכבר החרימו על זה בח"ח². והאריכו בהצעת דבריהם. הנה ע"פ שורת הדין, היינו ע"פ הנהגות של הקהלות הקדושות, היה ביד ר' מיכל כח ורשות לעקור דירתו כשישלים צורך פרעון הק"ק. אך אחרי שכנים וצודקים דברי האלופי' המנהיגי' יצ"ו לפי מעמד ומצב הק"ק לע"ע. בכן מצאנו בהסכמה אחת שאין כח ביד ר' מיכל לעקור דירתו מק"ק פוזנן משך שלש שנים רצופים דהיינו עד ר"ח אייר תי"ד ל'. וביריד לובלין בחדש ניסן תי"ד ל' חייבים האלופי' מנהיגי ק"ק פוזנן להציע דבריהם לפני מעכ"ת האלופי' הקצינים מנהיגי ארבע ארצות יצ"ו באם שלא ירצו להניח את ר' מיכל לעקור דירתו אזי כל מה שימצאו האלופי' מנהיגי ד"א יצ"ו כן יקום וכן יהיה.

לוינ, NM, חוב' ב', ע' 24, סי' 38; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קצ"ט [רי"ט] ע"ב. סיומה של התעודה עם התאריך והחתימות חסר, אך נראה שלפנינו פסקדין של מנהיגי ד' ארצות, שהוצא ביריד גראמניץ תי"א (משך שלש שנים רצופים, דהיינו עד ר"ח אייר תי"ד). פסקדין מאוחר של מבוררים באותו ענין, שנפסק ברוחם של פסקי מנהיגי ד' ארצות, מביא אור נוסף על שייכות התעודה האנונימית הזאת לועד ועל השתלשלות הענין להבא. ואלה דברי המבוררים:

י"הנה ע"פ משמעות הפסק של האלופי' מנהיגי ד"א יצ"ו הנפסק יום א' י"א ניסן תי"א ל' מצאנו כל מה שמגיע עליו [על ר' מיכל] לצורך פרעון פריצים וכומרים וסוחרים מחויב ר' מיכל ליתן תיכף ומיד ליד הקהל לצורך סילק הגויים — ובאם יכריזו [מנהיגי פוזנא] עליו חרם חמור בסת וכיוצא בזה או יאסרו אותו בתפיסה חייבים האלופים השמשים יצ"ו ליתן כתוב וחתום לר' מיכל דבריו כהוויתן — כשלא יתנו השמשים לר' מיכל ובאי כחו כתוב וחתום יכול ר' מיכל ליקח כתוב וחתום מאורחים שיהיו בק"ק פוזנן ואותן שני אנשי יהיו כשרים והגונים דווקא והכתב הוא יובא לפני כתיר של האלופים מנהיגי ד"א יצ"ו והם יכירו וידעו כדת לפסוק, דהיינו אם יראו מנהיגי ד"א יצ"ו שהעבירו הדרך על ר' מיכל ושלא כדין עשו לו נזיפה הנ"ל או יוכל ר' מיכל לצאת — ק"ק פוזנן הוא ואשתו וכל אשר לו. ואין שום אדם יוכל לעכב עליו וכאשר מבואר בפסק של האלופי' מנהיגי ד"א יצ"ו והנפסק ביערסלף יום ה' — אלול 3 תי"ל. ואם יכירו האלופי' מנהיגי ד"א יצ"ו שהתפיסה והנזיפה כדין היה אין אשמה על המנהיגי' דק"ק פוזנא. כללא דמלתא ככל אשר [יחליטו] מנהיגי ד"א יצ"ו כן יקום וכן יהיה — ואם יעברו המנהיגי' על דבר זה אזי גם כן הרשות לר' מיכל לעקור דירתו מק"ק פוזנן ואין שום אדם יוכל לעכב עליו. יקום דברינו בחומר כל עונשי ביד. כי המבוררים מפי אלופי הצדדים ועל פי הפסקים של האלופי' מנהיגי ד"א יצ"ו יריד יערסלף תי"ל. וע"פ הפסק של יריד לובלין העבר בחדש ניסן תי"א ל'. בכן יקויים דברינו אלו כאילו יצאו מפי האלופי' כתיר של קציני מנהיגי ארבע ארצות יצ"ו בכל חומר אופנים הנ"ל ובכל חומר עונשי' ביד יצ"ו. ע"י לוינ, NM, חוב' ב', ע' 24, סי' 38; ספר הזכרונות, III, דף קצ"ג [רי"ע]. (תרגום התעודה לגרמנית: פילכנפלד, ZHGPP, כך כיג (1908), ע' 204). — בפנקס פוזנא רשומה באותו הדף גם החלטה נוספת, מכיו אייר תי"א, האומרת: ואם לא ישגיחו ח"ו האלופי' המנהיגי' בהתראה הנ"ל [שלא יעשו נזיפה לר' מיכל] — עבור עניני מסים בשנה ראשונה כלל וכלל, דהיינו למוסרו בבית הסוהר או להכריז

עליו חרם בסית רק הכרזת חרם סתם] אזי הרשות נתונה ביד ר' מיכל לעקור דירתו מקיץ פוזנ' הוא ואשתו ובניו וכל אשר לו ואין צריך לילך וליסע אל הרוזני' מנהיגי ד"א יצ"ו (לוינ, NM, חוב' ב', ע' 24, הע' 3; מתוך ספר הזכרונות, III, קצ"ג [ר' ע"ב].

ר"ן. נשיאות ועד ארבע ארצות שלחה בש. ז. (1651) מכחבי תחנונים אל המלך ואל רבי' המדינה, בהם תארה את רוע מצבם של יהודי פולין וביקשה עזרה ומגן.

בלבן, JL, 106, 50 (השוה גם 44); על סמך ארכיון המדינה בפוזנא, Castrensia Kcyniensia (Exin), כך, 156, דף 874 וכו' (פקודות המלך יאן קזימיר מ-27 במרץ 1658 בוורשה ומ-17 בינואר 1659 בטורן). נראה לי שפרט-השנה משוער ומוטל בספק. (הפקודות הן מ-1658-1659). עכ"פ בלבן עצמו חזר לדון באותו ענין, HŻK, II, 20, על סמך אותו מקור, ושוב לא ציין את פרט-השנה הנ"ל.

שנת ת"ג

ר"ח. כרם נחמד, נטעי שעשועים, אבירי הרועים, לאומתם נשיאים, ה"ה אהובינו אחינו האלופי' החכמים, תורה וגדולה וכל יקר ותפארת — מסויימים, ההרים הרמים, המנושאים כקרני ראמים, הרוזני' וקצינים ראשי ומנהיגי עדה הקדושה דק"ק הארדני יצ"ו, ותפארת מלכם בראשם האלוף המרומם הגאון, משקה ומרוה לצמאון, צניף הטהור — ג"י ע"ה מוהר"ר משהו ש"י ר"מ ואב ב"ד דק"ק הנ"ל.

בעצם היום הזה נשמע באזנינו הצעת דברי קובלנא האלופי' הקציני' ומנהיגי דק"ק טיקטין יצ"ו ע"י שלוחם כמותם למאוד מאוד על מעלתכם, בענין אשר מעלתכם אינכם מתנהגי' עמהם לפי תוקף הכתבי' ופסקים שבידם מהאלופי' הגאוני' הרבני' בצירוף הרוזני' מנהיגי הארצות יצ"ו, עד אשר רום מעכ"ת מתאמצים למשוך לבי דינא רבה דמעלתכם, את הישובי' שלהם, דהיי' ק"ק זבלודב', חווראשטץ והארדק וגם ווסילקאוו', אשר חדשי' מקרוב נתישבו בתוכם אנשי חווראשטץ השייך להם לפי הפסקי' שבידם. לא יאומן כי יסופר הדבר הזה, כי תמי' נפלאה על ב"ד יפה רמה ונשאה בישראל כמעלתכ' אשר אינם מקיימים דברי חכמי' רוזני' מנהיגי הארצות בצירוף גאוני ארץ ולפרוץ חלילה את אשר גבלו הראשוני'. ואם כן מה הועילו חכמים בתקנתם? ע"כ נא אהובינו, בקשתינו שחלילה למעלתכם לשלוח יד בהישובי' הנ"ל בשום דבר בעולם. רק שהאלופים מנהיגי דק"ק טיקטין יצ"ו יהיו מוחזקין בהישובי' כנ"ל והם שייכי' להם כמאז ומקדם, כפי תוקף דברי הכתובי' ופסקי' שבידם מהרוזני' מנהיגי ארצות בצירוף גאוני ארץ². ואם יהיה למעלתכ' איזה דין ודברי' על זאת הלא יש ת"ל אלקי' ושופטים בישראל, ותשלחו כתב מכם ובכם לפני השלחן הטהור מושב זקני' גאוני ארץ ליריד גראמניץ הסמוך תי"ד לפ"ק, ושמה יקוב הדין לפני

1 בר' אברהם. "מגזע צבי". חיבר ס' תפארת למשה על יו"ד, ברלין תקל"ו. ועד מדינת ליטא חייב לו סכומים ניכרים קרן ורבית. הגיח עזבון לכלכלת ביה"מ בהורודנה ולומדיה. נפ' בין חל"ט-תמ"ד. עי' מריעדעשטיין, עיר גבורים, 42-45; דע"ק, 106; פמ"ל ותוס' ומלואים לפמ"ל לפי המפתח.

2 השוה לעיל סעי' צ', ק"א-ק"ב, ק"ד-ק"ה.

הגאונים' כנהוג שביניכם ולהקריב את משפטיכם עמהם עבור הישובי הנ"ל. ותוקף
גזרתינו על השני צדדים הנ"ל שיבואו לצ"ד זה לזה וזה לזה ביריד גראמניץ הנ"ל
ושמה יקוב הדין את ההר ביניכם. וביני לביני יגבה כל צד את עדותו וזכותיו ויביאו
בידם ליריד גראמניץ הנ"ל. ועד המשפט חלילה למעלתכם לשלוח יד בהישובי הנ"ל.
ובזה יהי' למעלתכם שלום מא"ה ומאתנו האלופי' הרוזני' וקציני' מנהיגי ארצות יצ"ו.
היום יום ד' י"א אלול תיג"ל פה יריד יערס לב.

נאם הצעיר אשר הנקרא ענז"ל בן לא"א האלופי' החסיד מהר"ר צבי כץ זצ"ל
ונא' יהודא אברהם בן לא"א ישראל הענדליש¹
ונא' אברהם ר' ליפמנש היילפרין²

ונא' עזרי' בנימין וואלף בן לא"א הר"ר אברהם זלה"ה מלאדמיר
ונא' יצחק בלא"א מוהר"ר צבי הירש זלה"ה

רובנוב, 1912. Exp. 76; מתוך פנקס טיקטין, דף קפ"ד. בהשמות בס' היובל לסוקולוב, 256.

שנת תי"ד

ר"ט. להיות כי כבר נודע בשערים מעלת וגדולת המאור הגדול מהר"ר שבתי כהן
צדק³ בעל שפתי כהן בן הגאון הגדול מהר"ר מאיר כץ ז"ל, כי תורתו אומנותו
ויושב אהלים של שם טוב תורת פיו מאלפי זהב, לו יד שם ותהלה בחבור חבורים
מחכם. ועתה בעינינו ראינו מקצת חבוריו אשר הביא לכאן ביריד גראמניץ בדיני
ממונות, מקצוע גדול בתורה, דבריו מיוסדים על אדני פז וברוב חריפותו ובקיאותו
המגיע לשמי שמיא צלל במים אדירים והעלה בידו מרגליות ואבני חפץ אשר כל
חפצים לא ישוו בה, על כן אמרנו להסכים להדפיס את אשר העלה על לוח רשום
בכתב אמת בספר מלחמות ה'. ולהיות כי מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שאין כוונתו
לשם גאווה ח"ו או להתגדר רק לשם שמים לזכות את הרבים בתורת אמת, על כן
באנו בדברינו אלה בגזירת נח"ש לכל ירים איש את ידו להדפיס שום חיבור בדיני
ממונות עד כי יקריב את חיבורו לפנינו ויהיה ידינו והסכמתנו בו להדפיסו ובלעדינו
לא ירים את ראשו להדפיס שום חיבור בעניני דיני ממונות לכל יהיה בזה חלילה
היוזק או גרם היוזק להמאור הגדול מהר"ש כץ נר"ו. ועשות ספרים כמותו ירבו בישראל
עד כי יבוא לציון גואל, והמחזיקו והמסייעו צדקתו תעמוד לעד ותבוא עליו ברכה
ויזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ומצוות עד בנין אריאל. כה דברינו כעת
היום יום א' ד' ניסן פה ק"ק לוב לין ביריד גראמניץ ת"י דל"ת לפ"ק.

1 אברהם ישראל הנדלש. "המנהיג בקהלתינו [קראקא] יוחר מחמישים שנה". נס' תכ"א. עי' ווסטשיין,
תולדות גדולי ישראל, 27; דברים עתיקים, סי' כ"ח; דברי חפץ, ע' 1; בלבן, I, HZK, 545.
2 בר' אליעזר ליפמן. פרנס ומנהיג בלובלין. השוה דע"ק, 58; ניטנבוים, 173; בלבן, JL, 69.
3 הש"ך. באותו זמן ישב עדיין בוללנה, מקום מגוריו של חותנו העשיר. עי' האנצס, תולדות חסידים,
ע' 586-590; מין, קריה נאמנה, 80-82; מריעדברג, כתר כהונה, דראהאביטש תרנ"ח.

נאום הטרוד יהושע העשיל בן לא"א הגאון מוהר"ר יעקב וצלה"ה¹
 ונאום יונה בן מוהר"ר ישעיה ז"ל תאומים מפראגא²
 ונאום משה בן מהר"ר יצחק ז"ל מקראקא³
 ונאום הקטון אריה ליב באמ"ו החסיד מהר"ר זכריה זצ"ל החונ' פה ק"ק פרעמסלא לע"ע⁴
 ונאום הקטון יוסף בן לא"א החסיד מהר"ר דוד שליט א"ס⁵
 ונאום הצעיר משה בן לא"א הגדול כמוהר"ר נתן שפירא וצלה"ה⁶

שפתי כהן על שיע חוי"מ מאת ר' שבתי הכהן, אמסטרדם תכ"ג-תכ"ה; פריעדברג, כתר כהונה, דראהביטש תרנ"ח, ע' 15-16. שנים מן החתומים הם מליטא; עיין גם בהערתי לסעיף הבא.

רכ. על אודות החילוקים אשר היו בין האלופי' הרוזני' ראשי ומנהיגי דק"ק הראדנא ובין האלופי' הרוזני' ראשי' ומנהיגי' טיקטין יצ"ו, ע"ד הפסק הקדום שביניהם שנפסק מפי גאוני ארץ הקודמי' ונפלו חילוקים ביניהם בפירוש דברי הפסק הנ"ל, איך יתנהגו בדין שבין איש לחברו בק"ק זבלודאווי יצ"ו. ואנחנו ח"מ נתבררנו לדון ביניהם על כל החילוקי'. ובכן זאת אשר מצאנו בענין הזה לבל יפול דבר ארצה: דהיי' כל החילוקי' שיהי' בק"ק זבלודאווי מחמת עסק הנהגת האורנדא דק"ק הנ"ל הן הנהגת חוקת האורנדא הן הנהגת וסדר שיתנהג האורנדא עם יחידים מהקהל, באם שלא יתנהגו כסדר שנעשה להם כבר, וכן בענין הנהגות עשיות התמנות הקהל בענין זה שייך ק"ק זבלודאווי לק"ק הארדנא; וזולת זה לכל דבר שבעולם שייך ק"ק זבלודאווי לק"ק טיקטין והם ב"ד הגדול של ק"ק זבלודאווי. וכל הכנסות שכר ב"ד שיהי' ע"י עסק האורנדי הנ"ל וע"י עסק התמנות הקהל שייך גם לק"ק הארדנא. והפסקים הקודמים מגאוני ארץ וכן פסקי הארצות יצ"ו על ק"ק זבלודאווי הם בתקפם ובגבורתם לכל הדברים הפרטיים הנזכרים שם. וכן כל הכנסות שכר ב"ד שבק"ק זבלודאווי שייך לק"ק טיקטין הב"ד הגדול שלהם.

1 ר"מ ואב"ד בלובלין. מאחרי שנת תט"ז ועד פטירתו (תכ"ד) בקראקא. המסורת יודעת לספר על ריחוקו מן הבצע. חיבר חידושי הלכות על ג' בבות, לובלין תמ"א. ועד מדינת ליטא חייב לו בשנת ת"ח 3000 ז'ה' קרן ו-540 ז'ה' רבית. עי' פמ"ל, ע' 107; כיו"פ, ח"ב, ל"ט ואילך; II, HZK, 134-130; דע"ק, 93; קויפמן MGWJ, 1895, 558.

2 בש' ת"ד-תט"ו אב"ד בהורודנה. חיבר ס' קיקיון דיונה, אמסטרדם ת"ל. עי' הורוויץ, רחובות עיר, ע' 16-12; פמ"ל, סעי' רמ"ה, רע"ח, שע"ה, ת"כ, תכ"ב, תמ"ז, תנ"ה, ת"פ, תפ"ב, ת"ק, תקכ"ג, ע' 292. 3 נקרא ר' יצחק ר' בונמש. חיבר ס' מהדורה בתרא על הש"ס. היה אב"ד בלובמלא ובלובלין. נפ' בין תל"ב-תל"ג. עי' ניסבובים, 61.

4 נקרא גם ר' ליב ר' פישלש, ע"ש חותנו מלבו. מש' תכ"ה עד פטירתו (תל"א) אב"ד בקראקא. בש' 1667 נתמנו הוא ובנו משרתי המלך. עי' כיו"פ, ח"א, ע"ח-ע"ט; II, HZK, 488, 502-508; לוח"ז, 17 מפה"ס, 16, סי' 249.

5 מלובלין. "העמיד תלמידים הרבה והרביץ תורה בישראל". נפ' תכ"ט. השוה ניסבובים, 78.

6 אב"ד בטינסק. בנו של בעל ס' מגלה עמוקות, חתן הקצין ר' משה ליורש מוילנה. בש' ת"ט חייב לו ועד מדינת ליטא 8,210 ז'ה'. עי' פמ"ל, סעי' תקכ"ג, ע' 108, 202, 292; פין, קריה נאמנה, 71.

7 השוה לעיל סעי' רי"ח.

זולת שכר ב"ד מעשיות התמנויות הקהל ועסקי האורנדא שייך לק"ק הארדנ' כנ"ל. ובענין המשפטי שבין איש לחברו בדיני ממונות שיהיו בין אנשי ק"ק זבלודאווי יתנהגו ככה: עד סך שלשים זהובי יש רשות ביד אנשי ק"ק זבלודאווי לדון בעירם בפני הב"ד שלהם, ומי בעל דברים יגש אליהם, וכל אחד מבעלי דיני מחוייב לצ"ד שם בעירם בפני הב"ד שלהם; ומסך שלשי זהו ומעלה רשות ביד כל אחד הן התובע הן הנתבע לקרב משפטם לק"ק טיקטין לב"ד הגדול שלהם. והב"ד דק"ק טיקטין יכולי ורשאי לקנוס ולענוש את אנשי ק"ק זבלודאווי בממון ובשאר עונשים כפי שיראה ביניהם לפי העת והצורך. רק להעביר א' ממבוררי הקהל ממנוי שלו או להעניש אחד מהם לגזור עליו שיהא אסור לבא במנוי הקהל בדבר הזה אין כח ביד הב"ד דק"ק טיקטין להעניש אחד מאנשי ק"ק זבלודאווי עונש כזה. זאת אשר מצאנו לפרש דברי פסק הגאוני הנ"ל וכפי פירוש הזה יתנהגו עד כלות חמש שנים מהיום, ויקויים כל הנ"ל בכל תוקף ועונשי שבעולם. זה הדבר אשר יצא מפינו אנחנו המבוררים הנ"ל ביומא דשוקא ביריד גראמניץ יום ב' ה' ניסן תי"דל פה ק"ק לו בלין יצ"ו.

נאם הטרוד יהושע העשיל בן לא"א הגאון מוהר"ר יעקב זצלה"ה

ונאם דוד הוא הקטן בלא"א מוהר"ר שמואל לוי זלה"ה

ונא' יונה בן מהר"ר ישעי' ז"ל תאומים מפראגא

ונא' משה בן מהר"ר יצחק ז"ל מקראקא

ונא' הצעיר באלפי יודא בלא"א הח"ר בנימין וואלף יצ"ו איש טראפא²

דוכנוב, ספר היובל לטוקולוב, 257; 1912 Ebp. Czap. 77; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף קפ"ג. בעלי הפסק הם בית דין של חמשה, מבוררים משני הצדדים: שלשה באי"כוח ועד הארצות ושנים באי"כוח ועד מדינת ליטא. השוה גם לעיל סעי' ק"ט.

רכא. "בדבר ר' מיכל (בן הר' יוסף רמ"ס עקר דירתו מקהלתינו בלא רצון וידיעת המנהיג") נתרוב הדבר עד לאחר שיבואו אנשי קהלתינו יצ"ו מלובלין כדי שיוודע אם נעשה דבר עמו בפני הארצות יצ"ו".

לוי, NM, חוב' א', ע' 11, סי' 25; מתוך פנקס הכשרים מפוזנא, דף צ"ט ע"א. התאריך: יאחרי הפסח' תי"ד. (לא נתחוויר לי משום מה ניתן המאמר המתחיל ב"בן הר' יוסף וכו' בסוגריים). — באותה שנה התקינו הכשרים מפוזנא: "יפרוט החזן שיחולו האלות והקללות על אותן האנשי הרוצי לפרוש עצמם מן הצבור לעקור מקהלתינו יצ"ו או להבריח נכסיהם וכוונתם להרוס ולשבש מצב הקהלה יצ"ו. גם יחול חרם על כל מי שיוודע שאחד מבני קהלתינו ירצה להבריח את שלו, מחוייב האיש שהוא להגיד תיכף להקהל" (לוי, שם, הע' 5, מתוך הפנקס הנ"ל, דף צ"ח ע"א). באותו זמן החלט מהאי טעמא לכתוב גם "לר' ישעי' סג"ל בן הגאון אב"ד יצ"ו (ר' שעפסיל) ביריד גניזין הסמוך שיעמיד עצמו לגניזין תוך היריד בפני הקהל יצ"ו בעונש חרם ושאר עונשי" (לוי, שם, על סמך הפנקס הנ"ל, דף צ"ט ע"א).

1 ה"ט. מ' תי"ד בערך עד פטירתו (תכ"א) אב"ד ור"מ בלובוב. ע' א"ש, 56-59, 235.

2 בש' תט"ו-תכ"ו, כפי המשוער, אב"ד בהורדונה. ע' סמ"ל, סעי' תקפ"א; היילפרין, תוספות ומלואים לסמ"ל, עמ' 85; הורוויץ, רחובות עיר, 32.

רכב. "ע"ד הטענו' והתביעו' שהיו בין הצדדין היקרים הלא המה האלופים הקצינים מנהיגי ק"ק פוזנן מצד א' והאלוף הר"ר בער במהר"ר אברהם הלוי מצד הב' מה שהציעו והעריכו לפנינו בוררים שנבררגו מפי הקצינים רוזני ד' ארצות יצ"ו ביריד יערסלף תי"ד ל' וגזרו על הצדדים שחייבי' לאשר ולקיים כל מה שיצא מפינו. בכן מצאנו אודו' מה שמבואר בפסק מנהיגי ד"א² יצ"ו שחייב ר' בער ליתן למנהיגי ק"ק פוזנן סך שני אלפי' זה' פו' — — ובאם ח"ו יעבור איזה דבר — — ויהא אסור להתחתן עמו כמבואר ג"כ בפסק ד"א יצ"ו. כ"ג חשון תט"ו ל'.
נאם שבתי הלוי הורוויץ נקרא שעפטיל פה ק"ק ראגאזני³
ונא' הק' יצחק בלא"א מהר"ר אברהם משה ישראל ז"ל⁴ — —
ונא' מרדכי גימפל בן לא"א מנחם ז"ל⁵

לרין, NM, חוב' ב', ע' 24, סי' 39; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף ר"ה (ר"י) ע"א. תרגום התעודה לגרמנית, פוילכנפלד, ZHGPP, שנה 23, ע' 283.

רכג. בשנת תי"ד שילם "כלל היהודים בפולין" (ועד ארבע ארצות) ע"ח מס הגלגלת לשנת 1654: 26,545 זהו' 21 גדו' ב-16 באפריל 1654 (= כ"ט ניסן תי"ד) לידי ה' מיקוליי הדזיוביץ' 6; 2,747 זהו' 20 גדו' י"ב ספלים; ב-24 ביולי ש. ז. (= י' אב תי"ד) לידי הסטרוסטה מהאליטש לשם הדרגונים והקוזקים; 1,000 זהו' ב-26 באבגוסט ש. ז. (= י"ג אלול תי"ד) לגדוד הווייבוודה ממלכורג; ב-2 בספטמבר ש. ז. (= כ' אלול תי"ד) ניתנה אסיגנציה (המחאה) על סך 22,222 זהו' לידי ה' הדזיוביץ'.

Archiwum Ziemskie בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 413, דף 553. גוף החשבון במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. — הסכום הכולל של מס הגלגלת עלה בשנת 1654 — 70,000 זהו'. השוה גם Volumina Legum, IV, 458.

שנת תט"ו

רכד. ע"ד החובות אשר חייבים האלופים הרוזנים וקצינים מנהיגי מדינות ליטא יצ"ו או מנהיגי ק"ק בריסק יצ"ו כמשמעות שט"ח שביד המלווים, זאת אשר מצאנו: ששום ב"ד בכל מדינות מלכותינו הן בירידים הן בשאר מקומות יהי' באיזה מקום שיהי' אינם רשאים לעקל שום יחיד ממדינת ליטא או מק"ק בריסק יצ"ו שאינו חתום על השט"ח או משארי קהלות שבמדינות ליטא יצ"ו מחמת עיכוב פרעון הנ"ל⁸. אמנם אותן שט"ח שעל מנהיגי ליטא או בריסק שנתפשרו ליתן בטחון להמלווים לשלם לזמנים כפי הפשר שביניהם, אזי כשיקיימו ויתנו בטחונם כפי שנתפשרו

1 החוכר מלאבזענץ. עי' לרין, NM, II, ע' 24, הע' 4 והשוה גם לעיל סעי' קצ"א. 2 לא נשתמר.

3 כפי הנראה התקיים ברוגאזני מושב הועד של פולין גדול.

4 ר' יצחק אייזיק איילנבורג פריפילש. השוה לעיל ע' 75, הע' 4.

5 ממנהיגי המדינה פולין גדול. עי' לרין, LGJ, 78, 80, 85.

6 עירון וסוחר בלבוב. עי' AGZ, X, 336. 7 חשוה פמ"ל, ע' 124.

8 עי"ש: "עוד ביריד טורין מסוחר ליטא ת"ר זהו' — — ע"ו קבלו מסוחר ליטא ביריד טורין 200 זהו'".

אזי כוח והרשאה נתונה לאותו מלוה לעשות כל הכפיות לחתום שהוא ולבני קהלתו או הגליל שלו, אף לאותן שלא באו על החתום. וכשיהא הפרעון עובר חצי שנה, כגון מגראמניץ ליערסלב ומיערסלב לגראמניץ וכדומה לזה משוואנסקי לס"י ומס"י לשוואנסקי, ולא ימצא בע"ח לגבות את חובו מן החתומים, אזי רשאי לעשות כפיות אפילו לכל שאר אנשי מדינות ליטא יצ"ו על חוב שלו שעל המדינה או על ק"ק בריסק על חובות שעליהם. וכן אם איזה מלוה שלא נתפטר עדיין וירצה להתפטר כאשר נתפשו שאר מלוים פה, מחויבים המנהיגים להתפטר ולקיים כנ"ל. אכן כל זמן שלא נתפטר אין כוח לשום ב"ד בעולם להזדקק ולעשות שום עיקול על יחידים אנשי מדינות ליטא יצ"ו או ק"ק בריסק. ויקום כל הנ"ל בכל תוקף פסד"ג.

כ"ד ראשי מנהיגי ארצות ביריד גראמניץ ט' ניסן תט"ו לפ"ק הנועדים יחד פה ק"ק לובלין יצ"ו.

נא' שמואל אליעזר במוהר"ר אפרים נפתלי² זצ"ל³
ונא' שמואל זנוויל בלא"א מ' זכרי' מענדיל זצ"ל שפירא
ונא' יודא אברהם בלא"א ישראל הענדלש
ונא' אלי' בלא"א מוהר"ר דוד זצ"ל⁴ אשכנזי
ונא' אברהם במוהר"ר אליעזר ליפמן היילפרין
ונא' יצחק בא"א הר"ר עוזר זצ"ל מקרעמניץ

הפסק נמצא בפנקס מדינת ליטא, העתק הורדנה, ע' 258 ובהעתק בריסק, סי' תתקנ"ד ונדפס ע"י הרכבי, האסיף, ו', 156; דובנוב, סמ"ל, עמ' 280. על דיוק ההעתק מעידה גם החתימה: "הועתק אות באות מגוף הפסק של הרוונים וקצינים מנהיגי ארצות פולין יצ"ו, יום ד' י"ד ניסן תט"ו לפ"ק נאו' אברהם בהק' מוהר"ר מרדכי אהרן זצ"ל הי"ד שמש דק"ק בריסק דליטא. התעודה נזכרה, אגב, על סמך כה"י גם בדע"ק, 58.

רכה. ביריד ירוסלב ש. ז. נתחייב ועד ארבע ארצות לפרוע ממרנו"ת על סך 22,022 זה"י. השוה להלן סעיף רכ"ז.

רכז. "כלל יהודי פולין" (ועד הארצות) שילם בש. ז. ע"ח מסים לממשלה את הסכומים דלקמן: ב-23 בנובמבר 1654 (= י"ג כסלו תט"ו) 17,484 5 זה"י 18 גרו' 6 טפלים ששולמו ע"ח מס הגלגל לשנת 1654 לסופר-השדה לשם דמיהרשמה. ב-13 בינואר 1655 (= ה' שבט תט"ו) שולמו ע"ח מס הגלגל לשנת 1655 16,903 7 זה"י לשם

- 1 בהעתק בריסק: יום ר' ט' ניסן; ואמנם ט' ניסן חל ביום ר'.
- 2 אולי ר' שמואל בר' נפתלי סג"ל, סוחר ועסקן צבורי בקראקא. ע"י כיו"מ, ח"ב, ט"ז ע"א; I, HŻK, 236, II, 149. הסברה המובעת בדע"ק, 89, שהגידון הוא שמואל אליעזר אב"ד דק"ק לאדמיר היא רחוקה. היות והפסק לא יצא מידי הרבנים כי אם מידי המנהיגים.
- 3 אולי צ"ל: "סג"ל" במקום זצ"ל. השוה בהערה הקודמת.
- 4 בהעתק בריסק: יצ"ו. 5 בהעתקה שלפני כתוב, בודאי בטעות, 70,484.
- 6 ע"י לעיל סעי' רכ"ג. 7 בהעתקה שלפני כתוב בטעות 16,093.

הדרגונים של ה' סטפן צ'רגיזקי; כנ"ל לשם פלוגת ההוסרים של הוד מלכותו 8,678 זהו' 25 גרו'; לשם פלוגת הקוזקים של ה' יאן סלאוינסקי 9,418 זהו' 5 ספלים; ב-12 ביולי 1655 (=ו' תמוז תט"ו) לקשטלן מקראקא 35,000 זהו'; בס"ה מס הגלגלת לש' 1655—70,000 זהו".
נוסף לכך הוטל על כלל היהודים בפולין מס מיוחד בסכום 20,000 זהו' בקשר עם הגיוס הכללי שהוכרו באותה שנה. ע"ה המס הזה שולמו ב-7 באבגוסט 1655 (=ד' אב תט"ו) לידי האינס-טיגטור המלכותי עפ"י אסיגנציות 4,000 זהו'; יהודי וולין שילמו לאדון של לעגטשיץ 4,000 זהו'; יהודי פרמסלא שילמו להנ"ל 3,000 זהו'; יהודי בעלו וחעלמא שילמו להנ"ל 2,400 זהו'; יהודי לובלין שילמו להנ"ל 900 זהו'; יהודי פודוליה שילמו להנ"ל 1,000 זהו'; יהודי קאליש וקרוטושין — 1,200 זהו'; יהודי לבוב — 3,500 זהו'; בס"ה 20,000 זהו'.

Archiwum Ziemienskie בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 413, דף 553. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם Volumina Legum, IV, 507.

שנת תט"ז

רכז. בכתב-מודעה מיום 27 בפברואר 1656 (=ב' באדר תט"ז) מאיים מלך פולין יאן קאזימיר בעונש חמור אם "המנהיגים של יהודי פולין" (ועד ארבע ארצות) לא יפרעו בלי דחוי את הממרגות בסכום 22,022 זהו' שהתחייבו לשלם. "בשם כל אוכלוסי היהודים בפולין, כולם ערבים לאחד ואחד ערב לכולם", ביריד ירוסלב תט"ו לידי האצילים Augustyn ו-Dominik Kontraniem מאusem או ב"כ. הסכום יוצא "לצורך הנוכחי של המדינה".

Archiwum Ziemienskie בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 405, דף 142. גוף הכתב במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

רכח. מס הגלגלת לשנת 1656, בסכום 70,000 זהו', נפרע כדלקמן: יהודי לבוב שילמו לאדון של לעגטשיץ 10,500 זהו'; ע"י הנ"ל לשם משרד סופר-השדה ה' יאן ספייאה 3,000 זהו'; ע"י הנ"ל להנ"ל לשם פלוגת הקוזקים 2,562 זהו'; ביום 10 בפברואר 1656 (=ט"ו שבט תט"ז) לשם גדוד הרגלים של ה' יאן זאמויסקי 4,000 זהו'; ב-28 בפברואר (=ג' אדר) לה' שמעון קנצקי שר-המחנה הצבאי יארגעלט למשרדו לשנתים (1656-1657) 1,600 זהו'; ב-21 [בפברואר?] לה' סבאסטיאן מצקובסקי 3,000 זהו'; להנ"ל לשם חיל הרגלים הפולני של הנ"ל 3,000 זהו'; ב-25 באפריל (=א' אייר) לשם פלוגת הקוזקים של ה' אנדז'יי מוטוצקי שר-המחנה של פולין 9,000; ב-28 במאי (=ה' סיון) שילמו יהודי פוזנא לידי ה' וודזיצקי 1,000 זהו'; לשם הדרגונים של יאן ביקון 1,000; ב-9 ביוני (=י"ז סיון) לשם גדוד הדרגונים של ה' יאן ספייאה סופר-השדה 24,000; ב-28 ביוני (=ו' תמוז) שילמו יהודי קראקא לידי ה' טומקיביץ' 1,338 זהו'; לה' ט. מורשטין הפודסטולי מקראקא 3,000 זהו'; "סה"כ 70,000 זהו".

Archiwum Ziemienskie בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 413, דף 554. התעודה הוכרה גם ע"י בלבן, HŻK, II, 188. גוף החשבון במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. — בחינת הסיכום

1 ממקד המלחמה נגד השוידים. עשה שמות ביהודים, בנפש וברכוש. בעל "טיט היין", ר' שמואל פייבוש בר' נתן נטע, מכנה אותו ה"צורר". ע"י גורלנד, לקורות הגזרות, חוב' ה', ע' 18. והשוה גם לוי, Die Judenverfolgungen im zweiten schwedisch-polnischen Kriege, ע' 3-4.

2 בהעמקה שלטני כחוב, כנראה בסעות, 1658.

מראה על פחת של 2,958 זהו' וכפי הנראה נשמט בהעתק סעיף אחד או שנים. לעומת זאת נשתמר אישור של שר-האוצר יאן קאזימיר קרשינסקי משי' 1661/2, שלטיו קיבל בשי' 1656 מאת היהודים 3,000 זהו' ע"ח מס הגלגלת. עי' ברסון, Dyplomatarysz, ע' 208, § 265.

שנת תי"ז

רכט. בכתב-מודעה מיום 28 במרס 1657 (= י"ד ניסן תי"ז) מודיע המלך יאן קאזימיר לכלם וביחוד ל"מנהיגים היהודים" ולכל עדת ישראל בפולין, הן הנמצאים במדינה והן שיצאו לחו"ל, שראויים הם "על קשריהם הגלויים עם האויב"¹ ועל שמשם כחיילים בגייסותיו, ששמן ימחה מאדמת פולין ויעקר מן השורש. אף על פי כן הטה המלך את אזנו לבקשותיהם, שהובאו לפניו באמצעות אנשים שונים, ובקוותו שירצו לגמול טובה תחת הרעה הגדולה אשר עשו, נאות להטיל עליהם קנס בסכום 100,000 זהו', שישולם לחג שוואנסקי הקרוב.² הכסף יוצא "לצורך הנוכחי של המדינה" ויובא בחשבון מס הגלגלת וה"דאניטיבה"³. אכן אם היהודים לא יקיימו את דבר המלך – יגורשו מפולין ורכושם יוחרם ולעולם לא תהיה להם דריסת-רגל במדינה הזאת.

Archiwum Ziemięskie בלכוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 405, דף 1171-1173. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בגוף הספר.

רל. מס הגלגלת לשנת 1657, בסכום 70,000 זהו', נפרע כדלקמן: ב-29 יולי (= י"ט מני"א תי"ז) לשם המו"מ עם מוסקבה לידי ה' סטניסלב סרבייבסקי 2,000 זהו'; יהודי קראקא שילמו לידי ה' טומקיביץ' 18,662 זהו'; ב-29 ביולי 1657 על המו"מ עם מוסקבה לידי ה' סטניסלב סרבייבסקי 7,000 זהו'; ב-2 באבגוסט (= כ"ג מני"א) לשם גדוד הרגלים של ה' פרנציסק קירשטין 10,000 זהו'; ב-16 באבגוסט (= ז' אלול) לשם פלוגת הקוזקים של ה' יאן ויילופולסקי הקשטלן מוויניץ 840 זהו'; עפ"י אסיגנציות של המלך לשם הרגלים של ה' יאצק שמברקוב 7,000 זהו'; יהודי קאמיניץ פודולסק פרעו על פי קבלות צבאיות 4,569 זהו'; לשם פלוגת הקוזקים של ה' יאן סולובסקי 6,000 זהו'; לשם פלוגת הקוזקים של ה' סרנציסק דזיבובסקי 6,000 זהו'; כנ"ל לשם פלוגת הקוזקים של ה' סיוורין קאלינסקי 3,000 זהו'; כנ"ל לשם הרגלים הפולנים של ה' הירונים קאזאצ'בסקי 4,929 זהו'; ס"ה 70,000 זהו'.

Archiwum Ziemięskie בלכוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 413, דף 555. השוה גם בלכוב, HŻK, II, 188. גוף החשבון במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

שנת תי"ח

רלא. בכתב-מודעה מיום 28 בספטמבר 1657 (= כ"א תשרי תי"ח), שהוצא כפי הנראה בהשתדלות ועד ארבע ארצות, דורש שר-האוצר בוגוסלב לשצ'ינסקי מאת האצילים לבל יפריעו "ליהודי קראקא וליהודי פולין" (קהל קראקא וועד ארבע ארצות) בגביית מס הגלגלת מן "היהודים הפרטיים" (היושבים בערים ובאחוזות פרטיות).

1 השוידים. על פרשת הסבל והרדיפות של היהודים בפולין בימי כיבוש השוידים השוה לויין, Die Juden-Verfolgungen im zweiten schwedisch-polnischen Kriege; בלכוב, HŻK, II, 3-18 (תפרק על יהודי קראקא בימי כבוש השוידים נתפרסם גם בעברית ב"הצפירה" 1926, גל' 61, 67, 73; X, EJ, 780.

2 חל בשנת 1657 ביום 20 במאי = ח' בסיון תי"ז.

3 השוה לעיל ע' 76 הע' 2. 4 בהעתקה שלפני כתוב, כנראה בטעות, 1658.

בלבן, HŻK, II, 253, הע' 8, על סמך Rel. Cast. Crac. כרך 85, דף 1313. מתעודה זו אנו למדים כמו כן שהיהודים שילמו 30,000 ex senatus consulto זהו. עי' בלבן, שם. – השוה גם פמיל שנת תס"ו, סעי' תקי"ח: "השתדלנים האלוףי' שיהי' בוועד וורשא ישתדלו שיהי' נכתב בקולנסטיטוציא שכל שר ומושל מחוייב לסייע ולהוציא מכל קהלה וישוב כל הגביו' כפי אלוףי מנהיגי ראש ביד שלו וגם על גביו' ישיני". ואמנם מבוקשם עלה בידם ובחקנות הסיים משנת 1655 נאמר בפירוש שכל בתי הפקידות חייבים לסייע לראשי היהודים בגבית המסים מן המסרבים. עי' Volumina Legum, IV, 507.

רלב. בכתב-מודעה מיום 27 במרץ 1658 (= כ"ב אדר ב' תי"ח), שהוצא כפי הנראה בהשתדלות ועד ארבע ארצות, מודה המלך יאן קזימיר במצבם הדחוק של יהודי פולין עד כדי כך שאין ידם משגת לשלם את מס הגלגלת, ודורש מאת השלטונות לדאוג לבטחונם בבית וכורך ולעזור להם לקבל בחזרה את הרכוש שנלקח מהם בחזקת יד בשנות החירום והנמצא עתה ביד אנשים שונים.

בלבן, HŻK, II, 20 על סמך Archiwum Państwowe בפוזנא, Castrensia Exiniensia, כרך 156, דף 874-876. השוה גם לעיל סעי' רי"ז.

רלג. מס הגלגלת לשנת 1658 בסכום 70,000 זהו' נפרע כדלקמן: ביום 16 באבגוסט 1658 (= י"ז מניא תי"ח) לחיל הרגלים הפולני של ה' הירונים קונאצ'בסקי 1,071 זהו'; ב-20 באבגוסט (= כ"א מניא) לפלוגת הקוזקים של המלך 10,000 זהו'; לפלוגת הקוזקים של ה' אנדוויי רוזניאסובסקי 5,000 זהו'; לפלוגת הקוזקים של ה' טומאש הומייצקי מפודוליה 12,000 זהו'; לפלוגת הקוזקים של ה' ויגצבטי זילינסקי 2,421 זהו' 23 גדר' 3 ספלים; לה' מיקולי זאצויליחובסקי 6,001 זהו'; לה' יאן קאסקי 8,000 זהו'; לפלוגת הקוזקים של ה' טומאש הומייצקי 2,669 זהו'; לה' אלכסנדר זאמויסקי 1,340 זהו'; לה' שמעון קבליקי בשביל מחנות הצבא 800 זהו'; לידי הכומר הקנצלר של פולין 2,000 זהו'; לשם הוצאות צבוריות שונות 10,698 זהו' 6 גדר' 15 ספלים. "סך הכל 70,000 זהו'".

Archiwum Ziemskie בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 413, דף 556. גוף החשבון במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. – החשבון אינו מסתכם ב-70,000 זהו' כי אם ב-62,000 זהו' 29 גדר' 18 ספלים ונראה שנשמט בחשבון סעיף אחד או יותר. שר-האוצר יאן קאזימיר קרשינסקי החתום על החשבון ולעיל מאשר בש' 1661/2 שקיבל בש' 1558 מאת היהודים 2,000 זהו' ע"ח מס הגלגלת. עי' ברסון, Dyplomatarysz, ע' 208, § 265. – השוה גם Volumina Legum, IV, 574.

רלד. בתור "שתדלן היהודים" (שתדלן ועד ארבע ארצות) נזכר בש. ז. סוכן-החצר היהודי Marcus Nekel.

ברסון, Dyplomatarysz, ע' 149, § 246. השוה גם לעיל סעי' קצ"ג, ר"ו.

שנת תי"ט

רלה. "בהתאסף האלוףי' מנהיגי הקהלה יצ"נ לפקח ולעיין בעניני הסעודות שלא לבזבו ממון יותר של[א]. לצורך, בכן על פי תקנת הארצות שנעשו ביריד גראמניץ לובלין תי"ט עלתה הסכמת האלוףי' להחמיר ולא להקל, דהיינו: מי שיתן לסכום שני זהו' הרשות לעשות סעודות ברית מילה על חמשה עשר אנשים, ומי שיתן לסכום ארבע זהו' יעשה סעודת ברית מילה על עשרים אנשים, ומי שיתן לסכום ששה זהו' הרשות לעשות סעודת ברית מילה

על עשרים וחמשה אנשים, ובתוכם הרב ודרשן וחזן ושמש. חוץ ארחי ופרחי הבאים לקהלינו לפי שעה לאכסניא. ועכ"פ בתוך כל עשרה אנשים יהיה עני אחד. ועל סעודות נישואין. יהיה הרשות ביד כל אחד מהשלשה חלוקות הנ"ל להוסיף חמשה אנשים. דהיינו מי שיתן שני זה' הרשות לקרוא עשרים אנשים וכן למעלה. ואסור לשמש לקבל שום ריסטר עד שיהיה חתום בחתימת יד האלוף הפרנס החודש יצ"ו, אשר יהיה בימיו' ההם באיבוד שמשות שלו. וסעודות אירוסין או סעודות בר מצוה לא יוכל, דהיינו אינו רשאי, לקרא יותר מעשרה אנשים".

לוי, NM. חוב' ב', ע' 25, סי' 41; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף ריב [ריד] ע"א. הועד חזר ונתן את דעתו על ענין המותרות כמה פעמים, השה לוי, שם, חוב' א', עמ' 8, סי' 24; מרגליות, דובנא רבתי, ע' 43. על המלחמה במותרות אצל יהודי טולין בכלל השה בלבן, Zbytek Księga pamiątkowa 50-lecia gimnazjum u Żydów polskich i jego zwalczanie IV im. Jana Długosza we Lwowie, ע' 15-5. גם ביסוד תקנות המותרות של מעמד האצילים בפולין הונח אותו העקרון: אין אדם רשאי לבזבז אלא לפי מעמדו. עי' K. Arłamowski, Zapa-trywania i dążenia gospodarcze 1917, ע' 83.

רלו. בכתב-מודעה מיום 30 במרץ 1659 (= ו' ניסן תי"ט), שהוצא בהשתדלות ועד ארבע ארצות, אוסר המלך יאן קאזימיר "לנגוש את היהודים במסים שהם יתרים-על-המידה ושלא הוטלו על ידי הסיים".

בלבן, HŻK, II, 20 על סמך Archiwum Państwowe בפוזנא, Castrensia Exiniensia, כרך 158, דף 1110. השה גם JL, 50.

רלו. בהשתדלות Marcus Nekel, שתדלן ועד ארבע ארצות ומדינת ליטא (iudaeorum regni et magni ducatus Lithuanie generalis syndicus), מצוה המלך יאן קאזימיר ב.ש. ה. (1659) לרשום בספרי המטריקה של לשכת המלכות הגדולה כמה כתב-זכויות וחירויות שניתנו ליהודי איטליה על ידי האפיפיורים מרטינוס V, פאולוס V ואלכסנדר VII.

ברסון, Dyplomatarysz, ע' 153, § 271. והשה גם לעיל ע' 72.

רלח. מס הגלגל לשנת 1659, בסכום 70,000 זה'ו, נפרע כדלקמן: ב' 19 במרץ (= כ"ד אדר תי"ט) שילמו היהודים לגנרל הארטיילריה ה' כרישטוף גרושיצקי לשם תותחים 2,000 זה'ו; ב' 2 ביוני (= י"א סיון) לה' יאן ספיהא סופר-השדה ע"ח דמי-הרשמה 3,447 זה'ו; 19 גדו' 12 טפלים; ב' 8 ביוני (= י"ז סיון) לה' אוז'חובסקי 4,000 זה'ו; ב' 6 באבגוסט (= י"ז מנ"א) לחיל הרגלים של הסטרוסטה מיאנוב עפ"י אסיגנציה 9,487 זה'ו; 21 גדו'; ב' 7 באבגוסט (= י"ח מנ"א) לה' סטניסלב ביניאבסקי, הקשטלן הוולניני, על המו"מ עם הקוזקים 2 5,000 זה'ו; ב' 20 באבגוסט (= א' אלול) לה' יאן דויבון בעד כדורים ורמונים ומצרכים אחרים 6,000 זה'ו; ב' 20 באבגוסט לפלוגת הקוזקים של ה' אדם סקר בק לשם משכרות 3,000 זה'ו; להנ"ל לשם הקומיטיה הלבובית³ על פי אסיגנציות

1 השה לעיל סעי' קצ"ב, רל"ד. אולי יש לזהות עם ר' מרדכי מלאמא, שנתמנה בשנת שפ"ח לשתדלן במדינת ליטא. עי' טמ"ל, סעי' רט"ו, רט"ט.

2 ביניאבסקי נמנה על חברי הועדה למו"מ עם מוסקבה. עי' IV, Volumina Legum, 671-665, 787. השה גם Polski słownik biograficzny, II, 71.

3 תפקידה היה בעיקר לשקוד על חלום המשכרות לצבא. עי' IV, Volumina Legum, 596-591.

2,000 זהו'; ב' 21 בנובמבר (= ו' כסלו ת"ך) לה' לודויק וורושיל הדגלן מו'טומיר עפ"י קבלות שמסר 271 זהו' 21 גדו'; לשם הקומיסיה הלבובית שילמו בירוסלב לידי ה' ברזובסקי 6,000 זהו'; לשם הקומיסיה הזאת שילמו יהודי לבוב pro suo interesse 1,500 זהו'; למעלת המלך ע"ח חוב בעד אסיגנציות של האוצר 4,500 זהו'; לחיל המצב של קראקא הנחון לפקודת המרשל הגדול של פולין נתנו 6,258 זהו' 5 גדו' 3 טפלים; עפ"י אסיגנציות של האוצר לפלוגות שונות שילמו היהודים 1,526 זהו' 23 גדו' 3 טפלים; ב' 18 ביולי 1661 (= כ"א תמוז תכ"א) לפלוגת הקוזקים של ה' צארין לשם משכרות 1,298 זהו'; סך הכל שילמו היהודים ע"ח מס הגלגלת לשנת 1659 "70,000 זהו'".

Archiwum Ziemske בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 405, דף 559. גוף החשבון במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. החשבון אינו מסתכם ב' 70,000 כי אם ב' 56,289 זהו' 29 גדו' 18 טפלים; אין זאת שרשימת התשלומים אינה מלאה. — לפי תקנת הסיים הפולני במושב מרץ 1659 נתחייבו היהודים לשלם 100,000 זהו' מס הגלגלת. ע"י Volumina Legum, IV, 604.

שנת ת"ך

רלט. ביום א' ג' מנחם אב "התפשר מוהר"ר ליב בן מוהר"ר יואל שק זצלה"ה עם קהל פוזנא "שמהיום יהיה כאחד מבני קהלתנו יצ"ו כפי הפסק ד' ארצות יצ"ו לכל גביות ונתינות שבעולם".

לוין, NM, חוב' ב', ע' 26, סי' 42; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף רל"ח [רנ"א] ע"ב. לא ברור אם גם הפסק של הועד ניתן באותה שנה.

רמ. חשבון מס הגלגלת לשנת 1660, בסכום 100,000 זהו', גפרע כדלקמן: ב' 17 ביוני 1659 (= כ"ו סיון ת"ט) לגדוד הרגלים של הגנרל-מאיר ה' פאבעל קאלארי 10,000 זהו'; לה' דזימון בעד כדורים ורמונים לארטילריה 6,000 זהו'; ב' 15 בספטמבר (= כ"ז אלול ת"ט) על הוצאות מסוימות של המדינה בפקודת הקומיסיה הלבובית 20,000 זהו'; לפלוגת הקוזקים של ה' סטניסלב סלובסקי 5,418 זהו' 2 גדו'; לפלוגת הקוזקים של ה' סומאש הומייצקי 7,965 זהו' 11 גדו'; לפלוגת הקוזקים של ה' פיוטר סיבפוס 3,177 זהו' 10 גדו'; לפלוגת הקוזקים של ה' מיקולי סוניובסקי 10,350 זהו' 28 גדו'; לפלוגת הקוזקים של ה' יאן סלובסקי 7,911; לפלוגת הקוזקים של ה' פרנציסק דזיבובסקי 5,120 זהו'; לפלוגת הטטרים של ה' יוסף מורבסקי 20,050 זהו'; לגדוד הטטרים של ה' ריזובן רודזיביץ' 2,600 זהו'; לדרגונים של ה' קאזימיר לילסקי 3,000 זהו'; לגדוד הרגלים הפולני של ה' הירונים קונז'בסקי, 1,330 זהו'; לגדוד הרגלים של ה' מיקולי זאצויליחובסקי 1,330 זהו'; לה' מארצין ליניבסקי מברסלב מתנות 2,000 זהו'; לה' לודויק וורושיל עפ"י קבלות 1,697 זהו' 9 גדו'; "סך הכל 100,000 זהו'".

Archiwum Ziemske בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 405, דף 560. גוף החשבון במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. שר האוצר יאן קוימיר קרישנסקי החתום על החשבון מאשר גם ב' 1661/2 שקיבל מאת היהודים בשנת 1660 100,000 זהו' ע"ח מס הגלגלת. ע"י ברסון, Dyplomatarysz, ע' 208, § 365. ברם, בחינת הסיכום מראה על יתרה של 7,950 זהו'.

- 1 לא ברור אם נמלה כאן טעות וצ"ל: 1659, או שחל פיגור בתשלום האסיגנציה. השהו גם לעיל ע' 87, הע' 5, 7; ע' 88, הע' 2; ע' 89, הע' 4.
- 2 מקרים של תשלום המס למפרע ע"ח השנה הבאה מצויים באותו זמן. השהו, בלבן, HŻK, II, 188.

שנת תכ"א

רמ"א. מציון מכלל יופי אלהים יופיע, ורוב ברכות ממעון קדשו משמים ישפיע, עד כי נזכה כלנו לראות בנין היכל ואולם ויציע, לאהוי האלופים החכמים ונבונים בדור דיע היושבים לכסאות משפט צדק בשערים אשר בכל עיר ועיר מדינה ומדינה מגיע, המה הרועים החונים על משכנותם ועל דגליהם חונים כעל מי מבוע, ה"ה הקצינים והרוזנים ראשים ומנהיגים אשר בקהלות דמדינות אשכנז יצ"ו, איש איש לפי מעלתו, יבריק ה' אותו, ולמדברני דאומתא שרי התורה והבירה בעלי תרסין חבריא דתחותהון תטלל חיות ברא ועופ' שמיא, אשלי רברבי, המה הרבנים ראשי ישיבות ואבות בתי דינן אשר בשערים המצויינן היושבים על מדין להציל עשוק מיד עושקו, מגיחי קרבא ומרי דאורייתא, העומדים על פקודיא אשר בכל מקומות ממשלתם, מאירים ככוכבי שמיא יחיו לנצח, בהשקט ובבטח, עד יבנה ותכונן עיר ציון לעלמא, אכ"ר.

הנה אהוי באשר באה לפנינו צעקת האלופים מנהיגי ק"ק פוזנא וצעקתם כי רבה היא על האיש הר"ר אברהם בן מוהר"ר יוסף סג"ל מהאנווער במדינות אשכנז והאיש ההוא מתושבי ק"ק פוזנא והוא מנושאי בעול מסים ונתינות דק"ק פוזנא וידו משגת ת"ל, ומשם זכה לעשות חיל ורוב עשרו, ובראותו, כי בתוך המהפכה שעברה נהפך עליהם הגלגל בעו"ה, שקהלה מפוארה כזאת אשר היתה לתפארת ישראל בעושר וכבוד וגדולה ועכשיו בעו"ה ירדו מטה מטה ואינם יכולים לצאת י"ח נושים רבים ואפילו לפרעון כרגא דמלכא דמדינה זו¹, והנה עכשיו בעו"ה שק"ק הנ"ל חוזרת לאיתנה להתישב על מכונה, ה' יהיה בעוזרם והאיש הר"ר הנ"ל לקח עצמו לצד אחר ולחלוק מתוך העדה דק"ק הנ"ל ונתישב עצמו בק"ק האנווער או באיזה מקומות דמדינות אשכנז, ומענה בפי האלופים מנהיגי ק"ק הנ"ל שהר"ר הנ"ל התקשר עצמו בת"כ בפ"א דש"ג שיחזור וישוב למקומו הראשון לק"ק פוזנא ולהיות מתושבי ק"ק הנ"ל ואחר בא בהתבא ובמסתרים ולקח את אשתו עמו ויצא מק"ק פוזנא לגור במדינות אשכנז וכדי להשמט עצמו מהם, ע"כ מהודענא למכ"ת שהאיש הר"ר אברהם הנ"ל נלכד פה במצודת החרם חמור פפ"ך י"ן בב"ז וכמנהג מדינתו ע"פ תקונים שלנו, ע"כ בקשתנו וחפצינו מרום מכ"ת למלאות דברינו אלה ולצאת לקראת האיש ההוא, איש וביתו, בכל מקום שהם בחרמות ושממות ונדויים באשר לפי דת תורתנו הקדו' מנודה לעיר זה מנודה לעיר אחרת, מנודה למדינה זו מנודה למדינה אחרת², ע"כ אהוי אחינו בני ישראל יצ"ו ובצירוף כבוד הרבנים ר"י דמדינות אשכנז, בקשתנו פרוסה שיחשונו מכ"ת לדברינו ולעמוד לימין תושבי ק"ק פוזנא המפוארה נגד האיש ההוא, שפרק מעליו עול מלכות דמדינה זו, וכן הראוי ונכון מעם אלהים ואדם ליתן

1 גיסה של מרת גליקל מהמלן, עי' קויפמאן, זכרונות מרת גליקל האמיל, ספר"מ 1896, ע' 63, 84, 89.
176, 341, 343. השוה גם לוי, NM, I, ע' 12, הערה.

2 השוה לעיל סעיף ר"ו, רי"ב, רס"ו. 3 עי' יו"ד, סעי' של"ד, ס" כ'.

עליו חומרי מקום שיצא משם ויצאו מכ"ת לקראתו בנח"ש ובכל כפיות ונגישות ורדיפות עד חרמה וביד חזקה ואפילו בדיני גויים ולכוף אותו עד שיאמר רוצה אני בתשובה לשוב אל מקומו הראשון לק"ק פוזנן ולישא בעול מסים עמהם כמקדם. ובטוחים אנחנו במכ"ת שיוסיפו לעשות הטוב כהנה וכהנה ועלינו לשלם — — מול חטיפה על כל אשר יאמרו מכ"ת בדבר אמת וענות צדק בדברים כהנה וכהנה. והיה זה שלום בקרב הארץ.

כ"ד האלופים הרוזנים והקצינים ראשי ומנהיגי דארבע ארצות דפולין היום יום א' ח"י ניסן תכ"א לפ"ק פה לובלין ביריד גראמניץ לישוע"ה לפ"ק.

נאום יעקב אשכנזי מלובלין¹

יקותיאל זלמן ר' ארונש מלוב²

אהרן אויערבך מלובלין

יהודה ליב בן לא"א הר"ר צבי הירש ז"ל

יצחק בן לא"א מוהר"ר עוזר ז"ל מקרעמניץ

פנחס זעליג בן מהר"ר [יוסף אשר] ז"ל³

אורי שרגא פייבוש גליל קראקא⁴

זאב וואלף בן לאאמ"ו הרב המופלג כמוה"ר נתן ז"ל מוואלין

נפתלי בן לא"א הר"ר אברהם ז"ל מסטנאב⁵

פרלס, 1867 MGWJ, 346-344; מתוך פנקס פוזנא ללא ציון הכרך והדף. לפי ברגר - Zur Handels-geschichte, 41 הע' 132 המקור הוא ספר הזכרונות, III, י"ז ע"ב. תרגום התעודה לגרמנית ע"י בלבן, JL, 35. השוה פרטים גם לוין, NM, חוב' א', עמ' 11, סי' 35.

רמב. באנו באלה הדברי' לדבר דברי יושר, עבור האיש החשוב והכשר, שמו הטוב כשמן טוב מפורסם ואינה צריכה ראי', האלוף המרומם התורני תחכמוני כבוד מהר"ר שלמה זאלמן בכה"ר יעקב אפר"י מנחם ממדינת ליטא משולח ממדינת פריסיי' וסיפר לנו כל המאורעות והרפתקאות דאלו [דעדו] עברו עליהם בכלל אחינו בני ישראל הקדושי' והמגורשי' מהסתפח בעולמם וגם הראה לפנינו כתבי' שויני' ומשוני', חדשי' וגם ישנים, מכמה בתי דייני' הגוני', מעידי' ומגידי' צרת אחינו שנתגרשו ממדינת רוסיי' וליט' ארץ לא להם אשר לא זכר שם האיש ולא ישב שם אדם מעולם, ושלחו יד בקדושי' לחלל ברית' חלילה והם באמונת'. וראה

1 בר' אהרן ראובן. עי' להלן סעיף רנ"ו.

2 כנראה ר' "יקותיאל זלמן ר' אריש מלוב" החתום בש' תס"ו על כתב-מליצה לר' חיים בר' משה רוסא קנלבוויג בענין מדין שבויים. עי' קויפמן, 1895 MGWJ, 556, 558.

3 השלמתי על סמך חתימתו בועד ירוסלב תשרי ת"ו לפ"ק. עי' להלן.

4 חתום בחתומות גליל קראקא בפנינוש תל"ה: "אורי שרגא פייבוש מוואיריסלב". עי' פנקס הקהל מפנינוש, דף רי"ב.

5 השוה לח"ו, 61, הערה.

ראינו דבריו נאמני, כי יסופר לאלפי נפשות שנשבו תחת יד אומה קשה אכזריות ממסקוויטר הצר הצורר עליהם מידי יום יום לאמר להם לך עבוד אלהי אחרי והמה עבדו באמונת. וראה ראינו דברי נאמני, היאומן כי יסופר, לאלפי נפשות מישראל נשבי תחת יד אומה קשה איכזריות הנל מפתח אות' להמיר דת' וכמה משני מטבעות אבות. וכשראה שכלתה עליו הרעה בלתי שמוע לו מכרם לארץ אחרת מקום אשר לא שעברו אבות מעולם, והסגירם בידי אויבי אכזרי כמות' אלו פרסיי. והנה לאחינו שלח ה' לפניהם את האיש האלוף המרומ' המשולח מהרר' שלמה זלמן הנל שנמלט מפליט משרידי חרב ממסקוויטר מבין השבויי ומסר נפשו עבור שני בניו כ"כ בין השבויי הנל, ונפדו ע"י קבוצת כסף וקצת אחר' נפדו עמהן. וכאשר ראה צרת אחינו בני ישראל השבויי ובוכי במר נפשם מחמת עיוני [ענוייט] שסובלי יומם ולילה, העיר רוחו נדב לבו להוציא ממסגר אסיר, מבית כלא יושבי חושך וצלמות אסירי עני וברזל, כאשר איש הנכבד כנף השבור של שליח הנל פדה כמה נפשות ופסק דמי פדיון רבה ואין ידו משגת, אמר האלוף המשולח הנל אלך ואבקש מאחינו בני ישראל היושבי בגולה, והשכין שני בניו הנל עד שיבוא צרור כספיהם והגביל זמן על משך שנה תמימה. בקיצור שמענו על אלה אשר לא כתובה בתורה אחזתנו רעתה [רעדה] ובעתה ושם חיל כילודה על שכר בני עמנו, כל השומע תצילנה שני אזניו. ובכן שאנחנו בני ישראל רחמני וגומלי חסדי אמרנו להם כי באסיפת רועי ישראל הרבני יצו עם שלטי הגבורי רוזני מנהיגי ארצות יצו, ומי ראה אלו ההוצאות ולא יצא, ועלתה מאתנו שכל איש אחינו בני ישראל היושבי בגולה ד' ארצות יצו הסרים למשמעתינו יעזרו למצוה רבה זה פדיון שבויי. אולי בזכות זה יפדה ה' אותנו וקבץ פזורינו וכו' ובאנו בתוקף גזרתנו גזרת נחש ושאר עונשי הקשי על כל איש אשר בשם ישראל יכונה מבני גולה שלנו השייך אלינו מחוייב במשך השנה תמימה זו ששה סכומות — כפי הוערך בקהלת. וכאשר הזמן המוגבל הנל כבר חלף ועבר למיחיש מיהו בעינן שלא ישליכם באפו ובחמתו אל ארץ אחרת שלא הועל שם פדיונם ובכן אמרנו לברר שלושה¹ גובאי דהיינו האלוף המשולח הנל והאלוף המרומ' הראש מוה"ר נחום מלאדמר² והאלוף כמה"ר יששכר³ והאלוף כמה"ר שמעון שתדלן מבריסק⁴. בכל מקום איזה קהלה וישוב יבוא שמה הגובאי תתנו מהר לפי שעה שלשה סכומות לידו כנל ושלשה סכומות הנשארי יון שיבו בכל קהלה וישוב גבאי נאמן לגבות לידו. זאת ועוד אחרת הוסיפו נושך

1 שלושה, פרט למשולח הנל.

2 השוה ניסבויים, 53: כהן צדק, מאסף תרס"ב, 132; לוח"ה, 33 הערה.

3 גראה לי שהכוונה לר' יששכר בער בן האב"ד ר' יהושע העשל, ממנהיגי חקל בקראקא. עי' בלבן, HŻK, I, 130-136.

4 לא מצאתי זכרו ואולי נתחלף לו למעתיק בר' שמעון שתדלן מלבוב. עי' ר' נתן נטע הנובר, יון מצולה, ויניציאה תי"ג, דף ח' ע"א: בלבן, ŻL, 233, 439, 445, 447, 450.

שנשך שנה זו מחוייב כל אשר בשם ישראל יכונה ליתן כופר נפשו בכל חדש גדול וחצי. ואת הכל יאסף ליד גבאי הנ"ל. ואות' הגבאי' ובכנ' אות' שלושה הנאמני' לעיל מחוייבי' להביא צרור כספיהם לק"ק לובלין על יריד סימן יודא ולמסור הכל ליד האלוף המרומם הראש מהור"ר אברהם ר' ליפמנש¹. ואז יפקחו המנהיגי' האלוףי' דק"ק הנ"ל איך ומה לשלוח המעות לק"ק קוסטנטינה². וכל אחד מהשלושה הגבאי' הנ"ל כל מה שיקבל מאליהם על הריסטר הרשום בכתב אמת. וכן האלוףי' הנותני' באיזה קהלה וישוב יקבלו קוויט מהגבאי' הנ"ל אזי דתו אחת לפרסם אות' ברבי'. וכל ישראל ישמעו ויראו ויקבלו גזירתנו הנ"ל. ובאם שאיזה קהלה וישובי' יקשה לבם בלתי שמוע ח"ו דהיינו להרחיקם בחרמות והשמתות ואשמה [—].

נאום דוד הוא הקטן בלא"א כמ' שמואל הלוי³

ונאום משה בן מו"ה יצחק ז"ל מק' ק"ק⁴

בית הנכבא האומי בצלאל בירושלים, קבוצת תעודות לתולדות היהודים בליטא⁵. התעודה מועתקת בעמ' בד של גליון בן שני דפים בגודל 16 × 20 ס"מ. אחרי החתימות של הס"ז והרב מלובלין באה גם ההערה: "אשר ששללו מלך מוסקווא נפשות מישראל למאות ולאלפי' ומכר אות' לפרסיי' לאומה אכזרי כמות אשר כיתת הוא הזלמן את רגליו בהרי' לילך לנקוש ולדפוק דלתי בני ישראל הנשארי' במדינת פרס, קבץ קבוצת כסף מידם ופדה כמה וכמה נפשות מישראל, ובעד אחרי' להביא פדיונ' אחד ועשרי' אלף שהשכין שני בניו בעד מיב נפשות". הערה נוספת זו מכילה פרטים אחדים שאינם בגוף התעודה: מספר הנפשות שהוא מבקש לפדותם והסכום הנדרש לכך. בראש התעודה ניתנה הכותרת: "אגרת שלוחה מק"ק בריסטא למחוז ליטוניה בעד שבויים הנמכרי' ממוסקווא לפרסיי' שנת ר"א לפ"ק". נראה שלפנינו העתקה משובשת ובלתי שלמה (חסרה הפתיחה, התאריך ואולי גם חתימות נוספות) מאגרת של הועד, שנשלחה, כפי שיוצא מן הכותרת של המעתיק, לבריסק ומשם לשאר המקומות בליטא. נראה, שההעתקה נעשתה לא לאחר שנות תכ"ז-תכ"ז כפי שמוכח מרשימות אחדות של המעתיק מאותן השנים שנרשמו אחרי ההעתקה הזאת. זיקתה של האגרת לועד מוכחת בעיקר מן הפסקא: "באספת רועי ישראל הרבנים יצ"ו עם שלטי הגבורים רוזני מנהיגי ארצות יצ"ו וכו' ועלתה מאתנ"ו וכו'. אולם גם האנשים הנזכרים בה — עד כמה שעלה בידי לזהותם — מופיעים אף בתעודות אחרות של הועד. עיקר תכנה של האגרת מתאשר גם ממקורות אחרים. בשנות 1654-1656 חדר חיל מוסקבה לליטא ולרוסיה הלבנה ויהודים רבים נשבו והובלו לקצוי רוסיה: לקזאן, לקאלוגה ולניזשני נובוגורוד. עי' Регесты и надписи, I, 957, 961, 962.

רמג. מס הגלגלת לשנת 1661, בסכום 70,000 זהו', נפרע כדלקמן: ב-2 ביוני 1660 (= כ"ג סיון ת"ך) לה' המרשלק יז'י לובומירסקי 8,000 זהו'; ב-7 ביוני (= כ"ח סיון) לדרגונים

1 אברהם בר' אליעזר ליפמן היילפרין, פרנס ומנהיג בלובלין. השוה לעיל סעי' רי"ח.

2 עי' ר' נתן נטע הנובר, יון מצולה, סוף הספר: "אחינו בית ישראל הנתונים בצרה ובשביה בין הקדרים הוליכו אותם הקדרים לקנסטנרנא הגדולה — ופדו אותן בדמים יקרים כנ"ל ועד היום הזה לא יפסקו ידיהם מלפדות שבויים שמביאים אליהם בכל יום ויום"; והשוה גם פמ"ל, סעי' תפ"ה; לוי, LGJ, 41; Dubnow-Festschrift, ע' 127, הע' 3; קויפמן, XXV REJ, 202-216.

3 הס"ו. באותו זמן רב בלבוב. עי' לעיל ע' 85 הע' 1. 4 מק"ק קראקא. חופ"ק לובלין. עי' מפתח.

5 תעודה אחרת מאותה קבוצה פרסמתי ב"ציון" שנה ג', ע' 54-52. 6 השוה לעיל ע' 92 הע' 2.

7 המלך מסר לו ולסטפן קוריצ'נסקי במתנה את קומיר, הפרבר היהודי של קראקא, על כל "רכוש היהודים הבוגדים" אשר בו, בתי-הכנסת בתי-החומה ובתי-העץ וכו'. פדיון שטר-המתנה עלה ליהודים בכסף רב.

עי' בלבן, HZK, II, 11, 17.

של ה' לודויק ניואבילובסקי 3,000 זהו; לפלוגות גדוד הרגלים של המרשל הגדול של פולין, החונות במבצר של קראקא, 22,841 זהו 24 גדו' 15 טפלים; ביום 15 ביולי (=ז' מנ"א ת"ך) לה' יאן דזיבובסקי לצרכי הארטילריה 6,000 זהו; לגדוד ה' יאן זאמויסקי 1,000 זהו; לפלוגת הקוזקים של ה' יאן סולובסקי 3,000 זהו; לגדוד הרגלים של ה' יאן זאמויסקי 300 זהו; לגדוד הרגלים של ה' הנסיך מיכאל ראדזיביל 300 זהו; לגדוד הדרגונים שלו 300 זהו; לגדוד הרגלים של ה' הגנרל-מאיור וילהלם בוטלר 3,000 זהו; לגדוד הרגלים של ה' כרישטוף גרודזיצקי 3,000 זהו; בי-5 באבגוסט (=כ"ח מנ"א ת"ך) לפלוגת הקוזקים של ה' סטניסלב איוואנובסקי על פי חשבון הקומיסיה הלבובית 1,178 זהו 17 גדו' 3 טפלים; לפלוגות הקוזקים של ה' גבריאל סוורסקי, גז'גוז' צ'יצ'ילה וסטניסלב דיטיניצקי אסיגנציה אחת בסכום 2,712 זהו; לה' פ. וולף לארטילריה 2,400 זהו; לה' סטניסלב סרבייבסקי על המו"מ עם מוסקבה ניתנה אסיגנציה על סך 10,551 זהו; לפלוגת הקוזקים של ה' מאצ'יי בילסקי לפי חשבון הקומיסיה הלבובית 2,000 זהו; ביום ה-28 שילמו יהודי לובלין 4,010 זהו 18 גדו'; סך הכל 70,000 זהו".

Archiwum Ziemske בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 413, דף 564. גוף החשבון במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר ועיי"ש. גם בתעודה שנרשמה ע"י ברסון, Dyplomatarysz, ע' 208, § 365, מאשר שר-האוצר יאן קרשינסקי שקיבל מאת היהודים בשנת 1661 ע"ח מס הגלגלת 70,000 זהו, ברם, בחינת הסיכום מראה יתרה של 1,593 זהו 29 גדו' 18 טפלים.

שנת תכ"ב

רמ"ד. בועד רישא ש. ז. נערכה חלוקת המס בסכום 105,000 זהו שהוטל על כלל היהודים בפולין לשם דורון לחאן וכן נידונו כמה סכסוכים שבין ועד ארבע ארצות וועד מדינת ליטא. עי' להלן סעי' רמ"ה, ר"ע.

רמ"ה. בכתב-מודעה מיום 10 במאי 1662 (=כ"א אייר תכ"ב) דורש שר-האוצר יאן קאזימיר קרשינסקי מן המנהיגים ומכל קהל יהודי פולין שיבואו בדברים זה עם זה בהקדם ויטלקו עד חג יוחנן המטביל (= 24 ביוני 1662 = ז' תמוז תכ"ב) את המס 105,000 זהו, שהוטל עליהם על ידי הסיים שהתקיים לא מזמן בוורשה² וכן על ידי הסיים הנוכחי³, לשם דורון לחאן. את הסכום הנ"ל עליהם לגבות ולשלם בהתאם לחלוקה שנערכה בועד רישא עפ"י שיקול הדעת של המנהיגים היהודים והמזכיר הראשי (מנהיגי ד' ארצות ונאמן בית ישראל ד' ארצות) ולהביאו לאוצר באמצעות הקומיסיה הלבובית.

Archiwum Ziemske בלבוב, Castrensia Leopoliensia, כרך 410, דף 459-462. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

שנת תכ"ג

רמ"ו. הדור אתם ראו ובינו זאת ודרשו מעל ספר השלחן ערוך הנה וראו כי זה דבר חדש אשר לא היה כבר לעולמים, להיות מראה מקום וסימנים לתורה. והגבירים האלה

1 באיזה חודש לא מורש. התאריך הקודם מפרש אבגוסט, וה-28 באבגוסט 1660 חל בשבת. אמנם אין זה מן הנמנע שהסכום שולם במוצאי שבת.

2 עי' Volumna Legum, IV, 700. 3 עיי"ש, 852.

הנזכרים¹ אזרו את מתניהם בעז ותעצומות גדול והזילו זהב מכיסם וערכו השלחן ערוך פתורא דדהבא לאסוף יינה של תורה ולהוציא תעלומה לאורה מנופה ומנוקה מכל סיג, למען לא ישגה בו הקורא. ועל טוב יזכר שמם שבזבזו את ממונם כי טוב סחרה. ע"כ יען כי נמצא בהם דבר טוב הזה כאשר יעידון ויגידו עליהם זקני השערה רבני קשישאי ובעלי תורה² וגזרו בחרם ובאלות הכתובות בספר התורה שלא להדפיס אפילו אחד משלחן ערוך כזה עד כלות עשר שנים ויהא כחתיכה דאסורא, על כן גם אנחנו אלה פה היום באנו להחזיק טובה ולאמר לפעולתו טבא יישר כחו בתדירא ונוצר תאנה יאכל פריה. זו תורה וזו שכרה, וגזירתנו בגזירת נח"ש חיוויא דרבנן החמורה, שלא ירים איש את ראשו ולא שום אדם במעשה ידיהם להתפאר ולדפוס השלחן ערוך הנ"ל בשום דפוס שבעולם. עכ"פ עד כלות משך זמן הנ"ל. אם לא בהסכמת הגבירים האלו ובהסכמת החכם מהר"ם³ המחבר ש"ע זה. וגם יחול החרם הנ"ל על המוכרים וקונים מזולתם בפשיעה בלי שום התרה. כה דברי הרבנים הגדולים מורי צדק אב"ד ור"י דארבע ארצות אשר במדינת מלכות פולין המתוועדים פה בוועד הקדוש ביריד יערסלב תחי"ה לפ"ק יום ב' ט"ו אלול תכ"ג לפ"ק.

נאם דוד הוא הקטן בלא"א מהר"ר שמואל הלוי זלה"ה מלבוב

נאם משה בן מהר"ר יצחק ז"ל מק"ק קראקא חונה בק"ק לובלין

נאם הקטן יוסף בן לא"א מוהר"ר יקותיאל הלוי ז"ל ה"ה הי"ד חונה בק"ק פרעמסלא⁴

נאם ישראל בן הרב החסיד נתן שפירא זלה"ה חונה בק"ק קאליש⁵

נאם הצעיר נחמן בן לא"א מוהר"ר מאיר כץ זלה"ה רפא פורט החונה בק"ק דובנא

הגדולה⁶

נאם הצעיר מרדכי בן לא"א מוהר"ר בנימין וואלף זצ"ל גינצבורג חונה לע"ע בק"ק

חצלמא⁷

שלחן ערוך מטור אורח חיים עם חידושי דינים מהר"ר משה איסרלש זצ"ל וניתוסף בו מראה מקום מוצא הדינים מאת מוהר"ר משה רבקש – וקראו באר הגולה, אמשטרדם לישועיה = תכ"א. (תאריך הסיום הוא ר"ח טבת תכ"ב ואילו ההסכמות הן משנות תכ"ב-תכ"ד). בראש ההסכמה באה הכותרת

1 ר' אפרים בואינו ור' יעקב קאשטיליו. עי' פרידברג, חוה"ד העברי באירופה, אנטוורפן תרצ"ה. 23 (באכס' השו"ע שלפני קרוע הדף א').

2 ר' יהושע העשל מקראקא (ס' סיון תכ"ג) ור' אריה לייב ר"מ בוינה "אשר נתקבל כעת בק"ק קראקא".

3 מהר"ר משה ב"ר נפתלי הירש רבקש מוילנה. עי' האנעס, תולדות הפוסקים, כ"ח-כ"ט; פין, קריה נאמנה, 96-99; קלויזנר, תולדות הקהלה העברית בוילנה, 68.

4 השוה לוח"ו, 17.

5 השוה לוח"ו, Geschichte der Juden in Kalisch, ספר היובל להרכבי, 149.

6 לפני כן דיין ואח"כ גם אב"ד בלבוב, קרעמניק, דובנא (נתמנה בש' תכ"ג בקירוב) ובעלזא. ידוע גם בכינויו ליפשיץ. נפ' תל"ד. עי' אנ"ש, 172, 239; פעמים, עיר דובנא, 15-17.

7 מש' תכ"ד-ת"ל בערך אב"ד בבריסק דליטא ושם נפ' תמ"ח. עי' חו"מ גינצבורג, 20, 214; פמ"ל עפ"י מפתח האנשים.

הזאת: הסכמת וגזירת הרבנים הגדולים הגאונים ומורי צדק אביד וראשי ישיבות בארבע ארצות אשר במדינת מלכות פולין שנתוועדו ביריד יערסלב תחיה לפי והרב הגאון הגדול מוהרר עשיל ז"ל ריש מתיבתא בקי קראקא היה במנינם באותו הוועד הקדש ולא בא על החתום יען כבר שלח הסכמתו בקי קראקא כנ"ל¹.

שנת תכ"ד

רמז. הן היום ראתה עינינו את כל יקר תפארת הספר הנחמד להשכיל ושמו עמודייה שבעה, אשר חוצב במחצב הקודש, שחיבר האלוף התורני המרומם הכי נכבד שמו כמהרר בצלאל ברבי שלמה מקאברין, נאה דורש ונאה מקיים, ובהיות שראינו מחשבתו טובה מצורף למעשה להוציא לאור הספר החשוב הנ"ל ולהביאו לבית הדפוס לזכות הרבים, על כן הסכמנו כולנו אנחנו ח"מ בשפה אחת ודברים אחדים, והרשות והרמנא נתונה מאתנו בידו להדפיס הספר הלזה ולהוציא לאור תעלומה. כ"ד היום יושבי כסאות למשפט פה ק"ק לובלין ביריד גראמניץ יום א' י"א ניסן כד"ת לפ"ק.

נאם משה בן מוהרר יצחק ז"ל מקראקא חונה פה ק"ק לובלין ונאם דוד הוא הקטן בלא"א הקצין הר"ר שמואל [זל]ה"ה מלאדמר חונה בק"ק לבוב חוץ לעיר

ונאם הצעיר נחמן בלא"א מוהרר שלמה נפתלי ז"ל ה"ה חונה בק"ק לאדמיר² ונאם שאול בלא"א הרב הגדול מהורר משה ז"ל ה"ה לבית קצינעלבונג חונה בק"ק בראד³ מבורר דק"ק קראקא

ונאם הצעיר באלפי יהודא חונה בק"ק שעברשין מבורר תשע קהילות ונאם יעקב בלא"א הרב הגדול מוהרר יחזקאל⁴ זל"ה חונה ק"ק וענגראווי מבורר דק"ק פוזנא

עמודיה שבעה, ורשות מאת ר' בצלאל בר' שלמה הדרשן מסלוצק, פראג תליד. ועד מדינת ליטא הגיש למחבר עזרה רבה להוצאת ספרו וכפי הנראה עזר לו במידת מה גם ועד ארבע הארצות. כעדות המחבר בהקדמתו: 'ונשאתי חן בעיני הקצינים האלופים ראשי ומנהיגי המדינה ליטא ונדבה לבם מתנה גדולה ומרובה להדפסת הספר 5 וגם מצאתי חן בעיני הקצינים האלופים ראשי המדינות פולין ועשו עמי הסוב והישר'. — על הגיטו היהודי בקראקא הוטל הסגר באותה שנה בקשר עם ידיעות על מגפה שפרצה בתוכו ועל כן לא הופיעו לוועד ראשי המדינה של קי קראקא בעצמם כי אם באי-כוחם. ע"י HŻK, II, 35.

רמז. אל אצילי בני ישראל החכמים הנבונים והידועים, נאמנים ונטעי שעשועים, וכמסמרות נטועים, ה"ה מנהיגי צאן קדשים, ובמרעה טוב הם מרעים, תמימי דעים,

1 עי' לעיל ע' 98, הע' 2.
2 אח"כ (ת"ל-תל"ד) אב"ד ור"מ דק"ק וילנה. עי' כיו"פ, ח"א, ע"א; מניד-שטיינשניידר, עיר וילנה, 98: פמ"ל, 293; היילפרין, תוספות ומלואים, סעי' ח"י.
3 בש' תל"ג אב"ד בחעלמא, אח"כ במינסטוב. נמ' בערך תנ"ב. עי' דע"ק, 94; וורם, DŻB, 49-48; 85-84.
4 השוה מפה"ס, ע' 89, סי' 1612. 5 בסמ"ל לא נזכר דבר המתנה הזאת.

האלופים הרוזנים והקצינים, החורים והסגנים, ראשים וטובים, אשר בתורת ה' משתעשעים ושארי יראת ה' גבורתו חלים וזעים, המה האלופים מנהיגי ק"ק המבורג יצ"ו ובראשיהם עטרותיהם בשלושה מיני כתרים ושם טוב עולה על גביהם, יאריכו ימיהם בקרב כל ישראל אחיהם, אמן.

הנה שאלה שלכם קבלנו בכתב מכתב פתוחי חותם ע"י המשולחים של מכתב הנאמנים ושלוחיהם המה האלופים כמ' דניאל² יצ"ו וכמר יעקב³ יצ"ו. והנה תוכן דברי שאלה הי' אם מותר לעבור דרך בית הקברות את המת ולהניח את המת על קברות אחר, אם יש איסור בדבר משום לועג לרש אם לאו. וראוי היה למשוך ידינו מזה משום שאתם יושבים במדינה אחרת תחת מלכות אחרת ושררה אחרת, אך ראוי להשיב מפני הכבוד ובפרט במצוה רבה כזו, שאין שלוי יוצא מתוך מריבה, וגדול השלום שאף המתים צריכים לו, ובעון החיים המתים שוטטים, ואיזה חכם הרואה את הנולד ובפרט לתוך השלום כי האי, דתיגרא דומה לבידקא דמיא כיון דרווח רווח. לכן לא מנענו עצמינו מליכתוב לכם תשובה על שאלותיכם ושם תמצאו מרגוע לנפשיכם. הנה עלתה הסכמה בינינו שהיתר גמור הוא להעביר את המת מלפני קברות זו ולהניחו על קברות אחר אם הוא מיוחד לכך וכמו שמצינו בכמה קהילות קדושות במדינותינו שיש שני בית הקברות כמו בקראקא⁴ ובשאר קהילות קדושות במדינותינו, ואם הי' איסור בדבר הלא הי' גאוני ארץ גודרי גדר ועומדים בפרץ בקהילות קדושות הנ"ל, ואיך היו מניחים לעשות איסור לבייש את המתים ח"ו, אלא וודאי שאין איסור בדבר ופוק תא חזי מה עמא דבר ומנהגן של ישראל תורה היא. וכדי לתמך השלום, שלא ירבה מחלוקת בישראל ח"ו ולא יהי' עדת ישראל כצאן בלי רועה ח"ו, לכן הכנסנ[ו] ראשינו כדי שיורה לכם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו. שלפי כתבכם שכתבתם שהאלופי הרוזנים והקצינים מנהיגי ק"ק אלטונא לא הניחו לקבור כמה פעמים המתים שלכם שלשה ימים ושלשה לילות, תבוא עליכם ברכה שקניתם הקברות אחר דהא אין לך חטא גדול מזה, כל המלין את מתו עובר בלא תעשה. והאלופי מנהיגי דק"ק אלטונא עשו שלא כדין וכדת תורתנו הקדושה שמיחו בכם שלא ליקבור המתים על הקברות שלכם שקניתם. ואם אין להם להאלופים מנהיגי ק"ק אלטונא טענה אחרת רק מה שכתבתם ראוי הי' למחת הדין על פניהם שמבזים את המתים, דכל המבזה את המתים

1 היינו הרבנים. בשנת תכ"ד היה רב באה"ו ר' מאיר בר' בנימין וואלף אשכנזי. עי' דוקס, אוה למושב, 3.
2 כפי הנראה ר' דניאל בן הקדוש ר' נפתלי החתום ראשון על תקנות-היסוד של הח"ק מהמבורג בשנת ת"ל. עי' גולדשמידט, *Festschrift zur Hundertjahr-Feier der Beerdigungs-Brüderschaft der Deutsch-Israelitischen Gemeinde in Hamburg*, המבורג 1912, לוח I, עמ' 18. הזיהוי של ברילינג, *ZGJD*, III, 274, עם ר' דניאל הירש, שחתם בש' 1664 עם שאר נכבדים יהודים על בקשה אל הסינט, אינו נראה לי גם מטעם פורמלי: היהודים נחננו באותו הזמן בשני שמות כאחד או בשם השני בלבד.
3 ברילינג, *ZGJD*, III, 274, מבקש לזהותו עם ר' יעקב זיסמן, ממנהיגי הקהל בהמבורג. והשוה כמה יהודים בשם יעקב החתומים על תקנות הח"ק בהמבורג משנת ת"ל (גולדשמידט, שם).
4 הוזה בלבן, *Przewodnik po żydowskich zabytkach Krakowa*, ע' 70-68.

הוא בנדין]. רק מפני שדברי צד אחד אינם נשמעים, ע"כ הרחבנו זמן עד גראמניץ הבע"ל שיבואו אלופים הרוזני הקצינים משולחים מק"ק אלטונא וגם שלוחים של מכ"ת לפני השלחן הטהור הרוזנים הקצינים החוריי והסגנים האלופי ארבע ארצות יצ"ו ועטרותיהם בראשיהם המאורות הגדולים הגאונים הרבנים יצ"ו ושם יצאו לאור דינם. אך זאת מצאנו שעד גראמניץ הבע"ל יהא מותר לכם לעשות קברות שלכם כפי אות נפשיכם בלי מוחה ומי שיעמוד חוצה ולא יבוא לק"ק לובלין על יריד גראמניץ אזי אבד זכותו ויתנו כתוב וחתום לצד שכנגדו כפי אות נפשו כדי שיעמנידו דת תורתנו הקדושה על תילה. ובזה תשבו שקט ושאנן, כזית רענן. כ"ד אהר' אלופי הקצינים הרוזנים החורים והסגנים ראשי ומנהיגי דמדינת פולין פה ביומא דשוקא בעיר דאנציק ביום ג' כ"ח אב תאו כא"ף דלית לפרט קטן.
נא' יעקב בנימן בן לא"א הר"ר שלמה זלה"ה אויערבך מפוזנא¹
ונא' מאיר בלא"א הקדוש החסיד מהור"ר יהודא ליב זצ"ל הי"ד לבית לוסמנף מאטינגן²
ונא' הק' ארי' יהודא בן לא"א הר"ר מרדכי כץ זצ"ל מקק"ק
ונא' שמעי' בן לא"א יששכר בער שליט מלעסלא
נא' נפתלי בן לא"א מהור"ר אור שרגא זצלה"ה בלאך מלונטשיץ

העתק אות באות מגוף הכתב של מנהיגי פולין יצ"ו פסק מחמת אם מותר להוליד ב"מ לבק אחר לפני כ"ע, ארכיון הקהל בהמבורג, כ"י סי' E10a. תוכן התעודה נתפרסם לפני כן ע"י מ. ברילינג, ZGJD, III, (1931), 274 ועיי' במפורט על כל הענין. השוב גם ייווא-בלעסער, כרך ה', ע' 41-46.

רמ"ט. אלו הן אסיגנציי שניתנו לבע"ח שחייבים להם המדינה [ליטא] — על נעשוויז מגיע — לפרעון פולין ת"ר 3 זהו זמנים — דווארץ וויטל — על פרעון פולין — ראטי שני' — ריב"ז וח' — ראטי שלישי לפולין ע"ב זהו וח', ראטי רביעית — לפולין רי"ב זהו'.

פמ"ל, סעי' תקפ"ד (אדר תכ"ד). השוב גם לעיל סעי' קצ"ג.

ר"נ. בעצם היום הזה בא האלוף והתורני מהור"ר ליב גירכין לקהלתנו לאשר ולקיים הפסק ד' ארצות יצ"ו אשר נפסק שהאלוף הנ"ל מחויב לעקור דירתו ממקום אשר הוא ובני ביתו תקעו אוהליהם שם משך זמן המלחמה⁴ אשר נסו וברחו מפני חרב היונה לעיר גירכין וכהיום הזה נפסק שעל מקומו יבא בשלום לק"ק פוזנא וכן עשה ובא לקהלתנו — — יום ב' 5 ה' מנחם תכ"ד לפ"ק.

לוי, NM, חוב' ב', ע' 26, סי' 49; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, רליח [רנ"א] ע"ב. לא ברור אם הפסק ניתן באותה שנה. אולי ביריד גראמניץ?

1 יהודי בשם יעקב בנימן מפוזנא ביקר בשנת 1684 ביריד ליפציג. עי' פרוידנטל, Die jüdischen Besucher der Leipziger Messen, ע' 39.

2 השוב באבער, א"ש, 67. 3 בהעתק הורדנא: ששת.

4 פלישת השוידים בשנות 1655-1660. 5 ה' מנחם חל ביום א'.

רנא. מנהיגי הקהל בפוזנא התקינו בש. ז. לבלי שלוח מעתה אל הועדים בלובלין ובירוסלב אלא מנהיג מדינה אחד.

פרלט, GJP, 37; מתוך פנקס קהל פוזנא, I, דף קייג ע"ב.

שנת תכ"ה

רנב. למי "פנקס ד"א מוועד גראמניץ תכ"ה" נתחייבו מנהיגי מדינת ליטא לשלם לועד ארבע ארצות "סך ארבעה אלפים זהו" ומאה וחמשים זהו" פו' נוסף על סך אלף ומאתים וכמה זהו" — שנתנו בדרך הלואה להוצאות בפולין". עי' להלן סעי' רס"ט.

רנג. בכתב-מודעה מיום 26 בינואר 1665 (= "בשבט תכ"ה) מודיע מלך פולין יאן קאזימיר, שראשי היהודים בפולין (ועד ארבע ארצות) התאוננו לפניו על הקשיים העצומים שהם נתקלים בהם בגביית המסים מן היהודים היושבים באחוזות של כמרים ואצילים המתחמקים מפרעון המסים ומתעלמים ממשפט המנהיגים שלהם בעזרת פרוטקציות, סוכנויות וטרויטורטים¹. בהתחשב עם חלונה זו מצוה המלך על כל בתי-הפקידות הסטרוסטיים, העירוניים והגליליים לכל יהיו אף אחד להפריע לראשי היהודים בגביית המסים ולחפות על המשתמטים בחסותם, כי אם להיפך ישתדלו לסייע בידי המנהיגים היהודים.

שור, ZP, ע' 182, § 101; מתוך Castrensia Praemislaensia, כרך 399, ע' 1764. והשוה גם ברסון, Dyplomatoryusz, ע' 161, § 280.

רנד. בכתב-מודעה שהוצא בש. ז. (1665), לבקשת השתדלן הראשי של היהודים בפולין משה בן מרדכי², מודיע המלך יאן קאזימיר שהוא פוטר את היהודים, עקב תשלום מס הגלגלת, משאר מסים ונתינות.

ברסון, Dyplomatoryusz, ע' 161, § 281; ללא ציון המקור.

שנת תכ"ו

רנה. באיכוה קראקא והגליל לא השתתפו בוועד גראמניץ ש. ז. ולא פרעו את חלקם במסים. הוזה להלן סעיף רס"ב רס"ג.

רנו. בכתב-מודעה מיום 23 בדצמבר 1665 (= "ט"ו טבת תכ"ו) מודיע מלך פולין יאן קאזימיר שהיהודים חייבים לשלם מלבד מס הגלגלת השנתי עוד 100,000 זהו' לרגלי צורך דחוף למדינה ו-45,000 זהו' לצרכים שוטפים, ואת המס הזה סרם פרעו, לפי הודעת המנהיגים היהודים, והם משתמטים מלשלמו בהסתתרות תחת חסותם של פריצים, תקיפים, אצילים וכמרים; לפיכך מצוה המלך על כל היהודים במדינת פולין לכל יהיו להפריע למנהיגים היהודים של מדינת פולין (ועד ארבע ארצות) ושל הגלילות (הועדים הגליליים) בגביית המס הנ"ל, כי אם להיפך יסייעו בידם, ותינתן להם חסות בדרכים כדין משרתי אוצר המלך. ומי שלא יציית יבוא על עגשו contra iniustos exactores contributionum defferas ויישפט על ידי האינסטיטור (התובע) המלכותי. נוסף לכך פוטר המלך את היהודים מתת סוסים לצבא, כלי-רכב לצירי המלך ולצירי חוץ.

ברסון, Dyplomatoryusz, ע' 209, § 367; ללא ציון המקור.

1 Serwitorat, זכות הגינת מאת המלך למי שאינו אציל (למשל לאפטנאי החצר) להימנות בין משרתי המלך (SJP, VI, 77). 2 Mojżesz Markowicz שתדלן בן שתדלן. עי' לעיל ע' 91, חע' 1.

רנן. יאן קאזימיר וכו' הננו מודיעים וכו' שהופיעו לפני ספרי המטריקה של לשכת המלוכה — שלנו הכופרים דוד בן יחיאל¹ מנהיג קהלת לוצק וכל גליל וולין, שלמה בן חיים² מנהיג יהודי הגליל קאליש, יוסף בן אליעזר מנהיג היהודים בלובלין³, שלמה בן יעקב⁴ מנהיג יהודי פוזנא, יעקב בן יוסף⁵ מנהיג היהודים בגליל קראקא, בנימין בן טודרוס⁶ מנהיג יהודי פרעמסלא, הנשלחים ע"י הקהלות הקיימות במלכות אל ועד [המלכות הכללי]⁷, וכן אברהם בן שלמה⁸ הסופר הראשי של היהודים היושבים במלכות, משה בן מרדכי, השתדלן הראשי של כל עדת היהודים היושבים במלכות פולין, וביקשו בשמם ובשם כל המנהיגים לרשום באותם הספרים הנכחיים את שטריהתחייבות הכתוב למטה באיזה לשון יהודי ואשר נוסחו מלה במלה הוא זה:

אנחנו החתומים מטה בשמותינו באותיות עבריות, דהיינו: ישראל בן שמואל מקובלי, דוד מרפורק רופא⁹, אברהם בן נתן¹⁰ מקראקא, שלמה בן יעקב ומשה בן חיים מפוזנא, יצחק ויעקב בני ראובן¹¹ מלובלין, שמואל בן יעקב מלבווב, יהודה בן נח מלוצק, יהודה בן יוסף מקאליש, אברהם בן יצחק מטרנאגראד, משה בן אהרן מזאלקווא, יהודה ליב בן חנוך מפינסטשוב¹² שמעון גינדסברג מפרעמסלא¹³, דוד בן יחיאל מלוצק, שלמה בן חיים מפיוטרקוב, שלמה בן יעקב מפוזנא, יוסף בן אליעזר מקראקא, בנימין בן טודרוס מפרעמסלא, אברהם בן שלמה הסופר הראשי של קהלות פולין, משה בן מרדכי שתדלן כל יהודי פולין היושב בחצר הוד מעלתו המלך, בשמנו ובשם כל המנהיגים כולם וכן קהל עדת ישראל כולה אשר במלכות פולין.

הננו מודים בשטריהתחייבות זה שלנו — שקיבלנו מאת כבוד ה' קאזימיר קובלקובסקי, מזכיר הוד מעלת המלך וסופר אוצר המלכות, שעמד לנו בשעת מכתנו הקשה ביותר, דחקנו ומצוקתנו ונגישות החילים, אשר בידם המחאות מאוצר המלכות עלינו ועל כל עדת היהודים במלכות פולין, ואשר לקחו מאתנו ע"ח החוב לא רק את רכושנו כי אם גם את הגוף והנפש¹⁴.

- 1 במקור: Ichelewicz, היינו בן איכל. השם: יחיאל-איכל. השוה גם לזין, LGJ, 98.
- 2 במקור: Joachimowicz. לפי המשך התעודה מפיוטרקוב. עד כמה שידוע לא היה זה ישוב יהודי באותו זמן, עי' פיינקינד, *Dzieje Żydów w Piotrkowie*, פיוטרקוב 1930, ע' 12-8.
- 3 לפי המשך התעודה — מקראקא.
- 4 שתדלן העדה. עי' קויפמן, MGWJ 1895, 42, 93; לזין, *Festschrift-Feilchenfeld*, 35.
- 5 "איש פורט רפא". עי' מפתח. 6 במקור: Theodorowicz. 7 = הסיים.
- 8 נראה שהוא הוא נאמן הועד אברהם מלאדמיר. השוה מפתח.
- 9 חותם בעברית, כדרך הרוסאים היהודים באיטליה, "הרופא ולא לו דוד בן לאאמ"ו תחסיד מחר"ר שמרי' מרפורק". קיבל סמיכות לרפואה בפדואה בש' 1623, שימש בקראקא עד לאחר 1664. עי' בלבן, *HŻK*, I, 297; ווסשטיין, דברי חפץ, 14; שיפער, צו דער עלטסטער געשיכטע פון יידישע דאקטורים אין פוילן, טאזידיעות, שנה ב', ע' 266-267.
- 10 במקור: Masonowicz. סוחר עשיר וסוכן המלך. במשך שנים רבות מחשובי המנהיגים בקראקא. נקרא גם ר' אברהם רבי"ס ע"ש חותנו האב"ד ר' יהושע העשיל. נפ' תנ"ד. עי' *HŻK*, II, 135-136.
- 11 במקור: Rabinowicz ולדעתי צ"ל Rubinowicz, דהיינו בני אתרן ראובן. עי' מפתח.
- 12 "הרב הראש המנהיג — ראש מדינה". עי' לח"ו, 66, הע' 48.
- 13 השוה קנ"ש, ע' 77, 99.
- 14 נכתב-מודעה מיום 16 בנובמבר 1663 (= ט"ז חשוון תכ"ד) מתרה מלך פולין יאן קאזימיר בכל היהודים, זכרים ונקבות, שישלמו מיד את מס תגלגלת שהוטל עליהם בסיימים האחרונים ולא — הוא מתיר להחרים

כבוד ה' קובלקובסקי, [מוכיר] הוד מעלת המלך, הציל אותנו, את נפשנו ורכושנו, מדיכוינו הקשה ביותר נתן לפרעון החיילים הנ"ל ושלם בעד כולנו, היהודים היושבים במלכות פולין, לאוצר המלכות את הסכום 26,000 זהו' במטבע ובמספר פולני. בקבלנו אפוא עזרה כה רבה הננו — מתחייבים, בשמנו ובשם כל המנהיגים ובשם כל עדת היהודים במלכות פולין, — שנשלם את הסכום הנ"ל 26,000 זהו' לכבוד ה' קובלקובסקי הנ"ל או למביא שטר-ההתחייבות הזה שלנו — לשעורים, דהיינו ליום 12 במאי 1667 (= י"ח אייר תכ"ז) 3,250 זהו', ליום 12 במאי 1668 (= ב' סיון תכ"ח) 3,350 זהו', ליום 12 במאי 1669 (= י"א אייר תכ"ט) 3,250 זהו', ליום 12 במאי 1670 (= כ"ב אייר ת"ל) 1,250 זהו' — . ואם לא נקיים את התחייבותנו במועד ובמקום המוגבל — יהא רשאי כבוד ה' קובלקובסקי או מביא השטר הזה לשדוד, לאסור, לחטוף, לכלוא ולהושיב בבית האסורים, הן בפומבי והן באופן פרטי, אותנו ואת כל היהודים — הנמצאים במלכות פולין, דהיינו בירידים, בשוקים, בדרכים וכן בבתי שלנו. נוסף לכך [יהא רשאי] לעקל את סחורותינו — בכל מקום, לנעול את בתי הכנסת שלנו, לתפוס — את הבתים ולהושיב בהם נוצרים ואת מי שירצה ולהחזיק בהם [בבתים] עד לפרעון מלא — . נעשה הדבר בירוסלב ביום 3 ביאנואר 1666. באות החתימות החתומות בלשון ישראל.

נוסף לזאת מצהירים ומודים כנ"ל אותם הכופרים היהודים המופיעים בעצמם לפני ספרי [המטריקה] הנוכחיים — לאותו האציל קאזימיר קובלקובסקי כותבים ומתחייבים שיביאו את הדברים הכתובים לעיל³ לפני כל המנהיגים היהודים של כל הקהלות הקיימות במלכות פולין בהתועדותם הקרובה שצריכה להתקיים בזאמושץ או במקום אחר איזה שהוא⁴ לפני יריד ירוסלב תוך 12 שבועות לאחר מעשה בית-דין זה, וישתדלו שהם בעצמם יודו בשטר-ההתחייבות הכתוב לעיל ובחתימתו המאשרת הנוכחית באופן הנוכח לעיל הודאה למעשה. כולם הנאספים יחד וכל אחד בפני עצמו יסכימו ויאישרו בכתב-מודעה מטעם ההתועדות לפני ספרי הגליל של איזה שהוא גליל או מחוז הקרוב ביותר, יחד עם שאר — של הקהלות שלהם והמנהיגים תוך 6 שבועות לאחר נעילת ההתועדות.

שיפר, Komisja Warszawska, בספר היובל לכבוד ד"ר מ. ז. ברודא, וורשה תרצ"א, ע' 153-155; מתוך Metryka Koronna, כרך 369, ע' 235-238. התאריך: 18.5.1666 (= י"ג אייר תכ"ז) לא בא במקומו בתוך התעודה כי אם בכותרת. החתימות, כולן בעברית, לא ניתנו על ידו. התעודה במקורה תבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. תכנה בתפרסם לפני כן בקיצור על ידי ברסון, Dyplomatarysz, ע' 161, 182; ע' 210, 370; וכן גם ע"י שיפר, היסטארישע שריפטן פון ייוריא, כרך א', ע' 84-86. שיפר פרסם שם גם את גוף הנוסח של הקטע האחרון וישנם שינויים בולטים בין שני פרסומיו. השתמשתי בקביעת הנוסח בשניהם כאחד. — אגב, שם בעמ' 75, מנסה שיפר לקבוע את ההרכב המספרי של ראשי המדינה לארצותיהם וגלילותיהם לפי מקור פולני משנת 1666, שאין הוא פורש בשמו; לפי כל הסימנים נראה שהוא הוא המקור שלפנינו.

את כל סחורותיהם הנמצאות במכסים, בדרכים, בערים ובעיירות וכן לתפוש ולאסור את הסוחרים היהודים עצמם, העשירים והעניים, ולהחזיקם בכלא עד פרעון המס. ע' Castr. Leopold, כרך 412, ע' 2339-2341 (Archivum Ziemske בלבוב).

1 כך לפי ברסון ולפי שיפר בהקדמה לתעודה וכן שורת ההגיון נותנת. בגוף התעודה נרפס 1679 ובוראי אין זו אלא טעות-דפוס.

2 = כ"ו טבת תכ"ו. 3 כתוב: לקמן. 4 לפי סעיף רנ"ט עמד להתקיים בפשבורסק.

5 בהיסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 84 נרפס: 8.5.1666 וטעות היא בוראי שכן חל בש. ז. ה-8 במאי בשבת.

רנח. "ואן וכו' הננו מודיעים וכו' שלפני ספרי המסריקה וכו' ייכתב הסכם של נתינינו היהודים היושבים במלכות פולין הפועלים בשמם ובשם כל [קהלות] היהודים הקיימות בכל המלכות אל ועד המלכות הכללי (הסיים) — הממונים והנשלחים על ידי כל עדת ישראל, שלמים בשכלם ובגופם, ברצון ובגלוי, מודים שהם ממנים וקובעים את משה בן מרדכי השתדלן הראשי לעניני היהודים הנוכח, לבא-כוח ולמורשה אמתי, חוקי ובלתי מפוקפק, המקבל את זה (המינוי) בחפץ-לב, באופן, בדרך, בצורה ובסגנון הטובים ביותר. וזה — לכל הענינים והמשפטים, בכלל ובפרט, לרגל כל ענין וכל תביעה עם כל איש ואיש, הן כתובע והן כנתבע, בכל בית-פקידות או בית-דין של מלכות פולין — ומיפים את כוחו להביא לידי גמר סכסוכים, להגן, לפתוח במשפטים — לערער — להיות נוכח בשבועות וכו'.

למרבה התוקף מודים וחותרים המנהיגים הכופרים בעצם ידיהם".

שיפר, ספר-היובל-ברודא, ע' 155; מתוך Metryka Koronna, כרך 369, ע' 239. תאריך התעודה צוין בכותרת: 18.5.1666 (= י"ג אייר תכ"ו). החתימות כולן בעברית; פרט לאחת בפולנית: Abraham Salamonowicz pisarz Żydów Koronnych. התעודה במקורה תבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. קצור תכנה הובא גם ע"י ברסון, Dyplomatarysz, ע' 162, 283; ע' 211, 371.

רנט. כבאי-כוח וואלין בהתוועדות של ועד ארבע ארצות, שעמדה להתקיים ב"פסבורסק או במקום שייקבע על ידי המנהיגים שלהם", נבחרו ר' יצחק בר' עוזר מפרעמניץ ור' אהרן זעליג מאוסטרא. לבקשתם של מנהיגי הקהל בלודמיר "בשמם ובשם כל עדת ישראל בגליל וולין" נרשם דבר בחירתם ב-26 באבגוסט 1666 (= כ"ה מניא תכ"ו) ליתר תוקף גם בספרי המבצר בלודמיר.

ברשדסקי, Еврейская Библиотека, כרך ח' (פטרבורג 1880), ע' 3; מתוך הארכיון המרכזי בקיוב, Книга гродская Владимирская записная, מס' 1036, שנת 1666. גליון 517 מעבר לדף. התעודה הועתקה גם על ידי רובנוב, Воеводство, 1894, חוב' ג', ע' 28. התעודה במקורה ובמלואה תבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

רס. בש. ז. שלח הועד "אגרת אוגרת חכמה ודעת" אל ק"ק הספרדים באמסטרדם "לעזרת ק"ק פולין". השוה להלן סעי' ש"ה.

שנת תכ"ז

רסא. גזרנו על כל הקהלות דארצות ועל כל האלופים ראשים ועל כל אדם בעונשי ובקנסות גדולות שלא לעקל ולתפוס משל איזה יחיד או רבים מחושבי הקהלה או הגליל בשביל איזה חוב או רבים ואפי' בשביל פרעון כרגא דמלכא, רק שאותן יחידים או רבים הנתפסים והמעוקלים ישבעו או יבררו כמה הוא ערך סכום שלהם ואז לא יקחו מהם המעוקלים [המעקלים] יותר מזה שמגיע עליהם לפי סכום שלהם לפרעון חוב ההוא, ואפי' כרגא דמלכא. וזאת עשינו מפני תיקון העולם כדי שתהא הארץ רחבת ידיים לפנייהם ולא יהא נתפס בשביל חבירו, ולא תהא הארץ סגורה ומסוגרת באין יוצא ואין בא מפני החוטפי².

1 בר' יהודה ליב כץ, נס' תנ"ו, ע"י ביבער, מזכרת, ע' 75, סי' ל'. 2 חשוא גם לעיל סעיף רכ"ד.

אסף, קרית ספר, שנה א', ע' 311; מתוך פנקס קהל זבלודאווי, דף קפ"ט ע"א. (בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי Heb. 40 103). על דיוק ההעתק מעידה החתימה: יכל הגיל העתקתי מסימן רב 1 אשר נתיסד מפי אלופי רוזני ומנהיגי הארצות בצירוף הרבנים יצ"ו ביריד גראמניץ תכ"ז לפ"ק. נא' אברהם בן לא"א דוד ז"ל מק"ק לובלין ונאם יעקב לוי ספרא מטאמשוב. כל הגיל העתקנו מגוף ההעתק שהועתק. – ביריד גראמניץ ש. ז. היה בלובלין ר' אליעזר בר' מנחם חופ"ק לובמלא 2 (על סמך הסכמתו לס' ספרא דצניעותא דיעקב מאת ר' יעקב תעמירלש, אמ"ד תכ"ט) ולא נודע אם השתתף גם במושב הועד.

רסב. יען וביען שהאלופים הקצינים מנהיגי ק"ק קראקא יצ"ו אשר מעולם ומשנים קדמוניות היו פאר והדרת קדש, ראשונים לכל דבר שבקדושה ואחריהם כל בית ישראל, וזה כמה שנים נהפכה הנהגתם הישרה כמהפך קערה על פיה וכמעט יש להרהר אחריהם, ומעשיהם מוכיחין כאלו כוונתם להרס כל התוועדות קדש דרוזני קציני ד"א, אשר הוא מעמד ומצב הכלל כלו, שכינוסן של חכמים נאה להם ונאה לעולם הן בירידים הן בוורשא³ בהתוועדות שמה, ועי"כ מסתרגי כל בית ישראל. עתה לא באו לעזרת ה' בגבורים לכאן וגם לוורשה לא שלחו עד כה לא מנהיג ולא צרור הכסף וככה עשו בשנה שעברה כתבנית המעשה דהאידינא. אינם חסים על עצמם ועל מעמד ומצב הכלל ואינם חוששין לכבוד הבריות המטלטלים את עצמם ומענים בדרך כחם ומוציאים הוצאות מרובות בצוק העתים הללו בבואם לוועד קודש. היריעה קצרה מהכיל מה שגרמו בעמידתם חוצה אשר לא כדת וכדאי היה לחוב בעצמם לחרוך דינם שלא בפניהם שכל השומע תצילנה שתי אזניו. אך חששנו לכבוד הקהלה המפוארה וזכרנו להם חסד נעוריהם והנהגות קדמוניהם. וזאת אשר מצאנו לפס"ד גמור מעכשיו ששה מאות זהו פול' ישלמו קנס בלי מחילה. ועל פי הכרוז המועתק בדף זה אשר הוכרו פה המה מזומנים לדין לפני רוזני קציני מנהיגי הארצות יצ"ו בוועד טרנגראד⁴ בירח מנחם תכ"ז לפ"ק. ולא ישבו בכינוס של הקצינים הנ"ל עד שיקבלו דינם כלו על המעשה הנ"ל. ואם לא יבואו לוועד הנ"ל אזי דינם חרוץ מעכשיו שלא ישובו כלל בוועד הארצות ביריד גראמניץ תכ"ח לפ"ק. ואף שירצו לקבל דינם אז לא יקובל[ו] לישב בשלחן הטהור בעבור עמידת חוצה לוועד מנחם הנ"ל או אח"כ. מכל הנ"ל לא יפול דבר ארצה.

רסג. האלופים הקצינים מנהיגי גליל ק"ק קראקא, הכרוכים אחר המנהיגים הנ"ל והולכים בעקבותיהם, גם המה לא יפה עשו ונהפכה הנהגתם הישרה מאשר היתה מתמול שלשום. וגפן כה וכה ולא מצאנו להם שום זכות מדוע אחרו פעמי מרכבותי ומי המס גלגל עגלותיהם. והקשה שבכולם שכתבו אלינו: הננו ועלינו, ונסוגו אחור, אשר ע"כ דינם

1 כנראה פנקס וד"א ט"ו ר"ב. 2 השוה כיו"פ, ח"ב, קי"ז; עיה"צ, 43.

3 בהתכנס הסיים הטולני נתועדו בוורשה גם שתדלנים וממונים מטעם ועד ארבע ארצות (וכן מטעם ועד מדינת ליטא) לשם מו"מ והשתדלות בעניני כלל ישראל. עי' שיפר, Komisja Warszawska, וורשה 1931 (ח"מ מתוך המכון לחכמת ישראל בוורשה, כרך ד').

4 מסעיף רס"ה להלן נראה שההתוועדות החקיקה לא בטרנוגרוד כי אם, כרגיל, בירוסלב.

חרוץ כנ"ל, שהמה מזומנים לדין לפני השלחן הטהור במנחם תכ"ז לפ"ק וע"פ האפנים הנ"ל הנזכרים במשפט ק"ק קראקא ומעכשיו דינם חרוץ שישלמו אלף ומאתים זהו פול, קנס לקופת הארצות. והחלוקת הכבוד שנחלק להם, שיהיו להם שני שמאים עכשיו בתוך שמאי הארצות, באשר מנעו את עצמם מהכבוד ולא באו אינהו דאפסידו אנפשיהו ולעת עשיית הערכה חחדשה בשבט הנ"ל יהיה להם רק שמאי אחד. ודבר המשפט שבינם ובין הארצות בענין ישיבת שתי מנהיגים בתוך שלחן הטהור דרווני קציני ד"א יצ"ו יהיה אחר שיקבלו דינם בוועד הנ"ל. כל הנ"ל מצאנו לפס"ד גמור ואפילו אחד יכול לעכב מכל הנ"ל וכל מה שנפסק על גליל ק"ק קראקא ואין לשנות בשום ענין שבעולם.

רסד. אחרי רואנו הלום גודל הקלקול אשר נעשה מחמת ההנהגה בלתי ישרה אשר ישיחו בנו כל יושבי שער ונגינות שותי שכר שאין שום תיקון מתיקוני רווני קציני ארצות יצ"ו שריר וקיים ונהי כמצחק בעיני כל ונחשבו דבר הארצות לדברי הבאי, אשר מעולם ושנים קדמוניות היו דברי ד"א יצ"ו חזקים כיתד במקום נאמן והיו לכסא כבוד לכל בית ישראל ומצודתנו היתה פרושה בכל הארצות ודגלינו הצליחו ועשו פרי. בכך פקחנו עינינו על זאת וראינו שההירוס הנעשה בחיבור שלנו גורם לנו כל זאת וזה שדא תכלא בכלהו לסיבת איחור התוועדות קדש אלופי קציני מנהיגי הקהלות והגלילות בגלילות שלהם והקהלות שבקהלתכם לבחור מנהיג לוועד הארצות לכל התוועדות קדש ד"א או לוורשא מאחרים לבא לוועד קדש הנ"ל. ואם מתלקטים אחד אחד, לקוטי בתר לקוטי, מה תועלת יש בביאתם בידיים ריקנים וגורמים תקלות ומכשלות להכלל והוצאות מרובות ועצומות לאלפים להמנהיגים הבאים מרחוק ומקרוב, וטלטול הקשה שמענים בדרך כחם והכל בלי תועלת ונ[ל]ריק — — .

פרלס, 1867 MGWJ, ע' 346-348; מתוך פנקס פוזנא (ללא ציון הכרך והדף). שלושת הסעי' רסיא-רסיג נהפדסמו ע"י פרלס כחטיבה אחת, אך לפי תכנם ברור שהם תקנות נפרדות הדנות בענינים קרובים. על סמך ההזמנה לדין לחודש מנחם תכ"ז בוועד טרנוגורוד, נראה לי לשער, שהתעודה נכתבה בוועד שלפניו, דהיינו ביריד גראמניץ תכ"ז. — קראקא והגליל נענו הפעם לדרישתו של הוועד ובהתוועדות ירוסלב הבאה אנו מוצאים גם את באי כוחם. ע"י להלן סעיף רסיג. השה גם בלבן, II, HZK, 254-255, שלא ירד לסוף תכנה של התעודה וכא משום כך גם לידי מסקנות מוטעות על סיבת הימנעותם של באי-כוח קראקא והגליל מהשתתפות בפעולותיו של הוועד.

רסה. האלוף המרומם הראש המנהיג כמוהר"ר יעקב במהר"ר שמואל ר"ה דק"ק טיקטין ומשולח אלינו לתקון מעמד ומצב דק' הנ"ל נגש לפנינו בעצם היום הזה במענה פיו ודעת שפתיו ברור מיללו מאמרו ירצה, בהיות הדבר ידוע ומפורסם את כל ונוכחת שק"ק הנ"ל היתה קהלה מפוארה כלילת יופי משוש כל הארץ.

1 ממנהיגי הקהל בטיקטין למעלה מ-40 שנה (תי"ט-תס"ג). ע"י פנקס קהל טיקטין, דף רנ"ה ע"ב, ע"א; [ק"ב] ע"ב; פ"ד [ק"ז] ע"א; רמ"ב ע"א; רנ"ו ע"ב; קט"ו [תנ"א] ע"ב; קמ"ח [קצ"ב] ע"ב; [ס"א ע"ב]; ק"ד [קל"ז] ע"ב; רל"ח ע"א.

ולסיבת צוק העתים ירדו מטה מטה, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, והאחרון הכביר עליהם להיות עיקור משאם ומתנם ותמצית מחיתם מהעירות והכפרים אשר סביבותיהם ומשם היתה השפעתם; ועכשיו חדשים מקרוב באו ונכנסו לתוך גבולם הנ"ל אשוריהם עתה סבבו מכל צד וצדי צדדים, ודרים שמה עד אפס מקום לתושבי ק"ק הנ"ל להחיות את נפשם מפניהם, יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא על גפי מרומי קרת. והאריך למעניתו מאד ומאד באנחה ושברון מתניו. בכן באשר ראינו דבריו נכונים ונכוחים, פקחנו עינינו על זאת לפקח על אודת קרי' עליזה הנ"ל לתמכה אף לאמצה, לכוננה בכל מיני בסיס, אולי יצמיח ד' קרנה ותשוב לאיתנה הראשון. אשר על כן הרשות נתונה מאתנו להאלופי' הקציני' המנהיגי' דק"ק הנ"ל להטיל על האנשים ההם, אשר באו מקהלות ומגלילות אחרות סכומות כא' מתושבי ק"ק הנ"ל ובאופן זה: האנשים אשר באו ממדינת ליט' מחויבי' ליתן תכף עפ"י ערכות הסכום אשר יעשו להם ק"ק הנ"ל כל המסים ועולים כרגא דמלכא וכל שאר הוצאת הקהלה יצ"ו זולת מעות וצלניר ויחנהגו עמם כנהוג בשאר יושבי כפרים; ואנשי מדינתנו אשר באו לגבולם הנ"ל, ואף אותם שהם מגליל טיקטין עצמם, יתנו כל מיני עולים להוצאות הקהלה עפ"י סכום הנ"ל תכף כאשר יעריכום; ומכרגא דמלכא הם פטורים אם הם נותנים כרגא דמלכא לקהלתם או לגליל שלהם עד הערכה חדשה, אשר תהיה אי"ה בוועד גראמניץ תכ"ט, ואחר הערכה ההיא אם לא יעברו האנשי' ההם מהסביבות ההם מחויבי' ליתן לק"ק הנ"ל גם כרגא דמלכא, אף שיוכרחו ליתן גם בקהלתם או בגליל שלהם כרגא דמלכא. ומעתה רשות והעז וממשלה לק"ק הנ"ל לעשות כל מיני כפיות ונגישות בעולם אף בעש"ג ככל אות נפשם לכוף כאגמון ראשם, וידינו עמהם בכל אשר יעשו באופן הנ"ל.

כ"ד אלופי קציני רוזני מנהיגי ארצות יצ"ו היום יום ב' ט"ז אלול תכ"ז לפ"ק בהתוועדות קודש פה יריד יערס לב.

נאם יקותיאל זלמן בלא"א הר"ר יעקב זצ"ל קלעטשער מפוזין

ונאם הק' חיים בלא"א החסיד מהר"ר טדרוס זצ"ל מקראקא²

ונא' הק' אברהם בלא"א מוהר"ר נתן סג"ל זצלה"ה ח' הגאון מוהרר"י זצלה"ה מקראקא

יצחק בלא"א המאור הגדול מוהר"ר שמשון זצ"ל

נא' מנחם בן לא"א החסיד מהר"ר בנימין ז"ל⁴

1 Kwaterowe, דמי איכסון חיילים. עי' בלבן, Głos Gminy Żydowskiej, II, ע' 205-206, HŻK, II, 195-193; שור, ŻP, 57, 184.

2 סוחר עשיר בכסף ובשוה כסף ומנהיג הקהל. עי' HŻK, 280-282; 143-144; כיו"פ, ח"ב, כ"ד; וומשטין, דברי חסד, 12, 42; קדמוניות, 31, 37.

3 מורנו הרב ר' יהושע; עי' לעיל ע' 61, הע' 4.

4 מגליל קראקא. נמנה עם המשתתפים בהתוועדות הגליל שנתקיימה בפינטשוב בשנת ת"א. עי' פנקס קהל פינטשוב, דף רכ"ב.

יצחק אייזיק ר' ארונש מלבוב

נאם שמואל הק' בלא"א החסיד מהר"ר חיים מנחם ז"ל פוזין
ונא' יהודא ליב בלא"א הנעלה כהר"ר חנוך ז"ל מפראג
נאם צבי הירש בלא"א מוהר"ר שמשון ש"ן מבעלזא

דוכנוב, 1912 Esp. Crap. ע' 78: מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף קנ"ט.

רסו. היום יום ב' ד' אב בהתאספות האלוף הקציני המנהיג דק"ק טיקטין והגליל יצ"ו
נעשה חשבון צדק עם האלוף המשולחים דק"ק אורלי מן הגב"י שנעשה בשבט תכ"ז לכל
הגב"י והוצאו עד יערסלב תכ"ז לפ"ק: ארבע מאות זהובי' לווארשא³, ששה זהובי' חייג
הוצאו: ת"ק זהובי' לר' שבתי כ"ץ⁴; עשרה זהובי' הוצאו לק"ק אורלי; מאה וחמשים זהובי'
קרן לובלין לפ"הו; ל"ז זהובי' וחצי רווחי' כפי כתב הארצו' יצ"ו; ע"ה זהובי' הוצאות
לובלין; כ"ה זהובי' אלמנת קדוש⁵; מ"ב זהובי' להאלוף מהר"ח אב"ד; ס' זהובי' קרן בוורשא
מן ר' משה סג"ל; ס' זהובי' רווחי' והזיקו' לר' משה הנ"ל כפי כתב ארצות יצ"ו; עשרה
זהובי' הוצאות ראובן⁶; עשרי' זהובי' אסיגנציא מהארצו' למהר"י מלוקאב; חמשי' זהובי'
נתינת ר' אברהם כ"ץ⁷ בלובלין; ט"ו זהובי' סיועת נדון בת מהר"ר יצחק ווילנר מהגליל
כפי כתב בדה"ג יצ"ו; עשרים זהובי' הלוואה לר' משה אשכנזי⁸ מהגליל כפי כתב בדה"ג
יצ"ו; עשרים זהובי' סיועת נדון בת ר' אייזק מהגליל; עשרה זהובי' הוצאו השמש לבראנסק;
ע"כ הוצאה ישנה.

כהיו' עשינו גב"י ליערסלב עם הוצאו' אלף ושני מאות זהובי'. ת"ך זהובי' לר' אלי' ח' הקדוש
ממאסטיץ; ש"ך זהובי' אסיגנציא מהארצו' לר' משה שתדלן⁹; שלשים זהובי' על
האסיגנציא של נטע בר מאיר מהארצות יצ"ו; י"ד זהובי' שכר לימוד יתום הקדוש; ס"ג זהובי'
פורין לכאן טיקטין ע"ד הערכת סכו'; כ"ה זהובי' שכר מזונות אלמנת קדוש עד ר"ה. כפי החשבון
הנ"ל מגיע על ק"ק אורלי עוד אחר הנתינה שלהם תקי"א זהובי' ליתן היו' הנ"ל לתשלומי
ש"ל זהובי' לר"מ שתדלן והמותר מן סך הנ"ל התחייבו עצמם לתת להאלוף המשולחי' דבה"ג
ליערסלב, אחר שניכו להם בחשבון הנ"ל מזונות ושכר לימוד כנ"ל. ובהחשבון הנ"ל לא נחשב

1 בר' אלעזר. ע"י מפתח.

2 מפנינשוב, השוה לעיל סעיף רנ"ז. 3 השוה לעיל ע' 106, הע' 3.

4 גם ב"חשבון הקהלה עם הישובי' בחודש אב תל"ה רשום בין "הוצאות ק"ק אורלי" "חמשים זהובי'
לר' שבתי כ"ץ". ע"י פנקס קהל טיקטין, דף [רנ"ט] ע"ב.

5 מבראנסק. שכר מזונות לחצי שנה. השוה מפתח גיאוגרפי, ערך בראנסק. השוה כיו"ב גם בפמ"ל, סעיף תקנ"ו.

6 בתעודה משנת תל"ה בפנקס הקהל בטיקטין, דף [קל"ז] ע"ב, נזכרת "אלמנת ראובן". כמו כן היא נזכרת
בתעודה מחוסרת תאריך (דף [קל"ה] ע"ב), שבה מסופר גם על "אורח כמר ראובן" ש"בא מארץ רחוקה
ממדינת קיר"ה וערער על הבית וירד למשפט עם האלמנה הנ"ל וזכה בדיון את הבית". היותו של
ב"המשפט, כרך ד', ע' 117, יסודו בטעות.

7 מתושבי טיקטין. ע"י פנקס הקהל, דף ק"ט [קמ"ה] ע"ב; [קל"ז] ע"ב; קפ"ט [קמ"ב] ע"ב; [רנ"ד] ע"ב.

8 מסמייאטיץ. בשנת ת"ט היה אחד מ"כ"א אנשים להתוועדות קבלת הרב". ע"י פנקס קהל טיקטין,
דף [רנ"ה] ע"ב.

9 אולי Mojżesz Markowicz, השוה לעיל ע' 102, הע' 2. טיקטין שילמה לו בכל חצי שנה 400 זהובי'
לפרעון חוב — ומקובל מהם בחשבון כרגא ומלכא המגיע עליהם". ע"י פנקס טיקטין, דף קס"ד [קכ"ד].

מזונות הקדוש דק"ק סעמיטיטש' על שנה חמימה מר"ה תכ"ז עד ר"ה תכ"ח חמשים זהובי'. כל הנ"ל נעשה באסיפת האלופי' הקציני' המנהיגי' דק"ק טיקטין ודק"ק אורלי יצ"ו ולראיה באנו על החתום יום הנ"ל. נאום יוסף בלא"א שלמה זעליג ונא' יוסף בלא"א הגאון מוהר"ר יעקב ישכר זצלה"ה².
אותן תקי"א זהו' הנ"ל סילקו האלופי' מנהיגי' ק"ק אורלי יו' הנ"ל. נא' שלמה.

פנקס קהל טיקטין, דף קפ"ז [ק"מ] ע"ב. רק לכמה מן ההוצאות הבאות בחשבון הזה זיקה גלויה לועד, בכל זאת ניתן כאן בשלמותו, היות ולא תמיד ניתן לקבוע בבירור איזו הוצאה נוגעת לועד ואיזו לא, וכן בשים לב לכך שהתעודה לקוחה מכתב-יד.

ר"ס. קהלת קראקא נתבעה בש. ז. לשלם את "מס הגלגל המניע [ממנה] סך 11,000 זהו".

בלבן, HŻK, II, 188, על סמך Akta Teutonica, כרך 73, דף 80 (Archiwum Ziemske) בקראקא. - בה בשנה ב' 21 באבגוסט (= א' אלול תכ"ז) שלח שר-האוצר אסיגנציה לקראקא לשלם ע"ה מס הגלגל לידי הרוטמיסטר חשונסטובסקי 1,191 זהו'. ע"י בלבן, שם.

שנת תכ"ח

ר"ס. האלופי' הקצינים המנהיגי' דק"ק הוראדנא יצ"ו המשולחים מק"ק ההוא נגשו לפנינו לדין לדבר משפט נגד האלוף הראש מהר"ר יעקב במהר"ר שמואל מק"ק טיקטין משולח בעסקי הקהלה יצ"ו. ע"פ ההזמנה אשר השיגו ק"ק האראדנ' ביריד גראמניץ תכח"ל על ק"ק טיקטין מכבוד המאורות הגדולים הרבנים, ומהר"ר הנ"ל השיב מה שהשיב. בכן פסקנו שאין מקום למשפט הנ"ל פה בפנינו, רק בק"ק לובלין ביריד גראמניץ תכט"ל בזבל"ש וזבל"ש. ואם ירצו ק"ק הוראדנא שהב"ד ההוא יפסקו ביניהם באם שיתעורר להבא ביניהם איזה משפט בעסק הישובי' הנ"ל, אם ידונו בזבל"ש וזבל"ש דוקא ביריד לובלין או בזבל"ש וזבל"ש באיזה קהלה אחרת. אזי יודקקו הב"ד ההוא שידונו ביניהם בלובלין איך יתנהגו להבא, אם ידונו להבא בלובלין בזבל"ש וזבל"ש או בקהלה אחרת בזבל"ש וזבל"ש. וכל משך זמן אשר עדיין לא יקוב הדין ההר בין הצדדין הנ"ל בעסק הישובי' זבלודו וחווארשטש, יתנהגו בעסק הישובים הנ"ל כמבואר בפסקים מהגאוני' הרבני', ולא יכנס שום א' בתחום שאינו שלו כמבואר בפסקים הנ"ל בהוספת כח וחיוזק לכל צד לפי זכויותיו. כ"ד המאורות הגדולי' הרבנים מ"צ היושבי' כסאות למשפט בין קציני' רווני' מנהיגי' ד"א יצ"ו ומדינות ליטא, היום יום ד' ג' מנחם תכח"ל בוועד קודש פה ק"ק לעגנטשני.

גאם משה בן מהר"ר יצחק ז"ל מקראקא

ונא' הק' יצחק בא"א מוהר"ר בנימין וואלף ז"ל חו' בק"ק אפטא⁴

1 בפנקס טיקטין לא מצאתי שום ידיעות על ענין הקדוש הנ"ל.

2 מק"ק אורלי, ע"י פנקס טיקטין, דף קפ"ח [קמ"א] ע"ב; קפ"ט [קמ"ב] ע"א. 3 השוה לעיל סעי' ר"ב.

4 ידוע בשם ר' יצחק חריף. לפני כן אב"ד בחענטשין. מש' תל"ז אב"ד בקראקא והגליל. בש' 1681 נתמנה למשרת המלך. נפ' בקראקא תמ"ג. ע"י לוח"ז, 19-24, 1930 MGWJ; 18, HŻK, II, 263-262, 504.

הצעיר מרדכי בלא"א מוהר"ר בנימין וואלף זצ"ל גינצבורג נאם יוסף [ר' דודש]¹

דובנוב, 1912, ע' 79; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף קפ"ו. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הפסק הלז עם חתימות כבוד המאורות הגדולים הועתק אות באת מגוף הפסק והחתימות ובאנו על החתום נא' אורי פייבש בלא"א אשר ענוזל כן זצלה"ה ספרא דמתא דק"ק טיקטין יצ"ר. —" כתב גאוני' שנפסק בלענטשני חכ"ה ל' — נמנה גם ביזכרון הכתבי' והפסקי' שקיבל הראש מוהר"ר חיים [ר"ה] לידו בנשיעתו לקהל ט[יקטין] ע"י דובנוב, שם, 459, מתוך פנקס טיקטין דף קפ"א. — בעלי הפסק הם בי"ד של בוררים: שנים מפולין ושנים מליטא.

ר"ע. ע"ד טענות ותביעות שהיו בין אלופי קציני מנהיגי הארצות יצ"ו אשר נבחרו מפי קצינים ראשי מנהיגי ד"א דפולין ובין אלופי קציני מנהיגי מדינות ליטא יצ"ו, משנים העברו עד היום, כפי הנהגת הקדמונים ע"פ פסק מהמאורות הגדולים² וע"פ פנקס ד"א יצ"ו, פסקנו: אלופי קצינים מנהיגי מדינת ליטא מחויבים לשלם להארצות דפולין יצ"ו סך ארבעה אלפים זהו' ומאה וחמשים זהו' פו' נוסף על סך אלף ומאתים וכמה זהו', כמבואר בפנקס ד"א מוועד גראמניץ חכ"ה לפ"ק, שנתנו בדרך הלואה להוצאות פולין. ועל סך ארבעה אלפים ומאה וחמשים זהו' ההם נתנו אלופי קציני מנהיגי ליטא הנ"ל שטרי חובות בח"י לשלם לפי הזמנים שבשט"ח ההם. בזה פטורים ומסולקין מדינת ליטא מכל תביעות ממון שהיו למדינות פולין להם עד עצם היום הזה נגד ד"א דפולין. וע"ד שטענו מנהיגי ליטא שאינם רוצים עוד בשום שיתוף בעולם עם הארצות דפולין מהיום והלאה, הרחבנו דבר משפט זה עד יריד גראמניץ ת"ל לפ"ק, ואז ידינו בפני רבני פולין ורבני ליטא כפי הקישור³. אמנם כן, כשיודיעו מנהיגי ליטא ומנהיגי ד"א יצ"ו בגראמניץ תכ"ט, שרוצים לדון עמהם בעסק הנ"ל ביריד יערסלב תכ"ט, אזי מחויבים ריוני מנהיגי הארצות לצ"ד נגדם ביריד יערסלב תכ"ט, ובתוך משך זמן הנ"ל מחויבי' הצדדים הנ"ל להכריז בחרם בכל בתי כנסיות שבארבעה קהלות הראשיות שבארצות פולין ובארבעה קהלות ראשיות שבמדינות ליטא, שכל מי שיש בידו וברשותו איזה פסק וכתב מעסק שותפות הנ"ל מחויב כל אחד להביא הכתב או הפסק ההוא לעת משפט הנ"ל. ובתוך הזמן ממשפט הנ"ל יתנהגו כמאז ומקדם.

התושבים מהקהלות או מישובים ממדינות ליטא אשר יושבים במדינות פולין וישלחו הקהלה ההיא ב"כ להכריח את איש ההוא לבוא לקהלה ההיא לפרוע מסים המגיע ממנו, אזי מחויבים מנהיגי הקהלה ההיא אשר ימצא שמה להכריח אותו בחרמות ושמטות שיסע לשם, והדין יקוב ההר ביניהם כמנהגם בזבלי"א וזבלי"א, והשליש יהא האב"ד מהקהלה דליטא יצ"ו. ואם אמר יאמר האיש ההוא, שיש לו חשש סכנה לצאת

1. ההשלמה על סמך סעיף רס"ט. ראש ומנהיג מק"ק בריסק. נאמן מדינת ליטא (תכ"ד-תמ"א). ע"י ממ"ל ומאן. Texts and Studies, כרך ב', על פי משתחות האנשים.

2. לא נשתמר. 3. כפי הנראה בזבלי"א וחבלי"א. השוה לעיל סעיף ר"כ, רס"ח.

ולבא ויברר דבריו שיש מקום לחשש ההוא. אזי יבוא לאיזה קהלה היותר קרובה להקהלה ההיא אשר יצא משם מליטא אשר יהי שם שאנן ושקט ובטח מחששא ההיא, ושם ידונו בזבל"א וזבל"א והשליש יהיה האב"ד מהקהלה ההיא דליטא. הרשות לתושב פולין לעקל אפילו יחיד מאיזה קהלה או גליל ביריד לובלין או יערסלב להוציא חובו שיש לו אצל הקהלה ההיא או הגליל ההוא שהיחיד משם, דהיינו החלק המגיע מהקהלה ההיא או הגליל להנושה ההוא ע"פ פסק מהמאורות הגדולים דוועד רישא תכ"ב.1. אמנם בשארי ירידים או בשארי קהלות שלא בירידים אין בכח שום נושה להוציא חובו הנ' עד שיברר אף ע"י המשולח שלו ששלח על ידו הש"ח להקהלה ההיא דליטא ולא פרעו לו הקהלה ההיא לפי פסק רישא הנ', אף שיאמר המשולח ההוא שנתנו מנהיגי הקהלה ההיא אמתלא לדבריהם למה ועל מה לא פרעו, לא תועיל האמתלא והרשות יהיה לתושב פולין ההוא להוציא החלק ההוא אף מיחיד או מהקהלה ההיא או מהגליל ההוא אפילו באיזה קהלה אחרת שאינו בלובלין ביריד או בשארי ירידים כנ"ל.

ובענין תושבי פולין היושבים בליטא ואינם יוצאים ידי חובתם בפרעון מסים לפולין יתנהגו עמהם ככל המפורש למעלה בנדון הנ' בתושבי ליטא בפולין, תורה א' ומשפט א' לכלנו, ויקוים בכל תוקף ועוז.

כ"ד המאורות הדגולים המופלגים הרבנים הנבחרים משני הצדדים הנ"ל לדון בין שני הצדדים הנ"ל פה ק"ק לענטשני יום ד' ג' מנחם תכ"ח.

נאם משה במוהר"ר יצחק מק"ק קראקא

ונאם יצחק בהר"ר זאב וואלף זצ"ל חונה ק"ק אפטא

ונאום מרדכי בלא"א מהור"ר בנימין וואלף זצ"ל גינצבורג

ונאום יוסף ר' דודש

דובנוב, פמ"ל, ע' 280-282; מחוך פנקס מדינת ליטא, העתק וילנא, דף קי"ח וכו'. חלק ג' בפני כן גם ע"י הרכבי, האסיף, כרך ו', ע' 157-158. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הועתק אות באות מגוף הפסק מנחם מענדל הלוי דיינא וספרא מבריסק דליטא". — השוה על היחסים בין פולין וליטא גם פמ"ל, שנת תכ"ד, סעי' תקס"ח-תקס"ז.

רעא. האלופי הקציני הרוזני מנהיגי הארצות באי בכח כל השלחן הטהור דרוזני קציני ד"א יצ"ו דפולין, כמבואר בפנקס דד"א יצ"ו, ואלופי רוזני מנהיגי ליטא יצ"ו, שנים מכל קהלה מקהלות ראשיות שבמדינה הנ' נתפשרו בטוב בפנינו ח"מ, כשיהי' איזה דבר משפט בין ד"א ובין מדינת ליטא הנ' בימים הבאים אחרי שיוגמר המשפט ביניהם עתה בפני כבוד המאורות הגדולי' משני הצדדים הנ', אז יתנהגו כמאז ומקדם שידונו ביניהם מכל צד שני רבנים², ואם לא יתפשרו הארבעה יבחרו הצדדים חמש. אמנם כן אם יבררו קציני מנהיגי ד"א דפולין בבירור גמור שהי' מקדמת דנא

1 השוה לעיל סעיף רמ"ד. 2 השוה לעיל סעי' ק"ט, קצ"ג, רס"ח.

באם יצטרכו לחמש, אזי יהיה לד"א דפולין יתרון בחמש, כן יקום. מנהיגי ד"א דפולין נתרצו נגד מנהיגי מדינת ליטא שתורה א' תהי' לתושבי מדינת ליטא עם תושבי ד"א יצ"ו לענין מה שהקהלות והגליל' דליטא שחייבי' לתושבי פולין, אזי יפרעו הגליל' ההוא או הקהלה ההיא לתושבי פולין כפי פסק מהמאורות הגדולים דוועד רישא תכ"ב לפ"ק.

כל הנ' נעשה בפנינו היו' יו' ב'ו כ"ח מנחם תכ"ח לפ"ק בהתוועד' פה ק"ק לענטשני. נאום יודא בלא"א החסיד מוהר"ר ברוך הלוי זצ"ל שמש דק"ק בריסק דליטא ונאום שלמה בלא"א החסיד מוהר"ר יוסף זצ"ל ספרא דמתא ק"ק לובלין וד"א²

דובנוב, פמ"ל, ע' 282; מתוך העתק וילנה, דף קי"ט. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: 'הועתק אות באות מגוף כתב פשר וחיי חתומים הנ'. נא' מנחם מענדל הלוי דיינא וספרא מבריסק דליטא ונאום תנחום במוהר"ר אשר יוסף ספרא דמתא בריסק יצ"ו. השוה גם סעיף רע"ז להלן.

שנת תכ"ט

רעב. הרשות נתונה מאתנו לאלופים הקציני' מנהיגי ק"ק טיקטין יצ"ו להשגיח על אותן אנשים בכפרים בפאדלשי, איזה מהם אשר לא יכשר בעיניהם שידור שמה, רחוקי' כקרובים אליהם, ירדפו את האיש ההוא בכל מיני רדיפות שבעולם כחפץ נפשם, שיעקור מהכפר או מהמקום אשר דר שם שלא בידיעת והורמנת הקציני' הנ"ל, וידונו עמהם בכל אשר יעשו בזה. וכל ב"ד מחויבי' לעמוד לימין צדקם לעזור להם בענין הנ"ל הרדיפות.

כ"ד אלופי קציני' רוזני מנהיגי הארצו' יצ"ו יום ה' ג' ניסן תכ"ט ל' פה בהתוועדות קדש לובלין יצ"ו.

נא' שמואל בהר"ר יוחנן זצ"ל³ ונא' יעקב אברהם בן לא"א שמואל ז"ל מקראקא⁴
ונא' יששכר בער מקראקא ונאם אהרן הק' אויערבוך מלובלין
ונא' יצחק אשכנזי מפוזנ' ונא' משה יהודה זעלקי היילפרין⁵
ונא' יהודא ליב פרעגער מפינטשוב ונא' יעקב פריא[?] ⁶ מלובמלי
ונא' אהרן במוהר"מ ז"ל מפרעמסלא

דובנוב, 1912 Esp. Ctrap, ע' 79-80; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף קע"ט.

רעג. בועד גראמניץ ש. ז. עמדה להתקיים גם 'הערכה חדשה'. עי' לעיל סעיף רס"ג.
רעד. 'גבי' לצורך לובלין ובשמים ש'ן סכומות ג' זהו' ט"ו גד' בחודש ניסן תכ"ט.

פנקס קהל אפטא (העתקה בספרית המכון למדעי היהדות בוורשה), ע' י"ד.

1 כ"ח מנחם תכ"ח חל ביום א'. 2 השוה ניסבונים, 142, 144.
3 ממנהיגי הגליל פולין גדול. עי' לוין, LGJ, 77, 80, 84, 90, 95.
4 ממנהיגי הקהל בקראקא. עי' ווטשטיין, דברי חפץ, ע' 18.
5 בר' אליעזר ליפמן. מנהיג מפוזנא. עי' דע"ק, 59; טרלט, GJP, 55.
6 אלי ז"ל: ברי"כ = בר' יונה כץ. השוה להלן סעיף שכ"ו.

להאדון הנ' באותו זמן ממש יפרעו שני האלפים הנ'; וחמשה מאות זהובים ישלמו לד"א ביערסלב תל"א לפ"ק. וקציני מדינ' ליטא יצ"ו יתנו תכף שט"ח מסך הנ' א' ב"א וא' מסך ת"ק זה' כנ"ל. זמ"פ כנ"ל בכל תוקף ועוז. ובפרעון ב"א ות"ק זה' הנ' פטורים גמורים מדינת ליטא יצ"ו ממדינות פולין. שאין לד"א פולין יצ"ו לעורר ולבקש אפי' פרוטה א' ממדינת ליטא עד יערסלב תל"א לפ"ק בשום ענין. וכן פטורים גם מדינות פולין ממדינת ליטא מחמת טענתם שהוציאו הוצאות בק"ק פינסק ושארי ההוצאות שטענו לפ"ד.

אך באופן זה באם ח"ו יתעורר גזרת המעליל הנ"ל בחזור וניעור, או אם ח"ו יתילד חשש ומחשבות און בענין גירוש כלל חלילה וכיוצא בזה הנוגע לחשש גם למדינת ליטא חלילה, ה' יפר עצתם ויקלקל מחשבותם לבל יפיק זממם, ותעלה ההוצאה ח"ו עד סך ששה אלפים זה' פו', הרי מדינות ליטא פטורים מלעזור לד"א יצ"ו מאומה; ואם ח"ו תעלה ההוצאה למעלה מששה אלפים עד סך חמשה עשר אלפים, אז ידונו ד"א עם מדינ' ליטא בוועד יערסלב תל"א. אמנם כן אם יהיו מנהיגי ליטא אז שם במקום אשר תהי' שם ההוצאה, יודיעו הד"א להמנהיגים ההם שמה כדי שידעו ענין ההוצאה². ואם לא יהיו שמה תהיה ההוצאה בידיעת האלוף מהר"ר אברהם נאמן דד"א³ יצ"ו. כדי שיעיד בעת המשפט הנ' ענין ההוצאה וכמה היא ההוצאה. וקודם ירידים הנ' יודיעו הארצות לליטא שיבואו לדין לא' מהירידים הנ"ל כנ"ל. ואם תהי' ח"ו איזה הוצאה כנ"ל אינם רשאים רוזני ד"א לעקל שום אדם מתושבי מדינ' ליטא כדי ליקח ממנו אפי' פרוטה א' מחמת הוצאה הנ"ל אשר יולד ח"ו, רק יצאו ויכנסו לשלום עד שיגיע הזמן באיזה יריד מהירידים הנ"ל, וביערסלב תל"א ידונו הצדדים הנ' בפני שני רבני פולין אשר נבחרו עתה הח"מ ושני רבני ליטא בכל דין ודברים אשר יעוררו רוזני מנהיגי פולין בענין הנהגה להבא.

וכן מה שטענו קציני ליטא שאינם רוצים בשום שיתוף עם ד"א כמבואר בקישור הנעשה בק"ק לענטשני שנת תכ"ט⁴ את הכל ידונו ביערסלב תל"א לפ"ק בז"ב וז"ב כנ"ל. ובענין החמש להמבוררים הנ"ל אם יצטרכו לחמש, יקום הדבר כפי כתב קישור הנעשה בין הצדדים הנ"ל בק"ק לענטשני בזמן הנ"ל שהוא בח"י ר' שלמה הסופר דד"א ובח"י הנעלה הר"ר יודע שמש דק"ק בריסק. ואם לא יפרעו מנהיגי ליטא הש"ח במועדם ממש כנ"ל, אזי רשות לרוזני ד"א להוציא אפי' מן יחיד או

תכ"ד בלבוב ונקראקא. השוה קארו, 82; בלבן, HŻK, II, 33-32; שור, ŻP, 36, 180. גם בחשבון בריסק עם הקראים מש' תכ"ז הובאו "שלשים סכומות הנגבה לצורך לכו"כ"; עי' מאן, II, Texts and Studies, 1032. אכן יש מקום גם להשערה, שהחוב קשור בנטיעתו של אותו ביניבסקי למוסקבה לאחר חתימת ההסכם באנדרושוב (1667). עי' בלבן, HŻK, II, 188. והשוה גם לעיל סעי' רל"ח.

1 השוה פמ"ל, סעי' תרכ"ח: Акты Виленской Комиссии, כרך 28, מס' 322.

2 השוה גם לעיל סעי' קצ"ג. 3 ר' אברהם מלארמיר.

4 צ"ל: תכ"ח. עי' לעיל סעיף רע"א.

מתושבי מדינ' ליטא יצ'ו כל הסך וכל ההוצאות וכל היזקות אשר יגיע להם מחמת עקוב פרעון הנ"ל, ויקוים בכל תוקף כפיות הנ'.

כ"ד המאורות הגדולים הרבנים ומ"צ דד"א יצ'ו ומאורות הגדולים הרבנים ומ"צ דמדינ' ליטא, אשר נבחרו מהצדדים הנ"ל לישב כסאות למשפט הנ"ל. היו יום א' ט' ניסן ת"ל לפ"ק ביומא דשוקא שהוא זמן קהלה לכל פה ק"ק לובלין.
נאום משה במהר"ר יצחק זצ"ל מקראקא

ונאום הק' צבי הירש בא"א החסיד מוהר"ר זכרי' זצלה"ה חונה בק"ק לבוב
ונאום הצעיר מרדכי בלא"א מוהר"ר בנימין וואלף זצ"ל גינצבורג
ונא' הצעיר משה בהק' החסיד מוהר"ר אברהם זצ"ל מגזע צבי

דובנוב, פמ"ל, ע' 282-283 (עיי"ש גם ע' 160); מתוך פנקס מדינת ליטא, העתק וילנה, דף נ"א-נ"ב.

רעז. ביריד גראמניץ ש. ז. הכריז ועד ארבע ארצות חרם גדול ונורא בחקיעת שופר וכבוי נרות על הפושעים ועל הריקים המחזיקים בכת שבתי צבי וכן הכריז חרם על המלמדים מחיות של ישראל לערלים. השה להלן שנת תל"א סעיף רצ"ז ושנת תפ"ב.
רעט. החל מש. ז. שילם ועד ארבע ארצות לק"ק לובלין ת"ו זהו' [לשנה] מחמת יריד לובלין.
השה להלן שנת תמ"א.

רפ. כמ"ר יעקב בן האלוף מוהר"ר אברהם פרנס² יצ'ו סילק המאה וחמשים זה' הנ"ל ע"י חוב שהיה לו על הארצו' יצ'ו מסך מאתיים זהו' ונתקבל בחשבון הנעשה בוורשא בחודש אייר ת"ל ל' ע"י האלוף מוהר"ר זעלקי³ פרנס יצ'ו עם הנאמן הארצו'.

לוינ, NM, חוב' ב', ע' 27, סי' 46; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף רנ"ב (רס"ה) ע"ב.

רפא. בפחקא דאומנתא מיום 29 ביולי 1670 (= י"ב מנ"א ת"ל) נדרש ר' הירש בן מנדל מפוזנא להופיע ביריד ירוסלב הקרוב לפני בית הדין של ועד ארבע ארצות. התובעים מנהיגי הקהל בקראקא, האשימו אותו, שקיבל לפני 27 שנה ממרנ"י על סך 15,000 זהו' כדי להשיג איזו הלואה ומאז הוא מתנפל בקביעות על סוחרי קראקא היהודים ומעקל את סחורותיהם על חשבון תביעותיו. לדרישתם שיראה להם את גוף הממרנ"י לא נענה וכשהראהו לבסוף מצאורו מזויף. כשהזמינו את הנתבע לדין לפני הרב, ברח.

בלבן, HŻK, II, 170, הע' 1; על סמך *Relationes Castrenses Cracovienses*, כרך 97, דף 1882 (Archiwum Ziemięskie בקראקא).

רפב. האלופים מנהיגי ק"ק טיקטין יצ'ו נתנו לי חשבון צדק כל מה שנתנו על הסכומות דכאן יערסלב תל"ב כנרשם אצלי בפרוטרוט ועולה ס"ה שני אלפים ותשעה מאות זהובים ושלושה גדול"י. יום א' כ"ב אלול ת"ל. אברהם מלאדמירא.

היילפרין, תרביץ, שנה ו' (תרצ"ה), ע' 214; מתוך פנקס הקהל טיקטין, דף ש-ש-.

1 נקרא גם ר' הירש ר' מענדלש. בימי חרפו ישב בקראקא ושלח ידו גם במסחר. משנת תמ"ד בקירוב אב"ד בלובלין. נמ' בלובלין תנ"א. ע' כיו"פ, ח"א, דף ע"ח-פ"ו, צ"ד-צ"ה; אנ"ש, ע' 193-195; גיסנבוים, 66-64.

2 על ר' אברהם פרנס השה כיו"פ, ח"ב, דף כ"ד ע"א; קויפמן, MGWJ, 1895, 91.

3 = ר' משה יהודה זעלקי. השה לעיל סעיף רע"ב.

רפג. האלופים הקציני מנהיגי עדה הקדושה דק"ק טיקטין יצ"ו הציגו דבריהם לפנינו באשר הם קהלה קדושה ומפוארה מאז ומקדם המיוסדים על אדני פז. ע"כ צעקו ככרוכי שיהי גם להם מנהיג א' לישיב במושב שלחן הסהור דד"א יצ"ו, הגם כי הרוזני מנהיגי ארצו כתבו בפנקס ובדפים שלא להוסיף עוד שום מנהיג מאותן קהלות וגלילות שעדיין לא הי' להם איזה מנהיג עד היום הזה. ע"ז צעקו: חדא שלא עליהם נאמר תיקון ההוא המבואר בפנקס הנ"ל לפ"ד; שנית שאין בכח רוזני ארצו יצ"ו לעשו' תיקוני' בדבר הנוגע בהם בעצמם. בכך משכנו ידינו עכשיו ולא נודקקנו להם באשר יש עוד חזון למועד.

כ"ד המאורות הגדולי' הרבני' דד"א יצ"ו יום ב' כ"ג אלול ת"ל פה יריד יערסלב. נא' משה בן מהר"ר יצחק זצ"ל מקראקא

ונא' הק' ארי' ליב באמ"ו החסיד מהר"ר זכריה זצ"ל ה"ה החו' בקק"ק
ונא' הק' צבי הירש באמ"ו החסיד מוהר"ר זכרי' זצלה"ה החו' בקק"ק לבוב
ונא' שמואל בקראי שמו שמעלקי באמ"ו הרב הגדול מוהר"ר מאיר זלה"ה החו' בקק"ק אוסטרי¹

ונא' הק' יוסף הלוי² הורוויץ

ונא' יצחק מקראקא חו' בקק"ק טורבין לע"ע³

דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, ע' 259; 1912 Евр. Слп. ע' 81; מתוך פנקס טיקטין דף שליד.

רפד. האלופי' הקציני' מנהיגי ק"ק טיקטין תבעו בפנינו את כבוד רוזני קציני מנהיגי ד"א יצ"ו, ומענה בפיהם, למה נגרע משאר קהלות וגלילות שנותנים להם מכיס ד"א יצ"ו לעזר הוצאות הסימיקס⁴. בכך פסקנו שיותן מכיס ד"א יצ"ו לע"ע הנ"ל לכל סימיק מאה זהובי' פו', ולעבר יקובל להם סך מאה זהו' פו' בחשבון דהאידינא. כ"ד המאורות הגדולי' המופלגים נ"י מ"צ דד"א יום ג' כ"ד אלול ת"ל ביערסלב.

נא' משה מקראקא

ונא' הק' ארי' ליב החו' בקק"ק יע"א

ונא' שמואל בקראי שמו שמעלקי החונ' בקק"ק אוסטרי

ונא' ישראל בן ה"ה מהר"ר נתן שפירא זלה"ה חונה ק"ק קאליש⁵

ונא' הק' יוסף הלוי הורוויץ

ונא' יצחק מקראקא חו' בקק"ק טורבין לע"ע

דובנוב, 1912 Евр. Слп. ע' 81; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף שליד.

- 1 נפ' בשנת תמ"ז באוסטרא. ע' ביבער, מזכרת, ע' 58, סעי' י"ח. 2 בר' יקותיאל. השוה לעיל סעי' רמ"ו.
- 3 בר' אורי שרגא פייבל. ע' שמו במפתח וכן גם מפ"הס, ע' 82, סי' 1468.
- 4 דרישתו של קהל טיקטין נתמלאה ע' להלן סעיף שכ"ט ועוד. גם בליטא נוקטו הוצאות הסימיקים, עד סכום מסוים, על חשבון כלל המדינה. ע' מפ"ל, סעיף תרנ"ד. והשוה גם לעיל, ע' 54, הע' 2.
- 5 עיין לוין, ספר היובל להרכבי, 149.

רפה. בועד ירוסלב ת"ל דן הועד "בענין בטול מגלת סתרי". השוה להלן סעיף רצ"ט.
רפו. בועד יערסלב ת"ל "נודקו רוזני קציני מנהיגי ד"א יצ"ו איזה פסק דין" נגד קהל
 טיקטין. ע"י סעיף רפ"ח להלן.

רפז. "היום יום ב' ט' אלול ת"ל לפ"ק ששלחנו ליערסלב ע"י הרב הגדול המופלג אב"ד
 ורי"מ דקהלתינו יצ"ו 1 קוויט אחד שלקחו הארצות בק"ק לבוב ד' אדר — מן כמר ליוזר
 סאוולוויטש 2 סך קצ"א זהו' פו' ופסידא דשוקא וההוצאו' על הקוויט עד סך מאתים
 ועשרים ושמנה זהו' טו"ג: ועו' קוויט א' שנתנו למהר"ר חיים נכדו של הראש מהר"ר
 גחום מצויזמר 3 בקוויט האלוף מנהיגי ארצו' יצ"ו עשרים זהו' פו' לשמש הארצו' יצ"ו
 בקראקא בעת הוועד קרונציע 4 עשרה זהו' פו' לשמש א' מקראקא.
 עו' קוויט א' שלקחו הארצות יצ"ו מן האלוף ר' יוחנן — שני מאות וארבעי וחמשה זהו'
 וחצי בק"ק לבוב ד' אדר ת"ל לפ"ק ופסידא דשוקא שלשים זהו' ושלשה זהו' פו' ק"ד גדו'
 והוצאו' כפיו' חמשה עשר זהו' פו': סך הכל מאתים ותשעים ושבעה זהו' פו' תשעה גדולי⁵.
 עוד קוויט מן ארצות על האלוף ר"מ על ל"ו זהו' וחייבים הקהל יצ"ו: עוד קוויט מן ארצות
 לנער אחד על ו' זהו'."

מנקס הקהל במינשטוב, דף רכ"ח-רכ"ט. הקטע השלישי, האחרון, כתוב בכתב ובדיו אחרים ולא ברור
 אם גם הוא משנת ת"ל או מן השנה שלאחריה.

שנת תל"א

רפת. האלוף המרום הראש התורני מוהר"ר יעקב במוהר"ר שמואל, המשולח
 אלינו במלאכות סגל חבורת ק"ק טיקטין יצ"ו, הציע דבריו לפנינו בנעימות ודעת
 שפתיו ברור מללו ומענה בפיו, איך שבוועד יערסלב ת"ל נודקו רוזני קציני
 מנהיגי ד"א יצ"ו איזה פסק דין⁶ וזעקתו כי רבה היא מאד באמרו שמעשה זה הוא
 נגד תקנות ישנים דק"ק הנ"ל, אשר נתייסדו ע"פ ותיקין רבני' גדולי' גאוני ארץ
 זצ"ל בצירוף המנהיגים אשר בארץ המה ומעולם לא עלה על דעת שום אדם
 ואפילו כבוד רוזני' קציני' ד"א יצ"ו מלנגוע בקצה תקנות הקהלה הנ"ל המיוסדי' על
 אדני פו, שאין בכח שום יחיד לתבוע את כבוד הקהל הנ"ל בשום ענין, רק יתנהגו
 בזה ע"פ התקנות הנ"ל⁷. ומדאגה מדבר פן ח"ו יהרסו לעלות וירגילו את עצמם

1 ר' משה יצחק יחודה ליב. בש' תכ"ט הוא חתום בפנקס הקהל; בשנת תל"ג הסכים לס' לקט שמואל מאת
 ר' שמואל מייבש כתנא, ויניציאה תנ"ר.

2 כנראה Łazarz Fajwłowicz. הנמנה בש' 1663 עם מנהיגי הקהל בקראקא. עי' HŻK, II, 75. השוה
 גם ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', ע' 28-29.

3 ה"גביר". עי' לוח"ו, 83, והשוה גם ניסבויים, 108. 4 השוה לעיל סעיף רצ"ו.

5 בחינת הסיכום מראה על פחת של 5 זהו' וכפי הנראה גשתבש מספר אחד בהעתקה.

6 בפנקס הקהל בטיקטין לא מצאתי ידיעות נוספות על ענין זה.

7 התקנות הנידונות לא גשתמרו אך לעומת זאת הגיעו אלינו כמה תקנות מאוחרות, שהותקנו כנראה
 בעקבותיהן, ואלו הן: שנת תס"ג: "היחיד שיש לו איזה משפט על הקהל יצ"ו מחויב מקודם להציע דבריו
 בפני שלחן הסחור אלופי הקהל ואז מחויב' הקהל יצ"ו ליתן למשפט בפני הדייני' ואינם רשאי' לומר
 לזה ליתן משפט, לזה לא ליתן משפט, רק כל אפי שווין ליתן לו משפט על כל דבר. ואם הקהל לא

יחיד' לעשות עוד בניהון זה לעבור על התקנות ופנקסאות ולתבוע את האלוף המנהיג' הנ"ל, ויהא מעשה היחיד הנ"ל שהשיג ביערסלב כסות עינים את כל ונוכחת ללמד מזה להבא ח"ו, — והאריך למעניתו בשליחות הקהל יצ"ו, ותבע מאד ביקר וכבוד הקהלה החשובה הנ"ל. בכך באשר שמענו דבריו נכונים ונכוחים וידענו גם ידענו מתמול שלשום שמנהגי ותקנות ק"ק הנ"ל כנים וישרים ואין זכרון להראשונים אם נעשה כאלה שזה יחיד בא לפני השולחן הטהור דד"א יצ"ו מק"ק הנ"ל לד"א, וכל כבודם פנימה ואין צווחה ואין פרץ ברחובותיהם משום יחיד או יחיד' מעולם ושנים קדמוניות, בנות בוטחות, בנות שאננות מכל ריב ומדון ח"ו, אשר ע"כ נענינו ראשינו לק"ק הנ"ל והשטנו השרביט הזהב ומטה מושלים לק"ק החשובה הנ"ל, שיתנהגו בענין משפט שבין יחיד והקהלה הנ"ל כתוקף התקנות ופנקסאות שלהם, וחלילה וחס לשום יחיד או יחידים לפצות פה ולגדוד כנף נגד כבוד המנהיג' הקציני' בצירוף כבוד הרב הגדול אב"ד שמה, ולא יודקו עוד הארצות לשום יחיד ושום אדם, ב"ד או רוזני ד"א לא [י]דרשו הפסק דין דיחיד דיערסלב הנ"ל לשום ראי' להבא, מה שעבר אף שהוא סותר נגד התקנה, ומכאן ולהבא חושבנא, וענוש יענוש היחיד או יחיד' אשר ירצו לעשות כנ"ל לבא לפני השולחן דד"א יצ"ו בקנסות וחטרות ועונשים ע"פ כח ומטה מושלים של המנהיגים הנ"ל כחפץ נפשם, שכל השומע תצילנה שתי אזניו, כי אנחנו מחזיקי כל תקנותיהם כיתד תקוע במקום נאמן אשר לא ימוש ולא ימוט, ותוקף כתב זה יוכתב בפנקס הקהלה הנ"ל בעט ברזל למען יעמוד ימים רבים כחק ולא יעבור, כתוב למעמד ולמצב הקהלה יצ"ו.

כ"ד אלפי קציני רוזני מנהיג' ד"א יצ"ו יום ד' ו' ניסן תל"א לפ"ק פה ק"ק לובלין. נאם הצעיר דוד ליסא מגליל פוזנא פ"ה בלובלין גראמניץ תל"א לפ"ק ונא' הק' משה בא"א מו' הרב הגדול כמוהר"ר יושיע ז"ל מקראקא² ונא' הק' צבי הירש בלא"א המנוח מהר"ר שלמה ז"ל שפירא מקראקא³

ישגיתו אזי רשאי היחיד לעכב התמלה, לקבול בפני העמוד, ופשיטא שהרשות בידו לעקל תבניו' שלו וגביו' בניו, עד שיתנו לו משפט על טענותיו ואם לא [ישגיחו] לשמע את הצע"ד אחר שלשה תנאיו, אזי מחוייבי' הדיינים בעצמם לשמוע טענותיו ויחרץ הדין ויקום בכל תוקף ועז. והדייני' יהיו כמבואר בפנקס הקהל ולדון דין תורה, ושונא מטול לדין' (פנקס טיקטין, דף ר"ס [רכ"ח] ע"א). — שנת תס"ד: "האלופי' רחוני מנהיג' הקהלה יצ"ו ועדה הקדושה ובצירוף הרב אב"ד נ"י שהתאספו אסיפה וכנס' בחדח"ק קיימו וקבלו עליהם כנ"ל. וענין שיח' איזה משפט הקהל עם היחיד אף מיושבי קהלתינו לקבל עדים מאנשי קהלתינו הן ליכות הן לחוב, אף להוציא ממון מחייד ומכ"ש נגד שאר עניני' (שם, דף [רצ"א] ע"א). — שנת ת"ע: "יחיד התובע את הקהל יצ"ו מבואר בתקנו' הקודמי', שיברר כל צד שני דייני' וכל צד יפסול שני' מהדייני' הנבחר', ורשאי' להיות א' מהדייני' להגשאר' למשפט פסולי' להיחיד עד שלישי בשלישי ועד בכלל" (שם, דף קס"ז [קכ"ט] ע"ב).

- 1 נדפס: יום א', אך ו' ניסן אינו חל לעולם ביום א'. השוה גם תאריך התעודה הבאה.
- 2 דיון ורב"ד בקראקא החל משנת ת"ח. נפ' תמ"ח. בנו של בעל "מגיני שלמה". עי' כיו"ס, ח"ב, כ"ב; ווטשטיין, דברי חסד, 24; דברים עתיקים, 22; HZK, I, 518; II, 132.
- 3 אולי אחיו של ר' "אברהם נתן בן תנאון מהו' שלמה בן תנאון הגדול מהו' נתן שפירא", עי' עיה"צ, 58.

ונא' יעקב בלא"א הר"ר יואל ז"ק ז"ל מפוזנ'
 ונא' משה יהודא זעלקי בלא"א מוהר"ר אליעזר ליפמן זלה"ה היילפרין מפוזנ'
 ונא' יעקב בלא"א הר"ר אהרן ראובן זצ"ל אשכנז מלובלין
 ונא' הק' חיים בהרב הגדול מוהר"ר ארי' ליב יצ"ו ר"מ ואב"ד דקק"ק
 ונא' הק' יוסף בן האלוף המרום הר"ר דוד כהנא שפירא משעברשין

דובנוב, 1912 Esp. Crap, ע' 82; מתוך פנקס קהל טיקטין, דף קניט.

רפ"ט. באשר ראינו גודל התועלת לאנשים ונשים וקטנים ונערים בחיבור אשר איזן ותיקן האלוף המרום כמוהר"ר יקותיאל בר יצחק זצ"ל מק"ק אמשטירדם הבירה בביאורו התורה ונביאים וכתובים בלשון אשכנז שמשמשים בו בני אדם, בכך רשות והרמנא נתונה לכמ"ר אורי וייבש בלא"א כהר"ר אהרן הלוי זצלה"ה להביא ספר הנ"ל לבית הדפוס. והגנו אומרים למדפיסים תיתבו ותכתבו דבריו בברא ובשוקא בעט ברזל, קן קולמוסא וקן מגלתא, כתבום על לוח ועל ספר חוקה. ותוקף גזירתנו גזירת נח"ש דלית ביה אסותא שלא יורם ולא יונף משום מדפיס יהיה מי שיהיה להדפיס ספר הנ"ל עד כלות עשר שנים מהיום. ואם יעבור ח"ו אחד וידפיס אותו יהיה גזירת נח"ש הנ"ל על אותו שיקנה אחד מהספרים הנ"ל מדפוס האחר כי אם דווקא ממה שידפיס ע"י כמ"ר אורי הנ"ל יהיו קונים. ולראיה מהימנא כתבנו וחתמנו היום יום ה' ניסן תל"א לפ"ק ביושבינו כסאות למשפט ד"א פה בהתוועדות גראמניץ פה לובלין הבירה.

נאם משה בן מהר"ר יצחק ז"ל מקראקא פה ק"ק לובלין
 ונא' הקטן צבי הירש בא"מ החסיד מהר"ר זכריה זצלה"ה חונה בק"ק לבוב
 ונא' הקטן יצחק בא"מ מהר"ר זאב וואלף ז"ל חונה בק"ק אפטא מבורר מק"ק קראקא והגליל יצ"ו
 ונא' הקטן משה בא"מ הר"ר משה מרדכי הי"ד ז"ל החונה בק"ק פילא מבורר מק"ק פוזנא והגליל יצ"ו

תורה גביאים וכתובים בלשון אשכנז, תרגום יקותיאל בליץ, אמשטרדם תליט. לאחר ההסכמות בא ספור-מעשה על ביה"ד שבאמסטרדם, שהוציא בו' חשון תל"ז פסק על יוזלן זעצר, יאשר חירף נפשו לעמית גזירת נח"ש ד"א יצ"ו ולגזירת רבני ופרנסי ספרדי ואשכנזים יצ"ו ולגזירת פסק הביד יצ"ו באמרו — אלך ואמסור אל השטאטין והפרינו מארביה איך שאתם ישתם כסאות למשפט — ולא חש לכל גזירות הנ"ל בהיות יד הערכאות תקיפה עלינו: "ע"ד מהר" יוזלן בר אלכסנדר ש"ן סען לפנינו, שהוא רוצה להעתיק תנ"ך ללשון אשכנז, ומה שכבר נגזר מד"א דמדינת פולין יצ"ו, גם מכל הרבנים שבעיר זו, שלא יהא נדפס העתקה כנ"ל משום אדם

1 בשנת 1667 נתמנה יחד עם אביו משרת המלך (בתעודה הלועזית הוא Joachim). ע"י בלבן, HŻK, II, ע' 121, 172, 503. התואר "ר"מ ואב"ד דק"ק קראקא" חל על אביו. השוה גם לעיל ע' 84, הע' 4.

2 עד שנת ת"ן באמסטרדם; אחרי כן בזאלקווא שבפולין. ע"י פרידברג, תוה"ד באירופא (תרצ"ו), ע' 28-31; תוה"ד העברי בטולין, 52-59; בלבן, Soncino-Blätter, III, 14-17.

כי אם מכמר אורי ווייב ש סג"ל, והגזירה היתה בגזירת נחיש ובשאר עונשים קשים ואמר ר' יוחנן הנה אין זה אלא שלא להדפיס אבל שלא להעתיק, זה לא היה בכלל הגזירה של הרבנים והגאונים ד"א הג"ל. הנה מצאנו וראינו מאחר שהעתיקה של ר' יוחנן הג"ל אינו אלא כדי להדפיס ממנו איש אחר זולת כמיר אורי פייבש הג"ל, הנה עדיין לא יצא גם הוא מגזירת הרבנים והגאונים הג"ל, ואם שיעבר ר' יוחנן ויעתיק להדפיס ממנו לאיש אחר, ורכזה בו כל האלה הכתובה בכתבים ההם החתומים בהם הרבנים והגאונים ד"א הג"ל. ולא על עצמו יצא הגזירה הג"ל, על ר' יוחנן הג"ל, אלא על כל הבא להעתיק העתיקה כג"ל דמדפיס ממנו איש אחר זולת כמיר אורי ווייבש לוי הג"ל. על עצם התרגום ועל הכרוך בהדפסתו עיין בפרטות: מאקס עריק, די געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור, ע' 221-239; צינבערג, געשיכטע פון דער ליטעראטור ביי יידן, כרך ו, ע' 159-161; פרידברג, תולדות הדפוס העברי באירופא, ע' 24, 30-31. השוה גם להלן שנת תל"ז.

רצ. באופן זה נעשה חשבון עם האלופי ראשי ומנהיגי דק"ק טיקטין יצ"ו פה יערסלב תל"א לפ"ק. מחשבון גראמניץ תל"א היו נ"ח סך שני אלפים תת"ץ זהובי; ק"כ סכומות, כל סכום כ"ו זהו כ"ו ג', עולי שלשה אלפים ומאתים וארבעה זהובי; ס"ה ששה אלפים ותשעים וארבעה זהובי.

ע"ז נתנו: שני אלפים תתק"פ זהובי בימות הקיץ תל"א בחשבון האלוף מהר"ר ש סופר יצ"ו; אלף תק"ב זהובי כו"ג מזומני פה לידי בחשבון שלי; חמשה מאות ושלשי זהו להאלוף ר"מ ש תדלן ע"פ הכ"י מגראמניץ תל"א; ארבעה מאות זהובי להג"ל שכירות מר"ה דהאידנא עד ניסן תל"ב, חמשים זהובי לבנין בה"כ דסעמייאטיש במוסכם גראמניץ; עשרים וחמשה זהובי מזונות לבנות הק' מבראנסק; ס"ה חמשה אלפי תפ"ז זהו כו"ג. נמצא שלא נ"ח מכל הגביות הג"ל דהאידנא רק ששה מאות וששה זהובי וארבעה גדולי וכך נכתב לפנקס ארצו יצ"ו. ולמען יהא ביד האלופי הג"ל לעדות ולראי מהימנא, ע"כ באתי על החתום פה יערסלב יום ד' י"ב תשרי תל"ב לפ"ק. אברהם מלאדמירא נאמן בית ישראל דארצות יצ"ו.

ולזכרון שלא חשבו עדיין הוצאות המומר⁵ והוצאו נקמות הק' מפינסטשוב⁶. אברהם מלאדמירא

דובנוב, 1912 Ebp. Ctrap, ע' 83; מתוך פנקס קהל טיקטין, דף שט"ו (רנ"ב). הוגה על ידי לפי כה"י.

רצא. יערסלב תל"א ל'. ר' נחום מצוזמר יעשה מעמד נכון בענין ההלואה שלשים אלפים זהו אשר הבטיח אותנו להמציא באופן זה, שהמלוה יהוא ילוה דוקא על

1 = מהר"ר שלמה סופר. עי' לעיל סעיף רע"א.

2 = ר' משה שתדלן, עי' לעיל סעיף רט"ו. 3 השוה לעיל ע' 109, הע' 5.

4 מושב הועד נפתח בסוף שנת תל"א (עי' פתיחת התעודה) ונמשך עד אמצע תשרי תל"ב.

5 השוה לעיל סעיף רע"ז. רק בזמן מאוחר לערך, בשנת תל"ה, נרשם בפנקס קהל בטיקטין (דף [רס"א]) "הוצאות המומר תש"ן זהו". השוה גם בהערה הבאה.

6 גם בחודש מנחם אב תל"ג בחשבון טיקטין עם היסודים: "נקמת הרוצח של החרוג דפינסטשוב והוצאות המומר ר"ה עדיין לא נחשב". עי' פנקס טיקטין דף [רנ"ג] ע"ב.

עשרה שני' ומכל ק"ז פו' יותן לו רבית חי"ז פו', ועל משענת הבטחה זאת מאתנו יניח מהר"ן הג"ל את ראשו לסמוך להעמיד מעמד ואז ניתן לו ש"ח על סך הנ"ל, כי בחפזינו לא הספיק הזמן לחתום ש"ח עתה ולהניחו ביד הנאמן, וכשיוגמר הדבר יודיע מהר"ן וניתן לו ש"ח כנ"ל.

רצב. התרינו בהאלוף התורני מהר"ר טעביל מבריסק¹, למיכח אם לא יעמיד ביריד גראמניץ המאה וחמשים² ספרי סמ"ע³ שלמים אשר חייב לנו, אזי לא נקבל ממנו הסמ"ע לגמרי ונוציא ממנו המעות שניתן לו מקופת הארצות ככשורי לצלמי והוא גם הוא נענע ראשו להתראה זאת. ובאשר מהר"ר הנ"ל נאנח בפנינו במרירות ובשברון מתני' על העדר אחיו המאור הגדול יצ"ו⁴ ועל משענת הבטחתו שהבטיחו לעזור לו לגמור הסמ"ע ושאר סבות דע"ו עליו כידוע לקצת מנהיגי הארצות מטה ידו לגמור הסמ"ע. בכן נכמרו רחמינו עליו ונשלם לו בעד עוד חמשים סמ"ע בעד כ"א יב"ז כפי פרעון הסמ"ע הראשוני יביא גם החמשים הנ"ל ונשלם לו כנ"ל. זאת הבטחנו בהבטחה נאמנה.

רצג. גראמניץ תל"ב ל' יעוין בחשבון דארום⁵ שהוציאו האלופי' והקציני' מהר"ר אברהם מצורצק ומהר"ר ליב מפרעמי' ר' נטש והר"ר אפר"י שתדלן⁶. **רצד.** האלוף מהר"ר אהרון מיברוב מוזמן לדין לפני רוני ד"א לוועד גראמניץ תל"ב ל'.

רצה. גראמניץ תל"ב ל' יפקחו הארצו' בענין הפאדימנ' ד'. **רצו.** ב"ה קול ברמה נשמע לאזנינו, קול ענות, קול חרופי' וגידופי' בקהלות וגלילות, אשר קמים וגם נצבים אנשים נצים, ועושים קנוניות וקשרים להרבות מחלוקות בישראל וכן לא יעשה לישראל, וכדאי היה לנו לפנות מכל עסקינו ולא לעסוק כי אם בעונשי' של האנשים ההם. אך [מפני] פרעון כרגא דמלכא וכבוד משאו שא"א לעמוד בזה חדלנו עתה מלפקח על אודותם. והדבר יצא מפינו להכריז כרוז דלמטה בכל בתי

1 ר' טעבלי בריסקר, בנו של ר' זכריה מנדל אב"ד דק"ק קראקא. חידושי נדפסו בס' אסיפות יהודה, מסד"א תקכ"ג. ע"י עיר תהלה, 33, 171-173; פמ"ל, סעי' ת"ק, תקכ"ג.

2 המלה "חמשים" כתובה מלמעלה.

3 ספר מאירת עינים על שו"ע חו"מ מאת ר' יהושע פלק הכהן, קראקא תל"ב (תאריך סיום ההדפסה). לפי בן יעקב (ע' 278, סי' 98) ופרידברג (כ"ת עקד הספרים, ע' 326, סי' 62) נדפס בשנת ת"ל ונראה שכן כתוב בשער (באכסמפלר שלפני הוא קרוס) ואמנם הוחל בהדפסתו בשנת ת"ל אך נסתיימה בשנת תל"ב.

4 ר' אריה ליב אב"ד דק"ק קראקא. נפ' ט"ו אייר תל"א. השוה לעיל ע' 84, הע' 4.

5 צ"ל: ראדום, כלומר בית הדין העליון לענינים פיסקליים, שהיה מתכנס כרגיל בעיר ראדום (Trybunał Skarbowy Radomski).

6 כנראה ר' אפרים פישל בר' אריה לייב מלאדמיר. והשוה כיו"ס, ח"א, דף פ'; לוח"ז, 17; אג"ש, 34.

7 מס המעשנות, כלומר, הבתים. בשנת 1770 הוגדל מס הגלגלת ולעומת זאת נפטרו היהודים משאר מסים וארנוניות, אך למעשה הוסיפו וגבו מהם גם את ה"פאדימנע". ע"י V, Volumina Legum, 77; בלבן, HŻK, II, 192-193; פרוחאסקא, Historja miasta Stryja, 105-106; ליון, NM, חוב' ב', ע' 30.

8 מס הגלגלת העולה מ-70,000 זהו' ל-105,000 זהו' לשנת. ע"י V, Volumina Legum, 77.

כנסיות ביומא דשוקא פה ובכל בתי כנסיות שבכל הארצו. והכרוז הוא בתוקף פס"ד על הקושרי קשרים. ותוקף גזרתינו בחרם שיוכרו הכרוז בכל בתי כנסיות שבכל הארצות בקנס מאה אדומי מכיס כל המוחה ומעכב ובהעברת המנוי ושאר עונשי אשר לא יוכל שאת. וזה לשון הכרוז:

האלופי הקציני הרוזנים מנהיגי הארצות יצ"ו לאזין מודיע מאחר דו זיך גיפונן האט, דו אזו שערורי' אונ' מחלוקת האט זיך דערוועקט אין גליל העלם, דו כמעט דאש גליל ווער אויף גנגין אונ' חלילה מזיק גיוועזין מעמד ומצב הכלל שארית ישראל, אונ' איז פר קריגט גיווארן כמה אלפי. אזו האבן רוזני ד"א יצ"ו די זאך פר זיך גינזמן אונ' האבן גישטראפט די לייט דיא דאש האבן אן גיהובן אונ' דיא דא האבן איין חלק דראן גיהט וועלכי דו מען ניט וויל פורט זיין מפני הכבוד. ומאחר דו זיך זילכי זכין דרוועקן אין קהלות דו לייט מכן קנוניות וקשרים בעו"ה דיא ניט זיין דרהורט גיווארן אונ' זיין עובר אויף חרמות קדמונים אונ' זיין מחריב דיא קהלות, אונ' איבר זילכי מעשים קאן מען ניט יוצא זיין ידי חובות כרגא דמלכא, אונ' קהלות וגלילות שולדיקן זיך איין דריבר בייא פריצי' אונ' גלחת וואש אייטל סכנות נפשות איז, דיא זעלביגן זייא רודפי' גמורי' לא יאבה ה' סלוח להם. רוזני ד"א יצ"ו העטין זיא איצונדרט פר זיך גינזמן אונ' גישטראפט אז רודפים, נייערט זיא זיין טרוד היצונדרט בסילוק כרגא דמלכא. אזו גיבן ראשי רוזני קציני מנהיגי ד"א יצ"ו רשות ומקל ורצועה לראשי הגלילות ולראשי הקהלות דו זיא זאלין רודף זיין זילכי לייט אונ' שטראפן מיט חרפות אונ' קנסות ותפיסות אפי' בדיני גוי' אונ' אל דיא הוצאות זאלן זיין מכיס קושרי קשרי. אונ' וואש זילכי זכין ווערן גישטין ווערט מען גובה זיין פין אירי הייזר אונ' אירי קליידר קרן ורוחי' אונ' דיא זעלביגן לייט דיא זילכי זכין אן היבן זאלן כל ימיהם קיין התמנות האבן אין אירי קהלה או גליל, אונ' קיין חזקה האבן, זיא נאך אירי קינדש קינדר. אונ' דיא ווערן זילכי זכין טאן אונ' ווערן קנוני' וקשרים מכין זיין מוחרם ומנודה מופרש מכל ק"י ורבצו בהם כל האלות הכתובות בתורה מאחר דו זיא ניט האבין רחמנות אויף זיך זעלבשט אונ' איבר דער קהלה אבר גליל אונ' אויף דעם כלל, כי קשה מחלוקת לפני המקום. אונ' זיא גידענקין ניט דו מיר זיין שפל אונ' מאוס ומיאוס בעיני האומות מכין זילכי לייט נאך גאר דו מיר בעו"ה זיין שפל ונבזה. אז ידוע איז דו שרים רבים רידין פון זילכי זכין, אונ' פון דעם ממון רב וואש אויף גיט אונטער יהודי'. ע"כ זאל איטליכר משים על

1 תאור כללי של החורבן המינסקי של הקהלות במאות ה'ז'ה"ח וה'ח'ה"ח המרובים ניתן ע"י שימר, עקאנאמישע שריפטן טון ייווא, כרך ב', ע' 19-1. השוה כמו כן בלבו, II, HZK, 221-227, 723; III, Głos Gminy Żydowskiej, 8-6; ŻP, 35, 177; LGJ, 94; פרלם, GJP, 109; קויפמאן, 1895 MGWJ, 46-83, 96-91. גלבר, Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden, X (1914), 30-25; קירזן, Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta, כרך ד', 325-324, הערה (לובלין), X, AGZ, ע' 325, 54345 (דרוהובין).

לב זיין ניט צו גיין אין זילכי דרכי רעים וילכו בדרך טובי'. אונ' דער פרוז איז איין גשריבן גיווארן בפנקס דד"א יצ"ו בחוקף פס"ד גמור. עד כאן הכרוז הנ"ל.
רצו. עוד נכרו כרוז זה בזה הלשון:

אויך לאנ[ט] מען מודיע אונ' מתרה זיין בזה הכרוז, וועגן דיא לייט דיא זיין עוסק בזיופי¹ הן גאלד שמידן הן אין אנדריי עסקים, דו מען זילכי לייט ווערט מוסר זיין למלכות אונ' ווערט געלט אויף זיא לייגן לבער הקוצים מן הכרם כרם ה' צבאו'. אויך דיא דא גנבות קויפן², אונ' דיא דא זיין סרסריי בין גוי לגוי, אונ' דיא דא מגלה זיין מסתורי של ישראל בפני ערליי³, אונ' דיא דא ווייזן אונ' לערגין יודשי מחיות לערליים⁴, אוי להם ולנשמותיהם, דער חרם הגדול והנורא בתקיעת שופר וכבוי נרות וואש גיגעבן איז גיווארן בלוב לין גראמניץ ת"ל ל' זאל חל זיין אויף דיא פושעים אונ' אויף דיא זיך התמנות זוכטן פון שררות⁵, אונ' דיא זיך מציל זיין ע"י

1 חשוד שור, ZP, 37-36; בלבן, HŻK, II, 98-93; פרוחאסקא, Historja miasta Stryja, 112; לוי, NM, חוב' ב', ע' 11. עי' גם לעיל סעיף ק"ט.

2 באותה שנה התרו גם במונא באנשים הקונים גניבות ממשרתי סוחרים והוטל על המנהיגים "לענוש ולדרוף אותן בשבע רדיפות ולרדות אותן ביסורי קשים ומרים". עי' לוי, NM, חוב' א', ע' 13. השנה גם בלבן, שם, 176, 194; פרוחאסקא, שם; ווטשטיין, דברי חפץ, ע' 38.

3 חשוד לוי, שם; פמ"ל, סעי' תשצ"ג, תת"ל. הד של כרוז כיוצא בזה הגיע גם לאוניו של תדיאוש צ'אצקי. הנה כי כן הוא יודע לספר, שהיהודים מטילים חרמות באמצעות חוזרים והוא עצמו ראה כמה חוזרים כאלה. האחרון שבהם (עד כמה שידוע לו), הוצא ע"י הרב הראשי של קהלת אוסטרא בימי אבגוסט השלישי והוא מכיל חרם חמור על יהודי מטרטקוב שגילה הסכמים שנעשו לטובת ולתועלת כלל ישראל (T. Czacki, Rozprawa o Żydach i Karaitach, Kraków 1860, 90). חשוד לוי, NM, חוב' א', ע' 12, סי' 36.

4 תקנה כיוצא בזה מלפני שנת 1618 נזכרת, בחוברתו האנטישמית של סיבאסטיאן מיצ'ינסקי, Zwierciadło Korony Polskiej, קראקא 1618, ע' 56: "לא מוזן עשו היהודים בינם לבין עצמם תקנה כללית והסכמה משותפת לבל יסחר יהודי עם נוצרים לתועלתם ולבל יסרסר להם שום סחורה אם ישאלוהו, ולבל יוביל סוחר אל סוחרים ובעלי-מלאכה נוצרים, כי אם ליהודים בלבד. רק אם הסחורה איננה אצל יהודים מותר לפנות לנוצרים. ועל העובר על התקנה ועל ההסכמה הזאת הטילו חרמות גדולים, קללות ועונשים". הדבר נודע, למי דבריו, מפי יהודים "שאינם כל כך ערומים" שגילוהו, לפי תומם, לנוצרים אשר ענינים להם אתם. — במונא חוכרו גם בשנת ת"ע ג' ל' "חרם גדול יב"ן בבה"כ חדשה — כרוז גדול ונורא בכל בתי הכנסיות — דא לאזין האלופים פרנסים יצ"ו מודיע זיין — כדי דו מען זאלין קענין דערהלטין דאש ביסעל מחי' דו עש זאל צווישן יהודים בלייבן — אונ' איז אוך חרם קדמונים פון ד"א יצ"ו דו מען טאר זיך ניט לאזין מיטברענגין סחורות ע"י גוים" (עי' לוי, NM, חוב' ב', ע' 41, סי' 74; מתוך פנקס פונא, ספר הזכרונות, II, דף צ"ס [ק"א] ע"א) וכן גם בשנת ת"צ"ה: "מה מאוד צריך השגחה מעולה על אותן אנשים העושים במחשך מעשיהם ונוסעים לירידים וקונים סחורות לערלים ומכלים מחי' עד תהום, שפותחים עיניהם של ערלים וכבר תקנות גאוני ארץ ד"א יצ"ו על זה" (לוי, שם, ע' 44, סי' 82; מתוך פנקס פונא, ספר הזכרונות, דף ע' [קס"ב] ע"א). גם בכרוז של קהלת זבלודובי משנת ת"ס נאמר ש"מפורסם לכל דו נתמעט גיוארן מחית של יהודים בעו"ה ונתרבה מחיות דערלים וכל זה מחמת יהודים" וכו'. עי' היסטארישע שריפטן פון ייווא, כרך ב', 350.

5 חשוד גם לעיל סעיף ב'. לבקשת היהודים אישר גם המלך מיכאל בשנת 1669 את הפריווילגיות שניתנו להם ע"י המלכים שקדמו לו, המקנות להם את זכות הברירה החפשית של מנהיגיהם. עי' שור, ZP, 186-185. חשוד גם טאדור, Organizacya i praktyka żydowskich sądów podwojewódzinski, 172, 138. מקרה של התמנות ע"י גוים בשנת 1684 בקירוב צוין ע"י ל. חרויצ'ובה, Dzieje miasta Złoczowa, ולושוב 1929, 63-62.

שררות זו היא קיין מסים זאלן געבין¹, דיא זיין גורם הוצאו' מרובות לא יאבה ה' סלוח להם. זילכי לייט זיין מנודה משתי עולמות, איר ממון איז הפקר אונ' ווען איין מפלה ווערט אויף זיא קומן זאל מען זיא ניט העלפין. אדרבא מען זאל זיא מוסר זיין אין דער שאול תחתי' אונ' מפריש זיין מקהל הגולה.

רצח. שום שמש ושתדלן לא יתנו שום כתב מליצה לשום שילר ופריץ לעזור לו², כי דבר זה גורם מכשולות ופוקה בהקהלות אשר באים לשם עם כתבי מליצה כנ"ל.

רצט. איסור מגילת סתרי' וביטולם³. מגילת סתרים, דהיינו כל כתב הנוגע בשום אדם בעולם הן דבר שבממון אפי' פרוטה, או העדר כבוד או חלוקת כבוד או שום ענין מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב המדבר בין שני צדדי' והצדדי' ההם לא עמדו ביחד לדין הן בפני איזה רב או ב"ד או מנהיגי' או רוזני ד"א או רבני מ"צ דר"א אשר לא נכתב בכתב ההוא לשון פסקיו וכמבואר בדפי' הקודמי', אזי הכתב ההוא אשר לא נכתב בו נוסח פסק דין גמור, הכתב ההוא בטל ומבוטל כחרס הנשבר, והכתב ההוא כאשר יפגע בו הצד השני רשות לו לקרעו. ואם ירצה להוציא הכתב ההוא בדין מיד בעל הכתב ההוא, מחויבי' הב"ד להזדקק לדבריו ולהוציא הכתב בכפיות לקרעו וככל המבואר בענין בטול מגילת סתרי' בדף גראמניץ תל"א, ויערסלב ת"ל⁵ ובכל הדפים הקודמים להחמיר בביטול ההוא מאד.

ש. את חטאינו אנחנו מזכירים היום שנתפייסנו להמפייסים ומפתים אותנו להתוועד במקום הסכנה והמקולקל יערסלב העלול לכל הסבות והמכשולות⁶, ויפה דברו ובזמנה דברו קדמונינו בוועדים העוברים⁷ לאסור באיסור גמור להתוועד ביערסלב. בכך אנחנו תוהים על הראשוני' אשר שמענו לקול מלחשים ומפתים אותנו לבא לכאן, וכדאי היינו לחוב בעצמינו שעברנו על החרם, אשר החרימו הקציני' המנהיגי' הרוזני' בוועדים שעברו. בכך קיימנו וקבלנו עלינו בחרם מה שקבלו עליהם הקדמוני' כנ"ל, שלא להתוועד עוד בעיר מקום סכנה הנ"ל רק כעשרה פרסאות מיערסלב, ובוועד גראמניץ תל"ב יפקחו הארצו' באיזה מקום נתוועד וכמה שבועות קודם יריד יערסלב. ולשם לא נבא להתוועד בשום ענין בעולם ובכל תוקף כמבואר בדפי' הקודמי' בכל החומרו'.

כל התקנות המפורשי' בדפי' הקודמי' שאינם סותרים תקנות שבדף זה כולם שרירי'

1 ראשי היהודים בגלילות רוסיא ומודלשיה התאוננו על כך גם לפני המלך יאן סובייסקי ובכתב-מודעה מיום 30

בדצמבר 1675 (= י"ג טבת תל"ו) ורש המלך מאת השררות לבל יתנו חסות למשתמשים כי אם לחיטך יסייעו לראשי היהודים בבניית המסית. עי' Cast. Leop., כרך 431, ע' 1947. השוה גם לעיל סעי' רנ"ג, רנ"ו וכן פמ"ל, תר"צ.

2 כמה יריעות על מתנות של ממון, אוכל ומשקה לתלמידים בני ערים שונות שהיו מחוזים במדינה אנו מוצאים בפנקס אפסא: "לשני שילר עפ"י כתב מקראקא", "לשילר מלובלין", "לשילר מלובוב", "לשילר

מצומיר". עי' פרענק, העירונים והיהודים בפולין, ע' 49: סוקולוב, האסיף, כרך ו', 142.

3 השוה גם פמ"ל, סעיף תשי"ד. 4 לא נשתמר. 5 לא נשתמר.

6 השוה גם בלבן, II, HŻK, 105. על היהודים היתה אסורה הישיבה בעיר, פרט לבית אחד או שנים.

השוה שטיינברג, Żydzi w Jarosławiu, ע' 13-14. 7 התקנות לא נשתמרו.

וקיימי' כאילו יצאו מפינו היום. כ"ד האלופי' הקציני' הגומרי' בעצת ה' יום ה' י"ג
תשרי תל"ב ל' בוועד קודש פה יערסלב.
כ"ד אלופי קציני רוזני מנהיגי ד"א יצ"ו היום יו' הנ"ל.
נא' מנחם בא"א החסיד מוהר"ר בנימין זצ"ל מצויזמר
ונא' הק' ישכר בער בלא"א הרב הגדול בדורו כמוהר"ר יהושע העשיל זצ"ל מקראקא
ונא' יעקב בלא"א הר"ר יואל ז"ק מפוזני
ונא' הק' שמואל באאמ"ו מוהר"ר צבי נק' הירש זצלה"ה מקראקא
ונא' יצחק אייזק במהר"ר אלעזר זצ"ל ה"ה הנקרא אייזק ר' ארונוש מלבוב
ונא' אשר בן לא"א הר"ר דוד איש מבית הלוי מלבוב
ונא' מרדכי בלא"א הר"ר שמרי' שמערל זצ"ל מלובלין
ונא' הק' משה יעקב יהודא בלא"א הר"ר מאיר זצ"ל מ — —
ונא' יצחק בלא"א מו' יעקב זצ"ל מ — —
ונא' יוסף בן לא"א הר"ר משה זצ"ל מלאדמרו
ונא' אביגדור בלא"א הר"ר אברהם כ"ץ מקראטשין מגליל פוזנא
ונא' הק' חיים בהרב הגדול ומופלג מוהר"ר ארי' לייב [ר"מ] ואב"ד דק"ק [קראקא]
ונא' זכרי' [א]פרי' מענדל בן א"א מוהר"ר יעקב — —
ונא' יהודה לייב בן מוהר"ר נפתלי יצחק ז"ל מפרעמשלא

הסעיפים רצ"ש' לקוחים מתוך פרגמנט של פנקס ועד ארבע ארצות (ג' דפים) השמור בארכיון
ייווא בוילנה (מתנת דובנוב, והוא קבלו מהרב מרגליות מדובנא). הסעיפים רצ"א-רצ"ה, עמוד ראשון
של הפרגמנט, טרם נתפרסמו עד היום. הסעיפים רצ"ו-רצ"י (שלושת העמודים הבאים) נתפרסמו
תחילה בהשטמות ובשיבושים ע"י נ. רוכל (= מרגליות?) ב"הבוקר אורי, שנה א' (תרל"ו) ע' 310 ואילך.
הסעיף רצ"ו בהשטמות גם ע"י דובנוב, Jewish Encyclopaedia, כרך ד', ע' 308; ושני הסעי'
רצ"ז-רצ"י ע"י הנ"ל בהיסטארישע שריפטן פון ייווא, כרך א', ע' 701-702. העמודים ב"ד' נתפרסמו
גם בכמה צילומים: עמוד ב': *Исторія еврейскаго народа*, כרך י"א, ע' 176; היסטארישע
שריפטן פון ייווא, כרך א', ע' 706; ע' ג': *Еврейская Энциклопедія*, כרך ה', ע' 192;
עמ' ג"ד': *Jewish Encyclopaedia*, כרך ד', ע' 308; היסטארישע שריפטן פון ייווא, כרך ב',
ע' 664. — ביריד ירוסלב ש. ז. נוכחו גם הרבנים והמנהיגים: "נחמן בלא"א מוהר"ר מאיר כ"ץ זצ"ל
רסאפרט חוני' בק"ק בעלזא, יוסף במהר"ר יקותיאל לאויל הלוי ולהיה הורוויץ חונה בק"ק
פרעמסלא, יקותיאל בלא"א הרב הגדול מוהר"ר יהושע אהרן זצלה"ה מלובלין חונה בק"ק חעלמא"3,
ישאול בן לא"א הרב היה מהר"ר משה ולהיה לבית קצנאילבוין חונה בק"ק בראד, יחיים בן לא"א
מו' הגאון הגדול מהר"ר יושע ולהיה מקראקא חונה לע"ע בק"ק קאלמיי"4 משה בן מהר"ר יצחק
מקראקא, יצבי הירש בן א"א החסיד מהר"ר זכריא ז"ל החונה בק"ק לבוב; יהצער באלפי ישראל
בא"א מוהר"ר שמואל ולהיה מטרנפאל"5 יצחק בן לא"א החסיד הר"ר אור שרגא פייבוש זצלה"ה

1 הוא Josko Moszkowicz, הנמנה בשנות 1665-1671 עם מנהיגי הקהל בלודמיר. ע' ברשדסקי, *Евр. Библия*, כרך ח', תוספת, ע' 1, 3, 8.

2 "נגיד וקצין". ע' לוי, *LGJ*, 55-56; מפח"ס, ע' 28, סי' 442; ברנן, *MGWJ* 1901, 219.

3 השוח מילגרא, מאסף תרס"ב, ע' 168. 4 אח"כ ר"מ בלבוב ושם נס' תל"ג. ע' אנ"ש, 63.

5 אב"ד בלודמיר. נרב "נדבה הגונה" להדפסת אבה"ע, קראקא ת"ל. יהודי מלאדמיר חייב לו בשנת 1671 1,200 זח"ל. ע' *Евр. Библия*, כרך ח', תוספת, 6-5. השוח גם כיו"פ, ח"א, ג"ח; כהן צדק, משפחות יהודה (ה"מ), ע' 7.

מקראקא בק"ק טורבין; מאיר במוהרר יצחק החונה לע"ע בק"ק קרעמניץ (על סמך הסכמותיהם לסי' לב אריה, באור עה"ת וחמש מגלות מאת ר' יהודה ארי לייב ברי' יהושע האשקי, ווילהרמסדורף תל"ד¹; ולסי' נחמות ציון, דרוש מאת ר' מנחם ציון ברי' זלמן מקראקא, פטרימ תל"ו; ולסי' האשל מאת ר' יעקב אברהם קלמנקס, לובלין תל"ד²; לא ברור אם כל המנויים לעיל השתתפו גם במושב זה של הועד, אך ידוע על כל פנים שרובם ככולם השתתפו בהתוועדויות אחרות עיין שמותיהם במפתח.

שא. ביריד יערסלב תל"א עמדו לדון בובליש וובליש בטענות קציני ליטא שאינם רוצים בשום שיתוף עם ד' ארצות. השוה סעי' רע"ז, ש"ס.

שב. על סמך כ"י יערסלב תל"א שילמה טיקסין ליתומה רחל נכדו של אב"ד לויצק קצ"ו זהו' וח' על החוב ר"מ סאכטשוב³. השוה להלן סעיף שכ"ט.

שג. ביריד ירוסלב תל"א נעשה פשר בין מנהיגי ק"ק טיקסין ובין האלוף ר' מאיר ברי' שלמה⁴ בנידון סכומי. השוה להלן סעי' שכ"ה.

שד. חשבון עם הגליל יצ"ו אחר חשבון דוועד ראקוב שבט תל"ב ל': — קוויט מ — על סך ששה ושלשי זהו' מן ארצות דיערסלב תל"א, נשלח ללובלין⁵.

פנקס קהל פינטשוב, דף רכ"ד ע"ב.

שה. האלדים האדירים אבירי הרועים אשר הם עיני ה', בארץ המה משוטטים בכל משמרת עבודת הקודש, יושבי על מדין בשבת התחכמוני באמת במשפט ובצדקה, ולא יזח חושן הדין מעל אפוד היושר וקרשי משכן צדקם, המישיר האנשים בעיני הישרתם וטוב מדיניותם, יחדיו יהיו תמים אל ראש היראה האלקית וההשקפה התורנית המאשרת וקושרת חלקי אישי בני עמנו לחבר את האהל להיות אחד מקום הדר כבודם בשערי ציון המצויינים בתורת גדולי שער, בתומה ובטהרה, ומצודתם פרושה על כל עדת הגולה, נוראי עלילה, מפליאי עצה ועושי פלילה, להם נאווה תהלה, הן הם רבני ומנהיגי ארבע ארצות, רוזנים קצינים אלופי עדת ה' ועטרותיהם בראשיהם, חכמים נבונים וידועים מרביצי תורה בכל כנסיותיהם הקדושות, ישמרם השומר נפשות חסידיו וכצננה רצון יעטרם ויגאלם וינשאם כל ימי עולם כשנים קדמוניות, אכ"ר.

- 1 ללא ציון המקום הסכים להדפסת הספר גם ר' שמואל שמעלקי מאוסטרא: "כ"ד זעירא זמן חב"א" וכו'.
- 2 ס' האשל לא היה לעיני והשתמשתי בתאורו המפורט של י. כהן צדק, שבת אחים, "האסם" תרנ"ה, דף ל"ג. פרידברג, תוה"ד העברי בפולניא, ע' 97, מציין את שנת ההדפסה תל"ב ואילו בבית עקד הספרים, ע' 63, סי' 1497 הוא קיבעה: [תל"ח]. לפי בן יעקב, כהן צדק וכן למי רשימותיו של ר"מ רבינוביץ אשר הספר היה בידו גם כן גם שהעירני על מאמרו של כהן צדק תנ"ל) שנת ההדפסה היא תל"ד-תל"ה.
- 3 חתנו ר' מאיר ברי' יצחק, בעל שו"ת פנים מאירות, ח"א, אמ"ד תע"ה, מתאר אותו בחקדמותו: "הראש והקצין פרנס ומנהיג המדינה דגליל פוזנא כבוד מוהר"ר משה סאכטשווער ז"ל — והרבה צדקה עשה עם ישראל וצדקתו עומדת לעד שהציל כ"ד נפשות אשר נכדלו בא נמשם כמשפט הגדול טריבנאל בלובלין מחמת ע"ש בעו"ה — ברוב עוז השתדלותו נתן לו ה' חן בעיני המלך והשרים היושבים ראשונה במלכות פולין והציל את כלם — ועפ"ה גלגולי דברים אלו יצא נקי מכל נכסיו ונכסי בניו".
- 4 ממנהיגי העדה ומעשיריה. לא פעם הלוח לקהל כסף ברביה. עי' פנקס קהל טיקסין, דף ס"ד [ק"ו], פ"ה [ק"ח], צ"ו [קכ"ט], קנ"א [קט"ו], ק"ס [קכ"ו], קס"ד [קכ"ד], קס"ח [קס"א], קס"ט [קמ"ב], קצ"א [קמ"ד], [קצ"ד], [רמ"ג], [רנ"ז], [רס"ט], שס"ד [רס"ו], [שכ"ב].

הן קול ענות חלושה מבני עמנו יחידי סגולה ק"ק פולין¹ אשר בארץ הזאת יע"א שמענו ותרגזו בטנינו, כי כקול המולה וצרה כמבכירה באו אלינו להודיע צערם לרבים, כמשפט דאגה בלב איש ישיחנה לאחרים ויגידו לנו את כל התלאה אשר מצאתם על אודות פרשת הקצ"ף, עברה וזעם וחרון אף, אשר שפכתם עליהם בהעיר את כל חמתכם על מסכני עליון קהל קדשם. קול שאון מעיר, ציר הצירים נהי בכי תמרורים על זה יחרה לבם המר ונאנח, ויצעק ברינה ויעט כמעיל קינה, וכמונו כמוהם תמהים ומשתוממים על הדר כבוד תורתכם, בראותינו כי שבתם אחור מאותה איגרת האוגרת חכמה ודעת כתבתם אותה זה חמש שנים² לעזרת ק"ק פולין יע"א, כי באו בה דבריכם אלינו וכבדנום, כאשר גמלתם חסד ואמת עם העניים חשובים הנ"ל ועתה שבתם לאחוריהם כתוהא על הראשונות אשר לא קוינו משלמים וכן רבים כמוכם ובמקומו מונח יקר תפארת הדרתכם.

הן כל ענות גבורה איכה יצתה זאת מידכם לעוות אדם בריבו טרם עמדו למשפ' בלי שמיצת טענותיו כמשפט כתוב שמוע בין אחיכם ושפסתם צדק, והלא אין חבין לאדם שלא בפניו ומדוע חשבתם כזאת על עם ה' לשמוע לישן תליתאי ההורגת טובין ורעין? חלילה חלילה להוד מעלתכם לקבל רכילות ודברי בלע מפי נחשים צפעונים אשר הן להם לחש, שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארש כארס של עכנא הנושך וממית בדברים מרים המאריים את דבריהם ואת שומעי מלתם יען יכוננו היצם על יתר שוא ודבר כזב להרוג את הנקי חנם ולא ישובו אחור עד יפלה חץ כבודו ולקלון המירו ואש מתלקחת בו הבעירו. הן אמת הפצנו בטוחות לבנו ולא נכחידנה תחת לשונינו, כי זה כמה ראה ראינו את הלחץ זה הדחק אשר היו לוחצים אנשי ק"ק אשכנזים יע"א את אנשי ק"ק פולין יע"א, מעשים אשר לא יעשו [עשו] עמהם להקדיר פניהם כשולי קדרה, לחלל גאונם ותפארתם ולשומם למרמס כף רגל אשר לא כדת³. אי לזאת בראותינו את דמעת העשוקים לא יכולנו להתאפק אצלנו לא התמהמהנו להציל עשוק מיד עושקו, כי בני פולין יצ"ו מעולם לא נתנו כתף סוררת ותמיד היו נכונים ומזומנים לציית דין וקבלוהו עליהם כמשפט, לא דברו עליו קטנה או גדולה, אך למעט האשכנזים הנ"ל, אשר לא כגמול השיבו לנו, כי הגדילו עלינו עקב פנו אלינו עורף ולא פנים ולא שתו על לב כי מעולם היינו להם מיטיבי סעד לתומכם לפרנס ענייהם ולהלביש מערמיהם ובכל המזדמן השגחנו עליהם כיד ה' הטובה עלינו, כאשר מודעת זאת בכל הארץ, ועוד ידנו נטוי לעשות צדקה ומשפט כמצות פי קדוש אברהם אע"ה לזרעו אחריו. וכאשר ראינו כי אין שלום ליוצא ולבא מבני פולין עם האשכנזים, כי גרשום מהסתפח בנחלתם בחמלת ה' עליהם ועלינו, תמכנו בידם יד כהה בכל מאמצי הכח, כי ת"ל יש לנו יד ושם עם גדולי שרי הארץ יר"ה ובכל אשר נבקש מהם לא ישיבו

1 ק"ק פולין נוסדה בשנת ת"ך. עי' מרקון, "ציונים לזכרוננו של י. נ. שמחוני", ע' 163.

2 השוה לעיל סעיף ר"ט. 3 השוה מרקון, שם.

פנינו אחר, כנודע לכל. ברוך הנוטה אלינו חסד ואמת בארצות אויבינו, יהי רצון להיות תמיד נועמו עלינו, א"ס.

הן זאת הפעם נעוינו משמוע נבהלנו מראות, חזות קשה הוגד לנו מפי מכתבכם, כי כורים נחשבנו בעיני מעכ"ת לגזור אומר שעל כל דין ומשפט אשר יהיו לשתי הק"ק הנ"ל יע"א יקרבו לפני זולתינו, כאילו גלה כבוד מישרי אל. האם קטלי קני באגמא אנן וכי ספרינו ה[ם] מינות חלילה? הלא אב אחד לכלנו ואל אחד בראנו, בתורתנו נהגה יומם ולילה, בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם בחיק התורה אשר ממנה לא נזוה, כי עמודי יתפלסון בפלס החכמה האלדית ואין זולתה, ותהלות לאל יש בינינו אנשים חכמים מחוכמים וכמה בעלי תריסין אשר תורתם אומנותם ובאהבתה ישגו תמיד, שוקדים על דלתות שערי ציון המצויינים בהלכה ויראת ה' היא אוצרם. בענין סדר התפלות יש איזה הפרש בינינו בדבר הפיוטים והקרובו אשר לא נסינו בהם, כי מנהג אבותינו בדינו קהלות ספרד אשר אנו מבני בניהם, וגם על זה גדולי הפוסקים ז"ל הסכימו עמנו שלא להפסיק בפיוטין וסדר הלימוד מאד נעלה בינינו במעלות סולם בית אל והספקת הלומדים והמלמדים הבכור כבכורתו והצעיר כצעירתו. וחזו מאן גברא רבא דקא מסהיד עלינו הגאון ר' שפטייל בעל ווי העמודים ז"ל בהקדמת ספרו וכל מנהגינו טובים ונכוחים למבין, אין יוצא מגדר התורה ותקנות חז"ל חלילה, ואין לנו נמוסים אחרים כלל, ברוך אשר הבדילנו מן התועי' הבדלה עצמית ונצחית לעולם ועד. א"כ איפא פליאה דעת ממנו נשגבה לא נוכל לה במה שחשדתם בכשרים ונהי בעיניכם בני חטא ריקים ופוחזים² והנה שם עמכם הח' הותיק ראש השקדנים בדורנו כמהר"ר משה³ רבן גר"ו, הוא יגיד למעכ"ת את אשר בעיניו ראה ובאזניו שמע בזמן משך עשר שנים אשר התגורר פה עמנו בקהלתנו כנסת הגדולה יע"א, אשר על כן כהני ה' שרי צבאות קדש, שמעו שמוע מלותינו ואחותינו באזניכם, תיקר נא נפש אחינו הנ"ל בעיניכם, כי באמת וצדק צדיקים הם בדינם ועמדו נא לימין דל ואביון ומבשרכם לא תתעלמו לשמוע דברי עול, מוציא שם רע, מטיל מום בקדשים, לא תשמעו שמע שוא, הצילו עשוק מיד עושקו אשר במרד ובמעל בשאט נפש יד רמה מעול וחמס את בני מדינותיכם ק"ק פולין יע"א, כי ידענו פה מהם אנשי שם והמעלה חשובים ואלופים לראש לוחמים מלחמתה של תורה משא"כ בק"ק אשכנזים הנ"ל כי רובם ככולם אינם בני תורה זולת הרב ומ"צ שלהם⁴ ואחזות מרעיהו הח' הזקן⁵ שהיה רבם מקדם גר"ו וב' אנשים אשר היו בהם התורני החשוב הר"ר יקותיאל

1 טרק ה'.

2 מאהרשען (הצופה לחכמת ישראל, כרך ח', ע' 291), משער שהכונה לחשידותם של הספרדים בעיני טהרת הייחוסין, אך מהמשך דברי התנצלותם נראה שהכונה כעיקר לעיסוקם בחכמות ולשונות זרות.

3 ר' משה רבקה'ש. חשזה לעיל ע' 98, הע' 3.

4 ר' יצחק אייזיק בר' שמעון דעקינגן (מאהרשען, שם, 295).

5 ר' אברהם בר' יהושע מגרמזא (מאהרשען, שם).

בכהר"ר יצחקו יצ"ו והמדפיס היקר כהר"ר אורי בכהר"ר אהרן הלוי יצ"ו שניהם נפרדו מקהלתם ונתחברו עם בני פולין, כי לא יוכלון שאת המצות הגדולות אשר בין האשכנזים הנ"ל והנם עם הפולין נר"ו בהשקט ובטחה. ולא נחדל מהודיע ליקר כבודכם כי קהל חשוב כמוהו שהם לע"ע שבעים ב"ב נר"ו אינם כפופים לזולתם בשום פנים וב"ד אחר ב"ד לא דייקי. ואם אחדות והסכמת הב' ק"ק הנ"ל היתה שלמה וקיימת מה טוב ומה נעים, כי מי לא ידע בכל אלה שההסכמה והאחדות הוא העיקר הגדול המחבר קרשי המשכן השם נפשינו בחיים, אמנם מה בצע כי יתאחדו הגופים על מקום אחד בהשאר פירוד הלבבות³, כי ידענו נאמנה שבהתאחדם יחד בכנסת אחת הקולות לא יחדלון ורק רע כל היום והכו איש את רעהו באבן או באגרוף רשע כמשפט כל הימים, כי האשכנזים הנ"ל בגאווה ובזו חפצים להשתרר על הפולאקי גם השתרר, כאשר ראינו בפרטי דברי מעשיהם פעמים אין מספר. ואתם בני ישראל דעו איפא כי בעניינים כאלה לא יוכל להיות דיין כ"א מי שענינו רואות המוצאות והמובאות כמונו אלה פה היום. ומדוע לא יתרפנו שונאינו ואויבינו ילעגו לנו בראותם כי לא הטהרנו עוד בעון שנאת חנם, אשר תמיד היו בעוכרינו ושוטני נפשנו, והיא לבדה החריבה את עירנו, שרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו. עד היום הזה לא כבתה גחלתו וכאש בוערת חזרה ונתלבתה בלהבת שלהבת וגורמת לנו בארצות פזורינו עבודה זרה כלוי עיירות ושפיכות דמים בדמים נגעו וחסרון כיס קשה מקלקול לפרוץ גדר דרך נתיבה ואויבינו פלילים זרים סרים צורים, ערו ערו עד היסוד בה.

לכן העצה היעוצה בטוב טעם ודעת היא, שאיש איש מבני ישראל הנ"ל על משמרתו יעמוד, יכבד וישב בביתו בכנסת שלו, כי אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, ולא יסיג איש גבול רעהו כמשפט. ורק את זה ישמרו לעשות לקיים הדין מנודה לעירו מנודה לעיר אחרת, כי זהו עיקר המחלוקת אשר ביניהם. וכאשר יזדמן משפט בין האשכנזים והפולאקי יעמדו לדין בזה בורר לו א' וזה בורר לו א'. וכאשר עמדו לפני הרב אב"ד ור"מ מק"ק פראנקפורט נר"ו בהיותו בעיר הזאת לא נגמר הדבר בעבור שפרנס א' מאשכנזים התרים לדבר גבוה נגד המבורר מצד ק"ק פולין יע"א.

אם את הדבר הזה תעשו לתמוך ביד אחינו הנ"ל יתקדש שם שמים על ידיכם קדש ומנכון ומינן יתקלס עילאה והייתם נקיים מה' ומישראל ואיש על מקומו יבא בשלום. וגם אנחנו נחלק חושים לעשות את רצונכם בכל אשר תמצא ידינו, נגילה ונשמחה בטובתכם ובחדות מעוזכם וכפינו פרושות השמים בעשר לשונות של תפלה, ירבה ויפרוץ שלומכם והצלחתכם כנפשכם שבעיכם ואל אלדי ישראל יאיר פניו אליכם וישם

1 ר' יקותיאל בלין. השוה לעיל סעיף רפ"ט. 2 ר' אורי וויצנהויזן. השוה לעיל ע' 120. הע' 2.
3 פירוד הלבבות בא לידי בטוי גם בחקנות של קהל יהודי פולין באמשטרדם משנת תל"ב (הוצ' מרקון) ב"ציונים" לזכרונו של שמחוני) סעי' ט"ז, י"ז, פ"ה, פ"ז, צ"ד, קי"ט, קכ"א ועיי"ש.
4 ר' שעפסיל הורוויץ בן השל"ה. בבקרו בשנת 1642 באמשטרדם הוזמן כנראה להיות המכריע בסכסוך שבין האב"ד ר' משה בר' יעקב לבין אנשי הקהלה. עי' מאהרשען, שם, ע' 296. והשוה גם לעיל ע' 75. הע' 5.

לכם שלום כנפש נאמני אהבתכם העומדים על צבא משמרת עבודת הקדש בק"ק ת"ת אשר בעיר אמשטרדאם גדולה לאלקים ח"י לחדש כסלו שנת ציון ב'מ"ש"פ"ט תפדה בסדר את שלום אחיך¹.

הן זה לקט שכחה אש[ר] שכחנו להודיע להדר יקרכם. איך ימים רבים ושנים היו האשכנזים הנ"ל באים כלם אל קהלתנו יע"א והיו תחת ממשלתנו ותקנותינו כא' מיחידי הק"ק יצ"ו. ואחר אשר פרו ורבו ולא יכול מקום הב"ה להחזיק את כלנו יחד אז נתננו להם יד ורשות לעמוד על נפשם בכנסת אחרת ועזרנו בידם בס"ך גדול מעות מזומנים בעין לקנות להם ג"כ אחוזת קרקע לבית הקברות, כאשר נודעת זאת בכל הארץ הזאת ונפשם יודעת מאד כי כל זה אמת ויציב.

עיקרים דברי אמת מארש תצמח דברים כהווייתן מפי עדי ראיה ועדי שמיעה כמונו אלה פה היום אשר להגידם ולהודיעם נתחייבו באלה ואתם בני אל חי² צאו נא לעזרת ה' בגבורים אנשי החיל אשר נגע אלקים בלבם לעמוד על נפשם במקדש מעט בנוה שלום ק"ק פולין יע"א, יהי חן ה' עמכם בהטותכם אליהם חסד כאשר עשינו אנחנו חסד שעושים עם עמיתים אמיתים הוא חסד של אמת, שאינו מצפה לתשלום גמול מאת בעל הגמולות אוהב צדקה ומשפט ית'. נאם המגיד באמונה אני מדבר בצדקה רב להציע קושט אמרי אמת לפני כל יודע דת ודין החכם יאשיאהו פארדו³.

ש"ו. שרי צבאות, ראשי אלופי גולת אריאל, מטע ה' להתפאר תפארת גדולה ועתרת תהלה, גבורי כח לעמד בפרץ, דוחים את הגזרות רעות מן הארץ, לבל תהיה לכלה וחרץ, הגה הנם רודפי צדק, מחזיקי כל בדק, חכמי יועצי מנהיגי ארבע ארצות, על ראשיהם מלמעלה הרבנים החכמים השלמים, מסובלים תורה ומצות, מרחבי רקיע שבו חכמה ובינה, שבחים ומעלות ה' עליהם יחיו ויפתח להם את אוצרו הטוב החיים והשלום, אכ"ר.

מאחר עלית קול רינה ותהלה באהלי צדיקים ימין ה' רוממה וירוממכם לשבת בהשקט ובטחה, שלאנן מפחד רעה ונסו יגון ואנחה, באנו במגילת ספר כתוב עליו, כי צרה ויגון מצאנו בקול אנקת צעקת עניי עם ה' וצאן מרעיתו הן הם בני ק"ק פולין אשר בארץ הלזו יע"א, אשר מקוצר רוח ומעברה קשה שפכתם עליהם על לא חמס בכפיהם צעקו חוצה, מלאכי שלום מר יבכיון על כי ירט הדרך לפניהם דרך התורה אשר בראש הומיות תקרא שמוע בין אחיכם ודרשת וחקרת וגו'. הן הפה יכולה לדבר משפט לפני הדרת יקרכם: שמעו נא המורים מורי צדק איכה יצתה זאת מידכם למחות שתין פולטי דנורא בי עם רם ונשא ואת פי עדים נאמנים לא שאלתם, קבלתם לשון הרע מפי איש בושת, תכסנו בושה וכלימה, כי דבר תועה על אנשים צדיקים בדינם, ותחת כי היה להם להגריס בחצץ שיניו ולהציק סיר רותח ופתילה של אבר

1 פרשת וישב. 2 גופט: קלחי.

3 בן ר' דוד פארדו וחתנו ותלמידו של ר' שאול הלוי מארטיירא (מאתרשען, שם, ע' 297).

בתוך פה דובר נבלה וסרה על נקיים מה' ומישראל. בפעם הזאת הן לא צדקתם נענה את כבודכם המונח תמיד במקומו ליראי ה' וחושבי שמו.

שפת אמת תכון לעד בפינו כי האנשים האלה שלמים הם אתנו ובאמונה הם עושים את מעשיהם, נוהגים כשורה בכל מוצאיהם ומובאיהם, כאשר מודעת זאת בכל שער עמנו. והן אמת כי המצות הגדולות על דברת שהיו ביניהם הנה בהסכמת השתי כתות נפרדו בני פולין מאת להקת קהלת אשכנזים יע"א, כי זה דרכם כסל למו להפסיע על ראשי עם קודש ולדכא תחת רגליהם כל ישרי ארץ פולין יצ"ו, אשר תמיד הטו אזנם למועצות ודעת דברינו ברור מללו, לשים שלום ביניהם תמיד ולשפוט להם משפט צדק, הכל קבלו עליהם בסבר פנים יפות ולא יסבו בלכתם לפנים ולא לאחור. אמנם לא ראי זה כראי זה, כי עדת האשכנזים מאנו שמוע השליכו אמת ארצה אשר לא כדת ולא זכרו את רובי החסדים והטובות אשר גמלנו להם, כי ביד רחבה פרנסנו וכלכלנו את ענייהם בתת להם לחם לאכול ובגד ללבוש ושלש מאות כסף לקנות להם אחוזות קרקע לבית הקברות וכאלה וכאלה עשינו עמהם חסד ואמת מבלי צפות לתשלום גמול מהם, כי ידענום כפויי טובה גם מתמול גם משלשום, ומה יעצו צעירי הצאן גרושים מבית תענוגיהם כ"א לקהל ולעמוד על נפשם בכנטיה אחת והנה בהם שקטים ונוחי נפש. אשר ע"כ ידינו תדין עמהם להצדיק את הצדיק ולהיות לו לעזר ולו להועיל, באשר יש לאל ידינו לעשות כיד ה' הטובה. ומה גם כי האשכנזים תמיד העלימו את עיניהם מהפולאקי ולא נטו אליהם חסד מעולם, ואם יאמרו הפך מזה לא כן הם דוברים ובוזה הם מתכבדים בטלית שאינה שלהם כלל. ואלו התמהמהנו להעלו' על ספר המוצאות והמובאות בפרטי דברים מאלה הב' ק"ק הנ"ל יכלה הזמן והמה לא יכלו וסמכנו על דברי [האגרת] האוגרת קושט אמרי אמת מפי אלופינו וגאונינו מורה צדק במכתבם הכי נכבד בו יבואו ויגידו צדקתם של יחידי סגולה ק"ק פולין ולא יפול מכל דבריהם ארצה, כי אין בהם נפתל ועקש, כאשר עיני כבודכם תחזנה מישרים מתוך דברי הפשר והעדות המובא בתוך זאת, כי על פיו יצאו מעכ"ת מאותו חשד ודברי בלע אשר קבלתם מהמוציא דבה ההוא ועל פיו יבאו לראות כי כנים הם הפולאקי, כי בעלי דינם מעולם היה פוסט מים ראשית מדון וקטטה ביניהם, עד אשר נתפרדה חבילתם מפני חבלתם וחבורתם וחברתם לא תהיה שרירא וקיימת עד שוב לב אבות על בנים ולב בנים על אבות. וידעו כ"ת נאמנה, כי אתם מבחוץ ואנו מבפנים רואים את ההווה יום יום, ולא תהא שמיצה שלכם גדולה מראיה שלנו, ראיה מוחשת ודאית אין בה פקפוק.

שמו שמי המחשבות על זאת שראה ראינו בכתבכם כי נחלתנו גהפכה לזרים [בעיניכם], חוקינו לנכרים. הלא זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, לנו ולבנינו עד

1 בשנת 1673 צותה הממשלה על ק"ק האשכנזים וק"ק בני פולין להתאחד. עי' בלום, The economic activities of the Jews in Amsterdam, ע' 29.

עולם, אחזנוה מעת נתינתה ביום הקהל והמעמד הגדול והנורא אשר כמוהו לא היה ולא יהיה ולא נהפכה בה נהגה באהבתה ונשגה, כי דדיה ירונו בכל עת צוף דבש אמרי נועם מפי ה'. מחוקקנו ברוך הוא אשר הפלא חסדיו עמנו והרחיב גבולנו בתלמידים תופשי התורה, אשר מהם תצא לתפוצות יהודה וישראל, ואין לנו נימוסים אחרים זולתי משפטי אמת צדקו יחדו, וה' הטוב יכפר בעד חטאתכם שחשדתם בכשרים והיינו בעיניכם, אנחנו ודברינו, חטאים. הן לו תהיינה אזניכם קשובות לקרב את הרחוקים בדעתכם בזרוע רשע המטיל מום ודופי בקדישי עליונים, לשנות את הידוע לאמת וציב, כי תקרבו להאיר בדבריכם לבני פולין הנ"ל, קראו נא אליהם לשלום, דברו על לבם דברים טובים נוחמים, חזקו ידיים רפות וברכים כושלות אמצו כאשר אנחנו עושים, בחמלת ה' עליהם ועלינו ועליכם תבוא ברכת טוב, ואל עולם ה' יריק עלי כ"ת מטוב שפע צנורותיו הקדושים וכחול הים תרבו, שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו תפריחו על התורה ועל העבודה ועל ג"ח, ועיני כולנו רואות בשיבת ציון ושופטנו כבראשונה וארמון על משפטו יושב בעיר עליזה ועדינה, אכיר. כה דברי פרנסי ומנהיגי כנסת הגדולה ק"ק ת"ת אשר לבני ספרד פה העיר אמשטרדם ב"ך יברך ישראל בחדש כסליו שנת ציון ב'מ"ש"פ"ט תפדה לפ"ק בסדר ה' מצליח.

מאהרשען, הצופה לחכמת ישראל, שנה ח' (תרפ"ד), ע' 293-299; מתוך כתביד בשם יתפארת בחורים, הכולל יאגרות אוגרות מוסר השכל, טופסי גיטין הרשאות וטופס אגרת מעדות זכות מוכת ע"י וכו', דף מיד"מ"ח. לתאור כתב"היד, הנמצא ב-Ned. Isr. Hoofdsynagoge, באמסטרדם, השוה גם מאהרשען, Wetenschap in Nederland V (1933), ע' 125-128. בראש הסעיף שיה באה הכותרת: יאגרת אוגרת חכמה ודעת, ממולאה מליצה נאה אשר חבר החכם השלם כהר"ר יאשיהו פארוו. שלוח אל ד' ארצות מאת רבני העיר הזאת. בראש הסעיף שיו: יאגרת אוגרת חכמה ומליצה שלוחה מאת אנשי הוועד פה ק"ק אמשטרדם אל חכמי מנהיגי ארבע ארצות פולין.

שנת תל"ב

גראמניץ תל"ב

שז. — חיוב על סמך כיון שעלה לא ירד כי לא תהיה ולא תקום ובקנס מאה אדומי' — מחילה בעולם ובסוף וועד הנ"ל יוחרץ הדין בענין זה. שח. הפרנס החדש בשום קהלה גדולה וקטנה אסור לו באיסור גמור ובקנס מאה אדומי' בלי מחילה בעולם להכניס ראשו בשום עסק ממון בפסקי הדייני' או לצרף לדייני' שום מנהיג הקהלה בעסקי ממון, ואנחנו מבטלים כל התקנות שבהקלות אשר הם היפוך תקנתינו זאת. רק בענין נחלאות וענין בורח² יחשב רשות למנהיגי להתנהג ע"פ התקנה דהקהלה.

1 השוה אסף, בתי הדין וסדריהם, ע' 86-87; וכן מרגליות, דובנא רבתי, 50, לוי, LGJ, 81; קנ"ש, 95.

2 השוה תקנת קהל טיקטין משנת תס"ג (פנקס טיקטין דף [רכ"ד]): "בהעברת נחלה לא יתנו תחובה לשום אדם יותר מחצי שנה שישולם תחוב במשך זה. ואם לא ישלם אזי יומכר הנחלה ע"פ שומת ב"ד ודוקא

שט. המשפט שבין הארצו' ובין מדינת ליטא הרחבנו עד יערסלב תל"ב ע"פ בקשתם. שי. שום מנהיג דד"א לא יבא לשלחן הטהור ולא יקובל כלל עד שיראה תחלה כתב יד הנאמן שלנו שהראה מקו' אפותקי מפורש שיש לו לסלק ביערסלב חמשה עשר סכומי' במלואם וטובם בוועד הסמוך בפריווארסק¹.

שיא. האלופי' מנהיגי רישא² מוזמני' לדין לוועד יערסלב תל"ב ל'. הר"ר זלמן שמש דק"ק רישא [מוחרם ומנודה מכל קש"י פפ"ך כו']³ על שסירב נגד גזרת רוזני קציני ארצו' בוורשא⁴ ואסור להיות שמש בק"ק הנ"ל ובכל הארצו' עד שיקבל דין בוועד יערסלב תל"ב ל'.

שיב. כל כתב אשר יוציא איזה אדם בח"י רוזני ד"א יצ"ו או רבני' אשר יהי' כתוב בו שאיזה אדם או קהלה או גליל הציצו דבריה' או הוא כאלו הציצו, בטל ומבוטל הכתב. ההוא כחרס הנשבר⁵ רק יוכתב דוקא בפנקס דד"א יציע או ידונו.

שיג. העזו ומטה המושלים להקציני' מהר"ר הירש ר"א ר"י⁶ מקראקא ומהר"ר יעקב ליבש מפוזנא להם יד הארצו' להוציא כחפץ נפשם מן רישא וגליל לבוב ופרעמיסל' וכפי האסיג' שביד פאטאצקי⁷. [ביריד] לובלין יציעו או ידונו בענין הוספ' טריבונל רביעי' שנה וענין הוספה על — — ירידי' בוועד יערסלב תל"ב ל'.

שיד. — — מנהיגי גליל ח'עלם נתקבל בחשבון וד"א סך שני אלפים זה' — — למאיור פרעג סך אלף תתק"ו ומחוייב' לכתוב על הש"ח ההוא הרחבה — — כתוב וחתר' מן המאיור הנ"ל שכתב קבלה כנ"ל והרחבה כנ"ל על הש"ח שבידו וכל מיני אחריות שבעולם על הגליל הנ"ל לשלם כל הוצאו' והזיקות לד"א אם יעברו ח"ו. שטו. התקנה קדומה בענין ירידי' קסני' כמבואר בדפי' הקודמי' אנחנו מחזיקי'.

— — הנחלה שלשה שנים קודם שנעשה החוב. אכן בתוך שלשה שנים לא יודקו האלופי' הקהל ויקויי' ע"פ דת ודין תורה הקדושה". לא כן תקנה משנת תע"ו (שם, דף [קס"א]): "מהיום והלאה חלילה להקהל להכניס ראשם שום קולא והרחבה, לשום אדם החייב, רק שמחוייב לפרוע החוב בזמנו דוקא ע"פ דין ודת התורה בכל הכפיו' ונגישות בעולם ובחרם יב"ן על ר"ה הפ"ח שלא להושיב הקהל כלל לשום אדם למקח על שום ענין לאיזה קולא והרחבה שבעולם בדיני ממונות נגד הפסק הב"ד אם לא בדיני נחלאות". השוה גם ברנן, *Geschichte der Juden in Schlesien*, ע' LXXXVIII; שור, *ŻP*, 279. לענין בורח השוה גם לעיל סעיף ק"א ואילך.

- 1 פריווארסק סמוכה לירוסלב. השוה גם לעיל סעיף רנ"ט וכן לוין, NM, חוב' א', ע' 13.
- 2 לקורות הקהלה עיין קנצקובסקי, *Dzieje miasta Rzeszowa do końca XVIII w.*, ריישא 1913, ע' 394-398; ארצ' ישראל, IX, 319; לוין, *Przewodnik Hist.-Prawny*, כרך ב' (1931).
- 3 דברי החרם מחוקים בכחב"ד, סימן שהגידון קבל עליו את הדין והחרם בוטל.
- 4 בחודש אדר כשנחקים בוורשה מושב הסיים. השוה גם להלן סעיף שכ"ט.
- 5 השוה גם ממ"ל, סעיף תרי"ד.
- 6 בודאי ר' אייוק ר' יעקלש (ע' לעיל סעי' צ"א, ר"ג). עד עתה לא ידענו שהיה לו בן בשם זה. השוה ווטשטיין, דברי חפץ, ע' 20, 35, 40; בלבן, *HŻK*, I, 254.
- 7 כנראה סטניסלב מוטוצקי ההטמן הגדול של מלכות פולין והווייבודה של קראקא. השוה גם סעיף שט"ז להלן. על יחסו ליהודים השוה בלבן, *HŻK*, מפתח; ברסון, *Dyplomatarysz*, § 270; שור, *ŻP*, 180.

שטן. [ה]עמדנו מעמד עם פאטאצקי הנ"ל לתת לו בכל שבוע ושבוע ק"ז על מזונותיו וק"ז קאנטענסציא ובכל גליל וקהלה יותן לו כנ"ל תכף שיבא לאיזה גליל וקהלה כפי האסיג' שבידו.

שיז. הדף שהיה אחר דף זה בפנקס זה שנמחק מתוך הפנקס נמחק כדין וכדת. שיח. אין לקראקא ולובלין ולכל הקהלות שום פ"פ לד"א מחמת הוצאות מנסיב"א ו העבר.

שיט. האלוף המרומם התורני מהר"ר אברהם נאמן שלנו מחויב ללקט מתוך פנקסו כל הוצאו' שהיו בעסק פרעון כרגא דמלכא מיום שנעשה הקונסטיטוציא לתת להסקרב ה"א ט"ג עד היו' הן בעניני משפט ראדום והחשבון ברדום וכל הוצאו' בוועד יערסלב יפקחו מי ומי הגורם להוצאו' ההם.

שכ. רישא מוזמן לוועד יערסלב תל"ב ל' על שהם בחרם בענין הגרענץ ואינם משגיחי' בח"י.

שכא. כל סבה שמתהווה ח"ו באיזה קהלה ולא באו הקהלה או הגליל לפני רוזני ד"א יצ"ו להציע דבריהם תכף ביריד בוועד שהוא אחר הסבה ההיא או התחלת הסבה אזי אין להם עוד לעולם שום פ"פ להארצו' בענין ההוא אם יפסוק וועד אחד כנ"ל. שכב. כל התקנות הקודמי' שלפני דפי' אלו הסכמת רוזני ארצו' מכמה וכמה וועדים העוברי' שאינם סותרי' תקנות אלו שבדף גראמניץ הנ"ל כלם יהיו שרירין וקיימי'. שכג. הבטחנו מתנה ראוי' להאלוף הר"ר אפר"י שתדלן דד"א כשישיא את בתו. שכד. האלוף קציני מנהיגי גליל ח'עלם יצ"ו יתנו מתנה למאזיר פרעג לנשואיו ע — — ששים זהו ויקבל בחשבון ד"א יצ"ו.

הסעי' שיזשכ"ד לקוחים מתוך פרגמנט של פנקס ועד ארבע ארצות השמור בארכיון ייווא בוילנה. ע' הי"ו ועד היום טרם נתפרסמו. השה גם לעיל בהערתי לסעיף רצ"ט.

שכה. האלוף הקציני מנהיגי ק"ק טיקטין יצ"ו תבעו לפנינו לדין את האלוף התורני מהר"ר מאיר בהאלוף הראש מהר"ר שלמה יצ"ו בענין הפשר והפסק. שנעשה ביניהם ובינו בדבר סכומי כמבואר בכתבי' של מהר"א הנ"ל וועקתם כי רבה היא. שהפשר והפסק נעשה בטעות. באשר נתודע ונתברר להם, שהוא עתיר נכסי' ויש לו סך רב ועצום, ונכון וראוי שיתן לסכום יותר הרבה מהפשר הנ"ל והאריכו למעניתם. ומהר"מ הנ"ל השיב, שכבר זכה בפס"ד מפי כבוד הקציני רוזני דד"א והמאורות הגדולי' הרבני' 2. בכן פסקנו בתוקף פס"ד שאין שום חזק לפס"ד.

1 השה פמ"ל, סעיף תשפ"ו (משנת תמ"ד): "אודו' גלגולת בעסק מאנטוב שכמה קהלות חייבי' למי הריסטר מהסקארב, אזי הקהלות האלה מחויבי' לבא — ולהביא קווטן שלהם על תגלגלת הנ"ל שטילקו' וכו' ועיי"ש גם ע' 278 וכן בתעודה קראית-ליטאית (מאן, Texts and Studies, II, 882): "בשנת תכ"ט לס"ק סלקו כמ"ת כפי' האסגנציא הבא ע"י פאן כזימיר קוצינסקי בכת פאן קרישטין גובר ובכח פאן מנטווס סקר בניי". ברם אין זה מן הנמנע שהכוונה היא לא למנטווס כי אם למנטובה שבאיטליה.

אשר יצא מפי הבוררים ביערסלב תל"א, רק עד שני שנים מהיום דהיינו עד גראמניץ תיו למד דלית לפ"ק. ומאז והלאה בטל"י ומבוטל"י הפסקי' והפשרו' הנ"ל כחרס הנשבר. ובאופני' אלו עד גראמניץ תל"ג יתן מהרר"מ הנ"ל לסכום הקהלה יצ"ו חלק ששי, דהיינו לכל חמשה גדולי' שיוגבה בק"ק הנ"ל יתן מהרר"מ הנ"ל גדול ששי וכן למעלה מזה באופן הנ"ל. ובאופן זה אחר שיאמר הגובה נאמן שיגבה בשובי חמשה חלקים אזי יתן מהרר"מ הנ"ל החלק הששי כנ"ל, ומפסח תל"ג עד פסח תל"ד יתנהגו כמבואר בפסק יערסלב תל"א, ובתוך הזמן רשות למהרר"מ הנ"ל לבא לפני השמאי' דק"ק הנ"ל להעריך לו סכום, להקל עליו או להחמיר כנוצר בפסק תל"א הנ"ל. ואם לא יפשרו הצדדי' הנ"ל בתוך הזמן הנ"ל בענין סכום מהרר"מ הנ"ל מן גראמניץ הנ"ל והלאה אזי מחויב מהרר"מ הנ"ל לבא לפני רוזני קציני' מנהיגי דד"א יצ"ו בגראמניץ תל"ד להורות להצדדי' הדרך אשר ילכו בו בענין סכומי' של מהרר"מ הנ"ל להבא. ומה שמבואר בפס"ד ההוא ענין הקרופקי וענין השמאי' שיהא א' מהם מקרוביו של מהרר"מ, שהוא שאר בשר עם מהר"מ, וענין בעלי תקנות שיהא א' מהם ש"ב של מהרר"מ הנ"ל שלישי בשלישי, הכל יהא שריר וקיים, ושלא יעשו בעלי תקנות דהאידינא שום תקנות עוד עד שיתמנו חדשים כמבואר בפס"ד ההוא, וכשימנו בעלי תקנות חדשים יהא בתוכם ש"ב של מהר"מ הנ"ל. ויקיים בכל תוקף פסד"ג ובקנס מאתים אדומים וש"ע ותשלומי הוצאות צד עובר לצד המקיים.

כ"ד האלוףי' הקציני' הרוזני' המנהיגי' דד"א יצ"ו היום יום ג' ח' ניסן תל"ב בהתוועדות קודש פה לובלין.

הק' אברהם בלא"א מוהר"ר נתן ס"ל וצללה"ה ח' הגאון מוהרר"י וצללה"ה
 הק' צבי הירש בלא"א הר"ר יואל ז"ק מפוזנא
 ונא' הצעיר לבית לוי בן הגאון הגדול מוהר"ר שלמה ס"ל זצ"ל מלובוב
 ונא' יעקב בלא"א הר"ר אהרן ראובן זצ"ל אשכנזי מלובלין
 ונא' מאיר בלא"א יוסף זצ"ל אשכנזי מלאדמר²
 נא' אהרן יכונה זעליג בהחסידי מוהר"ר יהודא ליב הכהן זלה"ה מאוסטרא
 ונא' יעקב בן מהר"ר יוסף כ"ץ זצ"ל איש פורט רפא
 הק' אשר הלוי לגדא בן הר"ר ר' משה ר' ישעי' גליל חעלמא
 ונא' יעקב בלא"א הר"ר יונה כ"ץ זצ"ל מלובמלא

מנקס קהל טיקטין, דף [קכ"ו] ע"ב.

שכו. בדבר הפסק אשר יצא מאתנו בין האלוףי' הקציני' מנהיגי ק"ק טיקטין

1 השוה אנ"ש, סי' תק"ט.

2 נמנה בשנות 1665-1667, 1671 עם מנהיגי הקהל בלודמיר. עי' ברשדסקי, Евр. Библи. כרך ח',

הוספת, ע' 1, 3, 4, 8.

ובין האלופ' מהר"ר מאיר במהר"ר שלמה ושמ' נאמר שמהר"ר מ' יתן חלק ששית
לסכום הקהלה כמבואר שם נשמט מלכתוב בגוף הפסק, שמהר"ר הנ"ל יתן עשרים
זהו' לשנה נוסף על השישית הנ"ל, כדי שהחשבון יהי' מכוון כפי' הפסקים שביד
מהר"ר הנ"ל. גם מה שכת' בפסקים ההם מאתנו ומאת הרבנים מ"צ דד"א ששם נאמר,
ששאריו יהי' מנהיג ובעל תקנה כמבואר שם, פירושו בענין זה, שאר אשה כבעלה
בכל הנ"ל. כ"ד האלופי' הקציני' רוזני' ומנהיגי' ד"א יצ"ו יום ה' י' ניסן תל"ב.

הק' אברהם הלוי מקראקא הק' צבי הירש [ש]פירא מקראקא
ונא' יעקב ליס' מפוזנא ונא' הצעיר לבית לוי בן הגאון מוהר"ר שלמה ז"ל מלבוז
ונא' יעקב אשכנז מלובלין ונא' מאיר אשכנז מלודמיר
ונא' אהרן יכוני' זעליג הכהן מאוסטרא ונא' יעקב הכהן איש פורט רפא
הק' משה הלוי לנד' בן ר' משה ר' ישעיש גליל חעלם
ונא' יעקב בן לא"א הר"ר יונה כ"ץ זצ"ל מלובמלא
פנקס קהל טיקטין, דף קס"א [קכ"ה].

שכ"ז. האלופים הקציני' מנהיגי' ק"ק טיקטין יצ"ו נגשו לפנינו בקובלנא רבה
וטענה בפיהם, שהרבה אנשים מתישבים במאז"א, במקום איסורים וסכנות גדולות,
ומקפחים את מחייתם וגורמים להם היוזקות אשר לא כדת, ואם נתחייבו בדיניהם חרם
מחמת איזה משפט וחיוב נשמטים מסביבותיהם ומתחבאים תחת שאר קהלות וישובי'.
אשר על כן תוקף גזרתינו גזרת נח"ש שתעמדו לעזר לק"ק טיקטין להדוף ולרדוף אנשים
רעים כאלו בכל מיני רדיפות שבעולם כחפץ נפשם. וכל מי שישא פנים לאיזה מאנשים
ההם הרי הנושא פנים יעמוד תחתיהם לכל העונשים שבעולם. וכתב זה הוא במקום
הזמנה, שכל מי שימרה את פינו בזה מחויב לעמוד לדין לפנינו באיזה וועד דד"א
שקציני' מנהיגי' טיקטין יתוצו. זו ואין צריך לומר זו כשיוכרו חרם על איזה איש
בק"ק טיקטין וישמט מתחת ממשלת טיקטין, מחויבי' כנ"ל להחזיק בחרם בעונשים
הנ"ל וכמבואר בתוך פס"ד דד"א.

כ"ד האלופי' הקציני' הרוזני' מנהיגי' דד"א יצ"ו היום יום ה' י' ניסן תל"ב בוועד
קודש פה לובלין.

הק' אברהם בלא"א מוהר"ר נתן סג"ל זצ"ל ה"ה ח' הגאון מוהר"ר זצלה"ה מקראקא
הק' צבי הירש בלא"א המנוח מוהר"ר שלמה ז"ל שפירא מקראקא
ונא' יעקב בלא"א ה"ר יואל ז"ק זצלה"ה מפוזנא
ונא' הצעיר לבית לוי בן הגאון הגדול מוהר"ר שלמה סג"ל זצ"ל מלבוז

דובנוב, 1912 Ebp. Crap, ע' 83; מתוך פנקס קהל בטיקטין, דף קע"ט. השה גם היילפרין,
לקורות התישבות היהודים במזוביה, הצפירה 1931, גל. 108 (המאמר נדפס גם ב-Miesięcznik
Żydowski, 1933, ע' 135-139). נראה שהאגרת נשלחה לקהלות הסמוכות לטיקטין.

שכח. האלופי הקציני מהר"ר יעקב במהר"ר שמואל ומהר"ר מאיר במהר"ר יונה, משולחים מן העדה הקדושה האלופי הקציני ק"ק טיקטין יצ"ו, נגשו לפנינו בשליחות הקהלה יצ"ו ומענה בפיהם איך שמכמה שנים² נתעוררו נגד כבוד ארצות יצ"ו לדבר משפט עמהם להיות להם מנהיג בשלחן הטהור דרוזני ד"א יצ"ו כא' מאתנו, באמרם באשר הם מעולם ושנים קדמוניות מיום היותם קהלה הם קהלה בפני עצמם³, קהלה מפוארה מוכשרת ומושלמת לכל הכבוד כא' מהקהלות יצ"ו, וזעקתם כי רבה: למה נגרע? ונתגלגל הדבר עד שיצא מפי כבוד הרבני מ"צ דד"א יצ"ו, שבוועד הזה יוחרץ הדין בענין תביעתם הנ"ל. וע"כ נגשו לפנינו עתה לעשות קנצי למליהם והאריכו למעניתם, ונענו ראשיהם אלינו שלא לדבר משפט עמנו ואת אשר יצא מפינו יעשו ויהי' להם לרצון. בכן באשר שמענו דבריהם נכונים ונכוחי', ואנחנו הרואים שהם קהלה מפוארה וראוי' לחלוקת כבוד, על כן זאת אשר מצאנו בהסכמת ורצון כולנו: שבתוך ארבעה שנים מהיום, דהיינו מן וועד יערסלב תל"ב עד יערסלב תל"ו ועד בכלל, יהיה לק"ק הנ"ל בוועד א' מנהיג לסירוגין בתוך מנהיגי ד"א יצ"ו, ופעם הראשון יהיה בגראמניץ תל"ג, ואח"כ ישוב בכל שנה פעם א' עד יריד יערסלב תל"ו הנ"ל. ובתנאי כפול הותנה עמהם שבתוך הזמן הנ"ל לא יעלו על דעתם ומחשבתם לבקש שיהי' להם פרנס הוועד ולא רב אב"ד מקהלתם בתוך רבני מ"צ דד"א. ובוועד יערסלב תל"ו רשות לק"ק הנ"ל לבא לפני השלחן הטהור דרוזני ד"א יצ"ו דווקא להציע דבריהם לבקש יפוי כח. ובוועד וורשא הסמוך, הנ"ל כבדנו את ק"ק הנ"ל שישלחו לשם מנהיג א'; והוצאו המנהיג יהי' כשאר המנהיגי' אשר יהי' שמה אי"ה.

כ"ד האלופי הקציני הרוזני המנהיגי' דד"א יצ"ו בהתוועדות קדש ביומא דשוקא שהוא זמן קהלה לכל היו' יום ה' י' ניסן תל"ב לפ"ק פה ק"ק לובלין כ"י פ"הוועד. ובתנאי כפול ומשולש כ"ז שיהא להם הסכום עכ"פ לא פחות כאשר הוא לע"ע.

הק' אברהם בלא"א מוהר"ר נתן סג"ל זצלה"ה ח' הגאון מוהר"ר זלה"ה מקראקא

הק' צבי הירש בלא"א ה"ר יואל ז"ק ז"ל מפוזנא

ונא' הצעיר לבית לוי בן הגאון הגדול מוהר"ר שלמה סג"ל זצ"ל מלובוב

ונא' יעקב בלא"א אהרן ראובן זצ"ל אשכנזי מלובלין

ונא' אהרן הק' אויערבוך מלובלין

ונא' מאיר בלא"א יוסף זצ"ל אשכנזי מלאדמיר

ונא' אהרן יכונה זעליג בהחסיד מהור"ר יהודא ליב הכהן זלה"ה מאוסטרא

1 ממנהיגי העדה ועשיריה. בשנת תל"ג שוכר האורנא מהקהל. עי' פנקס טיקטין דף ק"ל [צ"ז], קצ"ו [רע"א], [רע"ז], קפ"ח [קמ"א], [רמ"ז].

2 השוה לעיל סעיף רמ"ג. 3 השוה לעיל סעיף קנ"ז.

4 ב" 18 במאי 1672 (= כ"א אייר תל"ב) נפתח בוורשה מושב הסיים.

ונא' יעקב בן מוהר"ר יוסף כץ זצ"ל איש פורט רפא
הק' משה הלוי לנד' נקר' ר' משה ר' ישעיש גליל חעלמא
ונא' יעקב בן לא"א הח"ר יונה כץ זצ"ל מלובמלא

דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, ע' 260; 1912 Ebp. Otap. ע' 178; מתוך פנקס הקהל בטיקטין.
דף קס"א. — יהוצאו' של האלופי המשולחי לק"ק יערסלב בחודש אדר תל"ב נעשה סך מאה ועשרים
זהו"ל. פנקס טיקטין דף שי"ז [רניד] ע"א.

שכט. גראמניץ תל"ב. ובאופן זה נעשה החשבון עם אלופי מנהיגי ק"ק טיקטין
יצ"ו פה ק"ק לובלין ניסן תל"ב.
מחשבון יערסלב תל"א מעב"ל ג"ח סך תנ"רן זהובי ד' ג'; ק"כ סכומי גבי
דכאן, כ"ס כ"ו ז' כ"א ג', ג' אלפי ר"ד זהובי; ס"ה ג' אלפי ושמנה מאות
ועשרה זהובי ד' ג'.

ע"ז נתנו: מזומנים ת"ת זהובים בוועד וורשא אדר תל"ב; אלף רנ"א זהובי
ג"ג פה בחשבון שלי ע"י יוסף; ק' זהובי מזומנים בחשבון האלוף פהווע
יצ"ו פה; ק' זהובי סימק לפני הוועד אדר תל"ב עפ"י הפסק יערסלב תל"ב;
קצ"ו זהובי וח' ליתומה רחל נכדו של אב"ד לויצק ז"ל על החוב ר"מ
סאכטשוב כ"י יערסלב תל"א; ק' זהובי חלק שלישי מהנחה ש' זהובים לק"ק
סעמייטיטש מוסכם דכאן; ר' זהובי להאלוף ר"מ שתדלן על השכירות
מניסן תל"ב ואילך; ומן פרעמסלא קבל ג"כ ר"ז הנ"ל; ע"ג זהובי עפ"י
הקוויטין, שמסרו לידי וקרעתי אותם ונרשמו בפרוטרוט לפנקס החשבונות; כ"ה
זהובי מזונות לאלמנת ק' מבראנסק; לחצי שנה כנהוג עד ניסן תל"ב; קפ"ט
זהובי ריוחים מסך אלף רס"ג זהובי, שנתנו ביערסלב מותרות מן כ"ס ונתנו שם
פס"ד — —; כ' זהובי מחמת ריוחי ופסד"ש, שסילקו מזומני הרבה בכאן למלאות
בקשות הרוזנים יצ"ו; ס"ה ג' אלפי וחמשים וארבעה זהובי ח"י ג'. ונ"ח שבעה מאות
וחמשים [וחמשה] זהובי ט"ז ג' וכן נרשם לפנקס החשבונות של ארצות יצ"ו.

ונצטויתי לרשום שהרוזני ראשי ארצו' הרחיבו המשפט מחמת הוצאות המומר
והוצאות הק' מפינסטשוב עד יערסלב תל"ב.

נאם אברהם מלאדמירא נאמן בית ישראל דארצות יצ"ו

היילפרין, תרביץ, שנה ו', ע' 215; מתוך פנקס טיקטין דף [רניב].

1 השוה לעיל סעיף ר"צ. 2 השוה לעיל סעיף רפ"ד.

3 על אופן התשלום יסופר בפנקס טיקטין. דף שכ"ט [רס"ב] ע"ב כדברים האלה: "דף של מוהר"ר משה
שתדלן תל"ב, לזכרון שנשאר בידו השט"ח בח"י האלוף מהר"ר שלמה ש"י בהיותו על וועד וורשא תל"ב
על סך שני מאות זהובי; עו' עיקל את כמר מנדל בהר"ר משה והוציא מאיתו מאה זהו'; נמצאה שט"ח
פרוע הוא תחת ידו".

4 השוה גם סעיף ר"צ. גם בחשבון תגליל (טיקטין עם סעמייאטיטש) מן י"ב אדר תל"ט עד ר"ח אדר
תמ"א רשום: — — זהובי לאלמנת קדוש מברנסק בעד שתי שנים" (פנקס טיקטין דף תב"ג).

של. "בוועד גראמניץ תליב ל' יפקחו הארצו' באיזה מקום נתוועד". השוה לעיל סעיף רצ"ה.
 שלא. "חשבון עם הגליל יצ'ו אחר חשבון דוועד ראקוב שבס תל"ב — — לר' שמואל
 מק"ק חברון כפי הקוויטין מן ארצות שני מאות וארבעים זהו".
 "אחר הועד הגל' [ועד אפסא בחודש מנ"א תל"ב] — — קוויט מן ארצות על שלשים זהו
 והקוויט אצל יעקב שמש ונחשב: קוויט גדול מן מנהיגי ארצות יצ'ו על קע"ח זהו יס"ג.
 פנקס קהל פינטשוב, דף רכ"ב, רכ"ד.

שנת תל"ג

שלב. הסכמנו לתת מתוך קופת הארצו' יצ'ו להאלוף מהר"ר אלי' במהר"ר
 מרדכי שתדלן סך ששים זהו פ' וזה יתנו האלופי' המנהיגי' ק"ק סיקסין
 ועלינו לקבל בחשבון כרגא דמלכא במיטב כסף בגבי' ראשונה. כ"ד רוזני קציני
 מנהיגי הארצו' יצ'ו היום יום א' ד' תשרי פה פינטשוב תיו למד גימל לפ"ק.
 ובוזה אין להאלוף מהר"א שום דין ודברים ושום תביעת ממון מארצו' יצ'ו, כי
 סילקנו לו הכל כאשר לכל י' הגל' תל"ג לפ"ק.

הק' אברהם הלוי מקראקא

ונא' חיים בלא"א יהודא ליב זלה"ה אשכנו מקראקא²

ונא' יעקב ליב מפוזנא

ונא' משה יהודה זעלקי היילפרין מפוזנא

ונא' אהרן הק' אויערבוך מלובלין

ונא' יעקב הכהן איש פורט רפא

ונא' יהודא ליב פרעגער מפינטשוב

ונא' הק' שמואל מוראניק גליל [פוזנא]³

היילפרין, תרביץ, שנה ו', ע' 217; מתוך פנקס קהל סיקסין, דף [רנ"א].

שלג. האלופי' הקציני' הרוזני' דק' פינטשוב יצ'ו באו לפנינו במענה פיהם
 והצעת דבריהם אודות הקהלה שלהם, אשר העניות מתרבה והולך מדי יום ביום
 מחמת אנשים אשר באים לגור פה מקהלות וגלילות אחירות ואין להם שום חזקה פה,
 לא הם ולא אבות אבותיה' ולסבה זו אנשים הדרים פה מימי עולם ושנים קדמוניות
 בחזקת אבותיהם, לא יוכלו להחיות את נפשם מחמת הכבדה הגדולה אשר המה
 מוכבדי' ובני אדם רצים אחר פרנסת' ואינם משיגים, והמשתכר משתכר אל צרור

1 כנראה אחיו של ר' משה בר' מרדכי שתדלן (השוה מפתח). עי' ברסון, Dyplomatyusz, ע' 151, 2698.

2 השוה ווטשטיין, דברי חסד, סי' ט"ו, י"ח, כ"א, ל"ב, ל"ג, ל"ד, ל"ט.

3 ההשלמה לפי סעיף שלג' להלן. Samuel Joachim von Pfronek חתום בשנת 1677 יחד עם שאר מנהיגי טולין גדול על שטר הלואה מטעם הגליל. עי' ברנן, MGWJ, 1901, ע' 219.

נקוב. והנה האלופי הנ"ל הציגו דבריהם הנעימי ג"כ לפני רוזני הגליל יצ"ו שלהם ותשובתו בפיהם ובמענם שיקרבו הדבר ההוא אל שולחן רוזני הארצות יצ"ו. ובאשר כעת עינינו הרואות, כי היטיבו אשר דברו האלופי הרוזני הנ"ל את גודל ההכבדה והמשא הכבד המוטל עליהם, אשר לא יוכלו נשוא. ע"כ תוקף גזרתינו והסכמתינו על האלופי ומנהיגי ק"ק פינטשוב והרשות בידם לתקן את אשר יכשר בעיניה לפי העת והזמן הבוגד ולפי מעמד ומצב הקהלה בלי שום מוחה ומונע בעולם. ואף שאיזה איש שהי' לו מאז ומשני קדמוניות חוקת קהלה פה ודר בגליל ובקהלה אחרת, וכעת רוצה להשתקע ולגור פה, אף על זה הרשות בידם לפקח לפי ראות עיניהם בכל תוקף ועז. הכ"ד רוזני קציני מנהיגי הארצות יצ"ו היו יו' ב' ה' תשרי תג"ל לפ"ק פה ק"ק פינטשוב בהתוועדות קודש. והתיקון יחול אחר הפסח. הק' אבריש בלא"א מוהר"ר נתן סגל זצלה"ה ח' הגאון מוהר"ר יצ"ל הג' מקראקא ונא' חיים בלא"א יהודא ליב ז"ל ה"ה אשכנזי מקראקא ונא' יעקב בלא"א ה"ר יואל ז"ל מפוזנ' ונא' משה יהוד' ועלקי בלא"א מוהר"ש אליעזר ליפמן ז"ל ה"ה היילפרין מפוזנ' ונא' אהרן הק' אויערבך מלובלין ונא' יעקב איש פראג מלובלין ונא' הקטן שמואל מווראניק גליל פוזנא

פנקס קהל פינטשוב דף רי"א ע"ב. התעודה נזכרה גם ע"י בלכין, H.Z.K. II, ע' 254, הע' 12.

שלד. דברי האלופי הקציני מנהיגי הארצות שמעל"ד אין צריכי חיזוק כי דבריה שרירי וקיימי, אך מפני הדבר שנתחדש לא מנענו לתלות זיינינו בשולי היריעה שלא יסתור לדבריו שמעל"ד שום כתב אשר יצא מאתנו פה או יצא כבר בשום ענין בעולם, יהי' מי שיהי' שיראה כתב מאתנו או ממאורו הגדולי הרבני מ"צ דד"א יקרעו הכתב ההוא, כי כל אומץ וכח לק"ק פינטשוב כמבואר מעל"ד. כ"ד האלופי רוזני קציני ד"א יצ"ו יו' ד' ט"ז סיון תל"ג פה ק"ק פינטשוב יצ"ו. הק' אבריש הלוי מקראקא ונא' הק' יששכר בער מקראקא ונא' יעקב ליבש מפוזנ' ונא' אהרן הק' אויערבך מלובלין ונא' בנימין וואלף ר"א ר"ל 2 ז"ל מלובלין ונא' שמואל הנקרא זנוויל סגל מלאדמר ונא' משה בלא"א מוהר"ר ישראל חריף ז"ל ה"ה מלכוב 3

1 סעיף של"ג. 2 ר' אברהם ר' ליפמנש. ע"י ניסנבוים, 81, 170; אנ"ש, 48, 234; דע"ק 59, 61.

3 אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל. נפ' תס"ב. ע"י אנ"ש, ע' 160, 245; קארו, 126.

ונא' אברהם בן א"א הר"ר יהוד' לייב זלה"ה מלויצק

ונא' דוד מליסא מגליל פוזנן

ונא' חיים מיאברוב

ונא' הק' משה הלוי נקרא ר' משה ר' ישעי'

ונא' אהרן במהר"מ מפרעמסל'

ונא' דוד טעביל מסורבין²

ונא' יעקב במהר"ש³ מטיקטין

פנקס קהל פינגטשוב, דף רי"א ע"ב. על דיוק ההעתק מעידה חתימת השמש: ינאום ישראל איסרל בלא"א הרב המופ' כמוהיר מאיר ליפשיץ זצ"ל שמש לע"ע בפינגטשוב. — התעודה נזכרה גם ע"י בלבן, HZK, II, 254, הע' 12. — הכשרים בפרונא הורו בפסח תליג ל"ה משולח'י מה שילכו לארצות להשתדל שם בכל מיני השתדלות שלא ישלחו שום אסגנצי' לשלם על ירידי טורן דנצק ובאי' שלא יהיה באפשרי שיוכרחו מנהיגי ארצות ליקח איזה הקפה ולעמיד הפרעון על הירידי הנ"ל אוי' מי' מיד כשיבואו שלוחינו לכאן מחויבי' לגלות להקהל שיש איזה תשלומי ארצות ביריד הנ"ל באופן שיוכלו הקהל יצ"ו להכין ולהראות מאיזה מקום שיקחו לשלם חלקינו ביריד הנ"ל כדי שלא יבא שום קילקול וביטול יריד מזה כמו שהיה ביריד טורין גימ' 4 העבר'. כן החליטו: "הקהל יכתבו לוועד פינגטשיף דהאידנא למשולח'ינו שירדו לדין עם האלוף מנהיגי מדינה שיעשו הוועד שלהם בקיץ גניזין וכו'. ע' לוי. NM, חוב' א, ע' 14.

שלה. פשר עם מהר"ר איסרל מלובלין⁵. האלוף התורני כמהר"ר איסרל דיין והאלוף הראש והקצין כמהר"ר יעקב⁶ מטיקטין יצ"ו נתפשרו בטוב בת"כ בפ"מ דש"ג ע"ד השט"ח מסך שבעים ושבעה זקוקי' כסף נעשה בחדש אלול תל"ב לפ"ק חתומים ר' מאיר ור' משה בר' יעקב⁷ ושט"ח מאה ועשרה זקוקי' בח"י ר' יעקב ור' מאיר ור' משה הנ"ל. ושט"ח עשרה זקוקי' מהר"ר הנ"ל ומהר"ר מאיר במהר"ר יונה, ושט"ח לערך צ' זקוקי' מהר"ר הנ"ל ומהר"ר יצחק ור' הירש מסע מייסיטש, שהיו בעזבון של הרב הגדול מהר"ר משה ז"ל, שהיה אב"ד ור"מ דק"ק לובלין⁸ יצ"ו וכאשר מהר"א בקש להשיג כתב מהארצו' בעסק שט"ח

1 בר' יקותיאל זיסקינד כץ. ראב"ד ומ"צ בלבוב. ע' אנ"ש, 64, 242.

2 בר' אלעזר. ע'י' לחלן סעיף שלי"ה. 3 = בר' שמואל. השוה לעיל סעיף רס"ה.

4 ג' מלכים (Trzech Króli), שהתחיל ב"6 בינואר, דהיינו ב"ח סבת תל"ג.

5 ר' איסרל בר' משה שהיה אב"ד בלובלין (לחלן הע' 4). ע'י' ניסבויים, ע' 61, 168.

6 כנראה ר' יעקב בר' שלמה. חשוה מפתח.

7 מעשירי העדה. בשנת תל"ג אחד משוכרי הארנדא מחקהל. נתן בזמנים שונים גם שט"ח בחתימת ידו בעד חובות הקהלה. ע'י' פנקס טיקטין דף קכ"ט [צ"ו]. קל"ה [ק"ב]. ר"כ [ק"ס]. [רכ"ה]. [רמ"ז].

8 ר' משה בר' יצחק. ע'י' מפתח. נראה שהענין נמשך זמן רב. בפנקס טיקטין דף קפ"ט [קמ"ב] רשום: "השט"ח בח"י האלוף מהר"ר יעקב במהר"ש ומהר"ר מאיר במהר"י והר"ר משה בר' יעקב ביד הרב הגדול דלובלין על סך שני אלפי' מאה זהו, שנחתם ביריד יערטלב תל"א, לסך הנ"ל מגיע על הגליל 1650 זהו' והנותר חייב הקהל שלנו. בחשבון טיקטין עם הגליל (דף [רג"ג]) רשום חוב של 1650 זהו' ל"יורשי המנוח הרב שהי' בק"ק לובלין; בחשבון תל"ה (דף [רפ"ט] ע"ב): "וכל החובות של יורשי המנוח הרב הגדול דלובלין הם בשותמות; החוב נזכר גם בחשבון תל"ט-תמ"א (דף [שכ"ב]).

מעזבון ומהרר'י הנ"ל צווח ככרוכיא שיש לו הרבה דין ודברי' ע"ד שטרות הנ"ל ובקש לערער על הכתב מד"א ולדון ע"ז בפני ד"א יצ"ו. בכן נתפשרו בטוב בענין השט"ח הנ"ל שיבוא מהרר"א הנ"ל וידונו בטיקטין בזבל"א וזבל"א והשליש יהי הרב הגדול דק"ק הנ"ל¹ אם יסכימו הקהל, באשר הוא מחותנו של מהר"א², פן לא יסכימו לחששא זאת. ואם לא יסכימו אזי יבחרו שליש המרוצה לשניהם ואם לא יפשרו מי יהי השליש—אזי ידונו בוועד הראשון דד"א יצ"ו ובתוך הזמן לא יתבע שום אדם את ק"ק הנ"ל עפ"י שום שט"ח משט"ח הנ"ל. כל הנ"ל נעשה בת"כ בפ"מ דש"ג ובכל אופן המועיל היום יום א' כ' סיון תל"ג לפ"ק פה ק"ק פינטשוב יצ"ו. נא' יוסף בן הר"ר מאיר כ"ץ וצ"ל שמש דגליל קראקא לע"ע ונא' שלמה בלא"א החסיד מוהר"ר יוסף ספרא דמתא ק"ק לובלין יצ"ו ודד"א תוקף גזרתינו על כל ב"ד, שלא יודקו לשום מוציא שט"ח דמעב"ל וכפשר שמעב"ל כן יקום, כ"ד רוזני קציני ד"א יצ"ו.

הק' אברהם הלוי מקראקא ונא' אהרן מלובלין
ונא' יעקב ליבש מפוזנ' ונא' משה יהודא ועלקי היילפרון מפוזנ'
ונא' משה מלבוב ונא' הק' משה יעקב יהודא ליב משידלוב
ונא' אהרן בן א"א הר"ר יהודא ליב זלה"ה ונא' יהודא ליב פרעג'ר מפניטשוב
אהרן במהרר"מ זלה"ה מפרעמסלא ונא' שמואל זנוויל מלאדמר
ונא' הק' חיים מיאברוב ונא' משה הלוי לנדא נקרא ר' משה
ונא' דוד טעביל בן מוהר"ר אליעזר וצלל"ה מטורבין

פנקס קהל טיקטין דף [רע"ו]. — מלבד הרוזנים הקצינים החתומים לעיל השתתפו בהתוועדות גם כמה רבנים: ישאל בן לא"א הרב היה מהור"ר משה ז"ל היה קאצינאילבונק, יחצער באלפי ישראל בא"א מהור"ר שמואל זלה"ה מטארנאפאל חונה בקי [לאדמיר] יצ"ו, יהודא המכונה ידל בא"א מהור"ר ר"ה ריי³ זלה"ה מלובלין, נפתלי הירש בא"א הרב הגדול מהור"ר בנימין וואלף זלה"ה. ע"י הסכמותיהם לסי לקט שמואל מאת ר' שמואל פייביש כהנא, וינציאה חנ"ד, שניתנו בו במקום וכו' בזמן. ללא ציון המקום והתאריך הסכימו לספר גם הרבנים: יצחק בלא"א אברהם וצ"ל חונה בקי פוזנ'⁴, יצבי הירש בא"א מו' החסיד מהר"ר זכריה וצ"ל היה הולך בגולה מקי לבוב, יוסף בלא"א מהור"ר יקותיאל המכונה לאויל הלוי זלה"ה הורוויץ חונה בקי פרעמסלא, יצחק בא"א מהור"ר זאב וואלף חונה בקי קראקא והגליל יצ"ו, אשר בא"א הקצין הקדוש מהר"ר יצחק הי"ד ז"ל מחענטשין טקי שעברשין⁵, יצחק בא"א הרב אורי שרגא פייוול וצ"ל היה מקי קראקא חונה בקי טורבין לע"ע. רובם ככולם

1 ר' יצחק אייזיק בר' אלעזר ליפמן היילפרין. חתום וזכור בפנקס טיקטין בתור אב"ד הקהלה בשנות תכ"ט-תמ"א (דף קכ"ד-קכ"ח [צ"ד-צ"ה], ש"ט רמ"ו, רס"א, שכ"ט [רס"ב], [רע"א]). השוח גם לח"ז, 7; דע"ק, 58-59. 2 ע"י דע"ק, שם.

3 = ר' משה'ש ר' הירש ר' יאסקס. הרב דחוצ לעיר ק"ק לבוב. ע"י אנ"ש, ע' 77; כיו"ט, ח"א, ס"ח ע"ב-ע', ע"ו ח"ב, קי"ט ע"ב; ניסבנוים, 130; דע"ק, 78.

4 בשנת 1667 עודנו מופיע בתעודה לועזית כרב ומנהיג של מדינת ליטא. ע"י ברטון, Dyplomatyusz, 285§ והשוה גם כיו"ט, ח"ב, ה', כ"ג-כ"ד, קי"ו, קכ"ב, קל"ז; קריפמן, 1895 MGWJ, 38 וכו'; פרלט, GJP, 78; דע"ק, 42; סמ"ל, 299. 5 חשוה מפה"ט, ע' 21, ס' 324.

מוסיעים בתעודות שונות של הועד (ע' מפתח) ויתכן שגם הסכמותיהם ניתנו באותו מעמד. ידרך העברה בק"ק פינטשוב הסכים להדפסת הספר גם הרב מוילנה ר' משה בר' דוד וכן נתן את הסכמתו לספר גם הרב מפינטשוב ר' משה יצחק יהודא לייב בר' נפתלי.

שלו. — — שנתן האלוף מוהר"ר יואל והר"ר אברהם על סך חמשים זהו בוועד פינטשוב תל"ג. — נחשב עם הישובי הגליל.

פנקס קהל טיקטין, דף [רנ"ב] ע"ב.

שלו. בוועד פינטשוב תל"ג נעשה חשבון בין הועד וקהלת טיקטין, ויצא שטיקטין נתנה לוועד מותרות 1071 זהו. ע' להלן סעיף שמ"ג.

שלו. "הן היום הקריבו משפטם לפנינו הזוכי זבח דק"ק פינטשוב יצ"ו עם האלופי ראשי מנהיגי ק"ק הנ"ל וטענו על הקהל יצ"ו הרבה טענות ותביעות — — וע"ד הצעות דבריהם זוכי זבח הנ"ל, שהקהל יצ"ו רוצים להוסיף על הקרופקי עליהם כאשר יצא מפה קדוש רוזני מנהיגי ד"א יצ"ו בוועד סיון העבר, משכנו ידינו מדבר זה, יען הוא תיקון הארצות יצ"ו — — כ"ד האלופי רוזני קציני מנהיגי הגליל יצ"ו בצירוף הרב הגדול אב"ד דק"ק הנ"ל יום י"ד כסלו תל"ד לפ"ק פה וועד פינטשוב".

פנקס קהל פינטשוב דף — —.

שלו. שלום לכם, שלוי לאהוי האלופים ראשי ומנהיגי ק"ק טיקטין יצ"ו. אסיגנאציה זו ניתן מאתנו להאדון פ' סטניסלב נעמירי מק"ק קרשיו סך שני מאות וחמשים זהו פו' תוך שני שבועות מיום ראותכם אסיגנאציה זו בלי שום עכוב בעולם, ואם לא תשלמו הסך הנ"ל לזמן הנ"ל אזי הרשות נתונה מאתנו להאדון הנ"ל להוציא ממכם בתשלומי כפל וכל ההוצאות יהיו עליכם עד תשלום פרוטה האחרונה וחלילה לנו לשנות. כ"ד אנחנו קציני רוזני מנהיגי ארצות יצ"ו היו' יום ג' כ"ה ניסן תל"ג לפ"ק פה וועד וורשא.

נא' יעקב בן מהר"ר יוסף כץ זצ"ל איש פורט רפא

ונא' משה מארדוש בלא"א הפרנס כהר"ר נח אברהם אהרן ז"ל וועצלר פרנקפורטר מבורר מקראקא

ונא' ישראל משה בן הר"ר שלמה זצ"ל מפוזנא

יוסף ח' ר"י ג"מ מלובלין

ונא' אהרן יכונא זעליג בהחסיד מוהר"ר יהודא לייב הכהן זלה"ה מאוסטרא

ונא' יהודא לייב אוברניק מקאליש

היילפרין, תרביץ, שנה ר', ע' 216; מתוך פנקס טיקטין, דף [רנ"א].

1 ווטשטיין, דברי קדם, לוח שעשועים, שנה א' (קראקא תרס"ב), ע' 198, מזכיר ר' משה חתן ר' נח מארדוש, שהיה מנהיג בקראקא כל ימיו ונפ' ו' אלול תפ"ג. השוה על משפחת מארדוש גם: לתולדות גדולי ישראל, 10; לתולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', 53.

שם. קוויט מארצות לגליל שלנו על בבי' יערסלב תל"ג. ר' זעלקי דיין קוויט על עשרים זהו' וקיבלו אותו הגליל לשלם על בבי' דהאידינא גראמניך תל"ג ע"י ר"ל ר"מ והמעוה הנ"ל נתן ר' מיכל — עם חתנו ר' יהודה, בכן מחויב' הקהל יצ"ו לשלם סך עשרים זהו' מבבי' דיערסלב הסמוך. כ"ד יו' ב' כ"ח סיון תל"ג — עו' א' קוויט מארצות על ס' זהו'; ר' עזרי' מקראקא קוויט מארצות על ק"ל זהו'.

פנקס קהל פינטשוב דף רי"ט ע"ב.

שנת תל"ד

שםא. בשנה זו בטבת תל"ד היה שומא חדשה אצל רווני ארצות והוכרחו הקהל יצ"ו לשלוח לשם לעשיות שומא חדשה ושאלו את הרב הגאון אב"ד 1 אם מוכרחי' לשלוח לשם מנהיג חדש אשר עדיין לא היה שם אצל שלחן הטהור כפי תיקון כשירי הקהל יצ"ו כנ"ל בתקנות ס"ו עיין לעיל 2 או לאו. כי תיקון כשירי הקהל הנ"ל הוא דווקא בענייני ובעסקי שלחן הטהור אבל בענין עשיות שומא חדשה מזה לא דברו כשירי הקהל, כי אדרבא טוב וטוב הוא משלוח מנהיגי' ישנים אשר כטוב יודעי' עסקי עשיות שומא מלשלוח מנהיג חדש, אשר עדיין לא יודעי' ובקל יוכלו לבוא לאיזה קילקול הקהלה. והורה לנו הגאון אב"ד כדברינו כן הוא שלע"ע הוכרחו לשלוח מקהילתינו מנהיגי' ישנים, אשר כבר היו בעסקי עשיות שומא ובק"י אי'. אבל התקנה הנ"ל עומדת בשארי התועדות.

ליון. NM, חוב' א', ע' 14, סי' 56. — נראה שבהתועדות זו ניתנו גם הוראות לשמאים במקומות על דרכי ההערכה. סמך לכך אפשר למצוא בהסכמה מקומית של קהל פינטשוב: יהיום יום ב' אלול תל"ד לפ"ק הסכמו יחד האלופי' הקציני' ראשים וטובים וכל הקהל יצ"ו לעשות למדיט סכום חדש לטובת הקהלה יצ"ו מן היום ר"ח אלול תל"ד עד פסח תליה לפ"ק והסכום הוא עולה ויורד מריח אייר תל"ד והשמאים שיעלו ע"פ הגורל לפי התיקון מאז ומקדם בקהילה יצ"ו מחויבי' להעמיד הסכום לא פחות מסך חמשה זהו' ואין רשאי' לעשות שום פשרות, כפי תיקון הארצות יצ"ו, כי אם דווקא להעמידם על סכום דווקא לפי השבועה שלהם, ולא לפחות מן הגילגול מה שמגיע לפי ערך הסכום. ומי שישבע על הסכום מחויב לישבע מה שהי' יש שלו בריח אייר תל"ד לפ"ק ולפי ערך זה יעשו סכום. (פנקס קהל פינטשוב דף רי"ג).

שםב. חשבון ק"ק טיקטין פה וורשא תל"ד 3 לפ"ק. עליהם מגיע ק"ן סכומות. עולה לסך ח' אלפי' זהו' 4 וז"ק:

אלף ע"א זהו' חייג מותרות בחשבון פינטשוב סיון תל"ג 5, דף צ"ח ע"א; קצ"ו זהו' ריוחים מן תתע"א זהו' הנכללים במותרות הנ"ל ג' רביעי' שנה מן תמוז תל"ג עד ר"ח אדר שני תל"ד; אלף תת"ק זהו' לגאסילופסקי 6 רטי ב' בידי על

- 1 ר' יצחק בר' אברהם. עי' לעיל ע' 143, הע' 4. 2 עי' ליון, NM, חוב' א', סי' 46, 49.
- 3 היום והחודש לא צוינו; נראה שהחשבון נעשה בין ה-20 באפריל לבין ה-9 ביוני (= י"ד ניסן) סיון תל"ד) בהתכנס הסיים הפולני למושב הבחירות של המלך וגם ממוני ועד הארצות באו לוורשה כדי לשקוד על ענייני היהודים. השוה גם להלן סעיף ש"ג.
- 4 היינו נ"ג זהו' י"ג כל סכום. 5 חשבון זה לא נשתמר.
- 6 על תשלומים לגאסילופסקי אנו מוצאים כמה ידיעות גם בפנקס הקהל בפינטשוב. דף רכ"ד ע"ב: — — מה שנתנו הקהל יצ"ו אחר וועד ראקוב מנחם תל"ג — עוד נתנו הקהל למאן גאסילופסקי י"ג אדומים. וכן דף רט"ג ע"ב: "חשבון עם הגליל אחר אייר תל"ד לפ"ק — לר' ליב ר"מ לפרעון גסלופסקי תמ"ב זהו". ובדף [רי"ח] (שנת תל"ו): "עו' ט"ו ג' י"ש עבור גאסילופסקי".

טיא[נ], דף קפ"ה ע"א; תש"ן זהובי' טו"ג לגאסלאפסקי רטה ג' דהיינו תק"ן זהו' ז"פ ביום הנ"ל; אלף ת' זהובי' להנ"ל רטה ד' דהיינו ת"ת זהובים מ"ט בידם; שלשים זהו' למנהיגי וורשא בקנוקציא¹ בחשבון שלהם; ט"ו זהו' וחצי כ"י מנהיגי' הנ"ל שנתן השמש שלהם בשמים² לפ' זילסקי; עשרה זהובי' כ"י הנ"ל לשמש הנ"ל; פ"ו זהו' כ"ג וח' נתנו בטורין ג"מ³ תל"ד כ"י טורין; ח' ז' חי"ג וח' פסד"ש מסך הנ"ל; ק"כ זהובי' לאב"ד מק"ק אורלי כ"י פינטשוב⁴; עשרה זהובי' להרב מהראדלי, כ"י משם⁵; ג"ב זהובי' לר' איצק ש"ץ מק"ק הראדלי; ח' זהובי' למהר"ר פיבוש⁶ מטיקטין, כ"י שם; עשרה זהו' לגדן בת גרשון מסעמייטש; ליג זהו' בפרעמסלא מנחם תל"ג, כ"י משם עם פסד"ש; שלשים זהו' לגרשון מסעמייטש מחמת משפט בה"כ וקברות דאוגוסטי; ששה זהו' לכמר פנחס מטיקטין, כ"י משם; ששה זהו' למשרת של מהר"ר יז מטיקטין, כ"י משם; עשרה זהו' מהר"ר הירש דיין, כ"י משם; מאה זהובי' סימיק לפני הקראנאציא⁸; חמשים זהו' לאלמנת קדוש דבראנסק לשנה עד ניסן תל"ד; ת"ת זהובי' שכירות למהר"ר משה שתדלן שנה שלימה עד ניסן תל"ד; ס"ה ז' אלפים תרט"ו זהובי' טו"ג⁹, נמצא ג"ח סך שפ"ד זהו' טו"ג.

היילפרין, תרביץ, שנה ר', ע' 217-218; מתוך פנקס טיקטין, דף [רס"ט].

שמג. "אודות הרווחים כמה רשות למלוה ליקח מכל מאה — יועמד הדבר על הגאון האב"ד עם בני ישיבה אם חל עלינו לקיי" תקנות ארצות שלא ליקח רק ח"י ג' מכל מאה¹⁹ אם לאו".

ליון, NM, חוב' א', ע' 15, סי' 56; מתוך פנקס הכשרים בפוזנא דף קמ"ח ע"ב. תקנת הכשרים היא מחוה"מ ססח תליד ויש לשער שהיא דנה בתקנה של הארצות מלפני חג הפסח, דהיינו ביריד גראמניץ בלובלין. אכן, אין לנו ידיעות נוספות המעידות שאמנם התקיימה התועדות ביריד גראמניץ תליד.

שמד. יהודי קראקא (קראקא לבדה ז') שילמו בשנת 1674 סך 9,230 זהו' מס הגלגולת; מחוז צוזמיר (כל גליל קראקא-צוזמיר) סך 22,536 זהו' 14 גדו'.

בלבן, HŻK, II, 191, על סמך 1, fol. 22, Nr. 65, Archiwum Główne w Warszawie.

1 Konwokacja = מושב הסיים לפני בחירת המלך, נתקיים בוורשה ב-15 בינואר-22 פברואר 1674 (ח' שבט-ט"ז אדר' תל"ד). 2 השוה גם לעיל סעיף רע"ד.

3 ביריד ג' מלכים המתחיל ב-6 בינואר 1674 = כ"ח טבת תל"ד. — בפנקס טיקטין דף שי"ז [רנ"ד] רשום: "בטורין נתנו תשעים זהו' רעו' בחודש שבט תל"ד לפ"ק". השוה גם ליון, NM, חוב' א', ע' 14, סי' 50.

4 כן רשום גם בפנקס טיקטין, שם: "להרב מק"ק אורלא קויט מפנטשוב על סך מאה ועשרי זהו'". 5 בפנקס טיקטין שם: "להר"ר אהרן מק"ק אורלי יש קויט מפנטשוב על עשרה זהו'". ובדף שס"ג [רפ"ז] בחשבון טיקטין עם הישובים משנת תל"ו בקירוב: "י' זהו' סיוע נדבת [?] אהרן בר' פסח".

6 כפי הנראה הוא ר' אורי פייבוש בר' אשר עגויל, סופר הקהל בטיקטין. נזכר בפנקס כמה פעמים.

7 בפנקס טיקטין דף שי"ז [רנ"ד]: "מהר"ר יעקב קויט מפנטשוב על סך ששה זהו'".

8 הכתרת המלך יאן סובייסקי. השוה גם להלן שנת תל"ו.

9 החשבון לא מדויק. נראה שנשמט השלום של מ"א זהו' וד' גדו'.

10 לשבוע. השוה גם פמ"ל, סעי' תר"ג, תרל"א, תר"פ.

שנת תל"ה

שמה. קהלת סיקסין וגלילה שילמו בשנת תל"ה סך 13,554 זהו' ע"ח כרגא דמלכא וכן כמה סכומים קטנים אחרים. ע"י להלן סעיף שני"ג.

שנת תל"ו

שמו. לבקשת הכופר [משה בן מרדכי], השתדלן הראשי של יהודי מלכותנו, בשם ומצד כל הראשים וקהלות היהודים אישר המלך יאן סובייסקי בכתב-מודעה מיום ה-28 באפריל 1676 (= ס"ו אייר תל"ו), בעת מושב ההכתרה של הסיים בקראקא, את כל הזכויות והחירויות שניתנו ליהודים על ידי המלכים שקדמו לו.

שור. 1909 Esp. Czap. כרך א', ע' 262; כרך ב', ע' 100-78. ע"י גם גומפלוביץ, Prawodawstwo polskie względem Żydów, ע' 80-79. התעודה המקורית שמורה בארכיון הקהלה בקראקא, ע"י בלבן, Przewodnik po żydowskich zabytkach Krakowa, ע' 109. אגב, לפי בלבן, שם, תאריך האישור הוא 27.4.1676, כלומר שינוי ביום אחד.

שמוז. האלופים הקצינים רוזני מנהיגי הארצות שלנו בוועד קראקא בעת שימת הכתר בראש אדוננו המלך יר"ה, בהיותם כואבים ונאנחים במרירות ושכרון מתניהם שם ישבו גם בכו בזכרם את בני ציון היקרים — אשר הלכו בשבי לפני צר, נתעוררו ושלחו שליחים לחז"ל לקבץ כסף לפדיון שבויים³. ע"י להלן סעיף שני"ז.

שמה. בוועד קראקא תל"ו השתדלו מנהיגי הארצות בדבר "בטול הגלגלת"⁴. ע"י להלן סעיף ש"צ. **שמט.** גליל סיקסין שילם "ח' זהו' בקראנציע 5 בתוך ליס"6 וכן "ד' זהובי' הוצאות שלוחי כ"י מקרונציא". ע"י להלן סעיף שני"ג.

שנ. "הסכמנו וגם התרינו באלופי קציני מנהיגי ליטא יצ"ו ומקראנציע המה מותרים מפי רוזני ד"א שיעשו קנצי למלין בעניני סכסוכים שביניהם ובין ד"א". ע"י להלן סעיף שס"ח. **שנא.** "אודות הסוחרים הנוסעים ממדינו" ליטא להגרעניצן למדינו' פולין אזי נתננו הדבר ההוא ביד האלופי ראשי מדינו' המנהיגי' שיהיו בקראקא שהמה יעמידו הכל על הנכון עם אלופי רוזני מנהיגי פולין לפי ראות עיניהם".

דובנוב, פמ"ל, סעיף תשליא (תקנה מועד זאבלודאווי ד' אדר תל"ו).

1 במסורת היהודית: "מלך חסיד". ע"י ווינרייך, שטורמוינט, ע' 199; ג. שלום, חלומותיו של השבתאי ר' מרדכי אשכנזי, עמ' י', בלבן, ŻL, 185; שאל, Miesięcznik Żydowski, 1933, כרך ב', 40-36.
2 התריכים, שפלו בשנת 1672 לאוקראינה ופודוליה. השה לוי, MGWJ, 1928, 343; דובנוב, דברי ימי עם עולם, כרך ז', 59; בלבן, HŻK, II, 210; היילפרין, היסט. שריפטן פון ייזוא, II, 74-73; וכן ג. שלום, חלומותיו של השבתאי ר' מרדכי אשכנזי, עמ' י"ב; זאמורסקי, Kronika pomorzańska, לבוב 1867, ע' 89; ועוד.

3 בליטא נגבו בשנת תל"ו "שנים עשר סכומות לצורך פדיון שבויים במדינת פאדאלי". ע"י היילפרין, שם.
4 הכוונה, כנראה, רק לביטול חלקי בגלל חורבנו של קהלות רבות (השה סעיף שפ"ז). ואמנם בתקנות סיים ההכתרה (1676) נאמר, שיש לתת ליהודים הנחה מן השעור האחרון של מס תגלגלת דאשתקד, היות ואנשים רבים מבני העם הזה נלקחו בשבי ונהרגו עם החרבת גלילות רוסיא ווולין בידי תאוויב (Vol. Leg., V, 348).
5 בליטא "נעשה מאה סכומות לצורך קרנצין יר"ה". ע"י היילפרין, תוספות ומלואים לפמ"ל, סעיף י"ג.
6 = ל' סכומות.

שנב. — — ובהרמת קול כשופר ביום שבת קודש כ"ג כסלו תא"ו למ"ד זי"ן לפ"ק. — —
 [רא לאזין] רזני' הראשי' ומנהיגים בצירוף העדה הקדושה יצ"ו [ובצירוף] רבינו הגדול האב
 ב"ד ור"מ יצ"ו 1 מכריז ומודיע זיין, [היות] מפורסם לכל יודעי דין ורת, דתו של המלך מלכו
 של עולם ברוך הוא, — — הנה איז זיך בעוונתו הרבים מתרבה בכל יום ויום, וכל יום קשה
 [מחברו], מען קיין אנדרה תרופה טרכטין רק באגודתו אחת זיין, הן [עם בגויים] לא יתחשב,
 והלואי אז מיר קענטטן איין קיום האבין, גם את זה — — אבותינו ואבות אבותינו, דורי דורות
 שלפנינו, וחבטו בה קמאי [לגדור] את פרצת ישראל ההרוס און האבין מחרים גיוועזין במקום
 כינוס — — הדורות בוועדי קודש גראמניץ 2 ויערסל ב³, שהוא זמן אסיפה לכל, בחרם גדול
 ונ[ורא] חרם יהושע בן נון ובשמתא דשמת' ברק למרוז וקללו ואררו בשבעה [גוי]רות ובכיבוי
 גרות בחצוצרות וקול שופר, אם יתקע שופר בעיר ועם לא [יחרדו], וחרדת ה' נפלה על כל
 שומעיו תצלינה שתי אזניו. וזה תורף החרם בקצרה, הגם זיא האבין זער מאריך גיוועזין מיר
 וועלן מקצר זיין:

דז קיין בר ישראל יהיה מי שיהיה זאל זיך ניש דר וועגן להרים ידו או רגלו צו דינגן קיין
 עסק בעולם, איזה מחיה שיהיה, הן עסקי שררות, עסקי מלוכה סקרבווי, כגון אורגנס, טשאפאווי,
 מכסים, שעלינגאווי וכיוצא באלו. אלו הן אבות, מכלל דאיכא חולדות, ותולדותיהן כיוצא בהן
 הנולדים ונתחדשו בכל זמן ועידן ע"י שררות או מהסקרב, כל דבר שבעולם יהיה מה שיהיה,
 כל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב ולהרהר, טאר קיין בן אדם בעולם ניש דינגן בלתי ידיעת
 והרשאת הקהל יצ"ו, מוז פאר אן קהל זעצין און מציע דבריו המבוקש שלו זיין און אב טרעטין
 דוקא, והמנהיגים זאלין נושא ונותן זיין בעיון היטב הדק שלא בפניו, און ווען עס בלייבט
 בהסכמה עפ"י רוב דיעות זאלין תיכף המוסכם איין שרייבן בפנקס הקהל, ואז איז אים מותר
 צו דינגן, וכל זה איז אטור באיסור גמור בשום ערמה ומרמה ותחבולה בעולם, ע"י שיתוף
 איזה ערל, אז עס גיט צו בעו"ה וועלכער קאן גיט קומין צו אזו איין עסק מעסקים כנ"ל
 שטעלט ער אן ע"י השררה או איזה פריץ או ע"י איזה ערל, ענטפער בשותפות אודר דר גוי
 איין מתעסק, אודר ער איז בא מחמת הגוי והרי הוא כגוי, בסתר או בגלוי, בצנעא או בפרהסיא,
 אונ' זעגן מורי דרך לגוי און זעגן מכשיל רבים, ומאבדים ממון של ישראל בגירוי דילהון,
 אודר די לייט וואש זעגן מגלה מסתורין של ישראל אונ' זעגן גורם כמה מכשולים, ולא זו
 בלבד אף אין אנדרה זכין, וואש מען מכט כפשוטה שותפות עם איזה ערל במשא ומתן אודר
 פרקוימט אים סחורות במזומנים או בהקפה, אונ' מכין אים צו איין סוחר, וסרסרים לגוי בשביל
 הנאת מועט אונ' זעגן מחזיק ידיהם אונ' מכין אים איין מחיה אונ' זעגן מפסיד ישראלים,
 ועל ידיהם זעהין מיר בחוש דז זיא זעגן בעו"ה עולים מעלה מעלה, ווער קאן דאש אלש
 שרייבן: ווען מען וועלט שרייבן הרעה הגדולה הזאת והחורבן הגדול וואש זעלכי רשעים גורם
 זעגן ברשעם לכלל ישראל, וועלט מען מוזין עטליכי ביגין האבין צו שרייבן דען גרם היזק
 גדול, אוי להם ולנפשות החטאים באלה בנפשותיהם, לא יאבה ה' סלוח להם ויזכור עון אבותיהם,
 ורבעו בהם כל האלות הכתובים בספר התורה, ובכלל זה וועלכר איז לוקח עצמו לצד אחר
 להחזיק במחלוקת, לעמוד בזדון לבו לבטל דברי הכלל זיין, אונ' איז חוסא ומחסיא אחרים, מקרב
 אנדרה לייט בפיתוי ובהסתה, מסית ומדיח, מעמיק עצה עצת רשעים והולך בדרך חטאים, ומושב
 מושב לצים לעמוד נגד האמת אונ' מבטל זיין דברי הקהל העוסקים בצרכי צבור באמונה; דא

1 ר' יצחק אייזיק היילפרין. השוה לעיל ע' 143, הע' 1.

2 שנת ת"ל. ע' סעיף רצ"ו. 3 שנת תל"א. השוה לעיל סעיף רצ"ו-רצ"ז.

זאגט ער בשיתוף חבריו רשעים כמותו: המה יבנו ואני אהרוס, אונ' וויל מבטל דבריהם זיין דברי הקהל או עדה קדושה, וק'ו בן בנו של ק'ו דברי כבוד רוזני ארצות יצ'ו, — די זענין מהרס מעמד ומצב הכלל ישראל ועדת קרח הם, בתי כנסיות[יהם] של עמי הארץ ושלחנם מלאה קיא צואה בלי מקום, אשר אין קץ לעמלם ולפעולתם הרעה. ומכל שכן דיא לייט וואש טואן אירי פעולות רעות על ידי שררות, אודר זענין מפחיד ומבהיל מיט שררות. על כל אלה וכיוצא באלה גיט דער חרם הגדול והגורא וכל חכמי דור ודורשיו זענין מחזיק החרם הגדול אונ' זענין מוסיף אומץ וחיווק כפי צורך השעה והזמנים.

וגם עתה בוועד קודש יערסלב העבר תל'ו האבין כבוד אלופים קציני מנהיגי ארצות יצ'ו מחדש החרם גיוועזין בתוספות מרובה על העיקר אונ' האבין גוזר גיוועזין להכריז בכל קהלות ישראל בכל בתי הכנסיות בקהל עם ביום שבת קודש ואנחנו נלך בעקבות הרועים, רועי צאן קדשים, לאזין מכריו זיין הכרוז הזה! בקיצור מוסלג. הגם דאש איז תל' גיט נוהג בקהלתינו, נחלה שפרה עלינו, כרם ה' צבאות כרמינו, אונ' זענין קיין קוצים אנשים כאלה, אעפ"י כן זענין מיר טארט מכריו ושליחותיהו קא עבדינן, דו קיינר זאל זיך ניט דר וועגין צו דינגן אדר צו טאן אחת מכל פרטי הדברים הנ"ל לאשמה בה, זאל ניט דינגין דברים כאלה וכיוצא בהם בלתי ידיעת הקהל והרשאתם; ושלא יקום איש זדון ויחרחר ריב ומדון, וויא מיר האבין במירוש מזכיר גיוועזין, ובאם אז וועלכר זעלט עובר זיין ח'ו על אחת מכל אלה, אפילו גיט במעשה רק בדבור בעלמא, אונ' וועלט זיך מתפאר זיין: בשרירות לבי אלך ושלום יהיה לי ומי אדון לי, איך וויל יא טאן, אונ' וואש ווערט מיר איין קהל טאן, אודר איין עדה, איך וויל מבטל דבריהם זיין, ודברים כאלה וכיוצא בזה דברי גדופים, דער איז מהרס מעמד ומצב הכלל. תכף אז דאס ווערט מבזרר ווערין, איז ער איין רשע ויצא מן הכלל ופרוש מדרכי צבור ורודף הוא ודינו חרוץ: הקהל יצ'ו מוזין פונה מכל עסקיהם זיין אונ' זענען זיך מעיין הדק היטב בדינו זיין ובהשפטו יצא רשע בלי למד צדק, להכריעו לחוב ולא לזכות זיין. הראשון, אוב ער האט איין מינוי זאל מען אים תכף מעביר ממינוי זיין אונ' איין שרייבין בפנקס — ער טאר כל ימיו קיין מינוי גיט האבין ושאר עונשים אשר יושט עליו מן האלופים הקהל יצ'ו אף שלא מן הדין כפי צורך השעה. בכניסה הראשונה זאל מען מכריו עליו זיין בביה"כ בקהל עם בקול תרועת החרם הגדול, דו האיש פלוני האט זיך במ[עשיו הרעים] ובמעלליו המכוערים — בכך איז ער מוחרם ומנודה ומובדל מכל קדושת ישראל, פפ"ב, יי"ג, מען זאל קיין משא ומתן מיט אים גיט האבין, גיט שוחט זיין בהמה ועוף שלו, אונ' אים גיט פרקויפן בשר שחוטה, גיט שטין תוך ארבע אמות שלו, גיט מתחתן מיט אים זיין: אונ' וועלכר האט מיט אים איין שידוך גיטאן על ידי קישור תנאים מאג ער די תנאים צו רייסין ופטור בלי קנס; גיט מל זיין בנו הנולד לו במגין עשרה; זיין ממון איז הפקר ב"ד הפקר; ווערט איין פורענות אויף אים קומין זאל מען גיט מתעסק זיין בשום השתדלות עבדו, אדרבה רשת יהא סמון לרגליו ונח"ש יהא כרוך בעקביו; ווערט ער שטערבין במעלו אשר מעל בלי תשובה ווייל ער נאך אין חרם איה, זאל מען גיט מתעסק זיין לקברו בכינוס עשרה, רק לבזותו בבזיון וקצף גדול ולסקל ארוננו, וכל ההרחקות זאל אים מרחיק זיין כל ימי חייו שאינם חיים, עד שישוב מדרכו הרעה ויסייר בגדים הצואים מעליו וילבש אותם מחלצות, אונ' ווערט קומין בפני האלופי הראשי' ומנהיגי' יצ'ו בהכנעה גדולה

1 כלומר כרוז יערסלב תל'ו, ואילו הכרז שניתן בקיצור ער עכשיו ווא מרעדי גראמניץ ויערסלב [תל' תל"א] ועי"ש כו"ב.

ובבכ"י רבה בשברון מחניו והתוודה את עונו במעלו אשר מעל, אונ' מקבל עליו זיין לילך בדרך טובים ולא ישוב עוד לכסלה ושב ורפא לו. ולשומעים יונעם ועליהם תבא ברכת טוב, וכל העם ישמעו ויראו.

תוקף וחומר הכרוז הזה הוכרו ביום שבת קדש פ' וישב¹ קודם קריאת התורה, שישמעו כל עם קודש את תוקף אוהרות ועונשים גדולים והנוראים האלו, ונכתב בספר לזכרון למען יעמוד ימים רבים למוכרת ולהיות למשמרת לאות לבני מרי, שלא לילך בקרי, וככה יעשו לדורות הבאים להכריז ולהעניש להוסיף כפי שהשעה צריכה, ומי פחי יסור הנה, לעשות כהנה, ומי שילך בדרכי טובים לשמוע בקול מורים קדוש יאמר לו.

דובנוב, 1912 Евр. Стор., ע' 179-181; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף שליח-שליט. — אחרי נוסח התעודה הנ"ל באה עוד רשימה מאוחרת: "באשר אז דער כרוז איז נכרו גיווארין בבה"כ בקהל עם ד' ביום שבת קדש און לפי הנראה איז נשכח מלב גיווארין אונ' איז כדיוטגמאה ישנה, ע"כ כפי צורך השעה מוז מען מכריז זיין שנית. ולאומץ וחיוזק אז דאש זאל בלייבן כיתד תסוע במקום נאמן, ווערט מען ביום ג' הבע"ל חרם גדול געבן בבה"כ. ע"כ זאל איטליכר משים על לבו ויעלה עליו חרדת ה' להיות לזכרון לפניו תמיד און זאל גיין בדרכי ישרים. והשומע לדברינו יזכור בטח ועליו תבא ברכת טוב."

שנג. חשבון הוצאות ק"ק טיקטין אחר החשבון של ניסן תל"ד ביערסלב² עד היום יערסלב תל"ו, ושם נמצא בפנקס נ"ח שפ"ד זהובי טו"ג. ש' זהובי לפקטאפסקי אסיגנציא סקרבאווי בחשבון תרע"ג, דף קכ"ט ע"א; מ"ה זהו' עפ"י פסק הרבני' גיסן תל"ד, ט"ו זהו' ממאה; רפ"ג זהו' ריווחים ומן ריווחים מסך הנ"ל; שמ"א זהו' עפ"י פסק הנ"ל, לחשוב ע"ה זהובי מכל אלף שסילקו אסיג' העולים לסך ד"א תקנ"א זהו' דהיינו — ש"ז הנ"ל; קי"ג זהו' וחי' ריווחים מאותן תט"ן זהו' שסילקו לר' איסר מלובלין³; צ' זהובי ריווחים מאותן ק' זהו' שנחשבו עליהם בטעות לפי שעה חלוקה תל"ד; ר' זהו' למרת רחל מחשבון ר"מ סאכטשוב ניסן תל"ד; ק"כ זהו' ריווחים מסך הנ"ל ב' שנים; כ"ה זהו' לשמש טיקטין כ"י מורשא סיון תל"ד בידם; [ששה] זהו' לעני מאנוש כ"י מפיגטשוב⁴; ל"ו זהו' שם לסילוק הנ"ל כ"י מנחם תל"ד; ג' זהו' חי"ג פסד"ש מסך הנ"ל; ד' זהובי הוצאות שלוחים כ"י מקרנציא⁵; כ"ה זהו' בברעסלא כ"י תשרי תל"ו⁶ עם פסד"ש; קל"ב זהו' בברעסלא כ"י ז"ך תמוז תל"ו עם פסד"ש⁷; ג' זהו' שם כ"י השמש שם⁸; י"ג זהו' ז"ך ג' בטורין כ"ה סיון תל"ה; כ"ד ג' מגיע עפ"י חשבון צדק פסד"ש; ר' זהובי לאב"ד

1 = כ"ג כסלו תל"ז. 2 כנראה טעות וצ"ל: וורשה, עי' לעיל סעיף שמ"ב.

3 השוה לעיל ע' 142, הע' 5. גם ועד מדינת ליטא היה חייב לו כסף. עי' היילפרין, תוספות ומלואים לפמ"ל, סעיף י"ט.

4 כן גם בחשבון טיקטין עם הגליל (מט"ו באב תל"ה; פנקס טיקטין דף [רפ"א]): "למאנש ר"ד קוויט מפניגטשוב על סך ששה זהו", ובמקום אחר (שם, דף שי"ז [ינ"ב]): "ששה זהו' למאנש כ"י פינטשוב תל"ג".

5 כיצא בזה גם בחשבון הגליל: "ד' זהו' הוצאו' המשולחים כ"י קאנויקציא".

6 בחשבון הגליל: "נ"ה זהו' עיקול ברעסלא כ"י י"ג תשרי תל"ו".

7 בחשבון הגליל: "קל"ב זהו' בברעסלא כ"י ז"ך תמוז תל"ו; ט"ו זהו' פסד"ש מסך הנ"ל".

8 כן גם בחשבון הגליל: "ג' זהו' כ"י השמש דשם".

סעמיטיטש 1 כנרשם בפנקס ד"א דף ק"ט ע"ב, חוב ר"ה קראטשין; ק' זהו' סימק לפני הקראנציא²; קכ"ה זהו' לאלמנת קדוש מבראנסק ב' שנים וח' עד ר"ה תל"ז; ב' אלפי' זהו' להאלוף רמ"ש³ מן ניסן תל"ד ב' שנים ומחצה; תת"ק זהו' ריוחים מן ב"א ז' הנ"ל בחשבון עד היום; ק"פ זהו' ריוחים מן ת' זהו' מניסן תל"ג ומן ת' זהו' מן תשרי תל"ד לחצי שנה; ק' זהו' למנהיגי לובלין בלוקבא כ"י שלהם י"א אלול תל"ד; קל"ב זהו' ריוחים מאותן נתינות בברעסלא, בברעסלא⁴, דנצק ולוקאב; עשרה זהו' לנערי' משרתי' כ"י ניסן תל"ד; ש"ה זהו' בוורשא באלעקציא⁵ בתוך י"ב ס'; ח' אלפי' ט"ז זהו' לכרגא דמלכה תל"ה; ת' זהו' בקראנציא בתוך ל"ס; ה' אלפי' תקל"ח זהו' לכרגא דמלכא תל"ה; ב' אלפים תתט"ז זהו' לחצי כרגא דמלכא יערסלב תל"ו, ר' זהו' לשילר געלט⁶ בוורשא ע"י רמ"ש⁷; ע"ה זהו' עפ"י פסק הרבני' מאותן אלף זהו' מותרות בפנינשוב⁸; מ"ט זהו' ז"ג וח' מאותן ר"ן זהו' לנעמירא⁹ בחשבון פיננשוב; ש"פ זהו' ע"פ פסק הרבני' פה מאותן ב"א ז' לרמ"ש. ט"ו זהו' ממאה¹⁰; ק' זהו' להחתן של אב"ד לאדמר¹¹ מןהאינדא אסיגנ' מכאן לחשוב לכרגא דמלכא¹²; ק"ל זהו' בדנצק אלול תל"ו; י"ג זהו' פסד"ש מסך זה¹³; צ"ו זהו' מזומנים פה ג"ס שנגבו ע"פ הסכום הראשון; קס"ו זהו' י"ב ג' מזומנים פה וס' שנגבו ע"פ סכום החדש; אלף ת"ק זהו' עפ"י הפסק דכאן מחמת הזיקות של הסכין¹⁴

1 ברשימת הוצאות שונות בפנקס טיקטין דף [רפ"ז]: "ר"ך זהו' להרב מתירי' אב"ד דק"ק סעמיטיטש כ"י ארצות יצ"ו."

2 בחשבון הגליל בסעוד: "הוצאות סימק דלפני אסגנציא".

3 כפי שיוצא מפנקס טיקטין (דף ר"פ-רפ"א) לא נשתלם כל הסכום בבת אחת כי אם בכמה שעורים: "רשימת הוצאת החשבון הגליל יום ד' ט"ו אב תל"ה לפ"ק. הוצאות האסיגנציאוס ס' שציגעלסקי וס' נעמירא וגם 400 זהו' של מהר"ר משה שתדלן עם רוחים עד ר"ה אלול תל"ה — — ובחשבון הזה לא נחשבו — — ת"ת זהו' למהר"ר משה שתדלן דהיינו ת' זהו' תשרי תל"ו ות' זהו' ניסן תל"ו — — תשעים זהו' פסד"ש מן ת"ר זהו' דר' משה שתדלן".

4 בחשבון הגליל: "קל"ב זהו' ריוחים מן דנצק, טורין, לוקאב". נראה שבמקום ברעסלא בטעם השניה צ"ל: טורין.

5 Elekcja מושב של הסיים הפולני לשם בחירת המלך. עי' לעיל סעיף שמ"ב והערה שם.

6 בחשבון הגליל: "ר' זהובי' מעות שילר בוורשא קראנציא [?]" ע"י רכב לקראקא".

7 ר' משה שתדלן. עי' מפתח.

8 בפנקס טיקטין דף רפ"ו רשימה מאותו זמן בקירוב: "ע"ה זהובי' כ"י ארצות יצ"ו לעניים".

9 בחשבון הגליל: "לנעמירא ב"א תשס"ט זהו'". "תשעה זהו' הוצאו' האלושים הר"ר אלי' והר"ר נחמי' שנסעו אל האדון ס' נעמירי להוציא מידו אסיגנציא". "שלוש מאות ושלשים זהו' הוצאות אסיגנציאות של ס' שציגעלסקי וס' נעמירא ומתנה לוירניק להוצאות השתדלן לוורשא". עי' גם לעיל הע' 3 וכן במפתח.

10 עי' לעיל הערה 3.

11 בשנת תל"ט נזכר בפמ"ל "ר' יקותיאל הרב דק"ק לאדמר". גם ועד ליטא חייב לו כסף. עי' היילפרין, תוספות ומלואים למפ"ל, סעיף י"ט.

12 בחשבון הגליל: "להחתן אב"ד ולאדמיר כ"י ארצות יערסלב תל"ג".

13 בחשבון הגליל: "שלשים זהו' פסד"ש מזה בצירוף האיפגאב". האיפגאב לא נכלל אפוא בחשבון הארצות.

14 בפנקס טיקטין דף שי"ז [רג"ב]: "הר"ר שמעיה היה הוצאות עם הפסק עבור הסכין בליט' ביריד מיר

ומחמת הסכום של ניסן תל"ד: מ"ה זהו' מגיע עוד עפ"י פסק הריוחים מן ש"ז של פקטופסקי: ס"ה כ"ה אלפי' תפ"נ] זהו' [ח' ג'] וח'1. ינוכה שפ"ד זהו' טו"ג שנ"ח ניסן תל"ד, נשאר: כ"ה אלפים ק"ב זהו' כ"ג גדולים וח'.

ולזכרון בדבר אותן אלף ר"ב זהו', שהיו לפי שעה מותרות בחשבון קרא קא² שלא לעלות אותם אם נחשוב ריוחים לכל אותן קהלות וגלילות מן מותרות, שהוא כיוצא בזה וכן ראוי לעשות.

כל החשבון הנ"ל נרשם אצלי לפנקס עד שיאמרו המושלים בואו חשבון לברר הכל ואיש על מקומו יבא בשלום. באתי על החתום פה יערסלב יום א' ד' חשון תלז"י לפ"ק.

אברהם מלאדמירא נאמן בית ישראל דד"א יצ"ו

היילפרין, תרבי"ק, שנה ו', ע' 218-221: מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף [ש"ו].

שנ"ד. "כלל היהודים במלכות פולין" (ועד הארצות) הודעה בשנת 1676 שהוא חייב לכריסטוף ברסלר מברסלא סך 12,120 רייכסטאלער והתחייב לפרוע את החוב במשך 12 שנה.

לנדסברגר, VI, JjIG (1909), 252; על סמך דו"ח של עיריית ברסלא מיום ה'11 במאי 1691 (= י"ב באייר תנ"א), השמור בארכיון העירוני בברסלא.

שנת תל"ז

שנה. דברי האלופי' והקציני' הרוזני' שבדף הדבוק³ אינם צריכי' חיזוק, אך שלא יהא כדיוטגמא ישנה תלינו זיינינו בשולי היריעה הזאת להגביר ולחזק את דברי הקציני' שמע"ל. כי אנחנו הרואים שהרבה אנשי' נתנו עיניהם בק' פינטשוף להרבו' דיור' ולהכביד עליהם עד אפס מקום לתושבי הקהלה הן בדירו' ובמחיו' ושאר גרם בנוזקין המסתעף ומשתרבב מזה, בכך הרשו' והרמן מאתנו לק"ק הנ"ל לעשות בקהילת' כמבואר מעל"ד, ומי יאמר להם מה תעשו. וביותר בעניני האגרת היוצא' מד"א יצ"ו או מאתנו בועד זה בפטור וחרו' מסיס, לא יאבו ולא ישמעו לדברי הכתבי' ההם, נידונים כמגילוי' סתרי' שכל הפוגע בהם ידונם בקריעה ובהשלכה על האח⁴, כי בקירי הקהלה הנ"ל אנו רוצים ולא להרסה ח"ו וחלילה. כ"ד אלופי קציני' רוזני' מנהיגי ד"א יצ"ו [יום ג'] ט"ו תשרי תז"ל ביערסלב.

פנחס יכונה זעליג במוהר"ר יוסף אשר ז"ל מחעלם

ונא' יששכר בער מקראקא ונא' הצעיר באלפי ישראל מטרנפאל

הק' צבי הירש שפירא מקראקא ונא' משה יהודה זעלקי היילפרין מפוזנן

— סך שנים — שים זהו' טו"ג, בדף רפ"א ע"ב: "חוב של ר' שמעי' מחמת הסכין ת"ת זהו' מ"ג זהו' ריוחים עד היום ג"מ חי"ז"; בדף [רמ"ה] (חשבון הגליל תל"ה): "שמעי' זהו' עיקול ר' שמעי' ביריד מירא".

1 החשבון לא מדויק. צ"ל: כ"ה אלפים שי"ח זהו' י"ג גדו' וח'. כנראה גשטטו כמה פרטים.

2 השוה לעיל שנת תל"ו. 3 עי' סעיף של"ג-של"ד לעיל. 4 השוה לעיל סעיף רצ"ט.

יצחק אייזיק ר' ארנש מלבוש נא' יהודא סג"ל
 ונא' משה ר' מרדכי סג"ל מלאדמיר ונא' אברהם עברלש מלבוש²
 ונא' יוסף אשכנזי בכרך מלובלין ונא' מאיר במהר"ש מסיקטין
 ונא' משה בן בעל שפתי כהן³ מגליל פוזין

פנקס הקהל בפינסטשוב, דף ריא ע"א. על דיוק ההעתק מעידה הכתובת: "כל הכתב הנ"ל הועתק מגוף הכתב דר"א יצ"ו לעדו" ולראי' מהימנ' באנו על החתו"י. חתימות המעתיקים חסרות.

שנז. שר"האוצר של מלכות פולין אנדו"י מורשטין נתן ב-12 במרץ 1677 (=ח' אדר ב' תל"ז) בוורשה אסיגנצ'א בסכום 2,000 זה"ל לה' ווייצ'יך גולינסקי מסשרניחוב לגבוהה מיהודי לבוב.

AGZ, X, 343, 5565; על סמך Acta Castrensia Leopoliensia, כרך 434, דף 931.

שנז. ב"ה. אשריכם זורעי צדקה, בורא שמים וארקא, ישמרכם מכל צרה ועקא וממכשול ופוקה, ולא ישמע ברחובותיכם צעקה, אהובים בני בריתי רחמנים בני רחמנים, הלא המה אשר מעולם אנשי השם הגבורים, גברו מאריות וקלו מנשרים, כנשרים יעירו קונם, קונה שמים וארץ ישמרם מכליון וחרץ, הגבורים המאירים לארץ ולדירים, השלמים כבוד ראשי קציני נגידי ק"ק אמסטרדם דספרדים ואשכנזים יצ"ו יע"א. ועל צבאותם זרע קדש מצבתם, אשרי יולדתם, והורתם, אין חקר לתבונתם מגיניהם ומחסם בבואם ובצאתם, באור תורתם, ה"ה משיבי חמה כנדגלות איומה, ה"ה החכמים השלמים כבוד המאור הגדול המופלג נ"י כמהר"ר יצחק אבוהב⁴ והמאור הגדול המופלג אב"ד ור"מ כמהר"ר מאיר גר"ו⁵.

האלופים הקצינים רוזני מנהיגי הארצות שלנו בוועד קראקא בעת שימת הכתר בראש אדוננו המלך יר"ה, בהיותם כואבים ונאנחים במרירות ושברון מתניהם, שם ישבו גם בכו בזכרם את [בני] ציון היקרים המצויינים בהלכות ובמצות צרות אחינו בני ישראל אשר הלכו בשבי לפני צר ואויב⁶ נתעוררו ושלחו במלאכות סגל חבורתנו שני צירים נאמנים, הלא המה המכובדים האלופים התורניין כבוד מהור"ר מרדכי ר' קאפלש ומהר"ר חיים חתן מהר"ר יונה ר"ד ר"ז תושבי דייני מצוייניין דק"ק קראקא להודיע צערינו בשער בת רבים לאחינו בני ישראל אשר בגולה, רחמנים בני רחמנים, וביחוד לרום הדרת מעלתם אשר המה מעולם אנשי השם הגבורים ידענום

1 לפי באבער, אנ"ש, ע' 238, הרי הוא ר' יהודה ליב סג"ל בר' יעקב אב"ד ור"מ בלבוש וצ"ע היות ואגרת זו אינה חתומה בידי הרבנים כי אם בידי המנהיגים.

2 בר' שמריה. דיון תגדול בלבוש. עי' אנ"ש, ע' 6; קארו, 148.

3 נפ' בש' תמ"ו בערך. עי' פרידברג, כתר כהונה, 26; פין, ק"ג, 80.

4 החכם דק"ק הספרדים באמסטרדם. עי' קיורלינג, Bibliotheca Esp.-Portug.-Judaica, 4-3.

5 ר' מאיר שטרן, אב"ד ור"מ דק"ק אשכנזים באמסטרדם. לפני כן דיון בפמ"מ. ע' ורחוץ, Frankfurter Rabbinen, ח"ב, 47-46 (הע' פרוט' אסף). 6 השנה לעיל שנת תל"ז.

וממעשיהם הכרנום שהמה ראשונים לכל דבר שבקדושה ולבביהם כפתחו של אולם, אין כסף נחשב בעיניהם לבזבזו לדבר מצוה אפי' יותר מחומש. והנה הצירים הנאמנים, אחד בפיו ואחד מפיו כתבו שניהם שוים לטובה, לדבר אחד מתכונים מגדילים ומפליאים הפלא ופלא מדת טובכם ומחשבותיכם המצורפים למעשה, אשר בחסדם הגדול הוציאו מן השפה ולחוץ להגדיל תשועת' ועזרתם למצוה רבה פדיון שבויים שהיא למעלה מכל המצות. ומקור ותמצית תשובת המשולחים הנ"ל על שירדו בנבכי הים במצולה רבה והעלו חרס. ומאמרם ירצו שדבריהם בעיני רום מעלתם המה כמו זר נחשבו, כאילו ח"ו הפלגת דבור אשר הפליגו לפני רום מעלתם מספר השבויים כדברי הבאי, כדרך הכתובים לגזם. וכשמעינו זאת נבהלנו ונחרדנו פלצות אחזתנו. ולא כמהרהרים אחר מדת מכ"ת אך רעה ראינו בחוש סבת השבויים כי מחכה ה' לתשועתם ולא יחיש לפדותם וכיון שמריעים לא במהרה מיטיב'. אשר על כן מאנקת האביונים המעונים ומדוכים ביסורים קשים ומרים קמנו ונתעודדנו לשום פנינו כחלמיש, נדבר ולא נבוש שוב שנית לפני רום הדרת מעלתם להודיע צערינו וצרות כל בית ישראל כאשר אנחנו כלנו לשה נמשלנו שכל איש מרגיש בכאב חברו. והנה מקור הדבר ידוע להוי לרום הדרת מעלתם שכל דברי המשולחים הנ"ל נאמנים, כנים ואמתי' המה ואין בפייהם רק נכונה ואין להרהר אחריהם. ואל יתמהו ואל ישתוממו רום מעכ"ת על הפלגת רבוי השבוי', כי לא כארצותיכם ארצותינו, וביחוד הקהלות הגדולות וקטנות אשר נחרבו ונהרסו הלכו בשבי, במדינות פאדאלי', פאקוטיא ושאר איקלים וארצות וגלילות הסמוכים למערכת המלחמה היו אחינו בני ישראל שמה מרובים באוכלסי', מהם נלכדו במצודה רעה הנ"ל במשך כמה שנים שעברו טרם צאת המשולחים הנ"ל הראשון הקל והאחרון הכביד, דאשתקד אחרי צאת המשולחים הנ"ל נהפכו כמה קהלות ערו ערו עד היסוד בה, כלה ונחרצה במטאטא השמד רחמנא ליצלן. נתוספו שבוי' בתוספות מרובה על העיקור, אוי לעינים שכך רואות ואזנים שכך שומעות. וכדי להטעים ולחור דברינו כשמלה לפני רום מעלתם יבחנו ויאמנו דברינו ממנין השבוי' הנפדים בק"ק קאנסטנטינאפלי', אשר בודאי לא נעלם מרום מעלתם מתכונתם ומספר'. והנה כל השבויים אשר האויבים לא הרחיקום נדוד והלאה למרחקים, המה האומות האכזרי' הקדרים ומולטיין וואלחיי, הסמוכים לארצותינו עלינו היו כלנה. המה סומכים פדיונם לבא מארצותינו ועל הערך אשר השבוי' מעריכים את עצמם נגד שוביהם. ואם נספרה כמו להרחיב ולהגדיל מהות הענין וגודל הצרה צרורה לא יספיקו עשרה יריעות פנים ואחור כתובות הגה והי ונהי ואך דבר שפתי' עצה וגבורה למלחמה. כללו של דבר דברי פי חכמים המשולחים כנים, רוח ה' דבר בהם ומלתו על לשונם ואל ישימום לאל ולהבאי ח"ו. גם מזה לא נחשוך פינו מלהודיע לרום הדרת מעלתם ולהוציא מלבם דברי הבדאים, אשר השמיעו לאזנם שהותגה בין המלכים המשלימים לקרוא דרור לכל השבוי'. לא היו דברים אלו בעולם, ואם שמעו מגידים

הנ"ל לא יפה שמעו כלומר לא סבירא להו. כי באותן שלשה יהודים ושלשה ערלים אשר בהיות לבוב במצור ובמצוק בהציב האויב עליה כדור ושפך סוללה נתנו הששה במשכון בפדיון סך עצום ורב העיר הנ"ל. בהם דברו המלכים אם מה' יצא הדבר לגמור השלו' יצאו הששה לחירות בחנם בלא כסף¹. אשר לא האביונים הנלכדים כדגים הנאחזים ממש, כי מי יבא בכפל רסנם של האכזרים להוציא בלעם מפיהם, ועל כן תוחלתם נכזבה לצאת חנם בלא מחיר. והאחרון הכביד שמרוב ענוייהם ויסוריהם פוסקים ממון הרבה לשוביהם על סמך קרוביהם שיתנו וגם ישתדלו בעבורם. והנה באו עדיהם ויחפרו כי רבה העזובה בקרב הארץ וידל ישראל עד מאד. אח לא פדה יפדה כי יקר פדיון נפשו וחדלו ועלינו היה כלנה. ואנחנו כמעט חלינו כמוהם, אליהם נמשלנו בדלות ועניות, מעונים ומדוכים בתחלואי עניות, עמוסי התלאות והכבדות מסים וארנוניות מנדה בלו והלך עצמו משערות ראשינו, כפלי כפלים ירדנו מטה מטה תחת אשר היינו רק למעלה. אשר על כן במרירות, באנחה אנחנו כופלים ומשלשים מליצתינו בעד האביונים השבויים. יכמרו נא רחמיכם המרובים לשלוח צרור הכסף המתוכן כיד ה' הטובה עליכם אשר הוצאתם בפיכם, וכצדיקים האומרים מעט ועושים הרבה, יעשו נא רום מעלתם זאת איפא לבחור איזה איש או שנים מבני מדינותינו אשר יכשרו בעיני רום מעלתם לשלוח לידם על ידי חליפין ולצוותם כדת מה לעשות בהכסף אשר יורם ואשר יונף ממכ"ת לפדיון שבויים. ובודאי לא ישנו את תפקידם, אך ימהרו ויחישו חיש מהר ע"י מלאכים קלים בכלי גומא, כי איככה נוכל לראות באבדן מולדתינו. הנה מקרוב הורגלו הקדרים להביא נשים וילדים אסירי עוני וברזל לקהלות ואסיפת ומיסרים אותם לעינינו בעקרבים לפדותם בערך כסף אשר העריכו את עצמם כ"א סך גדול ועצום אשר לפנים היו נפדים חמשים נפשות בסך אשר פוסקים על נפש אחד, ומי יוכל לעמוד באלה? ובאשר ידענו שדברי רום מעלתם ערבים ומקובלים לשומעיהם וטבעם יוצא למרחק, יקומו נא ויתעודדו לעזרת המדוכים ומבוכים הנ"ל לשלוח ביד הרצים יוצאים דחופים ומבוהלים במכתב פתוחי חותמי ידי קודש רום מעלתם לעורר את הקרובי' והרחוקים על ככה. איש אל אחיו יאמר חזק ונתחזק בעד עם ה' להוציא ממסגר האסירים ולאמר פקח קוח ע"י הכסף העונה את הכל בעזרתו ית'. בטוחים אנחנו ברום הדרת מעלתם שיעוררו רחמיהם ודברינו יצליחו ויעשו פרי. ויהא נראה בעיני מעכ"ת כאלו בעצמנו עמדנו בתחנונים לפני מעכ"ת בעדם. וכאשר כתבנית האגרת הזאת כתבנו למכ"ת בשבוע העבר לגודל הצורך והסכנה אנחנו כופלים ומשלשי' מותרים² ומפצירים ודומה בעינינו כאלו היא תפלה קצרה בהיות אחינו בצרה, השם יוציאם מאפילה לאורה. ורום מעלתכם יזכו לעלות לציון במהרה בראש כל בני הגולה בית אל במסילה, אמן סלה. כ"ד האלופים הקצינים רוזני מנהיגי ארבעה ארצות פולין בצירוף כבוד המאורות הגדולים הרבנים

1 השוה קארי, ע' 86. 2 צ"ל: מעתירים.

מורי צדק המתוועדים היום יו' ו' י' אלול תיו למד זיין לפ"ק ביומא דשוקא זמן
אסיפה לכל פה יערסלב.

ונאם הק' יששכר בער בלא"א הרב הגדול בדורו כמהר"א יהושע העשל ז"ל מקראקא
ונאם משה יהודה זעלקי בלא"א מוהר"ר אליעזר ליפמן זלה"ה היילפרון מפוזין

ונאם אברהם אברל בן מוהר"ר שמרי' זצ"ל מלבוב

משה בן לא"א הח"ר יששכר ז"ל אשכנזי

ונאם יוסף אשכנזי בלא"א הר"ר יעקב זלה"ה בכרך מלובלין

ונאם יהודא ליב בלא"א הנעלה כהר"ר חנוך הענא מפראג [ז"ל] ה"ה מגליל קראקא

ונאם דוד בן לא"א הר"ר יצחק ז"ל מפראג

ונאם מאיר בלא"א הרב המופלג כמהור"ר דוד יוסף זלה"ה מקאליש גליל פוזין

ונאם משלם פייביש בא"א מהר"ר מנחם זצ"ל אשכנזי גינצבורג מרובשוב

ונאם

ונאם יהודא ליב בן מהור"ר נפתלי יצחק ז"ל מפרעמשלא

ונאם יעקב בלא"א מהר"ר שמואל זלה"ה מטיקסין

ונאם

שנת. ב"ה. הלא כה דבריהם כאש וכפטיש יפוצץ סלע ואין דברי הקציני' הרוזני'

שבדף הדבוק² צריכים חיוזק. אך באשר הדבר נוגע במצוה רבה שהיא למעלה מכל

המצות ואין קץ לסכנות נפשות הרבה השבו'. אמרנו חלילה לנו מחטא מחדול

מלהתפלל בעבורם כתפלת הקציני' הנ"ל תפלה קצרה. באשר אחינו בצרה. יוציאם

אל הנורא. מאפילה לאורה. כ"ד המאורו' הגדול' הרבני' מ"צ דד"א היו' יו' ד'

כ"ה אלול תל"ז ביערסל'.

נאם הק' צבי הירש בא"א החסיד מהר"ר זכרי' זלה"ה החונה בק"ק [לבוב]³ והגליל יצ"ו

ונאם הקטן יוסף⁴ הלוי הורוויץ חונה בק"ק פרעמשלא

ונא' הצעיר באלפי ישראל בא"א מוהר"ר שמואל זלה"ה מטרניפול

ונאם שאול בן לא"א המאור הגדול מוהר"ר משה ז"ל לבית קצנאילנבוגן

ארי' יהודה כהר"ר משה זלה"ה מלאדמר הדר בלבוב בח"ל⁵

נא' יצחק בלא"א החסיד הר"ר אורי שרגא פייבל זלה"ה מקראקא חונה בק"ק שידלוב

ואגפי⁶

ונאם אשר בלא"א הקצין הקדוש הר"ר יצחק הי"ד זצ"ל מחענטשין מק"ק — — בעלזא⁷

1 דוד פרעגיר מבוטשאטש. גליל לבוב. ע"י מפתח. יוסף כהן צדק, משמחות יהודה (הוצאה מיוחדת).
ע' 7, חשבול בטעות לבנו של ר' חיים פרעגער.

2 סעיף שני. 3 ההשלמה לפי סעיף שס"א להלן והשוה גם מפתח.

4 גרסס "יעקב ז" ותיקנתי על סמך סעיף רמ"ו עיי"ש והשוה גם מפתח.

5 השוה אנ"ש, ע' 36, 241.

6 השוה לעיל ע' 117, הע' 3. 7 השוה מפה"ס, ע' 21, סי' 324.

שנט. והודענא לרום הדרת מעלתם שישנו סוחר אחד, שמו לואיס סעריירי מאמסטרעדאם אם יש את נפש רום מעלתם לשלוח על ידי וועקסל יותן לידו הסך ויוקח ממנו כתב וועקסל שהאחים הסוחרים דניעל וענדריס דעוועסן מוזאמאטן יתנו המעות בעבורו. ודבר זה יוכלו רום מעלתם להמציא ולעשות ע"י הנכבד הנעלה כמר שמעון די פאלאניי, אם יוכשר הדבר בעיני מכת יעשו כנ"ל, כ"ד י"ו הנ"ל.

נא שלמה בלא"א החסיד מוהר"ר יוסף זצ"ל ספרא דמתא ק"ק לובלין יצ"ו וד"א פולין החותם בפקודת הרוזני הקציני והרבני יצ"ו.

הסעיפים שנושנים, המהוים אגרת אחת, נחפרסמו ע"י ש. זליגמן בספר הזכרון לד"ר שמואל פוננסקי, וורשה תרפ"ז, עמ' 147-152 מגוף האגרת הנמצאת באספו הפרטי. על גבי האגרת כתוב: "לק"ק אמסטרידם המעטירה, היא העיר הגדולה, במשנה ותלמוד כלולה, בכל מיני כתרים כלולה, כהר גבוה תלולה, בשלוש עשרה נסה סלולה, מגביש וראמות מסולה, מביני ארץ מאד געולה, להם נאוו תהלה. ובראשיהם עטרות תפארתיהם, אשרי להם ואשרי אנשיה העומדים לפניהם ושומעים חכמתיהם, האלופים הקצינים הגבירים החכמים השלמים, מנהיג ק"ק דספרדים ואשכנזי, צהלי ורוני יושביה כי גדולים בקרבה, וח"ל, מערסלאב, אמסטרידם".

שם. ראה ראינו שתי ראיות, לספירות נקיות, דעת שפתיו ברור, ראש בשמים מור ודרור, מור צרור מתוך גרונ'ו גור'ן נכון הדבר מאלהים למהר לעשותו בדפוס ויקבענו, כיון כיונים למלאכת השמים, כיון פתוח ויורד לאמת השכוי בינה לעתים הקבועים לתורת ה' לדעת מה יעשו ישראל בשבתות ובחדשים, כתקנת חכמי חרשים, בענייניו של יום יהיו שואלים ודורשים, ועד עתה היו ננעלים שערי עזרת נשים, בתולותיה נוגות מבלי באי מועד שבת וחדש קרא מקרא, גם ספר זאטוטי בני ישראל אשר לא למדו ספר ולשון כשרי"ם ויבחרו לשון ערומים ילדים אשר אין בהם כל מאום, ערומים מכל נגינות וטעמים, שפה אחת ודברים אחדים. נבוכים הם באר"ש לשון הקודש, סגר עליהם רוב המדב"ר שבלשונם בחומת אנ"ך² וננעלו אף גם שערי אנ"ך ובידו אנ"ך ויאמר אליו: קרא נא בפ"ך, ויהיו בעיניו כדברי ספר החתום ואומר לא אוכל, כי הוא חתום, תורה בלמודה צור תעודה. ועל ידי עומק חיבור נאה הלזה יצא לאור משפט שלם ואמת לאמיתה של תורה בשערים המצויינים לבנות ציון, נשים צדקניות, נשים שאננות, ויהיה החתום אל הגלוי מגלה כמה טפחים לתינוקת מטפחים בעייתה יחישנה, והקטן יהיה לאלוף. והוא נדפס בעת הזאת על ידי הגביר שר וטפסר מן נקיי הדעת הספרדים אשר בעיר אמסטילרדאם יע"א בשמו יקראוהו ושמו נאה לו כמר יוסף עטיאש בן הקדוש אברהם עטיאש הי"ד אשר נשרף

1 Simon de Pool, "אגענט טאקטור דמלך פולין", נפ' ח"ג, ע"י הברשטם, Amstelodamum, 1909, ע' 221-222; זליגמן, ספר הזכרון לפוננסקי, ע' 149, והשוה גם להלן סעיף שס"ב.

2 = אורייתא, נביאים, כתובים.

3 השוה על אודותיו: בלוס, The economic activities of the Jews in Amsterdam, 52-48; פרידברג, תולדות הדפוס העברי באירופא (אנטוורפן 1937), ע' 22-28.

חיים באש בארץ ספרד. הוא הגבר הוקם על מלאכת הדפוס נאה ומשובח ביתר עוז ותעצומות, הגדיל והוסיף על כל אשר היה לפניו להגדיל תורה ולהאדירה ביופי נייר ודיו וקשר כתרים לאותיות, חקר ודרש בדרוש סנת"א על צד היותר טוב בספרי כ"ד אשר נדפסו על ידו איזו שנים שעברו.²

בכן אמרין לפעלא סבא יישר כחו ויישר חילו, ומשלו יתנו לו לבל יבוזו אחרים חילו ונמצא יגע לריק ח"ו בעמלו ובדין שיטול שכרו, ומן הראוי לסייעו ולהיות מאי"ר לעזור במלאכת הקודש הלזו אשר תועלותיה דומות למרובות להאיר עיני חשכים מלראות בארובות, בספר תורת אלהים מפורש ושום שכל. ועל ידי החיבור המפואר הלז המתנשא לכל לראש, יקרא הקורא ללועזות בלע"ז, יצא ידי חובתו, חובת היום בספ"ר, ויבינו במקרא כל אחד לפי כחו, האנשים בלשון קשה בלשון הקדש והנשים בלשון רכה, ואתיא כי ההוא תנא ירושלמי דתני בלישנא קלילא.

על כן ולכן אנחנו גוזרים בגזירת נח"ש שמתא, שם מיתה ב"מ, ובחרם יהושע בן נון ובחרם בית דין העליון ובית"דין התחתון בגזירת עירין ובמאמר קדישין על כל מי אשר בשם ישראל יכונה ממזרח שמש עד מבואו, צפון וימין, בכל מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע, לבל ירים איש את ידו ורגלו להדפיס חיבור זה, כ"ד ספרי קודש בלשון אשכנזי הנדפס לע"ע ע"י הגביר הנ"ל, בשום מקום ובשום אופן מכל אופנים שבעולם, הן ע"י עצמו הן ע"י אחרים, הן קצתו הן כלו, הן בתוספות ביאור, הן באותיות גדולות או קטנות יותר מכל האפנים שבעולם, מה שהלב יוכל לחשוב והפה יוכל לדבר, בלי שום ערמה ומרמה בעולם. וכל שכן שלא למכור משך זמן שש עשרה שנה מהיום דליטריקא חויא דרבנן דלית ביה אסותא וכל החרמות הנ"ל נתנו בפועל ממש בבית הכנסת הגדולה של הארצות יצ"ו. וכל איש אשר ימרה את פינו לבלתי שמוע לקולנו ככל דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר: "שלום יהיה לי", כבר מלתא אמורה, באלה ובגזירה חמורה, ואף גם אנחנו נדרוש בו כל האלה, אם יעבור על הדברים הנזכרים למעלה. ואשר ישמע לקולנו ויחוש לעצמו ויקבל בלחישתו בסבר פנים יפות האלות הנאמרים בלחישת שרף, נחשים שרפים מעופפות, וכל דברינו כגחלי אש ושמנום אותו על נס במגילת ספר זה לאות ולמופת, אלה יהיו לחיי עולם ולא לדראון וחרפות, ויתברכו מאלהי המערכה בברכה שמורה וערוכה, בשמים וארץ נערכה.

כ"ד האלופים הקצינים רוזני ומנהיגי ארבע ארצות פולין יצ"ו בהתוועדות קודש ביומא דשוקא שהוא זמן קהלה לכל בצירוף כבוד המאורות הגדולים הרבנים החותמים לכבוד התורה על דבר אמת וצדק להגדיל תורה ולהאדירה, ולכבוד המקום אשר לפניו חשכה כאורה. היום יום ג' כ"ד אלול תי"ו למ"ד זי"ן לפ"ק פה ק"ק יערסלב. נאום הקטן יששכר בער בלא"א הרב הגדול בדורו כמהר"א יהושע העשיל זלה"ה מקראקא

1 = טעמים, נקודות, תגין, אותיות. 2 עי' טרידברג, שם, 23.

ונאום משה יהודה זעלקי בלא"א מוהר"ר אליעזר ליפמן זלה"ה היילפרון מפוזנ
 ונאום אברהם עברל בן מוהר"ר שמריה זצ"ל מלבוב
 ונאום יוסף אשכנזי בלא"א הר"ר יעקב זצלה"ה בכרך מלובלין
 ונאום יהודא ליב בלא"א הנעלה כהר"ר חנוך הענא ז"ל ה"ה מפראג מגליל קראקא
 ונאום דוד בן לא"א הר"ר יצחק מפראג
 ונאום מאיר בלא"א הרב המופלג כמוהר"ר דוד יוסף זלה"ה מקאליש
 ונאום משולם פיוש בא"א מוהר"ר מנחם זצ"ל אשכנזי גינצבורג מרובשוב
 ונאום משה בן לא"א הח"ר יששכר ז"ל אשכנזי מפרעמיסלא
 ונאום יהודא ליב בן מוהר"ר נפתלי יצחק ז"ל מפרעמיסלא
 ונאום יעקב בלא"א מהר"ר שמואל זלה"ה מטיקטין

שסא. אף ידינו תיכון וזרועותינו תאמץ דברי הקצינים הרוזנים החותמים למעלה
 ככל המבואר שם אל יפול דבר ארצה בכל חרמות ושמחות ליטריקא חויא דרבנן
 דלית ביה אסותא כל מי שיעבור על כל הדברים הנזכרים למעלה. כ"ד המאורות
 הגדולים הרבנים מ"צ דד"א יצ"ו יום ד' כ"ה אלול תל"ז לפ"ק פה יערסלב.
 נאום הקטן צבי הירש באמ"ו החסיד מהר"ר זכריה זצלה"ה חונה בק"ק לבוב והגליל יצ"ו
 ונאום הקטן יוסף הלוי הורוויץ

ונאום הצעיר באלפי ישראל בלא"א מוהר"ר שמואל זלה"ה מטארנאפול
 ונאום שאול בן לא"א הרב המאור הגדול מוהר"ר משה זלה"ה לבית קאצינעלבוגן
 אריה יהודה בחר"ר משה זלה"ה מלאדמר הדר בלבוב דח"ל
 ונאם יצחק בלא"א החסיד הר"ר אור שרגא פייבל זצ"ל ה"ה מקראקא חונה בק"ק
 שידלוב ואגפיה
 ונאום אשר בלא"א הקצין הקדוש הר"ר יצחק הי"ד זצ"ל מחענטשין חונה לע"ע
 בק"ק לאדמיר

שסב. האלופים הקצינים רוזני מנהיגי הארצות יצ"ו עם כבוד המאורות הגדולים
 הרבנים מורי צדק הנ"ל נענו ראשיהם לדברי בקשת הקצין כהר"ר שמעון די
 פאלוניא, אגענט פאקטור דמלך פולין יר"ה, ממנה מן ארבע ארצות יצ"ו על
 עסק פדיון שבויים, גזבר נאמן דק"ק חברון תוב"ב הדר באמשטירדאם,
 להסכים ככל הנ"ל. והוא טרח ויגע יגיעות בשר הרבה והשתדל כנ"ל ולמענו עשו
 כנ"ל. ואותי צוו הרוזנים והרבנים הנ"ל לכתוב ולחתום בפקודתם, היום יום ו' כ"ז
 אלול תל"ז לפ"ק.

נאום שלמה בלא"א החסיד מוהר"ר יוסף זצ"ל ספרא דמתא דק"ק לובלין יצ"ו ובארבע
 ארצות פולין יצ"ו

תורה נביאים וכתובים מלשון הקודש מעתקים ובלשון אשכנז נכתבים, הוצ' י. עטיאש, אמסטרדם תל"ט. הסכמות אלו של המנהיגים והרבנים סותרות את הסכמותיהן שניתנו בשנת תל"א להדפסת התנ"ך בתרגומו של בליץ ומכאן סירובם לכתחילה. השוה לעיל סעיף רפ"ט מקום שם צוינה גם הספרות הדנה בשני התרגומים הנ"ל, בעליהם ומסיבות הדפסתם.

שסג. בשנת תל"ז מינה הועד "מבוררים" ו"סוענים" מצדו למשפט שבינו ובין ועד מדינת ליטא. ע' להלן סעיף שס"ח.

שסד. ועד הארצות (General-Synodus aller in Polen befindlichen Juden-Schulen) חזר והודה בשנת 1677 שהוא חייב לכריסטוף ברסלר מברסלא סך 12,120 ר"ט.

לנדסברגר, VI, JilG (1909), 253; על סמך Lib ad. Reg. et Princ, משנת 1691, דף 81 וכו' (הארכיון העירוני בברסלא). השוה גם לעיל סעיף שניד.

שסה. ועד הארצות קיבל בשנת 1677 מלוה מאת הדומיניקנים בסרגוביזיה בסכום 3,000 זה"ו.

שימער, עקאנאמישע שריפטן פון יווא, כרך ב', ע' 1; על סמך Likwidacja długów żyd. w Archiwum Główne Koronie 1765 (בוורשה).

שנת תל"ח

שסו. "אני ישראל בן שמואל מטרנוסול, המפקח הראשי על כל ישראל בכלל ובפרט בכל מלכות בפולין ופרנס הועד הכללי שנתקיים בלובלין ואנחנו שמונה עשרה הממונים החתומים מטה, ראשי המדינה של כל היהודים בכל ארבע הארצות שבמלכות פולין, המנהיגים: בער בן הרב¹, יצחק זעליג בן יואל מקראקא², משה זעלקי בן אליעזר, מיכאל בן גפתי³ מפוזנא, אהרן יוסף⁴, מרדכי בן שמריה מלובלין, מנדל בן מיכאל⁵, הירשל בן הרב⁶ מלכוב שברוסיא, יוסף דוד מאוסטרא, אשר דוד⁸ הלוי מלכוב, אברהם בן ליב מלויצק⁹, ליב בן חנוך מפינסק¹⁰, יעקב יוסף מאולקוש¹⁰, מנדל נתן מברודין¹¹, הירש שמשון¹² מבעלו, מאיר יוסף¹³ מסורבין, ליב ברוך מפרעמסלא, מאיר בן שלמה מטיקסין, הננו מודים בשמנו — ובשם כל ישראל בכל מלכות פולין — שהתחייבנו באמת ובתמים לשלם לאציל גיאורג מילסטרן פון מילסנברג

1 בגוף התעודה Ber Doktorowicz, היינו ישכר בער בר' יהושע העשל הרב מקראקא.
2 היינו: ר' יצחק זעליג בר' אברהם יואל אשכנזי, דיין, נפ' תנ"ה. ע' ווטשטיין, לחולדות גדולי ישראל, ע' 16; דברי חמץ, סעי' כ"ז, ל"ד, ל"ח; דע"ק, ח"ב, 11.

3 היינו יחיאל מיכל בר' גפתי הירץ. ע' מפתח. נדפס: Michael Mostalowicz.

4 צ"ל: בן יוסף. מלובלין. שם משפחתו אויערבך. ע' להלן סעיף שס"ט.

5 מנחם מנדל בר' יחיאל מיכל מלכוב. ע' להלן סעיף שס"ט.

6 בגוף התעודה Herschel Doktorowicz. היינו: צבי הירש בר' זכריה מנדל, הרב מלכוב. השוה להלן סעיף שצ"א.

7 צ"ל: בן דוד. שם משפחתו: קל"ב. נפ' תמ"ה. ע' מזכרת, 61.

8 צ"ל: בן דוד. השוה להלן סעיף שס"ט. 9 בגוף התעודה: Luvon במקום Luck.

10 כנראה יעקב בן יוסף פורט רפא. ע' מפתח. 11 צ"ל: בן נתן. השוה להלן סעיף שס"ט.

12 צ"ל: בן שמשון. השוה להלן סעיף שס"ט. 13 צ"ל: בן יוסף. השוה להלן סעיף שס"ט.

— שר-האוצר של העיר המלכותית ברסלא במשך י"ב שנה זו אחרי זו, ביריד אליזבט 1 מדי שנה בשנה — 530 ר"ט במוזמנים, החל מיריד אליזבט 1679 והמשיך כל י"ב השנה. וכן — אם בגלל מלחמה, עיפוש או פורענויות אחרות נהא — משתהים, כי אז עלינו לשלם מהנ"ל 6 אחוז למאה מזמן האחרון, תוך — הרהנה מפורשת של כל הנפש, ההון והרכוש שלנו ושל כלל היהודים מארבע הארצות בכל מלכות פולין בכל המקומות, ואין [הנפש, ההון והרכוש] נמצאים ברשותנו כי אם בשמו של אדוננו המלוה.

אכן, אם לא נשמור על הפרעון לנכון מדי שנה בשנה, שלא במקרים המנויים לעיל: מלחמה, עיפוש ופורענויות אחרות, כי אז אנו נותנים לאדוננו המלוה, יורשיו — או הבאים בכוח הכתב הזה — לבעלים זכות ותוקף לתקוף אותנו, את הראשים שיבואו אחרינו ואת כל היהודים שבמלכות פולין כליאמת ומתי שירצה בעד כל הסכום, בברסלא או במקום אחר, בירידים או שלא בירידים (אשר על חירותם אנו מותרים במקרה זה לגמרי) ולהוציא בכפיות ולהביא באמצעות מאסר ממש של הנפש והרכוש לידי תשלום ראוי של הקרן, הריבית, נזקים והוצאות (אשר לטיפולם ככל אשר ידרוש אנו רואים עצמנו מחויבים ללא מעשה-בית-דין מוקדם) לזמנים המוגבלים, ולכל תעמוד לשום יהודי של מלכות פולין אף במשהו שום אברת-בסחון, רשיון-מסע או [רשיון] יריד, אף לא שום תדחית של חובות (מורטוריום)² או ביטול של חובות (קאטאטוריום) כללי או מיוחד, של הקיסר או של המלך, אף לא חווי-אמנה עם מלכות פולין או כמה זכויות אחרות, הן בפולין והן בשלזיה —. וליתר בסחון ניתן לרשום את שטר-ההתחייבות הזה בחתימת ידינו בספרי המועצה בלובלין. וכן ייפיו את כוחם של שני ראשי המדינה אביגדור אברהם³ מקרוטושיץ ויוסף אליהו⁴ מקאליש למסור — בדרך משפטית את ההתחייבות הזאת, המשמשת ערובה לאדון הנ"ל פון מילטנברג מברסלא, לידיו. ומכיון ששמותיהם השנים אינם חתומים כאן בלובלין יחתמו ליתר תוקף בברסלא. היה הדבר בלובלין ביום ה' כ"ד אייר תל"ח⁵.

לנדסברגר, Jjlg VI, (1909), 263, 275-277; מתוך NNN 325, Lit. A (העתקה) בארכיון העירוני בברסלא. גוף הכתב הכתוב בלשון הגרמנית, יבוא במדור התעודות הלוועיות בסוף הספר. נראה שהנוסח הגרמני אינו אלא תרגום מהמקור העברי. — שיפר כותב בהיסט. שריפטן, א, ע' 75, שלמי רשימה משנת 1678 היה הרכב ראשי המדינה לגלילותיהם כדלקמן: (א) פרגס הועד-1; (ב) 5 ראשי מדינה מריסן; (ג) 4 — מסולין קטן; (ד) 3 — מלובלין; (ה) 2 — מסולין גדול; (ו) ראש מדינה אחד אחד מבעל-דחלמא, וולין, פרמסלא וטיקטין — 4; בסך-הכל 19 חברים. שיפר אינו מציין את מקומה של הרשימה הנידונה, אך יש יסוד לשער שהוא מתכוון לתעודה שלפנינו, אם כי מספר החברים המנויים בה מגיע ל-21 (אין זה מן הנמנע ששיפר כרך שמות אחדים ביחד וקרא למשל אהרן יוסף מרדכי בן שמריה. במקום אהרן [בן] יוסף, מרדכי בן שמריה וכדומה השוה גם להלן ע' 169 הע' 8). לעצם ענין החוב מן הראוי להשוות גם את השתלשלות חובו של הועד לכריסטוף ברסלר. עיין במפתח האנשים ערך ברסלר.

1 חל ב' 19 בנובמבר.

2 בשנת 1671 קיבלה קהלת פוזנא תדחית מיוחדת לשנה וששה שבועות מאת המלך מיכאל ויטניובצקי. ע' קויפמן, MGWJ 1895, 93. גם קהלות קראקא ולובו קיבלו כמה תדחיות, ע' בלבן, HZK, II, 148; AGZ, X, 318; 5308 \$; 321; 5372 \$; 399; 6735 \$. תדחיות ניתנו גם לאנשים פרטיים. ע' לדוגמא בלבן, שם, 147; AGZ, X, 249; 4066 \$. השוה גם שור, ZP, 38, 201, 203.

3 צ"ל: בן אברהם. השוה לעיל ע' 126, סעיף ש', והע' 2 שם.

4 צ"ל: בן אליהו. ממנהיגי פו"ב. ע' לרין, LGJ, 95, 116; באר עשק לר' דוד לידא, חמ"ד חמ"ד. השוה גם להלן סעיף ש"ב.

5 במקור: Donnerstag nach Exaudi A. 1678, היינו 16 במאי.

שסז. ב-4 בפברואר 1678 [= י"ב שבט תלי"ח] חזר ועד ארבע ארצות והודה בחובו לכריסטוף ברסלר בסך 12,120 ר"ט.

לנדסברגר, VI, Jjlg (1909), 253. על סמך דוח של עיריית ברסלא מ-4 באוגוסט 1691 (=ט' באב תניא), בארכיון העירוני בברסלא Ft. Bresl I 3 e, Bl. 2. השוה גם לעיל סעי' שניד, שס"ד.

שסח. הסכמנו וגם התרינו באלופי קציני מנהיגי ליטא יצ"ו, ומקראנאציע המה מותרים מפי רוזני ד"א דשם, שיעשו קנצי מילין בעניני סכסוכים שביניהם ובין ד"א יצ"ו. בכך בחרנו למקום המשפט הנ"ל ק"ק לענטשני יצ"ו, ולשם יבואו הקצינים הנ"ל עם כבוד המאורו הגדולים אב"ד ור"מ דק"ק לובלין² ומהר"ר ישראל אב"ד דק"ק לאדמר³ וכבוד האלופים הקצינים מ"ה אהרן רי"ח⁴ [?] ומהר"ר יוסף נוחש⁵ מלובלין, המה יהיו טוענים נגד טועני ליטא, והמה לפי דעתם יגבילו זמן הוועד הנ"ל ויודיעו לקציני מנהיגי ליטא לבריסק, ואם יעמדו חוצה אזי יעשו ד"א דין לעצמם. ולוועד לענטשני יביאו תשובותיהם עם האלוף המ' מהור"ר שמואל איסרלש⁶, ושם ידונו ביחד. ע"כ ליטא קציניהם ומנהיגיהם מחויבים לשלוח לוועד גראמניץ תל"ח ללובלין לדון עמהם בכל עניני סכסוכים שביניהם ובינם. והמבוררים למשפט הנ"ל מרוזני ד"א דאשתקד והטוענים המה יהי' כהווייתן בענין המשפטים הנ"ל הן מחמת גירוש מאז⁷ שהוציא ד"א הוצאות מרובות, וביטל הגלגולת בקראנאציע⁸, והוצאות הוועדים בוורשא וזולתן, ושאר הוצאות בירידים, ועל כל אלה יביאם במשפט. ואם ח"ו יעמדו חוצה אזי יעקלו יחידיהם בכל מקומות במדינתנו להוציא סך מסוים ע"פ המוסכם אשר יסכימו רוזני ד"א בגראמניץ הנ"ל. והסופר שלנו יתרה בקציני מנהיגי בריסק על כל הנ"ל ע"פ כתב בפקודותיו הכתבים שמעבך לדף]

1 השוה לעיל סעיף ש"ג.

2 ר' נפתלי הירש בר' בנימין וואלף, חתנו של ר' העשיל אב"ד דק"ק קראקא, ונקרא ר' הירש ר' העשיל ע"ש חמיו. היה איש עשיר. נפ' תמ"ב. עי' ניסבויים, 64'61, 157-156; יגר שהדווא, 18; לוח"ו, 14, 82. והשוה גם לעיל בהערתי לסעיף של"ה.

3 הוא ר' ישראל בר' שמואל מטרנופול. עי' לעיל ע' 126, הע' 5 והשוה כמו כן ע' 151, הע' 11.

4 אולי צ"ל: רי"א, כלומר ר' אהרן בר' יוסף אויערבך מלובלין. השוה מפתח.

5 להלן עוד ייזכר בפנקס גם ר' "שמעון ר' יוסף נוחש מלובלין". השוה מפתח.

6 מלובלין. "הראש והקצין מו"ה שלמה זצ"ל במו"ה ישראל איסר בהמאור הגדול — מו"ה שמשון זצ"ל גבאי צדקה דק"ק לובלין". נפ' תמ"ב. עי' ניסבויים, 80.

7 התקנה משנת תל"ז לא נשתמרה.

8 השוה לעיל סעי' שכ"ו, ת"ה וכן גם רינגלבלום, Żydzi w Warszawie, 33. הדרישה לגרש את היהודים מזוהביה הועלתה עוד בשנת 1668 בסימיק של האצילים ממחוז דובוין, עי' מיזל, Geschichte der Juden in Polen und Russland, כרך ב', ע' 33, 213 (על סמך קלוטשיצקי, Lauda Sejmiaków. (ziemi dobrzyńskiej).

9 השוה לעיל סעיף שמ"ה.

הועתק אות באות מגוף הפנקס דד"א יצ"ו, יום ד' ה' אייר תל"ח לפ"ק בפקודת מו' המאור הגדול פ"ה. נא' שלמה ספרא דמתא ק"ק לובלין וד"א יצ"ו

דובנוב, פמ"ל, עמ' 284, מחוך פנקס מדינת ליטא, העתק וילנה, דף נ"א-נ"א (בספרית שטרשון בוילנה).

שס"ט. הועד שב ואישר ביום ד' ה' אייר תל"ח בלובלין את הסכמתו להדפסת התנ"ך בתרגום יהודי-אשכנזי ע"י ר' יוסף עטיאש באמשטרדם. עה"ח באו המנהיגים והרבנים האלו:

נאום הצעיר באלפי ישראל בא"א מוהר"ר שמואל זלה"ה מטארנאפול
ונאום הקטן יששכר בער מקראקא בלא"א הרב הגדול בדורו כמהר"א יהושע העשיל זלה"ה

ונאום יצחק זעליג במהור"ר אברהם יואל זצ"ל ה"ה אשכנזי מקראקא
ונאום משה יהודא זעלקי בלא"א מוהר"ר אליעזר ליפמן זלה"ה היילפרון מפוזנא
ונאום יחיאל איכל בן מהר"ר נפתלי הירץ זלה"ה מפוזנא
ונאום אהרן הקטן בן מוהר"ר יוסף זלה"ה אויערבך מלובלין
ונאום הצעיר מנחם שמו מענדל יכונה בא"א מוהר"ר יחיאל מיכל ש"ן מלבוב
ונאום יהושע העשיל בן המאור הגדול כמוהר"ר צבי הירש אב"ד ור"מ דלבווב והגליל יצ"ו
ונאום אשר בן הר"ר דוד איש מבית הלוי מלבוב
ונאום יוסף בלא"א הר"ר דוד קל"ב זצלה"ה מאוסטרא
ונאום אברהם בן א"מ הר"ר יהודא ליב זלה"ה מלויצק
ונאום אביגדור בלא"א הנעלה כהר"ר חנוך הענא ז"ל מפראג ה"ה מפנינשוב
ונאום צבי הירש בלא"א מוהר"ר שמשון ש"ן מייזלש מבעלזא
ונאום מאיר בלא"א הר"ר יוסף יאסקא כ"ץ זצ"ל מטורבין
ונאום מנחם מענדל בלא"א מוהר"ר נתן זצ"ל ה"ה מברוד
ונאום יהודא לייב בן מהור"ר נפתלי יצחק ז"ל מפרעמיסלא
ונאום בנימן דמתקריא בונים בלא"א החסיד מהר"ר טודרוס זצלה"ה מפרעמיסלא
כבוד המאורות הגדולים הרבנים מ"צ דד"א יצ"ו:

נאום הקטן נפתלי הירש בא"א הרב הגדול מהר"ר בנימין וואלף זלה"ה פה ק"ק לובלין יע"א

1 הוא ר' איכל פרנס. בחוה"מ פסח תל"ח החליטו הכשרים בפוזנא ש"בתאטף יחד ראשי בני ישראל מיד אחר חג הפסח יכתבו אלופי הקהל למנהיג[ים] שהלכו ונשלחו לאסיפו' השלחן ד' ארצות יצ"ו, שיסע האלוף מהר"ר איכל פרנס מיד אחר עשיית הסכום ארצות לשום לדרך טעמיו לילך בהשתדלות נמרץ לשר הצבא אודות עסק לחם חורף לבטל האסיגנציה הנשלחים משר הצבא לקהלתינו כפי אשר הוא בקונסטנצי' ולא יאוחר אף רבע אחד. עי' לויק, NM, חוב' א', ע' 16, סי' 61, וכן גם חוב' ב', עמ' 29, סי' 51, LGJ, 98; באר עסק לר' דוד לידא, חמ"ד תמ"ד. השוה גם לעיל ע' 160, הע' 3.

2 ראש ומנהיג בלבוב. ע' אנ"ש, 85; כיו"ט, ח"א, פ"ה; ח"ב צ"ה. והשוה גם לעיל ע' 160, הע' 6. יתכן שגם שם יש לקרוא העשיל במקום הערשיל.

3 השוה בלבן, EJ, X, ע' 1232.

ונאום הצעיר יצחק בא"א מוהר"ר אברהם זלה"ה חונה בק"ק פוזנ
 ונאום הקטן צבי הירש החונה בק"ק לבוב והגליל יצ"ו
 ונאום הקטן יוסף הלוי הורוויץ
 ונאום שמואל בן לא"א הרב הגדול מוהר"ר מאיר זלה"ה חונה בק"ק אוסטרא
 ונאום שאול לבית קאצינעלבוגן

תניך בתרגום יהודי-אשכנזי, הוצ' ר' יוסף עטיאש, אמשטרדם תל"ט. השוה לעיל סעי' ש"ס-שס"ב.

שע. להיות כי ראה ראינו גודל המעלות והתועלת היוצא מתוך הספר הנקרא אדרת אליהו, שחיברו האלוף המרומם התורני הרבני כמוהר"ר אליהו בן מהור"ר קלונימוס, באשר שידוע ומפורסם שהוא עוסק בתורת ה' יומם ולילה ולא פסק פומיא מגירסא, ובקי בכל חדרי התורה, ושם נפשו בכפו לבאר בו חדושים רבים, במדרשים עמוקים ודרשות נחמדים ודברים עתיקים, כולו מחמדים כמסיני נחקקים, בדברים המצודקים, כאשר עיני כל תחזינה מישרים. ובהיות שראינו מחשבתו טובה מצורף למעשה להוציא לאור הספר הנ"ל, להביא אותו לבית הדפוס, להדפיסו כדי לזכות את הרבים, לכן הסכמנו בהסכמה אחת להדפיס ספר הנ"ל. ומחמת חיבת הקדש ומעלות ותועלת הספר, שלא יבוא אחר להשיג גבול של הרב המחבר להדפיס שנית בלי רשותו, גורנו בתוקף גזרתנו גזרת נח"ש בחויא דרבנן ובכל הקללות והאלות הכתובות בתורה, ששום אדם בעולם לא ירים את ידו להדפיס שנית בלי רשות המחבר, הן על ידי עצמו הן ע"י אחר, הן בני עמנו הן מעם אחר, הן פה הן במקום אחר, משך עשרה שנים מיום שיהא נגמר הספר אם ירצה השם, כי בדין הוא שיטול שכרו ונוצר תאינה הוא יאכל פריה. ואשר לא ישמע אל גזירתנו דמיו בראשו ואנחנו נקיים. כה דברינו היום יושבי כסאות למשפט פה ק"ק לובלין ביריד גראמניץ יום ה' ז"ך בחודש זיו הוא אייר תל"ח לפ"ק.

נאם הקטן נפתלי הירש בא"א הרב הגדול מהור"ר בנימין וואלף זלה"ה חונה פה ק"ק לובלין יע"א

ונאם הקטן יצחק בא"א מוהר"ר זאב וואלף ז"ל חונה פה ק"ק קראקא והגליל יצ"ו
 ונאם הצעיר יצחק בא"א מוהר"ר אברהם זלה"ה חונה פה ק"ק פוזנ
 ונאם הקטן צבי הירש בא"א מו' החסיד מהור"ר זכרי' מענדיל זצ"ל ה"ה חונה פה ק"ק לבוב והגליל יצ"ו

ונאם הקטן יוסף במהר"ר יקותיאל לאזיל הלוי ז"ל הורוויץ חונה בק"ק פרעמסלא לע"ע
 ונאם שמואל בקראי שמו שמעלקא בן לא"א הגאון מהור"ר מאיר זלה"ה החונה בק"ק אוסטרא

ונאם שאול בן לא"א הרב מהור"ר משה זלה"ה לבית קצנאלבוגין

אדרת אליהו, דרשות כסדר התורה מאת ר' אליהו בר' קלונימוס מלובלין, פרנקפורט דאדר, תנ"ך. יביום ב' ב' סיון תליח לפיך בהתוועדות קדש פה ק"ק לובלין הסכים להדפסת הספר הנ"ל גם ר' אשר בלא"א הקצין הר"ר יצחק הי"ד זצ"ל (י"אב"ד ור"מ דק"ק בעלז) וכן הסכים לו בו ביום ובו במקום גם י"הצעיר יקותיאל בלא"א הרב הגדול מהר"ר יושיע אהרן זצ"ל חונה פה ק"ק חעלמא (יהוא לע"ע בק"ק לאדמיר 1).

שעא. תוקף גזרתינו גזירת נח"ש שבכל ירידי דנסק, טורין, ברעסלא אשר יזמנו שמה האלופי סוחרי עיר סיקטין, לא יעשה שום ערכה מצות יריד וכיוצא בזה שאר עניני הכלל מבלעדי אחד מק"ק הנ"ל בקנס עשרים אדומים לפד"ש בלי מחילה בעולם. וכל מעשיהם יהיו בטלים אשר יעשו מבלי הצטרפות א' מק"ק הנ"ל. כ"ד האלופי הקצינים רוזני מנהיגי ד"א יצ"ו יום ה' כ"ז אייר תליח לפיך פה לובלין. ובאופן שיהא האיש במינוי הקהל מק"ק א' שהיה כבר במינוי ק"ק הנ"ל.

דובנוב, 182, 1912, Esp. Сtrap. מתוך פנקס הקהל בסיקטין, דף קס"ד. מעתיק התעודה בפנקס מעיר בסוף: "נאום כל החתומים לעיל חתומים גם כאן". הכוונה לסעיף שע"א הבא בפנקס לפני שע"ב.

שעב. היום הזה מלאנו בקשת קציני מנהיגי הקהלה ק"ק סיקטין יצ"ו, מה שמבואר בדף שהציעו לדבריהם בענין היות להם מנהיג בשלחן דד"א יצ"ו לעולם. נענינו להם ראשינו להיות לק"ק הנ"ל תמיד בכל וועד דד"א יצ"ו מנהיג קבוע לדורי דורות ובאופן המבואר בדף, ושוב כנ"ל בדף דהאידנא.

כ"ד האלופי הקצינים רוזני ד"א יצ"ו היום יום ד' ד' סיון תליח לפיך פה לובלין. הצעיר באלפי ישראל בא"א מוהר"ר שמואל זצ"ל מטרנפאל

ונא' הק' יששכר בער מקראקא

ונא' יצחק זעליג ר' יואלש מקראקא

ונא' משה יהודה זעלקי היילפרין מפוזנא

ונאם יחיאל מיכל במהר"ר נפתלי הירץ זלה"ה מפוזין

ונא' אהרן הק' אויערבוך מלובלין

ונאם מרדכי ר' שמערלש מלובלין

ונאם יושיע העשל בן אב"ד דלבוב והגליל יצ"ו

ונאם הצעיר מנחם שמו מענדל יכונה במוהר"ר מיכל שי' מלבוב

ונא' יוסף ר' משש מאוסטרא

יהודא ליב פרעגר מפניטשוב

ונא' אשר איש מבית לוי מלבוב

ונא' אביגדור כהן מקראטשין

1 השוה לעיל ע' 126, הע' 3; ע' 151, הע' 1.

2 גם החלטות אחדות של קהל סיקטין מש' תנ"ד-תנ"ה (פנקס הקהל דף [רנ"ו], [קכ"ח]) מזכירות אימפורט של סחורות מדגציג ומברסלא. על סתרים של יהודי סיקטין עם ברסלא השוה גם ויגריב, מהקרים בתולדות הכלכלה, ע' 31-33.

ונא' אברהם בא"א הר"ר יהודא ליב מלוצק
 ונא' יעקב כהן איש פורט רפא
 ונא' מנחם מענדל מגליל לבוב מבראד
 ונא' יוסף בלא"א מוהר"ר אלי' סג"ל ז"ל חענטשינער מקאליש
 צבי הירש בלא"א מוהר"ר שמשון מייזלש מבעלזא
 ונא' יהודא ליב בן מוהר"ר נפתלי יצחק מפרעמסלא
 ונא' מאיר בלא"א הר"ר יוסף מטורבין
 ונא' בנימין דמתקרי בונם בלא"א החסיד מהר"ר טודרוס זצלה"ה מפרעמסלא

דובנוב, ספר היובל לסוקולוב, 261; Ebp. Czap. 1912, 182; מתוך פנקס קהל טיקטין דף קס"ד.

שעג. יהיום הזה יום ב' י"ד מנחם תל"ח חתמו אלופי קהל [פוזנא] יצ"ו ש"ח בסך ת"ק ז' קרן וריח מכ"ש ב' ז' ס"ו ג' ונעשה מיום הנ"ל רווחי' ליתן בכל שבוע. והש"ח בא מחשבון לובלין באייר תל"ח ע"י קבולי והוצאות ר' אברהם נאמן ארצות מה שהוציא ר' זעלקי פרנס.

לזין, NM, חוב' ב', ע' 28, סי' 48; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף רי"ט [רכ"ב].

שעד. יהודי קראקא שילמו בשנת 1678 ע"ח מס הגלגל: 3,381 זהו' שער מאי, 1,811 זהו' שער אבגוסט; יהודי [הגליל] צוזמיר שילמו: שער מאי 10,371 זהו', שער אבגוסט 10,929 זהו'.

בלבן, HŻK, II, 191; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, 65, מס' 22, דף 133.

שנת תל"ט

שעה. באגרת מן ה-11 בדצמבר 1678 (=כ"ו כסלו תל"ט) דרש סטניסלב לובומירסקי², הוויבודה של גליל רוסיא, מאת מועצת העיר ברסלא, לכל יכופו את יהודי רישא³ הכפופים לו, לשלם את חובם של "המנהיגים היהודים של מלכות פולין" (ועד ארבע ארצות).

לזין, NM, חוב' ב', ע' 22-23; מתוך הארכיון העירוני בברסלא, Scheinich 2188.

שעו. ב-18 במרץ 1679 (=ה' ניסן תל"ט) הסילה לשכת-האוצר הקיסרית בברסלא מאסר עירוני יעל אותם היהודים מפוזנא וקראקא המעריכים כאות נפשם את כל יהודי פולין וליסא היוצאים מכאן, ללא הפרש כמעט, לשם פרעון חוב שנתחייבו כאן. הלשכה מצאה שהגביות האלו לבשו צורה של סחיטה, והן מוזיקות למסחר ולמכסים, ולפיכך היא דורשת מהמועצה, באגרת מן ה-30 באבגוסט 1679 (=כ"ב אלול תל"ט), להושיב את היהודים הנ"ל במאסר ולאסור את הגביה מהיום ואילך.

לזין, NM, חוב' ב', ע' 22, 24-25; מתוך הארכיון העירוני בברסלא, Scheinich 2166, 2167, 1266.

1 י"ד מנחם תל"ח חל' גיום ג'.

2 על עניניו עם יהודים השוה בלבן, ŻL, 190, 312; HŻK, I, 365.

3 על מסחרם של יהודי רישא עם ברסלא השוה ויגריב, מחקרים לתולדות הכלכלה, 32-33.

שעז. בכתב-מודעה מיום 18 באפריל 1679 (= ו' אייר תלי"ט) קיבל מלך פולין יאן סובייסקי תחת חסותו את היהודי [אפרים] פישל בן [אריה] לייב¹, "הסופר הראשי, המבורר מבין יהודי המלכות" [= נאמן בית ישראל ד' ארצות], אותו ואת ביתו וכל אשר לו, וצויה למנות אותו בין משרתיו. הרשות בידו לגור ולסחור בכל מקום כאות נפשו וכן להקים על הקרקע אשר לו בלודמיר בית משרפות לשכר, יי"ש וכיו"ב. בהתאם "למכתבים של יהודי המלכות" (= ועד ארבע הארצות) ושל יהודי לודמיר עצמם הוא פטור מלשאת בעול התובות של הקהלה והגליל לודמיר ואין להומיגו אלא לפני בית-הדין של המלך.

ברשדסקי, Евр. Библ., כרך ח' (פטרבורג 1880), תוספת, ע' 12; מתוך Книга продекая Владимірская записочная, מס' 1077, שנת 1701, גליון 473. (הארכיון המרכזי בקיוב). התעודה במקורה ובמלואה תבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

שעז. בהתאם ליכ"י אייר תלי"ט פרע קהל סיקסין, על חשבונו של ועד הארצות, 150 זהו' ליחוב שינאבסקי. ע"י להלן שנת ת"ן.

שעט. גליל סיקסין שילם "אלף קליה זהו' חילוף יערסלב תלי"ט.

פנקס קהל סיקסין דף תכ"ג.

שפ. בשנת 1679 שילמו יהודי קראקא ע"ח מס הגלגלת 4.202 זהו' 18 גדו', יהודי [גליל] צוזמיר 13,545 זהו' 27 גדו'.

בלבן, HŻK, II, 191, על סמך Archiwum Główne, 65, מס' 22, דף 133. עיי"ש גם ע' 256, הע' 17.

שנת ת"מ

שפא. ועד מדינת ליטא שילם ביערסלב ת"מ 600 זהו' לועד הארצות. ע"י סעיף שצ"ב. **שפב.** באגרת מן ה-20 באוקטובר 1679 (= י"ד חשון ת"מ) ביקש המלך יאן סובייסקי ממועצת העיר ברסלא, שהסכסוך בין "הכופרים מנהיגי היהודים של מלכותנו" (ועד ארבע ארצות) לבין הנושה בהם הסוחר כריסטוף ברסלר יסודר בדרך פשרה, היות והיהודים נמנעו ע"י "פורענות פומבית".

ליון, NM, חוב' א', ע' 25; מתוך הארכיון העירוני בכרסלא, Klose MMM 213.

שפג. ב-22 בנובמבר 1679 (= י"ח כסלו ת"מ) סנתה לשכת-האוצר הקיסרית בברסלא אל מועצת העיר וביקשה תשובה למכתבה מיום ה-30 באבגוסט (השוה לעיל סעיף שע"ו) בענין התשלומים הנגבים כאן על ידי יהודים מסוימים מפולין. לדרישת הלשכה נאסרו בשנת 1680 כמה מנהיגים יהודים מפוזנא וקראקא שעסקו בגביית התשלומים האלה. הם נאשמו בהפרת ה-ius superioritatis של הקיסר ובגרימת נזקים למכס. הלשכה דרשה להטיל עליהם עונש כספי בסכום 10,000 ר"ט ולהחזיקם במאסר עד שישלם הקנס. המנהיגים היהודים טענו

1 כנראה ר' אפרים שתדלן הנזכר בסעי' רצ"ג, שכ"ג והשוה לעיל ע' 122, הע' 6. השוה לתלודותיו גם דע"ק, 44-45; י. כהן צדק, "האשכול", כרך ג', 219.

שהצטרפו לגבות כאן סכומים שכאן חל זמן פרעונם, לפי החלוקה הצודקת של ראשי המדינה, לפי גלילות ושעורים. מועצת העיר זיכתה את המנהיגים הנאשמים, אך דרשה מהם שלהבא יביאו את עצומותיהם לפני המועצה בטרם שיאחזו באמצעים חמורים כלפי היהודים הסרים למשמעם. כמו כן קבעה שהרשות בידי היהודים לערער על מעשי המנהיגים לפני המועצה. גם שלטונות ודוכסים פולנים יצאו נגד התנהגותם של המנהיגים היהודים. כן פנה אל מועצת ברסלא הווייבודה מב'ע'ל וביקש שתדאג ליהודים שלו, ביחוד יהודי קראקא, לבל ייאסרו ע"י "מנהיגי עמם" ("a Senioribus gentis suae") מחוץ למקום-החווה. דרישתו הובאה לפני המנהיגים היהודים, שהסכימו להזמין את היהודים ההם אך לפני בית-דין שכוחו יפה להם.

לנדסברגר, J.J.I.G. VI, (1909), 254-255; על סמך הארכיון העירוני בברסלא Liber Sent. II, דף 24-22, Lib. ad. Reg. et Pr., שנת 1680, דף 258; Farrago Lat. epist. II.

שפד. הדור אתם רואים, ראו זה דבר חדש אשר כבר לא היה לעולמים, המוציא תעלומה לאורה כאורים ותומים, אשר דבריהם מאירים ומתאימים, מדבר דברי תוכחה עניינים נוראים ואיומים, להוציא יקרים מזוללים להיות חכמי, קנקן מלא ישן שנחה ממנו דעת זקנים ועולי ימים, בוחר לשון ערומים, הלוא הוא הרב המופלג עתיר נכסים ועתיר פומבי, דרשן מופלא כבוד מהר"ר יהודא לייב במהר"ר יוסף מתושבי ק"ק פינסק. ושמך נודע בשערים שערי ציון המצוייני בהלכה, הרביץ תורה בכמה קהלות במדינת ליטא, אינן וחקיקר, ותיקן וחיבר חבר הכיני ואמתי נאה ומשיבת נפש רעבה, מלא כל טוב ומשביע נפש שוקקה, המה ספריו הנכבדים קנה חכמה ודרך חכמה. אפס קצתו ראינו בעין, התחלתם, וכל גופם אין צריך בדיקה, בוודאי כולם מחמדים, טעמנו מעט דבש ואורו עינינו, דורש טוב לעמו, דברים מתוקים מדבש ונופת צופים, המחבשים על הגוף ועל הנפש מחפים. אשר על כן אמרנו כל מן דין סמוכו לנא והסכמנו הסכמה מוחלטת שיובאו חיבוריו הנכבדים לבית הדפוס לחוק בעט ברזל ועופרת לזכות בו את הרבים. ותוקף גזרתינו בגזירת נח"ש שעד כלות חמשה שנים מעת כלות הדפסת ספריו הנ"ל לא יודפס ספר זה שנית בשום דפוס הן במדינתנו הן במדינות אחרות בלתי הרמנא ורשות המחבר הנ"ל.

כ"ד המאורות הגדולי הרבנים מ"צ דד' ארצות יצ"ו המדברים בכבוד אכסניא של תורה היום יום ד' ט"ב אלול ת"מ לפ"ק בוועד קודש ביער סלב. נאם הקטן צבי הירש באמ"ו החסיד מהר"ר זכריה זצ"ל חונה בק"ק לבוב והגלילי יצ"ו ונאום הקטן יצחק בא"א מוהר"ר זאב וואלף זצ"ל חונה בק"ק בקראקא והגלילי יצ"ו ונאום הקטן נפתלי הירש בא"א הרב הגדול מוהר"ר בנימין וואלף ז"ל חונה בק"ק לובלין והגלילי יצ"ו

ונאם הצעיר באלפי ישראל בא"א מהר"ר שמואל ז"ל מטרנפאל חונה בק"ק לויצק ונאם הקטן יוסף הלוי הורוויץ חונה בק"ק פרעמסלא

ונאם הקטן יעקב בא"א מהר"ר מרדכי זצ"ל החונה בק"ק לובמלא²

1 השם פרטים ביוגרפיים: כ"ו"ט, ח"א, ב'. 2 השוה לוח"ו, ע' 10, הערה.

ס' קנה חכמה מאת ר' יהודה לייב פוחאוויטשער מפינסק, פפדיא תמיב; דברי חכמים מאת הנ"ל (המבורג) תניבג - גם ועד מדינת ליטא נתן את הסכמתו להדפסת הספרים הנ"ל, ע"י היילפרין, תוספות ומלואים לפמ"ל, סעיף י"ח.

שפה. ימשה זעלקיו מפוזנא, מפקח ראשי על כל ישראל, בכלל ובפרט, בכל מלכות פולין וטרנס הועד הכללי המתקיים בירוסלב וראשי המדינה של כלל היהודים מכל ארבע ארצות מלכות פולין, שמואל ישעיה² מקראקא, זעליג יואל³ מקראקא, מרדכי בן שמריה מלובלין, שלמה יעקב⁴ מלבוב שברוסיא, לייבל פרעגער מפינסק, אביגדור⁵ אברהם⁶ מקרוטשין, אליעזר לייבל⁷ מלויצק, דוד פרעגער מבוטשאטש⁸, מרדכי יוסף⁹ מקאליש, לייבל יצחק¹⁰ מאפטא ראש מדינה משעברשין, משה יצחקש מפרעמסלא, לייבל נתן¹¹ מפרעמסלא, ודוד אליעזר¹² מטורבין חתמו בועד ירוסלב ת"מ על כתב-התחייבות שלפיו לוו מאת ה' גיאורג מילסנר פון מילטנברג מברסלא 7,200 ר"ט לפרעון לשעורים במשך 9 שנים, 800 ר"ט לשנה. שאר התנאים כמו במלוא הקודם משנת תל"ח (השוה לעיל סעיף שס"ו) כתב-התחייבות נרשם בספרי מועצת-העיר בירוסלב ונוסף לזאת התחייבו מנהיגי הועד לקבל את הסכמתו של מלך פולין למלוא הזה.

לנדסברגר, J.JIG, VI (1909), 264, 277-278; מתוך הארכיון העירוני בברסלא NNN 325 Lit A (העתקה). פרגמנט של התעודה, הכתובה גרמנית, יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

שפן. בועד ירוסלב ת"מ נידונו סכסוכים שבין ועד ארבע ארצות לבין ועד מדינת ליטא ונקבע מועד למשפט שביניהם: אדר תמ"א בלענטשני. השוה להלן סעיף ש"צ.

שפן. בועד ירוסלב ת"מ קיבל ועד הארצות מאת מדינת ליטא הלואה בסכום 607 זהו' לצורך עלילת השקר בטיקסין¹³. ע"י להלן סעיף ש"צ.

1 נדפס: Seelde. 2 בן ישעיה? 3 צ"ל: בן יואל. 4 בן יעקב?

5 נדפס: Victor. 6 צ"ל: בן אברהם.

7 בן לייב. בסעיף שס"ו נזכר אברהם בן לייב מלוצק ויתכן שבאתה משתי התעודות הנ"ל נשתבש השם.

8 נדפס: Beszczoko. המו"ל של התעודה ביקש לתקן Szczebreszyn, ואחריו נברר גם שימר, היסט. שרימטן, כרך א', 75. השוה גם לעיל סעיף שנ"ו.

9 בן יוסף? 10 בן יצחק?

11 צ"ל: בן נתן. השוה לעיל סעיף רצ"ג.

12 צ"ל: בן אליעזר. השוה מפתח.

13 השוה פנקס טיקסין דף קמ"ד [קצ"א] ע"ב: "האלוף המרומם הראש כמחז"ר מאיר הנ"ל הציע בפני השלחן הטור דהאלופי המנהיגי יצ"ו על אודות החוב שני מאות זקוקים כסף כמי השט"ח שבידו בח"י האלוף' בהיתר כסף וחזמ"ם עבר י' אדר תל"ט לפ"ק באמרו, שהחוב הנ"ל תוקצה לנדון בתו הבתולה, והשיבו האלוף' הנ"ל בעבור שעמנו הוא בצרה ויודע שכלתי אפשר בעולם לשלם עכשיו לפי מעמד הנרע וקהלתינו בעו"ה, וזאת נאות לו כשיסע האלוף הראש מדינה שלנו לוועד ארצות ויעשה חשבון צדק עם אלופי קציני ארצות בעסק ביש שהלוינו מכיסינו רבבות בעו"ה וישיג אסיגנציות על קהלות וגלילות אזי עלינו מוטל ליתן לו אסיג' כדי הסילוק משופרי דשופרי שכל איש יבא על מקומו לשל"ו. היום יום ה' ד' אלול ת"ם לט"ק". כיוצא בזה גם בדף [רס"ט] ע"א: "היום יום ה' י"ב סיון תמ"א לט"ק ויהי חשבון צדק עם האלוף המרומם הראש כמחז"ר מאיר במחז"ר שלמה ואחר שסילק כל הגביות שמגיע עליו עד היום הזה, כפי

שפת. גליל טיקטין, שילם "חמשים זהו" כ"י יערסלב ת"מ".

פנקס קהל טיקטין, דף שכ"ב [תכ"ג] ע"א.

שפט. כשרי הקהל בפוזנא תיקנו בחוה"מ פסח ת"מ (חדשים אחדים לפני ועד יערסלב): "ורעה ראינו כי בעלי המדפ[י]ט' עושים מלאכתם ברמי' ואין שום בחורי חמד, ומכ"ש נערים וקטני, יכולין לקרות וללמוד מתוכו ואותיות מחכימות, בכן אלופי הקהל יציעו הדבר בפני רוזני קציני ארץ לסקל המסילה ולהסיר המכשילה ולהחזיק עץ החיים ולאשר כדי להדפיס בטוב וביושר".

פרלס, GJP, 70; לוין, NM, חוב' א, ע' 16, 625; מתוך פנקס הכשרים בפוזנא, דף קס"ח ע"ב. נראה שההצעה אמנם הובאה לפני הועד וגם נתקבלה החלטה מתאימה. בהחלטה מאוחרת של הועד, משנת תנ"ז (ע"י להלן) נאמר בפירושו: "עד כה ראינו גודל השמה והשערוריה שהם בין המדפיסים דמדינותינו יצ"ו — שאין האותיות שלהם מחכימות ומאירות העינים של הבחורים נחמדים, בחורי חמד, ההוגים ומצפצפין מתוך הקונטרסים שלהם, ועל זה פקחו עיניהם, האלופים רוזנים וקצינים מנהיגי ד"א כמה וכמה פעמים ולא השגיחו בזה וכו'".

שנת תמ"א

שצ. הן כל יקר ראתה עינינו, את מפעלות עילות תהלות הספר אשר חיבר הנשר הגדול בעל כנפים, יגיד דבר דיבור על אופניו לכמה פנים, ה"ה הרב הגדול המהולל המופלג בתורה ובחסידות לו עשר ידות נ"י ע"ה פ"ה מוהר"ר יהודה במוהר"ר ניסן האב"ד ור"מ דק"ק קאליש יצ"ו אשר כל דבר הקשה אתיא לבי מדרשא ודין מילי אינן דאיתגלי לבוצינא קדישא. דאפילו בימי יהושע בן נון לא אתמר דכוותי' בהלכה ותוספות מרובה על העיקר דדינא פירכא קא פריך, הוא מותיב והוא מפרק עוקר הרים כהדין ציידא אשכח ברברא שקיל, אשכח זוטרי שקיל, הכנים ראשו ורובו בין ההרים הרמים וגבוהי' ה"ה מהרש"א ומהרש"ל ולפעמים אף ידיו תיכון עמהם וזרועותיו תאמצנה עם פירושיהם ולפעמים הוסיף נופך ויהלום, הצדיק יסוד עולם, וקראם בשם חידושי חוספ' ובתוכם נכלל גם מילתא דאגדתא. הכלל כי לא דבר רנ"ק הוא או אית ביה מילתא חריפתא או שכליות בכן אמרנו זאת ליהודה כי יודוך עמי' שיפוצו מעיינותיו חוצה, ויוחקו מילין אינן מילי איהון לרקיע וליושבי ארעא בעט ברזל ועופרת, להיות למשמרת להביאם לבית הדפוס את כל אשר חיבר על מסכת חולין וסדר נשים ונזיקין רובה ככולה וה' יגמור בעדו לעלות למעלה רמה רמה. כ"ד הרבנים המאורות הגדולים היושבים כסאות למשפט פה ביומא דשוקא ביריד יערסלב יום ו' י"א תשרי אמ"ת לפ"ק.

שנכתב בפנקס הנאמנים באריכות, נמצא שהקהל חייבים לו סך אלף ותשעה מאות זהו' — ואם ירצה להמתין עד יערסלב תמ"א הבע"ל ומה שיזכה בד"א יצ"ו אודות הע"ש שיקח שני אלפים משופרי דשופרי עכ"פ שני אלפים זהו' — ובאם שלא ישיגו האלופי' סך הנ"ל מד"א שיהי' משופרי דשופרי או מחובי' הקהל יצ"ו למלאות פה החיסרון — .

1 חתנו של ר' זכריה מבזל קלויזנר מקראקא. לפני כן רב באולקוש ובטומשוב. עי' לוין, Geschichte der Juden in Kalisch, ספר היובל להרכבי, 149-150.

נאם הקטן צבי הירש בא"א מו' החסיד מוהר"ר זכרי' זצ"ל ה"ה החונה בק"ק לבוב והגליל יצ"ו

ונאם נפתלי הירש בא"א הרב הגדול מוהר"ר בנימין וואלף ולה"ה החותם פה יערסלב ונאם יוסף הלוי הורוויץ

בית יהודה, חידושי תוספות שבאגדות על ששה מסכתות מאת ר' יהודה בר' ניסן, זולצבך חמ"ו; כנ"ל, חידושי הלכות, דעסוי תנ"ח. בו ביום נחתמה, בירוסלב גם הסכמתו המיוחדת של הרב מפוזנא: "הצעיר יצחק בא"א מוהר"ר אברהם ז"ל היה חונה ק"ק פוזנא והגליל יצ"ו.

שצא. יהודי קראקא שילמו ע"ה מס הגלגלת שער יאגנישקא: 1,584 זהו' 3 גדו'; יהודי [גליל] צוזמיר 5,730 זהו' 17 גדו'.

בלבן, HŻK, II, 191; על סמך Archiwum Główne w Warszawie, 65, Nr. 22, fol. 135

שצב. למשפטינו עמדו היום הצדדים האלופים הקצינים רוזני מנהיגי ד"א פולין יצ"ו ואלופי קצינים רוזנים מנהיגים דמדינות ליטא יצ"ו ע"פ הגבלת זמן למשפטם כמבואר בפנקס ד"א יצ"ו בדף וועד יערסלב ת"מ ל'.

רוזני ד"א יצ"ו האריכו מאד בטענותיהם נגד רוזני מנהיגי ליטא יצ"ו, איך שיש לד"א יצ"ו ביד מדינות ליטא סך עצום ורב, הן ע"פ פסקים וכמה וכמה רשימות שבפנקס ד"א יצ"ו ובפירוש ענין הוצאות ביטל גירוש מאזי"א, והוצאות תמידיות בירידי לובלין ע"פ הנהגה קדומה ע"פ פנקס ד"א יצ"ו והוצאות ירידי יערסלב לסענודזי והעמדת סענודזי שיהא מוכשר לטובת הכלל בירידים, והוצאות העניינים המרובים שמה והוצאות שכר שתדלן ד"א בוורשי והוצאות בוועדי וורשי ומנת ומתנות לאדונינו המלך יר"ה ושריו בוועדים וביטל רשעיות בוורשי בוועדים ושלא בוועדים, והוצאות סך עצום ורב לכמה ע"ש ולספחת⁹ ונתחייבו¹⁰ ארבעים אלפים זהו' להגזבר¹¹ כנודע לפ"ו ד"א, והוצאות בקרינאציי' ביטול הגלגולת¹² והע"ש הנורא דסיקסין¹³ הנוגע ח"ו לכלל גירוש כללי, והאריכו למענייתם וטענותיהם, הן מחמת עבר עד היום וכן להבא בענין הוצאות כנ"ל. רוזני ליטא השיבו שמעולם לא נתחייבו

1 = na św. Agnieszke (Agnietis) יריד בלבוב, חל ב' 21 בינואר, היינו בשנת תמ"א - ב' בשבט.

2 בהעתק בריסק: פסק. 3 לא נשתמרו. 4 השוה לעיל סעיף שס"ח.

5 השוה היילפרין, "ציון", שנה ג' (תרצ"ח), ע' 54-56. 6 בהעתק בריסק: תאגשים.

7 השוה במפתח העניינים ערך ועד וורשה. 8 יאן סובייסקי. השוה גם לעיל שנת תל"ו.

9 השוה לעיל סעיף שכ"ט. על "נקמות הקדוש מפינטשוב והוצאות המומר" בשנת תל"ו, כנראה, הועלה על המוקד בלובלין ר' פנחס מסאמשוב. עי' ניסבויים, 85; וויינרייך, שטורעמוויגט, 181-176 ועי' וויינרייך, שם, על עוד כמה עלילות שזמנם טרם נתחוויר כל צרכי. השוה גם ברשדסקי, Boesrods, 1894, חוב' 11, ע' 5-4.

10 בהעתק בריסק: ונתנית.

11 השוה על הוצאות מתנה לגזבר גם בממ"ל, סעיף תשע"ב (ע' 191).

12 השוה לעיל סעיף שס"ח. 13 השוה לעיל סעיף שס"ו.

לד"א מאומה ומעולם לא היה להם שום שיתוף וחיבר עם ד"א. ומה שנמצא בפנקסאות לא היה רק לפי העת והזמן ולהוראת שעה ולא מחמת שיתוף וחיבר עם ד"א, ואינם רוצים בשום חיבר עוד בשום ענין, ואדרבא בפרישה הם רוצים לגמרי בלי שום שיתוף וחיבר כלל בעולם, וכמבואר בפסקים הקודמים שהתרו בד"א שאינם רוצים בחיברו ושיתוף. ואף אלו היה איזה חיבר אזי מכאן ולהבא חושבנא לעקור החיבר מעיקרו לגמרי בלי שום שיתוף כלל. וטענו גם הנה נגד ד"א שיתנו להם להוצאות כמה ע"ש שהיו בליטא² הנוגעים לכלל גירוש כללי וספחת³ וע"ש דכישוף⁴ וכאלה רבות מערכה מול מערכה. זה הכלל שום צד מהצדדים הנ"ל לא שיירו שום טענה ותביעה ותשובה וסתירה בעסק משפט הנ"ל נגד הצד שכנגדו. בכך ע"פ העיון הדק היטב מתונים מתונים היינו בדין זה מאד ומאד, כראוי עשות משפט גדול כזה ובין גדולים כאלה. וזאת אשר מצאנו לתוקף פסד"ג:

הברירה לקציני ד"א יצ"ו נגד קציני ליטא לעשות אחת משתי ברירות אלו המפורשים למטה. האחת בענין הוצאות הע"ש דסיקטין יתנהגו באופן זה: כל מה שהוציאו ד"א יצ"ו מכיסם מלבד כל הוצאות שהוציאו סיקטין וישוביהם בענין הע"ש, הן מה שהוציאו ד"א וזולתם כבר לע"ש הנ"ל, הן מה שיוציאו עוד בוורשי וועד דהאידנא⁵ בע"ש הנ"ל עד גמר לטובה לגמרי, מחויבים ליטא לשלם לד"א יצ"ו חלק ארבעה עשר מן סך הוצאות דד"א יצ"ו כנ"ל. ובוורשי עכשיו מחויבים מנהיגי ד"א יצ"ו להודיע למנהיגי ליטא שישלחו עמהם מנהיגיהם או שתדלנים להתעסק ולדעת מכל הוצאות שיתהוו מיום ההודעה. ואם יבורר ע"פ עדים כשרים שהודיעום כנ"ל ולא השגיתו לשלוח עמהם תיכף כנ"ל, אזי ילכו מנהיגי פולין לבדם ויהיה להם גאמנות נגד ליטא בענין הוצאות ההם. ובאופן זה אחר שישלחו ליטא חלקם להוצאות דד"א יצ"ו אזי יהיה חשבון צדק ביריד יערסלב תמ"א בין ד"א ובין סיקטין ואגפיהם, כמה עלו כל הוצאות בעסק הנ"ל מה שהוציאו סיקטין ואגפיהם ומה שהוציאו ד"א יצ"ו. ושם ידונו ד"א וסיקטין כמבואר בדף דד"א יערסלב תמ"א בענין הוצאות הנ"ל. וקציני ליטא יצרפו לבדה"ג ויפה ההוא ג"כ מצדם איזה רב אב"ד מליטא או מפולין כפי רצון מנהיגי ליטא.

1 השוה היילטרין, "ציון", תרצ"ה, ע' 55-57.

2 בתקנות ועד ליטא משנות ת"ל-תמ"א זכורים כמה ע"ש בבישטאק, נעשוויז, מיר (או מוש), פייקא, לעכוויטש (?), מוציד, סאלצק (או דיטנא) וקאברין. עי' פמ"ל, סעי' תש"ו, תרע"ז. והשוה גם ABAK, XXIX, 3098, 50, 53.

3 הכוונה כמי שיש לשער, להאשמתם של כמה ממנהיגי הקהל ויהודים אחרים בבריסק ברצח מומרת. עי' ABAK, XXIX, 63 § ועי' לענין הספחת גם לעיל ע' 71, הע' 4.

4 לבקשת היהודים הוציא המלך מיכאל בשנת 1671 כתב-מודעה, שבו נאמר כי בזמן האחרון טומנו בכמה מקומות בליטא הבתים בידי אלמונים והמון העם רואה בזה מעשה כשפים וחושד בכך את היהודים, אוסר אותם על דעת עצמו ומכה בהם. המלך מצוה אפוא להוציא לחששי את כל הנאסרים היהודים ולמסרם לידי מנהיגיהם. עי' ABAK, V, 203. קצור-תכנו של הכתב עי' PH, II, § 1127.

5 מושב הסיים, נחקיים ב"10 ביאנואר - 24 במרץ 1681 (= כ' טבת - ה' ניסן תמ"א).

ואף שהמצורף הוא לא יהיה אז אב"ד בשום קהילה, בלבד שכבר היה ר"י ואב"ד באיזה קהילה. וע"פ הפס"ד שהוא יצא לאור כמה יתחייבו ד"א יצ"ו ליתן להע"ש הנ"ל ואז ידעו כמה עולה החלק הי"ד הנ"ל מן הסך אשר יגיע מכיס ד"א יצ"ו. ואם המצא ימצא אז שהנתינות אשר נתנו ליטא לעסק הנ"ל עד יריד יערסלב הנ"ל ע"פ פסד"ו עולה יותר מסך חלק י"ד המגיע מהם כנ"ל אזי מחויבים ד"א יצ"ו לשלם לליטא תכף העודף שהוא אשר יעדיפו ליטא בנתינתם עד יריד יערסלב הנ"ל. דהיינו אם ע"פ החשבון שבין ד"א וטיקטין יגיע העודף שהוא מן ד"א, ישלמו להם ד"א, ואם יגיע העודף מטיקטין ואגפיה אזי יתנו להם הב"ד הנ"ל אסגנציי על סך שהוא על טיקטין ואגפיה ויוציאו ליטא לעצמם מטיקטין ואגפיה ע"פ סגנציי] ההיא. ואם ע"פ חשבון ופסק דיערסלב יגיע מן ליטא עוד להשלים ולמלאות חלק י"ד הנ"ל להסך אשר יתנו מהיום עד יריד יערסלב הנ"ל אזי מחויבים ליטא להשלים שמה עד למלאות חלק י"ד מן סך אשר יגיע ע"פ פסק על ד"א להוצאות ע"ש הנ"ל. ובנתינות ליטא לחלק י"ד הנ"ל יקובל להם במיטב כסף האלף וארבעה מאות זה"פ אשר נתנו. דהיינו תר"ז נתנו לד"א ביערסלב ת"מ ל', תק"ז הלוי ק"ק הוראדנא למנהיגי ק"ק טיקטין לצורך הוצאות ע"ש הנ"ל, ש"ז הלוי ק"ק בריסק לק"ק טיקטין לצורך הע"ש הנ"ל, ס"ה אלף ת' זה"פ הנ"ל יקובל במיטב כסף בחשבון חלק י"ד הנ"ל. ומחויבים מנהיגי ליטא להחזיר תכף השני שט"ח תר"ז זה"פ הנ"ל [מ]הוראדנא ובריסק. וכל הוצאות שיהיו לד"א יצ"ו מיום התחלת הענין עד שמנהיגי וורשי יודיעום ויתרו שיעמ[נ]ו אליהם מנהיגים בענין הוצאות וורשי והלאה יהיה הכל ע"פ בירור או שבועה בשעת המשפט הנ"ל ביערסלב. קציני ליטא מחויבים לשלם תכף לד"א יצ"ו תק"ן זה"פ מחמת אותן ת"ז וששה זה"פ פו' שד"א נותנים לק"ק לובלין יצ"ו מחמת יריד לובלין מן שנת ת"ל. ע"ז היה עולה חלק שביעית מן כל השנים הנ"ל סך תק"ן זה"פ. אמנם אם יבררו ע"פ נאמן דד"א יצ"ו שד"א אינם נותנים ת"ז זה"פ הנ"ל כולם או מקצתם יחזירו להם ד"א יצ"ו והמה מחויבים לשלם תק"ן זה"פ הנ"ל תכף. ומחמת כל שאר תביעות דד"א מליטא כנ"ל ישלמו להם ג"כ תכף אלף וש"ז ועשרה זה"פ פו' ס"ה ביחד אלף תרס"ז פו'. בזה פטורים ליטא מעתה ועד עולם מלתת חלק שביעית לת"ז הנ"ל ומכל התביעות הנ"ל מעבר. אמנם להבא מהיום מחויבים ליתן לכיס דד"א בכל יריד יערסלב סך שלשה מאות זה"פ מעתה ועד עולם, ויתחילו ליתן ש"ז הנ"ל הראשונים ביריד יערסלב תמ"א. ואם יהיה וועד המלך ושריו באיזה שנה מחויבים ליטא לשלם ש"ז הנ"ל בוועד שהוא תמיד ויהיו פטורים מליתנם ביריד יערסלב שאחר וועד שהוא, וכן תמיד

1 צ"ל: תת"ו. 2 בהעתק בריסק: תת"ס.

3 בהעתק בריסק: ת"ז.

4 על הוצאות ליטא ל"ועד ממלכה ושרים" חש"ה גם פמ"ל, סעי' תרל"ו, תרמ"ה, תש"סחשט"ב.

באופן זה. ובענין איסור והיתר הגרעניצין¹ משכנו ידינו מלפסק² ביניהם עתה ויהיה הדבר תלוי ועומד בהיתר כאשר הוא עכשיו עד וועד הראשון דד"א יצ"ו ויקום הדבר ע"פ רוזני ד"א לאיסור כמקדם או להיתר. ואם יקום הדבר ע"פ רוזני ד"א לאיסור כמקדם, אזי יתנו לפולין מאז והלאה משעת הסכמות האיסור רק ר"ז פו' בכל שנה ושנה לעולם תחת ש"ז בכל שנה ושנה המפורטים כנ"ל ע"פ הברירה הראשונה.

והברירה שניה היא זאת. אם ירצו מנהיגי פולין לקחת ממנהיגי ליטא סך תשעה אלפים זהו פו' ובתוכם יוכללו אותן אלף ות"ז פו' הנ"ל שנתנו ביערסלב תר"ז ולטיקטין תק"ז וש"ז הנ"ל, יהיו ליטא פטורים מכל התביעות הנ"ל מעבר ומכל הנתינות מעתה ועד עולם, אזי כן יקום. ומחויבים ליטא לשלם תכף ומיד סך אלף ושמנה מאות זהו פו' והחמשת אלפים שמנה מאות זהו הנותרים אחר נתינת אלף תת"ז הנ"ל ועניין³ אלף ת"ש⁴ זהו ישלמו תת"ז. דהיינו ר"ח ניסן תמ"ב ת"ז, יערסלב תמ"א ת"ז ובכל ר"ח ניסן שאחריו סך אלף זהו, דהיינו ניסן תמ"ג אלף זהו וכן בכל ר"ח ניסן אלף זהו בלי הפסק בינתיים. ובענין הגרעניצין אף ע"פ ברירה זו מותרים עד וועד דד"א יצ"ו, וכנ"ל שהדבר יקום ע"פ ד"א אם יאסרום כמקדם או יתירו.

הברירה בין שתי הברירות הנ"ל מחויבים מנהיגי פולין להגיד תיכף ומיד. גם [בזאת נאות למנהיגי פולין אם יגידו תכף שבוחרים לעצמם הברירה שניה הנ"ל לקחת ממנהיגי ליטא תשעה אלפי זהו] אזי [רשון] למנהיגי פולין להט"ל תנאי גמור בברירה הנ"ל, באם שע"פ פס"ד שיופסק ביערסלב תמ"א בין טיקטין ואגפיה ובין ד"א כמה יחול על ד"א יצ"ו ליתן לגתניות הוצאות הע"ש מכיס דד"א, יעלה חלק י"ד מסך חיוב דד"א לסך ששה אלפים זהו אזי תתבטל הברירה דט' אלפים הנ"ל למפרע, ויקום בכל פרטי האופנים הברירה הראשונה הנ"ל, וישלמו ליטא חלק י"ד כנ"ל בניכוי אלף ת"ז הנ"ל שנתנו תר"ז ביערסלב ות"ת זהו הוראדנא ובריסק הנ"ל. ומן האלף ת"ת זהו שיתנו פה ע"פ הברירה הראשונה מגיע לד"א סך אלף תק"ן זהו מן האלף תתס"ד⁵ שברירה ראשונה, ממילא ינכו ליטא מן החלק י"ד הנ"ל עוד סך ש"ז⁶ הנ"ל העודפים מן האלף ת"ת זהו הנ"ל שהתנו היום ע"פ הברירה שניה הנ"ל וגם ינכו אז כל מה שיתנו בוורשי ועד יערסלב הנ"ל.

בכל וועדי וורשי או באיזה מקום בפולין ובליטא מעתה ועד עולם יתנו מנהיגי פולין מתנות בפני עצמם מכיסם לבדם לאדונינו המלך יר"ה ולכל שרי המלוכה דד"א פולין וכן לעבדי המלך והשרים ועבדי השרים שקורין רענרלך⁷ של שרי מלוכה

1 השוה לעיל סעיף שנ"א וכן גם פמ"ל, סעיף תר"מ (משנת ת"ל): "מי שיבוא מפולין לבריסק ולשאר ראשי הקהלו' היושבי' על הספר רשות לפשר עמו ליתן לו עד שלשים זהו' שלא יסע לליטא והי' נכתב בפנקס של ראש מדינה ונזכר בהוצ' סימיקש וכשאר הוצאו' המדינה".

2 בהעתק בריסק: מלפשר. 3 בהעתק בריסק: ונכיון. 4 בהעתק בריסק: תר"ו.

5 בהעתק בריסק: תתס"ו. 6 בהעתק בריסק: שי"ו.

7 בהעתק בריסק: רענרלך והנכון הוא רענערלך. גם בפנקס אפטא אנו מוצאים הוצאות "לרענרלך

דפולין יתנו מנהיגי פולין מכיסם, ולאדונינו המלך יר"ה ולכל שרי המלוכה ועבדיהם ולרענרליך כנ"ל במדינות ליטא יתנו מנהיגי ליטא ג"כ מכיסם לבדם בפני עצמם כנ"ל. כל צד יתנו מכיסם לשריהם כנ"ל.

והנהגה ביריד יערסלב מעתה ועד עולם יהיה באופן זה. אם יסכימו מנהיגי הארצות ביערסלב לגבות ההוצאות השתדלות בעסק תיקון ומכשירי היריד עצמו מכל העגלה מה שמוציאין להסענדזי לתיקון הנ"ל, אזי מחויבים סוחרי ליטא ליתן ג"כ מן העגלות שלהם כאשר יעריכו את העגלות דסוחרי פולין. ולא יכללו מנהיגי פולין בגביה מהעגלות כנ"ל שום הוצאה מחמת ישיבת ד"א יצ"ו או מחמת דייני מדינות, רק יחשבו הוצאות והשתדלות להסענדזי לטובת והכשר היריד עצמו. ואם לא יעשו ד"א יצ"ו ערכה על כל העגלות שביריד אזי פטורים אנשי ליטא מלתת מאומה מעגלותיהם כלל להוצאות השתדלות הכשר היריד ההוא כנ"ל.

השני אופנים הנ"ל בענין הוצאות ומתנות בוועדים כנ"ל והנהגת יריד יערסלב כנ"ל יהיו לעולם, בין שיקום כפי ברירה ראשונה בין שיקום כשניה תמיד יהיו שני האופנים הנהגות וועדים והנהגות ירידי יערסלב כנ"ל בלי שינוי כלל. וכן בירידי ליטא פטורים אנשי פולין מליטא שום דבר מחמת הכשר ירידים כנ"ל, רק כאשר נותנים אנשי ליטא כן יתנו ג"כ סוחרי פולין. וע"פ איזה ברירה מהברירות הנ"ל בין כך ובין כך כל אפי שוה, שאין לקציני ד"א יצ"ו על המדינה ליטא שום עילוי והתנשאות ושליטה בעולם הן בממון וכבוד ובכל מה שהפה יכול לדבר והלב לחשוב. ואין לד"א ולליטא שום חיבר ושיתוף בעולם ביחד כלל וכלל מעתה ועד עולם בשום דבר בעולם, ואפילו ח"ו וחלילה בהוצאות ביטל גירוש כללי ממש על ש"י אין להם שום שיתוף וחיבר כלל. אמנם אם ח"ו באיזה וועד או כנופיא של מלך והשרים דפולין וליטא באיזה מקום שיהי יחזה המלך דעתו לגזור ח"ו גירוש כללי על כל הא' חלילה, או יודע שרוב שרי המלכות יחוו דעתם לגזור גירוש כללי על כל ד"א פולין או ח"ו וחלילה על מדינת ליטא בכלל או כל היהודים שבכל מדינות מלכות, או שלא יודע אם רוב שרים מסכימים לגזירה חנ"ל, רק שירגישו מנהיגים שיש ממש בחששא זו גירוש כללי כנ"ל, הן ח"ו על כלל ד"א פולין או ח"ו וחלילה על מדינות ליטא הן על כל כנ"ל אזי אם ח"ו וחלילה יצא הדבר על כל מדינות מלכות פולין וליטא עם כל זה אין להם שיתוף וחיבר בהוצאות ביטל, רק מנהיגי ד"א דפולין ישתדלו בריצוי כסף אצל אדונינו המלך יר"ה ושרי המלוכה שבקרן פולין מכיסם ומנהיגי ליטא

בטיימיק, "לפקיד על הוצאה לצוזמיר לעשות פראסטציא עבור הגולה שנפלו לבתים הרענרליך". עי' טרענק, העירונים והיהודים בפולין, 48. לפי פירושו של הרכבי, האסיף, שנה ו', ע' 161, שאולה המלה מ־Renner בגרמנית ו"הכוונה להרצים של השרים הגדולים שהיו רצים בעסקי אדוניהם", השוה גם לין, Udział Żydów w wyborach sejmowych w dawnej Polsce, ע' 19, חצ' 3.

ישתדלו בפני עצמם מכיסם אצל מלך יר"ה ושרי המלוכה דמדינות ליטא. ואם ח"ו יצא הדבר על כל ד"א פולין ולא על איזה קהלות יחידות או גלילות ישתדלו ד"א מכיסם אצל המלך יר"ה ושרי פולין יצ"ו כנ"ל, ומנהיגי ליטא מחויבים להיות מעיר לעזור וכאחים לצרה נגשים להשתדל בהשתדלות נמרץ ובריצוי כסף מכיס מדינות ליטא אצל שרי ליטא בעד מדינות פולין. ומנהיגי מדינות פולין יהיו עם מנהיגי ליטא לראות שמשתדלים בעבורם בהשתדלות בריצוי כסף מכיס ליטא. ואם ח"ו יצא הדבר על כלל מדינות ליטא ולא על קהלה וגליל א' רק על הכלל ישתדלו מנהיגים בעבור עצמם לבדם, ומנהיגי פולין מחויבים להיות גם [הם] מעיר לעזור וכאחים לצרה נגשו להשתדל בעבור ליטא לפני אדונינו מלך יר"ה ושרי המלוכה בפולין בריצוי כסף ומנהיגי ליטא יהיו עמהם לראות השתדלותם בריצוי כסף דפולין. ובכל הנ"ל יתנהגו הצדדים דוקא לביטל גירש כללי כנ"ל ממש ח"ו וחלילה, אמנם לא בשום ענין אחר. וכיוצא בו בגירוש כללי וחשש גירוש או גירוש פרטי קהלות או גלילות. אין לא נגד חברו שום חיוב בעולם ואפי' השתדלות בריצוי כסף מכיס צד השני שחוץ לגזירה הנ"ל לתת לשרים כנ"ל אין [ל]זה על זה כלום רק באופנים הנ"ל. ובעזרתו יתברך שמו אשר לא תמו ולא כלו רחמיו הן אל כביר לא ימאס ולא תהיה בעזרתו שום חששא בעולם כנ"ל עד ביאת הגואל אמן.

ובמעמד זה הגידו המנהיגים ד"א דפולין שבוחרים לעצמם הברירה השניה הנ"ל לקחת סך תשעה אלפים זהו' כנ"ל ע"פ כל פרטי האופנים המפורשים בברירה הראשונה² הנ"ל וכן יהיה וכן יקום ואין לשנות. וכן בהטלת תנאי גמור הנ"ל שיתבטל הברירה הנ"ל למפרע אם יעלה חלק י"ד לסך ששה אלפים כנ"ל, יקום כפי התנאים הנ"ל. ותיכף ומיד סילקו הקצינים מנהיגי ליטא יצ"ו לקציני מנהיגי פולין לפי הברירה שניה הנ"ל על נסח³ של שט"ח בח"י הקציני ליטא יצ"ו. וכל יפוי כח שבעולם לכל מוציא השט"ח הנ"ל בח"י הקצינים מהר' מרדכי בהר' יוסף יצחק⁴ ומוה"ר שלום בהר' מוה"ר חיים⁵ ומוה"ר יהודא לייב [ב]הר' מוה"ר שלמה⁶ ומוה"ר גרשון בהר"א ומוה"ר שלמה זלמן מינסקער מוויילנא⁷ בקיום יד מוה"ר שלמה סופר דד"א למיעבד דינא לנפשיה להוציא בכל מיני כפיות שבעולם כחפץ ואות נפשם מוציא שט"ח אם לא ישלמו לפי זמני פרעון שבשט"ח. ובענין הוצאות הכשר ירידי יערסלב כנ"ל, אם ירצו אנשי ליטא לדעת שההוצאות הם רק להכשר יריד ולא להעמדות סעודתי ושלות ישיבת ד"א ודיינים והצלת נגישות

1 בהעתק בריסק: לסיבה. 2 בהעתק בריסק: הב'. 3 אולי צ"ל: פסח.

4 השוה פמ"ל, סעי' תקכ"ג, תרע"ו, תשע"א, תשע"ג, תשצ"ו, תשצ"ו.

5 מבריסק. עי' פמ"ל סעי' תשע"א, תשע"ג, תשצ"ט, תתכ"ח, תתכ"ט, תתק"ק; תוספות ומלואים לפמ"ל, כ"ח.

6 שמירא. מהורדגא. עי' פמ"ל, סעיף תשע"ב פרידנשטיין, "כנסת הגדולה", ג, ע' 67.

7 השוה גם פמ"ל, סעי' תשצ"ח, תשצ"ט.

מבע"ח פריצים רק להכשר יריד הנ"ל, אזי מחויבים מנהיגי פולין לברר בפני סוחרים ליטא ההוצאות ואז יעשו הערכה על עגלות של פולין וליטא בשוה כנ"ל. ואם לא יעשו הערכה על כל עגלות דוקא אזי פטורים סוחרים ליטא מלתת מאומה לשוים גביה אך להכשר יריד דוקא מכל עגלות כנ"ל. וכן בירידי ליטא יוגבה ג"כ מכל עגלות להכשר יריד דוקא, ומחויבים ג"כ לברר ההוצאות בפני סוחרים פולין. ובפירוש טענו ליטא לעומת פולין שיש להם ג"כ הוצאות נגדם כמוהם. ובענין הוצאות וועדים הלא היה גם להם וועד בהוראדנא ו והנה גם את זה לעומת זה נגד וועדים שלהם העברו. וכן בענין שכר השתדלן הכלל בכלל ובפרט, בכלל נפסק ברירה ראשונה הנ"ל והשניה שלא נשאר שום טענה ומענה בעולם, ופטורים מטענות וביטול רשעיות, ופטורים ליטא מעבר ולהבא מעתה ועד עולם כנ"ל. וכן ביערסלב ובליטא אם יתהוו נתינה מסוחרים להכשר הירידים ולא יעשו הערכה על עגלות רק על סוחרים אזי יעשו הערכה על סוחרים פולין וליטא, רק שלא יוגבה ע"פ גביות בשום ענין. רק מכל סוחר או מכל עגלה וכנ"ל. וכמו שיש בכח מנהיגי פולין לאסור הגרעניצין מוועד ד"א הנ"ל ואילך כן יש בכח מנהיגי ליטא לאסור הגרעניצין מאז והלאה אם ירצו כאשר יש בכח ד"א כנ"ל. ויקום בכל עונשים שבעולם.

כ"ד המאורות הגדולים המופלגים המובררים משלחן הסהור דד"א יצ"ו ע"פ כמה וועדים דד"א המפורשים בפנקס דד"א והמאורות הגדולים המופלגים המובררים ממדינות ליטא יצ"ו בצירף כבוד המאור הג' המופלג החמש² המבורר בריצוי הצדדים המתוועדים. היום יום ו' כ"ד אדר תמ"א במשפט שבין הצדדים הנ"ל פה ק"ק לענטשני. ובענין נתינות ביערסלב וירידי ליטא יפקחו פולין עם סוחרים ליטא אם לעשות ערכה הנ"ל מכל עגלה או מכל סוחר כד' ישר³.

הקטן נפתלי הירש בא"א הרב הגדול מוה"ר בנימין וואלף זלה"ה פה ק"ק לענטשני הצעיר מרדכי בלא"א מוה"ר בנימין וואלף ז"ל גינצבורג

ונאו' הצעיר באלפי ישראל בא"א מוה"ר שמואל זלה"ה מטארניפאל

נא' הצעיר משה בהקר"ר⁴ מוה"ר אברהם ז"ל הי"ד מגוע צבי

אריהודא ליב בהר"ר משה זלה"ה מלאדמר הדר בלבוב דרו⁵.

תנאי זה נשמט ולכתוב⁶ בגוף הפסק ובא בשולי היריעה הזאת. בענין התנאי שיש למנהיגי פולין לבטל הברירה שניה הנ"ל למפרע לסבת החשבון והפסק ביערסלב תמ"א שיעלה חלק י"ד סך ששת אלפים זהו' כנ"ל בין אם ח"ו וחלילה יהיה כנ"ל

1 מושב הסיים, נתקיים ב-1 בנובמבר - 15 דצמבר 1678 (= ט"ו חשוון-ל' כסלו תל"ט). השוה ממ"ל, טע' חס"ב, תשע"ג; מאנן, Texts and Studies, II, 790, Volumina Legum, V, 656-547, ABAK.
V, 228, PH, II, 1192).

2 בהעתק בריסק: החמשי. 3 בהעתק בריסק: כ"ד יום; וברואי צ"ל: כ"ד אדר.

4 בהעתק וילנה: בחק' הח' וכן צ"ל. השוה לעיל עמ' 82, הע' 1.

5 בהעתק וילנה: דחול' (= דחץ לעיר) וכן צ"ל. השוה מפתח. 6 צ"ל: מלכתוב.

שיגיע החלק י"ד כנ"ל לסך ששת אלפים זהו ותבטל הברירה ועפ"ז יגיע למדינות ליטא מפולין איזה סך ע"פ חשבון ויוכרחו פולין לשלם למדינות ליטא שמה תכף העודף אשר יגיע להם, באשר המה סילקו פה התשעה אלפים זהו. באופנים הנ"ל מחויבים פולין לשלם לליטא תכף כנ"פ] הנצב בעיון 1 חשבון צדק כמה יגיע להם לפי חשבון, וישקלו אז הדבר בחשבון בענין זמני הפרעון בשט"ח שנתנו להשלים התשעה אלפים זהו הנ"ל כמאחרים לפי החשבון רווחים מחמת ליטא מחויבים לשלם ביערסלב כנ"ל עד גמירא והזמני פרעון בשט"ח מאחרים. ואם לא ישלמו ד"א תכף ביערסלב כנ"ל העודף ע"פ ביטל הברירה, אזי רשות לליטא למיעבד דינא לנפשיהו להוציא אפי' מן יחיד א' מפולין קרן ורווחים מיריד הנ"ל והלאה ובכל מיני כפיות שבעולם בפולין וליטא ושאר מדינות בירידים ושלא בירידים.

ארי' יהודה ליב מלאדמור

גם אנכי באתי כיהודא ועוד לקרא להעיד נאמנה, שכבוד המאוה"ג אב"ד ור"מ דק"ק לובלין², בהיותו אץ ונחוצך לדרכו בחד כרעא אארע' וכו' צווני לכתוב התנאי הנ"ל עד שיחתום, והוא רץ בע"ש ולא הספיק לחתום, וחתמתי קושט אמרי אמת כנ"ל, ובפקודת כבוד הרב הג' החמשי הנ"ל.

נאם שלמה ספרא דמתא ק"ק לובלין יצ"ו ודד"א

הרכבי, האסף, VI, 158-163, מתוך פנקס מדינת ליטא, העתק הורדנא; דובנוב, פמ"ל, 284-289, מתוך העתק הוראדנא בהשוואה עם העתק בריסק. ביסוד הנוסח שלפנינו הונחה העתקת הרכבי ושינויים שיש בהם שינויי-ענין כלשהו צוינו בהערות. בהעתקת הרכבי חסר הקטע האחרון.

שצג. לית דין צריך בשש ואינו צריך ראייה בעולם לזה שכל שטר בק"ס בעדים הוא מעלה ומוקדם לטרופ בו מלקוחות וממשעבדי מכל ש"ח ממרונות וכת"י ובע"פ מוקדמים ומאחרים, תמיד השטרי חובות ושטרי מכירות בעדות בק"ס מוקדמים בלי שום הכרזה בעולם ודיו במאמר הז"ל שעדים מפקי לקלא וחברא חברא אית ליה וכו"ל. בשגם ראינו עדותו נאמנה של הסופר שלנו שחיפש ולא מצא בכל הפנקס דד"א שום תקנה לסתור דברי הנ"ל נראה וניכר שקדמונינו העמידו דבריהם בזה על דין תורה ובייתר במקום שלא נכתב על מכירה. אכן אם יתן המוכר סך כנ"ל אין מקום לטענה הנ"ל לומר מאחר שלא הוכרזו יהא חשוב רק כממרוגא, וע"כ אנחנו מחליטין הדבר בהחלטה גמורה, שכל שטר מכירה אף שלא הוכרזו יהא חשוב הוא מוקדם לטרופ ולגבות מכל ממרונות וכת"י, אף המוקדמים בזמנים כדת של תורה, וכל הממרגות וכו"י אף שהם מוקדמים הרי הם כתביעת בע"פ נגד שטר בעדים כנ"ל. וכל מי שלא דן כנ"ל לא מצא ידיו ורגליו בדיני ממונות ופסק כזה לא יהיה ולא יקום. כ"ד האלופים הקצינים הדיינים ד' הארצות היום יום ג' כ"ו אלול תמ"א לפ"ק ביערסלב.

1 בהעתק וילנה: בהחשב בעיון.

2 הוא ר' נפתלי הירש בר' בנימין וואלף החתום על הפסק ראשון. השוה לעיל ע' 162, הע' 2.

נאום הקטן יעקב בא"א מוה"ר שליט"א¹ מקראקא
ונאם קלונימוס בלא"א הקדוש הריר משה סג"ל הי"ד וצלה"ה דיין מפוזנא
ונאום יהודא אברהם מבית לוי²
ונאום אליעזר דיין מפרעמיסלא
ונאום יצחק כהנא עירער³ [?] בריסק דליטא⁴ ד"מ מפרעמיסלא
ונאום הקטן והצער מרדכי כהנא מוילנא ד"מ דק"ק [—]

באבער, קנ"ש, 99; מתוך פנקס קהל זאלקווא. דף קל"ו ע"ב. החתימות הובאו, בשינויים קלים, גם בע' 14, 30, 37, 40, 54, 73. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הועתק אות באות מגוף הכתב עם חתימות ידי האלופים הדיינים דדיא יצ"ו היום ג' כ"ו טבת תמ"ב לפ"ק. נאום אהרן הכהן בא"א מוהר"ר יהודא כ"ץ זצ"ל שמש ונאמן דק"ק זאלקווא".

שנת תמ"ב

שצד. בי"א תשרי תמ"ב (יריד ירוסלב) שלחו מנהיגי ועד ארבע ארצות אגרת לאמסטרדם ובה חרמות ונידוים על המוציאים דיבה על ר' דוד בר' אריה לייב לידא, הרב דק"ק אשכנזים באמסטרדם⁴. השוה להלן סעיף ת"י.

שצוה. ועד מדינת ליטא נתחייב לפרוע ביריד לובלין תמ"ב ("ר"ח ניסן") סך ת"ז זה"י. השוה לעיל סעיף שצ"ב.

שצו. [חשבון] בוועד וורשא⁵ תמ"ב לפ"ק. וכשבא לשלו' לקהלתינו הראה חשבון לפנינו וכך היה החשבון בפרוטרוט. האלוף הקצין הראש ר"ל⁶ סילק בוועד הגיל לרוחני ארצות יצ"ו שלש מאות ותשעים זה"י כפי קוויט האלוף הר"ר אברהם נאמן דארצות יצ"ו.

היילפרין, תרביץ, שנה ו', ע' 221; מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף שמ"ז [רע"ה] ע"ב.

שצו. בין ראשי המדינה שהשתתפו בוועד ירוסלב תמ"ב נמנה גם ר' נחמיה מטיקטין⁷.

היילפרין, תרביץ, שנה ו', 532; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף [רע"ט]. ואלה דברי הפנקס: "זכרון דברים הדף בכ"י ר' געץ שמש מה שהי' ידוע לו בבירור גמור טרם נסעו מזה רשם להיות לזכרון. היום יום ב' א' דחה"ס תמ"ג ל' עלה ונגמר באסיפת אלופי רוחני ראשי ומנהיגי יצ"ו שלא להתחיל בשום ענין לברירת ראש מדינה לוועד גראמניץ הסמוך עד אם לברר וללבן כל החשבונות. ובוה שלחו אותי להאלוף מהר"ר נחמ"י שיבוא עם חשבונות שלו וגם יסלק להגבי' עד לחשבון עכ"ס

1 באבער, קנ"ש, 37. מזהה אותו עם ר' יעקב במהר"ש מטיקטין ואין הזיהוי מתקבל על הדעת היות ור' יעקב ההוא חותם: "מטיקטין" (ע"י במסתח האנשים בערכו) ואילו זה שלפנינו חותם בפירוש: "מקראקא". בעמ' 30, שם, קורא באבער במקום "מוה"ר שליטא" — "מהר"ד שליט".

2 בר' יצחק סג"ל. דיין וראב"ד ור"מ בלבוב. ע"י אג"ש, סי' קפ"ו. 3 מלבוב? חשוא, אג"ש, סי' רמ"ט.

4 לפני כן רב בלידא, אוסטרא ומגנצא. השוה תולדותיו: א. א. איזנר, תולדות הגאון ר' דוד לידא זלה"ה, ברעסלא תרצ"ח.

5 היום והחודש לא צוינו. כרגיל התקיים "וועד וורשא" בעז מושב הסיים המולני אך בשנת תמ"ב לא התכנס הסיים.

6 אולי ר' לייב מבאדקי, ממנהיגי הקהל בטיקטין ומבאי"כוחו בוועד ארבע ארצות. השוה מפתח.

7 בר' יצחק, ממנהיגי העדה ומעשיריה. נזכר בפנקס טיקטין פעמים רבות בשנות תמ"ד-תע"א (דף [ע]. [ע"א], [ע"ו], [פ"א], [צ"ו], קס"ו [קכ"ח], קנ"ד [קנ"ח], [רכ"א], [רכ"ג], [ר"ל], [רל"ח], [רמ"ח], [רע"ט]).

חיי זהו. והשיב מהררין אודו' החשבונות בהתראה בהאלופי יצ'ו שיוליכו אותו לשבועה כי הוא מוכן לישבע על סכמו לעבר ולהבא ואחר השבועה מוכן להראות חשבון. ואודות סילוק חיי זהו השיב: הלא ידוע לכם מהוצאות ממון רב שהוציא זה ביריד יערסלב בעד הקהל לבד מקדם לאלפים.

שצח. על סמך "כיי יערסלב תמ"ב" שילמה סיקסין סכום מסוים "לבני הקדוש מהרר" לייב". השוה להלן שנת ת"ן.

שצט. בשנת תמ"ב דן ועד ארבע ארצות בסכסוך שבין קהלת פרעמיסלא והישובים שלה¹. בין שאר ראשי המדינה השתתפו בהתוועדות זו ר' חיים [בר' יהודא לייב] אשכנזי ור' יהודה סירקס² מקראקא ור' יהודה ליב פרעגר מגליל קראקא.

בלבן, HŻK, II, ע' 256, הע' 18; מתוך Archiwum Państwowe בלבוב, פאסיק' II/1.

שנת תמ"ג

ת. מלך פולין יאן סובייסקי אישר וקיים באגרת אל מועצת העיר ברסלא מיום 27 בנובמבר 1682 (= כ"ו חשון תמ"ג) את דבר המלוה של "הכופרים יהודי מלכותנו" (ועד ארבע ארצות) מאת גיאורג מילסנר פון מילסנברג מברסלא והבטיח שלא יהנו מחסותו במקרה שלא ישלמו את שיעורי המלוה בזמנם.

הארכיון העירוני בברסלא LM, VI, 231. גוף התעודה יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם לעיל סעיף שפ"ה.

תא. "בעיה. למשפטנו עמדו היום אלופי רווני מנהיגי מדינת ליטא יצ'ו, הלא המה שלשה הקהלות הראשיות³, ונתעצמו בדיון עם אלופי מנהיגי ק"ק בריסק יצ'ו אודות הרבה טענות הנוכחים למטה. זאת אשר מצאנו — אין לשום קהלה מג' ראשי הקהלו' או להקהלו' ביחד שום טענה ותביעה נגד ק"ק בריסק יצ'ו ע"ד אותן הישובי' שהחזיקו כבר וכן במה שיזכו כנ"ל בישובים שנתיישובו מניין עשרה וישיבתם קרובה משנת תט"ו לפ"ק ע"פ ריצוי של רוב אנשים הדרים שם בכל אופנים הנ"ל, וכל המודעות בטלים ומבוטלים כחרס הנשכר. וגזורי' אנחנו על ארבעה הקהלות הראשיו' הנ"ל מי שימרה את פינו לתבוע עוד בעסק זה ולילך להשתדל כתב מאלופי רווני קציני הדור ארבעה הארצות יצ'ו או מהמאורו' הגדולי' הרבני' רבני גולה של ד"א יצ'ו בענין הנ"ל, והעובר ענוש יענש בכל עונשים קשים, ואף ליטול כבודם ותפארתם להרים העטרה ולהסיר המצנפת.

— ואודות שהאלופי רווני' מק"ק בריסק הציעו לפנינו, שהאלופי' הרוונים משלשה קהלו' יצ'ו מטילים עליהם גודא רבא על הקהלות והגלילות הסרים למשמעתם של ק"ק בריסק שלא כדיון, ואין בידיהם להציל אותן, כי רבים אתם, ומעריכין אותן מה שאין ידם משגת, ועל אחת כמה וכמה שיש לחוש לעת הזאת להיות כמתנקמין, מחמת זאת מצאנו, שהברירה ביד שלשה אלופי רווני שלשה הקהלות הראשיות יצ'ו באחת משתים: או שאינם רשאים להוסיף על סכום הקדום משנים דאשתקד יותר מחמשים דלגאו משך שתי עריכות סכום המדינה, וגם הרשות ביד המאור הגדול ר"מ אב"ד מק"ק בריסק דליטא להחרים על השמאים בכל החומרות כנ"ל. ואנחנו ח"מ מסכימים על גזרת החרם שלו שיחול על העוברים עד שיעריכו' לש"ש ויבטלו כל הקשרי'

1 השוה שור, ZP, 25. 2 בר' אליעזר. השוה דע"ק, ח"ב, 11; כיו"פ, ח"ב, דף מ"א ע"ב. ווטשטיין, מטנקטי הקהל, סי' ט"ז. 3 הורדנה, פינסק ווילנה.

והקנוניו'. וכן רשות להרבנים המאורות הגדולים של שארי הקהלות יצ'ו לעשות כב'ל. וגם אם יעשו להם כוחות ינהגו כמו שנוהג' בפולין ד"א יצ'ו שיציעו דבריהם בפני אלופי רוזני ראשי המדינו' יצ'ו, ובאם לא ישיגו אזי ישובו הרבנים המאורות הגדולי' שבמדינת ליטא וישמעו לצעקתם לפי ראות עיניהם לפחות מסכומות לפי הנהגה שיש בד"א יצ'ו — כ"ד היו' יו' ג' י"ד טבת תמ"ג ל' לתוקף פסד"ג וחלילה לשנות אפי' קוצו של יוד. אנחנו המבוררים והמכריעים ח"מ יצ'ו.

נא' הצעיר יצחק בא"א מוהר"ר אברהם זלה"ה חונה פה ק"ק פוזין והגליל

ונא' ארי' יהודא מלאדמר הדר בלכוב דח"ל

ונא' הצעיר באלפי ישראל מטרנפאל

ונא' משה בא"א החסיד מוהר"ר ישראל יעקב זלה"ה 1

דובנוב, פמ"ל, ע' 294-299; מתוך פנקס מדינת ליטא, העתק הורדנא, ע' 254, העתק בריסק, סעיף תתקמ"ט והעתק וילנה, דף ג'ג; ועיי' גוף הפסק במילואו. דובנוב נתן לפסק כותרת: "פסק מהגאונים דד"א בשנת תמ"ג ולא פירש אם הכותרת שאולה מן ההעתיקים הגל' של פנקס מדינת ליטא או אינה אלא מעשה ידיו. על כל פנים אין הפסק נראה כתעודה רשמית של ועד ארבע ארצות, אם כי שלושת החתומים הראשונים הם רבנים ועסקנים מפורסמים של הועד הזה, אלא כפסק של בוררים (אנחנו המבוררים והמכריעים), שנמנו ביניהם רבנים מפולין. מן הראוי לציין שקדמה לפסק-דין זה פקודה מפורשת של מלך פולין יאן סובייסקי, שבה נדרשו הקהלות הראשיות בליטא לחסל במשך זמן מסוים את הסכסוך שביניהם ולהביאו לפני בית דין שיהא מרכב מארבעת הרבנים של הקהלות הראשיות: בריסק, הורדנא, פינסק ווילנה, שני מנהיגים מבריסק ונוסף להם ישלשה יהודים רבנים מהמלכות" (ABAK, XXIX, §§ 75, 79). ואמנם חתומים על הפסק שלושה רבנים מפולין (כנראה המכריעים) והרב מפינסק וממקור אחר (היילפרין, תוספות ומלואים לפמ"ל, סעי' כ"א-כ"ו) אנו למדים, שנוכחו בשעת מעשה גם הרב מבריסק ר' מרדכי ברי' בנימין וואלף, ר' משה ברי' יצחק אייזיק חריף מרישא 2 וכן שני המנהיגים ר' שאול 3 ברי' יהושע העשיל ור' ישראל מטראפא 4. יש מקום לשער שגם הם נמנו בין המבוררים ורק במקרה לא נעתקו חתימותיהם גם הן.

תב. "יוסף אליהו 5 מנהיג-היהודים מקאליש ושמואל אביגדור 6 מקרוטושין, בהיות להם — יפוי-כוח מאת י"ח ראשי-המדינה של כל ישראל בכל ארבע ארצות מלכות פולין, שניתן להם ביום 18 בדצמבר 1682 בפני משרד המועצה בקרוטושין, מודיעים ומצהירים שה' גיאורג מילטנר פון מילטנברג מברסלא נתן להם — עתה לנכון את מותר הסכום, שהואיל ללוות להם לפי כתב-התחיבות מיריד ירוסלב 8-1680.

לנדסברגר, VI, Jjlg (1909), 264, 278; מתוך הארכיון העירוני בברסלא NNN 325, Lit. B (העתקה). תאריך הקבלה: 5 במרץ 1683 (= ז' אדר תמ"ג). פרגמנט של התעודה, הכתובה גרמנית יבוא במקורו במדור התעודות הלוועזיות בטוף הספר.

- 1 איסרלש. אב"ד דק"ק פינסק. עי' פמ"ל ותוס' ומלואים לפמ"ל במפתחות. חתום גם בבאר עשק לר' דוד לידא דף ה' (= ספר היובל לסוקלוב, ע' 468).
- 2 השוה עליו: לוח"ז, 97.
- 3 "נבחר מק"ק בריסק דליטא", עי' פמ"ל ותוספת ומלואים לפמ"ל במפתחות. בבאר עשק לר' דוד לידא, דף ה' ע"ב (ספר היובל לסוקלוב, ע' 468) הוא חתום "חונה בקלויז דק"ק בריסק". והשוה גם דע"ק, ע' 96-97.
- 4 משפחת טראפא ידועה לנו בהוראדנא. השוה פרידנשטיין, עיר גבורים, 57; כנסת הגדולה, ב', 127; הורוויץ, רחובות עיר, 29.
- 5 צ"ל: בן אליהו. השוה לעיל ע' 161, הע' 4. 6 כנראה אביגדור ברי' אברהם. השוה מפתח.
- 7 י"ח כסלו תמ"ג. 8 לעיל סעיף שס"ו. והשוה גם סעיף ת'. 9

תג. המפורסמת אין צריך ראייה על גודל עילות תהלות ספרו של כבוד המאור הגדול נ"י כמוהר"ר דוד סג"ל זצ"ל בעל ט"ז, אשר מעודו הרביץ תורה בישראל ושימש ת"ח הרבה וביחוד חותנו המאור הגדול המופלג נ"י רבן של בני הגולה כמוהר"ר יואל בעל ספר בית חדש המפורסם בכל תפוצות ישראל, אשר ישב לפניו] בעל ט"ז בהתמדה בישיבה, כידוע ומפורסם בדורנו. ובאשר מקרוב נדפס ספר נקודות הכסף להשיג על ספר ט"ז ולהשיב הארי אחר מותו, ומדאגה בדבר לדורות האחרונים פן יעינינו בנקודות הכסף הנ"ל ולא יתנו לבם לעיין ולירד לעומקה של הלכה בספר ט"ז לישיב דבריו, ויסמכו על דבר ספר נקודות הכסף הנ"ל להחליט דבריו ולומר שהוא אחרון ויודחו ע"י כן דברי בעל ט"ז המופלג בדורו לשבח, והנה העיר אלקים את רוח אחד מיוצאי חלציו הרב הגדול המופלג כבוד מוהר"ר יואל בן הרב המופלג מוהר"ר גד², נכד הרב בעל ט"ז הנ"ל, ויואל לשבת ולישב השגות בעל נקודת הכסף בטוב טעם ודעת. ובאש' שמענו דברי פי חכם חן אהנו לנו דבריו שפתי' יושק משיב דברי' נכוחי' וישרים למוצאי דעת ובוודאי שפתי' בעל הס"ז דובכות בקבר ע"י שכיון לדעת הנ"ל. ע"כ באנו להודיע הסכמתנו בהחלטה גמורה שיודפס החיבור נאה ומשובח הנ"ל. והכרע הכרענו שאין להוציא דברי ט"ז מחזקתו האלימתא. אף באיזה מקומו בספר ט"ז שלא יישב נכדו המופלג הנ"ל יהיה דברי בעל ט"ז בחזקתן וכל בעל נפש יעיין בהם לישבם וידונו דברי בעל ט"ז מעוטן אחר הרוב אשר נתישבו ע"פ נכדו הנ"ל ונאמר כשם שנתישב הרוב כן יכול להיות שיתישב גם המועט ויכול להיות שכל דברי בעל ט"ז כנים וישרים ויש לתלות חסרון הישוב במיעוטא הנ"ל, באשר נכדו הנ"ל גם הוא טרוד במשנתו מאד ואין סיפק בידו לישב כל דבר על אופניו. כללו של דבר, שאין להוציא דברי בעל ט"ז מחזקתן מחמת השגות בעל נקודות הכסף מדין שהוא אחרון משני טעמים ועדים נאמנים. האחד שהוא היה זקן ויושב בישיבה ומוחזק למופלג וגדול הדור, והשני הוא החיבור נאה של נכדו הרב הנ"ל המיישב השגות נקודות הכסף הנ"ל ברוב השגות והרוצה להכריע ולהכניס ראשו בין ההרים עליו הראיה. ובתנאי כפול שיהא הוא רב גוברין ויודע להכריע בראיות מוכרחות ואז יעשה כשמעתתי' הנראה לדעתו ולא לדחות בגילתא דסיטתא [דחיתתא]. לדחות דברי הזקן הנ"ל שקנה חכמה, וירא שמים יצא ידי כלם. וכדי להיות למשמרת לדורות הבאים באנו על החתום היום יום ד' י"ב אדר תמ"ג למ"ק.

נאם הצעיר יצחק בא"א מוהר"ר אברהם זצ"ל ה"ה חונה בק"ק פוזנא והגליל יצ"ו
נאם הקטן צבי הירש באמ"ו החסיד מוהר"ר זכרי' זצ"ל ה"ה חונה בק"ק לבוב והגליל יצ"ו
ונאם ש"ב ותלמידו של הגאון הס"ז זצ"ל ה"ה הצעיר באלפי ישראל בא"א מוהר"ר
שמואל זלה"ה מטרנפאל חונה בק"ק לויצק

1 מאת ר' שבתי כץ (הש"ך), ספר"א תל"ו. י"ל ע"י בנו של המחבר ר' משה.

2 אב"ד ור"מ דק"ק שעברשין. השוה כיו"ם, ח"א דף ס', ס"ג, ע"ה, קל"ו: באר עשק לר' דוד לידא, דף ה'.

ונאם יוסף יאסקי בלא"א מו' מוהר"ר הירץ זצ"ל חונה פ"ק שידלוב ואגפיה¹

מגיני זהב מאת ר' יואל ברי' גר משברשין, פראג ת"פ. יחסכמת המאורות הגדולים באוני ארץ רבני ארצות דמדינות פולין.

תד. מי ראה אלו יוצאי אשר בתונא דליבא דההוא גברא יתבי וביודעו ומכירו קאמיני ולא יצא להחזיק דברי הגאונים הרבנים הנ"ל² ולהתפלל בעד האיש הנכבד האלוף התורני כמהר"ר אברהם בהר"ר בנימין³, ע"כ התפללנו גם בעד אברהם בכל מקום ומקום אשר ידרוך וירמוס פעמי רגליו, יפתחו לו שערי צדק להעניקו הענקה גלוי ומפורסמת. וזה הכלל מכל הטוב אשר דברו בו האלופים הגאונים הרבנים יצ"ו לא יפלו דבריהם ארצה, כי הדברים ראויין לנאמרין מה שגוזרים ומבקשים, וכל המרחם עליו ירוחם מן השמים עם כל הכתוב לחיים בירושלים ויניחם בכפליים.

כ"ד אלופי קציני רוזני מנהיגי ארבע ארצות דמדינת פולין יצ"ו בהתוועדות פה ק"ק לובלין ביומא דשוקא שהוא זמן קהילה לכל יום ה' י"ג אדר תמ"ג לפ"ק.

נא' אביגדור בלא"א הר"ר אברהם כ"ץ ז"ל מקראטשין

ונאם הקטן יששכר בער מקראקא בלא"א הרב הגדול בדורו כמהר"ר יהושע העשיל ז"ל

ונא' אברהם הלוי בלא"א הר"ר נתן סג"ל זצ"ל מקראקא

ונאם יחיאל איכל בן מהר"ר נפתלי הירץ זלה"ה מפוזנא

ונא' מרדכי גימפיל מלבוב בלא"א מהר"ר יעקב מלובלין⁴

ונא' יצחק בן ר' ליב ר"י תעמרלש מלובלין⁵

ונאם הקטן חיים בן המאור הגדול מהור"ר לייב מיאברב⁶

ונאם יהודא לייב פרעגר מפינטשוב

זרע אברהם, דרושים בסמיכת הפרשיות כסדר התורה מאת הדרשן ר' אברהם ברי' בנימין ליסשיץ מכריסק, וולצבך תמ"ה.

תה. למשפטינו עמדו היום האלופי המנהיגי דק' נאשעלסק ואלופי קציני מנהיגי ק"ק טיקטין יצ"ו בעסק הוצאו ביטול גירוש מאזי"ד, והאריכו הצדדים בטענותיהן מאד. בכך זאת אשר מצאנו לתוקף פסד"ג, שאין לק"ק נאשעלסק וכל גליל פוזנא

1 לפני כן רב בווידיסלב. השוה לוח"ו, 12, 31.

2 הכוונה להסכמת של כמה מרבני פולין וליטא שנזרמנו בטבת חמ"ג למעזריטש. עי' היילפרין, תוספות ומלואים לפמ"ל, סעיף כ"א, והשוה גם הערתי לסעיף ת"ב לעיל.

3 השוה עיר תהלה, 32, 158. 4 השוה אנ"ש, סי' שע"ו.

5 ממשפחת ר' יעקב תעמרלש בעל "ספרא דצניעותא דיעקב". השוה גם כיו"ט, ח"ב, דף קכ"ד, ע"ב; באר עשק לר' דוד לידא, דף ה'; כהן צדק, "מאסף" תרס"ב, ע' 130.

6 נראה שהוא הוא ר' חיים מיאבורוב החתום בסעיף של"ד ולא ר' חיים ברי' יקחאל זיסקינד הראב"ד דק"ק לבוב (כזיהויו של באבער, עי' לעיל ע' 142, הע' 1). ר' חיים חתום גם מה וגם שם בין המנהיגים ולא בין הרבנים. השוה גם להלן סעיף ת"ו. 7 השוה לעיל סעי' שס"ה, שצ"ב.

שום פ"פ, טענה ומענה בעולם נגד ק"ק טיקטין לבקש מהם אפי' פרוטה עוד מעבר ולהבא מחמת הוצאו' ביטול גירוש הנ"ל. וכדאי הי' להעניש את אנשי ק"ק נאשעלסק הנ"ל על העבר, ששלחו ידם בק"ק טיקטין מעבר, אך חסנו, וכן לא יעשה עוד בשום ענין כי גדול יהי' עונם מנשוא אם יקחו עוד פרוטה משום אדם מק"ק טיקטין יצ"ו. אך בזאת נאות, אם ירצו קציגי ומנהיגי טיקטין לגרש בחרמו' ושמתו' ושאר פעולו' את היחיד' הדרים במאזי' בסביבותיהן שלא יהי' להם לקוץ מכאיב, כן אשר צווחו בפנינו המנהיגי' הנ"ל שהם לשכים ולצנינים, אזי רשות להם לרדפם ולגרשם משם כנ"ל ולא יהי' עליהם שום תלונה בזה ולא שום כיעור כלל. ואם לא יגרש[ו]ם וידורו שם עוד איזה שנים, אזי עכ"פ אין לגליל פוזנא שום כפי' ולא לק"ק נאשעלסק פ"פ לק"ק טיקטין לבקש מהם להוצאו' ביטול הנ"ל אפי' פרוטה. רק ק"ק טיקטין וק"ק ווענגראוו וכל גליל פוזנא יבחרו כל א' מנהיג מקהלתו ומגליל הנ"ל א', השלשה יפקחו וידונו אם היחיד' שבסביבות טיקטין מחויבי' ליתן איזה נתינה וכמה יתנו היחיד' הדרי' במאזי' ובגליל טיקטין. ועכ"פ אין להם שום פ"פ לטיקטין ליתן אפי' פרוטה רק מיחידים כנ"ל. באשר כבר הכריזו ק"ק טיקטין כמה פעמים שיצאו הדרים בסביבותיהם וכפי פסקי' הקודמים¹. והשלשה המבוררין הנ"ל יעשו סדר נכון אלהבא כמה יתנו גליל פוזנא וכמה יסייעו גליל ווענגראב וסביבותיהם, ואם יתנו סביבות טיקטין הנ"ל איזה נתינה. ויקוי' בכל כפיו' ונגיש' ובח"ח ובשמתא וש"ע.

כ"ד המבוררי' משלחן מלא דרוזני ד"א יצ"ו היו' יו' א' כ"ג אדר תמ"גמל פה ק"ק לובלין.

נאם יחיאל איכל במוהר' נפתלי הירץ זלה"ה מפוזין
ונאם הצעיר מנחם מענדל יכונה [בא"א הרב החסיד מוהר"ר יחיאל מיכל ש"ן מלבוב]²
ונא' אפרים נקרא פישל ב"א מו' הרב הגדול מוהר"ר ארי' ליב זצלה"ה מלאדמיר
תו. הפסק דין שמעב"ל הוא כאילו יצא מפינו, כי מפינו נתבררו השופטי' שמעב"ל,
וחלילה לשום אדם, דיין וראש — — בעולם לפצות פיו ולנדוד כנף נגד נקודה
שבכתב מעב"ל בקנס מאה אדומין וש"ע קשי'. כ"ד אלופי' קציני רוזני ד"א יצ"ו
היו' יו' ד' כ"ו אדר תמ"ג בועד קודש ביומא דשוקא פה לובלין.

הק' אביגדור הכהן מקראטשין	ונא' יהודא ליב פרעגר מפינטשוב
הק' אברהם הלוי מקראקא	ונא' מאיר כץ בריסקר ³ מליסא
הק' יששכר בער מקראקא	משה יהודא זעלקי היילפרין מפוזנא
ונא' יחיאל איכל מפוזין	הק' דוד מגליל קראקא ⁴
ונא' מרדכי גימפל מלבוב	ונא' דוד זעליג מבאטשאטש ⁵
ונא' יצחק בן ר' ליב תעמרלש מלובלין	ונא' הק' חיים מיאבראוו

1 השוה לעיל סעי' שכ"ו. 2 ההשלמה על סמך סעיף שס"ט לעיל. 3 בן משה. עי' באר עשק
לר' דוד לירא, דף ה'. 4 דוד בר' אליעזר מטורבין? השוה מפתח. 5 השוה לעיל ע' 156, הע' 1.

ונא' אהרן יכונה זעליג הכהן מאסטרא ונא' יעקב כהנא מלובמלאו
וע"ד הקנס שקנסו לק"ק נאשעלסק עבור התפיסה שתפסו לאנשי טיקטין יחזיקו
ק"ק טיקטין ש"ץ זהובי מהחוב שחייבו להר"ר מאיר מק"ק סקאלי.

דובנוב, 1912 Ebp. Crap, ע' 183-184; מתוך פנקס קהל טיקטין דף ק"פ. על דיוק ההעתק
מעידה החתימה: "הועתק אות באות מגוף הפסק משני עבריהם ישראל דינא וספרא דק"ק טיקטין.
הכותר: "העתק מפסק המבורר מרונזי וקציני דיא ובתוקף רונזי דיא תמגמלי."

תז. מילתא כבר אמורה בענין רע, שנהגו בני אדם לענות בו, שמעכבים קבורת מתים
בעבור שכר מקום הקבורה אשר לא כדת. ומבזים את כבוד המתים וזה גזל של אמת
עושין עם המתים ועם החיים. וכאשר כבר נאסר הדבר במנין² ועתה פירשנו דבריננו
וגוזרים בחרם ונדוי ושמטא ובקנס חמשים אדומים מכיס כל מנהיגי קהלה, אשר לא
יעמדו על המשמר, שלא יעשה עוד מעשה כזה ע"י הגבאים או ע"י גבאי הקברנים,
ושאר עונשים קשים והעברת מנויים. ובנדון זה אנחנו מבטלים ומעקרים ומשרשים
את כל התקנות וחברות. זה הכלל שאסור באיסור גמור ליקח שכר מקום הקבורה
אפילו מן המופלג שבמופלגים בעשירות יותר מסך מאה וחמשים זהו פו' ומן סך
שלשים זהו עד סך ק"ן זהו הנ"ל מחוייבי לישב המנהיגים עם הגבאים או גבאי
הקברנים. ורשות להיורש לצרף לזה את הרב האב"ד. וכל מי שיוציא יותר מסך הנ"ל
ומהנהגה הנ"ל אזי רשות להיורש לתבוע אותו לד"א או לדייני ד' ארצות להוציא
העודף בכל מיני כפיות בעולם גם הקנס. ואין לשנות בשום ענין בעולם, כי כל המשנה
על ענין דברים אלו ה"ל גזלן גמור והלא אס' נתחייב המוריש איזה ממון, או מחמת
סכום בטחונם על עזבון המוריש ואת המת לא יעכבו מחמת זה אפילו רגע אחד ולא
יקחו משכנות רק על סך כנ"ל ותו לא אפי' פרוטה אחת.

"העתק מתקנות דדיא יצו וועד גראמניץ שנת תמ"ג לפ"ק. בס' כבוד חכמים מאת ר' יהודה לייב
פוחאוויטשר, ויניציאה ת"ס, דף נ"ט ע"ב. התקנה נדפסה אחיכ גם ע"י כהנא, "השלח", כרך ב', 570;
ע"י ר' משה יעקב שווערדשאף בס' תקון עולם, קולומביה תרס"א, ע' י"ב; ובס' חיים הנצחיים
מאת ר' צבי הירש פרידלינג, בילגוריי [תרס"ח], בקונטרס שבסוף הספר בשם יקרא דחיי [דשכב].

תת. — אילו אסיגנציות — ש"ס ט' 4 להוצאות הוועד וורשי תוך אדר תמ"ג ל"ה. תרע"ד
ט' להוצאות המנהיגי' לובלין 6 — — אחר זה היה אסגנציוש חדש' באו מורשי רכ"ב ע"י
הוספות המלך יר"ה בשנה זו'.

לוי, NM, חוב' ב', ע' 28, סי' 48; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, דף י"ד ע"א.

1 בר' יונה כץ. השוה מפתח. 2 התקנה לא נשתמרה.

3 הלשון מגומגמת, אולי צ"ל: אם לא. 4 = סינף.

5 ב-27 ינואר — 10 מרץ 1683 (= כ"ט טבת — י"ב אדר תמ"ג) התקיים בוורשה מושב הסיים הפולני.

6 כלומר ועד גראמניץ תמ"ג.

7 השוה V, Volumina Legum, 723.

תט. "להיות לזכרון שהאלופי' הקהל יצ'ו נתנו להר"ר שמעון פקשיר 1 אסגנציי' מד' ארצות יצ'ו בסך ארבעה מאות ושנים ושלשים זהו' על ק"ק ווענגראווי, ובכן תיכף ומיד כשיבוא הר"ש לביתו מחוייב לסלק להאלופי' הקהל יצ'ו סך תליב זה' או לחזור האסיגנציי' להאלופי' הקהל יצ'ו. למזכרת תמיד נרשם היום יום ו' כ"ח 2 ניסן תמ"ג לפ"ק. האסיגנציי' הג"ל החזיר האלוף כהר"ר שמעון הג"ל להאלופי' הקהל יצ'ו."

לוי, NM, חוב' ב', ע' 28, סי' 49 : מתוך פנקס פיונא, ספר הזכרונות, III, דף רנ"ח [רע"א] ע"ב.

תי. מתברי' סינרין תקיפין ותלשי רמאין, עמודי גולתינו, צפירת תפארתינו, מעלת הרבנים וגאונים שבט ומחוקק היושבים כסאות למשפט לדון ולהורות, מהם תצא תורה להאיר עמים מאורו, המופלגים בחסידות ובמדות טובות דייני ורבני וגאוני ארבע ארצות, אשר שבט מלכותם לגלילות מגעת, ה' עליהם יחיו, יגדיל ויאדיר כבודם, יאריכו ימים על ממלכתם, יתענגו על רוב שלום מאדון השלום, אשר האמירם לתהלה ולשם ולתפארת לעשותם חטיבה.

אחר העתירה למרבה המשרה, שיכונן את כסאם כסא שלם וכסא כבוד ינחילם, יושבים שקט מהמון תמורת הזמן חליפות וצבא, אכ"ר. אותיותינו אלה בכבוד מוסרם יחתומו ובמעלתם יתקוממו ירימו ראש בהזכיר את שמם דפקעי ארזי ותבר גויזי בזוזי דבזוזי בזוי דבר ה' הנוגעים ביקריה דצורבא מרבנן ולמטילי פגם בשלמות השלם המופלג בתורתו ויראתו כבוד מעלת הר"ב דוד מלידה נר"ו, אשר נתקבל בכאן לאב"ד ומ"ץ בק"ק אשכנזים יע"א, בכל צרתו לנו צר והנוגע בכבודו כנוגע בכבודנו, ואם לא בגינו בגין התורה ובגין מעלת מקום רבנותו. וביותר מעת בוא דברי הרוזנים אצילי ארבע ארצות המספרים בשבחו, שבח המגיע לכתפים לשאת אותו בהם.

וכאשר נשאנו עינינו לשמי מרומי מעלת כת"ר ראינו מגילה עפה באיפת רזון ועומה, בחמ' עזה חתומה בחותם צר סימן דם והרגה, פנים ואחור כתובה, כי פשטת לה וכי קלפת לה כלה הוייא נידויי' וחרמות ושמיתות שם מיתות בגזרות זרות נגזרות מצור עז וקשה מסלע המחלוקות אשר מימיו מי מריבה מתגוללת ומגוללת מתבוססת דמי נקיים מעון, מתנפלת ומפלת חומת בתי דיננו הצדק הבנויות באשיות הדת ערו עד היסוד בה, רגזה ארצנו ועמודיה יתפלצון, רעדה אחזתם, שם על הזיקין ועל הזועות קולות הנשמעות, ולב חכמים יחרד ויתר ודעת בעלי ההוראה נטרדת ונפש יקרה ובהלה ובחילה מסלדת, ומאן דשמע וחזי מילי דרבנן נקיט ליה תונבא.

מקול הקריאה הקריה הומה, תסמר שערות בשרם, ואם היתה מגעת ליד הבעלים פרנסי הק"ק לא היתה החרדה כ"כ, כי הם מעיני ההמון יעלימוה בעבור כבודם וכבודנו ולא נפיק מינא חורבא. אך יצא יצא איש הביני"ם גלית שמו ולכונה רעה גילה אותה והדפיסה עד שהיה נמכרת בפחות משה פרוטה לישראל' ולערלי' והועתקה

1 ממנהיגי הקהל. ע"י לוי, NM, חוב' ב', ע' 28, הע' 9.

2 צ"ל: כ"ז; כ"ח בגיטון תמ"ג חל בשבת.

בלשונם¹ וכדי בזיון וקצף לעורר שנאה וקנאה עלינו בין האומות, ובפרט בין אנשי השררה אשר בחרם ונידוי לא יחפצו, ובימים שעברו מהדורי מילי בין יחידי קהלתינו גזרו עלינו שלא לנדות והחרים לשום בר נש במדינתם כי כזה יתרבה ישובה. ומכ"ש בראותם חומרות יתירות לדון בכפייה, לומר שיבואו כאגמון כפופים לפני כת"ר, אותם שאינם כפופים למלכות וממשלות אחרות ליטול שררה יותר מדאי, לגזור ולפשט גזרתם במדינות אשר אין להם עמהם לא יחס ולא קורבא. ולאנשי המשולחי לאוות נפשם כפרא חפשי ממצותם ואין כופה אותם, כי הרשות נתונה להיות כל איש שורר וקרחא באתריה ליהוי פרדשנא, וכולם בפלס שוה נשקלים בלי הכרעה ואין לאחד יתרון על חברו והיכא דמריה דביתא תלא קולתיה רעיא כולבא.

למה יטלו שררה עליהם לבוא לפניהם ואם הם בוזי דבר ה' ותורתו לפי דעתם בגביית עדות אשה² אתם ופורקין עול מלכות שמים מעליהם, מכ"ש שלא יקבלו עול חדש המתחדש ובא בגזרתכם, כי יאמרו שהם כפופים לב"ד שבעירם, ואם יתנו כתף סוררת יד השררה תקיפה לתפוש במאסר ובכליבה.

ועל כתב הרוזנים יצ"ו הבא בתחילה בלתי מקויים ממעכ"ת לא היתה קפידיא כל כך, בעין כי באו דבריהם בלתי השער השכליית מדיניית בעד זה קנאתם אשר לא הנחתם לדקדק בכי האי ולא לחוש לכבוד בתי דינין הסמוכים והקרובים, כי אף אם יבא מפיהם ומפי כתבם מה שנגזר בעיון הדק היטב בשלחן מלא ובמסיבה לא היו מסובים בה חכמי שלומי אמוני ישראל, שיש בידם ספק לגזר גזרות בהשערות בדבר גבורות, כפי אשר יוכלון שאת המתפקרים, ויוכיח על זה העלם שמותם של הרבנים ולא זכרון רשעתם³ והורמנא דידהו אם היתה נתונה להם וחובה עליהם לחלוק כבוד למי שחלק להם כבוד במינויים וצריכי' להודות שיש להם אדונים ורבונים ולהימלך בהם, כי מעלת שררתם ודעתם יותר רחבה, ומפני זה היתה בעינינו כדיוטגמא ישנה ספונה וטמונה באהלים ברשות הבעלים, להיות להם לראיה ולזכות ולמוציאי שם רע לחובה ויהי זה בעד מה שמוטל עלינו לעשות למזלזל ומבזה לת"ח לא היינו צריכים לאזהרתם, כי מוזהרים ועומדים היינו. וגם בענין חילוק כבוד לרב הגל' משלו נתננו לו כי כדאי הוא לכך ואין אנו צריכים לעדותם לקיים או להכחיש נמשכו ומושכלנו, כי לבו מלא חכמה ומאן מורה עלוי פיהו בלימודו בעודו במקום הזה מרביץ תורתו ויושב בישיבה. אך מה שעשה בנו רושם להתפעל מאש היגון העלה על לבנו היא מגילת סדרים מגילי אצבעות מעלת כבוד תורתכם, תורת אלדים ודיינים, המדברת קשות וחדשות ישמיעו יודיעו על כתב ראשי המדינה הנכתב בשנת כל מבק"ש ה' לפ"ק יע"א י"א לתשרי⁴ שהסכימו עליו לעת כזאת שנת כרום ולו"ת לפ"ק

1 כפי שהודיעני בטובו מר ש. זליגמן מאמסטרדם לא נתגלה עד עתה הקונטרס הזה.

2 אולי צ"ל: אשר. 3 צ"ל: רשותם.

4 חתב לא נשתמר. השוה גם להלן סעי' תס"ח-ת"ח והערותי שם.

כִּי אֲדָרֹךְ וְקִיּוּמוֹ בְּכָל תּוֹקֶף מֵה שִׁכְבֵּר קִיבְּלוּ מֵהֲרוּזִים נִצְטָעְרָנוּ יוֹתֵר מֵדָא
 כִּי אֲמִינָא הִשְׁתָּא שְׁמַתָּא דְרַבְנָן דִּידָא עֲבָדָא וְאִפִּילוּ אֲגֻנְבִּתָּא דְכֻלְבָּא. וְאִף גַּם זֹאת
 יִדְּיָנוּ לֹא אֲסוּרֵי לְמִשׁוֹךְ בְּקֶסֶת סוּפֵר וּבִקְנָן קוּלְמוּסָא לְכַתּוּב וּלְגִלוֹת מַעֲט מַצְעָרָנוּ לְרַבִּים
 עֲמוּדֵי גוֹלְתֵינוּ אֲשֶׁר הִחְזִיקוּ יְדֵי הַגּוֹזְרִים חוֹמְרֵי יִתְרִי, מִן הַסֵּתֶם עַל אֲנָשִׁים אֲשֶׁר לֹא
 נֹדַע מִי הֵם, לִהְיוֹתָם מוֹחֲרָמִים וּמוֹבְדִלִים וְכוּ' פֶתֶם פֶת כּוֹתִי וְכוּ' וְאֲסוּר לַעֲמוּד בְּאַרְבַּע
 אַמּוֹת וְכוּ' וְלֹא לִישָׁא וּלִיתֵן עִמָּהֶם וְכוּ' וְלֹא יִקְבְּרוּ בִקְבוּרָה וְכוּ' וְאִף אִם הָרַב יִפּוּיִס
 וְכוּ' עַד שִׁיכּוּפּוֹ כִּאֲגֻמוֹן רֹאשׁם לְבָא לִפְנֵיהֶם לֹא יוֹפְקֵעוּ מִן הַחֶרֶם וְלֹא יִקְוּלוּ בַתְּשׁוּבָה.
 הִנֵּה הֵלְכָה לֵה מִדַּת טוֹבְתָכֶם, אֲשֶׁר לֹא עֲמָדָה לְהִלִּיךְ זְכוֹת עַל עַם ה' לְהִבְיֹאם מִן
 הַסֵּתֶם בְּסִפֵּק חֶרֶם אִם הִמְצָא יִמְצָא בְּתוֹכֶם מִי שִׁיחֹל עָלָיו כַּעֲכָן וְחֹטֵא יִשְׂרָאֵל אִמֵּר
 רַחֲמָנָא וְהֵאֵידְנָא אֵין לָנוּ אוֹרִים וְתוֹמִים לְלַכְדָם לְבָדֶם, לְהוֹמֵם וּלְאַבְדָם. וּבִמְקוֹם שֶׁהִיא
 לְכַתְּרֵי לְהִתְמַלְאוֹת רַחֲמִים נִתְמַלְאוּ עֲבָרָה עַל הַכֹּל וּבִמְקוֹם שֶׁהִיא לְכַתְּרֵי לְפָרֶס עוֹבְרֵי
 עֲבָרָה הִעֲבָרָה לְקַלְקֵל אֶת הַשּׁוֹרֶה שׁוֹרֵשׁ הָאֱהָבָה, אִם עֲסִיתֶם כִּמְעִיל קִנְיָה נֶגֶד בּוֹזֵי דְבַר ה',
 אִפִּיקוּרִיסִים דָּאֲמַרִי הֵנִי רַבָּנָן דְּלֹא שָׂרוּ לָן תְּרַבָּא וְלֹא אֲסָרוּ לָן עוֹרְבָא וְעַל הַמַּלְעִיבִים
 בְּמִלְאֲכֵי אֱלֹדִים תִּתֵּן כֹּאשׁ חֲמַתְכֶם וְתִבְעֵר בְּלִבְכֶם כֹּאשׁ לְהַבָּה. הֲלֹא מִי יַחוּשׁ עַל זֶה
 יוֹתֵר מִמֶּנּוּ לְתַבּוּעַ עֲלֻבוֹנָה שֶׁל תּוֹרָה דִּתִּיתִי לָן דְּלֹא מִנְחָנָא רִישָׁאִי אֲבִי סְדִיא דְּלֹא
 מִהִפְיָנָא בּוֹכּוֹתֶיהָ דְּצוֹרְבָא מִרְבָּנָן וְלִסְנוֹ שׁוֹמְעָנִיהָ אִף אִם רַבָּנָן צְרִיכִין לִיה מִקְמִי
 דְּלִיטְרָקִיָּה זִיבּוּרָא לְאַמְתִּיהָ מִשְׁמַתִּינָן לִיה וְאַחוּכִי חִיִּיכִינָן דְּלֹא חוֹפִינָן לְגַבְרָא רַבָּא.
 אִנֵּה הֵלְכָה עֲנוּתְכֶם שֶׁלֹּא לְהִרְבּוֹת בְּכַבּוּדָנוּ וּלְחַלּוֹק לָנוּ קֶצֶת מִכְבוּדְכֶם שֶׁחֵלַק לָכֶם
 בְּעַל הַכְּבוֹד לַעֲשׂוֹתָנוּ שְׁלוּחֵיכֶם לְהַגְבוֹת אֶת הָעֵדוּת וּלְדוֹן בְּכָאן. אִף מַעֲכֵי מִחוּקֶק וְאִנֵּן
 לֹא כִשְׁבֵט אֵלָא כִּבְדֵי בְּעִלְמָא, כִּי לֹא נַעֲלָם מַעֲיָנִיכֶם דְּשִׁלְחוּ לִיה לִמֵּר עֲקָבָא אִם
 עוֹקְבִין הַבְּלִי קָבֵל לִפְנֵיכֶם לומר שֶׁאֲחִיו הִעֲבִירוּ עָלָיו אֶת הַדֶּרֶךְ הַיֶּשֶׁרָה הוּא לְכוֹן
 לְמִימֵר דִּינָנוּ אֶתוֹן אִי צִיִּיתִי צִיִּיתִי וְאִי לֹא הִשְׁיָאוּם אוֹ הִכְרִיחוּ וִירָאוּ פִּנְיָנוּ, וְאִנֵּן
 שְׁלוּחֵי דִידְכוּ וְשְׁלִיחוֹתֵיכֶם עֲבָדִינָן לְהַשְׁתַּדֵּל בְּכָל עֵז לְהַעֲמִידֶם לִפְנֵי בֵּית דִּינְכֶם הַצַּדִּיק
 וּבְבֵית וְעִדְכֶם הַגָּדוֹל לְדוֹנֵם בְּדִינִים מִשּׁוֹנִים וּבְעוֹנָשִׁים קָשִׁים וּבְתִשְׁלוּמֵי כָּפַל מְרֻבָּה.
 אִךְ לֹא הֵאֱמַנְתֶּם בְּנוֹ לְדוֹן אוֹ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוֹתֵינוּ כְּרָאוּי לְהַקְדִּישָׁנוּ בְּקָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל
 לְעִינֵי הָעֵדָה לומר שֶׁמַּעַז נָא הַמּוֹרִים הוֹרָאָה, לָכֶם הַמַּצּוֹה הַזֹּאת, וְלֹא לְחִשּׁוֹד אוֹתָנוּ
 לְמִתְרַשְׁלִים, אוֹ בְּשֹׂאט בְּגַפֶּשׁ שְׁמַחִים בְּמַפְלָתָם וְאִידֶם וּמִיעוּט כְּבוֹדָם שֶׁל ת"ח ח"ו. וְעַל
 זֶה עֲשִׂיתִי אֶת שְׁלָכֶם כְּלוֹמֵר מִמֵּרִים הֵייתֶם וְלֹא מַחֲיִתִּי בְּעוֹבְרֵי עֲבִירָה וּבְמוֹצִיאֵי דְבָה
 וְהַפְרוֹתָם עַל הַמִּדָּה לְהַטִּיל מוֹם בְּקִדְשֵׁים עַל פִּי בָנִים כְּחֹשִׁים לְהַרְעֵ חֻזְקָתָנוּ שִׁישׁ עִמָּה
 טַעֲנָה בְּעַד אוֹבָא טַמִּיא דְּצוּחָה גוּהָא וְקֵלָא כְּדִיבָא וְעַל עֵדוּת זוֹ מִדַּת דִּינָכֶם נִתְחַתַּת עַל
 הַכֹּלָל וְעַל הַפָּרֶס, כְּצִדִּיק כְּרַשָּׁע, כֹּלְהוּ בְּחֻדָּא מַחְתָּא וּבִהְדִּי הוּצָא לְקִי כְּרַבָּא נִיחָא
 לְמַעַכְתִּי בְּכִלְיוֹן חֲרוֹץ לְקַח ה' לְהַחֲיוֹת נֶפֶשׁ א' וְחִיִּישִׁיתוּ לְמִיעוּטָא דְּמִיעוּטָא הֵיכָא
 דְּאִיכָא חֻזְקָה וְרוּבָא.

האם בעד חתיכה שלא נמלחה ולא הודחה בין החתיכות דאיסורא בטל בששים ואם ליבש נחשבנה חד בתרי נבטלנה, תנהגו איסור באותם המוחזקים בכשרות דכולי עלמא אליבא. מדוע נטמינו בעיניכם להעלים עין מזקן ואינו לפי כבודנו ומכ"ש לנושא ידו במלך אעפ"י שאינו דוד ואף לשמו שאל ששמו נאה לו והמהרהר אחר ת"ח הבא בטלית שאולה דמלייא ניפטא ומסקא רבבא. אם גביית העדויות נעשית כהלכתה, אף שלא בפני הכתות בהיותם מצויים בכאן ולא שלחו אחריהם, ואף לא העדים הולכים למדינת הים, במה חשדתנו שלא שלחתם אותה לידינו או העתקה לענוש ולייסר, ולכפות ולמתוח על העמוד. לכת"ר לאסוקי אדעתייהו ולומר הלא בהיות אלדים שופטים בארץ ודיינים סמוכים במקום ולא יצאו לקראת נשק הלא דבר הוא, משום דגשושהו וחזו דלית ביה מששא ונהגו מנהגם הכשר ולוי שתק באתריה דר"י בן בתירא דאכל טווסא בחלבא.

ואחר שנגמר דינם לפני מעלתכם באלו הן הנתליין באשם תלוי ועומד באו לבסוף מילי יתרי לטפויי בעלמא וז"ל: "ועל פי הודעת מעכת"ר אלינו אשר יוגבה בב"ד כשר, אשר דיברו סרה במשיח ה' והנלוים עליהם, נדע כדת מה לעשות בהם וכו' לאררם ולקללם לכל ימי חייהם ואף לאחר מותם וכו' ואם יגביהו כנשרים וכו' זו משלנו ועל מעכ"ת מוטלת המצוה הזאת לעשות משפט חרוץ". ע"כ לשון הלבא. ומה יש לנו עוד לעשות אחר כל אלה הדברים, כי לא הנחתם לנו מקום להתגדר ביה וכבר בית דינכם הצדק עשה את הכל, אם לא שנאמר רישא איצטריכא ליה וסיפא כדי נסבא. ובעיון ד"ק דקדקו דבריהם לומר אשר יוגבה בב"ד כשר, לא ידענו למעוטי מאי, לאו למעוטי בתי דינין הפסולים כאותם שנגבית בפניהם עדות הבאה למעכ"ת, ולמה לא דקדקתם בה להרבות בבדיקות בעוקצ"י תאניי"ם אם הם דיינים בלתי הגוני' ואם יודע' בטיב קבלת עדות ובעדיה, אם הם כשרי' או פסולים או נוגע' ומתפת' וניסיתם לעשות מעשה זר להפקת רצון הדורש או לא מאהבתם לרב אלא משנאתם לאחרים. ומעכ"ת סבורים שהוא דרך קדש ואינו כי אם דרך חול, בהיותו נעשה בסתר ובהחבא בפני בוקי סריקי ואל הכלים כלי חול הוא נחבא.

ועכשיו מפני המחלוקת משחתם משיח אדוניו בשמן העולה על שאר המשקים אשר יביע אותו זכוב מות וקודם מעשה ב"ד אשר הם מבפנים פסקתם הלכתא למשיחא ראש למיוחסים ומורע בית דוד קא אתי לגבי דיכוכו, ואנחנו לא בדקנו בו לראות אם העטרה הולמתו דאמינא חזו מאן קא מסהיד עלוי דלא שגו ברווא"ה ולא פקו פליליה ועלייהו קא סמכינן דקים להו ביה ולא יטעו בו כטעות ר' עקיבא בבן כוויבא. ואם דומה הרב הנ"ל למלאך ה' יבקשו נא תורה מפיהו ויאמר נא רוח אפינו משיח אדוני, אם לא יהיה נלכד בשחיתות השחיתות והחרמות והנידויים אותו האיש שקבלו עליו בפנינו אנשים צדיקים שהוציא לעז על בניהם וברבנים מופלגים הנודעים בשערים המצויינים ובבתי דינים הקבועים וניכרים בשמם במעשיהם במקומ' פער פיו לבלו

חוק, ובמשפחתם משפחת רם לומר למוד הוא השבט להיותו אמוד בכך לגלות ערוה ולעשות תועבה. דברים אשר ראוי לקרוע עליהם קריעת בשר, ולא נאמרו בעל פה כי אם בכתב הנכתב למקומות אחרים ונתקיים במותב תלתא ונמסר לבעל דין במסירה וכתובה. מה דינו ומשפטו של האיש הזה, אשר חרף מערכות אלדים חיים כמו שהרב הג"ל יודע בכל זה, ולא יצא זה מכלל מוציאי שם רע ואם חס על כבוד אחרים מה דעלך סנו לחברך לא תעביר, ועליו להפך קללתכם, וקללת חנם לו תבוא ולומר לו שכנגדו: אדרבה.

ואל תשימו אשם בנפשינו על ששתקנו על בזיון החכמי, כי הדברים נמסרו לפני בית דין של האשכנזים במעמד הרב הג"ל וכיסו כאדם פשעיו לומר כי דבריו אינם פוגמים באנשים מסויימים ולא יעשה בהם רושם להרע חזקתם והלך ילך הקול לעומת כשבא ומטעם זה ג"כ לא נכנס באזנו הקול הראשון שיצא על כבוד הרב ולא האמנו לשמועתו לבטל חזקתו דאמינא מילי נינהו ואויבים אינהו דאפקוה לקלא ולא חיישינן ליה משום איבה.

אך מה שהכביש פנינו בקרקע הם הקולו אשר נשמעו מחדש וכל העם רואים את הנשמע, כי באו האנשים על הנשים צווחים ככרוכיא בייא בייא האי הוא יצרא וכו' האי הוא יצרא דעברה ועדיין הוא מרקד בינינו, לא הוא בעינא ולא אגריה בעינא, ודמי עלן כאריה ארבא וגברה החוצפה בקצתם לשלוח בו יד וכל רעיו בגדו בו היו לו לאויבים, כי כסתה כלימה פניהם, ותהו על הראשונות לומר אלה דברי דוד האחרונים מכלל דאיכא ראשונים לדונם בגזרה שוה במינה ומינה, ומי שלא האמין בקול האר' הראשון האמין בקול האות האחרון למפרע לתפוש שתי הלשונות וסוף המעשה תחילת המחשבה.

ומה לנו לעשות ולא עשינו לשתק וכמה טרחו טרחנו להכחישם אף אם הם מבפנים וכמה יגיעות יגענו להסתיר פנים הנראים הבאים אחריו לרמוס עקביו עקבות משיחא ולחשוף שוליו ולגלות שוקיו ולא יכולנו. וכל קהלינו ופרנסיהם עמדו לעזרתו ולא יכולו לעמוד נגדם, כי היו מעמידים דבריהם לקיים כל מה שנעשה והיטב חרה לנו כי כלנו כאיש א' ערבים זה לזה ובפרט הת"ח ואויבינו פלילים אזלי בתר ערבא.

ואם גזר דין הקשה נחתם בעד לשון יחיד מה יאמר כת"ר בגזר דין של צבור ומה דינם של רבים המדיינים כנגדו אשר הכריחונו לשים זמם על פינו ולשים יתד באזנינו משמוע בשווקים וברחובות דברי ריבות וצעקות כצעקתה של ריבה. ומדוע מהרתן בוא על הראשונים בכעס ולכם היה להמתין לבוא על האחרונים בכעס. לעיין בדינם אם הם חייבים מיתה ולהעמיד הדברים הנשמעים מפי יחיד כנגד רבים ולכלותם מעל פני האדמה ולעשות לרב כגוי גדול, כי שקול הוא כנגד כלם ובזה צבור נדחה ואין איש נדחה, ובפרט אם ראית כי תצא ממנו שלשלת היוצאת מאמתו וזרע ברך ה' הראויים לישב ע"ג קתדרא וממלאים מקום אביהם הרב נר"ו וניבא ולא ידע מה ניבא.

ואם לא ידעתם מה שעבר בנתיים לתפוש לשון האחרון, מהראוי שלב חכמים אל ימהר להוציא דבר עד שתשאלו את פינו או לפרנסי ק"ק אשכנזים יצ"ו על מה שעבר בתחילת הגילוי, ואגב יודיעו לכם אשר קרה אחרי כן באחרית הימים. והיית' עושים דין מלא ברשעים בדינם. ולא יאמן מה שסופר לכת"ר, כי הפרנסים אינם נאמנים ח"ו לגבי ידיה, כי לא אישתכחת בהו מלתא שחייתא וכדיבא, וידענו נאמנה כי הם היו בעוזריו מעת שמוע קול הנחש הפושט עורו, אורו כתיב, מסרו נפש' ובאו בכלי זינם, בחנם בהונם, לשלא ישמ' בסוף העולם. וחקרו ודרשו היטב והנה אמת שיצאו הדברים מפי אנשים הבאים מפולין שמכירין אותו ואת מקומו ושם נמצאו ושם היו, וכשראו שעדיין עומדים בדיבורם ואיכא פסידא טובא נתיעצו בעצה טובה לדחותם מעליהם ע"י פיוס וריצוי ומתן דמים עד שחזרו בהם ואמרו שאחרים הסיתום ושמו הדברים בפיהם ואף גם זאת לא הונח להם עד שהוציאו את העיר ואחזו להם את דרכם דרך פועלי און עקובא. ולאותם שההנה אותם דבריהם רדפו אחריהם לחשבם למוציאי דבה ולא מצאו מקום מנדותם ביען שתול"י הקללה באחרים, ששמעו מפי פלוני ופלוני והלכו להם. ועכ"ז לא השיבו ידם מבלע אותם כבלע את הקודש ואף אם פייסום לא נתפייסו וירדו עמהם עד לחייהם לחשבם כרשעים לומר, שמאתם היתה נסבה. וכבוד הרב הונח במקומו ובעינינו ובעיני קהלתינו וק"ק אשכנזי ה"י לגקי מכל דופי והעמדנוהו בחזקתו ועל משמרתו ואויביו ילבשו בשת ולא עלה בידם מכל יגיעם כמה דמס' תעלה מבי כרבא.

והפרנסים בכבודו התימרו והוד והדר לבשו והקהל רובו ככולו ברבם התפארו תפארת אדם היושב על הכסא עד היום אשר נהפכה עליה' שליא מלאה דם וטינוף' קשה ההסרה אשר לא יעבירו כתמים סממנים ורוק תפל הנידונים בג' ראיות לדם זיבה. ובכבוד' בקלון הומר בעיני דלת העם אשר היו נמשכים אחר הרב כבהמה. אותם שהכניסו עצמם בספק סכנת נפשות וכלם מהגבורים אשר לדוד בעלי אגרופין, בעלי קרנות ויושבי קרנות, נטולי טחול רצים לפניו ולפני המרכבה, הם עצמם מרדו במלכותו תחילה והרימו יד במלכם כשבע בן בכרי, הם אשר תקעו בשופר דמיכת"ת שעורי"ה לקרוא דרור, לפרוק עולו מעליהם, לומר אין לנו חלק בדוד ואחריהם כל אדם ימשוך מאותם שאין בהם טעם ולא ריח, עם הדומה לערבה. כי אמנם פרי עץ אדר באילני התורה והמצוות וכפות תמרים שלבם מכוון למעלת הרב. יד הסגנים ספונים וחשובים לא היתה במעלם אשר מעלו בו בפומבי אך לא יכלו עמוד בתוכחתם ומכ"ש להוכיחם דהו יחידים לגביהו ובפרט בהיותם עוים כנמרים אפילו כלפי שמיא, אשר על זה התחכמו לסלק הרב דרך כבוד לשלא ישלחו בו יד, כאשר התחילו לעשות ודברים שבצנעא עדיין היו נוהגים בו, בהספיק לו מה שצריך וברצון נפשו הלך לו מכאן למצוא מקום לנהוג רבנותו. וזו היא ביאה זו היא שיבה. אשר על כן במטותא מנייכו רבנן שתשובו מחרון אפכם הקשה ולהתיר החרמים

והנידויים הכתובים בספר תורתכם ולהפך קללתכם לברכה ואל נא נאבדה בנפש המטיח דברים. לא כן שכל המרבה דברים בהם מביא חסרון וסרחון והרב הנ"ל יעביר על מדותיו והקולות יחדלון ואל תעלה על מטתו קללת חבריו ואל יקבל לשון הרע, כי לא נחלקה מלכות בית דוד אלא על שקיבל לשון הרע מציבה. ואותם המשיאים שמע שוא ועוברים על לא תענה יש כנגדם להכחישם עדות מעכת"ר המעידה על חכמתו ומעשיו דקים להו ביה דכל ימיו קאי בעשה וגם עד זקנה ושיבה.

ומכל מקום אם עדיין עומדים בגזר דינם זאת שאלתינו ובקשתינו לייחד המורדים כשבוע בן בכרי ולא תשחיתו נחלת ה' בעד דנקטיתו מילתא בלבא ויהיו נא דברינו מהיום והלאה להחשיב בית דיננו הצדק כב"ד הגדול במקומו, כי תל"י לא הועמד במחננו דיין שאינו הגון כנוטע אשרה וכמקים מצבה והחשיבונו כב"ד הסמוך והיתה למלאות ידינו בכל מה שיפול בו הספק לשים שלום בין קהל אשכנזים אם יש להם חפץ ורצון, כי אמנם אנו מצדנו מה לנו ולצרתם להכנס בעובי קורתם אם לא במקום שיש חילול ה' ונוק המגיע לכללות הקהלות בלי שום סבה. ועל כת"ר לדעת שיש בני אדם בלתי הגונים ומוסרים ומלשינים ואם נראה לכופם בשום כפייה כפי הדין ילכו בשררא ויסלקו כחנו לדון בדינם בכפייה בשוטא ועקרבא.

אשר מזה כת"ר לא יכניסו עצמם בספק, כי אף אם נרצה להחזיק במעוז כת"ר הלא יש לחוש לדלטורין וקראו מקרא מלא תצרנו מן הדור זו לעולם, כי מניה וביה שדא נרגא אבא. ואנחנו בשם אלדינו נדגול, להרים דגל תורה ולשים שלום בפמלייא של מעלתכ' ובפמלייא דידן לקיים את האהבה.

כה דברי החותמים פה עיר אמשטרדם יע"א החונים על צבא קודש ק"ק הספרדים קהלא רבתא שנת נחפ"ש ה' דרכנו ונחקורה וגשובה בסדר כי כל האיש אשר הלך אחרי בעל פער"ר השמידו וכו' ואתם הדבקים בה' אלדיכם חיים כלכם היום.

הצעיר יצחק אבוהב ס"ט

- 1 כלומר פ' ואתחנן, שחלה בשנת תמ"ג בימים ט'-ט"ו במנחם אב.
- 2 בי"ז סיון תמ"ג לפ"ק פרסם גילוי-דעת זה: "אנכי הרואה גודל צרות תכופו" זו לזו ובזיונות אשר לא נתנו להכתב שבאו על הרב הגדול החכם השלם כמהר"ר דוד נר"ו אב"ד של אשכנזים פה אמסטרדם ואם שאני יודע ומכיר גדולת מעלתו נוסיף על רא"י זו שמועתו הטובה שכותבים עליו גאוני עולם וקציני ארצות ועתה נפל לבירא עמיקתא במקום דלית דין ולית דיין, כי קמו עליו אנשים ריקים ופוזזים להשטילו בדברים לא כן ומי יוכל לשער כמה וכמה בזיונות אשר העלילו עליו מידי יום ביום. וביען בצערו לי צער אני מעיר ומעורר לבב יראי ה' ואוהבי תורתו בכל מקומות ישראל שיקנאו קנאת ה' וחילול וביזיון התורה ושפיכת דם חנם ת"ח כמוהו ירבה בישראל. גם כאם שיצא או יצא איזה כתב שהוא בחתימת ידי שהוא נגד כבוד הרב הגדול הנ"ל אזי אותה חתימ' שקר היא ודברי כזב מאנשים המזלזלים בכבודו ובכבוד התורה אשר לא צויתי ולא עלה על לבי, כי נשבעתי בנדר על דעת רבים שלא לבוא על החת' בדבר קטן או דבר גדול שהוא נגד הרב. ולאמת הדבר כתבתי היום י"ז סיון באמ"ת לפ"ק. הצעיר יצחק אבוהב. באר עשק, חמ"ד תמ"ד; ספר היובל לסוקולוב, עמ' 476. ועיין על עמדתו של אבוהב וחכמי הספרדים באמסטרדם גם בשו"ת אהל יעקב לר"י ששפורטש, סי' ע"ה, דף ע"ט-פ"א. הוה גם לעיל ע' 153, הע' 4.

זעירא דמן חברייא ע"ה יעקב ששפורטש ו ס"ט הצעיר שלמה די אוליוירה ס"ט

שו"ת אהל יעקב מאת ר' יעקב ששפורטש, אמסטרדם תצ"ג, סי' ע"ו, דף פ"א פ"ב. וזו הכותרת שניתנה לאגרת בספר: "לרבני וגאוני פולין על מה שכתבו חרמות ונידויים על סתם מוציא דיבה על הר"ר דוד מלידה שהיה בכאן רב בק"ק אשכנזים פה עיר אמסטרדם יע"א בשנת נחמשיה דרכנו ונחקרה ונשובה וכו'". התשובה נעתקה גם בס' תולדות הגאון ר' דוד לידא וללה"ה מאת א. א. אייזנר, ברסלא תרצ"ח, ע' 17-23 ועיי"ש גם על פרטי המחלוקת.

ת"א. "איזה יחיד שנתן ביערסלב תמ"ג ל' עבור הקהל לסילוק כרנא דמלכא, או שחטפו ממנו על איזה יריד, החטיפה הי' במשך הזמן מיערסלב תמ"ג עד פסח תמ"ד, אזי יתחשב הרווחים מיום הנתינה עד יום חצי אדר ראשון תמ"ה עז"ה מכל מאה זה' עשרים זה' לשנה. ומהיום והלאה יעלה רוחים על חובות אלו עז"ה ממאה זה' שנים עשר זה' לשנה".

פנקס קהל פינטשוב, דף ק"פ ע"א.

ת"ב. "אלף שס"ח היה אסגנציות מיערסלף תמ"ג אגוסטוס ועוד תנ"ח ט' ג"ח מלבוב מיאנווריש תמ"ד, דהיינו הסגנציות היה על סך אלף תצ"ח ט' וע"ז גיכה אלף ליט ט' מה שה — אסגנציות על גליל סוזון ועל ק"ק ווענבראוויי ועל טיקסין באוסן — — תנ"ד ט' כנ"ל. סך שני אלפי ל"ח ט', נוכה מזה ח' ט' מה שניכה ע"י אסגנציות מה שני"ח אלופי מנהיג[י] גליל יצ"ו נשאר אלף תרל"ח ט'; ועוד ק' ט' ע"י הוצאות סך אלף תשל"ח ט'".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 28, סי' 48; מתוך פנקס פוונא, ספר הזכרונות III, דף י"ד ע"א.

ת"ג. "ביום ב' ח' אלול תמ"ג לפ"ק, "ביערסלב ביומא דשוקא" הסכים להדפסת הס' שבתא דריגלא "הקטן מנחם מענדל בן לא"א ר"מ ז"ל החו' בק"ק קראטשין".

ס' שבתא דריגלא, דרושים מאת ר' צבי הירש בר' ירחמיאל חאטש דיין מקראקא, פיורדא תנ"ג. — לא ידוע אם המסכים השתתף גם במושב הועד.

ת"ד. ועד לי"טא נתחייב לפרוע בשנת תמ"ג לועד הארצות סך 1000 זהו'. השוה לעיל ע' 174.

שנת תמ"ד

תטו. הרב המאור הגדול המופלג כבוד מוהר"ר מאיר בהמאור הגדול מוהר"ר יונה תאומים⁵ זצ"ל מגדיל ומפליא חסדו בזריות נמרץ מאד להדפיס הספר נחמד העין יעקב עם חדושי אגדות ופירוש המאור הגדול המוסמך מוהר"ר יאשיהו פינטו,

1 משנת תמ"א באמסטרדם, נפ' תנ"ה. ע' קיורלינג, Biblioteca Esp.-Portug. Judaica, 98; חשוה גם י. ס. סילוא רווא, Lets over Chagam Jacob Sasportas — 1610 — 1698 — en zijn tijd (הדפסה מיוחדת מתוך Weekblad voor israelitische huisgezinnen).

2. חכם דק"ק הספרדים באמסטרדם, נפ' תס"ה. ע' קיורלינג, שם, 79. 3 צ"ל: יום ה'.

4 ידוע לנו באותו זמן ר' מנחם מנדל בר' זלמן אב"ד ור"מ בק"ק קראטאשין (נפ' שם בשנת תמ"ט). ע' ברגר 1907 MGWJ, 371, ואולי צריך כאן לקרוא: "ר"י" במקום "ר"מ".

5 אב"ד דק"ק ואלקווי. אח"כ בסלוצק ובפינסק. נפ' לפני שנת תס"ג. ע' באבער, קנ"ש, סי' קס"ד; ספ"ל ותוס' ומלואים לספ"ל, מפתחות האנשים ערך יצחק מאיר בר' יונה.

מתפעל בדפוס נאה ומשובח דק"ק אמשטרדם, אשר בלי ספק יקוים בספר נחמד הנ"ל זה אלי ואנוהו ויגדיל תורה ויאדיר, להיות לומדיה עתירי נכסין ועתירי פומבי אלה בעלי אגדה. וגדולים המתעסקים בסיועת הזלת כספים ה"ה הנכבדים וחשובים האלוף המרומם הראש ומנהיג והקצין כהר"ר יצחק זעקיל בן המנוח כהר"ר אלי בן הרב המופלג כמוהר"ר מרדכי מאדל סג"ל איטינגן מווינא בצירוף המחברים לטהורים הנכבדים הגבירים כמר יוסף עטיאש וכמר דוד תרתאס², אשר גם המה ברוב זריותם ונקייתם עוזרים ומתפעלי להדפיסם בתכלית היופי כנ"ל. תשואת חן חן ואפריון נמטי לכל עובדי מלאכת ה' הנ"ל באמונת אומן. ובאלה חפצנו בתוקף גזרותינו גזרת נח"ש ובנידוי שמתא ששום אדם בעולם לא ידפיס הספרים הנ"ל. הן העין יעקב לבדו או עם כל הפירושים הנ"ל באותיות קטנות או גדולות בשום ערמה או תחבולה. הן העין יעקב עצמו או אחרים, במשך חמשה עשר שנים מיום שיוגמר הספר הנ"ל. ואם יעבור אחד ויתנו להדפיסו, זולת העונשים הנ"ל לא יובא אחד למדינתנו בחרם הנ"ל על הקונים והמוכרים. ויד הרב הנ"ל ובאי כוחו יהיו תקיפים מוכנים מזומנים בלי שום שאלת אדם בעולם למעבד דינא לנפשיה. לעשות בספרים הנ"ל המובאים כרצוננו, כי כן ראוי ונכון לעשות לגדור הפרצה. ועל סמך דברינו אלה יסמכו הפועלים טבא כעל עיר מבצר, ששום אדם לא ירום ידו להזיקו בנדון הנ"ל.

כה דברי האלופים הקצינים רוזני מנהיגי ארבע ארצות יצ"ו בועד קודש ביומא דשוקא. שהוא זמן קהלה לכל היום יום א' שלש עשרה לחדש תשרי תי"ו מ"ם דלי"ת לפ"ק פ"ק יערסליב.

נאם מאיר בלא"א הרב המופלג כמוהר"ר דוד יוסף כץ זצלה"ה מקאליש
הקטן אברהם בלא"א מוהר"ר נתן סגל זצלה"ה חתן הגאון מוהר"ר יהושע זצלה"ה
ונאם הק' יששכר בער בלא"א הרב הגדול בדורו כמוהר"ר יהושע העשיל מקראקא
אליעזר בלא"א מוהר"ר אברהם יחזקאל ז"ל מפוזנן
ונא' הצעיר מנחם מענדל יכונה בא"א הרב החסיד מוהר"ר יחיאל מיכל ש"ן מלבוב
ונאם יצחק בלא"א מוהר"ר יהודא ליב ר"י תעמרלש מלובלין
ונאם הקטן אפרים פישל בא"א מו' הרב הגדול מהור"ר ארי' ליב זצ"ל מלאדמיר
יהודה ליב בלא"א הנעלה כהר"ר חנוך הענא ז"ל מפראגא
נאם הקטן שמואל בלא"א ה"ה הרב החסיד מהר"ר חיים מנחם ז"ל מגליל פוזנן³

1 ר' אלי' היה דיין באלטונה ונפ' שם בשנת תע"ג. נקרא "אלי' וויגרי". עי' וויכשטיין, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, כרך א', ע' 371, 435, 539.
2 בן אברהם די קאסטרו. מדפיס אמסטרדמי, השוה בלום, The economic activities of the Jews in Amsterdam, 52-53; פרידברג, תולדות הדפוס העברי באירופא (אנטוורפן 1937), ע' 31-33.
3 חתום בי"ז שבט תמ"ד בין פרנסי גליל פוזנא בוועד שטרים בפו"ג. עי' באר עסק לר' דוד לידא, דף ז' (= ספר היובל לסוקולוב, ע' 473). השוה גם לעיל סעיף רס"ה.

[עין יעקב] כחנות אור על ס' עין ישראל עם חידושי אגדות מאת ר' שמואל אביד ורי"מ דק"ק אוסטרסא, אמסטרדם תמ"ד. — מלבד החתומים על ההסכמה הנ"ל נוכחו כנראה בועד ירוסלב תמיד: (1) 'אשר בלא"ה הקצין הקדוש מוהר"ר יצחק הי"ד זצ"ל חונה פה ק"ק בעלז' (על סמך הסכמתו לס' כסף נבחר, דרושים על התורה מאת ר' זעליג ב"ר יצחק מקאליש, אמ"ד תע"ב, ביום י"ב ז' תשרי תמיד פה יריד יערסלב); (2) 'הק' צבי הירש החונה פה ק"ק לובלין והגליל' (על סמך הסכמתו לס' שחישות ובדיקות 'אשר כבר נדפס בק"ק בלובלין ע"י המחבר בשנת תמ"ה לס"ק בהסכמת ד' ארצות ונשנית בשביל דינים מחודשים) — ע"י אברהם בן המחבר — וקרא אותם מאכלת אברהם, פסדימ תע"ג: — — ע"כ מגוי' וגמורה מפי חכמי התלמוד היה גאוני ארץ דד"א יצ"ו בועד יערסלב העבר ליתן הרשות להדפיס החבור הנ"ל — כ"ד החותם לכבוד התורה היום יום ר' כ"א אייר תמ"ה לפ"ק ור' יצחק מגזע שפירא אשכנזי הגר בק"ק לובלין' (על סמך הסכמתו לס' הגליל: יגס אנכי הייתי באסיפות הרועים בין גדולי רוזני היה ועלתה הסכמה ככל הנ"ל; ואולי גם ר' יארי' ליב מבית לוי' (שם: 'עיינתי — וישרו בעיני כ"ד יום ה' ר' אייר תמ"ה). השוה היילפרין, 'קרית ספר', שנה י"א, ע' 264.

תטז. הערט צו קהל הקודש דא לאזין הגאוני' הרבנים יצ"ו ורוזני קציני מנהיגי מדינות דד"א יצ"ו מכריז ומודיע זיין בכל תפוצות ישראל בקנאם קנאת ה' צבאות אונ' זיין תובע ביקריה דת"ח גדול ובר אבהון ה"ה הרב הגדול והמופלג כמוהר"ר דוד יצ"ו אב"ד ור"מ דאמשטרדם, אשר שמו נודע בשערים שערי ציון המצויינים בהלכה, והוא מפורסם בשמו כשם הגדולים אשר בארץ, ראש למיוחס ארץ מכל צידי צדדים. מאחר דז עש זיין אויף גישטאנין באמשטרדם אנשים רעים וחטאים ימח שמם וזכרם, אונ' האבין מטיל מום בקדשים גיוועזן ואויבים דאפקי לקלא, דברו סרה, שקר ענו בו, הכל יפצה פיהם, חץ שחוט לשונם נגד כבוד הרב הגדול הנ"ל, וכדי להסיר המכשיל הזאת האבין כבוד האלופים רוזני מנהיגי ארצות יצ"ו וכבוד המאורות הגדולים הגאוני' דמדינת פולין ומדינת ליטא², דיא זך פר זיך גיגומין נוקם צו זיין

1 השוה לעיל סעיף ת"י.

2 הכוונה ל"כתב גלוי ומפורסם" מיום ו' י"ג טבת תמ"ד החתום ע"י מ"ב רבנים מפולין וליטא, "ספק חרוץ על אנשים רעים וחטאים מן המקוצים שבמתנה אשכנזים באמשטרדם אשר יצאו נצים ונצבים מדברים עתק בהרב הגדול מוהר"ר דוד נר"ו אב"ד דאמשטרדם — ומתחילה באו מנהיגי וראשי ק"ק אמשטרדם ברוב בקשות והפצרות אשר הפצירו בגאוני' עול' הארצות ורוזני קציני מנהיגי ארצות בהתעוררות נמרץ לקנא קנאת ה' צבאות — — וכבר הרגישו והתעוררו על זה כבוד האלופים קציני רוזני מנהיגי ד' ארצות פולין וכבוד המאורות הגדולים המופלגים הרבנים מורי צדק דד"א יצ"ו הנ"ל באו אחריהם ומלאו את דבריהם — — יסו דברו כבוד החכמים מורי צדק דד"א יצ"ו בתוכחתם, שהאומר הנו רבנן וכו' הרי זה אפיקורוס. — — והנה כאשר שהמה בעצמם באו ברוב בקשות והפצרות אשר הפצירו מנהיגי אמשטרדם בגאוני' ורוזני ארצות יצ"ו בהתעוררות נמרץ לקנא קנאת ה' על הפושעים והמורדים, ואחר כך נחפזו קצתם ממנהיגים הנ"ל והיו בקושרים עם המורדים הנ"ל — — הרצנו גזר דין על כל מתנגדי של הרב הנ"ל — — אנחנו מחרימים ומבדילים ומפרישים אותם מקהל הגולה — — כל העושים הנ"ל יחולו עליהם ועל כ"ב כל זמן שלא יבואו בעצמם במקליהם ובתרמיליהם וכל לחם צידה יבש נקודים לפני כבוד המאורות הגדולים המופלגים הרבנים מורי צדק דארבע ארצות פולין יצ"ו לקבל דין על המעשים הרעים והחטאים אשר עשו.

באגרת מיום ה' ח"י שבט תמ"ד הצטרפו גם אלופי קציני ק"ק קראקא וק"ק סוזנא וק"ק לובלין אל כל הנ"ל: "עצור במילין מי יוכל להתאמק לכל הנצבים ונצים לקראת ההוא גברא רבא וקירא — — ועמדנו למנין גדול להפרישם מעדת ישראל בתרמות ושמתות, כמבואר באר היטב בכל הכתבים שביד הרב הגדול מהגאוני' הרבנים דד"א — — וכבר קדמונו האלופי' הקצינים הרוזנים אפסי וארץ מנהיגי

אן דיא אנשי בליעל, דיא דא האבין מבזה גיוועזין בכבוד התורה ואכסניה ומשפחות גדולות בישראל, כמבואר בפתקא דשמתא של הגאונים והרוזנים דד' ארצות יצ"ו. ומאחר דז דיא רשעים זיין עומד במרדם במצחם הנחושה, אונ' זיין מוסיף חטא על פשע, אונ' זיין מבזה בכל המדינו' דעם ת"ח גדול הנ"ל מיט שקרים וכתבים מזויפים, אז וויא עש אלש איז מבורר גיווארין כשמש בצהרים מעשיהם הרעים וכתביהם המזויפים, יסכרו פי דוברי שקר, אוי להם ולנשמותיהם, כי גמלו רעה לנפשם. בכך באנו בהסכמה אחת במנין גדול, אונ' מיר זיין מצרף כל החרמות והנידוים והשמתות וואש גישעהן איז ע"י גדולי הדור מימות חרם יב"ן אונ' מיר זיין מחרים ומנדה בכל חומרות חרם יהושע בן נון אונ' זיא זיין מוחרם ומופרש ומובדל מכל קדושת ישראל בעה"ז ובעה"ב, פפ"ך, י"ן, בב"ז, ואסור לכל אדם לעמוד בד' אמות שלהם, ולא לעשות עמהם שום משא ומתן בעולם, ולא להתחתן עמהם, ולא ליתן להם לינת לילה בשום בית ישראל, ולא לבקר אותם בחוליים, ולא לקבורם בבית הקברות של בית ישראל, קבורתם קבורת חמור, וכדומן על פני השדה יהיו, והעובר ח"ו אפי' על אחד מכל הדברים הנ"ל הוא כמהם ובכל עונשם הנ"ל וכל אלות הכתובים במשנה תורה יחולו על ראשם, וביחוד אנשי רשע ופשע המוזכרים בבתי דינים שביד הרב הגדול הנ"ל והמה בכתובים, מניס קעזר, בנימין בן הירש שוחט, ר' שמואל ארגליר, ור' ניסן¹, ואייזק כהן², דיא זיינן מוחרם בכל חומרות חרם הנ"ל ובכל אלות הכתובים בתורה. גם י"ב אנשים רשעים דיא דא האבין עדות שקר גיזאגט בפני השררה יר"ה על הרב הגדול הנ"ל, וואש לא נראה ולא נשמע איז גיוועזין מיום הוסדה הארץ, אונ' האבין בעו"ה מחלל שם שמי' גיוועזין, דז זיא האבין פאלש גישווארין פר השררה יר"ה, ואילו הן הרשעים: מאזש שמואלש, שמשון בר יעקב, אהרן יוזפס³, יעסיל סימש, גומפרכט בר אהרן, מנלי יאקבש פון גארדין, הירץ אייזקש, משה הענה, בנימין בן הירש שוחט, יוסף האס, שמועל⁴ אייזקש, יעקב פלעש⁴ דיא אלי זיין מוחרם בחרם חמור הנ"ל ובכל העונשים הנ"ל.

ד' הארצות יצ"ו בהתוועדות ביערסלאב בצירוף כבוד המאורות הגדולים והרבנים מורי צדק בתמוצות ישראל במדינת פולין ומדינת וליטא — — ולהבדילם מעדת ישראל עד שיקימו ככל הנחרץ עליהם מגאוני ארצות ורבנים הגדולים — — הלא כה דברי אלופי קציני רוזני מנהיגי קהילות ראשיות דד"א פולין". גם ב"וועד גדול שטרים" בסוג הוכרו על כל הנ"ל ודבר ההכרזה אושר באגרת מ"ו שבט תמ"ד. עי' באר עשק לר' דוד לידא, דף ה'ו'; פריימאן, ספר היובל לטוקלוב, ע' 466-473.

1 השוה שו"ת אהל יעקב לר"י ששפורט, סי' ע"ה.

2 מעשירי האשכנזים באמסטרדם. עי' בלום, The economic activities of the Jews in Amsterdam, ע' 62, 210, Appendix C VI.

3 Aron Josef נמנה, בשנת 1674, בין עשירי האשכנזים באמסטרדם. עי' בלום, שם, ע' 210.

4 Jacob Fles נזכר בשנות 1700-1704 כסוחר בכותן, בד, קנמן, פלפל, עצים וסבון. עי' בלום, שם, Appendix C.

גם איין טייל מנהיגים דיא דא האבין לאזין איין כרוז טאן בבה"כ על הרב הגדול הנ"ל על לא דבר ולא חמס בכפו. וואש ווידר דת תורתינו הקדושה איז, אונ' וואש ניט גישעהין איז מיום הווסדה הארץ בכל תפוצות ישראל, יודעים את רבונם ומכוונים למרוד בו, הלא המה העומדים על הקללה: יחיאל ווירמש, מניש קעזר, אברם מילנר, הירש פוזנר, אייזק כהן, אוז זיין זיא בכל חומרות חרם הגדול הנ"ל, ובכל אלות הכתובים בתורת משה כל ימי חייהם, ואפילו אחר מותם יהיו עצמותיהם מגולגלים בנידוי ביז זיא ווערין מקיים זיין וויא אין כתב של הגאונים והרבני' שטייט, ודבר אחד לא יפול ארצה. אונ' וועלכר הן קרוב והן רחוק, הן מאשכנזים אודר משאר ארצות בק' אמשטרדם וואלטין זיא נושא פנים זיין ח"ו, אונ' וואלטין עובר זיין אפי' על דבר אחד המוזכר לעיל, אוז איז דר זעלביגער מוחרם ומנודה, מופרש ומובדל מכל קדושות ישראל בעה"ז ובעה"ב, ורבעה בו כל האלות הכתובות במשנה תורה עד השמדו, ומחמת בזיון הבזוי האט מען אים בזונדר גשטעלט דעם פושע ר' יוסף שמש, דער דעם כרוז על הרב הגדול יצ"ו האט גיטאן, אונ' דער יוסף איז מוחרם ומנודה ומופרש ומובדל מקהל הגולה בחרם יב"ן ורבעו בו כל האלות הכתובות בתורת משה, אונ' טאר קיין שירות האבן בשום קהילה מתפוצות ישראל אז איינר דער מוחרם ומנודה איז מהגאוני' ורבנים ורוזני ארצות יצ"ו, ויחולו עליו כל הארורים שבתורה אונ' האט קיין תרופה בעולם אם לא הרב גדול הנ"ל ווערט אים מוחל זיין באיזה אופן שירצה. יישר כחם ויישר חילם של האלופים רוזני קציני מנהיגי הקהילה הקדושה ק"ק לובלין יצ"ו דש זיא האבן דן גיוועזין בעל הבית שלהם, סענדר מוכר בשמים, בפסק חרוץ כראוי לו על ביזיון דברים שביזה הרב הגדול הנ"ל כאשר הוא מפורסם הפסק חרוץ הנ"ל ממש בכל מדינות פולין, וגזירתנו דז מען זאל דעם כרוז מכריז זיין בכל קהילות קדושות בישראל ג"כ בכל תפוצות ישראל למען יתפרסם שמם של רשעים בעולם לקלון וידעו כי יש אלהים ושופטים בארץ וכל העם ישמעון ויראון ולא ינידון עוד.

באר עשק, לר' דוד לידא, דף ז'; מריימאן, ספר היוכל לסוקולוב, ע' 473-475. התאריך לא מורש, אולם כתב "המאורות הגדולים הרבנים דמדינת פולין ומדינת ליטא" הנזכר בחוך הכרוז הוא מיג טבת תמיד (השוה לעיל ע' 195, הע' 2) והקונטרס שבו נדפס הכרוז שלפנינו הופיע ביום ב' ד' אלול תמיד, מכאן שהכרוז יצא או ביריד גראמניץ בלובלין בחודש אדר או ביריד ירוסלב בחודש אב-אלול. אחר נוסח הכרוז ניתנו בקונטרס אישורים של רבנים ושמשים המעידים, שאמנם הוכרו הכרוז בכמה מקומות: יכל הנ"ל הוכרו פה וועד גדול שטרים במדינת פולין גדול בהסכמה שלנו בתוקף גזירתנו להאכילם את פרי מעלם. נאם הצעיר יצחק בלא מוהר"ר אברהם זיל החוני בקיק פוזנן והגליל. להודיע לרבים דברי קושט ואמת שהכרזתי ברבים הכרוז הזה פה קהילתינו הקדושה קיק פוזנא. נאם דוד בן הקדוש הר"ר יצחק הי"ד וצלה"ה נאמן ושמש פה קיק פוזנא יצ"ו. להודיע שהכרזתי כרוז הנ"ל בבה"כ הישנה, נאם משה שמעון בלא מוהר"ר זנוויל אשכנזי שמש פה קיק קראקא. גם אני הכרזתי כרוז הנ"ל פה קיק קראקא בבה"כ החדשה נאם הקטן מרדכי ר' שלמש ר' ליב ר' משה ר' יוחנש שמש. גם אני הכרזתי ברבים כרוז הנ"ל בבה"כ ר' אייזק יעקלש זיל נאם הקטן משה ר' שלמש שמש. גם אני הכרזתי הנ"ל פה קראקא שמש בבה"כ הגבוה נאם שמואל זנוויל בלא מוהר"ר הגדול המנוח

מוהר"ר משה זצ"ל שמש. גם אני הכרתי בפקודות האלופים יצ"ו בבה"כ החסיד מוהר"ר וואלף סאפרש נאם יום טוב שמירא שמש. גם אני הכרתי כרוז הנ"ל בבה"כ דקופה נאם מרדכי בלא"א מוהר"ר יחיאל מיכל זצ"ל שמש. הכרתי כרוז הנ"ל פה ק"ק לובלין בפקודות האלופים רוזנים ראשי מנהיגי הקהילה בצירוף המאור הגדול המופלג ר"מ ואב"ד דקהילתנו יצ"ו בבה"כ הגדולה נאם יששכר בער בלא"א האלוף מוהר"ר שמואל אליעזר זצ"ל שמש.

ת"ז. מבלעדנו יענה אלהים את שלום האלופים ישרי לב ראשי מנהיגי ויחידי דק"ק אמשטרדם יצ"ו. כבר יצא מוניטין של הרב הגדול המרומ' נ"י כמוהר"ר דוד אב"ד ור"מ דקהלתכם יצ"ו בכל המקומות והארצות אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע ושמו נודע בשערים, וכבר נתברר ונתלבן צדקת הרב הגדול ורשעת הרשעים הנקובים בשמותם בכתבי הגאונים הרבנים ורוזני הארצות יצ"ו, וכהיום הולך ונוסע הרב הגדול הנ"ל לאיתנו הראשון למקומו ובאשר נשמע לאזנינו קול חרופים וגדופים, גם נשמע המתפארים בגיזומים על הרב הגדול הנ"ל, בכן אנחנו מתרים בכם בהתראה מפורסמת שהיא במקום כמה התראות, שכל הכתבים מאתנו יהיו שרירין וקיימין הן מגאוני ארץ הן מרוזני הארצות יצ"ו, ואל יפול דבר ארצה, ושישב הרב הנ"ל במנוחה שלמה ובכבוד גדול הראוי לו, ובאם ח"ו יגיע להרב הנ"ל איזה העדר כבוד בדיבור או במעשה, בממונו או ח"ו בגופו, אזי תדעו נאמנה שנצא נגדכם בחרף חדה כאשר יצא הרשב"א נגד כל מדינות פרובנציא, אכן אם יפיסו להרב הגדול הן בממון להחזיר לו דמי הוצאתו ובושתו ופוגמו [— —], אזי נתירם מן החרם שבכנופיה, והשומעים לדברינו ישכן בטח. כ"ד המאורות הגדולים דד' ארצות.

באר עשק לר' דוד לידא, דף ט' ; ספר היובל לסוקולוב, ע' 477. התאריך והחתימות חסרים. הערת המד"ל יחתימת ידיהם כבר נדפסו למעלה אינה מדויקת, כי למעשה לא נדפסה בחוברת שום תעודה רשמית של הועד על חתימותיה. על סמך הפסקא: "וכהיום הולך ונושע הרב הגדול הנ"ל לאיתנו הראשון למקומו", יש לשער שהאגרת נכתבה עם שובו של ר' דוד לאמסטרדם, היינו לפי פונקס שבאמסטרדם, בתחילת שנה תמיד, (השוה אייזנר, תולדות הגאון ר' דוד לידא, ע' 24, הע' 3). אמנם, ביכתב ביטול על איזה אנשים שהטעו קצת אלופי מנהיגי ק"ק פוזנא, מיום ט"ו מנחם תמיד נאמר: "ובהיות עבר עלינו איש קדוש הרב הגדול מוהר"ר דוד יצ"ו דרך חזרה לשוב לביתו ולפי זה יש לחשוב שחזר לאמסטרדם אך בסוף השנה. נראה לי שיש ליישב סתירה זו על ידי פסקא אחרת באותו הכתב: "ואין מופת גדול מזה שנתחתן עתה מקרוב עם גדולי יחוסי ופני הארץ בקהילתנו יצ"ו בעושר וכבוד"; שהותו של ר' דוד לידא בחודש מניא תמיד בסולין היתה אפוא בקשר עם ההתחתנות הזאת.

ת"ח. מי ששיכן את שמו בבית עולמים, הוא ישכין ביניהם אהבה ואחוה לאורך ימים, עד עמוד הכהן לאורים ותומים, אתם האלופים ראשי ומנהיגי ויחידי הקהלה דק"ק אמשטרדם.

הרב הגדול המופלג נ"י פ"ה כמוהר"ר דוד אב"ד ור"מ שלכם נגש לפנינו באנחה במרירת ושברון מתניו בדמעות שליש בוכה ומבכה אחרי עמו על העלבון הגדול והנורא אשר איזה אנשים מקצה מחניכם המקוצים שבכם מעליבים אותו וממרקים כל

רעתם מעשים אשר לא נעשו תחת השמש. ומעולם לא עלה על דעת שום אדם לחשוב מחשבת פיגול וזרה כזו וכ"ש להפך זממו ולהוציא מחשבתו הרעה אל הפועל, איך אנשי בליעל יצאו נצבים בקומה זקופה והדפיסו בדפוס כתבי שטנה ואון דברי שוא ומדוחים אשר לא שמעם און מעולם ואין להוציא משפה ולחוץ על הפחות שבישראל, ואף כי על גדול כמותו ירכה בישראל אשר מעודו מוחזק ומושלם ומוחזק בתורה ובחסידות כאחד מגדולי ישראל, וק"ו בנו של ק"ו להרים יד במופלג וגדול כזה, ולעשות רשע ופשע כזה להדפיס בעט על צדיק עתק. אוי לאזנים שכך שומעות, לא יאומן כי יסופר שרבים וכן שלמים מתוככם יודעים ומרגישים ברשעת הרשעים ולא מיחו, הנה פליאה דעת נשגבה לא נוכל לידע ולירד לסוף דעתכם. ולולי שכבר יצאו כתבים שונים מן מעלת כ"ת אל רוזני קציני מנהיגי ד' ארצות בצירוף כבוד המאורות הגדולים המופלגים מורי צדק דד"א דברי בקשה לשבר זרוע רמה של מתנגדי הרב הנ"ל מוציאי דבה יסכרו פיהם, לא היינו מעלים על דעתנו להאמין דברים זרים ושערוריה כאלה, השתוממנו על המראה פני להבים פנינו ואמרנו שעל אלה לא תתנקם נפשנו עם כבוד שאר קהלות ראשיות שבכל תפוצות ישראל, אשר בוודאי יתמרמרו על המעשה ויתבעו ביקריה דת"ח גדול הנ"ל. ע"כ קמנו ונתעודדנו לעורר את רום מעכ"ת בהתעוררות נמרץ, אם אמת נכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל שהדפיסו עתק לשונם ולעג שפתייהם ועדיין לא יצאו לאויר העולם והנה הם באמתחותיהם, אוי ידונו מעכ"ת כתבי עמל ואון הנדפסים ההם בדין שרפה ויזורים על פני המים שלא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם. ועל המעשה אשר זממו ועשו יהיו מוחרמים בכל חומרות חרם עד שיקבלו דינם לפני כבוד שלשה רבנים גדולים דק"ק פראנקפורט² ודק"ק המבורג³ וק"ק וירמ'ש⁴ בנידון הדפסות כתבי און הנ"ל ואם עשו כאשר זממו לעשות ויצא טבעם בעולם ונשתלח ממקום אמשטרדם וחוצה כדי לבזות איקונן של הרב הגדול הנ"ל הרי הם ארורים לה' אלהי ישראל ורבצו בהם כל האלות הכתובים במשנה תורה, והחרמות של יב"ן ואשר החרימו כל גאוני ארצות עליהם ועל כל אשר עמהם בקושרים ובעצתם הרעה ועל כל הרואים שבק' אמשטרדם ובולמים פיהם מלמחות בשם ומלבטל מעשיהם, ואתם הדבקים בה' אלהי ישראל מחויבים להחזיקם בחרמות ושמחות וארורים הנ"ל, ולא יכוננו בשמות ישראל עד עומדן לדין עם הרב יצ"ו ויקיימו מה שיפסוק ביניהם. זו ואין צריך לומר זו שהרשות להרב הגדול הנ"ל להביא דברינו אלה ושאר דברי הגאונים וראשי הקהלות לבית הדפוס להדפיס דברים כהוויתן ולפורם בכל תפוצות ישראל, כדי שכל אחד מישראל אשר יבא לידו איזה

1 לא נשתמרו.

2 ר' ישעיה בר' שבתי הלוי הורוויץ. עי' הורוויץ, Frankfurter Rabbinen, חלק ב', ע' 53.

3 ר' משולם זלמן מירלס ניימארק. עי' דוקעס, או"ה למושב, ע' 8.

4 ר' משה בר' אהרן תאומים. עי' עיר הצדק, 150-128. והשוה גם לערויון, נפשות צדיקים, 72.

רשימה מאותן דברים שגדפסו בדפוס אנשי בליעל הנ"ל יקרענו וישליכם אל האב
ועל כבוד ראשי' ורבנים שבקהלות אשר המצא ימצא שמה מהדברים הרעים המאוסין
ההם מצוה קעבדו לצוות לדונם בשרפה ולהכריז בפומבי על הפושעים הנ"ל שמתא
ונידוי וחרם הנ"ל ולמזח תמיד יחגרום הקללות ושמתות הנ"ל עד שיעמדו לדין עם
הרב ויקבלו דינם הקשה. ואם ח"ו וחלילה לא ינהגו מכ"ת ברשעים הנ"ל הבדלות
והפרשות הנ"ל וישאו להם פנים בשום ענין, אזי אתגלאי למפרע שיד השרים והסגנים
במעל הזה בראשונה. בכך ידעו מכ"ת נאמנה שכל חכמי ישראל בכל תפוצות ישראל
בגולה יקנאו קנאת ה' צבאות וישלחו בכם נחשים צפעונים אשר אין להם לחש. חויה
דרבנן דלית ליה אסותא ויגזרו אומר להדפיס בכל הדפוסים החרמות ושמתות ונידויים
וארורים לארר אתכם ולקלל אתכם בכל בתי כנסיות שבכל תפוצות ישראל וכאשר
נעשה בימי הרשב"א במדינת פרובינציה ומוכיח לאדם אחר חן ימצא, אהובינו תנו
כבוד לה' אלהי ישראל והכניסו דברינו אלה להשקיט להשתיק הריב הנ"ל, להכריח
את מתנגדי הרב הנ"ל לציית דין ולקבל דין כדי שלא ישאר אפילו רשימה קטנה מן
החרון האף הגדול הזה. וידעו כ"ת נאמנה שנפנה מכל עסקינו ולא נעסוק אנחנו וכל
עדת בני ישראל כי אם בכם בנפשנו ובמאודנו עד שידינו יד כל הארצות קציני
ורבני ד"א מגיעים לעשות מעשים אשר לא נשמע מעולם בשום קהלה. וכתב זה הוא
התראה מפורסמת במעכ"ת על כל הדברים הנ"ל שאין עונשים אלא מזהירין ולשומעים
יונעם ועליהם תבא ברכת טוב. כ"ד האלופים רוזני קציני ראשי קהלות ד' ארצות יצ"ו.

פריימאן, ספר היובל לסוקולוב, ע' 477-479; מתוך באר עשק לר' דוד לידא. התאריך והחתימות חסרים.
ביכתב ביטול של איזה אנשים שהטעו קצת אלופי מנהיגי ק"ק פוזנא' מיום ד' סיו' מנחם תמיד כבר
מדובר בלשון עבר יעל הכתבים הגדפסים באמשטרדם מלאים שמץ ודופי, גם בעסק חרמות מגאוני
ורבני כל מדינות פולין ויש לשער שאגרת זו של הועד, שנכתבה עוד לפני שהגיעו הכתבים לפולין,
נכתבה זמן קצר לפני כן. — הערת המו"ל בשולי התעודה: "חתימותיהם כבר הובאו למעלה בדפים
הקודמים אינה מדויקת, שכן לא באה בחוברת אף תעודה רשמית אחת של הועד על חתימותיה.

תי"ט. גזירתינו גזירת נח"ש על כל המדפיסי' שישמעו להרב המאור הגדול נ"י פ"ה
כמהר"ר דוד יצ"ו אב"ד ור"מ דאמשטרדם להדפיס לו כל הכתבים והפסקים
שבידו אשר חתומים עליה' המאורות הגדולים הגאונים והרבנים מ"צ דכל מדינות
פולין ודמדינת ליטא וכתבים של קציני מנהיגי ארצות וראשי קהילות והגלילות
יצ"ו. וישלחם הרב הגדול הנ"ל בכל תפוצות ישראל להודיע להשמיע לרבים צדקת
הרב הגדול הנ"ל ולהרשיע את הרשעים מקצה המחנה דאמשטרדם המבוארים לקמן.
אשר עמדו נגדו במצחם הנחושה שלא כדת של תורה וחילול השם, ודבר א' לא
יפול ארצה.

כ"ד המאורות הגדולים ד' ארצות פולין החתומים לש"ש לכבוד התורה וכבוד אכסניה.

באר עשק לר' דוד לידא, בשער החוברת: פריימאן, ספר היובל לסוקולוב, ע' 459. התאריך לא פורש,
אך החוברת עצמה נדפסה, ככתוב בשער, ביום ב' ד' אלול תמיד ויש לשער שהסכמת הועד

להדפסתה ניתנה זמן קצר לפני כן, אולי ביריד ירוסלב (אב-אלול) אותה שנה. אשר לחתימות מעיר המול: יחתימת ידיהם מובאים לקמן בצרוף חתימות ראשי הקהלות: למעשה לא באה בחוברת שום תעודה רשמית של הועד על חתימותיה. השה לעיל סעי' תס"ח-יח. - בהקדמה לכאר עשק מציין ר' דוד לידא שרבני ועד הארצות הם שיעצו לו להדפיס את הקונטרס: יע"כ הסכמתי לדעת המאורות הגדולים גאוני ארצות אשר יעצוני להדפיס הכתבים ופסקים הללו.

תכ. "זאת יהא לזכרון לפנינו הכרגא דמלכא ששלמנו מאייר תמ"ד לפ"ק לחשוב עם אנשי ק"ק סווארזענץ, באייר שלמנו רטי טרימא מייא סך ארבעה מאות וחמשים זהו. עוד שלמנו ארבעה מאות ע"י איסגניציאה שהיה בקאליש. עוד ביצרסליב שלמנו ע"י ר' יוזפ' ור' משה סך ששה עשר מאות זה. עוד שלמנו להאלוף מוהר"ר בועז משידלוב בערך ח' מאות וחצי ז'; עוד איסגניציאה לר' דוד דורא¹ סך שלשה מאות זה; עוד כרגא דמלכא ששה עשר מאות - - עוד - -

לוי, NM, חוב' ב', ע' 29, סי' 50; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות III, דף רנ"ט (רע"ב) ע"א.

תכא. "תמיד בכל יריד מיר בקיץ מידי שנה בשנה עד וועד להבא אי"ה יהי נגבה שם חמשים סכומות מדינה לפרעון פולין". - "כשיהי' נעשה גביו' במדינה אין לשום קהלה לנכות מגביה שלהם על שום הוצאו' שיהי' להם על המדינה אם לא כשיסלקו לפרעון פולין או גלגולת או פאווראטני, וגם הוצאו' שיוציאו על זה והוצאו' הג"ל יהי' ע"פ התיקון, אזי לנכות כנ"ל מהגבי' הג"ל. - - ופרעון פולין כנ"ל לא יקובל בחשבון אם לא ע"פ הכתב מאלופי הדייני' שבירידי' או בקהל' שנסתלק החוב ונכתב קבלה על גוף הש"ח".

פמ"ל סעי' תשפ"ה, תשפ"ו.

שנת תמ"ה

תכב. בהתועדות שנתקיימה בחודש תשרי תמ"ד בירוסלב נוכח הל"ל בלא"א נסתלי 2 חונה פה ק"ק זאלקווי מבורר מק"ק לבוב יצ"ו לע"ע.

על סמך הסכמתו מיום ה' ו' תשרי תמ"ה לס' שכתא דריגלא, דרושים מאת ר' צבי הירש בר' ירחמיאל חאטש דיין בקראקא, פיורדא תנ"ב.

תכג. מלך פולין יאן סובייסקי הודיע באגרת מיום 13 באפריל 1685 (=ט' ניסן תמ"ה) למועצת העיר ברסלא, ש"הכופרים יהודי מלכותנו" (ועד ארבע ארצות) לא יהנו מחסותו אם לא ישלמו לאזרח גיאורג מילסנר פון מילסנברג את שיעורי המלוה, שקיבלו ממנו, במועדם.

הארכיון העירוני בברסלא MMM 216; גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. השה גם לגנדסברגר, JIG, VI, (1909), 255. השה מפתח האנשים ערך מילסנברג וכן לעיל סעיף ת.

1 השה לענין זה גם לוי, NM, חוב' ב', ע' 29, סי' 51: "האלופים מוהר"ר איכל פרנס והר"ר אהרן פעטליצר הלוח שט"ח בסך מאה וחמשים זה" לתשלומין האלוף מוהר"ר דוד דורא' עבור האסגניציאה שהיה בידו מיערסליב ראשחקד לנכות לנו מפרומצ"א כרגא דמלכא וזמן התשלומין מנחם תמ"ד ואנחנו צריכין לכתוב לר' אברהם גאמן לידע עם [אם] ניכו לנו סך הג"ל מכרגא דמלכא ועד שלא נודע הדבר מר' אברהם הג"ל מונח שט"ח מר' דוד תנ"ל על סך הג"ל. [ש]למנו יום א' שמות [=י"ז טבת] תמ"ה לפ"ק" (מתוך פנקס פוזנא ספר הזכרונות, III, רנ"ח (רע"א) ע"ב).

2 מחבר ס' בית הלל על ש"ע יו"ד ואה"ע (דיהרפורט תמ"א). נפ' בזאלקווא בשנת ת"ן, ע"י באבער, קנ"ש, ע' 23-25.

תכד. בחוה"מ פסח תמ"ה נתמנה בטיקטין לראש מדינה ר' נחמיה בר' יצחק.

היילפרין, תרביץ, שנה ו', ע' 532, 534; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף קי"ז. — "האלוף הראש מדינה שמע"ל נשבע" — לדרישת הבוררים — "שיסע תיכף אחר החג לוורשא לוועד המלכות יר"ה ויתעסק שמה לטובת הכלל בני קהלתנו יצ"ו בהשתדלות נוסף בענין בעלי חובות וכרגא דמלכא. ולא ישיג שום כתבי מהאלופי מנהיגי דריא יצ"ו לטובתו בשום ענין זכויות וחירויות בעולם. וע"כ יהי ראש מדינה לוועד יערסלב תמ"ה ולא יושב באסיפת הקהל יצ"ו. — היום קיבל עליו הרי"מ השבועה הנ"ל שנשבע בנשיעתו לוורשא יהא חל בכל תוקף גם בוועד יערסלאב דהאידנא² ככתבו וכלשונו. נעשה יו"ג י"ב אלול תמ"ה ל"י.

תכה. למראה עינינו הי' חדושי של הרב הגדול המופלג מהר"ר עזריאל הלוי זצ"ל שהי' אב"ד ור"מ בק"ק טרניגראד יצ"ו, אשר חידש על התורה ובפוסקים ובגפ"ת דברים ערבים מדבש ונופת צופים, וביודעים ובמכירים היינו אותו, שהי' תלמיד חכם גדול בתורה ובחסידות והרביץ תורה בישראל בכמה קהלות. ובאשר נשמע לאזנו שרצון האלופים האפוטרופסים להביא חידושי אל הדפוס לזכות בהם את הרבים ולהיות תועלת לגשמתו ולזכרון טוב, ובהיות שאמרו חז"ל מה הם תולדותיו של אדם תורה ומעשים טובים והן הן תולדותיו של הת"ח הנ"ל, כי לא הניח אחריו שום תולדה, על כן אף שנתקנה תקנה שלא יודפסו חיבורים חדשים³ בטלנו התקנה נגד החיבור הנ"ל למען כבוד הרב הנ"ל ולנחת רוח לגשמתו הטהורה. וברשיון והרמן שלנו אנחנו מחליטין במוסכם גמור להביא ספרו לדפוס ולפעלא טבא נאמר יישר כחו וחילו. כ"ד המאורות המופלגים רבני מ"צ דד' ארצות יצ"ו הי' יום ה' כ"ח אלול ת"מ הי"א החותמים על דבר אמת וצדק להגדיל תורה ולהאדיר בועד קדש ביומא דשוקא פה יערסלב. נאם צבי הירש בא"א מו' החסיד מהור"ר זכריה מענדל זצ"ל"ה חונה בק"ק לובלין והגליל יצ"ו

ונאם משה מלבוב⁴

ונאם אשר בלא"א הקצין הקדוש מהר"ר יצחק הי"ד זצ"ל מחענטשין חונה בק"ק בעלזא ונאם הצעיר מרדכי בן א"א הגאון מהור"ר נתן נטע כהנא זלה"ה מאפטא⁵ ונאם נפתלי בלא"א הרב הגדול מהור"ר יצחק כ"ץ זלה"ה החונה בק"ק אוסטרא ואגפי ונאם משה בא"א הקדו' מהור"ר מרדכי הי"ד ז"ל חונה בק"ק ווענגרוב⁶ מאסף יסע באחרונה ארי' יהודא מלאדמר

נחלת עזריאל, דרושים מאת ר' עזריאל בר' משה הלוי אשכנזי, פפד"א תנ"א. הסכמת הועד נזכרה גם בהסכמת הרב מטרנוגרוד ר' נתן נטע בר' יעקב (משנת ת"ן): "באשר — גאוני ארץ — — דארבע ארצות שפרצו גדר התקנה הדפסת ספרים קודם כלות זמן ומועד המוגבל בפנקס הרבנים יצ"ו —".

1 נחקים ב"15 בסברואר — 31 במאי 1685 (= י"א אדר א' — כ"ז אייר תמ"ה).

2 השוה סעיף תכ"ה. 3 השוה לענין זה: היילפרין, "קריית ספר", שנה י"א, ע' 108-110.

4 בר' ישראל. השוה לעיל סעי' של"ד, של"ה.

5 לפני כן רב באמסטיבאווי ובמהילב. עי' הורוויץ, MGWJ 1930, ע' 18.

6 לפני כן במילא. השוה לעיל סעיף רפ"ט.

שנת תמ"ו

תכו. "שמואל לייבל מפוונא ולייבל יונה מליסא הפולנית, שניהם מנהיגי-היהודים; נשבעו" – ב-22 בדצמבר 1685 (= יום א' דחנוכה כ"ה כסלו תמ"ו) – ש"א אהרן יצחק⁴ מליסא הפולנית, בהיות לו יפוי-כוח של כל ראשי-המנהיגים דד' ארצות פולין, היה עתיד להפגש כאן [בברסלא] עם כריסטוף ברסלר, סוחר מכאן, בדבר תביעת חוב שהוא תובע מהם. פגישה זו לא יכלה להתקיים הואיל ושני מיופיי-הכוח הנוספים, איציג משידלוב ווולף שפסיל⁵ מלובלין, לא באו הנה והוא צריך עתה לגטוע אל ההתעודות הנערכת בראשקוביץ. במשך שלשה שבועות יימצא שוב במקום הזה ובהתאם להוראות שלו [שקיבל] יקים את הצדק הראוי. אם לאו – יהיו שני המנהיגים הנ"ל – – ערבים לכל".

לנדסברגר, JjIG (1909), ע' 255, 272; מתוך הארכיון העירוני בברסלא M.M.M. 216. גוף הפרגמנט, במקורו הגרמני, יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תכו. באיכות ועד הארצות⁶ אליעזר בן יצחק ביקש לרשום ערב הצום הגדול שנת 1686 (= ב' אדר תמ"ו) בספרי המבצר בלבוב אגרת מיום 14 באוקטובר 1680 (= כ"א תשרי תמ"א) של האב פרדיננד פארטאל, ראש מסדר הכרמליטים ברומא, שלוחה אל הפרובינציאל של גליל קראקא, שבה הוא מודיע, לבקשת כלל היהודים בפולין, שאין כל יסוד לעלילת הדם ונזירי המסדר צריכים להגן על היהודים מפני העלילה הזאת.

PH, כרך ב', §§ 1194, 1262; על סמך ABAK, כרך ה', ע' 230.

תכח. באגרת מיום 28 במאי 1686 (= ה' סיון תמ"ו) הודיע מלך פולין יאן סובייסקי למועצת העיר ברסלא, שיהודי מלכותו אינם יכולים לעמוד בהתחייבויותיהם כלפי סוחריו ברסלא כריסטוף ברסלר וגיבורג מילטנברג בגלל הנזקים שנגרמו להם על ידי מהומות המלחמה ואי-היכולת לסחור עם אוקראינה ופודוליה. ועד ארבע ארצות שלח מתוכו מנהיגים אחדים להתפשר עם נושיו, אך הנושים מתעקשים ומסרבים להפחית לא רק מן הקרן כי אם גם מן הרבית, אף על פי שהועד קיבל מהם את המלוות לא בכסף מזומן כי אם בסחורות ובמחיר גבוה מן הראוי. הואיל וסכום הרבית כבר עולה על הקרן מוצא המלך שיהא מן היותר המועצה תשפיע על הנושים שיתנו להם הקלה. כמו כן מתבקשת המועצה לדאוג לבטחונם של ג' שליחי היהודים אהרן מליסא, איציק משידלוב, ווולף מלובלין, לבל יאסרו.

לנדסברגר, JjIG (1909), ע' 256, 265, 272-273; מתוך הארכיון העירוני בברסלא, Lib. ad Reg. et. Pr. משנת 1691 דף רס"ד ע"ב. גוף התעודה, במקורה הלטיני, יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תכט. "הוצאות וקבלות על יריד יערסלב ע"י הראש הנ"ל [ר' חיים מק"ק אפסא]: להרב ר' מענדל אב"ד דק"ק עיר חדש על החוב של יתמי המנוח הרב ר' מיכל ז"ל מאתים זהו, והמותר מאח"י נתן האלוף ר' יעקב חר"ל כנרשם בחשבון; עוד להנ"ל על רווחים

1 אולי צ"ל: בן לייבל. 2 נראה שצ"ל: בן יונה. Löbel Jonas מליסא ביקר את ירידי ברסלא גם בשנות 1696, 1697, 1702. ע"י ברילינג, JFF 1935, ע' 682.

3 חל בשבת. 4 אולי צ"ל: בן יצחק. 5 אולי: שפסיל'ש, בן שפסל.

6 במקור כתוב: generalis judaeorum per regnum Poloniae commorantium. חסרה כנראה והמל syndicus (שחולן) וכדו', אם כי גם בתעודה אחת (ברסוק, Dyplomatoryusz, 189) נזכר generalis בלבד.

ג' זהו: להרבנית [אלמנת] המנוח הרב מהר"ר דוד ז"ל חמשים זהו' על ש"ח שבידה ע"ס ק"ן זהו' שז"פ לזמני: למנהיגי שידל אווסקר כ' זהו: להראש ר' אברם ח' הגאון מקראקא על הוצאות שבא לכאן עבור המעות של היתומים הרב המנוח מק' צוזמיר ט"ו זהו' ועל הקרן נתנו לו ש"ח על ת"ק זהו' לשלם יערסלב תמ"ז: עוד ש"ח ק"ם זהו' יערסלב תמ"ז: ס"ה רפ"ח זהו'— ע"ז קבל מר' מאיר שמש מן ת"ס שהוגבה בר"ח אלול קצ"ח זהו' ט"ג: מר' ליזר ציפ"ש הגבי' רוס עם חתנו פילך ל"ג זהו' כ"ו ג': עוד מה שקיבל הראש ר' חיים יצ"ו ביערסלב תמ"ז: מר' יוסף קלמנש ה' זהו': מר' יוסף סגל עשרה זהו' ס"ה קבלות יערסלב רכ"ז זהו' ה"ג. להוצאות שלו רפ"ח זהו'. נמצא הוצאה יתר על הקבלה ששים זהו' כ"ג.

פנקס הקהל מאפסא, העתקה בספריית המכון למדעי היהדות בוורשה, ע' 46.— קשה לברר לאיזה מן ההוצאות המנויות לעיל יש זיקה לועד.

שנת תמ"ז

תל. ברשימה של כתבים ופסקים בדבר המחלוקת הממושכת בין סיקטין והורודגה בנוגע להגמוניה על כמה ישובים שבסביבה נמנה גם "כתב ארצות תשרי תמ"ז".

דובנוב, 1912 Esp. Czap. ע' 459: מחוך פנקס קהל סיקטין, דף קפ"א.

תלא. ביריד ירוסלב תשרי תמ"ז נוכחו המנהיגים האלו:

ר' אברהם הלוי מקראקא	ר' אפרים פישל
ר' בנימין וואלף ר"א ר"ל מלובלין	ר' בנימין לבית קאצינלפוגין ²
ר' זאב במהר"ר ר' מייקיש מלובוב ³	ר' חיים מיאברוב
ר' חיים בר' משה משולם מקאוולי	ר' יהודה לייב מפוזנא
ר' יעקב במהר"ש מסיקטין	ר' יצחק בר' יהודה
ר' ישעיה בר' מנחם מנדל קאצינלפוגין ⁴	ר' מאיר כהן מקאליש ⁵
ר' מנחם שמו מענדל יכונה	ר' מנחם מנדל מגרף ⁶
ר' מרדכי מלובלין ⁷	ר' משה מעשיל ר"מ בלובוב ⁸
ר' משה בר' ישראל חריף	ר' שלמה ספרא דמתא לובלין

לפי באבער, אג"ש, ע' 15, 36, 48, 61, 64, 78, 102, 117, 128, 136, 141, 142, 147, 158, 161, 206, חתומים כל הגיל, ששמותיהם נמנו כאן לפי סדר א"ב, על קיום שטר חוקה ביריד ירוסלב תמ"ז, שנעתק בפנקס לבוב, ע' 77. לבקשתי העתיק עבורי מר יעקב ראפפורט מלובוב את השטר על חתימותיו מגוף הפנקס וז"ל: "סהדותא דגברא רבא שבנייר הדבוק לזה ידוע ברור גם לנו ח"מ, שהבית ההוא הנזכר בגיר הדבוק לזה עם כל השייך להבית ההוא שייך להאלופים יורשי המנוח כמהר"ר שמואל במוה"ר אהרן מק"ק קאמרני יצ"ו מה שירשו מאביהם ונזכר בגיר

- 1 חתנו של ר' יהושע העשל. מחשובי המנהיגים של הועד. השוה מפתח האנשים בערכו.
- 2 בר' משה. אחי שואל (השוה מפתח). מגליל פוזנא. מחבר הס' מנורת הזהב, דיהרנפורט תקל"ה. ע"י דע"ק, 94: באבער, אג"ש, 48. באר עשק לר' דוד לידא דף ז' (= ספר היוגל לסוקולוב, 473).
- 3 השוה בהערך לסעיף הזה קרי אחר: "זאב במהר"ר ר' מייקיש" ולהלן סעיף תל"ג "חייקש" במקום "מייקש". בפנקס לבוב דף ב' נזכר: "ר"י ר' מייקיש"; ע"י אג"ש, ע' 63, סי' ק"ס.
- 4 דיין בלובוב. נפ' תס"ט. ע"י אג"ש, 128. 5 ב"ר דוד יוסף. השוה לעיל סעיף ש"ס.
- 6 אולי צ"ל: צורף. 7 מגליל לבוב. השוה קנ"ש, 54, סי' ר"ה. 8 השוה אג"ש, ע' 230.

הדבוק לזה, ואע"פ שכל ישראל בחזקת כשרות, כי שארית ישראל לא יעשה עולה ואין אדם נוגע במה שמוכן לחברו, אעפ"כ ליתר שאת וליתר עזו באנו לגזור אומר במאמר קדישין ובגזירת עירין סתגמא דנא, שאל ימלא שום אדם בעולם הן איש והן אשה כל אשר בשם ישראל יכונה לכנוס בתוך גבול הבית הנזכר בניה"ד ואפילו אפס קצתו בלתי רשות והסכמת האלופים היורשים שבניה"ד ובכ"כ, בעונש חרם חמור ובתשלומי הוצאות והיזקות עונש קנס מאה אדומים בלי שום מחילה בעולם, זולת שארי עונשין. ע"כ אין לשנות. דברי האלופים הקצינים ראשי מדינה בצירוף לכוב. היום יום אי"א תשרי תמ"ז לפ"ק פה יריד יערסלב. נאם זאב במהר"ר ר' מייקיש מלבוב, נאם הצעיר ר' מנחם שמו מענדל יכונה, ונאם הצעיר מרדכי מלובלין, ונאם הקטן חיים מיאכרוב, ונאם משה מאשיל ר"מ מלבוב. — בהעתקתו של מר ראפופורט חתומים על השטר ה' שמות, כולם מלבוב וגלילה, ואילו באבצר מונה י"ח חתומים. סתירה זו אין ליישבה אלא בהשערה, שמעיני מר ראפופורט נעלם המשר החתימות, אולי משום שאותו דף נשמט בינתיים מן הפנקס (מחמת המלחמה הרי זה מן הנמנע עכשיו לברר את הספק מתוך בדיקה בפנקס גופו). אם כי עמדנו כבר על כמה אי-דיוקים בהעתקותיו של באבצר מפנקס לבוב (השוה בהערותי לסעי' קס"ה, קפ"ט לעיל), בכל זאת קשה להניח שיבוש שכזה.

תלב. באשר שלוחא דרחמנא ושלוחא דהרב המופלג כבוד שמו מוהר"ר חיים בהרב הותיק מוהר"ר יהושע סג"ל נגש עם דרושים נפלאים בחריפות ומתיקות על חמשה חומשי תורה וחמש מגילות לפני שלחן הטהור זה השלחן אשר לפני ה' אמר עם הספר מים חיים שחיבר הרב מהר"ר חיים הג"ל וביקש מאתנו ליתן לו הורמנא דמלכא, מלכו של עולם להביא את הספר הנ"ל לבית הדפוס. ובאשר בעת הזאת תקנה הוא אצלנו, שלא להדפיס שום ספר בעת הזאת, ע"כ משכנו ידינו מליתן לו הורמנא כהיום. אך לזה נענינו לו ראשינו שתיכף ומיד בהגיע תור וזמן שיהיה הותרה הרצועה להדפיס איזה ספר אז יהיה הדפסת הספר מים חיים הנ"ל ראשון לראשונים לשאב מבארו מים חיים ואולי בזכותו נזכה לעלות ציון וירושלים.

הלא כ"ד המאורות הגדולים הרבנים המופלגים דד"א יצ"ו, יום ד' כ"ה אלול תמ"ז לפ"ק בהתוועדות קודש בית וועד לחכמים פה יערסלב. נאם הקטן צבי הירש החונה פה ק"ק לובלין והגליל יצ"ו.

נאם הצעיר משה מלבוב

ונאם שאול בן לא"א מו' הרב ה"ה מוהר"ר משה זלה"ה לבית קאצנלבוין חונה בק"ק פינטשוב ומבורר מק"ק קראקא

ונאם יוסף יוסקה מלבוב במהור"ר נפתלי הירץ חונה פ"ק שידלוב ואגפיה מבורר מפוזנן והגליל יצ"ו

אריה יהודה מלאדמר

ונאם הצעיר יקותיאל בלא"א הרב הגדול מוהר"ר יהושע אהרן זלה"ה חונה בק"ק לאדמיר יע"א ואגפיה

ונאם הצעיר הלל בלא"א מוהר"ר יו סג"ל זלה"ה חונה בק"ק חעלמא

הסכמה זו, שניתנה להדפסת ה' מים חיים, דרושים על פרשיות התורה וה' מגילות מאת ר' חיים סגל הורוויץ, נתפרסמה בד' ספריו: (1) מים חיים, דיהרנפורט ת"ן: (2) מים חיים שני, דיהרנפורט

תס"ג; 3) נחלת חיים, ווילהרמסדארף תע"ג; 4) נחלת חיים שני, ווילהרמסדארף תע"ד. בהעתקות המאוחרות ניתנה ההסכמה בשינויים מסוימים. גם דייני בי"ד מ"ש מפראג הצטרפו בשנת תמ"ט להסכמת הוועד: "— בכן אמרנו הסכמנו עם רבנים המאורות הגדולים ד"א בהתוועדות קודש בית וועד לחכמים ביערסלב יום ד' כ"ד אלול תמ"ז ל". בחודש שבט תמ"ח בא הספר לידו של אחד החתומים על ההסכמה ר' יוסף יוסקה מלבוב ואחרי עיינו בגוף הספר הוסיף והודיע בשמו הפרטי: "באשר הייתי בעצה אחת עם הגאונים הרבנים ד"א יצ"ו אך שלא נתנו זמן בכן אחרי רואי גודל חריפות ובקיאות המחבר — הנני מסכים להביא ספרו לבית הדפוס קודם שנת ת"ן — ובדאי יסכימו לדברי גם שאר הגאונים הרבנים יצ"ו. השוה להלן שנת תנ"ג.

תלג. האלופים הקצינים מנהיגי ק"ק אפסא יצ"ו נגשו לפנינו בקובלנא רבא במרירות איך שהרבה אנשים באים לשם לגור ולהשתקע ומכבידים על הקהלה וגורמים להם תלונה גדולה ורשעת מהמקום הרשע ומפריצים עריצים הרגילים ומתמידים להיות שמה בשימיקשו ושאר מועדי משפטיהם כנודע ומפורסם לכל והאריכו מאד למעניתם. בכן כאשר שמענו דבריהם נכונים ונכוחים וביודעים ומכירים בתושבי העיר הנ"ל, שאין בפייהם רק נכונה בנדון הנ"ל, בכן נענינו להם ראשינו לתור להם מנוחה שלימה. ובאלה חפצנו בתוקף גזרתנו שלא יבוא שום אדם לשם לדור או להשתקע שאינו מתושבי ק"ק הנ"ל שלא ברצון המנהיגים הנ"ל, ורשות להם לגרש משם את כל אשר יבוא שלא ברצונם ומעתה יש להם בנידון הנ"ל דין ותוקף הארבעה קהלות ראשיות ד"א יצ"ו שיש להם יפוי כח הנ"ל, שלא לקבל לשם שום אדם כנ"ל. בשגם ידוע ומפורסם שאין לק"ק הנ"ל רק רחוב אחד² וא"א להרחיב גבולם והלואי שיפקיעו את עצמם בדירתם ולא יהא יציבא בארעא וגיוורא כו'. ע"כ אנחנו כופלים ומשלשים היפוי כח הנ"ל למען מעמד ומצב הקהלות יצ"ו.

הכ"ד אלופי קציני רוזני מנהיגי ד"א יצ"ו היום יום ה' כ"ו אלול ת"ו מ"ם זי"ן לפ"ק.

נאם נפתלי הכהן ³	ונא' דוד פרעגר מבוטשאטש
ונא' אברהם הלוי מקראקא	ונא' הק' חיים מיאבראווי
ונא' הק' יששכר בער מקראקא	ונא' מאיר בר"י ר"ל זצ"ל מטורבין ⁴
ונא' יחיאל מיכל ⁵ מפוזנא	ונא' צבי הירש בן לא"א מוהר"ר שמשן כ"ץ
ונא' ישעי' כהן שפירא מפוזנא	ז"ל מזאמושטש
ונא' משה בהרר"י ז"ל אשכנזי	ונא' הק' מנחם שמו מענדל יכונה מלבוב

1 באפסא היה נערך הסיימיק של גליל צוומיר. בפנקס אפסא רשומות הוצאות רבות של הקהלה לדורותיה בשביל ראשי הסיימיק, חבריו ואף משרתיהם. עי' פרענק, העירונים והיהודים בפולין, ע' 48; סוקולוב, "האסיף" תרנ"ד, ע' 142. 2 השוה פרענק, שם, ע' 57.

3 בר' יצחק, בעל ס' ברכת ה' (פפד"מ תס"ד). אב"ד דק"ק אוסטרא. אח"כ בפוזנא (עד שנת תס"ד). נפ' בש' תע"ט בקוסטנדינא בדרכו לא"י. באחד משיריו הוא מכנה עצמו: "פרנס הקצינים". עי' תולדותיו במפורט: ראפפורט-הארטשטיין, שלשלת הזהב, קורות חיי הגה"ק ר' נפתלי הכהן זצלה"ה, מונקאטש תרצ"א. והשוה גם ביבער, מזכרת, 63, 69; פרלס, GJP, 79-80.

4 נראה שצ"ל: "בר"י [=בר' יוסף] כץ". השוה מפתח.

5 נראה שצ"ל: יחיאל מיכל. עי' מפתח.

ונא' אהרן במהר"מ ז"ל מפרעמשלא
 ונא' חיים מייזלש מטיקטין¹
 ונא' יוסף אשכנזי בכרך מלובלין
 ונא' עזריאל מרישא
 ונא' יהודא ליב רמ"ק מלובלין
 ונא' אפרים פישל מלאדמר

פנקס אפסא, העתקה במכון למדעי היהדות בוורשה, עמ' 326. התעודה עצמה, בלי החתימות, נתפרסמה לפני כן ע"י ע. נ. פרענק, "השלח", כרך ב', עמ' 241. וזוהי הכותרת שניתנה לתעודה בפנקס אפסא: "העתק מגוף כתב דרוזני ד' ארצות יצ"ו שיש לקהלתנו כל היפוי כח כאחד מארבעה קהלות ראשיות דד"א יצ"ו שאסור לשום אדם לבא לכאן לדור או להשתקע בלתי רצון כל האלופים מנהיגי הקהלה יצ"ו".

תלד. בוועד יערסלב תמ"ז החליט הוועד להאריך לקהל טיקטין "מחמת השרפה שהיתה בשנת תמ"ה"² את פרעון החוב בסך 3,000 זה"ו, ולחלקו לשעורים. השוה להלן שנת ת"ן.
תלה. ק"ק טיקטין שילמו "אותן הסכומות מזומני" של יערסלב תמ"ז. ע"י להלן שנת תמ"ט.
תלו. ועד ארבע ארצות קיבל בשנת 1687 מלוה בסכום 25,700 זה"ו מאת הישועיים בירוסלב.

שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', עמ' 1; על סמך הארכיון הראשי בוורשה, Likwidacja długów żyd. w Koronie 1765.

שנת תמ"ח

תלז. למשמע אוזן קמנו ונתעודד בתוקף גזרתינו גזרת נח"ש, ששום אב"ד שבאיזה קהלה שהיא ישוב לבדה"ג, לא יפצה פי' ולצפצף ולנדוד כנף בעסק כרגא דמלכא השייך לבדה"ג, להציל חלילה שום אדם מאיזה כפי' יחידי' ורבי' או בשום ענין פסק וגזירה אשר יצא מפי בדה"ג או מפי כתבי'. וחלילה חולין להרבני' להכניס ראשם בשום ענין להגין או להציל, להקל או להחמיר הס' כי לא להזכיר, כי רשות והרמן מאתנו לבדה"ג הוא למעבד דין לעצמם כחפץ [לבם]. ולהשוות את הרב ההוא כאינש דעלמא בלי חס, כראוי לעשות למי שנכנס לתחום של אחרים וביותר נגד בדה"ג. ע"כ אנחנו מזהירין באזהרה נמרצה שיזהרו הרבני' ההם שלא יכוו בגחלתן של בדה"ג כי אין מידם מציל. ובאם ח"ו יעבירו הדרך נגד הבדה"ג להכניס ראשיהם בזה שלא מושג להם, הגם שבדה"ג אינם צריכי' חיוזק, רק מפני מעמד ומצב העולם ומלואה אנחנו נותנים כח ואומץ אפי' נגד האב"ד הנכנסים לגבול שאין שלהם. כ"ד אלופי' קציני' רוזני' מנהיגי ד"א יצ"ו יום ב' כ"ט תשרי תמח"ל בוועד קודש יערסלב.

נפתלי הכהן הק' אברהם הלוי מקראקא

אהרן במהרר"א³ וצלה"ה מפרעמישלא נא' ישעי' כהן שפירא מפוזין

1 הוא החתום בפנקס טיקטין, בשנות תמ"ט-תע"ו (דף [צ'], [ק"ד], [רי"ז], [רכ"ג], [רמ"ה]): "חיים מייזלש מלובוב". היה ממנהיגי הקהל.

2 בפנקס טיקטין לא מצאתי פרטים על דבר השרפה הזאת.

3 נראה שצ"ל מהר"ם; השוה מפתח.

ונא' מנחם שמו מענדל יכונה
ונא' הק' חיים מיאברוב
ונא' ארי' ליב מליסא
ונא' חיים מאך מלבו¹
ונא' הק' אפרים פישל
ונא' צבי הירש הכהן מזאמושטש

דובנוב, 1912, Esp. Crap. ע' 184; מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף ק"א.

תלח. יאן השלישי בחדד אלהים, מלך פולין, הנסיך הגדול של ליטא — הנני מודיע לכולם ולכל אחד לחוד, כל מי שצריך לדעת את זאת. מנהיגי היהודים שבמלכות המשולחים מאת [המנהיגים] האחרים בהתועדות ירוסלב ביקשו מאתנו והחאונו בבכי, שאינם יכולים לשאת ולשלם את המס שהוטל עליהם בתוקף תקנת הסיים שהיה מקרוב², הואיל ואילו יהודים היושבים בערים, במחוזות ובמושבים משתמטים על ידי הפרוטקציות של אדוניהם מלשלם את המסים המוטלים עליהם לפי החלוקה, אחרים חוסים בכתבים פרטיים שביקשו וקיבלו, בגלל אינפורמציה רעה, מהקנצלריה שלנו וכן הם מתפרצים ופוסרים עצמם מלציית לדין מנהיגי המלכות, דבר שהוא בניגוד לזכויותיהם ומנהיגיהם הקדומים³, דהיינו בניגוד להוראות הסדר הכתוב אצלם מימים קדומים ושאושר על ידי תקנות הסיים. לפיכך נתנו את דעתנו בעיון לבל יצא ממקרה מבוכה, איסדר ואי-ציות זה שביניהם הפסד ניכר במס המגיע מהם לאוצר, ואנו מבטלים בתוקף הכתב הנוכחי את כל שאר הכתבים הפרטיים שקיבלו שלא כשורה בניגוד לחוק ולמנהג הקדום שלהם, שמים אותם לאל ומוסרים מודעה שהם מבטלים. וברצוננו שכל היהודים והישובים האלה, לא רק שישלמו את המסים ex suo interesse לפי החלוקה של מנהיגי המלכות שלהם, אלא שיהיו כפופים ומצייתים בכל לדין אותם המנהיגים. ומי שיעזי להתנגד לכתב הזה שלנו ולדין אותם המנהיגים, הרשות בידי המנהיגים הנ"ל לדון ולענוש את שכמותו כבלתי-מציית על פי החוק והמנהג שלהם מבלי לתת את הדעת על שום כתבים ופרוטקציות אף אם הם סותרים. ולמען יהא יתר תוקף לכתב הנוכחי שלנו צווינו לקיימו, נוסף לחתימת ידינו, גם בחותמת. ניתן בזאקווא, 5 בנובמבר 1687 [= כ"ט במרחשון תמ"ח], השנה הי"ג למלכותנו, יאן המלך."

שור, Organizacya, ע' 86; מתוך Castrensia Leopoliensia דף 2797-2799.

תלט. על פסק דין שהוצא בועד ירוסלב י"ט אלול תמ"ח חתומים הרבנים האלו:
נאום יהושע סג"ל איש הורוויץ⁴
ונאום ארי' ליב בא"א מו"ה אהרן זצלה"ה
ונאום יוסף בלא"א מו"ה נפתלי הירץ ז"ל

צ. הורוויץ, תולדות משפחת הורוויץ, קראקא תרצ"ז (ז), ע' 72; מתוך קובץ כ"י של ר' יצחק ברי' מרדכי מי' ורי"מ בלבוב.

תמ. ויהי ה' את יוסף, יוסף דעת למבינים, הוציא לאור תעלומה יקרה מפנינים ה"ה

1 בר' דוד, ראש מדינה דגליל לבוב. עי' אנ"ש, ע' 64.

2 הכוונה כנראה למושב הסיים משנת 1685. השוה Volumina Legum, V, 729. בשנות 1686-1687 לא נתכנס הסיים. 3 השוה לעיל סעי' ב', רצ"ה, שנ"ב והערותי שם.

4 כנראה ר' "יהושע הארוך", ראב"ד ודיין הגדול בפרמסלא. עי' הורוויץ, תו"מ הורוויץ, 72.

הרב הדרשן הגדול המפורסם הדיין המצויין דק"ק פרעמסלא מר ינוקא כמהור"ר יוסף במהור"ר משה האבר"ך, אב בחכמה ורך בשנים, אשר נתן לו ה' לב לדעת ולהוציא מעיינותיו החוצה, על כל קוץ תילי תילים דורש דרושים נחמדים וחריפים ודבריו ערבי' ומתוקי' מדבש ונופת צופים, אשר חיבר חיבר נאה הנאה לו ולעולם ספר כתונת פסים והוא ספר נחמד אשר היה למראה עינינו ובדקנו בכל החורים וסדקים וראינו שדבריו ערבים ומתוקים, חדשים וגם עתיקים, ככסף צרוף מזוקקים, אשר תיקן בחבורה, ביתו נתמלא אורה, כאספקלרי' המאירה, הוא יוסף השליט המושל במלחמתה של תור', בפלפול ובסברה, כתונת יוסף הדור ללבושו לבוש היראה, בכן בהני מלה מעליותא נאמרה לקרות ולכתוב ורשותא והרמנא מאתנו נתונה להביאו הספר הנחמד הנ"ל לבית הדפוס ויוחקו בעט ברזל ועופרת, להיות למשמרת, ותוקף גזרותינו בגזרות נח"ש על כל המדפיסים הן במדינה זו הן במדינה אחרת שלא להדפיס פעם שנית בלעדי ידיעת המחבר מיום ההדפסה עד כלות ששה שנים.

הכ"ד המאורות הגדולים הרבנים המופלגים רבני ארצות דמדינות פולין יצ"ו בהתוועדות קודש פה יערסלב היום יום א' כ"ד אלול תמ"ח לפ"ק. נאו' הקטן צבי הירש בא"א החסיד מהור"ר זכריה מענדל זצ"ל החונה ק"ק לובלין והגליל יצ"ו

נאו' נפתלי בן הרב הגדול המופלג בדורו מהור"ר יצחק כ"ץ ז"ל ה"ה חונה ק"ק אוסטרא ואגפ"י ולע"ע הוא חונה בק"ק פוזנא יצ"ו
נאו' אשר בל"א הקצין הקדוש הר"ר יצחק הי"ד ז"ל ה"ה מחנשין חונה בק"ק בעלו יצ"ו
נאו' משה בא"א הקדוש מהור"ר מרדכי הי"ד חונה בק"ק ווענגראב יצ"ו
נאו' הצעיר יואל בא"א הרב הגדול מהור"ר גד זצ"ל ה"ה חונה ק"ק שעברשין

כתונת פסים, דרושים מאת ר' יוסף בר' משה מפרעמסלא, לובלין תניא. ההסכמה נעתקה גם בס' "חלוקא דרבנן, פירושים על הגדה של פסח שחיברו המאורות הגדולים הרבנים — — — הוא ה"ה שני לוחות הברית והאחי"ס משה אהרן והא' הוא המאור הקטן ס' כתונת פסים, אמסטרדם תניה. גוף הנוסח של ההסכמה נעתק גם בס' חלוקא דרבנן אך בשינויים בולטים, בלי תאריך וכירוב.

תמא. תשמחנה כליותינו בדבר שפתי משרים אשר שמענו ונדעה של הרב המופלג בתורה ובחסידות כמהור"ר יצחק ר' אברלש כ"ץ זצ"ל מקראקא דרשות על התורה, יוצא לאור להביאו לבית הדפוס ע"י בנו האלוף התורני דיין מצויין דק"ק קראקא כמהור"ר זלמן נר"ו וביודעים ומכירים את המנוח הנ"ל קאמינן פה קדוש מפיק מרגלין טבין נוצצין כעין קלל. כל ימיו דרוש דרש היטב דברים מתוקים מדבש

1 בעל ס' צפנת פענח חדש וס' כתר יוסף, פירוש על סדר התפלה (ברלין ת"ס). נחשד בשבתאחא. עי' כיו"ס, ח"ב, דף ק"א ע"ב; לוח"ו, 105, הע' 63.

2 נדפס: ד"ו אולם רק כ"ד באלול חל ביום א' ואילו ד', ה, י"ד באלול אינם חלים ביום זה.

3 לפני כן בפילא; השוה לעיל סעיף רס"ט. אחרי כן במינסק. עיין אייזנשטדט, רבני מינסק והכמיה, 12.

4 דרשן דק"ק קראקא. עי' כיו"ס, ח"א, דף ע"ט, והשוה כמו כן ווטשטיין, דברים עתיקים, סי' כ"ו.

ונופת צופים וכל מן דין סמוכו לנא ולא מן סרמיסי וכו'. בשגם קול דממה דקה שמענו שהמופלג הנ"ל בחייו השיג הסכמות להדפסת החיבור הנ"ל ובוודאי מריה הוא דאסכים עמי' להוציא לאור תעלומה כי כפלי' לתושי' וכל השומע ישחק לו ולתורתו התמימה, הכרע הכרענו במאזני צדק שלא לו נתכנו עלילת דברי התקנה מהמאורות הגדולים רבני מ"צ דד"א שלא להרשות לשום אדם להדפיס חיבור קודש אשר יחודש בכמה שנים¹, בלתי ספק שלא דברו מ"צ דד"א הנ"ל בנדון כזה ובמופלג כזה, ואף כי לאחר מותו כי איך יומנע מצדיק יסוד עולם ויוגרע כחו מהיות שפתותיו דובבות בקבר חלילה ולקפח שכר שיחה נאה כזו, אשר יצא יצחק לשוח וצ"ל, שהקדים למצוה רבה הנ"ל והשיג רשיון והורמן להדפסת חיבור הנ"ל, ע"כ מכל הטעמים לשבח הנ"ל לא יצא מהתירו הראשון אשר נעשה קודם התקנה. ובוזה האב מזכה את בנו והבן יזכה את האב יאזור כגבר חלציו, להביא הספר הנ"ל לבית הדפוס להוציא מחשבת אביו אל הפועל, ויהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיו ודוקא ע"י בנו הנ"ל הכרוך אחרי מעשה אביו, יודפס ולא זולתו. ותוקף גזרתינו גזרת נח"ש שמתא דרבנן דלית לי' אסותא ששום אדם לא ידפיס הספר הנ"ל מחדש עד כלות עשרה שנים מיום שיוגמר הדפסת הספר הנ"ל או עד שיומכרו כל הספרי' בלי שיור אפי' א' וכל מי שימרה את פינו וידפיסם תוך הזמן הנ"ל אזי רשות למהר"ז הנ"ל או ב"כ וי"א לתפסם ולגנום עד כלות זמן הנ"ל.

כ"ד המאור' הגדולי' המופלגי' נ"י מ"צ דד"א יצ"ו בועד קודש ביומא דשוקא שהוא זמן קהלה לכל היום יום ד' כ"ז אלול תמ"ח לפ"ק.

הצעיר משה מלבוב

צבי הירש חונה בק"ק לובלין והגליל יצ"ו

נאם שאול בל"א מ' הרב ה"ה מוהר"ר משה ז"ל מבורר ק"ק קראקא והגליל לבית קצינאל בויגן

ונאם² יהודא מלאדמר

ונאם הצעיר יקותיאל בה"ה מהר"ר ה"א³ חונה בק"ק לאדמר ואגפי'

ונאם זכרי' מענדיל באמ"ו המאור הגדול כמהר"ר ארי' ליב זצ"ל חונה בק"ק טורביין⁴

ונאם גבריאל בן מהר"ר יהודא ליב ז"ל ה"ה מקראקא מבורר מפוזנן והגליל⁵

ס' תולדות יצחק, דרשות מאת ר' יצחק ר' אברלש כץ, פרנקפורט דאדר תני"א.

1 השוה להלן סעיף תמ"ב.

2 חותם כרגיל ארי' יהודא מלאדמר (השוה מפתח) ואולי צ"ל: "ארי'" במקום "נאם".

3 = העשל אהרן, ואולי צ"ל: י"א = יהושע אהרן. השוה מפתח.

4 מחבר ס' באר היטב לש"ע יו"ד וח"מ. היה בעל נכסים. רב בביה"כ הגבוה בקראקא, בטורביין ובבעלזא. נפ' לפני שנת תס"ו. עי' כיו"פ, ח"א, דף ע"ט ע"כ; הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 58-59.

5 לפני כן דיין בקראקא ואג"ד בעלקיש. נפ' בניקולסבורג בשנת תע"ח. עי' כיו"פ, ח"ב, דף ס"ח-ס"ט, קכ"ח-קכ"ט, קמ"ו; לח"ו, 22-21, 66, 98.

תמב. "גאוני ארץ ד' ארצות" הסכימו בהתועדות ירוסלב תמ"ח לאסור הדפסת ספרים חדשים, "בפרטות ספרי דרוש".

על סמך עדותו של ר' גבריאל בר' יהודה ליב מקראקא בהסכמתו לס' יד אבי שלום. דרשות על התורה מאת ר' יוסף שלום מפוזנץ, אופיבאך ת"פ: "הגם שדרכי למנוע מלתת הסכמה על ספרים, בפרטות ספרי הדרוש, כי הייתי מן המנוי עם גאוני ארץ ד' ארצות במדינות פולין ביערסלב תמ"ח לפ"ק בגזירת עירין פתגמא שלא להדפיס ספרים כאלה וכו'.

תמג. "אנחנו הח"מ חשבנו חשבון צדק עם האלופים המנהיגי משולחי דק"ק אורלי— בדבר נתינת כרגא דמלכא המגיע עליהם ונמצא מן פסח תמ"ז עד פסח תמ"ח לפ"ק סילקו כל מה שמגיע עליהם רק מה שהם חייבים כנזכר בפנקס. גם מלבד חובות שחייבי הגליל בשותפות לא פרעו כלום. גם ג"א שהרחיבו לנו רוזני ד"א גם לזה לא נתנו כלום. ובכן באם שנצטרך אנחנו לשלם ע"פ גזרות רוזני ארצות וכפיותיהם, מחויבים גם הם לשלם הקרן וגם ההוצאות. אודות שבעה אלפי זהו' שהרחיב לנו הסקרב לג"א כבר נתנו הנ"ל חצי המגיע עליהם ואינם צריכים ליתן לזה כלום. ועל ארבע אלפי זהו' הנשארי צריכין אנחנו להראות להם חשבון צדק מהפנקס דר"א שהחוב הוא בשותפות. ואז מחויבים ק"ק הנ"ל לשלם חלק המגיע עליהם לארבע אלפי ולכל ההוצאו' שיעלה על זה. ע"ד אסיג' פרימי מאיוס תמ"ח ל' לפ' זעלינסקי על סך ב"א תרמ"א זהו' ועם הוצאו'— שיעלו ג"א. לזה סילקו ששה מאות זהובי' במזומני' מה שמגיע עליהם לזה כפי החשבון ופטורין מליתן לזה. מה שמגיע עוד שבעה מאות זהו' אסיג' שיתנו כיריד יערסלב הסמוך לזה יתנו חלקם — —

פנקס קהל טיקטין דף שיו [רמ"ד]. והשוה גם להלן שנה ת"ן. — התעודה מחוסרת תאריך.

תמד. מנהיגי טיקטין שילמו ק' זהו' קוויט כ"י הוראדנא תמ"ח² וכן כמה וכמה סכומים ע"ח כרגא דמלכא לשנת תמ"ח. השוה להלן סעי' תנ"ריתנ"ו.

תמה. "הקצין מהר"ר מענדל"³ מק"ק אפטא שילם בחודש אב תמ"ח לר' שלמה סופר⁴ ביערסלב עבור פסק ר"ש דרשן חייג'.

פנקס קהל אפטא. העתקת וורשה, עמ' 435.

תמו. הועד קיבל בשנת 1688 מלוה מאת הישועיים מלבווב בסכום 22,000 זהו'.

שיפר, עקאנאמישע שריפטן פון יוויא. כרך ב', ע' 1: על סמך Likwidacja długów żyd. w Koronie 1765 (הארכיון הראשי בוורשה).

שנת תמ"ט

תמז. למשפטינו עמדו היום האלופי ראשי ק"ק מעזריטש התובעים ואלופי קציני' מנהיגי ק"ק טיקטין הנתבעים, בנדון הסביבות שסביב גראד מעלניק, שהאלופי'

1 אחת הקהלות הראשיות בגליל טיקטין. השוה היילפרין, "הצופה לחכמת ישראל", שנה ט"ו, 297.

2 כנראה בעת מושב הסיים שנתקיים בחדשי פברואר-מרץ 1688 בהורודנה.

3 נראה שהוא הוא ר' אהרן מנחם מנדל מאפטא הנזכר להלן בסעיף תפ"ו. חתום בפנקס קהל בפינטשוב על כמה תקנות משנת תנ"ח (אחרי ר' שאול אב"ד דק"ק קראקא והגליל). חשוד גם לוח"ו, 12.

4 בר' יוסף. סופר דלובלין ורד' ארצות. השוה מפתח.

הקציני' מיחו ועצרו בקצת הסביבות הנ"ל מלינת מאומה כרגא דמלכא לק"ק מזריטש. באמרם שכל הסביבות ההם שייכי' לטיקטין כפי הפנקסאות שלהם. וזעקת ק"ק מעזריטש שכבר נתנום רוזני ד"א יצ"ו להם וכללום בכרגא דמלכא שלהם. בכן פסקנו. מאחר שהוכללו בכרגא דמלכא קצת סביבות ההם, יהי' כהוייתן בחיוב כרגא דמלכא למעזריטש עד הערכה דד"א בועד הקבוע לשמאי' הסמוך מה שנתנו להם עד עכשיו. וכל משפטים וריבות בעסקים הידועים וכל משפטי' שבין איש לרעהו מעכשיו שייך הכל לטיקטין. ושאר משפטים שבין — ונתנו מעסקי' הידועי' הכל שייך לק"ק טיקטין. ומהערכה חדשה הנ"ל שייך הכל לטיקטין ושמאי' דד"א יכללום בסכו' טיקטין. ויקוים בכל תוקף ועוז בעונשי' קשי' וקנסי' מרובי', תמיד לעולם יהי' כנ"ל. כ"ד רוזני וקציני' מנהיגי ד"א יצ"ו היו' ב' טו"ב תשרי תמטי"ת לפ"ק בוועד קודש יו' הנ"ל. מלבד מעזריטש בעצמם כבר זכו להפרד מק"ק טיקטין.

נאם נפתלי הכהן החו' בק"ק אוסטרא	ונא' אברהם הלוי מקראקא
יע"א ואגפי'	ונא' הק' יששכר בער מקראקא
ונא' הק' יעקב בהגאון מהרר"י ¹	ונא' שמואל זנוויל בהרב מוהר"ר משה מאיר מפוזין
זלה"ה מפוזין	
ונא' חיים מאך מלבו	ונא' יהודא ליב פרעגר מפינטשוב
ונא' אהרן אויערבון	ונא' יוסף אשכנזי בכרך מלובלין ²
ונא' דוד פרעגר מבוטשאטש	ונא' ארי' ליב מליסא
ונא' יעקב משה במוהרר"א מליסא ³	ונא' הק' חיים מיאברוב ⁴
ונא' מאיר בה"ר אלני' מטורבין ⁵	ונא' צבי הירש הכהן ⁶

דובנוב. 185, 1912 Ebp. Crap. : מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף קמ"ח [ק"ב].

תמח. האלופי' הקציני' דק"ק טיקטין קראו תגר, באמרם שהאלופי' המנהיגי' דק"ק מעזריטש התפארו שיש להם פסק מאתנו הסותר קצת דברי הפסק שמעב"ל, ואפשר שמרוב טרדותינו נפל איזה שינוי בשגגה. בכן אנהנו מחזיקים הפסק שמעב"ל בתקפו ובחזקתו, ואם המצא ימצא איזה התנגדו' בפסק שביד מעזריטש מאתנו לא ידרש להם לשום זכות רק כמבואר מעב"ל הדבוק בלי שינוי גרעון ותוספו'. כ"ד אלופי' קציני' רוזני' ד"א יצ"ו יו' ה' כ' תשרי תמטי"ת לפ"ק בי ערסלב. נאם נפתלי הכהן ונא' הק' אברהם הלוי מקראקא ונא' הק' יששכר בער מקראקא ונאם שמואל זנוויל בהרב מהר"ר מאיר יצ"ו מפוזין

1 כנראה: במורנו הרב ר' יואל. השוה מפתח. 2 בר' יעקב. השוה מפתח.

3 יעקב משה בן אברהם מליסא נמנה בין באי היריד לייסציג בשנת 1691. עי' פרוידנטל, Die jüdischen Besucher der Leipziger Messen, ע' 35.

4 מצוימר. ראש מדינה דגליל לבוב. עי' קנ"ש, סי' ע"ה. השוה גם לעיל סי' ת"ד.

5 ואולי: א"ל = אריה ליב. 6 בר' שמשון. השוה מפתח. 7 סעיף תמ"ז.

ונא' אהרן אויערבך מלובלין ונא' יהודא ליב פרעגער מפינטשוב
ונא' מאיר בר"ש ז"ל מטורבין ונאם צבי הירש הכהן
ונאם דוד פרעגער מבוטשאטץ ונא' הק' חיים מיאבראו

דובנוב, 1912 Bsp. Crap. עמ' 184 ; מתוך פנקס קהל טיקטין דף קמ"ט [קייג]. החתימות נעתקו על ידי מגוף הפנקס.

תמט. "ואף גם האלופים רזונים קצינים מנהיגי ארבע ארצות נחנו ידיהן ונענו ראשיהן והסכימו כלם בשפה אחת לחרמות ושמחות הגאונים הרבנים יצ"ו שלא להדפיס החומש עם שפ"ח ה"ל עד כלות עשר שני' מיום תשלום המלאכה כמבואר בפנקס ארבע ארצות בחודש תשרי תמ"ט לפ"ק".

ר' שבתי בס בהקדמתו לחמשה חומשי תורה, דיהרנפורט תניג (על סמך פרידבערג, יקריט ספר, שנה י"ג, 137; תולדות הדפוס העברי באירופה, אנטוורפן תרצ"ז, 58) - ביום ב' ג' תשרי תמ"ט ל' הסכימו בהסכמה משותפת להדפסת ה"ס צנצנת מנחם מנדל בר' צבי הירש, ברלין תע"ט-ת"ס הרבנים האלו: י"הצער מרדכי בן א"א מ' הגאון מוהר"ר נתן נטע כהן ז"ל חונה בק"ק אפט, שואל בא"א מ' הרב ה"ה מוהר"ר משה זל"ה לביית קצנאילבונג חונה בק"ק פינטשוב, הצער יצחק בליא הנגיד כבוד מוהר"ר יששכר בערש מקראקא חונה בק"ק ברעזאן³, זכרי' מענדיל בא"א המאור הגדול כמהר"ר ארי' ליב ז"ל החונ' בק"ק בעלו, יהושע העשיל⁴ חונה בק"ק קרעמניץ, מקום ההסכמה לא צוין; אך הואיל ובחודש תשרי תמ"ט התקיימה התועדות בירוסלב, על כן יש לשער שגם ההסכמה זו ניתנה שם).

תנ. "בענין מלבושי ותכשיטי נשים יועמד כתקנת הרבנים בייעריסלאב שנת תמ"ט לפ"ק".
באבער, קנ"ש, ע' 115 ; מתוך פנקס זאלקווא דף קס"ב.

תנא. ויעף אלינו אחד המיוחד זה ההדר בלבשו, בחלוקא דרבנן נתלבש מדו כמדתו, נאה דורש דרש והנה צורך כזהב לבחינתו. ה"ה הרב המופלא והמופלג הדרשן הגדול מוהר"ר יוסף במהור"ר משה בעל המחבר כתונת פסים⁵ שחיבר הספר צפנת פענח מחדש לחמדתו, יוסף זה צפנת מגלה צפונות ואין לו דמיון במקרא ובמשנתו, הוא השליט והמסביר סברא אליבא דהילכתו, סיני ועוקר הרים משרשיו ועיקרתו בפלפולו ובסברתו, טרח ויגע ולמד בילדותו, מה שלא למד תלמיד ותיק בזקנותו, אשרי המלך אשר מקלסין אותו הנמצא כזה אשר רוח אלקים בו ואין גבון כמותו, אשרי ילדתו והורתו שהוציא אבן יקרה מרגניתא דלית ב"י טימא בעין כל ראותו, בדרוש נאה ויפה כל שכיות חמדתו ע"כ גם אנחנו באנו בהסכמה אחת למנין שעל טוב יזכור תורתו מראשיתו ואחריתו להביא לבית הדפוס צוף אמרתו ויהי ה' את יוסף ויוכיחו להגדיל ולהאדיר תורתו, ורחבה מני ים וארוכה מארץ מדתו, עד יצמח קרן משיח בן יוסף והגואל האמיתי במהרה בימינו אמן. ותוקף גזירתנו בגזירות נח"ש על כל המדפיסים שבעולם שלא ידפיסו את הספר הנ"ל משך שלשה שנים בלתי ידיעת הרב המחבר הנ"ל.

1 לפי הסעיף הקודם, אם הקריאה שם היא נכונה, יש לתקן: בר"א.
2 שפתי חכמים, פירוש לרש"י מאת ר' שבתי בס. 3 משנת תנ"ז בבראד. עיין וורמ, DZB, 49, 85.
4 בר' צבי הירש, עי' להלן סעיף תנ"א. 5 חשוה לעיל סעיף ת"מ.

כ"ד המאורות הגדולים הרבנים מ"ץ דד' ארצות ודראשי קהילות גליל וולין יצ"ו
הבאים על החתום לכבוד אכסניא של תורה ולומדיה היום יום ג' לסדר הואיל משה
באר התורה הזאת 1 תמ"ט לפ"ק.

נאם הקטן צבי הירש בא"א החסיד מהור"ר זכרי' מענדיל זצ"ל החונה בק"ק לובלין
והגליל יצ"ו

ונאם נפתלי בא"א הרב הגדול המופלג בדורו מהור"ר יצחק כ"ץ החונה בק"ק אוסטרא
ולע"ע בק"ק פוזנא

ונאם הקטן יהודא המכונה ידיד החונה בק"ק קאוול 2

ונא' אריה ליב החונה בק"ק זאמושט[ש] 3 ולע"ע החונה בק"ק טיקטין 4

ונאם זכרי' מענדל בא"א המאור הגדול מהור"ר אריה ליב זצ"ל החונה בק"ק טורבין
ולע"ע בק"ק בעלז

ונא' שמחה בא"א מו' הרב הגדול מהור"ר נחמן כ"ץ זצלה"ה ראפאפורט החונה ק"ק
דובנא ולע"ע ק"ק הראדנא 5

ונאם הצעיר ישראל בא"א מו' ה"ה מהור"ר אייזק החונה בק"ק אליק 6

ונאם הצעיר יואל בא"א מו' ה"ה החסיד מהור"ר יצחק אייזק היילפרין החונה בק"ק
לויצק ולע"ע בק"ק אוסטרא 7

ונאם יהושע העשיל בא"א הרב הגדול מהור"ר צבי הירש זצ"ל החונה בק"ק קרעמניץ
צפנת פענח חדש, דרושים מאת ר' יוסף בר' משה מפרעמסלא, פפדיא תנ"ד.

תנב. הועד קיבל בשנת 1689 מאת הישועיים בלבוב מלוה בסך 14,000 זה"ו.

שיפר, עק. שריפטן, כרך ב', עמ' 1; מתוך Likwidacja długów żydowskich w Koronie 1675.

1 היינו, יום ג' למ' דברים = ב' באב תמ"ט.

2 השוה עליו לעיל ע' 143, הע' 3, ועיין גם הורודצקי, היסטארישע שריפטן פון יו"א, כרך ב', ע' 21.
3 הוא ר' אריה ליב בר' שמואל צבי הירץ בעל שו"ת שאגת אריה וקול שחל. שימש בכמה וכמה קהלות.
בין השאר בזאמושטש, טיקטין, קראקא, ובריסק דליטא. חכמים נתחבטו הרבה, בפרטי תולדותיו ואין כאן
המקום להאריך. עי' כיו"פ, ח"א, דף נ"ט; ח"ב, ס"א-ס"ג; עיה"צ, 55-56, 150-154; עיר תהלה, 29, 132,
148, 157, 167, 178, 199. יש להוסיף שבשנות תנ"א-תנ"ד נמצאת חתימתו בפנקס הקהל בטיקטין: "הק' ארי'
יהודא ליב חו"מ"ק טיקטין" (דף [ק], [רנ"ז], [רס"א], ש"ח [רמ"ו] שכ"ג [ר"ס], של"ב [רס"ה]). בקונטרס
הזכרת נשמות בביה"כ בטיקטין הוא נזכר "הגאון מה' ארי' יהודה ליב בהגאון מה' שמואל הירץ
אב"ד דק"ק קראקא".

4 נדפס דוקטין ואין זאת כי אם טעות דפוס. השוה בהערה הקודמת.

5 משנת תע"ד בקירוב אב"ד דק"ק לובלין והגליל. נפ' בשנת שע"ז בשברשין בדרכו ללבוב. עי' כיו"פ,
ח"א, ל"ב-ל"ג; ניסבויים, 67, 169; אנ"ש, 215, 249; פעסיס, עיר דובנא ורבניה, 17.

6 בהסכמתו לס' כתונת פסים מאת ר' יוסף בר' משה פרעמסלא, לובלין תנ"א, הוא חתום: "הצעיר
ישראל בלא"א מו' ה"ה מ' אייזק מו' בק"ק בריסק חונה ק"ק אליק יצ"ו"; וכן גם בחלוקא דרבנן מאת
המחבר תנ"ל, אמסטרדם תנ"ה.

7 נפ' בש' תע"ד בקירוב באוסטרא. בש' תע"ג בערך נתקבל לאב"ד ור"מ בלבוב ולא זכה להגיע לשם.
עי' כיו"פ, ח"א, פ"ט-צ'; מזכרת, 69-72; אנ"ש, 86-88, 243.

תנג. קהל טיקטין שילם בשנת תמ"ט לועד כמה וכמה סכומים ע"ח כרגא דמלכא וכדו'.
השוה להלן שנת ת"ן.

שנת ת"ן

תנד. כדי שלא יהי' הפס"ד שמעב"ל ו כדיוטגמא ישנה. חדש[נ]ו הדברי' בתוקף פסד"ג.
שלא יפול דבר ארצה מכל המבואר מעב"ל בקנס עצום ורב ותשלומי כל הוצאו'
והזיקו'. כ"ד אלופי' קציני' רוני ד"א יצ"ו היו' יו' א' כ"ה תשרי תיו נון לפ"ק.
ובאשר האלופי' הקציני' מנהיגי ק"ק טיקטין יצ"ו וגם האלופי' מנהיגי מעזריטש
יצ"ו נתעוררו מחדש בפנינו בנדון שמעב"ל ע"י ראיות איש לקראתו, ויצא מפינו
גם עכשו לפסד"ג על פי הענין היטב הדק. והפסק הנ"ל שריר וקים בלי פקפוק בעולם
מעתה ועד עולם יו' הנ' ביערסלב.

ונא' צבי הירש מייזלש מבעלזא	ונא' הק' אברהם הלוי מקראקא
ונא' משה יהודא זעלקי היילפרין מפוזין	ונא' זאב במהר"ר ז' ר' מ'יקיש 2 ק"ק
ונא' הצעיר מנחם שמו מענדל יכונה	לבוב
ונא' מאיר רופא בהרב ה"ה התורני כמוהר"ר יהודא ליב רופא מומחה זצ"ל מק"ק לובלין	
ונא' יהודה ליב רמ"ק מלובלין	ונא' הק' חיים מיאברוו
הק' יהושע סג"ל מקאוולי	יונה בהר"ר משה זלה"ה מפרעמישלא
ונא' יהודא ליב מחענטשין	ונא' אורי פייווש [כהן] אשכנזי
ונא' דוד פרעגר מבוטשא[ט]ש	אשר בהרר"י זצ"ל אשכנזי מפרעמשלא

דוכנוב, 1912 Exp. Crap. עמ' 184; מתוך פנקס קהל טיקטין דף קמ"ט [קיג]. וזוהי הכותרת
להעתקת התעודה בפנקס טיקטין: "פסק על ישובי' שהיו שייכי' למעזריטש תמ"ט ל'.

תנה. אלו קוויטין קבלנו מהאלופי' הקציני' מנהיגי ק"ק טיקטין יצ"ו דהיינו באם
שלא יהי' נתקבל בחשבון ארצו' כשיהיו הפנקסאו' פתוחי', אזי עלינו לקבל ולנכות
לק"ק הנ"ל:

ק' זהו' קוויט, כ"י הראדני תמ"ח; חמשים זה' כתב העתק מפנקס ד"א. כ"י כ"ב
תשרי תמ"ט; ס"ו זהו' כ"ג לנדן בתולה בת הקדוש הר"ר לייב, כ"י תשרי תמ"ח;
ח' זהו' למשרת מהר"ר חיים כ"י יערסלב תמ"ח [או תמ"ט]; פסק מרבני
ארצו' לבני הקדוש מהר"ר לייב [חמשים זהו'] כפי הנהוג, כ"י יערסלב תמ"ב; וגם
לאלמנה חמשים זהו'. לאלמנה אשת הנ"ל, כ"י יערסלב תמ"ח.
גם ליחפש בפנקס אותן ק"ן זהו'. שנתנו טיקטין לחוב שינאווסקי הבא מסוחר
ריזני[?], כ"י אייר תל"ט, אם לא נתקבל בחשבון מק"ק הנ"ל עד היו'.

1 מקומו של סעיף זה הוא בפנקס טיקטין אחרי הסעיף תמ"ז-תמ"ח.

2 ההשלמה לפי סעיף תל"א לעיל ועיי"ש גם בהערה.

3 השוה לעיל סעיף תמ"ד.

עשרים זהו קוויט למהרר אברהם ד"מ, כ"י יערסלב תמ"ט.

כ"ד היר' יו' ב' כ"ו תשרי שנת ת"ן לפ"ק.

נאו' צבי הירש הכהן נאמן ב"י דד"א יצ"ו ונא' הק' יששכר בער מקראקא

היילפרין, יתרביץ, שנה ו', 528: על סמך העתקה בפנקס הקהל טיקטין, דף קין [ק"ד].

תנז. האלופי קציני מנהיגי ק"ק טיקטין צווחו ככרוכיא על הכח שנעשה להם בענין הרחבה סך ג"א זהו, שהרחיבו בו ד"א לק"ק הנ"ל יערסלב תמ"ז מחמת סבת השרפה שהי' תמ"ה לפ"ק, והאלופי הנאמני גבו מסך הנ"ל אלף זהו בחלוקה דד"א יצ"ו אגוסטי קודם יערסלב תמ"ט ל' ובפעם א' והיה להם להתפרע רק של"ג זהו כל רטי. בכן מה שעבר עבר ובענין ב"א שחייבי מן הרחבה הנ"ל ישלמו כל רטי של"ג זהו. כ"ד רוזני ד"א יום ג' כ"ד תשרי תיו גון לפ"ק. ומעסק מ' מלאדנאווסקי, בעל אסיג' שהרג מנהיג א'3, עדיין לא הציעו דבריהם. כ"ד יום הנ"ל.

נאם צבי הירש מייזלש מבעלזא ונאם הק' אברהם הלוי מקראקא

ונאם הצעיר מנחם שמו מנדיל יכונה ונאם יהודא ליב רמ"ק מלובלין

נאם מאיר רופא דק"ק לובלין ונאם אשר בהרר"י זצ"ל אשכנזי

היילפרין, יתרביץ, שנה ו', ע' 527: על סמך העתקה בפנקס הקהל בטיקטין דף קין [ק"ד].

תנז. העתק מהחלוקי מרטי כרגא דמלכא של לבוב4 תמח"ל ונתייסדו פ"ז ס' והגיע על ק"ק טיקטין כ"ס כ"א זהו, עולה לסך אלף תתכ"ז זהו וע"פ רצון ארצו' שלא ליתן עליהם כלום רק על ס' זהו לפרש[נ] ע"פ פסק רבני, שבא בחשבון גליל לבוב.

רטי כרגא דמלכא של מאיי תמח"ל ונתייסדו — ס' ושני שלישי, כ"ס כ"א זהו, עולה לסך ב' אלפי קפ"ד זהו. עוד נ"ח תר"ח זהובי' לארצו' כנרשם בפנקס דף ע"א; עוד נ"ח שנ"ב זהו לארצו' כנרשם בדף הנ"ל; עוד נ"ח תנ"ז זהו שבאו בחליפין עם וואלין כנרשם בדף מ"ד בידיעתנו ושייך להראש מוהרר אהרן רי"ח מלובלין; סך הנ"ח ג' אלפי תתק"ח5 זהו ק"ח. על מזה ינוכה אלף קס"ג זהו מה שהארצו' עשו להם הרחבה6, דהיינו אותן ג"א זהו מסכום יערסלב והמותר לא

1 השוה לעיל סעי' תל"ד, תמ"ז. 2 צ"ל: כ"ז; כ"ד בתשרי חל בשבת.

3 שם המנהיג הוא ר' חיים; השוה להלן סעיף תס"ו. והשוה גם לעיל סעיף רנ"ז על נגישות החילים בעלי האסיגנציות אשר לקחו מאתנו ע"ח החוב לא רק את הרכוש כי אם גם את הגוף והנפש.

4 כלומר יריד לבוב ביאגנישקא שחל ב"ב 21 ביאנואר היינו בשנת 1688 — י"ט בשבט תמ"ח. השוה גם לעיל ע' 171, הע' 1.

5 הסיכום אינו עולה יפה. צ"ל: תר"א, ואילו לפי המשך החשבון צ"ל: תר"ט. ודאי שנפלה בחשבון סעות או השמטה. 6 השוה לעיל סעי' תמ"ג.

שלח עליהם ע"פ פסק מיערסלב הנ"ל והם נ"ח לארצו כל הסך ג"א הנ"ל עד הוועד הסמוך יערסלב תמ"ח לפ"ק, עוד ינוכה ק"ה זהו מה שהוציאו בשארי חשבונות; סך הניכוי אלף רס"ח זהו י"ג; ונ"ח לסקרב שני אלפי שמ"א זהו.

רטי של כרגא דמלכא אגוסטי תמח"ל, ונתייסדו ע"ט סכומות, כ"ס כ"א זהו, עולה לסך אלף תרנ"ט זהו. עוד להוסיף עליהם אלף ששים זהו להרב מלאדמיר² שבא בחשבון גליל פוזין; ס"ה ביחד מגבי לסקרב שני אלפי תשי"ט זהו.

רטי כרגא של יגנשקא תמ"ט ל' ונתייסדו פ"ה ס', כ"ס כ"א זהו, עולה לסך אלף תשפ"ה³ זהו. עוד ג"ח מן ט"ו ס' מיערסלב תמ"ח ל' סך ט"ו זהו; עו' להוסיף עליהם ע"פ ידיעתם מה שב"ב עם ג"ל⁴ להקצינים מהר"ב ומהר"ח סך אלף רפ"ג זהו ק"ח ג"ל.

על חלוקה יג[נ]ושקה תמ"ט ל' על ק"ק טיקטין עבור הרב דק"ק מעזריס ש חמשים זהו שמגיע מהם; מהרודני שלשים זהו; ס"ה ביחד ג"א קס"ג זהו⁵ ק"ח ג"ל.

חלוקה ראטי מאי תמט"ל ונתייסדו ק"ב ס', כ"ס כ"א זהו, [עולה] לסך אלפי תמ"ט זהו. ענוד[ן] להוסיף להם אלף תע"ב זהו שב"ב עם גליל לבוב ושייכ' למנהיגי גליל בדיעותם; — זהו ב"ב עם — ושייך להראש מהר"ר אהרן רי"ח; פ"ב זהו להוסיף כנרשם בפנקס הוצאו וקבלו וועד; ס"ה ד"א ת"א זהו. מזה ינוכה שכ"ב זהו, מה שמגיע להם משארי חשבונות כנרשם דף ס"ט בפ"ע ושאר לסקרב ד"א ע"ט זהו. חלוקה כרגא של אגוסטי יערסלב תמט"ל, ונתייסדו צ"ה סכומי, כ"ס כ"א זהו, עולה לסך אלף תתקצ"ה זהו. עוד אלף — — זהו מהנ"ח שנ"ח לארצו כנרשם בפנקס ארצו ובהחלוקי הקודמי; סך הכל ג' אלפי ט"ז זהו ז"ג[ז].

ואותן הסכומי של מזומני של יערסלב תמ"ז סילקו.

גם ט"ו ס' של מזומנים של יערסלב תמח"ל נתנו ש' זהו והיו נ"ח ט"ו זהו. עוד — — ס' שנתייסדו ביערסלב תמ"ח ל' שהו"פ יערסלב תמ"ט ל' על סילוק פרעון חובי יחיד' והגיע על ק"ק טיקטין כ"ס כ"א זהו, עולה לסך תש"ב זהו עז"כ⁶ רק ר' זהו לר' גימפל מלבוב; ונ"ח עו' לארצו ת"מ זהו⁹.

ולראי' מהימנא באנו על החתום והעתקנו מגוף החלוקי פה יערסלב היו יו' ב' ג' דחור"ה סוכות ת"ן לפ"ק.

נאם צבי הירש הכהן

ונאם הק' יששכר בער מקראקא

היילפרין, תרביץ, שנה ו', ע' 221; מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף קמ"ד קמ"ט [ק"א-ק"ב].

1 יש להוסיף י"ג גם לאחר הנתונים הקודמים. אם לא — לא יעלה הסיכום יפה.

2 ר' יקותיאל בר' יהושע אהרן. השוה מסתת. 3 כתוב: תרע"ה. 4 גליל לבוב.

5 אין הסיכום עולה יפה. 6 צ"ל: קמ"ב. 7 אין החשבון עולה יפה.

8 = על זה כתבו, כלומר, כתבו שטרות. 9 אין החשבון עולה יפה.

תנת. "בדבר הרב המובהק מוהר"ר מאיר פרענקל¹ אזי יתנהג עם המנהיגים כפי הכתב פשר שבניהם בהיריד יעריסלאב העבר שנת ת"ן, דהיינו שידונו לפני הנכררים משני הצדדים כפי כתבם. וכל זמן שלא יבא למשפט, אז פסק קולקוב² בתקפו שאין הקהל רשאי ליתן שום חלוקת כבוד לאחר".

באבער, קניש, 111; מתוך פנקס זאלקווא, דף קנ"א ואילך. לא ברור אם כתב הפשר אמנם יצא מידי ועד הארצות.

תנט. [שאלה] נזרקה מפי חבורה ביפרסלב שנת ת"ן לפ"ק: אשה שמתו בני' ואמרו לה הרופאים שחלבה מזיק לבני' ושלא תניק לבני' וע"פ הרופאים נתנה לבנה שגולד לה למניקת בחיי בעלה ולא הניקה כלל, ואח"כ מת בעלה, אם יש להתירה להנשא תוך כ"ד חודש, דנימא כיון שאיכא סכנה להניק לא מקרי מניקת ואינה בכלל מניקת חברו. באשר נשאלתי ביריד הנ"ל על דין זה ולא הי' יכולת בידי להשיב מאפס פנאי וגם לא הי' שום ספר בידי לעיין בזה רק ראיתי דעת החכמים השלימים להתיר להלכה למעשה ולבני לא כן יחשוב — דברי הצעיר יעקב".

שו"ת בית יעקב מאת ר' יעקב ברי' שמואל מצווימיר, (דיהרנפורט) תנ"ו, סי' קמ"ז.

תס. בעל חובו של ועד ארבע הארצות כריסטוף ברסלר פנה בשנת 1689 בבקשה אל מועצת העיר ברסלא, שתעמוד לימינו בגביית החוב, הואיל ובלי המלצות מתאימות קשה להוציא אל הפועל את האכסקוציה. ב-5 בדצמבר 1689 (= כ"ב כסלו ת"ן) נענתה המועצה לבקשתו של ברסלר. פרטים לא נשתמרו.

לגרסברגר, VI, Jjlg (1909), 265; על סמך Lib. ad. Reg. et Pr. מ"ש 1689 דף שמ"ט ע"ב ואילך.

תסא. "לרוזני קציני מנהיגי הגליל יצ"ו סלקנו ממצות הנ"ל סך אלף ושנים זהו" מה שחל עלינו גבי' גרא מנין ת"ן".

פנקס קהל פיננשוב דף — —.

תסב. העתק מחלוקות מראטי מאיי ת"ן בפנקס החשבונות דף קפ"א ע"א של ק"ק טיקטין. קי"ד סכומי, כ"ס כ"א זהו, עולה לסך ב' אלפי' שצ"ד זהו. עוד שכ"ה זהו הנ"ח מן עשרים סכומות; ס"ה ב' אלפים תשי"ט זהו יתנו הכל לסקרב. אגוסטי ת"ן, כ"ס י"ט זהו, דהיינו קל"א ס' וחצי עולה לסך ב' אלפי' תצ"ח זהו סו"ג. עוד הוספות תק"ן זהו לה"ה דלויצקי שב"ב עם וואלין; אלף רט"ו זהו להרב דניאל שב"ב כנ"ל; ס"ה מגיע ד' אלפי' [ר]ס"ג זהו [טו"ג]. מזה ינוכה ר' זהו מחמת סימק קודם ועד ורשא תמ"ט ל' ונשאר ג' אלפי' תתצ"ג זהו לסקרב.

היילפרין, "תרביץ", שנה ר', ע' 528; מתוך פנקס קהל טיקטין דף קנ"א-קט"ו. השוה גם סעיף ת"צ.

1 הוא ר' יצחק מאיר ברי' יונה תאומים פרענקל אב"ד דק"ק זאלקווא. השוה לעיל סעיף תס"ו.

2 בקוליקוב נתקיימו כפעם בפעם התועדויות של גליל לבוב. השוה קנ"ש, 103, 106.

3 כלומר, קודם מושב הסיים שנתקיים ב"17 בנובמבר 1689 (= ה' בכסלו ת"ן).

4 לפי החשבון צ"ל: ד"א ס"ג זהו ט"ג ונראה שעוד סכום שנוכה נשמט.

תסג. בשנת ת"ן עמד הועד לשוב ולדון בדבר התקנה שלא להדפיס שום ספר חדש. הוזה בהערכתי לסעיף תל"ב לעיל.

שנת תנ"א

תסד. רבים וכן שלמים נתנו עדיהן והצדיקו את הצדיק דברי פי חכם חן שפתים יושק בספר נכבד ונחמד מאוד, חיבורו של הרב הגאון המאור הגדול המופלג נ"י כמוהר"ר הלל זצ"ל, שהיה אב"ד ור"מ בק"ק זאלקווי יצ"ו, אשר שמו נודע בשערים שערי ציון המצויינים בהלכה, אשרי העם שלו ככה, כשמו כן תהלתו, היל"ל בן שחר וקרא את שם החיבור על שמו בית הלל על היורה דעה ואבן העזר והוא כלו מחמדים, דברים ערבים כניתנו מסיני. וביודעים ומכירים היינו את כבוד הרב המופלג ז"ל ואת שיחו, טעמנו מעט דבש מדברי פי חכם ואורו עינינו וידענוהו וממעשיו הטובים הכרנוהו, שמעודו עד יום פקודתו לא מש מתוך האהל של תורה אהל בל ימוט, בל יצען, בל ימוטו יתדותיו, יגע ומצא מציאת חן, אשר על כן ידינו ואצבעותינו עם בנו הרב המובהק המופלג כמהר"ר משה נר"ו, ובוזה הבן מזכה את אביו להביא את החיבור הנחמד הנ"ל לבית הדפוס להדפיסו לזכות בו את הרבים. ויהיו שפתותיו דובבות בקבר כי לא לו ולדכותיה כתבנו עלילות דברי התקנה אשר קבלנו על עצמנו שלא להסכים ולהרשות להדפיס שום ספר חדש, כי כל מן דין סמוכו לנא מי יתן והיה כמותו ירבה בישראל לחיים לעשות ספרים כאלה הרבה אין קץ. ותוקף גזירותינו בחרם ושמטת גזירות חו"א דרבנן דלית ביה אסותא, ששום אדם בעולם לא ירום ידו להדפיס ספר נחמד הנ"ל תוך עשרה שני' מיום שיוגמר הדפסתו עד תכליתו. כ"ד המאורות הגדולים המופלגים מ"צ דד"א יצ"ו החותמים לכבוד התורה ואכסניא להגדיל תורה ולהאדירה, היום יום ד' ג' תשרי תנ"א לפ"ק פה יערס לב.

נאם הצעיר פנחס משה מלבוב

אריה יהודא מלאדמיר

ונאם שאול קצנאלינבוגין מק"ק קראקא והגליל יצ"ו

ונאם נפתלי הכהן מפוזנן והגליל יצ"ו

ונאם הצעיר יואל היילפרין חונה בק"ק לויצק

בית הלל על שיע יוד מאת ר' הלל בר' נפתלי הירץ, דיהרנפורט תנ"א.

תסה. תאמץ זרועותינו ואף ידינו תיכון את כל דברי האלופי הקציני' הרוזני' שבכל הכתבי' העתקו' אמת' שבכל נייר זה המעב"ל והנ"ל ותוקף גזירותינו בחרם ושמטת חו"א דרבנן, שלא יעיוזו ק"ק מעזריטש יצ"ו להרים ראשם נגד הפסקים שמעב"ל ולא לנגוע בקצה הפסקי' בשום ענין בכל השייך לק"ק טיקטין יצ"ו ורשות לק"ק

טיקטין לעשות לאנשי גראד מעלניק שבסבי' כל מיני כפיו' ואף בעש"ג, שיטורו למשמעתם. כ"ד המאורות הגדולים מ"צ יום ב' ח' תשרי תנ"א ל'.

נאם הצעיר פנחס משה מלבוב

ארי' יהודא מלאדמיר

ונא' שאול לבית קאצינעלבוגין מבורר מקק"ק והגליל יצ"ו

ונא' גפתלי הכהן מפוזין והגליל יצ"ו

זכרי' מענדיל החו' בק"ק טורבין

ונא' הצעיר יואל היילפרין

ונא' נתן נטע מלובלין חו' ק"ק טרניגראד

פנקס הקהל בטיקטין דף קמ"ט [ק"ג].

תסו. אליכם אישים, חכמי חרשים, אילי תרשישים, נבוני לחשים, הקצינים הרוזנים הנגידים דמדינת אשכנז יצ"ו ומלכיהם בראשיהם המה המאורות הגדולים הגאונים הרבנים דכל קהלא קדישא מדינה ומדינה עיר ועיר יצ"ו.

ארשת שפתינו אלה יאירו ויזהירו מול פני הוד רום מכ"ת עבור הגאון מרנא ורבנא הרב הגדול, מעוז ומגדול, שבחו מי מנה נ"י ע"ה פ"ה המופלג ומופלא מוהר"ר מנחם מענדל בן הקצין הנגיד הנדיב מהר"ר צבי הירש זצ"ל, שהיזיל כספו להדפיס הספר הקדוש של הגאון מהר"ר ישעיה סג"ל כמבואר בהקדמה, והוא בן הקצין המפורסם מהר"ר מנחם מענדל מפוזין והיה חתן הגאון המפורסם מהר"ר אברהם שרענצלש כ"ץ רפא פורט מק"ק לבוב, אשר אור תורתו הרב זורח בק"ק העלשויה במדינות מערהרין ובכמה קהלות ולע"ע בק"ק ווענגראב והגליל. וחמדה הגנוז' אשר היתה אתו חיבורים נאים ומתקבלים אשר חיבר הרב המופלג הנ"ל, האחד שמו לחם מנחם על הש"ס וסדר קדשים ושו"ת והשני נקרא צנצנת מנחם על כל מאמרים תמוהים שבש"ס ופסוקים. וכהיום רוצה בעזרת האל להוציא תעלומות לאורה, והסכימו על זה המאורות הגדולים, הרבנים המופלגים בהסכמותיהם ונתנו ידיהם ואצבעותיהם עם הרב המופלג הנ"ל להדפיס חיבורים הנאים ומתקבלים, מתוקים וחריפים. ובכן מליצתינו שבכל מקום אשר ידרוך כף רגלי הרב ישמרו לכבודו, לענדו ולעטרו בכל מיני עיטור הראוי לעשות לצדיק כמותו י"ב, למהרו ולהחישו לקרבו אל המלאכה מלאכת שמים הנ"ל ולסייע בכל מיני סיוע שבעולם בגופן ובמאודם, לחזקו ולאמצו בכל התאמצות שבעולם בכדי שיוציא מחשבתו הטובה למעשה חיש קל ומהר. ובפרט מן המדפיסים בקשתינו באיזה דפוס שיעלה לרצון לפני כבוד הרב המופלג הנ"ל להדפיס חיבוריו יעמדו על משמרתם משמרת עבודת הקדש לעשות מלאכתם בזריזות ולא בעצלתיים בכדי שלא יבטל הרב הנ"ל

מתלמידיו השותים בצמא דבריו ויהיו כצאן בלי רועה. כי אל מי תדמינו, כי אינו כשאר המדפיסים המבטלים בזמן והרב הנ"ל מוכרח הוא לשוב לקהילתו ולהרביץ תורה לתלמידים הרבה המצפים והמחכים לתורתו. ובכן נא ונא שלא יהא מעוכב כלל רק תיכף בביאתו אל איזה דפוס יודפסו ספריו חיש ומהר. וחידושו על הש"ס באם יעלה על דעת הרמה של הרב המופלג הנ"ל להדפיס החיבור חידושו הנ"ל אצל הש"ס החדשים אשר יודפסו תשמעו לקולו כי בודאי יהיו לרצון לפני ה' אלקים ולפני כל הגאונים ורבני ארץ ולכל ישראל ויהיו נמכרים מחמת חידושו ביוקר כפלים לתושי'. ובטוחים אנחנו שתקדימו נעשה לנשמע בדבר ראוי ומתקבל כאשר עיניכם תחזינה מישרים וישמח לבבכם בתורתו כי יגל לבנו.

כ"ד הגאונים הרבנים [ו]האלופים הקצינים רוזנים מנהיגים ד"א יצ"ו היום יום ד' ט"ו חשון תנ"א לפ"ק פה יערסלב.

צנצנת מנחם מאת ר' מנחם מנדל בר' צבי הירש, ברלין תע"ט-ת"פ. במקום שמות החתומים באה הערה: יוהחחומים עליו הגאונים הרבנים והאלופים והקצינים. וזאת היא הכותרת שניתנה להסכמה: יוה הכתב שנכתב מהאלופים התורניים הגאונים הרבנים וכלל הקצינים הרוזנים דארבע ארצות דמדינת פולין להרבנים הגאונים ולהאלופים הרוזנים הקצינים דמדינת אשכנזים יצ"ו הנכתב ונחתם בשם יום ד' ט"ו מרחשון תנ"א לפ"ק ביריד יערסלב.

תסז. אמת נכון הדבר נעשתה הטובה הזאת לאלופי קציני מנהיגי ק"ק טיקטין יצ"ו מאת אלופי קציני מנהיגי רוזני ד"א יצ"ו כבר בנדון השלשה אלפי זהו מה שנ"ח לארצו אחר השריפה², שישלמו סך הנ"ל לרטוש מופלגי, כל רטי שלשה מאות ושלשים ושלשה זהו י"ג, וכבר פרעו על זה כפי הרטש י"ג מאות ל"ג ז' י"ג. בכך נענינו להם ראשינו להרחיב להם המותר, שמגיע עוד מהם סך ששה עשר מאות זהו ס"ו ז' כ"ג, עד שירחיב ה' את גבולם, כ"ד אלופי קציני רוזני ד"א בוועד קודש ביומא דשוקא זמן קהלה לכל יום ה' ט"ו חשון תנ"א.

גם עלה במוסכם כל השלחן הטהור לנכות להם שני מאות זהו עבור אשר נהרג הקדוש ר' חיים³ ז"ל ע"י אסיגנצי עד יערסלב הבא תנ"א ל' ושם יפקחו יחידי סגולה אשר יהיו פה מקהלות וגלילות כדת מה לעשות עמהם.

צבי הירש בלא"א החסיד מוהר"ר שמשון ז"ל מיזלש מבעלזא

הק' אברהם הלוי מקראקא ונא' ישעי' הכהן שפירא מפוזנא⁴.

ונא' יהודא ברמ"ק מלובלין ונא' יעקב משה מליסא

היילפרין, יתרביץ, שנה ו', 528: מתוך פנקס טיקטין דף קס"ט [קליא]. על דיוק ההעתק מעידה הכתובת: יהועתק אות באות ומלה במלה מגוף הפסק בח"י רוזני ד"א הנ"ל. רק תיבת הק'

1 בשנת תע"ד-תע"ה הוחל בהדפסת התלמוד בשני מקומות, בפד"א ובאמסטרדם. עי' פרידברג, תוה"ד העברי, (אנטוורפן תרצ"ה), ע' 36 ואילך. 2 השוה לעיל סעיף תנ"ו. 3 עיין בהערה הקודמת.

4 ר' ישעיה כ"ץ שפירא חתום בשנות תנ"א, תנ"ג בתור ראב"ד ומ"ץ בפנקס לבוב. עי' אנ"ש, סי' שכ"ד. השוה גם עליל סעי' תל"ג, תל"ו.

אברהם הלוי מקראקא הי' כתוב באמצע הכתב אחר חתי' פהויע ורק מהרא"ס הנ"ל חתם על השיטה הנ"ל המתחלת עד יערסלב כנ"ל. נאם שלמה ספרא דמתא ק"ק לובלין יצ"ו ודד"א. העתקתי אות באות מגוף ההעתק בכתב וחתי' מהר"ר שלמה ספרא הנ"ל. נאם ישראל דיינא וספרא².

תסח. הערט צו כל הקהל הקדוש, האלופי' הקציני' רוזני ד"א יצ"ו לאזין מודיע ומכריז זיין ברבים בוועד הגדול ביומא דשוקא, דו דיא מנהיגי' דק"ק סעמייטיטש³ זיין פורק עול מלכות שמים, זיין ניט צייט לקול הורים ומורים של הבדה"ג דק"ק טיקטין יצ"ו, אונ' זיין פורק עול מלכותא דארעא, זיין ניט יוצא ידי חובתן בפרעון כרגא דמלכא, זיין זיך ניט משתתף בצרתן של ישראל בצוק העתים הקשים, זיין ניט צייט בכל התראות, ואזהרות איז בייא זיא כמצחק בעיניה⁴. על כן זיין זיא מוחרם ומנודה. ומובדל ומופרש מכל ק"ק, פפ"כ, י"ן, בב"ז, אסור לעמוד בד"א שלהם ולא לישא וליתן עמהם, ולא להתחתן בהם ולא למול את בניהם; אל אירי חובות וואש מען זיא שולדיק זאל זיין בעיקול, איר ש"ח אויף דיא חובות זיין בטל כחרס הנשבר; מען זאל זיא רודף זיין בכל מיני רדיפות שבעולם אף בעש"ג. וכל זמן דו זיא ניט קומן לבדה"ג הנ"ל ק"ק טיקטין אונ' ריכטן אפ איר כרגא דמלכא וואש אויף זיא קומט לבדה"ג הנ"ל אונ' זיין ניט מקבל דין על העבר, זאלין זיא תמיד זיין בחרם חמור כנ"ל. אונ' דער כרוז חרם ושמטא זאל אוש גרופן ווערן בכל הקהלות דד"א יצ"ו למען יוסרו רבים ולא יזידון עוד לעש'.

דובנוב, 1912 Exp. Czap, ע' 453; מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף שליג. הסופר מלובלין מוסיף: יכרוז הנ"ל הוכרו בשם כבוד רוזני קציני מנהיגי ד"א יצ"ו בוועד קודש דד"א יצ"ו ביומא דשוקא בשבת קודש, עפ"י גזירת רוזני קציני ד"א יצ"ו על כל השמשין שבכל בתי כנסיות ביערסלב תניא ל'. נאם⁴ שלמה ספרא דמתא ק"ק לובלין יצ"ו ודד"א יצ"ו.

תסט. לשלשה מטיבי צעד, לא יבוא פחד ורעד, שיאם ירום ויוגש לעד, אהו' האלופי' הקציני' נאמני' ב"י דד"א יצ"ו.

ידענו שאין שכחה לפני כסא כבודכם אך במקום שיש חסרון כיס צריך זירזו יותר, כי בהיותנו נחוצים מאד לצאת מיערסלב לא עלתה בידינו להניח ההעתק שמ"ע, יהי נא חסד פאר הדרת קודש מעכ"ת לרשום ההעתק שמ"ע הנ"ל בכתב אמת בפנקס ד"א מעכ"ת. גם מזה לא נחשוך את פיננו מלהזכיר את פאר— בענין הוצאות וורשא⁵ אשר לא כדת נחשב עלינו וביום פקוד ופקדנו לתבוע צרכינו מרוזני ד"א. אך ורק

1 הקריאה הזאת אינה נכונה, שכן אין אף אחד משמות החתומים מתחיל בסמך. צ"ל: מהר"צ או מהר"י, ונראה לי לשון אחרון.

2 בר' יוסף. חתימתו מצויה לרוב בפנקס הקהל בטיקטין בשנות תמ"ט-תצ"ב.

3 הקהלה השניה במעלה בגליל טיקטין, ניסתה במשך שנים להתבדל מטיקטין ולעמוד ברשות עצמה. עי' היילפרין, "הצופה לחכמת ישראל", שנה ט"ו, 297, וכן גם היסטארישע שריפטן פון ייוו"א, כרך ב', 572.

4 על פי טעות נדפס אצל דובנוב: "זאב", במקום "נאום".

5 הכוונה למושב הסיים שנתקיים בוורשה ב-16 בפברואר — 22 במרץ 1690 (= ו' באדר — י"ב בניסן ת"ן).

לזכרון יהי לרום מעכ"ת ברשימה ומפני נחיצה רבה נצא בקידה כ"ד יו' א' כ"ו חשון תנ"א ל'. נאם¹

ונאם חיים בהגאון הגדול מוהר"ר ארי' יהודה נרו יאיר²

פנקס הקהל בטיקטין דף קס"ט [קליא].

תע. עוד קנ"ח סכומי של יגנישקא תנ"א ל' והגיע על ק"ק טיקטין כ"ס י"ז זהו, עולה לסך ב' אלפי תרפ"ו זהו. עוד תר"ס זהו מה שחייבי להאלופי יורשי המנוח מהר"ח ז"ל שב"ב עם גליל לבוב; קע"ז זהו נ"ח מן יערסלב העבר קרן; כ"ו זהו רווחי מן קע"ז זהו; י"ז זהו בעד ה' ספרים דברי דוד³, ג"ס מים חיים⁴; ס"ה ג' אלפי תקס"ו זהו. מזה ינוכה של"ד זהו כ"ג בדרך עולה ויורד. סך הניכויים תקל"ד זהו כ"ג ונשאר ג' אלפים ל"ב ז' לסקרב.

מאי תנ"א ל'. עוד ק"ע ס', כ"ס י"ז זהו, מגיע ב' אלפים תת"ץ זהו. עו' ק' זהו קרן מן אגוסטי ת"ן^[?]; י"ב זהו י"ב ג' רווחי מהנ"ל; ס"ה ג' אלפי ב' זהו [י"ב ג']. מזה ינוכה ר' זהו הוצאו סימק קודם וורשא⁵; ש"י זהו ע"פ קוויטין משנת ת"ן כנרשם בפ"ק דף צ'; תקפ"ח זהו דרך עולה ויורד מן קמ"ז סכומות; ס"ה אלף צ"ח זהו; ונשאר אלף תתק"ח זהו [י"ב גדו'] לסקרב.

חלוקה אגוסטי תנ"א ל'. כ"ס י"ז זהו, קל"ה סכומי [עולה] לסך ב' אלפי שמ"ו זהו. עוד ת"ש זהו ליורשי המנוח מהר"ח ז"ל בחליפין לבוב; רפ"ח זהו לר' גימפל מלבוב בחליפין לבוב; ס"ה ג' אלפי של"ד זהו. מזה ינוכה שכ"ג זהו בדרך עולה ויורד ונשאר לסקרב ג' אלפי י"א זהו.

פנקס הקהל בטיקטין דף [קס"ו]. ב"תרביץ, שנה ו', 529, נשתבש החשבון בדפוס. השוה גם סעיף ת"צ.

תעא. קהלת קראקא שילמה ע"ח מס הגלגולת שיעור ינואר 1691 סך 2,470 זהו; גליל קראקא - צוזמיר - 8,416 זהו.

בלבן, HŻK, II, 191; על סמך 51, fol. 22, Nr 65, Archiwum Główne w Warszawie.

תעב. בחוה"מ פסח שנת תנ"א מינו הבוררים בטיקטין את ר' מאיר במהר"ש⁶ לראש מדינה, "באם שיצטרכו הקהל לשלוח אותו ומחויב ליטבע שלא ישיג לו שם שום כתב".

היילפרין, "תרביץ", שנה ו', ע' 534; על סמך פנקס הקהל בטיקטין דף קי"ח [פיה].

- 1 "נאום" זה נועד כנראה לראש המדינה מטיקטין ר' מאיר במהר"ש. עי' להלן סעיף תע"ב.
- 2 חתום בשנות תמ"ו, תנ"א בפנקס טיקטין (דף קכ"ח, [רע"ט]) כאחד ממנהיגי הקהל.
- 3 לובלין תל"א-תל"ד. המחבר הוא ר' דוד לידא שוכה גם קודם לחסותו של ועד ארבע ארצות (עי' לעיל סעי' ת"י-ת"א, תט"ז-ת"ט). החכמים שטייגשניידר, צדנר, בריל וכן גם א. פריימאן מצאו שהספר הזה הוא מעשה פלגיאט. עי' פריימאן, ס' היובל לסוקולוב, ע' 457, והשוה גם אייזנר, תולדות הגאון ר' דוד לידא, 10.
- 4 מאת ר' חיים בר' יהושע סג"ל הורוויץ, דיהרנפורט ת"ן. השוה לעיל סעיף תל"ב.
- 5 השוה ע' 222, הע' 5. 6 בר' שלמה. ע"י מפתח.

תעג. לפי דריח של עיריית ברסלא מיום ה-11 במאי 1691 (=י"ב באייר תנ"א) שילם ועד ארבע ארצות על חשבון חובו לכריסטוף ברסלר מברסלא רק 412 ר"ט.

לנדסברגר, VI, JjIG, 256; על סמך הארכיון העירוני בברסלא Lib. ad Reg. et Pr. מש' 1691, דף 2.

תעד. באגרת מיום ה-30 ביוני 1691 (=ג' בתמוז תנ"א) דרש הקיסר מאת מועצת העיר ברסלא שתעקל את סחורות יהודי פולין הבאים לירידים שבעיר לשם כיסוי חובו של ועד ארבע ארצות לכריסטוף ברסלר בהתאם לחוזה שבין הועד לבין ברסלר מיום 4 בפברואר 1678 (=י"ב בשבט תל"ח) 1 שאושר ב-13 באפריל 1685 (=ט' בניסן תמ"ה) גם ע"י מלך פולין 2. המועצה הודיעה למלך, בתשובתה מיום 4 באבגוסט 1691 (=ט' באב תנ"א), שמסרה מיד על דבר פקודתו הקיסרית "לכל מנהיגי היהודים ממלכות פולין הנמצאים כאן". המנהיגים הודו בחוב, אך אמרו שצריכים להודיע על כך "למנהיגים הראשיים שלהם בירוסלב" וביקשו על כן הודעה בכתב בדבר הפקודה. ההודעה ניתנה להם.

הארכיון העירוני בברסלא Ft. Bresl. I 3 e. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. תמציתה ניתנה גם ע"י לנדסברגר, VI, JjIG, 256. לעיניו היה גם האוריגיןל של התעודה השמור אף הוא בארכיון העירוני בברסלא Lib. ad Reg. et Pr. משנת 1691 דף 264 ע"ב, FFF 2115 ע"א. ע"י לנדסברגר, שם, הע' 3.

תעה. בשנת תנ"א נסעו ראשי קהלת אפסא לפינסטשוב ולקראקא "לטובת כלל ישראל".

סוקולוב, "האסיף" תרגיז, ע' 142; מתוך פנקס אפסא. לא ברור אם פעולה זו קשורה רק עם ועד הגליל (קראקא-צוזמיר) או גם עם ועד ארבע ארצות.

שנת תנ"ב

תעו. "לייבל מרדכי 3 מקרוטושין, יעקב זעליג 4 מקאליש, משה לייבל 5 מפוזנא ושמעון יעקב 6 מווידיסלב, כולם מנהיגי היהודים" הבטיחו ב-29 בספטמבר 1691 (=ו' חשרי תנ"ב) 7 בשבועה, אחרי שכריסטוף ברסלר שחרר אותם מן "המאסר האישי שבו נמצאו עקב תביעתו כלפיהם וכלפי כלל היהודים במלכות פולין בהתאם לכתב-התחיבות ולפקודת הקיסר, — שאם לא ימציאו במשך 7 שבועות מאת מנהיגי המלכות הפולניים שלהם [=ועד ארבע ארצות] פרעון של ממש לסיפוקו המלא, כי אז הדין עמו לשים במאסר אישי לא רק אותם בלבד, כי אם נוסף להם גם את שאר יהודי פולין שיבואו [לברסלא] עם סחורותיהם אותם ואת רכושם".

הארכיון העירוני בברסלא, Signaturb. משנת 1691, דף 137 ע"ב. עיקרה של התעודה יבוא במקורו במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. — את תמציתה פרסם לנדסברגר, VI, JjIG, 257. השוה גם וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 32, הע' 34.

1 נשתמר לנו חוזה מאותו תאריך בין ועד ארבע ארצות ובין בעל-חובו השני בברסלא — גיאורג מילטנר פון מילטנברג (השוה לעיל סעיף שס"ו). חובו של הועד לברסלר קדם לשל מילטנברג. ע"י מפתח ערך ברסלר.
2 השוה לעיל סעיף תכ"ג. האישור דן בחיבו של הועד למילטנברג ולא לברסלר וכנראה יצא או עוד אישור כיוצא בזה בענין החוב לברסלר. ע"י גם בהערה הקודמת.

3 כנראה צ"ל: בן מרדכי. 4 כנראה צ"ל: בן זעליג.

5 כנראה צ"ל: בן לייבל. 6 כנראה צ"ל: בן יעקב. 7 חל בשבת.

תעז. חזית איש מהיר במלאכתו אומן חוסן ישועות הכי נכבד הוא האלוף התורני המרומם מוהר"ר נפתלי הירש במוהר"ר שמשון ממגורשי ווינא¹, העוסק במלאכת שמים לזכות את הרבים להאיר עיני ישראל בתורת ה', להוציא לאור מדרש רבות מחדש בתכלית היופי בהג"ה מדויקת ובתוספות מרובה, בפירושים חדשים גם ישנים וביאור המילות וכיוצא בזה, נחמד למראה וטוב להשכיל, כי הכין לבבו וזרוזי קא מזרו את בנו היקר התורני כהר"ר גרשון מק"ק פרנקפורט דאודרה להשלים מלאכת הספר הנכבד בדפוס המשובח והמפואר דק"ק פרנקפורט דאודרה², אמרינן לפעלי טבא יישר כח, חזקו ואמצו, המתחיל במצוה אומרים לו גמור. אך מדאגה מדבר פן ואולי יעלה [על] לב אחרי' להפריע אותם ממעשיהם וידפיסו ג"כ מדרש הרבות באיזה אופן שיהי' נמצא גורם רעה להספר ח"ו ובכן אנחנו אלופי' פה היום גורנין נח"ש חיוא דרבנן דלית לי' אסותא שלא ירים איש את ידו הן בעצמו, או ע"י גירא דילי' ע"י איזה אנשים אשר לא מבני ישראל המה, להדפיס מדרש הרבות כלל מבלתי התורני המרומם מוהר"ר נפתלי הירש ובנו היקר הנ"ל עד תום עשרה שנה מן כלות הדפסת הספר הנכבד הנ"ל, לא במדינתנו ולא במדינה אחרת, אם לא בהסכמת ורשות האלוף התורני מוהר"ר הירש הנ"ל ובנו הנ"ל הנז'. לכבוד התורה הרבנים המאורות הגדולים המופלגים דד"א יצ"ו היום ב' ח' תשרי תנ"ב לפ"ק ביומא דשוקא פה יערסל'.

נאם הצעיר פנחס משה

ונאם ארי' יהודא מלאדמר

ונאם שאול קצנאלבוגין מבורר מגליל מקראקא

מדרש רבות עם פירוש ר' נפתלי הירש בר' שמשון מווינא, פפדיא תנ"ג. וזוהי הכותרת שניתנה להסכמה: "הסכמות וחרם הגדול יבינ' של המאורות הגדולים הגאונים הרבנים המופלגים המבוררים מר' ארצות אשר כסא ממשלתם מוטלת בין גדולי' רומיה שישבו ביערסלב בשנת תנ"ב לפ"ק היה הגאון הגדול המקובל החסיד כמוהר"ר ליב חסיד אביד ורי"מ דק"ק פרעמסלא והגאון הגדול החריף הרב הנקרא כמוהר"ר פנחס משה חריף אביד ורי"מ דק"ק לבוב והגאון הגדול המופלג כמוהר"ר שאול קצנאלבוגין אביד ורי"מ דק"ק פינטשוב".

תעז. לייבל מרדכי מקרוטושין³, יעקב זעליג ולייבל פייבוש⁴ מקאליש, אהרן יעקב⁵ מזאמושטש, ברוך Scheier⁶ מקובלי' מנהיגים, וכן גם מרדכי

1 שם משפחתו אטינגן. גר בסווערענץ שבפולין-גדול. ע' קויפמן, Die letzte Vertreibung der Juden aus Wien, 222.

2 מיסודו של הפרופיסור לתיאולוגיה יוחנן כריסטוף קקמן. ע' פרידברג, תולדות הדפוס העברי, אנטוורפן תרצ"ה, ע' 34 ואילך.

3 ממנהיגי פולין-גדול. חותם בעברית: "יהודה ליב במהורר"מ ז"ל מקראטשין"; ותשוה גם לעיל סעיף תע"ו. ע' לויין, NM, חוב' ג', ע' 24, LGJ, 104, 110.

4 כנראה צ"ל: בן פייבוש. 5 היינו: בן יעקב.

6 אולי יש לקרוא Scheies, כלומר בן ישעיה. 7 במקור: Koble.

לייבל מווידיסלב ומרדכי לייב מטיקטין², כולם יהודים ממלכות פולין, הבטיחו ביום ה-10 בדצמבר 1691 (=י"ט בכסלו תנ"ב), אחרי שלא הטילו ספק בהבטחה שנחננו המנהיגים המנויים ב"סיגנטורבוך" מיום 29 בספטמבר 1691 (=ו' תשרי תנ"ב)³ בדבר פרעון חובו של הועד לכריסטוף ברסלר ואחרי שברסלר האריך את זמן הפרעון עד לצום הקרוב⁴, שיאחזו בכל האמצעים הראויים לשם סיפוקו המלא של ברסלר⁵.

הארכיון העירוני בברסלא, Signaturbuch משנת 1691 דף 192 ע"ב - 193 ע"א; על סמך רשימה תמציתית שקיבלתי מאת הדיר. ל. לוי, ברסלא. לפי לנדסברגר, JJI, VI, 275, אין המנהיגים לייבל מרדכי מקרוטושין ועקב זעליג מקאליש נזכרים בתעודה זו.

תעט. "מנהיגי היהודים מפולין" (=ועד ארבע ארצות?) הודיעו בדצמבר 1691 לברסלא ע"י משולח יהודי בשם אביגדור, שהגנב המומחה Valtel⁶ עומד לבוא לשם ויש לשם אותו במאסר מיד לבואו.

הארכיון העירוני בברסלא, Liber ad Reges et Principes No. 310, f 2836. 18 ביולי 1692.

תפ. באגרת מיום 5 ביאנואר 1692 (=ט"ז בסבת תנ"ב) אל האוצר השלישי הקיסרי נידון חובו של ועד הארצות - בסכום 12,120 ר"ט - לכריסטוף ברסלר. יהודי פולין סרבו לפרוע את החוב עד שיתועדו יחד מנהיגי היהודים ויקבעו את אופן הגביה, אך כדי לקיים את ההתועדות דרושה רשות מאת המלך. ביריד שעבר St. Crucis⁷ נמסר ליהודים שבאו ליריד על דבר פקודת הקיסר ונקבע זמן לפרעון החוב עד יריד עליואבט⁸. ברם ביריד עליואבט באו יהודים כה מעטים לברסלא, עד שברסלר עצמו דחה את זמן הפרעון ליריד הצום⁹. בעצת שני מנהיגים "מדומים"¹⁰, לייבל יצחק מקרוטושין¹¹ וזעליג יעקב מקאליש, הובאו היהודים שבאו ליריד, בעל כרחם על ידי משרתי המועצה, אל בית-המועצה ונדרשו להתחייב בכתב שיפרעו את החוב. היהודים סרבו לחתום על ההתחייבות, אך הביעו את נכונותם לסלק את החוב "אחרי שכל מנהיגי היהודים במלכות פולין יבואו לידי הסכם ביניהם בדבר אופן הגביה ויפרסמו את

1 כנראה צ"ל: בן לייבל. Marcus Löbel מווידיסלב ביקר ביריד ברסלא גם בשנת 1696. עי' ברילינג, JFF 1935, 711.

2 כנראה צ"ל: בן לייב. שם המקום נשתבש במקור הגרמני ל-Tockotschin. Marcus Löbel מטיקטין ביקר ביריד ברסלא גם בשנת 1685. עי' ברילינג, JFF 1935, 711.

3 השוה לעיל סעיף תע"ו. 4 Mittfasten חל בשנת 1692 ביום 16 במרס - כ"ח באדר תנ"ב.

5 במקור: "zu Bresslers volligen Contentirung alle gehörige Anstalt machen wollen".

6 שמו יעקב בנימין. על גורלו השוה E. Klibansky, Zwei Hinrichtungen, Jüdische Zeitung für Ostdeutschland, Breslau 1928, Nr. 34.

7 חל ב"14 בספטמבר, דהיינו בשנת 1691 כ' באלול תנ"א.

8 חל ב"19 בנובמבר, דהיינו בשנת 1691 כ"ר בסיון תנ"ב.

9 השוה לעיל הע' 4. 10 במקור: "vermeinte Juden Eltisten".

11 כנראה צ"ל: בן יצחק. Löbel Isaak מקרוטושין ביקר ביריד ברסלא גם בשנות 1685, 1697, 1722. עי' ברילינג, JFF 1935, 682. גם בירידי לייפציג אנו מוצאים בשנות 1688-1686 יהודי בשם Löwel Isaak מקרוטושין. עי' פרוידנטל, Die jüd. Besucher der Leipziger Messen, 34. בשנת תצ"ג הוא חתום בין שאר מנהיגי פו"ג על הסכמה ל"ש"ת אבן הששה ומאירת עינים, דיהנפורט תצ"ג: "יהודה ליב ב"ה מוהר"ר יצחק אייזיק ז"ל מקראטושין".

החלטתם לכל ישראל. הואיל והיהודים עלולים להפנות את סחורותיהם לירידים אחרים – ביריד ירוסלב שעבר הסיעו 70 עגלות שנועדו לברסלא אל דנציג – והנוק שייגרם לאוצר יהא גדול, על כן מן הראוי שהאוצר ישפיע לכל יאחזו באמצעים נמרצים ביותר כלפיהם.

הארכיון העירוני בברסלא, Ft. Bresl. I 3 e, Bl 1 ff. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. – תמציתה נתפרסמה ע"י לנדסברגר, JJIg, VI, 258.

תפא. האוצר השלישי הקיסרי הודיע לעיריית ברסלא באגרת מיום 7 ביאנואר 1692 (= י"ח בטבת תנ"ב), שאין להרהר אחרי פקודת הקיסר המרשה לכריסטוף ברסלר לעקל את סחורות היהודים על חשבון החוב המגיע לו מועד ארבע ארצות¹, אך הואיל והמסחר נפגע על ידי כך משום שהיהודים הולכים לדנציג², על כן מן הראוי לאחזו באמצעי אחר כדי לסייע בידי ברסלר ולא להזיק למסחר.

לנדסברגר, JJIg, VI, 258 (וכן רשימה שקיבלתי מידי ד"ר לוין מברסלא); על סמך הארכיון העירוני בברסלא. לנדסברגר מציין את מראה המקום. Seidels Repert. דף 471. (ברשימתו של לוין חסר ציון המקור).

תפב. ייאגנישקא תנ"ב ל'. נתייסדו צ"ח ס', כל סכום י"ז זהו, עולה לסך אלף תרס"ו זהו. עוד תש"ץ 3 זהו לה"ה כמהר"ר דוד מזל קו בחליפין לבוב; ס"ה ב' אלפי תנ"ו זהו. מזה ינוכה י"ב זהו מה שהוציאו מותרות על ד' סכומי יערסלב תנ"א ל' ונשאר ב' אלפי תמ"ד] זהו לסקרב.

היילפרין, "תרביץ", שנה ו', ע' 530; מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף קנ"ב [קטיו]. השוה גם סעיף תצ"א.

תפג. באגרת מיום 29 במרץ 1692 (= י"ב בניסן תנ"ב)⁴ דחתה עיריית ברסלא את בקשתו של הגראף לשצ'ינסקי⁵, הגנרל של פולין-גדול, שביקש לא לעקל, מפני חובו של ועד ארבע ארצות לכריסטוף ברסלר, את סחורותיהם של יהודי קאליש "כשל אלה שבגליל פוזנא וכן של היהודים היושבים באחוות הנמצאות בגלילות פוזנא וקאליש"⁶ ולתת להם ארכה נוספת עד יריד ירוסלב הקרוב.

לנדסברגר, JJIg, VI, 259-258; על סמך הארכיון העירוני בברסלא. Lib. ad Com. et Bar. (XI) Bl 129.

תפד. ב' 5 ביולי 1692 (= כ"א בתמוז תנ"ב) הבטיחו "מרדכי מנליז מאולקוש, יוסף Candt מקראקא, אהרן לייבל⁸ מפינסשוב, יעקב זעליג מקאליש,

1 השוה לעיל סעיף תע"ד. 2 השוה סעיף ת"פ. על תנאי המסחר בדנציג באותו זמן השוה י. קירשבוים, די געשיכטע פון די אידען אין דאנציג, דנציג 1926, ע' 37.

3 בהעתק שלפני כתוב תר"ץ ותיקנתי על סמך החשבון. 4 חל בשבת.

5 שמו היה רפאל. ע' לוין, GJL, 23; ועיי"ש גם עמ' 12, 126, 130, 137.

6 במקור: "vor die in der Woiewodschaft Posen, als die auf dero unter Posnischer und Kalischer Woiewodschaft gelegenen Erbgütern wohnhaften Juden".

7 במקור: Marcus Männel. 8 כנראה צ"ל: בן לייבל.

משה אברהם¹ מליסא הפולנית, אהרן משה² אף הוא מליסא הפולנית, כולם מנהיגי היהודים, וכן אברהם פרענקל מקרוטושין³ ולייבל שמואל⁴ מרייזא, "שישתדלו ביריד ירוסלב הקרוב בפני מנהיגי המלכות הפולניים שלהם (ועד ארבע ארצות) שכריסוף ברסלר יבוא במשך חודשים על סיפוקו הנכון בדבר תביעתו שהוא תובע מהם ומכל ישראל במלכות פולין"⁵.

לנדסברגר, VI, Jjlg, 259 (וכן רשימה שקיבלתי מאת ד"ר י. לוי, ברסלא): על סמך הארכיון העירוני בברסלא Signaturbuch משנת 1692, דף 137. במקום לפרוע את החוב, כמובטח, באו "ארבעה יהודים באי-כוח של מנהיגי המלכות והפרנס שלהם" ("von denen Kron-Ältesten und derer Marschal abgeordnete 4 Juden") עירית ברסלא דרשה מאת השלטון העליון בשלויה שלא ייענה לבקשתם ויתרה בהם שאם לא יפרעו את החוב בהתאם לדרישותיו של ברסלר יוציאו אל הפועל את פקודת הקיסר בדבר מאסר יהודי פולין הבאים לברסלא ועיקול סחורותיהם. עי' לנדסברגר, שם, ע' 159.

תפה. ביריד ירוסלב שנת תנ"ב תיקן ועד ארבע ארצות, שישובים, כפרים ועיירות שאין להם בתי-כנסת משלהם והם סמוכים כדי שני מילין לקהלה ראשית, חייבים להיות כפופים לה גם בעניני מסים ועסקים: השוה להלן שנת תע"ח.

שנת תנ"ג

תפו. לכו חזו וראו מפעלות גדול הפעולות, מחתך פרטות וכללות, צרור המושכלות, הוא עילת העילות, הרב הגדול המופלג נ"י ע"ה פ"ה כבוד מהר"ר יעקב במהור"ר שמואל אב"ד ור"מ נר"ו.

ויעקב איש תם יושב אוהלים, באהלים נטע ה', איזן וחקר ותיקן אזנים לתורה, התורה הואיל באר, באר היטב בשבעים לשון, ולא המדרש הוא עיקר כי אם המעשה, עשה לו בתים בנויי לתלפיות, תל שהכל אליו פונים, למצוא דברי חפץ ורב אזנים, דרשות על התורה נדרשים במ"ט פנים ושאלות ותשובות בפוסקים לעורר דיני דינים, חיבר שני ספרים: שם האחד תולדות יעקב⁶, חיבר נאה ומשובח על התורה, וחיבר השני בית יעקב, לכו ונלכה באורו, שאלות ותשובות בפוסקים מפולפלים ומחודדים והבתים בתבניתם פז מלאים כל טוב, כלם מלמדים אשר בוראנו⁷ בהם החיבורי הנ"ל

1 כנראה צ"ל: בן אברהם. — משה בן אברהם מליסא ביקר בשנות 1684-1685, 1691-1693 גם בירידי לייפציג. עי' פרוידנטל, Die jüd. Besucher der Leipziger Messen, עמ' 35.

2 צ"ל: בן משה. ממנהיגי גליל פוזנא. ספק של מלחת. עי' לוי, LGJ, 45, 100. יהודי בשם אהרן בן משה מליסא ביקר בשנת 1668 ביריד לייפציג. עי' פרוידנטל, שם, ע' 36.

3 ביקר ביריד ברסלא גם בשנת 1685. עי' ברילינג, JFF, 1935, 682.

4 כנראה צ"ל: בן שמואל. ביקר ביריד ברסלא גם בשנת 1685. עי' ברילינג, שם, ע' 684.

5 במקור הגרמני: "auf den nächst bevorstehenden Jahrmarkt zu Jarosław bei denen Polnischen Cron-Aeltisten bemühet haben wollen, dass Christof Bressler wegen seine an sie und die gesamte Judenschaft in der Cron Polen habenden Praetension binnen zwei Monat seine richtige Befriedigung überkommen solle".

6 לא נדפס. השוה וינר, קהלת משה, ערך בית יעקב.

עיינו ושנינו ושלשנו ופירש לנו יפה מתוך מצוף דבש אמרי נועם מכל פרי מגדים, כפרים עם נרדים, ישתו וישכרו דודים, שתי' כדת של תורה מזהב נחמדים, לתורה ולתעודים, צפנת פענח סודות חמודים, ללמד לבני יהודא קשיות ושאלות ותשובות ללומדים, להעמיק שאלה ולהגבה' למעלה. וע"כ הסכמנו להדפיס החיבורים להוציא כל תעלומה לאורים, לזכות בה רבים כזוהר הרקיע מזהירי' ומי יתן איפוא ויוחקו מליו ויודפסו ספריו הנ"ל. ובאלה חפצינו בתוקף גזירתינו גזירת נח"ש חויא דרבנן דלית בה אסותא שהספרים הנ"ל מיום שיודפסו ראשונה כנ"ל לא ירים שום אדם ידו להדפיס' שנית משך עשרה שנים מיום ההדפסה הנ"ל, להחזיק ידי כבוד הרב המחבר הנ"ל להפיק זממו הטוב ולהפיץ מעיינותיו חוצה, וחפץ ה' בידו יצלית. כ"ד המאורות הגדולים מרנן ורבנן המופלגים מ"צ רבני ד"א יצ"ו היושבים כסאות למשפט ביומא דשוקא זמן קהלה לכל היום יום ד' ז' תשרי תי"ו נר"ן גימ"ל לפ"ק. נאם הצעיר פנחס משה מלבוב

ונאם הקטן גבריאל במהור"ר מהר"ל ז"ל מקראקא
ונאם נפתלי הכהן החונה בק"ק פוזנן יע"א והגליל יצ"ו
ונאם הקטן מרדכי זיסקינד בהר"ר משה ז"ל רוטנבור' חונה בק"ק לובלין והגליל יצ"ו
ונאם הצעיר יואל בא"א מו' ה"ה החסיד מוהר"ר יצחק אייזק ז"ל היילפרון חונה בק"ק אוסטרא יע"א
ארי' יהודא מלאדמ'

בית יעקב שו"ת מאת ר' יעקב בר' שמואל מצוויזמיר, (דיהרנפורט) תנין.

תפז. באגרת מיום ה-30 בספטמבר 1692 (=כ' בתשרי תנ"ג) פנה מלך פולין יאן סובייסקי אל השלטון העליון בשלזיה לטובת הסוחרים היהודים מפולין הצפויים בברסלא למאסר ולעיקול מחמת חובו של ועד הארצות לכריססוף ברסלא. המלך ציין במכתבו שהציע, על ידי צירו בחצר הקיסר, להרכיב ועדה לשם סידור הענין.

לנדסברגר, J.JIG, VI, 259; על סמך הארכיון העירוני בברסלא, Farrago Lat. epist. (II) דף 145. קדמה לאגרת זו התערבות לטובת יהודי זאלקווא באותו ענין. ע"י לנדסברגר, שם.

תפח. מי יבא אחר כבוד המאורות הגדולים המופלגים מ"צ דד"א שמעל"ד³, אשר דברו בכבוד גדול אכסני' של תורה הרב הגדול המופלג נ"י ע"ה פ"ה כמהור"ר יעקב המחבר חיבורים יפה שמן[עו] אשרי לו ואשרי יולדתו, שהוציא תעלומה לאור בכפלי' לתושי' באשר כבוד הרבנים הנ"ל עיינו הדק היטב ובוודאי בסקירה אחת הבינו

1 == במוריני הרב ר' יהודה ליב. השוה מפתח.

2 אב"ד בווינצהויון (הסן), פונא (ז), הורדנא (תמ"ד-תנ"א), ומשנת תנ"א עד שנת תע"ד בקירוב כלובלין. בעל שו"ת הר"מ זיסקינד רוטנבורג. ע"י גיסנבוים, 66, 157, 169; פרלס, GJP, 81; עיר תהלה, 27, 129, 156, 174, 196; סמ"ל ותוספות ומלואים לפי המפתחות; וביחוד הורוויץ, רחובות עיר, 25-19.

3 ע"י לעיל סעיף תפ"ו.

אחרית דבר מראשיתו דברים חשובים וכאילו נתנו מסיני. וגם אנחנו טעמנו מעט דבש ואורו עינינו, ע"כ תלינו גם אנו זיינינו בהסכמה שמעל"ד, וביחוד שאסור לשום אדם בעולם להדפיס ספרים הנ"ל במשך עשרה שנים אחר גמר הדפסתו שידפיס הרב הנ"ל בכל תוקף אזהרת ועונשי. כ"ד רוזני קציני מנהיגי דד"א יצ"ו ביערס לב ביומא דשוקא יום ג' כ' תשרי תנ"ג. ואנחנו גוזרים בחרם יב"ן שיקויים כו'.

נאם הקטן אהרן מנחם מענדל מאפטא¹

ונאם הקטן חיים בהרב מהור"ר אורשרגא פייבש בלאך ז"ל ה"ה מקראקא²

ונאם הקטן שמואל בא"א מהור"ר שכנא הכהן זצ"ל³

ונאם משה יהודא זעלקי בא"א מהור"ר אליעזר ליפמן ז"ל ה"ה היילפרן מפוזנ

ונאם חיים ר' דודש מא"ך זצ"ל מלבוב

ונאם זאב וואלף במהור"ר פנחס ז"ל מלבוב

ונאם הקטן בנימין וואלף בא"א ה"ה מהור"ר אברהם ר"ל זצ"ל היילפרן מלובלין

ונאם שמואל בקוראי שמו היילמן בהחסיד מהור"ר ישראל ז"ל היילפרן מקראטשין⁴

בית יעקב, שו"ת מאת ר' יעקב בר' שמואל מצויזמיר, [דיהרנפורט] תניו.

תפס. "חיים דוד מלבוב שברוסיא⁵, פייביש יוסף⁶ מפוזנא והילמאן שמואל⁷ מקרוטושין שלושת ראשי-מנהיגי-היהודים בפולין בתור — באיכוח של כל מנהיגי-המלכות שלהם בארבע ארצות פולין⁸ שילמו בראשית שנת 1693 לכריסטוף ברסלר סך 1,000 ר"ט — 30 גדו' כסף הר"ט — במזומנים. לפי הסכם שנעשה ב-3 ביאנואר אותה שנה (= כ"ה בטבת תנ"ג)⁹, בהתערבות המועצה העירונית בברסלא, התחייב הועד לסלק בתשלומים כאלה לכריסטוף ברסלר, את כל חובו. על השמש מיכאל אברהם מליסא¹⁰ הוטל לגבות מן הסוחרים היהודים הבאים מפולין לירידים שבברסלא וכן מהיהודים היושבים בברסלא מס מיוחד לסילוק החוב.

1 השוה לעיל סעיף תמ"ה. 2 ממנהיגי הקהל. השוה גם ווטשטיין, דברי חפץ, סי' ל"ד; באר עשק לר' דוד לידא, ספר היובל לסוקולוב, ע' 472.

3 פו"מ מקראקא ואב"ד ור"מ דק"ק דובנא. נפ' בשנת תע"ט בבראד. עי' כיו"פ, ח"א, דף ק"ט ע"ב; ח"ב, דף כ"ו ע"א; ווטשטיין, דברי חפץ, 24; פעסיס, עיר דובנא ורבניה, 20; גלבר, Jjlg, VI, 123.

4 אח"כ היה אב"ד במנהיים ובמיץ. נפ' תקכ"ו. עי' דע"ק, 59-60.

5 בנוסח הגרמני Joachim David, והוא ר' חיים ר' דודש מלבוב החתום בסעיף הקודם. השוה גם ע' 208, הע' 1, וכן גם קנ"ש, סי' ע"ה.

6 כנראה צ"ל: בן יוסף. 7 הוא שמואל היילמאן הנזכר בסעיף הקודם.

8 בנוסח הגרמני: — Bevolmächtigten von — drei Juden-Ober-Ältisten in Polen, als — denen sämtlichen Kron-Ältisten derer Vier Lande in Polen".

9 חל בשבת; אולי יש לתקן: 13 ביאנואר 1693 = ר' שבט תנ"ג.

10 כנראה צ"ל: בן אברהם. כבר בשנת 1692 הוא נזכר בתפקיד Sachwalter oder Schamesche יהודי ליסא (לנדסברגר, VI, Jjlg, 260) ובתפקיד זה הוא נזכר גם בשנת 1696 (ברילינג, JFF, 1935, 682) ובשנת 1713 (ויגריב, מחקרים לתולדות הכלכלה, ע' 38, הע' 59). השמש במקומות הירידים בחו"ל שימש באיכוח או סוכן של הסוחרים היהודים. עי' על כך בפרטות: ויגריב, שם, ע' 35 ואילך.

לנדסברגר, J.J.G., VI, 259-260; על סמך הארכיון העירוני בברסלא, Signaturbuch משנת 1692, דף 8, 308, וכן Signaturbuch משנת 1701, דף 217 ע"ב. לא ברור אם סילוק ה-1,000 ר"ט והטלת הגביה על השמש חלו גם הם ב-3 ביאנואר. מן הראוי לציין שמתוך קובלנה מאוחרת של מנהיגי גליל לבוב בענין חובו של הועד לכריסטוף ברסלר (Archiwum Ziemskie בלבוב, Leopold. Castr., כרך 479, דף 631-635) יוצא, לדעתו של בלבן, שועד הארצות קיבל את המלוה מברסלר אך בשנת 1693 והתחייב לשלמו בשעורים של 1,000 ר"ט לשנה. ע"י בלבן, HZK, II, 240, הע' 24.

תצ. "חיים דוד מלבוב שברוסיא, פייביש יוסף מפוזנא, הילמאן שמואל מקרוטושין ויעקב אליעזר מפינסשוב¹, כולם יחד ראשי מנהיגי היהודים ומשולחים מכל מנהיגי המלכות שלהם אשר בארבע הארצות דמדינת פולין", הבטיחו ב-5 ביאנואר 1693 (= כ"ז בסבת תנ"ג) להעשל בנימין מבויתן² שבשלזיה העילית, — אחר שיספו את כוחו, בתוקף הסכם שנערך ביניהם בכתב, שרק הוא לבדו יהא רשאי במשך 20 שנה להוביל ולספק אתרוגים דרך ברסלא³, — שבמקרה אם יהודי אחר יקבל משררה של מדינת פולין רשות להוביל אתרוגים לשם⁴ הם מחויבים לפייסו למען ינחר על זכותו זו ואם לא יעשו זאת עליהם לשלם קנס 4,000 ר"ט — 30 גדו' כסף הר"ט דהיינו — 1,000 ר"ט להוד מעלתו הקיסר לבית-האוצר דכאן [ברסלא]. 1,000 ר"ט להוד מעלתו מלך פולין, ושאר ה-2,000 ר"ט להעשל בנימין הנ"ל. לעומת זאת התחייב העשל הנ"ל שאם הוא לא יקיים את כל פרטי ההסכם שביניהם או פרט אחד ממנו, כי אז שלם ישלם הוא קנס 4,000 ר"ט כנ"ל, דהיינו 1,000 ר"ט לקיסר, 1,000 ר"ט למלך פולין ושאר ה-2,000 ר"ט למנהיגי המלכות הנזכרים לעיל.

הארכיון העירוני בברסלא, Signaturbuch משנת 1692, דף 307 ע"ב — 308 ע"א. — גוף התעודה (בהשמטות) במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תצא. מלך פולין יאן סובייסקי ביקש באגרת מיום 11 במרץ 1693 (= ג' אדר ב' תנ"ג) מאת מועצת העיר ברסלא שתגן על נתניו Mathias Werling מואלקווא — העוסק בתוקף פריוילגיות שקיבל מאת המלך ובתוקף הסכם עם "מנהיגי היהודים של מלכותנו" (= וועד ארבע ארצות) בהבאת אתרוגים ליהודי פולין — מפני יהודי מבגדין בשם הירש היושב כעת בברסלא, המפריע לו בעסקיו.

ברילינג, Gemeindeblatt der Isr. Religionsgemeinde zu Leipzig, 1930, No. 40; על סמך הארכיון העירוני בברסלא (כלי ציון מראה המקום).

1 כנראה צ"ל: בן אליעזר. Jacob Lazar מפינסשוב נמנה בין באי היריד בברסלא גם בשנת 1722. ע' ברילינג, JFF, 1935, 683.

2 כנראה צ"ל: בן בנימין. — בסעיף תצ"א הוא מכונה הירש מבענדין. בתעודות משנות תס"א ותס"ב (ע' להלן), הדנות אף הן באותו ענין, הוא מכונה גם כן Herschel Benjamin von Benchin. הירש בנימין מבגדין נמנה גם בין באי היריד בברסלא בשנת 1696 (ברילינג, JFF, 1935, 680). נראה ששמו היה אמנם הירשל ולא העשל.

3 הספקת האתרוגים לכל הקהלות בפולין נעשתה ברשותו ובפיקוחו של ועד ארבע ארצות. (השוה גם מפתח הענינים ערך אתרוגים). כן היה הדבר גם בליטא (פמ"ל, סעי' תל"ו, תתקנ"ד, תתי"ד; תוספות ומלואים לפמ"ל, סעי' נ"ג-נ"ד) ובמורביה (וולף, Die alten Statuten der jüd. Gemeinden in Mähren, וינה 1880, ע' 84, 130). השוה גם ברילינג, "Wie unsere Vorfahren sich die "Paradiesäpfel" (Esrogim) besorgten, Gemeindeblatt d. Isr. Religionsgemeinde zu Leipzig, 1930, No. 40.

תצב. מאיי תנ"ג טיקטין. פ"ד ס' וחצי סכום ושליש סכום, כ"ס י"ז זהו, עולה לסך אלף תצ"ג זהו ה"ג וכך יסלקו לסקרב.
פ"ג ס' ראטי אגוסטוס תנ"ג ל' והגיע על טיקטין, כ"ס י"ז זהו, לסך אלף תי"א זהו. עוד ת"ר זהו שב"ב עם גליל פוזנא כנרשם בפ"ק פ"ד ע"א; ונעשה ס"ה ב' אלפי י"א זהו לסקרב.
הועתק אות באות מחשבון נאמני ד"א יצ"ו בכ"י.

היילפרין, יתרביץ, שנה ו', 530; מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף קנ"ב [קט"ז]. החשבון שלפנינו הוא המשכם וסיומם של הסעי' תסי"ב, תי"ע, תפי"ב לעיל ואישור ההעתק כוחו יפה גם להם. נוסח אחר של חשבון השיעורים מאי ואבגוסט תנ"ג ניתן בסעיף הבא.

תצג. ב"ה העתק מפסק ארצו' בכן שלק' טיקטין מראטי יאגנישקא תנ"ג ל'. החלוקה ראטי יאגנישקא תנ"ג ל' הוכיחנו להעמיד סך מאה סכומי, כ"ס הנ"ל ח"י זהובי' ח"ג, [עולה] סך אלף ושמונה מאות וששה ועשרים זהו' כ"ג. להוסיף עליהן סך קנ"ח זהו' שב"ב עם גליל קראקא השייך לר' שלמה סופר; עוד להוסיף עליהן סך ק"ו זהו' שנ"ח הנ"ל ביערסלב העבר מן ט"ו סכומי' הנגבה צורך הוצאו' הוועד הנ"ל; סך הכל המגיע על הנ"ל סך שני אלפים תשעים זהו' כ"ג. ינוכה להנ"ל סך חמשים זהו' מחמת בה"כ דבאדקי; ינוכה להנ"ל סך י"א זהו' הניתן מותרו' עליהן לפרעון חובו' היחיד'.

החלוקה ראטי מאיי תנ"ג ל'. העמדנו סך מאה ושלישי' סכומי, מגיע עליהן סך שני אלפים שע"ד זהו'. ינוכה להנ"ל סך שהוציאו הנ"ל כנרשם בפ"ק דף ק"ג, נמצא מגיע מהנ"ל שני אלפים שמ"ג זהו' כ"ג וכך יסלקו לסקרב.
החלוקה ראטי אגוסטי תנ"ג העמדנו קכ"ו סכומי, מגיע עליהן סך שני אלפים שלשה מאות זהו' זהב א' ח"ג, וכך יסלקו לסקרב.

פנקס הקהל בטיקטין דף קפ"א [רע"ה]. סיומה של התעודה להלן סעיף תצ"ז והשוה גם סעיף תצ"ח על גביה 'קודם' החלוקה ראטי יאגנישקא'.

תצד. הוצאות — — חדש אייר תנ"ג: — — ביערסלב מזומנים לפרעון ר' איצק קלמנש 2 מלובלין מאה זהו'; פסידא דשוקא ששה זהו'.

פנקס קהל אפטא, העתקת וורשה, ע' 175.

שנת תנ"ד

תצה. באגרת של פקיד האוצר (Ober Fiskal) הגרמני פרדיננד פרוג' מיום 16 בסברואר 1694 (= כ"א בשבט תנ"ד) אל האוצר השליזי נידון חובו של ועד ארבע ארצות

1 צ"ל: תמ"ב. 2 חתום בשנת תמ"ד בבאר עסק לר' דוד לידא (= ספר היובל לסוקולוב, ע' 473):
"יצחק בלא"א הר"ר אברהם ז"ל נקרא ר' איצק קלמנש". והשוה גם ניסבויים, ע' 83.

לכריסטוף ברסלאר. שלוש עגלות-חורף שבאו מלבוב אל היריד בברסלא נעצרו ומנוסעיהם היהודים וולף ויוסף נסחטו סכום של 150 ט' ע"ח החוב לברסלאר. היהודים נשבעו והודיעו שלא יבואו עוד הפעם לברסלא. הואיל ודבר כזה עלול לפגוע במסחר ובהכנסות המכס ויש מקום לחשוש גם לנגישות ולתוצאות מזיקות, הוא סבור שיש למצוא דרך אחרת כדי לגבות את החוב. האוצר השיב שיבקש חותמת בענין זה מאת חדר-המכס וביום 27 במרץ 1694 (=א' בניסן תנ"ד) אמנם העביר אל פקיד האוצר את חותמת הדעת הנ"ל, שתכנה לא ידוע לנו.

הארכיון העירוני בברסלא F. Breslau I. 3 e (לפי רשימה בידי ד"ר לוין מברסלא). השוה גם ויגריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, 34.

תצו. "יאן השלישי מלך פולין, הנסיך הגדול של ליטא — הנני מודיע לכולם ולכל אחד לחוד כל מי שצריך לדעת את זאת, אולם ביחוד לבלתי-מאמינים המנהיגים של יהודי המלכות, הנאמנים שלהם, וכל הקהלות והכנסיות אשר במדינות המלכות. היות וכל יהודי המלכות נוהגים לקיים מדי שנתיים התועדות בעת יריד ירוסלב והם רגילים לשלוח אליה מנהיגים, עם הוראות שנקבעו תחילה בינם לבין עצמם, כדי לדון ולקבוע את חלוקת המסים הפומביים שהסיים מטיל עליהם, כמה חייבים יהודי הגלילות לשלם ואיזה [מהם]. ברם בשנה שעברה לא נתקיים הסיים של המלכות, שנקבע על ידינו לחודש דצמבר בורשה ואשר לפי החלטותיו היו צריכים לכלכל את דבריהם, ואשר לסיים דהאינדנא¹, העתיד להתקיים, אינם יודעים איזה תקנות בדבר מסים פומביים יטיל עליהם, על כן הננו נוטים חסר לבקשת יהודי גליל לבוב, שסבלו יותר מאחרים ממעבר גייסות ומפלישות האויבים, ומוציאים כתב-מודעה זה, ומביעים בו את רצוננו, שההתועדות הנ"ל של יהודי המלכות תידחה עד לאחר מושב הסיים העתיד לבוא ואותה חלוקה שנקבעה בהתועדות שלהם שעברה תקיים כולה בשלמות בנוגע לתשלומים ולנתינות פומביים לאוצר המלכות. ולמען ייטיבו לדעת כל יהודי המלכות, כן גם נאמניהם, הקהלות והכנסיות, הננו מרשים ש[כתב-המודעה] יפורסם, יישלח ויקובל בספרי המבצר. ולמען יקויים ללא פגיעה על ידי כולם הננו מצווים בתוקף ובעונש כדין (et sub paenis arbitrariis). וליתר אמן אנו חותמים בעצם ידינו וציוינו לשם את החותמת. ניתן בפיליוס קביץ ביום 27 ביוני 1694, השנה ה-20 למלכותנו, יאן המלך."

Archiwum Ziemielskie בלבוב, Castr. Leopoliensia, כרך 467, דף 1870-1867. גוף התעודה במקורה ובמלואה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. הזכירה: שיפר, 1912 MGWJ, 605; היסט. שריפטן פון יווא, כרך א', 86.

תצו. החלוקה ראטי יאגנישקא תנדל"ת ל'. העמדנו סך ק"ג סכומי, מגיע עליהן אלף תתפ"א זהו, וכך יסלקו לסקרב. החלוקה ראטי מאי תנדל"ת ל', העמדנו קכ"ה סכומי, מגיע עליהן שני אלפים רפ"ג זהו י"ג, וכך יסלקו לסקרב. הועתק אות באות מפנקס ארצו יצ"ו לראי' באתי על החתו' נא' צבי הירש כהן נאמן בית ישראל דד"א יצ"ו.

פנקס הקהל בטיקטין דף [רע"ה]. התעודה נחפרסמה בשיבושים ב"תרביץ, שנה ו', 531 — סעיף זה הוא המשכו וסופו של סעיף תציב לעיל.

1 נתקיים ב' 4 ביאנואר 1695 (= י"ז בסבת תנ"ה). 2 ד' בחמוז תנ"ה.

תצח. החלוקה ראטי אגוסטי תנדל"ת ל', העמדנו קי"ח סכומי וחצי, מ"ע סך שני אלפי קס"ב זהו כד"ג, וכך יסלקו לסקרב.
קודם החלוקה ראטי יאגנישקי תנג"ל הוכרחנו להעמיד גבי' שני' ושלשים סכומי לצורך ראטי ט"ז אלפי תרס"ו זהו כ"ג מעות היבערניו. מ"ע סך חמשה מאות וארבעה ושמנים זהו טו"ג.
הועתק אות באות מפנקס ארצו יצ"ו. לראי' באתי על החתו'. נא' צבי הירש הכהן נאמן בית ישראל דד"א יצ"ו.

היילפרין, "תרביץ", שנה ו', 531; מתוך פנקס הקהל בטיקטין, דף [רע"ו].

תצט. "הוצאות האלוף מהר"ר וואלף — בחודש תמוז תנ"ד: — לציר ללוב לין להשר כומר שלנו בעסק גלגולת ג' זהו י"ג; לציר לשידלוב בעסק הנ"ל זהב ח"ג.
עוד זה שייך לחשבון הראש מהר"ר צבי הירש סג"ל 2 מחודש ניסן תנ"ד ל' — קבלות על הוצאות הנ"ל — ע"ז מגיע לו מחדש סיון — תנ"ב ל': ביערסלב לסילק הגליל יצ"ו חמשים זה; פד"ש מזה חמשה זהו; הוצאות משפטים וביערסלב עם ר' וואלף חאב"ד שני זהו".

פנקס הקהל באפטא, העתקת וורשה, ע' 205, 207, 226.

שנת תנ"ה

תק. ביריד (ועדז) ירוסלב שנת תנ"ה נוכחו בין השאר: ר' נפתלי בלא"א הרב הגדול המופלג בדורו מוהר"ר יצחק כ"ץ ולה"ה החונה בק"ק פוזנן יע"א והגליל"ר יוסף סג"ל מלבוב חונה בק"ק פרעמשלא".

על סמך הסכמותיהם לס' עיר בנימין, דרושים מאת ר' בנימין זאב וואלף בר' שמואל אביד דק"ק זמיגראד ולאקאטש, פפדיא תנ"ח. תאריך ההסכמה של ר' יוסף סג"ל הוא י"ו ד' א"ח דסוכו' תנ"ה לפ"ק. תאריך ההסכמה של ר' נפתלי הכהן: י"ו א' א"ך תשרי תנ"ה לפ"ק. ר' נפתלי הסכים בו בזמן (י"ו ד' כ"ד תשרי תנ"ה) גם לס' שמנה לחמו מאת ר' אשר אנשיל בר' יצחק מפרעמסלא, דעסא תס"א: — אף גם שמסוד חכמים המאורו' הגדולי' הרבנים כבר יצא ספיר גזרת' שלא להדפיס שום ספר עד זמן המוגבל בפנקס 3 הפתוח מכל מקום באשר כבר כמה שנים קודם התקנה היא הסכימו כמה וכמה גאוני ארץ רבנן קשישאי וגם אני נמנית עמהם בהסכמה מוחלטת להדפיס את החיבור הזה — בודאי אין החיבור בכלל התקנה וראוי ונכון מעם אלהים להדפיסו".

תקא. "עוד זה שייך לחשבון הראש מהר"ר צבי הירש סג"ל —: קוויט ביערסלב תנ"ה ל' —".

פנקס הקהל באפטא, העתקת וורשה, ע' 207.

תקב. בחוה"מ פסח שנת תנ"ה מינו הבוררים בטיקטין לראש מדינה את "האלוף מוהר"ר

1 hyberna, מס לצרכי הצבא. הסיים הפולני התקין בשנת 1690 שגם היהודים חייבים לשלם, נוסף למס הגלגלת, 50,000 זהו מעות היבערני. עי' Volumna Legum, V, 767.

2 בר' יחזקאל לנדא. עי' קנ"ש, סי' רס"ב.

3 השוה לעיל סעיף תס"ג.

יודא ברמ"ז¹, דהיינו בתנאי קודם למעשה ותנאי כפול כתנאי ב"ג וב"ר, שלא יתנו לו יותר בעד שכר טרחתו והוצאותיו ושכר עגלה רק חמשה עשר זהו' פו', מלבד שהוספנו לו עוד נוסף על הס"ו זהו' הנ"ל סך שלשים זהו' פו' לסיוע. ומחויב לישבע שלא ישיג שום זכות לגפשו רק לטובת הקהלה ומחויב לעכב שם עד אחר עשיית הדף וגמר הוועד. ועל סך הנ"ל שיגיע לו קרן ורווחי' מחויבי' הקהל יצ"ו ליתן לו אפותקי מפורש ושיעבוד בטוח לפי ראות עיני' הרב הנ"ל. ואיסור גמור לעשות שם איזה חילוק על איזה סך וסך הנ"ל. — לשמאי מדינה נתמנה "האלוף מוהר"ר נחמ"י² ובתנאי' ואופני' ותשלומי' כנ"ל ובאם שלא ירצה ליסע על כל האופני' הנ"ל ולישבע כנ"ל אזי יבררו אלופי רוזני הקהל יצ"ו איזה שמאי אחר במקומו אשר יוכשר בעיניהם. ואין לו שום דין ודברי' ופ"פ וטענה ותביעה בעולם על הקהלה יצ"ו. לדין מדינה ("וקיץ בכת שלישי") נתמנה מוהר"ר עובדי' ³.

פנקס הקהל בטיקטין דף צ"ב [סיב], [עיט]. השוה גם היילפרין, "תרביץ", שנה ו', ע' 533-534.

תקג. הגראף רפאל לשטשינסקי. הגנרל של פולין-גדול, פנה באגרת מיום 16 במאי 1695 (=ב' בסיון תנ"ה) אל השלטון העליון בברסלא וביקש שתינתן ליהודי מיכאל אברהם מליסא⁴ רשות לשהות בברסלא ולגבות בפקודת "המנהיגים שלו" מאת יהודי פולין הבאים לרגל עסקיהם לברסלא סכומים מסוימים לשם פרעון חובותיהם. סוחר ברסלא, הוא כותב, עושים עתה את דרכם לפרוסיה ולדנציג דרך פומערן במקום לסוע, כרגיל, דרך פולין. מחשש שמא ימנעו מהם אצילי פולין, בהשפעת היהודים, את המעבר החפשי. משום כך הם מפריעים גם למסחרם של יהודי פולין בברסלא. הגראף קובע שאין מקום לחשש זה היות והדבר הוא בניגוד להסכמים המסחריים שבין שתי הארצות.

הארכיון העירוני בברסלא NNN 448 c. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. מקצת תכנה נמסר גם על ידי לנדסברגר, VI, Jjlg, 260.

שנת תנ"ו

תקד. ביריד (ועדז) ירוסלב שנת תנ"ו השתתף ר' אליעזר יקותיאל בלא"א הרב הגדול מוהר"ר [י] הושע אהרן ז"ל חו' בק"ק לאדמיר והגליל יצ"ו.

על סמך הסכמתו לסי' שמנה לחמו מאת ר' אשר אנשיל בר' יצחק מפרעמסלא, דעסא תסיא, שניתנה בייום א' ר"ח 5 חשוון יושיעיני לפי'.

תקה. "עוד זה שיין לחשבון הראש מהר"ר צבי הירש סג"ל — קוויט דגליל בעסק הוצאות השמאים בוועד ריצואל מאתים זהו'; עוד בוועד הנ"ל עבור הגליל מה שנתקבל בחשבונם שלשה זהו'".

1 בר' משה זואדער. נזכר בפנקס הקהל בטיקטין כמה וכמה פעמים. היה אחד מ"בעלי הסכומות הגבוהים" (דף קע"ג [קל"ב]). בשנות ח"ן-תנ"א נמנה עם העיקרים (דף פ"ה [קי"ח]. קט"ו [קנ"א]). בשנת תנ"ו עם הראשים ((צ"ח)) וכו'.

2 בר' יצחק. השוה לעיל סעיף שצ"ו.

3 נמנה בשנות תנ"א-תס"ו עם שומרי התקנות, גבאי-צדקה, קייצים, טובים וכדו'. עי' פנקס קהל טיקטין דף צ"ג, ס"ח [צ"ט], פ"ו [קי"ט], קע"א [קל"ב], [רל"ח] ועוד.

4 השוה לעיל סעיף תפ"ט. 5 כלומר ביום א' דר"ח.

"חודש אדר ראשון של האלוף הראש מהר"ר הירש סג"ל. הוצאת של הראש מהר"ר וואלף בחודש הג'ל בהיות הראש כמהר"ר צבי הירש בריטשיוואל אצל הוועד הארצות — הוצאות האלוף הראש מהר"ר צבי הירש סג"ל בבואו לביתו מהוועד הנ"ל בחודש הנ"ל וגם ע"י זוגתו במשך היותו בוועד הנ"ל — קרפין להרב מפרעמסלא על שבת בנסיעתו מוועד דרך פה שני זהו". פנקס קהל אפטא, העתקת ווארשה, ע' 207, 226.

תקו. "האלופים הקהל עדה שלימה יצ"ו ביררו י"א אנשים מסוימים מיחדי סגולה דקהלתינו יצ"ו והושיבו בראשם גם שני אלופי קצינים ראשי פרנסי קהלתינו יצ"ו ק' 2 אנשים במספר שיפקחו ויעיינו לקבל חשבון צדק על אותן הוצאות וקבלות שהיו בוועד ד' ארצות בריטשעוואהל³ ע"י האלופים כמוהר"ר פייבש פרנס וכהר"ר אברהם מאנוש כשהיו משולחים לוועד ד"א הנ"ל, לאפוקי שאר חשבונות שיש עוד עם כהר"ר אברהם ר"מ הנ"ל על הוצאות וקבלות שהיו על ידו פה קהלתינו יוצג על פעם אחרת. והנה אחרי העיון הדק היטב לעומת החשבונות דהתוועדות ד"א שהיו מאז ומקדם, גם לפי החשבון מפי עצמם כאשר הציגו לפני הצירוף הנ"ל זה שלא בפני זה, נתברר הדבר שהאלוף כמוהר"ר פייבש פרנס הי' נקי רובא דרובא, הגרם הי' כהר"ר אברהם ר"מ הנ"ל. ובכן כל מה שהגיע מן כמוהר"ר פייבש סילק חכף ומיד ע"י שט"ח, ושוב אין שום דין ודברים ולא שום פתחון פה לכמוהר"ר פייבש פרנס מחמת חשבון הנ"ל. אך מן כהר"ר אברהם ר"מ היה מגיע סך רב לפי החשבון הנ"ל, אלא ע"פ רוב הפצרות ופרקליטי, אשר נעשה עמו חסד גדול לפנים משורת הדין, ויצא הפסק שכהר"ר אברהם ר"מ הנ"ל מחוייב ליתן להאלופים הקהל יצ"ו סך שלש מאות זה' במוזמנים. ומן הדין היה מחוייב ליתן תיכף, אך גם החסד הזה נעשה עמו שהורחב לו זמן שיתנם עכ"פ ב'הני⁴ תז"ן ל' הסמוך — היום י' ג' י"א ניסן תנ"ז לפ"ק".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 33, סי' 60; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף ל"ט [מ"ד] ע"א.

תקו. בחוה"מ פסח שנת תנ"ו מינו הבוררים בטיקסין את ר' חיים ח' מ' הירץ⁵ לראש מדינה, (ע"פ תנאי' המבוארי' בפנקס בשנה דאשתקד עם מוהר"י ברמ"ז⁶) את ר' נחמיה בהר"י לשמאי מדינה, (וראשון לכל דבר שבקדושה ויהי' לו קלפי בפסח הבע"ל) ואת ר' אבלי לדיין מדינה ("וקיין בכל כת וכת").

פנקס הקהל בטיקסין דף ס"ז [צ"ח]. השוה גם היילפרין, יתרביץ, שנה ו', 533-534.

תקח. "חודש ניסן תנו"ו האלוף הראש מהר"ר הירש סג"ל — פסק געלט ביערסלב בעסקי הרב מסינסק⁷ ג' ג'ש א' זעקסיר; — הפס"ד מן מ"ג — גשריביני בסילק הרב ר' פייבל ביערסלב מקוויט יערסלב מסך ק"ן זהו' שנתקבל בחשבון הגליל קיץ תנ"ז ל' מגיע על חלקי מ"ה זהו".

פנקס אפטא, העתקת וורשה, ע' 228.

- 1 ר' יוסף סג"ל. השוה לעיל סעיף ת"ק. 2 לפי התוכן צ"ל: י"ג. 3 נתקיים בחודש אדר ראשון תנ"ו. השוה לעיל סעיף תק"ה. 4 Johannis Markt חל ב-25 ביוני 1697 = ו' תמוז תנ"ז.
- 5 בשנת ת"ן נמנה עם הראשים, בשנת תע"ד היה גבאי ביה"מ הגדול. ע"י פנקס הקהל בטיקסין דף קנ"א [קט"ו], ר"ב [קנ"ג]. 6 השוה לעיל סעיף תק"ב. 7 ר' יצחק מאיר בר' יונה; השוה סעיף תט"ו.

תקט. יכל מנהיגי היהודים בארצות המורשה הקיסריים והמלכותיים ושל כל מלכות פולין (= ועד ארבע ארצות) פנו באגרת מיום 30 ביוני 1696 (= ל' בסיון תנ"ו) 1 אל השלטון העליון של נסיכות שלזיה בבקשה שיורשה להם להוסיף ולקיים את בתי הכנסת שלהם בברסלא.

הארכיון העירוני בברסלא NNN 449a. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. על בתי הכנסת בברסלא כאותו זמן השוה: א. הפנר וב. ברילינג, בתי הכנסת בברסלא, Breslauer Jüdisches Gemeindeblatt, 1934, גל' 12.

שנת תנ"ז

תקי. מן השמים נתעוררנו אנחנו הח"מ לתקן עמודי התורה, אשר העולם ומלואה עומדת בו, אשר עד כה ראינו גודל השמה והשערוריה שהם בין המדפיסים דמדינותינו יצ"ו, שעל ידיהם כמעט נשתכחה תורה מישראל ואיך מתוך שאין האותיות שלהם מחכימות ומאירות העינים של הבחורים נחמדים, בחורי חמד ההוגים ומצפצפים מתוך הקונטריסין 2 שלהם, ועל זה פקחו עיניהם האלופים רוזנים וקצינים מנהיגי דד"א יצ"ו כמה וכמה פעמים ולא השגיחו בזה, עד כי בא לגבולינו הנעלה הר"ר אורי פייביש 3 להאיר לארץ ולדרים עליה. ואחר שראו המדפיסים דמדינותינו יצ"ו שהדפוס של הישיש הר"ר אורי הנ"ל הוא יפה ומנופה עשו חברותא ופשר דבר עמו אשר מזה נתרבה השערוריה והחילול ה', זה חומס וזה רומס, תמיד איש ברעהו, ויצא מזה שנילאו ידי הר"א הנ"ל מלהדפיס. ובראותי זאת דרך עברי פה זרזתי את המדפיסים שיבררו כ"א זבל"א וזבל"א, נתתי ידי עמהם לתקן הדבר לעשות להם סדר נכון באופן המבואר למטה. ואחר כל ג"ט אשר כל אחד טען למענייתו בפנינו הח"מ והאריכו בטענות, פקחנו ועשינו סדר נכון בזה האופן המבואר למטה, שכל המדפיסים דמדינותינו יצ"ו ידפיסו [— —] יותר מהסך זה יהיו נרשמים הקונטריסין ההם בח"י ממש של האלוף המרומם התורני הרבני כמוהר"ר משה ליברליש 4 שהוא הנבחר מאתנו להיות רשומים הקונטריסין ההם בח"י ממש. והמדפיס דק"ק לובלין 5 יצ"ו ידפיס ג"כ רק שבעה מאות קונטריסין ויהיו נרשמים בח"י כבוד הרב ה"ה האב"ד ומו"צ דק"ק לובלין 6 אם ידפיס בק"ק לובלין. וכן הר"ר אורי פייביש לא ידפיס יותר משבעה מאות קונטריסין בק"ק זאלקווא, ויהיו נרשמים הקונטריסין ההם בח"י הרב ה"ה האב"ד לבובז 7 או בח"י

1 חל בשבת. אין זאת שהאגרת נכתבה ע"י גוי והוא סיימה או הגישה ביום זה וכן קבע את התאריך.

2 בר' אהרן הלוי. העביר את בית הדפוס שלו מאמסטרדם לזאלקווא. השוה לעיל ע' 120 הע' 2.

3 על ממכר הקונטרסים בליטא עי' פמ"ל סעי' תקכ"ה, תקפ"ט, תש"י, תשל"ט ותשע"ה. והשוה גם ש. אסף, "עם הספר" והספר, "רשומות", כרך א', 314.

4 ר' משה בר' ישראל ליברלש היה סופר דק"ק קראקא. נפ' בשנת תע"ט בווישניצה. עי' ווטשטיין, דברי חפץ, סי' ל"ה; לתולדות גדולי ישראל, ע' 17.

5 ר' שלמה זלמן קלמנקש יפה? עי' פרידברג, תולדות הדפוס העברי בפולין, ע' 52.

6 באותו זמן היה אב"ד בלובלין ר' מרדכי רוטנברג. עי' במפתח בערכו.

7 ר' משה בר' ישראל חריף. השוה מפתח.

הראש השר והטפסר והגביר הרב כמוהר"ר שמחה במוהר"ר יוחננו נ"י מק"ק לבוב. או אם יהיה לו חברותא עם ק"ק קראקא² הרשות בידו להדפיס י"ד מאות בק"ק קראקא. וחתיכא דאסורא לשום אחד מהנ"מ דפיסים הנ"ל להדפיס דף אחד יותר מהסך הנ"ל. ובאם שיתוודע הדבר שאחד מן המדפיסים הדפים יותר מהסך שבעה מאות הנ"ל ולא יהיו נרשמים בח"י כנזכר למעלה אזי יעגשו בכל מיני עונשין קשים ומרים אשר לא יוכלו שאת אותם. והקונה אשר יקנה ממנו בלי החתימה הנ"ל וכנ"ל אזי יעגשו להקונה ההוא ג"כ בכל מיני עונשין הנ"ל כדי שלא יבואו ח"ו מהיום שום מכשול הן ע"י המדפיסים והן ע"י הקונה כנ"ל. וככה יוכרו כרוזא בחיל עם ה' צבאות בכל בה"כ דכל המקומות וישובים מושבות בני ישראל. וחלילה חולין לשום מדפיס הנ"ל להדפיס את שלו הסך הנ"ל במדינה אחרת בעונשים קשים ומרים ובאיבוד זכות שלא יועיל לו שום התנצלות ושום אמתלאות בעולם. רק שכל אחד ואחד מהם מחוייב להדפיס את שלו במדינתו יצ"ו דוקא. אמנם שאר ספרים או בליטרווארג כל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב רשות ביד כל אחד ואחד להדפיס בדפוס שלו דוקא. וזולת זה אין לזה על זה שום דו"ד ושום פ"פ ושום טענה ומענה בעולם. וכה יהיה וכה יקום ככל הנ"ל, שלא לשנות אף קוצו של יו"ד מכל הנ"ל. וכל הכתבים ופסקים שהיה להם זה על זה עד היום דלמטה כולם בטלין לא שרירין ולא קיימין ומבוטלין כחרס הנשבר שאין בו ממש. ונעשה בק"ס כדינא לאשר ולקיים כל מה שיצא מפינו הח"מ.

הכ"ד האלופים הרבנים המבוררים בזבל"א ושליש המכריע הוא הראש השר והטפסר כחרס³ והנגיד הרב כמוהר"ר שמחה פרנס הוועד נ"י, היום יום ג' ר"ח⁴ חשוון ת"ן זי"ן לפ"ק יערסלאב.

הקטן שמחה מנחם במוהר"ר יוחנן ברוך מיוני רופא
ונאום מנחם שמו מענדיל יכונה בלא"א החסיד הרב מוהר"ר מיכל ה"ה חונה פה ק"ק ברעזאן
ונאום הקטן ישעיה בלא"א מו"ה נתן נטע ז"ל מקראקא חונה פה ק"ק יעריסלאב⁵
ונאום משה כהנא זעירא בלא"א כמוהר"ר יוסף זצלה"ה
ונאום הצעיר ישע"י בלא"א מו"ה משה משולם זלה"ה מלויצק

באבער, קניש, ע' 105; מתוך פנקס זאלקווא דף רליח ע"א.

1 בר' יוחנן ברוך מיוני, רופא המלך יאן סובייסקי, קיבל את השכלתו הרפואית בפדובה. נפ' בלבוב בשנת תס"ב. ע"י אנ"ש, סי' תקמ"ד; קנ"ש, סי' רצ"ו; וביחוד: Dr Emanuel de Jona, Bałaban, Z historii Żydów w Polsce, Warszawa 1920, 48-58. — כמה תמונות מביתו בלבוב השהו בלבן, ŻL, 5, 177, 183, 194, 196, 201.

2 ר' יהודה לייב מייזלש. ע"י פרידברג, תולדות הדפוס העברי בפולין, 37. 3 אולי צ"ל: החכם.

4 ר"ח חשון חל בשבת ולא ביום ג'; יש לתקן: י"ח.

5 אחר כך בקאוילי. ע"י צ. הורוויץ ב"אוצר החיים", שנה ה', תרפ"ט, ע' 203. השהו גם שטיינברג, Żydzi w Jarosławiu, ע' 21.

תקיא. "חשבון האלוף הראש מהר"ר וואלף בחורש תמוז תנז"י: -- לר' אברהם מלמד עבד כתב הארצות שבירדו שני זה' וחצי'.

פנקס קהל אפטא, העתקת וורשה, ע' 245.

תקיב. ועד ארבע ארצות קיבל בשנת 1697 שתי הלואות: מאת הדומיניקנים בלבוב 10,950 זהר' ומאת הדומיניקנים בסרוביצה 25,026 זהר'.

שיפר, עקאנאמישע שריפטן פון ייווא, כרך ב', ע' 1; מתוך Likwidacja długów żydowskich w Koronie 1675 (הארכיון הראשי בוורשה).

שנת תנ"ח

תקיג. הן הראנו הרב המופלג נ"י הותיק העדני העצני הרב המאור הגדול מוהר"ר יעקב במוהר"ר דוד כ"ץ, שהיה תופס ישיבה בכמה קהלות, חיבור נאה ונחמ' צוף דבש אמרי נועם פרי מגדים, ישתו וישכרו דודים, שתי' של תורה לתורה ולתעודה, אשר איזן וחקר וחיבר ונקט נפשי' כחד פרשן, כמרדכי בלשן, פותח בדברים ודורשן, דרש דורש והנה שורף כל עוף הפורח בהבל פיו, ממלל רברבן, והיה בית יעקב אש וכפטיש יפוצץ סלע מתחלק לכמה ניצוצי', כך נמצא בדבריו שמנים וחידודים, ותקע אהלו של תורה בל יסע ובל יצען יתדותיו. חיבר ספר נאה ונחמד, הוא נאה לשמו ושמו נאה לו, קרא שם הספר בשמו ובשם מעשיו (אהל יעקב) ויעקב איש תם יושב אהלים, דורש רשומות חמורות וקלים, להוציא לאור כמה תעלומות חכמה של תורה, כל אלה חבר אל עמק הסודות בנסתר ובנגלים, ע"כ אמרנו כל מן דין סמוכו לנא ויפוצו חוצה מעיינותיו, מי יתן איפוא ויחקו מליו בעט ברזל ועופרת לזכות בהם רבים לדורות למשמרת, להביא החיבור נאה ונחמד הנ"ל לבית הדפוס.

כ"ד המאורות הגדולים מרנן ורבנן דארבע ארצות החותמים פה בהתוועדות קדש דרוזני ד"א היום יום ב' ח' תשרי תנ"ח ל'.

הקטון שאול החונה בגליל ק"ק קראקא יצ"ו
נאום הקטון ארי' יהודא ליב חונה ק"ק קראקא לע"ע
הק' מרדכי בהמה"ג מהר"צ הירש זצ"ל מבורר מק"ק לובלין
נאם יוסף סג"ל מלבוב חונה בק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו

אהל יעקב מאת ר' יעקב כהנא שפירא, אב"ד דק"ק טיטשין ובשאר קהלות, פפד"א תע"ט. -- על הסכמה זו של רבני ודיא הסתמך גם ר' גבריאל אב"ד דק"ק מיץ בהסכמתו הוא: -- הגם שאין דעתינו נוחה

1 בנו של ר' העשיל, אב"ד דק"ק קראקא, היה אב"ד בלאקאטש, בריסק דליטא, אפטא, בגליל קראקא (תנ"ז-תס"א) ובק"ק קראקא (תס"א-תס"ד). נפ' בגלוגא תס"ו. עי' כיו"פ, ח"ב, דף ע"א-ס"ד; לוח"ו, 29-30; בלבן, HŻK, II, 109, 133-131, 237, 263, 491. השוה גם לעיל ע' 181, הע' 3.

2 הסכים בו בזמן ("יום ג' [א] ר"ח חשון תנ"ח לפ"ק ביומ' דשוקא בהתוועדו' קודש פה יערסלב") גם לס' שמנה לחמו מאת ר' אשר אנשל מפרעמסלא, דעסא תס"א.

ורצויה בהדפסת ספרים מכמה וכמה טעמים ראוי, אך אחר אשר ראיתי שכמה רבנים וגאונים ד"א יצ"ו, אשר גם הם לא נמנעו ידם מלבא להסכים להדפסת ספרי דרושים הנ"ל — וביטלו רצונם ודעתם¹ אחרי ידעו הרב המופלג המנוח הנ"ל, ע"כ אמרתי להסכים — היום יום ג' ג' תמוז דהאי שתא תניס לפ"ק. הטרוד על התורה ועל העבודה הקטן גבריאל במוהרי"ל זלה"ה מקראקא.

תקיד. הדור אתם ראו ראייה מהמנא מנא תקל תקלא דאוריית' ופום ממלל ברבנן הרב המובהק המופלא חבר חבורים מחוכם כמוהר"ר יהודה לייב בכמהר"ר יוסף זלה"ה מק"ק פינסק, הפליא עצה הגדיל תושיה, זקן זה קנה חכמה ודרך חכמה ודברי חכמים במקור חכמה כלול בסולת כלולה² חבור על ש"ע א"ח ונדפס עד הלכות שבת, ורום ידיהו נשא לפנינו כל החיבור בשלמותו על א"ח ואשר כבוד עשה לו בלקטו לחם משנה מחבוריו הנזכרים והנצמדים בבעל פאר ותהלה בספר כבוד חכמים. בכן הורמנא מאתנו לחקוק דבריו בעט ברזל ועופרת וגזרתינו נח"ש שמבלעדי רצונו הטוב או באי כחו לא ירים איש את ידו להדפיס ספר סולת כלולה וגם הלקוטים האלה ספר כבוד חכמים באיזה ענין על משך עשרה שנים רצופים מיום שלים עבדתא והעובר ליטרקי חיוא דרבנן דלית לה אסותא והשומע ישכון בטח ושאנן כזית רענן. כ"ד המאורות הגדולים הרבנים דד"א יצ"ו יום ג' ט' תשרי תנ"ח לפ"ק ביומא דשוקא פה יערס לב.

הצעיר פנחס משה בלא"א מהר"ר ישראל חריף זלה"ה מלבוב
הקטן אריה יהודה לייב בלא"א הרב מהר"ר שמואל צבי הירץ זצלה"ה חונה ק"ק קראקא לע"ע

הקטן שאול בן הרב המופלג כמוהר"ר אברהם יהושע העשל זלה"ה חונה בגליל קראקא יצ"ו
הקטן נפתלי בלא"א הרב הגדול המופלג בדורו מהר"ר יצחק כ"ץ זצ"ל חונה בק"ק פוזנא והגליל

ונאם יוסף בן הרב הגדול כמוהר"ר משה זלה"ה חונה בק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו
ונאם הקטן משה בא"א מו' ה"ה מוהר"ר צבי הירש ז"ל סג"ל חונה בק"ק טורבין יצ"ו
ס' כבוד חכמים מאת ר' יהודה לייב בר' יוסף מפינסק, ויניציאה ת"ס.

תקטו. אזנינו תכבד משמוע צעקת הבריות, שצועקים חמס וגזל על הענין רע שנהגו בני אדם לענות בו מחדש זה כמה שנים. חדשי מקרוב באו לא שערום אבותינו, שבכמה קהלות נשתרבו המנהג הרע והביש, ליקח מעות קבורה כרצון איש ואיש בלי קצבה, והחמס קם למטה רשע, ואין קץ לעונם, שגוזלים החיים והמתים. והיורשים מתנוונים והולכים ודלים, ולא שמים יראת ה' על פניהם לבלתי יחטאו. ואחרון הכביר שמעכבים קבורת המתים להלין קבורתם שלא לכבודו, ומבזים ומנוולים המת, ועושים רעות שתיים שהן הרבה, ואינם חשים לא ליקרי דחיי ולא ליקרי דשכבי, ומפני

1 השוה לעיל סעיף ת"ק.

2 אלה הם שמות הספרים שחיבר קודם ושנדפסו גם הם בהסכמת ועד ארבע ארצות. השוה לעיל סעי' שפ"ד.

הכבוד מעטנו סרחונם בזה, בכן על העבר הוכרו פה בחיל בתוך המון חוגג ביומא דשוקא בכל בת"כ כרוז גדול ונורא מאד, וצוינו לחקוק אותו בעט בפנקס דד"א, למען יהיה למשמרת לעון מזכר אשר כל שומעיו תסמר שערות ראשו; ולהבא פסקנו בתוקף פסק דין באיסור גמור ככל איסורי דאורייתא, ליקח מעות קבורה יותר ממאה וחמשים זהובים אפילו פרוטה אחת, אפילו ממופלג שבעשירים וידוע ומפורסם רוב עשרו, ומן עניים ובינונים ועשירים קטנים, יעיינו להתנהג באימה וביראה ובחסד, ויפקחו בענין כמבואר בתקנות דד"א שנעשו שנת תמ"ג ו לפ"ק, ואינם רשאים להורות שום היתר מהקהל שלוקחים מחמת מסים ונתינות, או מחמת מקום מעולה שבקברות ורשות ניתן להיורשים להוציא הגזילה, שיקחו מהם יותר מהקצב הנ"ל, אפילו בעש"ג, ולהציל עצמו בכל מיני הצלות, ובקנס מאה אדומים מכיס כל העובר, וק"ו בנו של ק"ו שאסור לעכב את המת יותר מדאי מחמת שום ענין בעולם בעונשים הנ"ל.

ס' כבוד חכמים מאת ר' יהודה ליב בר' יוסף מפינסק, וינציאה ת"ס, דף ג"ח ע"ב. המחבר הקדים לתקנה דברים אלו: "ובחשון תנ"ח לפ"ק נתפקחו גאוני ארץ המאורות הגדולים אב"ד ור"י דד"א יצאו והאלופים רזונים ראשי ומנהיגי דד"א והכריזו בכל בתי כנסיות ביערסלב לבטל מנהג הרע זה ועשו תקנות איך יתנהגו בדבר זה — ואמרתי מה הועילו חכמים בתקנתם, כי גם בשנת תמ"ג לפ"ק עשו ג"כ תקנות כאלו, והעולם כמנהגו נוהג, כי לא נתפרסמו התקנות בכל הקהלות והגלילות, ע"כ אמרתי פן יגולגל זכויות על ידי להיות גומר במצוה זו ולפרסם תקנות האלו בקצור וזיל תקנות דד"א חשון תנ"ח לפ"ק. מתוך ס' כבוד חכמים הובאה התקנה ע"ד. כהנא ב"השלח, כרך ב', ע' 570; בס' תקון עולם מאת מ. י. שווערדשארף, קולומיאה תרס"א, דף י"ג; ובס' חיים הנצחיים מאת ר' צבי הירש פרידלינג, בילגורי [תרפ"ח], בקונטרס יקרא דחיי (ודשכ"ב) שבסופו.

תקטז. בחוה"מ פסח שנת תנ"ח מינו הבוררים בטיקטין את ר' לייב מבאדקי² לראש מדינה, את ר' יהודה בר"מ³ לשמאי מדינה, ואת ר' שאול³ לדיין מדינה.

פנקס הקהל בטיקטין דף [נ"ח]. השוה היילפרין, "תרכיץ", שנה ו', ע' 534.

שנת תנ"ט

תקיז. בחוה"מ פסח שנת תנ"ט מינו הבוררים בטיקטין לראש מדינה את הרב "מוהר"ר לייב מבאדקי וא"צ ליתן לו על הוצאו יותר מן הנהוג, לשמאי מדינה את ר' יהודה בר"מ⁴ ("ויהיו לו קלפי בפסח תיו סמך ל"). לדיין מדינה את "מהר"ר ישראל חר"י בר"מ⁴.

פנקס הקהל בטיקטין דף [ס"א]. השוה היילפרין, "תרכיץ", שנה ו', ע' 534.

1 השוה לעיל סעיף ת"ו. 2 השוה לעיל ע' 179, הע' 6.

3 נמנה בפנקס הקהל בטיקטין בדפי המינויים משנות תנ"ט-תצ"ד עם הראשים, הטובים, בעלי תקנות, עדה הקדושה ועוד. ע' פנקס טיקטין דף [נ"ז], [קנ"ז], רי"א [קנ"ט], [ר"ה], ר"ס [ר"ז], רי"ד [קס"ב], רי"ז [קס"ה] ועוד.

4 = חתן ר' יהודה בר' משה זוואדער. כחותנו כן היה גם הוא מעשירי העדה ונמנה עם ממוני הקהל. ע' פנקס הקהל בטיקטין דף [נ"ז], [ס"ח], קל"ח [ק"ה] ועוד.

תקית. באגרת מיום 11 ביוני 1699 (= י"ד בסיון תנ"ט) אישר מלך פולין אבגוסט השני את אגרת-החסות שניתנה על ידי המלך יאן סובייסקי ב-18 באפריל 1679 (= ו' אייר תלי"ט) לנאמן ועד ארבע הארצות ר' אפרים פישל בר' אריה ליב.

ברשדסקי, Евр. Библи. כרך ח' (פטרבורג 1880), תוספת, ע' 12; מתוך Книга гродская Владимирская записная מס' 1077, שנת 1701, גליון 473 (הארכיון המרכזי בקיוב). התעודה במקורה ובמלואה תבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תקיט. "האלוף כהר"ר ברוך סג"ל² שתדלן דקהלתינו קודם נסיעתו לוורשיי³ נשבע בנק"ח ס"ת בזרועו בפני שני אלופי ראשי מנהיגים משלחן הסהור ובפני שמשם דקהלתינו שלא — ומכל שכן שמחוייב להקדים את עצמו בעסקי קהלתינו הקדושה בזריות גדול ולא יבלה זמנו בעסקי ארצות או שאר קהלות — נעשה היו' יו' א' כ"ב תמוז תנ"ט לפ"ק".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 34, סי' 62; מתוך פנקס פוזנא ספר הזכרונות, II, דף מ"ה (מ"א) ע"א.

תקכ. המפורסמת אין צריך ראיה, עילת העילות, כשרון מפעלות הדפוס דק"ק זאלקווא יצ"ו, אשר הקים האלוף הישיש הר"ר פייביש במוהר"ר אהרן סג"ל מדפיס, וגדול תועלת הדפוס המשובח הנ"ל ביופי ובנוי ובאותיות חדשים ובנייר טוב. הדפוס הנ"ל משובח ומעולה ומבונה א' משבעה מכל הדפוסים הקדומים המשושטשים אשר עלו כולו קמשונים כסו פנים בחרולים, ולא כן עם הדפוס הזאת. וכל המעיין בהם ישמח וירוח צמאונם, ותנוח דעת כל הקורא בהם, וכל מה שרוח הבריות נוחה הימנה רוח המקום נוחה הימנה אשר ע"כ זו תורה וזו שכרה. ומאתנו שים טעם בתוקף גזירתנו גזירת נח"ש ובחרם יב"ן ובחרמות ושמחות וגדוים ובקנס מאה אדומים מאת כל העובר, והקנס לא יפטור את החרמו' והשמחות ועונשין, שכל ספרי קודש קטנים וגדולים יהיה מי שיהיה, כל מה שיש למהר"פ למכור אסור באיסור גמור לשום מדפיסים שחוץ למדינתנו להביא מאומה ספרי לשון קודש מחוץ למדינה. וכן כל המוכרים ספרים דהאידינא או אם יקומו מוכרי ספרים חדשים אסור להם בכל איסורי דאורייתא להביא מחוץ למדינה למדינותינו. וכן הספרים הנדפסים בלשון לע"ז הנקראים דייטשווארג עד עשרה בויגין, יהיה מה שיהיה, אסור להביא כלל מחוץ להמדינה למדינותינו, כי אם ספר שנדפס בלשון לוע"ז מעשרה בויגין ולמעלה מותר להם להביא ולא למטה מעשרה בויגין, אף שאין להר"פ המדפיס הנ"ל הדיטשווארג הנ"ל. והאיסור הנ"ל אסור גם על המדפיס דק"ק קראקא ודק"ק לובלין יצ"ו להדפיס שום ספרים קטנים או גדולים חוץ למדינותינו ולהביאם למדינותינו בעונשים הנ"ל. ואם המצא ימצא איזה איש יחיד ורבים שיעברו על איסור הנ"ל, אזי רשות להר"פ

1 השוה לעיל סעיף שע"ו.

2 סולק אח"כ מתפקידו וגורש מפוזנא כ"איש דמים ומרמה", "קץ מכאיב וסילון ממאיר". השוה להלן סעיף תקל וכן MGWJ 1864, 460; Festschrift-Feilchenfeld, ע' 33.

3 ב"ה 16 ביוני — 28 ביולי 1699 (= י"ט בסיון — ב' באב תנ"ט) התקיים בוורשה מושב הסיים הפולני.

וב"כ ליקח מהם כל הספרים ואין מידו מציל. ומי שיתעורר נגדו אזי רשות להר"פ לצאת לקראתו ולהציל עצמו אפילו בעש"ג על הוצאות העובר. ותוקף גזירתנו על כל ב"ד יפה שבישראל שיעמדו לימין הר"פ וב"כ וי"א לאשר ולקיים כל הנ"ל לבל יפול דבר ארצה כל זמן ששטר זה קיים ביד הר"פ וב"כ וי"א מעתה ועד עולם. כ"ד האלופים הקצינים הרוזנים מנהיגים דר' ארצות בוועד קודש ביומא דשוקא זמן קהלה לכל יו' א' כ"ו אלול תנ"ט לפ"ק.

וכן הדין מה שיש מדפוס קראקא ולובלין הנ"ל דק' יו' הנ"ל.

נאום הצעיר יואל היילפרין מק"ק יעריסלאב¹

ונאום הקטן זכרי' מענדל מקראקא

ונאום הקטן מרדכי מלוצק²

ונאום הקטן יעקב בלא"א מוהר"ר משה יצ"ו מלובוב³

ונאום אברהם הקטן ר' איסרליש מלובלין⁴

ונאום הצעיר מרדכי מלובלין מגליל לבוב⁵

ונאום הקטן צבי הירש סג"ל לנדא מאפטא

ונאום יצחק המכונה אייזק בהרב מוהר"ר עזריאל זעליג זצלה"ה מקאליש⁶

ונאום הקטן גרשון נתן בהקצין מו"ה בצלאל ז"ל⁷

ונאום משה בלא"א מוהר"ר מרדכי מסקאהל מגליל בעלזא⁸

1 הוא ר' יואל בר' יצחק אייזיק היילפרין אב"ד דק"ק אוסטרא; ע"י לעיל ע' 214, הע' 7 ומפתח. שתי התבות: "מק"ק [=בק"ק] יעריסלאב" נשתרבבו לכאן בטעות ומקומן אחרי התאריך. שהתועדות זו אמנם נחקימה בירוסלב ור' יואל נוכח בה אנו למדים מרשימה שלו בפנקס הקהל בטיקטין דף קמ"ה [ק"ט]: "חתימו" ידי דלמטה תעיד עלי שאין בידי שום חוב על האלוף רוגני' ק"ק טיקאטין יצ"ו שום פרוטה, הן ע"פ שט"ח הן ע"פ שום קשר ופסק שבעולם, מהחוב שהי' בידי כבר עליהם, רק הש"ח חדש לזמני' מסך שלשה מאות וחמשה ותשעים זקוקים כסף הוא לבדו בכל תוקף ועזו ע"פ הקשר שבידי מיערסלב תנ"ט. הצעיר [יואל] היילפרין יושב"ק אוסטרא. — ענין החוב של טיקטין לר' יואל, עוד בהיותו אב"ד בק"ק בראד — רבנות שאינה ידועה, אגב, לחוקרי תולדותיו הוא ולחוקרי תולדות ק"ק בראד — נזכר בפנקס כמה פעמים. עוד בחשבון טיקטין עם סעמיטיטש מר"ח אדר תמ"א נמנים "תל"ה זהו" להרב הגדול מהר"ר יואל מבראד ריוחי' שמגיע לו מן הקרן שלו" (דף [קכ"ט]) ובשנת תמ"ה עולה החוב "שחייבים להמאור הגדול הרב המופלא כמהר"ר יואל ר"מ ואב"ד דק"ק בראד יצ"ו וגם מה שחייבי' להיתומים בני אחיו המנוח הרב הגדול כמהר"ר אליעזר ליפמן — לסך תשעה אלפים ומאה זהו" (דף רע"ח [רכ"א]).

2 בר' צבי הירש אב"ד דק"ק לבוב. ע"י כיו"ט, ח"א, פ"ה ע"ב; קנ"ש, ע' 56, סי' רי"ב.

3 לפי השערה שהובאה אצל באבער, קנ"ש, ע' 37, הרי הוא ר' יעקב בר' משה פנחס חריף אב"ד ק לעשנוב, ולא נראה לי.

4 ידוע בשם ר' אברהם אבלי פרנס. דבר היותו פרנס ועד ארבע ארצות מפורש גם במצבתו. נפ' בלובלין בשנת תק"ו. אביו ר' ישראל איסרל היה אב"ד בלובלין. ע"י גיסנבוים, 85, 179; דע"ק, 61, 32; קנ"ש, 6.

5 בר' אברהם? ע"י תקע שופר, הוצ' פריימאן, ע' 13. והשוה גם לעיל סעיף תל"א.

6 ממנהיגי מדינת פולין-גדול. ע"י לוין, LGJ, 42, 55, 104, 59, 106, 116; Dubnow-Festschrift, ע' 128.

7 כנראה בנו של ר' בצלאל מוכסן מואלקווא. גם שם אביו של ר' בצלאל היה נתן. ע"י קנ"ש, ע' 19, סי' נ"ו, ועיי"ש גם השערות-זיהוי אחרות, ע' 21, סי' נ"ח ונ"ט.

8 חידושי הובאו בס' לקוטי שושנים [מאת ר' מאיר בר' לוי, זאלקווא ת"פ]. ע"י קנ"ש, ע' 59, סי' רל"ג.

ונאום משה כהנא זעירא מפרעמיסלא 1 ונאום ישראל קראקווער 2 מרישא

באבער, קניש, ע' 104; מתוך פנקס זאלקווא דף רל"ז ע"ב. השוה גם לעיל סעיף תק"י.

תקכא. ברבר משולחים ראשים ומנהיגים לוועד קודש דד"א ליערסלב בהגיע התר אי"ה אשר נרשם בדרך דד"א מיערסלב העבר 3, שלא יושלחו לשם דוקא מנהיגים אשר כבר ישבו בשלחן הטהור דוועד קודש ד"א יצ"ו מה שסותר ומתנגד פנקסאות דקהלתינו 4, בכך לא תהיה ולא חקום כלל, דאם כן לא יוכל שום אדם ללמוד ולדעת סדר הנהגת ד"א יצ"ו וטיב עסקי ד"א ויועל הדלת בפני אנשי חיל חכמים ונבונים הראויים לכך, אשר על כן יהי' ויקום כפי פנקסאות דקהלתינו יצ"ו כאשר הי' בעולם. ובפרט כעת שמגיע כבוד של פרנסות התוועדות קודש דד"א בקהלתינו הקדושה להיות בשומא החדשה העתידה להי', שזהו דבר גדול וכמה ענייני' גדולי' יוצאים מזה, בוודאי אי אפשר להתקיים עניין המשולחים הנ"ל כי אם כפי תקון פנקסאות דקהלתינו הקדושה מקדמת דנא.

לוי, NM, חוב' א', ע' 18, סי' 70; מתוך פנקס הכשרים בפונא דף רכ"ו ע"א.

תקכב. האלוף התורני המנהיג כהר"ר אברהם 5 בן המנוח הגאון אב"ד ור"מ כמהור"ר ישע"י סג"ל ז"ל הציג דבריו הנעימים לפני שלחן הטהור בעניין תביעת תשלומין של השט"ח מה שבירדו על האלוף' הקהל יצ"ו מעזבון אביו המנוח זצ"ל אשר זה כמה שנים שנדחה מדחי אל דחי בלא כלום, ועליו היה בולנה לזון ולפרנס את יתומי' גדולים וקטנים מה שהניחו אחים שלו ששייכין גם המה לשט' הנ"ל, עד שהוכרח לבקש ולחפש משפטו לתבוע את האלוף' הקהל יצ"ו לפני רוזני ד"א יצ"ו בהתוועדות דהאידיגא תוך אלול תנ"ט ל' ביערסלב. הראה מוכן בידו את תוקף פיתקא דאזמנתא מרוזני ד"א יצ"ו, אלא שלא רצה למסור ההזמנה עד שמתחילה הודיע להאלוף' הקהל יצ"ו והציג דבריו עוד הפעם לפני שלחן הטהור קודם שנסעו האלופים המשולחים דקהלתינו לד"א יצ"ו. וכפי תיקון ד"א להודיע חחלה פן ואולי יראו עיני האלוף' הקהל יצ"ו לבוא עמו לסוף ותכלית פה קהלתינו הן ע"י משפט או ע"י בוררים או ע"י פשר, הרי מוטב. ואם לאו אזי מוכרח למסור הזמנה הנ"ל תכף כנ"ל, כי אי אפשר שוב להרר"א סג"ל הנ"ל להמתין יותר. ובכן שקלו וטרו האלוף' הקהל יצ"ו ועלה במוסכם גמור שהבטיחו לכהר"ר הנ"ל בהבטחה נאמנה שלא יעוכב הדבר יותר כי אם עד חנוכה ת"ס ל' הסמוך כשהיו האלוף' הקהל יצ"ו במילואם, גם אמ"ו הגאון אב"ד ור"מ נר"ו 6 יהי' בביתו. אז מחוייבי' האלוף' הקהל יצ"ו לבוא לסוף ותכלית עם כהר"ר א סג"ל הנ"ל בחנוכה תי"ו סמ"ך לפ"ק הן ע"י משפט או בוררי' או פשר. למען יהי' לזכרון ולאות אמת נכתב בפנקס הי' יום ג' 7 ז"ך אלול תנש"ת לפ"ק.

לוי, NM, חוב' ב', ע' 34, סי' 63; מתוך פנקס פונא, ספר הזכרונות, II, דף מ"ה [גי'א] ע"ב.

- 1 בר' יוסף. השוה סעיף תק"י. חתום בין מנהיגי פרמיסלא גם בשנת תס"ג. ע' תקע שופר, ע' 9.
- 2 מציאות שם-משפחה זה ברישא צוינה גם ע"י פֶּנְצֶקובסקי, Dzieje miasta Rzeszowa, ע' 386.
- 3 תאריך התעודה הוא פסח ת"ס; התועדות ירוסלב שלפניו נתקיימה אפוא בחדשי אב-אלול תנ"ט.
- 4 השוה לוי, NM, חוב' א', ע' 15, סי' 57.
- 5 נזכר בפנקסי פונא בשנות תנ"ג-תע"ד. נמנה עם ממוגי הקהל. ע' לוי, NM, חוב' ב', ע' 34.
- הע' 6; כהנא ענף עץ אבות, ע' 2. 6 ר' נפתלי הכהן. ע' מפתח.
- 7 צ"ל: יום ב'. כ"ז באלול אינו חל לעולם ביום ג' בשבת; והשוה גם בתאריך של סעיף תק"כ.

תקכג. "באשר שהאלופי התורניי המשולחי" מק"ק סעמייטיש היו פה ימי עשור וידונו עם כבוד אלופי המבוררי משלחן הסהור הקהל יצ"ו דכאן ונשאו ונחנו בדבר בענין הערכת סכום דקהלתם מפסח תס"א ל', וגם באו האלופי המבוררי עם המשולחי. הג"ל לגמור ענין ההערכה בפני, וכהיו מצדדים למצוא עילה ה"ה המשולחים דק"ק סעמייטיש ואינם רוצים לעשות גמר בדברי דחיות והתנצלות שאין בהם ממש, ע"כ הנני נותן ידי לתוקף ועוז מסד"ג שיהי הערכתם של ק"ק סעמייטיש מפסח תס"א עפ"י החוט של חסד אשר משכנו עליהם והפרזתי על מדותי להקל עליהם רצון האלופי המבוררי מקהלתנו יצ"ו, היינו בשנה זו מפסח תס"א ל' עד ביאתי ל[נסות] אהלי בכאן סך אלף וארבע מאות זהו' והוספו מעות טוב' דנצקר 1 וגם לשלם עם כל רטי הנ"ח מכרגא דמלכא הנ"ל כפי הפסק יערסלב תנ"ט בח"י מאורו הגדולי דד"א יצ"ו לתוקף ולעז וליתד תקוע אשר לא ימוט היו' יו' א' 2 י"א סיון תס"א ל' פה ק"ק טיקטין. הוספה על מטבע טובה כנ"ל יתנו בלי גרעון. הק' נפתלי הירץ אשכנזי³.

פנקס הקהל בטיקטין דף [רמ"ג] ע"א. — על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הועתק אות באות מגוף הפסק ולראי באחי על החתו הק' יעקב החונה פה בטיקטין 4 יע"א".

שנת ת"ס

תקכד. לכו חזו וראו מפעלות, גדול הפעולות, עילות העילות, ציור המושכלות, מחתך פרטות וכללות, דורש רשומות חמורות וקלות, הוא האלוף המרומם התם ומתמם התורני המופלג הגדול הותיק, מפיק חמר חדת ועתיק, כבוד מהור"ר שמעון וואלף במהור"ר יעקיל דייין מק"ק פינטשוב⁵ אשר נקט נפשי כחד פרשן, פותח בדברים ודורשן, קנקן מלא ישן, על לבו חקוק משפט החושן, וצלל במים אדירים במשברי ים התלמוד ירושלמי, מחבר חיבור ביאור נחמד ונעים על העין יעקב, בקראי שמו הנאה לו כבוד חכמים, נהירין ליה באורייתא שבילי, כל חיך הטועם אומר לי לי, מה מתוק מדבש לפי הני מעליותא מילי, מה נמלצו אמרי יושר, ומה נמרצו אמרי כושר, אשר ע"כ אמרה נפשינו מי יתן איפוא ויוחקו מיליו להביאם לבית הדפוס לזכות בו רבים, ותוקף גזירותינו גזירת נח"ש על המדפיסים שמשך

1 כלומר, שטבעון בדנציג. השוה גימובסקי, Monety polskie. ע' 148.

2 י"א בסיון תס"א חל ביום ו' ואולי יש לחקן: י"ג.

3 בכ"ז אדר ראשון תס"א ל' נרשם בפנקס הקהל בטיקטין דף [ק"ב]: "היום הזה נתקבל למז"ט — מוהר"ר נפתלי הירץ בר' ישראל אב"ד ור"מ דק"ק קאוולי לאב"ד ור"מ דקהלתנו". מלשוננו "עד ביאתי לנסות אהלי" נראה שבסיון טרם עבר לטיקטין. בטיקטין ישב רק זמן קצר כי בשנת תס"ב נתמנה לאב"ד דק"ק לכוב ושם שימש ברבנות עד פטירתו בשנת תע"ב. עי' אנ"ש, 177; דע"ק, 140.

4 חתום בפנקס טיקטין בשנת תע"ב — תע"ד (דף [נ"ו], [רצ"ג], קנ"ב [קט"ו], קצ"ט [ק"ו], קנ"א [ר], רע"א [רי"ז], [רנ"ב]). באלול תע"ד הוא חתום "ומצ"פ בק"ק פוזנא והגליל". כי בשנה זו נתמנה לאב"ד דק"ק פוזנא למשך שנים רבות. נפ' לפני שנת ח"צ. השוה אנ"ש, 243; לוין, LGJ, 31, 35; פרלם, GJP, 73, 92, 95, 123.

5 אח"כ אב"ד דק"ק חמעלניק. עי' כיו"ס, ח"ב, ס': לוח"ו, 18; אבי"ן, דברים עתיקים מאוכספורד, "המגיד", שנה ט"ו, ע' 205.

חמשה שנים אחר הדפוס ספר נחמד הזה לא ירימו ידיהם להדפיסם שנית. וכל העובר לטריקי' חויא דרבנן דלית ביה אסותא, וכל המקיים יזכה לרב טוב הצפון לצדיקים ויחי עוד לנצח עד נקיקים יקים.

כ"ד המאורות הגדולים מרנן ורבנן מ"צ המופלגים רבני ד"א היושבים כסאות למשפט בועד קודש ביומא דשוקא זמן קהילה לכל היא, היום יום ה' ח' תשרי ת"ס לפ"ק ביערס לב.

נאם נפתלי הכהן החונה [בק"ק] פוזנן יע"א והגליל יצ"ו
ונאם הקטן שאול החונה בגליל קראקא יצ"ו
ונאם הקטן יקותיאל חונה ק"ק לאדמיר והגליל יצ"ו

כבוד חכמים על אגודת ירושלמי מאת ר' שמעון וואלף בר' יעקל דיין מפינטשוב, המבורג תס"ג.

תקכה. פרנס, ועד ארבע ארצות ר' מנדל קנטורוביץ 1 חתם ב-5 באוקטובר 1699 (=י"ב בתשרי ת"ס) על כתב-חיסול של חובות פולין-גדול.

בלבן, HŻK, II, 239; על סמך, Archiwum Państwowe w Poznaniu, Castr. Calisiensia, t. 62, p. 123.

תקכו. ב"ה. האלופי' הראשים מנהיגי ק"ק יערסלב נגשו לפנינו בטוב טעם ודעת שפתם ברור מללו הציעו דבריה' בקובלנא רבא, שידוע ומפורסם הצרות מרובו' שעברו ראשיה' בנדון הבית החיים שלהם. ואבותיה' צללו במים אדירים והעלו בידיה' חרס כנודע ומפורסם לכל הבזיונו' שנעשו תמיד להמתים ולחיים. וגם בימי הירידים כשנודמן איזה מת ר"ל גם על האורח עבר כוס התרעלה שהי' להם הוצאו' מרובו' שהגיע להמתים שהיו ממש סחוב והשלך. והמה אזרו כגבורים חלציה' לעשות חסד [עם] החיים ועם המתים וטרחו ויגעו להשיג מהשררה יר"ה ע"י הוצאו' מרובו' לאלפי אלפי' והשיגו בית הקברות. בכך החזקנו להם תשואת חן על שהוציאו הדבר לפועל ליסד בית עלמין בקהלתם. וכדי להחזיק ידיה' הגבלנו תחומין ויסדנו יסוד המוסד ומעמד ומצב לדורות עולם. ביריד דהאידינא יהי' שכר מעות קבורה אפי' מהמופלג שבעשירים לא יותר מששים זה' ומיריד זה' והלאה יתנהגו כן על כל צרה שלא תבא מי שיצוה קודם מותו להוליכו לקבר אבותיו דוקא, רשות להוליכו באופן שיתן שלשים זה'. ואם יצוה להוליכו שלא על קבר אבותיו יתן ששים זה'. ומי שלא יצוה להוליכו מכאן רשאים ק"ק הנ"ל לעכבו מלהוליכו מכאן ולקברו פה. ואם יודמן בימי ירידים שימות איזה עני אז אם יתודע מאין הוא יהי' הגליל או הקהלה מחויבת ליתן הוצאו' התכריכי'. ואם לא יתודע רשות להם לסבב על החנות לקבץ על התכריכי'.

1 הוא ר' זכריה מענדל בר' יעקב מקראקא. בעל הון. עסק בהלואות ברבית. במשך 25 שנה מנהיג ותקיף הקהל. בהאלצו לעזוב את קראקא, תחת לחץ מתנגדיו המרובים, קנה לו בכסף את משרת הרבנות בפינטשוב ושימש בה משנת תע"ד עד פטירתו בשנת תע"ז. עי' תולדותיו בפרטות: בלבן, HŻK, II, ע' 231-243, 180, 263, 268.

כ"ד רוזני קציני ד"א בשולחן מלא בצירוף ה"ה רבני ד"א בועד קודש תשרי ת"ס
לפ"ק פה ק"ק יערסלוב.

נא' נפתלי הכהן החו' בק"ק פוזנן יע"א והגליל יצ"ו

ונא' הק' שאול החונה בג' ק"ק קראקא יצ"ו

הק' זכרי' מענדל מקראקא

ונא' הק' מנחם מענדל יכונה מלבוב

יצחק לוי, 1933 MGWJ, ע' 388; מתוך "פינקס של חבורא קדישא של גומלי חסדים" דק"ק
ירוסלב. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הועתק אות באות מגוף הכתב עם החתימו' ולראי'
מהימנ' כאחי על החתום היו' יר' שנ' בו שני פעמים כי טוב שנים מאחד למנין¹ תטהי'א לפ"ק.
נא' בנימין בינוש מכריסק נאמן דחבר' קדישא שי' לבית קאצינאלנבוגין". — חמצית התעודה
ניתנה גם במחברתו של י. שטיינברג, Żydzi w Jarosławiu, ע' 14-15, המפרסם גם כמה
פרטים אחרים ע"ד בית-הקברות.

תקכו. למשפטינו עמדו היום האלופי' הקציני' המנהיגי' דק"ק טיקאטין יצ"ו
והאלופי' המנהיגי' דק"ק סעמייאטיטש, העומדים מערכה מול מערכה בטענות
ותביעות ודין ודברי' וסכסוכי' וקטטות ומריבות שביניהם מעבר מכמה וכמה שנים
ועסקי סירוב והתנגדו' שעשו ק"ק סעמייאטיטש נגד ק"ק טיקאטין² והאריכו הצדדים מאד
למעניהם בדבר התביעות שיש לכל צד נגד שכנגדו. ובכן ע"פ טענותיהם זאת אשר
מצאנו לתוקף פסד"ג, ואין לשנות: ק"ק סעמייאטיטש המה מעתה ועד עולם לחלוטין
ולצמיתות עלמין ישוב להבדה"ג ויפה דק"ק טיקאטין ומחוייבי' להיות סרים למשמעתן
כל בני הקהלה וכל העם מקצה אל קצה. ולישא עיניהם אל ההורים ומורים למאלפיהם
ומעבדיהם ככל חק ומשפט הישוב להבדה"ג שלהם, כנהוג בכל תפוצו' ד"א יצ"ו.
ועל התנגדו' של ק"ק סעמייאטיטש יצ"ו מעבר הי' ראוי ליסרם ולהענישם מן הדין
למען לא ירימו שום ידיהם למרוד ח"ו נגד הבדה"ג שלהם, אך עצרנו כוחנו
הפעם כמנהגינו וכדרכינו לפעל פעמים ושלש, פן יביאו מורך בלבבם, ובלבבם יבינו
ושב ורפא להם שישובו מדרכם, חרצנו דבר משפטם הלא הוא כמוס עמנו אם ח"ו
ישובו לכסלם; ואם יקבלו עליהם את הדין אחינו המה והימים הראשוני' יפלו ומכאן
והללא חושבנא. ואת האלופי' התורני' מהר"ר צבי הירש ומהר"ר יוסף במהר"ר
יצחק משולחי ק"ק סעמייאטיטש יצ"ו הכרחנו שמחוייבי' לישוב פה שיאושר ויקויים
כל פרט ופרט שבתוקף פס"ד ושמחוייבי' להשיג תוקף מהשר הגדול יר"ה שלהם
על פסד"ו. וזה דבר הפס"ד שביניהם:

כל הכתבי' ופסקי' שביד ק"ק סעמייאטיטש נגד הבדה"ג שלהם מעבר כלם בטלים

1 יום שנ' בו' כי טוב = יום ג'; ואולי יש לקרוא: טו"ב שני"ם מאחד למנין [ב"י] = י"ט לספירה;
דהיינו יום ד' באייר, שחל ביום ג'.

2 השוה לעיל סעי' תס"ח, תקכ"ד.

ומבוטלין לא שרירין ולא קיימין, ולא יודרשו לשום זכות, ואין להם כ"א פסד¹. רק פס"ד של המרומ' הגדול הנגיד מוהר"ר שמחה רופא ודעמ"ו הוא בתקפו, אשר בנה פס"ד, ואשר הרס פעם שני' שחזר ופירש הפס"ד הראשון, כי הם אמרו שכל השייך לגראד מעלניק אף שהוא תוך ג' פרסאות² לסעמייאטיטש, שייך לק"ק טיקאטין, ע"פ הודאתם בפני הקצין הנ"ל שכל גראד מעלניק שייכים לק"ק טיקאטין, ומה שישאו ויתנו בסעמייאטיטש מחויב' ליתן כמה מפורש בהפס"ד. ובדבר אותן כפרים ועיירות שבתוך שלשה פרסאו' לק"ק סעמייאטיטש זהו פירושו: אותן שסמוך לסעמייאטיטש ג' פרסאות מגראד מעלניק יבררו ק"ק סעמייאטיטש שהיו שייכים להם קודם פס"ד הוראדנא ואז יהי' שייכים להם ואם לאו אזי שייכים לטיקאטין; ואותן כפרים ועיירות שבתוך ג' פרסאות לסעמייאטיטש הבלתי מגראד מעלניק מחויב' ק"ק טיקאטין לברר שקודם פס"ד הוראדנא היו שייכים אליהם ואז שייכים לק"ק טיקאטין, ואם לא יבררו ק"ק טיקאטין אזי יהיו שייכים לסעמייאטיטש.

ובדבר הסכומות מעבר מחויב' לק"ק טיקאטין כל שנה ושנה סך ארבעה עשר מאות זהו' פו' שמגיע מהם לטיקאטין, וככה יתנהגו פה. מחויב' לחשוב תכף ומיד מה שמגיע מהם מעבר סך ארבעה עשר מאות זהו' פו' כל שנה כנ"ל. מלבד אותן אלף ומאתים זהו' פו' שמגיע מהם לטיקאטין שנפסקו מפי כבוד המאור הגדול אב"ד ור"מ דק"ק קראקא שהיה אב"ד שלהם³ בעד הנ"ח מן שנת תמ"ז ל' והלאה, ומלבד אותן תר"ו שמגיע להם לטיקאטין כפי פס"ד הוראדנא תי"ג ל'⁴; ומה שמגיע ע"פ חשבון צדק פה כנ"ל אחר ניכוי כל הקוויטש שהראו, חשבנו ועולה נשאר חייב עדיין עד ראש אגוסטוס תנ"ט ל' ולא עד בכלל שלשת אלפים זהו' עם הנ"ח הנ"ל; ומה שמגיע סכומי' מסעמייאטיטש מהיום ולהבא יתנהגו כן: עד שיקובל אב"ד ור"מ לק"ק טיקאטין⁵ מחויבים ק"ק סעמייאטיטש ליתן לשנה סך ארבעה עשר מאות זהו' פו', דהיינו לערך הסך שנתנו כלל ד"א להסקרב לערך הסך שנתנו כרגא דמלכא. ולהוספה שניתוסף עכשו בוורשא⁶ על ד"א יצ"ו יתנו הוספה לפי ערך הוספה מחמת כלל הוספה א"ן⁷. וכשיבא אב"ד ור"מ לק"ק טיקאטין אזי יובחרו שלשה מק"ק טיקאטין ושלשה מהישובי' שלהם, ובפעם הראשון מהיום יהי' עכ"פ א' מהשלשה הנ"ל דהיישובים

1 הפסק לא נשתמר; אולי הכוונה לפסק יערסלב תנ"ט הנזכר לעיל בסעיף תקכ"ג ר' שמחה רופא היה פרנס העיר. השוה לעיל ע' 238. 2 השוה לעיל סעיף תפ"ה.

3 ר' אריה לייב בר' שמואל צבי הירץ. עי' לעיל ע' 214, הע' 3. 4 לא נשתמר.

5 ר' נפתלי הירץ בר' ישראל עזב את טיקטין בשנת תס"ב (השוה לעיל עמ' 245, הע' 3) ואילו ר' אליהו שפירא, ראש ב"ד מ"ש בפראג, שהוזמן למלא את מקומו, לא בא כנראה לשם, אם כי החם: ו"מצ"פ בק"ק טיקאטין. עכ"פ אינו נזכר בפנקס הקהל; והשוה גם לוח"ו, ע' 7-8.

6 הכוונה למושב הסיים הפולני שנתקיים בוורשה בימים 16 ביוני - 28 ביולי 1699 (= י"ט בסיון - ב' באב תנ"ט). תקנת הסיים דורשת לבל ישלמו היהודים את מס הגלגולת - 105,000 זהו' - currentis, כמו בסיים האחרון, כי אם לפי חשבון של 30 גרו' לכל זהוב (rachując pięć szostaków celnych w złoty jeden).

ע' VI, Volumina Legum, 65. 7 אולי: אין נגרע?

מסעמייאטיטש והרב דק"ק טיקאטין יהי' השביעי, ויעריכו תחילה את ק"ק טיקטין כמה יתנו, ואז יהי' הקהלה כשרים, ויעריכו את הישובי' מאז שהקהלה תבחר ב' מנהיגי' והישובי' יבחרו ב' משולחי' והרב דק"ק טיקאטין יהי' החמשי' להעריך. רק לק"ק סעמייאטיטש נתנו יפוי כח בזה, באשר הלבבות שלהם מרוחקות מהלבבות דבני ק"ק טיקאטין ומפלגי' זה מזה, שיהי' לק"ק סעמייאטיטש בהערכה ראשונה מהיום שלשה שמאים ולק"ק טיקאטין שני שמאים והרב דק"ק טיקאטין הששי, והרב עם שני המנהיגי' דהקהלה יכולים להכריע את השלשה ההם; ודוקא להערכה ראשונה ניתן להם יפוי כח זה דהשלשה שמאים ותו לא; רשות לק"ק סעמייאטיטש להוסיב ולאסוף את העדה שלהם ולתקן תיקונים בקהלם לפי ראות עיניהם אפי' בהשמאות באופן זה: אם יסכימו העדה עפ"י התיקון שלהם מאז ומקדם עפ"י התקונים מעבר כמה קרואים עדה, אזי יאושר ויקוי' הכל כפי המוסכם, ואעפ"כ מחויבי' להביא התיקוני' לפני בדה"ג הנ"ל שיחזיקו אותם, והקצינים הבדה"ג מחויבי' ליתן להם תוקף מבלי לקחת מהם מאומה; והמשולחים הראשוני' להערכה הראשונה מהיום יצאו לשלום בלי שום שיקול אף להאסיגנ' סקר באווי, ומה שיגיע עליהם מחויבי' תמיד לשלם, ואם לאו רשות לבדה"ג לשלוח עליהם אסיג' סקר באווי.

המשפטים שיהי' לבני ק"ק סעמייאטיטש בפני בדה"ג שלהם, אזי הבלתי נוגע בדררא דממונא ידונו לפני הרב וששה מנהיגי' ולא יותר, והקהל יעשו ביניהם סדר איזה מנהיגי' ישובו; ובדיני ממונות לא ישובו המנהיגי' כ"א הרב והדייני', והגבלנו להם גבול ותחום מהיום משך שנתי' רשאי' ויכולי' ק"ק סעמייאטיטש לדון בביחם עד חמשים זהו, ומן החמשים זהו' ולמעלה מחויבי' לעמוד לפני הבדה"ג ואחר שנתי' מהיום כשיתנהגו כשורה וכנהוג נגד הבדה"ג שלהם יהיו רשאים לדון בקהלם עד חמשה ושבעים זהו' פו', ולמעלה מזה יבואו לפני הבדה"ג יצ"ו הנ"ל. הזמנות בעסקי הסכום בין קהלה ליחיד לא יתנו הבדה"ג הנ"ל כ"א [כ]שנ[נ]שבע היחיד תחלה בקהלתו על הסכום ואח"כ רשאי' להזמין בנדון הסכום. — שמתא לא יכתבו הבדה"ג על שום איש כ"א אחר שתי הזמנו', יחיד המזמין את הקהל מחויב ליתן משכון עד לדין.

ואותן האנשים שמוסמכי' בק"ק סעמייאטיטש בשום מורינות מעבר כן יקום. ואעפ"כ מחויבי' המוסמכי' לבא לפני הרב דטיקאטין להסכים עמהם, ויבואו לא יבואו פניהם ריקם, ומחויב להסכים עמהם. ומהיום והלאה אינם רשאים להסמין כשום מורינות, בלי רשות הבדה"ג כנהוג.

כל הקנסות שיקנסו הבדה"ג את בני ק"ק סעמייאטיטש יהי' שייכים לחצאין: החצי לטיקאטין והחצי לסעמייאטיטש. הבדה"ג יצ"ו יש להם כח ומטה מושלי' להשתוררות עליהם ככל בדה"ג על ישוב שלהם ולהעניש את מי שיתחייב עונש כאשר יורום מן השמים, רק עונש גדול תפיסה וקונא יהי' דוקא על עונש [עון?] גדול. ואף גם רשאים להעביר ממונו מה שאין כן לצרף איזה מנהיג להקהל יצ"ו אינם רש[א]ים

לכשיסכים הרב אב"ד דטיקאטין עם עוד מנהיג א', רק יכולים להציל מן העברה כנ"ל. האלופי המשולחי מוהר"ר הירש ומוהר"ר יוסף עמדו פה עכשיו פא"פ עם הבדה"ג שלהם, ויש לחוש לנזקת איבה ותחרות, חסינו אותם תחת צל כנפים, שמשך שנתיים לא ידונו אותם הקהל דהבדה"ג כ"א הרב דק"ק טיקאטין. האלוף מוהר"ר צבי הירש הועבר מאתנו מהיות לו שום מינוי בק"ק סעמייאטיטש עד שיוחזק פסד"ז, ושישבעו כל העדה על קיום הפסד"ז ושישיגו תוקף מהשררה שלהם כנ"ל. כבוד הרב המופלג אב"ד ור"מ דק"ק סעמייאטיטש מוזהר מאתנו מאד שיעשה כל הטצדקאות שיקויים פסד"ז בלי שום שינוי, ויטה אננו לשמוע לקול בדה"ג, וביחוד כשיכתבו איזה כתב ובשם איזה חרם או שמתא או נידוי, שיוזהר בדבריהם להחזיק את המוחרם או המסרב בחרם ולא יתלוה עמו, וירחיקו מכל ק"י להכניעו לבדה"ג, וישים יראת ד' על פניו לתוך השליו' ולהטות לבביהם של הקהלה לבדה"ג; ובדאי יקורבו גם הלכבות של הבדה"ג אליהם והיו לאחדים אי"ה אחוים צמודים אגודים באחוה ורצון, זה לזה כרעי' מבקשי' שלו'. ועל הש"ץ והשמש דק"ק סעמייאטיטש אנחנו גוזרים בחרמות ושמחות ונידוי וארורים שישמעו ויצייתו לקול הבדה"ג כל אשר יצוו ואל ישגיחו במנהיגי' להמרות פיהם ח"ו, אף אם יאמר להם הבדה"ג על ימין כו', מה שלא יתנגד נגד פסד"ז, ק"ו על ימין שהוא ימין כי ענוש יענשו מאד ובהעברת מינו' — מכל תפוצות ישראל, וכל העונשי' לא יפטרו אותן מן החרמות הנ"ל. ובאם ח"ו וחלילה לא יקיימו תכף פסד"ז או ח"ו יתנגדו בשום ענין נגד הבדה"ג אשר אנחנו בעז"ה ממנים ישראל קדושים המה ולא ישובו לכסלם, אזי קבלנו עלינו בכל חומר להוציא לאור משפט הכמוס עמנו כנ"ל ולגלגל הראשוני' עליהם ליסרם ולהענישם אשר מעולם לא נשמע בחרפות וביושי', למען ידעו דור אחרון בני' אשר יולדו להם יקומו ויספרו לבניהם כי יש אלקים ושופטים בארץ, ושארית חמות תחגור, מלבד שיחול עליהם האלות כפי החרם הגדול והנורא שניתן פה ביוםא דשוקא דדינא רב' בהושענ' רב' 1, כפי הכרוז הגדול שביד הקציני' הבדה"ג יצ"ו, ומכ"ש שכל ההוצאו' והיזיקות יחולו עליהם. וכשיקיימו וישמרו אורחות צדיקים כנ"ל אזי יתהפכו כלם לברכה כנ"ל. וכן אם לא יקיימו ח"ו הבדה"ג הנ"ל פסד"ז, יבואו לפנינו ק"ק סעמייאטיטש על הוצאו' הקהלה טיקטין ונזדקק אליהם לפסוק עליהם, ואנחנו גוזרי' בחרמות על הבדה"ג שלא — יטו ימין ושמאל מכל הנ"ל.

פסד"ז יועתק לפנקס טיקאטין ולהפנקס סעמייאטיטש למען יעמוד ימים רבים בלי שום שנוי, ואם ימצא איזה איש יחיד או רבים שיעשו ח"ו איזה התנגדות או לא יקיימו תוקף פסד"ז או הפסקי' והכתבי' בהבה"ג שלהם, אזי יהי' בחרם כנ"ל ובכל האלות הכתובות בכרוז הנ"ל כנ"ל ביום הושענא רבא, וילבש הקללות כמדו, ויבאו כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. ותוקף גזרתינו על כל ב"ד שבישראל שבכל תפוצות

ד"א יצ"ו ובקשתינו מכל ב"ד שחוק למדינתנו, שיעמדו לימין הבדה"ג שיקום פסד"ו, שיצייתו להבדה"ג לילך לקראת העובר המתנגד או מתרים נגדם עד מקום שיד ישראל מגעת לרדוף ולהדוף, ומכ"ש להכריז חרם ולבטל כל השידוכי שלהם וכל מה שתשיג ידם. והשמש דק"ק סעמייאטיטש מחויב לכתוב תכף להפנקס פסד"ו בחרם יב"ן, וחלילה וחלילה לשנות. כל הנ"ל יצא מפינו ויקויי בכל תוקף ועוז ובכפיו ובתשלומי כל הוצאו ובהחרמו ושמחות ובקנס מאה אדומים — — כ"ד המאורו הגדול רבני ד"א בצירוף כמה קציני נגידי מנהיגי רוזני ד"א בועד קודש ביומא דשוקא.

ובדבר הזמנ' לדין בדבר הנרשם באם שישבע רשאים להזמין, פירושו כך: באם שיעשה תקנה ע"פ העדה כנ"ל, אזי אין לאלופי ק"ק טיקטין לשנות; וזולת באם שיעבור על התקנה או בדבר איזה ענין שלא יעשו תקנה, אזי רשות להם להזמין אחר השבועה כנ"ל. וההוספה שניתוסף כרגא דמלכא על כלל ד"א מחויבי ק"ק סעמייאטיטש וכל הישובי של ק"ק טיקאטין, כי לא על ק"ק סעמייאטיטש לבד יצא פסד"ו כ"א על הישובים שלהם ועל כל היחידים של ק"ק טיקאטין המופשרים, מחויב כ"א ליתן הוספה לפ"ע כאשר ניתוסף כרגא דמלכא הנ"ל. ותוקף גזרתינו על השמש דסעמייאטיטש באיבוד שמשו שלו וש"ע.

ע"ד שלשה אלפים זהו המבוארים בפסק הנ"ל שנשארו חייבים המנהיגים דק"ק סעמייאטיטש לק"ק טיקאטין עבור כרגא דמלכא עד ראש אגוסטו תנ"ט ל' ישולמו בזה האופן: שנה ראשונה מהיום ישלמו בכל ראטי וראטי שלשה מאות זהו דהיינו תשעה מאות זהו לשנה; ואח"כ יפרעו כל שנה ושנה ששה מאות זהו, דהיינו כל ראטי שני מאות זהו עד כלות פרעון שלשה אלפים זהו הנ"ל. וזה יפרעו כגוף החוב כרגא דמלכא. אם לא יפרעו כל ראטי כנ"ל אזי מחויבי לשלם כל השלשה אלפים בפעם א'. ורשות להאלופי קציני ק"ק טיקאטין לגבות ע"פ אסיגנאציונו כגוף כרגא דמלכא בכל תוקף ועוז. כ"ד ה"ה יום א' ב' חשון תסמ"ך לפ"ק ביערס לב.

הצעיר פנחס משה

הק' ארי' יהודא ליב בלא"א מו' הרב מוהר"ר שמואל הירץ זצלה"ה החו' בק"ק קראקא יצ"ו

ונא' נפתלי הכהן החו' בק"ק פוזין והגליל יצ"ו

ונא' הק' שאול החו' בק"ק קראקא יצ"ו

ונא' מרדכי זיסקינד בהר"ר משה רוטנברג חו' ק"ק לובלין והגליל יצ"ו

ונא' הק' נפתלי הירץ אשכנזי חו' בק"ק קאוולא לע"ע²

ונא' זכרי' מענדל החו' בק"ק בעלזא

ונא' יוסף סג"ל מלבוב חו' בק"ק פרעמשלא והגליל יצ"ו³

1 השוה לעיל ע' 248 הע' 6. 2 עיין לעיל ע' 245 הע' 3.

3 לפני כן ר"מ בלבוב. נפ' בפרעמשלא בשנת חס"ב. עי' אנ"ש, ע' 93; שור, ZP, ע' 272.

ונא' הצעיר יואל בלא"א מו' המה"ג החסיד מוהר"י זצ"ל היילפרין חו' בק"ק אוסטרא
ונא' הק' מרדכי בא"מ המאור הגדול כמוהר"ר צבי הירש זצ"ל מלויצק
ונא' הק' זכריה מענדל בהחסיד מוהר"ר יעקב זצ"ל מקראקא

דובנוב, 1912. Евр. Стр. 454-458 מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף ק"מ קמ"א. על דיוק ההעתק
מעידה החתימה: "הועתק אות באות מגוף הפסק עם החתימות, והעתק היו"י י"ג סיון תס"א ל' הק'
נפתלי הירץ אשכנזי חו' ק"ק טיקטין. פסק דינו הנ"ל של ועד ארבע ארצות לא נתקיים בעניני כרגא
ובשנת תע"ב הובאו הסכסוכים שבין שתי הקהלות לפני בית דין של חמשה. החמש היה ר' יעקב
[בר' יצחק] אביד דק"ק טיקטין. אני מביא בזה את פסקדינם בחלקו הנוגע בפסק של הועד:
"בדבר הסכסוכי והדיני וחשבונו' בנדון הכרגא דמלכא בין האלופי' רוזני' קציני' הבדה"ג דק"ק
טיקטין יצ"ו ובין האלופי' התורני' המשולחי' בי"כ מהאלופי' ראשי' מנהיגי' דק"ק סעמייטש
יצ"ו — בכן אחר כל החשבונו' מעבר ע"פ פסק רוזני' קציני' ד"א יצ"ו ובתוקף
מאור' הגדולי' גאוני' ארצו' וע"פ הפסק הרב הגאון מוהר"ר — נר"ו אביד דק"ק
לבוב' שהיה אז אביד דקהל'ינו יצ"ו, אלו דקדקנו בחשבון היה מגיע מק"ק סעמייטש סקרב עצום
מאד. אך שנכנסנו עמהם לפני משורת הדין ונמצא הערכתם ע"פ הפסק עשרים זהו' למאה משנת
תסמ"ך לפיק עד הנה. וראינו החשבון כרגא דמלכא עפ"י האסיג' שיצא על הבדה"ג ק"ק טיקטין עולה
מאה ושלשה ושלשים אלפי' זהו'. לסך הנ"ל מגיע על ק"ק הנ"ל החומש העולה סך ששה ועשרים
אלפים וששה מאות זהו'. וראינו חשבון הסילוקי' משנת תסמ"ך לפיק עולה שמנה עשרה אלפים
זהו'. וניח עד הנה שמנה אלפי' וששה מאות זהו'. אך משכנו עליהם חוט של חסד למען יוכלו
לעמוד על מעמדם, כי אזלת ידם אחר השריפה הגדולה שהיתה בקהילתם, נמחל להם מסך הנ"ל
סך שני אלפים תיר זהו' וניח רק ששת אלפים זהו' חוב ברור ואמת. וזהו' לבד שלשת אלפים
הנ"ל המבואר בפסק רוזני' ד"א יצ"ו ולבד רטי אגוסטי תנ"ט ל'. והרחבנו
להם זמן משך שנה מהיום שא"צ לשלם שום פרוטה על תשעה אלפי' זהו' הנ"ל. ובכלות השנה
מהיום מחויבי' לשלוח משולחי' להציע דבריהם בפני השלחן הטהור בדה"ג ובצירוף כבוד הגאון
אביד נר"ו לעשות סדר פרעון איך שיהי' יוצאי' י"ח לשלם סך הנ"ל אלפי' הנ"ל ורטי אגוסטי
תנ"ט הנ"ל, ואם להרחיב להם עוד זמן איזה הרחבה. ואם אחר התראה ראשונה לא יבואו בכלות
השנה אזי איבדו זכותם הרחב' הנ"ל, ורשות לבדה"ג לשלוח עליהם אסיג' גדולי' ונוראו' ברכבו
ובפרשיו כתוקף כל האסיג' מקרבאוי. ובנדון הערכה דק"ק סעמייטש להבא יצא מאתנו המבוררי'
הח"מ בצירוף הגאון נר"ו להיות הערכו' חלק חמשי למאה שיבא מהאוצר על הבדה"ג היינו עשרים
זהו' למאה. — כי יו' א' כיו חשון תעבי"ת ל'. — הרטי אגוסטוס תנ"ט לעיל עולה סך ששה מאות
וששה ושלשים זהו' לבד הסך תשעה אלפי' זהו' הנ"ל והפסד מסבעו' חל על ק"ק סעמייטש לפי
ערך. ע"י פנקס הקהל בטיקטין דף [רצ"ג].

תקכח. שרי צבאות ישראל, מוכתרי' בהוד והדר כיקותיאל, חוקם ומשפטם בישראל,
קעת יאמר להם מה פעל אל, ה"ה אהובינו אחינו ורעינו האלופי' רוזני' והקציני'
ראשי מנהיגי דהקהלו' ראשי ד' מדינות ליטא יצ"ו, ובראשיהם כבוד מאור' הגדולים
הרבני' ממלכת כהנים, הדרת פניהם כשרפים ואופנים, יקרי' מפנינים, נ"י פ"ה עמ"ה
ר"ג אב"ד מ"צ, מר כאתריה ומר כאתריה, נרם יזרח לעד, אמן כי"ר.

נלאינו נשוא גודל העברת הדרך שהאלופי' קציני' ק"ק הוראדנא יצ"ו מעברין
ומעקמין נגד ק"ק טיקאטין בנדון הישובי' זבלודאוי, הארדק וחווארשטץ,
וכל הפסקי' הקודמי' מאת גאוני ארץ הרבני' הקדושי' דמדינ' ליטא² מאפס ותהו

1 ר' נפתלי הירץ בר' ישראל אשכנזי.

2 השוה לעיל סעיף ק"ב וכן גם סמ"ל סעיף תרנ"ה.

נחשבו להם. שלחנו אליהם השכם ושלוח שנה בשנה לבלי יפרצו גדר וגבול עולם, באשר אין להם על הישובי הנ"ל זולת שני דברי בלבד, היינו עסקי אורנדש והתמנו ותו לא מידי¹; ועתה מתנכלים ומתאנים תואנה מבקשים להשתרר ולהשתעבד בהם בכח וביד חזקה בהמצאו ובתחבולו, וכן לא יעשה. הנה הדבר הוחלט בוועד לובלין תכ"ח² לפ"ק וב לענט שני³, שבאם יאמר שיש להם איזה דין ודברים יקרבו למשפט בארצנו בזבל"ש וזבל"ש, וכבוד הרב המאור הגדול כמוהר"ר הלל נ"י אב"ד ור"מ בק"ק ווילנא יצ"ו, שהוא הוא נבחר למכריע כתבונתו; מאחר שלא באו למיצוי הדין אזי הדבר כדקאי קאי, לא הורע כח הפסקי וכתבי הקודמי בנדון הכבוד והתנשאו של קציני ק"ק טיקטין שהם הם הבדה"ג שלהם בהישובי הנ"ל, כפי שבידם רשום בכתב אמת וצדק, וכל זאת לא הועיל, נעוינו משמוע נבהלנו מראות, כי לא נשמע ולא נראה כזאת בכל תפוצות ישראל. יש לאל ידינו הרמה למעבד דינא לנפשינו בכל מיני יכולת, אך באנו מקודם להודיע הדבר לרום הוד מכת"ר אשר שבט המושלי ממשלת הצדיקים ביד רום מכת"ר להסיר המכשלה הגדולה הזאת. ובקשתינו מאת רום מכת"ר למען האמת והשלום יוכיחו על פניהם תוכחת מגולה בשבט אנשי ולהפריע אותם ממעשיהם, רק יתנהגו כפי הפסקי הקודמי בלי שום השתנו כלל, כל אימת שלא יקוב הדין את ההר ביניהם בזבל"ש וזבל"ש בארצותינו במקום המוכשר לוועד דד"א יצ"ו. מובטחי' אנו ברום הוד מכת"ר עשו יעשו כדת וכראוי והגון להסיר כל מכשול וכל פוקה, כדי שלא יהי לקציני ק"ק טיקטין מקום ללון אפי' תלונה אחת. ואחרי הודיע אותם כל זאת נקיים אנחנו מה' וישראל, כי הרבה נכנסנו לפני ולפנים משורת הדין עם ק"ק הוראדני' ופתחנו בשלום כדרכינו תמיד, ומעתה נדע כדת מה לעשות ולא נוותר מכבודינו אפי' — בשום ענין, ונעשה מה שביכלתנו ובכחינו היפה שבודאי יתחרטו ק"ק הוראדני'. ומה לנו להרבות אמרים, מובטחים אנחנו בחכמתם ובתבונתם שיגדרו גדר ויעמדו בפרץ, ובזה תנצלו מכל כליון וחרץ. והי' כי יגיעו דברי קדשיכם אלינו כדברי חפץ נכבדם ועטרה לראשינו נענדם, והי' זה שלום. כ"ד המאורות הגדולי' הרבני' האיתני' דד"א יצ"ו היו' יו' ו' ז' חשון תסמ"ך לפ"ק ביומא דשוקא בהתוועדות קודש פה ק"ק יערסלב.

הק' ארי' יהודא ליב חו' ק"ק קראקא

ונא' נפתלי הכהן החו' בק"ק פוזין יע"א והגליל יצ"ו

הק' שאול הח' בג' ק"ק קראקא יצ"ו

1 השוה לעיל סעיף ר"כ. על השתלשלות הסכסוך עי' היילפרין ב"הצופה לחכמת ישראל", שנה ט"ו, ע' 232-235. והשוה גם ABAK, כרך XXIX, מס' 206.

2 השוה לעיל סעיף רס"ח. 3 השוה לעיל סעיף ר"ע, רס"א.

4 בר' יונה. לפני כן בחעלמא. השוה לעיל סעיף תל"ב. גפ' בש' תס"ו. עי' ק"נ, 104; עיר וילנה, 12-11; קלויזנר, קורות בית העלמין הישן, 43-42; פמ"ל ותוספות ומלואים לפמ"ל, לפי המפתחות; — גילוי-דעתו משנת תנ"ד בסכסוך שבין טיקטין והורודנא נתפרסם על ידי מתוך פנקס טיקטין ב"הסוקר", שנה ב', ע' 38-39.

ונא' הקטן מרדכי זיסקינד רוטנבורג ח' ק"ק לובלין והגליל יצ"ו

ונא' הק' נפתלי הירץ אשכנזי חו' ק"ק קאוולא לע"ע

ונא' הצעיר יואל היילפרין

ונא' זכרי' מענדיל החו' בק"ק בעלזא יצ"ו

דובנוב, 1912 Ebp. Czap. ע' 458; מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף קצ"א-קצ"ב. קיצורה נתפרסם גם בס' היובל לסוקולוב, 259. בזכרון הכתבי' ופסקי' שקיבל הראש מוהר"ר חיים [ר"ה] לידו בנסיעתו לקהל ס[קטין] מכונה אגרת זו "כתב הגאוני' לראשי מנהיגי מדינתי' ליטא". כן נמנו ברשימה זו: "כתב מגאוני' הנ"ל לאב"ד דק"ק הוראדנא [ר' שמחה הכהן ראפופורט] תסמ"ך" ו"כתב מהגאוני' הנ"ל לישובי' תסמ"ך". ע' דובנוב, 1912 Ebp. Czap. ע' 459 (מתוך פנקס הקהל בטיקטין דף קפ"א). — כחדשיים לאחר שנשלחה אגרת זו נתקיימה בסעלץ התועדות של ועד מדינת ליטא, אולם בחקנות שנשתמרו ממנה (ע' פמ"ל, סעי' תתק"ו, תתק"ז; תוס' ומלואים לפמ"ל, סעי' גיב"נו) לא נידון דבר הסכסוך הנ"ל.

תקכט. הנה שמענוה באפרתה וראינו חד חד מבני עליי' הרב הגדול מוהר"ר אליקום געץ דיין וב"ד דק"ק פוזנן. נכד הגאון המפורס' מוהר"ר יהושע שהיה אב"ד בק"ק קראקא, ובידו אמרי שפר, הני מילי מעליותא לשמח בהם אלקים ואנשים ספר א' נקרא מגיני שלמה, מי יתן איפוא ויכתבון מיליו בספר ספיר גורתו, להוציא לאור תעלומה את האור הגנוז, לפענח צפונות ואור יקרות, להיות מכתב אלקים חרות על הלוחות. אך על זאת פקחנו עינינו ואמרנו וענינו כולנו פה אחד וגורנו בחרם יב"ן על כל יושבי חוג הארץ, לבל יפרוץ פרץ להביא הספר הנ"ל לבית הדפוס עד כלות עשר שנים אחר כלות הדפוס זה אם לא בהרמנת הרב מהר"ג הנ"ל. היום יום ב' י' חשון ת"ס ל'. כ"ד המאורות הגדולים הרבנים דד"א יצ"ו פה וועד הקודש יערסלב ביומא דשוקא זמן קהילה לכל.

נפתלי הכהן החונה בק"ק פוזנן והגליל יצ"ו

שאל החונה בגליל קראקא

ונאם הקטן מרדכי זיסקינד בהר"ר משה ז"ל רוטנבורג ח' ק"ק לובלין והגליל

ונאם שמואל בלא"א מוהר"ר אברהם סג"ל ז"ל חונה בק"ק רישא נכד הגאון בעל

המחבר ז"ל²

מגיני שלמה מאת ר' יהושע אב"ד דקראקא, אמסטרדם תע"ה.

תקל. — — האיש דמים ומרמה פ"ה ר"ע לומד³ מדבר בלשון רמי' כתער מלוטש, השתדלן ר' ברוך הלוי, שמו לא נאה לו ומעשיו מכוערים ומקולקלים שבמקולקלים, — — להחריב ולהרס את כל המעמד והמצב של קהלתינו הקדושה יצ"ו. נתאספו כל העדרים, כל עיקורי

1 ביתר דיוק: נכד ר' משה רב"ד דק"ק קראקא, שהיה בנו של בעל "מגיני שלמה". שם אביו היה מרדכי. ע' כיו"פ, ח"ב, ג"ד, כ"ג-כ"ד; פרלס, GJP, 127.

2 מצד אמו, שנישאה לר' אברהם ב"ר נתן סג"ל. לפני כן היה אב"ד ור"מ במעזריטש. ע' כיו"פ, ח"א, ק"ט; ח"ב, כ"ד-כ"ה. 3 מרמו לפסוק "פרא למוד מדבר" (ירמיה, ב, כ"ד).

קהלתינו. פני העיר, בעלי סכומות, ובראשם כל נשיאי העדה ה"ה האלופי' הקהל יצ"ו, ואיש לאחיו יאמר חזק ונתחזק בעזרת ה' בגבורים בעד קהלתינו הקדושה יצ"ו לבקר ולגרש מקריבנו הקוף מכאיב וסילון ממאיר הנ"ל, ונאספו עליו כמה אסיפות עד ע"ה אנשים וכולם חתמו חתימות ידיהם ממש על המוסכם גמור כהחלט, ונשבנו שבועת ה' וכתנו ברית אשר לא תופר בכל תוקף ועוז. ועלתה בידינו ת"ל וכאשר ג"כ השגנו כל תוקף עוז מרוזני ד"א יצ"ו ובראשם כבוד המאורות הגדולים הרבנים דד"א. וגם כל א' וא' מאלופי' הקהל יצ"ו וגם שאר בעלי סכומות כל עיקורי הקהלה חתמו ממרנות על סך רב שלא ירך לבבו של א' מהם ולא יפחד מאותו רשע, באופן שנוכל לצאת לקראתו ביד חזקה ובחמת קרי, לצוד אותו למדחיפות, לגרש אותו מקהלתינו הקדושה יצ"ו בדרך אשר לא יוכל לשוב בו עד עולם. וה' ברחמיו וברוב חסדיו עזרנו שיכולנו לו וכאשר עשה כן עשינו לו. לפי שהוא העמיד כל בטחוננו על השררה הוכרחנו גם אנחנו לתוקפו ולכופו גם כן ע"י שררה. ונחתם כל רכושנו וממונו אחרי אשר נסע במרד ובמעל לסורין¹, אעפ"י שהיה מצווה ומעוקל משלחן הסהור בחרם הגדול יב"ן שלא יסע, והוא סער פיו לבלי חוק בגיוזמי' נוראים וחירף וגידף נגד שלחן הסהור. ושם בטורין מסר והלשין אצל שררה ידוע והביא ממון של ישראל בידי גוים כמה אלפי' יותר ממה שהי' יכול להפטר בדבר קל, ושם הי' מפלתו. אחרי כי ראה כי כלתה אליו הרעה מאת רוזני ד"א יצ"ו בצירוף הגאונים רבני ד"א יצ"ו שהיו באותו פעם בטורין, ואע"פ כן עמד במרדו והחזיק טומאתו בשוליו. וכתב כתבים בישינ להשררה דכאן, כי הגה דרך קשת וכונן חצים על יתר לירות במו אופל לישרי לב, וזכות קהלתינו הקדושה היא שעמדה לנו שלא הפיק זממו, ומכל מקום פטור בלא כלום לא הי' אפשר עד שהוכרחנו ליתן לו סך רב כמה אלפים עס ההוצא' שעלו על אודותיו. ושם בטורין נשבנו בכל החומרות שבעולם בפני ד"א יצ"ו בצירוף המאורות הגדולים הרבנים דד"א נר"ם שיעקור מקהלתינו הקדושה. גם העלה בעש"ג בגראד בטורין כל התוקף אשר נסע² עליו ואחר השבועה עבר תכף בנסעו משם לביגדש ועשה פראטיציא על השבועה הנ"ל ועל כל תוקף הנ"ל שלא יבוא משם לקהלנו ואע"פ כן בא לקהלתינו.

ליון, NM, חוב' ב', ע' 35, סי' 64; מתוך ספר הזכרונות, II, דף מיט [ניה] ע"א, תקנה מח' סיון ת"ס. התקנה הוזכרה גם ע"י פרלס, 1864 MGWJ, ע' 460.

תקלא. בחוה"מ פסח ת"מ מינו הבוררים בטיקסין את "כמוהר"ר ישראל ריי"ו³ לדיין מדינה.

פנקס הקהל בטיקסין דף [רפ"ג]. השוה היילפרין, "תרביץ", שנה ו', ע' 534.

תקלב. לבקשתו של כריסטוף ברסלר ניתנה בשנת 1700 לפרנס הועד ר' מגדל קנטורוביץ רשות ישיבה בברסלא לחודש ימים לשם החשת פרעון חובו של ועד ארבע ארצות לברסלר הנ"ל.

לנדסברגר, J. J. G., VI, 261; על סמך הארכיון העירוני בברסלא כ"י J. 37, 3 דף כ"ח ע"ב.

שנת תס"א

תקלג. ב' 17 בספטמבר 1700 (= ד' בחשרי תס"א) הופיעו לפני מועצת העיר ברסלא היהודים

1 כלומר ליריד טורין, שנתקיים שלוש פעמים בשנה, בחדשים סיון, חשון ושבט. ע' ליון, NM, חוב' א', ע' 14, הע' 4. 2 נשבע? 3 ר' יהודה זוואדערס. השוה ערך ישראל חר"י ברמ"ז במפתח.

לייבל ברוך 1 שמש מקרוטושין, לייבל יעקב 2 מאפטא, והירשל בנימין מבנשין 3 והבטיחו, שהירץ אברהם מצילץ יוביל בתור "בא-כוח ממונה לענין האחרונים מטעם היהודים מנהיגי המלכות בפולין" (= ועד ארבע ארצות) את האחרונים, הלוחים וההדסים, שהוזמנו מאיסליה עליידי כריסטוף ברסלר, לפולין ואת הכסף הפדוי – בסכום 7,000 ר"ט – ישלם לברסלר בשובו במזומן ובבת אחת, ללא דיחוי וללא אמתלא כל-שהיא. היהודים הנ"ל ערבים לקיום ההבטחה בכל רכושם הנמצא כאן [בברסלא] ובמקומות אחרים ובאם לא תקיים הם עתידים ליתן את הדין ויגורשו מן העיר.

ברילינג, Gemeindeblatt der isr. Religionsgemeinde zu Leipzig, 1930, Nr. 40; על סמך הארכיון העירוני בברסלא. גוף התעודה, בהשמטות אחדות, יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. התאריך, החסר אצל ברילינג, ניתן על סמך רשימותיו של ד"ר לוין 'מברסלא. ציון המקור, החסר אף הוא אצל ברילינג, הוא לפי לוין: Ba 1700 fol. 101.

תקלד. "כל מנהיגי היהודים בארצות-המורשה הקיסריות ושל כל מלכות פולין" (= ועד ארבע ארצות) הגישו ביום 14 ביאנואר 1701 (= ה' בשבט תס"א) תזכיר אל השלטון העליון (Oberamt) של נסיכות שלזיה ובו ביקשו שיורשה להם להוסיף ולקיים בברסלא את בתי תפילותיהם.

הארכיון העירוני בברסלא Klose NNN 449a. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם לעיל סעיף תקיט.

תקלה. "הוצאת חדש אדר ראשון תס"א: – יום א' ויקהל 5 לכמה שילר עפ"י כתב מלובלין י"ב ג'".

פנקס הקהל באפטא, העחקת וורשה, ע' 267.

תקלו. בספטמבר 1701 6 עשה בברסלא שליחו של ועד ארבע ארצות ר' מנדל קנטורוביץ. בעל חובו של הועד כריסטוף ברסלר אילץ אותו לחתום על התחייבות בנוגע לתשלום 900 ר"ט "שזמן פרעונם בירוסלב 1702". מנהיגי גליל רוסיא הגישו ביום 7 במרץ 1702 (= ז' באדר תס"ב) מחאה נגד מעשה זה בטענם שהשטר אשר בידי ברסלר הוא מזויף.

בלבן, HŻK, II, ע' 240; על סמך Archiwum Ziemięskie בלבוב, Castr. Leopold, כרך 479, דף 631-635. השוה גם לגדסברגר, VI, JjIG, ע' 261.

שנת תס"ב

תקלז. "זכריה מנדל הפרנס של כלל ישראל בפולין ומנהיגי-המלכות מקראקא, שמעון לייבל 7 מנהיג מפוזנא, משה מרדכי 8 מנהיג ובא-כוח חוקי של הקהלה והגליל לבוב, ליזור בן יודא מנהיג מגליל קראקא ובא-כוחו, יצחק לייבל 9 מנהיג מקרוטושין,

1 כנראה צ"ל: בן ברוך. השוה גם וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 38, הע' 59.

2 כנראה צ"ל: בן יעקב. 3 השוה לעיל סעיף ת"צ.

4 כנראה צ"ל: בן אברהם. נמנה בין באי היריד בברסלא גם בשנות 1696, 1702. ברילינג, JFF 1930, 711.

5 י"ט באדר ראשון. 6 ראש חדש ספטמבר 1701 חל בכ"ח באב תס"א.

7 כנראה צ"ל: בן לייבל. 8 כנראה צ"ל: בן מרדכי. 9 כנראה צ"ל: בן לייבל.

לייבל יצחק מליסא הפולנית ובא-כוח הגליל פולין-גדול עשו ב-30 ביאנואר 1702 (=א' בשבט תס"ב) בברסלא חשבון צדק עם כריסטוף ברסלר. נבדקו הקבלות מזמנים שונים שנתן להירץ אברהם "מוביל האתרוגים", וכן ליהודים יעקב Görschel ודוד קדיש שניהם מצילץ, ונחברר שכבר שולמו ע"ח חובו של ועד ארבע ארצות לברסלר 7,000 זהו. בנוגע לשארית החוב התחייבו המנהיגים לשלם 7,500 ר"ט בשעורים שנתיים, 1,000 ר"ט לשנה, ונוסף לכך הבטיח פרנס הועד לשלוח מן ההתועדות העתידה להתקיים בחודש אבגוסט 1702 בירוסלב שט"ח על סך 500 ר"ט; אם לא יקיים את הבטחתו ישלם עד סוף השנה את הסכום הזה מכיסו. את תשלום שני השעורים הראשונים שזמן פרעונם חל בשנות 1702 ו-1703 קיבל עליו האזרח הברסלאי פרנץ Bermutz בתנאי שהרשות בידו לגבות 4 פעמים בשנה, עד Mittfasten 2 שנת 1704, מקהלת קראקא 16 ר"ט, מקהלת פוזנא 32 ר"ט, מגליל פוזנא 132 ר"ט, ומשאר היהודים הבאים לברסלא בירידים ושלא בירידים 57 גדולים כסף מכל אחד מהם. היהודים חייבים דוד³ מקראקא, מיכאל אברהם מלובלין⁴ ולייבל ברוך מקרוטושין יעורו על ידו בגביית הסכומים הנ"ל ויקבלו לשם זה רשות-ישיבה בעיר ברסלא.

לנדסברגר, VI, Jjlg, 275-273 (השוה גם ע' 261); מתוך Signaturbuch משנת 1701, דף 217 ע"ב - 221 ע"א. גוף התעודה, בהשמטות מעטות, יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם לעיל סעיף תקליב, תקליג, תקליו.

תקלח. בחוה"מ פסח תס"ב מינו הבוררים בטיקטין את "הראש מוהר"ר בער ווילנער"⁵ לראש מדינה "ובאם שיערערו רוזני הקהל יצ"ו אזי יעשו הקהל יצ"ו ראש מדינה וכל אופני" של ר"מ כנרשם בפנקס"; לשמאי מדינה מינו את "הראש מוהר"ר נחמ"י"; לדיין מדינה - את ר' גרשון ר"י⁶.

פנקס הקהל בטיקטין דף קנ"ד [קייח]. השוה גם היילפרין, "חרביק", שנה ו', ע' 533-534.

שנת תס"ג

תקלט. בחוה"מ פסח תס"ג מינו הבוררים בטיקטין את "הרב מוהר"ר עובדי" לראש

1 גמנה בין באי יריד ברסלא גם בשנות 1685, 1722. ע' ברילינג, JFF 1930, 711.

2 חל בשנת 1704 ביום ד' 27 בפברואר = כ"ב באדר תס"ד.

3 בנוסח הגרמני: Jochem David; כנראה צ"ל: בן דוד. נזכר בשנת 1696 כשמש של יהודי פולין-קטן בברסלא. ע' ברילינג, Beiträge zur Geschichte der Breslauer Juden, ברסלא 1936, ע' 4; JFF 1930, 682. השוה גם לעיל ע' 230, הע' 5.

4 אולי צ"ל: מליסא. השוה לעיל ע' 230, הערה 10, והשוה גם ברילינג, Zeitschrift für Ge-schichte der Juden in der Tschechoslowakei, schichte der Breslauer Juden etc, ע' 4.

5 בעל נכסים. ייסד בית-מדרש שנקרא בשמו. נט' לערך שנת ת"ע. ע' פנקס הקהל בטיקטין דף [רי"א], [רכ"ג]. נמנה בשנות תנ"ו, ת"ס, תס"ה, תס"ט, בין הראשים (דף ס"ז [צ"ח], [רל"ד], [רל"ה], [רס"ג]), בשנות תמ"ה, תס"ב, תס"ג, בין הטובים (ק"י [פ"ד] קנ"ד [קייח], [רל"ח]).

6 חנוני. נמנה בשנות תנ"א-ת"צ בין ממוני הקהל. היה על פי רוב דיין או בעל חקנה. ע' פנקס הקהל בטיקטין דף פ"ט [קכ"ב], ס"ה [קייח], צ"ח [ס"ז], [קל"ב], [קס"ט], [קס"ג], [קע"ה], [קע"ח], [קס"ח], [קצ"א], [קצ"ג], [קצ"ח], [רל"ה], [רנ"ז] ועוד.

מדינה, את "מוהר"ר מרדכי כ"ץ" 1 לשמאי מדינה, ואת "מ' אברהם ר"ן" 2 לדיין מדינה.

פנקס הקהל בטיקטין דף [רל"ח]. השוה גם היילפרין, "תרביץ", שנה ו', ע' 534.

תקמ. שריהאוצר של מלכות פולין יו"י פו' בנדובסקי (Jerzy na Przebendowie) 3 דרש, באגרת שנכתבה בוורשה ב-10 בספטמבר 1703 (=כ"ט באלול תס"ג), מאת המנהיגים היהודים בפולין (=ועד ארבע ארצות) שיחלקו את המסים המוטלים על יהודי קהלת שיניאווי, שנשרפה זה פעמיים, בין כל קהלות המלכות.

AGZ. כרך X, ע' 386, 6488\$; על סמך. Castr. Leopold, כרך 63, ע' 265-266. השוה גם AGZ, כרך XXII, ע' 125.

שנת תס"ה

תקמא. בחוה"מ פסח שנת תס"ה מינו הבוררים בטיקטין את ר' חיים ר"ה 4 לראש מדינה, את ר' איצק ר"ן 5 לשמאי מדינה, ואת ר' גרשון ר"י לדיין מדינה.

פנקס הקהל בטיקטין דף [רל"ד]. השוה גם היילפרין, "תרביץ", שנה ו', ע' 534.

תקמב. השרידים אשר ה' קורא להם, גבורי כח עושי דברו, כפירים ולבאים, צדיקי יסודי עולם, מוסדי מצוקי ארץ בנאים, כרם חמד נטע שעשועים, חכמים מופלאים, בסוד ה' באים, המאורות הגדולים, רבנים מופלגים, וגאוני ארץ, גודרי גדר ועומדים בפרץ, הנהו קטרי תגא דאורייתא, מסקי שמעתתא אליבא דהלכתא, חריפין ובקיאין בספרא וספרי תוספתא, מתניתין וברייטא, בתורת ה' תורת משה אמת סייגים וגדרים ודקדוקי סופרים נזהרים, בקלים וחמורים, מקיימים ומחזיקים, תמימים וישרים, וכזוהר הרקיע מזהירים, לעם ה' הורים ומורים, דרך ה' דרכי ישרים, לבל יסוגו אחור, להוסיף או לגרוע מאמונת תורתנו קדישתא, דבריהם כגחלי אש ושלחבתא, בהבל פיהם נשרף עוף הפורח באוירתא, מגלי רזין וטמירתא, נהירין להם שבילי דרקיע בכל העולמות, אבי"ע דעתיקתא, ה"ה הגאונים המאורות הגדולים הרבנים מופלגים היושבים על כסא

1 נמנה בשנות תמ"ה-תס"ג בין ממוני הקהל. היה "ממונה על מידות ומשקלות וכל מיני מאכל ומשתה" (תנ"ח), היה אחד הראשים דוובחי זבח (תנ"ו, תנ"ט), אחד הטובים (תנ"ו, תס"ב), ועוד. בשנת תס"ד נתמנה לג' שנים לנאמן הקהל בשכר 6 זהו לשבוע. ע"י פנקס טיקטין דף קי"ז [פ"ד], פ"ט [ג"ט], [ס'], [ס"ז], [קי"ח], [רס"ב], [קל"ט] ועוד.

2 נמנה בשנות תנ"ח-תס"ו בין ממוני הקהל. היה על פי רוב דיין וגבאי צדקה. ע"י פנקס הקהל בטיקטין דף [נ"ז], [קל"ב], [רל"ד], [רס"ג].

3 השוה בלבן, HŻK, II, 394; Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, ע' 4, 7, 8.

4 נמנה בשנות תנ"א-תע"א כמה וכמה פעמים בין ממוני הקהל. בשנות תנ"א, ת"ט, תס"ג, תס"ו היה ראש, בשנת תס"ט אחד הטובים; כן נמנה בשנים אחרות על העדה הקדושה, גבאי א"י, בעלי תקנות וכדו', ע"י פנקס הקהל בטיקטין דף קי"ח [פ"ח], [רל"ח], [רפ"ג], קצ"א [קל"ב], [רל"ז], [רצ"ב] ועוד.

5 מאמדי העדה. נמנה בשנות תנ"ז-תצ"ד לעתים קרובות בין ממוני הקהל. היה ראש (תע"א, ת"פ, תפ"ט, תצ"ד), גבאי צדקה (תנ"ח, ת"ט, תס"ג), גבאי תלמוד תורה (תנ"ו), ועדה הקדושה. ע"י פנקס הקהל בטיקטין דף קל"ח [ע"ט], [רצ"ב], [רל"ג] [קס"א], [ר"א] [רנ"ז] [ר"ה], [רפ"ג], [רל"ח], [קי"ח], [קס"ג] ועוד.

הוראות, הוגי דת אמת כסאות למשפט בישראל¹, ראשי ישיבות וראשי ב"ד, אשר אור תורתם זורחת, מאירים ומגינים על הארבע ארצות דמדינת פולניא, אשר נפוצו שמה אחינו בני הגולה יצ"ו.

בטרם כל נחלה פני אדון הכל, יצמיד, יעמיד, יתמיד כסא אור תורתם, ותפארתם למעלה מעלה, ועילת העילות ישמרם וינצרים כאישון, והמשפיע ישפיע עליהם מזיו כבוד שכינתו, ואור תורתו, תורת אמת וחיי עולם יטע בתוכם, יחיו כגפן פוריה יפרחו יפרו וירבו פרי לנצח, עד ביאת משיחנו וקרן דוד יצמיה, אכ"ר.

הביאו עצה, עשו פלילה, כי מעינו ככנור יהמו ולבנו מקיר יזעק כחולה, כי קול נהי נשמע מציון, גיא חזיון, חזות קשה כשאל, קינה ודימונה ועדעדה, שוכן עדי עד, יעשה דין בשוטים שקלקלו ובני פריצי עמנו נשאו² להעמיד חזון ונכשלו, כסל יכסלו, פי כסילים יביע אולת, איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת, הוא הנעלם³ מעיני העדה והמת לשחת, כמות זה כן מות זה, להם מקרה אחת, כמו עיר הנדחת, והנגע פורחת בקירות לב כסילים בבית שמחה וששון, ומועדים טובים בצום הרביעי וצום החמשי וגו'⁴, כאשר בזמן שבית המקדש קיים כן עשה הלל, והגם אומרים עליו כי את קודש השם חילל, שחטה שטים העמיקו, שגו ברואה פקו, גמולי מחלב שדים עתקו, גזרו גזרה חדשה ולא פקפקו, ובילדי נכרים ישפיקו, ע"פ עד מפי עד מפי אשה, במשיח לפי טומאה החזיקו, חזקו דבריהם וגו', בלשונם יכזבו ויפתו בפיהם, מפייהם יצא עתק, נעתקו הדברים ונשלחו לפני כבוד הרב המאור הגדול נשיא אלפי יושב על דגלו בק"ק נ"ש ובק"ק פראג יצ"ו⁵, ודי לצרה בשעתא אשר הוכרחו להזכיר מקצת הדברים המכוערים מלבד הדברים אשר לא היה אפשר להעלותם על הנייר גשתקע הדבר ולא נאמר, כי הדברים ההם מורידים ולא מעלים, הוקשו לעינין מרגליות לקלים, ראו נערים ונחבאו ושישישים קמו עמדם, שרים עצרו במלים, היו שרים כאילים, וע"כ תפוג תורה, יצאו משפטים מעוקלים, פוסחים על שתי סעיפים, איש משענתו בידו, משענת קנה רצוצ מקל חובלים, שמענו ותרזנו בטננו, לקול שפתינו צוללים.

והנה כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין יודעי העתים חכמים מופלגים כמלאכי אלקים עולים, המה הגבורים אנשי השם הגדולים, חקרי לב שמעו שמוע אלינו ותחי נפשיכם, ועתה אליכם המצוה הזאת, הכהנים שומרי משמרת מקדש, בתעות בני ישראל וגו' להבדיל בין קודש לחול ובין טמא לטהור וגו', ישמעו וישימו על לב

1 בכ"י גחלי אש: ובכסאות למשפט בישראל יושבים.

2 בכ"י גחלי אש: זממו. 3 בכ"י גחלי אש: הנידון.

4 השבתאים הפכו כידוע את תשעה באב לחג השמחות. השוה כהנא, תולדות המקובלים וכו', כרך א', ע' 143.

5 ר' דוד בר' אברהם אופנהיים. משנת תס"א נשיא א"י. העדר חתימתו על החרם שהכריז ר' יהונתן אייבשיץ בשנת תפ"ו על השבתאים נתן מקום ליברות שונות בדבר יחסו לתנועה זו. ע"י כהנא, תולדות המקובלים, השבתאים והחסידים, כרך א', ע' 38; כרך ב', ע' 17, 23; ליעבון, XIX Jilg (1928), ע' 1-38; ביחוד ע' 10, 18; ג. שלום, "קריית ספר", שנה ט"ז, ע' 320 ואילך.

לחת כבוד לשמו הגדול יתברך ויתעלה לעד לנצח נצחים, כי בדבר הנוגע מזה לכבוד תורתו הקדושה ומנהג נביאים וחז"ל, וכדי בזיון וקצף. וכבר קדמו גאוני ארץ ה' הגאון מהור"ר שמואל אבוהב וחסמי ישיבתו ז"ל ושמואל ובית דינו קיים ותשובתו הרמתה, והרב המאור הגדול מוחכם באורא דארעא קדישא בספרו שאלות ותשובות באר עשק, כי התעשקו על דבר זה ויצא טבעם בעולם, ומי לנו גדול בחכמה ובמנין אשר לא ישים לבו לגזירת עירין? ואם המצא ימצא איש אשר לבבו פונה היום וגו' חוב' על כל ב"ד יפה בישראל להכותם ולענוש מן הדין לעשות סייג לתורה למחי ליה בסילוא דלא מבע דמא, חויא דרבנן דלית ליה אסותא כמאמר ר' ישמעאל לבן דמא².

אמנם חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיהם, אשר נכלו בנכליהם באמנם חיי"ם יוסף להם מלאך³ רע יענה אמן, שחו בשמים פיהם, ולשונם תהלך בארץ, לולי משה בחירו עמד בפרץ ה' הרב המאור הגדול הגאון כמוהר"ר פנחס משה חריף אב"ד דק"ק לבוב והגליל יצ"ו, מנוחתו כבוד, כאשר שמענו מפי מגידי אמת, הוא פנחס בקנאות, אשר קנא קנאת השם ותורתו, בדין הוא שיטול שכרו שלום בריתו. אמנם עדיין לא ראה ולא שמע את המעשה אשר נעשה, עין ראתה ותעידה וכתוב יושר דברי אמת מכתב פתוחי חותם ביד ציר נאמן מוביל כתבנא דנא ה' המרומם התורני כמוהר"ר יחיאל מיכל יצ"ו, ולשמוע אוון דאבה נפשנו, וירדנו על ההרים אלו הסנהדרין, אולי ימצאו פתח תקוה לעמק עכור עוכר ישראל, אלופינו בתורה מסובלים⁴ במצות, אין פרץ לא תהא סיעתנו וכו' אין יוצאת, לא תהא סיעתנו וכו' ואין צוחה וכו' רחמנא ליצלן מהאי דעתא דכולהו איתנהו ביה, ואל יקשה בעיניכם לאמור מדוע התמהמהנו ואחרנו עד שפשט הנגע בקירות לב בני ישראל מבית ומחוץ, כי לא מצאנו אדם להפיק רצוננו, והדברים הנ"ל אי אפשר לשלחם על פני השדה⁵, ע"י ארחי ופרחי, כי יש בהם כמה חששות וסכנות⁶ ובפרטות במדינות הללו, כאשר עיניהם יחזו מישרים והמשכיל יבין.

אכן עתה אשר העיר ה' את רוח איש הקדוש התורני מהר"מ הנ"ל לילך בדרכי מצוה

1 בר' אברהם. אב"ד ור"מ דק"ק ויניציאה. נפ' תנ"ד. חיבר שו"ת דבר שמואל, ויניציאה תס"ב, וכו' ג' תשובות משנת תכ"ח, בשם זכרון לבני ישראל, שהן גילוי דעתו ודעת ישיבתו בענין שבתי צבי ונתן העזתי. גלוי דעת זה נדפס בוויניציאה גם לחוד על גליון גדול ונשמר באוסף הבארון גינזבורג ברוסיה. ע' MGWJ 1904, ע' 674-678; גירונדי, תולדות גדולי איטליה, 360-376; האנצק, תולדות הפוסקים, ע' 142.

2 ע"ו כ"ז ע"ב.

3 ר' חיים בר' שלמה המכונה ר' חיים מלאך. אחד הקיצוניים בחברת החסידים שעלו לא"י בשנת תס"א. נאלץ כעבור זמן קצר לעזוב את הארץ ובשנת תס"ט אנו מוצאים אותו בפולין מקבץ כספים "לעניי א"י". ע' כהנא, תולדות המקובלים וכו', כרך ב', ע' 175-180, 186-187; שלום, תלומותיו של השבתאי ר' מרדכי אשכנזי, ע' ו'; הג"ל, בקובץ "מאמרים לזכרון ר' צבי פרץ חיות ז"ל", וינה תרצ"ג, של"ב-של"ג; היילפרין, תגולה וא"י (מחוך פנקסאות), "העולם" 1930, גל' ל"ו.

4 בכ"י גחלי אש: המסולאים. 5 = ע"י הדואר. וע' במלון בסוף הספר. 6 בכ"י גחלי אש: וסיבות.

זו, להשיב עצרת השפטים, להסיר לב בני ישראל ממכשול ודברי שוטים, אמרנו סתום וחתום הדברים עד אשר יבוא למחוז חפצו לפני גאוני ארץ, ושמה חזק ואמץ, לגדור גדר ולעמוד בפרץ. לכן עתה בקשתנו פרוסה לפני הרבנים חכמים מופלגים גאוני ארץ, יתנו מקום לדברי התורני מהר"מ הנ"ל, כי נכונה בפיו, והוא איש נאמן רוח יכסה דבר עד אשר יציע דבריו לפניהם. ויותר מהנה, כי אי אפשר להאריך במקום שאמרו לקצר, בדבר דשכיח היוקא, והמשכילי יבינו וישכילו להוציא מלבן של צדיקים וכבר דרשו חז"ל שלא להרבות מחלוקת ח"ו ושלא לעשות התורה כשתי תורות, אשר הסכים הקב"ה על ידיהם לילך אחר הרוב, ומכ"ש להוסיף או לגרוע ח"ו, וק"ו בדבר הנוגע לאמונתנו ח"ו. ועתה נחלקו כתות כתות כאשר יגיד להם מוביל כ"ז. כת החובלים השיאו לבם לדבר אחר, וחבול יחבלו לתור אחר לבבם זו מינות ומסך בקרבם רוח עושים ויתעו בני ישראל, מסיתים ומדיחים תמימי צאן קדשים, ואין כח ידינו משגת פה עה"ק לייסר אותם או לדון אותם בגירושין בלתי עצת הגדולים אשר בח"ל המה. ע"כ עליהם הדבר מוטל להבין ולהשכיל לתקן את אשר עוותו וקלקלו, להכריז ולהודיע בכל מקום אשר איתן מושב בני ישראל שמה, או להביא אמרי שפר בעט ברזל ועופרת, וחלילה חלילה להזכיר החתומים דפה על הספר הלז. רק מאתם יצא התורה ע"פ דת ודין תורתנו, למען אשר ישמעו כל העם ויוסרו בני ישראל, לבל יסוגו אחר מאמונתנו ותורתנו הקדושה, תורת משה אמת. ומה נאריך הלא יותר ויותר מהנה יגיד להם מוביל כתב זה ה"ה התורני מהר"מ הנ"ל. והקדוש ברוך הוא יהפוך אל עמים שפה ברורה יחד, לקרוא כולם בשם המיוחד, ויטו שכם אחד לעבדו בלבב שלם ביראה ופחד, ואותנו יעשה גוי אחד, והמה שקט ושאנן ינוחו איש על דגלו וכסא תפארתו כזית רענן עד ביאת אלי וינון. כ"ד המעתיירים לכבוד הקב"ה וכבוד תורתו בתחילת חודש אייר תס"ה ל'.

נאם הצעיר יוסף בא"א מו' מהרא"ג זלה"ה ²

ונא' משה בן לא"א צבי הירש ז"ל ³

ונא' עובדי' בלא"א מו' הרב המאור הגדול מהר"ר ישכר בער זצ"ל ה"ה מתושבי פה הק"ק ירושלים תוב"ב ⁴

ונא' נחום בן הגאון הגדול כמהר"ר גרשון אשכנזי זצ"ל ⁵

ונא' יהודא ליב בלא"א מהור"ר אלי' זצ"ל איש ליפשיץ ⁶

1 המלה "מינות" חסרה בכ"י גחלי אש.

2 חתום גם על אגרת אל ר' דוד אופנהיים בעניני ישוב האשכנזים, משנת תע"ז בקירוב. עי' ריבקינד, "רשומות", כרך ד', ע' 324; כרך ה', ע' 446. והשוה גם תוח"י, מלואים לח"ב, ע' 25.

3 חתום, כקודמו, גם על האגרת אל ר"ד אופנהיים. עי' בהערה הקודמת.

4 חתום על אגרת לברסלא בעניני ישוב האשכנזים בארץ. עי' ריבקינד, "רשומות", כרך ד', ע' 320. והשוה גם תוח"י, מלואים לח"ב, ע' 25. 5 חתום על האגרת אל רד"א כנ"ל. עי' "רשומות", ד', 324.

6 בכ"י גחלי אש באה חתימתו אחרי חתימת ר' עובדיה. השוה לעיל הע' 4.

ונא' הקטן אברהם בלא"א מהור"ר שמואל גאסטיל זצ"ל 1 ספרא סת"ם דקרתא
קדישא דירושלים תוב"ב

ונא' הקטן משה בא"א הר"ר מרדכי זלה"ה מהעלשויה 2

ונא' דוד בכ"ר עוזר הי"ד ז"ל מאובין 3

ונא' דוד טעביל 4 בהר"ר שמעון גינצבורג יצ"ו

ונא' משה מנחם מענדיל בהר"ר שלמה צורף ז"ל לדהירקש 5 מפראג

ר' יעקב עמדין, תורת הקנאות, אמסטרדם תקי"ב, דף כ"ז ע"ב – כ"ח ע"א; ס' גחלי אש לר' יוסף פרעגער, כ"י מיכאל 106 באוכספורד 6, דף פ"ח-צ"א. שינויי הנוסח שבכ"י גחלי אש שיש בהם שינויי ענין כלשהו ניתנו בהערות. הכותרת שניתנה לתעודה בתוה"ק ז"ל: "זוה פתשגן הכתב אשר כתבו שרידי ה' יחידי עם סגולה מקיף ירושלם תוב"ב להגאונים של ארבע ארצות ולחכמי גולה באשכנז ופולין". וז"ל הכותרת בכ"י ג"א: "מרבני עיר הקודש ירושלם תוב"ב לרבני וגאוני דד' ארצות פולניא וצוקיל בדבר ר' חיים מלאך שנת תס"ה לפ"ק". על דיוק ההעתק מעידה החתימה המצויה גם בתוה"ק וגם בג"א: "הועתק אות באות מגוף הכתב עם החתימות הנ"ל כל א' וא' מהחתימות בחי' ממש ולראי' מהימנא באתי על החתום יום ב' ה' אייר בחי' למב"י ע"ת לעשות לה' לפיך פה קיף קושטנטינא. נאם עובדיה הנ"ל מטולטל ומשולח מעה"ק ירושלם תוב"ב". אחרי האגרת הנ"ל אל ודי"א בא בתוה"ק גם "מכתב גאוני קושטנטינא לקיום ואישור מוסיף על דברי חסיד ירושלם תוב"ב הנ"ל מ"שלהי אייר שנת ע"ה" (=היא ת"ע). מכתבם של רבני קושטנטינא נועד לירישי מתא וירישי מתיבתא אשר בערי אשכנז ופולניא יצ"א ואחריהם כל ישרי לב העוסקים עם הצבור לשם שמים יוי"א".

שנת תס"ו

תקמג. בחוה"מ ססח שנת תס"ו מינו הבוררים בטיקסין את ר' צבי רמ"ז לראש מדינה "וראשון לכל דבר שבקדושה ויש לו קלפי"; את ר' איצק ר"ן לשמאי מדינה "ויש לו קלפי"; ואת ר' אברהם ר"ה 8 לדיין מדינה.

פנקס הקהל בטיקסין דף קצ"א [קל"ב]. השוה היילפרין, "תרביץ", שנה ר', ע' 534.

- 1 אף הוא חתום על האגרת הנ"ל אל הרד"א. עי' "רשומות", ד', 324; ה', 400.
- 2 בכ"י גחלי אש באה חתימתו אחרי ר' יהודה ליב ליפשיץ.
- 3 אף הוא חתום על האגרת הנ"ל אל הרד"א. עי' "רשומות", ד', 324, ובהערה שם. בכ"י גחלי אש באה חתימתו אחרי ר' אברהם גאסטיל.
- 4 בכ"י גחלי אש: מענדל.
- 5 בכ"י גחלי אש: דהירץ, והוא הנכון. השוה על משפחתו: הוק, משפחות ק"ק פראג, משפחת צורף, ע' 295 ואילך.
- 6 השוה גויבואיר, Catalogue of the Hebrew Manuscripts in the Bodleian Library, 2189§.
- 7 = ר' משה זוואדערס. אחיו של ר' יהודה רמ"ז (עי' מפתח). שניהם "בעלי סכומות גבוהים". ר' צבי רמ"ז נמנה למעלה מחמשים שנה (תנ"א-תק"ה) בין ממוני הקהל. היה ראש (תנ"ט, ת"ס, תס"ב, תס"ג, תס"ט, תע"א, תע"ו, תע"ט), טוב (תנ"ה, תע"ז), בעל תקנה (תנ"א, תס"ו, תפ"ו, תצ"ה, תצ"ח), ונמנה שנים רבות עם העדה הקדושה. עי' פנקס הקהל בטיקסין דף קט"ו [פ"ג], [רפ"ג], קנ"ד [קי"ח], [ר"ל], [רצ"ב], רי"א [קנ"ט], ר"ל [קע"ח], [נ"ח], רי"ז [קס"ה], [קל"ב], [קצ"א], [שכ"ז], [שי"א], מ"ו [כ"א] ועוד.
- 8 נמנה בשנות תנ"א-תע"ח בין ממוני הקהל. היה ראש (תס"ו), בעל תקנה (תע"ח), בעל הערכה (תע"ו-תע"ז) ובמשך כמה וכמה שנים דיין. עי' פנקס הקהל בטיקסין דף קי"ח [פ"ה], [קל"ב], רכ"ח [קע"ו], [קנ"ו], רי"ב [ק"ט] ועוד.

שנת תס"ז

תקמז. לבקשת כלל ישראל במלכות פולין (ועד ארבע ארצות) פנה מלך פולין סטניסלב לשצ'ינסקי¹ באגרת מיום 10 בספטמבר 1707 (= י"ג באלול תס"ז) אל מועצת העיר ברסלא וביקש לבל יאלצו את יהודי פולין להמשיך בשעה זו בפרעון חובם לכריסטוף ברסלר. המלך ציין שהיהודים מילאו את התחייבותם כלפי ברסלר למעלה משיעור כוחותיהם בשלמם פירשלושה מסכום הקרן וכן רבית והודיע שבמצב הקשה שהארץ נתונה בו כרגע² אין הם יכולים להמשיך בפרעון החוב.

לנדסברגר, JJI, VI, 262; על סמך הארכיון העירוני בברסלא NNN 237.

שנת תס"ח

תקמה. בתיווכו של הקומיסר של מלך פולין בייליץ (Bielitz) נעשה ב־26 באוקטובר 1707 (= ל' בתשרי תס"ח) הסכם בין ועד ארבע ארצות לכריסטוף ברסלר בענין חובו של הועד. ניתנה רשות לברסלר לגבות עד ה־1 באבגוסט 1708 (= ט"ו באב תס"ח) מאת כל עגלה של סוחרים יהודים מפולין 57 גדולים כסף³ בתנאי שלאחר המועד הזה "לא יוסיף לתבוע כלום מכלל ישראל בפולין". ההסכם אושר ב־3 בנובמבר 1707 (= ח' בחשוון תס"ח) גם על ידי המלך הפולני.

לנדסברגר, JJI, VI, ע' 262; על סמך הארכיון העירוני בברסלא, Signaturbuch משנת 1707, ח"ב, דף 340-341. מן הראוי לציין שגם ראשי הסוחרים בברסלא השתדלו להשפיע שהסכום בין ועד הארצות לברסלר יסודר בדרך פשרה בחששם לנגישות מצד המלך הפולני. ע' לנדסברגר, שם; על סמך Börsenarchiv, מס' 88, דף 274 ע"ב-276 ע"א. הקומיסר הפולני בא, אגב, על שכרו בעד מעשה תיווך זה. ברסלר שילם לו בכסף מלא ומסר לו בין השאר, גם שטר־חוב על סך 500 ריטל של יזכריה מגדל פרגס היהודים מקראקא⁴. נוסף לכך קיבל שכר־תיווך גם מאת בנו של ברסלר. ע' לנדסברגר, שם, ע' 263.

תקמו. בעל חובו של ועד ארבע ארצות כריסטוף ברסלר פנה באגרת מן ה־17 במרץ 1708 (= כ"ה באדר תס"ח) אל מלך פולין וביקש ממנו שירשה לו להוסיף ולגבות, אף לאחר ר"ח אבגוסט⁵, מס מסוים מאת יהודי פולין הבאים לברסלא, הואיל ובגלל המגפה שפרצה בשנת 1708 בפולין־קטן⁶ פחת מספר המבקרים היהודים מפולין וחובו טרם נפרע.

לנדסברגר, JJI, VI, 263; על סמך כ"י F12, 3, דף 262.

שנת תע"א

תקמו. ייען אשר הנסיעה מה שאלוף כמהור"ר פייבש⁷ פרגס נסע לק"ק לובלין, מעיקרא

1 היה גם הווייבודה (שר־הגליל) של פוזנא ובעל העיר ליסא. בו ביום הוציא פקודות אחדות גם לטובת יהודי ליסא. ע' לויין, GJL, ע' 14, 38; והשווה שם גם ע' 16, 37, 127, 130, 138, LGJ, 37. חלקם של יהודי פולין־גדול במסחר עם ברסלא היה כיוצא גדול למדי. ע' וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 31 ואילך; ברגר, Zur Handelsgeschichte der Juden in Polen, ע' 20 ואילך.

2 הכוונה למלחמת הצפון, 1700-1721. 3 השוה לעיל סעיף תקל"ו. 4 עיי"ש. 5 עיי"ש.

6 בקראקא. המגפה נמשכה שלוש שנים (1677-1680). ע' בלכין, HŻK, II, 53, 229; באותו זמן פרצה מגפה גם בפולין־גדול. ע' לויין, GJL, ע' 38; לנדסברגר, JJI, VI, 263.

7 הוא ר' משלם פיבש בר' פנחס. חתום עוד בשנת תמ"ה בין מנהיגי העדה בפוזנא. ע' קנ"ש, 44.

היו דעות מחולקות להיות בשב ואל תעשה עדיף מנסיעה הנ"ל, בפרט לפי תוקף הכתב מאדה"ג הגנובר יר"ה¹, אשר לא צוה לעשות בעת ההיא וועד קודש ד"א יצ"ו, וכמו כן כתב האלוף הקצין הנאמן ב"י דד"א יצ"ו. אך לפי שכתב הנאמן הנ"ל דד"א יצ"ו בדרך ארעי בזה"ל: ומה טוב שיבוא לשם רק הפהו"ע לבדו כדי לתקן איזה עסקים הצריכין לטובת כלל ד"א יצ"ו, והחזיק עצמו כמוהרר"פ פרנס בתיבות אלו שכתב הנאמן דד"א, ונתאמץ ליסע שם לבדו. וחששו האלוף הקהל יצ"ו מן יגיע חלילה איזה גרעון או פחת בתועלת כלל ד"א יצ"ו כשלא יסע הפהו"ע לבדו לשם, על כן ביטלו האלוף הקהל יצ"ו רצונם מפני רצונו והסכימו ונתנו לו רשות ליסע לבדו לשם בשביל תועלת ד"א יצ"ו. אכן קודם נסיעתו הותרה בכמהרר"פ פרנס ע"י מענדל שמש שלא יקח מעות על הוצאות הנסיעה הנ"ל מקופת הקהל כי אם אחר שיהא המדובר אצל האלוף הקהל יצ"ו כיצד יעשה. ועכ"ז לא השגיח בהתראה ונטל סך ארבע מאות ושבעים גש"ן מקופת הקהל. דהיינו מן ר' ליב בר"י מ"ש שהי' מחוייב ליתן להאלופי הקהל מעזבון השותפי' שלו, עוד נטל שבעים ג"ש ע"י חמשה הגררים מהאלוף כמוהר"ר אברהם אש² פרנס סך [הכל] חמשה מאות וארבעים גש"ן ויסע לדרכו. ואחר בואו לשם כתב אגרת להאלופי הקהל שלא יהי' וועד קודש דד"א לעת כזאת, ואגלאי מילתא למפרע שהנסיעה הנ"ל לא היתה כי אם לתועלת כלל ד"א יצ"ו ולא בשביל קהלתו הקדושה כנ"ל. אזי תכף כתבו האלוף הקהל לשם לכמהרר"ר פייבש פרנס וזירזו אותו שיביא אתו עמו את כל סך תק"מ ג"ש הנ"ל במזומני' במילואם וטובם כנ"ל והוא יטול שם כל הוצאותיו מקופת ד"א יצ"ו. וכתב כמוהרר"פ תשובה להאלופי הקהל שכך ישמור לעשות ולקיים להוציא כל הוצאותיו הנ"ל מקופת ד"א יצ"ו ולהחזיר סך תק"מ ג"ש הנ"ל לקופת הקהל יצ"ו. אשר על כן ניתן להכתב בספר הזכרון למשמרת שסך תק"מ גש"ן הנ"ל הם חוב גמור לגבות ולהוציא מן כמהרר"פ הנ"ל ככשורי לצלמי תכף בבואו לביתו לשלו. — כאשר בא האלוף הראש התורני כמוהר"ר פייבש לביתו קודם פסח תע"א ל' עשה חשבון צדק עם האלוף הקהל יצ"ו על כל הסך מעות הנז' לעיל. בכך עלה במוסכם כל האלוף הקהל יצ"ו שינכה כמוהר"ר פייבש פרנס הנ"ל מסך הכל הנז' לעיל סך שלש מאות גש"ן בגין הוצאות ושכר טרחתו שהי' לו בנסיעה הנ"ל לק"ק לובלין ועד חמשים גש"ן בעד הוצאות פרסיות שהוציא שם, בגין קהלתו הקדושה, סך הכל שלש מאות וחמשים גש"ן. והנשאר על כל הנז' עד מלאת כל הנז' לעיל סילק תיכף מיד כמהר"ר פייבש פרנס להאלופי הקהל יצ"ו ע"י שני אסיגנציוס מן האלוף הקצין כמוהר"ר פייש נאמן ב"י דד"א יצ"ו.

לוי, NM, חוב' ב', ע' 38-39; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף פ' [פ"ד] ע"א.

שנת תע"ב

תקמה. בחשון שנת תע"ב היה מבורר מקרא קא והגליל לאסיפת רוזני ד"א יע"א ר' בנימין זאב סג"ל הורוויץ הנקרא ר"ו סירקש³.

על סמך הסכמתו לס' מסגרת השלחן על ש"ע ח"מ מאת ר' בנימין זאב וולף בר' שבתי מפינטשוב, ברלין תע"ג, שניתנה ברי"ח חשון תע"ב.

1 Jerzy Przebendowski, ע' Volumina Legum, VI, 199. והשוה גם במפתח.

2 בר' משה. דיין בפוזנא בשנות 1703-1704, 1707, 1711, 1717-1719, 1724. ע' לוי, NM, חוב' ב', ע' 39; LGJ, 105.

3 אב"ד ור"מ דק"ק וואידיסלב. לפני כן דיין בקראקא. ע' כיו"פ, ח"ב, דף כ"ט ע"ב; עיה"צ, ע' 61, ס' 69; לוח"ז, 28, 30, 31, 99.

תקמט. "אלז'בייטה הילנה — שיניאבסקה, דוכסית בטנטשין, שקלוב ומישי — אשת הטמן-המלכות — וכו' אנו מודיעים בזה לכל אשר ידרוש לדעת, היות והמומר לדת הקטולית יאן סיראפינוביטש¹ בעלילותיו על היהודים, שנתפרסמו כמעט בכל העולם, לא נסה עוד עד עתה לאמת שום אחת מהן, ואשר על כן שלחו ראשי היהודים [ועד ארבע ארצות?] לוורשה לבקש לתת להם להוכיח בקהל את צדקתם ורשעת הדיבות ההן. ואני בחפצי לקיים את מצות דתנו הקדושה, הזמנתי לדין בענין הזה את כ' הכומר הווארמיני ואת כ' הכומר הקויאבי, הגמונים, את כ' שר-הגליל בצוזמיר ואת כ' רגנט-המלכות. אבל זה, סיראפינוביטש נמלט, בלי רשיוני ודעתי, מבלי להוכיח בשום דבר את הצעותיו, אשר על כן, כדי שלא יוסיפו היהודים האלה והאחרים לסבול מחמת הדיבות והחשדים, אני נותנת להם תעודה זו. על החתום: אלז'בייטה שיניאבסקה, וורשה, 22 במאי 1712 (= ט"ז באייר תע"ב).

בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ח"א, תיא תרצ"ד, ע' 59; מתוך Archiwum Państwowe בפוזנא, Castr. Kcyniensia, כך 58, ע' 665.

תקנ. ביריד ירוסלב שנת 1712 אישר ועד ארבע ארצות את תקנתו משנת 1692 שישובים כפרים ועיירות שאין להם בית-כנסת משלהם והם סמוכים כדי שני מילין לקהלה ראשית, חייבים להיות כפופים לה גם בעניני מסים ועסקים.

על סמך סעיף תק"ע להלן. מן המשתתפים במושב זה של הועד ידועים לנו: "הצעיר יואל בלאיא מו' המהיג החסיד מוהרר' אייזק וצלהיה היילפרין החונה בק"ק אוסטרא ומציץ בק"ק לבובי" ו"הצעיר יחזקאל יהושע פייבל תאומים² החונה בק"ק פרעמסלי והגליל יצירי. שניהם נתנו את הסכמותיהם ביום א' כ"ד באלול תע"ב בירוסלב, לסי' עיר חומה, פשטים לסמיכת כל סוף מסי' משניות לתחלת מסי' שאחריה, מאת ר' אברהם יהודה אלי' ברי' אליעזר ליפמאן מק"ק מינסק, פסדיא תע"ט.

שנת תע"ג

תקנא. הן כל יקר, גדול עד אין חקר, ראתה עינינו בעין עיוני על הספר, הנותן אמרי שפר, נפלאות עד אין מספר, אור נערב ויקר, אשר איזן וחקר, סיני והרים עוקר, הרב המנוח המופלג המאור הגדול הגאון כמוהר"ר פנחס זצ"ל³, שהי' אב"ד ור"מ בק"ק וולאדאווי בהחסיד מוהר"ר פילסא דיין מבני ישיבה דק"ק פוזנא חתן המנוח הקצין הנדיב הגדול מהר"ר שמעון וולאדוור⁴ זצ"ל, חובר חיבור מחוכם,

1 לפי דברי הכומר פיקולסקי, בחיבורו האנטישמי Złość Żydowska נולד בבריסק דליטא ונסמך לרבנות בסלוצק ובבריסק. היה חולה ברוחו. בשנת 1710 התנצר והסנדיק היו בן-המלך קונסטנטי טובייסקי ואשת הווייבודה מבעלו אלז'בייטה שיניאבסקה. ב-27 במרץ 1710 (= כ"ה אדר ב' ת"ע) הופיע במשפט עלילת-הדם הידוע בצוזמיר והעיד שהיהודים זקוקים לדם נוצרים על פי מצוה מפורשת בתלמוד ושהם נעזרים בדם הזה בכשפיהם. עי' בפרטות בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 56 ואילך.

2 בר' יונה, לפני כן אב"ד דק"ק צילץ בשלזיה. אחרי שנדחה מן הרבנות בפרעמסלא (השוה להלן סעי' תקס"ד, תקס"ה, וכו'), קבע מושבו בברסלא. עי' רבין, Die Juden in Zülz, 1926, ע' 32; תקע שופר, הוצ' פריימאן; ווטשטיין, לתולדות ישראל וחבמיו בסולין, ע' 50; וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 20, 57, 64.

3 היה דיין בפוזנא. נפ' בשנת תכ"ג. עי' פרלס, GJP, 84.

4 אחד העשירים היהודים בליטא. ועד מדינת ליטא חייב לו בשנת תט"ו 11,549 זה"ו. נפ' לפני שנת תכ"ז. עי' פמ"ל, סעי' תמ"ה, תמ"ט, תפ"א, תק"א, תקכ"ה, תקנ"א, תרכ"ו, תרע"ו.

נימק חיבורו חיבור נאה ונחמד בקראי שמו ברית שלום הוא נאה לשמו ושמו נאה לו, פנחס זו אלי' בא לקרב אל השכל חדושים רבים דברים שנונים וחדודים, בתורה ובאגדה דברים נחמדים, נופת צוף דבש פרי מגדים, הגם הלום ראינו אחרי רואינו ארשת שפתי פי צדיק המנוח המאור הגדול מהר"ר שאול זצ"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק קראקא והגליל יצ"ו, אשר נתן רשות והרמן להביא הספר הנחמד הלז לבית הדפוס תנא עידיהן ומשבח בשבח המגיע לכתבי"ם וכל השבחי"ם שנשבחו לשמו כלם שרירין, ומיום שנתבקש הרב המחבר הנ"ל בישיבה של מעלה זה ימים ושנים כביר משנת תכ"ג לפ"ק עד עתה חמדה גנוזה הנ"ל היתה סמונה ומונחת בקרן זוית קרן בן שמן, אין דורש ואין מבקש להוציא לאורה כל תעלומה הנ"ל וכהיום העיר ה' את רוח בנו האלוף המרומ' התורני מהר"ר יחזקאל², ברא מזכא אבא, קם עולי עולה של תורת אביו אל יטוש ושם נפשו בכפו להוציא לאור תורת אביו, להביא הספר הנחמד לבית הדפוס לזכות בו רבים, אשר ע"כ חלקינו אמרה נפשינו להסכים עם המאור הגדול הנ"ל שזירזו כבר, מי יתן איפוא ויוחקו מיליו בעט ברזל ועופרת להדפיס הספר הנ"ל לכבוד הרב המנוח מהר"ר פנחס ז"ל, בדין הוא שיטול שכרו הננו נותנים לו ברית שלום, ברית שלומו לא תמוט ולא תופר, מעינותיו יפוצו חוצה ויוחקו בספר, אשכול הכופר, ותוקף גזירתנו גזירת נח"ש חויא דרבנן דלית לי' אסוותא ששום איש ואשה אל ירימו ידיהם להדפיס הספר הלז שנית עד כלות משך עשרה שנים משיוגמר מלאכתו אי"ה.

ובחדא מחתא נחתם להסכים להביא לבית הדפוס גם הספר הנחמד והנעים נחלת יהודא³ אשר חיבר חמיו של מהר"ר יחזקאל הנ"ל ה"ה האשל הגדול הרב המופלג והמופלא מהר"ר ישראל יהודא לייב שהי' אב"ד ור"מ בק"ק קאוולי בה"ה המפורסם מוהר"ר יעקב פורית מלבוב וחתן האלוף המרומם המפורס' מהר"ר מן רישר מפרעמסלא להוצי' לאור ספר הנ"ל לזכות בו רבים, רבים ישאבו ממעיני הישועה, ובזכות שיגדיל תורה ויאדיר נזכה לישועה.

כ"ד המאורות הגדולים הרבנים המופלגים מ"צ דד' ארצות בוועד קודש זמן קהלה לכל יום ב' כ"ד תשרי תעגימ"ל לפ"ק ביערסלב.

נא' הצעיר יואל בלא"א מו' המאור הגדול החסיד מוהר"ר אייזיק זצ"ל היילפרן חו' בק"ק אוסטרא ומצ"פ בק"ק לבוב והגליל יצ"ו

ונא' ש"ב של המחבר הק' מרדכי באמ"ו המאור הגדול מוהר"צ הירש זצ"ל ה"ה⁴

1 הסכמה זו לא הובאה ואף לא הוזכרה בספר.

2 לפי דבריו, בהקדמה לספר, גר בזאמושטש. היה בעל "משא ומתן גדול" וירד מנכסיו.

3 לא נדפס. בן המחבר המביא לביה"ד מעיר בענין זה בהקדמתו: "וגם הי' בדעתי לדפוס, בספר הזה כמה חידושי' מכתבי חמי כמו שהוזכר ספרו בספר הזה ובהסכמו' הגאוני' דד' ארצות ובעל המדפיס לא רצה, בכך הוכרחתי לקצר ולהביא מעט מזעיר כמו שהוזכר בכל מקום בשמו". 4 - השוה מפה"ס, ע' 140.

הק' מאיר מלובלין חו' בק"ק אפטא¹
 ונא' הק' יהודא ליב בא"א הרב מוהר"ר יצחק אייזיק זצ"ל חונה בק"ק שידלוב ואגפי
 מבורר מק"ק קראקא והגליל²
 נא' הצעיר באלפי בנימין זאב סג"ל הורוויץ הנקרא ר' וואלף סירקש מבורר מקראקא
 והגליל יע"א
 ונא' הצעיר מנחם מענדל בא"א מו' הרב הגדול בדורו מוהר"ר משה ז"ל חונה בק"ק
 קראטשין מבורר מפוזנן והגליל³
 ונא' הק' יהושע בהרב המופלג מוהר"ר שמואל סג"ל מקראקא חחונה בק"ק דאברמיל⁴
 ונא' הק' אהרן שמואל בה"ה המנוח מוהר"ר עזריאל לעמל כהנא שפירא ז"ל ה"ה
 החונה בק"ק שעברשין⁵
 ונא' ש"ב של המחבר הק' יעקב בהרב הנגיד מוהר"ר אפרים פישל נר"ו החו' בק"ק
 לאדמיר והגליל יצ"ו⁶

ס' ברית שלום, דרושים מאת ר' פנחס אביד וולאדאווי, פפד"מ תע"ח. הצטרף להסכמה זו גם ר'
 יהושע פייבל תאומים בהסכמה מיוחדת וז"ל: "גם אנכי נעניתי עם המאורות הגדולים הרבנים
 דר"א יצ"ו וטעמתי בקצה המטה מצוף יערת דבש של הספרים הנ"ל, בכך באתי כיהודא ועוד לקרא
 להיות סניף לאריות היה הנ"ל. כיד הכותב וחותרם פה בוועד קודש יערסלב כיו תשרי תע"ג לפ"ק.
 הצעיר יחזקיה יהושע פייבל החונה בק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו. גוסף לכך הסכים לסי' ביזמא
 דשוקא יערסלב יצ"ו (בלי ציון התאריך!) שמואל בא"א מו' היה מרדכי מרגליות ולהיה החונה בק"ק
 הרובשוב יצ"ו⁷. מאחר שההסכמות המצורפות לס' רובן ככולן משנות תע"ג-תע"ד יש לשער
 שגם הסכמתו היא מאחת השנים האלו. — המביא לביה"ד, בן המחבר, מבקש בהקדמתו מאלהים שיזכהו
 "להביא לדפוס עוד מה שחידש [אביו] על כמה מסכתו על גמ' ופרשיי ותוספת וביותר מה שחידש
 על מסכת חולין בפלפולו הגדול, ושם טעמו ונמקו עמו, ומשם האורה והוראה יצא, והגאונים
 דמדינת פולין היו [ו]צ"ח שאדפיס מתחילה מס' חולין, אך אחר שהרציתי דברי לפניהם,
 באשר שזה צריך עיון גדול יותר להוציא מספריו ולסדר על מכונן — וביותר שאין הפרוטה מצוי
 בידי לע"ע והודו לדבריי.

בתשרי תע"ג התקיימה בירוסלב גם התועדות הגליל פרעמסלא ובה חזרו וקיבלו את ר' יהושע פייבל
 תאומים, "לרב ומיץ ואביד לכלל הגליל שלנו". על הכתב שניתן לו מטעם הגליל חתמו ביום ה' 8 כ"ח
 תשרי תע"ג המנהיגים האלו: ר' יוסף בי"מ מרדכי כ"ץ ר' מרדכי בי"מ אברהם ז"ל, ר' אברהם במורה

1 בר' בנימין וולף היילפרין. לפני כן אב"ד דק"ק חעלמא. משנת תפ"א אב"ד דק"ק לובלין והגליל. נפ' בלובלין בשנת תפ"ג. עי' ניסבונים, 68, 169; דע"ק, ח"א, 60; ח"ב, 32; בלבן, JL, 69; הורוויץ, MGWJ, 1930, 19.

2 נודע בשם ר' ליב שידלוב. בסוף שנת תע"ג נתקבל לאב"ד ור"מ בקראקא והגליל. נפ' בשנת תצ"א או תצ"ב. עי' כו"פ, ח"א, ק"י; ח"ב, כ"ט; עיה"צ, 159-160; דמביצר, מפלת עיה"צ, 26; לוח"ו, 12.

3 עי' כו"פ, ח"ב, ע"ז, צ"ו. והשוה גם לעיל סעיף ח"ג.

4 אח"כ אב"ד בק"ק טשעכנופצי וסעמייטש ונאמן בית ישראל דר"א. השוה ערכו במפתח וכן הורוויץ, כתבי הגאונים, 49.

5 השוה מפה"ס, ע' 19, 2985. 6 השוה הורוויץ, כתבי הגאונים, 64.

7 הוא ר' שמואל שמעלקא בר' מרדכי מליסק. לפני כן מנהיג ודיין בקראקא. עי' ווטשטיין, תולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', ע' 53.

8 כ"ח בתשרי חל ביום ו' בשבת.

צבי הירש ז"ל, ר' אליעזר בי"מ ליב ז"ל מלובלין¹, ר' צבי הירש בר' ברוך ז"ל, ר' מאיר בהישיש
מ' דוד איגרא², ר' אריה ליב בי"מ משה איגרא³, ר' אריה ליב בי"מ נתן מבעלזא, ר' מענדל בי"מ
תנחום ור' יהודה ליב בי"מ שמואל כ"ץ זצ"ל⁴. עי' תקע שופר, הוצ' פריימאן, ע' 13. יתכן שאיזה
מן החתומים הנ"ל השתתף גם במושב ועד ארבע ארצות.

תקנב. הפנקס פתוח לעין כל ונוכחת, וניתן לקרות מפורש ושום שכל, בעניין הדיינות
בעיר טורין ובעיר דנצק מק"ק פוזנן ומגליל פוזנן שהנהוג מאז ומקדם שיהי'
שמה דיין אחד מק"ק הנ"ל ודיין א' מהגליל הנ"ל. ובלאו הכי התקנה שמורה בכל
וערוכה בהפנקס דד"א שאסור להיות שני דיינים מגליל א'. ובהיות נשמע לאזנינו
שקציני מנהיגי גליל פוזנא שולחים לשם שני דייני' וכן לא יעשה, בכך אנחנו גוזרים
בחרם ובשממתא על כל העובר, הן המנהיגים שיבחרו שני דיינים הנ"ל הן הדיין שיקבל
הדיינות ההוא, המה מוחרמים ומנודים אם יבחרו עוד שני דיינים, אך מק"ק פוזנא
יהי' דיין א' ומהגליל יהי' דיין א'. וחלילה לשנות בעונשים וקנס רב ועצום. ורשות
לקצינים דק"ק פוזנא לגרש את הדיין השני מהגליל משם בכל מיני רדיפות שבעולם
באופן שלא יהיה מגליל פוזנא ביריד דנצק וטורין כ"א דיין אחד. הס מלהזכיר
כי לא להזכיר. כ"ד רוזני ד"א יצ"ו בוועד קודש זמן קהלה לכל יום ה' כ"ז תשרי
תע"ג ל' ביערסלב.

הק' זכרי' מענדל מקראקא	ונא' משה במהר"מ מק"ק לבוב
ונא' הק' צבי — סג"ל זצ"ל	ונא' הק' — — — זלמן בהגאון החסיד מפורסם
ונא' אברהם הק' ר' איסרלש מלובלין	כמו"ה משה אריה יהודא ז"ל ה"ה מק"ק לבוב
ונא' דוד — — — בהגאון אב"ד דק"ק בריסק	ונא' שמעון ר' יוסף נוחש מלובלין
דליטא ⁵	ונא' — — —
ונא' אברהם בלא"א מוהר"ר צבי הירש	ונא' — — — ונא' — — —
מקאוולי	ונא' יוסף בא"א כמהר"ר יצחק זצ"ל

ונא' מתית' מפרעמיסלא

ליון, NM, חוב' ב', ע' 40, סי' 72; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, דף צ"ח [ק"ב] ע"א. על דיוק
ההעתק מעידה החתימה: "העתק הנ"ל מועתקת מגוף כתב תוקף דד"א יצ"ו ומהחתומי' הנ"ל אות
באות חיים ספרא דמתא ושמש דבה"כ גבוה ק"ק פוזנא". התעודה נזכרה גם ע"י פרלס, 1864 MGWJ
ע' 367, תרגום התעודה לגרמנית מעשה ידי פייילכנספלד ניתן ב-Zeitschrift d. hist. Gesellschaft
f. d. Provinz Posen, שנה ג', ע' 280-281. — על מסחרם של יהודי פולין-גדול בירידי טורין ודנציג
עי' ברגר, Zur Handelsgeschichte der Juden in Polen, ע' 17-18; והשוה על דייני הירידי
גם אסף, בתי הדין וסדריהם, 59; היילפרין, היסט. שריפטן פון יוויא, כרך ב', 70.

- 1 גמנה בשנות תנ"א, תס"ד, תע"ג עם מנהיגי הקהל בזאלקווא. עי' קנ"ש, ע' 14.
- 2 גמנה עם מנהיגי הגליל גם בשנת תע"ו. עי' תקע שופר, הוצ' פריימאן, ע' 14.
- 3 אף הוא גמנה גם בשנת תע"ז עם מנהיגי הגליל. עי' בהערה הקודמת.
- 4 גמנה בשנת תע"ג עם ראשי מנהיגי ק"ק פרעמיסלא. עי' תקע שופר, הוצ' פריימאן, 12.
- 5 באותו זמן בקירוב היה אב"ד דק"ק בריסק ר' אריה ליב בר' שמואל צבי. (השוה לעיל ע' 214, הע' 3)
אולם ממקורות אחרים לא ידוע לנו שהיה לו בן בשם "דוד" — — —.

תקנ"ג. בהתועדות שנתקיימה בחודש תשרי תע"ג בירוסלב עשה ועד ארבע ארצות פשרה בסכסוך שבין הגליל חלמא-בעלז לבין "הגליל" זאמושץ בקשר לפרעון חוב, ששניהם היו חייבים לאציל אולינסקי בסכום 2,000 פל. הוסכם ביניהם שחלמא-בעלז תפרענה שני שלישים של החוב ואילו זאמושץ – שלישי אחד.

שיפר, היסט. שריפטן פון יוויא, כרך א', ע' 87; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, ע' 717. – בקשר עם התועדות זו נזכרים, לפי דבריו של שיפר, באותו מקור התאריכים: כ"ד ול' תשרי.

תקנ"ד. "על דבר – מורה צדק אב"ד ור"מ בקהלתינו הקדושה והגליל יצ"ו – כבר קדמו ק"ק פוזנן יצ"ו את קציני מנהיגי הגליל יצ"ו בדברי זירוזין בכחבי' מכתבי' שונים לשעבר ועכשיו ביותר ע"פ תפסד"ג מרוזני ד"א יצ"ו בוועד קודש העבר' שלא יאחר הדבר לגומרו בכי טוב ח"י אייר האידנא תע"ג – שאם לא יבואו לק"ק פוזנן ליום המוגבל הנ"ל – שק"ק פוזנן יש להם כח לקבל ביום מוגבל הנ"ל אב"ד ור"מ בק"ק פוזנן והגליל יצ"ו לבדם בכל תוקף הנ"ל וכפי תוקף הפסק דרוזני ד"א יצ"ו".

לויין, NM, חוב' ב', ע' 41, סי' 73; מתוך פנקס פוזנא ספר הזכרונות, II, דף צ"ה [צ"ט] ע"ב. כיר"ב נרשם בחוה"מ פסח תע"ג גם בפנקס הכשרים בפוזנא דף רנ"ז ע"ב: "– מחוייבים האלוף" הקהל יצ"ו לגמור בכי טוב קבלת אב"ד ור"מ בקהלתינו הקדושה והגליל יצ"ו עכ"פ קודם ח"י אייר הסמוך כפי הפסק מדיא יצ"ו. ע"י לויין, שם, חוב' א', ע' 19, סי' 73 (מתוך פנקס הכשרים בפוזנא דף רנ"ז ע"ב); והשוה על כל הענין גם לויין, LGJ, ע' 103.

תקנ"ה. יהודי סטרי שילמו בשנים 1713 ו-1714 2,000 זה"ו מס הגלגולת; יהודי בוטשאטש 1,200 זה"ו; יהודי דאלינא 800 זה"ו; יהודי קניעהין וחודורוב 3,200 זה"ו; יהודי רישא 5,000 זה"ו; ואילו כלל יהודי גליל רוסיא – 1,408,000 זה"ו².

א. פרוחאסקא, Historja miasta Stryja, לבוב 1926, ע' 119; ללא ציון מראה המקום.

שנת תע"ד

תקנ"ו. בהתועדות ירוסלב שנת תע"ד עשה ועד ארבע ארצות פשרה בסכסוך שבין ק"ק פרעמסלא לבין הישוב שלה מושציסק. ראשוני החתומים על כתביהם מועד הם: ר' משולם פייבש בר' פנחס³ ואחריו ר' זכריה מגדל [בר' יעקב] קנטורוביץ מקראקא.

בלבן, Joseph Jonas Theomim-Fränkell, ברסלא 1917, (ה"מ מתוך MGWJ 1917), ע' 15; על סמך Archiwum Państwowe we Lwowie, fasc. 11/2, אותה ידיעה הובאה על ידו, ביתר קיצור, גם ב-HZK, II, 241.

1 הועד שקדם לח"י אייר תע"ג והנזכר במקורות נתקיים בתשרי תע"ג בירוסלב; השוה לעיל סעיף תקנ"א-תקנ"ג. אמנם יתכן שגם בחודש אדר נתקיים בלובלין מושב של ועד ארבע ארצות, אלא שאין אנו יודעים עליו ולא כלום.

2 מספר זה יסודי, בלי ספק, בטעות, היות והסכום הכולל של מס הגלגולת שהוטל על-ידי הסיים לא עלה על "פעמיים 105,000 זה"ו". ע"י Volumina Legum, VI, 105, 289.

3 הוא פרנס ועד ארבע ארצות ר' פיבש פרנס מפוזנא. השוה לעיל סעיף תקמ"ו.

תקנו. במכתב מיום ג' שבט תע"ד קורא ר' משה חגיז ל"מלחמת חובה" נגד ר' נחמיה חיון וסיעתו "כמו שעשה הגאון מוהר"ר נפתלי 1 נר"ו ועושה ויעשה כיד ה' הסוכה עליו באספת הועד הגדול של פולוניה יע"א".

י. זנה, חליפת מכתבים בין ר' משה חגיז ור' שמשון מורפורגו בענין נחמיה חיון וסיעתו, "קבץ על ידי, כרך ב' [יב], ירושלים תרצ"ה, ע' כ"ב; הועתק מכתב ידו של ר' שמשון מורפורגו. על עצם הפולמוס השוה גם כהנא, תולדות המקובלים והשבתאים, כרך א', ע' 126 ואילך.

תקנת. קהלת קראקא שילמה בשנת 1714 ע"ח מס הגלגולת 2,281 זהו'; גליל קראקא - צוזמיר - 37,800 זהו' 17 גרו'; גליל רוסיא (ביחד עם פודוליה) - 64,850 זהו'.

בלבן, HŻK, II, 191; Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, 5; על סמך כ"י אוסר-ליניאום בלבוב, מס' 279, דף 106-82. כפי שהודיעני מר י. גנדלמן מלכוב, שבדק לבקשתי את כה"י, הרי הוא מכיל את החלוקה הכללית של מס הגלגולת בין יהודי המלכות שהוגשה לאוצר המלכותי (Podział generalny żydów koronnych na pogłównie do skarbu koronnego podany) משנות 1714, 1715, 1717, 1718-1719. מפני המלחמה לא עלה בידי לקבל העתקה מלאה מן התעודה הזאת.

שנת תע"ה

תקנט. בכתב-מודעה מיום 13 בספטמבר 1715 (=ט"ו באלול תע"ה), שהוצא לבקשת יהודי פודוליה, לבוב והאליטש, צוה מלך פולין אבגוסט השני לנכות להם ממס הגלגולת שהם חייבים לשלם בשמונה השנים הבאות 8,000 זהו' לשנה, הואיל ובהעדרו של שר-האוצר נגבו מהם 80,000 זהו' למעלה מהמגיע מהם ובגלל זה נשחקצו בחובות מרובים והם משלמים רבית. הוא מזהיר את פקידי האוצר לבל יוציאו להבא שום אסיגנציות "כי אם בהתאם להערכה ולחלוקה שיגיש המזכיר היהודי" (=נאמן בית ישראל דר' ארצות).

Archiwum Ziemskie בלבוב, Castr. Leopold, כרך 505, ע' 1470-1481. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תקס. קהלת קראקא שילמה בשנת 1715 ע"ח מס הגלגולת 4,173 זהו'; גליל קראקא - צוזמיר - 38,934 זהו'; גליל רוסיא - 25,264 זהו'; גליל פודוליה 41,166 זהו'.

בלבן, HŻK, II, 191; Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, 5; על סמך כ"י אוסוליניאום 279. השוה הערתי לסעיף תקנ"ח לעיל.

שנת תע"ו

תקסא. בכתב-מודעה מיום 23 באבגוסט 1716 (=ה' באלול תע"ו) דורש ראש הקשר הכללי במדינת פולין סטניסלב לדוכובסקי² מאת הישובים בגליל רוסיא שישלמו, בהתאם

1 הוא ר' נפתלי כ"ץ. השוה מפתח.

2 במקור: Stanisław na Leduchowie Leduchowski — Marszałek generalny skonfederowaney Rzeczypospolitej — באגרת מ-10 באוקטובר 1716 (=כ"ד בתשרי תע"ז) דרש מאת מפקד העיר לבוב שיחפוש את היהודים המשהים את פרעון חובותיהם וימסרם למשפט. ע' AGZ, כרך X, ע' 401, 67548.

לתקנת ועדת-האוצר (Komisya Skarbowa) שהטילה על היהודים במדינה מס גלגולת "פעמיים 105,000 זהו" ו"בהתאם לחלוקה של מס-הגלגולת היהודי על ידי היהודים מנהיגי המלכות" (=ועד ארבע ארצות), את הסכומים דלקמן: זאלקווא-503 זהו' 15 גדו', סוויירז 618 זהו' 22 גדו' וחצי; זלוטשוב 350 זהו'; סרנופול 524 זהו'; יאנוב בקרבת לבוב 140 זהו'; פומוראני 259 זהו' 15 גדו'; מיקוליניץ 482 זהו'; ווינילוב 263 זהו'; סך הכל - 3,141 זהו' 7 גדו' 1.

Archiwum Ziemielskie בלבוב, Cast. Leop. כרך 504, ע' 773-775. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

זכר לאסיגנציה דומה אנו מוצאים גם בתעודה משנת תע"ז שבפנקס הקהל בטיקטין דף [קניה] וזה לשונה: "האסיג" שיצא עלינו הקהל דק"ק אורלי² יצ"ו ממארשלק יריה ע"ס אלף וחמשים זהו' פו' שהיא ביר האדון יעמיץ בודריק-השררה יריה שלנו התקשרנו קשר אמיץ וחזק אנחנו המשוולחי מקהלתנו יצ"ו ע"פ הכח והרשאה שבידינו בכל אופני המועילי שמחויבי הקהל ק"ק אורלי לשלם להאדון הנ"ל סך האסיג הנ"ל במלוא וטוב עד פרוטה אחרונה בלי שום פ"פ וטענה ואמתלה והתנצלות שבעולם. באשר ע"פ חשבון צדק ואמת וע"פ החסד הגדול שהפליאו לנו האלוסי רזוני הבדה"ג יצ"ה ונתנו לנו סיוע הגונה לקהילתנו יצ"ו מגיע עלינו הקהל ק"ק אורלי לסלק כל סך האסיג הנ"ל בתמימו ובשלימו. אך אם יהי רצון אי"ה שיקובל סך הכרגא הכפולה ההוספה ממארשליק הנ"ל על להבא אחר הפסח הבע"ל אזי יקום לנו סך שני מאות ושלושים זהו' ג"כ על הסכום דלהבא אחר פסח הבע"ל. ובאם ח"ו יחודש עוד איזה הוספה קודם פסח הבע"ל על הכלל כולו ד"א יצ"ו. אזי יתנהנו הבדה"ג ע"פ הפסק מדייני שנבחרו מהצדדי בחשון העבר אחר שיפקחו הדייני ויגמרו ויפרשו כל דבר ואופן הפסק ההוא, שלא יהא שום טפס ופקפוק שבעולם. כ"ד היו' יו' ה' כסלו תע"יין ל'. נא' יששכר בן מהור"ר ארי' ליב ר"ש ונא' אברהם בן לא"א כמוהר"ר יעקב זצ"ל. ע"פ כח והרשאה שבידינו דבחדר נא' - -

שנת תע"ז

תקסב. בחוה"מ פסח תע"ז מינו הבוררים בטיקטין את ר' ישראל סופר לדיין מדינה.

פנקס הקהל בטיקטין דף [קניו]. השוה היילפרין, "תרביץ", שנה ו', ע' 534.

תקסג. בהתעודות ירוסלב 1717 יושבו הסכסוכים שבגליל קראקא-צוזמיר והוחלט להעביר את הנהלת הפנקסים והחשבונות של הגליל וכן את מזכירות הגליל בכללה לקהלת פ"נ ש"ב.

בלבן, HŻK, II, 258; שיפר, היסט. שריפטן פון ייווא, ע' 87; על סמך כ"י אוסוליניאום בלבוב, מס' 303, דף 220.

תקסד. נאמן ועד ארבע ארצות ר' פישל בר' ליב ערך את חלוקת מס הגלגולת לשנת 1717 בין הקהלות והגלילות. וזוהי טבלת החלוקה:

1 הנכון הוא: 3140 זהו' 22 גדו' וחצי, ונראה שנשמטה מאחד הנתונים תוספת 14 גדו' וחצי.
2 אחת הקהלות בגליל טיקטין. בשנת תל"א שילמה כ-30% ממסי הגליל. ע' היילפרין, ב"הצופה לחכמת ישראל", שנה ט"ו, ע' 279.

שעור א' ינואר		שעור ב' מאי		שעור ג' אבגוסט		בסך הכל			
גדו'	זהו'	גדו'	זהו'	גדו'	זהו'	גדו'	זהו'		
20	1427	20	1427	20	1427	—	4283	ק"ק קראקא	1
10	1107	10	1107	10	1107	—	3322	ק"ק פוזנא	2
20	11285	20	11285	20	11285	—	33857	גליל רוסיא	3
20	2666	20	2666	20	2666	—	8000	גליל פודוליה	4
20	3923	20	3923	20	3923	—	11771	גליל לובלין	5
20	9891	20	9891	20	9891	—	29675	גליל וולין	6
—	9363	03	8593	10	9919	13	27875	גליל קראקא-צוזמיר	7
10	6199	10	6199	10	6199	—	18598	גליל פוזנא-קאליש (פולין גדול)	8
28	6285	28	6285	28	6285	24	18857	גליל חעלמא-בעלז	9
20	5450	20	5450	20	5450	—	16352	אורדינציא זאמויסקי	10
20	962	20	962	20	962	—	2888	ק"ק פרעמסלא	11
—	5488	—	5488	—	5488	—	16464	גליל פרעמסלא	12
—	570	—	570	—	570	—	1710	ק"ק ירוסלב	13
10	333	10	333	10	333	—	1000	ק"ק דאבראמיל	14
20	71	20	71	20	71	—	215	מאיר מקאנטשונה	15
29	1304	29	1304	29	1304	27	3914	וונגרוב עם הגליל	16
10	233	10	233	10	233	—	700	טשכנופצי	17
..	...	29	4312	29	4312	28	8625	טיקטין	18
20	3666	20	3666	20	3666	—	210000	ריישא	19
226.109 זהו' 3									

בלבן, בקובץ *Historia евреевъ въ Россіи*, כרך א' (= *Historia еврейского народа*, XI), מוסקבה 1914, ע' 168; ללא ציון המקור. במחברתו *Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego*, ע' 5, הוא מביא נתונים אחרים מטבלה זו ומציין את מקורם: כ"י אוסוליניאום בלבוב, כרך 279, ע' 106-82. שיפר, היסטארישע שריפטן פון יידיש, כרך א', ע' 79 ו-87, מזכיר אף הוא תעודה זו ומציין את מקורה: כ"י אוסוליניאום הגליל, כרך 279 (או 269), ע' 92 וכו'. מר גנדלמן מלבוב שבדק לבקשתי את כתב-היד מודיעני שסימנו אמנם 4279 והוא מכיל את חלוקת מס הגלגולת של יהודים בקהלות ובגלילות: גליל רוסיא דף 92-94; גליל פודוליה דף 95; גליל קראקא-צוזמיר דף 97-98; גליל פוזנא וקאליש דף 92-100; גליל חעלמא-בעלז (פרט לאורדינציא זאמויסקי) דף 101; אורדינציא זאמויסקי דף 101; חלוקת מס הגלגולת של יהודי הערים דף 102-103, 106. מוצאו של כ"י 279 הוא *Ex libris T. M. Ducis de Tenczyn Ossoliński Lunnervillae die 12 Septembris 1741* מפני המלחמה לא עלה בידי

- 1 אצל בלבן נרפס בטעות: 9821. 2 נרפס בטעות: 8000. 3 צ"ל: 218,106 זהו' 2 גדו'.
- 4 נתונים אחרים מתוך הטבלה הנתונה לעיל (קראקא וקראקא-צוזמיר) הובאו ע"י בלבן, *HŻK*, II, 191, בשם מקור אחר, אך נראה שנטלה שם טעות במספר ההערה, ולאמתו של דבר לקוחים גם הם מתוך כ"י אוסוליניאום 279 הנ"ל ועיי"ש.

לקבל העתקת התעודה במלואה. לא ברור לי אם הסבלה, בסדורה הנתון לעיל, נערכה כמו שהיא בזמנה ע"י נאמן הועד או שהיא מעשה ידיו של בלבן על סמך הרשימות המפורסות הכלולות בכה"י. השוה גם מאהלער, היסטארישע שריפטן פון ייווא, ע' 641, הע' 8. מן הראוי לציין בשולי טבלת-חלוקה זו שהסיים הפולני, שנתכנס ביאנואר-פברואר שנת 1717 בוורשה, הטיל על שר-האוצר לשקוד על שיפור הסדר בגבית מס הגלגולת ע"י קביעת ג' נאמנים בפולין-גדול, בפולין-קטן וברוסיא, החייבים להופיע, יחד עם מנהיגי הגלילות, ב-15 בפברואר 1717 (=ד') באדר תע"ז) בפני אוצר-המלכות ולהגיש את החלוקות שנערכו על ידם. ע"י Volumina Legum, VI, 289.

תקסה. ר' יהושע פייבל בר' יונה תאומים אב"ד דק"ק פרעמסלא והגליל השיג בשנת תע"ז "הזמנה מהנגיד הקצין פ"ה דד"א", אל מנהיגי ק"ק פרעמסלא שיצייתו לדין עמו על שהם מבקשים לדחותו מן הרבנות¹ ובהשתדלותם אף "נעשה לוד"ם² בסימיק וישניא³ שק"ק פרמסלא רשארין לקבל רב אחר" במקומו תוך זמן מינויו.

מתוך כתב של "ראשי מנהיגי הגליל יצ"ו המתוועדים פה עיר קאנטשיגא ביום שנכפל בו כי טוב ב"ך סיון תע"ז" לסיק' המאשר את שטר-הרבנות שלו "עד אחר שיקוב הדין ההר ביניהם. הכתב נדפס בס' תקע שופר מאת ר' יהושע פייבל תאומים, מהדורה ראשונה: ברסלא י' אדר תע"ס⁴; מהדורה שניה: הוצ' א. פריימאן, פרנקפורט דמיין חרס"ט, ע' 13-14 (=ספר היובל להרכבי, ע' 426). לעיני היתה רק הוצ' פריימאן. מועד ההזמנה של פרנס הועד לא פורש, אך יש לשער שניתנה בין ג' בניסן תע"ז (תאריך הלאודום; ע"י למטה הע' 3) לבין כ"ב בסיון תע"ז (תאריך הכתב של הגליל). בסוף שנת תע"ז קיבל ר' יהושע פייבל בהיותו "במקום ישיבת וועד ארצות עם הרבנים בפומבי וגלוי לעיני כלי הזמנה, מיום 11 באבגוסט 1717 (=ד') באלול תע"ז), להופיע לדין בפני שר הגליל רוסיא. בהזמנה אמור בין השאר שהביא את ק"ק פרעמסלא לכליון ולאבדון והוא רוצה "לכלות אותם יותר, להסרידם אצל מנהיגי ארצות ומשפטים". ע"י תקע שופר, ע' 24-25.

שנת תע"ח

תקסו. בדבר שתבעו אלופי מנהיגי דק"ק פרעמסלא את כבוד הרב המאה"ג

1 עוד בכתב של ראשי ומנהיגי ק"ק פרעמסלא מיום א' כ"ג מנחם תס"ג אמור: "להיות בעוד בחיים חיותו של אדונינו מ"ו הגאון הגדול מוהר"ר מאיר בהגאון מוהר"ר יונה ז"ל שהיה אב"ד דקהלתינו יצ"ו היה מרגלא בפומי" דר' מאיר, שכל מגמתו וחפצו ובקשתו עבור אחיו ה"ה אדונינו מ"ו המאור הגדול כבוד מוהר"ר יהושע פייבל להיות הוא אב"ד ור"מ דקהלתינו במקומו, וגם לפני מותו ציוה וביקש כנ"ל — נגמרה אז בדעתנו במוסכם לקבל תיכף את כבוד הרב ה"ה מוהר"מ הנ"ל לאב"ד ור"מ בקהלתינו יצ"ו והגליל יצ"ו. אך כאשר אחר מיתת הגאון מוהר"מ הנ"ל נתעורר איזה שערורי' בהגליל שלנו חדשים מקרוב באו שקצתם לקחו עצמם לצד אחר בדבר החדש להפריד בין הדברים כידוע". ע"י תקע שופר, הוצ' פריימאן, ע' 9.

2 = Laudum, כלומר: תקנה, מערכת תקנות.

3 היינו הועד הגלילי של האצילים, שנחקים כרגיל בווישניא ותקנותיו נקראו Lauda wiszeńskie. וז"ל החקנה (מיום 15 במרץ 1717 = ג' בניסן תע"ז): A że przez niemieszkanie rabina żydowskiego w Przemyślu arendarze nasi wielką mają krzywdę w nieuczynieniu sprawiedliwości w sądach żydowskich, więc nakazujemy, aby Żydzi starsi ziemscy przemyscy takowego sobie obrali rabina, żeby zawsze w mieście Przemyślu mieszkał, który praesenti laudo excipitur, aby ad kredytorów nie był aggrawowany ani zabierany. היות והחוכרים שלנו מקופחים קיפוח רב ע"י זה שאין הרב היהודי גר בפרמסלא ואין הדין נעשה בבתי הדין היהודים בכן אנו מצוים שראשי מנהיגי הגליל פרעמסלא יבחרו להם רב שישב תמיד בפרמסלא ובחקנה הנוכחית נמנעת תפיסתו ונגישתו ע"י נושים. ע"י AGZ, XXII, 653.

4 שטיינשניידר, קטלוג בודליאנה, טי' 4750.

המופלג אב"ד ומ"ץ דקהלתם¹ מחמת שאינו דר בקהלתם, והרב ה"ה הנ"ל השיב שמורא עולה על ראשו מבעלי חובות² ושאר העבר³ דרכם עליו³, בכך פסקנו: הברירה לכבוד הרב ה"ה הנ"ל, באם שירצה לדור בק"ק עם ב"ב, אף בלא אשתו, אזי מחויבים קציני מנהיגי ק"ק פרעמסלא להשיג כתב מסימיק ווישנ"ע⁴ ומן האדון הגדול הואיוודי יר"ה⁴ ומן הנראד⁵ באופן היותר מועיל, שישיב בק"ק פרעמסלא השקט ושאנו, שלא יאונה לו שום נזק צרורות וטרדות משום בע"ח וברי' בעולם, וכל פסידא דהרב עלי' דידהו הדר לשלם עד פ"א. ועל זה ישלן[ישו שט"ח בח"י מנהיגי' יחידי' ביד שלישי נאמן ומסוים, וגם ישבעו המנהיגים ויחידי' בשבועה חמורה פה במקום הוועד על כל הנ"ל. וכשידור הרב הנ"ל בק"ק הנ"ל יהי' משך הרבנות שלו עד תשרי תפ"ה לפ"ק⁶, ובאם שלא ירצה לדור בק"ק הנ"ל, אזי מחויבים המנהיגי' הנ"ל לסלק במזומנים דוקא בלי שום דחוי' סך ארבעה אלפים זהובי' פו' ליד מוציא כתב בח"י מנהיגי' הקהלה יצ"ו ויכתב קבלה על הקרן סך ד"א זהובי' פו'. ואם לא יקיימו אלופי' מנהיגי' ק"ק הנ"ל כנ"ל, אזי אינו מחויב הרב ה"ה לדור עמהם בק"ק הנ"ל ורשות לו לדור בהגליל פרעמסלי ושם ישמש בכחר רבנות שלו בכל תוקף ועוז כאלו ישב בקהלה, רק יצרף אליו למשפטים איזה מנהיגי' הקהלה, דהיינו מחויב התובע להודיע מנהיגי' ק"ק הנ"ל שיש לו דו"ד לפני הרב דהגליל וב"ד שלו דוקא. וכל הכתבים הקודמים ופסקים שביד מוציא שט"ח הנ"ל בח"י מנהיגי' ק"ק הנ"ל הם בתוקפם וגבורתם כשלא יקיימו אחד משתים הנ"ל. כל הנ"ל יצא מאתנו לתפסד"ג ובכל עוז ותעצומות בלי שום שינוי כל דהו ובתשלומי הוצאות והיזיקות.

1 ר' יהושע פייבל תאומים.

2 ר' יהושע פייבל תאומים מעיר בענין החובות בקונטרסו תקע שופר (הוצ' פריימאן, ע' 2) כדברים האלה: "בפצותי פי באתי להתנפל ולהתגולל גלילות ידי כבדים, אל יחשידני הקורא כי נכויתי גם אני ברמץ גחלת האסור בהלואת סך המבואר בכתבים, בכך הנני מן המודיעים, ח"ו שנגעתי אף באצבע קטנה שלי באיסור כל דהו, כי נתחייבתי ע"פ תקוני ד"א לשלם לגיסתי אשת אחי הגאון מהר"ר מאיר ז"ל ששילם עבורם להאדון התקיף וואפפסקי וע"פ פסק ה"ה הרבני' יצ"ו נכנסתי בעול חוב הנ"ל". התקיף וואפפסקי" הוא, כפי הנראה, Konstanty Wapowski, מרבי"המדינה בפולין, עי' AGZ, X, XXII, מפתח. השוה סעיף תקט"ה.

4 יאן סטניסלב יאבלונובסקי. עי' שור, ŻP, ע' 208-209. השוה תקנותיו ופקודותיו ליהודי הגליל גם מאדורו, Organizacya i praktyka żydowskich sądów podwojewódzińskich, סי' 10, 12, 13; שור, Organizacya, 90; כלבן, ŻL, 273, 287, 291; Z zagadnień ustrojowych żydostwa, 5, 7, 13. 5 צ"ל: גראד.

6 בתשרי תע"ח התאספו "המנהיגי' יחידי סגולה דגליל פרעמסלא" בירוסלב וחידשו "עוד על ששה שנים השטר רבנות ביתר שאת ותעצומות בכל האופני' היותר מועילי' ולעת הצורך יכתב באריכות. נעשה בכנופיה ובכנסיה גדולה יום ו' י"ב תשרי תע"ח ל', ולראי' חתמנו מה שנעשה לפנינו. הק' יעקב אשכנזי חו"פ ק"ק יערסלב. ונאו' בנימין בינוש מבריסק דליטא. וליתר חוזק תוקף ועוז ולראי' מהימנא באנו בעצמינו על החתום. נאו' יוסף ב"מ מרדכי כ"ק. יהודא ליב סג"ל מקראקא. יהושע העשיל מבריסק דליטא. יהושע במו"ה ישראל משעברשין. חיים במוה"ר מתתיה ז"ל. אריה ליב מבעלזא. יחיאל מיכל סג"ל מיערסלב. גם אנחנו באנו על החתום. יהודא ידל בהרב הגדול יצ"ו. שמואל הק' ב"מ שמעון וואלף זצ"ל מלוענסק". עי' תקע שופר, הוצ' פריימאן, 14.

דקהלתם באופני המבוארים שם. בכן הנני מתרה בהם שיקיימו האופנים הנזכרים שם. ואני הנני מוכן ומזומן ליטע לקהלתם ולהחזיק ברבנות הנ"ל כפי הפס"ד שבידי. ומה לי להאריך בהתראות כפולות ודי בזה. כ"ד יום ג' י"ד מרחשון תע"ח. הצעיר יחזקי' יפית החב"ק פ' והגליל יצ"ו. השליחים למסירה היו שמשי ודיא: "כתבנית התראה זו מסרנו ליד האלופי מנהיגי הנ"ל ולראי חתמנו יום הנ"ל. שמעון שמש דפהו"ע מבראד ונא' אברהם שמש דדיא וגליל לבוב".

תקסז. הן הראנו האלוף המרומם כבוד מהור"ר יעקב קאפיל במוהר"ר דוד ז"ל מק"ק לבוב תוקף פסד"ג שהוחרץ באסיפת הגליל יצ"ו בק"ק סטרעליסק באלול תסח"ת לפ"ק¹ שמגיע למוהר"ק הנ"ל חוב עצום ברור וצלול מהאלופים קציני מנהיגי ק"ק לבוב יצ"ו. דהיינו סך מאה ושמונים זה' פו' קרן ורווחים מיום המפורש שם. ועוד מגיע לו סך עשרים ר"ט קרן ורווחים מהם כנ"ל. ועוד מגיע לו סך עשרים ר"ט ורווחים מהם מהק"ן זה' פו'. וכל זה מה שהזיל מוהר"ק הנ"ל מכיסו לטובת הקהל יצ"ו. שמחויבים כל הנ"ל לשלם לו במשך שנה ומחצה מן תס"ח לפ"ק. ורשות למוהר"ק הנ"ל להוציא כל הנ"ל קרן ורווחים והוצאות בכל מיני תחבולות המפורשים למטה. ועוד מגיע לו סך מאה וחמשים זה' פו' קרן מן אלול תס"ל פדיון האיננוערסל מאדונינו המלך יר"ה. ועוד מגיע לו מה שהוציא על הקהלה בחדשו חדש אלול תעה"ל סך אלף וששה זה' פו' וששה גדו' בהיותו פ"ה. ועוד מגיע לו סך אלף ושלושה מאות זה' פו' מה שנתן פענסיא להאדון הוואייודי יר"ה² ומגדילים ומפליאים הטובה גדולה שעשה מוהר"ק הנ"ל תמיד לכלל הקהילה יצ"ו בכל עת וזמן אשר נתן והמציא מעות והודו על כל החובות הנ"ל. שהמה חובות גמורים ברורים ואמיתים ועד הנה לא פרעו לו מאומה רק על הפס"ד הנ"ל נכתבים כמה קבלות על הרווחים מעט מזער. בכן מחויבים הקצינים המנהיגים דק"ק לבוב לשלם כל הנ"ל קרן ורווחים במיטב כסף בלי שום דחי' ואמתלא שבעולם. ואם לאו אזי רשות למוהר"ק וב"כ להוציא כל הנ"ל קרן ורווחים וכל הוצאות מאנשי ק"ק לבוב. יחידים ורבים בכל מקום אשר המצא ימצא. בירידים ושלא בירידים. בגליל שלנו וחוצה לה. אפי' בעש"ג ואף גם למסור כל הכתבים שלו ליד הגדולה להוציא לכל אות נפשו ורצונו הטוב. ועכ"פ כל זמן שלא יתפרע כל חובותיו הנ"ל א"צ ליתן לשום נתינה שום פרוטה. הן קאמפטיש כסדרן ושלא כסדרן. הן פרדאן. הן לעניקש. הערכות וכל מיני נתינה שבעולם דשכיחי ובלתי שכיחי כל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב. באופן שאל ישמע קול נוגש בביתו וברשותו לבקש ממנו נתינה שום פרוטה עד שיתפרע כל החובות הנ"ל קרן ורווחים. וכל הוצאות מחמת עיכוב הפרעון הנ"ל. וכל דין תורת נאמנות למוהר"ק וב"כ וי"א בלי שום אלה ושבועה וג"ש וק"ח והד"ר וכל בד"צ שבישראל יעמדו לימין צדקו של מהור"ק וב"כ וי"א הנ"ל. וכשישלמו הקצינים מנהיגים הנ"ל איזה סך מחויבים מהור"ק לכתוב קבלה על גוף הפס"ד הנ"ל. כ"ד אלופים קצינים מנהיגים רוזנים ד"א

1 עי' וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 13¹² (= "תרביץ", שנה ח', 196).

2 השוה לעיל ע' 274, הערה 4.

בוועד קודש יום ו' טו"ב מרחשון תע"ח לפ"ק ביערסלב. ואין להוסיף ואין לגרוע מן הכתבים והזכיות שביד מהור"ר שט"ח ופסקים מחוייבים לשלם לו; מרחשון תע"ח ביערסלב. הק' אברהם כהנא מקראקא מבורר מק"ק לבוב והגליל יצ"ו נפתלי הכהן

נאם הק' יהודה ליב חונה ק"ק קראקא והגליל

נאם הק' יעקב החונה בק"ק פוזנן והגליל יצ"ו

נאם הק' מאיר מלובלין חונה בק"ק אפטי

ונאם שמואל מרגליות מקראקא מגליל חעלם יצ"ו

נאם הק' יצחק אייזיק חונה בק"ק טרניגראד

הק' יצחק חזק רופא¹

שמואל הקטן מלאדמר חונה בק"ק קרעמניץ והגליל יצ"ו²

יעקב אברהם מזאלקוי פ"ה דד"א יצ"ו

ונאם משה בן א"א מהור"ר שלום הלוי זלה"ה יאליש³ מקראקא

ונאם הק' שמעון בלא"א הרב מהור"ר יהודה ליב זלה"ה יאליש מקראקא

אורי שרגא במוהר"ר יחיאל⁴ ז"ל ליפשיץ מפוזנן

ונא' הק' יצחק בהגאון מהור"ר יעקב יצ"ו מפוזנן

ונאם הק' אברהם ר' איסרלש מלובלין

ונאם שמעון ר' יוסף נוחש מלובלין

ונאם הצעיר אברהם בלא"א מהור"ר מאיר ז"ל מאוסטרא

נאם הק' דוד טעביל בהרב הנגיד מהור"ר אפרים פישל מלאדמר⁵

ונאם יצחק המכונה אייזיק בהג' [מ' עזריאל זעליג]⁶ זצ"ל מקאליש

ונאם הק' שמעון בא"א הרב מהור"ר זצ"ל אויערבך מקראטשין⁷

ונאם צבי הירש ר' זעליג[ש]⁸

1 בר' שמואל זיינוול. מכונה Fortis. כנראה יהודי איטלקי. ישב בלבוב, ירוסלב, ואחרי כן קנה לעצמו בית ברישא והשתקע שם כרוסא ביתם של הנסיך לובומירסקי ברישא והגרף פוטוצקי בליוענסק. משנת 1671 נמנה בין משרתי המלך. בצבוריות היהודית מילא תפקידים חשובים. היה גם פרנס ועד ד' ארצות. עי' בלכן, VI, EJ, 1035, ונוסף לביבליוגרפיה שצוינה שם גם: ניסבויים, 101-102; כהן-צדק, "מאסף" תרס"ב, 135; ברסון, Dyplomatarysz, ע' 164, 229; שטיינברג, Żydzi w Jarosławiu, 41; ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', 55; ברילינג, JFF, 1930, 680, 684.

2 בר' אפרים. עי' פרידברג, תוה"ד העברי בפולניא, ע' 98. חתום גם בהתועדות גליל וואלין שנתקיימה בשנת ת"פ בקאזין. השוה הסכמה לס' עטרת צבי מאת ר' צבי הירש בר' עזריאל, יעסניץ תפ"ב.

3 ווטשטיין, תולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', ע' 53, מביא חתימה זו בלי הכינוי יאליש.

4 נדפס בטעות חייא ותיקנתי לפי ווטשטיין, שם.

5 בחשרי תפ"ו נזכר כאב"ד דק"ק לאקאטש ונאמן דגליל וואלי. עי' מאהלער, היסט. שריפטן, כרך ב', 648. השוה גם הורוויץ, כתבי הגאונים, 64; כיו"פ, ח"א, פ'. 6 ההשלמה לפי סעיף תקס"ו לעיל.

7 השוה הורוויץ, כתבי הגאונים, 132. 8 מחלמא. השוה להלן סעיף תקע"ו.

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 14-15 (= "תרביץ", שנה ח', ע' 199); מתוך פנקס הקהל בקראקא (העתק ווטשטיין). על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "העתקתי אות באות מגוף הכתב וחי הגאונים והרבנים ומנהיגים נגידים. נאם הצעיר באלפי ישראל באיא החסיד מוהרר יעקב משה ליברלש שמש בביהכ"ז הישנה. נאם שמואל הקטן שמש בביה רא"י זצ"ל. החתימות פורסמו גם ע"י ווטשטיין עצמו. תולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', ע' 53. ח. נ. דעמביצר, שראה אף הוא את התעודה בגוף הפנקס, ציין בכירם, ח"א, דף פ', גם את מראה מקומה: "פנקס הקהל של הרה"ג מו"ה יהודה מלבוב ספרא מתא דפה בדף ר"ב ע"ב".

תקסח. ע"ד שתבע כבוד הרב המה"ג מוהרר"י יפ"ת אב"ד ור"מ דק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו את האלופים ויחידים דק"ק פרעמסלא מחמת הפ"ד שבידו מכבוד האלופים ריונים קצינים בצירוף הגאונים דד"א יצ"ו הנכתב ונחתם ביום ה' ב' חשון תעח"ת² ושם נאמר באריכות שהברירה ביד כבוד הרב ה"ה הנ"ל להיות אצלם להשתמש בכסא דמוקרא הרבנות דק"ק הנ"ל והגליל עד תשרי תפ"ה לפ"ק באופנים המבוארים שמה באריכות, והם סרבו ולא רצו לקיים האופנים הנ"ל המבוארים שם וגזמו בשפת יתר והפערת פיהם ושאר העברת דרכם על הרב ה"ה הנ"ל. וודאי באם שהרב ה"ה הנ"ל רצה לירד לעמק יהושפט עמהם היינו מפלשים אחריהם במדת הדין, אך שהרב ה"ה נפשיה לשלמא נקיט ולא רצה למתוח אותם על עמוד הדין מכמה טעמים נכונים. בכך זאת אשר יצא מאתנו שהפסק הנ"ל שביד הרב ה"ה הנ"ל הוא בתוקפו וגבורתו לבל יפול דבר ארצה והרב ה"ה הנ"ל בחר לעצמו הברירה לפנינו להשתמש בכתר הרבנות באופנים המבוארים שם ולא יועיל שום עד או עדים או שום בריה בעולם שמחל להם איזה מחילה בנידון הנ"ל, כי אם דווקא בכ"י וחי הרב ה"ה הנ"ל ומקוים בח"י סופר דווקא כאשר יש בידו מב"ד דק"ק פרעמסלא שנכרו ברבים כנ"ל.

ומעתה באם שיעבירו האלופים ויחידים הנ"ל את הדרך נגד הרב ה"ה ונגד הפס"ד שבידו, להתהפך בתחבולות בעש"ג או להטרידו בשום טרדה בעולם ע"י השררה יר"ה יהיו נלכדים במצודת החרמות ושמחות. וכל רב ומ"ץ אשר ישא לשוא נפשו להחזיק ברבנות הנ"ל או שיעשה איזה פעולה לא צודקת לגרום לכבוד הרב ה"ה הנ"ל איזה פחיתות כבוד אף חצי נזק צרורות בעניני הרבנות הנ"ל הרי הוא מוחרם כמוהם וכל הוצאות והזיקות ושט"ח וחוב ממון שביד הנגיד הרופא מומחה גר"ו³ ושביד הרב המאה"ג מוהרר"פ הנ"ל הכל מיד הרב ה"ה הנ"ל יבוקש. זולת שלא יקובלו ולא יצורפו מנהיגים ויחידים ק"ק הנ"ל לשום דבר שבקדושה הן לשיבת ארצות והן לשמאות, ושום א' מבני הגליל חלילה להם לעמוד על הזמנתם בשום ענין בעולם. וגם מ' התקשרות בשבועות חמורות שביד כבוד הרב ה"ה הנ"ל ג"כ לא רצה הרב הנ"ל לשפוט עמהם כעת מחמת טעמים הכמוסים. עכ"פ התקשרות הקודמים ופסקי שביד הרב מוהרר"פ הנ"ל הם בתוקפם וחזקתם ולא יוגרע כחם מחמת מה שלא רצה הרב לשפוט עמהם כעת. וגם תוקף

1 = ר' אייזיק ר' יעקלש. 2 השוה לעיל סעיף תקס"ו.

3 ר' יצחק חזק (פארטיס). השוה לעיל ע' 277, הע' 1.

גזירתנו על הסופר דד"א יצ"ו שיחקק הפסק הנ"ל בפנקס ד"א יצ"ו כדי שיהא גלוי לכל העמים ומעשה ב"ד הגדול כזה קלא אית לי, כדי שיהי' למשמרת לדורות לכסות עינים לכל עיני השומעים. ורשות ביד הרב ה"ה הנ"ל להכריז הפסק הנ"ל בכל בתי כנסיות ויקוים בכל תוקף ועוז וחרמות ושמחות ובקנס עצום לפד"ש, זולת ש"ע המבוארים בהפסקי' הקודמים. וכל הרבנים המופלגים שבכל עיר ועיר ופלך ופלך בצירוף המנהיגים וביחוד כל קהלות ויחידים דהגליל הנ"ל, תוקף גזירותנו שיעמדו לימין צדקו של הרב ה"ה הנ"ל באם שיעבירו עוד דרך המלך מלכו של עולם נגדו, וכל הכתבי' הסותרי' לכתב זה הכל למג"ס יוחשב ובטילים כחרס הנשבר שאין בו ממש, ויקוים בכל תוקף ועוז.

כ"ד המאה"ג הרבנים היושבים כסאות למשפט ונבחרו משלחן מלא בנידון הנ"ל. היום יום ב' כ' חשון תע"ח"ל בוועד קדש פק"ק יערס לב יצ"ו.

הק' אברהם כהנא מקראקא מבורר מק"ק לבוב והגליל יצ"ו

נפתלי הכהן הק' יהודא ליב חו' בק"ק קראקא והגליל

הק' יעקב החו' בק"ק פוזנא והגליל יצ"ו הק' מאיר מלובלין חו' ק"ק אפטא

הק' שמואל מרגליות מגליל העלם יצחק אייזיק חו' בק"ק טרניגראד

אף שהרב המאה"ג הוא בעל דודתי לאפוזי גברא ולחזק החרם באתי על החתו' ג"כ

שמואל הק' מלאדמר החו' בק"ק קרעמניץ והגליל יצ"ו

תקע שופר, הוצ' פריימאן, ע' 16-17; הוגה על ידי עפי' גוף כהי' של פריימאן. אחר גוף פסהיד באה הערתו של הסופר: 'עפי' ציווי כתב בחי' רוזנים קציני' מנהיגי ארצות יצ"ו שהפסק הנ"ל יובא לדף שהוא בתוקפו, הובא לדף כגיל. ולראיה חתמתי הק' יוסף ספרא דמתא ק"ק לובלין ודד"א יצ"ו. אחרי שהוצא פסק הדין הנ"ל שלח ר' יהושע פייבל התראה לר' שמואל מסלאנים¹, שנחמנה לרב במקומו בפרעמסלא והגליל, וזו לשונה בקיצור: — — — צר לי צר שנלכד מעכ"ת במצודת אנשי בליעל — — — ועיניו כעין הבדולח תחונה מישרים העתקות מגוף הפסקים הנזמצי' וישמר שלא ילכד ברשתות החרמות ושמתי' הנכתבים עפי' האמת והיושר ואל יפתהו המפורסם משה ר' יחיאל ש כי היא לא תצלח — — — וחלילה חולין הוא לשנות אף קוצו של יוד של הפסקי' הנ"ל. — — — ומחמת אימות השררות וגיוומי' של הקרית' חייבת' איני מתירא כי מבואר בפסקי' שהם מחויבין להשיג כתב מסימיק ווישני' ומן הוואיוודי יריה ומן הנראד [גרעד], אלא החכם עיניו בראשו שלא יפזר ממונו של יושר לקנות בהם עבירות חמורות על שעה קלה, כי החוב קרן ורווחים עולה לסך כ"ב אלפים מפריצים עריצים בשבועות חמורות אשר ירא' בכתב וגופי פולש. ע"כ הנני מתרה בו — — — וודאי גם הנגיד החכם השלם הרופא מומחה גר' יכתוב אליו דברים נכוחי' — — — כי יד שיב הצעיר חזקיה יפית החבקי' פ' והגליל יצ"ו. האתראה נמסרה ע"י שני שליחים לרב הנ"ל ובית הדין דק"ק ירוסלב גבה ערות מהשליחים. ע"י תקע שופר, שם, ע' 18-19.

הרבנים ר' נפתלי הכהן, ר' יעקב בר' יצחק, וכן גם ר' משה בר' ישעיה הכהן² ר"מ דק"ק פרמסלא (האחרון ללא ציון המקום והשנה משה מפרמסלא בסעיף תקסיט) הסכימו בהתועדות ירוסלב הנ"ל, ביום א' י"ט מרחשון תע"ח. להדפסת הס' ברכת יעקב מאת ר' יעקב בר' ברוך מטיטשין, לבוב תקמ"ו.

1 הסכים לס' אלף המגן, חידושים על ד' חלקי שו"ע, זאלקווא תצ"ב. ע"י לוח"ו, 18; וינער, קהלת משה, סי' 678.

2 מחבר ס' פני משה על אגרות הש"ס, ווילהרמסדארף תע"ו. בן אחיו של ר' נפתלי כ"ץ בעל סמיכות חכמים. לפני כן היה אב"ד בק"ק מעיבות.

תקסט. "בהיות כי ראה ראו ראשי הגליל פרמסלא ותושבי העיירות והכפרים השייכים לגליל זה את הנהגת גליל פרמסלא הנ"ל שאינם מתנהגים כראוי ולא יצאו עד עתה ידי חובתם בפרעון כרגא דמלכא מחמת סדריהם הרעים ועל כן נחרב הגליל הנ"ל ושקוע בחובות, בכן באו [ראשי] הגליל הנ"ל לפנינו ובקשה בפייהם לעשות להם סדר ומעמד נכון ולעשות חלוקה ביניהם כמה מחויבת כל עיירה ועיירה לשלם מדי שנה בשנה לכרגא דמלכא. והנה נתבררנו אנחנו הח"מ ע"י גליל פרמסלא הנ"ל מתוך כל ההתועדות דד' ארצות לפקח ולעשות להם סדר נכון בעיני המס הנ"ל. וזאת אשר מצאנו בצדק וביושר על פי ה': ק"ק ליזענסק וסביבותיה הכפופים לק"ק ליזענסק מחויבים גם עתה כמו קודם לשלם 1,000 זהו' וחלילה לגרוע, ועליהם לתת את הסכום הנ"ל בכל שנה ושנה כדי שיהיו מופרדים מגליל פרמסלא הנ"ל ועליהם תצא אסיגנציה בכל שנה ושנה. ועל פישל הנאמן דד' ארצות להשגיח שק"ק ליזענסק יהיו מופרדים מעתה בעיני כרגא דמלכא מגליל פרמסלא הנ"ל. כ"ד בהתועדות דהאידנא בירוסלב ביום ד' בכסלו תע"ח לפ"ק.

יצחק מפוזנא	שמעון מלובלין	יצחק מקאליש
שלמה מרישא	משה מפרמסלא	שלמה מטרנוגרוד

אף אנו הח"מ מאשרים את ההסכמה הנ"ל והפרדת ק"ק ליזענסק כנ"ל ולראיה באנו על החתום ביום ובשנה הנ"ל.

אברהם מבראד פרגס הועד הנ"ל	משה מקראקא	דוד בן פישל מלודמיר
יצחק חזק	מיכל מפרמסלא	

אף אנו בראותינו את ההסכמה הנ"ל ואת ההפרדה המנויה וגמורה ע"י כל המנהיגים דד' ארצות הננו, הרבנים, מחזיקים [אותה] בחתימת ידינו בשנה וביום הנ"ל.

אברהם אב"ד דק"ק ברוד	לייב אב"ד דק"ק קראקא	יעקב אב"ד דק"ק פוזנא
מאיר אב"ד דק"ק לובלין	שמואל אב"ד דק"ק הרובישוב	אייזיק אב"ד דק"ק טרנוגרוד

הנני מאשר את ההחלטה הזאת היום 15 ביולי 1718 (= ט"ז בתמוז תע"ח). יו"י פז'בנדובסקי שר-האוצר של המלכות.

Archiwum Głównie, בוורשה, ספרי האוצר I, מחלקה 65. כרך ב', דף 42-43. התעודה (העתקה מקוימת בעירית ליזענסק) נשתמרה רק בתרגום פולני ועתה הוחזרה על ידי למקורה העברי. הגוסס הפולני יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. ההעתקה שלפני היא מעשי ידי מר וורם מברוד שהזכירה גם בספרו DŻB, ע' 33. — החתימות, שניתנו כאן בקיצור, באו כולן (פרט לאחת) בסעיפים הקודמים של התועדות זו במלואן ועל כן לא ראיתי צורך להשלימן.

תקע. בהיות התקנה מבוארת בפנקסינו בועד ירוסלב 1692 וכתובה בפנקס הכללי דף 548 ובועד ירוסלב 1712 חזרו וקיימו את התקנה הנ"ל שישובים, כפרים ועיירות שאין להם בתי-כנסת והם קרובים שני מילין לקהלה בדה"ג מחויבים להיות מחוברים לאותה הקהלה לכל המסים והעסקים. בכן לפי תוקף התקנה הנ"ל הננו מחזיקים ונותנים תוקף לק"ק קראקא, שכל הכפרים והעיירות הקרובים אליה שני מילין מחויבים להיות שייכים לק"ק קראקא ולא לגליל, כמו כן אנו נותנים רשות לראשי מנהיגי ק"ק קראקא שיהא להם תוקף ועזו כלפי הכפרים והעיירות כמבואר לעיל והם רשאים להוציא עליהם אסיגנציות לסקרב ולמסים אחרים. והרשות נתונה מאתנו לעיירות. ולכפרים לעמוד כנגד הגליל הן בדיני ישראל והן בעש"ג כאשר הם שייכים רק לק"ק קראקא. והכפרים והעיירות הנ"ל חלילה להם להעלות על הדעת שהם שייכים לגליל בעונשים גדולים על כל המוחה והמעכב. ואנו מאמצים את ידי ראשי מנהיגי ק"ק קראקא לקיים את התקנה הנ"ל בכל תוקף וחלילה לשנות באשר הדברים נכונים ונכוחים לכל הקהילות. והרשות

בידי ראשי המנהיגי ק"ק קראקא להכריח את הכפרים והעיירות לציית דין עם"י הזמנתם ללא שום אמתלא בקנסות גדולים ובחרם ועליהם לקיים את כל הג"ל. לראיה באנו על החתום בירוסלב ביום 23 בנובמבר 1717 (= י"ט בכסלו תע"ח).

יעקב אברהם מזאלקווי פרנס ועד ארבע ארצות	ליבוש בן חיים מפוזנא ¹
יצחק בן האב"ד ² מפוזנא	חיים מלבוז ³
אליהו בן אברהם מלבוז	אברהם בן איסר מלובלין
אברהם בן מאיר מאוסטרא	דוד יעקב ⁴ בן אפרים מלודמיר
מיכל מפרעמסלא	משה מפרעמסלא

שלמה בן משה האב"ד מרישא

אנחנו חז"מ מאשרים את ההחלטות הנ"ל שנתייחדו על ידי המנהיגים של הועד הראשי שהן נכוחות ויש לקיימן וחלילה לשנות. כ"ד בירוסלב ביום 23 בנובמבר 1717 (= י"ט בכסלו תע"ח).

אברהם מקראקא מבורר מק"ק לבוב והגליל נפתלי האב"ד
יעקב אב"ד דק"ק פוזנא והגליל

ארכיון הקהל בקראקא. הכותרת הכתובה, ככל התעודה, פולנית אומרת: "העזקה של תעודה מקהל קראקא מתורגמת מישראלית לעברית". הנוסח העברי הנתון לעיל הוא תרגום מן התרגום הפולני. — הנוסח הפולני יבוא במדור התעודות הלועזיות. השוה גם בלבן, Studja Historyczne, ע' 153.

תקעא. על פי שני פסקי-דין של בית-דין האוצר (Trybunał Radomski) משנת 1718 מחויב ועד ארבע ארצות, שיתוועד במשך השנה, "לערוך חלוקה צודקת של מס הגלגולת היהודי; בס"ה צריך מס הגלגולת לעלות לפי הקונסטטוציה — — 200,020 פל". בפסקים מדובר על איסור ששרר בענייני מס הגלגולת וביחוד על מעשיהם של ראשי-מדינה ש"השתמשו בסכומי המסים שקיבלו מהיהודים העשירים לצרכיהם הפרטיים ושמום בכיסם, הטילו יותר מדי מסים על היהודים העניים והגישו לממשלה חשבון לא נכון של הכסף הנגבה". על כן ניתנת הפקודה "לקבוע לכל יהודי המלכות, הן פולין-קטן והן פולין-גדול, חלוקה צודקת של המס secundum praescriptum novellae legis ואת חשבון החלוקה של המסים הרגילים אשר יערך בירוסלב יש להגיש עד ה-1 באבגוסט 1718 (= ד' באב תע"ח) לאוצר המלכות⁵. "את חשבון החלוקה יש לערוך כך שהערים אשר בהן ישולם כסף לצבא יצוינו בבירור. באי-כוח החוגים היהודים מחויבים לסדר את הפרעונות בעצם ידיהם". "מס הגלגולת היהודי צריך להיפרע, כמקובל, בשלושה שנים: 1 ביאנואר, 1 במאי ו-1 באבגוסט".

שיפר, היסט. שריפטן פון יוויא, כרך א', ע' 88; על סמך Acta Commisarialia Regni Radomiensia, 1718, כרך 10, ע' 33-34, 615-617 (Archiwum Główne) בוורשה). באותו מקור נזכרים בקשר עם ישיבות הועד התאריכים 1 באבגוסט וא' סבת. — חשבון החלוקה שנערך בשנת 1718 בירוסלב (Tariffa Jaroslaviensis) נזכר גם בפסקי-דין של בית-דין האוצר משנת 1719 בקשר עם ענין של קהלת דאברין. ע"י שיפר, שם; על סמך A. Comm. Radom, 1719, כרך 11, ע' 453.

1 יהודי בשם Löbel Jachim מפוזנא נמנה בין באי היריד בברסלא בשנת 1697. ע"י ברילינג, JFF 1930, 683.
2 בנוסח הפולני: Rabinowicz. הרי הוא ר' יצחק בהגאון מ"י מפוזנא החתום בשנת תע"ח גם בסעיפים הקודמים.
3 דיין גדול בלבוב דחוף-לעיר. השוה אנ"ש, סי' קס"א. 4 צ"ל: דוד טעביל, השוה סעיף תקס"ו.
5 ואמנם באלול תע"ח אנו מוצאים בוורשה משולחים מהקהלות בענייני החשבון לסקארב. חשבון גליל לובלין שנערך ע"י המשולחים מקהלות הגליל "שהי' בעת החשבון פה ווארש' היום יר' ב' ט"ז אלול תע"ח", פורסם ע"י מאהלער, היסטארישע שריפטן פון יוויא, כרך ב', ע' 639.

תקעב. שלו' למר ולתורתו, אין חקר לתבונתו, זרע קדש מחצבתו, הרב ה"ה המו' מ' שמואל יצ"ו אב"ד ומ"ץ דק"ק סלאנימ'.

הנה קול שאון מעיר, ואבן תזעק מקיר, והיום קובל על מעכ"ת הרב המאה"ג המופלג נ"י ע"ה מוהר"ר יפ"ת אב"ד דק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו ע"ד גודל העברת הדרך המלך מלכו של עולם מהרבנות דק"ק פרעמסלא, שהמציא א"ע להלכד במצודות החרמות והשמחות המבוארי' בפסק המאה"ג הרבנים דד"א יצ"ו הנכתב והנחתם ביום ב' כ' חשון תע"ח² כאשר עיניו יחזו מישרים העתקות מגוף הפסקי' עם התראות דמע"ל. שומו שמים על זאת, כי לא נשמע ולא נראה כזאת בישראל לרדוף בכל כח אחר בולמוס תאות המושל באיסור גדול כזה, וביחוד נגד בר אבהן ובר אורין ותמים במעשיו אשר חכמה וזקנה יש כאן. גם הנגיד הקצין החכם השלם מוהרי"ח³ רופא נר"ו מעורר דיני דינים [ע"ד] מעותיו, כפי השטרות שבידו כמבואר בפס"ד ההוא, ומי יוכל לאסום אזנו משמוע זעקתם כי רבה היא בדבר אמת ויושר במקום חלול השם הגדול כמפורסם, בכך אחת דתו שנלכד במצודות העונשים המפורשים בפסק המאה"ג רבנים הנ"ל ומי יבוא אחר המלך מלכי רבנן לשנות שינוי כל דהו מכל הדברים הנאמרים באמת וחומר העונשים ומי יוכל לדונו לכף זכות. ומצאתי א"ע מחויב בדבר לאפרושי מאיסורא ואיני כמוסני] על דברי חכמים וגזירתם הנ"ל, כי אם לחזק דבריהם בכל תוקף ועז, ורשות להרב ה"ה מוהר"ר יפ"ת ולהנגיד הקצין הרופא הנ"ל לעשות ככל משפט הכתוב בפס"ד הנ"ל ולפרסם החרם בכל בתי כנסיות שבכל תפוצות ד"א יצ"ו אף ע"י עצמם ושליחם כמותם, ועל המוחה ומעכב יחולו כל העונשין הכתובים בפס"ד ההוא. וגזירתי בתוקף אומץ כח ועז ותעצומות ויד התקיפה ומטה מושלים דד"א יצ"ו והמאה"ג הרבני דד"א יצ"ו להזהירו על כל הנ"ל. והחכם עיניו בראשו ויבין אחרית דבר מראשיתו כי היא לא תצלח. כ"ד לאהבת האמת ולהרחיק מאיסור כולל ואיסור מוסיף וחלילה לשנות. כ"ד הנגיד והקצין אביר הרועי' פ"ה דד"א יצ"ו יום א' יו"ד אדר שני תע"ח⁴ פק"ק לובלין יצ"ו.

נאו' אברהם הק' בלא"א הרב הגדול מ' ישראל איסרל זצ"ל פ"ה דד"א יצ"ו **תקעג.** שלומיכם ישגא לחדא ה"ה האלופי' ראשי' מנהיגי' הקהלות דגליל פרעמסלא בצירוף מנהיגי' יחידי סגולה דהגליל הנ"ל עם האלופי' מנהיגי' ויחידי סגולה דאיכלום סאמברצינזע ובראשם הרבנים המופלגים דקהלות הגליל הנ"ל יצ"ו.

מה נדע אשר לא תדעון מכ"ת את תוקף הפסקים, אמיצי כח וחזקים, כראי מוצקים, שביד הרב ה"ה מוהר"ר יפ"ת אב"ד דק"ק פ והגליל יצ"ו מהמאה"ג הגאוני' הרבנים דד"א יצ"ו הנכתב ונחתם ביום ב' כ' חשון העבר⁴ בנדון הרבנות דק"ק הנ"ל כאשר לנגדכם יישירו עפעפי ההעתקות והתראות מגוף הזכיות של הרב ה"ה שהועתקו

1. = יהושע פייבל תאומים. 2. הוזה לעיל סעיף תקס"ח.

3. = מוה"ר יצחק חזק. 4. סעיף תקס"ח לעיל.

במע"ל אשר כל השומע תצילינה שתי אזניו. בכך תוקף גזרתי בתוקף אומץ כח ויד התקיפה ומטה מושל של רוזני ד"א יצ"ו שתזהרו בפס"ד ההוא מהמאה"ג כגחלי אש לבלתי לשנות מכל הפס"ד ההוא אפילו כקוצו של יו"ד לבל יפול דבר ארצה. ותעמדו בעזרתו לכל מה שיצטרך, והכותב מזרז במקום שיש חסרון כ"ס, ואין בכלל אלא מה שבפרט, אשר כבר נטרתם כרמו של כבוד הרב ה"ה הנ"ל כפי הכתבים שבידו שראינו שהועתקו במע"ל, כאשר התחייבתם א"ע לעמוד בעזרתו בגופכם ובממונכם כמפורש באריכות. ע"כ תחושו לעצמיכם, ובין תבין אשר לפניכם וחלילה לסור ימין ושמאל מכל דברי הפס"ד ההוא מן המאה"ג רבנים דד"א יצ"ו בעונשים חרמות ושמחות על כל העובר אחת מכל פרטי אופנים המפורשים בפס"ד ההוא, לבל תלכדו במצודות העונשים ותכנסו תחתם לשלם כל החוב, ותשלומי הוצאות והזיקות של הרב המאה"ג הנ"ל עפ"י תיקון ד"א יצ"ו ולעקל אתכם בכ"מ אשר המצא ימצא אתכם ורכושכם. כ"ד הנגיד והקצין אביר הרועי פ"ה דרוזני ד"א יצ"ו. יום א' י' אדר שני תע"ח"ל פק"ק לובלין.

אברהם הק' בהרב הג' מוהר"ר ישראל איסרל זצ"ל פ"ה דד"א יצ"ו תקע"ד. אל האלופי המסובלים, בכל מדע הם משכילים, מנעוריהם כנטיעים מגודלים, פרי קדש הלולים, אהו' הקצינים היושבים בשבת תחכמוני, שומרי אמונים, ראשי ומנהיגי ק"ק פרעמסלא יצ"ו בצירוף ה"ה מוהר"ר שמואל אב"ד ור"מ דק"ק סלאנימא יצ"ו.

מי יעצור כח ומי יוכל להתאפק במילין בנדון צעקת וקול יללת כבוד הרב המאור הגדול המופל' מ' פייביל אב"ד ור"מ דקהלתכם והגליל יצ"ו, שאחר כל הטרחות והטרדות והתחבטות והתלבטות שלו, הפס"ד שהוחרץ מפי המאה"ג רבנים ומ"צ דד"א בוועד די ערסלב העברו, ואחר כל החרמות והשמחות המפורשים בפס"ד ההוא, אינם משגיחים כ"ת לקיים ואינם חשים ביקרא דגדול בישראל כמ"ב ומשום לתאי ידי', וכן לא יעשה. והן אמת נעשתה הטובה הזאת לכם מרוזני ד"א שהיו בראדום² ועשו לפני משורת הדין ונתנו להמשולחין דקהלת' שם כתב שכבוד הרב המאה"ג מהר"פ ירשום על רשימה כמה וכמה רבנים, וכ"ת יבחרו מהם שלשה או חמשה רבנים שיוכשרו בעיניהם³, וכ"ת יאספו אותם על הוצאתיכם לאיזה מקום מוכשר ומיוחד שישפטו הם. והוסיפו עוד להגדיל חסד עם רום כ"ת שניתן לכ"ת ארכא וזמן רב עד ר"ח מנחם העבר. וגם זה לא נתקיים והי' מהראוי להזדקק לו כהיום לחרוץ דין הקשה אשר לא קיימתם הפס"ד דהמאה"ג דד"א יצ"ו ובפרט שנכשלתם כ"ת בחרמות ושמחות ההם. אמנם זה דרכנו להתנהג חסד חנם להזהיר גם בשעת

1 סעיף תקס"ח לעיל. 2 השהו לעיל סעיף תקע"א.

3 הרשימה נמסרה לר' שמואל ערב פסח תע"ח והיא מונה ארבע עשרה מעמדים. עי' תקע שופר, הוצ' פריימאן, 21.

מעשה אף שהזהרנו קודם המעשה וזה חסדינו עוד לפני ולפנים משורת הדין והגנו נותנים לכ"ת עוד לפני ולפני משורת הדין ארכא, עכ"פ לא יאחר עד קודם ר"ה הבע"ל מחוייבים כ"ת לקיים תיכף בלי שום פ"פ ואמתלא, ועכ"פ ביני וביני חלילה להרב מהר"ש אב"ד דק"ק סלאנימא לנהוג רבנות בקהלתכם. ומכ"ש באם ח"ו לא יעשו כ"ת עם האב"ד שלכם מהר"פ עכ"פ מהיום עד קודם ר"ה הבע"ל או שיוחרץ הדין ולא תקיימו אזי רשות להרב המאה"ג מהר"פ לצאת לקראתכם עד מקום שידו מגעת, אפי' בעש"ג, להוציא חובו, והרבנות שלו בתקפו לכל החלוקות כבוד ולכל הכנסות הרבנו, ומעות חופה בכל הגליל ובכל ענין, ולהרב מ' שמואל אסור הרבנות דקהלתכם לגמרי ומחוייב תיכף ומיד לעקור מקהלתכם וכבוד הרב המאה"ג מהר"ש מוזהר מפינו באם לא יקיימו קציני מנהיגי ק"ק הנ"ל כנ"ל, אזי מחוייב הרב מהר"ש הנ"ל לעקור מק"ק הנ"ל ולפנות משם לגמרי. ובאם ח"ו וחלילה יאמר הרב מהר"ש נואש, אזי ידע נאמנה שבמקום חלול השם לא נחלוק לו כבוד ויוכרו עליו חרם בקול רם בכל הגלילות ואידך פירושו ועונשו יזיל ויגמור. אמנם בטוחי אנחנו בהרב ה"ה מהור"ש שיחוס על כבודו ויזהר בדברינו אלה כנחלי אש כראוי לכמ"ב. ובמנהיגי דק"ק הנ"ל אנחנו מזהירי שנית שיזהרו מאד בתוקף גזירותינו לבל יפילו דבר ארצה ולשומעי יונעם.

כ"ד אלופי הקציני רוננים מנהיגי ד"א יצ"ו הנועדים פה בעסקי רוזני ד"א היום יום ד' ז"ך מנחם תעחי"ת לפ"ק פה ק"ק לענטשנא.

נא אברהם הק' בלא"א הרבה"ג מוהר"ר ישראל איסרל ז"ל מלובלין פ"ה דד"א יצ"ו נאורי אורי שרגא במ' יחיאל מפוזנן

נאורי שמעון ר' יוסף נוחש

נאורי יקותיאל לאזול מרגליות מלבוב

הצעיר יהושע העשיל בהמאה"ג מוהר"ר מאיר יצ"ו מלובלין

הקטן יצחק במוהר"ר בנימין וואל' ז"ל מטיקטין¹

תקעה. שלומכם ישגא לחדא אהו' האלופי' חכמים כסופי' ראשי מנהיגי הקהלות דגליל פרעמסלא והגליל יצ"ו וביד כבוד המכובד המפורסים החכם השלם רופא מומחה לרבים מוהר"ר יצחק חזק [מ]להתאפק מלורז אותם במקום שיש חסרון כיס וביחוד חלול השם כמבואר באריכו' בפס"ד ובחרמות ושמחות המפורש' שם. וכבר מכ"ת מוזהרים ועומדים שם בכתבים הראשוני' שהחזיקו את אנשי ק"ק פרעמסלא בחרם ושלל לעמוד על הזמנתם ולפ"ד כבוד הרב ה"ה הרופא הנ"ל שאיזה יחידים וקהלות המתרשלים בדבר וכן לא יעשה להקל ח"ו בחרמו' ושמתו' במקום ח"ה הגדול כזה. היחתה איש ע"ג גחלים בוערים ולא יכוה. וכבר עשינו לפני משורת הדין ונתנו כתב בראדום להרחיב הזמן לק"ק פרעמסלא עד ר"ח אב העבר באם יש להם איזה

1 בחעודה משנת תס"ז בפנקס הקהל בטיקטין דף קמ"ו [ק"י] נזכר שטח קרקע שעבר לרשותו.

ראי' וזכות לסתור הפס"ד דהמאה"ג הרבנים דד"א שיאספו את הרבנים המפורשי' ברשימה שביד כבוד הרב הנגיד הרופא המומחה על הוצאותיהם, ולא נעשה דבר. ובלאו הכי התחייבתם עצמיכם לנטור כרמו של הרב המאה"ג מוהרר"פ הנ"ל כפי התקשרו' בח"י ממש. ומה גם שנפסק באם תעברו כ"ת מידכם יבוקש כל החובות, הדבר כמו זר נחשב. בכן באנו לזרז את כת"ר בוריוות נמרץ, ולא כמוסיפים על דבריהם רק להחזיק ולאמץ כח של המאה"ג רבני ד"א יצ"ו שתתנהגו ותעשו ככל משפט הכתוב בפסקים הראשונים שביד הרב המאה"ג הנ"ל והמרומ' הגדול מוהרר"ר יצחק רופא הנ"ל. ואין אנו תופסין כ"א בכבוד הרבנים המופלגים אשר עליהם מוטל לעמוד בפרץ הנ"ל ולהסיר כל מכשול ולזרז את עם ה' אלה, כל בני הגליל יצ"ו, שלא יקילו בחרמו' ושמתו' ולא יכשלו ויעשו גם מצוה להציל לעשוק מיד עושקיו. ויזהרו מאוד בהעונש שבידם למחות ואינם מוחים. ומכ"ש שילכדו ח"ו וחלילה בעונש החרמו' וברשתו' עונשי תשלומי החובות והוצאות והיזיקות ע"פ התיקון דד"א יצ"ו. ופן ח"ו יעשן אף ה' על מי שבידו למחות. אמנם בטוחי' אנחנו בכבוד הרבנים יראי ה' וחושבי שמו, שיהי' חרדים ועצבי' לכבוד הרב המאה"ג הנ"ל, אשר כל הנוגע בזיו איקונין שלו כאלו סוטר לועז, ויזהרו לשמור בכל תוקף ועוז המפורש בהפסקי' הנ"ל. ע"כ יהיו דברינו המעטים מחזיקים כמרוכים, והיה זה שלום לאוהבי ה' והחרדים לשמוע בקול דברי אלקי' חיים ולהקשיב בקולנו.

כ"ד אלופי' קציני' רוזנים מנהיגי ד"א יצ"ו הנועדים בעסקי ד"א יום ד' ז'ך מנחם תע"ח פק"ק לענטשנא.

ולית דין צריך בשש שכל בני הגליל ובייחוד אנשי סאמברציזנע מחוייבים לשמוע בקולנו לנהוג רבנות דהמאה"ג מוהרר"פ לכל הכנסות ומעות חופה בכל הגליל יצ"ו. י"י הנ"ל.

נאו' אברהם הק' בר"י איסרלש מלובלין פ"ה דד"א יצ"ו

ונא' אורי שרגא ב"מ יחיאל ז"ל ליפשיץ מפוזנ

ונאו' שמעון ר' יוסף נוחש מלובל'

ונא' יקותיאל לאזיל מרגליות מלבוב

ונא' יהושע העשיל בהמאה"ג מ' מאיר יצ"ו מלובלין

ונא' הק' יצחק ב"מ בנימין וואלף ז"ל מטיקטין

הסעי' תקע"ב-תקע"ה לקוחים כולם מחוך ס' תקע' שופר, הוצ' פריימאן, ע' 19-26 (= ספר היובל להרבב, ע' 431-438) והוגהו על ידי עפ"י גוף כתב ידו של פריימאן. השוה להלן סעי' תקע"ז-תקע"ח.

תקעו. קהל קראקא שילמה ע"ח מס הגלגולת לשנת 1718 5,174 זהו'; גליל קראקא-צוזמיר 28,353 זהו'; גליל רוסיא 45,845 זהו'; גליל פודוליה 6,045 זהו'.

בלבן, HŻK, II, 191; Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, ע' 4; על סמך כי אוסוליאנוס 279, ע' 106-82. והשוה גם לעיל סעיף תקס"ד.

שנת תע"ט

תקעו. שלום לאהו' האלופי' הקציני' ראשי הקהלות ומנהיגי ק"ק פרעמסלא יצ"ו בצירוף הרבני' החכמים השלמים אבות ב"ד נרם יאיר, בצרוף מנהיגי איקלום סאמברציזנא ושאר יחידי סגולה דגליל יצ"ו.

מה מאד אחזתנו פלצות על גודל חלול השם ועלבונה של תורה והעברת דרך המלך מלכו של עולם, אשר מעבירים אנשי ק"ק פרעמסלא והאיש אשר קבלו לאב"ד עליהם באיסורים כוללים ומוסיפי' נגד החכם השלם תם וישר מהרר"י יפ"ת אב"ד דק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו. וכבר נלכדו במצודות החרמות והשמטות, כמבואר באריכות בפסקים הראשונים אשר נשלחו לידם בקונטרסים ההענקות, והם אטמו אזנם כפתן חרש אשר לא ישמע לקול הורים ומורים. אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה אשר ממש התמכרו לעשות הרע בעיני אלקים ואדם. ומי יוכל להתאפק מלעצור במילין ע"ד הפרצה פרץ עז"ה בגדר היקף הכלל כאלו הותרה הרצועה ח"ו ולית דיין, כאשר מבואר בפסקי' הראשונים ומפורסם לעיני כל רואי השמש. בכן אנחנו מן המודיעים ומחדשים גזירות החרמות ושמטות על אנשי ק"ק פרעמסלא ועל הידוע ה"ה מסלאנימא שהם מנודים מקהל הגולה בכל החומרות. ותוקף גזירתנו נח"ש על כל אשר בשם ישראל יכונה, ובפרטות על כל אנשי הגליל פרעמסלא, הן יחידיים בצירוף הרבנים המופלגים אב"ד דכל קהלות הגליל יצ"ו להחזיקם בחרמות הנ"ל ולא לצייד לפניהם או לעמוד על הזמנתם, ולהרחיקם כוהמת הנדו"י, וחלילה לשנות בעונשים וקנסות עצומים לפד"ש בלי מחילה, עד שיקיימו הפסקי' שביד הרב ה"ה הנ"ל. וכדי שלא יהא הבירה בלא מנהיג, אנחנו נותנים תוקף ועוז ותעצומות להמאה"ג ה"ה אב"ד דק"ק לובלין וב"ד הצדק דייני גולה יצ"ו בצירוף הנגיד ומצוה הראש הפ"ה² והראש מוהר"ר שמעון³ לעמוד על משמרת הקודש לכוף כאגמון ראשם לעמוד הדת על תלה. וכל ק"ק אשר במדינתנו גזרתנו עליהם להעביר עליהם קול תרועת חרם בפרהסיא, ועל השמשים שבכל הקהלות וקהלות אשר דבר המלך ודתו מגיעים מגיע גזירתנו נח"ש לשמוע בקול הרב ה"ה הנ"ל להכריז החרם בלי שום שאלת רב או מנהיג ומושל בעולם. וק"ו ב"ב של ק"ו שרשות ביד הרב הנ"ל להחרימם ע"י עצמו כמבואר באריכות בפסקים הראשונים. וגם אנחנו מזהירים ומזרזי' עוד הפעם את הרבנים המופלגים ה"ה ואת כל אנשי הגליל מחמת הכנסת הרבנות של הרב ה"ה הנ"ל ומעות חופה הן מיחידיים וקהלות לשלמם להרב מהרר"י יפ"ת הנ"ל בלי שום פקפוק. וכאשר ראינו העתק התחייבות אשר התחייבו עצמם קציני

1 כנראה ר' יצחק אייזיק סג"ל בר' אריה יהודא ליב שנפטר בלובלין תצ"ה. עי' ניסבויים, 68; יגר שהדווא, 20-21; הורוויץ, כתבי הגאונים, 50-51; וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 61.

2 הוא ר' אברהם איסרלש מלובלין, החתום ראשונה על אגרת זו.

3 כנראה ר' שמעון ר' יוסף נוחש; אף הוא מלובלין. עי' ערכו במפתח.

מנהיגי הגליל בצירוף המשולחים רשום בכתב אמת בפנקס הגליל יצ"ו שרשות ביד הרב ה"ה מהורר"י יפ"ת להחרימם בעצמו ולמעבד דינא לנפשי על כל העובר על הפקודים. וחלילה לשנות ואל ידמו בנפשם להעלות על הרעיון לחשוב כתב זה למגילת סתרים שלא בפני הצדדים. אין זה כ"א זירו והתעוררות להרחיקם מעוול ועוות ולקיים את כל תוקף הפסקים הראשונים בלי דחי' ופ"פ בעולם. ומה גם אנחנו גוזרים לכבוד הבורא ית"ש שחלילה לשום אדם להרים ידו לסדר קידושין בכל הגליל מבלתי רשות והרמנא מהרב ה"ה מהורר"י יפ"ת. והפורץ גדר ישכנו נח"ש וחויא דרבנן דלית בה אסותא וכל מעשיהם של המנודים הנ"ל הן בפסקי דיני ממונות וכן בשאר ענינים מה שהפה יוכל לדבר כו' בטלין ומבוטלין עפ"י הדין והדת ש"ת. הכ"ד האלופי' רוזני קציני מנהיגי עדת ה' המאושרת דד"א יצ"ו בהתוועדות פה ק"ק לאשטצוב יצ"ו.

אכן אם יעקור הרב מסל' הנ"ל דירתו מק"ק פרעמסלא תוך שלשים יום בלי שום טענת אונס. הן מהשר ושאר דברים, אזי פטור מהחכם השלם מהורר"י יפ"ת הנ"ל, רק מחויב להחזיר לו כל הכנסות ודורנות שהיה לו משך ישיבתו שמה בק"ק הנ"ל. הכ"ד היום יום ה' כ"א טבת תעט"ל פה ק"ק לאשטצוב יצ"ו.

נאו' אברהם הק' ר' איסרלש מלובלין פ"ה דד"א יצ"ו

ונאו' אורי שרגא במהר"ר יחיאל ליפשיץ מפוזנן

הק' יהודא סג"ל לנדא מאפטא

צבי הירש ר' זעליגש מחעלמא

פנחס זעליג משעברשין²

תקעו. התקנה גלויה מבוארת חרותה על לוח פנקס דד"א יצ"ו. בדבר איזה חוב שיש לאיזה רב אב"ד דאיזה קהלה עליהם חוב ממון, באם ח"ו יעודר הרב ההוא או יעקור משם לאיזה מקום, אזי אינו רשאי שום רב לקבל הרבנות הקהלה עד שיסלק בראשונה חוב קרן ורווחים עד פ"א שיש להרב ההוא לו או לב"כ וי"א בלי שום דחיה וטענה ומענה בעולם. וכל העובר על התקנה הנ"ל הרי הוא מופרש ומובדל מקהל הגולה ומחויב לשלם קרן ורווחים עם כל הוצאות והזיקות וקנסות עצומות לפד"ש. ובאשר שהרב מהר"ר שמואל אב"ד מסלאנימא פגע באיסורי' כוללים ומוסיפי' וירד לתוך תחום של חבירו ה"ה החכם השלם תמים דעים מהורר"י יפ"ת אב"ד דק"ק פ' והגליל יצ"ו בעקיפין נגד הפסקים דהמאה"ג הרבנים דד"א יצ"ו בצירוף רוזני' מנהיגי' דד"א, וכבר נלכדו אנשי ק"ק פרעמסלא הנ"ל והרב מסלאנימא הנ"ל במצודות החרמו' ושממות בכל החומרות כמבואר שם בהפסקים באריכות, והם הקשו ערפם למול החרמות ושממות הנ"ל בנידון הממון אשר הם חייבים, כפי השט"ח אחד

1 בר' צבי הירש. עי' פרידברג, בני לנדא למשפחותם, 14: הורוויץ, 1930 MGWJ, 20.

2 בר' נפתלי הירץ אשכנזי. השוה להלן סעיף תקע"ה.

מסך שבעת אלפים קרן, ועוד שני שט"ח כ"א מסך אלף תשע מאות חמשה וחמישים זהו, אשר הם בעצמם נשבעו בנקיטת חפץ עד"ה בלי התרה והפרה כלל לשלם ולפרוע בלי פקפוק כמבואר באריכות. והרב ה"ה הנ"ל מסר בכתב' ומסירה עפ"י אופן היותר מועיל שט"ח עם כל הזכיות ערב סכות תע"ד להחכם השלם הנגיד הרופא מומחה מהר"ר יצחק חזק נר"ו וכבר נפסק מגאוני הארצות יום ב' כ' חשון תעתי"ת ל'ו, שמיד הרב אשר ישא לשוא נפשו להחזיק ברבנות הנ"ל כל שט"ח וחוב ממון שביד הנגיד הרופא הנ"ל מיד הרב יבוקש, זולת שגם הוא מוחרם כמוהם. והנה אחר זה בק"ק לענטשנא² יצאו כתבים ממנהיגי ד"א יצ"ו בנל] החומרות ועל הרב מסלאנימא הנ"ל ועל אנשי ק"ק פרעמסלא ובזהירות כל החומרות ועונשים לקיים כנ"ל והנה הם אוטמים אזנם משמוע בקול תרועת חרמות הנ"ל אשר לא נשמע ולא נראה כזאת. וגם לפנים משורת הדין נעשה להם באם שיש להם איזה דו"ד לסתור הפסקים הנ"ל אזי יקריבו טענותיהם לפני הרבנים הנרשמים רשום בכתב אמת קודם ר"ה העבר, ולא שתו לבם לכל אזהרות וחומרות. בכן אנחנו מן המודיעים שה"ה מסלאנימא הנ"ל הוא מוחרם בכל החומרות שבעולם בכל תפוצות הגולה עם אנשי ק"ק פרעמיסלא עד שיקיימו הפסקים הנ"ל. וה"ה הנגיד הרופא הנ"ל יוציא את חובותיו קרן ורווחים ממנו משעה ראשונה עם כל הוצאות והזיקות בכל מה דאפשר בד"י ובדא"ה מה"ה ומב"כ בלי שום פקפוק בעולם. ועל האלופי הקהלות ויחידי סגולה בצירוף הרבנים המופלגים דגליל פרעמסלא ואיקלום סאמברציזני תוקף גזירתנו נח"ש להחזיק את ה"ה הנ"ל ואת אנשי ק"ק פרעמיסלא בחרם חמור הנ"ל ולפרסם החרם הנ"ל בכל ערי וקהלות ישראל, ושלא לעמוד על הזמנתם בשום ענין בעולם. פן מידם יבוקש החוב הנ"ל להוציא מהם עפ"י תיקון ד"א יצ"ו. וכל הפסקים אשר יבואו על החתום הרב עם מנהיגי ק"ק הנ"ל בטלין ומבוטלין וכל הקודם לקרען הרי זה משובח כדין המוחרמים. וגם לזאת התרצה א"ע החכם הנגיד הרופא מומחה יצ"ו מרוב מדת טובו לפנים משורת הדין באם יש להם עוד איזה טענה ופ"פ לסתור הפסקים הנ"ל הבחירה לה"ה מסלאנימא עם אנשי ק"ק פרעמסלא לצי"ד תוך שני שבועות מעת מסירות הכתב הלז לידם לפני הרב המאה"ג אב"ד דק"ק לובלין בצירוף ב"ד הצדק דייני גולה דשם ובצירוף הנגיד הפ"ה והראש מהר"ר שמעון, וכאשר יצא מפיהם ע"פ הדין והדת ש"ת כן יקום. ואם לאו אזי החרם והכפיות במקומם עומדים וחלילה לשנות. ותוקף גזירתנו על כל המשמשים שבכל הקהלות ד"א יצ"ו לשמוע בקול ה"ה הנגיד הרופא יצ"ו להכריז קול תרועת החרם עליהם בלי שום שאלת רב או מנהיג ומושל בעולם בעונש העברת שירותם ונאמנותם ובקנס עצום על כל העובר על הפקודים האלה. ואל יעלה לשום אדם כח המדמה לאמר ולחשב כתב זה למגילת סתרים, כי הדברים כבר נתבררו בפסקים הראשונים ובפנקס דד"א יצ"ו. רק אנחנו מזרזים לדבר אמת להזהיר את

העולם שלא יכוו בגחלת מצודות החרמות, בפרט באם יש להם דו"ד לסתור יצי"ד בק"ק הנ"ל ע"פ הדין והדת של התורה. אכן באם הרב מסלאנימא יעקור דירתו מפרעמסלא תוך שלשים יום ולא יחזיק ברבנות הנ"ל מחמת שום טענת אונס והכרח עפ"י השררה יר"ה יהי' מה שיהי' אזי אינו מחויב לשלם השט"ח הנ"ל כ"א יחזיר שכר רבנות ודורות וכל הכנסות שהיו לו מעת היותו שם עד זמן עקירתו. והנגיד הרופא יוציא את מעותיו מבני הק"ק בכל מיני כפיות ונגישות ורדיפות כמבואר בכתבים הראשונים בלי פקפוק בעולם.

הכ"ד האלופים רוזנים קציני' מנהיגי ד"א יצ"ו היום יום ה' כ"א טבת תע"ט לפ"ק בהתועדות דק"ק לא שטצוב יצ"ו.

נאו' אברהם הק' ר' איסרלש פ"ה דד"א יצ"ו

ונאו' אורי שרגא במהר"ר יחיאל ז"ל ליפשיץ מפוזנן

הקטן יהודא סג"ל לנדא מאפטא

צבי הירש ר' זעליגש מחעלמא

פנחס זעליג בלא"א כמוהר"ר נפתלי הירץ אשכנזי משעברשין

הסעי' תקע"ז-תקע"ח לקוחים מתוך ס' תקע' שופר מאת ר' יהושע פייבל תאומים, הוצ' פריימאן, ע' 26-29 (= ספר היוכל להרכבי, ע' 438-442) והוגהו על ידי ע"פ גוף ההעתקה של פריימאן. השוה גם לעיל שנת תע"ח. לפי עדותו של השליח שמסר את מכתבי הועד למנהיגי פרמסלא, שניתנה גם היא בחוברת הנ"ל. "השיבו דרך דחיה: הלא יש לנו כמה קונטרסים מהרב המאה"ג מהררי יפית בנדון המשפטים האלה ומה לנו לעשות עוד".

תקע"ט. היות ומנהיגי היהודים לא מילאו אחרי הזמנת שר-האוצר ולא באו בשנה שעברה לוורשה, כדי לקבוע ולערוך, בהתאם להערכה שנעשתה בירוסלב, חלוקה צודקת של מס הגלגולת, וע"י כך נתקפחו כמה קהילות פרטיות בידי מנהיגי הגלגולת, לפיכך מצוה בית-דין האוצר שמנהיגי היהודים, הן של מלכות והן של הגליל, יבואו לוורשה ליום 20 באבגוסט 1719 (= ה' אלול תע"ט), בהתאם לכתב-המודעה של שר-האוצר ושם יקבעו את החלוקה של מס הגלגולת, בהתאם להערכה של ירוסלב, בנוכחות שר-האוצר או באי-כוחו. ועל מנהיגי היהודים לפרט בכתב-החלוקה את כל הערים והעיירות והמקומות שיהודים נמצאים שם מבלי להותיר אף אחד. וכן עליהם להודיע בפירוש שהצבא יקבל מעות היבערגי כסדרם. ומי שלא יופיע יבוא על ענשו.

שיפר, Komisja Warszawska, ע' 10 (= ספר היוכל לברודא, ע' 156); מתוך Acta Tribunalia Radomiensia, כרך 11, (שנת 1719), ע' 520/1. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תקפ. על פי תקנה של ועד ירוסלב (conventia Jaroslaviae constituta) משנת 1719 [?] שייך הכפר פשיסוחא לקהלת שידלובצי.

שיפר, היסט. שריפטן, כרך א', ע' 89; על סמך Acta Comis. Regni Radomiensia, שנת 1719, כרך 11, ע' 267-269 (Archiwum Głównie) בוורשה).

תקפא. "אנחנו הח"מ הנבחרים משלחן מלא רוזני' קהלתינו [סיקטין] יצ"ו לפקח עם האלופים המשולחים דק"ק אורלי יצ"ו עפ"י הכח והרשאה שבידם להערכת סכום משך שנתיים מפסח

תעטיית ל' עד פסח תפ"א לפ"ק והתפשרנו עם האלופי' המשולחי' דק"ק הנ"ל להיות הסכום שלהם מפסח תעטיית ל' עד פסח ת"פ לפ"ק סך שנים עשר מאות וחמשים זהו' וע"פ חשבון הערכה שנה זו יחשבו עם האלופי' הנאמני' דקהלתינו יצ"ו סך הסילוקי' לסקארב מק"ק הנ"ל לשנה זו עד פסח ת"פ הבע"ל. ומפסח ת"פ עד פסח תפ"א ל' ההערכה דק"ק הנ"ל תשעה זהו' חמשה עשר גדו' לכל מאה המגיע עלינו הסכום דד"א יצ"ו ע"פ ההתייחסות דד"א יצ"ו, מחוייבי' המה לסלק לסקארב לכל מאה כנ"ל ע"פ האסיג' שיומטר עליהם מן הסקארב הראסו"ש מפסח ת"פ ל' עד פסח תפ"א. ושוב אין שום דין ודברים לזה על זה מחמת אסיג' שיצאו על ק"ק אורלי קודם ומגו, הן משארי דו"ד וטענות שבעולם, חוץ האסיג' שיצאו מן הקאמיסרן דעיר ראדום¹ על הכלל דד"א יצ"ו, אינם בכלל החשבון הנ"ל. וסלקו את כל המגיע עליהם להאסיג' דקאמיסרן הנ"ל. כל הנ"ל הסכמו — — היום יום ו' כ"ד אלול תעטיית ל' — —".

פנקס הקהל בטיקטין דף שפיג [רצ"ד].

שנת ת"פ

תקפב. ועד ארבע ארצות אישר ביום 20 בספטמבר 1719 (= ז' בתשרי ת"פ) בהתועדות ריטשעוואהל את דבר המלוה שקיבלו מנהיגי הגליל לודמיר מאת ר' שמואל בר' לייב מטארטאקוב².

שיפר, היסט. שריפטן, כרך א', ע' 89; על סמך Arch. Głównie Likwidacja długów żyd. (בוורשה).

תקפג. ב[מוצ"ש] א' אדר ראשון ת"פ הסכים ועד ארבע ארצות בירוסלב להדפסת הס' לקוטי שושנים מאת ר' מאיר בר' לוי.

לקוטי שושנים מאת ר' מאיר בר' לוי, זאלקווא ת"פ או תפ"א. (על סמך פרוידנטל, Aus der Heimat Mendelssohns, ברלין 1900, ע' 201, הע' 2).

תקפד. קהלת קראקא שילמה בשנת 1720 על חשבון מס הגלגולת סך 2,904 זהו' 20 גדו'; גליל קראקא-צוזמיר 33,236 זהו'.

בלבן, HŻK, II, 191; על סמך Archiwum Głównie, כרך 65, מס' 22, דף 69.

שנת תפ"א

תקפה. היות ומנהיגי היהודים לא מילאו אחרי הזמנת שר-האוצר ולא באו בשנה שעברה, בגלל המגפה שפרצה ברוסיה³, לוורשה כדי לקבוע ולערוך, בהתאם להערכה שנעשתה בירוסלב, חלוקה צודקת של מס הגלגולת, וע"י כך נתקפחו כמה קהלות פרטיות בידי מנהיגי

1 כלומר מבית-דין-האוצר שבראדום.

2 אולי "הנגיד מוהר"ר שמואל", אביו של ר' יוזפא אוסטריר פרנס במדינת וואלין. על ר' יוזפא ידוע לנו שהיה בעל בית-חומה בק"ק טארטאקוב. עי' מזכרת, ע' 146-147.

3 המגפה התפשטה בלבוב ובמקומות אחרים וגרמה לשיתוק גמור של המסחר. עי' קארו, ע' 101; AGZ, כרך XXII, סי' 265.

הגלילות, לפיכך מצוה בית-דין-האוצר בתוקף החוק שמנהיגי היהודים, הן של המלכות והן של האוצר, יבואו לוורשה ליום 7 באוקטובר 1720 (= ה' בתשרי תפ"א). בהתאם לפקודת שר-האוצר, ושם יקבעו את החלוקה של מס הגלגולת, בהתאם להערכה של ירוסלב, בנוכחות שר-האוצר, או באי-כוחו. ועל מנהיגי היהודים לפרט בכתב החלוקה את כל הערים והעיירות והמקומות שיהודים נמצאים בהם.

שיפר, Komisja Warszawska, ע' 11 (= ספר היובל לברודא, ע' 157); מחוך Acta Tribunalia Radomiensia, כרך 12 (שנת 1720), ע' 380. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. מסעף חקפ"ו להלן נראה שגם הפעם לא באו מנהיגי היהודים לוורשה למועד הקבוע והאספה נדחתה שוב הפעם.

תקפו. הכשרים בפוזנא קבלו בחוה"מ פסח תפ"א את ההחלטה דלקמן: "האלופי הקהל יצ"ו מחויבים ליתן עיניהם ולבם ולהיותם זריזין ומקדימין לשלוח משולחי' להתוועדות ראשי מנהיגי קציני מנהיגי ד"א יצ"ו שיתאספו שם אפט קצתם. כי כבר זירזו הנגיד הפ' הוועד דד"א יצ"ו פעמים ושלוש כי יתקנו בעצה טובה להקדים ולבוא אל המקום סמוך לק"ק לובלין 2 ומשם ישלחו לוורשי לעמד על המשמר לטובת הכלל, אשר בכלל זה טובות המעמד והמצב של קהלתינו הקדושה ולא סגיא בלאו הכי. גם לעיר ראדום יסעו משם שהוא דבר נחוץ מאד כאשר ידוע".

ליון, NM, חוב' א', ע' 19; מתוך פנקס הכשרים בפוזנא דף רע"ז ע"ב.

תקפו. בית-דין-האוצר אישר בשנת 1720 שבאי-כוח האוצר ובאי-כוח ועד ארבע ארצות הוזמנו לוורשה והם ערכו וקבעו את החלוקה של מס הגלגולת היהודי, לפי הקהלות והגלילות, בהתאם להערכת ירוסלב.

שיפר, Komisja Warszawska, ע' 10-11 (= ספר היובל לברודא, 156-157); מחוך Acta Tribunalia Radomiensia משנת 1720, כרך 12, ע' 166/7. נוסח האישור במקורו: „tariffam Judaicam iuxta exigentiam ex proportionem cuiuslibet particularis synagogae, civitati utratrumque provinciarum referendo se ad simplam Jaroslawiensem, per Judaeos formatam, constituent et ut quaelibet particularis synagoga, quantum debeat importare contributionum ad thesaurum regni — — connotabunt. טרם נתקיימה הישיבה המשותפת של באי-כוח הוועד והאוצר, יש לייחסו בודאות לקיץ שנת תפ"א.

תקפת. הדור לכו חזו מפעלות, עילת תהלות, שבח הפלגות ומעלות, של כבוד הרב המופלג והמופלא הנגיד הראש והמנהיג כבוד מוהר"ר אליעזר בה"ה מהר"ר יהודא ז"ל מק"ק פינטשוב ראש הגליל קראקא יצ"ו, אשר שמו הטוב ותהלתו כפעמון וכמופת לרבים במרחקים, משדד עמקים, אדם גדול בענקים, תורתו צח כראי מוצקים, והנה העיר ה' את רוחו לחבר מחברת הקדש שמו בישראל להקים, עד נקוקים

1 ר' אברהם בר' ישראל איסרל מלובלין. השוה להלן סעיף תקס"ח.

2 כנראה לענטשנא, אשר לשם העברו הירידים הגדולים מלובלין. ע' בלבן, JL, 38, והשוה גם ערך לענטשנא במפתח הגיאוגרפי.

3 ע' מפה"ס, ע' 55, סי' 967; לוח"ז, ע' 18, הע' 15.

יקים, ספר נחמד על המסורות, מרבי ומסגי ומפיש חידושים לחדא, על מאורת צפוני' טמוני' ידו הדה, מבאר ומלבן במחתי חדא, הלכתא למשיכה מושך וקונה דבר תורה, תורת אמת בפיהו. כעת בהתועדותינו אתו עמו קם מלפני השלחן הטהור וסיפר אונקי ידי', שנפשו משתוקק להוציא תעלומות לאור להדפיס הספר הנ"ל ולא תעשינה ידיו תושיע', וביקש מאתנו שימו אלי' עזר וישועה דרך כבוד בהלואה עד שידפיס וימכור ספריו, כי אידי דחביבי שמעתי', חריפי יהי' זביני', בכך שמענו אמרותיו, עזרנו לו מקופת דד"א לפ"כ הרמה ובקשתינו מכל קהלות וגלילות, כל מקום שדבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע לעזור ולסייע לו לעטרו בזהובים דרך כבוד במדה טובה ומרובה שיוכל להוציא לאור ספרו הנחמד הנ"ל, וחפץ ה' בידו יצליח וב"ב יבנה צלצח. כ"ד רוזני קציני נגידי מנהיגי דד"א יו' ד' ח"י אלול תפ"א לפ"ק פה ק"ק ריצוואל. נאם אברהם הק' בלא"א הרב הגדול מהור"ר ישראל איסרל זצ"ל מלובלין פ"ה דד"א יצ"ו הק' שמעון בלא"א הרב מוהר"ר יהודא לייב ז"ל יאליש מקראקא ונא' דוד טעבלא"א הרב הנגיד כמוהר"ר אפרים פישל מלאדמירא ונא' יוסף יוזפ בלא"א מהר"ר פרץ זלה"ה מאוסטרהא¹ ונאם הק' יהודא בהמנוח הנגיד המפורסם מוהר"ר צבי הירש סג"ל לנדא זצ"ל מאפטא ונאם צבי הירש בהמנוח מהר"ד² פנחס זעליג זצ"ל מחעלמא הצעיר יהושע העשיל בהמאה"ג מוהר"ר מאיר יצ"ו מג"ח ונאם הצעיר שלמה במהור"ר משה זלה"ה מרישא יצחק בא"א כמוהר"ר נחמיה זצ"ל מטיקטין³

ס' דמשק אליעזר, פשטים על המסורה, מאת ר' אליעזר ברי' יהודה ראב"ד דק"ק פינטשוב, יעסניץ תפ"ג. וז"ל הכותרת שניתנה להסכמה: "אמרות טהורות כספירים מאירות היה המופלגים התורניים רוזני קציני נגידי ומנהיגי ארבע ארצות פולין יצ"ו".

שנת תפ"ג

תקפט. ק"ק פרעמסלא נתנה 3,000 פל' לישוב שלה מושציסק "כשנידון ונתלה שם היהודי אברהם⁴, באשר העלילו עליו עלילת דם". בזכות זה קבלה ק"ק פרעמסלא בהתועדות ירוסלב,

1 עי' מזכרת, ע' 93, סי' נ"ב; מרגליות, דובנא רבתי, 47.

2 נראה כשיבוש-דפוס וצ"ל: מהר"ר. השוה ערך צבי הירש ברי' זעליג במפתח.

3 השוה איצק ר"ן במפתח.

4 פרשת העלילה על ר' אברהם ממושציסק ומותו על קדוש השם מתוארת בקונטרס של ר' צבי הירש ברי' יוסף מיקלש בשם "קידש השם המיוחד של ר' מתית ור' פנחס ור' אברם זכותם יעמוד לנו במדינות פולין", הנמצא בבודליאנה באונקספורד. קטעים מתוך הקונטרס פורסמו ע"י ויינרייך, שטורעמווינט, ע' 170-181. רפרודוקציה של העמוד הראשון והאחרון פרסם בלבן, HZK, II, 32. בלבן התכוון לפרסם כתוספת לספרו הנ"ל גם את גוף הקונטרס (עיי"ש ע' 24, הע' 16) ומשום מה לא עשה זאת. שטיינשניידר, קטלוג בודליאנה, סי' 4030, שער שהקונטרס נדפס בין שנות 1666-1682; בלבן, סבור, בעקבות שטיינשניידר, שנדפס בקירוב בשנת 1666 משום שנזכרת בו הצפיה הכללית לגואל; אולם על סמך הידיעה שלפנינו יש לאחר את זמן הדפסתו עד קרוב לשנת 1722. על סמך דגל-המרפסים הניתן בסופו של הקונטרס (ציור בית-המקדש, חיקוי

ביום 14 בנובמבר 1722 (=ה' בכסלו תפ"ג) את הזכות לגבות קאראפקע מן היהודים הבאים לירידים שבמושציסק.

בלבן, Neue jüd. Monatshefte, שנה א' (1917-1916), ע' 692; על סמך Archiwum Państwowe בלבוב, Fascikel 11/1.

תקצ. בהתועדות ריטשעוואהל שנת 1723 אישר ועד ארבע ארצות את פסק-דינו בסכסוך שבין הגליל העלמא-בעלז לבין זאמושץ בנוגע לחלקו של כל אחד מהם בפרעון חובם המשותף לאציל אולינסקי.

שיפר, היסט. שריפטן, כרך א', ע' 89; על סמך Arch. Główne, בוורשה, Likwidacja długów żydowskich etc, ע' 743-739. השוה גם לעיל סעיף תקניג.

תקצא. פרנס הועד של גליל רוסיא ר' מרדכי בר' בצלאל 2 שלח בשנת 1723 את השתדלנים מבראד 3 ומססרי לוורשה 4 ונתן על ידם סכום 5,520 זהו' למסרו שם.

א. פרוחאסקא, Historja miasta Stryja, ע' 117; על סמך Castr. Haliciensia, כרך 225, ע' 1333.

שנת תפ"ד

תקצב. הנכבד התורני ר' יהודא ליב 5 שמש דגליל רוסיא-לבוב בברסלא נגש לפנינו בקובלנא רבא במכתב פתוחי חותם שאיש אחד בשם ר' יעקב בר' שמחה מאולקוש⁶, הגר בברסלא מחוץ לעיר, ערב את לבו לתפוש בזחיחות דעת וקשי עורף את ההתמנות שלו ולהחזיק בה בעצמו. האם על כן יעקבנו עקב כי יעקב נקרא שמו? והנה הוא רוצה לדחות את ר' יהודא ליב ממשמרתו ולהיות שמש במקומו אע"פ שאין כל אשם בכפיו של ר' יהודא ליב. ובהיותי עתה כאן ולא זיץ בחתונת שאר בשרי בן בני חורגי ר' אברהם בר' חיים 7

של דגל שותפי בית יושטיניאן) מסתבר שנדפס בפראג. השוה יערי, "קריית ספר", שנה ט"ו, ע' 379. והשוה גם על משפחת המחבר בפראג: האק-קויפמאן, משפחות ק"ק פראג, ע' 210. בכמה פרטים אין התאמה בין הידיעה שלפנינו ודבריו של בעל הקונטרס. כן מסופר בקונטרס על עלילת שקר לחם מגואל ולא על עלילת דם. בכל זאת אין, לדעתי, להטיל ספק בזיהוי, היות ועיקר מגמתו של בעל הקונטרס לא היתה לספר את פרטי המאורעות בדיוקם כי אם לעמוד ולהעמיד על המוסר-השכל שבהם, לעורר לקדוש השם. המחבר גם לא ידע כנראה את כל הפרטים בהיותו רחוק ממקום המעשה. — מן הראוי אגב לציין שבשנת תפ"ב הומת בלובלין על קדוש השם גם יהודי מפרמסלא עצמה בשם נפתלי. ע' ניסבויים, ע' 14, 88.

- 1 חל בשבת.
- 2 מסטניסלבוב. חתום כפרנס הגליל גם בשנת תפ"ד. ע' וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 60.
- 3 בשנת תקי"ח נפטרו בבראד ר' משה שתדלן במ' אפרים" (א' דחו"ה סוכות) ור' משה מלובלין שתדלן" (ו' כסלו). ע' גלבר, XIII, Jjlg (1920), ע' 129.
- 4 בשנת 1723 לא נתקיים מושב הסיים הפולני לא בוורשה ולא במקום אחר ונראה אפוא שהשליחים נסעו לשם בעניני מס הגלגולת.
- 5 בר' מרדכי. ע' וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 60.
- 6 שמש מלובלין ופודוליה. ע' וינריב, שם ע' 39, 61.
- 7 היילפרין. אח"כ פרנס ועד ארבע ארצות. ייסד בלובלין בית-מדרש הנקרא עד היום בשמו "פרנס בית מדרש". נפ' בשנת תקכ"ג בלובלין. ע' ניסבויים, ע' 104, 135, 158, 171; הנ"ל, יגר שהדוחא, 23-22; כהן-צדק, "מאסף" תרס"ב, 136:35; דע"ק, ח"א, 64, 66, אבני קדש, סי' 38; בלבן, JL, 38, 69, 92.

מלובלין שהשיא את בנו¹ לבתו² של הגדול והמכובד ר' אברהם יצחק חזק (פורטים) רופא מומחה ומפורסם ושם נתאספו קהל גדול של סוחרים מכל הערים והקהלות דמדינתנו, וכולם כאיש אחד מעידים ומגידים לטובת ר' יהודא ליב שמש ונאמן הג"ל, באמרם שבכל הענינים יכולים לסמוך עליו ועל נאמנותו וזריזותו בכל דבר ובמשך כל ימי שבתו בברסלא על משמרתו לא מצאו בפיו שמץ עולה ומרמה והוא משמש את כל הסוחרים מכל מדינת פולין בכל כוחו ואף פעם לא נעצר ולא נמנע מעשות כל מה שביכלתו לעזרתם ולטובתם. בכן לא יכולתי לעצור במילי ובקולמוסי מלתת כל תוקף ועוז לר' יהודא הג"ל, שישאר על משמרתו וכל אחד יתרחק מלהשיג גבולו ומלבקש לדחותו. ואותו האיש יבוא על עונשו בחרמות ובשמטות וקלונו יגלה ברבים ולעין כל, מלבד שאר עוגשין הכמוסים עמנו עבורו. ואין צריך לומר שכל הכוח והעוז לר' יהודא ליב לדחות אותו האיש המבקש ליטול ממנו את ההתמנות שלו ככל אשר תשיג ידו מבלי לשאול על כך פי אדם. כ"ד הגדול והמרומם, אביר הרועים, אשר הורם והונף לפרנס הועד דד"א יצ"ו היום יום ג' ה' באדר תפ"ד לפ"ק. אברהם איסרלש מלובלין פרנס דד"א

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 63 (= "תרביץ", שנה ט', ע' 103); מתוך הארכיון העירוני בברסלא Lose Juden-Akten. הכתב נשתמר רק בתרגום גרמני ובזאת הוחזר על ידי למקורו העברי. הנוסח הגרמני של הכתב יבוא, בצירוף כמה דברי הסכמה מאת הרבנים והמנהיגים: ר' יחזקאל פייבל תאומים אב"ד דק"ק פרעמסלא, ר' אברהם בר' חיים מלובלין, ר' אברהם פרענקל מירוסלב³, ר' משה בן הרב דק"ק פינטשוב מרישא⁴, ר' ליפמאן פריעסטר מרישא ור' אברהם יצחק חזק רופא, במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

קדמו לכתב של פרנס הועד כמה כתבים בעלי תוכן דומה של האב"ד דק"ק לבוב, (המאיים בחרם ובהחלטה סופית בועד דיא בירוסלב). של קהלת לבוב, וועד הגליל לבוב. ע"י וינריב, שם, ע' 60, ועיי"ש גם ע' 39 על רקע הסכסוך, שלא היה רק אישי, בין שני שמשים, כי אם גם סכסוך פוליטי בין שני גלילות: רוסיא ופודוליה.

תקצוג. ברוך אברהם לאל עליון קונה שמים ואר"ש. ארשת שפתנו שפתי דעת ולשון זהב ועטרת וכלילת יפה מראה ויפה נוף הנוטה לאר"ש זבת חלב ודבש תחת לשונו, ה"ה הרב הגדול המופלג מהור"ר אברהם ראש ב"ד דק"ק גלוגא רבתי בן הרב הגדול ה"ה בעל המחבר פי' ידי משה⁵ אשר העיר ה' את רוחו, רוח נכון חידש בקרבנו, להעלות על הדפוס מחדש ספר יפה מראה אשר חיבר הגאון מופת הדור מהור"ר שמואל בעל המחבר יפה תואר⁶, להיות שזה כמה וכמה שנים אשר ארכו הימים

1 ר' יעקב חיים. תלמיד של ר' יהונתן אייבשיץ. עד שנת תצ"ו אב"ד דק"ק ירוסלב ואח"כ אב"ד ור"מ דק"ק לובלין והגליל. נפ' בלובלין בשנת תקכ"ט. ע"י ניסנבוים, שם; בלבן, שם, 69; הורוויץ, "אוצר החיים", שנה ה' (תרפ"ט), 204-205; שטינברג, Żydzi w Jarosławiu, 41.

2 חיה. נפ' בלובלין בשנת תקי"ב. ע"י ניסנבוים, 101-102.

3 אולי בנו של ר' זכריה מענדל פרענקל שהיה באותו זמן בקירוב רב בירוסלב. ע"י הורוויץ, "אוצר החיים", תרפ"ט, 204.

4 רבה של פינטשוב היה באותו זמן ר' נפתלי הירץ. בחשון תפ"ו הוא חתום בפנקס הקהל בפנטשוב דף קפ"ב ע"ב. ע"י גם לוח"ז, ע' 61, 63, 83.

5 על מדרש רבא. מאת ר' יעקב משה בר' אברהם העלין אשכנזי, פפד"א תס"ה. ע"י על האב ועל בנו: "כיו"פ ח"ב, דף נ"ט, ע"ב. 6 דפוס ראשון ויניציאה שנ"ד שס"ו. ע"י אוצה"ס, ע' 302, סי' 634.

אשר לא נדפס הספר הנכבד הזה ולא נמצא כ"א א' בעיר ושנים במשפחה, ואף גם הוסיף נוסף משלו פירוש נחמד ונעים. בכך באנו בתוקף גזירתנו ובאנו להשמיע קולינו קול המתהלך בג'ן גזירתנו גזירת נח"ש ארור האיש אשר ישיג גבול רעהו לדפוס הספר הנ"ל משך חמשה עשר שנים מיום כלות הדפוס של כבוד הרב מהר"ר אברהם הנ"ל. והעובר על דברינו אלה לטריקא חויא דרבנן דלית לי' אסותי' ובשמתא יה"א שם מיתה נגע וקלון ימצא, ואחריתו יהיה לחרפה ולשמצה. והשומע לדברינו אלה יזכה לעלות לציון ברננה, קרית דוד חנה, שלש פעמים בשנה.

הכ"ד המאורות הגדולים הגאונים הרבנים היושבים כסאות למשפט בוועד קדש יום ג' אלול תפ"ד לפ"ק פה יערס לב יצ"ו. יהודא ליב חונה ק"ק קראקא והגליל יצ"ו נאם הקטן יעקב בלא"א מ"ו הגאון המפורסם מהור"ר יצחק ז"ל החונה פה ק"ק פוזנא והגליל יצ"ו

ונאם הצעיר יעקב יהושע מקראקא² חונה ק"ק לבוב והגליל יצ"ו נאם הצעיר יצחק אייזק המכונה בהר"ב המא"ה מהור"ר ארי' יהודא ליב סג"ל זצ"ל החונה ק"ק לובלין יצ"א והגליל יצ"ו

הקטן יצחק לנדא חונה פה ק"ק אפטא יצ"א³ הקטן יהושע העשיל בלא"א מ"ו הגאון המפורסם מהור"ר אלעזר החונה בק"ק דובנא רבתי⁴ הקטן ארי' ליב חונה בק"ק זאמשט יצ"ו

כבר תלו זיינם כל הני אשלי רברבי בדבר נאה ומתקבל, נחמד למראה ויפה עינים בהלכה, לקבוע בדפוס כיון ספר יפה מראה, אשר רבים רצים אחריו ואינם מגיעים, ואמרתי לצאת בעקבות הראשונים לכוין דעתי עם רבני קשישאי אשר כבר קדמוני היום יום ד' ד' אלול תפ"ד לפ"ק, אברהם כהנא מקראקא חו' בק"ק אסטרה

יישר כחו וחילו של הרב המופלא כבוד מהור"ר אברהם נר"ו אשר שם מגמת נפשו להוציא מכח אל הפועל פעולא טבא לעלמא בהדפסת החיבור הנחמד למראה עינים הנ"ל. בכך אמרתי להסכים עם גאוני הדור הנ"ל לבל ישנו מגזירתם. הכ"ד לכבוד התורה ולומדיה הקטן ארי' ליב חו' בק"ק רישא⁵.

1 נדפס בראשונה בויניציאה ש"ן ומאו ועד שנת תפ"ז לא נדפס. עי' אוצה"ט, ע' 228, סי' 355.

2 בר' צבי הירש. בעל "סני יהושע". בשנות תע"ח-תפ"ד אב"ד דק"ק לבוב והגליל, אח"כ נדחה מן הרבנות בלבוב ונשאר רב הגליל בלבד. בשנת ת"ץ עזב את פולין, ושימש ברבנות בברלין, מיץ, וטרנקפורט דמיין. נפ' בפסד"מ בשנת תקט"ז. עי' כיו"ט, ח"א, כ"ה, ל"ג, ק"ח-קט"ו; ח"ב, ל"ג; אג"ש, 104-109; הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 28 ואילך; א. ל. צינץ, עטרת יהושע, בילגורייא תרצ"ו.

3 בר' צבי הירש המכונה הירש וויטס. אב"ד דק"ק אפטא משנת תע"ט. אח"כ אב"ד דק"ק זאלקווא, גליל לבוב, ומשנת תקי"ד בקירוב אב"ד דק"ק קראקא. נפ' בקראקא בשנת תקכ"ח. עי' כיו"ט, ח"א, ל"ו; ח"ב, קכ"ח; הורוויץ, 1930 MGWJ, 20; קנ"ש, 46; אג"ש, 119; עיה"צ, 164-165, 185; בלבן, HZK, II, 275.

4 אב"ד דק"ק דובנא משנת תע"ט בקירוב ונפ' שם בשנת תפ"ח או תפ"ט. עי' פסטיס, עיר דובנא ורביה, 21, 19; מרגליות, דובנא רבתי, 14, 43, 44.

5 בר' שאול. אח"כ אב"ד בגלוגא רבתי. בק"ק לבוב והגליל ובאמסטרדם (משנת ת"ק). עי' אג"ש, סי' צ.

ס' יפה מראה על אגדות ירושלמי מאת ר' שמואל אשכנזי, בצירוף חידושים מאת ר' אברהם מגלוגא, אמשטרדם תפ"ז. כפי שיוצא מהקדמת המכיא לביה"ד ר' יצחק בר' אריה ליב מיום כ"ב לספירה תפ"ז לפ"ק לא מילאה הסכמת הועד את תפקידה ולא מנעה התחרות מצד מו"ל שני. וז"ל בקיצור: " — והנה להיות כי שמעתי — כי מבקש הוא תואנה הרב הגאון הגדול החסיד כמוהר"ר מיכל אביד ור"מ דק"ק ברלין¹, אשר זה איזה חדשים הדפיס ג"כ ספר יפ"מ² וצווח ככרוכי והרעיש עלינו כל העולם כולו כי הסגתי את גבולו — ונהפוך הוא — ומעשה שהיה כך היה — הרב הגאון מהור"ר מיכל הנ"ל גמר בדעתו להדפיס, באיזה זמן שיוכשר בעיניו, ס' יפ"מ על אגדות ושלח ובקש הסכמה אח' יחידית מהגאון הגדול החכם השלם אביד ור"מ דק"ק ספרדי³ באמשטרדם³ בשנת תפ"א וחשב בדעתו תהא מונחת בקרן זוית פן יקדמני אחר. — והנה באותו זמן ואותו פרק נשא אל לבו ב"ד הרב מהור"א גלוגא ז"ל הנ"ל להדפיס ספר הנ"ל ולא ידע מכל זה מאומה — וכתת רגליו מעיר לעיר וממדינה למדינה וחתר ויגע וטרח לקבץ חתימות — למען תשיג ידו בהדפסת ס' נחמד יפה מראה הנ"ל — ואחר כל הני הרפתקי דערו עלי' נסתייע מילתא בשנת תפ"ד לפ"ק שנתוועדו רבני גאוני ד' ארצות בבית ועד לחכמים ביערסלב ונזרקה מפי חבורה גזירה לגזירה שוה לכל נפש במשעול החכמי גדר מזה וגדר מזה כי מבלעדי הרב מהר"א גלוגא ז"ל וזרעו אחריו לא ירים איש את ידו להדפיס ס' הנ"ל בשום אופן ובשום פנים, וכן החזיקו על ידם שארי גאוני ארץ חכמי פולין ומעריין ושאר רבנים כמו שעלו על מזבח הדפוס. — ויהי בימים ההם בשנת תפ"ה אנכי בדרך נחני ה' בהורמנא דמר הרב ב"ד ר"א גלוגא ז"ל ובאתי לעיר יעסניץ — ומיד הדפסתי הסכמות הנ"ל עם דוגמא ודף א' של הספר להראו העמים והשרים את יופי ועד אותו זמן לא התחיל הרב הגאון מהר"ר מיכל אביד דק"ק ברלין להדפיס — ויהי בשומעו כי כבר התחלתי — הדפסת ס' הנ"ל — וירא כי אין איש אתו זולת החכם הגאון אביד ספרדי לבדו — ויבקש הסכמות משאר גאוני ארץ ויתנו לו⁴, כי לא נודע להם דבר — ויצו אל עמו בכח גדול וביד חזקה למנוע ולבטל הדפסתי — ומיד נסעתי — לק"ק ברלין — דברתי עם הרב הגאון החס"י מהור"ר מיכל אביד הנ"ל פא"פ — ויצאתי ממנו בכי טוב וכה דבר אלי הרב הנ"ל שמע אחי כמוני גם שנינו נדפיס וכל א' יטול את שכרו — ויצאתי מק"ק ברלין ועד כה עזרני ה' באתי לשלוי פה אמשטרדם. — והנה הרב הגאון מהר"מ הנ"ל אחרי יציאתי מעירו ק"ק ברלין כנ"ל הדפיס ספרי — באופן שקודם שגמרתי עשרים דפים בירך על המוגמר — והריץ אגרותיו לפרנסי ורבני ב' קהלות הקדושות שבאמשטרדם יעכבו בידי בזרוע נטויה מלהדפיס עוד והצעתי דברי לפני הרבני והחכמי שבאמשטרדם איך הדין עמי ושמוכן אני לעמוד בפני גאוני ד' ארצות באשר עוד ידי נטויה לעשות בעזיה ולתבוע ממנו ההפסדות וההיזק — וניתנו דברי ליכתב מהגאון אביד דספרדי להרב הגאון מהר"מ — ולא השגיח בכל זה והפריו על מדותיו לכתוב לכל מקו' — שלא לקנות ממני שום ספר —."

תקצד. אורך יריעה האחת בנייר הדבוק דמ"ל⁵ כל כללותיה ופרטותיה אשר יפה דברו חכמים בקנאת ה' צבאות הן בנידון הרבנות של הרב הגאון מוהר"ר יהושע

1 בר' יהודא ליב דרשן מפראג. אח"כ אב"ד ור"מ בפפד"א. עי' לגדסהוט, תולדות אנשי השם, ע' 11-19.

2 בברלין, ס' אייר תפ"ה — ס' אדר"ש תפ"ו. 3 ר' שלמה אאיליון.

4 ר' צבי הירש בר' נפתלי הירץ מהלברשטדט, בי"ב תמוז תפ"ד; ר' יעקב בר' יצחק מפוזנר ו' אלול תפ"ה; ר' יעקב כהן מפראג בפפד"מ י"ב אלול; ר' אליעזר ליפמן בר' יצחק בנימין זאב ז"ל אבד"ק קאבלענץ, ס"ו אלול תפ"ה.

5 הכוונה לכתב מנהיגי הגליל לבוב משנת ת"פ אשר זה קצורו: "הלא כבר כתוב ושנוי ומשולש בכתובים — תוקף כתב רבנות ביד כבוד הרב המאה"ג מהר"ר יהושע אב"ד דק"ק לבוב והגליל נר"י לנהוג נשיאותו ברמה בכל קהלות הגליל יצ"ו — ועכשיו — לאשר בעו"ה ראינו שאנשי ק"ק לבוב עפ"י סיבה ידועה לקחו עצמם לצד אחר — וכחיום ראינו עוד שאנשי ק"ק לבוב שינו באולתם — להמליך עליהם מלך מעצמם מלך חדש — ע"כ — חלילה חולין יהא לנו עוד להיות ידינו במעל הזה ואין לנו עוד חלק ונחלה בק"ק לבוב ואצ"ל בהרב הנחקבל להם עכשיו חודשים מקרוב באו — והרשות נתונה מאתנו לכבוד הרב

האב"ד ומ"ץ דלבווב והגליל והן בנידון סך רב ועצום לע' שלשים אלפים אשר אנשי ק"ק לבוב לקחו עצמם לצד א' להיות מחזיק במחלוקת שאינו לש"ש והתריזו נגד כבוד הרב המא"ג הנ"ל והפקירו את ממונו ורכושו כנ"ל ונפסק עליהם שהמה יעמדו לכל התשלומין. ויהי בידי הרב המא"ג כתב הנמע"ל הוא כשט"ח גמור שרשות לו להוציא מהם בכל החטיפות. בכך גם אנחנו מסייעים ומחזיקים הפסק ההוא כדרכנות וכמסמרות נטועים. שיש כח ורשות להרב המא"ג יצ"ו ולב"כ להוציא מהם כל הסך הנ"ל עם כל הוצאות והזיקות מעבר ולהבא בכל מיני חטיפות ועיקולי' בכ"מ שימצא אותם ורכושם אף מיחיד א' במדינה ושלא במדינה אף בברעסלי, דנצק וטורין ובאטקיס[?] ובפ' דרכים, וכל ב"ד מחוייבים להיות בעזרו לכל הכפיות ונגישות שבעולם עד מקום שידם מגעת בד"י ובדא"ה ולא יוחסר — ויקויים בכל תוקף. הכ"ד המאורו' הגדולים הרבנים דד"א יצ"ו יום ד' י"א אלול תפ"ד לפ"ק פה בועד יערסלב יצ"ו.

נאו' הק' יהודא ליב חו' קק"ק והגליל יע"א

נא' הק' יעקב החונה בק"ק פוזנא והגליל יצ"ו

נא' הצעיר יצחק אייזק המכונה לוי חוב"ק לובלין יע"א והגליל יצ"ו

ונא' הצעיר יששכר בער מלובלין החוב"ק לובמלא יצ"ו

דהיינו על הרב ועל כל המסייעים ועם שאר הקהלה הנ"ל יקוב הדין. יהודא ליב הנ"ל

י. ה. שמחוביץ (= שמחוני), 1910 MGWJ, ע' 618-619; מתוך גוף כתב-היד. כשנודע לר' יהושע בשנת תקי"ד — והוא אז בפרנקפורט דמיין — שאנשי הגליל לבוב עומדים לקבל עליהם רב הגליל הכין העתקה מקוימת של פסקי הדין שבדיו ושלה אותם לבניו בפולין בצירוף י"ח הרשאה' שיתבעו בשמו את החוב המגיע לו. העתקה זו באה לידי צ. הורוויץ, שפרסמה בספרו 'כתבי הגאונים', ע' 51-46, וזהו אישור ההעתקה: 'כל הנ"ל הועתק אות באות מגוף הכתבים של רוזני נגידי גליל לבוב ומתוקף הפס"ד בח"י הגאונים הרבנים דד"א יצ"ו שתחת יד הרב המא"ג המפורסם מהר"ר יעקב יושע גרין אב"ד ור"מ דק"ק פ"פ דמיין יע"א. ולרא' מהימנא באנו על החתום פה ק"ק ווירמיישא. היום יום ה' כ"ג סיון תקי"ד לפ"ק. הק' מנחם ב"ר נתנאל ז"ל קריילסהיים דיין ונאמן דק"ק וורמיישא, הק' יעקב בהמנוח ר' מאיר ז"ל שמש ונאמן דק"ק וורמיישא. בהיות שנתכרר לנו ח"מ דא הוא חתימות ידי נאמני קהלתנו י"ק, בכך אשרנוהו וקיימנוהו כדחזי. חתמנו לרא' בוורמיש י"א תמוז תקי"ד לפ"ק. נאום הק' טעבלי בלא"א הר"ר זלמן שיף כ"ץ שליט"א

המא"ג מוה"ר יהושע הנ"ל למעבד דינא לנפשי' להחרים ולנדות הרב החוב"ל [= חיים בן ליוזר] הנתקבל בכל קהלות הגליל. — אמנם כל החרם אשר יחרם לא יפדה בפדיון דמי המזיק באשר אנחנו כלנו ידענו גם ידענו שהצער שיהיה בנוק שהזיקו אנשי ק"ק לבוב במעשיהם הרעים לכבוד הרב המא"ג הנ"ל קרוב לשלשים אלף זהו' פו', בכך יהי לכבוד המא"ג מוה"ר יהושע הנ"ל כתב הלז במקום שט"ח גמור — ואצ"ל שהרשות בידו להשיג ולרדוף את הרב החובל הנתקבל להוציא ממנו דמי החוב הנ"ל הן בד"י ובדא"ה ככל אשר תמצא ידו עפ"י דת חז"ל וע"פ תקוני ארצות — היום יום י"א תמוז ת"פ לפ"ק פה בוועד קוליקוב — ע' שמחוני, 1910 MGWJ, ע' 617. בהעתקת הורוויץ, כתבי הגאונים, 43. התאריך הוא י"א תמוז תפ"ד, אך נאמנת יותר הקריאה של שמחוני מגוף כה"י. השוה גם בלבן, Z zagadnień austro-jewyjskiego żydostwa polskiego, ע' 13; ועיי"ש גם ע' 24, הע' 48.

1 בר' מאיר. בס' אדני פו, נאוידוואר תקמ"ט. נדפסו דברי תורה בשמו. ע' לוח"ה, 11.

2 התוספת כתובה, כעדותו של שמחוני, שם, ע' 619, הע' 3, בעצם כתב ידו של ר' יהודא ליב.

מפפדימ, הקי' יעקב אליעזר טורליך מוירמשי. עפ"י העתקת הורוויץ חזר ופרסם את התעודה גם ד. א. ל. צינץ, בס' עטרת יהושע, בילגורייא תרצ"ו, ע' 54. — הרב צ. י. מיכלזאהן מזכיר בספרו 'פנות הבית', חלק הר' הבית, ע' 38, את דבר המחלוקת הנ"ל ומעיר: 'ונמצא אתי בכתובים הפס"ד מן רבני גאוני הועד דדיא והפסק מן פרנסי ורוזני המדינה' ולא ברור מלשוננו אם נתגלגל לידו גוף פסה"ד או העתקה ממנו, קדומה או מאוחרת.

שני הרבנים היריבים ר' יהושע הנ"ל ור' משה חיים בר' אליעזר, שתפס את מקומו בק"ק לבוב, נמצאו, אגב, בירוסלב בעת התועדות ד' הארצות. ביום ג' י"ט מנ"א תפ"ד חתמו שניהם על כתב התנאים של המחנותים ר' אריה לייב חתן החכם צבי שהיה אז אבד"ק רישא ור' אברהם כהנא אבד"ק אוסטרא. ע"י מיכלזאהן, שם.

גם מנהיגי הגליל חזרו בכ"ו כסלו תצ"א ומסרו מודעה: "— להיו' שכבוד הרב הגאון מ"ו יעקב יושע נסע מזה עפ"י חמת המציק בכן כבודו במקומו שהגאון הנ"ל הוא אב"ד ומ"ץ בגליל שלנו וכבודו לאחר לא יותן. אכן באם שיהי' מן ההכרח לקבל רב אחר לגליל שלנו, אזי עכ"פ מקודם מחויב הרב שיתקבל לסלק לכבוד הרב הגאון הנ"ל סך חמשת אלפים זהובים פו' וחלילה לנו לקבל שום רב עד אשר ישולם במיטב כנ"ל בלי שום גרעון כפי תוקף הכתב שביד הגאון הנ"ל מרוזני קציני דיא שחלילה לקבל שום רב עד אשר ישולם כנ"ל". ע"י שמחוני, שם, 619; הורוויץ, שם, 51; צינץ, שם, 56.

תקצה. הננו באים באגרת הלזו לבשר ולהשמיע מרחוק קולנו, קול כשופר ישמע על פני כל הארץ, מאחר שהנכבד התורני ונשוא פנים ר' יהודא לייב בר' מרדכי, שמש בברסלא מלבוב שברוסיא והגליל, הלך מאז ומקדם, כל השנים שעסק במלאכת הקודש, בדרכי הטוב והישר, ואין כמוהו נושא ונותן באמת ובאמונה, וכל רואיו ומכיריו יעידו ויגידו: הנה האיש ברוך ה'. והנה עכשיו קמו עליו איזה אנשים ושמו עליו עלילות ושפכו עליו, בערמה ובמרמה, דברי בליעל ורעה רבה ויפרשו רשת לרגליו ויבקשו להדיחנה ממשמרתו ולהכרית את לחמו מפיו. וישלחו מגלות סתרים, מלאות שקר וכזב, כדי להביא אחר 1 במקום-התמנות שלו, ושאותו אחר יהא שמש שלנו בברסלא במקומו, ובוה גרמו לר' לייב הנ"ל הוצאות והיזקות לאין שיעור והרבה יגיעות ועגמת נפש על לא חמס ועוול בכפיו, כי כל ימיו התנהג כאיש אוהב אמת. והנה עתה ביקש ר' ליב בר' מרדכי הנ"ל מאתנו אנשי ק"ק לבוב למלא מבוקשו מאנשי ק"ק לבוב והגליל לתת בידו מחדש כתב-קיום, גלוי ונראה לעין כל, שיישאר בשלום על משמרתו ושלא ירדו ח"ו לתוך אומנות שלו ולבל יסיגו את גבולו.

בכן קמנו אנחנו ונתעודד לתת את ידינו למעשה גכון וישר כזה, שהוא הטוב והישר בעיני אלהים ואדם, שיהא לכתב הלזה שבידי ר' לייבל הנ"ל כל תוקף ועוז, ושר' לייבל הנ"ל ישאר במנוחה שלמה על משמרתו שמש במקומו ויקבל את ההכנסות מזה כמאז ומקדם, כמפורש בכתב הנ"ל, לבל יפול מכל הנ"ל דבר וחצי דבר ארצה. ומי שתהא עמו רוח אחרת ללכת בארחות רעות ועקלקלות לצאת בדרך עקלתון נגד ר' לייבל הנ"ל יהא מוחרם ומגודה ומופרש מכל קדושת ישראל, וכל בד"י יעמדו לימינו [של ר' לייבל הנ"ל] לעזרו להקים הצדק על תלו. וכל קרני רשעים יגודעו וקרן הצדיק, הוא ר' לייבל בר' מרדכי, ירום, וכל בד"י יעמדו לימינו, ככל אשר תשיג ידם, לרדוף ולהשיג את אויבו ולפגוע בכבודו ובממונו. וכל בתי הדין יעמדו לימינו הן בד"י והן בעש"ג. וכל הכתבים שמישהו יביא נגד ר' לייבל בר' מרדכי הם כתבי שקר וכל המקדים לקרוע אותם יעשה אך טוב, ויהיו נחשבים כחרס הנשבר וכחירגא דיומא דלא שמייה. והרשות בידי ר' ליב להוציא מאותו האיש את כל דמי הוצאותיו ולשבור מלעותיו, וזרועו מקנה תשבר, וכל ההוצאות ידרשו ממנו הן בד"י והן בעש"ג.

כ"ד האלופים המנהיגים ד"א מלכות פולין היום י"ב אלול תפ"ד בהתועדות פק"ק יערסלב ובצירוף הרבנים ד"א היושבים כסאות למשפט בהתועדות הנ"ל.

אברהם הק' בר"י [י] איסרלש מלובלין פ"ה דד"א יצ"ו

אברהם ר' חיימ'ש מלובלין

דב בער מפוזנא

יהודא סג"ל מאפסא

דוד [בר'] אברהם מדובנא הגדולה בוואלין ¹

יוסף מקאליש 3

שמעון וולף הלוי מטרנא 2

אברהם יצחק חזק רומא

יהודא ליב מקראטאשין

יהושע העשל⁴ בהמאה"ג ר' מאיר מלובלין

יעקב אהרן בן מרדכי מסטרי [מבורר] מגליל לבוב

שמואל שלמה מטיקטין⁶

נתן נטע בר' הירשל מטיקטין 5

אברהם תאומים מיערסלב אב"ד דהגליל

שלמה בהאב"ד מרישא

יצחק אייזק אב"ד דק"ק לובלין והגליל

יהודא ליב אב"ד דק"ק קראקא והגליל

ישכר בער אב"ד דק"ק לובמלא

יהושע העשל⁷ אב"ד דק"ק דובנא וגליל וואלין

ויגריב, מחקרים בתולדות הכלכלה. ע' 65-66 (= ית'רביץ, שנה ט', 105-106); מתוך הארכיון העירוני בברסלא *Lose Juden-Akten*. הכתב נשתמר רק בתרגום גרמני והוחזר בזאת על ידי למקורו העברי. גוף הנוסח הגרמני יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. — גם מידי ד"ר ליון מברסלא קבלתי בשעתו העתקה של תעודה זו ולא מצאתי בה אלא שינויי נוסח אחדים שצוינו בהערות.

כמה כתבים נוספים שנשתמרו גם הם בארכיון העירוני בברסלא וד"ר ליון הואיל למסור לי העתקות מהם מגלים לנו את השתלשלות הענין בשנים הבאות. בכתב-מודעה מיום כ' אייר תפ"ה מינה ועד הגליל פודוליה את ר' יעקב בר' שמחה לשמש שלהם בברסלא, מאחר שזה כמה שנים נסדרו מעל גליל רוסיה ואין הגליל שלהם פחות משאר הגלילות אשר להם שמשים מיוחדים. בתשובה למינוי זה הביעו מנהיגי גליל לבוב ביום כ"א מנחם אב תפ"ה בהתועדות קמיניץ את חרדתם למעשה פודוליה שאינו כדון, מכיון שפודוליה אינה לפי דעתם אלא חלק בלתי נפרד מגליל רוסיה, וחזרו וקיימו את ר' יהודא ליב לשמש של גליל רוסיה, ופודוליה בכללו. לאחר גלוידעת זה של מנהיגי רוסיה אישר וקיים שר-הגליל של פודוליה סטיפן הומייצקי, ביום 14 באבנוסט 1725 (= ה' באלול תפ"ה) את מנויו של ר' יעקב בר' שמחה לשמש של פודוליה בברסלא. ר' יעקב הגיש ב-19 בנובמבר 1725 (= י"ד בכסלו תפ"ו) העתקות של תעודותיו למועצה העיר ברסלא וביקש להקנות לו את כל הזכויות אשר לשאר השמשים. הדבר נודע לר' יהודה ליב בר' מרדכי ולאחר יומים, ב-21 לנובמבר 1725 (= ט"ז בכסלו תפ"ו), הגיש למועצה תזכיר מפורט, שבו הוא עומד על זכותו כשמש של גליל רוסיה הכולל גם את פודוליה ומבקש לדחות את בקשת מתחריו. הוא מדגיש שנתמנה לתפקידו על ידי ועד ארבע הארצות, שבכללו נמנית גם פודוליה, ורק הועד עצמו רשאי לדחות אותו ממשרתו. להומייצקי אין

1 ממשפחת פרינס-מרשקלוביץ. נפ' בשנת תפ"ו או תפ"ה. עי' מרגליות, דובנא רבתי, ע' 17, 40, 41, 148. השה גם פעמים, עיר דובנא ורבוניה, ע' 31.

2 הוא ר' זאב וולף לנדא החתום לעיל בסעיף תקס"ו. ועי' "בכורים", שנה ב', ע' IX.

3 בר' אריה יהודא ליב הלוי. בשנת תפ"ו היה גם פרנס הועד דגליל פחנא. עי' לוי, LGJ, 55: NM, חוב' ב', 21.

4 בהעתקת וינריב בסעות Hirschel והנכון הוא העשל וכן גם בהעתקת לוין.

5 נמנה עם מנהיגי הקהל. בשנות תצ"ו, תפ"ח היה ראש. בשנת תצ"ו בעל-תקנה. ע"י פנקס הקהל בטיסין דה רי"ו (קס"ח). ר"נ (קצ"ו), רצ"א (רי"ז), תי"א (שי"ב) ועוד.

6 גמנה עם מנהיגי הקהל בשנות תס"ג-תצ"ט. בשנת תס"ג היה דיין-קייץ, בשנת תס"ה, גבאי-קופה, בשנות תע"ו, תפ"ה, תפ"ו, תפ"ח, תפ"ט, תצ"ב, תצ"ו, תצ"ט - ראש; וכו'. עי' פנקס הקהל בטיסקין דף [רל"ח], [רל"ד], רי"ז [קס"ה], רמ"ג [ק"צ], [קצ"ג], [קצ"ב], [קצ"א], רנ"א [קצ"ח], רס"א [ר"ח], רס"ה [י"ב], [שט"ו], [שט"ז].

7 בנוסח הגרמני בסעות Hirschel.

כל סמכות למנות שמשים ולו ניתנה לו סמכות כזאת היה מספר השמשים בברסלא כמספר הפריצים הפולנים אשר להם עיירות או כפרים אחדים. כן הוא משער שהתעודות שמתחרו הגיש הן מזויפות או בלתי רשמיות, והוא מביע את רצונו לראותן. לבסוף הוא מבקש שהמועצה תפרוש עליו את חסותה. נראה שידו של יהודא ליב היתה על העליונה. ב-1 באבגוסט 1730 (= י"ח מניא ת"צ) הגיש מתחרו ר' יעקב הנ"ל תזכיר למועצת העיר ברסלא והתאונן שאף על פי שהוא ממונה זה ח' שנים על ידי מנהיגי ועד ארבע הארצות וגליל לובלין לשמש שלהם בברסלא וכל השנים הוא ממלא את תפקידו באמונה, בכל זאת הופיע לא מזמן יהודי בשם יוסף האלר ובתוקף כתב של שר-הגליל לובלין הוא מבקש לתפוס את מקומו כשמש של יהודי לובלין, ר' יעקב מבקש לגרש את מתחרו מן העיר. תפקידו כשמש של יהודי פודוליה לא נזכר כל-עיקר בתזכיר הזה.

תקצו. "בגדון הסכום שכ"ה זהו" פו' רווחים המגיע בכל שנה לק"ק קרעמניץ מן הסכום שניתן על ידי המנוח [ר'] מיכל הלואה עולמית לכלל הארצות ומסכום זה [של ההלואה] עלינו לשלם את הסכום הנ"ל, דהיינו שכ"ה זהו" לק"ק קרעמניץ, ונוסף שכ"ה זהו" לרווחים הנ"ל עלינו לשלם ע"ב זהו" בכל שנה, המגיע ליורשים של המנוח ר' מיכל הנ"ל היושבים בקרעמניץ, בסה"כ שצ"ז זהו". אנחנו מנהיגי ארצות חייבים לשלם את כל הסך הנ"ל מדי שנה בשנה כפי שברדנו אנחנו המנהיגים ברר היטב בהתעודות יערסלב היום כ"א באלול תפ"ד ואנו מאשרים שחוב זה כוחו יפה עולמית וסכום רווחים הנ"ל יקובל [בחשבון] בכל שנה וישולם לק"ק קרעמניץ בלי שום עיכוב והפרעה ובגורת נח"ש לצמיתות על הגאמנים שלנו דד"א. ופסק דין זה שבידי ק"ק קרעמניץ יהא לו תוקף ועוז כאילו היה בידם קוויט מאת גאמני ארצות על סך שצ"ז זהו" בכל שנה.

והחוב חשני שנשארנו חייבים בשנת תפ"ד לק"ק קרעמניץ קצ"ז זהו" עלינו לשלמו בשנים הבאות בשני שעורים: דהיינו בשנת תפ"ה ק' זהו" פו' והשאר צ"ז זהו" בשנת תפ"ו. ואם לא ישלמו [בזמנים הנ"ל] ישלמו תשלומי כפל. וכל המוחה והעובר על הפסק הנ"ל יהא מוחרם לצמיתות, וכל כוח גאמנות לק"ק קרעמניץ להוציא מן המנהיגים שלנו את הסכום המגיע בכל שנה. ולראי' מהימנא חתמנו בעצם ידינו [מוצש"ק] כ"א באלול תפ"ד ביערסלב.

יעקב יהושע¹ אב"ד דק"ק לבוב והגליל לייב אב"ד דק"ק קראקא והגליל
העשל אב"ד דק"ק דובנא מגליל וואלין לייב אב"ד דאורדינציא זאמויסקי

ברשדסקי, Еврейская Библиотека, כרך ח' (פטרסבורג 1880), ע' 16-17; מתוך הארכיון המרכזי בקייב, Книга гродская Кременецкая записовая, מס' 1643, שנת 1726, דף 615. פסה"ד נשחמר רק בתרגום פולני והנוסח העברי דלעיל הוא תרגום מן התרגום. גוף הנוסח הפולני יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. — תמצית התעודה הובאה גם ב"Регесты и надписи" כרך ב', ע' 270, סי' 1657.

תקצו. "ע"ד דיני דיני" אשר התעורר הרב המאה"ג המנוח מוהר"ר מענדל שהי' אב"ד ווענגראווי² שהי' בן ר' הירש בן הקצין ר' מענדל פלאצקר³ מפוונן בהתעודות הקודש אבירי הרועים גאוני ארץ רבני' דד"א יצ"ו שהי' בשנת תפ"ד ל' על האל[ו]נים ריווני' קציני' מנהיגי עדה שלימה עיר ואם בישראל ק"ק פוונן יצ"ו

1 בנוסח הפולני בטעות Naszey.

2 בעל ס' צנצנת מנחם. השוה לעיל סעיף תס"ו.

3 ר' מענדל פלאצקר נמנה עם ממוני הקהל בפוונא בשנות 1621-1631. גפ' לפני שנת 1677. בנו ר' הירש השתתף בהוצאת המשנה 1642-1644. עי' לוין, NM, חוב' ב', ע' 42, הערה 3.

ושם השיגו כתבים ופסקים שונים וא"ז עד שלבסוף דברי הגאונים הי' שהרב מוהר"מ הג"ל או ב"כ יבואו לכאן ק"ק פוזנא לפני כבוד הגאון מופת הדור אב"ד ור"מ דק"ק פוזנא 1 בצירוף שני רבני' מופלגים ממקומות אחרי' לפניהם משפטיהם יצא ע"פ דין ודת תורתנו הקדושה. — — "

לויין, NM, חוב' ב', ע' 42, סי' 77; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף קמ"ה [קניה] ע"א.

תקצת. בהתועדות ירוסלב שנת תפ"ד אישר ועד ארבע ארצות את פסק דינו של ועד הגליל רוסיא במושב קוליקוב שנת 1720 בסכסוך שבין הקהלות ליסק וסאנוק. נוכחו בהתועדות בין השאר: ר' זכריה מנדל מלבוב ור' שמואל מטיקסין.

בלבן, *Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego*, ע' 5-6; וע' 22, הע' 17, 22; על סמך *Castr. Praemislensis*, כרך 592, ע' 901-905, והשוה שם, ע' 7, גם על עצם הסכסוך שבין שתי הקהלות, שנמשך עוד משנת 1705.

תקצט. בשנת תפ"ד (1724) נתמנה ר' מרדכי באב"ד מבראד 2 ל"מזכיר הכללי של יהודי המלכות" (= נאמן בית ישראל דר"א).

וורם, DŻB, ע' 35; על סמך *Castr. Leopoliensia*, כרך 564, ע' 1464.

שנת תפ"ה

תר. בהתועדות ראדום שנת 1725 חתם ר' מרדכי באב"ד יחד עם עוד ג' נאמנים דר"א על פסקדין שחייב את ק"ק טיקסין לשלם ליהודי קנישין ת"ר זהו' בשני שיעורים, היות ויהודי קנישין שילמו מס הגלגולת למעלה מכפי שיעור יכלתם.

Archiwum Główne, בוורשה, *Księgi skarbowe*, I, 65, כרך 23, ע' 55 (הודעת ה' דוד וורם).

תרא. ביום 13 ביוני 1725 (= ב' בתמוז תפ"ה) נעשה בראדום פשר בין ק"ק סאנוק וועד הגליל רוסיא, שלפיו פטורה סאנוק מלשלם בשנת 1726 מס הגלגולת, היות ושלמה בשנת 1724 יותר מדי. הפשר הובא גם לפני גזבר המלכות. מטעם הגליל חתם ר' ישראל בר' דוד 3.

Arch. Główne, בוורשה, שם, כרך 64, ראדום 1725 VI/19 (= ח' בתמוז תפ"ה). אף סעיף זה כקודמו ניתן כאן על סמך רשימותיו של ה' דוד וורם. ברשימה שלפני לא נאמר בפירוש שהפשר נעשה ע"י הועד, אך יש לשער שנעשה על ידו.

1 ר' יעקב בר' יצחק. השוה מפתח.

2 בר' יצחק. ממנהיגי הקהל, הגליל ור"א. נס' בבראד בשנת תקי"ב. עי' וורם, DŻB, 34-35, 78-79.

3 שתדלן דגליל רוסיא. מאהלער, היסט. שריפטן, II, 648, מביא צילום מהחתימת שלו ומזכיר מכתב ממנו מיום 5 באוקטובר 1725 (= כ"ח בתשרי תפ"ו) אל כותב האוצר וואגנער. מר ד. וורם הואיל לתת לי העתקה ממכתב זה. ר' ישראל מודיע בו לכותב ששב זה עתה מהתועדות הגליל בביאלי קאמיען, מקום שם באו שני הצדדים היריבים לידי הסכם בענין החלוקה. התעודה שמורה ב-Arch. Główne, בוורשה, *Księgi skarbowe* I, מחלקה 65, רשימות מס הגלגולת היהודי, כרך ב', ע' 147, שנת 1725. נראה שגם ה-Sprecher של גליל רוסיא ר' ישראל, הכותב ב-5 באבגוסט 1725 (= כ"ו מנ"א תפ"ה) אל שמש הגליל ר' יהוא ליב (וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 62), הוא הוא ר' ישראל בר' דוד הג"ל.

תרב. "גם החכם רמ"ח מלא ידיו לה' בקס"ת וכתב מכתב התעוררות עצום לד"א דפולין ולפי שהוא ארוך לא הצגנוהו פה. גם לא עשה פרי להועיל, כי שרו חכימיא למהוי כו' לשוא צרף צרוף ורעים לא נתקו".

ר' יעקב עמדין, תורת הקנאות, אמסטרדם תקי"ב, דף ל"ו ע"ב. התאריך: אחרי תמוז תפ"ה.

תרג. "יום ד' ו' כסליו תפ"ה ל' איך שבאתה לפנינו האשה היקרה מרת בריינדל בת מוהר"ר בנימין והדר בעלה האלוף כמוהר"ר שמואל בן המנוח מוהר"ר פייבש גבאי—שאנחנו הזוג הנ"ל חייבים לרוזני קציני מנהיגי קהלתינו הקדושה פוזנן סך מאה זהו' טפלים בחוב גמור ואמתי שהללו לנו במזומנים מידם לדינו— על סך מאה זהו' הנ"ל מונח ביד האלוף הנאמן מאלופי הקהל כתב אסי"ג מרוזני קציני ד"א יצ"ו לקבל בחשבון כרגא על שנת תפ"ו ל', בכך כשיקובל אסי"ג הנ"ל אזי פטורים הזוג הנ"ל מתביעות אלופי הקהל יצ"ו".

ליון, NM, חוב' ב', ע' 43, סי' 78; מתוך פנקס פוזנא ספר הזכרונות, II, דף קל"ג (קמ"ב) ע"א.

תרד. ב"ה. אה' האלופי' הקצינים נגידי' רוזני' רבני' מופלגי' מוסדי ארץ האיתנים כבוד הנאמנים דד"א. יתנו רוב פאר מעלתם למכ"ז חילוף על סך שני אלפים [זהו' פו']² לאיזה קהלה או גליל שיוכשר בעיניו על שנת תפ"ו. ויוסיפו סך הנ"ל על הכרגא דקהלתינו יצ"ו על שנה הנ"ל על רשיש כנהוג. כ"ד אלופי ראשי קציני מנהיגי ק"ק לובלין היו' יו' ג' י"ב אלול תפ"ה.

נא' שמעון ב"ר יוסף [נוחש]³ הק' אברהם מלובלין⁴

ונאו' אידש דקאפייל⁵ ב"ר ארי' אהרן בן עזריאל⁶

נתקבל ארבע מאות ותשעים זהו' ⁷

מאהלער, היסט. שריפטן, כרך ב', ע' 641-642; מחוך Arch. Główne, בוורשה, שני כרכים פולין, המכילים חלוקות מס הגלגולת משנות 1674-1740 (מראה המקום לא צוין). מעל לאגרת כתוב בפולנית: Chawezdas na Maisto Lublin na Summę złotych 1510 z podpisem Starszych miasta Lublina ותרגומו: חות דעת של קהלת לובלין על סכום 1510 זהו' בחתימת מנהיגי קהלת לובלין. האגרת הנ"ל צורפה כמסמך למכתבו של השתדלן דגליל קראקא-צוזמיר ר' יעקב בר' אליעזר⁸ אל הכותב של האוצר וואגנר. ר' יעקב מעיר את תשומת לבו של הכותב.

1 = ר' משה חאגיז.

2 המו"ל קרא בטעות: "והשפי", והעיר: "קיצור שאינו מובן לנו".

3 הוא ר' שמעון ב"ר יוסף נוחש, החתום בפנקס הרבה פעמים וכן גם ב-16 ביאנואר 1725 (ב"ב' בשבט תפ"ד) על כתב של מנהיגי לובלין. עי' וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 61. המו"ל קרא בטעות: כותב.

4 כנראה בר' חיים היילפרין. השוה מפתח.

5 ודאי צ"ל: בר' קאפול או ר' קאפילש. והשוה גם סעיף תר"ו להלן.

6 הוא, כנראה, ר' אהרן בר' עזריהו החתום גם בשנת תפ"ד על כתב של מנהיגי הגליל. עי' וינריב, שם.

7 תוספת מאוחרת.

8 מפינטשוב. חתימתו המלאה: "יעקב איש"ה המנוח מוהר"ר שמואל אליעזר ז"ל שחדלן דגליל קראקא". עי' מאהלער, היסט. שריפטן, ב', ע' 641, הע' 8; ע' 648, סי' 4. והשוה גם לעיל סעיף ת"צ. הר"ח: "איש"ה" הוא בלי ספק שיבוש קריאה, וצ"ל "בלא"א" או כיו"ב.

כי נפלה טעות בחלוקה שהוגשה ע"י הנאמנים דריא והוטלו על גליל קראקא 31,950 זהו במקום 30,080 זהו (בתשלום שאר ה-1510 זהו חייבת קהלת לובלין) ומבקש ממנו לחקן המעוות. תאריך המכתב: 20 7bris 1725 (= י"ג בתשרי תפ"ו). באותו ענין דנה גם אגרת של מנהיגי ק"ק לובלין מיום א' דריח מרחשון תפ"ו. השובה להלן סעיף תר"ו.

תרה. ספרא דמתא לובלין ודד"א היה בשנת תפ"ה ר' שלום בר' חנוך דיין.

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 61 (= "תרביץ", שנה ט', 101); מתוך הארכיון העירוני בברסלא Lose Juden-Akten. ר' שלום הנ"ל חתם ביום 18 בפברואר 1725 (= ה' באדר תפ"ה) על כתב אישור שניתן על ידי מנהיגי לובלין לר' יעקב בר' שמחה כשמש העיר והגליל לובלין בברסלא.

שנת תפ"ו

תרז. "בלעדי אלקים יענה בטוב מענה את שלום אה' האלוף המרומם הראש המנהיג החכם הכולל מוליק יועצים שולל כמהור"ר יעקב ב' נ"י.

לגודל הטרדות והתלאות אשר סבבוני כי כסלי לאוגיאי באנו לחלותו בתכלית הקיצור ולהזכיר את המוזכר, את אשר הגיד לנו כבוד הרב הנגיד הקצין המפורסם מוה"ר העשיל² נב"י דד"א מדי עברו דרך קהלתנו הנ"ל לביתו נאור³, מדי דברו עמנו זכור הזכיר את אשר [נעשה] מעמד עם רום מעלתו לסובת קהלתנו אודות החילוף אלף ת"ק ועשרה זה' פ' השייך לכבוד הרב הגדול המופלג ה"ה מוה"ר יעקב סג"ל אב"ד דק"ק טרלא⁴, שרום פ"מ יראה שסך הנ"ל יבאו בחשבון כרגא גליל קראקא. בכן הן הדברי' נאמרו כבר ונשנו כאן שרום מעלתו יכנים א"ע ויתאמץ בכחו הגדול שהחילוף הנ"ל יהי' על נכון, כי קרוב להפסד קהלתנו שלא יהי' ח"ו מעוות אשר לא יוכל לתקן, ימהר לכתוב להכותבים שישאירו סך הנ"ל עלינו ואנחנו שלחנו שליח להנגיד מ' העשיל שישלח לנו כ"י נאמני ד"א ובודאי ישלחו לנו, אך שהי' אסורה, בכן הקדמנו לבקש רום מעלתו שימהר להודיע להכותבים הנ"ל בטוחי' אנחנו ברפ"מ שי — לדברים ע"כ שמנו קנצי למלין. כ"ד קציני מנהיגי ק"ק לובלין. א' א' דר"ח מרחשון תפ"ו.

ונאו' אידש ר' קפיל 6 בר' ארי'

נאו' שמעון בר' יוסף [נוחש]⁵

ונאו' — משה מכית לוי'

ה — במהור"ר יצחק זצ"ל

מאהלער, היסט. שריפטן פון יו"א, כרך ב', ע' 642-643; מתוך Archiwum Główne בוורשה, ללא ציון מראה המקום. והשוה גם לעיל סעיף תר"ד.

תרז. בדבר דין ומשפט שיש להאלופי' המנהיגי' דק"ק טשעכנאפצי על אלופי

1 הוא ר' יעקב בר' אליעזר, השתדלן דגליל קראקא. השובה בהערה לסעיף תר"ד.

2 לדעתו של מאהלער, היסט. שריפטן, כרך ב', ע' 642, הע' 17 הרי הוא ר' יצחק יהושע העשל שפירא ספרא ונאמן דגליל קראקא ואין זיהוי נראה לי, היות והלה היה רק נאמן הגליל (השובה גם כיו"פ, ח"ב, ל' ע"ב) ואילו כאן המדובר בנאמן דד"א. למעשה היו שני נאמנים דד"א בשם העשל (השובה מפתח): ר' יהושע העשל בר' שמואל אבד"ק טשעכנאפצי, שהיה חותם על פי רוב יושע, ור' העשל מחעלמא. נראה שכאן הכוונה לר' העשל מחעלמא הקרובה ללובלין.

3 כנראה צ"ל: כאור.

4 בר' יצחק לגדא. אח"כ אב"ד דק"ק טרנופול וגליל פודוליה. עי' פרידברג, בני לגדא למשפחותם, ע' 18.

5 השובה לעיל סעיף תר"ד. 6 שם.

ק"ק ווענגראב בדבר עיר וויסאקי ולפ"ד של אלופי דק"ק טשעכנאפצי רוצים לבררם עפ"י זכויותיהן ששייך להם עיר הנ"ל ונבחרים מאלופים רוזנים קציני דד"א יצ"ו אנחנו ח"מ להיות יושבי' על הדין הנ"ל ולראות עם מי הדין. והזקקנו לתווך הדין הנ"ל ובאו הני תרי צדדי להאריך בטענותיהם בע"פ ולא הראו לפנינו זכויותיהן. במענה בפיהם שאין בידם זכויותיהן. בכן עפ"י שיקול דעתינו שכל טענות הצדדי' הנ"ל הם הכל בע"פ ויצא מאתנו והרחבנו למשפט הנ"ל עד אחר יריד מעזריטש¹ בחורף תפוא"ו לפ"ק. וביני לביני כעת החלוקה לסקארב קראני² מיחאל תפ"ו³ ככה יתנהגו בעיר [כי] כל א' מן שני קהילות הנ"ל יתנו להסקארב לחצאין בכרגא שמגיע על עיר הנ"ל. וכשיגיע זמן המשפט עת שיתודע אנחנו להצדדי' הנ"ל מחוייבי' הצדדי' לעמוד למשפט לאיזה מקומנו לש— — 5 שירצה⁶ בעינינו עם הזכיות שלהן. ומי שעומד ב— — צה⁷ אין איסור זכויותיהן בלי שום פ"פ שבעולם ובאותן הדברי' שום א' משני קהילות לא יהי' שום שררה על עיר הנ"ל לכל דבר דין ומשפט. רק אנחנו שני ח"מ עליהן שר ומושל. וסך כרגא לשנה זו של עיר הנ"ל מאה ועשרים זה' פו', בכן ששים זה' מזה הכרגא שייך ל[האלופים] דק"ק ווענגראב וששים זה' שייך ל[האלופים] דק"ק טשעכנאפצי. זה היתה מאתנו בריצוי הצדדים לאשרו ולקיימו כנ"ל וחלילה לשנות. כ"ד היום יום ג' חה"מ חג הסוכו' תפ"ו לפ"ק.

הק' יושע הלוי מקראקי החו"פ⁸ ק"ק טשעכנאפצי נאמן ב"י דד"א יצ"ו נאו' הק' בעריש סג"ל מקראקי החו"פ ק"ק ווענגראב והגליל יצ"ו⁹

מאהלער, היסט. שריפטן פון ייווא. כרך ב', ע' 643-644; מתוך Archiwum Główne, בוורשה, ללא ציון מראה המקום (השוה הערתי לסעיף הקודם) מו"ל התעודה מעיר שמתרגומה הפולני של התעודה השמור בארכיון הנ"ל יוצא, שהמשפט נתקיים ב-Sterdiń (בפי היהודים אסתרדין). שבקרבת טשעכנאפצי.

שנת תפ"ז

תרח. תבנית יד שלוח אלינו מאדם גדול בענקים, אשר חכמתו זקוף כדיקלא ורמה עד לשחקים. ואסף איש טהור את כל כלי בית אלהים וחובר חבר וקובץ על י"ד ושם

1 פרטים אחדים על יריד מעזריטש הובאו בסקירתו הפופולרית (כתובה על יסוד חומר שבכ"י) של מ. הנדל, "בלעטלעך צו דער געשיכטע פון יידן אין מעזריטש אין די לעצטע 200 יאר", שנדפסה בהמשכים בעתון "פאדליאשער לעבן" משנת 1934 (חדשי יאנואר-יולי), אולם תאריך היריד לא צויין שם.

2 ב"יווא-בלעטער", כרך י"ד, 1940, חוב' יאנואר-פברואר נתפרסם ע"י מאהלער תקציבו של ועד ארבע ארצות משנת תפ"ו (1726), כפי שיוצא מבקרתו של ש. גינזבורג ב"צוקונפט" הניו-יורקי, חוב' מאי 1940, ע' 299. מפני סיבוש הדרכים לרגל המלחמה, טרם הגיעה אלי החוברת הנ"ל של ייווא"ל ואיני יכול לצערי לתת את התעודה במקומה. אני מקוה שתהא האפשרות בידי להביאה במלואים.

3 חל ב' 29 בספטמבר, דהיינו: כ"ב תשרי תפ"ו. 4 במקור כתוב בטעות פעמיים כל.

5 מו"ל התעודה מבקש להשלים: לשבוע. 6 שירצה. 7 המו"ל מבקש להשלים: באמצע=באמצע.

8 המו"ל קרא כאן, וכן בשורה הבאה, בטעות: החש"פ, וניסה לפענח את הר"ת: החותם שליהות פרנסי או החותם שוכן פה. 9 השוה מפה"ס, ע' 50, סי' 876.

שם לו חוקים. ה"ה הרב המאור הגדול המפורסם כבוד מוהר"ר פתח"י נר"ו בן הגאון הגדול המפורסם בדורו מוהר"ר דוד לידא¹ וצ"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק אמשטרדם יצ"ו, אשר פתח פתח טוב ועולת מחים בספר נחמד יקר הערך דבר השוה לכל נפש אשר י"ד הכל ממשמשים בו. ומרוב חכמתו ושכלו שכ"ל הקודש הוציא מכח אל הפועל הספר הנחמד הזה יד כל בו, י"ד ספרים נכבדים הנצרכים לכל נפש אדם, בפירושים נאים רבים ונחמדים, ושם לו י"ד ושם טוב בארץ. בכך אמרנו וענינו י"ד כחו וחילו לאורייתא, בתרייתא עדיפא מקמייתא. במלאכתו מלאכה וחכמה חכמת אדם תאיר פניו, בפנים מסבירות בהולכה והובאה, תשואות חן חן לו ולכל המסייע לו, ואחר אשר ראינו שזיכה את הרבים למען ישא בחיקו בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך שאדם רוצה מוליכין אותו להיות הכל מסודר לפניו ולא נחסר בו כל טוב. והמסייע לדבר מצוה רבה כזה ראה וחד"ש יחנניהו ויברכהו ה' בברכת קוני"ם ולהביאה אל תוך ביתם הברכה, אשרי העם שלו ככה, ומה' ישא ברכה. ותוקף גזירתנו גזירת נח"ש שלא יעשה אדם במתכנתו להרוויח בה משך עשרה שנים מהיום דלמטה בלתי הרמנא ורשותא של המחבר ה"ה הנ"ל, ולטרקי' רישא דהאי גברא חוי' דרבנן דלית ליה אסותא. והשומע לדברינו ישכון בטח ושאנן, כברוש רענן. הלא כה דברינו וי"ד כ"ל ב"ו ועל פני כל אחיו ישכון², ולפרט כי שמה ישבו כסאו"ת למשפט כסאות לבית דוד לפ"ק.

הק' ארי' יהודא ליב חונה ק"ק קראקא והגליל יצ"ו
 הק' יעקב בלאמ"ו הגאון המפורסם מוהר"ר יצחק ז"ל חונה ק"ק פוזנא והגליל יצ"ו
 הצעיר יהושע מקראקא חונה ק"ק לבוב והגליל יצ"ו³
 הצעיר יצחק אייזיק בהמאור הגדול מוהר"ר ארי' יהודא ליב סג"ל חונה ק"ק לובלין והגליל יצ"ו
 הצעיר ישראל בלאמ"ו הגאון מוהר"ר אליעזר ליפמן היילפרין וצ"ל חונה פה ק"ק זאסלב⁴
 הק' יהושע העשיל בהגאון מוהר"ר אליעזר נר"ו חונה ק"ק דובנא הגדולה יצ"ו
 יד כל בו מאת ר' פתחיה בר' דוד לידא, פפרים תפ"ו.

תרט. ינחיל ה' את יהודא חלקו חלק אלוה ממעל זאת ליהודא, ה"ה הרבני המופלא ומופלג כבוד מוהר"ר יהודא במוהר"ר יעקב קאפיל יצ"ו מלבוב⁵ שנחקבל

1 ר' פתחיה היה אב"ד דק"ק יאסי, לאקאטש, וולאדאווי וסלאוויטש. נפ' בטרנקפורט דמיין בשנת תקי"א. עי' תולדותיו בס' תולדות הגאון ר' דוד לידא מאת א. א. אייזנער, ע' 43-39. והשוה כמו"כ: אג"ש, ע' 185-186; כיו"פ, ח"א, דף VII, מ"א. אביו זכה כירוע לחסותו המיוחדת של ועד ארבע ארצות. עי' ר' דוד לידא במפתח. 2 = פ' לך לך והוא בשנת תפ"ז השבוע למן ב' עד ח' במרחשון.

3 הוא ר' יעקב יהושע בר' צבי הירש, בעל פנ"י. עי' מפתח.

4 מכונה ר' ישראל חריף. נפ' בזסלב בשנת תצ"א. עי' מזכרת, ע' 97-99; כהנא, ענף עץ אבות, ע' 6. 5 ממשפחת ר' אייזיק ר' יעקלש. לפני כן ספרא דמתא דק"ק לבוב. עי' כיו"פ, ח"א, כ"ט"ל; ח"ב, כ"ו, ל', ל"א; ווטשטיין, דברים עתיקים, ע' 29, סי' ל"ד; קדמוניות מפקסאות ישנים, ע' 55, סי' ל"ב.

לסב ולחיים ולשלום להיות מושך בקסת הסופר מתא בק"ק קראקא, כפי כתב מפורש¹ היוצא מתחת יד מוהר"ר יהודה הנ"ל בכל מיני יפויים ועיטור סופרים שני. היתה לו שעת הקושר בקשר של קיימא להיות סופר מתא בק"ק הנ"ל כל ימי חייו, והורמן ורשיון נתן לו ולאשתו להתעסק בכל מיני משאות ומתנות ומחיות אשר לבם יאוו ויענייהם יחפצו ואין כח ביד שום ראש או מנהיג או שום אדם בעולם לעכב על ידם מחי' קטנה או גדולה מכל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב, הן במקום קראקא הן בקאזמר, ומנדה בלו והלך לא למשלט למרמי עליהם שום מידי דאקרי נתינה בעולם כסדרן ושלא כסדרן קטנה או גדולה, מכולם פטרוהו הקהל אותו ואת אשתו כל ימי חייו, רק מעות תיבה ומעות קצבה, ולמדין מן הכלל במקום שנאמר בו חוק, ולא לימטא ורזיפא דמיא ארישא דהאי גברא, ואף שיותן חרם הגדול בבתי כנסיות ויבטלו כל הכתבים הן עפ"י הקהל הן עפ"י השררה ע"י איזה תחבולה בעולם פטורים על הנתינות, יהיו בטלים, אעפ"כ אין כאן לא חרם ולא נידוי ולא שמתא על מוהר"ר יהודא ואשתו, כי חפשי וחירות ניתן להם ושאר מיני יפויים הנכתבים לאשר ולקיים תוקף הכתב ההוא וסיגו וגדרו בכל מיני סיג וגדר ובגזירת עירין פתגמא, מי שיעבור על אחת מהנה דברים הדברים הנאמרים שם ובקנסים גדולים ועצומים ונוראים הנאמרים שם באר היטב, והנה הלום ראיתי מראה הקסת, גבורים אזורו חיל, היטיבו אשר דברו כהטבת נרות וכהטבת קטורת, כי נכון הוא מעם אלקים לעשות טוב לטובים ולישרים בלבותם לגברא רבה ויקירא דכוותיה, יהודא גבר באחיו ידיו רב לו בהכשר ויתרון ומכירו הייתי לשעבר ועכשיו ביותר ויש מאמר אחר מאמר ועושין משמרת למשמרת להיות חרות בעט ברזל ועופרת, שלא יהא האמת נעדרת, הנני נותן ידי הרמה לחזק ולאמץ ולשבץ בכל מיני אונים ואמיץ כח, בל יפול דבר ארצה מכל הדברים הנאמרים שם באמת וצדק וכל ימי חייו חיותו פטור מוהר"ר יהודא ואשתו היקרה מרת יוטל מכל מיני נתינות, ושום נוגש ושטר לא ישמע בביתו וכל החרמות ונידויים נגד כתב הלזה הרי הוא ואשתו הנ"ל מופקעים מכולם ולא יעשה בהם שום רוע כלל, ויתעסקו בכל מיני מחיות ומ"מ כנ"ל, והאיש אשר יערוב בזדון לחתור חתירה ושבירה, לבטל אף נקודה המעוטה מן הכתב שבידו, בו ארור, בו נידוי, בו שמתא עיריין ימותו, והרשות ביד מוהר"ר ואשתו הנ"ל להדוף ולרדוף ברדף מלא

1 הכתב הוא מיום ג' כ"ח בטבת תפג"ל לפ"ק וזה קיצורו: "להיות כי מעולם ומשנים קדמונים — שני סופרי מתא בקהלתנו, וכעת לא נמצא בקהלתנו כי אם סופר אחד בכך חקרנוהו מצאנוהו — חלא הוא — כבוד מוהר"ר יהודה בן ה"ה הראש והקצין מוהר"ר יעקב קאפיל מק"ק לביב, בכך אמרנו וענינו כולנו כאיש א' כתר הולמחו לעטרו בעיטור סופרים שני להיות סופר שני בקהלתנו — והרשות ביד מוהר"ר יהודא ואשתו לעסוק בכל מיני משאות ומתנות בעולם וכל מחיות אשר לבם יאוו — שלא ימחה בידיהם שום מנהיג בעולם שום מחי' קטנה או גדולה — וחלילה בחרמות ושמתות לשום מנהיג והתמנות בעולם לתבוע מהם אף פרוטה א' לשום נתינה הנהוגה בקהלתנו זולת שתי אלה: מעות תיבה ומעות קצבה — ולהיות ליתר עוז ותוקף — באים כבוד רזונים הקהל יצ"ו בכבודם ובעצמם על החתומים." ע' וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 16-17.

ולהוציא בכל מקום אשר יוכלו להוציא כל דמי הוצאות והיזקות אשר יגרמו למוהרר"י ולאשתו הנ"ל וכל דת"ן למוהרר"י ואשתו הנ"ל. ותוקף גזירתי על כותבי ריסטרש ונתינות שלא ירשמו בריסטר שם מוהרר"י או אשתו הנ"ל ואצ"ל מי שכבר עבר מחויב להחזיר הגזילה אשר גזל ליד מוהרר"י הנ"ל דוקא, ולשומעים יונעם ותבא עליהם ברכת טוב.

כ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה בדברים הנאמרים באמת הכ"ד הרב הנגיד אביר הרועים ה"ה הרב פרנס הוועד דד"א יצ"ו הרופא מומחה לרבים נ"י יום ד' ח' טבת תפז"ן לפ"ק פה ק"ק זלאטשוב יצ"ו.
הק' אברהם יצחק חזק רופא פ"ה דד"א יצ"ו

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 18-19 (=תרביץ, שנה ח', ע' 202-203); מתוך פנקס הקהל בקראקא (העתקת ווטשטיין). על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "העתקנו כל הנ"ל מגוף הכתב וח"י הרב הנגיד אביר הרועים ה"ה הרב פרנס הוועד דד"א יצ"ו הרופא מומחה לרבים נ"י. נאם הצעיר באלפי ישראל ליברלש שמש בבהכ"נ הישנה ונאם שמואל הקטן בהר"ר יצחק ז"ל שמש בכ"ה ראריי ז"ל. התעודה נזכרה ע"י ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', ע' 55, שציין גם את מראה מקומה: פנקס הקהל דף קצ"ה ע"ב וריז ע"א.

תרי. ר' יעקב יהושע בר' צבי הירש בא בשנת תפ"ז לירוסלב על מנת להשתתף בתור אב"ד דק"ק לבוב בהתועדות ו' ארצות. מתנגדיו, שדחו אותו מן הרבנות בלבוב, מסרו על כך לשר-הגליל יאבלונובסקי והלה ביקש מחברו שבירוסלב לתפוש את הרב ולהסגירו לידיו. הדבר נודע לפרנס ועד ארבע ארצות ר' יצחק חזק פארטיו שהסחיר את הרב מפני רודפיו.

שמחוביץ (= שמחוני), 1910 MGWJ, ע' 611; על סמך קטעים לתולדות ר' יהושע, כתובים בידי אחד מצאצאיו, י. ה. ברנשטיין מלבוב. שמחוני מעיד על סיפור-המעשה, הכתוב בידי ברנשטיין, שהוא חי ועשיר-גונים, המקומות והאנשים נקובים בשמותיהם ואף תאור נסיבות-הזמן עלה יטה; ברם מקור הדברים לא צוין. נראה, שהסיפור מיוסד על מסורת-משפחה ויש לקבלו בזהירות יתרה.

תריא. נאמני ועד ארבע ארצות שלחו ביום 9 בספטמבר 1727 (= כ"ג באלול תפ"ז) משעברע שין אגרת אל שרי-האוצר. חתמו עליה: Oszya, Heszal, Marko, Helasz, Pizarze (יושע 1, העשל 2, מרדכי 3, אלי' 4 gen[eralni] Żydów koronnych w Szczepieszyne) נאמני ב"י דד"א פה שעברשין).

מאהלער, היסט. שריפטן פון יידיש, כרך ב', ע' 648; מתוך Arch. Główne בוורשה, ללא ציון מראה המקום. התעודה עצמה לא פורסמה.

- 1 הוא יושע = יהושע בר' שמואל אב"ד דק"ק סעמיאטיטש וטשעבנופצי. ע"י מפתח.
- 2 [יהושע] העשיל מחלמא. בשנת תצ"ט היה פרנס ונאמן דד"א. גם שם אביו שמואל. (ולא מאיר כפי שכתב ניסנבוים, ע' 98) ע"י להלן סעיף תרכ"ח. השוה גם לעיל ע' 303, הע' 2.
- 3 בר' יצחק באב"ד.
- 4 Elias = Helias = Helasz הוא אליהו. מסקור אחר לא ידוע לנו נאמן בשם זה.

שנת תפ"ח

תריב. ר' יושע הלוי מקראקא החונ' ק"ק סעמייטש ובק"ק שעכנאווצי נאמן ב"י דד"א יצ"ו הסכים ביום ב' ט"ו בשבט תפ"ח ל' להדפסת הס' חוקי דרך.

חוקי דרך על ש"ע אבה"ע מאת ר' משה יקותיאל קויפמן, דיהרנפורט תק"ז.

תריג. להתועדות ראדום נשלח בשנת תפ"ח מקהלת קראקא ר' נפתלי בר' שמואל יאליש¹. השוה להלן סעיף תר"כ.

תריד. [—] בקשתינו מלפני רום מכ"ת שיתנו כתב חילוף כרגא ליד האלוף המרומם הראש כבוד מוהר"ר נפתלי יאליש בהמנוח מ"ו שמואל יאליש סג"ל זלה"ה מקראקא על סך שני אלפים זה' פו' ועלינו להוסיף אי"ה בעת החלוקה על שנת תפסית"ל. לראי' באנו אנחנו על החתומים האלופים רוזנים מנהיגי ק"ק קראקא היום יום ד' ר"ח אדר תפח"ת לפ"ק.

נאם משה בהקדוש הר"ר נתן ז"ל² ונאם הקטן שלום במהור"ר משה זצ"ל³

ונאם שמשון בהר"ר יוזף לאזרש מקראקא⁴ ונאם הק' יהודה ליב במוהר"ר נח ז"ל מלויצק⁵

ונאם הק' יהושע בהר"ר שמואל זנויל דייכש⁶

ונאם הק' יצחק בהר"ר זאב וואלף ז"ל מקראקא⁷

ונאם זאב וואלף בהר"ר נתן קראשניק⁸

ויגריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 21 (= "תרביץ", שנה ח', ע' 205); מתוך פנקס הקהל בקראקא (העתקת ווטשטיין). על סמך אגרת זו, שנכתבה אל נאמני ד"א ונמסרה לידם, קיבל ר' נפתלי הנ"ל 300 זה"י. אח"כ נתברר שהיה כאן מעשה זיוף, כפי שיוצא מדברי ההקדמה לגוף האגרת וז"ל: "היום יכתב בספר זכרונות המעשה אשר עשה הראש מ"ו נפתלי בהמנוח מוהר"ש יאליש סג"ל אשר זייף בכתב ידו חילוף ע"ס שני אלפים ונטל מהנאמנים ש' זה' וזה הנ"ל אשר הביא התורני מוהר"ר מיכל רש"ס⁹ עם אגרת מהנאמנים. ואני שלחתי ציר ואודי ל' ויהא בציר דלית ב"י משום

1 נפ' בקראקא בשנת תק"ד. ע' ווטשטיין, תולדות גדולי ישראל, 20; קדמוניות, סי' ל"ג.

2 נמנה עם רוזני הקהל גם בשנות ת"פ, תפ"ג, תפ"ז. ע' ויגריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 17; ווטשטיין, קדמוניות מפנקסאות ישנים, סי' כ"ה, ל"ג.

3 חתום בפנקס הקהל גם בשנות תפ"ב, תפ"ה, תפ"ז. ע' ווטשטיין, קדמוניות, סי' ל"ג; לתולדות ישראל וחכמיו, חוב' ב', ע' 53.

4 ממנהיגי הקהל במשך שנים. מכוונה בתעודות פולניות Samson Lazes. ע' ווטשטיין, קדמוניות, סי' ל"ג; בלבן, HŻK, II, 180, 269 ואילך; Joseph Jonas Theomim-Fränkell, ע' 24, 40.

5 השוה ווטשטיין, קדמוניות, סי' ל"ג, וכן סעיף רנ"ז לעיל.

6 נמנה עם מנהיגי הקהל גם בשנת תפ"ג. ע' ויגריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 17. על משפחת דייכש בקראקא השוה: בלבן, HŻK, מפחח; Joseph Jonas Theomim-Fränkell, ע' 40.

7 אף הוא נמנה גם בשנת תפ"ג עם מנהיגי הקהל. ע' ויגריב, שם.

8 השוה ווטשטיין, קדמוניות, סי' ל"ג. על משפחתו השוה ווטשטיין, לתולדות גדולי ישראל, 14-16; בלבן, HŻK, מפחח, ערך קראשניק.

9 הוא ר' יחיאל מיכל בר' שלמה. מנהיג ודיין. ע' כ"פ, ח"ב, כ"ח; ווטשטיין, קדמוניות, סי' ל"ח; לוח", 78; בלבן, Joseph Jonas Theomim-Fränkell, ע' 24.

גילוייו לק"ק בראד בפרנס [לפרסם?] לכבוד אה' האלופים רוזנים קצינים הרבנים ד"א יצ"ו. החודש שלי תשרי תפסית"ל וגם השבועה מהחומים ותשובה מהנאמן דבראד הנ"ל. השוה גם להלן סעיף תרי"ב.

תרטו. "בדבר הטענות ותביעות שנחווה בין רוזני קציני ראשים מנהיגים נגידים דק"ק פוזנן ובין האלופים ראשים ומנהיגים דק"ק סוורזעבץ² והתקשרו את עצמם הצדדים הנ"ל בת"כ ובפ"ס ובש"ג לדין בזבל"ב ובזבל"ב והחמש המרוצה לשניהם והמבוררים והחמש יה' רבנים — וכהיום קרבו משפטן ועמדו לדין לפנינו — והאלופי המנהיגי דק"ק סוורזעבץ מחוייבים ליתן כתב קישור ולכתוב ולבקש מן הרבנים הנגידים הנאמנים דד"א יצ"ו באם יבררו האלופים רוזני דק"ק פוזנן ע"י ב"ד יפה דקהלתם שאנשי ק"ק סוורזעבץ אינם יוצא[ים] ידי חובתם לנגדם כפי הפשר ופס"ד הנ"ל שרשות בידם למסור אותם לסקארב ע"ס המגיע להנגידים דק"ק פוזנן — וכהיום שעמדו ה"ה ראשי ומנהיגי דק"ק סוורזעבץ ורוצים לקבלו הדין שיצא מפינו בכך מופקעים מן החרמות ושמחות שהשיגו [ק"ק פוזנא מ]רוזני קציני מנהיגי דד"א יצ"ו ומהגאונים הרבנים ולא שרירין ולא קיימין — ט' תמוז תפ"ח.

נאם הק' מרדכי החונה בק"ק ליסא³

הק' יושע הלוי מקראקא החונה פ"ק סעמיאטש נאמן ב"י דד"א יצ"ו

לוי, NM, חוב' ב', ע' 43, סי' 80; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף קמ"ו [קניז] ע"א. — פסקי הדין נזכר בפנקס פוזנא הנ"ל, דף ר"ט [רכ"ב], גם בשנת תקי"ב, בשם פסק הרבנים.

תרטז. הקושר מעדנות כימה, ייטב להם הכתיבה והחתימה, מימים ימימה, לאה' האלופים רוזנים ראשים קצינים נגידים רוזנים ומנהיגים דק"ק קראקא יצ"ו. מגודל טרדותינו באנו בתכלית הקיצור להודיע לר' פמכ"ת הכרגא דקהלתכם קדש עם התוספות ועם החילופים בשנת תפסית"ל הבע"ל עולה סך כפי הרשימה שלקח לו הרבני מ"ו מיכל נ"י מפנקס שלנו ועידותינו נאמנה שלא נדבק בידו מאומה שום חילוף על קהלתכם, הן לעצמו הן לאחרים, רק הכרגא והחיוכים עמדנו כמקדם מדי שנה בשנה ונוסף ע"ז אלף וחמשה מאות זה' פו' לגליל קראקא עפ"י חילוף בח"י דרפמכ"ת. וסך שלשה מאות זה' פו' כבר פרענו לה"ה מוהר"ר נפתלי יאליש על החילוף שהי' לו ע"ס שני אלפים זה' פו' ולולי פני ה"ה מ"ו מיכל נשאנו, שצוה שאינו מגיע למו' נפתלי הנ"ל מקהלתכם, בוודאי הוכרחנו לשלם לו במלואו, אך שמענו לקול ה"ה מ"ו מיכל הנ"ל ולא נתננו יותר. ומסרנו החילוף הנ"ל ע"ס שני אלפים זה' ליד ה"ה מ"ו מיכל והוא נתן לנו התחייבות שלו להחזיר החילוף הנ"ל. ומפני טרדותינו שמנו קנצי למלין. כ"ד הקצינים נגידים רבנים מוסדי ארץ האייתנים נאמני ב"י דד"א יצ"ו יום ג' טו"ב אלול תפחית"ל.

1 הכוונה שהשליח לא גילה סוד שליחותו ועי' חולין מ"ט ב' (קוק, "תרביץ", ח', 368).

2 קהלה שנוסדה בראשית המאה ה"ז ע"י יהודים מפוזנא והיתה כפופה למשמעתה. במאה ה"ח השתדלה להתבדל מפוזנא לענייני מסים וארנוניות ולעמוד ברשות עצמה. עי' A. Warschauer, Die Entstehung einer jüd. Gemeinde, Zeitschrift f. d. Gesch. d. Jud. in Deutschland, IV, (1890) 170-181.

3 בר' צבי הירש. נפ' בליסא בשנת תקי"ג. הוא החתום גם בסעיף תקנ"א לעיל. עי' לוי, GJL, 181-184; מ. פיננער, מצבות קברות הרבנים ואנשי השם, ברלין 1861, ע' 190. 4 י"ז אלול חל ביום א'.

הק' יושע הלוי מקראקא הח' בק"ק סעמייטיש נאמן ב"י דד"א יצ"ו
הק' מרדכי באב"ד נאמן ב"י דד"א יצ"ו
הק' יהושע העשיל נאמן ב"י דד"א יצ"ו
הק' יצחק נאמן ב"י דד"א יצ"ו

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 22-21 (= "תרביץ", שנה ח', ע' 205); מתוך פנקס קהל קראקא (העתקת ווטשטיין).

תריז. קהלת קראקא שילמה ע"ח מס הגלגול לשנת 1728 6,390 זהו; גליל קראקא - צוזמיר - 33,271 זהו.

בלבן, HŻK, II, 191; מתוך Arch. Główne בוורשה, 65, גר. 2, דף 250.

שנת תפ"ט

תריח. ר' יושע הלוי מקראקא החונה בק"ק שעכנאווי אב"ד ור"מ דק"ק שימייאטיש ונאמן ב"י דד"א הסכים ביום ה' 1 י"ד תשרי תפ"ט לפ"ק להדפסת הס' דברי הברית על התורה מאת ר' אברהם צבי הירש בר' מאיר ממדינת ליטא.

ס' דברי הברית, זאלקווא תפ"ט. הכותרת שניתנה להסכמה: "הסכמת הרב הגאון המאה"ג המפורסם אב"ד ור"מ דק"ק שימייאטיש ושאר קהלות ונאמן ב"י דד"א יצ"ו." (על סמך וינער, קהלת משה, ע' 256).

תרי"ט. ר' מרדכי באב"ד נאמן ב"י דד"א הודיע באגרת מיום 16 בספטמבר 1728 (= י"ג תשרי תפ"ט) לכותב האוצר חסלבסקי (Hasławski) שנפלה טעות בחלוקת מס הגלגול לגליל רוסיא ועל יהודי העליץ הוטלו 260 זהו במקום 160 זהו. הוא מבקש מאת הכותב לתקן את המעוות ולהטיל את 100 זהו הנותרים על יהודי סרנופול.

Archiwum Skarbowe בוורשה, № 22 (אגרות של אנשים שונים לפקידים שונים של המדינה, שנת 1728). האגרת חתומה: Marko Rabinowicz, pisarz generalny żydów koronnych (מרדכי באב"ד נאמן ב"י דד"א). גוף התעודה (העתקת מר. ד. וורם) במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. קיצורה פורסם ע"י וורם, DŻB, 79.

תרכ. המגביה לארץ ותרעד, יחננם ויברכם וקרסולם לא ימעד, ה"ה אה' כבוד האלופים ראשים רוזנים קצינים חורים וסגנים ראשי שבטי ישראל נגידים מנהיגים קהל עדת ישורון דקרתא קדישא ק"ק קראקא יצ"ו ג"י ויופיע.

אמרי בינה דרום פמכ"ת הגיעני, בנדון הזיוף מעשה החקוק אשר פעל ועשה מ"ו נפתלי הידוע. תמ"י נפלאה על רום פמכ"ת מי הכריחם לזה לברר דבריהם עפ"י שבועה דווקא הלא קרתא קדישא כמותם היותם עיר גדולה לאלקים הלא דיבורם הקל לו שקל ישקול בפלס מאזני צדק יכריע לכמה וכמה שבועות שתים שהן הרבה, וודאי האמת אתם וצדק ילין בם. אמנם כן אתה ד' בוחן לבות וכליות יאמנו דברי, אלו

הרגיש עורק א' מעורקי איזה גדנוד זיוף בהכתב שביד הנ"ל וכמו כן ב"ד הרב המופלא מוהר"ר העשיל, או עלה על לבו שום ספק ספיקות בנדון הנ"ל וודאי לא השיג הנ"ל מאתנו אף פרוטה א'. אך תעיתי כשה אובד יען היות מ"ו נפתלי הנ"ל אשתקד משולח מקהלתכם לראדום וסבורים היינו שעדיין לא נתמעט כבודו, רק ככחו אז כחו עתה, ובכל זאת שמרנו אורחות היושר כדרכינו תמיד להיות לקהלתם לאוהבים נאמנים ולא רצינו למלאות שאלתו וחפצו אשר על הכלל כלו יצא ליתן לו כפי כל הסך הזיוף שבידו, רק ניתן לו שלשה מאות זה' פו'. וראי' לדברי תיכף בשמעי מפי כבוד ש"ב חביבי הרבני מ"ו מיכל בעת החלוקה שאיתרע חזקתו של הכתב הנ"ל תיכף מסרתיו לידו, אבל מה אעשה בהסך שקיבל שלשה מאות זה' הנ"ל, היות קשה גזל הנאכל. עכ"ז אילו הי' פה מ"ו נפתלי הנ"ל בהגיע אמרותיהם לידי, כי יחם לבבי כגו אתון נורא יקידתא, וודאי קיימתי בנפשי וחרפה לא נשא על קרובי, והייתי שופך זעמי בשפטים גדולים ונוראים לחלל לארץ נזרו, מלבד שהייתי גובה ממנו אף מגלימא דעל כתפאו, מה שהי' באפשרי. אך ביום א' דח"ה נסע מזה וברח מפני הבושה, כי לא הי' יכול לעמוד בתוכחת בשובי מדרכי מן החלוקה. ובנסעו מכאן ברח בלי הגיד לפני וכעת מה חובתי תו ואעשנה. וודאי יהא חקוק על לוח לבי מעשיו ופעולותיו לא צודקות, הרימותי ידי אם יכופר לו עון זה עד עולם.

אודות שכתבו בכתבם שלא לקבל חילוף על כבוד קהלתם אם לא שיהי' מקוים בשני סופרי מתא דקהלתם, יהי' לבם הטהור בטוח שאראה לחקור תמיד בשבע דרישות וחקירות אף שיהי' מקוים כנ"ל, ועל הראשונים אני מצטער, ומכ"ש שלא להוסיף עוד איזה היוק ע"י ח"ו להבא לכבוד קהלתם קודש. ובוה שלום מד' ומנאי אוהבם נאמן הדש"ת בלב ונפש.

הק' מרדכי בהרב הגדול מוהר"ר יצחק זצ"ל נאמן ב"י דד"א יצ"ו

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 22-23 (= "חריבין", שנה ח', ע' 206-207): מתוך פנקס הקהל בקראקא (העתק ווטשטיין). על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "העתקתי אות באות מגוף הכתב וח"י הק' יהודא מלבוב ספרא מתא דקיק קראקא". בראש ההעתק ניתנו דברי הקדמה אלו: "כל הנ"ל הביא התורני מהורריי מיכל ברשיט. ואחיז שלחנו שליח לקיק בראד 2 וגם השבועה שנשבעו החתומים שאין זה חתימתן וגם ניכר לכל בני קהילתנו יצ"ו שזה כתב ידו מוהררין עצמו וזיין גיכ החתימות שלהם וזה לשון האגרת ע"י השליח מפה בראד יום ה' חו"ה סוכות 3 תפ"ט בחול המועדי. השוה גם לעיל סעיף תרייד.

שנת ת"צ

תרכא. ב"ה. ראינו כשרון מפעלות האלוף התורני מוהר"ר ניסן בה"ה מוהר"ר

1 = בן דודי. אביו של ר' מרדכי באב"ד, ר' יצחק קראקוויר, היה בנו של ר' ישכר בעריש מקראקא והנאמן ר' יהושע העשל מטשעכנאוויצ-סעמייאטיטש - חתנו. ע' בלבן, HŻK, II, ע' 133: הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 49. 2 מקום מושבו של הנאמן ר' מרדכי.

3 כלומר, יום ה' בשבת ד' דחח"מ סוכות, שהוא (בגולה) כ' בתשרי.

יהודא וז'ל שתדלן דק"ק טשעכנאפצי בצוארו ילין עזו, איש מהיר במלאכתו מלאכת הקדש, לפני מלכים ושרים יתיצב, מורג חרוץ חדש בעל פני[פיות הוצק חן בשפתותיו, חלק משמן חכו מאמרו [נעים], דעת שפתיו ברור מללו ובתבונה מלין יכביר, כלו מטעמים וכלו מחמדים, ע"כ מנוי' וגמורה קבלו אותו למז"ט לשתדלן דד"א מן וועד הגדול דהאידינא עד הוועד הגדול דד"א אחר שיהי' שתדלן דד"א, מלבד השתדלן הקבוע דק"ק לובלין² יצ"ו, ויעמוד על משמרת הקדש, לכל אשר ישלחנו ילך וכל אשר יצוו עליו יעשה, ויהי' ציר נאמן לשולחיו לשרת בקדש באמת ובתמים ואצל כל פינה יארב להצמיח טובות וישועות להכלל הן בוועדים גדולים³ ווארשא והוראדנא וכיוצא בהן, הן על קאמיסיעס, ולמסור החלוקה של הסקארב יר"ה להמושל הגובר יר"ה שנה שנה ולהעריך שוע עד לא בצר ובכל מאמצי כחו. קבענו לו שכירות חק הקצוב כל שנה שכר שיחה נאה סך שמנה זה' פ' כל שבוע. וכבוד הרבנים הנגידים נאמני ב"י דד"א יצ"ו יתנו לו כל חלוקה מקופ' דד"א יצ"ו הסך הנ"ל לאיזה קהלה וגליל שיוכשר בעיניו בעד כל השנה. ובוזה ישנס מתניו ויאזור כגבר חלציו לצאת חלוץ חושים לטובה ולתועלת [ה]כלל. לילה כיום יאר לו ולב חכם ישכיל פיהו, וחפץ ה' בידו יצליח. כל זה מלבד שכר עגלה אשר יסע למקום אשר יוועדו השרים הנכבדים הנ"ל, כי שכר עגלה ישלמו לו כבוד הנאמנים דד"א חוץ השכירות הנ"ל. ותוקף כ"י כתוקף וזכות ויפוי כח של כל השתדלנים הקודמים דד"א לכל חוק ומשפט בכל ענינים ואופנים. ואל שדי יתן רחמים ויהי' עם פני[פיות שלוחי עמו ישראל, כנאמר לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון, וישמר וינצר ב"י כאישון, ויביאנו ב"ב לציון ברנה ולירושלים בשמחת עולם ובששון.

כ"ד רוזני נגידי ד"א ובראשם הרב התייר הגדול אביר הרופאים והרועים פ"ה דד"א יצ"ו פה ק"ק יערסלב וועד קדש [היו'] א' א"ך טוב לישראל אלול ת"ץ.

הק' אברהם יצחק חזק רופא פ"ה דד"א יצ"ו

הצעיר יהושע בלא"א שלום שכנא מקראקא⁴

הק' [יחיאל]⁵ מיכל בהמנוח החסיד המפורסם מו"ה שלמה ז"ל מקראקא

הק' [יושע]⁶ הלוי מקראקא החוב"ק טשעכנאפצי [מבורר]⁷ [מ]פוזין

1 הוא ר' ניסן Judowicki, שתרגם בשנת תפ"ו לפולנית פסק דין של בוררים בסכסוך שבין הקהלות טשעכנאפצי וווענגראב. עי' מאהלער, היסט. שריפטן פון יו"א, כרך ב', ע' 644, הע' 33.

2 בשנת תס"ז היו בלובלין השתדלנים ר' שבתי ור' יצחק. עי' גיסנבוים, 83. והשוה גם זכרונות ר' דוב מבוליחוב, ע' 37, המזכיר בשנת תקי"ג בקירוב את ר' יצחק שתדלן שהיה אז שתדלן דארבעה ארצות.

3 היינו בישיבות הסיים.

4 ראש בית דין. נמנה גם עם מנהיגי הקהל (בשנת תמ"ה). ממשפחת קנטורוביץ (רש"ך) התקיפה. עי' לוח"ז, 68; עיה"צ, 184; בלבן, II, HŻK, 232-233; כיו"פ, ח"ב, כ"ח, ס"ז.

5 מו"ל התעודה קרא בטעות: הירש. השוה בהערתי לסעיף תרי"ד.

6 המו"ל קרא בטעות: יצחק, והשוה מפתח.

7 המו"ל קרא בטעות מעזריץ. השוה להלן סעיף תרכ"ג.

- יעקב משה במהור"ר בנימין זצ"ל מפוזין ¹
 אריהודא [ליב] ² לאנדא סג"ל מלכוב ³
 זלמן במהור"ר [ב"ז] סג"ל מלכוב ⁴
 הק' אברהם ר"ח ⁵ מלובלין
 שמעון ר' יוסף ⁶ מלובלין
 הק' משה בא"א מו"ה מנחם מענדל מרגלית ז"ל מקרעמניץ ⁷
 הק' יוסף בהק' מה"ו פסח זצלה"ה מדובנא רבתי ⁸
 הק' בנימין וואלף סג"ל לאנדא ⁹
 הק' יהודא סג"ל לאנדא מאפטא
 הק' משה בא"א מהרר"ם ¹⁰ ז"ל מקראטשין ¹¹
 הק' [אברהם] ¹² בהרב הכולל המפורסם והמ"מ מו"ה יוסף יאסקי ¹³ מליסא ¹⁴
 הק' שמואל בא"א שלמה אליה ז"ל ¹⁵ מטיקטין ¹⁶
 הק' יעקב [ב]אב"ד ז"ל מבראד ¹⁷

- 1 חתום בשנת תצ"ב כבא-כוח ק"ק פוזנא על הסכם בין ק"ק פוזנא והגליל פולין גדול. עי' לוי, LGJ, 109.
 2 ההשלמה על סמך סעיף תרכ"ג להלן.
 3 אולי Lewko Landys הנזכר בתעודה משנת 1742. עי' פאדורו, Organizacya i praktyka etc, ע' 191.
 4 הוא ר' יקותיאל זלמן במהור"ב סג"ל עפשטיין. דיין. עי' אנ"ש, ע' 124; והשוה גם להלן סעיף תרכ"ג.
 5 = ר' חיימס.
 6 המו"ל לא היה בטוח בקריאת השם הזה והעיר שנראה כמו "יותך". הדעת נוחתת שצ"ל: יוספס. כרגיל הוא חתום שמעון יוסף נוחש. השוה מפתח.
 7 בשנות תצ"ה, תקי"ח פרנס מדינת וואלין. השתתף גם בהתועדות ראשי הקהלות דגליל וואלין בשנת ת"ס בקאזין. עי' ברשדסקי, Евр. Библиотека, כרך ח', נספח, ע' 31; מרגליות, דובנא רבתי, ע' 47; עטרת צבי מאת ר' צבי הירש בר' עזריאל מוילנה, יעסניץ תפ"ב, חלק השו"ת, סי' ר"ה.
 8 חתום עם מנהיגי הקהל בשנות ת"ק, תק"ב, תק"ד. עי' מרגליות, דובנא רבתי, ע' 49, 50, 51, 53.
 9 בר' יחזקאל. ממנהיגי הקהל בטרנוב. גפ' שם בשנת תצ"ו. עי' בלכן, Joseph Jonas Theomim-Fränkell, ע' 28; שטרן, "בכורים", שנה ב', ע' IX.
 10 = מהר"ר מנחם.
 11 "הרב הנגיד המפורסם הראש פ"ו דק"ק קראטשין יצ"ו ודגליל פוזנא". בנו של ר' מנחם מענדל אויערבך בעל "עטרת זקנים". נפ' בשנת תצ"ס. עי' כיו"פ, ח"ב, ע"ו, צ"ו; קויפמן, MGWJ 1894, 477; ברגר, MGWJ 1907, 374.
 12 ההשלמה על סמך סעיף תרכ"ג להלן.
 13 המו"ל קרא בטעות ראובן חזק במקום יוסף יאסקי. והשוה להלן סעיף תרכ"ג.
 14 מחשובי המנהיגים בפולין-גדול, נתמנה אח"כ גם לפרנס הועד ונאמן דו"א. עי' לוי, GJL, 42-45, 144, 228, 379; LGJ, 109; NM, חוב' ב', 45, 55, 56; שיפר, "עקאנאמישע שריפטן", כרך ב', ע' 8.
 15 המו"ל מטופק בקריאת המלה ומעיר שהיא נראית כמו "כץ".
 16 רשומה מחוסרת תאריך בפנקס הקהל בטיקטין דף [רמ"א] דנה ב"פסד"ג בין האלוף רחוני' מנהיגי' קהלתניו יצ"ו ובין האלוף כמוהר"ר שמואל במהר"ר אלי' ובנו מוהר"ר יצחק מרייגראד בענין ההלוא' שלהם אצל הקהל יצ"ו סך חמשה מאות ובעד הרווחי' פטורי' מסכום". גם רשומה משנת תפ"ג (דף רס"ה) דנה בחוב שמגיע לאב ובנו הנ"ל.
 17 בנו של ר' יצחק קראקווייר, אב"ד דק"ק בראד, ואחיו של ר' מרדכי באב"ד נאמן דו"א. "הנגיד

הק' אריה ליב [הכהן ראפפורט]¹

צבי הירש בן ר' זעליג נתן² — —

נא' הק' ישראל משה בהמפורסם מוהר"ר בעריש ז"ל [מג"ח]³

נא' הק' מאיר חזק⁴ מקאמאני מבורר מק"ק פרעמסלא⁵

אליעזר במוהר"ר מיכל [ז"ל סטרי]⁶ מפרעמסלא⁷

י. מ. ראזענבלום, "הצפירה" תרמ"ז, גל' 181 (מיום ג' אלול); מתוך גוף כתב-השדלנות. ה' ראזענבלום היושב עתה בתיא מספר במגלת היוחסין שלו (בכ"י) על גלגולו של הכתב הנ"ל: "עצם תעודת השתדלן אשר ניתנה להיר ניסן ז"ל — עברה במשפחתנו מאבות לבנים דור אחר דור. בשנת תרמ"ז עוד בחיי אבי ז"ל הראיתי את התעודה במערכת "הצפירה" בוורשה להיר חיים זעליג סלונמסקי ולהיר נחום סוקולוב זכרם לברכה. לבקשתם שלחתי להם העתקה מהתעודה עם הערות קטנות שלי לפי רוח מבינותי אז. — התעודה היתה שמורה בידי לשלחה להדיר יוסף חזנוביץ ז"ל בביאליסטוק, מייסד הספריה בירושלים, אשר נקראה אז "בית נאמן", או במישרים לספריה הלאומית. בזמן המלחמה העולמית, כאשר הגרמנים התקרבו ופחדם נפל על עיר מינסק שלחתי כל חפצי וכתבים יקרי ערך ובתוכם גם התעודה הזאת למוסקבה לבן אחי ה"ר חיים שמחה בר' אריה ליב ז"ל (סימון לבוביץ) רוזנבלום על מנת להצניעם באחת מתבותיו (מס' 331 ומס' 609), אשר היו לו בחדר-הפלדה של הבנק הסיבירי שמה. לדאבוני לא הספיק להוציאם טרם שעלו הכולשוויקים לשלטון. אם הבינו הכולשביקים את הערך ההיסטורי שיש לתעודה זו ומסרוה לאיזו ספריה, או מפני אי-הבנתם נשמדה ונאבדה, איני יודע".

תרכב. לאשר שמיום הנזכר בפסק הנ"ל עד הנה לא קיימו כבוד הקהל רוזנים קצינים מנהיגים דק"ק לבוב כלום אף מש"פ ולמעלה ואחרי שנפטר המנוח מוהר"ר יעקב קאפיל הנ"ל מלבוב קם בנו תחתיו ה"ה התורני הרבני המופלא ומופלג מהור"ר יהודא ספרא ומנהיג דק"ק קראקא יצ"ו ולו משפט הירושה דין גרמא דעשיראה ברא⁸. ובא הנה מוהררי"ס הנ"ל בנו יחידו לוועד קודש דד"א יצ"ו כינוס צדיקים וצווה ככרוכיא נגד רוזנים קצינים מנהיגי ק"ק הנ"ל עד אנה תוגיון נפשו, אשר אינם משגיחים על הפסק דד"א⁹ יצ"ו ותוקף מהשר צבא יר"ה, והוציא מוהר"ר י

המפורסם והמנהיג מדינה"ה. סחר במשי, שעה, וביחוד בעורות. ייסד בי"ב הנקרא על שמו. מראשי המנהיגים של גליל רנטיא. נפ' בבראד בשנת תק"ה. עי' וורם, DZB, ע' 35-36, 80; גלבר, Jjlg, XIII, 127; הורוויץ, כתבי הגאונים, 35.

1 המו"ל מעיר: נראה כמו "מרומשישאק" והשלמתי על סמך שנת תק"ב להלן. ר' אריה לייב בר' חיים הכהן היה ר"מ בלבוב וגם' שם בשנת תק"ט. עי' אנ"ש, ע' 41, סי' צ"ו.

2 המו"ל מעיר שמרוב הסלסולים אין לקרוא את המלה האחרונה, ברם אני מסופק גם בקריאת השם נתן. נראה לי שיש לקרוא את ההתימה: צבי הירש ר' זעליגש מחעלמא. השוה לעיל סעיף תקע"ו.

3 ההשלמה שלי בדרך השערה. המו"ל העתיק: "מקראקא" והעיר "נראה כמו מק"ה". מג"ח היינו מגליל חלמא. השוה גם בהערה הקודמת.

4 המו"ל קרא יחזקאל ותקנתי לפי סעיף תרכ"ג ועוד. השוה מפתח.

5 כנראה בנו של פרנס הועד ר' יצחק חזק. עי' ווטשטיין, תולדות ישראל והכמיו, חוב' ב', ע' 55.

6 המו"ל קרא את המלה החטרה ז"ל, והעיר שהיא נראית לו כמו "סשרש". תקנתי על סמך סעיף תרכ"ג.

7 הוא Lajzor Michałowicz תנמנה עם מנהיגי הקהל גם בשנת 1746. עי' שור, ZP, ע' 227.

8 בהעתיק: דקשיראה בא. 9 משנת תע"ח. השוה לעיל סעיף תקס"ו.

הנ"ל הוצאות מרובות גדולות שישב פה עד אחר הוועד, באמרם שירצו ורוצים לקיים הפסק וכוונתם הי' רק לדחות אותו עד אחר הוועד, כדי שלא יתחייבו בפני המשפט דד"א יצ"ו על שעברו בבל תאחר עד כה לשלם לו במיטב כסף קרן ורווחים וכל ההוצאות והזיקות, כפי שנזכר בפסק הנ"ל, ומעבר עד הנה הוצאות שגרמו לו כעת. ובא ה"ה מוהררי"ס הנ"ל כמה פעמים לפני שלחן הטהור ד"א יצ"ו וצעקתו בוקעת ועולה ו חלוני רקיע, הייטב בעיני אלקים ואדם וכי כך עושין לבני לווים. בכן הגני נותן את ידי הרמה בכח שבט מושל שבידי דד"א יצ"ו לחזק ולאמץ ולעודד הפסק הנ"ל בל יפול דבר ארצה ולבל ישונה אף קוצו של יוד מכל הדברים הנאמרים הנ"ל באמת וצדק כאילו היום נפסק מחדש משלחן הטהור דד"א יצ"ו בצירוף כבוד רבני ד"א יצ"ו ורשות למוהררי"ס הנ"ל וב"כ וי"א להוציא מרזנים קצינים מנהיגי ק"ק לבוב הנ"ל הקרן והרווחים וכל ההוצאות במיטב כסף, כפי שנפסק כנ"ל וכל ההוצאות בעבר ולהבא וכל דת"ן למוהררי"ס הנ"ל וב"כ וי"א בלי שום טענה ומענה ופ"פ ודו"ד שבעולם לקצינים מנהיגים הנ"ל ק"ק לבוב נגד מוהררי"ס הנ"ל וב"כ וי"א. ולהיות לאות ולראי' ביד הרבני המופלג מוהר"ר יהודא בהמנוח מו"ה קאפיל זצ"ל ולב"כ וי"א באתי על החתום היום יום ב' כ"ט אלול תצדי"ק לפ"ק פה וועד קודש דד"א יצ"ו י ע ר ס ל ב.

נאם הק' אברהם יצחק חזק רופא פרנס הוועד דד"א יצ"ו

ויגריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 15-16 (= 'תרביץ', שנה ח', ע' 199-200); מתוך פנקס הקהל בקראקא (העתקת ווטשטיין).

תרכג. עינינו לנוכח הביטוי תוקף הכתב בח"י כבוד רוזנים קצינים מנהיגים ק"ק קראקא² ביד ה"ה התורני המופלא מוהר"ר יהודא בה"ה מוהר"ר י קאפיל מלבוב מבואר שם באריכות בכל זכות ויפוי כח שהוא סופר מתא בק"ק הנ"ל כל ימי חייו ושבתו יהי' חפשי בישראל, חירות לו מכל מיני מסים ונתינות בעולם, כל מה שהפה יוכל לדבר וכו', ורשות לו ולזוגתו לעסוק בכל המחיות שבעולם ככל אות נפשם באין מוחה. הן כל אלה ראתה עינינו באר היטב בתוקף הכתב הנ"ל בכן בהיות שידוע ומפורסם לכל עילת תהילות הפלגת של ה"ה מוהר"ר יהודא הנ"ל יהודא רד עם אל ועם קדושים נאמן בכל בית ישראל צנוע ומעלי [זקנו מגודל] פרקו נאה שפיר שומעני', תורתו אמונתו כל דרכיו ישרים וסלולים, פרי קודש הילולים, בהיכלו כלו אומר כבוד, ע"כ באנו למלאות דברי הקצינים נגידים הנ"ל, שיאושר ויקוים הכתב הנ"ל בכל תוקף ועוז ותעצומות לא יפול דבר ארצה. הן לענין כבוד ועיסוק סופרים לא יבצר ממנו מאומה, שישב על כנו ומכונו בטח שאנן באין מחרידו כל ימי חייו לא יהי' נגדו שום פוצה פה ומצפצף, הן לענין המחיות שדרור יקרא כמדייר בו

1 נדפס: וכולסת. 2 השוה לעיל ע' 306, הע' 1.

דיירא וכו', יעסקו במחיות הוא ואשתו ושום קול נוגש לא ישמע בביתו ורשותו עבור שום פרוטה ונתינה בעולם כל מה שהפה יוכל לדבר והלב לחשוב, אף כשיתסד איזה נתינה אין נקי ויוכרו חרם בבה"כ בקול רם מוהררי"ס ואשתו הנ"ל אינם בכלל, מופקעים מהחרם. ואף שיבוטל כל הכתבים הן עפ"י הקהל הן חוץ לשטת ישראל בשום פעולה ותחבולה ובשום ענין, תוקף כתב שלו לא יוזז ממקומו כל ימי חייו ורשות לה"ה מוהררי"ס הנ"ל לרדוף ולהדוף את החותר תחתיו לירד לתוך אומנותו להיות סופר ג"כ ולהכריז עליו חרמות ושמחות בכל הקהילות וכל הקהלות מחויבים לצייתו. ואצ"ל גזירתנו על קצינים מנהיגים ק"ק הנ"ל שלא יקבלו סופר אחר בחריקאו כל ימי חייו ולא יועיל שום תקנה לסתור אופנים הכתב הנ"ל בשום ענין ואופן. וגזירתנו בחרם על כל כותבי ריסטרוס שלא ירשימו בשום ריסטר את ה"ה מוהררי"ס ואשתו הנ"ל, כי מוהררי"ס ואשתו מ' ייטל יצאו לגמרי ממקום החיוב למקום הפטור מכל מיני נתינות שבועלם וחלילה לשנות בחרם וקנסים עצומים וכל דת"ן לה"ה מוהררי"ס ואשתו על כל הוצאות והיזקות.

כ"ד רוזנים ד"א בראשם הרב התייר הגדול אביר הרועים והרופאים פ"ה דד"א יצ"ו פה ק"ק יערסלב יום ב' כ"ט אלול ת"ץ לפ"ק.

הק' אברהם יצחק חזק רופא פ"ה דד"א יצ"ו

הק' משה יושע הלוי החונה בק"ק סעמייטש מבורר מפוזנ

הק' משה במ"ו מוהר"ר בנימין זצ"ל מפוזנ

הק' ארי' יהודא ליב לנדא סג"ל מלבוב

הק' יקותיאל זלמן במוהרר"ז סג"ל עפשטיין מלבוב

הק' אברהם ר"ה מלובלין

שמעון ר' יוסף נוחש מלובלין

הק' משה בא"א מוהר"ר מנחם מענדל מרגליות מקרעמניץ

הק' יוסף בהר' מוהר"ר פסח כ"ץ פ"ה דדובנא

הק' משה בא"א הרב מוהרר"ם זצ"ל אויערבך מקראטשין

הק' אברהם בהרב הכולל המפורסם המנוח מ"ו יאסקי מליסא

הק' פנחס זעליג במהורר"ץ יצ"ו מחעלמא

בנימין בונם כ"ץ מפרעמסלא מגליל

הק' מאיר חזק חו' בק"ק קאמרנא מבורר מפרעמסלא

הק' אלעזר במוהרר"י מיכל ז"ל סטרי מפרעמסלא

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 19-20 (= יתרביץ, שנה ח', ע' 203-204); מתוך פנקס הקהל בקראקא (העתקת ווטשטיין). עיין גם בסעיף הבא.

1 חותם תמיד רק יושע או יהושע; השוה מפתח. נראה שהשם משה נשתרבב לכאן בדרך טעות מהחתימה השניה.

שנת תצ"א

תרכ"ד. הטיבו את אשר דברו כבוד רוזנים קצינים ד"א יצ"ו, אף אנחנו באנו למלאות דבריהם שיאושר ויקוים כפי שמבואר בתוקף הנ"ל¹ בכל תוקף עזו, בחומר כל הענשים וחרמות ושמחות וש"ך.² כ"ד המאורות הגדולים והרבנים דד"א יצ"ו פה ק"ק יערסלב בוועד הגדול יום ה' ג' תשרי תצ"א לפ"ק. נאם הק' יצחק סג"ל לנדא ח"ק ואלקווי מבורר מק"ק לבוב נאם הק' יצחק אייזק הלוי הח' פה ק"ק לובלין והגליל יע"א הצעיר יחזקי' יפ"ת³ הח' בק"ק פ' והגליל יצ"ו הצ' פנחס תאומים⁴ הח' בק"ק ווישניצא מבורר מד"א יצ"ו הק' אברהם כהנא מקראקא הק' ארי' ליב מלובלין הח' בק"ק זאמשט הק' יצחק אייזק הח' בק"ק טרניגראד הק' יהושע העשיל הח' בק"ק טרניפאל⁵ מבורר מד"א יצ"ו אף ידינו נתנו וכו' שיאושר ויקוים ככל הדברים אשר יצאו מכבוד הרוזנים ורבנים ד"א יצ"ו לא יפול דבר ארצה כאלו נכתב באריכות בכל זכות ויפוי כח. כ"ד הרוזנים הנגידים קצינים ופרנסים דד"א יצ"ו פה ק"ק יערסלב היום יום א' ו' תשרי תצ"א לפ"ק. הק' צבי הירש קרעמניצר מהרובשוב ונאם הצעיר חיים בא"א מ"ו הרב המופלא מוהר"ר יצחק הצעיר יהושע העשל נאמן ב"י דד"א יצ"ו

וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 20 (= "תרביץ", שנה ח', ע' 204); מתוך פנקס הקהל בקראקא (העתקת ווטשטיין). על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הועתק אות באות מגוף הכתב וחי". נאם הצעיר באלפי ישראל בא"א החסיד המנוח משה ליברלש שמש בבה"כ הישנה, נאם שמואל הקטן בב"ה רארי' ז"ל. התעודה נזכרה גם ע"י ווטשטיין עצמו, לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, חוב' ב', ע' 50, שציין גם את מראה מקומה: פנקס הקהל בקראקא דף רס"ו ע"ב. ביום ה' ט"ז מרחשון תצבי"ת לפ"ק אישר גם "הק' דוד שמואל שמעלקע החונה בק"ק קראקא והגליל יע"א",⁶ פה ק"ק חמעלניק, "את כל תוקף פרשת הכתב אשר כתבו וחתמו הרוזנים קצינים נגידים מנהיגי ד"א יצ"ו [וכיכ] ⁷ פרנסים רוזנים וקצינים נגידי ד"א יצ"ו דהשתא כמבואר לעיל, אשר נתנו תוקף ועזו על הכתב שביד מוהרי"ס הנ"ל מכבוד קצינים נגידי ק"ק קראקא". השוה גוף כתב-האישור וינריב, שם, ע' 21.

1 השוה לעיל טע"ף תרכ"ג. 2 כנראה צ"ל: וש"ק=וואר קנסות. 3 = יהושע פייבל תאומים. 4 בר' יצחק מאיר, עי' כהנא, ענף עץ אבות, ע' VII; MGWJ, 1913, ע' 348, 361. 5 בר' יצחק באב"ד. בשנת תק"ד [2] הוא חותם: "החונה בק"ק טרנופול ודגל אהבה פרוסה בגליל פאדליע". עי' הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 37; וורט, DZB, ע' 73, הע' 3. 6 מדינים ועסקי משפחה הבאישו את ריחו והוא נדחה מן הרבנות. נפ' בשנת תקי"א בדניאולושיץ. עי' במטרות: בלבן, HZK, II, 270-264, 274-273, 282-283, 286, 289-288, 494; Joseph Jonas Theomim-; Fränkel, ע' 21 ואילך. והשוה גם כיו"פ, ח"ב, דף כ"ז-כ"ח, ל"ל"ג; עיה"צ, 162-161; לוח"ו, 18, 35-32. 7 גרסא: ובני.

תרכה. " — כל הנ"ל נעשה ע"פ קציני מנהיגי גליל קראקי יצ"ו ולראי' באחי על החתום היו' יו' י"ד תשרי תצאל"ף פה ק"ק יערסלב.
יצחק יהושע העשל שפירא סמרא ונאמן דגליל קראקא יצ"ו²

מאהלער, היסטארישע שריפטן, כרך ב', ע' 647; מתוך Arch. Główna, בוורשה, ללא ציון מראה המקום.

שנת תצ"ב

תרכו. בהתועדות ירוסלב ביום 10 בנובמבר 1731 (= מוצ"ש י"א חשון תצ"ב) עשה ועד הארצות משרה בין גליל העלמא-בעלז לבין גליל זאמושטש. לפי פשרה זו יוכלו הקהלות לאשטשוב, בילגוריי, פראנקופול, קרסנוברוד, אולאנא-רוזבאדובה, זולקווא-וויסאקא ומאדליבאזשים³ בגליל זאמושטש, וגליל העלמא-בעלז יקבל תמורתן פיצויים בסכום 2,900 פל' לשנה.

שיפר, היסט. שריפטן, כרך א', ע' 89; על סמך Likwidacya długów żydowskich, ע' 739-743, Arch. Główna, בוורשה.

תרכז. בהתועדות ירוסלב הנ"ל אישר ועד ארבע ארצות את ההסכם שנעשה ב"ועד הקטן" באסתרדין ביום 29 בנובמבר 1729 (= ח' כסלו ת"צ) שלפיו ויתרה טשכנובצי לטובת ועד ארבע ארצות על פיצוי-כסף המגיע לה מגליל ווענגראב⁴.

שיפר, היסט. שריפטן, ע' 89; על סמך Likwidacya długów כנ"ל, ע' 811-810.

תרכח. "הק' יהושיע בהרב המופל' מוהר"ר שמואל סג"ל זצ"ל מקראקא החונ' בק"ק טשעכנאבצי וח"ק שעמייטץ נאמן ב"י דד"א יצ"ו" הסכים ביום ב' ו' אלול⁵ שנת תצ"ב לס' יומרך כבוד.

ס' יומרך כבוד על מסכת מגילה מאת ר' אליעזר בר' יצחק אייזיק מוויסאקי דליטא, חמ"ד [זאלקווא] תקי"ב.

שנת תצ"ג

תרכט. קהלת קראקא שילמה בשנת 1733 ע"ח מס הגלגולת 1,803 זהו'; גליל קראקא-צוזמיר — 28,068 זהו'.

בלבן, HŻK, II, 191; על סמך Archiwum Główna, 65, מס' 2, דף 250.

1 חלוקת המסים של גליל קראקא-צוזמיר.

2 מופיע בתפקיד נאמן הגליל גם בשנת תע"ז וגם בשנת תצ"ה. עי' מאהלער, היסט. שריפטן, II, 647; כיו"ט, ח"ב, ל' ע"ב. השוה גם לעיל ע' 303, הע' 2.

3 כנראה צ"ל: מאדליבאזשיץ = Modliborzyce, במפקד 1764 נכללה יחד עם בילגוריי, בגליל לובלין. עי' מאהלער, "יונגער היסטאריקער", כרך ב', ע' 108, טבלה I, II.

4 השוה גם לעיל סעיף תרי"ו.

5 ו' באלול חל ביום ה' בשבת ואולי צ"ל ד' באלול.

שנת תצ"ה

תרל. ועד הארצות הגיש לאוצר המלכות בלבוב את חלוקת מס הגלגולת היהודי לשנת 1735.

כתב החלוקה שמור באוסף לויקה (Lojka) בספריית צ'רטורסקי בקראקא. *Catalogus codicum manuscriptorum musei principum Czartoryski cracoviensis*, Vol. II, scripsit Stanislaus Kutrzeba, Kraków 1908-1913, pp. 92-93 באינבנטר של האוסף הנ"ל רשום כתב החלוקה בשם: "Dyspartymient pogłównego żydowskiego ordynaryinego — — przez Żydów starszych skarbowi kwarcianemu podany we Lwowie na rathy anni 1735 — —" (חלוקת מס הגלגולת היהודי הרגיל — — מוגש ע"י ראשי היהודים (=ועד ארבע ארצות) לאוצר קווארציאני בלבוב לשיעורי שנת 1735 — —). לצערי לא עלה בידי לקבל העתקה מהתעודה עצמה. השובה גם להלן סעיף תרל"ד.

תרלא. באסיגנציה מיום 26 בנובמבר 1734 (= א' כסלו תצ"ה) נתבעה קהלת קראקא, בשם שר-האוצר פרנציסק מכסימיליאן אוסולינסקי ובהתאם לחשבון "שהוגש ע"י ועד ארבע ארצות", לשלם את מס הגלגולת, שעורי יאנואר, מאי ואבגוסט 1735, 577 זהו' 25 גדו' השעור, דהיינו כסה"כ 1,732 זהו' 15 גדו'.

בלבן, HZK, II, ע' 190, הע' 15; מתוך ארכיון הקהלה בקראקא.

שנת תצ"ו

תרלב. ביום 7 בדצמבר 1735 (= כ"ב כסלו תצ"ו) בעת התוועדות הסיים הפולני בוורשה אישר מלך פולין אבגוסט השלישי, לבקשת ועד ארבע ארצות, את הזכויות שניתנו ליהודי פולין ע"י המלכים שקדמו לו.

שור, *Евр. Справ.* 1909, כרך ב', ע' 100; מגוף כתב-הזכויות.

שנת תצ"ז

תרלג. נאמני ועד ארבע ארצות שלחו בשנת 1737 מקראשניק אגרת אל הכותב של שר-האוצר. חתמו עליה: Heszal z Chelma, Marek z Brodów, Icek Lelowski (העשל מחלמא, מרדכי מבראד, איצק מלעלוב).⁴

מאהלער, היסט. שריפטן, כרך ב', ע' 649; על סמך Arch. Główne בוורשה, ללא ציון. מראה המקום. תאריך האגרת לא פורט, אולם על סמך מכתב נפרד של ר' מרדכי מבראד אל הכותב של שר-האוצר הרמן, שנכתב ביום 7 ספטמבר 1737 (= י"א אלול תצ"ז), באותו מקום. בקראשניק, יש לשער שגם האגרת הנ"ל של נאמני הועד נכתבה בקירוב באותו זמן.

תרלד. גליל רוסיא שילם בשנת 1737 ע"ח מס הגלגולת 55,350 זהו'; גליל פודוליה — 13,200 זהו'.

1 נתמנה לשר-האוצר בשנת 1729. ע' AGZ, X, ע' 408, סי' 6896. והשוה גם *Регесты и надписи*. כרך ב', סי' 1601, 1711.

2 במקור: *z podania starszych żydów koronnych*.

3 במקור: *Supplicationi infidelium seniorum Judaeorum communitatum sive Synagogarum omnium in regno Nostro commanentium*.

4 השובה ר' יצחק נאמן ב"י ד"א לעיל סעיף תרס"ו.

בלבן, Z zagadnień ustrojowych żyd. polskiego, ע' 5; על סמך אוסף לויקה בספרית צ'רטורסקי בקראקא.

שנת תצ"ח

תרלה. שריהאוצר הוציא בשנת 1738 כתב-מודעה, שבו נדרש ועד ארבע ארצות להגיש לאוצר המלכות את חלוקת מס הגלגולות בין הקהלות והגלילות לא יאוחר מביום 15 בספטמבר. השוה להלן סעיף תרמ"א.

שנת תצ"ט

תרלו. ר' יהושע סג"ל מקראקא אב"ד דק"ק טשעכנאפצי ונאמן ב"י דד"א" כתב ביום א' כ"ד טבת תצ"ט אגרת אל ר' יהודה ליב 1 שמש דגליל רוסיא בברסלא ויעץ לו לקבל תחת חסותו את השמש השני ר' וואלף זעליג מרישא 2 למען לא ייגרש, עם שאר יהודים, מן העיר. ר' יהושע ציין באגרתו שכולם משבחים את יושרו של ר' וואלף זעליג ואילו על ר' יהודא ליב כבר נשמעו תלונות מסוחרים רבים, שביקשו כי מנהיגי ד"א ונאמני ד"א יתערבו בדבר. הוא הגן עליו, כי חס על כבודו, ועל כן הוא מקוה שיגמול לו טובה תחת טובה וימלא עתה את מבוקשו.

ארכיון עירוני בברסלא, תיק Juden, בלי סימן (העחקת לויין). גוף האגרת, יחד עם כתב של מנהיגי לבוב מיום י"ט טבת ש. ז. מקוים ע"י ר' אריה ליב אב"ד דק"ק גלונא וק"ק לבוב וכל הגליל – שניהם בתרגום גרמני של M. Christian Weinisch – יבואו במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. ר' אריה ליב מאיים, אגב, באגרתו שיגמולו אל כל המנהיגים של כל הארצות וכולם יסכימו אתנו בלי דחוי. על השתלשלות הענין השוה וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 40, שהשתמש גם הוא באותן התעודות.

תרלו. בית-דין האוצר בראדום הוציא בשנת 1739 פסק-דין שלפיו צריכה ק"ק אוסטרא לנהוג בהתאם לתקנת ירוסלב, שנרשמה בספרי המבצר בלוצק ביום 4 במאי 1739 (= כ"ו ניסן תצ"ט), וחייבת לשלם פיצוי-כסף מסוים לקהלות מעזריטש 3, פאלנאה וראוונע, כדי להקל מעליהן את מסי-היהודים הכבדים-מנשוא.

שיפר, היסט. שריפטן, כרך א', ע' 91; מתוך Acta Commisarialia regni Radomiensia, כרך כ"ז, ע' 81-85. התקנה נזכרת בלשון זו: decretum Judaicum Jaroslaviae latum et ad acta castrensia Luccensia die 4/V 1739 per oblatam porrectum. זמנה של תקנת ירוסלב לא פורש אך יש לשער שהותקנה בהתועדות שלפני הרשמית בספרי המבצר דהיינו בחדשי אדי-שניסן שנת תצ"ט. השוה להלן סעיף תרמ"א.

תרלת. ההערכה שנתייסדה לפנינו בשנת 1730 ואחרי כן נערכה בשנת 1739 ומחמת ליקוי הצדק חוקנה בירוסלב ביום ה-1 ביולי שנת 1739 (= כ"ה סיון תצ"ט).

1 בר' מרדכי. השוה לעיל סעי' תקצ"ב, תקצ"ה.

2 השוה וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 41, 46, 62.

3 הכוונה כנראה למעזריטש הסמוכה לקארעץ שבוולין ולא לזו שבפולג. השוה מפתח.

התקון	ההערכה				הערים והגלילות	
	משנת 1739		משנת 1730			
פסורה לשלש שנים ¹	24 גדר'	1 זהר'	24 גדר'	1 זהר'	.	עיר פוזנא.
12 גדר'	2 זהר'	2	27	2	.	עיר קראקא
22½	7	7	22	9	.	עיר לובלין והגליל.
20	4	2½	22½	6	.	עיר ריישא.
27	—	27	7	1	.	עיר פרעמסלא.
27	4	—	9	7	.	עיר טיקטין
—	22	—	—	33	.	גליל קראקא
—	51	—	18	61	.	לבוב וגליל רוסיא
11½	17	11½	11	25	.	גליל חעלמא ואורדינציע
8	19	8	8	27	.	גליל וואלין
12	16	12	18	24	.	גליל פוזנא
10	10	15	—	13	.	גליל פרעמסלא.
6	2	10	2½	3	.	ווענגראוו.

חתימות היהודים המבוררים להערכה החדשה בשנת 1739:

העשל מחלמא פרנס ונאמן דר' ארצות אברהם בן יוסף מליסא

ליב מקרוטושין² יחזקאל מטרנוב³

אברהם בן חיים מלובלין ליב בן אייזיק מפוזנא

יהושע הנאמן דר'א מבורר מפוזנא⁴ ליב מוואלין⁵

יעקב באכ"ד מבראד

ההערכה, מתוקנת בהתאם להחלטה, נמסרה לידי הנאמנים על החלוקות הכלליות, חתומה ע"י המבוררים מן השלחן בירוסלב, 1 ביולי 1739 (= כ"ה סיון תצ"ט) והיא הופחתה לשעור 2,000 סכומות, בחישוב כל סכום 161 זהו'; היינו בסך הכל 322,000 זהו'.

תרלס. "חקציב שנתי של הועד להוצאות רגילות:

לאוצר [מס הגלגלת] 220,000 זהו' (מאתים ועשרים אלף); "יאר-געלט" 12,000 (שנים עשר אלף); לכבוד מעלתו הכותב הראשי 700 (שבע מאות זהו'); מן החלוקה 6,000 (אלף זהו'); לכותב

1 הקהלה גדולה מאד בגלל עלילת דם (1736-1740). השוה בלבן, Esp. Crap. 1913, 469-480.

2 בר' יצחק. עי' להלן סעיף תרמ"ד. השוה גם לעיל ע' 226, הע' 11, וכן לוי, LGJ, 110; הסכמה לשו"ת אבן השם ומאירת עינים מאת ר' אליקים געץ, דיהרנפורט תצ"ג.

3 בר' צבי הירש לנדא. פרנס הגליל קראקא-צחמיר. עי' להלן סעיף תרמ"ד וכן בלבן, Joseph Jonas Theomim-Fränkcl, ע' 27, 39; פרידברג, בני לנדא למשפחותם, ע' 15.

4 הוא ר' יושע אב"ד דק"ק טשעכנאפצי וסעמיאטיטש, החתום בפנקס הרבה פעמים. השוה מפתח. 5 כנראה ר' אריה לייב בר' שמואל המופיע אח"כ בתעודות כאב"ד דק"ק קרעמניץ ונאמן ב"י דר"א. עי' הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 64; ברשדסקי, Esp. Bibliotheka, כרך ח', תוספת, ע' 19, 29, 31; פרידברג, תולדות הדפוס העברי בפולין, 98. השוה גם מפתח.

6 לדעתו של שיפר נועדה גם הוצאה זו למידי המלוכה. עי' עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 2. אולי שכר אישור החלוקה?

של קווארציאני ולרגנט 1,000 (אלף זהו'); לישועיים מלבוב 1 רווחים 2,520; לדומיניקנים מלבוב 2 רווחים 1,200; לישועים מירוסלב 3 רווחים 1,400; לדומיניקנים בטרגוביצה 4 רווחים 2,400; ליורשי הירש מזמושץ 5 900; לשתדלן מלובלין 6 ולעורך דין [או יודע דין] 360; ווידרקויף עולמית של פאפער 7 132; ווידרקויף עולמית של מיכל 8 437; לה' נאמנים, כ"א 500 זהו', 2,500; ווידרקויף מזלקווא של [משפחת] וולף 9 80; לנאמנים מבראד ולובלין 300; לאלמנתו של טעבל 10 150; לעניים בכל שנה 1,500; לשתדלן הראשי 11 400; לשתדלן [הנוסע] עם החלוקות לוורשה 100; לשמש דו"א 100; כיבוד ליהודים ראשי הארצות 200; בס"ה הוצאות השנה 12 248,569 זהו' (קרי מאתים ארבעים ושמונה אלף חמש מאות ששים ותשעה); החוב משנה זו 14,192 1739 זהו'; רווחים מן החוב הזה 4,260; בס"ה 13 267,021 (קרי מאתים ששים ושבעה אלף עשרים ואחד זהובים).

תרמ. "סדר הסכום למס הגלגולת והוצאות ד' ארצות לשנות 1740, 1741, 1742. הועד צריך לשנה זו 1740: 1. הסכום הרגיל שפורט לעיל 267,021 זהו'; 2. הוצאות הסיים הוורשאי 14 50,874; 3. רווחים מן הסכום הזה ליהודים לפי 30 זהו' [למאה] 15,257; 4. הוצאות ירוסלב 36,000 זהו' דהיינו: הלואה אצל יהודים 18,000; רווחים ליהודים לפי 30 זהו' [למאה] 5,400; הלואה אצל בעל-אחווה אחד 18,000; רווחים מן הסכום הזה עם הוצאות לפי 15 זהו' [למאה] 2,700; בס"ה 377,252 זהו'. דהיינו: הוצאות רגילות 267,021; הוצאות וורשה וירוסלב 110,231; בס"ה 377,252.

כדי שלא להכביד אפוא על ד' הארצות בפרעון כל הסכום הנ"ל בשנה אחת מתחלק תשלום הוצאות וורשה וירוסלב לשלש שנים, כדלקמן: לשנת 1740 36,743 זהו' 20 גדו'; לשנת 1741 36,743 זהו' 20 גדו'; לשנת 1742 36,743 זהו' 20 גדו'; בס"ה 110,231 זהו'. החלוקה היא כזאת: לשנה הבאה 1740 נתייסדו 2000 סכומות, כל סכום 161 זהו', ביחד 322,000 זהו'; העיר מעזריטש 1,200; העיר יוזעפוף שלקחה 300 זהו' על [לשם?] בית הכנסת 100; בס"ה 323,300 זהו'.

1 השוה גם לעיל סעי' תמ"ו, תנ"ב. גם קהלת לבוב היתה חייבת להם כספים. עי' פאזדורו, Organizacya i praktyka etc. ע' 253-256; בלבן, ŻL, ע' 356.

2 השוה גם לעיל סעיף תקי"ב. גם ק"ק לבוב וגליל לבוב נמנו בין בעלי חובותיהם. עי' פאזדורו, שם; שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 11.

3 השוה לעיל סעיף תל"ו. 4 השוה לעיל סעי' שס"ה, תקי"ב.

5 אולי ר' צבי הירש בר' שמשון הכהן מזאמושטש החתום לעיל בסעי' תל"ג, תל"ז.

6 השוה לעיל ע' 312 הע' 2.

7 משפחת פאפער היתה במאה הי"ז אחת העשירות ביותר בקראקא. עי' בלבן, HŻK, I, 270-276.

8 השוה לעיל סעיף תקצ"ו. 9 ביתר דיוק: "של הוולפים".

10 אולי הכוונה לר' דוד טעבל בר' פישל ששימש אב"ד דק"ק לאקאטש ונאמן דגליל וואלין. השוה מפתח.

11 השוה לעיל סעיף תרכ"א. בשנת תל"ד עלתה המשכורת השנתית של השתדלן 800 זהו'. עי' סעיף שמ"ג.

12 הנכון הוא: 249,379 זהו'.

13 הנכון הוא: 267,831 זהו'; והשוה גם בהערה הקודמת. הטעות חוזרת גם להלן.

14 נתקיים בימים 6 באוקטובר-17 בנובמבר 1738 (= כ"ב תשרי - ה' כסלו תצ"ט). במושב זה של הסיים הוצע להסיל על היהודים מס נוסף בסכום 450,000 זהו' בשם donatywa kupiecka (נתינת הסוחרים).

השוה בלבן, Historja i literatura żydowska, כרך ג', ע' 341.

מזה ישלם ועד הארצות בשנת 1740: 1. הוצאות רגילות 267,021 זהו'; 2. השעור הראשון של החוב 36,743 זהו' 20 גר'; בס"ה 303,764 זהו' 20 גר', המותר 19,535 זהו' 10 גר'. מהם [מן המותר] צריך לכסות את ההנחות בשנת 1740 ואת ההוצאות הרשומות על הסיימים והקומיסיות, אשר הנאמנים מחויבים להגיש מהן בכל שנה חשבון צדק לאוצר ולמנהיגים. — באיבוד אומנות שלהם.

החלוקה לשנת 1741. לשנה זו נתייסדו 2,000 סכומות, לפי 161 זהו', [סה"כ] 322,000 זהו'; העיר מעזריטש 1,200; העיר יוזפוף 400; בס"ה 323,600.

מזה ישלם ועד הארצות בשנת 1741: 1. הוצאות רגילות 248,569 זהו'; 2. השעור השני של החוב 36,743 זהו' 20 גר'; 3. רווחים מאותו שעור שני של החוב 8,323 זהו'; רווחים מהשעור השלישי של החוב 8,323; בס"ה 301,958 זהו' 20 גר'. המותר 21,641 זהו' 10 גר'. מהם [מן המותר] יש לשלם הנחות בשנת 1741, ההוצאות הרשומות לסיים ולקומיסיה ברדום, והוצאות לנאמנים הבאים לחלוקה. על הנאמנים למסור מהן חשבון צדק לאוצר ולמנהיגים שלהם, — באיבוד האומנות.

החלוקה לשנת 1742. לשנה זו נתייסדו 2,000 סכומות לפי 161 זהו' [סה"כ] 322,000 זהו'; העיר מעזריטש 1,200; העיר יוזפוף 400; בס"ה 323,600 זהו'.

מזה ישלם הועד בשנת 1742: 1. הוצאות רגילות 248,569 זהו'; 2. השעור האחרון של החוב 36,743 זהו'; 3. רווחים מאותו השעור האחרון של החוב 8,323 זהו'; בס"ה 293,635 זהו' 20 גר'; המותר 29,964 זהו' 10 גר'.

מהם [מן המותר] יש לשלם הנחות בשנת 1742, את ההוצאות הרשומות על הסיים והקומיסיה ברדום, כמו כן הוצאות לנאמנים הנוסעים לחלוקה. ועל הנאמנים למסור מכל זה חשבון צדק לאוצר ולמנהיגים שלהם, באיבוד האומנות שלהם.

לאחר שישולמו באופן זה החובות לא יהיה צורך אחרי כן — אם כלל עזת ישראל בפולין יימנע בשלש השנים האלה מהוצאות בלתי-רגילות — בהוצאות יתרות על 270,000 זהו' למס הגלגולת ולהוצאות הרגילות שלהם; והיו מספיקים לכך 1700 סכומות והקלה כללית היתה באה לכלם. האוצר יתן דעתו על כך.

הסעי' תרלי"ח-תר"מ נתפרסמו בנוסח פולני ובתרגום עברי ע"י מ. נ. גלבר וי. היילפרין ביציון, שנה ב' (תרצ"ז), ע' 170-178, מתוך כ"י (העתקה) בספריית קרשינסקי בוורשה, סי' 5334, ועתה חזרתי והגהתי אותם על פי צילום כה"י הנ"ל. הנוסח הפולני יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. — תכנו של סעיף תרל"ט פורסם לפני כן ע"י שיפר, עקאנ, שריפטן, כרך ב', ע' 1-6. כן היו התעודות הנ"ל לעיני בלבן שהוכרן בספרי: *Historja i literatura żydowska*, כרך ג', ע' 341; J.L., ע' 72; ללא ציון המקור. 2. כמה תעודות של התעודות 1739 — ואולי אותן התעודות — נשתמרו גם בספריית צ'רטורסקי בקראקא כרשום בקטלוג של אותה ספרייה. ע"י בלבן, *Bibliografia historii Żydów w Polsce*, וורשה 1939, ע' 18, § 392. לדאבוני לא עלה בידי לקבל העתקה מהן.

תרמא. "יאן א. צ'אפסקי³, שר-האוצר הגדול של המלכות וכו'. הנני מודיע לכל מי

1 בכ"י כתוב בסעות: 222,000.

2 רק לאחר שהתעודות הנ"ל נתפרסמו במלואן גילה בלבן בעתון היומי *Nasz Przegląd* מיום 26 דצמבר 1937, שכ"י קרשינסקי הוא תוא המקור שהיה לפניו.

3 יאן אנסגארי בן פיטר אלכסנדר. נתמנה לשר-האוצר ב-30 במאי 1738. מת בשנת 1742. בפעולתו ניכרת המגמה להגדיל את הכנסות האוצר ולהעביל את יתרון-כוחם הכלכלי של היהודים. הסיימים הפולנים

שצריך לדעת את זאת, בפרט לפרנס ב"י ד' ארצות הנוכחי ושיהיה אחר-כך, למנהיגי הגלילות והמחוזות, למבוררים, לשמאים ולכל קהל עדת ישראל ד' ארצות, היות ובהוראה שניתנה [על ידי] למעלת האדונים הקומיסרים¹ להתועדות בירוסלב הועדתי בפירוש קלפי של כותבים או נאמנים חדשים של ב"י ד'א, [אך] ברצותי להניח בנקודה זו את דעת ד"א, באשר מנהיגי הגלילות והמחוזות הגישו [לפני] את בקשותיהם ומשאלותיהם, שיישאו ויאשרו [הנאמנים] הישנים מפני נימוקים שונים שלהם, הנובעים מן ההנחה שנאמנים חדשים הם בניגוד לתועלת הצבור, ובכן כדי שחליפין אלה לא יגרמו הפסד לא רק לכלל עדת ישראל כי אם גם לבל יהא לאוצר המלכות שום מפח-נפש בתשלום המדויק לצבא נמלכתי לאשר ולקיים את הנאמנים הישנים. ובכתב זה הנני ממנה ומאשר את יהושע בן שמואל, העשיל בן שמואל ומרדכי באב"ד, בצוותי להם שישמרו על הצדק והישר לא רק בשעת החלוקות וה'דיספרטימנטים', אלא גם על ההוראות שניתנו להם בהתועדות הנוכחית ויקיימו אותן בכל הנקודות והתאריכים, בקנס ובאיבוד הנאמנות, ושישמשו את ד' ארצות בכל דבר בלבב שלם, לא יעשו הוצאות וחובות בלי ידיעת הפרנס ומנהיגי ארבע הארצות הראשיות, ישלחו את החלוקות בלי עיכוב למועד הקבוע אל האוצר ויעשו את כל השייך לתפקידם. וליתר אמון ותוקף הנני חותם, בהניחי את החותמת שלי, בעצם ידי, ניתן בקראקא ביום 2 ביולי שנת 1739 (= כ"ו סיון תצ"ט). יאן א. צ'אפסקי."

שור, ZP, ע' 212, סי' 135; מתוך *Castr. Praemislensis*, כרך 551, ע' 1673. גוף התעודה במקורה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תרמב. התועדות ד' ארצות נתקיימה בירוסלב בימי הגזברות של כבוד מעלתו האדון דזיאלינסקי² שר-האוצר הגדול של פולין. נפתחה ביום 15 במרץ, נגמרה ב-8 ביולי שנת 1739 [= ה' אד"ש—ב' תמוז תצ"ט].

תקנות הועד היהודי בירוסלב נתייסדו בשנת 1739, בימי הגזברות של כבוד מעלתו צ'אפסקי שר-האוצר הגדול של פולין, ע"י מעלתו הפודקומוז'³ הפוזנאי דזיאלינסקי, שהופקד ע"י אוצר המלכות לקומיסר על הועד הזה.

א. היות ובין הרבנים הבאים לוועדים שלנו, והיושבים [לדון] במשפטים ובענינים שונים, מתגלעים לפעמים קרובות חילוקי-דעות על מי מהם לשבת במקום הראשון ולנהוג בנשיאות ועד שהם נרגעים ומשלימים ביניהם עובר זמן רב לריק, ועם חילוקי-הדעות האלה מעוררים גם המבוררים, השמאים והמנהיגים האחרים השייכים לוועד את שלהם ועושים מעשים שהם לפעמים בניגוד לוועד ופחותי תועלת; — על כן כדי למנוע מריבות כאלה וחילוקי-דעות בלתי נחוצים אנו מחליטים וקובעים לתמיד, שהרב של אותה "ארץ", אשר בה יהיה הועד הכללי [הועד הגדול], הוא יושב באותו המקום הראשון ללא הפרעה כלשהי. והכוונה היא רק לארצות: קראקא, פוזנא, לובלין ורוסיה, דהיינו, כשהועד הכללי יהיה ב[מדינת] קראקא ופוזנא צריך לשבת במקום הראשון

משנות 1746 ו-1748 טרבו לאשר את חשבונותיו היות והוטל סטק בצדקתם. עי' *Polski słownik biograficzny*, כרך ד', ע' 185-186. השוה גם *ABAK*, כרך כ"ז, ע' 291.

1 השוה בתעודה הבאה, סעיף תרמ"ב, בה נזכר רק קומיסר אחד.

2 צ"ל: צ'אפסקי, ככתוב להלן והשוה גם סעיף תרמ"א. המעתיק החליף בטעות את שם שר-האוצר בשמו של הקומיסר.

3 פקיד גבוה במולין שתפקידו היה לשפוט בסכסוכי גבולות.

הרב מקראקא, אשר לענין זה עליו להיות גם רב העיר קראקא וגם הרב הגלילי של קראקא וצוזמיר. וכשיהיה [הועד בארץ] פוזנא, [ישב כראש] הרב מפוזנא, בתנאי אם יהא גם הרב של גליל פוזנא. והוא הדין גם בנוגע לרבנים של רוסיא ולובלין.

ב. אם יקרה שהועד הכללי יתקיים בגליל, שבו יהיה הרב עירוני בלבד, מאותן ארבע הערים הראשיות: קראקא, פוזנא, לבוב ולובלין, ולא יהיה כאחד גם רב הגליל, או גם להיפך, יהיה רב הגליל ולא יהיה רב העיר או הקהלה. — אז הגנו מחליטים ומייפס את כוחו של הרב מקראקא, [שהוא] גם של הקהלה וגם של הגליל, או של העיר הראשית ביותר, שהוא ישב במקום הראשון; אך בחילופין, אותו הרב אשר בארצו יתקיים הועד הכללי.

ג. קיסוח גדול נגרם לועד בזה, שהרבנים הגמוכים במעלה מן הראשונים, היינו רבני הקהלות, מתערבים בעניני ההנהגה, המועצות והסדרים של "הארצות"; ואם כי בהיותם נבחרים לפקח על מנהגי הדת שלנו אינם פורעים בעצמם שום מס¹, להיפך כל הדר ליד בית-הכנסת מקבל שכר ועל זה פרנסתו, [בכל זאת הם] לוקחים לעצמם ומשתדלים באמצעים שונים [לקבל] את ההתמנויות, — כגון: מבוררים, שמאים, נאמנים או כותבים — המגיעות לנו המנהיגים החילוניים, הנושאים בכל המשא. ובכן כדי למנוע את ההתחרות הזאת ואת הלהיטות אחרי ההתמנויות והתפקידים הנזכרים, שאינה הולמת את הרבנים, אנו מחליטים ומזהירים, לכל יעזו אף אחד מן הרבנים להשתדל מעתה ולהבא בדבר איזו שהיא "מבוררות", שמאות, נאמנות, — באיבוד הרבנות ובהעברה מן השלחן². ואיזה גליל או קהל שיעזו לבחור בשכוח, יענש לא רק באיבוד המנהיגות שלו בועד הכללי אלא גם בעונש וקנס 500 אדומים, המחצית לאוצר ומחצית לועד. מן הקנס החמור הזה אנו פוטרם רק את בעלי ההתמנויות הנ"ל בועד דהאידינא מלפני התקנה הנ"ל ולהבא

1 "הרב היה פטור מחשלומי כל המסים הרבים" ו"בדבר זה הושוו כל הזמנים וכל הארצות". עי' אסף, לקורות הרבנות, "רשומות", כרך ב', ע' 283. אכן הרב ששלח ידו במסחר ובהלואה בריבית — בפולין היו רבנים כאלה מצויים — נתחייב לשלם מס ממסאו ומתנו. בתקנות לבוב משנת 1726 שחודשו גם בשנת 1752 נידונה שאלה זו בסעיף מיוחד וז"ל (בתרגום מסולגית): "הרב פטור מכל המסים והנתינות, אך אם יסחר בסתר או ישלח לברסלא או לאיזה מקום אחר בכספו וימכור בסיטונות, הרי הוא חייב לשלם מס ברדאן, ושותפו אינו פטור מכלום". עי' פאודורו Organizacya i praktyka żyd. sądów podwojewodzińskich. ע' 182. כיוצא בזה אנו מוצאים גם בתקנה של קהל טיקטין משנת תק"ח (פנקס הקהל דף ע"ז מ"ז): "עלה במוסכם כל האסיפה זקני העדה שלימה נתינו' חוק הקראפקי ומעשר דהאי שחא — ואין גקי חוק אב"ד דקהלתינו וכתו הרבנית, והרבנית אלמנת המנוח הרב הגאון מהר"ם ז"ל ובנה ה"ה מוהר"ר נפתלי יהי' פטורים באופן שלא יתעסקו בשום מו"מ רק בהלואה להעלו' רוחים לא יותר מחמשה עשר זהו' למאה זהו' פו' ולא יותר. ואם יקבלו רוחים יותר מסך הנ"ל אזי יוחשב למו"מ, מחויבי' ליתן הנתינה ככל אנשי קהלתינו". גם בשנת תקכ"ח נרשם בפנקס הקהל דף [נ"ד]: "בדבר הרבנו' ביד הרב הגאון מוהר"ר אפרים פישל בהרב המאור הגדול מוהר"ר יהושע מבורר שם חק ומשפט הרבנות כמו הרבנו' הקודמים — ופטור מכל הנתינות רק קופצאורי מה שנותני' סוחר' אגולני' להאידינא השייך לסקארב מחויב הרב הגאון הנ"ל ליתן בכל שנה ושנה כפי הערכה שיהי'. ואודות בני הרב הגאון הנ"ל דינם כבני הרבנו' הקודמי' המבורר בפנקס באופן שלא לעשות שום מו"מ בעולם. ובאם שיעשו שום מו"מ בעולם אזי מחויבי' ליתן כל הנתינות ככל א' מבני הקהלה". תקנות אלו הן סיטוטיות. — ה' מיכל רבינוביץ מעיר את תשומת לבי שיש ספר מיוחד בענין חיובי מסים לאלה שתורתם אומנותם הלא הוא ס' כתר תורה "להודיע את הדרך אשר ילכו בה רבני גולה, חכמי עיר ועיר מדינה ומדינה גם הנגנת כל קהלה", מאת ר' שמואל די אבילה, אמסטרדם תפ"ה. ובאו בספר כמה תקנות שתיקנו גדולי הדורות בארצות המזרח בביתן זה.

2 בליטא התנו ראשי הקהל בוילנה תנאי ממורש עם רבם האחרון ר' שמואל לב ל יתערב בעסקי הקהל. עי' "העבר", כרך ב', ע' 50. והשוה גם לעיל סעיף ק"י מחאתו של ר' יואל סירקש נגד ראשי הועד הגוורים בחרם מבלי לשאול את פי הרבנים.

איננו מרשים אותן לעולם לשום איש. והוא הדין גם בהנהגות הגלילות, אשר על הרבנים להיות נבחרים בהן [?].

ד. ואף זה קיפוח לא קטן לועד, כאשר שני תפקידים מתנגדים זה לזה כמו נאמנות ופרנסות נשארים בידי איש אחד¹, כי שום איש אינו יכול להיות כאחד גם אדון וגם משרת. על כן אנו מזהירים ומחליטים לבלי לשנות, לבל יכנס עתה ולעולם שום נאמן, בטרם שהניח את הנאמנות, לתפקידו כפרנס – באיבוד הפרנסות כנאמנות ובקנס מאתים אדומים.

ה. אנו מחליטים, שעל הנאמנים למלא לשמור ולקיים בכל הפרטים את התקנות שחוקנו וחוברו בועד דהאידינא ועל הפרנס שלנו לפקח על זה היטב, ולהשגיח שיימסר מדי שנה בשנה לאוצר חשבון סכום ההנחות.

ו. ומכיון שבתקנה האמורה כתובות רק המשכורות לנאמנים הנ"ל והוצאות נסיעה שונות לא נזכרו בה, על כן אנו קוצבים בועד שלנו דהאידינא את הוצאות-הנסיעה האלה לכל נאמן ולשתדלן הראשי של ד' ארצות, הן למחיה והן לעגלה. לנוסעים לחלוקות, לוורשה, להורדנה או לראדום, לכל שבוע 50 זהו²; ומהם יש לשלם גם למחיה וגם לעגלה. לסיפוק הנאמנים הנ"ל בשעת החלוקות, הקומיסיות, הסיימים, אנו קוצבים, מלבד המשכורת, לכל אחד – 200 זהו³; ולשתדלן – 100 זהו⁴. לזה [לשתדלן] שכר עגלה ומזונות לשבוע 36 זהו⁵. ואין להם ליטול לעצמם יותר מן המותר בשום תואנה. כן אנו מזהירים לבלי יעשו, לא הנאמנים ולא השתדלן, נסיעות פרטיות על הוצאות הועד באמתלא של נסיעה לטובת ד' ארצות. עליהם לעשות חשבון מהן בכל שנה ולהגישו לפרנס ולמנהיגי ארבע הארצות הראשיות.

ז. כמו כן אנו מחליטים ומצווים בתוקף לבלי יהיו הנאמנים, המתועדים מדי שנה לחלוקה, במקום, [בעריכת] אותה החלוקה, יותר משלשה ימים ולכל היותר ארבעה, ולאחריהם צריכות "החלוקות" הנ"ל להשלח לארצות ולגלילות ועל ראשי-המדינה של הגלילות לשלחן ולמסרן ליום ה-15 בספטמבר לאוצר בהתאם לכתב-המודעה של רום כבוד מעלתו האדון שר-האוצר הגדול של המלכות, שיצא בשנה שעברה³, – בקנס ובאי קבלת החלוקות המאוחרות, שתיקבענה ותוכרענה ע"י האוצר.

ח. היות והנאמנים היו עושים לפני כן פשרות, הנחות והקלות ליהודי הישובים להפסדו של הועד, על כן אנו מחליטים עכשיו וקובעים, שהנאמנים, הן כלם יחד הן כל אחד לחוד, אין להם שום כוח לעשות באיזה מקום שהוא הנחות או הקלות אילו שהן ולתת עליהן את חתימותיהן, שלא יהיה להן שום ערך. – בהחזרת סכום ההנחה או הנתינה במוסכם ד"א עצמם ובחתימתם, ובקנס כל אחד מעצמו 100 אדומים לאוצר ולד' ארצות ובהעברת המינוי.

ט. אך היות ואצל היהודים שכיחים מקרים, כגון חורבן גדול ע"י אש [שרפה], על כן אותה הקהלה, העיר או הישוב אינם צריכים במקרה שכזה לבקש להם הצלה אצל הנאמנים, אשר אין להם שום [יפוי] כוח לעשות הנחות, אלא קודם [עליהם] לפנות אל ראשי הגליל שלהם ואחרי כן לועד הגלילי, המתקיים בכל שנה לשם חלוקה ושם [עליהם] לבקש הנחה והקלה, הצריכה להנתן להם ע"י המנהיגים היושבים בועד הזה ובחתימת המנהיגים האלה, בהתאם ל[גודל] החורבן והדלדול.

1 הכוונה לר' העשל מחלמא שהיה פרנס ונאמן כאחד. השוה סעי' תרל"ה, תרמ"ד.

2 מן הראוי לציין לשם השוואה שהמשכורת הקצובה לרב דק"ק לבוב עלתה בשנת 1726 רק 10 זהו לשבוע. ע"י פאודרו, Organizacya i praktyka etc, ע' 183, והשוה גם אסף, לקורות הרבנות, "רשומות", כרך ב', ע' 278-279, על משכורות הרבנים בכמה מקומות אחרים. 3 גוף הכתב לא נשתמר.

י. הסכום הקצוב ע"י וד"א לקבצנים עניים, היינו 1500 זהו' לשנה, אל יוצא ע"י הנאמנים לשום דבר אחר אלא יחולק צדקה לאותם העניים, לפי חשיבותו של כל עני. על הנאמנים הנ"ל לעשות מזה רשימה וחשבון בכל שנה ולהגיש להפרנס ולארכה מנהיגים מן הארצות הראשיות לחתימה. [ולא-אזי] לא יקובל הסכום המוצא בחשבון.

י"א. בחשבונות הקודמים נראות הוצאות גדולות על הסיימים והקומיסיות ברדום, אשר הנאמנים הוציאו על דעת עצמם ולפי ראות-עניהם, לפעמים בפחות צורך ותועלת, ואשר בלעדית [אמנם] אי אפשר לגמרי במקומות האלה, ובכן אנחנו מפחיתים את ההוצאות האלו ומחליטים לבל יוציאו הנאמנים לצרכי השתדלות בסיים ובקומיסיות יותר מ-334 אדומים או 6,000 זהו'. אך אם, ישמרנו אלהים, עוד תהיינה התנקשויות דומות, או יותר גדולות, בועד, כפי שנשמעו בשנה שעברה בסיים הוורשאי שלא נגמר¹ אז כדי למנוע בעוד מועד את חורבן הועד, יהיה יפה כוחם של הנאמנים שלנו להוציא יותר, בפנותם תחילה אל חסותו התקיפה של רום כבוד מעלתו האדון שר-האוצר הגדול של המלכות - כפי שאנו מבקשים ממנו בועד שלנו דהאינדא - למען ישקול הוא בבינתו וחכמתו הנאצלה אם ההוצאות הן נחוצות ולמי קודם, ואחרי כן יורה לנאמנים איך עליהם לנהוג בענין זה ואל מי עליהם לפנות², כדי שעדת ישראל העניה דד"א תוכל, הודות לחסותו וחכמתו של האדון הזה, להימנע מהוצאות לא נחוצות. [הוצאות אלה] אם תהיינה לפי דעתו הנאצלה הכרחיות ולנאמנים לא יספיק כסף מזומן, הננו מייפים את כוחם ללוות את הסכום באוצר-המלכות של כבוד מעלתו האדון שר-האוצר הגדול של המלכות או באיזה מקום אחר, [בתנאי] שיוחזר וישולם תיכף בשנה הבאה ביחד עם רבית-האצילים.

חסד זה נבקש ממנו בהתועדות ירוסלב דהאינדא ובהחלטה זו אנו מביעים את בקשתנו. י"ב. הנאמנים, שהם אצלנו חמשה, מחויבים לבוא כלם לועד החלוקה, ומה שנוגע לשמירת הענינים בסיימים ובקומיסיות יספיקו, כדי להימנע מההוצאות שהוקצבו לנסיעותיהם, שנים, והשלישי יהיה השתדלן הראשי המיטיב לדעת את הענינים, הידוע לאדונים ויש לו דריסת-רגל אצלם, וזה בתנאי שיעמדו חצי או רבע מיל ממקום הסיים או הקומיסיה³, רק השתדלן עם איזה שמש נלוו אליו מחויב להיות תמיד באותו המקום וזה - כדי להודיע ולמסור לנאמנים אילו הצעות תהיינה הנוגעות לבית ישראל דד"א.

י"ג. [בהביאנו] בחשבון את החוב שנשאר משנת 1739, הכולל את ההוצאות של הסיים הוורשאי ו[ש]ל הועד שלנו דהאינדא בירוסלב, אנו רואים אל נכון, שבלי הערכה שתעלה 323,600 זהו' אי אפשר לנו בשום אופן. על כן לא רק שאנו מרשים אותה [את ההערכה] אלא גם מחלקים אותה לשנים הנתונות לנו בתקנה ובחשבון (ואשר אותם אנו מאשרים ומכירים כדבר מועיל לנו). אנו מקבלים [את החלוקה] בתנאי, שאם ירצה השם בשנת 1743, אחרי פרעון החובות המנויים כסדר בתקנה האמורה, לא נקבע את המס - אם [לא יהיו] עוד [הפעם] חוב שכזה והוצאות יוצאות מן הכלל בחסות כבוד מעלתו שר-האוצר הגדול של המלכות - ליותר מ-270,000 זהו' (קרי מאתים ושבעים אלף), וכה תהיה הנחה כללית לכולם ויהא יותר קל לשאת במשא מס הגלגולות.

1 השוה לעיל סעיף תר"מ.

2 הדרכה אצילית זו עלתה לו לועד הארצות בסכומים ניכרים. השוה לעיל סעיף תרל"ט. אחד הצירים במושב הסיים הפולני בשנת 1748 היה סבו' שר-האוצר מקבל מאת היהודים 2,000 אדומים. ע"י Konopczyński, Dyaryusz sejmu z r. 1748, וורשה 1911, ע' 79.

3 במושב הסיים הפולני בשנת 1748 דרש אחד הצירים להעמיד משמר על יד השער משום שתקליזים והיהודים מעייים להכנס לאולם הישיבות. ע"י קונופטינסקי, Dyaryusz sejmu z r. 1748, ע' 212.

י"ד. אף זה הוא מן הנסיון, שהנאמנים מתעקשים בנסיבות מסוימות ומכלי לשמוע איש בעצת רעהו עושה [כל אחד] את שלו וע"י כך נגרם נזק לועד. כדי למנעו אנו מחליטים, שבענינים קשים הנוגעים לועד, עליהם לבוא להסכם ביניהם בתבונה ובשיקול-הדעת, ואם שלשה יסכימו על סמך נמוקים נכוחים לדבר אחד אין שנים, ולא כל שכן אחד, צריכים להתנגד לארבעה בלי יסוד, — באיבוד האומנות ובחשלומו הנזק שעלול היה לצאת מהתעקשותו לועד.

ט"ו. הננו מחליטים שכל התקנות של בית ישראל דד"א, הן העולות בעת הדיספרטימנטים והחלוקות, הן הנוגעות להוצאות הסיים והקומיסיות בראדום, לא יערכו ולא יותקנו בלי ידיעת פרנס הועד וחתימתו. [ותקנות] אשר הפרנס ומנהיגי הארצות הראשיות לא ידעו מהן, הננו רואים אותן כבלתי-צודקות וכבלתי-ישרות.

לבסוף רצוי מאד, שהמבוררים בועד ירוסלב דהאידינא יכתבו ויודיעו לכלם מה שהם חושבים ורואים לנכון לועד.

וליתר חוקף לאלה התקנות והאופנים הננו חותמים בידינו בירוסלב עם סיום הועד הכללי [הגדול] ב-8 ביולי 1739 [=ב' תמוז תצ"ט].

גלבר-היילפרין, "ציון, שנה ב' (תרצ"ז), ע' 160-161; מתוך כ"י קרשינסקי ס"י 5334. התעודה שלפנינו נשתמרה בנוסח פולני ותורגמה על ידי לעברית. הטופס הפולני יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם הערתי לסעיף תרי"מ לעיל.

תרמג. "בהתועדות קודש בק"ק יערסלב, "ביום א' ו' תמוז תצ"ט" נוכח בין השאר "הק' יצחק סג"ל לנדא חונה גליל לבוב".

על סמך הסכמתו לס' ברכת יעקב על שו"ע חו"מ מאת ר' יעקב ברי' ברוך משיטשין, לבוב תקמ"ו.

תרמד. היות וראה ראינו את ר' איצק בר' לייב השמש מברסלא המבורר מהגליל הגדול ביותר קראקא וצוזמיר, קיימנו וייפינו אנחנו כל השלחן הטהור דד"א את כוחו שיוכל לשוב ולהיות שמש בברסלא במקומו כמקודם, באשר הסוחרים מכל [מדינת] פולין באו אלינו בבקשה עבורו [והעידו] שנהג עמהם בטוב ולא עשה להם כל רע בהתנהגותו, ולא דרש מהם שום שכר, והיה רגיל בשעתו לטרוח למען הסוחרים לבל תהיה אונאה ביניהם ושום תלונה לא הגיעה עליו לא מגליל קראקא-צוזמיר ואף לא מן הגלילות האחרים שלנו, ואף עתה מבקשים אחריו בברסלא. כן כל השלחן הטהור דד"א ביערסלב נותן לו כל התוקף להשאר במקום שהיה בו עד עתה ובשם כל השלחן דד"א הננו מצוים שר' איצק בר' לייב הנ"ל יישאר על מקומו, היות ומנהגו עם הסוחרים הוא טוב והוא רגיל לעשות כרצונם, ואנו מאשרים שר' איצק בר' לייב הנ"ל מותר לו להשאר במקומו ולבל יעזי שום איש להפריע לו לעסוק באומנות השמשות או לגרום לו איזה היוזק או עיכוב בהכנסותיו, בעונש גדול, כי אנחנו הסוחרים מכל [מדינת] פולין בחרנו בו ואותו לבדו ואנו משתמשים בר' איצק בר' לייב הנ"ל. ולראיה באנו על החתום מנהיגי הארצות בהתועדות יערסלב, פרנס הועד שהיה מקודם ו[פרנס הועד] דהאידינא וכל המנהיגים דד"א.

יהושע העשל² פרנס ונאמן דד"א אברהם מליסא פרנס הועד דהאידינא

1 בתרגום הגרמני: Wir sämtliche des gantzen Jüdischen Tribunals Jarosław אולם ברי, גם מתוכן הכתב וגם מהחתימות, שאין הכוונה לבי"ד דד"א כי אם להתועדות המנהיגים.

2 בנוסח הגרמני כתוב בטעות: הירשל.

מִיכַל שְׁלֵמָה ¹ מְבוֹרֵר מִקְרָאקָא	יְהוֹשֻׁעַ מְבוֹרֵר מִפּוֹזְנָא ²
לִיזֹר לִיטְמָאן מְבוֹרֵר מִלְּבוֹב ³	יִחְזָקָא בֵּר' הִירֵשׁ לִנְדָא פֶרְנֵס הַגְּלִיל קְרָאקָא-צוּמִיר
אַבְרָהָם יְהוֹשֻׁעַ ⁴ מְבוֹרֵר מוּוֹאֲלִין	אַבְרָהָם חַיִּים ⁵ מְבוֹרֵר מִלּוֹבֶלִין
מִרְדְּכִי נָאכ'ד מְבוֹרֵר נָאמֵן בִּי דִד'א	לְאֹזָרִיס ⁶ לִיזֹר מְבוֹרֵר מִפֶּרְעֵמְסֵלָא
שְׁמוּאֵל בֵּר' לִיב מְבוֹרֵר מִקְרָאטָאשִׁין	[אַרִי' ⁷] יוֹדָקָא לִיב בִּיר אֵיצֶק ⁸ מְבוֹרֵר מִקְרָאטָאשִׁין
	בְּפוֹלִין גְּדוֹל

ארכיון העיר ברסלא Akt 16 fol. 8 וכן Akta von Judenschames 1741 (העתקת לזין). התעודה נשתמרה בתרגום גרמני, שנעשה בידי ה' גיאורג שלאג, מהתרגום הפולני, ונסיתי בזה להחזירה למקורה העברי. התרגום הפולני נרשם ביום ששי בשבת לפני חג מרים המגדלית (Feria sexta ante festum sanctae Mariae Magdalenae proxima A. D. 1739), דהיינו 17 ביולי 1739 = י"א תמוז תצ"ט, בספרי העיר ירוסלב לפי בקשתו של ר' איצק הנ"ל עצמו. לפי זה יש לשער שכתב הועד עצמו ניתן ימים אחדים לפני כן. הנוסח הגרמני של הכתב יבוא במלואו במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. – קטע ממנו נתפרסם, כפי שמודיעני ד"ר ל. לזין, ע"י היימאן, Zeitschrift für Geschichte und Altertum Schlesiens, כרך XXXIII.

מתוך כתב-הבקשה של ר' איצק הנ"ל הכתוב אל General-Leutenant und Königlicher Gouverneur בברסלא, שנשמר אף הוא בין ה-Akta von Judenschames (העתקת לזין כנ"ל והשוה גם וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 46) אנו למדים כמה פרטים נוספים: במאי 1738 יצאה גזרה להפחית את מספר השמשים של יהודי פולין בברסלא לשלושה, דהיינו שמש שמש מפולין-גדול, מפולין-קטן ומליטא. היות ור' איצק לא נמצא באותו זמן בברסלא ואת הכתב של דיא קיבל אך בשנת 1739 הודח בינתיים ממשרתו. הוא מבקש להחזיר אותו לעבודתו כשמש של גליל קראקא-צוּמִיר כדי שיוכל למשוך בחזרה לברסלא סוחרים יהודים מפולין, הנמנעים עתה בחלקם מבוא לברסלא⁹, ויסייע בזה לפיתוח מסחרה. צורף לבקשה גם כתב של המלך אבגוסט השני מיום 2 בדצמבר 1735 (= י"ז כסלו תצ"ו) המאשר את מינויו לשמש הגליל קראקא-צוּמִיר.

תרמה. בהתעודות ירוסלב שנת תצ"ט נחתמו גבאים בכל קהלות וגלילות איש על דגלו¹ לקבץ כסף "לפרנסת עניי א"י". השוה להלן סעיף תרנ"ו.

תרמו. בהתעודות ירוסלב שנת תצ"ט תבע המומר יאן יעקב שידלובסקי את אחיו לזין לפני ביה"ד דד"א בעניני ירושה. השוה להלן סעיף תרנ"א.

- 1 צ"ל: בן שלמה; הוא יחיאל מיכל ב' שלמה. השוה מפתח.
- 2 ב' שמואל. נאמן דד"א. השוה חתימתו גם לעיל סעיף תרל"ח.
- 3 בשנת 1742 אחד הפרנסים. סולק מתפקידו היות ולא ניהל כראוי את המשק הכספי של הקהל. עי' פאזדור, Organizacya i praktyka, ע' 191.
- 4 כנראה צ"ל: בן יהושע. השוה גם בהצעה הבאה.
- 5 צ"ל: בן חיים; הוא ר' אברהם ר"ח היילפרין. השוה מפתח.
- 6 כך כתוב בהעתקה שלפני: Lazoris ונראה לי שצ"ל: Lejzor Michałowicz, דהיינו אליעזר ב' מיכל. השוה גם לעיל ע' 314, הע' 7.
- 7 בהעתקה כתוב: Jtem. 8 השוה חתימתו גם לעיל סעיף תרל"ח.
- 9 ה-Kommerz-Kollegium בברסלא מציין בדו"ח מיום 2 באפריל 1738 (= י"ב ניסן תצ"ח) שהסוחרים היהודים מפולין מעבירים עתה את נקודת-הכובד של סחר-המזרח, בגלל הקשיים שהם נתקלים בהם בברסלא, לפרנקפורט ע"נ אודר. עי' י. רבין, Beiträge zur Rechts- und Wirtschaftsgeschichte der Juden in Schlesien im 18. Jahrhundert, Bericht des Jüdisch-Theologischen Seminars für das Jahr 1931, ברסלא 1932, ע' 45, והשוה שם גם ע' 13, 27, 54-55, 58; וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 47.

תרמז. בית-דין-האוצר בראדום פסק בשנת 1739, שועד ארבע ארצות חייב להתחשב בפריבילגיה של המלך אבגוסט השני מיום 11 באוקטובר 1726 (= ט"ז תשרי תפ"ז), המסרידה בין ק"ק מעזריטש הסמוכה לקארעץ לבין הקהלה-האם אוסטרא. כמו כן זכאית קהלת מעזריטש יחד עם הקהלות ראוונע ופאלגאה לשלוח בא-כוח אחד אל הועד שישיגיה בשעת חלוקת המסים לבל יוטלו על הקהלות הנ"ל מסים כבדים מנשוא.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 91; מתוך Acta Commisarialia Regni Radomiensia, שנת 1739, כרך 27, ע' 81-85.

תרמח. קהלת קראקא שילמה ע"ח מס הגלגולת לשנת 1739 3,813 זהו'; גליל קראקא-צוזמיר 30,469 זהו'.

בלבן, HŻK, II, ע' 191; על סמך כ"י סי' 1079 בספריה צ'ארטורסקי בקראקא, ע' 273-296 (אוסף לויקא). – לפי מקור אחר (Arch. Główna, בוורשה, 65, מס' 2, דף 292) שילמה קהלת קראקא 4,800 זהו'; גליל קראקא-צוזמיר 44,000 זהו'. ע"י בלבן, שם.

תרמט. בית-דין-האוצר בראדום ציין בפסק-דין משנת 1740 ש'ראשי היהודים (= וועד ארבע ארצות) אחרו להכניס את המסים של האוכלוסים היהודים לאוצר-המלוכה למועד שנקבע בהתועדות דאשתקד (anno praeterito – 1739) בירוסלב, לפי החלוקה שנתקבלה. אוצר-המלוכה נאלץ אפוא לקבוע את סכומי המסים לפי החלוקה הישנה ומשום כך קרה הדבר, שעל הרבה קהלות הוטלו מסים למעלה מכפי שיעור כוחותיהן.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 90-91; על סמך Acta Commisarialia Regni Radomiensia, שנת 1740, כרך 28, ע' 153-154.

שנת ת"ק

תרנ. ב"ה. היות וראינו מעשי צדקתו ורוב תועליות של ר' וואלף זעליג, והרבה אנשים נאמנים נתנו לו עדיהם והעידו על ישרו כי לא נמצא עולה בשפתיו, ובועתנו כאשר בא במקצת אל המנוחה והנחלה היה חשוב ומכובד בכל בית אבותיו, אך מפני צוק העתים, שאינו לפי מעמדו, הלך וקבע דירתו בברסלא, אך גם את דרך הטוב והישר לא נטש וחזקתו לא נפגמה גם אחר כך וכל סוחר מדינתנו וביחוד מסביבת רוסיה-לבוב נותנים אמונם ותקוות בר' וואלף הנ"ל, האהוב על רוב אחיו, הצנוע והמצוין כאחד מבני אלהים, על כן רצוי לקרבו ולקיים שיהיה בין השמשים היושבים בברסלא בזכות תקנת אדוננו הקיסר רב החסד והכוח. אכן קצר המצע מהשתרע וכל העם מלינים על ר' יהודא ליב בר' מרדכי שמש דק"ק לבוב השנא על הבריות, כי אינו מתנהג עמהם כראוי עד שיוכלו לחת אמון בו, בכל זאת לא מלאנו לבנו לדחותו לגמרי בלי הסכמת הרוזנים דמדינת לבוב, אך החלטנו על כל פנים שלר' וואלף הנ"ל תהא רשות להשאר בברסלא והוא עם אשתו יחשבו על חמשת הנלוים לשמש דק"ק לבוב ושניהם שוים לכל עניני הסוחרים מלבוב, הן להדרכת השמש או ענינים אחרים הנוגעים לסוחרים מלבוב, כל זמן שר' לייב הנ"ל יהיה שמש דק"ק לבוב. ובכל הנוגע לעבודת השמשות ולזכויותיה שניהם שוים, ואין לר' לייב שום יתרון על ר' וואלף מלבד זה שהוא

ייקרא שמש דק"ק לבוב. אך אם יעלה לרצון לפני אנשי לבוב למנות שמש אחר מק"ק לבוב ולדחות את ר' לייב הנ"ל ממשרתו אזי ר' וואלף הנ"ל ואשתו לא יידחו, לבל יהא לו שום חלק בשמשות דק"ק לבוב, אם אומנותו של ר' לייב לא תשאר על מכונה, ומה שנוגע לדמי סרסרות לא יעשה שום אדם את השנוא לחברו, כי אם להיפך יבקש את טובתו של ר' וואלף. ואל יעלה על דעת שום אדם, יהיה מי שיהיה, לצאת ח"ו כנגדו ולפעור פיו כנגדו או כנגד אשתו. כמו כן נתנו דעתנו שלאחר פטירתו של ר' לייב הנ"ל יבוא ר' וואלף במקומו וימלא את כל עבודת השמשות, היות וכבר קיבל אימוץ לכך מן הרוזנים דק"ק לבוב והם תמימי דעים אתנו, באשר שמעו כמנונו את שמעו הטוב שאפשר לסמוך עליו, וכל החכמים יכבדוהו כי טוב הוא בעיני אלהים ואדם.

כ"ד מנהיגי ארבע ארצות פולין בצירוף פרנס בית ישראל דארבע ארצות פולין, היום יום ב' י"ג כסלו ת"ק לפ"ק פה ברסלא. אברהם יוסף מליסא פרנס דד"א יהודה ליב מרדכי¹ מקראטאשין בער [סג"ל]² אב"ד דק"ק ווענגראב

הארכיון העירוני בברסלא, תיק Juden, בלי סימן (העתקת לווין). התעודה נשתמרה רק בחרגום גרמני מעשה ידי מ. כריסטיאן ווייניש, ובוה נסיתי להחזירה למקורה העברית. הנוסח הגרמני יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. קיצור התעודה נתפרסם ע"י וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, ע' 62 (= מתרביץ, שנה ט', ע' 102). השוה גם לעיל סעיף תקציה.

תרנא. בפתקא דאומנתא "נגד מרדכי בנו של הרב מירוסלב³, עושה כל מעשי הכסיה הנ"ל בעזרת מסייעים ומרעים, וכן [נגד] הפרנס הכללי והנאמנים הכלליים, [ונגד] מנהיגם ושותפם העיקרי האב"ד דגליל לבוב⁴, שישב בראש התועדות ארבע הארצות בשנת 1739 בירוסלב, כמו כן נגד הפרנס והנאמנים של פולין כולה וכן נגד כל ההתועדות היהודית הכללית" סען המומר יאן יעקב שידלובסקי⁵, ש"בילה זמן ממושך בארצות נכר ובשובו כבר היה לו הרצון לקבל את האמונה הנוצרית, אך קודם רצה להתדיין עם אחיו⁶ ועל כן בא להתועדות ירוסלב. שם התחיל להתוכח עם המנהיגים על נושא ביאת המשיח ואז קמו עליו תחילה הם עצמם ואחר כך מסרו אותו לפרנס של ירוסלב וזה גירש אותו בעזרת בריונים מן העיר. בריונים אלה היו צריכים להרגו, אך בנס ניצל ממות. בנוסו נגלחה אליו האם הקדושה וזה הגיע אותו לבקש מחסה במנזר הישועים, אשר שם חלה תחילה זמן ממושך ואחר קיבל את הנצרות". שידלובסקי מזה נגד וד"א על "שלא נתן לו להתדיין עם אחיו על רכוש העולה כמה רבבות, וכן על שקיבל החלטה להרגו".

1 כנראה צ"ל: בן מרדכי, השוה לעיל סעיף תע"ח.

2 בהעתקה שלפני רשום בטעות: Marack ונשתבש כנראה מבערעק. התקון על סמך סעיף תר"ז לעיל.

3 נראה שבאותו זמן היה רב בירוסלב ר' זכריה מעגל פרענקל. עי' הורוויץ, "אוצר החיים", תרפ"ט, 204.

4 ר' יצחק סג"ל לנדא. עי' לעיל ע' 295, הע' 3, והשוה גם בלבן, Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, ע' 15-17; היילפרין, "קרית ספר", שנה י"ב, ע' 526.

5 לפי האקטים של הארכיון בלבוב הרי הוא ר' יהושע אב"ד דק"ק שידלוב לשעבר ובנו של ר' יהודה ליב משידלוב אב"ד דק"ק קראקא. אכן לפי מקורות עבריים נראה שכבר נפטר לפני שנת 1739 וצ"ע. עי' ש. חיות, Jüdisches Archiv, שנה א', חוב' ג', ע' 26; בלבן, II, HZK, 267. וחשוה גם בלבן, MGWJ, 1924, 241-225, על תנועת השמד באותם הימים בפולין בכללה.

6 ואלה שמותיהם: ר' דוד שמואל שמעלקא אב"ד דק"ק קראקא, ר' יצחק אייזיק אב"ד ור"מ דק"ק טארני והגליל, ר' יוסף אב"ד ור"מ דק"ק פינטשוב, ר' שמואל פו"מ דק"ק סטאשוב, ר' מרדכי פו"מ דק"ק אפטא. עי' כיו"ס, ח"ב, ל"א; בלבן, Joseph Jonas Theomim-Fränkell, 22; וכן גם בהערה הקודמת.

בלבן, HŻK, II, 267-268; מחוך Archiwum Ziemske בקראקא, Relationes, כרך 164, ע' 3088, תאריך 16.9.1740 (= כ"ד אלול ת"ק). – הציטטים מתוך הפתקא דאזמנא יבואו במקורם הפולני במדור התועדות הלועזיות בסוף הספר.

תרנב. בהתועדות מדינת רוסיא שנתקיימה בספטמבר 1740 בברעזאן הותקנו בין השאר תקנות אלו:

48. בהתועדות ארבע ארצות בירוסלב צריכים להיות שני מנהיגים מלבוב ושנים מן הגליל.
58. בהתועדות הארצות הנ"ל לשם הערכת מס הגלגולת בשביל אוצר המלכות צריכים להשתתף מכל מדינת רוסיא שלשה שמאים והם, פעם שנים מלבוב ואחד מן הגליל ופעם אחד מלבוב ושנים מהגליל.

בלבן, Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, ע' 8-9; שיפר, MGWJ, 1912, ע' 606-607; מחוך Archiwum Ziemske בלבוב, Castr. Leopoliensia, כרך 571, ע' 2693 וכו' (נרשם בספרי המבצר ביום 29 יולי 1755). אותה התועדות נזכרת על סמך אותו מקור גם במונוגרפיה של מאצישבסקי, Brzeżany, ע' 17, המייחסת בטעות לועד ארבע ארצות.

תרנג. בית-דין-האוצר בראדום דן בשנת 1740 בקובלנה שהוגשה על ידי איציק בן הירש ממעזריטש הסמוכה לקארעץ נגר ראשי מדינת וואלין על שסרבו לשלוח אותו כציר להתועדות ד' ארצות¹. בית הדין פסק שלהבא יש לשלוח משלושת הקהלות מעזריטש, פאלנאה, וראוונע ציר אחד להתועדות החלוקה של ד' הארצות².

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 92; על סמך Acta Commisarialia Regni Radomiensia, שנת 1740, כרך 28, ע' 89-91. השוה גם לעיל סעיף תרל"ז.

תרנד. בית-דין-האוצר בראדום פסק בשנת 1740, שהתועדות הארצות, שתחקיים בשנת 1741 או לפני כן, צריכה לערוך חלוקה צודקת של מס הגלגולת שיהא בה משום פיצוי לאותן הקהלות שנמצאו מקופחות על ידי חלוקת ירוסלב מאשתקד (1739)³.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 92; על סמך Acta Commisarialia Regni Radomiensia שנת 1740, כרך 28, ע' 154, ואלה דברי הפסק במקורם: "Tym zaś synagogom, które przez przeszłoroczne asygnacje skarbowe znajdują się być przeładowanemi, które dyspartymen przeszłoroczny Jarosławski ułożył, aby na przyszłym Kongresie Jarosławskim in anno 1741 przypadającym lub prędzej prez sprawiedliwy dyspartymen to było bonifikowane".

שנת תק"א

תרנה. בכסלו תק"א התקיימה בירוסלב התועדות ד' ארצות.

שיפר, היסט. שריפטן, כרך א', ע' 92; על סמך המקור המובא בטעיף הקודם. התאריך הנזכר במקור הנ"ל הוא, לפי שיפר, כ"ה כסלו, וצ"ע הואיל ובירוסלב נתקיימו ההתועדות כרגיל בחדשי הקיץ.

1 במקור: --ratione non admissionis eiusdem infidelis Herszkowicz, incolae Mede- recensitis delegati ad Congressum Generalem" בהעתק הציטטה נשמט השם איצק לפני הרשקוביץ.

2 במקור: "In futurum ex cahalibus Mederecensi, Poloniensi et Rownensi Judaeum unum delegatum [ad congressum generalem] ad attendas solum calculationes - - admittendum esse"

3 השוה לעיל סעיף תרמ"ט.

תרנ"ו. ק"ק פרעמסלא קיבלה בהתועדות הארצות בשערשין, ביום 11 אבגוסט 1741 (= ע"ש כ"ט מנ"א תק"א), רשות להחרים את הרב דק"ק מושציסק¹, שנתמנה בשנת 1740 שלא בהסכמתה.

בלבן, Neue Jüdische Monatshefte, שנה א' (1917-1916), ע' 692; על סמך Archiwum Ziemięskie בלבוב, פאסציקולוס 11/1.

שנת תק"ב

תרנ"ו. שמעו אלינו רודפי צדק מבקשי ה', הנה קול שועת ב"י עולה אלינו מארץ הקדושה ק"ק צפת תוב"ב קול בכיה וקול היושבים במצור ובמצוק, הנאנחים והנאנקים, הצועקים ללחם ופורס אין להם, נפשם בהם תתעטף ומהם מתו ברעב, מהם נפוחי כפן, והנשארים חיהם מנגד, אינהו יתבו כעת להתפלל בעד עמנו ב"י במקום שהתפללו אבותינו הקדושים מול האלהים, שמו נפשם בכפם ונסעו לארץ הקדושה לא לאכול מפריה ולשבוע מטובה כי אם לקיים מצוות התלויות בארץ וכפר אדמתו עמו, ועזבו אהליהם ובתייהם וארץ מגורתם ומולדתם כי רצו עבדיך את אבניה, ואין דורש להם, הלא אלהים יחקר זאת. וכל זמן שהיה קצת לחלוחית של הרב הגאון חסיד קדוש המפורסם כבוד מוהר"ר אליעזר זלה"ה שהיה אב"ד דק"ק אמשטרדם² היו עיניו ולבו עליהם לחפר להם אכל ממעות א"י של ימי הכניסה וכיוצא בזה. אך במותו איה תקותם ולמי מקדושים יפנו, עזובים ונטושים רחמנא לצלן כצאן בלי מרעה, תכלינה עיניהם בצפיתם אשר המה מחכים ומצפים ויקוו לצדקה והנה עקא וצעקת המבקשים לחם ואין, ולשונם בצמא נשתה, לזאת יחרד לבנו, כי הנה ה' צבאות יבא במשפט עם זקני עמו: על מי נטשתם מעט הצאן קדשים אשר תהלתם בקהל חסידים ידידי עליון? וכבר בוועד הגלילי [?] דד"א בק"ק ירעסלאוו שנת תצ"ט לפ"ק נתמנו על זה גבאים בכל קהלות וגלילות איש על דגלו ומה הועילו חכמים בתקנתם ומה עזרו ללא כח שכמה קהלות אינם חשים ולא איכפת להו בצערן של האביונים אסופי רעב שבארץ הקדושה הרחוקים מן הצדקה, ומה יעשו כי יפקוד ה' צבאות עליהם וכו'.

בכן בהתועדותנו פה לעיין ולפקח צרכי מצב הכלל קבלנו עלינו לא נסב להכשיר עסקי הכל עד שיהיה תחלה מעמד לפרנסת האביונים ההם, והנה עלה במוסכם במלאכות סגל חבורתנו בכנופיה, שמעות א"י שיש בעין מעבר ואין צריך לומר להבא מה שיהיה בכל יום הכניסה, אסור באיסור גמור בכל איסורי דאורייתא ובקדשי שמים חכמי גבוה לשנותן לצדקה אחרת אף למצוה כי אם דווקא לפרנסת עניי א"י, וכל

1 מושציסק היתה סרה למשמעתה של פרעמסלא. השוה גם לעיל סעי' תקנ"ו, תקפ"ט.

2 בר' שמואל שמעלקא. בעל "מעשה רוקח". בשנות תצ"ה-תצ"ט אב"ד דק"ק אמשטרדם. לפני כן רב בראקוב, טארנוב ובראד. בשנת תק"ב עלה לצפת ושם נפטר בראשית אותה שנה. ע' דע"ק, 181-183; וורם, D.Z.B. 49-50; 85-86.

קהלה וגליל מחויב למסור את המעות של עניי א"י מעבר ולהבא לידי ה"ה כבוד הגבאים כנרשם. ואל ישים לב אדם שיעשה במעות ההן מצוה אחרת ויורה היתר. הן איזה יחיד או אלופי הקהל או ראש פ"ה ואפילו כולם יחד בצירוף חכם העיר לטובי העיר, הם כי לא להזכיר, כנאמר פן תפלס נעו מעגלותיה. חתיכא דאסורא בכל איסורי דאורייתא כי המעות ההן הוקצו והופרשו תרומה הפרשה לו לשמו של הקב"ה לפרנסת אביונים עניי א"י ולא יועיל שום הוראת היתר אפילו כבוד ה"ה הקהל עם כבוד ה"ה הגבאי צדקה דמתא בצירוף הרב אב"ד וה"ה הב"ד יצ"ו. סמא דמילתא הירא והחרד לדבר ה' ובמצוותיו חפץ ישמור מאד לנפשו שלא יגע באפס קצה מעות עניי א"י הן מעבר ואצ"ל להבא¹, כי גחלים הוא חותה על ראשו וה' ישלם לו, ע"כ אל תהי להם זאת למכשול ח"ו. בטוחים אנחנו באחב"י שיחישו וימהרו רחמים כנאמר שה פזורה ישראל, מה שה מכין אותו באבר אחד וכל האברין מרגישים אף ישראל כ"א מרגיש בכאב חברו, ביותר מכאובי ותחלואי רעב בארה"ק אשר אין להם עוזר ותומך. אולי בזכותם ירחם ה' את יעקב ובחר עוד בירושלים ובישראל וכו'. כ"ד רוזני נגידי ד"א בראשם מור' הרב ה"ה הנגיד המפורסם אביר הרועים פ' הוועד דד"א פה ק"ק טישוויץ יצ"ו היום יום ו' ח' אלול תק"ב לפ"ק.

נא' אברהם בהרב ה"ה מהור"ר יקותיאל זלמן² מליסא פ"ה דד"א

הצעיר יהושע העשיל נב"י דד"א

הק' אריה ליב לנדא סג"ל מלבוב הק' אריה ליב החונה בק"ק קרעמניץ והגליל³

הק' שמואל החונה בק"ק לאדמיר והגליל⁴ הק' יהודא יחזקאל סג"ל לנדא⁵

הק' משה באב"ד מלובלין⁶ שלמה מזאמשטש נבחר מגליל פוזנן⁷

הק' מרדכי באב"ד ז"ל⁸ נב"י דד"א הק' מרדכי יעקב באב"ד מטרניפאל מבורר מגליל⁹

1 לא פעם לקחו מנהיגי הקהל ממעות א"י לצרכי הקהלה על מנת להחזיר וגם שלא על מנת להחזיר וגם ועד מדינת ליטא התריע על חקלה זו. השוה במפורט היילפרין, רבעון "ציון", שנה א', ע' 84-85.

2 צ"ל: יוסף יאסקי. בין מנהיגי ק"ק ליסא לא ידוע לנו אברהם בר' יקותיאל זלמן ואילו גלוי וידוע לפנינו שפרנס' הועד היה ר' אברהם בר' יוסף יאסקי, השוה סעיף תרנ"ט להלן וכן גם מפתח האנשים.

3 בר' שמואל. שימש גם נאמן הגליל. עי' ברשדסקי, *Евр. Библиотека*, כרך ח', נספח, ע' 29-31; מרידברג, תוה"ד העברי בפולין, ע' 98. השוה גם מפתח.

4 המו"ל טעה בקריאה וצ"ל שאול. ר' שאול היה בנו של ר' יעקב ובן בנו של ר' אפרים פישל נאמן דד"א. אף הוא היה נאמן גליל וואלין בר' אריה לייב החותם לפניו. עי' מפה"ט, ע' 182, § 3183, *Евр. Библи.* כרך ח', נספח, 29-31; מאהלער, היסטארישע שריפטן, כרך ב', ע' 649; מזכרת, ע' 187; דע"ק, ע' 46; *Богослов.*, 1894, חוב' י', ע' 13; כיו"פ, ח"א, פ'.⁵ הוא ר' יחזקאל בר' צבי הירש. השוה ע' 321, הע' 3.

6 בר' מאיר אב"ד דק"ק לובלין. עי' ניסבויים, ע' 98, 171.

7 בר' משה חר"ח וחתנו של ר' משה פרנס מליסא. בעל "מרכבת המשנה" על ד' חלקי הרמב"ם. יליד זאמושץ. היה אב"ד בק"ק העלמא והגליל ובק"ק זאמושץ והגליל ואב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל (תקל"א-תקל"ו). נפ' בסאלוניקי בדרכו לא"י. עי' כיו"פ, ח"א, דף ק"מ-קמ"ד; אנ"ש, ע' 207-209, 249.

8 המו"ל קרא בטעות: של. השוה חתימה "יעקב באב"ד ז"ל" גם לעיל סעיף תרכ"א והשוה כיו"ב גם לויך, GJL, 185. 9 השם מרדכי נשתרבו כנראה מהחתימה הקודמת. על ר' יעקב באב"ד עי' מפתח.

הק' ישראל איסרל מזאלקווי 1
הק' אלעזר במוהר"י ז"ל מפרעמסלא הק' אריה ליב הכהן ראפאפורט

[סוקולוב], "האסיף", שנה ו' (תרנ"ד), ע' 126-127; מחוך פנקס ק"ק שקוד.

תרנ"ח. "ב"ה פה ק"ק ליסא יו' א' י' אלול תק"ב ל'. התולה ארץ על בלימה, ייטיב לכם הכתיבה והחתימה, ה"ה האלופי' חכמי' כסופי' ראשי' ומנהיגי' דק"ק רייזווס. — — — — — חיקף בבוא דברינו אלה לידכם אזי תשימו פעמי מרכבותיכם לבוא לכאן בלי שום שהי' ופ"ם שבעולם להשוות אתנו בטוב, ואל תבטחו על משענת קנה הרצוף אשר מטרם שט"ח ליד ה"ה הקצין ר' אברה' פ' יצ"ו, כי לא נשגיח בהם אם לא תבואו תכף להשוות אתנו. והלא ידעתם שכבר הגיע העת וזמן שמוכרח' אנחנו לשלוח החלוקה לוורשי להאח"ג החסיד הגזבר יר"ה², אשר ע"כ באנו לגלו' אזניכם כזה שבאם לא תבואו תיכף מהיו' עד יו' ג' הסמוך י"ב אלול הנ"ל אזי נמסור לסקריב, כפי אשר גרשם הסכו' שלכם בהחלוקה הנעשה בק"י שבוע העבר ותהיו אח"כ כצועקי' ואינם נעני'. — — — — — הכ"ד אלה האלופי' ראשי ריוני ומנהיגי קהלה ראשיו' וריוני דד"א יצ"ו.

נא' הק' משה בלא"א כמהור"ר ארי' ליב זצלה"ה פ"ה
ונא' הק' אברהם אהרן בר"ל מליסא ונא' שלמה מכוב' הילמן
ונא' אברהם אבלי כמהור"ר יוסף סג"ל [ז] זצ"ל ונא' אברה' כמהור"ר יהודא זצ"ל
ונא' הק' אשר אנשיל בהק' [ז] כ"ח יוסף בכרך — — — מהמבורג
ונא' אשר אנשיל בהר"ר זימל שליט ונא'
ונא' אברהם בא"א מהור"ר יוסף ז"ל

ליון, NM, חוב' ב', ע' 55; מחוך גוף האגרת השמורה בארכיון הקהלה בראוויטש, תעודה מס' 20. מי המה "ריוני דד"א" בין החתומים הנ"ל לא נתחוויר לי וצ"ע. על כל פנים לא מצאתי אף אחד מהם בתעודות ודיא שנשתמרו³ ומן הראוי לציין שגם המו"ל, אחד החכמים הבקיאים ביותר בקורות יהודי פולין-גדול, לא הצליח לזהות אף אחד מן החתומים.

שנת תק"ג

תרנ"ט. בשנת 1743 הוציא בית-דין-האוצר בראדום פקודה זו לועד ארבע ארצות:
"פסק דין בנוגע לענינים של ההתועדות הקרובה של ד' ארצות ובנוגע לקלפי של פרנס חדש דד"א. בית-דין האוצר בראדום מניח ביסוד פקודתו את התקנה [הקובעת], שועד ארבע ארצות, אשר מתפקידו לסדר את כל המסים הפומביים וביחוד את המסים היהודיים הפשוטים [= הרגילים], צריך לבחור בכל ארבע שנים בפרנס חדש. עכשיו מסתיימות ארבע שנים שבהן היה הפרנס

1 בר' מרדכי. פרנס בזאלקווא. מחותן עם משפחת באב"ד. בשנת 1728 נאסר בקשר עם העלילה על ר' יהושע רייצס בלבוב. נפ' בשנת 1740. עי' קנ"ש, סי' ק"צ; בלבן, Studja historyczne, חרש 1927, ע' 136; Z zagadnień etc., 11-10; Dzielnica żydowska, 35, 41; לחולדות התנועה המאגיקית, 96.

2 יאן צ'אפסקי, מת לאחר חודש, ביום 29 באוקטובר 1742 = ט' תשרי תק"ג. עי' Słownik biograficzny, כרך ד', ע' 168; השוה גם לעיל ע' 323 הע' 3.

3 ר' אברהם בר' יוסף הנמנה בין החתומים על התעודה איננו ר' אברהם בר' יוסקא מליסא פרנס דד"א, הנזכר בתוך התעודה (ר' אברהם פרנס). בעת היכתב האגרת כבר נמצא בטישוויץ במושב הועד או בדרך אליה. השוה חתימתו בסעיף הקודם.

הכופר אברהם בן יוסף מגליל פולין-גדול והגיע תורו של גליל פולין-קטן וביחוד גליל לובלין, והמועמדים למשרה זו צריכים עתה להיות מן הנכבדים אשר שם. אכן, יש לחשוש שהמנהיגים הקודמים של ועד ארבע ארצות לא ירצו לבוא להתועדות או ירצו לגרום באופן אחר לידי כך שהתועדות לא תוכל לקבל החלטות ועל כן לא יוכל להיבחר פרנס ד"א מגליל לובלין (הצריך אגב אישור של שר הגליל לובלין). כדי שלא יקרה כדבר הזה מקבל בית הדין הראשי בראדום החלטה זו:

מנהיגי ד' ארצות מחוייבים תיכף בקבלם את הפקודה של האדון האציל שר-האוצר¹ של מלכות פולין לכנס במשך השנה הזאת התועדות של ד' ארצות ולעשות קלפי של פרנס ד"א מבין היהודים שבגליל לובלין. כן יש למנות מבין יהודי לובלין גם נאמן ד"א מי שיימצא ראוי למשרה זו על ידי שר הגליל לובלין. עם זה יש לנהוג לפי הסדר שהונהג בענינים אלה בגלילות קראקא וצוזמיר. הנאמן החדש יישאר במשרתו במשך ארבע השנים הקרובות בגליל לובלין ועל המנהיגים המבוררים החדשים של ועד ארבע ארצות לשתפו בכל עניני המסים של ד' ארצות. החלוקה של המסים היהודים המכונה "החלוקה הכללית" צריכה להיעשות על ידי הנאמן הנ"ל; בלי חתימתו לא יכיר שר-האוצר בחלוקה. בית הדין אוסר על פרנס הועד הקודם אברהם בן יוסף, שפעולתו נגמרה השנה, וכן גם על ראשי המדינה ושאר המבוררים של ועד ארבע ארצות לדחות את התועדות או לעשותה בלתי מוכשרת לקבל החלטות בכוונה כדי לאפשר לאותם האנשים להשאר במשרותיהם באין קלפי חדשה. ואם יקרה כזאת ייענשו האשמים בדבר למען ידעו. ברוח הפקודה של אותו בית דין משנת 1719 מחליט בית הדין הראשי שהרשות בידי גליל לובלין לשלוח שני שמאי מדינה באישור מוקדם כדלעיל³ להתועדות ברציפות ולתמיד⁴ לפי הסדר הנהוג במקרים כאלה בגלילות קראקא ורוסיא, כביטול ההחלטות שנעשו באופן אחר ובעונש למופת בתוקף כתב-המודעה הזה⁵.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 92-94; מתוך Acta Tribunalia Radomiensia שנת 1743, כרך 31, ע' 426-430. מאמרו של שיפר "רגסטים פולניים לתולדות ועד ארבע ארצות", הכולל גם תרגום אידי של תעודה זו, נכתב בשפה הגרמנית ותורגם לאידיש, כפי ששמעתי מפי עורך ההיסטארישע שריפטן ה' א. צ'ריקובר, על ידי המערכת. לפי זה נראה שהתרגום האידי לא נעשה מהמקור הפולני כי אם מגרמנית והנוסח העברי המובא כאן הוא תרגום מתרגום שני. השתדלתי לדייק בתרגום התעודה מן התרגום האידי שלפני, אולם תקנתי את הטרימינולוגיה שלא היתה נהירה למתרגם התעודה לאידיש.

תרס. "התורני מו' זעליג דיין 6 נר"ו, אשר היה מקדם שמש בקהלתינו בבה"ה בנדרון השליחות ששלחנו מאחזנו מ"ו זעליג דיין הנ"ל לגבות במדינו' פולין קטן מכל עיר ועיר כפי נדבת לבם לקהלתינו יצ"ו כפי תוקף הכתב ממנהיגי ד' ארצות יצ"ו — היום יו' ר"ח טבת תק"ג ל'".

1 בתרגום האידי: סגן-שר-האוצר וברי שזה תרגום משובש מ-Podskarbi.

2 התאריך המפורט: Sabbato infra octavas festi sacratissimi Corporis Christi Domini anno 1719 (= 10 ביוני 1719 = שבת כ"ג בסיון תע"ט). — השוה גם לעיל סעי' תקע"ט-תק"פ.

3 במקור: praevia ut supra approbatione. 4 במקור: continuo et in perpetuum.

5 במקור: Sub nullitate resultatorum secus factorum et sub poenis exemplaribus de-clarationis praesentis vigore.

6 בר' גדליה הלוי. דיין בפוזנא בשנות 1729-1751. עי' לוי, NM, II, ע' 44, הע' 7.

לויין, NM, II, ע' 44, ס"י 83; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף ק"צ ע"א. תאריך הכתב של הועד לא פורש אך יש לשער שניתן זמן קצר לפני כן. רשומה זו הובאה גם על ידי פרלס, GJP, ע' 102. כן נתפרסמה גם בתרגום גרמני של פיילכנפלד, Zeitschrift der historischen Gesellschaft für die Provinz Posen, שנה 23, ע' 285. באותו זמן נשלחו שלוחים גם לחורל, לאיטליה ולגרמניה, ויש לשער שאף שלוחים אלו נשלחו בהסכמת ועד ארבע ארצות. השוה ברלינר, זעקת שבר, ביקבץ על ידי, שנה י"א. השוה כמו כן ע' 321, הע' 1 לעיל.

שנת תק"ד

תרסא. ב-23 באבגוסט 1744 (= ס"ו אלול תק"ד) נתקיימה בסישויץ התועדות דר"א.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 94; על סמך Arch. Główna w Warszawie, ע' 440.

שנת תק"ה

תרסב. בית-דין-האוצר בראדום הוציא בשנת 1747 פסק דין זה: "— אנו קובעים שקהלות היהודים בפיקוב, ויניצא וליפובצי ואחרות שייכות לענייני מסים, עפ"י החלטות ועד הארצות בירוסלב, לקהלת אוסטרא, וליהודי פודוליה אין כל זכות לכלול את הקהלות המנויות באיזה שהוא תשלום-מסים שלהם. כמו כן הננו מזכירים לראשי המדינות והגלילות ש— על האוכלוסים היהודים בוואלין יש להטיל מסים בדיוק בהתאם לחלוקת ירוסלב, שנתקבלה בהתועדות דר"א ברחמנוב² בשנת 1745."

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 94; על סמך Acta Commisarialia Rogni Radomiensia, כרך 35, ע' 555-550.

שנת תק"ח

תרסג. בשנת 1748 נתמנה ר' מרדכי בר' שלום (Marek Szulimowicz) לנאמן ב"י דר"א במקום ר' מרדכי באב"ד.

וורם, DZB, ע' 35 וע' 79, הע' 23; על סמך Castrensia Leopoliensia, כרך 564, ע' 1464.

שנת תק"ט

תרסד. בפסק-דין של בית-דין-האוצר בראדום משנת 1751 מצוטטת החלטה של ועד ארבע ארצות משנת 1749, שנתקבלה בנוכחות שר-האוצר קרל אדרובונז' שדלניצקי³ ביום 6 באבגוסט (= כ"ב מנ"א תק"ט) וז"ל: "הכופרים יהודי ליפובצי מחוייבים להשתייך לחלוקה

1 במקור: według dekretów żydowskich Jarosławskich.

2 הדברים קשים להלמס. אם החלוקה נקראת "חלוקת ירוסלב" הרי נערכה בהתועדות ירוסלב ולא ברחמנוב. — ברחמנוב היו מתקיימות לעתים ההתועדות של גליל וואלין. ע' ברשדסקי, *Бібліотека*, כרך ח', נספח, ע' 30-31.

3 שימש שר האוצר של מלכות פולין משנת 1746 עד מותו בשנת 1761. ע' *Encyklopedia powszechna*, S. Orgelbranda, כרך י', ע' 436.

של הכופרים מנהיגי יהודי אוסטריה. — החלטה זו אושרה ע"י שר-האוצר בשנת 1749 וע"י המלך ב-15 ביולי 1750 (= י"א תמוז תק"י).

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 94-95; מתוך Acta Tribunalia Radomiensia, שנת 1751, כרך 39 (ללא עמוד). וזה נוסח ההחלטה כפי שהיא מצוטטת בספק בית הדין הנ"ל: "Infideles judei Lipovecenses ad dispartimentum infidelium Seniorum Judeorum Ostrogensium spectare debent".

שנת תק"י

תרסה. "הרבנים הנבחרים מד"א ה"ה הרב הגאון מ' יצחק לנדא אב"ד ומ"ץ דגליל לבוב והרב המאור [הגדול?] מהור"ר יחזקאל סג"ל לנדא אב"ד ומ"ץ דק"ק יאמפאלי 2 המה גבאי הכוללים ד"א פולין ומחכמי נשיאי א"י 3". כתב-המינוי חתום ע"י השד"ר מא"י ר' יהודה ירוחם אשכנזי 4. במכתב של השד"ר אל הרב מזמיגרד מסופר שעד העשירי באלול תק"י עשה "בגליל זאמויסקי בירוסלב" 5 ובינתים סר למושב הועד בקאסטנטיין.

יצחק לוין, Protokoły kahalne z XVIII i XIX w. w Małopolsce środkowej (ה"מ מהמאסף Przewodnik Historyczno-Prawny, שנה ב', חוב' ד'), ע' 4; מתוך פנקס הקהל בלאנצהוט. בעד הציטט מגוף הפנקס — שלא הובא במאמר הנ"ל — עלי להכיר תודה למר י. לוין.

תרסו. המלך אבגוסט השלישי אישר וקיים בכתב-מודעה מיום 15 ביולי 1750 (= י"א תמוז תק"י) את ר' לייב בר' שמואל במשרת אב"ד דק"ק קרעמניץ ונאמן ב"י דגליל וואלין וד"א. כן הביע את רצונו שאחרי פטירתו של ר' לייב ישמש בנו במשרת הנ"ל אם יהא ראוי לה.

ברסון, Dyplomatarysz, ע' 172, סי' 305 (השוה גם ע' 185, סי' 324); מתוך Metryka koronna Utrzymujemy go oraz 242. וזוהי הפסקא הנוגעת לעניננו ככתיבה וכלשונה: CCXXIX przy Wiernikostwie, seu Generalnym pisarstwie wszystkich Żydów Wołyńskich i Koronnych, oraz aby od innych był utrzymywany, po zeyściu zaś jego Synowi też Funkcya, jeżeli do Nich zgodnym będzie, dostać się mogły, mieć chcemy i zezwalamy.

1 אבגוסט השלישי.

2 בר' יהודה. משנת תקט"ו אב"ד דק"ק פראג ושם נפ' בשנת 1793. בעל שו"ת נודע ביהודה. ע"י EJ, X, 585; וכן קאמלהר, מופת הדור, פיטרקוב תרצ"ד.

3 על ענין "נשיאי א"י" בפולין השוה היילפרין ב"ציון", שנה א' (תרצ"ט), ע' 86-87.

4 החיד"א מזכירו ביומנו בז' תמוז תקי"ד בהיותו בק"ק פיורדא: " — אבל לפי הנראה גם פה לא עשיתי מאומה כי בא השליח מ"ר יאודה ירוחם ונתפטר על כל א"י ואיברא ידענו את האיש יאודה יעלה על כל ציר אמונים ולגינא דשטרי נפקי מחותי ידיה מרבני וקציני פולין ואשכנז ופנקס הכללי בידו ואתה לא כן, — ואני עני וכואב שמעתי ותרנז בטני — אז אמרתי שתוקו, לא אומר לכם מלא פ"י חנור בוער באש על הר"י ירוחם וגם במכתב הנה באמתחתי יודיע דרכיו" וכו'. ע' מעגל טוב, הוצ' סריימאן, ע' 16-17.

5 הציטטה מתורגמת מן התרגום הפולני של י. לוין אשר ז"ל: [?] W okręgu zamojskim w Jarosławiu.

6 השוה לעיל סעיף תרס"ד עור כתב-מודעה שהוצא בו ביום.

שנת תקי"א

תרס"ז. ב"ה לובלין ט"ו למב"י ר"ח אייר תקי"א.

הקול ברמה נשמע, קול ענות חרופין וגידופין בעו"ה, חילול השם, והתורה חוגרת שק, הלא למשמע אוזן אשר קמו אנשי ריב ומדון, בעלי פלוגתא, הדוברים רע על צדיק עתק, בחיר ה', קדוש עליון, מאור הגולה, אהני לי' קומרא למהוי רבן של כל בני הגולה, כי נחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה כו', וכל רז לא אניס ליה בנגלה ובנסתר, ועמוד החוך של תורתנו נשען עליו, אשר מחזיק ישיבות ומעמיד תלמידים הרבה, כי אין בדורותינו המחזיק ידו והמשיב אל פיו לטבול בקצה המטה אשר בכפו ביערות הדבש של ישיבות, והסועם מן קצה המטה של יהונתן אומר ראו כי אורו עיני, ה"ה כבוד הרב הגאון הנשר הגדול מוסת ומגין הדור, באברתו יסוכך כל בני גלותא וגדול שמו בישראל וביהודא, נודע בכל קצוי ארץ ואיים רחוקים אין מעלה אשר לא שנבה, הש"י ב"ה המתפאר בו במתיבתא דרקיע ברי' שבראתי בעולמי, נקרא בשם תפארתו הגאון הגדול מוהר"ר יהונתן¹ נר"ו אב"ד דק"ק אה"ו² המרבץ תורה בישראל ומעיינותיו נפצו חוצה, מי שילח ההולך לאט, פירותיו מודיעים מימיו, והנה קול שמועה באה ורעש גדול, אשר קמו בעלי חצים ניצי' ניצבים, מוציאי לעז, עפרא כו' לפומייהו, הגדילו לעשות מטה רשע, תוכן הדברים במעט הכמות, אגלאי בהתייהו, שכבר המה לו רצועת מרדות, וחתרו חתירות, אך עילה ושחיתה לא אשכחת ביה צלולה החביות, והערימו סוד להחליף אותיות בשמות הק' אשר כתב לדבר נחוק, והעמידו דבריהם כאלו אות א' מתחלף בלשון א"ת ב"ש, ואות א' מתחלף בלשון אחר, ואות א' עוד בלשון אחר, כאלה רבות, עיקם הכוזב כמה אותיות אשר בלתי טהור כי לא טהור, כדי להוציא דבר מגונה מפיו, שוא ושקר, ואין להעלות בכתב, כסיפא מילתא להוציא מן השפה ולחוק, ואין האוזן כדאי לשמוע, הוי החוקקים חקקי און, מה יעשו ההמוניים ח"ו ויחליפו וימירו ג"כ אותיות בתורה הקדוש' במחיר לשונות אחרים, ונקל לעייל פילא בקופא דמחטא, העל אלה תתאסך ה', אשר אחזו שלשה לשונות בחרגל וחגב, והפכו בצינורא ומזלג שלשה שניים בידם, נוח ה' להיות להם הפצירה סום למחרישה ולא לשלש לשון ולהציב דרבן אשר למכשול ופוקה בקרב ישראל, לחלופי חיישינן דנפשי מרמוז רמוזא למען שיתו אותיות דרך עקש ופתלתול לחלף ולסלף ויתרכו החרוסין וגידופין, והנה נשתוממנו ויפלא בעינינו מאן אינהו אנשים אשר מלאו את לבם לתור אחר התייר הגדול כבוד מו' יהונתן נר"ו ולהביט אחריו במכתביו הק', ודאי שותא דידי' לא ידעו ולא יבינו, גם עמקי תורתו וכוונתו, מי ידלנה ע"כ קנאת ה' צבאות תעשה זאת, יען שכבוד קהלתינו הקדוש' א' מן הארבעה קהלות ראשוני' של מדינתנו פולין, וגם נזר הק' הפרנסות דמדינתנו והמטה עוז ושבט המושל דכל המדינה הוא בקתלתינו, בכך הוכרו מה ובכל הגליל בקול רם כרוז גדול וגורא בפומבי, תרועו' חרם על מוציאי דיבה, וגם על סיעתם המחזיקי' בידם אשר נטו בקו תהו ואבני בהו לפגום ולהטיל מום בקדשים, ומעתה לא יזכר ולא ישמע עוד על פיהם, הם כל בשר, יהי' מי שיהי' אף כעוג מלך הבשן, נכון להצותו באישן ויצטמק ורע לו כאשר הולך וכלה הענן ועשן, ולהשומעי' יונעם וינצלו מכל עקא כמו שדרך כו' מהכבשן.

1 ר' יהונתן בר' נטע אייבשיץ, משנת 1750 ועד פטירתו (1764) רב באה"ו, על שבתאותו של אייבשיץ הושה עתה מאמרו של ג. שלום ב"קרית ספר", שנה ט"ו, ע' 320 ואילך, ועיי"ש גם על הספרות הישנה והחדשה בשאלה זו. הושה גם VI, EJ, 304, וזכשטיין, 1913 MGWJ, 621.

2 ר"ת: אלטונה, המבורג וואגדטבעק.

כ"ד רזוני' ראשי' קציני' נגידי' פ"ו דק"ק לובלין בצירוף כבוד הרבני' המאה"ג דייני צדק ור' בראשם הרב הגדול הנגיד הפרנס המפורסם שר ישראל אביר הרועים נר"ו. ולעילא מנהון כבוד אמ"ו הרב המאור הגאון הגדול המפורסם אב"ד ור"מ דקהלתינו והגליל יצ"ו. יום הנ"ל. הצעיר חיים החונה בק"ק לובלין והגליל יצ"ו¹

הקטן דוד ר' משה ר"ו ר"א ר"ל זצ"ל² הקטן אברהם ר"ח מלובלין³
ונאם אלכסנדר זיסקינד במהור"ר בנימן זאב הצעיר מרדכי מבית קאצנעלפוגן ראש ב"ד
נאם הקטן צבי הירש במהור"ר משה נר"ו הקטן יוסף בלא"א מוהררא"ל תאומים⁴ ז"ל
נאם הקטן אברהם במהור"ר ישראל סג"ל הקטן נפתלי יכונה הירץ בהמנוח הרב המאור
ונאם חיים מענדל מלובלין הגדול מהור"ר אביגדור זלה"ה
ונאם שואל כמוהר"ר חיים⁵ ונאם הקטן יחזקאל פייבל בלא"א המנוח מוהר"ח
ונאם הקטן שלמה דיינא וספרא דמתא דק"ק לובלין והגליל ודד"א⁶ זלה"ה

ס' לוחות עדות לר' יהונתן אייבשיץ, [אלטונא] תקס"ו, דף כ'. לאחר גוף הכרוז באה הערת הסופר: "הכרוז הזה הוכרוז בכל הגליל פה אתמול ביום ש"ק בפומבי באריכות קודם הוצאה ס"ת הקדושה בכל החומרות בלשון אשכנז לשבר אוזן למען יוסרו, והמשכיל ישכיל שלא יוכר ולא ישמע מלעז והדיבה ושארית חמות תחגור, כ"ד הק' שלמה דיינא וספרא". — אם כי רק לשורות אחדות — הנתונות בפיוזר — ורק לחתימות אחדות מתוך התעודה הזאת זיקה לוד"א, מכל מקום ראיתי לנכון להביאה במלואה הואיל ובמשך שנים שימשה עילה ואמתלה להתעצמות בתוך הועד ומחוצה לו.

תרסח. ב"ה יו' ו' עש"ק מ"ח למב"ד תקי"א ל' פה קרתא קדישא מיץ יע"א. ברן יחד כוכבי אור ממסילותם, כוכבים המאירים, הוא דברי שבחם ור"ה תהלותם, בכל הארץ יצא קום ובקצוי תבל מליהם, כולם מתאימים ושכולה אין בהם, העומדים לנס עמים ומנושאים על כתף התהלות ודבשת מעלות, המהוללים להם וקומה שיש בה הידור, מראיהם כנוגה, כחמה בגבורתה, בעננים תקדור, היושבים כולם למשפט צדק, להחזיק כל בדק, ידיהם תמים מלא כפם כושר, סוקלי המסילה, לשים מחשבי לאור ומעקשים למישור, מהם פנה, מהם יתד תקוע בישראל, וביחוד שמם נודע, כהימן וכלכל ודרדע, עיני כל בית ישראל עליהם, ומסבבים אותם כחומה, וזר על ראשם, ויושבים בניות ברמה, המה דגלי ארבעה מרובעי פנים, פני אפי רברבי ותקיפי יוחסין כאלונים, דארבע גלילות יופי דמדינות פולניא, בשערים מצויינים, פרנסי ומנהיגי

- 1 הוא ר' יעקב חיים בר' אברהם ר"ח, החתום על הכרוז אחריו. השוה שמותיהם במפתח.
- 2 נפ' תקל"ו. ראשי התבות ר"ו ר"א ר"ל היינו ר' וואלף ר' אברהם ר' ליפמנש. עי' גיסנבוים, 100, 171.
- 3 ר' אברהם ר"ח מוצג בגוף התעודה כ"אביר הרועים" היינו פרנס דד"א ואילו בשאר התעודות מאותה שנה חתום כפרנס דד"א ר' אברהם בר' יוסף מליסא.
- 4 בר' אריה לייב. שימש אח"כ ראש ב"ד בלובלין. לפי דע"ק נפ' בשנת תקי"ח; לפי גיסנבוים — בחקמ"ג. עי' גיסנבוים, 94, 140; דע"ק, ח"ב, 33; כהן צדק, "מאסף" תרס"ב, 134; לוונשטיין, 1913 MGWJ, 349.
- 5 הוא ר' שאול בר' חיים בר"ו (= בר' וואלף) היילפרין. נפ' בלובלין בשנת תקכ"ה. עי' גיסנבוים, 106; כהן צדק, "מאסף" תרס"ב, 136; בלבן, JL, 69.
- 6 בר' חנוך העניך. נפ' בשנת תקי"ג. על מצבתו כתוב שהיה "ספרא ודיינא דק"ק לובלין ובכל הארצות של הגליל". עי' גיסנבוים, 102, 171. 7 = ד' סיון.

וראשי מדינות עם קודש ישראל, צדקתם כהררי אל, חורי ארץ וסגנים, אלופים מסובלים, קצינים ורוזנים, מינייהו מלכי רבנן, מינייהו קטורי תגא דאורייתא, וכולהי שררי משיבי מלחמה שעה, יהי כבוד ה' עליהם חופה, ויפרוס עליה סוכת שלו' פרופה, עד עת גאולתינו בזרוע חשופה, כבוד מלכיות ביקרתא קרנא כי גבהה, אף ידם רמה, נצבה אלומותיכם וגם קמה, ה' המאורים המורים, רבני גאוני דראשי קהלות עדת ישורון, היושבים בצל המעלות בית חורין המפורסמים, בכל איים רחוקים, נוצצי ברקים, ואת פני ארצם מבהיקים, ה' ישפות להם שלו' ויצו את הברכה חיים עד העולם. אחזו לנו אחוזת יד מלא פטרי בטורי אבן אבני מילואים שלומים אלומים, גם ברכות שמים ממעל ירעפון דשן ורענן בארמנותיכם, יטיפו הרים נהרי נחלי ארנון ושמחה במחנותיכם, ולא ישמע פרץ וצוחה בגבוליכם, וישבתם בטח בסוכת מעונכם.

ואחרי שיתי אותותי אלה, ארים כסופר קולי, בקו המהוללה, אודיע את אשר קרה. לנו הותר ה' שריד בעניינו, אף כי בגולה הלכנו, מכלי אל כלי הורקנו, וכמת מלב נשכחנו בגלות החל הזה, כאבידה שאינה מתבקשת בווינו, וחסדי ה' גבר עלינו, הקדים צרי למכאובינו ובטרם לא יחשיך ויועזו שומרי הבית מקדשינו, נזר ראשינו, הבטיח ע"י עבדיו הנביאים על גאולתינו ועל פדות נפשינו, ועל משיחו רוח אפינו, ובזאת נתחזק אמונתנו, ואת בריתו לא עזבנו, ואעפ"י שיתמהמה, בכל יום ויום נצפה ולו חכינו, ובו נשים בטחונינו, משגב בעדינו, ואשר חכמים רז"ל יגידו ואסרו מלאכת מחשבי קץ הנעלם מעינינו, ורגיל על לשונם תפח רוחי של מחשבי קיצין, כי רחוק מרעיונינו, ועמוק מי ימצאנה, והמשימים רמזים כהו נמשלים וכמשלי שועלים הלכו על הר ציון ששמש ירקדו השעירים, וכבשים בדברם עתק, אוי מה היה לנו מאות זכובי בעל עקרון דתינו, מבאישי שמן רקחינו, כי קמו עידי שקר ומפיחי כזב וידיחו את בני ישראל במשאות שוא ומדוחים, ושמו אותיותם אותיות ברמזים, וכבר החל נגע הנזק בבתינו בימי הראשונים, אך בדור האחרונים פשה הצרעת ממרת טוב ברע, אשר גדולים וקטנים יודעים מה ה' באותן הימים אשר היו רוצי' אחרי צבי שבור ש"ץ שר"י, ובחסדי ה' החזיק ידי חכמי הדור ודור, ותאכלימו האף הגדולה של קנאת ה' צבאות. אך לא סרו הבעלים ולא סיפק בידם לחטט ולשרף אחריהם לגמרי, ורישומן ניכר, שיש עוד תרבות אנשים חסאים הנוטים למינות, ודעת כוזבת הזה, ושיקוציהם בין עיניהם וגלוליהם בפיהם, ואך המה טמונים, לא נכרו בחוצות, ויושבים בסתר, צל חושך ואופל, ומכסים לגדולים ומגלים לפעמים לקטנים מקטני אמנה, ההולכים בדרך עקלתון, עברו תורה, חלפו חוק, גם בנביאים ומדרשי רז"ל שלחו ידם להלביש בגדים צואים בפרושים הנפסדים, אשר לא עלתה על לבם, והנה חדשים מקרוב שיצא רינון על חכם א'2 אשר הוקם על השלש קהלות אה"ו

1 ודאי צ"ל: רצין. 2 ר' יהונתן אייבשיץ. השוה בסעיף הקודם.

בדבר הקמיעות אשר כתב, שהכותב מכריע, שנוטה לכת הארורה, ואחזו השב"ץ. וכבר יצא עליו קלא בישא דא לפני עשרים שנים ויותר¹, אך נשתקע הדבר, כי אותבו ומחזיקיו מפקי' לי' מקלא, אך האידנא נתעורר מחדש להיות נוצר חשד עליו, כי מעשי ידיו מעידין בו, ולא אאריך בזה, כי אין החפץ עתה, ואי"ה עוד חזון למועד שיתגלה הדבר, אשר חכמים יגידו מה שנראה להם מהקמיעות אי אתמחי גברא ואיתמחי קמיעי וחמה להועיל, או למחבלים חבלי שוא ואון מושך, כאשר ישך הנחש בלא לחש, בכזב ובכחש. כי הנזכר בראותו כי אין עוזר מקרוב, מרבני חכמי גאוני אשכנז, אשר עדיין לא זכה בעיניהם, נשא קולו למרחוק לפעור פיו בלי חק, בקול סואן ורעש כאיש מלחמה, משלחת מלאכי רעים, בעברה וזעם וחימה. והנה ידע מכאוביו, כי לא עליכם אישים יוכל להשען, שידונו דינו למזור על פי עצמו, כי חכמים כמותכם ישיבו חורפי דבר ומי הגיד לנו מראש ענין ונדעה מלפנים מה הנה האותיות ונאמר צדק כי עתה אין מגיד אף משמיע אתכם ברורי הדברים ולזה בחר בהרב אב"ד מלובלין² תלמידו, אשר יתפאר הגרזן בחוצף בו, חוצפה כלפי שמיא, המולך וכו', מתחרה בארזי אביו וניחא בתקנתו דרב"י, השיאו רמות רוח יתירי' דאית בי' להכריע אותו לזכות מבלי דעת ומבלי ראות, והכריזו כרוז³ המעותק פה ורצוף בתוך אגרת הלז, ושלח ידו בתרי יקירי דקהלתינו, ה"ה המפורסם מוהר"ר נחמ"י רישר⁴ נר"ו וה"ה הקצין ג"צ כהר"ר משה מייא יצ"ו וירדפו ברבים בשואט לשון, לפרוץ עליהם חרמו, לעקר הגפנים במשעול הכרמים, כרם חמד קהלתינו יע"א, אשר היא מעולם קרי' נאמנה, אנשי שם מלאה חכמים וסופרים כתרשיש ומיוסדה על אבני שיש, ומעולם ינטה על העיר קו התהלות, והיא מראשית קהלות בכל מדינות אשכנז. ברחובות תתן קולה, סואן וסוער באוני, מי הוא זה אשר מלאו לבו לנופף ידו לתפוש בחרמים שני אנשים יקירי דכוותיהו מקהלתינו, מי הוא זה המוכה בסנוור' וטח עינו מראות בארובת השכל לשפוט שפוט במקום אשר יש אב"ד ור"מ, אשר לו היד להוכיח בשבט פיו אם ימצא עול בא' מהקהלה, לתת לאיש כדרכיו, וזרים מה באו בקהלינו ובגבולינו, וביותר הרב הנז' אשר לא שמיע לן ולא סביר לן שהוא בר הכי עם כל החתומים עמו, שיהיו נושאי כלי קרב ורומח החרם בידם ישיאו רוחו לגשת אל העיר. כל השומע יצחק לו ויאמר חגבים בדמות אנשים באו בכרמים וכרמינו סמדר, והדודאים נתנו ריח ניחוח באמרותיהן, כל העיר מקצה יחד עלי יתמלאון לאמור: אהה אדוני הושיעה אנה נוליד חרפתינו, אפרוח שלא נפתח

1 בשנת תס"ה בחיותו בפראג, דהיינו לפני שלשים וחמש שנה ולא עשרים. עי' כהנא, תולדות המקובלים השבתאים והחסידים, ח"ב, ע' 22, 137.

2 ר' יעקב חיים בר' אברהם ר"ח. השוה מפתח. 3 השוה בסעיף הקודם.

4 נכדו של ר' יעקב רישר אב"ד דק"ק מיץ. מתומכיו של אייבשיץ לשעבר. הוא ששלח לאלטווא העתקה מחמשה קמיעות מעשה ידי אייבשיץ שנמצאו במיץ. עי' כהנא, תולדות המקובלים וכו', ח"ב, 23, 34.

וכו' ואין בו טעם רק מים בעלמא, יחרוק שינימו עלינו, המשול ימשול בנו, ועד מתי יחרף צעיר ונקלה וכו', והמה מבקשים לתבוע עלבוני וגם יקרי' דידהו. ויש לאל ידי כאשר הי' מן הראוי להתאסף כל אלופי דייני ולומדי קהלתינו יע"א להטיל גודא וחרם על הרב הנזכר והחתומים בו, כפי החומר האפשרי. וגם הרב הגאון מפ"פ דמיינו היה ג"כ משרי מסכים עמי, ואחריו יצאו כל רבני אשכנז. אפס אמרתי שלא לצאת לריב מהר ואמרתי להגישו לפני מעלתכם, אתם תזמינו אותו לדין וישיב על עקב בושתו, להגיד על מה ראה לעשות אפקרותא כזה. ואם אתם עושים דין מוטב ואם לאו, שהעלים תעלימו, אז יעשן אפי וארמיסהו בחמתי להחרימו בצירוף כל רבני אשכנז ולהבדילו מקדושת ישראל, למען יוסרו ולא יוסיפו בני עולה לענות סרה ולפרוץ גדר של עולם, ובזה תתענגו על רוב שלום כנפשם ונפש אוהבכם הדש"ת הצעיר שמואל הילמן החונה פה ק"ק מיץ ואגפ"י יע"א

ס' גחלי אש מאת ר' יוסף פרעגר, כ"י מיכאל 107 בספרית בודליאנה באוקספורד, דף נ"ד – נ"ז. וז"ל הכותרת: "מהגאון הגדול המפורסם אב"ד דק"ק מיץ נר"ו לגאוני ורבני פרימ דארבע ארצות פולניא יע"א".

תרסט. יו"ד סיון תקי"א לפ"ק.

אלקי' יענה את שלומו, יעלה שיאו למרומ, ה"ה אהו' מחו' רב חביבי וידידי הרב המופלא השר הנגיד המפורס' רואה נאמן בית ישראל, צדקתו כהררי אל, פרנס הדור כבוד מוה' אברהם נר"ו.

מפתח שפתי אקריבה כי הגיע עת לדבר ועצור במילין לא אוכל מלטה נפשי לראות בפרוץ הדבר ובפרוע פרעות בישראל ואין דורש ושואל והאיש הישר בעיניו יעשה להעזו פניו ומצחו כנחושה והחלש יאמר גבור אני ותושע ימיני, וערל שפה אשר לא גמיר וסביר יאמר אני הוא, וחסר דעת ומזימה ברחובות יתן קולו אני חכמה שכנתי ערמה. וגופא דעובדא הכי הוי, אשר עליו כל לבב דוי, כי לא נעלם מאת אהו' ר"ם מעלתו נר"ו, אשר זה קרוב למאה שני' אשר ספח קדקד בת ישראל ופרחה בהם הצרעת ממרת טוב ברע ותחת בושם מק להיות רצי' אחר צבי שבור ש"ץ שר"י. ואף כי יצאה אש קנאת ה' צבאות מחכמי הדור ותאכל בקצה המחנה וכת הארורה הזאת, התורה העידה על כלי חרס הנשבר שאינו יוצא מדופיו לעולם ועדיין לא סרו הבעלי' ורשומן ניכר, תרבות אנשי' חטאי' הנוטי' למינות ולדעות כוזבות הוה, אך המה טמונים במחבאות ומכסי' פשעיהם. וכבר נשמע קול סואן וסוער אשר יצא ריננון על חכם א' אשר יצא לו שם בגדולי' וכעת ירכתו לחוף ימים בק"ק אה"ו שאחזהו השב"ץ. וזה יותר מעשרי' שנה שיצא עליו קול הזה אך הי' קול ענות

1 ר' יעקב יהושע. לפני כן אב"ד דק"ק לבוב והמדינה. השוב מפתח. 2 כ"י: אוהבכם.

3 ר' אברהם בר' יוסף יאסקי מליסא.

חלושה, כי חכמי הדור באותו העת לא יכלו לפגוע בו כאשר עם לבבם, כי הוא כיחש בה. וכעת נתעורר מחדש ורבי' מליני' אחריו לאמר אגלי מילתא למפרע להיות מעשה ידיו מעידין בו בקמיעות אשר כתב רבי' מאד וכולם תפסו ברוק חדא, רוק ותפל שוא באמונות כוזבות הניכרת, כאשר עיניו לנוכח יביטו איזה קמיעות לדוגמא ואשר המה מקוימים מקהל פה מיץ וכבר נשלחו ליד הגאון המפורס' אב"ד דק"ק פפור"ט יע"א ושאר רבני' אשכנז, אשר חכמי' יגידו מה שנראה להם מקמיעות אלו. ובוודאי כבר נשמע קול ענות מלחמה במחנה העברי' בק"ק המבורג, כי דרך כוכב מיעקב, קנאי בן קנאי, הלוא הוא הרב המאה"ג המפורס' מהור"ר יעב"ץ ונר"ו, אשר עבר עליו רוח קנאה וקדש שם ה' ברבים, אף רפו ידיו וגבר עליו חמת גבר ובעלי זרוע ובעלי קרני', קרן מועדת לילך ולהזיק, ונתנו יעקב למשיסה וכל המחזיקי' אתו לבוזים, ובכל זאת לא שב אפו וישרוק לצרעה אשר במדבר ולזכוב בעל עקרון ולנקרות בור חיים צור מחצבתו הוא הרב ר' חיים אב"ד מלובלין אשר הצריח אף הריע בקול תרועת חרם על מוהר"ר יעקב הנזכר ועל תרי גברא יקירי ונכבדי קהילתינו יע"א ה"ה הרב המופלג מוהר"ר נחמי' וה"ה הקצין והתורני ג"ה כהר"ר משה מאיי י"ץ.

הישמע הנראה כזאת איש צעיר ונקל כזה ינופף ידו במדינת אשכנז, אשר שמה יושבים כסאות למשפט רבני גאוני ארץ אשר קטנם עבה ממתניו, וביותר להטיל חרם על אנשי קהילתינו, אשר מעולם ינטה על העיר קו התהלות ומלאי' חכמי' כתרשיש ומיוסדת על אבני שיש, ויש להם אב"ד וב"ד רבא. והנכה רגלים הזה אין לו מהלכי' בין העומדי' עמודי דאורייתא. מי נתן לו אבר כעוף הפורח לעוף ולצפצף בחוטרא גאווה על נכבדי מרום קהילתינו יע"א לחרף אותם ולדקור אותם בחרבות שבפיו. והאנשי' אשר אתו והמה רוב קהילתינו יע"א החרדי' לדבר ה' יחד עלי יתמלאון להוציא חרב מנרתיקה לפגוע בהר"ב הנ"ל והחתומי' עמו בשמתות וגודי' דרבנן להבדיל מקדושת ישראל כאשר עשה לבני קהילתינו אשר לא חמס בכפם, כן ישוב לו גמולו בראשו. אך אמרתי שלא לצאת לריב מהר ועלתה במחשבה לפני להקריב הדבר גם לפני מעלות כבוד רבני גאוני' המאורי' המורי' פרנסי ומנהיגי הדור דגלילות יופי דד"א יע"א ע"י אהו' רב חביבי מעלתו הרמה אשר ישנס מתניו בכל אשר בכוחו אצל שלחן הסהור שיעשו בפעלם, כאשר עשה כן יעשה לו, ואתון מהתם ואנן מהכא נעשה את אשר מוטל עלינו. ואל יהי' דבר זה קלה בעיניו כי אצרף אתנו כל קהלות אשכנז ואם כי לא לבד לקהילתינו לחרפה יחשב, כי אף פגם כבוד לכל חכמי הזמן גאוני

1 ר"ת: יעקב בן צבי; ידוע בשם ר' יעקב עמדין ע"ש עיר-רבנותו. יושב שנים רבות באלטונה, כסוחר וכמדיפס, ושם נפ' בש' 1776. תולדותיו נכתבו בידי עצמו ונתפרסמו ע"י ד. כהנא בשם "מגלת ספר" וורשה תרנ"ז. בזמן האחרון נזקק לפרשת חיי מ. י. כהן, Jacob Emden, a man of controversy, פילדלפיה 1937. השוה גם בקרתו של ג. שלום על הספר הזה ב"קריית ספר", שנה ט"ז, ע' 320-338.

אשכנז ואם לא נעשה דין בהרב הנזכר בנקל יהיה סבה ודבר הגורם שתנעל דלת בפני אנשי מדינת פולין המבקשי עזר וסעד במדינה זו. לזה אקוה שיחוש למעשהו ויפיק זממו למעני ולכבוד קהילתו המפוארה יע"א וחדא דעדיפא מכולא קנאת ה' צבאות תעשה זאת המנוחה והמרגוע לאנשים השלמים למען לא יוסיפו בני עולה לענות סרה בכשיל ובכלפות יהלומון. עוזר ועוזר יחד יהממון, וישרים ישכנו ארץ וישבו לבטח שאנן דשן ורענן. הלא כ"ד הכותב בחפזי רב שלום מא"ה ומנאי הד"ש הק' שמואל הילמן חפ"ק מיץ ואגפיה יע"א.

ר' יעקב עמדין, שפת אמת ולשון זהורית, (אלטונה) תקי"ב, דף [כ"ח]. וז"ל הכותרת: 'העתק מכתב של הגאון המפורס' מהרש"ה נר"ו אבי' דק"ק מיץ יע"א שכתב לפרנס דד"א.

תרע. ב"ה יום החמישי יו"ד סיון תקי"א ל פה ק"ק אמ שטרד' יע"א. לדיוזי לי' כבר בתי' שלו' ה"ה מחו' ידידי וחביבי הרב המאה"ג הגאון המפורסם כבוד מוהר"ר הילמן נר"ו. — והנני שולח לר' פ"מ העתק מכתב העתק¹ שנשלח לכאן מן ק"ק המבורג מה שעשה הנער ובער כחמור נוער, לבלי חוק פיו פוער, פה דובר נבלה להתערב עלילה ובמלאכים שם תהלה, ומלבד החוצפה הגדולה הוא מנודה לשמי' כדן המגדה את חבירו שלא כדן² ומצוה וחובה על ה"ה הרב המופלא מוהר"ר נחמ"י נר"ו והקצין התורני ג"ה כ"ה משה מא"י מקהלתו לתבוע עלכונם, ויכתבו לכל מדינות וגלילות פולין ואשכנז שיעשה דין בהרב החובל החציף לא חיים³ ודעמי'. ובאמת יכולי' לכפותו בדא"ה שיקיי' מה שישראל אומרים לו⁴. — גם ימחול ר' פ"מ לכתוב לק"ק ליסא להרב⁵ וקהל והפרנס ה"ה מו' אברהם ר' יוסף⁶ ושאר מיודעיו. ואני כבר כתבתי ואכתוב עוד⁷. וגם הגאון מפורסם מפפ"ד⁸ יכתוב⁹. ונא שיהי' מן הזריון מקדימין. הגאון מהנובר¹⁰ כתב ג"כ לשם ויכתוב עוד¹¹. — הק' ארי' ליב חונה ק"ק אמ שטרדס יע"א¹².

ר' יעקב עמדין, שפת אמת ולשון זהורית, דף [כ"ה].

- 1 מלה יתרה שנשתרבה לכאן, כנראה, בטעות. 2 השוה ש"ע יו"ד, סי' של"ד, ס"ק ל"ט.
- 3 רמז לר' חיים בר' אברהם ר"ח מלובלין שיצא להגן על אייבשיץ ונידה את מתנגדיו. עי' לעיל סעיף תרס"ו.
- 4 באגרת של ר' 'יושע העשיל לבוב חונה בק"ק שוואבך" מס"ז סיון תקי"א מתפרש איום סתום זה בדרך גלוי: "כי לולי שפני אביו הקצין המפורסם ופני אחיו אנו נושאים, כבר היו האנשים האלה [ר' נחמיה רישר ור' משה מא"י] קובלים לפני המלך והשרים יר"ה שבצרפת על ששלח ידו להשתרר על היהודים הדירים תחת ממשלתו ובלי ספק שהרצים יצאו דחופים באגרת אל המלך פולין והשרות משם, שיתבעו ממנו על שהרים ידו נגד גדולת וכבוד המלך צרפת יר"ה". עי' שפת אמת ולשון זהורית, דף [כ"ז].
- 5 ר' מרדכי בר' צבי הירש. השוה מפתח. 6 ר' אברהם בר' יוסף פרנס דד"א. בו ביום שנכתב המכתב הזה אל ר' שמואל הילמן כתב הלה את מכתבו אל פרנס הועד. השוה לעיל סעיף תרס"ט.
- 7 השוה קצור מכתבו בסעיף הבא. והשוה גם להלן סעיף תר"פ.
- 8 ר' יעקב יושע. השוה מפתח. 9 מכתבו לא נשתמר. השוה סעיף תרע"ד וכן שנת תקי"ב להלן.
- 10 ר' יצחק ועליג בר' אריה לייב קרא. עי' להלן סעיף תרע"ג. וכן גם שפת אמת ולשון זהורית, דף י"ט ע"ב, כ"ו ע"ב; עדות ביעקב, דף ל"א ע"ב, נ"ג [ע"ג] ע"ב; אספקלריה המאירה, בתוך ס' התאבקות, חוץ לבוב, דף צ"ה; ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף י"ז. השוה כמו"כ הורוויץ, כתבי הגאונים, 130-133.
- 11 מכתבו הנ"ל לא נשתמר.
- 12 בר' שאול. גיסו של ר"י עמדין. על פעילותו בפולמוס עמדין-אייבשיץ ימצא הקורא מסמכים ופרטים

תרעא. אליכם אישים — ר״ז קציני נגידי מנהיגי דק״ק ליסא, והחכמי השלמי' ומושלמי' אשר בקרבה ודייני' הרבני' המופלאי' ועל גביהם ה"ה כבוד הגאון המופלא — — כש"ת מוהר"ר מרדכי נר"ו יאיר. — היות כבר נודע בישראל מאז החל הנגף בעם, מזמן שקם למטה הרשע שבתי צבי שר"י, — ועתה בעונותינו הטומאה רצוצה חזרה וניעור, ובודאי הגיע כבר לאוני קדשם מעסק ביש הנעשה בק"ק המבורג, כי נמצאו שם קמיעות שכתב המורה שלהם שקבלו מחדש ומוזכיר שם הטומאה ש"ץ בכל הקמיעו'. — ואחרי הודעתי אתכם את כל אלה מחויב' אתם לעשות משפט חרוץ מיד בפרסום בקהלתכם ולהודיע צערינו לרבי' וביחוד כבוד מחו' הרב הנגיד המופל' התייר הגדול פרנס דד"א מוהר"ר אברהם נר"ו, עליו משפט הגאולה גאולת ישראל, ובטחנו בצדקת אברהם שכתורה יעשה ולא ישא פני איש כראוי לגברא דכותי'. — —

ר' יעקב עמדין, שפת אמת ולשון זהרית, דף [כ"ו]. וזיל הכותרת: "העתק כתב מה שכתב הגאון המפורס' אביד דק"ק אמסטרדם י"א סיון תקי"א לי לקי"א ליסא".

תרעב. "שמן אפרסמון — ה"ה אהו' מחותני אהובי נאמני הרב הגאון הגדול המפורס' בדורו נ"י ע"ה פ"ה כבוד מוהר"ר שמואל נר"ו לעד יזרח אורו. — ועד המעשה רשע ופסע שאומרי' שעשה הרב מק"ק לובלין, מה שא"א להאמין שיהא אדם מישראל חציף כ"ה להרים ידו ולהחרים גדולי ישראל ובנן של קדושי' במדינה אחרת בלא שאלה ותשובה, לדעתי אפשר זיוף הוא. ואם אמת הדבר כאשר עשה כן יעשה לו בכל מדינות אשכנז בכל קהלות להחרימו ברבי'. יום אתמול כתבתי בהתעוררת למחותני הרב מ' אברהם ר"י לליסא פד"א, באם שלא יעשה משפט חרוץ בהרב הנ"ל, אם אמת הדבר, אז לא יהי' לרצון לכל מדינות פולין מלבד שיחרימו אותו בכל קהלות אשכנז עם כל הנלוים אליו. כתבתי באריכות. בודאי אי"ה תוך ב' שבועות יגיע לי תשובה ממנו ואשלח לו אי"ה ומהתשובה יראה רום הוד מעלתו האדון מה שכתבתי לו. ובוזה יתענג על רוב שלום מא"ה ומנאי אוהבו נאמנו לנצח מחו' ד"ש וטובו כל הימים יצחק זעליג המכונה קרא חונה ק"ק הנובר והמדינה יצ"ו".

ר' יעקב עמדין, שפת אמת ולשון זהרית, דף [כ"ט]. התאריך חסר, אולם מאגרתו של ר' אריה ליב מאמסטרדם אל ר' שמואל הילמן מ' סיון תקי"א (סעיף תרי"ע לעיל) יוצא ברור שכתובתו חלה ימים אחדים לפני י' סיון תקי"א או אחרי כן.

תרעג. אליכם אישים תופשי התורה, מטה עוז מקל תפארה בידם, מקל ורצועה לרדות עושי רשעה להכניסן לכיפה, בעלי תריסין, גברי מגיחי קרבא בהויי דאביי ורבא לקבל אלפא שליפי סייפא, הלא המה ראשי אלפי ישראל קציני ר״ז נגידי מנהיגי מנהלי עדרי צאן קדשים מנייהו איפרכי נסיכי ארבע ארצות פולין וליטא ופרודהא, הסוככים בכנפיהם כנפי יונה נחפה, ועילא מנהון טיגרא תקיפא, בור סוד שאינו מאבד

לרוב בספרות הפולמוס הנ"ל. נפ' בשביעי של פסח תקט"ו. עמדין הספידו בקונ' שאגת אריה, אמ"ד תקט"ו, והדגיש: "עאכ"ו שמצאתי עצמי מחויב בדבר זה להספידו ולבכותו לא לבד מחמת היותו גיסי — — אלא לפי שסבל ג"כ הרבה בשבילי כידוע, אמנם לא כן אני אומר בשבילי אלא ר"ל בסיבתי". השוה גם לעיל ע' 295, הע' 5.

1 השוה לעיל סעיף תר"ע.

טפה, דבר אחד לדור פרנס הועד המאסף לכל המחנות, לו יד ושם בשעתו ובמקומו כזית הנטופה, ועטרותיהם של צדיקים בראשיהם כסולת שצפה, הרבנים המופלאים ומופלגים רבני אולפ"א, המאורות הגדולים גאוני אתר ואתר הרי בתר, שינני סכיני חריפי דפוס בדת"א כאבימי ועיפה, פקיעי ומומחי חכימי דרא, אבן טובה ודרה, בוציני דנהורא, כשמש בגבורתו וכחמה בתקופה, כינוס של צדיקים הנאה להם ונאה לעולם, כל צנופי צניפה, בית דינם מנוקה בצדק, מחזיקי כל בדק, הנך כולך יפה, נרם לא ישקע, אורם כשחר יבקע, יזהיר כאור בהיר בלי קטיפה, עד נכון היום הבא בוער כתנור וזרח להם יראי ה' שמש צדקה ומרפא, לכל דברות ואמירות קדמה קריאה לשון חבה ותפלת חובה לאל חי יצמיד יתמיד שלות מעוזם, יכון בצדק כסא תפארתם עד ביאת גואל צדק ומלך מלך והשכיל מלכותיה מלכות עולם מולך בכפה, ועד יכונן ישים את ירושלם תהלה בארץ זאת הנשקפה.

קול קורא במדב"ר פנו דרך העם סקלו המסלה, הרימו מכשול אבני נגף — ריב לה' עם ר"ב אוכל ניר רשים, הולך כפעם בפעם לקראת נחשים, נחש יונתן בן עזא"ל חרשא וגדופא, מי יוכל לספר את כל התלאה אשר מצאתנו עם רועה אוילי זה. — גופא דעובדא וגלגולי הדברים איך נתהוו לא תכיל מגלה עפה ומבוארים בכתב יושר בפ"ע אמרי אמת צרופה, אלא דאטרוחי בי דינא בכדי לא מטרחינן, השתא לא צריכינן לה והויא מלאכה שא"צ לגופה, וכל מה שאירע לאב הקנאי הגדול צבי 1 תפארת ישראל, אשר קנא לאלהיו כשנתקנא בו הנחש חיון 2 שר"י — כן אירע לבן, פגע בו כיוצא בו משורש נחש הקדמוני. — וכבר מסרוהו בידינו לדונו בהגעלה, להרים המכשלה ולהסיר התקלה. — ועשינו עמו לפנים משורת הדין (דחבר א"צ התראה, ואין טוענין למסית, ואין מקיפין בח"ה) תחנה ובקשה, ברך ובקשה, והתראה שילמד על עצמו זכות מדוע ככה עשה ומה ראה לשתף שם שמים עם ד"א, פגר מובס, צבי מודת, אשר הדיח את ישראל מעל ה' אלהי אבותינו — וכבר היה מושבע ועומד מאז ומימי קדם (לפני כ"ו שנים) 3 משעה שהועד עליו בב"ד (בפ"פ דמיינ' 4 וש"מ) שנמצא בעד שלו מאכולת רצופה, מטפל בנבלה סרוחה. —

1 ר' צבי בר' יעקב אשכנזי הידוע בשם "חכם צבי". היה אב"ד בק"ק אה"ו, אמסטרדם ולבוב, גם בלבוב בשנת תע"ה. השוה אנ"ש, 187-192. בנו ר' יעקב עמדין מספר בזכרונותיו על ימי שבתו בלבוב: "וכאשר זכחו הי"ת להושיבו בראש ורב מדינה בלבוב והגליל מיד עלה בזכרוננו דבר זה לעשות תיקון גדול בענין סדר הלימוד — ואם היו זוכין והיה יושב אצל הועד מדינה, ואסיפת הגליל, וד"א פולין, אזי ודאי היה מתקן כל הגולה גם בענין הלז של סדר הלימוד ביושר, כמו בשאר תקנות גדולות שהיה בדעתו לחדש". עי' ב"מגלת ספר" לר' יעקב עמדין, הוצ' כהנא, ע' 62-7.

2 על פרטי המחלוקת עם ר' נחמיה חייא חיון עי' "מגלת ספר", ע' 30 ואילך; כהנא, תולדות המקובלים וכו', ח"א, 130-138.

3 השוה לעיל ע' 342, הע' 1.

4 פרטים על גבה"ע עיין באגרות ר' נחמיה רישר ממין ור' אריה לייב אבד"ק אמסטרדם בס' שפת אמת ולשון זהרית לר' יעקב עמדין, דף י"ח, וכן בס' בית יחזקאל הסופר, דף ב'.

תכלית הענין מאת ה' היתה נסבה לגלות נבלותו ושקריות שבועתו לאחר שנתמלאה סאתו, כי הוא החשוד על הדבר מנעוריו. — כאן (במקומנו בה"ב) נמצאת קמיע אחת קטנה שכתב ליולדת בצער שמתה ילדה בחפיפה, תולין הקלקלה במקולקל ויבוקש וימצא שמץ פסול ע"ז ושקוף שומם טמונה תחתיה צרורה בכנפה —, ואחת גדולה כולה מלאה שקוצים כאהבו ארבעין בכתפא¹. — ויארך הספור איך התל בג"ק הנ"ל עשרת מונים, כדרך המינים המונים את ישראל להשיב שואלו דבר, פעם מודה שהוא כתב ידו ומפרש (תיבת בבאא שבקמיע שהיא ר"ת בראשית ברא אלקים את, כמבואר אצל העתק הקמיעות הנשלחות ליד רפ"מ), פירשא בעלמא דשיקרא לא קאי, — פעם שותק מחריש עליו הרעה אם תמתיק בפיו יכחידנה תחת לשונו, — סוף הכחיש את הידוע והמוחש, הפך משורש וישלך אמת ארצה. — ועל אודות הקמיע הרעה הזאת — כפר בעיקר והודה במקצת, שנשתמש בשמות הטומאה בקמיעותיו שכך חובתו וכך יפה. — בק"ק מיץ וסביבותיה נמצאו חבילות חבילות קמיעות מקוימות שהם כ"י המיין הנ"ל² מלאות שקוצים נאוצים וגדופים של אותו רשע שלחום אלינו עם ספורי נבלות גדולות, גזלות וחבלות, שעשה שם הנבל הלז יונתן כומר בית און ראש הצבועים. — ולתת עינים לדברינו יקבלו רפ"מ העתק משתי קמיעות אשר כאן (בעיר ה"ב) נמצאו³, והגדולה עדיין היא בידי בעליה טומאתה בשוליה. והרבה כמותן נתן מידו בכאן, ומיהר לקחתם ולבערם כאמור. — גם פה נשבע לשקר שלא נתן רק שתי קמיעות (ולהגאב"ד מפ"פ כתב⁴ שלא כתב רק קמיעא אחת בלבד וזה ע"פ הפצרה גדולה —) והדבר ברור כשמש גלוי לכל באי העיר הזאת שהוא שוא ושקר מוחלט. — כי היה כירבעם וחבריו, תבשילו ברבים הקדיח, כמסית ומדיח, רבים חללים הפיל לבם הקשיח (מיראת שמים להכחיד ולהשמיד ולהכרית מארץ חיים הרבה בתלמידים שאינם הגונים ויפוצו בארץ פולין, פיהם, מעררין⁵ ובווינא עד היום ידועים וניכרים הם מחזיקי בדקו, שרקו ויחרקו שן על אוהבי ה' ותורתו המקנאים קנאתו, אשר גילו נבלותו של האי"ש טמא שפתים הלזה המטמא כשרץ. —).

יונתן ראש פתנים, — כל ימיו רדף אחר ההבל, גם שיבה זרקא בו והוא לא ידע כי בנפשו הוא, — יכחידנה תחת לשונו יחמול עליה ולא יעזבנה, — כמו שיראו מישרים עיני רפ"מ מהעתקות הקמיעות והאגרות מהגאב"ד דק"ק מיץ, — שם נמצאו —

1 השוה כהנא, תולדות המקובלים וכו', ח"ב, ע' 28 ואילך.

2 נדפסו בראש הס' שפת אמת ולשון זהורית לר' יעקב עמדין ובסופו, ועיין גם עדות ביעקב, דף ח' ע"ב, כ"ז ע"ב, ל"א ע"א, ס"ו ע"א, נ"ח [ע"ח] ע"ב; לוחת עדות לר' יונתן אייבשיץ, דף י"ב ע"ב ואילך. השוה גם כהנא, תולדות המקובלים וכו', ח"ב, ע' 34.

3 השוה ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ד' ע"א; עקיצת עקרב, דף כ' ע"ב.

4 גוף המכתב לא נשתמר.

5 רשימה של ה"נדרים אחר אמונת ש"ץ שר"י בפיהם ובמעהרין גיתנח ב"תורת הקנאות", דף ס'.

ויקבצו מהן הרב מרא דאתרא הנ"ל בצרוף קפ"מ ונאמני הקהלה חמרים חמרים (וכן באו ממדינת עלזוס, שוואבן, הנובר, כלהו בחדא מחיתא). — הרבנים גדולי אשכנז ובראשם הגאון הישיש מופת הדור כמו יושע נר"ו אב"ד דק"ק פפור"ט (הבא בכח ורשות כולם ביחוד הגאב"ד דמיץ וגיסו הגאב"ד דאמשטרדם² מלאו ידיו לצאת בראש כשר הצבא ויחזק על ידיהם הגאב"ד דהנובר³, דשוואבן⁴, דברלין⁵, דווינא⁶, דהענא⁷, דהילדסוס⁸, דלוטרינגן⁹, דפירדא¹⁰, דק"ק גלוגאוו, ואני הקטן שבכולם וכמה רבנים אדירים זולתם, מלבד בנין וחתינן רבנן מן המנין ואצ"ל ממשפחת בית אבינו בכלל, ואחרון חביב הגאב"ד מלבוב¹², ועתה הגיעתנו גם הסכמת חכמי הישיבה הכללית דויניציאה שהשוו דעתם לדעתנו בכל מכל כל לנדות ולהחריים ממציא הקמיעות הנ"ל, ועשו פיננו כפיהם ומעשינו כמעשיהם) מלאו ידיהם לה' ויקריבו מנחת קנאות לה' צבאות¹³. — מי ראה אלו יוצאין ולא יצא — קומו השרים משחו מגן, יכול על מגן, קדמו שרים, זכו במצוה הבאה לידכם, עת לעשות לה' צריו ימגן והיו

- 1 לפי עדות ביעקב, דף ס"ו ע"א, נמצאו קמיעות של אייבשיץ גם בפפ"ד ובמיץ ובטריער, והשוה גם ס' שפת אמת ולשון זהורית, [כ"ה] ע"א; עקיצת עקרב, י"ב ע"ב.
- 2 השוה את גילוי-הדעת המשותף של שלשתם בס' שפת אמת ולשון זהורית, דף [ט"ז]; והשוה גם עדות ביעקב, דף י' ע"א, ס"ג ע"ב.
- 3 ר' יצחק זעליג קרא. השוה לעיל סעיף תר"ע, תרע"ב. ועיין גם ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ס"ד [פ"ד] ע"א; פתח עינים, י"ג ע"ב.
- 4 ר' יהושע העשל בר' אהרן מלבוב. עי' אגרתו מט"ו סיון תקי"א בס' שפת אמת ולשון זהורית, דף [כ"ו] ע"א; ס' עקיצת עקרב, דף י"ד; השוה כמו"כ הורוויץ, 1928 MGWJ, 491-488; כתבי הגאונים, 134; ויכשטיין, Die Grabschriften des alten Judenfriedhofes in Eisenstadt, ע' XII.
- 5 ר' נפתלי הירץ מפילא רב"ד דק"ק ברלין. עי' ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ס"ד ע"א, ס"ד [פ"ד] ע"א; והשוה גם כהנא, תולדות המקובלים וכו', ח"ב, 51; גרינוואלד, בית יהונתן א [ל"ג] ע"ב.
- 6 הכוונה אולי לר' בעריש בר' גבריאל עשקעלעס, רב דמדינת מעהרין, נפ' תקי"ג, וצ"ע. עיין ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ל"א ע"ב; ס"ד [פ"ד] ע"א; ס"ו ע"א; ר"י אייבשיץ, קשת יהונתן, וורשה תרל"ג, ע' 12; והשוה כמו"כ קלעמפערער, Rabbi Jonathan Eibenschütz; ויכשטיין, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, II, 350-370.
- 7 השוה גם ס' עדות ביעקב, דף ס"ד [פ"ד] ע"א. 8 ב"עדות ביעקב, ס"ד [פ"ד] ע"א; הילדסיים.
- 9 ר' "נחמיה בן הרב הגדול מהר"ש זצ"ל חד מדייני ק"ק מיץ ומצורתי פרוטה במדינת לוטרינגן וקריכנינגן. עי' אגרתו בס' שפת אמת ולשון זהורית, דף [י"ח] ע"א.
- 10 ר' דוד שטרויס. השוה ס' שפת אמת ולשון זהורית, דף [י"ט] ע"ב, [כ"ו] ע"ב; עדות ביעקב, ס"ד [פ"ד] ע"א; פתח עינים, י"ג ע"ב; התאבקות, הוצ' לבוב, נ"ה-נ"ו; וכן גם הורוויץ, כתבי הגאונים, 133.
- 11 ר' יעקב יוקל הלוי הורוויץ. עי' עדות ביעקב, ל"א ע"ב, נ"ט ע"ב, ס"ד ע"א, ס"ד [פ"ד] ע"א; עקיצת עקרב, י"ד ע"א. והשוה כהנא, ח"ב, 51; גרינוואלד, בית יהונתן, הע' והוס', ד'.
- 12 ר' חיים הכהן ראפפורט. השוה גילוי-דעתו מיום ד' ח"ה פסח תקי"א לס' שפת אמת ולשון זהורית, דף [כ"א]. השוה גם עקיצת עקרב, דף י"ד ע"ב.
- 13 עי' גילוי-דעתם בס' שפת אמת ולשון זהורית, דף [כ"ט] ע"ב; עדות ביעקב, ס"ג ע"א; מאירת עינים, [ב']. אח"כ חזרו בהם, כנראה, מאותו גילוי-דעת; עי' לוחת עדות לר"י אייבשיץ, דף מ'; והשוה גם MGWJ 1867, ע' 464-465.

אתם הראשונים לדבר שבקדושה לעשות משמרת למשמרתה של תורה בארצכם פולין המעטירה, לפקוד בחרב חרם הקשה, קש"ת דרוכה ונטושה, [כמ]גל לטושה, על יונתן, — אתם לא תהיו אחרונים להשיב את המלך ה' צבאות להשרות שכינתו בתוכנו, — לכן תהיו נספלים לעושי מצוה לבוא על החתום, — ומצוה בקרובים אל החלול ה' להיות ידיהם בו בראשונה לסקלו באבנים. — ואף אם סרבים וסלונים אותי ואל עקרבים תחנותי, נפשי בתוך לבאים אשכבה, לזהטים כמדקרות חר"ף, — על כן יצאנו לקראת נשק באהבת ה' ובחשק — עאכ"ו רפ"מ, מורא ב"ו לא יעלה על ראשכם, לא תגורו מפני איש, תנו כבוד לה' אלהיכם והלחמו על אחיכם, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ונתחזק בעד עמנו ותורת אלהינו ואמונת אבותינו, ה' ילחם לכם ואתם אל תחרישון מלתתו בם בפמליא של מעלה ואל תתנו דמי ותהיה המצוה הגדולה הזאת נקראת על שמכם שהכל הולך אחר החיתום. שימו נא על לבבכם מאמר חז"ל כל מי שיש בידו למחות בבני דורו ואינו מוחה הוא נתפס על כל העולם כולו. — בתחלה הודענו [ל]הגדולים באשכנז הקרובים אלינו, ועיני כל ישראל עליהם במדינה זו המה יוכיחוהו על פניו ביניהם ובינו אולי יש תקוה, לכן לא יצאנו לריב מהר ולא ראינו להטריח מעלתכם הרחוקים מאתנו. — הוחלנו עד בוש נבואתנו לכבוש, — תוחלת הרבנים נכזבה, — כפתן חרש יאטם אזנו לא ישמע לקול מלחשים. אמר נבל בלבו: אין אלקים שופטים בארץ, אני ואפסי עוד. — ובחבלי חטאתו יתמך על הנער המנוער דלובלין המסכן ומך, — על משענת קנה רצוץ אשר בא בכפו ונקבה נסמך, שהפך בזכותו כהופך את הגלגל בר"ה ועשה לו מעשה ב"ד חצוף (לפי דברי הנשען שהוציא קול וכת"ב סיגים על חר"ש מצופה) ² כמעשה קוף בפני אדם. — בערפו הקשה ומצחו נחושה לא ידע בושה, הוסיף חטא על פשע, אזניו הכביד עיניו השע, למען ספות הרוה את הצמאה נעזר במטה רשע, על כן ישבח לחרמו בראותו כי אין לו מלאך מליץ אחד מגי אלף להגיד לאדם ישרו לא יתן לאלקים כפרו, הלך ז"ר זר אצל עורב מפני שהוא מינ"ו, הוא הכסיל הבוער, פיו פוער כחמור נוער, לא חיים מלובלין, אשר לא מש מתוך האוהל של זקן אשמאי. — מגדולת העבד ניכר גדולת רבו, תלמיד שאינו הגון ורבו צריך לו להגין עליו מפני החימ"ה שפוכה ולשוככו בעברתו שמרם נצח לא יראה אור, — זמיר עריצים יענה הכסף לאדון זה שהקימו לראש ורב כמו שנאמר כי רע ומר מסר ממון ישראל ביד גוים. אי לך ארץ שמלכך נער חסר לב מדומה ת"ח צריך להיות מקושט ככלה מזנה מתוך חופתה נעשה עלוב מדחציף כולי האי כצדוקי ינאי רשע מעיקרו, אוי לאמו שילדתו, הוי על אב שגדלו לחרפתו, רשע כמותו, רשיעא בר רשיעא, ווי לרבו שלמדו לבשתו וכלימתו, מוטב שנהפכה על פניו שליתו יצטמק וטוב לו נימוק והולך לו. באבוד רשעים רנה הוא ומלמדו מהדרא להו גיהנם כבשר בקלחת ברוטב ובקיפה, כי מלאם לבם שמו

1 אולי: מלתנות. 2 לעיל סעיף תרס"ו.

שמיר להמיר כבודם בקלון ליגע במשיחי ה' עיני ישראל העוסקים בדבר מצוה זו הגדולה שבגדולות לעקור ע"ז מישראל להעביר גלולים מן הארץ בהסכמה אחת. — המפורסמות א"צ ראה ברוך ה' שחנני גם בבנים חכמים ונבונים ביחוד בני הגדול ברא מזכה אבא הנה הוא נודע כתופס ישיבה בארצכם פולין החביבה 1 — — ואם קטן יעקב בעיניו נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד וכל חכמי הדור יודעין כי ומכירים שלא יצא ע"י ש"ר מילדותי — — ועולה לא נמצא בשפתי — — וכל שער עמי מתברכין בי מה טובו אוהליך יעקב (וכעדותו של רבו המי"ן עצמו, כך אמר עלי בפומבי כשנטל רשות לפני בדרשותיו זה שתי פעמים בתחילת בואו למקומנו ומלבד מה שהפליג בשבחי מאד שלא בפני הרבה יותר ממה שיש בי וכל זה ידוע לרבים השומעים) בבתי כנשתי ומדרשי והכריחני טפש זה החסר לפרוץ גדר המוסר לענות כסיל כאולתו, פן יהיה חכם בעיניו, לא אהיה כאיש נדהם, כאלם לא יפתח פיו להשיב על חרפתי. — שמי וזכרי לא יסוף מתוך היהודים בספרים נחמדים שחברתי בחמלת ה' עלי לזכות את הרבים ולאהבת התורה בלבד ולא עשיתים קרדום ולא נהניתי מיגיעתי אפילו באצבע קטנה, לא שגרתים תשורה לעשירים להחזיר לי תמורה, אבל נתתי הרבה מהם במתנה שלא ע"מ להחזיר לעניים ולומדי תורה. — — הנשמע או הנראה כזאת? א"כ לא שבקת חיי לכל בריה, שכל איש השונא לרעהו ותשיג ידו להתיר פס ידו להתרפס ברצי כסף ילך לו לפולין היכא דשכיחי רבי איסורת"א ורבני חמסתא ויקנה לו רב קצף בן חמצן אוהב כסף וינקם מאויבו לפרוש לו רשת חרם בלי דרישה וחקירה. — — אלא שבאמת שם תלמיד לא נאה לו אלא בור ריק ופוחז יקרא ומוכיח לרשע מומו התיר עצמו למיתת עולם להפקיר אותו ואת ביתו יחרם הוא וכל רכושו, נתחייב בנפשו, דמו בראשו כראוי לעשות בו משפט חרוץ הוא וכל עוזריו. — —

מענה ברשות רבותינו גדולי הדור עלי להכנס בעובי הקורה הקורא בהרי"ם קולו אל הרי ישראל, — — חרפת עמי אל תשא ואל תתנו דמי — — ליונתן בן עזאל דמתקרי אייבשיץ וע"ב ש"ץ המחטיא את הרבנים בשחרים וערבים, אשר הקדיח תבשילו בגילוי פנים מאז בימי ילדותו (העיו פנים בגדולי הדור וכינה אותן כלבים וחמורים) בהיותו יתד תקועה לרעה בק"ק פראג הסית והדיח את ישראל ללכת אחר ההבל, גם גנב גם כחש, עשק, חמס, טרף ורמס ואין מציל מידו, גם קלקל בדפוס הש"ס והתפלות בכח הכומר הגדול שם רעו ואיש סודו נועצו לב יחדיו, 2 — — והוא עיקר גרמא בנזקין לגירוש ק"ק הנ"ל 3 במעשיו המכוערים במילי דשמיא ודעלמא גלויים

1 ר' מאיר, אב"ד בקוסטאנטיין ישן. עי' מגלת ספר לר"י עמדין, 100, 104, 114, 152; דע"ק, 55; וואגנר, ס' תולדות יעבץ, ע' 30, IX; הורוויץ, כתבי הגאונים, 129-122. שיפר, עקאנאמישע שריפטן פון ייווא, כרך ב', ע' 14.

2 השוה ר"י אייבשיץ, הקדמה לס' כרתי ופלתי: "והייתי נכנס ויוצא בחצרי השרים וכתנים מלומדים נוצרים יר"ה להתוכח עמהם — — עד שת"ל חכמתי עמדה לי ומצאתי חן שהרשוני להדפיס את ספרי התלמוד".

3 על מקומו של אייבשיץ בפרשת הגירוש מפראג בשנת תק"ה עי' גרץ, MGWJ 1867, 425 ואילך;

ונסתרים, כאשר הכל גלוי וידוע לחכמי הדור היושבים ראשונה כסאות למשפט לכל דבר ה'. ועל רוב פשעיו נגזר מארץ פיהם¹, כי גם במלכותא דארעא הרים יד ונדון בשלוחין וגירושין מכל מדינות הקיר"ה והוא נמלט. — ומלבד אשר הכשיל רבים בתורה ובהוראה שלח ידו במשיחי ה' גדולי הדור שלפנינו — — ולא זו מלבנות ומלחרף כל פני הארץ עיני דורנו. — עד שפשע ידו גם בספרי קודש תפלה ושאר ספרי דבי רב שיצאו לאור הדפוס על ידינו לזכות את הרבים. — אך מחמת מעשה זה שנתגלה קלונו ברבים על ידינו צוה לתלמידיו הבורים, הריקים, רשעים שכמותו לקרעם לגזרים כמעשה המומרים להכעים. — ולכן על פי הדברים האלה וכאלה קשות גם אנו נחזיק באומנות אבותינו, נחלת יעקב שאין כחנו אלא בפינו, — והרי אנו מאררים ומקללים, מנדין מחרימין ומשמתין ליונתן אייבשיץ המשתרר כעת בג"ק אה"ו ולא באמת ולא בצדקה ומתחלה בפסול נתקבל לרב שלא כדין ושלא כהלכה נגד תורת תקנת הקהלות², ולא בעצת הזקנים רק על פי דלת עם הארץ (שהוסתו ונתפתו לבני משפחת אשתו ושכרו להם עדים שקרים שסבבו מבית לבית להגיד גדולתו ולספר נפלאותיו ודבר גבורותיו לא תכיל הארץ את דברי גוזמותם ותחבולותם). — וישלמם ה' כי פשעם חרוץ כן משפטם חרוץ בספר החסידים (סי' תרצ"ד) כי הלעיבו במלאכי האלהים אבא מרי הגאון החסיד זצ"ל אשר היה אביהן של ישראל — — ואבא רבה שהיה ג"כ מרא דאתרא שנים רבות והנהיג הצבור בנחת, לא זכרו חסדי אבות ופשעו גם בי עשר פשיעות וגמלוני תחת טובות רעות רבות, — על כן באה אליהם הצרה הזאת. — כי הם עצמן נמלכו בנו מה לעשות באיש אשר חרף מערכות אלהים חיים לשתף ד"א עם שם שמים והושיבו עמנו שלשה זקני הפרנסים לעיין בדבר ולהועץ אתנו. בפיהם הודו שהוא ענין רע, אלא שבקשו ממני להיות ידי עמהם לחוס על כבודם ולהסכים לגזור שתיקה מענין זה בחרם חמור, ולא יכולתי להשוות דעתי לדעתם ובקשתי מהם שיפטרוני מלטפל בעסק זה כלל ויעשו מה שלבם חפץ בלי הסכמתי ולא הניחוני, אבל בקשו ממני בהפצרה גדולה מאד לשוב ולהוועד שנית על הדבר הזה. ובתוך כך קמו עלי אנשי בליעל דמו להרגני, עוד מעט וסקלוני. ולזאת עמדתי בבה"כ שלי לגנות עצמי, באמרי שלא דיברתי מאומה רק נגד הקמיע שהראוני, אמרתי שהוא מעשה ידי מ"ן, אך לר' יונתן אני אוהב. כך היו דברי באמת בתחלה, ועל זה נשבעתי והייתי מבקש רק שיודיעני זכותו והתנצלותו. ועל זאת בערה כאש חמתם, הפנו אלי עורף, קמו עלי לבלעני חנם, בלי שמיעה וידיעה בתחילה — — דנו אותי וחייבוני שלא בפני, בלבד ה' שפתם נבלעה עצתם, והרשעים כים נגרש השקט לא יוכל,

ליעבנן, Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Cechoslowakischen Republik, כרך ד', 356. 1 הוה שלום, "ציון", שנה ו', ע' 99.

2 הוה ר"י עמון, עדות ביעקב, דף ג' ע"ב: "ורבים מבני הג"ק היו מתנגדים לו משני טעמים: אחד, מפני שהיו זכורים מן הלעז והקול שיצא עליו בימים מקדם כנ"ל; ועוד, שהיה פסול מחמת קורבה שיש לו פה, שהוא כנור תקנת הג"ק בענין קבלת הרב".

הציקוני ויאלצוני להודיע צערי לרבים. אעפ"כ היינו ממונים להשמיע עליו עיירות וכרכים הרחוקים עד זמן קהלה לכל ואסיפה.

גם ידעו רבותינו כי יש אתנו יד גדולה מיחידי סגולה וראשי פו"מ הקהלה ודייניה וחכמיה הזקנים אשר בשער ואחרים כל ישרי לב המוכנים למסור נפשם, ממונם ורכושם על אמונת אלהי אמת קדושם — — והם ששגרנו לקרא לעזרת ה' בגבורים גדולי הדור כוכבים המאירים למען לא ימצאם עון ואשם בשתיקתם והחרישם שאנוסים הם לפי שעה המשחקת לרשע. — — שולחתי במלאכות ראשי עם קודש, רוב בנין מפואר שבקהלות השלש, וקבלתי עלי עול טלטול הקשה, כי ראיתי חמס וריב בעיר, עולם הפוך עליונים למטה, צדיק מט לפני רשע. — —

גם עתה לפני משורת הדין נהגו עמו להתרות בו לשום כבוד לה' אלהי ישראל לתת תודה יעזוב דרכו הרשעה ישוב ונחם על הרעה, ולא אבה שמוע. — — ולא עוד אלא שהוסיף על פשעיו אשמה רבה להתחזק ברשעתו — — על ידי תלמיד בור ריק אין בו מים חיים של תורה, עוב מקור חיים לחצוף לו בורות נשברים — — הנער המנוער, חמור נוער כסיל ובער, חיים לובלין, — — אותו צוה לגזור חרם על כל חכמי הדור תמימי דרך ישרי לבב, ההולכים בתורת ה' השומרים משמרתו, הם הזקנים הראשים הגדולים אשר עיני כל ישראל עליהם. — — גם על שהחרים שלא כדין הרי דינו פסוק שהמנדה שלא כדין הוא עצמו יהא בנדוי בזה ובבא יהיו עצמותיו מגולגלים בחרון, עאכ"ו שפגע ונגע בגדולים וטובים. — —

אחרי הדברים והאמת האלה הרשנו רבותינו לצאת לפניהם חלוץ למלחמת מצוה, וחובה רבה היא על האדם וגדולה היא אלי ביחוד מכמה טעמים: (א) בעלי הג"ק נמלכו כי מתחלה על בעל הקורה ליכנס בעביה כקורת בית הבודה ונאחו בסבך קרניו קרני רשעים עזי פנים ואנו מבפנים מעון תנים. (ב) כאן נמצא וכאן היה הסרחון והשמצה הן לריב ומצה, הוא בא בגבולי ויושב ממולי הצער בשלי ביטול תורה ותפלה מביתי ופסקו לחיותי אריא (ארור יונתן אייבשיץ). — — (ג) דינא הוא קריינא דאיגרתא ליהוי פרונקא, כי מלבד אשר מאת ה' היתה נסבה להפילו בידינו להאכילו גחלי רתמים, להעבירו באש וטהר מכתמים ברשפי שלהבת יה בית יעקב להבה תלהט. — — (ד) מכח אבא קאתינא, דבר שנצטער עליו אותו צדיק אבא מרי הגאון החסיד צבי תפארת ישראל זצוק"ל — — אל יכשל בו זרעו — — (ה) אף אם אני הדל באלפי והצער בבית אבי ת"ל שחנני בבנים הגונים והמה חכמים מחוכמים רבנים מופלגים ובני הגדול נר"ו הוא תופס ישיבה בארץ פולין, ומעוטרים ביחוס אבות ואימהות ויחוס עצמן ומצילין לאבות בשביל בניהם, עתה לא יבוש יעקב וגו' בראותו וגו' והקדישו את קדוש יעקב. (ו) בדיני נפשות מתחילין מן הצד לדון את ההדיוט המסית הדיוטים וההדיוט הקופץ בראש, הוא הפריץ חיים לובלין שקפץ לתוך אמבטי רותחת ויהא נדון בצואה רותחת כמלעיג על ד"ח, יבוא הדיוט ויפרע ממנו, תולעת ולא איש,

ורבו שחירף כלפי מעלה, תבוא בריה קלה ותלחם בו. — ז) ידוע שמורא ב"ו לא עלה על ראשי מימי ואל אדם לא אכנה, מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, לא נשאתי פנים בתורה, לא יגורתי מפני איש, לא הדרתי פני גדול, תיתי לי דאפילו לגברא דכותיה — לא חניפנא. — ח) וכן אם לא זכיתי להעמיד תלמידים הרבה — הנה בימי חרפי כבר יצאו מלפני תלמידים הגונים שהגיעו להוראה, בצע כסף לא לקחתי מהם, אפילו פרוטה לא הי"ל מהם הנאה — וזכו רבים על ידי בדברים שבכתב, — ברוך ה' שזיכני להוציא לאור עולם חמשה ספרים גדולים כוללים חדושים רבים בנגלה ובנסתר — ולא עשיתי מהם קורדום — למען ציון מצוינים בהלכה (רבנים גדולים העוסקים במצוה) לא אחשה ולמען יר"א של"ם לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקם וישועתם כלפיד יבער ורב וצעיר הנ"ל זקן מורה שקר ותלמידו הנער יהיו כלפיד אש בעמיר, כבודם בקלון אמיר, כי הכשילו רבים בתורה ולבם שמו שמיר, שאפילו זה הרב את ריבו לא נסמך מעולם, לא סמכו חכמים ידיהם עליו רק מלך מעצמו, — ולא העיד אחד מחכמי ישראל גדולי זמנו על למודו ותורתו לפי שכולו דופי, קי"א תחת יופי, והוא שסמך לתלמיד בור וריק הנ"ל. — אחת היא דתם להמיתם וכל הקודם להרגם זכה לשמים (אם לא יחזרו בתשובה שלמה). וא"צ חקירה על חיים לובלין אם אמת הדבר נעשתה התועבה הזאת על פיו בלובלין וזאת חתימתו, דם תהא אחריתו. —

ואין התר לאיסור זה עד שיוודו ויתודו על פשעיהם העצומים, וינחמו ויכלמו מעונותיהם, ויתחרטו מלבם ויטו שכמם לגזרת חכמי הדור, לקבל גזרתם כפי אשר יורום דרכי תשובתם ורפואתם לשוב אל ה' באמת. אזי נתפלל אל ה' ונעתיר להם לחתור להם חתירה להתקבל תשובתם על חטאתם כי כבדה. וכל זמן שלא יעשו תשובה הגונה ויקשו ערפם לעמוד במרדם ארור אפם, קבלנו עלינו ועל זרעינו להבדילם מקהל הגולה, לא נסור איש לאהלו עד נעשה בהם נקמה, נקמת ה' היא ונקמת תורתו העלובה במעלם. בחרם הגדול ביד רמה, יונתן יבנה במה, חיים תלמידו ינגן בכנור ויספרו ויאמרו אין להם חלק בא"י, א"י יתנם לאלה ולשרקה לחרפת עולם לא תשכח, ומשנה שברון ישאו שברם, ויכרת מארץ זכרם.

ועתה אליכם תופשי התורה נזר ועטרה הדבר הזה לנהוג נידוי באלה האנשים עזי פנים שבדור, בנים כחשים, ותעבור הרנה במחנה והשמיעו קול למרחוק, — בואו וקחו דוגמא לדורות, למען אשר לא יקרב איש זר כמוהו לדון ולהורות, כשל עוזר ונפל עוזר במהמורות. — אתם רבותינו החזיקו בידינו למלאות דברינו לכלות הקוצים מכרם ה' צבאות, — והעבירו קול במחנה העברים, להקהל ולעמוד על נפשם, להסיר את אלהי הנכר מקרבם, ולהזהירם לשמרם מן החרם, חרם בקרבך ישראל, לא ינקה כל הנוגע בו. — ואתם כהני ה' תקראו, אליכם המצוה הזאת לא תחתו ולא תיראו, צופים אתם נתונים לבית ישראל שלא לעמוד על דם ריעים ונפשם ולקיים מצות השבת אבדת גופם

ונשמתם ורכושם, חיל אזור, איש את רעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק ונתחזק, כי אין הצר שוה בנזק, והתאחדו עמנו לעשות סייג לתורה, זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו לה' הגדול והנורא. קראו למדינות הקרובות אליכם והרחוקות מכם, ליטא ופרוודהא, רייסן, פרייסן, וואלחייא, וארצות המזרח, אל מקום אשר דברכם דבר המלך ה' צבאות מגיע, לצאת בצבא לאסור המרכבה, לעלות במלחמה נגד אויבי ה', ובמה תתרוצו אל אדוניכם כי אם בראשי המורדים בה', קשר בוגדים אנשי דמים ומרמה, להביאם במסורת הברית ונקרא שמכם עליה, תזכו להכתב דבריכם בספר זכרון ליראי ה' ולחושבי שמו ולהמנותכם עם כל הכתוב לחיים בירושלם הבנויה בכדכד וישפה, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כולו אומר כבוד ה' חופף עליכם כל היום על כל כבוד חופה.

אחלי אדוניי תנו ידכם ואצבעותיכם לה', כל ב"ד הצדק החשוב והיפה יבוא על החתום להחרים כל עיר מתים הנדחים אחר בעלי אמונת הכת המשוקצת של שב"ץ ימש"ו להרוף ולרדוף באף כותב גופי הקמיעות, מחברים וממציאם, והנצמדים בו כפתיל צמיד רב וצעיר עם תלמיד יצאו לבית השרפה, כל אוהביו ומיודעיו גואליו ועוזריו ישומו על עקב בשתם, ילכדו ברשתם לשיתם לשמה ולקצפה. וכל ישראל נקיים יחסו בצל שדי באברתו יסך כנפי יונה נחפה. ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו ברכה כגפן פוריה וענפה. — —

המתאבק בעפר רגלי חכמי ישראל הנאמנים לה' מדרס (לפרושים) כאסקופה, הטרוד ונדחה מפני השעה לישועה קרובה עומד ומצפה יעב"ץ יעקב בן החסיד הקדוש לאלהיו כמוהר"ר אשכנזי צבי וצולה"ה חותם באמשטרדם כאורח נטה ללון הנה ארחיק נדוד אשכונה אעופה, עד עבור סופה אני אוהבי אהב את והב בסופה, ברוך נותן כח לנפש עיפה. ולאין אונים עצמה ירבה ויחזק יד רפה, ישתבח לעד לו יודה כל פה ותהלל כל שפה.

ר' יעקב עמדין, עדות ביעקב, [אלטונא] תקט"ו, דף ל"ב-נ"ה. — ואלה דברי ההקדמה לאגרת: "בהיותי באמשטרדם הפצירו בי א"ג ואחותי הרבנית שלא אתרשל עוד ואכתוב עכ"פ אגרת לוועד של דיא, שהוא מההכרח להודיעם מעין המאורע. — וזאת אשר יצאה מתחת ידי בראשונה כתובה אל בית הוועד הנ"ל למקום המשפט בקוסנטיין, קראתיה בשם אגרת שום (שמתא ומיתה למין), שכתבתי לדיא דפולין בהתועדם בקוסנטיין שילהי שנת תקי"א לפ"ק על אודות יונתן הסופר של הקמיעות, לשום אותו לשמה ולשממה עם תלמידיו חיים דלובלין רב האשמה, וכל סיעתם בוני הבמה — בסדר שבעים איש מזקני ישראל¹ לי אספה ועל ת"ה תקפץ פיה לפי"ק, השה שם גם דף ט' ע"ב, ג"ס ע"א. מפני האריכות היתרה של האגרת (עשרים וכמה דפים בכתב צפוף ובאותיות זעירות) וכפילות הלשון שבה ניתנה כאן בקיצורים ובהשמטת הדברים, שיש בהם משום כפל מלים וענין. — קטעים ממנה נתפרסמו גם בתרגום גרמני בחבורו של ג. קלעמפערער, Rabbi Jonathan Eibenschütz, ע' 320-308; וכן בתרגום אנגלי ע"י מ. כהן, Jacob Emden, פילדלפיה 1937, ע' 168-177.

תרעד. שם משמאל ההולך וגדול בשם המפורש ויוצא על פני כל חוצות, מרחוק

נשמע ממנו עצות, הן אלה דרכיו קצות, ה"ה אהו' כבוד מחו' הרב הגאון המפורס' אור עולם ומלואה, מלא כל הארץ כבודו, המאיר לארץ ותורתו זורחת מקצה אל קצה, ציץ גזר הקודש שמן ששון מחביריו, הראשון שבראשון שאין למעלה ממנו, מאור הגולה הדולה ומשקה מתורתו לרבים וגם שלימי, נ"י ע"ה פ"ה המהולל בעשרה הילולים בהוד והדר ותפארת חכמי' כמוהר"ר שמואל הילמאן נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק מיץ המעטירה.

מה יפה ומה נעים אהבה בתענוגות בני אדם בהגלות נגלות אלי שכיות חמדה גנוזה מכתב עוזו, מה מאוד הזמן מפזז ומכרכר והשעה משחקת ומשעשע' בראותי את צל ידו החמודה אשר אלי כתיב ובלבו בוער כאש צרבת, אשר כל יושבי תבל ושוכני ארץ כנשוא נס הרים אשר בבית ישראל שערורי', ההרי' רועשי' ומכתתים חרבות' לאתים ולמזמרות. מודעת זאת בכל הארץ, אשר אחד באחד רגשו ובעת ההיא ליוצא ובא אין שלו', כי מהומת רבות על כל יושבי הארץ, מרמס מלכי רבנן האלו, ומי יטיל כסותו בין לביא' וארי' בשעה שנוזקין ול"ז, וכאשר הארכתי מגילה עפה לכבוד הגאון המפורס' שב וגם ישיש מהור"ר יהושע אב"ד ור"מ דק"ק פ"פ דמיין יצ"ו ולכבוד הגאון המפורס' מהור"ר ארי' לייב אב"ד ור"מ דק"ק אמשטרד' 3. המגילה הזאת אין בו לא טומאה ולא טהרה כי אם אמרתי לגלות את מאהבי את נבלותם של אב ובנו ולטהר את הארץ כלל דד"א. והן אמת שבהיותי אחר הפסח העבר בק"ק בראד שם נמצאו ושם היו כבוד הרבני' המאורות הגדולי' שם רוזני נגידי דד"א יצ"ו 4 בכנסי' לש"ש כאשר מידי שנה בשנה מימי' ימימה לעלות במסילות אבותינו נוחי נפש לייסד ולתקן תיקון גדול לטובת הכלל, מה מאוד נפשינו הי' מרה על שמועה הזאת ואמרנו: את מי חרפתם וגדפתם ואל מי הרימותם קול ענות הזה ונשאתם למרום עיניכ' אל קדוש ישראל? שלשה המה נפלאי' בהפלא ופלאים והמה חכמי' מחוכמי' ותחת שלש אלה רגזה הארץ ולא נוכל שאת, ה"ה כבוד הגאון מהר"ר יעקב עמדין וה"ה הרב מהור"ר נחמי' וה"ה הקצין הנגיד הר"ר משה מאיי' מקהילתו הרמה; וזה החילנו לעשות, לעשות משפט כתוב הדור לכל חסידיו. אך הלא הוד כת"ר צור מחצבת' ארצינו גדלו וילדו וידוע בטוב נימוסי מדינותינו 5, אשר לאו כל העיתים שוות לטובה, ואנחנו דורשי' מראשית השנה ועד אחריתו למצוא זמן

1 סעיף תרס"ט לעיל. 2 המכתב לא נשתמר. השוה גם לעיל סעיף תר"ע. 3 המכתב לא נשתמר.

4 שיפער, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 95, מונה — על סמך מקורות פולניים — כמה ישיבות של ועד ארבע ארצות שנתקיימו בשנת 1651 בימים י' שבט, כ"ו אב, 9 בספטמבר (=י"ט אלול) ו-13 בספטמבר (=כ"ג אלול) בערים קאנטאטאניגאב, בראד וזאלאשצ'ע. הואיל וידוע לנו שבכ"ו אב וב-9 בספטמבר נתקיימו ישיבות הועד בקאנטאטאניגאב (השוה להלן סעיף תרע"ז) וב-13 בספטמבר נתקיימה ישיבת הועד בזאלאשצ'ע (להלן סעיף תרפ"ב). יוצא שהישיבה בבראד נתקיימה לפי המקור שהיה לפני שיפר — הוא לא פרש בשמו — ב' בשבט. לעומת זאת מספר פרנס הועד על ישיבה בבראד לאחר הפסח וצ"ע.

5 מוצאו מקראטאשין שבט"ג ובשנת תנ"ג אף היה בא כוחה בהתועדות ד"א. עי' לעיל סעיף תפ"ה.

ועת לכל חפץ והחפץ ה' בידינו יצליח. ועתידין בעלי זרוע ליפול. וחלילה הס מלהזכיר דבר זה להעלות על מחשבות ורעיונות הטהורי' לראות און בלבינו. הלא אלקי' יחקור זאת ואת מי נועץ ויבינהו ודרך תבונות מי ילמדהו. אך עשה יעשה לו כנפיי' ואשר לו כרעי' ממעל לרגליו לנתר בהם על הארץ וזקיף כחוי"א להאכיל עפר לחמו ולהטעי' רגבי' לחלל את גאון ישראל וכלי מפצו בידו אחוריה' אל היכל ה' וקדושו ולמקודשו יחלו כאלו בעצת השרים והזקני' אשר בארצינו נעשתה התועבה הזאת. איש לבב כמוהו והיושבי' ראשונה במלאכת סגל חבורתו אל יחשבו מחשבות כאלה. כי באמונה אני מדבר שהגדישו על המידה. מידת חכמי' שלא ברצון חכמי'. אל תחשו להם ולחרמם תזרם ורוח ישאם כמו דוה. חד חד נחית ובלע בארץ וחיי' לפום רבנן האלה. הפליאו עצה והגדילו תושיה לעת מועד הקיבוץ הנבחר המאושר המה גאוני' המפורסמי' רבני אשכנז מטובן של קרובי' האלו אשר סביבותיכ' השמיצו לערי יהודא וישראל: קומו השרי' משחו מגן. הלא ידיכ' לא אסורות ורגליכ' לא לנחוש' הוגשו לנפול לפני בני עולה כאלה. והחלש יאמר גבור אני הכל היו' החרש תחרישון להיות דמם על צחיח הסלע. הלדרוש אותנו באתם? חי אני אם אדרש לכם בענין הזה. הלא עמכם דבר המשפט. שפטו שפוט וגדרו גדר. כי ה' עמכם ומי יפר עצת' אם המה יעצו ברצות ה' דרכם. ואנחנו דורשי' בשלומות ובשלוי' העיר ובשלוי' האנשי' האלו וכל העם אשר אני יושב בקרב' וסרי' למשמעתי נשואי עון מעון זה. אך המשכיל בעת ההיא ידום וינוח דעתו ודעת כל דורשי' ה' ומיחלי' לו ואני על משמתי עומד לעשות אזני כאפרכסת לשמוע בקול דבריו כמשפט אוהבי שמו כל הימי'. וה' יגדיל תפארתו וירים רישא אכולי' כרכא להורות את עם ה' המוכפני' והצמאי' לשמוע בקול דבריו הנעימי'. ואני בשם אלקינו אזכיר אשר שמו שלוי' הוא ישפות שלוי' ואמת לאוהבי תורתו וכמשפט כל חותמי ברכו' המסיימו' מעולם ועד עול'. הכות' והחות' בשם אלקי' עול' ותורתו אשר הורם והונף לדעת ה' מי מנה לפרנס הוועד ד"א דכלל מדינות פולין יע"א פה ק"ק ליסא יו' א' ד' תמוז תקיא"ל לסדר על כן יאמר בספר מלחמת ה' את והב בסופה.

הק' אברהם בהר"ב ה"ה מוהר"י מליסא פהווע' ונדב"י דד"א יצ"ו והנני הנני אומר שלוי' שלום לכבוד הרב הגדול מהור"ר נחמי' אב"ד דמדינות לוטרין גן ולכבוד הקצין המפורס' כהר"ר משה מאיי' מקהילתכ' הרמה. אל ישימו אל לבם דברי' שאינן כדאי לשומען. אשר לא חכמי' הגידו כי אם מלבם ועצתם נבערה מאוד. ואנכי הרואה בשם כלל הרבני' דמדינות פולין יע"א. כי לא יצודו בחרמם אשר פרשו רשתות ומצודו' עליכ'. זממו לכבוד ונלכדו ובחבל ישקיע לשונם לפורשי מכמורו'. ואין כאן לא חרם ולא שמתא כלל כי אם דברי חלומות. ומה לתבן את הבר. ברי לבב כמוהם. ובזה ינוחו דעתם שלא על כל העדה יקציפו. ומתוך כתבי

לכבוד הגאון המפורס' אב"ד ור"מ דקהילת' ילמדו שעמו וסיעות מרחמי גאוני
אשכנז דבר המשפט, כי חוששים אנחנו לכבוד כ"י המה מילידי קהלותינו דד' הארצות
יצ"ו וביחוד כבוד הגאון מופת דורינו אב"ד ור"מ דקהילתכ', כל הטרחות האלה לא
טרחנו אלא בשבילו ולכבודו הרמה ולגדולה מזה מתוקן. הכ"ד אוה' נאמנם לנצח
ודורש שלומם כל הימים עבד ה' ולשומרי תורתו, אשר הורם ואשר הונף לפ"ה דד"א
יצ"ו. יו' הנ"ל.

הקטן אברהם מליסא פהו"ע ונדב"י דד"א יצ"ו

ר' יעקב עמדין, שפת אמת ולשון זהרית. וז"ל הכותרת: 'העתק מכתב של הרב המופלא הקצין
המפורסם פרנס דדיא להגאון הגדול אב"ד ור"מ דק"ק מיץ'.

תרעה. 'ועוד זאת אדרוש בשלום — הרב הגאון מפורסם המאה"ג לממשלת כבוד שמו הנאה
לו מוהר"ר ארי' ליב נר"ו. — אמרתי יקח נא ברכתי הדיוט ומשכתי בקסתי לתומי בכדי
שאלת שלום תלמיד לרב ומקצר במקום שאמרו להאריך בשכחא דאתי ליה מעלמא כי ידי כבדה
עלי מעת שחליתי בעו"ה בחורף העבר ועדיין לא חזרתי לאיתני. — ומהודענא לי לאדומ"ו
שהגיעני כפול שני אגרות ובע"ה הרב הנגיד אביר הרועים פרנס דד"א יצ"ו
ודבר בסיו שרצונו למלאות כל מבוקשו רק באופן ובתנאי שאדומ"ו
וסייעת מרחמוהי הגאונים ישלחו ידם במכתב פתיחא ושמחא על
השרץ השורץ על הארץ חיים מלובלין. — והיה כי יבואו דברי אדומ"ו יאזור
כגבר חלציו לצאת לקראת נשק. ואחריו ביד כל אדם יחתום חתימה לשמה כי איתגלי בהתתיה
האי גברא רשיעא אייבשיצר בספרים הטמאים שחיבר הנזכרים בנייר הדבוק והנס פה ק"ק
בראד יצ"ו. וככר הוכרו עליהם פה ק"ק בראד יצ"ו ביריד העבר כפי שהודעתי במכתב
להרב הפרנס הנ"ל. —

הק' ישראל משלם זלמן בהגאון מפורסם מוהר"ר יעקב נר"ו¹.

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף נ"ח [ס"ח] ע"א. וז"ל הכותרת: 'מכתב בני הרב המה"ג המושלם כמוהר"ר
משלם זלמן אב"ד דק"ק פודהייץ — מה שכתב מאליו רק ע"פ התעוררות א"ג הה"ג דאמשטרדם.
התאריך חסר, אולם לפי תכנו של המכתב, המתאים לדברי האגרת של פרנס הועד מיום ד' תמוז
חקייא אל ר' שמואל הילמן ממין (סעיף תרע"ד). יש לשער שנכתב באותו זמן בקירוב.

תרעו. 'כבוד הרבנים ראשי חכמי בני ישיב' היושבים על מדין וכבוד האלופים נגידים קציני'
פרנסים ומנהיגים פה ק"ק פוזנן" כתבו ביום א' ח"י תמוז תקו"ה לפ"ק אגרת אל ר' יונתן
אייבשיץ ובה הודיעו לו בין השאר כדברים האלה: " — ומה שביקש מאתנו דלישרי לי'
תגרא ברישא לעשות מעשה לסתור הוא סבר גדיי' כמו גודא אילנ' אילן דעול' על רוחו לאסיק
אדעתי' להטיל מום בקדשים באתרא דרב שאני לאפוקי קהלתינו הקדוש' האי שעתא אין שעת
הכושר לאמר קבלו דעתינו, אף שהיא עיר ואם בישראל דד"א יצ"ו. אם לא דבר שנזרקה
מפי חבורה בכנופי' באסיפת רבני' הגאוני' ונגידי רועי' צאן קדשים דד"א
ושם נשקוד לטובתו, ואומדי' דעתינו שיכנסו דברינו באזני הגאוני' אחר שקלא וסריא. —

ר' יונתן אייבשיץ, לוחת עדות, אלטונה תקט"ו, דף ל"ה. מספר החתומים — י"ב. נוסח האגרת הזאת

1 ע' עלינו: וואגנה, ס' תולדות יעבץ, 30; כיו"פ, ח"א, ק'; דע"ק, 55; הורוויץ, כתבי הגאונים, 123.

צורף, בין שאר תעודות, למכתבו של אייכשיץ מיום ה-4 בפברואר 1752 (= י"ט שבט תקי"ב) אל השלטונות בדניה, ושם יוחס ל"י תמוז=3 ביולי. ע"י גרנוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 106. אולם ברי שהנוסח שב"לוחת עדות" הוא הנכון – היות וי' תמוז תקי"א חל בשבת ואילו ח"י תמוז חל אמנם ביום א'.

תרעז. הדור לכו חזו מפעלות ה', עילת תהילות, הפלגת שבח וקילוס ההוד והדר ויופי ונוי של הש"ס חדשים הנדפסים ע"י האחים הקצינים הנדיבים המפורסמים ה"ה כהר"ר יוסף וכהר"ר יעקב פרופס כ"ץ בני המנוח ה"ה כהר"ר שלמה פרופס כ"ץ זצ"ל המזילים והמריקים זהב מכיסם וע"י האחים הלויים המתעסקים במלאכת עבודות הקדש המופלגים התורניים ה"ה מהור"ר אהרן וה"ה מהור"ר זנוויל בני ה"ה המנוח מהור"ר משה סג"ל מק"ק טשעכנאווצי עתה ידענו כי ייטב ה', כי היו הלויים להכהנים בסיעתא, ומן תרומיהם תסתייע מלתא, להוציא מכח אל הפועל את הש"ס הנ"ל, אשר כולו מטעמים וכולו מחמדים, מה נאה אילן זה ומה נאה נייר זה ומה טובו ויופיו וצביונו צפירת פאר, ואין מעלה אשר לא שגבו בהגהות ובתכלית היופי, כוורד הניתן בגינת חמד. בכך מאתנו שים טעם בגזירת עירין פתגמין, שלא ירים איש את ידו להדפיס עוד את הש"ס במשך חמשה ועשרים שנים רצופים מיום גמר מלאכתם הנ"ל. ואל יפלא על השנים המקוטעים אשר עדיין פש לפי מלאות של מדפיסים הקודמים², כמה בצירין מעט מועיר ואין בזה משום מחוסר זמן. פורתא לא דק, שקרוב וסמוך לכלות המשך שלהם. ועוד כאשר עשו המדפיסים הקודמים, אשר פסקו ג"כ להמדפיס' אשר קדמו לפניהם³ כן יעשה להם, ואי קפדי קפדינן נמי בהדיהו ע"ז, שהספרים הנ"ל נחמדים ועין לא ראתה ולא שכיחי פוסקין כיון שעשוי' להתלמד וה"ה המדפיסים הנ"ל דולגים, והלכתא דולגים, ואין לפקפק כלל. ואנחנו מחזיקים טובה וחנות לה"ה כבוד המדפיסים הנ"ל, וה' ישלם להם כפעלם בזה ובבא. וגזירתנו בחרמות ושמחות ונדוי שמבלעדם לא יודפס עוד הש"ס במשך הנ"ל, הן ע"י עצמו הן ע"י גירא ובשום תחבולה, והעובר לטרקי' חוי' דרבנן וכו'.

כ"ד הרבנים המאורות הגדולים המפורסמים גאוני ארץ אב"ד ור"מ בקהלות קדושות אשר ישנם פה בהתוועדות החלוקה דד' ארצות בצירוף הרב ה"ה הנגיד אביר הרועים פרנס הוועד דד' ארצות פק"ק קאסנטיין יום ג' כ"ו מנחם תקי"א לפ"ק.

הקטן אברהם מליסא פרנס הוועד ונאב"י דד"א יצ"ו

1 שני האחים היו בעל בית דפוס גדול באמסטרדם שנוסד עוד ע"י אבי אביהם ר' יוסף מרדכי ממוחא. ע"י פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי באירופא, אנטוורפן תרצ"ז, ע' 36-39; בלום, The economic activities of the Jews of Amsterdam, 54-55.

2 ברלין ופרינקפורט דאדר תצ"ד-תצ"ט. בהסכמות נאסר להסיג את גבולם במשך עשרים שנה, דהיינו עד שנת תקס"ו. ע"י רבינוביץ, מאמר על הדפסת התלמוד, 101; פריעדבערג, תולדות הדפוס העברי באירופא, אנטוורפן תרצ"ה, ע' 42, 91.

3 הכוונה לדפוס פפד"מ תפ"ס-תפ"ב ודפוס פראג תפ"ח-תצ"ט. ע"י רבינוביץ, שם, 96-99; פריעדבערג, תוה"ד העברי באירופא, ע' 24, 67.

הקטן ארי' ליב בהרב המאה"ג המפורסם מהור"ר שמואל זצ"ל חונה בק"ק קרעמניץ והגליל ונאב"י דד"א יצ"ו

הקטן שאול בהמנוח הרב המאה"ג המפורסם מהור"ר יעקב זצלה"ה חונה בק"ק לאדמיר והגליל יצ"ו

הקטן שלמה בהרב מהור"ר משה ז"ל החונה בק"ק העלמא יע"א בהמ"ס מרכבת המשנה 1
הקטן ארי' ליב בהרב המאה"ג כמהור"ר שמואל סג"ל החונה בק"ק טארניגראד יצ"ו 2
הקטן אברהם הכהן מזאמשט נאב"י דד"א יצ"ו 3

הקטן יוסף בלא"א מו' הרב המנוח הגאון מהור"ר אביגדור ז"ל הכ"מ החונ' בק"ק חענטשין והגליל בהמ"ס תבנית אות יוסף 4

הקטן הצעיר באלפי יוסף באמ"ו הגאון הקדוש מהור"ר ישראל ז"ל הי"ד החונה בק"ק לובמלא יצ"ו 5

הקטן יוסף שאול סג"ל חונה בק"ק עיר חדש ואגפיה יצ"ו 6

הקטן נח חונה בק"ק פרשעווארסק

תלמוד בבלי, מס' ברכות, אמסטרדם תקי"ב. וז"ל הכותרת: "הסכמות מן האלופים רווני קצינים חורי ארץ דמדינת פולין החכמים המאורות הגדולים הרבנים פרנסים ונאמנים דד"א יצ"ו בצירוף הפרנס הוועד דארבע ארצות יע"א". — בין שאר הסכמות קדמה להסכמתו של הוועד הסכמה אישית של "הק' דוב בעריש בהרב המנוח הר"ר מהור"ר יושע סג"ל החונה פה ק"ק טשעכנאוויצי נאמן ב"י דד' ארצות

1 פפד"א-שאלוניקי תקי"א-תקמ"ב. והשווה גם לעיל ע' 334, הע' 7.

2 בראש הסכמתו לס' ברכת אברהם, דרוש מאת אברהם בר' דוד ובארזיר מזאקווא, זאלקווא תקי"א, הוא מתואר: "הרהמ"ג הגאון חכם הכולל, מוכתר בנמוסי מלכות ואלקפתא רופילא וראשי גולה אב"ד ור"מ דק"ק טארניגראד נאמן ב"י דג"א, נין להגאון אב"ד ור"מ דק"ק סקאהל ונכד להגאון החריף המפורסם מהור"ר יצחק ז"ל אב"ד דק"ק הרובשוב". הוא עצמו חותם ביום ב' כ"ה אדר תקי"א: "הק' ארי' ליב מזאמשט חונה בק"ק טרניגראד ונאמן דב"י דג"א יצ"ו".

3 בר' יצחק, בעל שו"ת בית אברהם, ברלין תקי"ג. בראש הסכמתו לס' ברכת אברהם הנזכר בהערה הקודמת הוא מתואר "הרהמ"ג הגאון המפורסם חכם השלם מוכתר בנמוסי כתר תורה וכהונה ומלכות מלכי רבנן, נכד הגאון המפורסם מהור"ר העשיל נאמן ב"י דד"א, אב"ד דק"ק טארלי, יושב בשבת תחכמוני בק"ק זאמושט הבירה". שאר בשרו ר' יהושע הלוי איש הורוויץ מעיד עליו בהסכמה לספרו (ט"ב כסלו תקי"ג), ש"השליך אחרי גוו כבוד המדומה כתר הרבנות, זריז ונסגר בד"א של הלכה מתוך הרחבה". השוה גם כיו"ס, ח"ב, דף ע' ניסנבוים, 95; דע"ק, 116; מפה"ס, ע' 6, סי' 58.

4 אב"ד דק"ק טרניגראד. בן גיסו של ר' יהודה יחזקאל לנדא פרנס הוועד דגליל עליון גליל קראקא. בהקדמה לספרו תבנית אות יוסף, חידושי הלכות על כמה מסכתות, פפד"א תקי"ב, הוא מספר: "— הייתי שלו ושקט ועתיר נכסין ופתאום נהפך עלי גלגל החמה והיתה נחלתי לשמה, — אריז"ת עלי גברו, דרכו לשונם דבר מר וחצם בי ירו ושמוני חמת לשונם עד כי ענו בכבל רגלי וברזל באה נפשי ונחבשתי בבית הסהר כמה חדשים". המחבר מורה לר' יששכר בערוש אב"ד דק"ק ניקולשבורג אשר "לולא השתדלותו וזריזותו הנמרץ אשר בו נחזקתי לא הי' סיפוק בידי להוציא מחברתי לאורה" ולקצין ר' יהודה לייב בר' יעקב ש"גם הוא אור כגבור חלציו בכל מיני השתדלות אצל גבירי דק"ק ווינא". בשנת תקי"ד הוא חותם "חונ' בראש קהלה בגליל הנ"ל [קראקא] חענטשין ואגפיה". עי' ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף נ"ד. על בני משפחתו של המחבר השוה בספרו הנ"ל דף ה' ע"ב, י"א ע"ב, ל"ג ע"ב, ל"ו ע"ב.

5 השוה עליו: מפה"ס, ע' 97, סי' 1779.

6 השוה עליו: מפה"ס, ע' 96, סי' 1759.

יצו"1 מיום ה' אדר תקי"א. בעקבות ההסכמה של הוועד באה הסכמתו של יחיאל מיכל החונה פה קיק פרעמסלי והגליל יצו"2 וזיל: " — באתי להסכים עם אותם שורזוני כבר הרבנים המאה"ג המפורסמים בצירוף הרב היה הגניד אביר הרועי פרנס הוועד דד' ארצות יצו אשר ישנם פה בהתוועדות החלוקה. — כיד המדבר לכבוד התורה היום יום עשיק ועריח אלול תקי"א לפ"ק. — גם ר' ארי' ליב אביד דק"ק אשכנזים באמסטרדם הסתמך בהסכמתו על הסכמת הוועד: " — לכן אמרתי להסכים עם חבריי הגאונים הרבנים דמדינות אשכנז ופולין וליטא וכבוד קציני נגידי ארץ ומאורות הגדולים נאמני דארבע ארצות ובראשם כבוד המאסף הרב הגניד מוהר"ר אברהם פרנס הוועד דד' ארצות — והטיבו אשר דברו המאורות הגדולים ורוזני מנהיגי דד' ארצות יצ"א הכיד המדבר לכבוד אכסניא של תורה היום יום ד' כ"ח ניסן תקי"ב לפ"ק. — כל ההסכמות, של ועד ד' ארצות ושל שאר חכמים, לא עמדו להם למדפיסים באמסטרדם ובשנת תקט"ו התחילו להדפיס את השי"ס גם בזולצבאך. השוה להלן שנת תקט"ו.

תרעת. בית-דין-האוצר בראדום הוציא בשנת 1756 פסק-דין בסכסוך שבין הקהלה היהודית בזארעציע לבין ועד הגליל קראקא-צוזמיר, שלפיו נתחייבה זארעציע לשלם לגליל מדי שנה בשנה 900 פל. פסה"ד מסתמך על חלוקת-המס הכללית, שנערכה ע"י ועד ארבע ארצות ב-9 בספטמבר 1751 (= י"ט אלול תקי"א) בקונסנטינוב ואושרה ע"י שר-האוצר הפולני ב-15 באוקטובר 1752 (= ז' חשון תקי"ג).

שיפר. היסטארישע שריפטן. כרך א', ע' 95; על סמך Acta Tribunalia Radomiensia, 1750, 93.

תרעט. "זוה הרשום על פיו³ ששלח אלינו גדול אחד משם: רשימה היא גופא בחכמתא בדעתא לדעת המעשה אשמעינן רבותא טפי ה"ה כבוד התורני מוהר"ר ברוך מארץ יון⁴, יען כי בעת אשר נמסרו האגרות מיד פרנס הוועד מק"ק ליסא⁵ להאדון הגדול השר הגיובר יר"ה⁶ והוא השר הנ"ל ציוה עליו על מוהר"ר הנ"ל להעתיקן מלשון קודש ללועזות בלע"ז, ובתוכם כאן נמצא כאן היה אגרת מהמבורג מן הרב מ' יונתן והיה לו לעינים. — כתב⁷ באגרתו הארוכה לפרנס דד"א ומתוך השם זבבתי באמרו שהוא מפני שכתב אשורית קשה עליו לכתוב, שאין כתב ידו יפה בכתב הנ"ל, לכן לפעמים נראים בתי"ן ככפ"ן וכפ"ן בתי"ן, והוא מורכב מן ב' שמות ז"כ כתי או ז"כ בתי, והראה מראה מקום הוא לו שם אחד כתי או בתי נמצא בספר ברית מנוחה⁸, ושם השני ז"כ נמצא בשמושי תהלים⁹, ומאד שיבח א"ע בבקאות שלו בענייני שמות. — באגרת הלזה כתב: ואעידה עלי שני עדים נאמנים מקובלים גדולים, והאריך מאד לשבח אותם כמנהגו הידוע, וב' עדים המה הא' המקובל הרב מ' אליהו שהיה מקדם אב"ד

1 נאמן בן נאמן. השוה מפתח ערך יושע.

2 בר' שמואל. עלה על כסא הרבנות בפרעמסלא בשנת תצ"ב. גפ' תקל"א. עי' שור, ZP, 211, 221, 214, 277; לוח"ז, 18; הורוויץ, כתבי הגאונים, 149 מפה"ס, ע' 92, 1672.

3 עפ"י ר' ברוך מארץ יון.

4 בר' דוד, תלמיד של ר' יהושע פאלק (בעל "פני יהושע"). סרסר האצילים בריחל וסדלינצקי. לימים התחתן בעמדתו בקחתו את נחמה בתו לאשה לבנו אליעזר. עי' עמדתו, עדות ביעקב, דף ס"ז; נ"ו [ע"א]; ס' התאבקות, דף קנ"א; ס' שמוש, דף ג' ע"ב; מגלת ספר, ע' 186-188.

5 ר' אברהם בר' יוסף; השוה מפתח.

6 השוה גם סעיף תרפ"ת-תרפ"א. 7 ר' יהונתן.

8 מיוחס לר' אברהם בר' יצחק מרימון-ספרד, אמ"ד ת"ח.

9 ס' סגולות ושמות קדושים היוצאים מכל פסוקי תהלים, נדפס הרבה פעמים עם ס' תהלים ולחוד.

בק"ק אולינאב¹ במדינת פולין, והשני המקובל הגדול הרב מה' שמואל שהיה מקדם מ"צ בק"ק עסינגן הסמוך לעיר לנדוא, וכעת הוא רב במדינת מינשטר², וכתב ששלח קמיעותיו הנ"ל להנהיג תרי רבנן, והם העידו שהוא הכל קדוש וטהור וקמעותיו קדושים וטהורים. — באגרת הנ"ל להפרנס דר"א כתב וביקש ממנו להודיעו מהות האנשים המאמינים הנמצאים במדינת סאדליע, כגון ר' ישכר המגיד בפודהייץ³, ור' ישעי' מזבאריז⁴ ובנו וכדומיהן וכתב דילהון באמרו כי הוא מהרודפים להכת זו ורוצה הוא להחרים אותם, ועושה א"ע כאלו לא ידע אותם. — —

ר' יעקב עמדין, תורת הקנאות, [אלטונה, תקי"ב]. דף ס"ג; אספקלריה המאירה, בתוך ס' התאבקות, הוצ' לבוב, דף צ"ו. תאריך האגרת לא פורש אולם נראה, שהמכתב נשלח אל פרנס הועד בימי התועדות קאנסטנטין דהיינו בחדשי אב-אלול תקי"א. השהו גם להלן סעיף תרפ"א אגרת של ר' בעריש מטשעכנאווי מיום א' דסליחות תקי"א, שבה הוא מזכיר שגם ר' יהונתן כתב אל הועד "פעמים ושלש מגלות עפות ומתנצל עצמו". השהו כמו כן ס' שבירת לוחת האון, זאלקווא [אלטונה] תקס"ז [תק"יט], דף ח' ע"ב.

תרפ"א. "בס"ד יו" טו"ב אלול שנת אשר"י לפ"ק פה ק' ביאלי.

ארי' דבי עילאי גבר בגוברין, מופלא שבסנהדרין, מגלה סמירין, ה"ה אמ"ו הרב המאה"ג הגאון הגדול המפורסם נ"י ע"ה פ"ה כ"ש כמו' ארי' ליב⁵ נר"ו.

הרשוני רבתי לומר דבר בעתו, כי שלהבת היראה בקרבי כאש בוער לא אוכל לעצור במילין והכריחוני לצאת חוץ מגדרי לדבר נגד גדולים, מעת החורף בהיותי בעיר המלוכה דרעזין⁶ נשמע קול ענות ענין הנעשה בק"ק המבורג, וכל ימי משך הקיץ היותי פה מן הפולין ולפנים, עודנו הולך וסוער. והנה האדם מתפעל מחוש הראות יותר מן חוש השמע, בראותי בק"ק קונסטנטינאווי, בעת האסיפה של פרנסי מנהיגי ונאמני דר"א מגילות חבילות כתבים אגרות הנכתבים מן אמ"ו רס"מ⁷ וביותר אגרת האוגרת דברים הרבה, המעוררת לבבות יראי ה', הנכתבת מן כבוד גיסו אמ"ו הגאון הגדול הרב החסיד מהור"ר יעקב עמדין⁸ דעתו דעת חכמה נוחה, והייתי בכל יום ובכל עת ובכל שעה מעיר כבוד הרבנים הפרנסים ונאמנים באמרי מה זה אתם מחשים, ואין עונה, וביותר בבוא הקצין הזקן ואינו לפי כבודו המפורסם ר' אברהם בר"ח מלובלין, דברתי אתו עמו ושני בניו כבני עלי פנחס וחבנ"י, ה"ה

1 בר' ברון. בעל ס' ברכת אליהו, וואנזבעק תפ"ח. לפי דבריו של אייבשיץ "היה רב דק"ק אולינאב וקאלטשין במדינת פולין ונחפס על דבר מצוה אשר הוצרך לצאת מהמדינה. — אחר זה הרחיק נדוד בכל ארץ מערב, איטליא, תוגרמא ללמוד חכמת הקבלה — והי' באמשטרדם בתכלית המעלה". באגרתו אל אייבשיץ מיום כ' תמוז תקי"א הוא מעיד על הקמיעות שיצאו מתחת ידו: "כולן שרשן ממקום קדוש". עי' אייבשיץ, לוחת עדות, דף י"ג-יד. והשוה גם ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף י"א ע"א, כ"ז ע"ב, מ"ג ע"ב, מ"ד ע"א, ג"ד ע"א, ס"ב [פ"ב] ע"א; גרנוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 107.

2 באגרתו אל אייבשיץ מיום ה' אב תקי"א הוא מעיד על הקמיעות שלו ש"הם קודש קדשים וכולם מקבלת קדמונים". עי' לוחת עדות, דף י"ב ע"ב, י"ט ע"א; והשוה גם ר"י עמדין, שפת אמת ולשון והורית, דף [כ"ג] ע"ב; עדות ביעקב, כ"ז ע"ב; גרץ, MGWJ 1867, 464.

3 עמדין מונה אותו בין השכתאים והוא "מוחק אצלם לאדם גדול וחסיד". עי' תורת הקנאות, דף ל"ד ע"א.

4 מבני חבורתו של ר' יהודה החסיד. עי' כהנא, תולדות המקובלים וכו', ח"א, 121, 137; פרימקין-ריבלין, תולדות חכמי ירושלים, ח"ב, 142.

5 בר' שאול. אב"ד דק"ק אמשטרדם. השהו מפתח. Dresden 6, עיר-הבירה של סכסוניה.

7 השהו לעיל סעי' תרע"תרע"א. 8 היא אגרת שו"ם; השהו לעיל סעיף תרע"ג.

הרב ר' פנחס חתן הקצין המפורסם ר' איסרל מזאלקווי, נקרא רב משווריר¹, ושני כמוהו שמו כשם הרב ר' פישל רב מראודל² ושאלתי מה המעשה אשר עשייתם בלובלין, והם השיבוני עזות. ובכל אלה לא נחתי ולא שקטתי, ועל דלחות פרנסים ונאמנים הרבנים שקדתי, וכולם כבשו פניה' בקרקע בעלי מחשבות³. וארא כי אין איש ואשתומם וגו', ויען כי נתן ה' אותי לחן ולרחמים בעיני האדון הגדול הפודסקרבייע קוראנא יר"ה, ודברי נשמעים ת"ל אצלו, והוא שר של חסד, ויקר ה' שבאו בדפוס ממדינת אשכנז וכן מפולין מן יודעי העיתים הגועטין⁴ מן הנעשה בהמבורג מן עניני המשיח לסי תומה, ויהי כמצחק, נקרעו מורשי לבבי, כאשר באמת כל השומע חייב לקרוע, ודברתי באזני האדון הגדול השר הנ"ל, שיעשה חסד ויצוה להפרנסים הנגידים, אשר כעת נמצאו מה, שיתנו לב על הדבר, וכן היה, ששלח לקרוא אל הפרנס הוועד ה"ה הקצין המפורסם ר' אברהם ב"ר יאסקי מן ליסא, ולהרבנים הנאמנים, ודיבר על לבם בתוכחה גדולה, באמרו הגה כולכם עוסקים בענייני ממון הקל, ואין אתם נותנים לב בענייני האמונה שלכם, והאריך בתוכחתו. אוי לדור שחכמי האומות מוכיחים לרבני פולין. הן יאמין לי אמ"ו, שמ"ה היא שיד השרים תקיפה, כי זה הוא המחזיק עוד מעט דת יהדות, וציוה על הפרנס הוועד למסור את כל אגרותיו מאשכנז וצרפת אשר תחת ידו בדבר הזה לי, כלומר אליו, ותיכף נתן אותם לי להעתיקם ככתבם וכלשונם⁵. ואח"כ גזר לתת את הקצין ר' אברהם ב"ר מלובלין במשמר, ומחויב להעמיד את בנו הרב ר' חיים מלובלין לפני המשפט בעת וועד הגדול אשר יהיה בקרוב בשנה הזאת וועד גדול בק"ק קונסטאנטינאו הנ"ל⁶. וכבוד הרב המאה"ג אב"ד דפה⁷ הוא ראה וידע

1 בנו של ר' אברהם ר"ח וחתנו של ר' איסרל מזאלקווי, נקרא בשם משה פנחס. תחילה היה אב"ד דק"ק סווריר ובשנת תק"ו נתקבל לאב"ד דק"ק זאלקווא. שימש גם פרנס הוועד דגליל לבוב ונאמן דד"א. עי' קנ"ש, ע' 96, סי' רנ"ט; דע"ק, 66, 69; ניסגבוים, 104, 135, 171; כהן-צדק, "מאסף תריס"ב, 136; קאמפלהאר, ס' מופת הדור, ע' ס"ט; הורוויץ, 1930 MGWJ, 21; מפה"ס, ע' 141, סי' 2527.

2 הוא "ראזליר רב" הנזכר ב"ספור מעשה נורא בפאדאליע" כאחד המשתתפים בויכוח עם הפרנקיסטים, ולא זוהה עד עתה. עי' בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ח"ב, 302-303, 307. עמדה כותב עליו ב"תורת הקנאות", דף ס"ג ע"ב: "ה"ה הרב דק"ק ראודאל, שכל ימיו היה אצל כל בני הזה בחזקת מקובל, וביותר מתפאר עצמו בחכמת הקבלה, וצועק ואומר שהוא משיח בן יוסף והרב מו' יונתן הוא משיח בן דוד, וכל המון עם נתפתו אחריו בפיתוי דבריו, והתחילו להאמין אמונה, כמעט היה בלבול גדול מן השר והמכרים, עד כי הושיעו להם בני הקהלה רוודאל, אחר רוב שוחד והוצאות ברצי כסף בין האומים, ואמרו שהוא משוגע וגרשו אותו מהסתפח בנחלת שר האדון מן רוודאל יר"ה. ועתה הוא יושב ממולו בק"ק טיסמניץ יצ"ו — ואומר שהוא והרב ר' יונתן מריצים אגרותיהם זה לזה". — ועי' גם בספרו עקיצת עקרב, דף ח'.

3 בבלי, סנהדרין, י"ט.

4 גם ר' יצחק קרא מספר במכתבו לר' שמואל הילמן ממיץ: "— והמוני עם הארצים מאמינים בו ומתפארים בו [בר"י אייבשיץ] בין האומות כאשר שמע וראה הצייטונג שדפס" עי' ס' שפת אמת ולשון זהורית, דף כ' (השוה גם סעיף תרע"ג על התאריך של המכתב). והשוה כיו"ב, גם בס' לוחת עדות, דף ל"ט ע"א.

5 השוה לעיל סעיף תרע"ט.

6 בס' תורת הקנאות, דף ס' ע"ב, מספר עמדה: "וככה אירע ג"כ בהשגחה נפלאה בפולין בקונסטנטיין, ששם ישבו כסאות לוועד ד"א בשנה זו, שנקנסו אב ובנו שנפלו לבור שחת הלא הם הרשעים הידועים אברהם חיימש מלובלין עם בנו חיימל אב"ד מלובלין מקור [נ]שחת ע"י האדון הגדול הממונה על אוצר המלכות דפולין נקרא שידלינצקי פאד סגארי קאראנא זכור לטוב ששם את הבליעל אכרס הנ"ל במשמר ושת עליו עונש ממון סך מסוים לפי שעה עד יום פקדו לעשות בהם משפט כתוב הראוי — שנכנסו בתחום שאינו שלהם. לגזור חרמות על אנשי מדינות אחרות". והשוה גם עדות ביעקב, דף ס' [מ] ע"ב, ס"ה ע"א.

7 ר' יצחק בר' מאיר אב"ד דק"ק ביאלי. גיסו של עמדה. לפני כן אב"ד דק"ק נעשוויז. עי' ווכשטיין,

בכל אלה ואנכי במכוון באתי הנה לכתוב לאמ"ו רפ"מ למען לא ישקוט ויכתוב למשפחתו למדינת פולין ולפנים לעשות דין חרוץ בהרב ר"ח הלזה. האמנם כי שארו הרב המאה"ג מה' בערוש אב"ד דק"ק טשעחנאוויצ' בן הרב ה"ה מה' יהושיע שהיה אב"ד דק"ק שעמייאטיץ ז"ל, אשר הוא ממלא מקום אבותיו בחכמה ובנשיאות היותו נאמן דד"א, הוא ביקש מאתי שלא יוקח מידו האגרות שתחת ידו, ומאד נשא פנים להקצין ר"א בר"ח מלובלין¹, אשר לא כן עשה. ובכל אלה אנכי ת"ל על עמדי עמדותי, איש ריב הייתי כנגד כולם, רק שלא היה שום גואל קרוב אמיתי בן ואח מן כבוד גיסו הגאון גר"ו², לכן צדיק על צדקתו יקום, יכתוב נא לבניו ואחיו³ נשיאי ישראל שיעמדו במעוזם, ואנכי הנני בכל אשר יצוה אמ"ו רפ"מ עלי לשם שמים, ולא ח"ו לשום פניה בעולם; הן נודע, כי מצד הקצין ר"א בר"ח מלובלין רצו לתת לי כמה מאות שכר שתיקה, ואנכי לא די שעל דברים כאלה הייתי רק ובוכה בדקיקה, אף גם זאת כי פורתי מן מעט אשר נתן ה' לי וחנוני, ובכל נפשי ומאודי מאד מאד אנכי עומד נצב בכל אשר יצוה אמ"ו עלי ואנכי עבד נאמן לשמוע לשמור ולעשות ככל אשר יורני ויצוה עלי לשרתו באהבה.

הכ"ד תלמידו ומשרתו דש"ת הק' ברוך מארץ יון בן הרב המאה"ג מהור"ר דוד זצ"ל.

ר' יעקב עמדין, ס' תורת הקנאות, דף ס"ב.

תרפ"א. 'אילנא שפירא וכו'. אם אמרתי אספרה כמו יכלה היריעה להכיל כל הרפתקאות דערו בעת החלוקה דד"א בחדש העבר ואפט קצהו אודיע לפאר מעלתו, כי הנחץ השיאני להשיב לפ"מ דבור על אופניו. וריש מילין נקיטא מאשר הוד פ"מ זרזוני להכניס את עצמי בקשרי מלחמות ה' והכתיב עלי חובה. וודאי הדבר מוטל על כל מי שיראת ה' נגע בלבו להדוף ולרדוף את המאמיני' בשקץ שומם הפגר מובו דרי הכוזבת ש"ץ ימ"ש שחיק טמא, אך בבוא לק' קוסטנטיין מצאנו ראינו תכריך שטרות מכל עבר ופנה מזה ומזה הם כתובי, ה"ה הגאוני' המפורסמי' חכמי דורינו ה' ישמרם, ארזי' לא עממום בגן אלהי' ועל משמרתם עומדי' עוררי' ונוקפי' על תרעא דבי דינא לעשות שפטי' באנשי בלי שם, אשר בונים כמה לעצמם ומתישין כח של מעלה בעו"ה, מכשילים רבים, כאשר ראינו קופה של שרצי' כרוכים אחריה' ואורגים מליצות עבורם. ואף גם רוזני נגידי ק"ק המבורג כתבו באריכות⁴ ומצדיקי' את

Urkunden und ; 78 'ע Die Grabschriften des alten Judenfriedhofes in Eisenstadt
Akten zur Geschichte der Juden in Eisenstadt, 'ע 458.

1 גם ר' יצחק מביאלה כותב בשנת תק"ב אל ר' ארי' לייב אב"ד דק"ק אמסטרדם ואל ר"י עמדין:
'ועל ש"ב ומחזנתו הרב ה"ה דק"ק שכנאוויצ' יאטם אונזו כחרש אשר לא יפתח פיו". עי' עדות ביעקב,
דף ס"ז ע"ב. השוה לחלן סעיף תרפ"א. 2 ר' יעקב עמדין.

3 כמה מבניו ומאחיו שימשו ברבנות בקהלות פולין: בנו ר' משלם זלמן היה אב"ד בק"ק פורחייץ, בנו ר' מאיר — אב"ד בקוסטאנטין יושן; אחיו ר' אברהם משלם זלמן היה אב"ד בק"ק אוסטרא; וכו'. עי' בלבן, שלשלת היחס של משפחת אורנשטיין — ברודא, 'ע 23; דע"ק, 54-55; מזכרת, ס' ס"ד. ר"י עמדין מסביר את העדרם: "ולא הודעתי צערי אפילו לאחיי ובניי הרבנים המופלגים מה שיש להם יד ושם במדינת פולין ולא למשפחת בית אבי ואבא רבה ז"ל הגדולה והיקרה לא שלחתי שום אגרת קטנה או גדולה (כי על כן כתב ר' ברוך יון מהתעוררות עצמו והודיע דרך תלונה על בניי ואחיי הרבנים שלא נמצא אחד מהם גואל דמי לעמוד לפני ר"א וללמד עלי זכות)". עי' עדות ביעקב, דף ט' ע"ב, ועיי"ש גם דף י' ע"א. כ"ט ע"ב. השוה גם לעיל סעי' תרע"ג, תרע"ה, תרצ"ג.

4 גוף המכתב לא נשתמר. נראה שנכתב בג' באלול תקי"א ונחתם ע"י עשרים וששה ממצדדיו של אייבשיץ. עי' גרונוולד, Hamburgs deutsche Juden, 101.

ר' יעקב עמדין, שפת אמת ולשון זהרית, דף [ל"א]. ויל הכותרת: 'העתק ב"י הגאון מו"ה בערש סג"ל גר"ו משעכנאווי נאמן ד"ר פלוניא להגאון הגדול המפורס' אב"ד דק"ק אמשטרד' ופרג 8 גר"ו, יום א' דסליחות תקי"א ל'.

- 1 השוה סעיף תרע"ז, תרס"ו.
2 ר' יעקב עמדין עצמו מספר בזכרונותיו (מגלת ספר, 177) על הרחקתו מאלטונה ושובו אליה בדברים האלה: "בסוף אייר תקי"א ברחתי לילה מוש"ק מאלטונה ונסעתי לאמסטרדם — ובחסד ה' עלי יצא דיני וזכאי מלפני מיר"ה ונקראתי לשוב לביתי וחזרתי לביתי חצי אב תקי"ב שלם בגופי ובממוני".
3 השוה לעיל סעיף תרס"ז. 4 השוה סעיף תרפ"ה.
5 Neuzeitung, עתון חדש. עי' גריס, Deutsches Wörterbuch, VII, 689. השוה גם לעיל סעיף תרפ"ה.
6 בט' שבירת לוחות האון, דף ט' ע"ב, חוזר עמדין על כך: " — — — ובתוך כך כחשו בו ואמרו: ח"ו, לא נגעו בכבוד אדוני מורי, כי נפל מחדו עליהם כמ"ש מועד ד"א איך התחנן ובכה לפניכם להכחיש את זאת ועיין בקונ' שפת אמת". גם בט' עדות ביעקב, דף כ"ז ע"ב, כותב עמדין: "ואפילו הפסוקים שבהם, כמו ר"א חיימש ובניו שהגדיל לשמים שיאם, לפי שעמדו לימינו (עם היות רוב גדולי בניי ד"א התנגדו להם ג"כ בעת ההיא שחתמו לו) כבר חזרו בהם והורו על חטאתם והכירו אשר לא כן עשו — — ואומרים שהיו מוטעים כמו שהודיעונו וכתבו לנו שלשים ורבעים".
7 ר' אברהם בר' יוסקא מליסא. השוה אגרתו להלן סעיף תרפ"ה.
8 ר' אריה ליב בר' שאול. השוה מפתח. נתמנה לאב"ד דק"ק פראג, אולם מפני המחלוקת שפרצה שם.

תרפ"ב. ב-13 בספטמבר 1751 (= כ"ג באלול תקי"א) התקיימה ישיבה של וד"א בזאלא שצ'ע.¹

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 95; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacja, długów koronnych etc, ע' 336-337.

תרפ"ג. בשנת 1751 (תקי"א) שימש במשרת נאמן ב"י דד"א ר' איצק [בר' אברהם] מאפאט שניא.²

בלבן, HŻK, II, ע' 283, הע' 16, וע' 289, הע' 38; על סמך Archiwum Ziemskie בקראקא, Relationes Castrensienses Cracovienses, ע' 182, ע' 2215, שנת 1751. – הושה גם בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ח"א, ע' 76, 100.

תרפ"ד. בשנת תקי"א בקירוב נתמנה ר' יצחק יששכר בעריש בר' משה וואלף מבראד' לנאמן ב"י דד"א.

וורם, DŻB, ע' 36; על סמך Castrensi Leopoliensia, כרך 604, ע' 507; כרך 560, ע' 2079; ks. m. br. B 91, s. a 1750. – ואלה דבריו של וורם בנוגע לשנת המינוי: "סמוך לשנת 1750 זוכה בערקא במשרת מ"מ של פרנס הגליל במקומו של איסר מזאלקווא וזמן קצר אחר-כך (לפני שנת 1752) אף במשרת הפרנס [של הגליל] ונאמן ב"י דד"א".

שנת תקי"ב

תרפ"ה. גפן פוריה אשר לו שריגים ואשכולות, פרט ועוללות, עליו יענו במחולות, שלו ניתן אלפים ורבבות ישראל, גולת אריאל, ה"ה אהו' אדוני כבוד מחו' נאמני הרב הכולל, הגאון המפורסם, מופת הדור, דור לדור ישבח מעשיו, המוסמך נ"י ע"ה פ"ה המהולל ברוב תשבחות כמוהר"ר יעקב נר"ו בהגאון האמתי המפורסם חכם צבי זלה"ה. וח"ל מק"ק ליסא.⁴

למי בטוחות חכמה, מהלכים בין העומדים ברומי של עולם, בניות ברמה, קרנים מידו לו בהם יגנה בעלי תושיה ומזימה, ה"ה אהו' אדוני כבוד מחו' החכם הכולל, מוליך יועצים שולל, הרב הגאון המפורסם מופת הדור, נ"י ע"ה פ"ה, המהולל בעשרה הילולים, החכמה והמדע בו כלולים, שמו מפארים, כמוהר"ר יעקב נר"ו.

חותמו ופתילו ומטה עוזו ותפארה במכתב עוז חביון אשר האריך למעניתו בכמה

לרגל פולמוס עמון-אייבשיץ נדחה הדבר. ע' ליעבען, Handschriftliches zur Geschichte der Juden i Prag 1744/54, p. 56-58.

1 בזאלאשצ'ע נתקיימו לעתים ישיבות הועד של גליל לבוב. ע' בלבן, Ebp. Ebn, VII, ע' 663.
2 ר"י עמון מונה אותו עם "אנשי חיל ראשי אלפי ישראל" שנתנו ידם "לגדע האשרה מלובלין". ע' תורת הקנאות, דף ס"ד ע"א.

3 ממספחת באב"ד התקיספה. טוחר וחוכר ומלוה רבבית. שימש פרנס הגליל לבוב, נאמן ב"י דד"א, ואף פרנס דד"א. ע' וורם, DŻB, ע' 36-37, 80-81, וכן שלשלת היוחסין בסוף הספר; בלבן, Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego ע' 11-12, 18, 20; הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 36; והושה גם מפתח.

4 התוספת "וח"ל (וחרם לזרים) מק"ק ליסא" מעידה שכל הדברים עד כאן הם הכתובת שעל גבי המעטפה.

ניירות מכורכים¹, רוח הבריות ממנו נוחים, ראה ראיתי ביום נסיעתי למקום אשר שמה יתנו צדקות ה', שמה יושבי' כסאות למשפט, בעיר אשר שם הקבוץ הנבחר והמאושר, ולא נתתי לי פנאי וזמן לעיין עד אשר מצאתי מנוחה ומשכנות לאביר יעקב, שמה נאספו כל העדרים לגלול את אבן הראשה. חן חן לו על אמרותיו. אך בהאי גיסא הילולו ושבחיו, ובהאי גיסא בכי וקינה. כי שמועה שמענו ותרגו בסגנו. ולקול הזה צללו אזנינו מקול מחרף ומגדף מאויב ומתנקם, שרי אומות אשר שרקו ויחרקו שן על כלל אומה ישראלית. ואנחנו בהיותינו במועצות יחד יום יום בצפייתנו לשמוע קול מבשר ואומר שלום שלום, והנה מר, כי רבים מריצים אגרותיהם אלינו לבקש נכלי דתות ותחבולות מלחמה. ואנחנו אמרנו מגן אם יראה ורומח בישראל, שתיקתנו יפה מדיבורנו², והלוואי שקול האות הראשון אשר השמיעו אב ובנו מק"ק לובלין³ לא נשמע בארצנו. וכבר חברנו כולנו חבירים כתרנגולים של בית בוקיא עליו ביום המועד, להכרית כל מריע אשר השמיע קול בתעיר ותריע. אך כבר השמעתי התנצלותנו לכבוד הגאון מר גיסו אב"ד ור"מ דק"ק אמשטרדם⁴, אם קודם מעשה היה נתוודע לנו, היו שומעין לנו, אך אחר מעשה וכו'. ואעפ"כ אל ישים אל לבו, וכבר שקיל למטרפסיה פה באסיפתינו והיה לבו בעיני העמים והשרים⁵. וכה ענינו: את מי חרפת וגדפת ועל מי הרימות קול ותשא מרום עיניך לקדוש ישראל, בזה לך, לענה לך. ועדיין עון עצמו אינו נמחק ואנחנו נהיה מחשים וחיכינו עד אור לו לשפות שלום. וכאשר יסדתי⁶ אגרת הקנאות לנגידי ק"ק אה"ו⁷ להשיב אותו בשלום אל מקומו ולא יראה חוצה. ואל יאשימני הוד כת"ר בפשע יעקב בהעתקת אגרת אשר היה למראה עיניו⁸, המצתיק הרים ולא ידעו, כי היתה בנויה על יסוד האמת והשלום. וברוב דברים אשר דברתי לא חדלתי את תירושי ואת גפני להשיב שביתו כבראשונה. וגם אליו תשוקתי שיסיר חרון אף וכעס, ואורייתא דקא מרתחא ליה, הלא כל נתיבותיה שלום, שלא יחולל ש"ש בין האומות, וגם רבים מפריצי בני עמינו ינשאו חזון שוא לגהוג קלות בעצמם ותולין באחרים. וה' הבוחן לבבות הוא ישלח שלום ביניהם ואז יהיו כולם שפה אחת ודברים אחדים, ויהיה נוח לשמים ולבריות. המדבר שלום ואמת מחותנו נאמנו כנפשו ומדבר בעדו, אשר הורם והונף לעדת ה' מי מנה לפ"ה דד"א יצ"ו. יום ב' ח' תשרי תקי"ב לפ"ק, לסדר כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו. הקטן אברהם מליסא פ"הוועד ונדב"י דד"א יצ"ו

1 השוה לעיל סעי' תרע"ג.

2 ר"י עמון מעיר לרברים אלו: " — ע"ז ידוע כל הדוים ואין ח"ה גדול מזה, שגדולי הדור כובשים פניהם בקרקע ואומרים שלום שלום, ואין שלום. — "

3 ר' אברהם ר"ח ובנו ר' חיים. 4 ר' אריה ליב. השוה לעיל סעיף תרע"ז, תרע"ד.

5 השוה לעיל סעיף תרפ"ה. 6 נראה שצ"ל: יחדתי. 7 השוה סעיף תרפ"ה.

8 ר' יעקב עמון מוסיף כאן הערת-הסבר: "התנצל על מה שמתארים צד שכנגדי שהשיגו ממנו מבוקשם והודענו לו תוכן מה שכתב אליהם כפי אשר הודיעונו משם להשיב עליו האשם". השוה גם בהערת הקודמת.

ר' יעקב עמדין. תורת הקנאות, דף ס"ד; עדות ביעקב, דף נ"ה. וז"ל הכותרת: "זאת אגרת התשובה מפרנס ד"א על אגרת הנ"ל שעל גבי הכתב" [אגרת שרים, סעיף תרע"ג]. והשוה גם עדות ביעקב, דף י"ז ע"א: "זמורד ד"א הגיעני ג"כ מכתב פיוס והבטחה טובה כבר נדפס בסוף ספר תורת הקנאות".

תרפ"ו. פרנס ועד ד"א ר' אברהם בר' יוסקא שלח ביום ט' תשרי תקי"ב אגרת מליסא אל פרנסי ג"ק אה"ו ואל הרב האב"ד ר' יהונתן אייבשיץ ובה הודיע להם, שמכתבו של ר' יהונתן, וביחוד הספטים המצורפים של דברי תורתו הנעלים¹, עוררו קורת-רוח יתרה בין כל הרבנים הגאונים שנוכחו באספה הקטנה שהיתה מקרוב בק"ק קוסטנצין², וכל אחד ביקש העתקה מהם וכו'. אכן נתקבלו מכתבים אחדים שבהם דרשו להשפיל את כבודו, אך מי יצא כנגד איש חסיד השוקר על דבר אלהים ותורתו כמוהו. על כן הוסכם שכל היהודים בכל אתר ואתר השומעים בקול ד"א לא יגעו בכבודו אף כמלוא נימה כל הימים אשר השם ברחמיו יתן לו את החיים ויארץ שבותיו ו"כל ימי חיי אשא נפשי לרומם את כבודו ולהשם את אויביו המבקשים לחללו".

לזין, NM, חוב' ג', ע' 31-32; מתוך ארכיון המדינה בהמבורג. לפנינו תמצית האגרת, כפי שנוסחה בלשון הגרמנית ע"י אייבשיץ או בי"כ והוגשה לשלטונות בדניה, ונראה שהושמטו בה דברים בלתי רצויים לו; ראה לכך שלא הביא את האגרת בספרו "לוחת עדות". ע"י גוף הנוסח הגרמני במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר וכן אגרתו של פרנס הועד אל עמדין, שנכתבה יום לפני כן, סעיף תרפ"ה לעיל. השוה כמו"כ גרונוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 107.

תרפ"ו. "שלום — מהור"ר חיים³ גר"ו.

— ובצאת אמ"ו הכאון תר"ו⁴ מפה צווי לכתוב לרפ"מ הגאון תר"ו אשר עשה כפי פקודתו הרמה לשחר פני הק' ונגיד ר' יוזפא דרעזין⁵, פאקטאר של המלך פולין יר"ה, להשתדל מן מניסטר ברי"ל⁶ כתב מליצה לאדון הגזבר יר"ה⁷ לבל יהיה נגד רצון ודעת רפ"מ הגאון תר"ו ואביו נגיד נגידים הרב המאה"ג תר"ו. ותשובת הק' ר' יוזפא הנ"ל שכבר עשה שנשלח הוא כ"י בהמלצה לאדון גזבר יר"ה היותו אוהבו ומכירו, וגם ישתדל מהאדון מניסטר הנ"ל בכל אופן כאשר יראה רפ"מ הכאון תר"ו כתב מנגיד אחד מפה הק' ר' זלמן וואלך⁸ על ניר קטן⁹ מ"ש

1 ספר הסניגוריה שלו "לוחת עדות" הופיע אך בשנת תקט"ו. הכוונה, כפי הנראה, לדברים שבכתב, אולי מירוש הקמיעות. ואולי נדפס קונטרס אחד מתוך ס' לוחת עדות גם לפני כן.

2 בשלהי שנת תקי"א. השוה לעיל סעי' תרע"ז, תר"פ. 3 ר' חיים בר' אברהם ר"ח מלובלין.

4 כך מעתיק עמדין את המלים "הגאון", "גר"ו", מתוך האגרת של ר' נטע אייבשיץ. תר"ו הוא ר"ת: תפח רוחו ונשמתו.

5 מחותנו של ר' וולף ווירטהיים מווינא. בשנת תק"ה השתדל להניע את מלך פולין לפעול נגד גירוש היהודים מפראג. ע' ליעבס, Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Cechoslovakischen Republik, כרך ד', ע' 402, 420.

6 Heinrich von Brühl (1700—1763). ע' Polski Słownik Biograficzny, כרך ג', ע' 16—18. על זיקתו לעניינים יהודיים השוה בלבן, HŻK, II, 304; ברסון, Dyplomatarysz, 308; Perecety i Nadpisy, כרך ג', § 2073; יאהרבוך הנ"ל, ע' 429.

7 שר-האוצר של מלכות פולין שדלניצקי: השוה מפתח.

8 השוה דוקס, חכמי אה"ו, 84; ועיין על משפחת Wallich (Wallach) באה"ו גם גרונוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 21, 39, 45, 48, 53, 60, 84, 99, 101, 104, 112, 113, 115, 191, 192, 196, 201, 203, 227; פריידנטל, Leipziger Messgäste, 126, 127, 129, 132, 133.

9 לירי ר"י עמדין נפל רק קטע מן "הניר קטן" ("והיה מונח בתוכו מר' זלמן וואליך אך היה רק מחותך

לפה כנדון, והוא עם הנ"ל הק' ר"י בצותא חדא. וביום אתמול הגיענו כתב מברונשוויק מאמ"ו אבי הכאון תר"ו איך שבאו הק' ר' זלמן הנ"ל ופ"ו הק' ר' דוד רינטאל¹ אליו בחזירתם מלייפשיק ואמרו שהמה ראו האגרת שכתב אדון מניסטר בריל לאדון גיזבר יר"ה לטובת רפ"מ הגאון תר"ו ולכל משפחתו הרמה. וכך היה הק' ר"י הנ"ל אומר: אם יש להכאון אב"ד דק"ק לובלין תר"ו לדבר עבורו אל המלך או לשרים יר"ה, אפילו בשאר עסקים, לא אמנע מלהשתדל להם כפי יכולתי. בכל אופן ובלתי ספק ישנו בידם העתק מאגרת מניסטר הנ"ל לא אמנע מלשלחו ליד רפ"מ הכאון תר"ו². וביום אתמול הגיעני כתבו הרמה מן כ"ח לחודש העבר וקמחי אני לפתוח ומצאתי שאהבה נפשי, ראיתי כי ת"ל שלום באהלו אהל בל ישע³ ובקראי אחוזני פלצות איך עלה על דעתו היפה שיהיה לב אמ"ו הנ"ל תר"ו פג להאמין מכתב קדשו, כי ידעתי בשם טוב לרב חכמתו ויראתו הקודמת לבל ישקר ח"ו. אך כזה היה בקשת אמ"ו ואבי הכאון תר"ו להיות הדבר הרע הזה שעשו אנשים החוטאים האלה בנפשותם לילך בפלילים לבטל חרמם של ישראל ע"י שררה ולגלות מסתורין של ישראל גלוי לכל למען יכלמו ממעשיהם וכל הרואה יכירו וידעו כי לא לאמונה גברו ויהי בידו כתוב וחתום לכסות פנים. ובפרטות כעת אשר ישנו ביד הרב החובל דאמשטרדם⁴ כתב מרב בעריש רב משיכנווציא⁵ אשר יכונה עצמו נאמן דר"א כמו ששלח אמ"ו אבי ה"ג תר"ו זה עשרה ימים העתק מכתב לרפ"מ הכאון תר"ו⁶, ובכל יום ויום המה מוסיפים הכל בו ושלחו אותו בכל הגולה. ולזאת בקשתנו ג"כ לשלוח לדיננו החרמות שעשה בר"ה ובי"כ חדשים וגם ישינים מקהלתו המפוארה ומכל ערי הגליל שלו. כ"א מדור בפני עצמו רשום בכתב אמת למען ידעו העם. —

הק' נתן נטע בהגאון מהור"ר יונתן תר"ו אייבשיץ⁷

— לכבוד אמ"ו אביו הרב מחותני המאה"ג נגד נגידים⁸ גביר הגבירים שר השרים הק' פה"ו תר"ו⁹ ושלוש יסק¹⁰ רב באם אוכל לעשות דבר העולה על מזבחו לרצון כי שומע עבדו. והנה טרם אכלה לדבר ובא קול השמועה בכתבים שונים מנגידים וחורי ארץ מס"פ דמייין וממנהיים מכולם בסגנון אחד איך שהרב דק"ק פ"פ, שעבר כאשר הלך למסעיו מוורמיו

מהאגרת והשורה מתחלת כזה"ל: "מעלון ששלח לי כתבים ר' יוסף דרעזין גם העתקות ולא קבלתי מאומה דיוש בריכטה שדברתי עם הק' ר' יוסף הנ"ל השכם והערב לדבר עם האדון גראף פרייל יר"ה עו שמוכרח לדבר באריכות ועשה פעולה שלימה שיכתוב השררה הנ"ל להשררה מפאצנערבער [פאדסקארבי" שריהאזר] ע"צ היותר טוב, שיהי בעזרת אמ"ו הגאון אב"ד וכו' לטובה. וביום ד' הסמוך אשלח העתק מכתב גראף הנ"ל מפני טרדות היריד אי אפשר לדבר נכבדות. כ"ד שלמה זלמן וואליך". עי' עדות ביעקב, דף ס' [פ' ע"א].

1 בר' יצחק, עי' דוקעס, חכמי אה"ו, 81; והשוה על משפחתו באה"ו גם גרונוולד, שם, ע' 40, 190, 198, 204, 205, 227; פרוידנטל, שם, 131.

2 ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ס' [פ' ע"ב, מעיר לכך: "ומש"ע מהשתדלות יוסף דרעזין לטובת ר' חיים לובלין זה קרוב להאמין".

3 ודאי צ"ל: "בל יצען", ועמדין החליף את האותיות בכוונה. השוה לעיל ע' 368, הערה 4.

4 ר' אריה לייב, השוה מפתח. 5 ר' יששכר בעריש, השוה מפתח.

6 ר"י עמדין, שם, מעיר לכך: "אח"ז קובל על הרב משעכנווצי על הנעשה לנגדו בוועד ד"א שדברי א"ג הה"ג דאמשטרדם נשמעו ועשו פרי טוב שם" וכו'.

7 על מקומו בפולמוס עמדין-אייבשיץ השוה ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף מ"ב ע"א, מ"ד ע"א, נ"ט [ע"ט] ע"א — ס' [פ]; התאבקות, כ"ד ע"ב; מגלת ספר, 201, 204; ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף נ"ו ע"ב.

8 צ"ל: "נגיד", ועמדין שיבש בכוונה. 9 ר' אברהם ר"ח, השוה מפתח. 10 אולי צ"ל: ישע.

למנהיים והיה בשמחה ובטוב לב, מתה עליו אשתו השניה הרבנית ז"ל בפתע פתאום במיתה חסומה בבית הכסא ר"ל יום ב' ער"ח חשון¹. —

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ג"ט [ע"ט]. התאריך חסר, אך מכיון שנוכח בו דבר מותו של אשת ר' יעקב יושע כדבר שקרה רק לפני ימים אחדים, ברי שהמכתב נכתב כמה ימים אחר ר"ח חשון תקי"ב. מן הראוי לציין שגרונדוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 109, הע' 4, מזכיר על סמך חומר ארכיוני, מכתב של ר' נתן אייבשיץ אל ר' חיים מלובלין מיום 29 באוקטובר 1751 (= ל' תשרי תקי"ב).

תרפח. שרי אלפי ושרי מאות, לדורם למגן ולמחסה ולאות, ה' יגן עליה' כצפרי' עפות, מפליאי' לעשות פלאי פלאות, המה הגבורי' אנשי שם מעול' ראשי קציני נגידי' המפורסמי' באי הים ובקצוי ארץ, נדיבי עם העומדי' על פקודות בני ישראל ושרי צבאות עדת הקדש לתורה ולתעודה, חכמי חידה, עיני העדה, מנהלי קיבוץ הנבחר והמאושר הקהל אשכנזי' שבעיר זאם בישראל רבתי בדעות אמשטרד' יע"א ה' שלו' להם ושלו' לעוזרם.

בחפשי אמתחת העיתות עת מלחמה אשר עמודי שמי' ירופפו והארץ רועשו המה האיתני' מוסדי הארץ גאוני וחכמי הזמן שבמדינות אשכנז, ה' אלו ואלו בצפצוף מצפצפי' ובקריאה מקדישי' שואלי' ודורשי' אי' מקום כבודם ולארץ מכל הארצות הופרשה אשר משם יפרד והי' לארבעה ראשי' המה כבוד רבני' גאוני' ונגידי' רוזני דד' ארצות שבמדינות פולין שמה כל עץ נחמד למראה וטוב רואי ועץ הדעת בתוך הגן וכרם חמד בית ישראל הנטוע נטיעה משובחת ולא כרם קרחת, כי משם ישאבון מי מנוחות, ומשקל שקלי מהם במאזני שכל ומיהב יהיבי להם באמירה נעימה בטוב טעם ודעת לכל אחד ואחד מדור לפי כבוד וחלילה לנו להיותינו נבהלי' כי אם במשפט ובמשרי' וכאשר עיניה' לנוכח [יביטון] מילות שונות אשר בכתובי' ביד כבוד אדמ"ו הגאון המפורס' חכם הכולל שורש גזע יחסינו הוא מאור עיני הגולה אב"ד ור"מ דקהלת² ה' יאריך ימיו על ממלכתו הלא און מילין יבחן וככה עיכובא מכבוד גאוני ורבנן ורוזני נגידי ד' ארצות להשיב לכל גאוני וחכמי הזמן ואנכי תכנתי העומד בראש וצופה נתן ה' לעדת ה' לייסד יסוד מחקקי' ושרשי הכתב במחוגה אלקית ויסודי האמת והשלו'. אך בשמעני קול צעדה בראש הבכאי' בכי הרבה וקינה והגה ונהי' המהגי' והמצפצפי' וקראו בקול גדול קרואים והולכי' לטומאם, לטמא את מקדש הקודש בבטוי שפתי' אך להרע ובשמיעת קול חיבור עצבי' אשר חיברו תלמידיו של ה"ה הגאון מהמבורג³ חזון שוא ומקסם חלק לצודד נפשות טהורות בכזב' שומעי כזב כמעט שמוני' אנשי', חלושים כנשים, באש קלון ותקלה חקוקים במשך חגורי אזור

1 שנת תקי"ב. ע"י צינץ, עטרת יהושע, 19, והשוה גם עדות ביעקב, דף ס"א [פ"א] ע"ב.

2 ר' אריה ליב.

3 השוה "שמות החצופים עזי פנים שבדור שכתבו אגרת מרד להגאב"ד דאמשטרדם" וכו' בס' עדות ביעקב, דף ס"ד [פ"ד] ע"א, ועיי"ש גם דף ס' ע"ב; פתח עינים, דף ז' ע"ב.

במתניה' סרוחי טבולים בראשיה' מראה שלישי' כולם, המה כת דוברי נבלה וכולם חנף ומרע מארץ לא מטהרה מדינת מעה רי'ן, אשר לקחו לעצמם להוציא לעז על אותו צדיק המה בישין ופסטיא בישין, הדוברי' על צדיק עתק הוא כבוד אדמו' הגאון מופת דורינו אב"ד ור"מ דקהילת' דברי' שאינם כדאי' לשומע' לחלל שרי קודש, הוי על הנבלי' אשר הלכו אחר רוחם ולבלתי ראו או שמעו כשועלי' בחרבות. אין זה כי אם אסטטית הלא מחזה שוא ומקסם כזב ידברו, כי בסוד עמינו רוזני ורבני דר' ארצות במדינותינו לא הי' ובכתב בית ישראל לא כתבו ואל אדמת ישראל לא באו ועתה מדברי' אשדודיות ועמוניות ולא יהודית הארורי' האלה. הלא אנכי הרואה וה' שמני לנגיד ולרועה ישראל והייתי בהתוועדות קודש ק"ק יערסלב¹, הנעשה הדבר ואנכי לא ידעתי? וכבוד הגאון אב"ד ור"מ דקהילת' הי' בתור האדם ומעלה, כסאו הי' מעל לשרי' וגאוני הזמן להיותו יושב ראשון במלאכות סגל חבורה חיבור ניצוק והי' לתפארת עמינו ועדיין זיו כבודו שואף וזורח על מדינותינו ועל הכלל כולו והאיך יעלו שועלי' ויפרצו בחומת אבני נזר המתנוססי' ומסולאי' מפז לשפוך בראש כל חוצות לקנאות להגאון במחנה העברי' כעד' קרח וסיעתו מן הבלועי' לבלע את הקודש ומן השרופי' לשרוף ולכוות באש גחלתו? כי מי שלח ידו במשיח ה' איש כמוהו ונקמה? לא ינקה לשאינו שבי' מדרכ' הרעה והאנשי' החטאי' האלה המה בשפה אחת דוברי' אחדי' לנסוע מקדמונו של עולם לעשות להם שם וזה החילם לעשות ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות, אך ברצות ה' דרכי אראה לבלל שפתם שלא ישמע איש שפת רעהו, לשלוח מגל וכאשר יפול העומר אחר הקוצר כן יפלו בני עולה הלוכשי' שריוני שקר וחתולתם חתולי כזב ומדיה' כמידתם מידת שוא ושקר הנאמרי' בדיבור אחד. העל אלה לא תתנקם נפשי אשר בקשו להטעות חכמי הדור? ואנכי הצצתי ונרתעתי ונפלתי לאחורי, עתידין ליתן את הדין ביו' הקהל והאספה אשר יאסף על פני כל הארצות להכחידם בחרמות ונידויי' להוציא' מכלל הגולה ולתקן תיקון שלא יהי' מקבלין אלא מהמכירי' אביהן של ישראל והמה ימתחו על העמוד ההוא העמוד הימני והיכיני אשר בית ישראל נשען עליו. ולולי אשר הסכן לא הסכנתי בהן לעשות משפט כתוב לבדי, וכאשר יש ויש ת"ל כח ואומץ, ידי לא אסורות להריע ולהצריח לבזות את הפושעי' והמורדי', אך בזאת יכופר עונם יוכתב סרחונם בעת אסיפת כלל דר"א יצ"ו. ועתה ברוכי' אתם לה', עשו חסד עם אדוניכ' הוא הגאון המפורס' אב"ד ור"מ דקהילתכ', אל יהי' דמי לכם ואל תחשו, תנו כבוד לה' ולישראל הרימו קול, הלא גבורי כח כולכ', חגרו חרב הקנאה ולבשו בגדי נקם, תזכרו יקר מחצבתו ממחצב סנפירין ולמחי' שלח אותו אלקי' על הארץ ויתפלש באפר אופיר הנראה בעליל שמש וירח יעמודו זבולה לעשות דין ומשפט. וכי מהם ירד איש אלקי' עשר ירידו? וכי יאמרו רדה? הלא הן הן המעלות בחומר הקודש לשום אותו בארץ

1 התוועדות זו בירוסלב, שנתיימה כנראה בשנת תקי"א או בראשית תקי"ב, אינה ידועה לנו ממקורות אחרים.

תהלות. זאת תהי' פעולות שוטני מאת ה' והדוברי' רעה על נפש צדיק לפרס' קלונם ואינהו מהת' ואני וסיעות מרחמוהי מהכא בעת אסיפה. כי מי יחוש חוץ ממני אשר עיני כל ישראל נשואות עלי, והדבקי' בה' ובתורתו יגדלו שמו תפארתו לנצח ולהנחילו כסא הכבוד אשר תלוי בו וביתד בית אבותיו ובית חמיו קדושי' אשר בארץ המה וחסד ואמת לדורשי טוב. כנפש אוה' הדורש שלומם לנצח וראש משמרתי משמרת עבודת קהילתם ועדת ה' אשר בקרבם ה'. אשר חנן אותי ובירך אותי לעמוד ולשרת לעדת ה' אלה לחיים כל ואשר הורם והונף לעדת מי מנה לפ"ה וועד דד"א יצ"ו אשר במדינות פולין יע"א והיושב בתוך עדת ישורון ק"ק ליסא יע"א, לסדר אברך את ה' אשר הנחני בדרך אמת. יום ד' כ"ב מרחשון תקי"ב לפ"ק.

נאם הקטן אברהם מליסא פ"ה וועד ונדב"י דד"א יצ"ו

ר"י עמנו, שפת אמת ולשון זהרית, סוף הספר. וז"ל הכותרת: "העתק מכתב של הרב המופלא הקצין הנגיד פרנס דדיא להאלופ"י פרנס"י ומנהיג"י דק"ק אמסטרד"ם."

תרפ"ט. בהתוועדתינו כאן האיר ה' לנו ממזרח צדק אחד קדוש מדבר, בבינתו נץ יאבר, כל קבל די רוח אלקים ב"י לא לזרות ולא להבר, כי אם בשקידות וחריפות יתגבר, הרתיח כסיר מצולת הפוסקים קדמונים ראשונים ואחרונים בשאלות ותשובות ידידי אשר שם צי אדיר לא עבר, ה"ה הרב המאור הגדול המופלג החריף המפורסם, מופת הדור, החכם השלם בכל דבר, מכירים היינו אותו לשעבר ועכשיו ביותר גאה וגאון ונכבדות בו ידובר, נ"י ע"ה פ"ה כבוד שמו מוהר"ר אברהם כהן לאל עליון אב"ד דק"ק טרלא ונאמן ב"י דד"א יצ"ו בהרבני המופלא ה"ה מוהר"ר יצחק כ"ץ מק"ק זאמושט, כהן וחורו חרוזים, גאון עליזים, לא אנס ליה כל רוים, ישוטטו כל דורש בהשו"ת אשר חיבר, אין מעלה אשר לא שגבה בהסדר אשר סידר, ובצחות הלשון תבוס נופת צוף ובתכלית היופי וגוי והוד והידר. כעת הובא לפנינו רק הקדמה עם שני שאלות ותשובות על הדינים השכיחים והמצוי' האשה שנשתטתה והאווזים אשר עם שחורי חרטומים², כל הדברים יגעים ותשבע עין מראות, ותמלא אוזן משמוע בהפוסקים, כמה כרכורים כרכרו הקדמונים, וכמה יגיעות יגעו האחרונים, ועד כדון

1 שו"ת בית אברהם, דף ד'-ס"ו, בשם הכולל "גט כשר".

2 שם, דף ס"ז-פ"ד, בשם הכולל "משפט שלום". המחבר פותח את התשובה בדברים אלו: "חדשים מקרוב קמו חכמים תרומים לדבר השם לאסור אסר על נפשותינו אווזות שראש חרטומן שחור דאמרי רבנן דקמו עלה דמלתא שעבורן מן הטמא, שאמותיהן של אלו הן מזדווגות לעוף המים טמא הידוע (וקצת אמרו שמזדווגות לעוף טמא המביאין מאיגדיאה ואינו מצוי בינינו והן בחצרות השרים) והגולד מזה נולד בחרטום שחור ונתפשט הדבר לאסור עד שהוכרו אסורן במקלות בבתי כנסיות בקהלות גדולות. ונמשך עוד עד שנשאל מלפני רבנים גדולי' במקום הועד בק"ק קאסנאטין על אווזות ילידי בית ישראל וגם אמן היתה מילדי ביתו ונתגלה בביתו, במקום שאין אותו העוף טמא מצוי ולא נראה שם. וגולדו לו קצת האווזות בחרטום שחור והשיבו קצת שמכל מקום יש לחוש שנתעברה האם מאוז שחרטומו שחור, שהוא טמא לפי שעבורו מן הטמא ונשאלתי גם אני בהוראה זו" וכו'. הוא פוסק ש"אין לנו מקום לאסור האוז בשחרות החוטם".

לית הלכה מרווחת בישראל, הללו אוסרים והללו מתירין, וכמה טרח טריח כבוד הרב ה"ה הנ"ל והוציא לאור את הפסק הלכה ברור וצלול כשחר פרוס, חזורין דדהב בגו דיסקס דכסף, דבר על בוריו בחריפות ובקיאיות, סיני ועוקר הרים, וכל הלומדים מופלגי התורה וה"ה כבוד הרבנים גדולי ישראל גדולי חקרי לב אשר פקחא עיוני' הוו בהשו"ת ההם כלם מפליגים עלת תהלות שבח וקלום של כבוד הרב ה"ה הנ"ל, ולנוגה ברק חניתו יתהלכון ואומרים הדין רפש מדבית אבותיו גאוני' ארץ קדושי עליון מרביצי תורה, והש"י ב"ה מתפאר לפנייהם ראו ברי' שבראתי בעולמי ההולך בעקבות אבותיו הק' והוגה בתורה לילה כיום ומברר ומלבן את ההלכה על תלה. ועתה אחרי הודיע אלקים לנו את אלה אחזנו בו ולא רפינו, כי מחמת גודל ענותנותו מתרשל להדפיס, כי היכי דלא ליהוי כיוהרא, בכך אצנו עליו ואמרנו עד מתי תתחמקין, רוצי רוצי השיטה כו' ניחא לכל הני רבוותא קמאי ובתראי שיצאו הדינים לאמתם וחק ומשפט א' יהי', לומר הכי נקטינן וכן מורין ולא יהי' עוד אגודות כו', ע"כ עוררנו אותו שיחיש וימהר להדפיס השו"ת הנ"ל עם השארי שו"ת אשר חיבר, ודאי כלן ישרים ונכוחים לזכות את הרבים. וחזקתו בדוק נהירין לי' שבילי דגה"ר דיע"ה ובינה בנגלות ונסתרות, כחם צח עלי אורות, והאל הקורא מראש את הדורות, ישלח משיח צדקנו ויביאו העמים את ב"י מנחה לה' בצבים וכרכרות, ויבנה ב"מ ותפארתנו באבני שישא ומרמרות, וכל הלשכות ועזרות.

כ"ד הרבנים המאורות הגדולים רבני ומנהיגי דד"א בראשם הרב ה"ה הנגיד אביר הרועים פ"ה דד"א יצ"ו פ"ק קאסטאנטיין, היום יום ד' ט"ו מנחם תקי"ב לפ"ק. הק' אברהם מליסא פהו"ע ונאב"י דד"א יצ"ו

הק' ישכר בערש בהרב המנוח מו' יושע סג"ל החו' בק"ק טשעכנאווי ונאב"י דד"א הק' ארי' ליב בהרב המאור הגדול מוה"ר שמואל החו' בק"ק קרעמניץ והגליל נאב"י דד"א יצ"ו²

הק' שאול בהמנוח הרכ המאוה"ג מו' יעקב זצ"ל החו' ק"ק לאדמיר והגליל ונאב"י דד"א יצ"ו הק' יוסף בהרב המנוח המפורסם מו' יחזקאל סג"ל לנדא³ הק' נתן בהגאון מו' יעקב יושע נ"י החו' בק"ק דאבראמיל⁴

1 גם במקור פולני נזכרה ישיבת הועד בס"ו באב תקי"ב. עי' שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 35; ולא פירש בשם המקור שהיה לפניו.

2 נראה שהוא "הרב ר"ל נאמן דד"א" הנמנה בס' תורת הקנאות לר"י עמדין, דף ס"ד ע"א, עם "אנשי חיל ראשי אלפי ישראל" המסכימים "לגדע האשרה מלובלין". השה גם לעיל ע' 334, הע' 3.

3 בנו של ר' יחזקאל סג"ל לנדא פרנס הגליל קראקא (השה מפתח) ואין להחליפו עם ר' יוסף חתנו של ר' יחזקאל לנדא בעל ה"גודע ביהודה". בשנות תע"ו-תקט"ז היה אב"ד בקלויז אפטא. הורוויץ, MGWJ 1930, ע' 12, חולק על הדעה המקובלת שהיה גם אב"ד דק"ק זאלקווא ובראד ואמנם בס' תולדות היהודים בבראד (DŻB) מאת וורם לא נזכר שמו לא בין רבני הק"ק ולא בין רבני הקלויז.

4 בנו בכורו של "פני יהושע". מחבר ס' שארית נתן, דרוש, וורשה תרנ"ו. נפ' בדאבראמיל בשנת תקכ"ב. עי' צינץ, עטרת יהושע, בילגורי תרצ"ו, ע' 29-30; הורוויץ, כתבי הנאונים, 69-70.

שרית בית אברהם, מאת ר' אברהם בר' יצחק הכהן, ברלין תקי"ג. וז"ל הכותרת: 'הסכמת הרבנים המאורות הגדולים המפורסמים גדולי הדור נאבי ד"א יצ"ר'.

תרצ. על-פי החלטת מנהיגי ד"א בהתועדות קאסטנטיין ב-3 באבגוסט 1752 (= כ"ג אב תקי"ב) צורפו הישובים סוכא-וואלא, בראמיה, זביליטוב וכו' לק"ק ראדזין ונתחייבו לשלם לה את מסייהם.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 96; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Acta Tribunalia Radomiensia, משנת 1754, ע' 104. — החלטת הועד אושרה ע"י שר-האוצר שדלניצקי בקאסטנטיין ביום 19 ביאנואר 1753 (= י"ד שבט תקי"ג) ובירוסלב ביום 22 ביוני 1753 (כ' סיון תקי"ג). — ע"י גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תרצא. בהתועדות ד"א בשנת 1752 (קאסטנטיין תקי"ב?) החלט בנוכחות שר-האוצר, שק"ק הארחוב חייבת לשלם מדי שנה בשנה לגליל וואלין 2,000 פל' מס הגלגולת.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 96; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, ע' 571–572.

תרצב. "ב"ה יום א' 2 ו'ך מנחם יבש"ר לפ"ק.

ארי' שבחבורה 3 וכו'. — כבר מלתי אמורה, אמירה של חיבה חיבת הקודש, להכשיר ולטהר את עצמי מידי נבלה אשר נעשה בישראל בכמה קמיעות — וכבר יצא כתב מרזונים דמדינות ליטא יצ"ו ושם לא נאמר כ"א ששום אחד לא יוציא לעז על האב"ד דק"ק המבורג⁵, אחר שאין אנו יודעים שום בירר עליו וגם אנכי הכנסתי את ראשי בזה ובאתי על החתום⁶. — ראיתי להיות ת"ל אדון בדבר הזה אחר שהגאון אב"ד דק"ק פינסק⁷ מנע את עצמו מדבר זה⁸, ויגעתי ועמלתי כדי לשמור את כבוד הכית בית יעקב ה"ה כבוד גיסו ובד"ו הגאון הגדול

1 מלשון התעודה, המקוטעת בחלקה, אין ללמוד בבירור אם האישור השני הוא של הועד או של שר-האוצר, אולם נראה שיש לתפוש לשון אחרון וראיה לדבר — ב-22 ביוני 1753 לא התקיימה, עד כמה שידוע לנו, בירוסלב ישיבת הועד. השוה להלן שנת תקי"ג.

2 צ"ל: יום ב'. והשוה גם להלן ע' 375, הערה 8. 3 כלומר, ר' אריה לייב אב"ד דק"ק אמסטרדם. 4 גוף הכתב, מיום ה' כסלו תקי"ב, הובא בס' לוחת עדות, דף ל"ז-ל"ח, והעתק משם בספרי תוספות ומלואים לפנקס מדינת ליטא, סעיף פ"ג, בתוספת שנויי נוסח לפי ס' גחלי אש מאת ר' יוסף פרעגרי. האגרת נזכרה ע"י ר"י עמדין גם בס' שבירת לוחות האון, דף מ"ה: "וכן מ"ש מועד מיר שבמדינות ליטא הוא כענין מ"ש ק"ק ווילנא להשקט הריב במדינתם מלבד מחמת שנפוצו שם מתלמידים בורים ששמשו בטומאה ועם זה מלא ידם המין במתנות כסף כמ"ש משם".

5 ר' יהונתן אייבשיץ. 6 חתימתו היא הראשונה.

7 ר' ישראל בר' אברהם. לפי אייזנשטדט-וינער, דע"ק, ע' 64, היה קודם אב"ד דק"ק בריסק ונראה, שטעו והחליפוהו בר' ישראל איסר בר' משה. ע"י עיר תהלה, 29, 158, 162. השוה כמו כן: פמ"ל ותוספות ומלואים. לפמ"ל במפתחות, ה"פלט", שנה א' (תרס"א), ע' 703; וינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, 57. 8 הוא לא חתם על הכתב שיצא ללמד זכות על אייבשיץ, ובאגרת מיום י"ד מנחם תקי"ג, שהועתקה בס' עדות ביעקב, דף נ"ג [ע"ג], הוא מגנה ומנדה את "אותו האיש אשר מלאו לבו לעשות בזדון ובשואט נפש לחלל שרי קודש, זרע קודש מצבה, ונתן כחו לסטרא אחרא הוא וכל סיעת מרחמוהו". אכן ר' אברהם מאשים אותו באגרת מיום ג' כ"ד סיון תקי"ב ש"באמת הגאון מוהר"ר איסר מק"ק פינסק איסר אסר את ידיו להיות בשב ואל תעשה, אבל אמר בפומבי לפני כל המדינה שאינו רוצה להזדקק בדבר זה, אחר שלא היה לו אג"ש מן הג' מוהר"ר יונתן ולכבוד עצמו דר"ש". ועיי"ש גם באגרת של האב"ד דגליל וויזון.

חכם הכולל מהור"ר יעקב נר"ו יאיר¹. ואני שמעתי שאר"י נוהם וכועס עלי הוא ניהו אדוני מו' מכת, לכן כבר כתבתי מק"ק בריסק באריכות בחודש סיון העבר² להתנצל ולהציל א"ע מידי האר"י וכהיום בגסעי לק"ק בייאלי להדוכס יר"ה³ נתעכבתי פה ק"ק קאסטאנטיין בית וועד לחכמים הרוזנים וקצינים ונגידים והגאונים ומאורים הגדולים דמדינת פולין יצ"ו ומצאתי דאחא לידי את שאהבה נפשי ה"ה כבוד הרב המאה"ג מהור"ר יצחק אב"ד דק"ק בייאלי⁴ ובידו איגרת מכוללת מכלל יופי הכולל לכל הרבנים דחמש הקהלות הראשיות דמדינת ליטא מן כבוד גיסו בד"ו הגאון מהור"ר יעקב הנ"ל⁵ וגם הציע לפני כמה קמיעות ואין לנו שום בריר ממי יצא זאת, — לכן מוחרס ומנודה יהיה לה — כל מי שכיון להכניס את שמו של ש"ץ ימ"ש בתוך הקמיעות. — כ"ד אברהם וכו"ו⁶.

ר' יעקב עמדין, עדות ביעקב, דף נ"א [ע"א]. אותו מכתב, אולם בלי תאריך ובשנויי נוסח קלים שצוינו בהערות השולים, במדה שהם חשובים לעניננו, הועתק באותו הספר גם עמוד אחד קודם, בדף נ' [ע]. כאן ניתנה לאחר האגרת עדות על התנהגותו של אייבשיץ במיץ ולבסוף באו דברי אישור אלה: יכל הנ"ל הועתק את אות מגוף הכתבים הנאמרים באמת. לראיה מהימנא באנו על החתום היום יום ה' י"א מרחשון תקי"ב לפ"ק. נאם אשר בהר"ר אהרן ז"ל, נאם נפתלי הירש בהמנוח מהור"ר יעקב משה זצ"ל⁷, ונא' משה ב"ה יהודא ז"ל. הני תרי, הרבני המופלג מהור"ר משה והתורני מהור"ר נפתלי הירץ יצ"ו, היה אתי עמי בק"ק קאסטאנטיין וידוע להם שעל פי הכרח היה מוכרח אביד ק"ק פינסק ליסע משם על שעה חדא, גלל כן לא הספיק העת וזמן שיכא על החתום⁸. לכאורה יש בתאריך האישור משום סתירה לתאריך המכתב, אולם כדירתו של התאריך הראשון מיישבת את הסתירה: י"א מרחשון תקי"ב אינו חל ביום ה' כי אם ביום השבת ואילו י"א מרחשון תקי"ג חל ביום ה'; פרט השנה בתאריך האישור צריך אפוא תיקון ויש לקרוא תקי"ג במקום תקי"ב.

- 1 אולי השתדל ששמו של ר' יעקב עמדין לא ייוכר בתוך כתב הנדוי.
- 2 השוה גוף האגרת בס' עדות ביעקב, דף נ' [ע'] ע"א.
- 3 חמשת המלים האחרונות חסרות בהעתקת האגרת שב"עדות ביעקב", דף נ' [ע].
- 4 גם באגרת של ר' יצחק מביאלי אל "הרב המה"ג מהור"ר נחמ"י ולמחותני הרב הגאון האמתי מהור"ר העלמן נר"ו לק"ק מיץ" כתוב: — אני מוכרח ליסע לאסיפה דד"א בק"ק קאסטאנטיין וגודל הוצאות שלי הקב"ה ישלם לי". עי' עדות ביעקב, דף ס"ו. אמנם האגרת מחוסרת תאריך אך היות וזכרו בה רבני בריסק "שקבלו שחדים מצד הרב מהור"ר אב"ד מהמבורג" מטתבר שנכתב אחר החרם שהוכרז על מגדיו של אייבשיץ בבריסק ביום הששי לסדר ולפרט ונתנ"ו איש כופר נפשו ולא יהיה בהם נגף לפ"ק = י"ו אדר תקי"ב (לוחת עדות, דף ל"ח); והכותב התכוון להתעדות קאסטאנטיין תקי"ב.
- 5 האגרת לא נשתמרה. והשוה אגרת של ר' יצחק מביאלי אל ועד מדינת ליטא, ב"עדות ביעקב", דף ס"ה-ס"ו.
- 6 בהעתקת האגרת ב"עדות ביעקב", דף נ' [ע], כתוב השם במלואו: "אברהם מבית קצין עלה [עלין בוגן] נר"ו חונה בק"ק סלוצק יצ"ו". — בר' דוד, משנת תק"ד בקירוב אב"ד דק"ק בריסק. עי' עיר תהלה, ע' 30, 157, 223. השוה כמו כן פמ"ל ותוספות ומלואים לפמ"ל במפתחות.
- 7 נראה שהוא ר' נפתלי הירש אשר ר' יצחק מביאליה כותב עליו באגרת יותר מאוחרת אל ר' יעקב עמדין: "הואיל המכ"ז מוכרח לכתת את רגלו למחניכס ויראתו קודם חכמתו אמרתי הני מילי דרבנן דממסרי לשליח לדבר מצוה כו' האלוף התורני הרבני מהור"ר נפתלי הירץ נר"ו שהוא נאמן ביתי ויש לי על מה שאסמך וידמה בעיניו כאלו אני פי המדבר אליו פה אל פה דברים כנים ואמתים". עי' עדות ביעקב, דף ס"ה ע"ב, וכן גם דף ס"ו ע"א.
- 8 ר"י עמדין פרסם בעדות ביעקב, דף מ"ט [ס"ט] ע"ב, את נוסח גילוי-הדעת שר' איסר עמד לחתום עליו וז"ל: "מודעת זאת בכל הארץ לתרע דבי דינא העומדים בפרץ בהיותי בעת אסיפת הרואים דמדינות ליטא בק"ק מיר בחורף העבר ולא רציתי לבא עמהם על החתום על השמועה אשר לא טובה, מה שנתהוה בק"ק המבורג ודעתי היתה לבחור חמשה רבנים מוכתקים וליתן להם רשות לשלוח פתקא דחופנה להרב ח"ה

תרצג. בהתועדות קאסטנטיין תקי"ב נוכח בין שאר הרבנים ר' משלם זלמן אב"ד דק"ק אוסטרא¹.

השוה להלן שנת תקי"ג.

תרצד. "למראה עיני הכהן אשר ראה את הנגע בני אדם הן הן הקמיעות הטמאות והפסילים אשר יצאו מקהלות אה"ו יצ"ו, — וגם אנכי הצעיר נערכתי חצני וכתבתי בארוכה כפי אשר חנן אותי אלהים, — ואולם עתה בעברי בדרך נוכח ה' דרכי — באתי בקצרה, אשר דעתי מסכמת ג"כ להיות סגוף ונמנה לדבר מצוה להחרים ולגדות את הכותב קמיעות הטמאות, ואצ"ל מי שיוסיף פשע מכאן ולהבא לכתוב נוסח הקמיעות. אין חולקים כבוד במקום שיש חילול השם והריסת הדת בכלל. ועוד ידי נטויה להרחיב הדבור בתוכחה מגולה לעין כל עיני העדה הגאונים המובהקים ראשי גולים אריאל². — היום יום ג' י"ט אלול לא יתיצ"ב איש בפניכם לפ"ק. נאם הק' אברהם הכהן מזאמשטש נבי"א דד"א יצ"ו."

ר' יעקב עמדין, עדות ביעקב, דף נ [ע'].

שנת תקי"ג

תרצה. "היום יום ה' 3 י"ט מרחשון לבשר בשור"ה לפ"ק. — לאה"ו הרב הגאון — כמוהר"ר ארי' ליב נר"ו יאיר — ולכבוד גיסו הרב הגאון כמוהר"ר יעקב נר"ו יאיר. אחר"ש הואיל דאיתרחש נסיעה לעיר ברסלא לא⁴ אמרתי דבר זה שלח ביעקב. כל העתקות מה שפעלתי בק"ק קאסטנטיין בקיום ב"ד שלחתי ליד בנו הרבני המופלג המושלם מהור"ר צבי הירש נר"ו⁵, כדי שיבא לידם לנכון. כאשר שבאו כתבים מן חכמי קונסטאנטינפאל שלא להוציא לעז על הרב מוהר"ר להטיל מום בקדשים⁶, וגם נתנו רשות והרמנא להקצין ר' מרדכי יפה מעיר וינא להעתיק הכתבים ולשלחם בכל פינה ומחנה⁷ עמדיתי בקשרי

מוהר"ר אב"ד דק"ק הנ"ל שיבוא לפניהם להתנצל בפירוש הקמיעות אבל דעתי נתבטלה ברוב ובהיום בהיותי סה"ק קאסטנטיין בא לפני הרב המאה"ג מוהר"ר יצחק והראני הקמיעות ופירושם פרשא בעלמא קהוינא, בכך הסכמתי להחרים ולגדות בשמחא ובלטותא דרבנן על האי מאן דכתיב הקמיעות — היום יום ב' ז"ך מנחם תקי"ב. לאחר הכתב הזה באה הערה, כנראה מאת ר' יצחק מביאלה, וז"ל: "אף דלא חתום כמאן דחתום דמי שהבטיח לבא על החתום ועל פי נוסח זאת [—] לסופר לכתוב כנ"ל כתוב דברים הנאמרים באמת כידוע לכל המנהיגים מק"ק פינסק ולהרבני מוהר"ר ברוך מארץ יון ולהדיינים החתומים כאן". חתימת הדיינים חסרה וכן לא נזכר בפירוש שמו של הרב מפינסק ר' ישראל איסר, אולם מתוך הענין וכן מהתאריך יוצא ברור שבו הכתוב מדבר.

1 בנו של החכם צבי, אחיו של ר"י עמדין, ישב על כסא הרבנות באוסטרא ארבעים שנה, משנת תצ"ז ועד פטירתו בשנת תקל"ז. חיבר שו"ת דברי רב משלם, קארעץ תקמ"ג. ע"י מזכרת, 106—110.

2 נראה שכוונתו לאספת ועד ד"א.

3 י"ט מרחשון תקי"ג חל ביום ו' לעולם אין י"ט חשון חל ביום ה'. 4 ה"לא" מיותר.

5 בנו של ר' אריה ליב אב"ד דק"ק אמסטרדם. ישב עם אביו עד פטירתו בשביעי של פסח תקס"ו. ע"י לאנדסהוטש, עטרת צבי, ברלין תרמ"ד; אנ"ש, 40; דע"ק, 113—114; גיסנבוים, 158.

6 גילויי דעות, מיום א' ניסן תקי"ב, נתפרסם ע"י אייבשיץ בספרו "לוחת עדות", דף מ'—מ"א.

7 וז"ל ההורמנא: "הסכמנו ונחנו כח יפה להרב המופל' מר גיהו מוהר"ר מרדכי מרגליות יפה נר"ו חונה מלאך ה' בק"ק ווינא עיר המלוכה להדפיס כתבנו זה ולהגיע טופס א' ליד כל הרבנים יצ"ו. ר' מרדכי יפה

מלחמה עם הכתבים הבאים לידי מן כבוד הרב המה"ג מהור"ר נחמיה מק"ק מיץ¹, שבאו לידי ביום ד' ט"ו מנחם ביומא דשוקא ק"ק ויסאקי ונתתי י"ב ג"ש וחצי מעות פאשט, ונתעכבו יותר מן ג' רבעי שנה. והוכרחתי להראות גי"ה לפני כל רבני גאוני ארץ, וחיבת קודש מכשיר שכמה רבנים לקחו העתיק מכל הקמיעות שלו, ומדבריהם למדנו שאין לו תקנה רק קבורה, שלא יכזה בגחלתו את הרבים. — והנה הקצין מוהר"ר אברהם מלובלין היה שם² כדי לקבל נשיאות להיות פרנס דר"א. בתוך כך באו אליו כתבים שיחזור לביתו, כי כלתה אליו הרעה, שבנו מלובלין נדחה מכבוד הרבנות ומוכרח שלא לילך לבית הכנסת וכבית המרוח³ יתיב ברישא שנתאלמן, ואין רשאין בני⁴ לובלין לכבדו בשום כבוד הנוגע לכבוד הרב, שבעלי חיים נדחין לגמרי, ויאמרו כל בית ישראל כי ה' נלחם לנו ונמנו וגמרו אצל שלחן הסהור לכתוב לכבודו הרמה בבקשה גדולה באם שמוהר"ר יחזור בתשובה מיד תקבלו ממנו ולקרבו. וגם להרב מוהר"ר יי לכתוב לו כזה"ל: מה שעבר עבר ומכאן ולהבא חתיכא דאסורא לכתוב עוד שום קמיע בשמתא ובלטותא דרבנן ולבקש מחילה מן הגאונים אשר פגע בכבודם בדברי גאון ובוז. ובתוך כך נתבלבל הדבר, שהיו טרודים כל הרבנים הנאמנים ומחויבים ליתן קנס להאדון פאצקריבי⁵ על כמה מאות אדומים ע"י מוסרים, וגם שמשים מושכין בשבט סופר מיום⁶ אליו מפני גודל הטרדה המוטל עליהם להמציא מעות על שעה חדא. ומחותני הרב הנגיד מוהר"ר אברהם פרנס דר"א מליסא הבטיח לי בהבטחה נאמנה ואמר לי כזה"ל: כבר יחדתי לכבוד נר"ו אג"ש בדבר הזה⁷ ועוד ידי נטויה לכתוב אליו, אבל הלא ידוע לכ' מעלתו מכל הרפתקאות דעוד עלי ואין דעתי צלולה לכתוב אלא בשפת יתר הכבוד לגברא דכוותיה. ובזאת נאות לנו להחרים אותו ואת בנו ולהדפיסם לפרסם קלוננו ברבים. והבטחתי לו להודיע את כל דברים הנ"ל לכבודו הרמה, וגם הוא יוסיף ידו שנית עם כבוד מחותני הרב המה"ג מהור"ר מרדכי נר"ו אב"ד דק"ק ליסא⁸ שיבוא ג"כ אתו עמו בע"ה. וכמו כן ענו כולם בפה אחד באסיפה שני' בק"ק בראד⁹,

הוא ת"ח ובעל-הון מפורסם. עי' ווכשטיין, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien כרך ב', ס' 917. השוה כמו"כ ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף מ"א ע"א, ס"ו ע"א, ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף ס"ו, מ"א.

1 הכוונה בודאי לחמש הקמיעות שנמצאו במיץ ונדפסו ע"י עמדין כראש ספרו שפת אמת ולשון חזונית. השוה לעיל ע' 348, הע' 2.

2 בקאסטנטיין. 3 בבית אבלות. עי' כתובות, ס"ס ע"א.

4 שתי המלים האחרונות חסרות בס' עדות ביעקב והובאו כאן על סמך הפסקא בתורת הקנאות, דף ס'.

5 Podskarbi, שר-האוצר. שדלניצקי; השוה מפתח.

6 כנראה צ"ל: "אינם". 7 השוה לעיל סעיף תרפ"ה.

8 בר' צבי הירש; השוה מפתח. עמדתו של ר' מרדכי בפולמוס זה לא ברורה. אייבשיץ הסכים, למי דבריו, שר' מרדכי יהיה אחד השופטים בדינו. עי' לוי, GJL, ע' 43, 185-181; ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, הקדמה דף ה' ע"א, מ"ז ע"ב-מ"ח ע"ב (אגרת של ר' מרדכי ובית דינו מיום ו' עש"ק י"ד שבט לסדר ולפרט ה' ילחם לכם ואתם תחרישון לפ"ק; פרט-השנה הוא מוטעה, כי בשנת תק"ז עוד לא פרצה המחלוקת, וצ"ל: ה' ילחם לכם ואתם תחרישון לפ"ק, דהיינו שנת תקי"ג, ואמנם בשנה זו חל י"ד שבט ביום ו'); קשת יהונתן, וורשה תרל"ג, הספד א'; ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ס"ד ע"א; ס' התאבקות, דף פ"ו; בית יהונתן הסופר, דף ה'; מגלת ספר, 180; גרינוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 116.

9 לא פירש אם גם אסיפה זו היא של ועד ארבע ארצות. בדרך כלל נתקיימו בבראד אספות ועד של

שיצאו כלם בקן קולמסא ובקן מגילתא להחרים ולנדות כל מי שכתב הקמיעות. והייתי שמה כחודש ימים כדי לשמור דרך עץ החיים, שלא ישלח ידו ולהרים את ראשו להשיג כתבים להרב מוהר"ר. ועל טוב יזכר שמו של האלוף התורני הרבני מהור"ר ברוך מארץ יון, שהחזיק את ידי בכל מאמצי כח גברא, וכוודאי יעשה רושם כגון דא עבד אינש דינא לנפשיה. ועוד אמרו החכמים הרבנים הנ"ל לשלוח לק"ק המבורג זוגא דרבנן, ואני עמהם, לדבר אתו עמו משפט. האיך יעיו את פניו לנגדי? בהיותי בווינא היה כבוד אדוני אבי מהור"ר מאיר ז"ל נכנס עמו בחדר לפנים מחדר מיוחד כמה שבועות ואמר אליו במופלא ממך אל תדרוש וכו' ואל תתחכם יותר וגו', וקיבל עליו שלא לילך בדרכי אובים וידעונים לזנות אחריהם², כדי לכוף את ראשו כאגמון בדברים שיחזור בתשובה נכונה, וכבוד חכמים בהסתר דבר. אך עיקר חסר מן הספור מי ומי שיתן על הוצאות ובפרסות לעת הזאת שמוכרחים ליתן כמה מאות אדומים על שעה חדא. ועד העת הזאת תנוח דעתכם הרמה על פני לישנא תליתאי וחוט משולש בכתובים בנייר הדבוק בדבק טוב. ואקצר באמרים לאסוף.

הדש"ת בלב תמים כל הימים נאם הק' יצחק החונה בק"ק ביאלא וק"ק סלאוויטש לע"ע.

ר' יעקב עמדין, עדות ביעקב, דף נ"ד [ע"ד] ע"ב. — פסקא מתוך המכתב הזה מובאת גם בתורת הקנאות, דף ס"ו-ס"א, ואחריה באה הערה זו: "כה"ג כתב הה"ג אב"ד דק"ק קראטשין³."

תרצו. "אף שאנכי מן הצנועים המושכי ידיהן מלידת הסכמו" על ספרים, אך אחר שראיתי שהרבנים המאורות הגדולים דמדינ' פולין ואשכנז מפליגי' מגודל חריפותו ובקיאותו של הרב המאה"ג הגאון כמוהר"ר אברהם אב"ד דק"ק סארלי ונאב"י וד"א שחיבר ס' שו"ת בית אברהם, — בכן אף ידי תכון עם המסכימי' להוציא לאור תעלומה. — היו' יו' א' בסו"ב כסליו תקי"ג לפ"ק.

נאו' הק' יצחק זעליג המכונה קרא חו' בק"ק הנובר והמדינה יצ"ו.

שו"ת בית אברהם, ברלין תקי"ג. מהסכמה זו אנו למדים שר' אברהם נבי' דדיא לא היה באותו זמן בפולין. הסכמה כיוצא בזה ניתנה לספר גם יומים לפני כן ע"י הק' יהושע הלוי איש הורוויץ המתגורר בקי"ק יערסלב⁴ מידי עברי פה ק"ק הנ"ל. השוה לעיל ע' 360, הע' 3.

תרצו. "ב"ה ווירמיישא יום ד' ח' אדר שני תקי"ג לפ"ק.

— לכבוד — כש"ת מהור"ר ארי' ליב⁴ נר"ו.

גליל לבוב. השוה גם וורם, DZB, 87, והשוה גם לעיל ע' 356, הערה 4. ואולי הכוונה לאסיפת "הרבנים המאורות הגדולים המפורסמים והרבנים המופלגים היושבים ראשונה במוותבא רבה בבחמ"ד הקלויז" בבראד, שהחרימו באלול תקי"ב את כותב הקמיעות ושאר חיבורים המיוחסים לאייבשיץ. עי' ר"י עמדין, פתח עינים, דף י"ד; אספקלריה המאירה, בסוף ס' התאבקות הוצ' לבוב, דף צ"ה.

1 מהר"ם א"ש. רבו של אייבשיץ. עי' ווכשטיין, Die Grabschriften des alten Judenfriedhofes in Eisenstadt, ע' 47-93.

2 כיוצא בזה מספר ר' יצחק מביאלא גם באגרת אחרת: "שאל נא לימים ראשונים שכבר הרב הגאון המפורסם מוהר"ר מאיר זצ"ל בהיותו בק"ק ווינא בבית הקצין ר' וואלף ווירשהיים — הכניס אותו לחור לפני ולפנים" וכו'. עי' עדות ביעקב, דף ס"ו ע"א, ועיי"ש גם דף ס"ז ע"א; ג"ה [ע"ה] ע"ב.

3 ר' מנחם מנדל בר' משה מרגליות. נפ' תקי"ו. עי' ברגר, MGWJ, 1907, 372; השוה גם ר"י עמדין, עקיצת עקרב, דף י"ד ע"ב; תורת הקנאות, דף ס"ד ע"א.

4 אב"ד דק"ק אמסטרדם. השוה מפתח.

— אמנם לק"ק ליסא עדיין לא כתבתי עד שיודיע לי ר"מ מאיכות ומהות ענין הפרנס הוועד דד"א מהור"ר אברהם מליסא, דלדעתי הא ב[לא] הא לא סגיא. זאת ועוד אחרת דבלא"ה מההכרח להודיעני ענינו של הפ"ו כדי לכתוב אגרת הכולל לפרנסים ומנהיגים דד"א ולכל הרבנים לעוררן בקול גדול הן על גופא דעובדא וביותר על המחזיקים בו כמו האב"ד מלובלין¹ ואביו ודייני קהלתו (ואפשר ביותר על הרב מיאמפלי²). — נאם הצעיר יעקב יושע מקראקא.

ר"י עמדין, פתח עינים, [אלטונא תקט"ז], דף י"ד.

תרצה. "כתב-מודעה להתועדות הכללית בירוסלב.

הרוזן קרול אודרובונז' שדלניצקי שר-האוצר הגדול של המלכות, אביר אות-הכבוד "הנשר הלבן". הגני מודיע לכולם ולכל אחד לחוד, לכל מי שצריך לדעת את זאת, וביחוד לבן-הברית-הישנה הפרנס של יהודי המלכות, כמו כן למנהיגי היהודים במלכות, ליהודי הגלילות, לראשי המדינות, לנאמנים, לשמאים³, לנאמני הגלילות, לקהלות, לבתי-כנסיות ולכל קהל ישראל הנחתים בערים ובעיירות בפולין, — שבהתאם לחוק המדינה על דבר מסי-הגלילות היהודי, המבואר בקונסטיטוציות כל כך רבות ובפרט בהסכם הורשאי משנת 1717⁴; כמו כן בהשתדל[י] להוציא אל הפועל את ההצהרות שהוצאו ופורסמו ע"י הטריבונאלים בראדום, שמסי-הגלילות, השייך כרגיל לאוצר-המלוכה, יועד כהוספה [למעורר] היבערני⁵ וישולם לצבא ללא שום תקלה ובסדר הטוב ביותר; לא פחות מזה בתשומת-לב לתלונות החמורות והתכופות כל כך של רום כבוד מעלתם האדונים בעלי הערים והעיירות על ההכבדה היתרה [של מסים] על יהודי הגלילות, שהעשירים בחוסם על עצמם מטילים על העניים הטלה יתרה מכפי הצודק, ומעמיסים עליהם משאות כבדים מנשוא. מה שגורם מריבות לאוצר-המלוכה ותקלה לצבא. כדי למנוע אפוא את כל אי-הסדר ואי-הנעימות האלה וכן כדי לעשות את רצון כל היהודים בגלילות, אני מגביל בכוח משרתי ועל סמך החוקים והמנהגים הישנים, את המקום, — התלוי במיוחד בפקודתי וברצוני — של הסיים או הוועד היהודי הגדול בעיר ירוסלב ליום ה-20 ביולי שנת 1753 [= י"ח תמוז תקי"ג], כשיבואו הפרנס הראשי עם כל מנהיגי ד"א ושמאי המדינה⁶ — עליהם לגשת, אחרי פתיחת הוועד, קודם כל לקלפי של פרנס חדש ומועמדים לנאמנות או מזכירים של כלל עדת היהודים במלכות, ליישב באופן גמור את הסכסוכים המתהווים בין הקהלות ולעשות צדק ולתת סיפוק לכל הטלות-המסים היתרות, בנשיאת פנים ובתשומת-לב מיוחדים לנשרפים ולמדולדלים, כדי שיהיו מוכשרים בשוכם לאיתנם לשלם מהכנסותיהם ולהציל באופן כזה ולמלא במקרים שכאלה את מקומם; ולכל-לראש לחבר ולערוך כהוגן סעריסא או הערכה צודקת, שתעמוד עד הסיים או הוועד הכללי השני, מכל הערים העיירות, הקהלות והגלילות, מבלי לפסוח אף על אחד. ולא להטיל יותר מדי על שום איש ולא להקל או לחוס על שום איש מתוך ידידות או משוא-פנים. אני מצוה בתוקף לשלוח לאוצר-

1 ר' חיים בר' אברהם. השוה מפתח.

2 ר' יחזקאל הלוי לנדא, בעל ה"נודע ביהודה". הוא לימד זכות על אייבשיץ. עי' קאמעלהאר, מופת הדור, ע' י"א-ט"ו. השוה גם שלום, "קרית ספר", שנה ט"ז, ע' 328; "ציון", שנה ו', ע' 98.

3 יש יסוד גם לתרגום: לבעלי הסכומות.

4 השוה Volumina Legum, VI, 289.

5 מס לצרכי הצבא. השוה קרוין, Wewnętrzne dzieje Polski, כרך III, ע' 132.

6 או: נאמני המדינה.

המלוכה בכל שנה ליום ה-10 בספטמבר, שלשה שבועות לפני מיכאל הקדוש¹, מבלי [לגרום שום] מניעה לצבא, — את החלוקה הכללית ביחד עם החלוקות הפרטיות² לפי ההערכה או הטעריפא הזאת מבלי לשנות את הערים והעיירות. אך היות והתועדויות כאלה אינן יכולות ואינן צריכות להערך ולהתקיים, לפי המנהגים הישנים, בלי קומיסרים הממונים ע"י האוצר, על כן אשלח מצדי לזמן הועד הזה את הקומיסרים שלי בהוראות מיוחדות, בחתי להם כוח ושלטון מלא לא רק ליישר את כל החילוקים וליישב את הסכסוכים בין הצדדים, אלא גם לחקור ולדרוש כהוגן בכל המסים אשר מנהיגי הארצות, המזכירים-הנאמנים, מטילים באופן מיוחד על הקהלות, הערים, העיירות, בשם מס-הגלגולת; ולכתוב ולרשום מהי ההכנסה היוצאת מזה, מבלי להוציא מן הכלל את ההוצאות המוצעות על ידי המנהיגים האלה לגשרפים העניים. לשם זה צריכים כל נאמני הקהלות, המחוזות, הגלילות, מן הראשון ועד האחרון, להופיע בפני הקומיסרים הממונים על ידי ולהביא ולתת להם את חשבונות הגביה, בשבועה שלא לקחו מזה מאומה ולא העלימו, וזה כדי שהאוצר ידע יפה את ההכנסה הקצובה והנכוחה של יהודי פולין ויוכל לתקן דעות שונות ובלתי-בטוחות בדבר מס-הגלגולת היהודי המיליוני³. וברצותי שהדבר יתגשם ויוצא לפועל אני מצוה לכל מנהיגי הארצות והמזכירים הראשיים⁴ בעונש חמור וכאיבוד הנאמנות, ויותר מכולם לרבנים ולראשים, לבל יטעו את השמאים הנ"ל בשידולים ואיומים ולבל ישפיעו עליהם אף בחרמות (אשר אותם אני אוסר ומבטל בכתב זה ומודיע שלא יהא להם ערך), להעלים את האמת והישר, אלא למען ימסור [כל נאמן] חשבונות צודקים אמתיים, כמה משלם או מוציא אותו קהל, עיר, עיירה או גליל שהוא נאמן שם, עפ"י אסיגנציות או עפ"י כתבי-יד [= שטרות] של המנהיגים. ויכתוב איזו עיר הגישה לפי ראות-עיניו דין וחשבון לא צודק, לא כפי שהקהל, העיר או העיירה רגילים לשלם. על כגון זה יחול עונש של בתי-דין-האוצר שלי והוא יבוא על ענשו הצודק. ולמען דעת כל היהודים את כתב-המודעה הזו אני מצוה לשלחו אחד לפרנס, השני למדינת פולין-גדול, השלישי למדינת פולין-קטן, ולפרסמו ולהכריזו בבתי-הכנסיות. ליתר משקל, אמן ובטחון אני חותם בעצם ידי ובהטבעת חותמת-שר-האוצר שלי, בקונסטנטינוב יום הששי במאי שנת 1753 [= ב' אייר תקי"ג].

קרול אודרובנוב' שולניצקי, שר-האוצר הגדול של המלכות.

מ[קום] הח[ותמת]. ס. ו. ו. פלושטשינסקי, לבלר במשרד שר-האוצר של המלכות.

תרצט. "כתב-מינוי לקומיסר.

הנני מודיע לכולם ולכל אחד לחוד, כל מי שצריך לדעת את זאת, ביחוד לפרנס הראשי של יהודי המלכות, כמו כן ליהודים מנהיגי הארצות והגלילות, לנאמנים, לשמאים, ולכל המנהיגים הנאספים בועד הכללי: מאחר שבכתב-המודעה שלי לועד הכללי של בית ישראל דד"א⁵, הונח, שלזמן הועד הזה אמנה ואפקיד קומיסר מטעם האוצר, על כן כדי לקיים את הדבר הזה ולמלא את רצונם של כל אלה אשר ענינים להם עם בית ישראל דד"א, הנני ממנה לקומיסר מטעם האוצר על הועד וההתיעצויות האלה של בית ישראל דד"א את כבוד מעלתו האדון קזימיז' גרנובסקי, מושל המחוז ראדום, אשר יכריז, בבואו למקום ולמועד המוגבל לועד הזה

1 חל ב' 29 בספטמבר. 2 היינו, של כל גליל וגליל לחוד.

3 בציבור הפולני האשימו את הועד שהוא גובה מסים מן היהודים עד מיליון ומעלה בה בשעה שלאוצר-המלוכה אינו משלם אלא 220,000 זהו. עי' קונוטשינסקי, Dyaryusz sejmu r. 1748, ע' 42, 98, 159. שר-האוצר ביקש בהוראה זו לברר ולבטל את ההאשמות האלה.

4 היינו, נאמני ב"י דד"א. 5 השוה לעיל סעיף תרצ"ח.

על שיפוטו, ולאחר ההכרזה יגש לשמיעת כל הטענות, הן המגיעות מצד הציבור לועד כמו גם [אילו] הכאות מצד הועד לציבור, בנוגע לייסוד ההערכה החדשה, כשישבו ראשי המדינה השמאים לערוך אותה. אותו האדון הקומיסר ישים לב להעמיד אנשים במקום הזה שישיגו לבל יתנו לשום איש שאינו שייך להתייעצויות האלה להכנס, אלא רק לשמאים וראשי המדינה היושבים שם, וישגוהו לסלק מן העבודה הזאת כל הפרעה. [הוא] יצוה למנהיגים ולנאמנים הראשיים, שיביאו לפניו את התקנות וההחלטות שתוקנו בועד הכללי בירוסלב בשנת 1739 ושנמסרו אז לידיהם, יקבע אם קיימו את התקנות ההן של הועד, ואם ועד ד"א או גם ועדי הגלילות בערים ובעיירות יתנגדו לכך באילו נקודות וחובות חשובות—על כבוד מעלת הקומיסר להודיע לי על כך כמו גם על ענינים אחרים, שידמו לו קשים מדי להחלטה. לבסוף אני מטיל על האדון הקומיסר שישמע בעיון ובתשומת-לב ל[טענות] המקופחים והמסובלים יתר-על-המדה במס-הגלילות, למען יינתן מצד הועד סיפוק לכל אלה בהתועדות דהאידינא, ולבל תהיינה להבא הטלות יתרות כאלה על שום עיר, עיירה וגליל, אלא יחלקו את מס-הגלילות הזה בצדק על הקהלות, הערים, העיירות והגלילות לפי הערכה חדשה, וישלמו לצבא של פולין נגד אסיגנציות שלי מאוצר-ה"קווארטא"² בלי מניעה לפי הזמן שנקבע בחוק; כן פקודתי בתוקף, וליתר אמון, משקל ובטחון אני חותם על כתב-המודעה הזו בעצם ידי ובהטבעת חותמת-שר-האוצר שלי. היה הדבר בקונסטנטינוב יום ה'8 ביולי בשנת 1753 [=ו' תמוז תקי"ג].

הרוזן קרול אודרובונז' שדלניצקי, ש[ר-האוצר] הג[דול של] המ[לכות].

[מקום] הח[ותמת]. ס. ו. פלושטשינסקי, לבלר במשרד האוצר של המלכות.

תש. "דחית ההתועדות היהודית בירוסלב.

קזימיז' גרנובסקי מגרנוב, מושל המחוז ראדום, מפקד גדוד התותחנים המלכותי, אביר אות-הכבוד B. R. Marid de Monte Carmelo ac Sancto Iazari Hierosolamitani, ממונה מטעם אוצר-המלוכה לקומיסר על הועד בירוסלב.

הנני מודיע לכולם ולכל אחד לחוד, כל הצריך לדעת את זאת, ובפרט לבן-הברית-הישנה אברהם [בן] יוסף מליסא פרנס יהודי המלכות, וגם למנהיגים היהודים במלכות, ליהודי הגלילות, למנהיגי הגלילות, לנאמנים, לשמאים, לנאמני הגלילות, לקהלות, לעדות ולכל קהל ישראל הנחתים בערים ובעיירות במלכות פולין. שביום ה-20 בחודש יולי בשנה הנוכחית [=י"ח תמוז תקי"ג] באתי, בהתאם לכתב-המודעה של כבוד מעלתו האדון הרוזן קרול יוסף אודרובונז' שדלניצקי, שר-האוצר הגדול של המלכות³, אביר אות-הכבוד "הנשר הלבן", אל ההתועדות היהודית הכללית שנקבעה בירוסלב ליום המוגבל ולא מצאתי לא את הפרנס ואף מן המנהיגים לא הופיע איש, מלבד ראשי המדינה מפרעמסלא שבאו למועד. רק לאחר שבוע בא אברהם הנ"ל מליסא, הפרנס היהודי, ומכל הועד היהודי אין לי עד עתה שום ידיעה או הבטחה לאיזה יום היו יכולים להופיע, ולא עוד אלא שלא הופיעו גם לאחר שני כתבי-המודעה שלי⁴ שנשלחו לזאמושץ, אשר שם נמצאו, כנראה, לפי דברי הפרנס הנ"ל, כל המנהיגים היהודים. בשים לב לכך שאין זאת אלא תחבולות מיוחדות של המנהיגות הבלתי-נאמנות⁵ של יהודי פולין, שמקורם באי-הכנת החשבונות שהם מחויבים להכין ולמסור בועד דהאידינא [מכל הזמן], החל

1 השוה לעיל סעיף תרמ"ב.

2 Kwart, מס לצרכי הצבא הסדיר. השוה קורוון: Wewnętrzne dzieje Polski, III, 124.

3 השוה לעיל סעיף תרצ"ח.

4 לא נשתמרו. 5 אפשר גם לתרגם: הכופרת.

מן הועד האחרון בשנת 1739¹; וכדי למנוע שהפרנס היהודי הנ"ל והנאמנים והאחרים השייכים לחשבונות יוכלו שוב להתנצל בקוצר הזמן לעשיית חשבון צדק והכנתו — על כן אני דוחה את ההתועדות הזאת, שנמסרה לידי ע"י כבוד מעלתו האדון שר-האוצר הגדול של המלכות, ליום ה-10 בספטמבר [=י"א אלול תקי"ג]² החל בשנה הנוכחית, ואני גוזר ומצוה בכל תוקף לבן-הברית-הישנה הכופר אברהם [בן] יוסף מליסא, הפרנס הכללי של היהודים, שישלח את כתב-המודעה הזו שלי במספר שלושים טפסים, חתומים בעצם ידי ונתונים לידי, בדואר של היום, לידי הנאמנים הנ"ל ולכל המנהיגים היהודים בכלל. ולשם ידיעה גמורה מחויבים להכריז ולהודיע כתב-מודעה זה בכל הקהלות, העדות, והגלילות בפולין, כדי ששום איש לא יבקש תירוץ ואמתלא באי-ידיעתו. כמו כן הנני גוזר ומצוה בכל תוקף בכתב-מודעה זה שהפרנס היהודי הראשי עם כל מנהיגי פולין, הנאמנים, ושמאי-המדינה, והאחרים הנמנים על הועד יופיעו בלי דיחוי ליום הנ"ל, מבלי לאחר אף יום אחד, — [והעובר] יענש בכל חומר החוק של המלכות. וכן על המנהיגים להכין בצדק את חשבונות ההכנסה של מס-הגלגולת במשך 14 שנה מן הערים והגלילות בצירוף תעודות מקוריות ממנהיגי היהודים בכל עיר ועירה וגליל ששילמו בכל שנה סכום זה וזה ולא יותר מאשר מס-הגלגולת הכללי. כן מחויבים למסור רשימות [של כל הסכומים] שהוצאו ע"י הועד. כמו כן אני מודיע, על סמך כתב-המודעה של כבוד מעלתו האדון שר-האוצר הגדול של המלכות, לכל הציבור בערים ובעיירות ובגלילות שאם מיישוא מבין הציבור הנ"ל חושב שהוטל עליו ע"י המנהיגים מס-הגלגולת יתר על המדה, הרי הוא צריך להופיע למועד הנ"ל במקום שייערך דיון צודק של המס הכללי וינתן סיפוק למקופחים ולמסובלים ביותר. ולמען תימסר בהתאם להערכה שהוחלט עליה לשנה הנוכחית רשימת-החלוקה של מס-הגלגולת היהודי, כרצון החוק שלשה שבועות לפני מיכאל הקדוש, בלי דיחוי לאוצר-המלוכה, מחויב עתה הפרנס היהודי, המפורש בכתב מיוחד³, ביחד עם המנהיגים היהודים השייכים לזה, לשקול ולסדר את החלוקה בין הערים העיירות, הגלילות, בהתאם להערכה הנוכחית החתומה בעצם ידי ומבלי להעזי להגדיל אותה — ולשלחה לאוצר בלי דיחוי. וליתר משקל ותוקף אני חותם על כתב-מודעה זה בהטבעת החותמת הרגילה בעצם ידי. ניתן בירוסלב יום 10 באבגוסט שנת 1753 [=י' באב תקי"ג].

מ[קום] ה[חתימת]. קזימייז' גרנובסקי. ש[ר-המחוז] ר[אדום].

תשא. כתב-מודעה שני.

קזימייז' גרנובסקי מגרנוב, מושל המחוז של ראדום וכו', מפקד גדוד התותחנים המלכותי, אביר אות-הכבוד B. R. Marid de Monte Carmelo ac Sancto Lazari Hieroso-limitani, ממונה מטעם אוצר-המלוכה לקומיסר על התועדות ירוסלב. הנני מודיע לכולם ולכל אחד לחוד, כל הצריך לדעת את זאת, ובפרט לבן-הברית-הישנה אברהם [בן] יוסף מליסא פרנס יהודי המלכות, וכן למנהיגי היהודים במלכות, ליהודי הגלילות, לראשי המדינה, לנאמנים, לשמאים, לנאמני הגלילות, לקהלות, לבתי-הכנסיות ולכל בית ישראל הנחתים בערים ובעיירות במלכות פולין. היות ודחיתי את התועדות ירוסלב הכללית ליום 19 בנובמבר⁴, אך לבקשתם העזה של מנהיגי היהודים הנוכחים כאן בדבר דחיה נוספת, — ועל זה הבטיחו

1 השוה לעיל טע' תרמ"ב.

2 בכה"י (העתקה) שלפני היה כתוב 19 בנובמבר (= כ"ב חשוון תקי"ד) ותוקן 10 בספטמבר, ואין זה מן הנמנע ששני התאריכים משובשים. השוה גם להלן ע' 383, הע' 1.

3 לא נשתמר.

4 לפי טעיה ת"ש לעיל צ"ל: 10 בספטמבר 1753 = י"א אלול תקי"ג. השוה הע' 2.

לי המנהיגים הנ"ל הנוכחים בירוסלב שלאחר ג' שבועות מהתאריך של היום¹ יופיעו כל הנמנים על הועד, בקנס 500 אדומים אם לא יופיעו, — בכך אם היהודים הנמנים עם הועד לא יופיעו למי ההבטחה הזאת, יוקנסו אלה שלא יצייתו לכתב-המודעה האחרון הזה וכן אלו שערכו בעדם בקנס 500 אדומים הנ"ל, והערכת החלוקה תיעשה בלעדיהם בגלל אי-ציותם. וליתר משקל ותוקף הנני חותם על כתב-מודעה זה בהטבעת החותמת הרגילה שלי בעצם ידי. ניתן בירוסלב ביום 10 באבגוסט שנת 1753 [= י' באב תקי"ג].

מ[קום] ה[חותמת]. קזימייז' גרנובסקי, ש[ר-המחוז] ר[אדום].

תשוב. פקודה לחלוקה.

הואיל וכל היהודים השייכים לוועד ד' ארצות הימרו את חוק-המלוכה וביחוד את הקונסטיטוציה שנקבעה בשנת 1717², לא צייתו לפקודת הוד מעלתו האדון שר-האוצר הגדול של המלכות וכן לפקודה שניתנה להם על ידי, ובהיותם אחוזים עקשנות, חוצפה ומרדנות, לא רצו למסור דין וחשבון מהערכה כה גדולה שגבו בהכבדים על הציבור ובהעשירים את עצמם ע"י עשיית חובות ללא צורך בשביל ד"א ובעשותם רק את טובת עצמם, הנני ממנה, על סמך החוק, למען לא יהיה עיכוב בתשלום הסדיר לצבא-המלוכה של המדינה, ובתוקף השלטון שניתן לי ע"י הוד מעלתו שר-האוצר של המלוכה, במקום המזכירים או הנאמנים שלא הגיעו לכאן עד עתה, מבין המנהיגים היהודיים הנוכחים, דהיינו: חיים בן אברהם³ הפרנס הנוכחי אורח לובלין, אברהם בן יוסף הפרנס הישן האורח מליסא כנאמן גליל פולין-גדול, נחום מוואדיסלב⁴ פרנס קראקא ונאמן ממדינת פולין-קטן, פנחס בן אברהם נאמן מדינת רוסיא אורח העיר זאלקווא. על אלה המנויים לעיל לחלק את הסכום הנקבע על ידי בין הגלילות, הקהלות והישובים, ערים ומחוזות, ולפרט כמה על כל אחד לשלם, לפי היחס, — כל קהלה וישוב, עיר ומחוז, — בלי הכבדות, ולמען לא ילחצו העשירים את העניים ובתשומת-לב לצדק ולשיקול-הדעת הישר. והיום בלי דיחוי יתחילו באותה חלוקה ובמשך יומים יגמרוה וישלחוה בלי דיחוי לאוצר-המלוכה, במסרם אותה תחילה לי, לפי החוק הקבוע. ובהציעי להם זאת בעצמי בכבוד-ראש הריני חותם את הכתב ביד. ניתן בירוסלב ביום 10 בספטמבר שנת 1753 [= י"א אלול תקי"ג].

מ[קום] ה[חותמת]. קזימייז' גרנובסקי, ש[ר-המחוז] ר[אדום].

תשג. תקנות שלפיהן צריכה לנהוג ועדת ירוסלב.

ליתר סדר ולשם החשת סידור [הענינים] ושיפור, צריכים כל היהודים הנמנים על הועד לשמור ולקיים את הסעיפים הבאים להלן. [ניתן] בירוסלב ביום 16 בספטמבר שנת 1753 [= י"ז אלול תקי"ג].

- א. כל היהודים שלא באו לירוסלב ליום ה-20 ביולי [= י"ח תמוז תקי"ג] בהתאם לכתב-מודעה של כבוד מעלתו שר-האוצר הגדול⁵ צריכים לתת נימוק.
- ב. על יסוד כתב-המודעה של כבוד מעלתו שר-האוצר מחויבים להציע למזכירות או נאמנות מועמדים ישרים היודעים את המשרה הזאת ואין בהם דופי.

1 היינו ב-31 באבגוסט 1753 = א' אלול תקי"ג. הדברים קשים להולמם: בתחילה דחה את ההתערדות ליום 19 בנובמבר או 10 בספטמבר ולאחר בקשת היהודים בדבר דחיה נוספת הועיד אותה ליום 31 באוגוסט. השוה גם להלן שנת תקי"ד.

2 השוה לעיל סעיף תרצ"ח. 3 טעות סופר וצ"ל: אברהם בן חיים.

4 בר' שמואל. עי' שיפר, MGWJ 1912, 477.

5 השוה לעיל הערה 2.

ג. על הפרנס ביחד עם מנהיגי הארצות והנאמנים להגיש את התקנות של הועד האחרון ולהוסיף באורים מצדו [ומצד] מנהיגי הארצות והנאמנים, אם נתקיימו.

ד. לשם דיון בסכסוכים המחלגלים הן בדבר הסלה יתירה [של מסים] על עדות, קהלות, ערים, עיירות, גלילות, או גם מחלוקות אחרות שיובאו לפני הועד דהאידינא, צריך, כדי שכל מקופח יוכל לבוא ביתר מהירות על צדקתו, שההזמנות [לדיון] תצאנה משרד הקומיסר מאת הצד התובע לצד הגנתו. ועל הגנתו שישתמשו או ידחו – להופיע לפני משפט הקומיסר. הענינים יהיו כתובים ברשימה לפי מספר [סידורי] וכל אחד יהיה מחויב לחכות להרשמתו של הגנתו בתשומת-לב ובכל הדרך-ארץ.

ה. על כל הנאמנים להגיש את רשימות ההכנסות וההוצאות הצודקות של מס-הגלגול הכללי ושל החובות שנעשו, – אם ימצאו צודקים בגלל איזה טעם – וכן ישבעו שהוכנו ונכתבו בצדק.

ו. ראשי הארצות מחויבים, כל אחד בשם ההנהגה שלו, להכין את הרשימות של המס שנבנה במקומותיהם, כדי שיתברר לפי זה איזה קהל עיר או עיירה מסובלים יתר על המדה ואם הסלת הסכומים נעשתה בצדק בהתאם להערכה שנקבעה.

ז. כדי שבדיקת חשבון ההכנסות וההוצאות מארבע-עשרה השנה תהא יותר קלה, על הפרנס היהודי מליסא להגיש רשימה נכונה מאיו שנה משמשים המזכירים-הנאמנים במשרותיהם כדי שכל אחד יתן דו"ח צודק מומן התעסקותו. ליתר אמון צריכים הנאמנים והאחרים להגיש גם את כל התעודות, ו[הנאמנים] צריכים כל אחד להגיש גם את כתב-הנאמנות שלו.

ח. כדי שאלה שאינם נמנים עם הועד לא יפריעו למנהיגים [לדון] ביתר מהירות מצווה בתקנה זו ששום יהודי שאינו נושא במנהיגות ושאינו משולח לועד דהאידינא לא יעז להכנס לחדרים, אשר שם תהיינה הישיבות, ולהתערב ביניהם [בין המנהיגים], כדי שתהא להם אפשרות לגמור את ההתועדות יותר מהר. ותנאי זה ניתן, שלא יוזז אף איש מהמקום ושלא יצאו להימלך כדי לחרור ריבות, [אלא] כל אחד ישב במקומו עד שענין לא יהא מוצע וגמר.

ט. על כל אחד שנשלח מהגליל בתור שמאי להגיש, בהיותו לפני, את כתב השמאות מאת הועד הגלילי.

י. ראשי המדינה של הגלילות והערים צריכים לתת פירוש של כל הערים לסוגיהן הנמצאות ברשותם וליתן דו"ח מן ההכנסות ומן ההוצאות שקיבלו מהן, למען יבורר לפי זה על אילו מהן הטילו יתר על המדה ועל אילו מהן חסו, למען לא יקפחו העשירים את העניים.

[מקום החתמתם]. קזימייז' גרנובסקי, ש[ר-המחוז] ר[אדום].

תשד. יכתב לשוב סכסוכים.

האדון אברהם בן חיים בן-הברית-הישנה פרנס יהודי המלכות, הנך צריך לעיין – בהראותך את הכתב הזה – בסכסוך שבין הרב מפלוצק שמואל בן ישראל והרב מוישגרוד מאי[ר] בן אייזיק. אך היות והרב מוישגרוד איננו נוכח בהתועדות זו על כן עליך למנות את הרבנים הסמוכים לשם, הנאמנים והישירים והבקיאים בדיני היהודים העתיקים, שישפטו בסכסוכים שבין שני הרבנים.

כמו כן תאונן לפני אברהם בן ליזר, אשר נשלח הנה להתועדות ירוסלב מעדת טשיכנוב, שהעירות אשר מאז ומקדם היו שייכות לקהל טשיכנוב ושם התדיינו תמיד ושילמו את מסי המלוכה ו[מסים] אחרים, העירות האלה כגון: מקוב, מלוה, נושיצה, פלונסק, נפרדות עכשיו בלי שום גימק מקהל טשיכנוב ולא עוד אלא שאף נטלו לעצמם, בלי שום יסוד ומנהג,

ישובים השייכים מאז ומקדם לטשיכנוב. גם בענין זה עליך לשלוח רבנים או מנהיגי-ארצות הסמוכים לשם שישפטו בענין הזה. אחרי שישמעו את טענות הצדדים, לפי המנהגים הישנים, ואחרי שתובאנה תעודות נאמנות. על כל זה עליך לתת לבעלי הדין הנ"ל כתב בלי דיחוי, כדי שהענינים האלה יהיו נדונים ולמען יהיו למבוררים האלה שלך שלטון וכוח לסידור גמור של אותם הענינים, מה שאני מצוה בכבוד-ראש וחותם בעצם ידי. ניתן בירוסלב יום ה-18 בספטמבר 1753 [= י"ט אלול תקי"ג]. מ[קום] הח[ותמת]. גרנובסקי, ש[ר-המחוז] ר[אדום].

תשה. "כתב לראיית-חשבונות.

קזימיז' גרנובסקי מגרנוב, מושל המחוז ראדום וכו', מפקד גדוד התותחנים המלכותי, אביר אות-הכבוד B. V. Mariae de Monte Carmelo ac S. Lazari Hierosomilitani, הופקד לקומיסר מטעם אוצר-המלוכה להתועדות ירוסלב.

הנני מודיע לכולם ולכל אחד לחוד מי שצריך לדעת זאת, וביחוד לבני-הכרית-הישנה ליהודים המנהיגים במלכות, ליהודי הגלילות, לראשי-המדינה, לנאמנים, וביחוד לשמאים, לנאמנים ולאחרים הנמנים על ועד ירוסלב, שבהתאם למנהגים הישנים של ועדי ירוסלב, הנני ממנה, בכוח שלטוני הקומיסרי, לבדיקת החשבונות משנת 1739 עד 1753 את ליב בן שמואל הרב מטרנאגראד, אשר בהתחכרו יחד עם אחרים הממונים אף הם על ידי, הם צריכים לשמוע [לחקור] את הנאמנים אשר בידיהם ההוראות והחשבונות של מסי-הגלילות הכללי מהשנה הנ"ל; בצוותו להם קודם להביא את רשימות ההכנסות ואחרי כן להגיש את [רשימות] ההוצאות וכשתמצאנה נכונות יש להביאן אלי כדי שאקיים ואחתום בעצם ידי שהחשבונות הנ"ל נעשו בצדק והוכרו לישרים באמת וצדק. ניתן בירוסלב 18 בספטמבר 1753 [= י"ט אלול תקי"ג]. מ[קום] הח[ותמת]. גרנובסקי, ש[ר-המחוז] ר[אדום].

הסעי' תרצ"ח-תשי"ה הם מערכת-תעודות אחת כתובה פולנית ולקוחה מתוך כ"י (העתקה) בספריית קרשינסקי בוורשה, סי' 5334. וז"ל הכותרת: *Congres Zydow Koronnych odprawiony w Jarosławiu za Podskarbstwa J. Wielmoznego Hrabiego Odrąwaza Sedlnickiego Podskarbiego Wielkiego Koronnego przez J. W. Jmsci Pana Kazimierza z Granowa Granowskiego Starosty Radomskiego z Skarbu Koronnego destynowanego Kommissarza.* (התועדות יהודי פולין התקיימה בירוסלב בימי הגזברות של כבוד מעלתו הרוזן אודרובוני, שדליצקי, שר-האוצר הגדול של פולין, ע"י כבוד מעלתו האדון קזימיז' גרנובסקי, מושל המחוז ראדום, שהופקד ע"י אוצר-המלוכה לקומיסר).

הסעי' תרצ"ח-תשי"ה נתפרסמו תחילה בנוסחם הפולני ובצירוף תרגום עברי ע"י מ. נ. גלבר וי. היילפרין ביצוין, שנה ב' (תרצ"ז), ע' 179-184, 333-346; הסעי' תשי"ח-תשי"ב נתפרסמו מתוך אותו כ"י (בהשמטות קלות) ע"י בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ח"א, ע' 75-76. מקצת תכנן של התעודות הובאה ע"י בלבן גם בספריו: *JL*, ע' 72; *Historja i Literatura Żydowska*, III, ע' 342; *HŻK*, II, 495; וכן ע"י שיפר, *MGWJ*, 1912, 461; היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 96-98. — במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר ימצא הקורא את הנוסח הפולני של מערכת-התעודות כולה, מוגהית מחדש עפ"י צילום כהני, השוה גם לעיל סעי' תרל"ח-תר"מ, תרמ"ב.

תש"ו¹. בתזכיר מיום 4 בספטמבר 1753 (= ה' אלול תקי"ג) הודיע ר' יהונתן אייבשיץ למלך דניה פרידריך החמישי, שיש ברצונו להביא את דינו עם ר' יעקב עמדין ובני-בריתו לפני ועד ארבע הארצות בפולין, המונה שש מאות רבנים².

1 סעיף זה בא כגון שלא כסדרו הכרונולוגי כדי שלא לפרק את מערכת התעודות שניתנה בסעי' תרצ"ח-תשי"ה.

2 המספר הוא, כמובן, לשון גוזמה. על ההרכב המספרי של הועד השוה היילפרין, *MGWJ*, 1932, 519.

גרנוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 116; על סמך ארכיון המדינה בהמבורג, ר"י אייבשיץ מזכיר זאת גם בהקדמה לספרו לוחת עדות וז"ל: " – ואמרת לישוטני פה הנה תוך ימים לא כביר ישובו ויאספו חכמי הדור בעלי אסופת בזמן קהלה לכל בוועד יערסלב, נקריב נא משפטינו אליהם כי הם הרבים והגדולים בחכמה ומנין, ואם כי הדרך רחוק ואני זקן ותש כח עת לעשות לה, ואם יהי צורך לא אחוס ואלך לשם להציע דברי, אפס יהי קץ ולא יחצו העם, אבל הם לא חפצו בזה וגרמו לי רבות נזק ותקלה וכדי בזיון וכז"ל. ר"י עמדתן מעיר לכך בס' שבירת לוחת האון, דף י"ד ע"א: "מה נאמר מה נדבר לכל אבני מכשולות שסגרו בעדו המסלות!"

תשז. "החלטה לבקשת ועד ארבע ארצות ע"י באי-כוח המנויים למטה¹, ביום 24 בספטמבר 1753 [= כ"ה אלול תקי"ג].

1. בשים לב ששחרורים בגלל שרפת ערים עם פירוט ההנחות ממס-הגלגולת היהודי גורמים הכבדה לערים וקהלות אחרות, הנני מודיע שמהיום לא יצאו מלשכתי של אוצר-המלוכה שום שוברים עם פירוט. ואם במקרה של שרפה מקרית תפנה איזו עיר בבקשה אלי בדבר הנחה, אזי תצא רק פקודה שלי אל היהודים ראשי המדינה של אותו גליל אשר בו נמצאת אותה עיר, והיהודים האלה צריכים לעשות על פי יושר את ההנחה המוכרת.

2. על ההתועדות הכללית או התועדות ד' ארצות שכונסה על ידי בשנה הנוכחית בירוסלב לשם עשיית שומא חדשה להתנהג לפי המנהג הישן, שתתן דעתה על דברי הוד מעלתו הסטרוסטה של ראדום², שיהיה קומיסר מטעם אוצר-המלוכה בהתועדות הזאת, ושכל ההתועדות תברור לה על ידי קלפי ארבעה או חמשה יהודים מנהיגים הנקראים רואי-חשבונות ולפניהם צריכים נאמני ד"א לעשות את חשבוניהם הציבוריים ולהודות בפני רואי-החשבונות הג'ל בשבועה על ההוצאות הבלתי מפורטות³; ולכל יתנו לגשת לאותם החשבונות שום רואי-חשבונות כי אם אלו עצמם שההתועדות תברור לה על ידי קלפי. ורואי-החשבונות האלו צריכים, אחר גמר החשבונות, לתת לנאמני ד"א שובר בחתימת ידיהם שישמש עד ההתועדות הכללית הבאה. ואם איזה יהודי ירצה, בתוקף איזה כתב ומבלי להיות נבחר מאת ועד הארצות לרואי-חשבון ע"י קלפי, לשבת אל החשבונות, הרי הוא [הכתב] בטל בתוקף ההוראה הנוכחית.

3. לא אמנה נאמני ד"א גליליים במספר רב מאשר אלו שיש להם ממני כתבי נאמנות ליום 29 בספטמבר 1752 [= כ"א תשרי תקי"ג], ורק הנאמנים האלה עצמם בתוקף הכתבים שלהם צריכים לשבת בכל ההתועדות, כמו בהתועדות הכללית הנוכחית.

4. ראשי מדינה ד"א וכן שמאים בגלילות איני רוצה שיהיו יותר מאשר אלו שקיבלו ממני בשנה שעברה כתב לנאמנות ושמאות, הצריכים להכיר את כל ההתועדות בכל המובנים.

5. כל משפטי-היהודים הנולדים צריכים להיות גידונים לפני ועד ארבע ארצות, ואילו בעניני המס הפומבי הנני ממנה בקונגרס הנוכחי לשם ערעור את מעלת האדון הקומיסר, ובזמנים אחרים יש ללכת אלי.

6. השמאים כל מה שיטילו על איזה גליל או מחוז בשבועה ויעריכו את הסכום על ידי קלפי, כנהוג מקדמת דנא, שישלמו, בתוקף ההערכה הזאת, לאוצר-המלוכה לפי החלוקה השנתית בחתימת הנאמנים, בלי שום ריב ואמתלא.

הרון אודרובונז' שדלניצקי, שר-האוצר הגדול של המלכות.

Archiwum Bernardyńskie בלבוב, Acta Castrensia Leopoliensia, כרך 566, ע' 2228-2230. התקנות נזכרו גם ע"י שיפר, 1912 MGWJ, ע' 464, 604, 737. גוף הנוסח הפולני יבוא במדור התועדות הלועזיות בסוף הספר.

1 שמותיחם לא ניתנו. 2 קזימיז' גרנובסקי. השות מפתח. 3 השוה לעיל סעיף תש"ה.

תשח. כ"מו¹ בשנת תקי"ג לפ"ק – וישלח הרב [ר' חיים כהן ראפסארט אב"ד דק"ק לבוב]² לקראו את ר' יצחק שתדלין, שהיה אז שתדלן דארבעה ארצות שבמדינות פולין, ויצוה לו שיעתיק מהפורטוקאל שלו השני פסקים.

זכרונות ר' דוב מבוליחוב, הוצ' וישניצר, ברלין תרפ"ב, ע' 33-37.

שנת תקי"ד

תשט. ב"10 בנובמבר 1753 (= י"ג חשוון תקי"ד)³ נפתחה בירוסלב התועדות ד"א והדיונים נמשכו עד מחצית נובמבר.

אחרי שנתכנס המספר הדרוש של חברי הועד נערכה קלפי של פרנס-הועד חדש. הועד נתפלג לשני מחנות. המחנה האחד ביקש לשוב ולבחור למשרה זו את ר' אברהם בר' יוסף יאסקי מליסא, והמחנה השני ביקש לבחור את ר' אברהם ר"ח מלובלין. נבחר ר' אברהם ר"ח. אחר כך נידון תקציבו של הועד. הקומיסר מטעם הממשלה מחק מהצעת-התקציב כמה הוצאות, ביניהן חובות מרובים שנעשו ע"י פקידי ד"א, ולבסוף עלה הסכום הכולל של התקציב לסכום 280,000 זהו' (לעומת 323,000 זהו' בשנת 1739).

כן נקבע ההרכב המספרי של ראשי המדינה והשמאים. על הארצות וכן הקהלות השייכות לועד באופן בלתי-אמצעי לשלוח בממוצע שני ראשי מדינה, ומספרם הכולל יעלה ל-25. מספר השמאים נקבע ל-22. נערכו בעשרה סעיפים תקנות מיוחדות בשביל השמאים (Punkta dla Wierników), וכן ניתנו הוראות מיוחדות לפרנס ד"א כיצד עליו לכנס את הועד, לבקר את הקופה ולהוציא הוצאות.

בלבן, HLZ, III, 342-343; ללא ציון המקור; שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 98 (השוה שם גם ע' 78). שיפר צרף לידיעות הנ"ל גם את הפרטים הכלולים בסעי' תרצ"ח-תשי"ה ותשי"ז, וציון, נוסף למקור של סעיף תשי"ז לעיל ונוסף לבלבן כנ"ל, גם את כ"י מס' 303 בספריית אוטולינסקי בלבוב, ע' 220. נראה אפוא שהפרטים הנתונים כאן יסודם בכ"י אוטולינסקי.

תשי. בהתועדות ירוסלב ביום 7 באוקטובר 1753 (= ט' תשרי תקי"ד) הורשו יהודי מושציסק לקבור את מתיהם בהוסאקוב או בקראקובייץ במקום בפרעמסלא.

בלבן, Neue Jüdische Monatshefte, שנה א' (1916-1917), ע' 692; על סמך Archiwum Ziemskie בלבוב, פאטציק' 11/1. מעשה זה לא היה אלא אחד הצעדים של קהלת מושציסק בדרכה לעצמאות. בשנת 1759 הותר לה ע"י הסטרוטסה וההגמון של פרעמסלא להקים בית קברות מיוחד לעצמה ועל רקע זה פרץ סכסוך בין שתי הקהלות – הישוב מושציסק והקהלה-האם פרעמסלא – שנסתיים אך לאחר סיפוחן לאוסטריה. ע"י בלבן, שם, וכן לעיל סעי' תקפ"ט, תרנ"ו. השוה על סכסוך דומה בגליל קראקא-צוזמיר: בלבן, HZK, II, 258.

1 כלומר: בקירוב, בערך.

2 בר' שמחה. אב"ד דק"ק לבוב משנת תק"א עד פטירתו בשנת תקל"א. מחיבוריו נדפסו "ש"ת רבינו חיים כהן", לבוב תרכ"א, ו"זכר חיים", דרשות והספדים, לבוב תרכ"ו. ע"י כ"ו"ט, ח"א, דף קל"ד-ק"מ; אנ"ש, סי' קס"ח ועמ' 236-238; בלבן, Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, ע' 19-16; היילפרין, "קרית ספר", שנה י"ב, ע' 524. השוה גם לעיל ע' 349, הע' 12.

3 לא דק. נראה ברור שההתועדות נפתחה בראשית תשרי תקי"ד ואולי עוד באלול תקי"ג. השוה לעיל ע' 383, הע' 1, וכן הסעיפים הבאים להלן.

4 למי סעיף תרל"ח לעיל: 322,000 זהו'; והשוה גם סעיף תרל"ט.

תשיא. בהתועדות ירוסלב 1753 (ראשית תקי"ד) נידונה תביעתו של ר' שמואל בר' וולף מירוסלב מאת ועד ארבע ארצות בסכום 2,000 פל'. הועד הודה בחוב והחליט לתת לו המחאה על הסכום הזה בצירוף הרבית.

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 99; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacja długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, ע' 88-89.

תשיב. בהתועדות ירוסלב 1753 נערכה חלוקת מס-הגלגולת בין הארצות והגלילות וביום 19 באוקטובר 1753 (= כ"א תשרי (הושענא רבא) תקי"ד) נחתמה. כתב-החלוקה שהוגש לאוצר-המלוכה בתרגומו הפולני של "הירצקא בן בערקה" 2, פותח במלים אלה: "אנו הח"מ השמאים של הגלילות והמחוזות בפולין, בהתאספנו בהתועדות הכללית בירוסלב, בהתאם לתקנות ולמנהגים היהודיים שלנו, ביום ובשעה הרשומים מטה, לשם קביעת סכום המס שכל גליל, מחוז או עיר חייבים להכניס לאוצר-המלוכה, בהתאם לחלוקה שנערכה ע"י התועדות יהודי פולין" וכו'. אחרי כן באים המספרים והמכסות של החלוקה ולבסוף החתימות. חתמו על הכתב: בערקה אב"ד דק"ק טשעכנאווצי פרנס השמאים, שני שמאים מפוזנא, אחד מפולין גדול, שנים מן העיר קראקא, שנים מגליל קראקא-צוזמיר 3, שלושה מגליל וואלין-קיוב 4 שנים מגליל רוסיא, אחד מגליל בעלז-עלמא ואחד אחד מפרעמסלא, טיקטין ורייטא.

בלבן, *Historia евреевъ въ Россіи (Historia еврейского народа, XI)*, מוסקבה 1914, ע' 172, הע' 2; ללא ציון המקור. פרט אחד מתוך כתב-החלוקה – הסכום שהוטל על ק"ק קראקא (3.652 זהו) ועל גליל קראקא-צוזמיר (35,596 זהו) – הובא ע"י בלבן גם בספרו HŻK, II, 191, ושם ציין גם את המקור: ספרית צירטוריסקי בקראקא, כ"י מס' 1079, דף 273-296. ואמנם גם בקטלוג של אותה ספרייה (S. Kutrzeba, *Catalogus codicum manu scriptorum musei principis Czartoryski Cracoviensis*, Vol. II, Kraków 1908-1913) ע' 93, צוין שאותו כ"י מכיל את כתב-החלוקה היהודי משנת 1753 (*"Dyspartymient pogłownego żydowskiego ordynaryinego 1753 (na rok 1753)"*). מפני המלחמה לא היה סיפק בידי להשיג העתקה מלאה של הכתב הנ"ל. הנוסח העברי של אותו כתב-החלוקה נמצא עוד לפני שלושים שנה במקורו ברשות ה' ג. ש. ספייבקוב בדוואלושיץ, שהמציאו בשנת 1909 לועד החברה היהודית להיסטוריה ואתנוגרפיה בפטרבורג לשם התקנת העתקה. ע"י *Евр. Справ.* 1909, 156. ארכיון החברה הנ"ל עבר בכללו אחרי המהפכה לידי המכון המדעי היהודי בקיוב (ביולעטענ פונעם אינסטיטוט פאר יידישער קולטור בא דער אלקראי-נישער וויסנשאפטלעכער אקאדעמיע. No. 2 (5), מיום 1 בפברואר 1930). בקשתי בדבר העתקה לא זכתה לתשובה. – השוה גם להלן סעיף תשיג.

תשיג. חלוקת מס-הגלגולת שנערכה על ידי ועד ארבע ארצות בשנת 1753 נסמכה על חוק-התקציב האומר:
28. לחברי הועד הגדול וראשי הארצות אסור לקבל ולהוציא מכספי ד"א בלי ידיעת אוצר-המלוכה והסכמתו.

1 נראה שהוא Samuel Wolff מירוסלב שביקר בשנות 1744, 1746 בירידי לייפציג. ע"י פרוידנטל, Leipzig Messgäste, ע' 141.

2 הוא החתום להלן בסעיף תשל"ח: "הקטן צבי הירש בנ"ה הרב הנגיד מהור"ר יצחק בערוש מבראד". ממשפחת באב"ד התקיפה. מילא מקום אביו במנהיגות בק"ק בראד ובגליל. ע"י וורם, DŻB, 38-39, ושלשלת היוחסין בסוף הספר.

3 השוה להלן סעיף תשי"ד. 4 הכוונה לגליל קיוב; העיר קיוב עצמה היתה שייכת באותו זמן לרוסיה.

8§. המשכורת השנתית של ראשי המדינה נקבעת לסך 5,000 פל'. נוסף לזה יקבלו הראשים עוד 100 פל'. לצורך מתנות; מוזאת עליהם לכסות גם את הוצאות הנסיעות בענייני ד"א.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 99; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, 81, 85-86.

תשיד. בכמה תקנות של התועדות גליל צוזמיר בסטאבניץ 1754, שנשתמרו בשפה הפולנית, נזכרות החלטות אחדות של ועד ארבע ארצות משנת 1753. ואלו הן התקנות: 7§. "ואילו החובות היהודיים לוועד הארצות אינם צריכים להיות גידונים – לפי תקנות התועדות ירוסלב משנת 1753 – אלא בבתי-הדין של המדינה או גם של שרי-הגליל (הווייבודה) או שעליהם לתבוע בועדי הגליל¹; וכן צריכות גם הקהלות לפנות בדבר קיפוחיהם וצרותיהם הם אל בתי-הדין הנ"ל.

11§. את המס לאוצר-המלוכה בשביל צבא המדינה העולה, על פי חלוקת ירוסלב שנערכה בשנת 1753, לסכום 34,596 זהו², יש לפרוע למועד לפי האסיגנציות היוצאות מהאוצר, כן פקודתי. אך אם תיגרם הוצאה איזו-שהיא בגלל אי-הדיוק בפרעון הרי לא ישא בה הגליל כי אם אלו שגרמו לדחית הפרעון לאוצר, עליהם לקבל על עצמם את כל ההוצאות האלה, וזה נצטווה באופן חמור, בערובה של 200 אדומים לאוצר הוד מעלתו שרי-הגליל של צוזמיר. ברם, שום העלאה של המס הזה אינה צריכה להתקיים היות וכל ההוצאות של הועד כבר נכללים בסכום גמור זה, פרט ל-800 זהו³ בשביל המזכירים הפולנים של האוצר. החלוקות והקבלות של האוצר צריכות להימסר בכל שנה לשרי-הגליל של צוזמיר. ואם במקרה נולד תבוא הוספה מהאוצר למעלה מן הסכום הנקוב – 34,596 זהו⁴ – אין לך דרך לשלם אותה (כפי שמראות ההכנסות וההוצאות של המסים דהאידינא), אלא אם ראשי הגליל יהיו זקוקים לקבל הלואה ט"ו במספר [?]. לפיכך חייבים להשתדל באוצר, שחלוקת ירוסלב תישמר בשלמות ללא הוספה, היות וע"י הוספות שכיחות מצד אוצר-המלוכה יחמוטט לבסוף כל הגליל."

ספרית אוסולינסקי בלבוב, כ"י 300, דף 222. 7§ נזכר גם ע"י שור, Organizacya, ע' 79; שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 94. השוה גם בלבן, III, Historja i Lit. Żyd., 335. גוף הנוסח הפולני יבוא במדור התועדות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם סעיף תשכ"ח להלן.

תשטו. בהתועדות דר"א "פה ק"ק יערוסלב" נזכר ב"יום ב' א"ח סוכת 3 שנת תקי"ד" "הק' שלמה החו' בק"ק חעלמא יצ"ו בה"מ מרכבת המשנה".

על סמך הסכמתו לס' הלכות עולם, חידוש הלכות מאת ר' מאיר בר' משה מייזלש, זולצבאך תקס"ו.

תשטז. כתום התועדות ד"א בירוסלב ביום 22 באוקטובר 1753 (= כ"ד תשרי תקי"ד) נערכו תקנות⁴ וחולקו בין הגלילות והמחוזות.

נוסח התקנות בשפה הפולנית שמור באוסף צ'רטוריסקי בקראקא, אוסף לויקא (Łojka), כ"י (העתקה) מס' 1079. ע"י קוטשעבא, Catalogus codicum manu scriptorum musei principum Czartoryski, כרך ב', ע' 92-93. גם שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 96, כותב על סמך מקור פולני שלא פירש בשמו, כי בכ"ד תשרי נחקקה בירוסלב ישיבה של ועד ארבע ארצות.

1 השוה לעיל סעיף תש"ו, 5§. 2 השוה לעיל סעיף תשי"ב.

3 אטרו חג סוכות = כ"ד תשרי. 4 השוה תרגום סימן ל"ו של התקנות האלו בסעיף תשי"ז להלן.

תשיז. בהתועדות ד"א בירוסלב תקי"ד לא היתה כל אפשרות לדון בענין עמדות-אייבשיץ כל עוד נוכח בהתועדות הקומיסר מטעם אוצר-המלוכה גרנובסקי. הקומיסר טען שהועד ממלא רק תפקיד פיננסי, ובחששו שמא יוסיפו בכל זאת הנאספים לדון בשאלה זו אחרי הגעילה הרשמית של ישיבות הועד ונסיעתו משם, הכניס אל התקנות שפרסם עוד סעיף אחד (ל"ו) לאמור: "עד עכשיו היו הצירים נוהגים אחרי סיום הועד ונסיעתו של הקומיסר להחכים לאספות ולישיבות שונות, אולם מהיום והלאה הגבי אוסר עליהם דבר זה בקנס של 2,000 מרק, שיוטל על פרנס ועד הארצות ר' חיים 1 אשר יידחה גם ממשמרתו".²

בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ח"א, ע' 77-76, HZK, II, 495; על סמך ספרית צירטורסקי בקראקא, כ"י 1079, דף 245. השוה גם בסעיף הקודם.

תשיח. ב-24 באוקטובר 1753 (= כ"ו תשרי תקי"ד) נוכח "בהתועדות הכללית של המון בית ישראל דד"א" ("sub congressu generali turbae Judaicae") שרהמחוז של ראדום קזימייז' גרנובסקי.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 99-100; על סמך Acta Tribunalia Radiomiensia משנת 1755, דף 75. גוף התעודה הלטינית נתפרסם ע"י שיפר בצורה מקוטעת ביותר עד שקשה ללמוד ממנה דבר ברור. השוה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תשיט. בין החתומים על כתב-מודעה בזכותו של ר' יהונתן אייבשיץ מאת "כבוד האלופים קציני מנהיגי עדת ישורון דקהלתינו וכבוד הדיינים מומחים בצירוף הרב המאה"ג אב"ד ור"מ וכבוד הרבנים הנגידים המפורסמים מנהיגי מדינ" דגליל לבוב אשר ישנו פה אתנו פה ק"ק זאלקווא", נמצא בין השאר: "הק' משה פנחס בר"א ר"ח מלובלין נדב"י דד"א".

ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף ל"ה. התאריך חסר. באבער, קנ"ש, ס"י י"ט, נ"ג, נ"ז, ס"ט, צ"ט, ק', ק"ב, קכ"ב, קצ"ב, רמ"ח, רמ"ט, רנ"ט, רע"ה, מייחס את הכתב לשנת תקי"א, כנראה משום שהתעודות הבאות לפניה ולאחריה הן משנה זו, אולם אייבשיץ לא הקפיד ביותר בספרו על הסדר הכרונולוגי ועל כן אין ללמוד במקרה זה ממקומו של הכתב על זמנו. נראה לי לאחר את זמנו של הכתב לחודש תשרי תקי"ד, שכן נתמנה ר' משה פנחס לגבי דד"א אך בי"א אלול תקי"ג (השוה לעיל סעי' תשי"ב) ובדאי לא חזר לביתו לזאלקווא אלא ערב ראש השנה. כן אין לאחר את הכתב אחר תשרי תקי"ד, היות ובב' חשון תקי"ד כבר הוכרז חרם על מגדיו של אייבשיץ בירוסלב בחתימת אביו של ר' משה פנחס ובני סיעתו (השוה להלן סעי' תשכ"ב). ואין ספק שאילו כבר היה לעיני החתומים היו מזכירים אותו בפירוש, — כשם שנעשה הדבר בכתב של אחיו הגדול ממנו ר' חיים מלובלין (השוה לוחת עדות, דף נ"א ע"ב), — ולא היו סותמים את דבריהם: "וכפי שראינו שגדולי ראשי קהלות גזרו אומר — אף אנן נענה אבתריה".

תשכ. בהתועדות דד"א יצ"ו פה ק"ק יערסלב "ביום ב' ר"ח מרחשון תקי"ד לפ"ק" נוכח "הצעיר נחמן החונה בק"ק בריסק דליטא".⁴

על סמך הסכמתו לט' הלכות עולם, חידושי הלכות מאת ר' מאיר בר' משה מייזלש, זולצבאך תקט"ו.

1 צ"ל: ר' אברהם בר' חיים. 2 השוה להלן סעיף תשכ"ג: "יד גוי היתה באמצע בכל דבר — ומחיצת ברזל היתה מפסקת בינינו בכל דבר שבקדושה".

3 גם שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 96, מספר על סמך מקור פולני, שלא פירש בשמו, כי בימים א"ב' מרחשון תקי"ד נתקיימו בירוסלב ישיבות של ד"א.

4 בר' שמואל צבי הירץ טירקין. נפ' תקי"ו. ע' דע"ק, 158; עיר תחלה, 29, 142, 149, 157, 192; הורוויץ, כתבי הגאונים, 140.

תשכא. ביום ג' ב' מרחשון תקי"ד לפ"ק נוכח פ"ה וועד ק"ק יערסלב יצ"ו ר' יחיים כהן רפאפורט חונה בק"ק לבוב והגליל יצ"ו מאסף ד"א יצ"ו¹.

על סמך הסכמתו לט' הלכות עולם כנ"ל.

תשכב. שמעו זאת כל העמים, נבונים וחכמים הציגו בשער משפט תמים, והאזינו כל יושבי חלד, שמעו שמוע וראו את הנולד, וקומו לקראת חרדה גדול, אשר חרדנו, חרדה לבשנו, מעיל קנא' עטפנו, זאת תורת הקנאות קנאת ה' צבאות, השמע עם קול שופר והעם לא יחרדו, אי' מוראו ואי' כבודו, כי קול שובר קול תרועת שברים שמענו, שובר ומפרק הורים ומורים, הולך וסוער ונוהם כהמון גלים, מעשות היום פעלים, פועלי און ומרמ' באמרם ידינו רמה, וירעם קול הרעש, ואחר הרעש אש מתלקחת, אחת אל אחת, למצוא חשבון, ע"כ יאמרו המושלים באו חשבון, ואש יצאה מחשבון ומשם תבערה נגשת וסרה אל סרה, דרכו לשונם לשון שקר, עד אין חקר, דורכי קשת ויתר, ונעש' להם כהיתר, להטיל מום בקדשים, ראשון לראשוני' לחכמי חרשים ולנבונים לחשים, כי מועילים כל העם ומעלים בקדש הקדשים, גבורתו באש בלהבה ילהטו הורים, הוי האומרים לטוב רע, גדלו והצליחו ועשו פרא, שלחו פראים, מעש' ידי אומן כמו חלאים, והמלאכי די מחשבת ערמה ומרמ' לא ישכילו זאת חכמי' יבינו לאחרייתם קומם ושבתם כל היום נגינתם, אין חוששין ללעז ולכבודן של ראשונים, ושלחו חיצים שנונים, אשפתם פתוח חץ שחוט לשונם וזדון לבשו השיאם לתקלה וקלון ולפגום בכבוד אותו צדיק חסיד ועניו הרב הגאון הגדול המפורס' מאור הגול', ארך כנפים ובעל הנוצ', בלי דופי ושמחה, לו דין[מי] תהלה, כי הדין לא דיו ועל הנייר לא יצוייר ואלה הידים ילאו, ותדד תנומת עפעפים, מזה בן מזה אפס קצו תפארתו ושבחו והילולו הלל הגדול בגדולי' נתגדל, מרבה רגלי' לתור' כנדל, נ"י ע"ה פ"ה כש"ת מהור"ר יהונתן גר"ו, והוא נשען על שליש, אב"ד דשלש קהלות אה"ו, וזה שלשה שנים שנו לשונם בשם כינוי וחייבים על הכינוי שמכנים שמו ומטילים בו דופי, כאלו הי' ח"ו מכת המאמינים ש"ץ ימ"ש, ואין צדק ואין נוגה אור להם במחשך מעשיהם ובדויותי' היא, לא שורש ולא ענף, בנוי סירותם על משענת הזבוב ועל קורי עכביש, ועושין תמור' בקדש בחילוף האותיות וחיישי לחליפין² כאשר יהי' האופן בתוך האופן, והשנא' מקלקלת השור' להטעות בינת נבונים באותיות זה המוטעה ונצמח מזו הרעה, ועד עתה היינו כמחריש, כי אמרנו הצרי אין בגלעד אם רופא אין שם להעלות ארוכה, ונפן כה וכה וראינו כי אין איש שם על לב, הלא למשמע אוזן דאב' נפשינו, כי חקקי און התם מחוקק חקק' על הדפוס כמה קונטרסי³ בדברי חרופים וגידופים על כבוד

1 ראוי לציין שלא התם על כתב-המודעה בזכותו של אייבשיץ שיצא בו ביום (השוה סעיף תשכ"ב), ואף לא על כתב המחאה שיצא למחרת (סעיף תשכ"ג). השוה גם לוחת עדות, דף ס"ב ע"א, באגרת הרב דק"ק ראמשיץ.

2 השוה לעיל עמ' 348, 361.

3 תורת הקנאות, [אלטונה] תקי"ב; שפת אמת ולשון זהרית, [אלטונה] תקי"ב.

הגאון הצדיק, הזך והנקי, רבן של כל הגולי מהורר יהונתן הנ"ל, תצילנו! און השמע וברוב דברי' לא יחדל פשע. וכאשר ראינו כל הנדפס שכולו הבל ורעות רוח ואיש אשר לו אורים באור ה' ותמים דעים יבחין תיכף, כי אין בו ממש ומופרך מכל צד מחופה, על חרש חורשי און רק לבלע לגאון חכם, ונגעו גם בכבוד גאוני מופתי הדור במדינתנו פולין יצ"ו. שומו שמים על זאת מי ראה ומי שמע כזאת הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו וראוי שתשר' עליו שכינ' כעל יונתן וברוחו פי שנים החכמ' והתבונ' ויראתו קודמת לחכמתו, אשרי הגבר שנשא עולו מנעוריו, רבץ תחת משאו על התור' והעמיד תלמידים יותר מעשרים אלף ומשם יפרדו והי' לארבע' ראשי סיהרא מינייהו איפרכי מינייהו מלאכי גאוני דורנו היושבים כסאות למשפט בכל מדינ' ומדינ' בכל קצה ופנה, ושפתיו ברור מללו אשרי לו, ומימיו לא עבר ח"ו על דקדוקי סופרים, הלא ידבר נגד מלכים ולא יבוש, חכו ממתקים כלו מחמדים, עניו כאכל לחם אבירים וחסיד כמשורר השירים, ובשער הרבים יוכיח כאשר הוכיח תוכיח, ואת ישראל יתוכח ויגל אבן מעל פי הבאר לאשר ממצות מנוער מעורר ישנים מקיץ נרדמים לאמור, לכו ונלכ' באור ה' חופף עליו כל הימים וה' עמו לעשות ענף ולשאת פרי, ורבים השיב מעון. חף הוא מפשע ושלח את ביאורו ביאור מספיק שרשו בקודש על הקמיעות לגאוני הזמן מביני מדע מחכמתו, תורתו אומנתו יגיד עליו אמונתו, הלא עיניכ' תחזנה מישרים בהורים מורים, גבירים אדירים, שרי השרים, מדינ' ומדינ' ככתב' בדברי חיבת הקודש חכמי תוגרמא², קהל עדת ישרון ק"ק נ"ש³ וכל מדינות מעהרין⁴ וחכמי ק"ק פראג⁵, תחת שלש רגזה ארץ. וכמו כן רבו ועצמו מספר וכמה קהלות קדושות אורו חיל בריב בני ישראל וחיישי ליקרא דידי' וכבוד תורתו וכחודא נחתו והצדיקו את הצדיק דמעיקרא בעונש ואזהר' בחרמות ושמחות ולטותי' שאין להרהר אחריו וכל המהרהר אחריו כאלו מהרהר אחר השכינ', ואנחנו לא נדע מה נעש', רע עלינו המעש' אשר נעש' תחת השמש, מי יתן אפוא ויודיע לנו מי האיש אשר מלא את לבו להרים את ידו להעלות על מזבח הדפוס ספרי חיצונים המדברים על צדיק עתק בגאווה ובזו ונגעו במשיח ה' ורבני מאורות הגדולים גאוני אילי ארץ, אשר מוטות כנפיהם מלא רוחב ארצה עמנו אל, לא ימלט איש אשר יצא ממנו הרע' להטעימו כפרי מעלליו בפרסום קלונו ברבים בחרם גדול ונורא, אך נעלמה מאתנו ידיעת הטומא' ומשל בטן מי יצא הרע' ואת אשר בידינו לתקן אנחנו כמצווים ועושים לקנאות קנאת ה' צבאות הנכבד ונורא, שלא יחלל עוד ברבים ונגידי עמים נאספו יחד עם אלקי אברהם⁶ מאד נעלה להעמיד הדת על תלה ולגדור גדר ולעמוד

1 *השוה לעיל סעי' תרס"ח, תרס"ט, תר"ע, תרע"ב, תרע"ה.

2 השוה ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף מ'. 3 שם, דף כ"ב ע"ב.

4 שם, דף כ"ה ואילך. 5 שם, דף ז' ע"ב — י"א.

6 רמז לר' אברהם ר"ח פ"ה דדיא החתום ראשונה על כתב-מודעה זה.

בפרץ ושפה אחת לכלנו לקיים ובערת הרע מקרבך והי' מחנך קדוש והניירות הללו
 אנו מדליקין על הקוצים ועל החוחים ועל הברקנים ולא יזכר בישראל שם הקונטרס
 עוד ולא יעלה על לב אדם בעולם. ובהתוועדותינו פה וועד קודש בק"ק יערסלב
 קיימנו מצות בל ירא' ובל ימצא ספרי פסולים הנ"ל וגורנו שבכל מקום ומקום דבר
 המלך מלכו של עולם ודתו מגיע, עיר ועיר, מדינ' ומדינ', איש ואיש, אשר המצא
 ימצא בו בגבולו ספרי פסולים תזרם כמו דוה, צא יאמרו לו, ועל כולם חל חובת
 הביעור, ואין ביעור אלא שריפ'. ופה נשרפו ברחוב העיר לעיני כל העדה הקדושה,
 וממנו יראו וכן יעשה בכל גבול ישראל אשר הריחם ה' ביראתו הקדוש' והטהור'
 לתוקף גזירתנו נח"ש בכל החומרות שמתות ונידוי' ואלות הכתובים בתור' ובמשנה
 התור' והאמורה מרבני מוסדי ארץ האיתנים חכמינו גאונינו קדמונינו מקדמי ארץ
 ומגאוני הזמן שבימינו לבל יתנו שום קול דופי לנגד הגאון המפורסם בדורו מוהר"ר
 יהונתן הנ"ל ולבער דברי סרה וכל ספרי פסולים הנ"ל. ובזה שלוי' על דייני ישראל
 היכי דלא אתי לאנצוי אחותינו לאלפי רבבה.

כ"ד רוזני נגידי' רבנים מפורסמים ראשי ב"י ומנהיגי ד"א יצ"ו בצירוף כבוד הרב
 התייר הגדול הנגיד והנדיב הקצין המפורסם אביר הרועים פ"ה דד"א יצ"ו, ובראשם
 הגאוני המפורסם המאורות הגדולים הרבנים דד"א יצ"ו אשר נמנים יחד במחברת
 הקודש בוועד הגדול אשר אנחנו מתוועדים בק"ק יערסלב היום יום ג' ב' מרחשון
 תקיד"ל בוועד קדוש דד"א יצ"ו.

נאם הקטן אברהם ר"ח מלובלין פ"ה דד"א יצ"ו

נאם הקטן יצחק החונה בק"ק זאמשט ראש דמתשע קהלות¹

ונא' יהודא ליב כהנא מטיקטין מבורר מקראקא יצ"ו²

נאם יצחק יששכר בערש מבראד³

ונא' הק' יעקב החונה בק"ק לויצק והגליל יצ"ו ממדינת וואלין⁴

1 ר' יעקב יצחק בר' משה חיים אב"ד דק"ק לכוב. חתנו של ר' אברהם ר"ח פרנס הוועד דד' ארצות.
 נפ' בשנת תקל"א בקירוב בק"ק זאמושץ. עי' אנ"ש, ע' 239, 245; כיו"מ, ח"א, דף ק"ו ע"ב; ממה"ס,
 § 98, 1624.

2 סיכנו של הרוכס יאן קלמנס בריניצקי שהיה שר-הגליל של קראקא ובעליה של טיקטין. חתום בשנת תק"ו
 גם בפנקס הקהל בטיקטין דף פ"א [נ"א]; "הק' יהודא ליב כהנא מטיקטין". ברשימות הממונים בפנקס הקהל
 הוא נקרא תמיד ר' ליב כ"ץ או "הנגיד ר' ליב כץ" ורק פעם אחת נזכר שם אביו יחזקאל. בשנת
 תצ"ב נמנה עם הטובים, בשנת תצ"ה עם הראשים, בשנות תצ"ז-תצ"ח היה "מנהיג", תצ"ט-תק"ג — טוב, תק"ד-
 תק"ח — ראש, תק"ט-תק"י, תקי"ב — ראש וראשון, תקי"ד, תקט"ו — ראש. עי' פנקס הקהל, דף רס"ה (רי"ב),
 חג"ט [של"ו], [שכ"ד], [שי"ו], ת"ט [שי"א], [שט"ו], [ש"ה], [ל"ה], ע"ב [מ"ג], [ל"ג], ג"ו [ל"א], ג"א [כ"ו],
 ג"ב [כ"ו], ל"ח [י"ד], ל"ט [ט"ו], ג' [כ"ה], ל"ה [י"א], ג"ד [כ"ט], מ"ג [י"ח]. השוה גם להלן סעי' תשכ"ג,
 תשל"ד-תשל"ה.

3 בר' משה וואלף. השוה מפתח.

4 בר' אריה לייב. בעל ס' כוכב יעקב, ביאור על ש"ע אה"ע, זאלקווא תקל"ד. עי' גיסנבוים, 90; שם
 הגדולים החדש, ס' ר"י.

נאם הק' מאיר חזק חונה ק"ק מאשטשיסנק¹ מבורר מק"ק פוזנא²
 הק' יצחק החונה בק"ק [—] א[—] [—] יצ"ו
 נאם יצחק חונה בק"ק שינאווי מבורר מק"ק פרעמסלא
 נאם הק' ארי' ליב החונ' בק"ק טארני גראד יצ"ו
 נאם הק' משה פנחס בר"א ר"ח מלובלין אב"ד דק"ק סווירא⁴ נדב"י דד"א יצ"ו⁵
 נאם הק' יוסף החונ' בק"ק הענטשין ור"מ דגליל קראקא בעל מחבר ס' תבני' [אות] יוסף⁶
 נאם הק' דוב בערש בהגאון אב"ד ז"ל מזאמשי חונ' ק"ק קראשניק יע"א⁸
 ונאו' הק' נפתלי מכו' הירץ בהרב הגאון מוהר"ר אביגדר ז"ל⁹
 נאו' הק' ארי' ליב בה"ה מ' ברוך סג"ל ז"ל מגליל אורדנאציא¹⁰
 ונא' הקטן יצחק אייזק הח"פ בק"ק לעזענץ
 נא' הק' שמחה בונים כהנא מטיקטין¹¹
 ונא' הק' נח בהגאון החסיד מהור"ר יחיאל מיכל החונה בק"ק פרשעוואש¹² ואגפ'י
 נא' הק' צבי מכוונה הירש בהמנוח המפורסם מהור"ר יוסף סג"ל הורוויץ מגליל פרעמסלא¹³

- 1 צ"ל: מאשטשיסנק, בגליל פרעמסלא. השוה מפתח.
- 2 השם נשתבש וצ"ל: פרעמסלא; השוה בהערה הקודמת וכן גם סעי' תרכ"א ותרכ"ג לעיל. ר' מאיר חזק הוא בנו של ר' יצחק פארטיו פרנס הועד דד"א וגיטו של ר' חיים מלובלין. עי' הורוויץ, תולדות משפחת הורוויץ, 79-82; ווטשטיין, תולדות ישראל וחכמיו בפולין, חוב' ב', ע' 55.
- 3 שם המקום חסר בתחילתו כשתי אותיות ובסופו כאות אחת ונראה לי שצ"ל: בראד. ואמנם באותה שנה שימש, כנראה, ברבנות בבראד ר' יצחק בר' יעקב יוקל הלוי הורוויץ, שנמנה גם הוא, כחתום לפניו על משפחת באב"ד התקיפה. עי' וורם, DZB, 51, 86; דע"ק, 120; "רשומות", כרך ב', 383; והשוה כמו כן הורוויץ, כתבי הגאונים, 117. — בלבן, HZK, II, 495, כותב שמקראקא חתמו על כתב-מודעה זה שני אנשים ר' יהודא ליב כהנא ור' יצחק סג"ל לנדא; הוא קרא אפוא קראקא במקום בראד וזיהה את החותם עם רבה של עיר זו. סברה זו אינה נראית לי היות ור' יצחק סג"ל לנדא היה רגיל לחתום את שמו במילואו ולא "הק' יצחק" בלבד; כן לא ברור אם כבר היה באותה שעה אב"ד דק"ק קראקא. השוה מפתח.
- 4 צ"ל סווירא. 5 השוה גם לעיל סעיף תשי"ט.
- 6 גם ביום ד' כ' חמוז תקי"ד חתם, בהתוועדות גליל קראקא בסטאבניץ, על גילוי-דעת שבו נידונים "הכתבי' כתבי-גנות על הגאון מהר"ר הנ"ל" לשרפה. עי' ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף נ"ז ע"ב.
- 7 ר' אריה ליב אב"ד דק"ק זאמאשק. השוה מפתח.
- 8 לפני כן אב"ד דק"ק קאזניץ בגליל לובלין, אח"כ אב"ד דק"ק רישא והגליל, ומשנת תקי"ט בקירוב ר"מ בלבוב. עי' כיו"ט, ח"א, דף קל"ט; אנ"ש, ס' קמ"ט.
- 9 אב"ד דק"ק זעליחוב בגליל לובלין. עי' ר' יוסף בר' אביגדור, ס' תבנית אות יוסף, דף ח' ע"ב, נ"ח ע"א. חתם גם על החרם מלובלין; השוה לעיל סעיף תרס"ז.
- 10 השוה גם לעיל סעיף תקצ"ו.
- 11 בנו של ר' יהודא ליב כהנא מטיקטין החתום על אותו כתב לעיל. בשנת תק"א נמנה בטיקטין עם "העדה הקדושה"; בשנות תק"ג, תק"ה-תק"ח היה "במקום"; בשנות תקי"ב-תקי"ג, תקט"ז-ראש"; בשנת תקי"ד-כמו ראש". חתימתו האחרונה בפנקס הקהל בטיקטין היא משנת תקכ"ח. עי' פנקס הקהל, דף [ל"ה], ע"ב [מ"ג], ג"ה [ל"ו], נ"א [כ"ו], ל"ח [י"ד], ל"ה [י"א], [ב], רנ"ג [ר'], רנ"ט [ר"ו], רנ"ו [רנ"ד], ל"ג [ס"ו], [ג"ד].
- 12 צ"ל: פשעווארסק. השוה לעיל סעיף תרע"ז.
- 13 אולי ר' צבי הלוי איש הורוויץ שהיה בשנת תק"ג אב"ד דק"ק טשארטקוב. עי' זונגשיין, לתולדות קהלות ישראל בטולנה (מתוך הפנקס הישן של קהלת טשארטקוב), "בדרך", מיום ז' אייר תרצ"ה.

ונא' הק' דוב בער סג"ל לנדא מגליל לובלין¹

אף ידי תכון עם כבוד הגאונים הנ"ל באשר ידוע לי בבירור מכבוד יראת ה' מהגאון הנ"ל מעודו ואסור לחלוק על הגאון הנ"ל. הק' אברהם סג"ל חו' ק"ק טיסמניץ ואגפ"י²

ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף ג"נא. וז"ל הכותרת: "והא לך תוקף הכתב אשר ניתן לכתוב ולדפוס מה שעלה על שלחן גבוה בוועד יערסלב ומה ראו על ככה לשרוף כל ספרי פלסתר ומה הגיע מאתם גלוי לכל העתים". ר' יעקב עמדין כותב בס' שבירת לוחת האון, דף מ"ט ע"ב, על גילוי-דעת זה כדברים האלה: "אחיז הציג מ"ש איזה אנשים מקצה ועד יערסלב תקי"א³ ל' שחתמו לו אברם חיימ' ובניו וחתניו ומחותניו⁴, משפחת הקרחים המקושרים עם המין מאז, כדי לנצח את הגר"י, ששונאים המה לו משנים קדמונים כמפורסם, שרדפו וא"ז בעוד הגאון הנ"ל, ומה שעשו עזי פנים הללו היה שלא מדעת רוב בנין ומנין בעלי אסופות, שנפרדו מן הקשר רשעים שאינו מן המנין, וכמו שגילו דעתם היטב הגדולים וכשרים בעלי צורה שבוועד ד"א בעת ההיא במחאה-מודעה ושובר⁵ שכתבו משם על כתב נמאס הלז ובאו על החתום אנשי השם שבפולין בדור הלז. וגם הודיעו קצת החתומים בכתב פלסתר הלז של בעל הערוה שנודייפה חתימתם ולא היו דברים מעולם, לא חתמו ולא הסכימו⁶, כאשר נציג הכל אי"ה לפרסם האמת, כי במרמה עשו קשר כוגדים בדור אחר ימח שם, גם, כפי הנשמע, עתה גם אלה שחתמו לו לטובתו כבר נתחרטו מעקרא". עיי"ש גם דף ט' ע"ב. — ר"י אייבשיץ מזכיר את כתב-המודעה גם בהקדמה לספרו הנ"ל לוחת עדות, דף ג' ע"ב, וז"ל: "אבל אני לא נחתי ולא שקטתי ושלחתי פ"י קמיעות והתנצלותי לרבנים גאוני דור ולמקובלי מפורסמים ות"ל נצבה אלומתי וגם קמה, שכל חכמי וועד דיערסלב והגאונים ראשי קהלות המפורסמים, — ומקובלים אמיתים כולם אמרו ישר וכנים דברי ובמאד נארו כל פה דובר, נבלה, ומכ"ש מי שהי' נמצא בידו וברשותו שום דבר הנדפס לגנאי עליי, ר"י עמדין העיר לדברים אלה בס' שבירת לוחת האון, דף י"ד ע"א: "אינו בוש להפוך יום ללילה, ודאי מקובלים גדולים העידו עליו ריחיים לובלין ואביו הפרנס ד"א המקבל הגדול מכל אנשי פולין ובניו היושבים ראשונה במלכות קבלת דמים, גולה וחבלה, ואחריהם מחותניו מלאכי חבלה".

ר' חיים מלובלין חזר ויצא בגילוי-דעת נגד מנדיו של אייבשיץ, אחר שנתפרסם כתב-מודעה זה, וז"ל: "— וכעת פקחו הגאונים עיניהם כי ראוי ונכון לעשות גדר לדבר עבירי גדול כזו ויעצו עצה בחרם ושמת' על כל אנשים רעים וחסאים כאשר נודע מהסכמת חכמי אסיפת בוועד הגדול ביערסלב יצ"ו, יברך ה' חילם ופועל ידם ירצה וכו'". ע"י לוחת עדות, דף ג"א ע"ב, ור' יחזקאל לנדא אביד דק"ק פראג נהג בשנת תקט"ז דין מנודה בחזן המקומי מפני שחרף את אייבשיץ ויעבר בדבר זה על כמה חרמים הניתנים מכמה רבני וגאוני ארץ מד' ארצות". ע"י ליעבען, 325, (1903) I, Jjlg.

גרונוולד, Hamburgs deutsche Juden, ע' 120, מספר על סמך חומר שבארכיון המדינה בהמבורג, שב-31 באוקטובר 1753 (= ג' מרחשון תקי"ג) הפיץ אייבשיץ גילוי-דעת של ועד הרבנים הפולני בירוסלב המלמד עליו זכות, אם כי "מרבית ומיטב אותו וועד מחאו בפומבי". אין זאת שהכוונה לכתב-המודעה שלפנינו ולמחאה הכלולה בסעיף תשכ"ג להלן ותימה כיצד הגיעו לידיה במהירות כזאת. ראוי לציין גם את סברתו של בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ח"א, ע' 77, שהכתב "נתפרסם כפי הנראה בדפוס אל כלל היהודים". אכן לא ציין שום מקור לדבריו.

1 בר' אברהם. ע"י פריעדבערג, בני לנדא למשפחותיהם, ע' 17.

2 ראב"ד ור"מ דק"ק לבוב? ע"י אנ"ש, ע' 16, 234, והשוה כמו"כ קנ"ש, סי' ד'.

3 טעות דפוס וצ"ל: תקי"ד. 4 השוה לעיל ע' 393, הע' 1, ע' 394, הע' 2. 5 השוה להלן סעיף תשכ"ג.

6 האשמה זו נשנית גם בס' התאבקות, דפוס ראשון, דף כ"ה ע"ב — כ"ו ע"א: "וכמה חתימות היו מזויפים בלי ידעו האנשים ההם אשר קראו בשמותם לא כתבו ולא חתמו כלל, רק בשקר וכזב הציג חתימות אשר לא היו ולא נבראו, כאשר נודע בבירור ממכתב עמל שהציג מד"א ובפניו יענו כחשור". בקשר עם האשמה זו ראוי לציין ששתי חתימות — של ר' יהודא ליב כתנא מטיקטין ושל ר' יצחק יששכר בעריש מבראד — באות בשני הכתבים כאחד.

תשכג. ב"ה. ארץ רעשה וינועו אמות הסיפים לקול הקורא וכל ידים תרפינה ולבב אנוש ימס לקול ענות חלושה אשר כל השומע תצילנה שתי אזניו, בענין הקמיעות של עקרון הדת והאמונה הבאות ממדינת אשכנז, וכבר נמנו עליהם גאוני ארץ ופארי הדור דמדינת אשכנז לקנא קנאת ה' צבאות ולחזק האמונה. וכאשר הגיעו הדברים האלו לאזנינו נבהלנו על המראה ועלה במוסכם להרחיב זמן עד אסיפת גאוני ארץ דמדינתנו יצ"ו פה ק"ק יערסלוב. ובוועד הגדול דפה¹ חשבנו להמתיק סוד לגדור פרצות הדור בדבר הזה אשר לגאונים הללו, להם נאה למלל גבורות מילין לצד עלאה למלל. אמנם בודאי הקול ברמה נשמע הולך ומגיע² למרחקים כל מעשה ועניני הוועד הזה אשר שלטו בו ידי זרים ויד גוי היה באמצע בכל דבר, אשר בעבור זה שרים עצרו במילין ומחיצות ברזל היתה מפסקת בינינו לכל דבר שבקדושה³, ומחמת שנטרפה השעה נתערבב ובא עירבוב, וביטל את השורה שורת הדין. בגלל הדבר הזה לא היה בידינו לתקן פרצות הדור, לגדור גדר סוגה בשושנים בענין הזה. ולא עוד אשר שמוע שמענו קול מלחשים, ולמיחש מיהו בעי פן ימצאון איזו מגילות סתרים אשר שמו במחשך מעשיהם, ללקט חתימות מגילות סתרים מאנשים אשר אינם אדונים בדבר הזה, ומהם אשר מעולם לא טעמו מעץ הדעת טוב ורע להיות להם הבחנה בדברים הנוגעים ברומם של עולם. וכבר שקדו חכמים הראשונים וגזרו בחרם הגדול והנורא על המלקט מגילות סתרים [כמבואר בפנקס דד"א⁴ ואין לך כל וועד דד"א שאין מוסיפין בו חרם ונידוי על הלוקח מגילות סתרים]⁵, כן כגון דא צריך למודעא רבא, שבאם המצא ימצא איזה כתב כפי השמועה הנ"ל, תדעו נאמנה כי מגילות סתרים הוא, הבל הבלים הוא, אין בו ממש, ומצוה לקיים בהם מצות שרפה, כי מצוה לקיים דברי חכמים גאונים קדמונים דד"א, כי כן יסדו וגזרו בגזירת עירין פתגמא, בחרמות ושממות על כל מי שיבוא לידו מגילות סתרים לשורפן ולבערן מן העולם.

הכ"ד הרבנים המאורות הגדולים המפורסמים גאוני ארץ דד"א יצ"ו. היום יום ב' 6 ג' מרחשון תקי"ד לפ"ק פה בוועד יערסלוב יצ"ו.

נאם הק' יהודא ליב כהנא מבורר⁷ מק"ק קראקא⁸

נאם הק' יצחק יששכר בערוש פרנס דגליל⁹ ונאב"י דד"א יצ"ו

הק' ארי' ליב כהנא נדב"י¹⁰

1 בכ"י גחלי אש: ובי ב"ד גדול דפה. 2 בכ"י גחלי אש: וגדול. 3 השוה לעיל סעיף תשי"ז.

4 השוה לעיל סעיף רצ"ט. 5 ההשלמה על פי כ"י גחלי אש.

6 בכ"י גחלי אש: ד' ; וכן נכון. 7 בכ"י גחלי אש: "ונאב"י" = ונאמן בית ישראל.

8 השוה חתימתו גם בסעיף הקודם וכן ע' 395, הערה 6 לעיל.

9 בכ"י גחלי אש: "דג"ל" = דגליל לבוב, וכן נכון. השוה לעיל סעיף תרפ"ד.

10 בכ"י גחלי אש: "כהנאב"י יצ"ו".

נא' הק' שאול¹ חונה ק"ק דובנא מבורר ממדינת וואלין [יצ"ו]²
 הק' יוסף [שאול]³ סג"ל חונה בק"ק לאופיצק מבורר דג"ק יצ"ו⁴
 הק' שלמה חו' בק"ק חעלמא והגליל נבח' מתשע קהלות בה"ס מרכבת המשנה
 נאם הק' ישראל מפניטשוב
 נא' הק' נתן הח' בק"ק דאברמיל יצ"ו מבורר מגליל פרעמיסלא יצ"ו
 ונא' הק' אברהם הכהן מזאמשט מבורר מגליל אורדינציע⁵ ונדב"י דד"א בעל ס' בית אברהם
 הק' אהרן הלוי בק"ק אוהנוב⁶
 הק' זכרי' מענדיל החו' בק"ק יערסלוב ז [יצ"ו]⁸

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ג"ה ע"ב; ס' גחלי אש מאת ר' יוסף פרעגער, כ"י מיכאל 107 בספרית
 בודליאנה באוכספורד, דף קצ"ח-קצ"ט. שינויי-הנוסח בהעתקה שבכ"י גחלי אש שיש בהם שינוי ענין
 כלשהו צוינו בהערות. — ז"ל הכותרת בס' עדות ביעקב: "כתב מודעא שכתבו מדיא דפולין להודיע
 צערם שלא יכלו לגמור הדבר כלבבם, להיות נספלים לעושי מצוה באגודה אחת עם רבני אשכנז
 הגדולים המקנאים לה' לגדור פרצות הדור בסבת המסירות של צד המתנגד שקמו עליהם ובטלו
 הועד. גם גלו דעתם לעשות מחאה נגד כתבי פלסתר שלקטו הכת של בכור שטן להצדיק רשע וכו'".
 ז"ל הכותרת בכ"י גחלי אש: "חרם מה שנתנו בוועד הגדול באסיפת דארבע ארצות כיערסלוב תקי"ד".

תשכד. "ב"ה יו' ד' ח' סיון תקי"ד לפ"ק.

וראות נפלאותי מדוע נכשלי' לא אוזרי' חיל ונעל' מעיני העד' הקרובים אל החלול שנתחלל
 שם שמים להביא לבית הדפוס כתב הנשתווין ספר גנאי על הגאון המפורסם כבוד מוהר"ר
 יהונתן נר"ו אב"ד דק"ק אה"ו, אשר שמו ושמו הטוב הולך בכל המדינות והרביץ תור'
 בישראל. וזה ימים לא כביר הייתי עם עמודי עולם גאוני' בוועד יערסלב
 ובתוכם חתן אחי⁹ הרב ה"ה החריף מוהר"ר נתן נר"ו אב"ד דק"ק דאברמיל בן הגאון
 המפורסם מופת הדור מו' יהושע נר"ו אב"ד דק"ק פ"פ דמיין ואמרתי ריש קטיעא
 ימלל ואנכי לא אדון בדבר זה, אך לא אוכל להתאפק מה ראה על ככה להדפיס ספר אשר לא
 ניתן לקרות ומדוע יהיו כמחרישים. וענה בי ח"א הג"ל שדברי כנים ונענע ראשו לדבר, וברור
 לו הדבר שיד אביו הגאון המפורסם לא הי' במעל הזה. 10. — —

1 בכ"י גחלי אש: שואל.

2 ההשלמה לפי כ"י גחלי אש. — ר' שאול היה בנו של ר' אריה לייב אב"ד דק"ק אשכנזים באמסטרדם,
 שכבר נזכר לעיל הרבה פעמים בקשר עם מלחמתו באייבשיץ. אחרי פטירתו של אביו, בשנת תקס"ו,
 נתמנה לאב"ד במקומו. עי' פעסיס, עיר דובנא ורבניה, 22-23; מרגליות, דובנא רבתי, 15, 56, 64, 66-68,
 144; י. מאהרשען, לתולדות מוהר"ר שאול בן מוהר"ר ארי' ליב אב"ד בק"ק אמ"ד, "הצופה לחכמת
 ישראל", שנה ו', 15, 134. 3 ההשלמה עפ"י כ"י גחלי אש.

4 בכ"י גחלי אש: "בק"ק עי' לאופנציק". נראה לי ששני הנוסחאות משובשים וצ"ל: בק"ק עיר חדש
 ואגפיה. השוה אותה חתימה גם לעיל סעיף תרע"ז.

5 בכ"י גחלי אש משובש: אוגזאמשיץ. 6 בכ"י גחלי אש משובש: חפ"ק קאוהנבל. —

7 בר' מאיר פרענקיל. מילא את מקום הותנו המנוח ר' אריה ליבוש הלוי הורוויץ. עי' הורוויץ, תולדות
 משפחת הורוויץ, 78; "אוצר החיים", שנה ה' (תרפ"ס), 204. השוה גם לעיל ע' 331, הע' 3.

8 ההשלמה עפ"י כ"י גחלי אש. 9 ר' משה מאיר הלוי מדאבראמיל. נפ' תק"ו. עי' צינץ, עטרת יהושע, 29.

10 הדברים קשה להולמם. על עמדתו של ר' נתן השוה לעיל סעיף תשכ"ג ועל עמדתו של ר' יהושע
 אביו סעי' תרס"ח-תר"ע, תרע"ג-תרע"ד, תרפ"ז.

הכ"ד הכותב בחפזון מחמת הטרדה. הק' יצחק סג"ל לנדא החו' בק"ק דוקלא¹.

ר"י אייבשיץ, לוחות עדות, דף נ"ו ע"א.

תשכה. — בגלל הדבר הזה ראוי ורתוי לכל איש ישראל לחלוק חושים ולאזור כגבר חלצי האמונה לקנא קנאת ה' צבאות למשטח איש חרמו על הכתות מאמיני הש"ך תר"ו, ובפרט על כותבי הקמיעות הפסולים להעביר הגלולים. וגם כי גאוני אשכנז נתנו עיניהם בחכמי גדולי מדינתנו לצאת לעזרת ה' בגבורים, ואולם להיות אשר אנחנו רחוקים ואי אפשר לעמוד על הדבר מי הוא הכותב הקמיעות ע"כ עמדו מרחוק, וגם בועד ק"ק יערסלב היה מסוג הנמנע לדבר מזה לחקור אחר הברור², כי קבצו כל [פנים] פארור (כידוע), וכדי שלא יאמרו דלא חששין אנחנו ח"ו לספיר גזרתם, ע"כ בשבטי ישראל הודעתי נאמנה כי מאשרים ומאמצים ומחוקים את דברי הגאונים מופתי הדור רבני הגולה שבאשכנז. — כ"ד המדבר בצדק להחזיק בדק היום יום הששי י"א כסליו תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה לפ"ק. הק' אברהם הכהן מזאמשט בעל ס' שו"ת בית אברהם³.

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף נ"ב [ע"ב]. — גם בכ"י גחלי אש, כ"י מיכאל 107 באוכספורד, דף כ' ע"ב, נמצא מכתב של ר' אברהם הכהן מזאמשט שנכתב בירוסלב כסלו תקי"ד ונראה שזה אותו המכתב. ע"י גייבויר, 1887 MGWJ, ע' 265.

תשכו. — להנ' הרב הגאון — כמוהר"ר יעקב⁴ נר"ו יאיר. — בשנה דאשתקד לעת צאת המלכים להתמנות פרנס דד"א ביערסלאב שמתי את פני ליסע לשם, כפי המדובר ביני ובין הרב ה"ה נב"י בהגאון המפורסם מהור"ר יהושע נר"ו אב"ד ק"ק פ"פ⁵ והחזקתי בדרך. כשבאתי ליומא דשוקא ק"ק וויסאקי⁶ היה רעש גדול מחמת שנתחדש הבילבול דק"ק פאוולייטש⁷ ועי"ז נפרדה החבילה, שכל העם נסעו לקולם ורבו הגולנים על אם הדרך, אמרתי באתרא דשכיח היוקא שלא ליסע לשם. — זאת ועוד אחרת שמחותני הרב הגאון ה"ה מהור"ר נחמן אב"ד ק"ק בריסק אמר לפני כל בק"ק קאססאגטין שמצד ר"י רצו ליתן לו עשרים אדומים כידוע לפני לומדים מקהלתינו. — ומה שנעשה בעת הוועד דד"א וגם מה שנעשה עם רב החובל בק"ק לובלין⁸ המכ"ז⁹ יגיד

1 מחותנו של ר"י אייבשיץ. היה אח"כ אבד"ק צילך ופרעשבורג. ע"י שם הגדולים החדש, סי' קפ"ג.

2 השוה לעיל סעי' תשי"ז, תשכ"ג.

3 חתם גם על כתב-המחאה המובא בסעיף תשכ"ג, עיי"ש.

4 ר' יעקב עמדין. 5 ר' נתן אב"ד דק"ק דאבראמיל החתום גם בסעיף תשכ"ג לעיל, והשוה גם סעיף תשכ"ד.

6 לפי לוח משנת תק"ן, דפוס הוראדנא, היה יריד וויסאקי מתקיים בחג יעקב השליח, היינו ב-25 ביולי (= כ"ג תמוז תקי"ג).

7 עלילת זיטומיר חידושה, נתרחשה בימים 20 באפריל — 29 במאי 1753 (= ט"ז ניסן — כ"ה אייר תקי"ג). נקראה גם עלילת פאוולייטש היות וכמה מהקדושים היו בני המקום הזה. ע"י גולדשטיין, Ebp. Crap. כרך ח' (1915), ע' 296 ואילך. והשוה גם בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, 101-105. בלבן כותב, שם, ע' 105: "ועד הארצות שנתכנס בסתו שנת 1753 — טיפל גם בענין זיטומיר ועשה כל אשר היה לאל ידו להוציא לאור אמת", אך לא הביא שום מקור לדבריו.

8 בשנת תקי"א. השוה לעיל סעיף תר"פ. והשוה גם ר"י עמדין, מגלת ספר, 186.

9 ר' גפתלי הירש בר' יעקב משה. השוה לעיל, ע' 375, הע' 7.

לר"י פאר מעלתו הרמה שהקב"ה מקדים רטואה. ועוד ידי נטויה בזה הוועד שיהיה י"ב תמוז הבע"ל¹ בק"ק קאסטאנטיין".

ר"י עמדן, עדות ביעקב, דף סיח ע"ב. וז"ל הכותרת: יוזה הכתב אשר ייחד אלי (ר' יצחק מביאלה) ה' 2 בבשרי אחזה פנימו לפיקי. אותיות הפרט לא סומנו ותאריך המכתב ניתן להיקבע רק מתוכו. היות ועלילת פאוואליטש נרחשה בט"ז ניסן—כ"ה אייר תקי"ג ברור שהמכתב נכתב בשנת תקי"ד (יבשנה דאשתקד). לפי זה יש לקרוא את פרט השנה: יב"ה בבשרי אחזה פנימו לפיקי.

תשכז. בקיץ שנת תקי"ד נתקיימה בקאסטנטיין התועדות דד"א. בין השאר נוכח בה ר' משלם זלמן אב"ד דק"ק אוסטרא.

ע"י להלן סעיף תשליד. והשוה גם לעיל סעיף תרצ"ג שנשתרבו בטעות ויש למחקר.

תשכח. בהתועדות גליל קראקא-צוזמיר שנתקיימה בספטמבר 1754 (אלול תקי"ד) בסטאבניץ הותקנה בין השאר תקנה זו:

138. להתועדות ירוסלב ושאר [התועדות] כלליות אין צריכים לנסוע כל ראשי הגליל כי אם שנים מבוררים עם הוראה ויפוי-כוח, או אחד לפי הצורך, או גם הפרנס עם ראש מדינה אחד. ולפיה [לפי ההוראה] הם חייבים להתנהג ולנהוג, ולכל ייגרם לעניני הגליל שום נזק ע"י ההזנחה שלהם, ועליהם להיות בהתועדות כזאת רק לשם שקידה על עניני הגליל. וההוצאות האלה, לפי ההסכם, תאושרנה לפרנס.

ספריית אוסולינסקי בלבוב, כתי' 300, דף 220. גוף הנוסח הפולני במדור התועדות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם לעיל סעיף תשי"ד וכן שיפר, 1912 MGWJ, 606–607.

שנת תקט"ו

תשכט. ככ"ד תשרי 1754 (תקט"ו) נתקיימה בירוסלב ישיבה של ועד ארבע ארצות.

שיפר, היסטארישע שריפטן. כרך א', ע' 100; ללא ציון המקור.

תשל. ב' חשון 1754 (תקט"ו) נתקיימה בירוסלב ישיבה של ועד ארבע ארצות.

שיפר, כנ"ל.

תשלא. בישיבת ועד ד"א בירוסלב ביום 28 באוקטובר 1754 (= י"ב חשון תקט"ו) נעשה הסכם בין באי-כוח ועד ארבע ארצות לבין באי-כוח הגליל לובלין³, אשר לפיו יוצא מחוז עיר-חדש עם הקהלות גלובנה, ראווה, זעז'יצא, גרויעץ וגושטשינא מכלל פולין-גדול ויצורף לגליל לובלין. כל הקהלות הנ"ל חייבות להבא לפרוע את מסייהם לוועד הגליל לובלין. ההסכם נחתם בשם הוועד ע"י הנאמן אברהם מליסא ואושר אח"כ ע"י שרי-האוצר הרוזן שדלניצקי.

שיפר, היסטארישע שריפטן. כרך א', ע' 100; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, p. 648–650.

1 כלומר בשנת תקט"ו. 2 שם החודש חסר ואולי צ"ל: ב"ה = בעזרת ה'.

3 נראה שהמדובר בהסכם שנעשה בהתועדות ד"א בין ב"כ גליל לובלין וב"כ פולין-גדול ולא בין ב"כ ד"א לבין ב"כ גליל לובלין. ר' אברהם ליסא הנזכר בהמשך התעודה היה נאמן של פו"ג. השוה לעיל סעיף תש"ב.

תשלב. בישיבה מיום 2 בנובמבר 1754 (= מוצ"ש י"ז חשון תקט"ו) אישר ועד ד"א את ההחלטות שנתקבלו בהתועדות וואלין ב'ועדים הקטנים" שנתקיימו כיום 27 ביולי 1745 (= כ"ז תמוז תק"ה) באוסטרא וביום 5 בנובמבר 1746 (= מוצ"ש כ"ב חשון תק"ז) ברחמנוב בנוגע לבית המדרש (קלויז) באוסטרא. כדי לתמוך בבחורי הישיבה העניים הלומדים בבית המדרש הזה לקחו בשעתם ראשי הגליל אוסטרא הלואה מאת הרב דק"ק אוסטרא ר' שמעלקא ע"ה¹. עתה החליטו הועדים הקטנים שנתקיימו באוסטרא וברחמנוב לגבות מן הקהלות שבגליל אוסטרא תשלום מיוחד בשיעור 5% מן "המס הפומבי", כדי לסלק את החוב². הועד אישר, כאמור את ההחלטה הזאת.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 101; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długow żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, p. 527-529.

תשלג. "בס"ד ל"ו לספירה³ תקט"ו לפ"ק פה עיר מלוכה ווארשוא.

החייך הגדול — — מהור"ר יעקב⁴ נר"ו.

— — יכתוב גא רפ"מ למשפחתו הרמה נשיאי ישראל שבפולין ולסנים שיהיו תמיד נמצאים בעת הוועד שיהיה בק"ק קאסטנסינא הקבוע מדי שנה בשנה. וגם הנה ממשמש לבא בחודש אב הבע"ל וועד אטיפה, — — צריך הדבר שיהיה כאן נמצא בן או אח⁵, ואם באפשרי מרבה אני עליו את הבן שכן קם, ומרבה אני עליו את האח שכן קם בקימה שיש בה הידור ואידור. — — הכ"ד המתבוסס בתומ"ו תמים לרצון דש"ת הק' ברוך מארץ יון בן הרב מהור"ר דוד זצ"ל.

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ג' נ"ו [עיר-ע"ז].

תשלד. "כ"ה היום יום ג' ג' סיון לפרט כי מן השמים דברתי וגו' למב"י.

— — לאהר' נאמני — — מהור"ר יעקב נר"ו יאיר. — —

וגם הרבני מהור"ר ברוך יון נר"ו דברתי אתו עמו ע"ד המקולקל הנ"ל וזה הדבר שהשיב לי: באסיפת דד"א דאשתקד בק"ק קאסטנסינא לא הייתי שמה, רק כבוד הגאון מהור"ר זלמן אב"ד דק"ק אוסטרא היה שם, וכל זמן שהיה שמה לא היה שום הזכרה בעולם, ולאחר נסיעתו באו אליו עם הכתב של הרב מקראקא⁶ כדי למשוך אליו בדברים שיסכים עמהם והשיב להם בזה הלשון: וכי מפני שנתן שוחד ממון על כמה אלפים על רבנות ק"ק קראקא⁷, ומלבד מה שנתן שוחד להמסור מפורסם לר' ליב מק"ק סיקסינ⁸ פאקטר אצל האדון פאן

1 נס' באוסטרא עוד בשנת תמ"ו. הקלויז קרואה בשמו: "דעם רבי רבי שמעלקיס קלויז". עי' מזכרת, סעי' י"ח, והשוה גם מפתח.

2 מן הראוי לציין שגם ברשימת החובות של מדינת אוסטרא משנות 1754—1764 נמנה סך 8.000 זהו' קרן ו-2,800 ריבית חוב לישיבת אוסטרא ונראה שהכוונה לקלויז הנ"ל. עי' שיפר, עקאנאמישע שריפטן, ב', ע' 12.

3 כ"א באייר. 4 ר' יעקב עמדין.

5 השוה דברים כיוצא באלה גם לעיל ע' 364, הע' 3.

6 הכוונה לגילוי-דעתו של ר' יצחק סג"ל לנדא מיום כ"ס ניסן תקי"ד המלמד זכות על אייבשיץ. עי' ר"י אייבשיץ, לוחת עדות, דף נ"ג.

7 ר' יצחק סג"ל לנדא נתמנה זה מקרוב לאב"ד דק"ק קראקא. השוה גם לעיל ע' 394, הע' 3.

8 חתום על שני כתבי-מודעה שנתפרסמו בשנת תקי"ד בשם חברי ועד ד"א בענין אייבשיץ-עמדין. השוה סעי' תשכ"ב-תשכ"ג וכן ע' 395, הע' 6.

קראקווצקי, נעשה גאון רבן של בני גולה ולכנוס את ראשו בין הרים גדולים, והחל בהם ושהק בהם והלכו מאתו בקלון גדול. — —

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ס"ט ע"ב.

תשלה. "באספה ואשתקד היה בק"ק קאסטאנטין כבוד גיסו הרב ה"ה מהור"ר זלמן אב"ד ק"ק אסטרא וסמכתי עליו שיעמוד בפרץ, ובהליכתו וכחזירתו היה בצל קורתי עם כמה רבנים ולא הזכיר לפני שום דבר. וזה פעם שנית שנסעתי לק"ק קאסטאנטין ודברתי עם הנגיד הרבני מהור"ר ברוך יון ושאלתי אותו אם יש לו ידיעת הטומאה מן המראים הנגעים בקרחת'ו וגו', והשיב לי כל זמן שהיה פה גיסו הרב הנ"ל לא היה שום הזכרה ולאחר נסיעתו מכאן היו באים אליו והראו לו כתב הנשתון בגט קר"ח ורצו לשחדו בשוחד מנה יפה ואמר לי הנוסח מהאי לי שנא דחוצפה, אשר כל השומע תצלנה שתי אזניו. והשיב להם: וכי בשביל שנחן שלושים אלף ליג"מ פאן וואוי[ו] די קראקאווסקי, ושני אלפים לפאקטור שלו המכונה ר' ליב סלאובטישר² מק"ק טיקטין, אלקי כסף והזהב עשו לבעל הגאון רבן של ב"ג, להכניס את ראשו בין הרים גדולים, בודאי לא ידע שיחת חולין של הרב ה"ה מהור"ר יעקב נר"ו, שכל הרואה יצחק לו. והלכו ממנו בפחי נפש. ואמר לי טעמו של דבר. חדא, שנחן הרבה ממון עבור הרבנים, קרוב לודאי שקיבל שוחד ממון מאה אדומים או ב' מאות אדומים. ועוד כדי להסב הרבנות דק"ק פראג והמדינה לפני ב"א הרב ה"ה מהור"ר יחזקאל אב"ד ק"ק יאמפלע, שכבר יצא עליו השם שנתקבל לשם³ ע"י אנשים המחזותנים עם איש רע בליעל, ועינו הסעתו להחזיק את ידו ויד לאמ"ו כנ"ל מקצת. שנית, שמחותנו הרב ה"ה מהור"ר ישראל נר"ו, שהיה אב"ד ק"ק קאמניטץ וכהיום נתמנה להיות נב"י דד"א, היה בחורף העבר בעיר מלוכה דרעזין ושם יש בנו של אותו איש ושמו ר' נטע של ערלה, שיש לו בן ורצונו לשדך עם בת חורגתו. בת מפורסם מהור"ר שמואל סגל מאליק שערוסצי מק"ק סלוצק, ורוצה ליתן לבנו מוהר ומתן, כל זה כדי להיות ידו תקיפא אצל שלחן דד"א, ובלתי ספק שהבטיח לו גם מנה יפה מנא מנא תקל פרסין. בכך ששמעתי דברים הנ"ל נסעתי לק"ק קאסטאנטין שנית ודברתי אתו עם הרב הנ"ל במעמד אשתו הגבירה הצנועה מרת הענדל, שהיתה אשת מהור"ר שמואל סג"ל הנ"ל, כדי להפר את עצמו לקלקל את מחשבתו⁴, ונענע לי את ראשו והבטיח לי להיות לרום מעלתו לאוהב נאמן כמאז ומקדם, שהיה בעת התמנות בק"ק יעריסלאב ורצה הפרנס דד"א לשרוף הקונטרס של לשון זיהורית⁵ ועומד לנגדו כעמוד ברזל⁶. כמו כן הגיד לי הרבני מהור"ר ברוך יון הנ"ל. — —

1 פירוש: השררה של קראקא, היינו יאן קלמנס ברניצקי (1689–1771). עי' Polski Słownik Biograficzny II, 404–406. על זיקתו ליהודים וענינים יהודיים השוה בלבן, II, HŻK, 290, 107, 172, 179, 180, 299–290, 292, 305, 323, 325, 326, 409, 448; היילפרין, הדוכס ברניצקי והיהודים בביאליסטוק, "זרמים", שנה א' (תרצ"ו), גל' 53; Регесты и Надписи III, § 2191, 2194.

2 כנראה צ"ל: סלוטישער. הוא ה"מסור מפורסם ר' ליב מטיקטין" הנזכר בסעיף תשל"ד לעיל. אגב ראוי לציין שנשתמרו טיפוסיות מעשיות אחדים על מסור שהיה בטיקטין בימי האב"ד ר' מאיר בר' שמואל שמעלקי הורוויץ (נפ' בשנת תק"ד בקירוב). עי' אנרהם שמחה בונם חיים מיכלזאהן, ס' שמן הטוב, פיעטרקוב תרס"ה, סי' קל"ב, קל"ו, קמ"ו.

3 יצא מיאמפאלע בדרכו לפראג בחודש אב תשס"ו. עי' קאמעלהאר, מופת הדור, כ"ב.

4 ואמנם השידוך לא נתקיים. עי' צינץ, גדולת יחונתן, ח"ב, 188.

5 שפת אמת ולשון זיהורית, [אלטונת] תקי"ב. 6 השוה לעיל סעיף תשכ"ב.

ובכן יראה ר"ו מעלתו לכתוב אג"ש למנהיגים ארצות הרבנים דו"א ולהוכיחם על פניהם, כי עד מתי תאכל חרב וכובשים פניהם, כל מקום שיש חילול השם אין חולקים כבוד לרב. — —

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף ט"ח. וז"ל הכותרת: "וזאת אשר כתב [ר' יצחק מביאלה] עוד להרב דאמשטרדם 1 תוך אגרת ז"ל. התאריך חסר, אולם לפי תכנון של המכתב, המקביל לסעיף הקודם, נראה שנכתב באותו זמן בקירוב.

תשלו. בישיבת ועד ד"א בקאסנסטין ביום 20 ביולי 1755 (= י"ב אב תקט"ו) נעשה, בהשתדלותו של הועד, הסכם בין ועד הגליל קראקא-צוזמיר ובין הקהלות פאליאניעץ ווישליצא בנוגע למס השנתי שעל הקהלות האלה לשלם לוועד הגליל.

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 101; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya, *długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765*, ע' 161-163.

תשלז. "אסנפר רבא ויקירא, קבל די ביה רוח יתירא, חמדת ישראל כלי הקודש נזר ועטרה, ה"ה אהו' מחו' חביבי וידידי ידיד ה' כבוד הרב הגאון הגדול ליהודים, אור תורתו נכחלת האודים, תהלתו בקהל חסידים, המפורסם בדורו, רבים הולכים לאורו, המאה"ג החריק והבקי, משנתו קב ונקי, כ"ש מוהר"ר יעקב 2 נ"י ויופיע, כשחר אורו יבקיע, טרם יצמיח שיח, אני תפלה מול פני הנשגב שמו לבדו, חיים וחסד יעשה עמו, יתנהו לשם ולתהלה מעלה מעלה, וירם קרני הודו.

ומדי דברי אתמה בפליאה נשגבה על כי ארכו הימים, ונחשב לי יום לשנה, כי לא זכיתי לראות תמונת אות אחת מרום פאר הדרת כ"ת, וכל אשר שאלו עיני נאצל מהם. ואם ח"ו העדר מכתבו, מחמת שעולה על רעיוניו להרהר אחרי פן נטיית לבבי אחר הצד שכנגדו, על זה יתחמץ לבבי, ומי חשידנא להמשיך עלי חוטי חש"ד, שימצא בי רעיון מרעיוני מהגי דאולי אתיגר"א, אשר ינזרו עליו מלחמות ח"ו, ואני באמונתי אחיה, אני וחכריי, המקשיבים לקולו קול יעקב, להרבות תפארת גדולתו. וכעת על זה אנו דגין בעצמנו מה עלינו לעשות למענו ולכבודו אם הוא טמן ידו בעספיה, ולשלוח לנו מספריו אשר חיבר, מן השלשה הכי נכבד, הנקראים ספר שפה ברורה³ וספר שפת אמת וספר תורת הקנאות. ואנו דומין לגבו כגבור אשר אין בידו כלי זיין ללחום מלחמת מצוה. אמנם העולה על הרוח איזה התרחקות הלבבות בינינו היה לא תהיה, ועדי בשחק שבכל יום ויום הנני מוסיף אהבה על אהבתו. ועתה בזאת נאות לי ולסיעת מרחמוהי, שרום פאר הדרת כ"ת ישלח לידי שלשים ספרים משלשה ספרים שלו הנ"ל, מכל אחד עשרה, ועלי להפיץ מעייני חכמתו ותפארת גדולתו, לחלקם ולהפיצם ביעקב לידי אוהבים נאמנים, אשר על ידי ספריו יעירו ויעוררו עמי יחדיו קנאת ה' צבאות, ללחום מלחמתו מלחמת חובה ולחגור כלי קרב, לכונן חצים על יתר, למען להרבות ולהגדיל תפארת הכבוד דרום פאר מעלתו ויכלו שוטני נפשו. ולהיותי כעת מוטרד בטרדות עולי דציבורא בהתוועדות דו"א פה ק"ק קאסנסטין, גלל כן אקצר במילין ונפשו בטוב תלין והיה זה שלום מאד"ה מאת מחו' א"נ ד"ש תורתו העומד לדלג שור באהבתו נצח הבא על החתום חמשה עשר באב תקט"ו לפ"ק פה ק"ק קאסנסטין. וימחול

1 ר' אריה ליב. השוה מפתח. 2 ר' יעקב עמדין.

3 לא נשתמר. השוה וואגנה, ס' תולדות יעקב, ע' 25: "לא מצאנו זכר ממנו בספרי רבינו ואולי מהר"א הנז' לא דייק בשמא ושמות. איתחלמו ליה".

הוד הדרת כ"ת לשלוח הנ"ל לק"ק פפד"א לידי ב"כ ושם ישולם בעדם כפי שיגיע על פי מכתבו ועלי לשלם במיטב.

הק' אברהם מליסא ונדב"י יצו' לכל מרבית ביתו שלום וישע רב".

ר"י עמדין, ספר שמוש, אמסטרדם [אלטונא] תקי"ח-תקכ"ב, דף ב' ע"א. וז"ל הכותרת: "אגרת מחו' היה הפרנס הוועד דדיא ונדב"י המפורסם כמהו' אברהם יאסקי".

תשלח. היושר והצדק ברחובות יתנו קולם לעורר לבב נרדם וישן מתרדימת העצלה, לחגור כלי קרב להעיר קנאה, קנאת ה' צבאות תעשה זאת. ואם כח אבנים כחינו גם אבנים ישחקו מים המעוררים לכל איש מאישי ישראל להסיר המכשלה הזאת מבני עמינו אשר החליק אליהם בעיניהם להיות כמלעיג' על דברי חכמים, ה"ה כבוד המאורות הגדולים הרבני' שפתי חכמים ישמרו דעת כתב פקודי העדה, עדת ה' כצאן קדשים אשר להם רואה, אשר עיניהם פקוחות על כל דרכי תורת ה' תמימה, ה"ה הגאונ' המפורסמים אשר ראו בזוהר פנימיות חזיונם באספקלריה המאירה את כבוד הוד והדר כתבי קודש להדפיס מחדש ששה סדרים בק"ק אמשטרדם ביופי תמונתם בדפוס פרופס שרוצים לזכות את ישראל ואוספי' רוח חן בחפנם. והקול נשמע במחנה העברים לכו לחמו בלחמם לחם סדרים ינעם לטעום מתק צוף מלאכתם נאה ואין בו דלם. אך המדפיסים דק"ק אמשטרדם הנ"ל נסעו ממתקה ויחנו בחרדה המסלקת את הדמים פן יבא אחר ויהי' כנדפס על צערם. וניתן מקום לדברי התנצלותם ונתעוררו כל שרי יהודא וישראל בצירוף הגאונים המפורסמים בקול זיע סגיא, באימה חשיכה גדולה הנופלת על השומע הקול רעם גבורות החרמות והשמחות בגזירת עירין ובמאמר קדישין ברשפי שלהבת נדוים וחרמות ושמחות העושי' רושם, ששום אדם לא יעלה על רוחו לעשות כמוהם לדפוס ששה סדרים מחדש עד אחר כלות חמש ועשרים שנה מיום כלות הדפוס ש"ס בק"ק אמשטרדם הנ"ל.¹

ועתה כל השומע תצלנה שתי אזניו וסגור לבו הלא יקרע שאיזה מדפיסים בק"ק זולצבאך² החליק להם הדבר לעבור על דברי חכמי הדור לדפוס ג"כ ששה סדרים וקל בעיניהם להפר חוק וזמן הניתן מפי הגאונים שלא לירד לגבול המדפיסים מק"ק אמשטרדם המתעסקי' כעת בהכתב קדשים בדפוס ש"ס הנ"ל. לזאת באנו לשפוך חמת תנינים לעשות זמם לעושה אלה. והן הן הדברים אשר נבא לחדש דבר מעתה באיסור קולל ואיסור מוסיף על כל האיסורים הקדמונים הגאונים אשר שטחו יריעת החרמות בחר"ף פיפיות על פורצי גדר הזמן הניתן לה"ה המדפיסי אמשטרדם הנ"ל. ומאן דקא מוסיף שפיר קא מוסיף חרמות על המדפיסים דק"ק זולצבאך הנ"ל. ועל המסייע[ים] על ידם ועל כל מי שבידו למחות ואינו מוחה על ידם יהיה חרם כמוהם. ובאנו לעורר כל החרמות, חרם יהושע בן נון וכו', וכל הארורים שבתורת כהנים ובמשנה תורה

1 חסוה לעיל סעיף תרע"ז.

2 ר' משלם זלמן בר' אהרן. עי' וויינברג, Jjlg, I (1903), ע' 52 ואילך; XV (1923), 129; XXI (1930), 323.

על עושה אלה הנקובים בשמותם ושם עירם ק"ק וולצבאך הנ"ל, ויבא כמים בקרבם וכשמן בעצמותם, ושאר עונשים אשר ירגישו כמחט בבשר החי, הם ומי שבידם למחות. ומה שידפיסו מששה סדרים במשך החרמות הקדמונים יהי' כספרים המטמאין את הידים שחלילה לעיין בהם וידונו בשריפה. והעובר באחת מהנה ענש יענש ממרומים ולהשומעים יונעם.

הכ"ד המאורות הגדולי' הגאונים הרבנים המפורסמים אשר ישנו פה בהתוועדות הכלל ב"י דד"א יצ"ו יום ג' כ"ח מנחם תקט"ו לפ"ק בוועד קודש פה ק"ק קאסנאטין יצ"ו. ישכר בערש בהרב המנוח מוהר"ר יושע סג"ל החונה בק"ק טשעחנאפצי נאב"י דד"א יצ"ו הצעיר באלפי יוסף החונה בק"ק לובמלא יצ"ו¹

הקטן אברהם הכהן מזאמשט

יעקב הקטן סג"ל לנדא אב"ד דק"ק לוברטוב יצ"ו

הצעיר יוסף בהגאון מהור"ר יהודא ליב סג"ל זצ"ל²

הקטן צבי הירש החונה בק"ק אפטשני יצ"ו

הקטן דוב בערש מקאוולי חונה בק"ק סטנסלאב ואגפי³

הקטן חיים החונה בק"ק פולנאי נאב"י דד"א יצ"ו⁴

הקטן ארי' ליב הלוי החונה בק"ק טרניגראד ונאב"י דג"א יצ"ו

הקטן נפתלי מכוונה הירץ בהרב הגאון מהור"ר אביגדור זצ"ל

הצעיר יחזקאל בהגאון הנ"ל החונה בק"ק אסטראווצי יצ"ו⁵

הקטן צבי הירש בה"ה הרב הנגיד מהור"ר יצחק בערוש מבראד

תשל"ט. בהיות אשר העיר ה' את רוח יורשי המנוח מ' שלמה פרופס כ"ץ מק"ק אמשטרדם להדפיס את הש"ס בתכלית היופי, כאשר עינינו ראו ולא זר גודל פאר הדפוס אשר כמוהו לא נמצא עדיין אותיות מעולפות כספירים, בדיו ובנייר יפה מאוד, וכחיום קול ענות אנחנו שומעים שאנשי דמים ומרמה זדון לבם השיאם למעול מעל בחרם הגדול מגאוני ארץ המפורסמים, הן ממדינתנו והן ממדינות אשכנז ואיטליא, אשר חקקו במשענותם וקבעו זמן לבל ירים איש להשיג גבול במשך חמש ועשרים שנה מיום כלות הדפוס הש"ס הנ"ל. ואנשי ק"ק וולצבאך ידם במעל הזה לפרוץ גדרן של חכמים לדפוס ג"כ ש"ס. היאומן כי יסופר מי ומי אשר מלאו לבו להשיג גבול שגבלו ראשונים לכל דבר, שהאיש אשר יעשה בזדון לעבור וימעול

1 בר' ישראל. השוה לעיל סעיף תרע"ו. 2 מגליל קראקא. השוה הערתי לסעיף תשל"ט.

3 השוה הורוויץ, כתבי הגאונים, 94. וכן גם א. שטרייט, געשיכטע פון דער גרויסער שול אין סטאניס-לאוו, סטניסלב 1936, סרך ב'.

4 נאמן דמדינת וואלין. עי' ברשדסקי, Евр. Библиотека, כרך ח', תוספת, ע' 23.

5 נזכר בספר תבנית את יוסף לאחיו ר' יוסף בר' אביגדור, פפד"א תקי"א, דף ל"ג ע"ב: "מוהר"ר יחזקאל נר"ו אשר הוא כעת אב"ד דק"ק אסטרווצא סמוך לק"ק אפטא". ועיי"ש גם דף נ"ו ע"ב.

בחרמות ושמתות וארורים הדמין יתעבד וביתו נוולי ישתוה, לזאת באנו לגזור בגזירת עירין ומאמר קדישין חלילה חולין יהי לאנשי מרי הנ"ל לעשות כזאת ולא דכוותי להדפיס הש"ס בדפוס זולצבאך עד כלות זמן חמש ועשרים שנה הנ"ל, וכל הקללות וארורים שבתורת כהנים ובמשנה תורה יחולו על האנשים אנשי און ומרמה, בבכורו ייסדנו ובצעירו יציב דלתיו, ותוקף גזירתנו על אנשי ק"ק הנ"ל להדפס ולרדפם לאנשי מרי עד חרמהו, והספרים אשר כבר נדפסו מהש"ס הנ"ל טעונין גניזה, וכל המחזיקים ידי האנשים הדופסים הש"ס בדפוס זולצבאך יוחרמו כמוהם ויכוו בגחלי הרתמים ובסילוא דלא מבעי דמא.

הכ"ד המדברי לכבוד התורה ולומדי היום יום ח' אלול תקט"ו בוועד קודש פה ק"ק קאסנאטין יצ"ו.

נאום חיים כהן רפאפארט חונה בק"ק לבוב והגליל יצ"ו

נאום משולם זלמן גינצבורג לע"ע חונה במדינת רוסיא יצ"ו

הקטן יעקב בלא"א הרב הגאון המפורסם מהור"ר ארי' ליב ז"ל החונה בק"ק לוצק והגליל יצ"ו

פרופס, פתח עינים, אמסטרדם תקכ"ד. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "להגיד כי ישר הוא ולא עולתה בו שראינו חרמות הגיל בכתיבת יד ובחתימת הרבנים הגיל ושפיר ידענו כתיבת ידם ממש, למען דעת כל עם ארץ באנו על החתום בפקודות האלופים רוזנים קצינים פרנסים וג"צ בצירוף אדמ"ו הגאון אביד ורי"מ דקהלתינו ק"ק אמסטרדם יציא. הקטן נפתלי הירש בלאאמיו הרב החסיד כמוהר"ר עקיבא בער זצלה"ה שמש ונאמן דק"ק הגיל, הקטן נפתלי הירץ בלא"א מהור"ר שמעון כהן זלה"ה שמש ונאמן דק"ק הגיל.

רבני אשכנז התקוממו נגד החרמות של ועד ד' ארצות, שניתנו בלי התראה ובלי שאלת דעתם, הקרובים אל מקום המעשה, ובמשך שנים התנהלה בדרך זה חליפת מכתבים בין רבני אמסטרדם אשכנז ופולין. אחד הפעילים ביותר בסכסוך זה מבין רבני אשכנז היה ר' יהושע העשל ב"ר אהרן לבוב אביד דק"ק שוואבך וכל מדינות וגלילות אנשבאך. במכתב מיום ג' ד' חשון תקכ"ד לפ"ק אל ר' שאול ב"ר אריה ליב אביד דק"ק אמסטרדם הוא טוען בין השאר:

"... - ויותר תמיה לי הלא מן הארבע ארצות בפולין הם: קראקא, פוזנא, לובלין, למה לא באו הרבני והמבוררים מאותן שלשה גלילות ג"כ על החתום על החרם, הלא בודאי היו ג"כ בהתוועדות הגיל למה שמו יד לפיהם? בלי ספק שיש דברים בגוי. המדפיס מאמסטרדם משיב לטענה זו "שהרב הגיל אינו בקי בהן ובשמותיהן, כי באמת המה בספר נכתבים, דהיינו האביד מפורסם דק"ק טשעחנפצי נאבי דדיא הוא מבורר מגליל פוזנא, ודק"ק לוברטוב - מגליל לובלין, ודק"ק אפטשני ודק"ק אסטראווצי ומהר"י בן מהר"ש - מגליל קראקא, ודק"ק סטנסלאוו ואגפ"י - מגליל לבוב, ודק"ק פולנאי נאבי דדיא מגליל ומדינת וואלין, ודק"ק טריגוראד נאבי דדיא מתשעה קהלות" (פרופס, פתח עינים ואספקלריה המאירה, אמ"ד תקכ"ד).

בתשובה למכתב מאת ק"ק אשכנזים באמסטרדם ואביד דק"ק הגיל, מיום י"ב כסלו תקכ"ד (נדפס בס' פתח עינים, סי' י"ג), מוסיף ר' יהושע העשל לטעון:

"... - בפתח דברי אגרת הזאת נתמלא גדולי תרעומת עלי, על שירדתי להציל את הש"ס שכבר נדפסו בזולצבאך משריפה וגניזה, כאשר פסקו וגזרו רבני פולין, ועל זה אווכח עם ש"ב הגאון נר"ו ואענה ואומר: הוה להרישה עומד, הלא רבני פולין פשטו ידם בעיקר ועל הכלל כולו יצאו להחרים את

1 נדפס בטעות חומה. 2 בר' יצחק אייזיק, עי' מגיד, תולדות משפחת גינצבורג, מסתח.

3 ר' יוסף ב"ר יהודה ליב.

כל מי שיש בידם למחות ואינו מוחה, ומאן ננהו שיש בידם למחות, הלא המה הרבנים ופרנסים שבכל עיר ועיר ומדינה, איך אם אינם גוזרים גזירה ושריפה לכל ספרי הש"ס האלו יהי לפי גזרתם נלכדים במצודות החרם ח"ו, ועל זה מוטל על כל בר לבב להשים עינו ולבו לבדוק אחר דבריהם למצוא מקום להפיר גזירתם שגזרו לגנוז ולשרוף ספרי קודש, שגזירתם קשה משל כל המושלים בישראל! — אם כח אבנים כחינו לסבל דבר זר כזה! וגם מי שם לרבני פולין לראשים על רבני אשכנז ושאר מדינות להשתרר עליהם ולשורפם בהבל פיהם? ויותר היה מהראוי להם לתפוס במדת חכמים שדבריהם בנחת נשמעים ולא ליצא לריב מהר, רק היה להם לישא וליתן עם רבני אשכנז הסמוכים אל המקום של הדפסת הש"ס ולגלות להם דעתם שמהראוי הוא למחות בהמדפיס ר' זלמן מלמעול מעל בחרמות של הרבנים הנאמרים בהסכמותיהם על הדפסת הש"ס שבאמ"ד, ולשמוע מה בפיהם קודם לעשות מעשה רב להוציא בוטות כמדקרות חרבות שנונים מתערות אפילו נגד המדפיס ר' זלמן, ואף אם היה מלאו לבם להראות שכחם יפה להריח ודאין בלי לשמוע טענות של ר' זלמן, להחרימו ולנדותו בלי שום התראה היה שלא כדיון, דאפילו נידוי בעלמא בעי שלשה התראות זאי, ואם שאינו צייתי ובאים להחרימו בעי עכ"פ עוד התראה אחת קודם שמחרימין אותו כדאי בש"ס דמ"ק 1. — ובעיני הוא חובה על כל רבני הארצות שבמדינות שנתפזרו הש"ס במקומות ובמושבות, שיכנסו את עצמם בזה הדבר לפרסם בכל העולם שאין עכ"פ על מי שלא חש לחרם של רבני פולין ואינו מוחה לגנוז ולשרוף את הש"ס, לא נידוי ולא חרם ולא גזירה, כי החרם של רבני פולין בזה הוא כחרמו של ים. — ומה שכתבו בכתב הג"ל בסי' ו' וז"ל: מכותלי ר' כ"ת נראה שלא ראה כתב התנצלות שהדפיס ר' זלמן בשנת תקס"ו לפ"ק והגאונים והרבנים ומנהיגים יצאו המה ראו וידעו שאין בו ממש, הבל ורעות רוח, לכן שמעו לו עכ"ל. אהובי ש"ב הגאון גר"ו, במחילה מכבודו הרמה תמה תמה אקרא על פה קדוש שיאמר או שקיים דבר זה. הלא החרם של רבני פולין הוא מן כ"ח מנחם ומן ח' אלול תקס"ו ובאותו זמן לא היה התנצלות של ר' זלמן עדיין בעולם, וכי נביאים היו רבני פולין לראות באספקלריא לעתיד, בשנת תקס"ו יעשה ר' זלמן התנצלות של הבל ורעות רוח, אתמהא! — יביט נא ר' פאמע"ל וירא שה' אינה לידם לבלבל לשונם במה שכתבו שהש"ס יהיו כספרים המטמאין את הידים שחלילה לעיין בהם וידונו בשריפה עכ"ל. הלא ספרים המטמאין את הידים המה ספרי קודש שאנחנו מעיינין בהו תמיד וקוראין בהו בציבור, לאפוקי ספרי חול שאינן מטמאין את הידים, והמה עשו חול לקודש וקודש לחול לגזור על הספרים המטמאין את הידים לשריפה רחמנא ליצילן. — (497, 1928 MGWJ).

לעומת זאת ראוי לציין את עמדתו של ר' יחזקאל סג"ל לנדא רבה של פראג, אשר בפקודתו הוכרו יבתשעה בתי כנסיות גדולות בק"ק פראג יע"א בשבת פרשת וירא שנת תקכ"ד לפ"ק — דש דיא הש"ס וואס זיינן גרעס ווארדן בזולצבאך, מלבד דש הש"ס ההם ג"כ זיין עפ"י צוה המלכות יריה פר באטין איין צו ברענגן זונדן אויך על זה איין חרם חמור איזט מרוב חכמי פולין, עז זאל קיינר נישט קויפן הש"ס מהיום והלאה — (פתח עינים, סי' ט"ז).

ר' יוסף שטיינהארד אף הקדיש לענין הגדון שאלה"ת שובה מיוחדת בספרו זכרון יוסף, פיורדא תקל"ג, חלק חר"מ, סי' ב', ואף הוא טוען: "ואי משום גזירות וחרמות דהנך תריסר רבנן מציעאי דדיא ואם חכמיהם, הרי אינם התרי עשר נביאים שנצטוונו לעשות דבריהם ולשמוע להם, אף לעבור על דברי תורה..."

את פרטי כל הפרשה הזאת ימצא הקורא אצל: מ. וויינברג, I, Jlg (1903), ע' 57, 67-69, 73-74, 150-151, 183, 222-225, XV (1923), 130, 142-152, XXI (1930), 324, 350-362; הורוויץ, כתבי הגאונים, 121-120, 1928 MGWJ, 499-496. השוה גם להלן סעיף תשמ"ד.

תשמ. — "הואיל ואיתרחיש מלתא מידי עברי פה באתי עד הלום בית התוועדות אסיפת חכמים מקום משובח אסיפת גדולי הדור — ובעי מנאי מלתא בטעמא דעת נוטה, אמרתי מה אענה בתרייהו הלא ביודעי ומכירי קאמינא דין רפיש וכו' הוא ב"ד הגאון החסיד מהור"ר יעקב בהמנוח הגאון המפורסם חכם צבי זצ"ל, — ה' ינקם לאויביו וישבר

מלחמות כפיריו. — היום יום ב' כ"ה אלול תקט"ו לפ"ק פה בעברי ק"ק קאסטאנטיין.
נאם משולם זלמן גינצבורג לע"ע חוגה במדינת רוסיא.

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף נ"ב [ע"ב] ע"ב.

תשמא. "ב"ה היום יום ג' שנכפל בו כי טוב תקט"ו לפ"ק פה דובנא רבתי.

יעקב איש תם — כ"ש מהור"ר יעקב 1 נר"ו יאיר.

ואני עומד על המשמר באסיפה זאת בק"ק קאסטאנטיין ואח"כ אראה לפלס את דרכי הטוב
למדינת רוסיא ולהשיב עליו ועל כיוצא כתבים להחרים אותו עם כל הגלויים אליו. עד מתי
יהיה דבר זה מוקש לישראל? — וה' המאזני חיל לעמוד בקשרי מלחמה למען שמו הגדול,
ויסכר פי דוברי שקר, וכבר כתבתי לו באריכות דברים ע"י אנשי ק"ק שעכנאווי. בזה
אסיים ה' יתן שכבוד יעקב בבטח ישכון.

כ"ד נאמנו הדש"ת הק' יצחק בהגאון מהור"ם ז"ל אב"ד ק"ק ביאלא וטלאוויטש.

והעיקר בקשתי להודיע לי ע"מ מי ומי החתומים בגט קור"ח ומקושר קשר של רשעים אינם
מן המניין 2 וליחד הדיבור להנגיד הרבני מהור"ר ברוך מארץ יון נר"ו. וגם למחותני
הנגיד הרב הגדול מהור"ר ישראל נר"ו, גבי"א דד"א 3 שנעשה מחדש, תשובה על
המוקדם. וגם לשלוח ששה ספרים תורת הקנאות ע"י איש נאמן שיבוא לידי חיש מהר, כי כן
צויתי מן העומדים על פקודת לקנאת ה'. הלא שלחתי גוף הכתב מן ה"ה מהור"ר יעקב סג"ל
לנדא אב"ד דק"ק לעברטוב, שמתנצל מפני היראה שלא להזיק לו באתרא דשכיחא הויקא,
בפרטות שהשררה של החתומים 4 שהוא קרוב ונראה מק"ק לובלין 5. וחזי מה דעבד להרב
ה"ה דק"ק שכנווצי 6 ולהרב ה"ה מהור"ר אברהם פרנס דד"א 7 שגרם להם היוק גדול.
אבל לעת אחר האסיפה בק"ק קאסטאנטיין אראה אי"ה להוציא מלבם של צדוקים וזכות אבותינו
יעמוד לנ"ו.

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף נ"ה [ע"ה] ע"א.

1 ר' יעקב עמדין. 2 השוה לעיל סעיף תשכ"ב. 3 השוה לעיל סעיף תשל"ה.

4 באותו זמן היה ווייבודה בלובלין אנטוני לובומירסקי. עי' ריאבינין, Rada Miejska Lubelska w XVIII wieku, לובלין 1933, ע' 7. — על עניני עם יהודים עי' ריאבינין, Materiały do historii m. Lublina, ס' 404; בלבן, JL, ע' 61; Pereety i Nadany, III, ס' 2032.

5 לעברטוב סמוכה ללובלין. — השוה גם ר"י עמדין, ס' התאבקות, דפוס ראשון, דף כ"ו ע"א (דפוס
לבוב, דף י"ד): "זה הרשע [ר' חיים מלובלין] פרוץ לכל תועבת ה' — מוכס העומד מאליו, קנה הרבנות
ללובלין בהון רב, שפזר עליו אביו הבליעל, אשר הרויח עושר רב ומהומה בו מדם עניים ואביונים, הוא
ובניו שמנו עשתו מחמס אחינו המדוכאים בפולין הנאנחים והנאנקים תחת יד בעלי הזרוע אלה וכאלה,
גודע בכל הארץ בשתם של מנהיגי פולין, וצעת אחיהם דמעת העשוקים, ומיד עושקיהם כח ואין להם
מנחם, והם כפרהדרין הללו קונים הרבנות מן השררות, אח"כ רודים בהמון העם וממשיכים עורם מעליהם
ואת עצמותיהם פצחו, לא בלבד כדי לחזור ולגבות מה שנתנו לשררה בעד קנין הרבנות, אך להרבות כחם
הונם ואונם וכבוד משמחתם". דברים עור יותר קשים מסופרים עליו באגרתו של ר' ליפמן הכהן הגובר אל
עמדין מיום כ"ח אדר תקכ"ב (ס' שמוש, דף פ"ח ע"א): "אודות מהר"א מזאמשט זה שנה תמימה שלא קבלתי
תמונת כתב ממנו. חמיו רב החובל ומבלבל רשע גמור ומפורסם למסור בכל ארץ פאלאניא. ושלל יאמרו רבו
בגיהנם והוא בג"ע הלך אחר דרכיו של רבו המין צורר היהודים וע"י גזונו כמה נפשות ומוטר ממון ישראל
בידי נכרי עד אין מספר. ורבנות שלו מכומרים ושררות תר"ו דהאי גברא ומחלוקת גדול בקהלה לובלין. —"

6 ר' ישכר בעריש בר' יהושע סג"ל, השוה מתתח. 7 ר' אברהם יוסקי, הפרנס לשעבר.

שנת תקט"ז

תשמב. "בס"ד ד' תשרי תקט"ז קאסטאנטינאוו.

גאון יעקב — ה"ה אמ"נ מחו' — — כמוהר"ר יעקב 1 גר"ו.

שעשועי המה לפני יום יום בקראי בחבוריו וספריו הנעימים אשר חבר, מטבע השלם להשלים זולתו ורפ"מ לא לבד כי השפיע מחכמתו, גם הדריך מיראתו, בדבר הזה לכל חסידיו הדור, גודר פרצת הדור ואמרי ליה להאי גיסא ה"ה הרב כו' 2 והנה גם הוא היה פה משך זמן ועדן עת האסיפה הוועד הגדול היו נמצאים בו כמה וכמה רבני גאוני פולין ולפנים והוא היה מתחזק באמונה עושה היה לראש פנ"ה א"ע מכל התעסקות ועסק במצוה. — וגם פה הדת נתנה באסיפה שלימה שיחרימו בחרם חמור ונורא חרם כל בו לכל כת המינים ימ"ש וזכרם, כאשר יראה אמ"ו בכתב של הרב המאה"ג הנ"ל והנחתם מן רב רחומא"י כבוד הגאון מהר"ר אברהם מזאמשט בעל ס' שו"ת בית אברהם. 3 — — כ"ד המברך ברוך מארץ יון בן הרב מהור"ר דוד ז"ל.

ר"י עמדין, ספר שמוש, דף ג' ע"א. וז"ל הכותרת: "אגרת המשכיל הרבני הנגיד המפורסם כמו' ברוך גר"ו, הוא היה איש חיל עומד בפרץ נבעה הלז, אשר כבר נזכר לטובה בספר תורת הקנאות למופת ולאות וז"ל.

תשמג. "היום יום ה' י"א מרחשון כמות נבל ימות יונתן לפ"ק.

— — לאהו' נאמני הרב הגאון האמיתי — — מהור"ר יעקב גר"ו יאיר.

הואיל דאתי לידי מחותני הרבני מהור"ר ליוזר במהור"ר דוד מפורזנא וחזקה בשליח עשה שליחותו זה פעמים אמרתי להפסיק באמצע הפרק ולשלוח ע"י תכריך של שטרות מה שנמסר לידי בזה הוועד מן הרבנים המופלגים העומדים להחזיק את ידינו, כחזותא מוכיח עליו. וכהיום קבלתי שני פאקטין עם הספרים ע"י ואני מוכרח למסור לידם מרוב חיבת הקודש להרב ה"ה מהור"ר אברהם פרנס דד"א 4 ולק"ק זאמשט 5 ולק"ק בוכאב ולאב"ד דמדינת רוסיא 6 שמאוד חשקה נפשם להראות צדקתו בשער בת רבים. — — ואחת אבקש באשר שהיה בעת הוועד הה"ג מחותני מהור"ר משה לבוב גר"ו אב"ד במדינת מעהררין 7 יצ"ו וכהיום נתחתן עם אותו ואת בנו ודברתי אתו עמו פנים אל פנים כמה וכמה רבנים ומעיד לי מכל מעשיו ומעוריו מעשה תענועים של אפקורס יונתן אייבשיצר ימ"ש. וידעתי בוודאי יהיה נשאר כתב החרם שלו בין הכתבים של המנוח כבוד הגאון מהור"ר לייב ז"ל 8 לשלוח לידי גוף הכתב שלו. אבל בזאת נאות לכל חכמי רבנן כדי לחוון לשלום אם הרב ה"ה דק"ק לובלין 9 יחזור בתשובה ויבקש מחילה על מה שעשה ימחה מספר החיים. — — נאם הק' יצחק החונה בק"ק בייאלא וסלאווסט לע"ע.

ר"י עמדין, עדות ביעקב, דף נ"ד [ע"ד] ע"ב.

1 ר' יעקב עמדין. 2 הכוונה כנראה לר' יצחק מביאלה; השוה לעיל סעי' תשמ"א ותשנ"ב.

3 השוה להלן סעיף תשנ"א. 4 השוה ע' 407, הע' 7 לעיל.

5 גם ר' ברוך מארץ יון כותב באגרתו מיום ל"ו לספירה תקט"ז: "לא לבד יחיד סגולה כ"א גם קהלות גדולות כגון חכמי ק"ק זאמושטש עיר מלאה חכמים וסופרים שביקשו ממני לתת מהודו דמר עליהם לשלוח להם ספריו". עי' עדות ביעקב, דף נ"ו [ע"ו] ע"ב.

6 ר' משולם זלמן גינצבורג. השוה לעיל סעיף תש"מ. 7 בניקולסבורג. עי' הורוויץ, MGWJ 1928, 489. והשוה גם צינץ, גדולת יונתן, ח"ב, ע' 287. 8 ר' אריה לייב אב"ד דק"ק אמסטרדם. 9 ר' חיים.

תשמד. א. ביום ד' טו"ב מרחשון הייתי בק"ק פיורדא¹, והיום ההוא לא יום בשורה, שבאים אגרנ[ו]ת מקהל אמשטרדם² לאלופים פ"ו וגובי' בצירוף הגאון אב"ד נר"ו דק"ק פיורדא³ מיט איין שלום חרמות ושמתות מגאוני ורבני דמדינת פולין אודות הש"ס שהעליתי בדפוס שלי בע"ה⁴, וואו איך דא צו ברופן בין ווארדן, אונד מיר מאב"ד וקהל י"ץ פר גצייגט ווארדן, ומי יוכל למלל הרעש והמהומה שהיתה באותו פעם, כי כאשר ידאה הנשר באים החרמים וגזירות פתע פתאום. ולא עלי לבד יצא כ"א על כל עדת ישורון הנועדים עלי. ועל זה שני ימים רצופים אסיפה גהלטן ווארדן מקהל בצירוף הרב הגאון אב"ד נר"ו ובי' דינא רבא לעיין בדינא אונט מיך דא ריבער צו פר נעמן זא הבי מייני התנצלות פאר גשטעלט וואו זיא גזעהן האבן אונט כולם כא' הנט גרייפליך פאר נעמן מוזן שהדין עמי וחרמו' שלא כדת זיין גגעבן ווארדן, וח"ו להרהר על הגאונים והרבנים הנ"ל שעברו עלי הדין, רק מהמדפיסים דאמשטרדם המתקנאים בי אום רעכט רבנים הנ"ל בריכט האבן, וויא איך ערוויזן הבי אויך ערוויזן קאן דש נאר אויזן זיין לקצץ נסיעות אונט מיך מתרשל ממלאכתי מלאכת הקודש הנקי' צו זיין, וואו איך מיר מייני הויבט הבינדי זכיות צוואהר בפאר בהלטי ולזמנו זיך צייגן ווירט. אליין והייתם נקיים מה' ומישראל אונט אויז דעם חשד בעיני הגאונים הרבנים הנ"ל צו זיין באתי נגד כבוד' הרמ' ונגד ב"י קצת מן התנצלות שלי וויא להבא צו ערועהן פאר צו שטעלן.

ב. קהל אמשטרדם מעלטן בכתבם הנשלחים לפיורדא וויא איך העטי עובר חרם גוועזן על ש"ס שלהם שבאתי בגבולם. הלא נודע בשערי"ם וויא אויך בש"ס הקודמים הנדפסים מקדמת דנא דער סדר איזט תכף אחר דף הראשון בסדר זרעים החרמו' מרבנים זיך פינדן ווירט, וואו זיך אבר בייא דיזה אמשטרדמר ש"ס כלל וכלל בסדר ראשון ניקש פינד. אונד וויילן שון לענגשט גומר בדעתי ש"ס צו דרוקן לזכות הרבים⁵, אונד דעם עולם במקח השוה צו געבן קענן, ומן אמשטרדמר ש"ס פון קיין חרם ניקש גפונדן, ולא שמעתי ולא ראיתי מחרמות שלהם בלתי היום, אלוז הבי ניט אליין מצד עצמי דבר גדול הנ"ל פר גנומן זונדרן מפי הורים ומורים רבני וגאוני ארץ אשכנז י"ץ וע"פ הסכמתם שהסכימו עמי וע"פ הפצרתם ממש גשעהן ולשם שמים נתכוונו, וואו איך ראשית מלאכתי ולהתחלה בעולם מפרסם גוועזן דש איך ש"ס דרוקן וויל בע"ה. וחס לי' לזרעי' דאבא והחרמו' יחולו עלי באם איך איין ידיעה או רמז ורמיזא שבעולם גהאט העטי שיש להם שום חרם על ש"ס שלהם אפי' מן זעיר' דחברי' יהיה מי

1 פיורדא היתה מרכז הממכר של דפוסי וולצבאך, וכמה מחושביה השתתפו בהוצאת התלמוד בולצבאך. עי' וויינברג, I, Jjlg, 49, 64, 160.

2 מיום י"ג חשון תקט"ז נדפסה בקונטרס פתח עינים, אמ"ר תקכ"ד.

3 ר' דוד שטרויס. 4 השוה לעיל סעי' תשל"ח-תשל"ט.

5 מסכת ברכות נדפסה על ידו עוד בשנת תקי"ב. עי' וויינברג, I, Jjlg, 147.

שיהיה, וכ"ש מרבני וגאוני ארץ כמוי"ב לעשות פרצה בישראל ולפרוץ גדר ח"ו. ומיום שהעיר ה' את רוחי לעסוק במלאכתי מלאכת השמים, היתה באמונה ת"ל כל הימים, ועולה לא נמצא בשפתי. והנה זה שנה ומחצה שיצא מוניטין שלי בעולם, אוני' קונדיציאן אין דרוקן לאזן אויו גין נגד רואי שמש ובכל תפוצות ישראל אויו גשיקט עם איזה ביגן לדוגמא, למען דעת כל עמי הארץ, אונד חתימות אויף צו היבן על הש"ס, ואנשי מדפיסים אמשטרדם עשו עצמם כלא ידעו ועתה באים לירד עמי לחיי, וואו איך עכשיו שנה ומחצה בש"ס הנ"ל טרוקי ומכמה מאות אנשים השם ישמרם חתימות אויף גהויבן. חלק ראשון מסדר זרעים ר"ח אלול העבר נגמר אונד אב גליפרט איזט, וחלק שני משבת עירובין ר"ח אדר סמוך הבע"ל אב ליפרן אי"ה ווערדי. והמלאכה שלי זא בהידור וביופי איזט כמו באמשטרדם, כאשר יעידון עלי רואיו.

ג. נון איזט שאלתי ובקשתי להתחלה מאחר אמשטרדם האט שוין פר שנה ומחצה גווישט מהדפס' ש"ס שלי, מפני מה האבן זיא מיך ניט ע"י ב"ד או ע"י נאמנים מזהיר גוועזן, אלזו איזט דאך מתוך מעשיהם ניכרת מחשבתם דש המדפיסים אמשטרדם איהר גנץ ווערק גור אויף רמאות ורשעת אן גטראגן ולקפח פרנסתי צו זיין וסופו מוכיח על תחילתו. וכללא של דבר:

ד. אמשטרדם גרדירט כלל קיין חרם ניט, והא ראיא לפני איזה שנים שעברו הייתי מדפיס משניות וגם מגידים על רביע' ביגן ועל שניהם היה לי הסכמות וחרמות מרבני וגאוני ארץ ומפורסמים, נעמליך:

מהגאון המנוח מוהר"ר יעקב כ"ץ פאפרש אב"ד דק"ק פפ"ד זצ"ל

ומהגאון מהור"ר יונתן אב"ד דק"ק אה"ו

ומהגאון מהור"ר משה נצ"ל קצנאילנבוגן אב"ד דק"ק שוואבך

ומהגאון המנוח מוהר"ר ברוך כ"ץ נצ"ל רפא פורט אב"ד דק"ק פיורדא

הרבנים האח"י ה"ה הגאון מוהר"ר פנחס נר"ו אב"ד דק"ק באסקוויץ

ואחיו הרב מהור"ר אליעזר נר"ו אב"ד דמדינת הגנוי חתן הגאון מוהר"ר הילמן הנ"ל

ומהגאון מוהר"ר מאיר אייזנשטט זצ"ל בעל מחבר פנים מאירות

ומהגאון מוהר"ר הילמן נר"ו אב"ד דק"ק מיץ יע"א

והרב מהור"ר יודא עמריך אב"ד דק"ק שנייטיך והגליל

ומהגאון מוהר"ר העשיל נר"ו לבוב אב"ד דמדינת אנשבאך

ומהרב מהור"ר הירש נר"ו אב"ד דמדינת מערגיטאל וגליל נעקר

ומהגאון מוהר"ר דוד אב"ד דק"ק ברלין

וגם מהרב מוהר"ר ליב כ"ץ רפאפורט אב"ד דמדינת פראנקן והגליל

ומה"ה הרב מוהר"ר צבי הירש רפא פורט כ"ץ אב"ד דמדינת וואלרשטיין והגליל

1 ספר המגיד מנביאים ראשונים, וולצבאך תצ"ו; ספר המגיד מנביאים אחרונים, שם תצ"ח; משניות, שם תקי"א. עי' וויינברג, שם, ע' 142, 147.

ה. ועל שניהם הבן המדפיסים דאמשטרדם עובר חרם גוועזן וגרמו לי הזיקות גדולות. ומיד משניות¹ ומגידים נאך גדרוקט, ואמרתי אל מי מקדושי אפנה ובאתי בקובלנא אצל אמ"ו הגאון מוהר"ר משה קצנאילבוגן זצ"ל שהי' אב"ד שלנו בעת ההיא, וצווחתי ככרוכי' להיות לי לעזר ולסעד על ההיזק שגרמו לי המדפיסים אמש"ד על דבר המגיד². ובאת' תשובה מאמשטרדם: פה איזט איין פרייא ארט קן מן קיינס ניקש וועהרן. וע"ד המשניות שהדפיס ר' הירץ רופא מדפיס דאמשטרדם ועבר על חרמות הנ"ל ובאתי אצל הרב הגאון אב"ד דק"ק פיורדא מוהר"ר דוד שטרויס נר"ו להצילני מידי עושקי, וע"ז צוה אלי אב"ד הנ"ל אונד ארדרי גגעבן בשמו לשמה אמשטרדם צו שרייבן וקיימתי דבריו אונד זא גלייך פעם ושתים ושלש לשמה גשריבן, וכמו כן לאב"ד דשמה ה"ה הגאון מוהר"ר ארי' ליב זצ"ל, אונד דעם זעלבן בריב ביא גשלאסן להמדפיסים פרופס בחותם דובלנטא בכדי שיכולין לקרותו, אונד דא ביא גמעלט דש איך ווירדי הש"ס דרוקן. ותשובה מר' הירץ הנ"ל לאב"ד הגאון דק"ק פיורדא ווידרום ערגאנגן ואלי נאמר באגרת קטן וזילותא רבא ביא גשלאסן, עש ווערי אצלם באמשטרדם תקנות הקהל כל הספרים ישנים וואו קיין חיבור חדש דא צו קומט ווירדי אויף קיין חרם רעגארדירט. נון זולכש טוהנן זיא במזיד, ווארום זאל איך דען אלז שוגג ובלי אשמה ופשע אונד אהני אייניגה התראה אין עולם בלאמירט ווירדן? זיא מאכן תקנות צו טרוקן וואש זיא וואלין אונט אנדרי מדפיסים מחריב צו זיין, היתכן הוא? ונוסף על זה מעלדיט המדפיס ר' הירץ הנ"ל בכתב' ובפירש איתמר, עש גהערט זיך ווען איין מדפיס איין ספר טרוקט עם חרמות להודיע לשארי המדפיסי' אם כן הוא איך הבי להמדפיסים שמה זעלבשטן גשריבן נעמליך לפרופסס קודם שתי שנים דש איך ש"ס טרוקן ווירדי, מפני מה הבן זיא מיר ניט משיב גוועזן זיא הבן הסכמות וחרמות.

ו. וויא אויך פינדיט זיך במחזור קטן מה שהדפיס ר' הירץ לוי באמשטרדם שנת תפ"ח לפ"ק, לאז מן איין זעהן בדף ראשון לאחר השער ההצתק מן קצת תקנות שלהם שטיט בפירוש התקנה הנ"ל הבן זיא גמאכט כדי שלא לייקר את השער ולזכות כל אדם מן החפקר וכמו בתפלה (בית רחל ושער הלל יח), שנדפס ג"כ אצל ר' הירץ רופא לפרט יש שכר לפעולתך נאם ה', שטיט בפירוש תוך הסכמה של הגאון מוהר"ר ארי' ליב אב"ד זצ"ל דא"ד התקנה שלא ליתן הסכמה על ספר ישן, בכדי שיהיה יד כל אדם שוין לטובה, ומעתה נסתמו פיהם המבקשים רעתי. צא וחשוב הש"ס הנדפס באמשטרדם הקל שבהם ווירד ניכט לייכטער געבן כ"א בעד מ"ה זהובי' בלי מכורך ובלי הוצאות, וש"ס שלי ווירט גגעבן בעד כ"א זהובים ריינש בקהלתינו ובק"ק פיורדא ולא יותר בלי מכורך, וועלכש זא בהידור ובתכלית היופי גדרוקט כמו באמשטרדם.

ז. איך העטי מיר זא וואל כמה חרמות והסכמות מגאוני ארץ זא וואל ממדינת אחרות

1 נדפס בשנות תקי"א-תקי"ב.

כמו במדינות אשכנז על הש"ס שלי פר שאפן קענן, רק ידי אסורות כמו בייא ליגנדי העתק איין הויך ליבליכה קייסערליכש רעשקריפט לפני איזה שנים ערגאנגן איזט, דש להבא קיין חרם מעהר מרבני' וגאונ'י זאל גגעבן ווערדן ברעמשן רייך בעונש ובקנס גדול¹, ואפי' ממדינות אחרים קיינש עם הסכמ' פאסירט ווירדן זול, ומשום כך הבי מיר זולכי טירחא געבן רשיון מאדונינו החסיד הדוכס קוהר פפאלץ זולצבאך ומנהיים יר"ה צו ער הלטן, וויא אויך בחסד גדול ער לאנגט הבי, אונ' זא וואהל אויך מהמלומדים שלהם בחסד בקומן דרוקן צו דערפין ולזכי' גדולה זיך בני עמינו הש"י צו שאצין האבן ולאחר השער בסדר זרעים הרשיון בלשון לטיין בייא גדרוקט. דיזה היישן דאך מסייע לדבר.

ח. ומעתה לאזט כל בני עמינו אפסערווירן וואש לזמנו הרויז ערשטיהן קן בהיות איך כל יכולתי שוין היראן גווענד אונ' נאך כמה אלפים מאנשי' אחרים, מנימולים ואינן נימולי', דריגען שטעקן, אונד עכשיו עם החרמות מיך מדפיסים פרופס בדפוס שלי הינדרן וואלן, וואו דורך זולכי אום ביליכע זאך אצל השררה אדונינו החסיד קוהר פירשט יר"ה אן קלאגן מוזטי אונד דעם גנצן אמת מהחרם דרבנן מפולין וגם דש רשעות מהמדפיסי' אמשטרדם אין לשון טייטש אב טראנצעפירירן אונד פר שטעלין גצוואונגן זיין מוז ומה תעשו ליום פקודה, וד"ל.

ט. רק הואיל ומורע דא ה'רנ"ב קאטינא, מבנן של קדושי', נכד המנוח הגאון מוהר"ר ליפמן דרשן זצ"ל מווינא ונכד של המנוח מוהר"ר משלם זלמן אויערבך מווינא, ודודי זקני היה הגאון מוהר"ר מנחם מענדל שחיבר בעל עטרת זקנים, וממשפחת רמה ומיוחסת מוהר"ר יוסקא מפולין, וכדי לקיים והייתם נקיים מה' ומישראל, זא הבי מיך אונטר ווארפן קודם כל דין ישראל, וואן המדפיסים באש"ד אן מיר וואש הבן זאלן זיא מיך תובע לדין זיין, הלא יש לאלקי' שופטים בארץ, כמו למטה פסק דין מאלופים ופ"ו וגובי' ובצירוף הגאון אב"ד ובי דינא רבא דק"ק פיורדא³ וואו איך התנצלות שלי אצלם גטהון הבי ומפיהם ערגאנגן צו ערועהן איזט.

י. ובאשר מיר בכח מיט זולכי חרמו' איבר פאלין וואו איך וורע זרעי גיט פר געסן קענין, אונט נאך דענקליך איזט, וויא אויך מיין כליון דא בייא שטיט ח"ו, ע"כ בלאנגט מיין בקשה גדולה נגד רום מעלתו הטהור ה"ה אדוני האלוף והקצין פ"ו דד"א ושתדלן המפורסם מוהר"ר אברהם ב"מ חיים נר"ו בצירוף כל בני ישראל מייני פאר שטעלונג וואהל צו אפסערווירן אונד איבר ליגן כדת מה לעשות אונד החרמות והשמחות מגאונים ורבנים הנקובי' בשמותם על החרם שנעשה בק"ק קאסנאטין ביום ג' כ"ח מנחם ויום ו' ח' אלול משנה שעברה צו רוק ברופן אונד מבטל זיין.

1 נוסח הפקודה נתפרסם ע"י וויינברג, I, Jjlg, 61'62, XV, 129.

2 ר' אהרן בר' אורי ליפמן פרנקיל, ע"י וויינברג, שם, I, ע' 39 ואילך; XV, 128; XXI, 323.

3 נוסח פסה"ד הנ"ל מכ"ג חשון תקט"ז נדפס בקונטרס פתח עינים, אמ"ד תקכ"ד.

כמו דת תורתנו מיט ברענגט, כיון דאמר צייתנא לדינא קרענן לי, אונד להמדפיסים אויף טראגן באמשטרדם וואן זיא אן מיר וואש הבן לתבוע אותי לדין ווילי מיך אונטר ווארפין דין תורה, אונד וואש בבי' דינא גשפראכן ווירט מיר גפאהלן לאון, וויילן הרבנים הגאונים הנ"ל בגזירתם ושמחות שלהם מבלי דין או אזהרה וע"י אנשי קנאי' מיך איבר פאלין, ולא על עצמי יצאו זונדרן על כל עולם, וכי עולם של הפקר הוא ובצוקי עשו עם החרמות. ע"כ באתי בבקשתי זולכי חרמות ווידרום ביא צו ליגן מהרבנים הנ"ל או מיר משארי גאונים ורבנים מפורסמים צו פר שאפין דש החרם בטל ומכוסל איזט, ומכתיבת ידו ממש, עם שארי גאונים ורבני פולין אונטר שריבן, ועל זה הנני עומד ומצפה שימחול על כבודו הרמה עסק גדול כזאת לאון אן גלעגן זיין זולכש ביא צו ליגן עי"מ האפשרי, כי לא דבר רק הוא, ולמצוה רבה יחשב לו, ומי יודע יום הגמול לטובה, ודי בזה.

יא. באם ח"ו זאלכש בזמן קרוב ניט גשעהן זאלטי, דז החרם משם אפ גטאן ווירדי ויעלה על דעתם וואז קאן אשכנז אונז פולין או אמשטרדם טוהן, אזו ווערדן זיך גאונים ורבנים ומנהיגים דאשכנז מיינר אן נעמן, ותמיה לי ווי אהני איבר ליגט רבני פולין אזו איין חרם שלא כדת געבן ומדפיסים פרופסים דז רשעות אין דרוק ברינגן וקהל דאמשטרדם לכל מקומות שיקן וואז נגד תקנות שלהם זעלבשטן לויפט, וואן גון ח"ו דיזר חרם על לשון אינו נימולים אפ טראנציפירירן מושט, ולאדונינו החסיד קוהר פירשט יר"ה איבר רייכט מעכט ווערין, וסאטיספאקציאן מאדונינו החסיד קיסר יר"ה ומן המלכות החסיד ממדינת פולין ודוכסים ושרים ממדינת הנ"ל, וכמו כן מהמלכות החסיד ברייסיין, אונ' ער זיך זעלבשטן סאטיספאקציאן נעמן קאן, וואז פאר חילול השם דרויז קומן קאן, אזו גלויבה דז ברעס לוויא ופ"פ דאדר וכל רעמישן רייך היהודים ממדינת פולניא וכה"ג אמשטרדם וואז דז גאנצי ש"ס צו דרוקן קאשט דרום שענקן זאלטן דיון חרם ניט בתפוצות ישראל אזו רום לויפן לאון, בקיצור דען חרם ווילי מהגאונים רבני פולין עי"מ צו רוק האבן, כיון שחרב חדה מונחת על צווארי בין מיך ע"כ] פ"פ מנקה נגד כל בני עמינו אלז מיך דין ישראל האבי אונטר ווארפן, ומעטה שלום לכם ושלום לעזרני, שלום שלום אמר ה', ועל הדין ואמת והשלום וכו'. באמירת חיים ושלום מאד"ה ומוכן לשרתו תמיד ואוהב לנצח.

כ"ד הקטן משלם זלמן מדפיס יצ"ו בן המנוח מוהר"ר אהרן זצ"ל פה זולצבאך.

אגרת זו אל ודיא נדפסה בשנת תקט"ז ע"י המדפיס מזולצבאך והופצה על ידו, המדפיסים פרופס מאמסטרדם חזרו והדפיסו אותה בקונטרס "פתח עינים" בשנת תקכ"ז ומשם הועתקה ע"י וויינברג ב-I, Jjlg, 193. בראש האגרת באה הכתובת: "התנצלות מר' זלמן מדפיס מזולצבאך אודות הכתבים וחרמים הנשלחים מקהל אמשטרדם הבאים בדפוס לקי פוירדא ולשאר קהלות קדושות י"ך מחמת השם הנדפס פה קיך זולצבאך בעיה". בסופה של האגרת באה הערה זו: "יום עשיק טויב כסליו תקט"ז לפי התנצלות הנ"ל אפ גשיקט לקיך לובלין להאלוף והקצין המפורסם פרנס ומנהיג דארבע

ארצות במדינת פולין מהור"ר אברהם בן מהור"ר חיים בצירוף פרנסים ומנהיג' גאונים ורבנים דד' ארצות דמדינת הגליל. נוסח האגרת ניתן כאן עפ"י העתקה שב"פתח עינים". תשובה מפורטת "פונקט אחר פונקט" על אגרת-התנצלות זו נדפסה בקונטרס פתח עינים ואספקלריה המאירה מאת המדפיסים פרופס, שהוא כעין חיב לפתח עינים ונדפס אף הוא באמ"ד תקכ"ד. משם העתקה התשובה גם ע"י וויינברג, JjIG, XXI (1930), 353-356. נראה שועד ד"א לא נענה לבקשת המדפיס מזולצבאך, שכן כותבים המדפיסים באמסטרדם בקונטרס הגליל: "הלא הוא הציע דבריו לפני כל חכמי ישראל ובפרט להגאון הק' פ"ו דד"א וצירופי את כל טענותיו הגרועי ולא הועילו לו". אך נראה לעומת זאת שחרמו של הועד לא השפיע במידה יתרה אף בפולין עצמה כעדותו של ר' יעקב יצחק אביד דק"ק ואמושץ באגרת מיום ט"ו כסלו תקכ"ד: "— שנכשלו כל הקהלות שבמדינתנו שנחפשו בק' ש"ס דזולצבאך" (JjIG, XV, 151). השוה גם לעיל סעי' תשליח-תשליט.

תשמה. בכ"ו אייר ובכ' סיון 1756 (תקט"ז) נתקיימו בבראד ישיבות של ועד ד"א.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 101; ללא ציון המקור. שם המקום שבו נתקיימו הישיבות אתמר מכללא. שיפר מונה ד' ישיבות של הועד שנתקיימו בשנת 1756 בימים כ"ו אייר, כ' סיון, 2 באבגוסט (= ו' מנ"א תקט"ז) וב-18 בספטמבר (= כ"ג אלול תקט"ז) במקומות קאנסטאנטינוב ובראד. בסופו של הקיץ נתקיימה, כידוע לנו, התועדות ד"א בקאנסטנטינוב (השוה להלן סעיף תשמ"ח ואילך), לפיכך נראה שבחדשי אייר-סיון נתקיימה התועדות ד"א בבראד.

תשמו. ביום 2 באבגוסט 1756 (= ו' מנ"א תקט"ז) נתקיימה בקאנסטנטינ' ישיבה של ועד ד"א.

שיפר, כנ"ל.

תשמו. במרכז הדיונים על התקציב בהתועדות קאנסטנטינ' תקט"ז עמדו הגרעונות הגדולים למדי של ועד ד"א וכן של הארצות והגלילות כשלעצמן. בכדי לכסות לכל הפחות חלק מן הגרעונות הוטכם להטיל על הקהלות מס מיוחד ונערכה חלוקתו.

שיפר, כנ"ל; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, y 415, 229-230 וכן ע' 70-71.

תשמה. בהתועדות ד"א בקאנסטנטינ' ביום 12 בספטמבר 1756 (= י"ז אלול תקט"ז) הוטכם בין ק"ק לבוב וגליל רוסיא, שלבוב לא תשלם בשנות 1756 ו-1757 אלא 1,000 זהו' [מס הגלגולת], היות והיא פורעת את החוב לישועים ושאר חובות על חשבון הגליל¹. ההסכם אושר גם ע"י שר-האוצר².

בלבן, Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, ע' 24, על סמך, Castr. Leop. fasc. cop. 62, p. 1429.

תשמט. ועד ד"א בדק בהתועדות קאנסטנטינ' 1756 (תקט"ז) את חובותיו והכיר בתביעות דלהלן כתכופות ובלתי מסופקות:

- 1 ברשימת החובות של גליל רוסיא בשנת 1765 אין אנו מוצאים את החוב לישועים, אך לעומת זאת אנו מוצאים בה חוב משנות 1761/4 לקהלת לבוב בסכום 2,726 זהו' קרן ו-70 זהו' רבית. ע' שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 11.
- 2 שולניצקי. השוה להלן סעיף תשנ"ה.

לחצקל מטרנוב 1 – 2,095 פל'; לרב מוואדיסלב ר' אייזיק 2 – 694 פל'; לאיצקא בן לייב מזמושטש 3 – 3,832 פל'; לגליל קראקא-צוזמיר – 16,000 פל', שהוצאו לטובת הכל כ"הוצאות ראדום" 4 בשנת 1755; בסה"כ 22,261 פל'. תביעתו של גליל קראקא-צוזמיר היתה מקוימת ע"י שטר-חוב שועד ד"א נחן לראש המדינה של הגליל הנ"ל מארקוס דוקיעלסקי⁵.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 101, Archiwum Główne, בוורשה, Likwidatya długów żydowskich w całej Koronie polskiej 1765, ע' 74-70, 91-89.

תשן. ביום 18 בספטמבר 1756 (= כ"ג אלול תקט"ז) נתקיימה בקאנסטנטיין ישיבה של ועד ד"א. בו ביום סולקו החובות ונקצב סכום של 370 זהו' בשביל ר' אברהם בר' יוסף מליסא 6 לצרכי מדינת פרעמסלא.

בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ח"א, ע' 127, הע' 2; על סמך סילוק חובות של מדינת פרעמסלא משנת 1765, Archiwum Główne, בוורשה, מחלקה XX, כרך 64, מדינת פרעמסלא.

תשנא. "גאון עולם משוש דור ודור – מהור"ר יעקב 7 נר"ו. – עליתי בקצרה להודיע את אשר נעש' פה בועד דהאידינא לגדור פרצת ב"י אשר נסרץ בעו"ה ע"י הטמאים הארורים השב"ץ תר"ו שחיק טמיא. והחרמנו אותם בח"ח ועם משענות משענת קנה רצוף, ה"ה הספרים הפסולים ומשוקצים ומתועבים וכתבי פלסתר ומזויפים⁸, כאשר כבר נגלה קלונם ברבים. – וכן יוכרז בכל חומר חרמות ושמתות הכתובים בספר כלבו כר"ה וי"כ אי"ה בכל הקהלות וגלילות דד"א. גם הק' הפה"ו ע"9 צוה להכריז כנ"ל. – הטרוד אברהם הכהן מואמשט בה"ס שו"ת בית אברהם". –

ר"י עמדין, ספר שמוש, חלק שוט לסוס, דף ב' ע"א. וז"ל הכותרת: "זאת אשר כתב שנית 10 כ"ה אלול תקט"ז לפיק בועד קאנסטין. בספר הנ"ל, דף ח' ע"א, כתב ר"י עמדין: "יהנה מה שהשבתי על כתבים הנ"ל וזולתם מאחי ומבני היה שי' שהגיעוני מפולין על עסק ביש הלז לא נשאר בידי העתק, רק תוכן. תמצית תשובתי היה ביחוד להיה הרב המובהק כמוהר"א כץ, קברניטן של ועד

1 ר' יחזקאל בר' צבי הירש לנדא. ע' לעיל סעי' תרל"ה, תרמ"ד, תרנ"ז. בשנת 1754 הוא תובע מאת גליל קראקא-צוזמיר סך 5,703 זהו', אולם רואי החשבונות לא הודו בתביעתו. ע' שיפר, MGWJ, 1912, 476. נראה שהוא "חאטקל פון טויערן" אשר גם מדינת פרעמסלא חייבת לו בשנת 1765 סך 2,162 זהו'. ע' שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 8. נראה לי ששם המקום נשתבש וצ"ל טרנוב.

2 בר' יהודא לייב שידלוב? ע' בלבן, HŻK, II, 265. מן הראוי לציין שבשנת 1760 חייבת מדינת וואלין-קיעב ל"יואל איצקאוויטש" מוואדיסלב – כנראה בנו – סך 13,963 זהו'. ע' שיפר, שם, 14.

3 מדינת זאמושץ חייבת לו בשנות 1700/10 – 1,000 זהו'; מדינת פרעמסלא בשנת 1765 – 256 זהו' קרן ועוד 94 זהו' רבית. ע' שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 8, 11.

4 בראדום נתקיימו ישיבות בית-הדין של אוצר-המלוכה.

5 מדינת וואלין-קיעב חייבת לו בשנת 1760 סך 20,020 זהו'. ע' שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 14.

6 ברשימת החובות של מדינת פרעמסלא משנת 1765 נמצא בין השאר חוב לר' אברהם מליסא בסכום 574 זהו'. ע' שיפר, שם, ע' 14.

7 ר' יעקב עמדין. 8 השוה להלן סעיף תשנ"ג. 9 ר' אברהם ר"ח מלובלין.

10 האגרת הראשונה מג' טבת אמונת"ך בקהל קדושים לפ"ק נדפסה אף היא בס' שמוש הנ"ל, דף א' ע"ב, ואין בה כלום על וד"א. מרטהשנה נשתבש כנראה בדפוס וצ"ל: אמונת"ך.

ד"א בדור זה, אשר שאל ממני עצה ודבר הלום (כמש"ל באגרת הראשונה), עניתיו לא זו העיר רומי הרחוקה תבוא ממנה עזרה ולא זה הדרך לבקש עצות מרחוק ע"י השתדלות אצל ראש הכומרים — זאת עצתי למהר להכין כלי זיין עשוי על פי חכמת הקסם על שפתי מלך במשפט לא ימעל פיו לדון כהלכה לברר חיוב נצחיות שמירת תורתנו הקדושה האלהית, — וככה עשיתי מיד כקריינא דאגרתא הוינא פרוונקא, — מלאתי ידי לה' בקסת דרוכה וכו'. השוה גם מגלת ספר, ע' 188.

תשובה. — — לאה"ג — מהור"ר יעקב גר"ו יאיר.

אחד"ש כו'. ע"ד המאמינים בש"ץ ימ"ש'ו נמסר לידי כתב מהרב הגאון מוהר"ר מאיר אב"ד דק"ק הארדענקיע מה שכתב לק"ק בראד והעתק מן גב"ע מגוף הכתב של הרב הגאון אב"ד דק"ק סאטנוב¹ וב"ד יצ"ו², שנתגלה קלונם ברבים. — וגם נוסח חרם הגדול מה שהחרימו בק"ק לבוב ובק"ק לויצק ובק"ק בראד³ ובק"ק דובנא ובכל הגלילות, כמבואר בספר הכלבו, על איזה איש או אשה שהוא מן הרשעים הנ"ל ויעשה עמם שידוך או יתעסק עמהם כמ"מ או שיאכל ממאכלם יהיו מוחרמים כמוהם. וגם כל שנים שידועים על אחד שהוא מכת הרשעים הללו מחויבים להעיד בב"ד לפרסם הדבר. וגם חל החרם על כל מי שילמוד ספרי מינין האלו ספרי הר"ן⁴ ומ"ן⁵ ופרוש התקיעות שלהן וספר הפסול ואכזא אל העין⁶. וכל מי שיש בידו ספרי סומא הג"ל או נוסח הקמיעות החדשים אשר לא נשמע ולא נראה דוגמתם, חל עליו החרם אם לא ישרוף הן ואזכרותיהן.

גם יחול החרם הנ"ל על כל מי שיגלה דיגרי זהב מוחרמים ומופרשים מכל קדושת ישראל, וגם העתק התפלה שמתפללים לברכה⁷ ימ"ש'ו. וכהיום נמנו וגמרו להחרימם בכל גבול ישראל קודם כל גדרי. —

הפרנס הוועד הק' ר' אברהם מק"ק לובלין ובגו הר' פנחס מתחרטים על הראשונים ואומרים מה נאמר ומה נדבר שהשטן הסית בנו וכמה היוזקות היו לנו בנפשות ובממון מצדי צדדים, שכל הכתבים הראשונים היו שמעלילים עליו דברי שקר וכהיום נתבאר בעליל שהוא יונתן בכור שטן המסטיין את ישראל. ווירז להכריז החרם בועד הקודש על ספריו ועל הקמיעות. אני הייתי בק"ק קאסטנטיין משך שתי שבועות אצל מחו' מוהר"ר ברוך⁸ גר"ו, שהיה רעש גדול ע"י הבלבול מה שנתעורר בק"ק יאמפלי⁹, שנלכדו במצודה רעה בבלבול עלילות שקר

1 ר' מנחם מנדל בר' משה. עי' בוליוחבר, דברי בינה, "השלח", כרך ל"ג, ע' 335; קרויזאהר, Frank i Frankiści polscy, ח"א, 82.

2 נדפסו בט' שמוש, דף ה' ע"ב — ז' ע"ב, ועיי"ש גם דף י"ט ע"ב, וכן סדר עולם רבא וזוטא, הוצ' עמדין, דף ל"ה ע"ב — ל"ו.

3 השוה להלן סעיף תשנ"ג.

4 ר' נתן העזתי, נביאו של שבתי צבי. על מקומו ועמדתו בתוך התנועה השבחאית השוה עתה שלום. ב"קובץ הוצאת שוקן לדברי ספרות, חל-אביב תש"א, 150-166.

5 מאורות נתן, באור ע"ס הכוונות להאר"י ז"ל מאת ר' נתן בר' ראובן דוב טעבלי אשכנזי. נשחמר בכ"י. עי' אוצה"ט, ע' 246, § 48.

6 ספר שבחאי שנתייחס לר"י אייבשיץ, הפסר נשחמר ברובו בכ"י אוכספורד (רשימת ניבוער, 955). עי' שלום, "קריית ספר", שנה ס"ו, ע' 326.

7 ראש השבחאים (הקנמים) בסאלוניקי. על זיקתו של טראנק אל ברכיה עי' ר"י עמדין, ספר שמוש, דף ג'ד'; קרויזאהר, Frank i Frankiści polscy, ח"א, 52, 56; ח"ב, 25; בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, 109, 112.

8 ר' ברוך בר' דוד יון. השוה מפתח. 9 השוה להלן סעיף תשנ"ד.

כמו בפאבליטש¹, ולקחו כל פני העיר בשלשלאות של ברזל, המקום ירחם עליהם, אשר כל בית ישראל ענו ואמרו כי בעון זה נשפך דמם של ישראל באותו גליל. מחמת אותו רעש הוכרחתי להמתין עד שיוכרו בבה"כ. והרב מו' פנחס הבטיח שיודפס בק"ק זאלקוויא חרשתו² והכרוז והחרם. —

כ"ד הדש"ת הק' יצחק הח"ק בייאלה לע"ע.

ר"י עמדין, ספר שמוש, דף ב' ע"ב. וז"ל הכותרת: "אגרת הגאב"ד מבייאלה כמות נבל יונתין כ"ז אלול לפריט וישי"ר יעקב אל מלאך ויובל".

תשנג. "נוסח החרם שנתנו בבית הכנסת הגדולה בק"ק בראד³ ביום התענית י' סיון⁴ וכמו כן הכריזו אותו בעת האסיפה דד"א בב"ה בקאסטנטיין והו' תוכן נוסחו (חדוש שנדפס זה החרם ג"כ בכ' סיון):

החרם של כלבו כידוע עם תקיעת שופר וכיבוי נרות כנהוג, ותוכן הדבר שהחרם חל על כל מי ומי מבני המאמינים בש"ץ שהוא משיח והמאמינים בברכי' 5 שר"י ונתן העזתי הנביא שקר להם שחיק טמא, עדת כלבים בנים שובבים, ופשיטא שחל החרם על אותן המהפכים דברי אלהים חיים, סחי ומאוס עושין תורת משה ותלמוד רבינא ורב אשי, כי חק להם לצמיתות, לעבור על חייבי מיתות ב"ד וכריתות. גם חל החרם על מי שידוע על איזה איש או אשה שהוא מן הרשעים הנ"ל ויעשה עמם שדוך או יתעסק במו"מ או שיאכל ממאכלם, יהיה מוחרם כמוהם. גם כל שנים מישראל היודעים על אחד שהוא מן כת הרשעים האלה מחויבים להעיד ברבים לפרסם הדבר, כדי להבדילו לרעה מכל עדת ישראל. גם חל החרם על כל מי ומי שילמוד ספרי המינים האלה הנקראים ספרי מהר"ן ומאורות נתן⁶, וכוונת התקיעות שלהם, וספר פסול המכונה ואכזא היום אל העין⁷, וכל מי שיש בידו ספרי טומאה הנ"ל בו כיוצא בהן חל עליו החרם, אם לא ישרוף הן ואזכרותיהן. גם החרם חל על ממציא הקמיעות הטמאות⁸, וכן גזרו בחרם שהחשוד על האמונה הכוזבת הזאת בקלא דלא פסיק, חלילה לו להורות הוראה בשום מקום, ואסור לשמוע הוראתו בין להקל בין להחמיר, גם אסור להורידו לפני התיבה בשום פעם, גם לא יחזיק שום תלמידים, ולא יהא סופר סת"ם, ולא שוחט ובודק, אם לא שידוע בבירור גמור שעזב את דרכו הרעה של אנשי כת ש"ץ שר"י ועשה תשובה גמורה משך שנה תמימה. והבלתי שומע יהא נלכד במצודת החרם הנ"ל. והכריזו על נשיהם ובנותיהם שהם זונות ובניהם ובנותיהם שהם

1 השוה לעיל סעיף תשכ"ו.

2 לפני כן חתם בזאלקווא על כתב-מודעה בזכותו של אייבשיץ. ע' לעיל סעיף תשי"ט.

3 גוף החרם שהוכרז בבראד ושנדפס בשם "חבר פיפיות" חזר ונתפרסם ע"י י. כהן-צדק, במ"ע "אוצר חכמה", שנה א' (לבוז תרי"ט), ע' 22-28, וכן גם ע"י נ. סוקולוב בתרגום ספרו של קרויסהאר, פראנק ועדתו, וורשה תרנ"ו, ע' 77, 87. השוה גם וואגנר, ס' תולדות יעבץ, 21.

4 בנוסח החרם בבראד כתוב כ"ו אייר והנוסח שלפנינו הוא הנכון, שכן ב"ג סיון עוד נמשכה גבית העדות בסטנוב (ס' שמוש, דף ו' ע"ב). השוה גם בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 126, הע' 1. — כ' סיון הוא יום צום לזכר גזרות ת"ח ות"ט. ע' לעיל סעיף ר"ז.

5 על ברכיה, ראש השבתאים בסאלוניקי, עיין עתה במאמרו המקיף של ג. שלום, "ציון", שנה ו' (תש"א), טפר ב'. לעיל ע' 416, הע' 5, שערתי שהכוונה לס' מאורות נתן של ר' נתן בר' דוד טעבלי שפירא, אולם פרופ' שלום העיריני שאותו ספר לא היה שבתאי כל-עיקר ונראה שהכוונה לספר של ר' נתן העזתי שלא הגיע לידינו.

7 בנוסח החרם בבראד לא נזכרו הספרים בשמותיהם.

8 ענין הקמיעות לא נזכר כלל בנוסח בראד.

ממזרים, גם דור עשירי לא יבוא להם בקהל ה', פפ"כ וי"ן ומרק פגולים כליהם. גם חל החרם על כל מי ומי שחותכין ממטבעות¹ מהיום והלאה וכו' כנאמר בכל בו. גם גזרו שלא ללמוד ס' הוזהר ושום ספרי קבלה, הן בדפוס הן בכתב, קודם שימלאו שלשים שנה ואף אחר ארבעים לא כל הרוצה השם יטול, לא הותר אלא למי שמלא כרסו ש"ס ופוסקים. וצוה להכריז כרוז הג"ל בכל עריה בכל מקום אשר דבר המלך מלכו של עולם ודתו מגיע (גוף הנוסח ארוך יותר וכבר בא בדפוס ואנו קצרנוהו שלא להטריח הקורא בחנם). וחתומים על החרם גדולי פולין.

ר"י עמדין, ספר שמוש, דף ז' ע"ב. ועיי' גם דף ט': "— באותה שנה [תק"י] ולפניה [תקט"ז] שקמו ביחוד במחוז פאדאליע המינים — כת ש"ץ שר"י — על דבר זה לבשו קנאה בעלי נפש שבארצות פולין ויצא דבר הכרוז והחרם איום ונורא בועד ד"א ובכל הקהלות הראשיות להחרימם ולגדודם וכו'. ובדף י"ג ע"ב: "— ואלו מגלחים את הזוויים בהם דמים בראשם, כי מסכנים את ישראל להעשיר עצמם בגזל הרבים, הלא ראית שגם המה כללום בחרם הג"ל דד"א, קללום ואררום בצוותא חדא".

גם קרויוהאר, Frank i Frankiści polscy, ח"א, ע' 73, מספר על סמך דברי הימים (Kronika) של פראנק, ס' כ"א, שבית הדין של הרבנים בלנצקורון (צ"ל: בראד), "אשר פסק דינו אושר ע"י ועד ד' ארצות בקאנסטנטיין" שלח חוזר לכל קהלות פאדאליא, שיאסרו בכל מקום את מתנגדי התלמוד, שלא יבואו עמם במשא ומתן וכו'. בע' 80 הוא מביע אפילו את דעתו שיהחרם שהוטל ע"י בית הדין של הרבנים וועד ד' ארצות על מתנגדי התלמוד פגע קשה בבישוף מקאמיניץ. הוא ראה בזה פגיעה בשיפוטי של בית-דין הבישוף, אשר רק הוא מוסמך, לדעתו, להוציא פסקים מוחלטים בעניני הדת. הבהלת רבני רוסיא להופיע בקאמיניץ. לשם התדיינות פומבית עם הפרנקיסטים, היתה מעין עונש, על הסגת גבול שלטונו, שהרבנים הרשו לעצמם, לדעתו, בהטילם חרם על אנשים המפיצים דעות, המתאימות בכמה נקודות עם הדוגמות של הכנסייה. — השוה גם לעיל סעי' תשמ"ב, תשנ"א-תשנ"ב.

הנוסח המקוצר שלפנינו מתאים בכמה מקטעיו כמעט מלה במלה לנוסח בראד, אולם יש בו גם תוספות אחדות. נראה הדבר שלענין ר"י עמדין לא היה נוסח החרם שהוכרז בהתועדות ד"א והוא הוסיף מה שהוסיף על דברי החרם בבראד בדרך פירוש ועל סמך מכתבים שקיבל (השוה אגרות ר' יצחק מביאלה בסעי' תשנ"ב ותשנ"ח).

מן הראוי לציין שחרמו של הועד נזכר גם בחרם נגד החסידים, שהוכרז ביום כ' סיון תקל"ב בבראד, וז"ל: "זה כמה שנים איז גיוועזין זעלכי רשעים בעולם, אוזי זענין גיוועזין בעת ההיא חכמי הדורות, פרנסים ומנהיגים דארבע ארצות, האבין זיא רודף גיוועזין ומפרסם קלונם ברבים גיוועזין, ביז מען איז פטור גיווארין פון זיא". ע' דובנוב, תולדות החסידות, 120.

תשנ"ד. בהתועדות קונסטאנטיין תקט"ז הופיע ר' אליקים בר' אשר זעליג מיאמפולין, הודיע על עליית הדם שנחרחשה במקום וביקש עזרה. הוסכם לשלוח שליח מיוחד לרומי לבקש מאת ה"אפיפיור ושאר חכמי הנוצרים לגזור אומר על שרי ארץ, כהניה, שופטיה, לבל ישעו לדברי שקר ושטות כזה". כל הנוכחים נתנו עיניהם בר' אליקים, כי "חובת גברא עליו לשחף עצמו בצערם של ישראל".

ע' להלן סעי' תשס"ט-תשע"א וכן גם לעיל סעיף תשנ"ב.

תשנה. בהתועדות ד"א בשנת 1756 (תקט"ז) נוכח שר-האוצר הרוזן שדלניצקי.

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 101; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, ע' 229-230.

1 פרט זה שאין לו כל זיקה לענין הפראנקיסטים חסר בנוסח בראד, ונכלל כנראה רק בחרם של ועד ד"א.

תשנז. בשנת 1756 (תקט"ז) דן בית-דין-האוצר בראדום כתביעתה של קהלת פרעמסלא נגד פרנס הוועד ר' אברהם בר' חיים ושאר ראשי המדינה. בית-הדין העביר את התביעה "אל הוד מעלתו שר-האוצר העליון של המלוכה לשם החלטה ומסקנה סופית — בהתעדות היהודים".

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 103; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Acta Tri-bunalia Radomiensia משנת 1756, ע' 28. גוף הפסק יבוא במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

תשנז. בשנת תקט"ז שימש נב"י דד"א ופרנס הוועד דגליל לבוב "הק' משה פנחס אב"ד דק"ק סוויירז".

על סמך הסכמתו לס' פורת יוסף על מס' יבמות וכתובות מאת ר' יוסף בר' מאיר תאומים, זאלקווא תקט"ז, מיום ו' עש"ק י"ד טבת תקט"ז לפ"ק. ההסכמה נעתקה גם במהדורה ב' שיצאה בוורשה תרנ"ט.

שנת תקי"ז

תשנח. "אל הר המור גבעת עולם — כמוהר"ר יעקב 2 נר"ו יאיר. — וגם הייתי בק"ק קאסטנסיין 3 אצל הרבני הנגיד מהור"ר ברוך 4. והיה עמי הרב מהור"ר אברהם הנ"ל 5 אצל הפרנס דד"א ר' אברהם מלובלין והנה הוא מתחרט על העבר בחרטה גמורה שרירא וקיימא ובקש מאתנו לבקש מרום מעלתו מחילה שימחול לו, באמרו כי לא אדון הוא בדבר זה, שכל הכתבים של ר"י הם עולים בסגנון אחד שהעליל עליו בדברי שקרים וכהיום חתן אמת ליעקב, מסוף הדברים נראה שראש דבריו אמת תפסיה להאי גברא. והחרימו באסיפת הרועים אנשי ק"ק לאסקרוניע, אזיראן, קאפאסשעטץ, קרביטשיין 6. ושלחתי הגב"ע והחרם על הלומדים הספרים כ"י של אותו המין ר"י ועל הכותבים קמיעות כפי נוסחתו. ובוה אצא בשים שלום במודים דרבנן ותנוח דעתו. דש"ת. הק' יצחק החור"ב בייאלא לע"ע".

ר"י עמדין, ספר שמוש, דף ג' ע"א. וז"ל הכותרת: "זוואת אשר כתב שנית י"ד כסלו בשיריה לפ"ק פה בייאלא על דרך דנצוג".

תשנט. בהתעודות ד"א בקאסטנסיין נידון ביום 18 באבגוסט 1757 (=ב' אלול תקי"ז) הסכסוך שבין הגליל פולין-קטן והקהלה מיעלעץ והוחלט שהקהלה הגל' מחויבת לשלם לגליל 1,200 פל' לשנה "מסים פומביים".

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 103; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, p. 645-646.

תשס. "העירותי מצפון ויאת אלי מכתב מאיש משכיל תלמיד חשוב וספון ה"ה התורני החכם ונכון לחש דוד אוז בר"י מקק"ה, ודוד מכרכר בכל עוז ותעצומות על תשובות באנשי

1 י"ד בטבת אי אפשר שיחול "בערב שבת, ובשנת תקט"ז חל בה' בשבת. אולי צ"ל י"ה או כ"ב בטבת.

2 ר' יעקב עמדין. 3 בשנת תקט"ז. השוה לעיל סעיף תשמ"א.

4 ברוך בר' דוד יון. השוה מפתח.

5 "הרב המאה"ג מהור"ר אברהם גוטמאן נר"ו אב"ד דק"ק דרייבנין". ע' ס' שמוש, דף ג' ע"א.

6 כלומר, הפרנקיסטים.

און. — שמו לוחות האו"ן ע"י הבא"ר לחצוב להם בארו"ת בארות נשברים ומן הבאר ההוא ישקו כל העדרים נעדרים האמונה ותאר המצפון, ויצא לעין השמש במחוזי פאדליע אשר שחו מימיו. — וחבר ס' שבירת לוחות האון, שמה שבר רשפי קס"ת הסופר הקמיעות המלאים גללי און. — וכל חכמי ישראל השלמים שלומי אמוני ישראל מחזיקים טיכותא ואמטו ליה אפריון, אשר יעס כמעיל קנאת ה' צבאות, — ואף ידי תכון עמו וזרועי תאמצנו אשר בדפוס יקבענו. הכ"ד המדבר וברכתי לראש משב"ר, ה"ה החכם המחבר, בועד"ק ק"ק קאסטאנטיין היום יו' ה' אלול תקט"ב הלוחות האו"ן לפ"ק. הטרוד הקטן אברהם הכהן מזאמאשטש ב"ס שו"ת בית אברהם.

ר' דוד אוז [ר' יעקב עמדין], ס' שבירת לוחות האון, זאלקווא [אלטונה] תקט"ז-תק"ט, מעבר לשער. וזיל הכותרת: "המיוחד שבאדר היקר הדר ועד הקדוש הנ"ל, הוא הרב המובהק הגאון המפורסם כמוהר"ר אברהם הכהן רב דטרלא וגאמן דבית ישראל, הראש וראשון במושב זקנים הנ"ל, — אחד היה אברהם וירש את הארש ובעד כוכבי אור הנ"ל יחתום". נראה שעל סמך הסכמה זו כתוב בשער הספר שיצא "בהרשאת חכמי חרשים נבוגי לחשים קציני רוזני רבני ועד ד"א, שהציג המחבר מהר"א דבריו לפניו ויענו כולם ויאמרו הוצק חן בשפתותיך וכו'. — השוה גם על אגרת של ר' אברהם שנשלחה מקאנסטנטיין באותו חודש אל ר"י עמדין בהערתי לסעיף תשס"ו להלן.

תשסא. בהתועדות ד"א בקאנסטנטיין בשנת 1757 (תק"ז) גידונה חביעת-ממון של השמאי ר' יצחק בר' לייב ("איצקא לעווקאוויטש") מזאמאשטש². הועד הורה בחוב ועשה "חלוקה" לשם טילוקו.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 103; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765 ע' 645-646.

תשסב. בישיבות ועד ד"א בשנת 1757 (תק"ז) ישב בראש ר' אברהם בר' חיים מלובלין ("חיימאוויטש לובעלסקי").

שיפר, כנ"ל.

תשסג. בשנת תק"ז נתקיימו ישיבות ועד ד"א בקאנסטנטיין.

בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 181; על סמך Akt likwidacji długów gminy przemyskiej, 1765, Archiwum Ziemske we Lwowie, Castrensia Praemisiensis, t. 625, p. 1495-1515. — בלבן כותב שם שלהתועדות קאנסטנטיין תק"ז הגיעו שליחים מפאדאליע שסיפרו כי הבישוף דמבובסקי ציוה על הרבנים ופרנסי הקהלות להתייצב ביום 14 באוקטובר 1757 (=ל' תשרי תק"ח) בקאמניץ כדי לשמוע את פסק-דינו בויכוח עם הפראנקיסטים, במושב הועד הוחלט לבלי לבוא למועד הנ"ל לפני הבישוף. הדברים נאמרו בלשון ודאי אך נראה שבחלקם הנוגע לועד אינם אלא השערה.

תשסד. בשנת תק"ז שימש נאמן ב"ד ד"א ר' משה פנחס מלובלין אב"ד דק"ק סוויירש פה"ע דגליל לבוב.

על סמך הסכמתו לס' מצנפת בד מאת ר' אלכסנדר זיסקינד בר' דוד קאנטשיגער, זאלקווא תקי"ז.

1 רמז לס' לוחות עדות מאת ר"י אייבשיץ, אלטונה תקט"ו.

2 קהלת זאמאשטש חייבת לו בשנות 1700/10 — 1,000 זהו'; קהלת פרעמסלא בשנת 1765 — 256 זהו' קרן ו-94 זהו' רבית. ע"י שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 8, 11.

תאריך ההסכמה חסר, אך היות והספר נדפס בעיר-מגוריו של ר' משה פנחס וההסכמה ניתנה כשביקר בה המחבר, מתקבל על הדעת שניתנה בה בשנת ההדפסה, דהיינו בשנת תקי"ז. באבער, קניש, סי' רנ"ט, מייחס את ההסכמה לחי' חשון תקי"ז שכן ההסכמה שלפניה היא מאותו תאריך, וסברא בעלמא היא.

תשסה. קהלת ריישא שילמה בשנת 1757 (תקי"ז) סך 1.200 זהו' מס'הגלגולות.

יאן פנצקובסקי (Peckowski), *Dzieje miasta Rzeszowa do końca XVII w.*, ריישא 1913, ע' 379-380; על סמך הארכיון העירוני בריישא.

תשסו. — — — ואתם הנגידים פרנסי הוועד דד"א, אשר שאלתו¹ אם מותר הדבר למסרם למלכות להביאם לשריפה, אל תחשו למנינכם, ודאי מה' יסכימו עמכם, אשריכם אם תעמדו בפרץ וחבצרו הרע מקרבכם, כמחויב ומוטל עליכם, למען לא יהיו עוד אנשי כח הרשעה הזאת למבטח מזכיר עון ולאבן גגף ולמוקש לבית ישראל, [ביחוד וגם אל האומות בכלל הם פח יקוש], באשר היו אורבים לנו בסתר זה תשעים שנה [ויותר] להפוך כל המלכות למינות ודורשים זה על ישראל בני מלכים. וכבר ידוע שהלכה פסוקה היא שהמינין שב ישראל מורידין ולא מעלין, ולעשות טיג לתורה ממיתין גם למי שאין חייב מיתה מ"ה כמ"ש באחד שרכב על הסוס בימי יוונים שהביאוהו לב"ד וסקלוהו. ועתה שאין לנו שבט מושלים חובטים אותן ע"י נכרים עד שתצא נששם, אם לא ישמעו. בשלח יעבורו, הרבה העצים והדלק האש לבער הקוצים הללו המוקצים מכרם חמד. ה' יבוא בעזרכם ויגרש מפניכם אויב ויאמר השמד. כי אלה האסיקורסים של שיץ שר"י קשים לעולם יותר מדור המבול, אלה וכחש פרצו ונאוף והשבע לשקר, מחריבי עולם ומלואו ועושים הכל הפקר, חשודים על השבועות ועל גנבת דעות ועל גזל וחמס ומעות הרעות² ועל העריות והניאוף עם צאצאים וצפיעות, ואף על הרביעות [(כמו שהוועד על חיון שר"י אשר הצריים ראשונה יעוין תה"ק) את הבהמות וחיות רעות, הכל דומה בעיניהם כחיגור³ ובקעותיו לא לבד הותרו להם כל העברות החמורות אבל עשו אותן חובה עם] שאפי' אומות העולם גדרו גדר בעצמן אחר המבול, אין צורך לומר אומת הנוצרים שהוסיפה עליהם גדרים להרחיק [עצמן] אף מן המותר לישראל ולזרים, אפי' ממה שאינו ערוה [לנו וגם מה שהתירה] התורה, [שהרי אף לקחת איש אחד שתי נשים כאחת אינן מתירים ואחת אשה גם אחרי מות אחותה וקרובות זולת זה להם אסורים], ומשבועת אמת ומאבק גזל מזהירים. ולהם גם כמה מדות חמדות ומוסרים ישרים, ומנקמה [ומשטמה] ואפי' לעשות רע לשונא חסידיהם נשמרים. אשרם ואשרינו אם נוהגים עמנו כפי דתם [שנצטוו בא"ג שלהם למכה אותך על הלחי האחת תן לו גם השנית (אולי מצאו סמך מן הכתוב יתן למכהו לחי וגומר) ואשר לקח ממך מלבושך החיצוני תן לו ואל תמנע ממנו גם הפנימי כמ"ש בלוקאש פ"ו ובמטיאוש פ"ה וכדומה לזה חסידות הרבה, שאם היו מקיימים אותם הציוויים ראויים הם לשבח הגדול, ואז ודאי היינו מאושרים ומוצלחים בגלותנו זה ביניהם במעלה העליונה, ואז בודאי לא היו נהרגים אלפים ורבבות מקדושינו, אשר נשטף דמם כמים ושרפום ודגום בכמה מיתות משונות וקברום חיים על לא חמס בכפיהם ולא עולה בפיהם ולא עמל בשפתיהם, ולא היו שונאים אותנו המונייהם על אהבתנו את אלהינו אבינו שבשמים אלהים חיים, ואת תורתו דברי אלהים חיים, האם לא היו זוכים וכוזכים בכך ודאי בלי ספק בעולם, הלואי והיו עושים ומקיימים המצוה עליהם לטובתנו באמת, כדי שנוכל אנחנו לשמור ולקיים את כל דברי התורה האלהית גם בהיותנו בגולה מכלי פחד אויב ומגור מסביב ולכן

1 לא פרנסי הוועד פנו אליו בשאלה כי אם ר' אברהם הכהן מזאמושט; עי' הערתי לסעיף כולה. וחששה כיוצ"ב גם לעיל סעיף תש"ט. 2 חששה לעיל סעיף תשנ"ג. 3 צ"ל במישור.

אמרו רז"ל רחמנא או בסולך [או בטולא] דבר עשו וכו'] וכמנהג מלכיהם החסידים ושריהם [הישרים צדיקים] וזהירם, חלילה להם להניח להתערב עמהם המינין של ש"ץ שר"י הגרועים מחיות היערים. לכן התחזקו והיו לאנשים גבורים ועמדו לפני השליטים ההגמונים פקחים ונבונים, אשר להם יד ושם במדינת פולין לייסר המינין הנ"ל האוילים והשוטים בעקרבם ובשוטים ולעשות בהם שפטים וגלו מרמתם ונבלותם, זיופיהם ותחבולותיהם לעיני השמש יהיו נפשטים מבגדי בגיד"י מעיליהם שבהם מתקשטים, ולא יהיו עוד פוסחים על שני הזיופים, לומר לאומות שהן מאמינין במשיח הנוצרים וליהודים אומרים הלא אנו עמכם חברים [(כדרך שאמרו כותים לשבי גולה)] למען למוג לב ולהרבות במכשולים לאלה ולאלה. — —

מכתב גלוי זה של ר"י עמדן אל פרנסי ועד ד' ארצות נדפס לראשונה בסוף סדר עולם רבא וזוטא ומגלת תענית, הוצ' עמדן, המבורג תקי"ז, דף ל"ג, ושנית, בתוספת דברים שניתנו כאן בסוגריים מרובעים, בס' שמוש, דף ט"ז. עיי"ש גם דף ט' ע"א, כ"ז ע"ב, ע"ח ע"ב. וז"ל הכותרת בסוף סדר עולם רבא: "תשובת המחבר לנגידים ועד ד"א ששאלוהו על ענין זה". והשוה גם עדות ביעקב, דף כ' ע"א: "כאשר הודענו נאמנה בפומבי באגרת התשובה שכתבנו למנהיגי ד"א על אודות כת ש"ץ שר"י, אשר התעוררה בפולין דמדינת פאדאליע וקבענוה בדפוס גלוי לכל העמים, בספר שמוש, דף כ"ז ע"ב. עומד ר"י עמדן על השפעת מכתבו הנ"ל בחוגי הועד: "והנה אחר שהגיע קונטרסי הרסן¹ עם ס"ע למקום הוועד הגיעני המכתב הלז מאת הגאון כמוהר"ר אברהם הכהן גר"ו בו מודיעני מקבלת הספר וכי ישר בעיניהם ובקש מהם הרבה, — — וזה טופסה: ב"ה אלול ק"ץ הפלאות² לפ"ק פה ק"ק קאסטנטיין. — — והנה אנכי שולח לידו העתק מטענות הרשעים הנ"ל ויצא הדת להשיב להם דבר דבור על אופניו ולשלוח לידי ע"י מוקדם. — — גם מהודענא ע"ד הג' כרכים ס"ע רבא וזוטא ומג"ת עם הקונטרס שלו קבלתי ותמיהני אשר לא שלח יותר, ואולי שלטו בו ידי זרים, על כן אחקור אחריהם. וכעת אם רצונו לשלח כמה כרכים מחבוריו הנחמדים עלי למכרם ולשלוח מחירם אי"ה בכסף מלא. — —

ר"י עמדן חוזר ומזכיר את תשובתו זו בגאון גם בסוף ספרו מטפחת ספרים, אלטונה תקכ"ח: "כשנקראתי לבוא לעזרת ה' בגבורים מאת קציני ראשי ד"א לא שמתי לאל מלתם, — — והודיעוני אנשי ד"א צערם והבטחתים בה' שלא ידאגו — — ויסדתי החבור העצום הזה. — — והג"מ אברהם כ"ו מזאמשט, ראש המדברים בוועד ד"א, הוא לא הניח לי לשקוט על שמרי וכו'. וכן גם בחוברת "מעשה נורא בפאדאליע", שהדפיס בשנת תקכ"ט בסוף ס' הפדות והפורקן לרב סעדיה גאון: "ובזהויתי בעל הקורה שהכנסתי את עצמי גם בעביה של קורה זו עפ"י בקשת מכרי יו עצי ד"א" וכו'. החוברת מעשה נורא בפאדאליע נדפסה שנית בתוך חיבוריו של בלכן Studien und Quellen zur Geschichte der frankistischen Bewegung in Polen (ה"מ מתוך ספר הזכרון לפוזננסקי); "לתולדות התנועה הפראנקית, ת"א תרצ"ה. עיי"ש, ע' 305.

שנת תקי"ח

תשסז. ביום 17 בספטמבר 1757 (=ג' תשרי תקי"ח) נתקיימה בקאנסטנטיין ישיבה של ועד ד"א.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 103; ללא ציון המקור.

תשסח. "בס"ד טו"ב טב"ת הנ"ה לפ"ק³.

- 1 בשם רסן מתעה נקרא בתוך ס' שמוש הקונטרס המכיל את הסעיף הזה.
- 2 צ"ל הפלאות, היינו תקי"ז. עמדן קיבל את העתק הטענות שצורף למכתב הזה בחורף תקי"ח (ס' שמוש, דף כ"ז ע"ב), והמכתב נשלח כנראה בסוף תקי"ז.
- 3 פרסיהשנה צ"ל תקי"ח. השוה הערתי בסוף התעודה. נראה שיש לקרוא טו"ב טב"ת הנ"ה לפ"ק = תקי"ח.

— לאהו' מחו' — כמוהר"ר יעקב יעב"ץ נר"ו.
 — ועתה מצאתי את עצמי מחויב בדבר להודיעו בדבר הנעשה לגדור הפרץ. — כי אנכי לעת שובי מן המחנה לעיר המלוכה ווארשויא בימי חנוכה העבר ומצאתי ת"ל חן אשר נתן ה' אותי לרחמים בעיני המלך והשרים, שירות ועבדות שלי נתיישר בעיניהם מאד וביחוד לפני האדון שר של חסד שכל דבר מלכות נחתכים על פיו מיניסטר בריהל יר"ה. — וספרתי לו כל המעשה מן העת אשר היה ש"ץ ימש"ו בעולם. — ואשר בא כעת איש בליעל פרענק אחד ימש"ו מן מדינת טורקייא אל גלילות פאדאליע — ומדריך את כת מאמיני ש"ץ ימש"ו בדרך הרע הזה. — ואין לנו כח כי אם להחרימם. והמה בראותם כי נלכדו במצודה נשאו לשוא נפשם ובאו אל האדון הכישוף לקאמניץ¹ ואמרו שהמה מאמינים גם האמונה של הנוצרים ואמרו לכן החרימו אותם. ונתלהב לב הבישוף על עסקי האמונה ואחרי שמעו שהמה מאמינים מעט כמוהם וגזר על רבני ומנהיגי מדינות פאדאליע ובתוקף דינו הכריח למען יעמדו כנגדם, ואחרי שמעו את הטענות מן הצדדים, מה שהיה לבו נוטה על אמונתו, החזיק על ידם וגזר לשרוף באש את כל ספרי הקודש שלנו מן התלמוד והפוסקים. — ואחר כלותי לדבר את כל המאורע מן הענין הרע פתחתי פי בבכי ובתחנונים למען לבקש מאת אדוננו המלך החסיד יר"ה שיצוה ברוב חסדו להכרית אותם כת ש"ץ ימש"ו. — ויען האדון המיניסטר יר"ה: אתה כתוב את כל הדברים האלה סופליקע אל המלך יר"ה² ותנה אותה על ידי ואנכי אמסור אותה להמלך יר"ה, והמלך יר"ה יצוה להאדון הגדול הנונציאטור³ יר"ה הגמלא פה במקום האפיפיור יר"ה למען יצוה למשפט הנונציאטרי לבטל הכת הארורה הזאת⁴. — וכן עשיתי ונמסר למלכות וכן יצא פקודת המלך יר"ה.
 ויותר מזה עשיתי שלקחתי עמי אנשים, ובתוכם השתדלן מן פאדאליא⁵, ועשיתי סופליקא למשפט הנונציאטרי יר"ה ואליו, כי הוא דוכס מן יענאוו, אדון של חסד ומשפטו צדק, ונתתי סופליקע לדיין הנונציאטרי האודיטער. — ואחרי העמדת ריבוי דברי וברור לפניו אמר, עשה יעשה בהם משפט כתוב לשרוף אותם באש, למען הכרית זכרם ולעקור אמונה נפסדת זאת. ותכף כתב פתשגן כתב הדת לקאמיניץ פאדאליסקי לשלוח לווארשויא העתקה מן הפס"ד שלו למען לבטל הפס"ד הנ"ל, ומחדש לעשות עמהם משפט.
 ואנכי כיד ה' הטובה עלי הפרש הפרשתי כמו הקדש הקדשתי סך מאה אדומים שפעציא להצטרפות פיזור המשפט הזה. — וגם הודעתי כל זאת אל חכמי ומנהיגי רבני זמננו ראשונה אל הפרנס הוועד ללובלין⁶, וגם להרב הגאון מהו' חיים נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק לבוב והגליל, וגם להרב הגאון נאמן דד"א מו' אברהם כ"ץ נר"ו לזאמשט אב"ד דק"ק סרלי, וגם לרבני פאדאליע להרב המאה"ג דק"ק מעזיבוז⁷, פרנס דגליל פאדאליע⁸, ולביטי

1 מיקוליי דמבובסקי (Dembowski). 2 אבנוסט השלישי (מלך 1734–1763).
 3 ניקוליי סיררא (Serra). 4 מן הראוי לציין שבין ההורים המנצרים של כמה פרנקיסטים נמנתה גם הרזנת בריהל. עי' קרויוואר, Frank i Frankiści polscy, ח"א, ע' 170–169.
 5 ר' [ישראל] איסר ממעזיבוז. עי' ס' שמוש, דף ה'. נראה לי שהוא הוא ר' ישראל מעזיבוז אשר לפי "מעשה נורא בפאדאליע" השתתף בוכוח עם הפרנקיסטים (ואין הכוונה שם להבעש"ט כמקובל מימי גרץ ועד היום). השוה בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, 221, 307; דובנוב, תולדות החסידות, 68.
 6 ר' אברהם ר"ה. השוה מפתח.
 7 ר' זאב בר' אברהם. עי' בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, 137.
 8 ר' ליב בר' דניאל. עי' ר"י עמדין, ס' שמוש, דף ג'–ד'; והשוה כמו"כ בלבן, שם, ע' 137, 221, 307.

הרב המאה"ג שארי מהו' בער אב"ד דק"ק יאזלוויץ שהוא נאמן דגליל פאדאליע¹, והוא היה האיש אשר עמד ניצב לריב למשפט בקאמיניץ לפני הבישופ כן יגמור לבוא לעמוד למשפט הנונציאטרי בעיר המלוכה ווארשויא. —
הק' ברוך מארץ יון בן הרב מוה' דוד זצ"ל — "

ר"י עמדין, ספר שמוש, דף ג' ע"ב-ה' ע"א. וז"ל הכותרת: "זואת אשר כתב אלי שנית הנגיד הנ"ל אחר שנשתדך בנו לבתי ש"י מאת ה' היתה זאת לדבק זרעו בורעי בשנת ק"ח—2". — דברי האגרת מתאשרים גם ב"העתק אגרת מהתורני מהו' מרקיל מווארשויא העומד על הפקודים למשמרת³ לאות לבני מרי הני רשיעי אפיקורסי ישראל המאמינים בש"ץ שר"י תר"ו וימ"ש וזכרו שר"י, שילית ח' סבת תקיח"ל פה עיר מלוכה ווארשויא. עיי"ש דף ה'. — על כל הפרשה השוה בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 187 ואילך.

תשטט. "ב"ה יום עש"ק ו' ניסן תקיח"ל פה רומה.

בדרך לקחתי ולו אשיבנו שלום ליקר מנופך ספיר ויהלום ה"ה אה"ו אוה"נ הראש הגביר הנגיד הקצין המופלא הפלא ופלא בכל מיני מעלה, שבחו לא יסולה, כבוד שמו מעולה, מהר"ר שמואל גאליקי יצ"ו ג"י כאוה"ב.

מה מאוד נכספה וגם כלתה נפשי לחצרותיו לבא ולהתעלס באהבים באלו הימים ימי משתה ושמחה, אבל מן השמים עכבני, באשר ב"ה שכבר בא הדבר קרוב לפ' נגמר הדין בכי טוב לנו, אבל שקדו על תקנות בני ישראל והסכימו כל החקירה ע"פ המלך החסיד האפיפיור⁴ שא"א למגדר מלתא ולחקן דבר למשמרת לדורי דורות ואת פיהם לא שאלו, א"כ מה הועילו בתקנתם. גלל כן כתבו להנונסיאט דפה היושב במדינות פולין בעיר מלוכה וורשיב להנתן דת גלוי לכל עם ארץ פולין⁵ ואני מוכרח להיות יושב פה עד עת בא דברו. וב"ה אקוה לשמו הגדול שיוגמר בכי טוב יותר ממה שדמייתי ורצוני לזכות למכ"ת במצוה לשלח האגרת הלז לידי הרב הגאון אב"ד דק' פראג⁶, כי הוא דבר הנוגע להצלות נפשות, לכן יורו מכ"ת עצמו לשלחו ע"י שיהא לבו בטוח שבודאי יגיע לידו חיש מהר, כי זריזין מקדימין למצוה, ובפרט בדבר הנוגע להכלל. נא ונא לבל יהא לו לטורח ומשא, כי סהדי בשחק כי עיקר כוונתי לזכותו במצוה רבה וידעתי גם ידעתי שמכ"ת ב"ה רודף צדק, ומה שיוציא עלי לשלם בתשואות חן, ולגודל הסרדא ואפס הפנאי וגם מדוחקא דכלה הכנסת שבת מלכתא אחן קוצר למילין, והשם ישפוט לו שלום

1 ר' יצחק בער מרגליות בר' הירש. חיבר ס' באר יצחק, שחלק ממנו, חידושים על מס' ברכות, נדפס בסוף הט' מאיר. נתיבים של אחיו ר' מאיר אב"ד דק"ק אוסטרא (הוא ר' מאיר מהארדענקע בסעיף תשנ"ב לעיל והשוה גם בלבן, *Z zagandien ustrojowych zydestwa polskiego*, ע' 18, וע' 25, הע' 70). לדעת בלבן היה גם נאמן דד"א. ע' בלבן, שם, 138-139, 221, 307; *Studien und Quellen zur Geschichte der frankistischen Bewegung*, ע' 45, 60; ביבער, מזכרת, ע' 202.
2 על ההשתדכות הזאת השוה גם ר"י עמדין, מגלת ספר, 188.

3 על סמך המלים האלו מציג בלבן את ר' מרדכי מארקיל כשתדלן דד"א ובמקום אחר — בודאי בטעות — אף כ"פרנס ועד הארצות". ע' בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 7, 189.

4 בנדיקט הי"ד. הלך לעולמו ביום 3 במאי 1758 (= כ"ה ניסן תקי"ח), היינו ימים מעטים לאחר כתיבת המכתב.

5 הנידון בהחלטת הועד לפרסום האמונה (*Congregatio de propaganda fide*) בישיבתו מיום 21 במרץ 1758 (= י"א אדר ב' תקי"ח) למסור קודם כל את הענין לציר האפיפיור בוורשה על מנת לחקרו שם במקומו. ע' בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 133, 195. השוה שם גם ע' 13.

6 ר' יחזקאל לנדא, בעל ה"נודע ביהודה", שהיה לפני כן אב"ד דק"ק יאמפלי. השוה מפתח.

וחיים ועושר וכבוד תילי תילין, ותחבו חג המצות בחדוה וגילה. דברי אהו' אה"נ בלב ונפש המצפה ומייחל לתשועת השם ונגילה ונשמחה בישועתו ב"ה.

הק' אליקים בלא"א ה"ה מוהר"ר אשר זעליג יצ"ו מיאמפלי שלוחא דרחמנא ודד"א פולין. ולמרבית ביתו זו אשתו הגבירה הצנועה והחסודה אשה יראת השם היא תי' לאי"ס א' הותר הרצועה לשאול בשלומה ע"י בעלה נ"י ולבתו הקטנה הש"י יגדלה לכל טוב כלה¹ ויוכה לראות בנים וב"ב עוסקים בתורה ובמצות ב"ה לעולם אכיר. ולכל בני משפחתו הרמה והמנושא שלום וי"ר וכולם מפי יחברכו אמן. וביחוד להאי רב מרבנן ידידי החכם השלם המובהק המאור הגדול, חסידא ופרישא, פריש לאורייתא, נ"י פ"ה ע"ה כבוד מוהר"ר שמשון נחמן נ"י כאוה"ב, וע"י נדרש שלום זוגתו החסידה הרבנית תי'. פליאה נשגבה בעיני, לא אוכל לה, מדוע השיב אהור ימינו, וזה כמה פעמים שנכתב מן כבוד ידידינו הגביר הג"ל הי' ובודאי לא נעלם ממ"ר כ"ת ובשום פעם לא זכיתי לראות שום תמונות אות ממכ"ת ולא אוכל לדעת מה זה ועל מה זה. דברי אהו' אה"נ המשתוקק לעורר האהבה. הק' אליקים הנ"ל. נא לשון בקשה להשיבני בתשובה שלימה.

תשע. — — שגשפך דמם בעו"ה בעלילות שקרים במדינותינו והוכרחתי ליסע באלה מסעי בעד אחינו ב"י לבא לכאן להסיר מעלינו את המות הזה, ובבואי הנה מצאתי את שאהבה נפשי, כאן נמצא כאן היה כבוד הרב המאור הגדול דיין המצוין הרב המובהק חכם השלם וחכם הכולל פומי' רברבן ממלל, עליו אין לגמור את ההלל, ע"ה פ"ה נר ישראל מוריני ורבינו מוהר"ר שבתאי פ"א נ"י² הגם שהוא מוקף בחבלי טרדין וצרכי ב"י המרובין, כולן נתנו עיניהם ברבינו ובי"ה אשר נתן לו כח לעמוד בהיכל המלך והשרים וכסאו מוטל בין גדולי רומא, ובשביל מצות הצלת נפשות ישראל כמעט נתן נפשו בדבר הזה ושקדו חכמים על חקנות ב"י, ממש לא ינוח ובכל יום צריך לשקוד ודופק על פתחי שרים גדולי רומא. ובכל זה בכל עת שהוא מופנה אף מצד א' הוא — — פעמים להודיעני אם נעשה בדיני ופעמים לישא וליתן במלחמת התורה. — —

דברי המדבר לכבוד שם שמים שלא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול לסדר ולא תסור מכל הדברים וגו' לפ"ק³, היושב בתוחלת ממושכה ומצפה לישועת השם בהרף עין. הק' אליקים בלא"א ה"ה מוהר"ר אשר זעליג יצ"ו מיאמפלי שלוחא דרחמנא ודד"א פולין.

תשעא. "ב"ה. אל אצילי ישראל מטי עליון יאצל עליהם רוח טהרה וקדושה עליונה, אנשי השם מקדש מלך הכבוד והיכל ד', המה ראויים שתשרה [עליהם] השכינה, מנהון נושאי נזר התורה חכמים השלמים בחכמה ודעת ותבונה, אזורי חושן משפט, על לבם תפלין דמרי עלמא נחפין בכנפי יונה, מניהו רישי גלותא עומדים בפרץ מוסדי ארץ מהם יחד ומהם פנה, ה"ה ראשי רוזני קציני נגידי חורים וסגנים שבחם אין להמנה, וחכמי ודייני הקהלה הקדושה והמפוארה ק"ק קאסלי⁴ יצ"ו, יגן השם צבאות עליהם כחומה, להטיב להם בזה יוה"ד הכתיבה והחתימה. ועטרת מלכם כראשם מאן מלכי רבנן, רבן של כל הגולה, מופת הדור לשם לתהלה המאור הגדול חכם השלם בכל מיני מעלה, שבחו הטוב לא יסולה, זקן זה קנה חכמה ובינה ודעת כלולה⁵, המופלא ומופלג בתורה ובמצות כפלה הרמ[ו]ן הוא ממולה, מופת הדור⁶ הוא⁷ לכל

1 אולי צ"ל טלה.

2 ר' שבתאי יצחק Fiani. עי' טוגלשטיין-ריגר, Geschichte der Juden in Rom, כרך ב', ע' 247, 282.

3 כלומר, ט' כי תבוא (י"ד-כ' אלול) תקי"ה. 4 בנוסח אלכסנדריה: אלכסנדריא.

5 זקן זה וכו' חסר בנוסח אלכס'. 6 בנו' אלכס' נוסף פרי עץ הדור. 7 חסר בנו' אלכס'.

החוזים בו בכשר ולא נמצא בו בשפתיו¹ עולה. בוצינא קדישא, חסידא ופרישא לאורייתא יומם ולילה², נ"י פ"ה ע"ה כבוד מוהר"ר שבתי מהזקנים נרו יאיר ויוהיר לעד כירח³ ויכון כסאו ותנשא למעלה עד כי יבא שילה וארמון על משפטו ישיב מכון נגד של מעלה אכ"ר⁴. אליכם אישים אקרא בקול תרועה⁵ גנחי גניח וילולי ליל על שבר בת עמי, כה אמר אחיך ישראל אתם ידעתם את כל התלאה אשר מצאנו מיום גלותינו בין הנוצרים אשר אמרו כאלו ח"ו לדם אנו צריכין וידינו במעל הזה לשפוך דם נוצרים ח"ו ובהגיע ימי פסח⁶ אין מועד בפניהם יען אומרים זובחי אדם אתם ואוכלין על הדם. בייא בייא כמה נפשות נשקעו בענין הרע הזה, כמה כרכים ומחוזים נחרבו בסיבה זו. ובחמלת השם על עמו האיר את עיני הנוצרים היושבים ראשונה במלכות שראו כי סקר ענו בנו ונשתקע הדבר ולא נאמר ואין זכרון לראשונים. אך במחוז מדינתנו מדינות פולין, מקום רוב שארית ישראל אשר בגולה, נשאר הדבר ונתעורר לפרקים כי ימצא חלל באדמה ויפול הנופל משונאי ישראל בבתי ישראל להתגולל ולהעליל לשפוך דם נקיים חיים בעו"ה. אבל לא היה שכיח כי אם לפרקים, אמרי ליה פעם ביובל. אמנם בעו"ה זה כמה שנים אשר פשחה הנגע במדינתנו שנה בשנה כאשר נמצא מת מושכב כדרכו או צף על פני המים, כטבע מדינה זו שבימי החורף המים נקרשים וסמוך לחג הפסח⁷ הם שבים ללכת וכל מי שנטבע בימי החורף צף למעלה, וגורין אומר על אחינו בני ישראל בתחלה לענותם ולבסוף לכלותם. ונשפכו דם נקים סהורי לב במיתות קשות ואכזריות אשר תצילנה אוני השומעים ואבן מקיר תזעק ותתן קולה לבי לבי על חלליהם וכאשר יענו כן ירבו וכן יפרצו פרץ ע"ג פרץ לשים דמים דם ישראל הפקר אצל כל המוגי עם אשר יאמינו לקול שוא נתעה, ויאמרו הרגו איש ישראל כי דם אחינו הנוצרים הנה נדרש, וירב בבת יהודה תאניה ואניה⁸. והנה זה כמו שנתים שנה ע[ו]ללו כזאת בעיר מושבי עיר ואם בישראל⁹ ק"ק יאמפלי ונתפסו בעו"ה ס"ו נפשות יקירי נכבדי העיר, ויסבלו ענוים קשים ומרים ועדיין הם בתוך השער ומי יכול לכתוב הוצאות רבות שעלה על זה לבל יתפשו יותר, ודמים בדמים נגעו, וידל ישראל למאור. והנה אנכי אחד מפליטי חרב אשר גם לקחת נפשי זממו וברחמי שמים נמלטתי והיה כל הוני ורכושי לשלל ואני נמלט בגוויתי לבדי. והיה כצאתי העיר נשאתי עיני לשמים בתפלה לומר הורני השם דרכך את הדרך אשר אוכל להמלט על נפשי האומללה. ועצת יה עמדה לי¹⁰ להיות שבימים ההם הגיע עת אסיפת¹¹ הרועים רוזני נגידי פרנסי הדור ורבנים

1 כנ"ל. 2 בנו' אלכס' גוסף הרב האי גאון משוש בכל הארץ נודע שמו בשערים המצויינים בהלכה. 3 בנו' אלכס' אליהו נשיא נשיאי הלויים נ"י ויזרח כשמש וכירח. — ר' אליהו בר' שלמה הלוי השיב לר' אליקים באגרת מפורסת בו הודיע לו שקיבל עבדו המלצה אל הקרדינל Cavalchini. ואמנם ב-14 בספטמבר 1758 נשלח מכתב מאת הקרדינל Alberto Guidobono Cavalchini בטורטונה "לטובת החכם יעקב זעליק מפולין הנמצא ברומא בעניני עדותו". עי' פסטריפט-פיליפסון, ע' 29, Rivista Israelitica, I, 1904, 27-25. 4 עד כי וכו' חסר בנוסח אלכס'. ולעומת זאת באו שם הדברים: ובימי תכונן ציון ויזכה לשרת בבית מקדשינו אשר ירב מלמעלה.

5 בנוסח אלכס' בקול ענות חלושה ובקול בכי ובקול תרועה.

6 בנוסח אלכס' גיסן. 7 בנוסח אלכס' ובימי גיסן.

8 בנוסח אלכס' גוסף כאן: ואם ח"ו מהרה לא יגיע עזרה עזרת ישראל ח"ו ספו תמו ולא היה אפשר לדור במדינה זו ואנה יחנו עם שרידי חרב ואיה איפוא מקום מגוהה בעו"ה העולם צר אצלינו.

9 בנוסח אלכס' והיא עיר ואם בישראל.

10 בנוסח אלכס' הורני השם דרכך דרך אשר אני עולה בו והשם נתן עצה בלבי.

11 בנוסח אלכס' עת האסיף.

המאה"ג דארבע ארצות מדינותינו פולניא, ואמרתי אלכה נא שם בקול רעש גדול למצוא איזה עור ותרופה למכתינו¹, האם תמנו לגווע ח"ו. וב"ה נתקיימה מחשבתי וחזרנו על כל הצדדים ומצאנו שזה הדרך ישכון² אור לבני ישראל במושבכם בגלות הזה לילך לכרך גדול רומא לבקש³ מראש כהנא המלך האדיר השר של חסד⁴ האפיסור יר"ה ושאר חכמי הנוצרים היושבים על דת ודין⁵ לגזור אומר על שרי ארץ, כוהניה שופטיה, לבל ישעו בדברי שקר ושטות כאלה⁶ שהחוש והשכל מכחישן, וכל העדים בזה שקרים הם ובאו בשכרם מן שוטגי ישראל. וכולם נתנו עיניהן בי כי חובת גברא עלי להשתחף עצמי בצערן של ישראל והואיל דאיתרחיש בי ניסא כו' ואני מצאתי את עצמי כמחויב בדבר ונדרתי בעת צרתי לילך לכאן עיר רומא. וב"ה באתי בשלום עד הלום והטיבה השם לטובים ה"ה החכמים השלמים והגבורים⁷ דפה אשר השתדלו בכל כחם כיד ה' הטובה עליהם לבא⁸ לפני המלך והשרים גדולי רומא ובפרט אחד המיוחד החכם הכולל המפורסם לשבח הגאון מוהר"ר שבתאי פיאני נ"י אשר הוא⁹ נתן נפשו בזה, וב"ה יש לו כח לעמוד בהיכל המלך והשרים והשם נתן את חן העם הזה וב"ה יצא לאור משפטיו¹⁰ שנקיים אנחנו מבוא בדמים ואין בו לא מני' ולא מקצתו וברוב כח עשו ע"ז חיבור גדול בראיות ברור'י. והנה שקדו חכמיהם על תקנות בית ישראל באמרט אי אפשר לעשות תקנה בגוים ההם¹¹ ואת פיהם לא שאלו ויצא¹² פתשגן הכתב גלוי למדינותינו לכל מקום אשר נעשתה הנבלה זאת ליתן טעם לפגם הזה, ובעו"ה נמשך גלותי¹³ זה זמן רב וכבר כלה פרוטה מן הכיס וח"ו לא בשביל אכילה ושתייה וכי יערב לחיכי אכול ושחות בזכרי כי יסחבו הכלבים את בתרי נזירייך¹⁴, אבל אי אפשר למצוא פתח פתוח בטענות דמים וכל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות¹⁵ ובעו"ה כלו כל הכיסין ומה גם שכבר לויתי סך עצום מן המוכר ספרים שבמדינה זו¹⁶ וכבר הכל נשתקע בענין. אני¹⁷ יושב לעת הזאת בתוחלת ממושכה ומצפה לישועת ד' בהרף עין ואי"ה כשיגיע הדבר לפרק נגמר הדין בודאי מההכרח¹⁸ עוד לסך עצום¹⁹ לכמה שרים ובפרט להחשמינים האמונים על החותמת ולסופרי המלך ואמרתי להיות²⁰ דופק על פתחי נדיבים נדבות לב עם השם רחמנים בני רחמנים שיראו לצאת חלוצי כסף לפני אחינו בני ישראל הנחוננים בצרה ובשביה. האחיכם יצאו למלחמה מלחמת השם ואתם תשבו ידכם בחיקכם, עזר תעזרו בעת צרה הוא ליעקב ואל יהא²¹ מצוה זו קלה בעינכם כי הוא הצלות נפשות כלל ישראל, ואיך נחריש אשר בכל יום עומדים עלינו לכלותינו²² ובכל שנה²³ נהרגים²⁴. מי מנה עפר יעקב ומספר רובע ישראל שחתכו אותם לרבעים

- 1 בנוסח אלכס' איזה תחבולה. 2 בנוסח אלכס' אשר ישכון. 3 בנוסח אלכס' לבקש ולתנן.
- 4 בנוסח אלכס' מושיל ארץ. 5 בנוסח אלכס' ראשונה במלכות.
- 6 בנוסח אלכס' כזה. 7 אולי צ"ל: והגבירים.
- 8 בנוסח אלכס' השתדלו והרבו בתפלה ובקשה. 9 בנוסח אלכס' אשר ממש הוא.
- 10 בנוסח אלכס' נתן אותנו לרחמים שיצא. 11 בנוסח אלכס' אי אפשר למיגדר מילתא.
- 12 בנוסח אלכס' גלל כן יצא. 13 בנוסח אלכס' ארך גלותי.
- 14 בנוסח אלכס' נוסף: רק הדבר גלוי ומפורסם כי אין לבא בשער המלך והשרים כי אם בצל החכמה וצל הכסף יענה את הכל. 15 וכל השערים וכו' חסר בנוסח אלכס'.
- 16 ר' נסע ממנוטובה? השוה מפתח. 17 בנוסח אלכס' וכעת אני. 18 בנוסח אלכס' יהיה מההכרח.
- 19 בנוסח אלכס' להוצאה רבה. 20 בנוסח אלכס' ואמרתי אל מי מקדושים אפנת ואמרתי להיות.
- 21 בנוסח אלכס' ואל יהא נא. 22 בנוסח אלכס' לכלותינו ח"ו וממש מידי.
- 23 בנוסח אלכס' שנה בשנה. 24 בנוסח אלכס' נהרגים ונסבחים במיתות אכזריות.

והמה בד' קצוות למשמרת ונתנו את ישראל לחרופים ולגדופים¹. בכן יהיה בעיניכם² כאלו עדת ישראל עומדים לפניכם צפופים, חלים ורועדים מאימת מות³, אוי לנו לדור שכך עלתה⁴. והנני בקצרה גוררת תחינה ובקשה ממעכ'ת הרמה⁵ לזרו את עצמכם לקיים מצות שלוח לכאן⁶ סך מסוים⁷ לגמור את המצוה הזו ויהא זכות הרבים תלוי בכם ויושר יליצו בעדכם שרפי קודש שנשרפו על קידוש השם⁸ הגדול והשם יהיה בעוזרכם ויצליח מעשיכם ועיניכם יראו בשוב ה' לציון ברחמים כחפץ המעתיר בעדכם⁹ היושב בישיבה של צער, הכותב בעינים רותחות ובעינים זולגות פה כרך גדול רומא, היום לסדר ולפרט ושמחת בכל הטוב אשר נתן ה' אליך אתה והלוי והגר אשר בקרבך לפ"ק¹⁰.

החותם ברמז ועירא דמן חבריא הק'¹¹ אליקים בלא"א ה"ה מוהר"ר אשר זעליג יצ"ו מיאמפלי שלוחא דרחמנא ודד"א פולין יצ"ו.

שלושת הסעיפים תשס"ט – תשע"א, הדנים בענין אחד, בפעולתו של שליח ד"א ר' אליקים זעליג ברומא בקשר לעלילת הדם ביאמפול, נתפרסמו ע"י ברלינר. שני הסעיפים הראשונים, בתוך "אוצר טוב" (תוספת עברית ל-Magazin für die Wissenschaft des Judenthums), ברלין 1888, ע' 9 – 14, מתוך אספי ד. קויפמן וז. הלברשטם; הסעיף האחרון – והוא אגרת אל ק"ק קסאלי (בצירוף שנויי נוסח שבאגרת אל ק"ק אלכסנדריה)¹² בתוך Festschrift zum 80-sten Geburtstage des Herrn Rabbiners Dr. W. Feilchenfeld, Pleschen-Schrimm 1907, ע' 24-28; מתוך שני כ"י בספרית הסמינריון התיאולוגי העברי בניו יורק, העתקת א. מרכס. מאמצי של השליח הוכתרו בהצלחה מסוימת. האפיפיור בנדיקטוס היד הטיל על החשמן לאורנטיוס גנגלי (שהיה אח"כ לאפיפיור) לחקור את קובלנת היהודים וביום 21 במרץ 1758 הגיש את חות דעתו המפורטת, המזכה את היהודים. תזכירו המפורט של גנגלי נתפרסם בזמן האחרון במקורו האיטלקי ובצירוף תרגום אנגלי ע"י ב. רות, תרגום גרמני של התזכיר ע"י ברלינר בשם The Ritual Murder Libel and the Jew Gutachten Ganganelli's – Clemens XIV – in 1935, ע' 31 – 94; כן נתפרסם בשעתו וגורל השליחות והשליח ימצא הקורא גם בשנים הבאות להלן. על פרטי העלילה וההשתדלות השוה גם בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, 127-133.

תשעב. בהתועדות ד"א בקאסטאנסין ביום 10 בספטמבר 1758 (= ז' אלול תקי"ח) הוסכם לשלם לר' יצחק ("איצקא") מאפאטשנע סך 654 פל', שתבע מאת הועד. ראשי המדינה נתנו לו שטר-חוב, "אינסטרומנט" בלעז, שאושר גם ע"י שר-האוצר הרוון שדלניצקי.

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 104; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich w całej Koronie Polskiej 1765, ע' 113 – ישיבת הועד ביום הנ"ל וכן ביום 5 באוקטובר 1758 (= ג' תשרי תקי"ט) גזכרת באותו מקור גם בע' 49, 205, 646.

- 1 בנוסח אלכס' חסר ולגדופים. 2 בנוסח אלכס' בעיני כבודכם.
- 3 בנוסח אלכס' מאימת מות מחוץ תשכל חרב ומחזרים אימה וחשיכה גדולה.
- 4 בנוסח אלכס' שכך עלתה בימינו. 5 בנוסח אלכס' הרמה והמנושאה שתראו.
- 6 בנוסח אלכס' לשלח. 7 בנוסח אלכס' המסוים. 8 בנוסח אלכס' שמו.
- 9 בנוסח אלכס' בעדכם ובעד כל אשר לכם.
- 10 מ' כי תבוא (= י"ד-כ' אלול) תקי"ח. 11 בנוסח אלכס' הצעיר.
- 12 ברלינר מציין בהקדמתו שנתן את שנויי-הנוסח שבאגרת אל ק"ק אלכסנדריה בסוגריים מרובעים ואת שנויי-הנוסח שבאגרת לק"ק קסאלי בסוגריים עגולים, אולם מתוך ההעתיקה נראה שעשה להיפך.

תשעג. בהתועדות קאסטאנסיין מיום כ"ה אלול תקי"ח נוכח "הקטן אברהם הכהן מזאמסט ב"ס שו"ת בית אברהם".

על סמך אגרתו אל ריי עמדין מיום כ"ה יאלול קץ הפלאות לפיק פה קיק קאסטאנסיין. עיי ריי עמדין. ס' שמוש, דף כ"ו ע"ב.

תשעד. לפי "החלטה יהודית עיי בוררים שאושרה בשנת 1758 וקוימה עיי התועדות כלל היהודים" אין ק"ק קוזמיר רשאית להטיל את מרותה על יהודים היושבים בריחוק מיל ומעלה ממנה.

שיפר, כנ"ל; על סמך Archiwum Główne בוורשה, Acta Tribunalia Radomiensia ex anno 1763. (העמודים לא סומנו במספרים). החלטה זו של הועד אושרה בשנת 1763 גם עיי בית-דין-האוצר בראדום. — גוף התעודה במדור התועדות הלועזיות בסוף הספר.

תשעה. בהתועדות ד"א שנתיימה בשנת 1758 (תקי"ח?) בקאסטאנסיין נערכה, לאחר דיון, "חלוקת המס". טופס אחד של כתב-החלוקה נמסר בשפה הפולנית לידי הקומיסרים שנשלחו למושב הועד מטעם אוצר-המלוכה.

שיפר, כנ"ל; על סמך Archiwum Główne בוורשה, Likwidacya długów żyd. etc, עי 147.

תשעו. — — — והצר הצורך הנ"ל 2 לקח כת ש"ץ שר"י 3 תחת רשותו בהגמוניא שלו והרשה לנהוג דת עצמן הכוזבת, כאשר קוה שבהמשך הזמן יבואו לדתו. ובחוף כך גזר שרפה על כל ספרי קודש התלמודיים וכן עשה בפועל. — — וגזרו תעניות הרבה בכל הקהלות שק ואפר יוצע לרבים ותעל שועתם לשמים. וינחם ה' על הרעה ועשה אות ומופת גדול עצום. — — וכך היה מעשה על פי מה שכתבו משם באגרת הבאה מקאמניץ לועד ד"א, וכמה גברי רברבי אסידו קדמנא, גם מפי השמועה מלבד האגרות הרבות אשר קבלנו מפולין מכל צד מקרובים ורחוקים, — — הבישוף נפגר, — — הכומר שטיגאטור הנ"ל מלאך המשחית ספרי קודש כנ"ל — — נתפרקו איבריו, כל עצמותיו כשעיר המשתלח, והבישוף מקמניץ אחר פגירתו נעשה מזיק לכומריו, המית רבים מהם ונפל דבר בבחוריו (שקורין שסודענטיין) — —".

ריי עמדין, ספר שמוש, דף ע"ט. הבישוף מת ב-9 בנובמבר 1757 = כ"ז חשוון תקי"ח (לפי מקור אחר ב-17 בנובמבר = ה' כסלו תקי"ח) ואילו התועדות ד"א נתקיימה באותה שנה, עד כמה שידוע לנו, אך בחודש אלול ועל כן נראה שהנידון באגרת שנכתבה אל פרנס הועד או אל אחד ממנהיגיו. על כל פרשת הוכוח בקאמניץ ועל מותו של דמבובסקי עיי במפורט בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, פרק כ"כ"א.

שנת תקי"ט

תשעז. ביום 5 באוקטובר 1758 (= ג' תשרי תקי"ט) נתקיימה בקאסטאנסיין ישיבה של ועד ארבע ארצות.

השוה הערתי לסעיף תשע"ב לעיל.

1 נדפס ב"ה ונראה לי סעות-דפוס.

2 הבישוף דמבובסקי. 3 בני סיעתו של פרנק.

תשעת. יב"ה י"ט סיון תקי"ל¹.

— אהו' מחו' — מוהר"ר יעקב הנקרא יעבץ.
— והנה ע"ד אשר נפש אדוני חשקה לשלח בפרטיות את כל הנסים אשר עשה ה' נגד הרשעים האפיקורסים כת הש"ץ שר"י תר"ו וגם להעתיק את אשר נתנו הארורים כתוב בקאנסטנציע בקאמניץ — לשלוח לו מאושר ומקוים ע"פ הערכאות, לזה צריך קצת זמן ועתה בהגיע תור וזמן אסיפה דד"א אפשר שאשיג שמה, ואם לא—אתאמץ להשיגו בק"ק בראד, ואף אם ימשך זמן ההדפסה עד אחר החג סימנא טבא הוא כי מספר שם החבור כמספר השנה תק"ך ל'. —

הסרוד אברהם הכהן מזאמשט.

גם מהודענא כי כעת לקחתי לי לאשה את בת הרב ה"ה אב"ד דק"ק לובלין² ובודאי יצמח מזה טובה גדולה³ כי מתחרט ותוהא על הראשונות ודי בהערה זו.

ר"י עמדן, ס' שמוש, דף פ"א ע"ב, וז"ל הכותרת: "זאת אשר כתב אלי בשנה הסמוכה⁴ וז"ל.

תשעט. שר-האוצר של מלכות פולין⁵ אישר ביום 21 ביולי 1759 (= כ"ו תמוז תקי"ט) בקאסטאנטיין (בהתועדות דד"א?) פסקדין בסכסוך שבין הקהלות וואדיסלב וקשיונדז לבין "כלל הקהלות בגלילות גדול וקטן"⁶.

שימר, היסטארישע שריפטן, כרך א, ע' 105-106; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Acta Tribunalia Radomiensia משנת 1760, ע' 52. גוף התעודה יבוא, בכמה השמטות, במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. התועדות ד"א לא נזכרה במפורש בתעודה הנ"ל אולם מסעיף תשע"ח לעיל אנו למדים שבתמוז עמדה להתקיים התועדות של ד"א, ואם אמנם נתקיימה בקאסטאנטיין, כרגיל, יש לשער שהאישור ניתן בה. על פרטי הסכסוך השווה בלבן, HŻK, II, 258-260.

תשפ. ביום 3 בספטמבר 1759 (= י"א אלול תקי"ט) נתקיימה בקאסטאנטיין ישיבה של ועד ארבע ארצות.

שימר, כנ"ל; על סמך Likwidacya długów żydowskich etc., ע' 437.

תשפא. ועד ארבע ארצות ערך בשנת 1759 (תקי"ט) בלשון היהודית⁷ חלוקה של המסים והגיש אותה לשר-האוצר לאישור.

שימר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 147. החלוקה שנערכה באותה שנה נזכרת גם בזכרונות ר' דוב מבוליחוב, הוצ' וישינצר, ע' 56-62, וז"ל: "ביום א' י"ג לחדש תמוז שנת התק"ט באו בהשכמת הבקר שמנה ועשרים אנשים ערלים רוסיין היושבים בהרים שודדים. — אחרי מעשה הגזלה

1 צ"ל תקי"ט. 2 ר' יעקב חיים בר' אברהם ר"ח. השווה מפתח.

3 השווה לעיל ע' 407 הע' 5. 4 כלומר תקי"ט; לפני כן נזכרת שנת תקי"ח.

5 שדלניצקי. 6 הכוונה כנראה לפולין קטן שהייתה מחולקת מבחינת המסים לשני גלילות הגליל העליון הוא גליל קראקא והגליל התחתון הוא גליל צוזמיר. השווה בלבן, HŻK, II, 252.

7 שימר כתב והדגיש בפיזור האותיות: בלשון אידיש. ברם, אין ספק בעיני, שאו הוא או מתרגם המאמר (השווה הערתי לסעיף תרנ"ט לעיל), לא דק. כל כתבי הועד, פרט לכרוזים שנועדו לכל המון בית ישראל, נכתבו לכתחילה עברית, כפי שאנו רואים מכל הספר הזה. בנוגע ללשון כתבי-החלוקה השווה גם הערתי לסעיף תשי"ב לעיל.

והשרפה יעצנו – לעשות קאנפריגאטע¹, היינו חקירה ע"י פריצים נאמנים, – ונכתב הכל בסדר נכון ברייסטר מט"ו בוגין נייר ולפי חשבון עלה הויקת השרפה ליהודים בעירנו לסך שלש מאות אלפים זהו. – ונכתב רייסטר כזה שלש נוסחאות ונחתם מהפריצים העדים הנ"ל. – והנוסחא השלישית שלחו האלופים – לק"ק ריישא – להדוכסין השררה² שלנו בסופליקה, היינו קובלנא רבה מבקשת רחמים על שארית ישראל אחרי הגולה והשרפה. – ויכמירו רחמי הדוכסין השררה על בני עירנו – וכתבו אגרת בבקשה בהתנצלות מבקשת רחמים מאדון הגזבר הגדול הוא הפוד-סקארביע קארונע דכל הכנסות המלכות ומדינות פולין, ורכב כהריר אברהם הנ"ל³ לעיר פילו לאדון הגזבר הנ"ל, הוא אדון השררה וועסיל⁴, ונתן לידו אגרת הנכתבה משררה שלנו במליצות גדולות מבקשת רחמים על תושבי עירה באלחב. והשיב השר זה הנ"ל להדוכסין, ומה לי לעשות אחר המעשה שכבר העריכו השמאים וגם נחלקו האסיגנאציעס מפי ראשי המדינה דכל גלילות, שהיו באסיפה גדולה יחד בהוצאות גדולות, ואי אפשר בשום אופן להתאספם שנית, ואין לקהל באלחב כי אם שתבקשו מתושבי קהלות הסמוכות להם ומכירים אותם שיתרצו לנדב סך מה על עצמם להוסיף, ומעל קהלה הנשרפה להקל נתינת הכרגא דמלכא, וכן השיב האדון הקמסר טינצקי⁵ בשם השררה שלנו מרישא להאלופים הקהל באלחב כזה הלשון: כעת לפי תשובת האדון הגזבר הגדול וועסל שהשיב להדוכסין אין לכם דרך אחר להקל מעליכם כי אם שתבקשו מקהלות הסמוכות לכם שיקבלו על עצמם סך מה לשלם בעדכם להקל מעליכם, היות שלא מהרתם לשלוח איש בעת הוועד ואספת הראשי מדינות דארבע ארצות פולין. –

תשפב. ועד ד' ארצות אישר באותה שנה את ההחלטה, שנתקבלה בשנת 1758 ב"ועד הקטן" בקארעץ שבמחוז אוסטרא, אשר לפיה חייב גליל אוסטרא להשיב לר' זלמן בר' הירש⁶ אב"ד דק"ק אוסטרא את הסכום 11,760 פל"7 שהוציא בשעתו לטובת יהודי הגליל. הועד החליט לבקש את הסכמתו של שר-האוצר להחלטה זו ואמנם קיבלה.

שיפר, כנ"ל; על סמך Likwidacya długów żydowskich etc, ע' 523.

תשפג. בית-הדין של אוצר-המלוכה בראדום דן בשנת 1759 (תק"ט?) בסכסוך שבין ק"ק וואדיסלב לבין ק"ק קוזמיר הסמוכה לקראקא בנוגע להגמוניה על כמה ישובים סמוכים והחליט להעביר את המשפט לשר-האוצר שיכריע בענין זה בהתועדות החלוקה הקרובה.

שיפר, כנ"ל; על סמך Acta Tribunalia Radomiensia משנת 1759, ע' 24. גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. השוה גם בלבן, HŻK, II, 260.

שנת תק"ך

תשפד. ביום 26 בספטמבר 1759 (= ה' תשרי תק"ך) נתקיימה בקאסטאנטיין ישיבה של ועד ארבע ארצות.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 105; על סמך Likwidacya długów żyd. etc, ע' 437.

1 Konflagrata. Joanna baronissa de Stein Lubomirska, אשת תיאודור הירונים לובומירסקי, אשר מת בשנת 1761. ע' פנצקובסקי, Dzieje miasta Rzeszowa, ע' 30. והשוה גם שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 5. 3 ר' אברהם המכונה חרמ"ט.

4 המחבר, שכתב את זכרונותיו בהיותו בן שבעים ומעלה, טעה כאן. תיאודור נקל נתמנה לשר-האוצר אך בשנת 1761 (ע' Volumina Legum, VII, 100), ובשנת תק"ט עוד שימש במשרה זו קרל שולניצקי.

5 Paweł Tynecki. ע' פנצקובסקי, Dzieje miasta Rzeszowa, ע' 30, הע' 3.

6 ר' אברהם משולם זלמן בר' צבי, אחיו של ר' יעקב עמדין. ע' לעיל ע' 376, הע' 1. השוה גם בהערה הבאה.

7 בשנת 1760 חייבת לו מדינת וואלין-קיעב סך 9,788 זהו. ע' שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 14.

תשפה. יב"ה ר"ח מרחשון עת הגאולה לפ"ק מה ק"ק זאמשט.

— ה"ה אה' מחו' — יעב"ץ נר"ו.

— סמא דכולא מילתא כי רוזנים נוסדו יחד בועד ק"ק קאסנסטין והמתיקו סוד יחד, כי אין מנוס לנו רק לעשות תחבולות להכריחם להתנצר¹ ויקוים בנו הן עם לבדד ישכון, וכבר הפריזו עד הנה יותר משני אלפים אדומים, ות"ל כבר המירו מהם איזה אנשים. — והנה כעת הגיעו הדברים למלכות, והנה שלחנו את הרב ה"ה אב"ד דק"ק טשעכנאוויצי² וסיעת מרחמוהי לעיר ווארשי וב"ה אשר מצאו חן אצל ההגמון הנונציאוס של האפיפיור³ וצוה שימתינו שם עד ביאת הכת המשחיתים הנ"ל לשם. ומההכרח שיבדלו מכל עדת ישראל. — הקטן אברהם הכהן מזאמשט.

ר"י עמדין, ס' שמוש, דף פ"ב ע"ב. השוה גם בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 215, 269.

תשפו. ביום 20 ביולי 1760 (= ז' אב תק"ך) נתקיימה בפילץ התועדות דד' ארצות בנשיאותו של פרנס הועד ר' מאיר מדובנא ("מאירקע דובינסקי")⁴.

שיפר, כניל, ע' 106; על סמך Likwidacya długów żydowskich etc, ע' 104-106, 347-348.

תשפז. בהתועדות פילץ 1760 (תק"ך ז') נערכה חלוקת מסי-הגלגולת. כתב החלוקה שנכתב תחילה בלשון יהודית⁵ ותורגם לפולנית הוגש לקומיסר שגשלח להתועדות מטעם הממשלה לאישור.

שיפר, כניל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 147.

תשפה. בשעת הדיון על התקציב בהתועדות 1760 (תק"ך ז') נתבקרו קשה החשבונות של גליל וואלין-קיעוו.

שיפר, כניל, ע' 107; על סמך המקור הנ"ל, ע' 463-466.

תשפט. בהתועדות פילץ 1760 (תק"ך ז') נידון סכסוך בין גליל פולין-קטן והקהלה סוקולוב בענין תשלומי-מסים ותביעות-ממון הדדיות. הסכסוך יושב על ידי הועד.

שיפר, כניל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 193.

תשצ. בשנת 1760 (תק"ך ז') דן הועד בסכסוך שבין ק"ק וואדיסלב וק"ק קראקא בענין ההגמוניה על קהל קשיונדז והעביר את דינן לבית-הדין של אוצר-המלוכה בראדום.

בלבן, HŻK, II, 260; על סמך Archiwum Ziemskie בקראקא, Relationes, 193, ע' 1136, 1138. השוה גם לעיל סעיף תשע"ט.

1 המדובר בבני סיעתו של פרגק.

2 ר' יששכר בעריש בר' יהושע סג"ל נאמן בית ישראל דד"א. השוה מפתח.

3 הכומר ויסקונטי (Visconti). השוה בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 13, 282.

4 בר' יואל. חתום בין מנהיגי הקהל בשנות תק"ז, תק"ח, תקי"ד, תקט"ו. עי' מרגליות, דובנא רבתי, ע' 61, 62, 68, 69; פעטים, עיר דובנא, 29. ר' מאיר נפטר לפני חוה"מ פסח שנת תקכ"ה, שכן בחוה"מ אותה שנה כבר חותם בנו: "חק' יואל בר"מ ס' דד"א זצ"ל". עי' פנקס הקהל בדובנא, (בית הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלים 349 40 Heb.), דף פ"ז ע"ב. 5 השוה לעיל ע' 430 הע' 7.

תשצא. ביום 9 בפברואר 1760 (= כ"ב בשבט תק"ך) כתב הקרדינל קורסיני ברומא, בשם האפיפיור קלמנס ה-13, אל הנוצנים של הבירה האפוסטולית בוורשה ויסקונטי אגרת בזכותו של ר' אליקים זעליג, שליחו של ועד ארבע ארצות, ובזכות היהודים בפולין, וז"ל בתרגום עברי:

"אדוני אחי המכובד והאציל!

מוסר הכתב הזה הוא היהודי יעקב זעלעק, ממדינת פולין, אותו האיש, אשר כבר בשנת 1758, בעוד האפיפיור העליון בנדיקט ה-14 בחיים, הלך לרומא לבקש, בשם עם ישראל באותם המקומות, חסות של רחמים מאת הכסא הקדוש, שיהיה להם למגן מן הלחץ ללא נשוא שלוחים אותם הנוצרים (כפי שהם אומרים) בנפש וברכוש; היות והם נאשמים לפעמים ברצח בני אדם, שכן מאמין העם לשקר, כאלו הם נוהגים לשים בתוך עיסת המצה דם אדם, ביחוד דם נוצרים. האפיפיור השליט קלמנס ה-13 סידר בחינה מרוקדת של הבקשה הזאת והחליט על האמצעים שיש לקוות מזכותו ובהזדמנות אחרת יגיעו בסתר אל ידיעתו. אולם בינתיים ציוה קדושתו בפירוש לכתוב אל כבוד תפארתו ולהודיע לו שרצונו, כי יתן ליעקב זעלעק הג"ל את כל העזרה המועילה והמשפעת למען לא יסבול בשונו למולדתו שום פחד וטרדה מאיזה צד שהוא, ביחוד מידי אלה שכבוד תפארתו יוכל להאמין שדעתם רעה עליו על שהגיש את הבקשה לפני כסא השליח. בנוגע לפקודה אפיפיורית עליונה זו, יאחז, כי חכמתו, באמצעים העשויים להביא לקיומה, להביא את הדבר לידיעת האנשים המתאימים ולהגיש למוכ"ז עזרה כזאת למען יראה ויווכח שעליו להכיר תודה על בטחונו הגמור והשלוח המתמדת לחסדו וחסידותו של אדונו —".

האגרת נדפסה לראשונה במקורה האיטלקי בכתב-העת *L'Educatone Israelitica*, כרך X (1862), ע' 268-269; משם הובאה גם בספרו של Corrado Guidetti, *Pro Judaeis*, טורינו 1884, ע' 318-319; ולבסוף חזרה ונדפסה, בהשוואה להעתקה שנשמרה בארכיון הקהלה במנטובה, בספריו של מ. שטרן: *Urkundliche Beiträge über die Stellung der Päpste zu den Juden*, חוב' ב', קיל 1894; *Die Päpstlichen Bullen über die Blutbeschuldigung*, ברלין 1893, ע' 144-147 (בצירוף תרגום גרמני). תרגום לטיני ופולני נדפס בחוברת שיצאה ע"י פרנס ועד ארבע ארצות ר' מאיר מדובנא בשם *Documenta Judaeos in Polonia concernentia*, וורשה 1763, ומשם הועתקה ע"י ריביל בס' אפס דמיס, ווילנה תקצ"ז, ע' 123 (גם ברוב המהדורות המאוחרות; השוב להלן סעיף תת"ך), וב-*Der Orient*, 1840, ע' 40, וע"י ברטון, *Dyplomatyusz*, סי' 307.

שנת תקכ"א

תשצב. ביום 3 באוקטובר 1760 (= כ"ג תשרי תקכ"א) נתקיימה בקאסטינ התועדות ד"א. במרכז הדיונים עמד מצבו הכספי החמור של ועד ארבע הארצות ושל ועדי הגלילות. הועד דן בדבר האמצעים שיש לאחוז בהם כדי לפרוע את החובות.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 106-107; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwi-dacya długów żydowskich etc ע' 448, 446, 438.

תשצג. בהתוועדות וורשה תקכ"א דנה נשיאות ועד ארבע ארצות בענין הוצאות הנסיעה

1 נבחר לאפיפיור ביום 6 ביולי 1758 (= ל' סיון תקי"ח), הוכתר ביום 16 ביולי (= י' תמוז תקי"ח), מת ב-2 בפברואר 1769 (= כ"ה שבט תקכ"ט).

2 השוב לעיל סעי' תשס"ט-תשע"א. 3 על חוברת זו השוב להלן סעיף תת"ך.

4 אין ספק שהתאריך מוטעה, כ"ג תשרי הוא יום שמחת תורה ומוצאי שמחת תורה חל בליל שבת.

של ר' יעקב [אליקים] בר' זעליג מיאמסול, שנסע לרומא "לשובת כלל ישראל בפולין" לשם השתדלות אצל האפיפיור נגד עלילת הדם. השליח הגיש את חשבוניתו לפרנס הועד ר' מאיר מדובנא, וטען שלא רק בדרך כי אם גם בשהותו זמן ניכר בנכר הוציא הוצאות וסכומים לא מעטים, ומשלא הספיק לו כספו הוא לווה אצל יהודי איטליה, ביחוד אצל היהודי נטע ממנסובה או על ידו, סך 3.046 אדומים. ועד ארבע ארצות לא יכול לכסות חוב כה גדול מתקציבו הרגיל ועל כן הוחלט להטיל מס חד פעמי בסכום טינף אחד לכל משפחה בישראל בכדי לכסות את ההוצאות הנ"ל. פוטר מן המס הזה רק מלמדים ועניים. החלטת הנשיאות של הועד אושרה בכתב מיום 6 באפריל 1761 (= ב' בניסן תקכ"א) ע"י שר-האוצר. קהלות אחדות, כגון ליסא שבפולין-גדול, פרעו את חלקן, אולם רוב הקהלות, בתוכן הקהלות שבפולין-קטן (קראקא-צוזמיר) ורוסיה (לבוב), עכבו את הפרעון.

בלבן, Studien und Quellen zur Geschichte der frankistischen Bewegung, ע' 45; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich etc, ע' 64-68; הנ"ל, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 291, על סמך המקור הנ"ל, ע' 766-791; שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 102; Komisja Warszawska, ע' 5; על סמך המקור הנ"ל, ע' 65-69. השוה גם במדור התעודות הלוועיות מס' 83 – בין הקהלות ששילמו יש למנות גם את קהלת טשורטקוב, וכן רשום בפנקס הקהל דף קס"ח ע"ב: "לזכרון שסילקו להרב מו"ה אליקים ולבנו מו"ה צדוק בעד הוצאות שנסע לעיר רומא לטובת היהודים שבמדינת פולין כפי ההערכה שהיתה ע"פ פרגסי המדינה, רק שאנחנו חייבים שני מאות וזהו פולין לתשלום ההערכה הנ"ל על שט"ח בחתימת יד הנגיד הרבני מוהר"ר יקותיאל". ר' יקותיאל היה בשנת תקכ"ז חוכר היגבעליי, ע' זונגשיין, "בדרך", וורשה י"ח ניסן תרצ"ו.

תשצד. בשנת תקכ"א שימש נאמן ב"י דר"א ר' משה פנחס אב"ד דק"ק סוויירז.

על סמך הסכמתו מיום ה' ב' סיון תקכ"א לס' צמח מנחם על התורה והפטורות מכל השנה מאת ר' מנחם נחום בר' יקותיאל זוסמן כהנא, זאלקווא תקכ"א.

תשצה. "ואורות הערכת דמי גלגולת דק"ק פינסק באנו ג"כ לפרש שמשך ו' שנים רצופים יסלקו לבעל גלגולת בכ"ש סך ב"א תתס"ז, ור"ז ינוכה לעצמם בכ"ש בעד מה שגזלו מאתם אנשי מדינת פולין. ובכלות הששה שנים מחויבים המה לסלק לבע"ג הנ"ל בכ"ש ושנה ג"א ומ"ז במלאו. ואף גם באם שיהי' טעריפא חדשה בתוך ו' שנים הנ"ל, עכ"ז ינוכה להם בכ"ש סך ר"ז הנ"ל מסך דמי הערכה שיעריכו בעת ההיא עד כלות ו' שנים משנה להאירנא בעד מה שגזלו מאתם אנשי פולין".

פנקס מדינת ליטא, הוצ' דובנוב, סעיף תתקינ [תתקיס], החלטה מיום כ"ו סיון תקכ"א ל'. והשוה שם גם סעיף תתקמ"ט [תתקנ"ט], וכן היילפרין, תוספות ומלואים לפמ"ל, סעיף פ"ז.

שנת תקכ"ב

תשצו. ביום 29 בדצמבר 1761 (= ג' בטבת תקכ"ב) נחקימה ביעז' עראני ישיבה של ועד ד"א. באותה התועדות נערכה חלוקת המסים, וכתב החלוקה, שנכתב בלשון היהודית² ותורגם לפולנית, הוגש לאישור לפני הקומיסרים שנשלחו להתועדות מטעם האוצר.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 107; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich etc, ע' 147, 771.

1 תיאודור נפ"ל. השוה לעיל ע' 431, הע' 4. 2 השוה לעיל ע' 430, הע' 7.

תשצו. בשנת תקכ"ב שימש נאמן ב"י דד"א "הק' ישכר בערוש סג"ל חונה סק"ק טשעכנאוויץ".

על סמך הסכמתו מיום א' חסד איל למביי 1 תקכ"ב לפיק לס' דרכי נועם על אנדות רבה בר בר חנה מאת ר' שמואל בר' אליעזר מקלווריע, קיניגשברג תקכ"ד.

תשצח. בימים 28 ביולי 1762 (= ח' אב תקכ"ב). 7 באבוסט (= י"ח אב), 23 באבוסט (= ד' אלול), ובחודש ספטמבר נתקיימו בפילץ ישיבות של ועד ד"א.

שיפר, כנ"ל; על סמך Likwidacya długów żydowskich etc, ע' 63-70, 206, 412, 429, 455.

תשצט. מושב הקיץ של ועד ד"א נתקיים בנשיאותו של פרנס הועד ר' מאיר מדובנא ("מאירקע דובינסקי"). בישיבות נוכח הסטרוטסה (שר-המחוז) מראווא קומיסר מטעם שר-האוצר².

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 84-85, 205.

תת. במרכז הריונים על התקציב עמדה שאלת החובות הגדולים של ועד ארבע הארצות ושל הגלילות. כדי להקל את כובד העול החליט הועד לבטל את תביעות הרבית של המלוים היהודים ולשלם את הקרן ב-4 שיעורים שנתיים מידי ועדי הגלילות. כן נערכו חשבון מדויק של שיעורי התשלומים המוטלים על כל גליל וגליל וחלוקה של החובות. ההחלטה כתובה פולנית כדי שהשלטון הפולני יוכל לנקוט עמדה כלפיה.

שיפר, כנ"ל, ע' 108; על סמך המקור הנ"ל, ע' 147, 210.

תתא. באותה התועדות נידונה גם שאלת המס Haftkowe, שנועד במיוחד לבית המלך. "בנוכחות האציל האדון שר-האוצר ובהסכמתו" הוחלט לגבות את המס הזה ונקבעו הסכומים אשר כל גליל חייב לשלם למטרה זו.

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 63 ואילך. מאותו מקור אנו למדים שעוד בשנת 1765 טרם שולם המס הזה על ידי כל הגלילות. רק הגליל פולין-גדול וכן כמה קהלות מפולין-קטן פרעו את המס ואילו שאר הקהלות לא פרעו אותו.

תתב. בהתועדות פילץ 1762 (תקכ"ב) הוקצבו, בהתאם לתקנות הקדומות³, 1,400 פל' לקהל לבובלין "לצורך ההוצאות השנתיות הבלתי-נמנעות בעת הטריבוונאל המתקיים בלובלין"⁴.

שיפר, כנ"ל, ע' 109, על סמך המקור הנ"ל, ע' 79; בלבן, J.L., 34, ללא ציון השנה וללא ציון המקור.

תתג. בשנת 1762 (תקכ"ב) נבחנו החשבונות של גליל קראקא-צוזמיר. תביעות הממון מצד

1 ס"ז אייר. 2. תיאודור נסל. השוה מפתח.

3 לוד"א היה שחולן קבוע בלובלין. השוה לעיל ע' 312, 322.

4 במקור: "względem nieuchronnej corocznej Expensy podczas Trybunału w Lublinie — agituującego się — na dawniejszych Kongresach i jako roku 1762 w Pilicy odprawionym".

היהודים ר' איצע מאפאטשנע¹, ר' ישראל מפינסטשוב², ר' איסר מעיר-חדש ("נאוואמייסקי"), ר' לייב מוואידיסלב, ר' אידל מוואידיסלב, ר' מרדכי מדומברובה ("מארעק דאמבראווסקי"), השתדלן הראשי ר' לייב ("לעוועק")³, וכן מצד היורשים של הרבנים בקראקא⁴, לוברטוב⁵, וואידיסלב⁶, ווישניץ ואח', הוכרו כצודקות, ו"הארצות" נתחייבו לשלם את החובות האלה.

שיפר, כניל; על סמך המקור הניל, ע' 215 ואילך.

תתד. בהתועדות ד"א בשנת 1762 (תקכ"ב) נתחייב הגליל לודמיר לשלם סכום מסוים לר' שמואל בר' לייב ("לייבאוויטש")⁷ על חשבון ירושתו.

שיפר, כניל; על סמך המקור הניל, ע' 567.

תתה. ועד ד' ארצות דן בסכסוך שבין הגליל חעלמא-בעלז ובין היהודים בערקא (ברוך) בר' אייזיק ("הייטשיקאוויטש") מחעלמא, ר' אייזיק בר' יוסף ("הייטשיק יאזעפאוויטש") מבעלז, ור' דוד בר' אפרים ("פראימאוויטש") מלובמלא, ופוסק שהאנשים האלה צריכים לקבל מאת הגליל סך 6,024 פל'.

שיפר, כניל; על סמך המקור הניל, ע' 703.

תתו. ועד ד' ארצות דן בסכסוך שבין גליל לובלין וק"ק גניעוואשוב, שטענה כי הגליל גבה ממנה יותר מדי מסים, והחליט שהגליל חייב להחזיר לק"ק גניעוואשוב 232 פל'.

שיפר, כניל; על סמך המקור הניל, ע' 633.

תתז. ועד ד' ארצות דן בשנת 1762 (תקכ"ב) בסכסוך שבין קהלת לובלין וגליל לובלין. הקהלה ביקשה להיפרד מן הגליל ולהשתייך באופן בלתי-אמצעי לוועד ארבע ארצות והגליל היה מוכן להסכים לכך בתנאים מסוימים. בתיווכו של ועד ד' ארצות הוסכם שקהלת לובלין תפרד מן הגליל ומעתה תהא שייכת "באופן בלתי אמצעי לוועד ארבע ארצות" וגליל לובלין מתחייב לשלם לקהלה מדי שנה בשנה 1,528 פל' רבית היות והקהלה הוציאה לטובת הגליל סך 15,280 פל'.

שיפר, כניל; על סמך המקור הניל, ע' 642-643.

תתח. בישיבה מיום 12 באבגוסט 1762 (= כ"ג אב תקכ"ב) דן הועד בתביעת ממון של סטפן ששאצקי בסכום 360,000 פל', שהלה הוציא, לפי דבריו, לצורך יהודי וואלין.

1 בר' אברהם. השוה לעיל סעיף תרפ"ג.

2 בר' שאול. עי' שיפר, 1912 MGWJ, 476. הוא נזכר בסעיף תשכ"ג לעיל.

3 בר' יעקב; שתדלן דק"ק קראקא בשנות 1752-1761. עי' בלבן, II, HŻK, 180, 259.

4 בשנת תקי"ח נפטר בקראקא הראב"ד ר' אליקים געץ. עי' עיה"צ, 187; פינער, 104; לוח"ו, 35.

5 ר' יעקב סג"ל לנדא או ר' יצחק. עי' לעיל סעי' תשל"ח, תשמ"א, ובמדור התעודות הלועזיות מס' 83.

6 ר' אייזיק. השוה לעיל סעיף תשמ"ט. והשוה גם בלבן, II, HŻK, 289, הע' 38.

7 השוה לעיל סעיף תקס"ב, וכן שיפר, עקאנמישע שריפטן, כרך ב', ע' 13.

שיפר, כנ"ל; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Acta Tribunalia Radomiensia משנת 1763, (העמודים אינם מסומנים). בפסק הדין של בית-דין-האוצר ברדום משנת 1763, ששיפר מביא כאסמכתא לזכרו, לא נזכר כלל ועד ארבע ארצות וצ"ע. השוה גם שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 13, וכן במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר סי' 80 ו-83.

תתט. בהתועדות ד"א בשנת 1762 (תקכ"ב?) השתתפו ד' ראשי מדינה מגליל פולין-גדול, ד' מגליל פולין-קטן, ואחד אחד מגליל ח'עלמא-זאמאשט¹ ומק"ק ריישא.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 76; ללא ציון המקור.

תתי. ב"יום שהוכפל בטוב כ"ח דהיתירא לחודש מנחם שנת תקכ"ב פה ק"ק פילץ בהתועדות ק' ד"א יצ"ו נוכח ר' "חיים כהן ראפאפורט חוק"ק לבוב והגליל יצ"ו.

שו"ת רבינו חיים כהן, לכוב תרכ"א, חלק אה"ע, סי' כ"ח. השוה גם בית מאיר על אה"ע לרי' מאיר פאונער, פפדיא תקמ"ז, סימן י"ז.

תתיא. הקומיסר מטעם שר-האוצר² שהשתתף בהתועדות ד"א בשנת 1762 (תקכ"ב?), קיבל donum charitativum בסכום 370 פל'; האולם שבו נתקיימו ישיבות הועד עלה בסכום 100 פל'. הסכומים האלה שולמו עד לחשבון מכיסו של פרנס הועד³.

שיפר, כנ"ל, ע' 110; על סמך Likwidacya długów żydowskich etc, ע' 84.

שנת תקכ"ג

תתיב. בימים 30 באבגוסט 1763 (=כ"א אלול תקכ"ג), 4 בספטמבר 1763 (=כ"ו אלול תקכ"ג) ו-6 בספטמבר 1763 (=כ"ח אלול תקכ"ג) נתקיימו בפילץ ישיבות ועד ארבע ארצות.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 111; על סמך המקור הנ"ל, ע' 92, 212 ואילך.

תתיג. ישיבות הועד נפתחו בנוכחותו של מזכיר אוצר-המלוכה דו"ז'אנובסקי שנשלח להתועדות כקומיסר, והתקיימו בנשיאותו של פרנס הועד ר' מאיר בר' יואל מדובנא.

שיפר, כנ"ל, על סמך המקור הנ"ל; בלבן, Studja historyczne, וורשה 1927, ע' 155, ללא ציון המקור. בלבן מוסיף שסגנו של פרנס הועד בנשיאות היה בהתועדות זו ר' חיים הכהן ראפאפורט מלבוב.

תתיד. בהתועדות פילץ תקכ"ג נערכה חלוקה חדשה של המסים. על גליל קראקא-צוזמיר הוטלו 94,239 זהר'.

בלבן, HŻK, II, ע' 191; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, 64, מחלקה XX, Akt likwi-dacyjny długów Generalności żydowskiej, ללא ציון העמוד.

תתטו. ועד ארבע ארצות חידש וקיים את החלטתו משנת תקכ"ב⁴ בנוגע למס Haftkowe.

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 112; על סמך המקור הנ"ל, ע' 639.

1 כרגיל מדובר בתעודות על גליל ח'עלמא-בעלן, וזאמשטט היא גליל לעצמה. השוה לדוגמה סעיף תת"ה.

2 תיאודור נ"ל. השוה מפתח. 3 ר' מאיר בר' יואל מדובנא. השוה מפתח. 4 השוה לעיל סעיף תת"א.

תתטז. בהתועדות 1763 (תקכ"ג) אושר ההסכם בין ועד ד' ארצות וק"ק פרעמסלא, אשר לפיו נתחייב הועד להחזיר לק"ק פרעמסלא את העודף אם יוטלו עליה למעלה מ-1,300 פל' "מסים מומביים".

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 102-103.

תתיז. ועד ארבע ארצות הקציב 1,000 פל' כדי לשוב ולבנות את בית-הכנסת בפילץ. הקצבה זו אושרה גם ע"י הקומיסר מטעם אוצר-המלוכה, שציין כי "ועד ארבע ארצות היה נוהג גם לפני כן לתרום לבנין בתי-כנסיות חדשים" ¹.

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 69-70.

תתיח. ועד ארבע ארצות נתן לפרנס הועד ר' מאיר מדובנא ("מאירקע דובינסקי") שטר-חוב על סך 6,010 פל', שהוציא לצרכי הועד.

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 83. השוה גם סעי' תתיא, תתיך.

תתיט. ועד ארבע ארצות דן בסכסוך שבין גליל פולין-קטן ושחדלן הגליל ר' אייזיק בר' לייב בנוגע לתביעת-ממון בסכום 120 פל' שחבץ מן הגליל, והגליל לא רצה להודות בחוב זה. הועד פסק לטובת השחדלן.

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 225.

תתכ. פרנס הועד ר' מאיר בר' יואל הוציא בשנה זו בדפוס (על פי החלטת ד"א?) כמה כתבים נגד עלילת הדם בפולין, שהושגו ע"י שליח ד"א ר' אליקים זעליג ברומא ולפניו, והועתקו, בהשתדלות ר' מאיר בר' יואל, בספרי ה"לשכה הקטנה" של ה"מסריקה" המלכותית בוורשה. הוצאות ההדפסה של החוברת (והשגת התעודות?), שיצאה בשם Documenta Judaeos in Polonia concernentia ad acta metrices Regni accepta et ex iis fideliter iterum descripta et extradita עלו ל-2,400 פל', שהוצאו עד לחשבון מכיסו של פרנס הועד.

החוברת יצאה באותה שנה בשתי מהדורות (שתיהן שמורות בספריית בית צ'ארטורסקי בקראקא מס' 4331 ו-4333; ע"י בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, 290) והועתקה כמו שהיא בסוף הספר אפס דמים מאת ר' יצחק בער לוינסון, וילנה תקצ"ו, וכן גם במהדורות המאוחרות: וורשה תרמ"ד, תרנ"ד, תרס"ד (שלשתן בצירוף תרגום רוסי ועברי) ², בתרגום הגרמני של הספר מעשה ידי אלברס כץ (Die Blutlüge, ברלין [1892]), בלי הנוסח הפולני, ובתרגום האנגלי מעשה ידי L. Loewe, (Efés Dammim, לונדון 1841, ע' 172-180; רק תרגום אנגלי). החלק הבלתי-פולני של החוברת הועתק ע"י [רייביל] ב-Der Orient, 1840, גל' 5-6, וכן הועתק פעמיים גם ע"י ברסון, Diplomatar-yusz, ט"ו 306-308, 330-331, תעודות כודדות מתוך החוברת הנ"ל נדפסו גם במקומות אחרים. ע"י [מ. שטרן], Die Päpstlichen Bullen über die Blutbeschuldigung, ברלין 1893, ע' 144-151, ומראי-המקומות שם, והשוה גם סעיף תשצ"ב לעיל.

רייביל, שהיה מבני משפחתו של ר' אליקים, מזכיר אגב את החוברת הנ"ל ואת פרשת ההשתדלות גם

1 השוה ערך ביה"כ במפתח הענינים.

2 החוברת לא הועתקה במהדורות אויטסה תרכ"ד, וורשה תרל"ט. כן היא חסרה בתרגום הרוסי של י. טארקין, סטרבורג 1883.

בספרו בית יהודה, ווילנה תקצ"ט, פרק קל"ז, וז"ל: "בשנת תקי"ז לאלף הששי, בהיות עלילה רבה מדם בעיר יאמפאלי (אשר בוואלין), נסע דודי זקני הרב ר' אליקים מיאמפאלי הג"ל (בפקודת הרבנים הגאונים דארבע ארצות באסיפה הגדולה שהיתה אז בענין הענין הזה בעיר בראדי) לרומא, והשתדל אצל כהן הראש (פאכסט) שהיה בימים ההם אודות עלילת דם, והביא ממנו כתב הודת אל כל מלכות פולניא בלשון רומית, ונחתם בסבעת הפאכסט ובחתמת ידו ממש, להשביט עלילת דם מן הארץ, כי הוא דבר שאין בו ממש כלל. והיתה ביד אבי נ"י העתקה מודפסת בלשון רומי ופולניא (שהדפיס ר' אליקים ז"ל), שקיבל במחנה מיד ר' אליקים ז"ל שנתארח אצלו, והיתה העתקה זו עוד בידי בעודני נער, ונאבדה ממני. וגוף המכתב בלשון רומא נכתב על קלף ועודנו נמצא בעיר מעזיבזו (אשר בסאדאליען) בידי יורשי ר' אליקים, ועוד הרבה מכתבים יקרים בענין הזה¹, כי שש שנים רצופות ישב הרב הזה ברומא, והרבה טרח ויגע בדבר הזה, והיה מנושא ומכובד מאוד בעיני הפאכסט והקארדינלע, כי הרב ר' אליקים הזה היה תורני מופלג וחכם גדול ואיש גבור חיל. והוא היה מיוצאי ירך ר' יוסף בן שמואל הלוי אשר הגלה עם הגולה אשר הגלה פערדינאנדוס קאטאליקוס מלך שפניען מארצו, ככתוב באגרת להחכם השלם ר' יוסף וויצענהויען מברלין הנדפס ב"מאסף" לשנת תקמ"ד – בחודש שבט. – ועל טוב יזכר גם שם דודי זקני היה נדיב ושוע המפורסם הפרנס דד' ארצות ר' מאיר ז"ל מדובנא (בן אבי זקני מצד אמי היה הנדיב ושוע הגדול המפורסם בדורו ר' יואל ז"ל פרנס דדיא), אשר גם הוא טרח ויגע אצל שרי המדינה בזמנו (בערך שנת תקי"ט) בביטול אשמת הדם. הקורא יעמוד מעצמו, על סמך הסעיפים הדנים בפרשה זו, כי מסורת המשפחה לא דייקה בכל הפרטים, אך בכל זאת היא מכילה כמה ידיעות נוספות בעלות ערך.

אגודת-עם אחדות על ר' אליקים הג"ל ושליחותו נרשמו ע"י סוקולוב בתרגום ספרו של קרויזוהאר, פראנק ועדתו, וורשה תרנ"ו, ע' 208-209. סוקולוב מעיר שם אגב שר' אליקים "נזכר בס' עיטור בכורים (פ' תבא) ובחיבת גמא להפמ"ג, ושם נקרא בשם ר' קאפיל מלובלין. עיינתי בשני הספרים הג"ל (עיטור בכורים לר' ברוך בר' אלקנה, פולנאה תקע"ד; חיבת גמא לר' יוסף תאומים, דראתא-ביטש תרנ"ט), יגעתי ולא מצאתי.

על הוצאות ההדפסה של החוברת השוה גם להלן סעיף תתל"ז.

תתכא. בשנת תקכ"ג שימש נאמן ב"י דד"א "הק' משה פנחס בר"א ר"ח מלובלין אב"ד דק"ק סוויק"ו.

על סמך הסכמתו מיום ר"ח תמוז תקכ"ג לס' דברי חכמה ומוסר על ד' אותיות משלי מאת ר' דוד בר' צבי הירש מק"ק נעשוויי, זאלקווא תקכ"ג. – מן הראוי לציין דרך אגב שגם בהקדמה לס' בית שמואל אחרון, נאוויו דוואהר תקנ"ו, מאת ר' שמואל בנו של ר' משה פנחס, מסופר על האב "שהיה אב"ד דק"ק סוויק"ו, פרנס דגליל לבוב ונאמן דדיא, והיה תורה וגדולה במקום אחר".

1 בקשר עם הדברים האלה ראוי להביא קטע מתוך מכתב של ריב"ל מיום כ' מרחשון תרט"ב (1857) וז"ל: "עוד אידיעך שיש תחת ידי ערך שנים עשר באנען בלשון פולניא (וקצת בלשון לאטיין) אקטען ודקערעטין ממלכי פולין קדומים והמה העתקה פארמאלעז על גיר סטעמטיל רוסים עם חותם האקט, הניעו לידי בעמל רב בימים ההם בהיותי עוסק בחיבור אפס דמים, אך הניעו לידי אחר שכבר יצא ספרי אפס דמים לאור, ויש מן חוכני הכתבים הללו קצת מוזכר בספרי אפס דמים, אך לא נעתקו שמה. כי נגעתי במ רק בקצה עטי, ומפי השמועה לבד, וחזק ממה שניגע לענין ביטול אשמת דם, יש בהם הריבה ענינים טובים הנוגעים לסובת בית ישראל. הכתבים הללו בכלל יקרים המה מאד, וראויים היו שיתפרסמו בדפוס, ולבי עלי דוי מכבר, שהכתבים הללו מונחים סגורים באמתחתי, בין יתר ספרי כתיב"ד, ולא ראו אור עולם. וכבר כתבתי לא אחת ושתים להגביר היילפרין להביאם לדפוס על הוצאותי, ואין קשב דבר מאתו. וגם החכם הגאון ר' דוד לוויא שהבטיח להדפיס הכתבים הללו של האקטען, עם ספרי זרובבל וחולתו, הנוגעים לטיבת אחינו ב"י, אך ר' דוד נסתלק בשנה שחלפה, והגבירים אחרים זולתו במדינה זו, לא שמו לב לכל הדברים הנחוצים הללו". (אגרות ריב"ל, הוצ' ווייטנברג, קראקא תרנ"ו, ע' 19). דברים דומים כותב ריב"ל גם באגרת מר"ח שבט תרט"ז אל אהרן רייך (ריב"ל, באר יצחק, וורשה תרס"ג, ע' 177). גורלו של אוסף החפצות הזה לא ידוע לנו. נראה שנגנב מריב"ל יחד עם שאר חפצי-ערך בשנת תרי"ט בשכנו על ערש דוי (באר יצחק, 191).

תתכב. בשנת תקכ"ג היה "שתולן ראשי של כלל ישראל במלכות פולין ושמש בברסלא" (General-Syndicus der Kron Pohnischen Judenschaft und Schammes von Breslau) ר' פייטעל [בר'] אברהם.

נוצר בתפקיד זה בתעודה מיום 12 בפברואר 1763 (= כ"ט שבט תקכ"ג) הנמצאת בארכיון הקהלה בברעסלא Seelenregister der jüd. Gemeinde Breslau von 1776, ע' 104 ואילך, ארכיון העיר ברסלא Akten 16/16, ע' 103. באותו תפקיד הוא נזכר גם לאחר ביטולו של וד"א, בתעודה מיום 6 באפריל 1771 (= כ"ב ניסן תקל"א): den zeitherigen hiesigen General-Syndico der polnischen Kron-Judenschaft, ארכיון העיר ברסלא כנ"ל (הערות דיר י. לזין מברסלא).

שנת תקכ"ד

תתכג. ביום 9 בספטמבר 1763 (= ב' חשרי תקכ"ד) נתקיימה בפילץ ישיבה של ועד ד"א. שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 111; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya, długów żydowskich etc, ע' 212, 92 ואילך.

תתכד. בית הדין של ועד ארבע ארצות דן ביום 27 בספטמבר 1763 (= כ' חשרי תקכ"ד) בסכסוך שבין יהודי מורשה בשם משה ואשתו הצעירה אסתר בת מיכל מוזאמשטש. רינגבלום, "פון נאענטן עבר", שנה א' (1937), ע' 276-277; על סמך Akta jurydyk praskich, מס' 74, 75, שנת 1786.

תתכה. במושב הכ"ב של הסיים הפולני, שנחקים ב-1 ביוני 1764 (= א' סיון תקכ"ד), הוגשה הצעה לבטל את ועד ארבע הארצות וועדי הגלילות ולגבות את מס הגלגולת היהודי במישרים 4 זהו' מכל מבוגר וזהב לילד. לאחר ויכוחים ממושכים החליט הסיים במושב הכ"ד (6 ביוני = ו' סיון), בס"ז קולות נגד י"ג בסינט ובס"ו קולות נגד ל"ו בסיים לבטל את הועדים, לערוך מסקד של כל היהודים במדינה ולגבות מהם מס שנתי 2 זהו' לגלגולת. ואלה דברי ההחלטה:

היות וידוע לנו למדי שראשי היהודים רגילים לגבות, עפ"י תקנות וחלוקות פרטיות שלהם, תוך לחץ לא מועט של כלל היהודים, ביחוד היושבים בעיירות המלכות והאצילים, סכומים הרבה יותר גדולים ממס הגלגולת היהודי שנתייחד בקונסטיטוציה משנת 1717 על 220,000 זהו' פו' בסכום כולל והם רגילים להשתמש בהם לתועלתם ולהוצאות פרטיות², והמדינה [לעומת זאת] יכולה לפי חשבון נכון להפיק מן המס היהודי בלי קשיים הכנסה הרבה יותר גדולה; — על כן הגנו מבטלים, בדומה לקונסטיטוציה משנת 1624, את הסכום הנ"ל של מס הגלגולת המוסכם למפרע, ומייסדים מס גלגולת כללי מכל היהודים והקראים, הן אשר בערים והן אלה אשר בכפרים של המלכות, הכמרים והאצילים, בזה האופן: לאחר הפרעון של המס המגיע מהיהודים בעד השנה הנוכחית 1764 לפי המנהג הקדום ישלמו להבא כל היהודים והקראים משני המינים, החל משנת הלידה, ללא יוצא-מן-הכלל, שני זהו' לכל גלגולת מדי שנה בשנה — — .

ומכיון שמס הגלגולת היהודי הסיטוני, שנתייחד בקונסטיטוציה משנת 1717, מתבטל עתה ונקבע [מס] כללי לגלגולת, על כן כל תקבענה התועדויות, חלוקות, וכל מיני ההטלות, הגביות והכפיות היהודיות הנהוגות עד עכשיו בערים, בעיירות ובישובים היהודיים, בשום אמתלה בדויה או

1. יום ב' דר"ה. אם התאריך נכון, ודאי נתקיימה הישיבה במוצאי התג.

2. האשמה זו הושמעה גם בשנת תקי"ג. השהו לעיל סעיף תשי"ב.

פקודה של שר-האוצר או שר-הגליל, החל מהתאריך המפורש לעיל 2 ביאנואר 1765 (= ט' טבת תקכ"ה); אנו מבטלים [אותן] לתמיד ואוסרים, וזה בקנס 6,000 זקוקים ועיקול רכוש היהודים המסרבים, שיוחלט על ידי הועדה הכלכלית לדרישת האוצר או המקוטחים [?]. אך היות והחובות של כלל היהודים, הן בנוגע לועד הארצות והן בנוגע לקהלוח הגליליות, יכלו מקודם להעשות על ידי ראשי המדינה, לפיכך מחויבים כל ראשי המדינה לבוא בלי עיכוב למושב של ועדת האוצר המתקיים אחת לשלשה חדשים והעומד להערך בחודש פברואר 1765, עם כל הנירות, השטרות והרשימות המראים את החובות שנעשו, כדי להודיע, לברר, אף על ידי שבועה בשעת הצורך, ולהחליט ולמצוא את הדרכים לשם פרעונם העתיד לבוא על ידי היהודים.

Volumina Legum, כרך ז', ע' 44-50, והשוה גם זכרונות ר' דוב מבוליחוב, הוצ' וישינצ'ר, ע' 88 (נוסח אחר: לוין, NM, חוב' ג', ע' 17) וכן בלבן, *Historja i literatura żydowska*, III, 344-343. הקטע במקורו הועתק במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

שנת תקכ"ה

תתכו. ביום 4 באוקטובר 1764 (= ח' תשרי תקכ"ה) נתקיימה בפילץ ישיבה של ועד ד"א. שיפר, כנ"ל, ע' 112; על סמך המקור הנ"ל, ע' 62, 216, 222 ואילך.

תתכז. החועדות ד"א בפילץ בשנת 1764 (תקכ"ה ז') נקראה ע"י שר-האוצר 2 וגמסכה י"א שבועות.

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 223, 459-460.

תתכח. מושב הועד התקיים בנשיאותו של ר' מרדכי מדוקלא ('מארקוט דוקיעלסקי'), פרנס הועד של פולין-קטן.

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 223. מאותו מקור אנו למדים אגב שראשי המדינה לא היו באים על שכרם.

תתכט. במרכז הדיונים על התקציב עמדה שאלת החובות של ועד ארבע ארצות. נבחנו כל החשבונות של הועד ונתברר שחביעות הממון של היהודים משה, לייזער, ואייזיק מפילץ בסכום 1,008 פל' אינן מוצדקות, היות והסכום לא הוצא לטובת כלל היהודים כי אם לצרכיהם הפרטיים. לעומת זאת הודה הועד בתביעתו של הרב מפשעווארסק בסכום 20,150 פל' הואיל והוציא את הכסף לטובת ועד ד' ארצות.

שיפר, כנ"ל, ע' 113; על סמך המקור הנ"ל, ע' 74-76.

תתל. בהתועדות פילץ 1764 (תקכ"ה ז') נוכח ר' טוביה מאוסטרא ('אסטראגסקי')³ מגליל וואלין-קיעוו. הוא קיבל שכר השתתפותו בהתועדות 83 פל'.

שיפר, כנ"ל; על סמך המקור הנ"ל, ע' 96, 524.

1 כלומר, בין י' שבט - ז' אדר תקכ"ה. 2 תיאודור וָסֶל, השוה מפתח.

3 אולי ר' טוביה קצקש. ע' מזכרת, ע' 193.

תתלא. ועד ד' ארצות הקציב בשנת 1764 (תקכ"ה?) סיוע בסכום 3,000 פל', שישולמו במשך 3 שנים, לבנות מחדש את בית-הכנסת בסיסמיניץ שעלה באש¹.

שיפר, כניל, ע' 114; על סמך המקור הנ"ל, ע' 95. קטע מן המקור ניתן במדור התעודות הלועזיות, מס' 82. השוה גם להלן סעיף תתליט.

תתלב. בהתועדות 1764 (תקכ"ה?) השתתפו בין השאר ג' ראשי המדינה מגליל רוסיא, ג' מגליל וואלין, אחד מגליל העלמא-זאמושטש.

שיפר, כניל, ע' 76; ללא ציון המקור.

תתלג. בשנת 1765 (תקכ"ה?) שילם גליל קראקא-צוזמיר סך 94,019 זהו' מס הגלגולת.

בלבן, HZK, II, 191; על סמך המקור הנ"ל, ללא ציון העמוד.

עם ביטולו של ועד ארבע ארצות*

שנת תקכ"ה

תתלד. ועדת-הפירוק מטעם אוצר המלוכה שעסקה, בתוקף החלטת הסיים הפולני, בפירוקם של הועדים היהודים בפולין, ערכה את הטבלה דלקמן, המשקפת את המצב הפיננסי של ועדי הגלילות וועד ארבע ארצות בשעת ביטולם.

	מספר האוכלוסים היהודים	חובות הגליל		החובות לוועד ד"א	
		זהר'	גדו'	זהר'	גדו'
1	גליל קראקא-צוזמיר	47,294	338,089	21,020	15
2	" פולין-גדול	58,836	446,294	26,149	10
3	" רוסיא	95,413	249,316	42,405	—
4	" פרעמסלא	14,667	21,483	6,518	—
5	" וואלין-קיעוו	73,451	781,542	32,044	—
	(א) מחוז לאדמיר לחוד	—	34,421	—	—
	(ב) מחוז אוסטרא לחוד	—	76,973	—	—
6	גליל לובלין	25,539	129,466	11,350	—
7	(א) גליל בעלז-חלמא	21,499	126,918	9,555	—
	(ב) אורדינציא זמויסקי	10,196	50,708	4,531	—
8	גליל סודוליא	38,684	39,139	17,192	—
ס"ה		385,579	2,314,350	172,164	25

בלבן, בקובץ *Исторія євр. Народу, XI) Исторія євреєвъ въ Россіи*, ע' 174, ללא ציון המקור. בדיקת הסיכומים מראה מספרים-כוללים אחרים: חובות הגלילות – 2,294,349 זהר' וחובות ודיא – 170,764 זהר', ואיני יודע אם נפלו טעויות בסיכומים או בהעתקת הסיכומים. על כל פנים בלבן מביא בספרו *Historja i literatura żydowska*, כרך ג', ע' 344 – שוב ללא ציון המקור – מספרים-כוללים שונים במקצת מאלה: חובות הגלילות – 2,315,523 זהר', חובות ודיא – 173,374, ואילו שיפר מביא על סמך *Archiwum Główne* בוורשה, *Likwidacya długów żydowskich etc*, מספרים שונים במקצת מאלה של בלבן: חובות הגלילות – 2,312,746 זהר'; חובות ודיא 188,843 זהר'. (עקאנאמישע שריפטן). כרך ב', ע' 17; והשווה גם בסעיף הבא להלן). – כמה מספרים על האוכלוסים היהודים בגלילות הובאו גם להלן במדור התעודות הלועזיות מס' 83.

(*) בארכיון הראשי (*Archiwum Główne*) בוורשה, מחלקה XX, נמצא כרך שלם של אקטים (כרך 64) על מחלך פירוקם של הועדים בפולין. להלן ניתנו מתוכו רק אותן הידיעות שנתפרסמו ע"י בלבן ושיפר.

תתלה. חובותיו והתחייבויותיו של ועד ארבע ארצות נתחלקו בשנת 1764/1765 (תקכ"ה) כדלקמן:

הסכום		
גדו'	זהו'	
—	100,676	(1) לכמרים:
26	10,546	(א) חוב
		(ב) רווחים לשנה ושנה ורבע (כל תביעות הכמרים הן משנות 1677-1697)
—	6,000	(2) לאצילים:
—	1,100	(א) הנסיכה לובומירסקא ¹ (חוב משנת 1752)
16	3,079	(ב) רווחים לשנה ורבע (10%)
		(ג) הפודקומורי מקרמניץ ²
05	6,603	(3) לקהלות:
—	—,650	(א) הלואות והקצבות שלא שולמו
		(ב) רווחים מהלואות
20	32,802	(4) לפרנסי ועד הארצות:
12	4,480	(א) הלואות
		(ב) רווחים
—	8,923	(5) ליהודים יחידים:
—	—,568	(א) הלואות
—	13,360	(ב) רווחים
	54	(6) משכרות שלא שולמו
		(7) שונים
11	171,493	סך-הכל: (א) קרן
8	17,345	(ב) רווחים
19	183,843	ביחד:

שיפר, עקאנאמישע שריפטן, כרך ב', ע' 5; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Likwidacya długów żydowskich etc ללא ציון העמודים. השוה גם בסעיף תתליד לעיל. — מן הראוי לציין כאן

1 השוה לעיל ע' 431, הע' 2. 2 בש' 1767 — מ. י. פיאסקובסקי. השוה מדור התעודות הלועזיות מס' 83. 3 בסכום זה כלולים, כנראה, גם 10,940 פל' חובו של ועד ארבע ארצות לר' מאיר מדובנא. לדעת בלבן קרוב לוודאי שהחוב כרוך בהוצאות המלחמה בפרנק וסיעתו. ע' בלבן, Studien und Quellen zur Geschichte der frankistischen Bewegung, ע' 45; לחולדות התנועה הפראנקית, ע' 290. השוה גם סעי' תתי"ח, תת"כ, תתל"ו, תתמ"א.

גם את הערתו של שיפר, ב-MGWJ לשנת 1912, ע' 739, הע' 2: "חובות היהודים פורטו בחזר של ועדת המסים של מלכות פולין משנת 1765. העתקה ממנו מצאנו בתוך Acta proconsularia, consularia Tarnoviensia 1759-1775 ע' 183-196 (בארכיון העיריה בטרנא)."

תתלו. ר' אליקים בר' אשר זעליג מיאמפאל, שליחו של ודיא לרומי לשם השתדלות בענין עלילת הדם, תבע, לאחר ביטולו של הועד, את הוצאותיו מועד-הפירוק. חברי הועדה לא רצו להודות בתביעותיו "הואיל ולא יכול להראות כוח-הרשאה מאת ועד ארבע ארצות ללוות כסף באיטליה ע"ח כלל ישראל בפולין. ברם, הואיל וסוף-סוף השתמש בכסף הזה לטובת יהודי פולין קיימה הועדה את המס שאושר כבר ע"י המיניסטר¹, והיא חייבה את קהלות רוסיה ופולין-קטן לגבות את הסכומים שטרם נגבו ולמסרם באמצעות הרבנים מלבוב² (רוסיה) ואפטא³ (פולין-קטן) לידי אליקים בן אשר זעליג."

בלבן, Studien und Quellen zur Geschichte der frankistischen Bewegung, ע' 46; לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 291; על סמך Likwidacya długów żydowskich, ע' 766-791; שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 102; על סמך המקור הנ"ל, ע' 65-96. השוה לעיל סעיף תתיכ וכן גם במדור התעודות הלועזיות להלן מס' 83.

תתלו. ר' מאיר מדובנא, פרנס ועד ארבע ארצות, דרש בשנת 1765 (תקכ"ה) מאת ועדת-הפירוק שיפרעו לו סך 2,400 פלי שהוציא להדפסת כתב-הסניגוריה נגד עלילת הדם Documenta Judaeos in Polonia concernentia⁴. ועדת-הפירוק דחתה את תביעתו זו, וכן תבעה שניה בסכום 1,390 פלי, ואף קנסה אותו בתשלום 500 פלי בעוון "זיוף וחיסוט בתעודות ציבוריות".

בלבן, Studien und Quellen etc, ע' 46-47; לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 290; על סמך המקור הנ"ל, ע' 85-88. השוה גם לעיל סעיף תתיכ.

תתלת. ר' מרדכי מדוקלא ("מארקוס דוקיעלסקי"), שישב בראש ההתועדות האחרונה של ד"א, קיבל בשנת 1765 (תקכ"ה) מועד-הפירוק סך 1,880 פלי כפיצוי ל"הפטד הזמן וההוצאות במזומנים שהוציא בעת מושב הועד בשנת 1764".

שיפר, היסטארישע שריפטן, כרך א', ע' 113; על סמך המקור הנ"ל, ע' 223. השוה גם סעיף תתיכ.

תתלט. ועדת-הפירוק ביטלה בשנת 1765 (תקכ"ה) את החלטת ועד ד"א במושבו האחרון על הקצבת 3,000 פלי לשם בנית ביה"כ בסיס מיניץ, היות וההחלטה לא נכנסה לתקפה (מאחר שבינתיים נתבטל הועד).

השוה לעיל סעיף תחליא.

שנת תקכ"ו

תתמ. בכתב-מודעה של ועדת-הפירוק מיום 22 באפריל 1766 (= י"ג אייר תקכ"ו) נקבע

1 השוה לעיל סעיף תשצ"ג. שם מדובר על שר-האוצר (נָקֵל) ולא על המיניסטר (בריהל).

2 ר' חיים בר' שמחה הכהן ראפפורט. השוה מפתח.

3 ר' שאול בר' שמחה סג"ל חריף. ע' הורוויץ, MGWJ, 1928, 21. 4 השוה לעיל סעיף תת"כ.

שיש לגבות מהיהודים 3 זהו' לגלגולת לשם סילוק החובות של הועדים ונקבעו זמני הפרעון של החובות לסכומיהם ומקומותיהם. הנושים הם בעיקר ה"מבצרים" של קראקא, לבוב, קאליש, מוסדות שונים ברוסיה, פולין-גדול וכו' ואנשים פרטיים.

קורונו, Wewnętrzne dzieje Polski, כרך א', ע' 222-223; כרך ד', ע' 151. קורונו כותב שם שכלל החובות של הועדים עלה 358,109 זהו', דהיינו 338,089 זהו'—ועדי הגלילות ו-21,020 זהו'—ועד ארבע ארצות, אך ברור שטעה ואין הסכום הזה אלא חובות הגליל קראקא—צוזמיר בלבד. השוה לעיל סעיף תחליד.—על המס הזה לסילוק חובות הועדים מספר גם ר' דוב מבולחוב, זכרונות, הוצ' וישניצר, עמ' 89-90, וז"ל: "ועל שהאלופים הראשי מדינות וכבוד הרבנים ושאר אלופי בני ישראל הקצינים ז"ל באו בקבלנה רבה ומבקשים דין ורחמים מהמלכות והשרים יועצי הסיים שיעשו משפט להם בדבר חובותם המרובים, שהזילו מכיסם סכומת מסוימים בכל עת הצורך לנסוע לאספת האלופים ראשי מדינות, ולסיים שבעיר ווארשא כנ"ל, והנם חייבים חובת עצומים, ומהיכן יצאו ידי חובתם. והנה בחסדי המלכות ושררות הסיים נשמעו קבלנתם, ויצאו פקודותם בהסכמות כולם שיוגבה ממשות ישראל שלשה ראסית, היינו ג' זהו' פוליש מכל ראש, בכדי שיוכלו לסלק כל חובות וסענות האלופים הראשים הנ"ל וכו'. השוה עוד לענין זה הסעון בירור: לוין, NM, חוב' ג', ע' 14; וישניצר, שם, ע' 22, 90.

תתמא. "ב"ה. ע"ד המשפט הנשלח אלינו מן אדונים הגדולים היושבים על הקאדנסעטנצייע בוורשא היושבים על חשבון הגלילות, שנעיין בדבר הסך עשרת אלפים זהו' פ', שבא בחשבון שגי חלוקות גליל וואלין, בחלוקה תקכ"ב על תקכ"ג, ובחלוקה תקכ"ג על תקכ"ד. והאדונים הנ"ל לא קיבלו בחשבון סך עשרת אלפים זהו' הנ"ל מחמת טעמם המבואר בפסק של האדונים הנ"ל ובחרו בנו שאנחנו גברר הדבר כשמלה על מי מוטל החיוב לשלם אותן עשרת אלפים זהו' הנ"ל. ונפסם איותה ויעש שאותן מנהיגים החתומים על שני החלוקות הנ"ל המה ישלמו אותם, וכפי הנרשם שמה רשום ג"כ בכתב יושר דברי אמת בדף הדבוק מי ומי החתומין, רק שכתבו בפסק שלהם שאנחנו נעיין מי ומי החייב יותר בדבר ומי שאינו חייב כ"כ בדבר. והנה עשינו כפי שציוו עלינו האדונים הגדולים הנ"ל ושלחנו במכוון לששה ראשי הקהלות שבגליל וואלין שיבואו הנה לזמן המוגבל בפסק האדונים הנ"ל, וכיחוד שלחנו לכבוד הנגיד הקצין מהור"ר מאיר מק"ק דובנא ולהנגיד הראש מהור"ר ירמיה' מק"ק הנ"ל¹ שיבואו פה, היות שמענה בפה ראשי קהלות דמדינת וואלין הנ"ל, שע"י שני האנשים הנ"ל הי' כל הכנסות והוצאות של וואלין. והשיב מהור"ר מאיר הנ"ל במכתב ידו אלינו שאינו בקו הבריאה. והחרו בו שני אנשים כשרים שיצמיד מורשה בחריקאו כאשר העידו לפנינו, והשיב שישלח טענותיו ע"י מו' ירמיה' הנ"ל. והנה בא לכאן מו' ירמיה' ולפ"ד אינו מורשה ממנו. וגם בנו של מהור"מ הנ"ל ה"ה מו' יואל² גר"ו בא הנה לכאן, ושלחנו שמש אליו שיבא וישיב בעד אביו לכבוד המנהיגים והשיב שאין בפיו מענה מאביו הנגיד גר"ו ולא הרשוהו להיות מורשה בדבר זה, רק ששלחו הנה להתוורע על נכון מה יהי' בסוף משפטינו. והנה ישכנו גם בחינו לשמוע דברי המנהיגים והנה מענה בפניהם כאשר מבוארת בחלוקת תקכ"ב על תקכ"ג נתן להאדון הגדול הגובר קרוני יר"ה³ ה"ה מהור"ר מאיר הנ"ל מידו סך ארבעה אלפים ושמנה זהו' פ"ש קרן עם רווחין; גם מבואר בחלוקה הנ"ל שנתן הנגיד הנ"ל להאדון פ' סעקראטר של הגובר קרוני ארבע מאות ושמונים

1 חתום בפסק הקהל בשנות תקי"ד-תקכ"ה. עי' מרגליות, דובנא רבתי, ע' 68, 70, 90.

2 אף הוא נמנה עם מנהיגי הקהל בדובנא. עי' מרגליות, דובנא רבתי, ע' 91, 105, 108, 112, 114, 116.

השוה גם לעיל ע' 432, הע' 4. 3 תיאודור נסל. השוה מפתח.

זהו¹ וטענו מי ומי הרשוהו ליתן כל זה בלעדס, הלא לא הי' לו כח הרשאה מאתם. וזאת שנית שאין מאמינין לו כלל שנתן סך הנ"ל. ושלישי על כולו טענו שהיו בוורשא בעת הקאמסייע¹ ושלחו אנשים אפרתים להגזבר קרוני יר"ה לשאול את פיו אם אמת הדבר שנתן לו סך הנ"ל והשיב שמעולם לא קיבל ממנו סך הנ"ל, ומה שקיבל ממנו איזה סך היה בעד הפרנסות שנתן לו תוקף פעם שנית² ולא בעד טובת המדינה כלל. ואם אמנם שהראה לפנינו ה"ה מ' ירמיה הנ"ל כתב הנכתב בלעשנוב בד' סיון תקכ"ב מאיזה מנהיגי מדינה שהרשוהו להוציא איזה סך לבטל אסיפת הארחוב, אך תברא בצדה, ששם מבואר שהוא באופן שיהיה הוצאה מקופת ד"א ושהנגיד הנ"ל יתקשר א"ע עם שאר גלילות ד"א שיבוטל השמאות דד"א. —

והנה אחר ששקלנו וטרינו בפלס ומאזני שכלינו אם נאמר לפסוק שבועה בנידון זה לא נוכל לירד לעומקא דדינא מי הוא המוחזק. כי לפי טענת המנהיגים יש חוב להנגיד מ' מאיר כמה אלפים אצל ד"א³ והמה מוחזקים כמוהו בדבר זה. ומה גם לפי שהגזבר קרוני יר"ה מעיד בדבר ומי יבא אחריו לחלל דברו. בכן אחר העיון היטב תרנו בלבנו לעשות פשרה כעין דין. הנגיד מ' מאיר מחוייב לשלם סך עשרת אלפים הנ"ל מה שלא קבלו האדונים הנ"ל. בחשבון סך ארבעה אלפים ת"ת זהו הנ"ל יתן מ' מאיר הנ"ל שני אלפים וארבעה מאות זהו פ', סך ארבעה מאות ושמונים זהו הנ"ל של האדון סעקראטר יתן מ' מאיר שני מאות וארבעים זהו. וגם היות מבואר בחלוקה תקכ"ג על תקכ"ד לפ"ק שהי' להנגיד מ' מאיר הנ"ל הוצאה סך שלשה מאות ושבעה זהו על האדון פ' מאנצקע ושאלו המנהיגים את האדון ההוא והגיד שלא קיבל ממנו כ"א היטל צוקר בעד שבעה זהו, בכן מחוייב מ' מאיר לשלם אותן שין זהו. גם נרשם בשני חלוקות הנ"ל שני מאות זהו מה שנתן להנגיד מ' מיכל מק"ק זאמושטש ומ' מיכל הגיד שלא לקח מכלל המדינה כלום כ"א מה שהי' חייב לו מ' מאיר חוב עצמו, בכן שלם ישלם אותן שני מאות זהו מ' מאיר הנ"ל. עוד ראינו בחשבון פרוטרוס חמשים זהו מה שאין בהם ממש כחשבונו, ישלם מ' מאיר ג"כ. וגם מה שנרשם בשני חלוקות שקיבל בכל שנה ת"ק זהו שכירות ממדינת וואלין וטענו המנהיגים שדבר זה לא היה לעולמים, שיקבל פרנס שכירות שני פעמים מד"א ומגליל שלו, הלא המה נותנים חלקם לקופת ד"א, ומק"ק דובנא קיבל המנהיג מהקהלה חלקו שכירות, ובכן פסקנו שיחזיר מ' מאיר הנ"ל סך אלף זהו שכירות הנ"ל משני שנים, סך הכל ארבעה אלפים [מאה] ותשעים זהו ישלם מוהר"ר מאיר לט"ך עשרת אלפים הנ"ל, ויוחן למי שהופרש סך עשרת אלפים הנ"ל מהאדונים הנ"ל או ינוכה לו מחובו שיש לו אצל כלל ד"א סך ד' אלפים ק"ץ זהו הנ"ל. ובדבר שטענו המנהיגים נגד מ' ירמיה באשר נרשם בחלוקת תקכ"ב על תקכ"ג שעל ידו ניתן עבור שמאות ד"א ממדינת וואלין סך שלשת אלפים ומאה ועשרים זהו פ' ולא נתן כלל, וגם הלא הנגיד הנ"ל קיבל מגלילות דד"א סך עצום על הוצאה שמאות הנ"ל, והם יודעים ברור כשמש שלא הוציא כ"כ, ולפ"ד מ' ירמיה הי' לו הוצאה כפי שקיבל אך לא הראה לפנינו שום ברור על הוצאת הנ"ל. וגם טענו המנהיגים שמבואר בחלוקת תקכ"ב על תקכ"ג שהופרש מכלל המדינה לפרעון האדון פאן מאנצקע ע"פ נכיון לגליל אורדיניצע זאמשטש סך ארבעה אלפים זהו פ' ובחלוקה הנ"ל מבואר שנשאר מסך ארבעה

1 הכוונה לועדת הפירוק מטעם אוצר המלוכה.

2 ר' מאיר היה פרנס ועד ד' ארצות. עי' מפתח. והשוה גם מרגליות. דובנא רבתי, 103.

3 השוה לעיל ע' 444, הע' 2.

אלפים זה' רק סך אלף ת"ק זה' ושאלנו אותו על זה, על מה זה נחסר סך רב כזה, והשיב שנפחת מחמת רדוקצייע, וטענו המנהיגים מי בקש זאת מידך שיקבל סך הנ"ל מאורדנצייע, הלא הופרש עודנה שנתיים קודם רדוקצייע בעת שלא הי' היוזק כלל ומה גם שבימים אשר קיבל הסך הי' הג' ברעסלר ב' צעניר, היה לו לסלק בעת ההיא להאדון הנ"ל או להניח בגראד ולא להחזיק תחת ידו עד אחר רדוקצייע שני'. וגם לפי טענת המנהיגים ידוע להם שקיבל מ' ירמי' מתנה כמה מאות זה' מגליל אורדנצייע עבור זה שקיבל מהם המעות. עוד טענו המנהיגים שקיבל מ' ירמי' שלש מאות זה' פ' אצל האדון פלאטשינסקי ממעות האדון הגדול מ' ששאצקי 1 עבור הוצאתו לקאסניטין, ובחלוקה גרשם פעם שנית שקיבל מ' ירמי' סך ת"ק זה' עבור הוצאת קאסניטין, מי הרשוהו להוציא סך מרובה על דבר זה ומי בקש זאת מידו. ולא הי' בירור תשובה לר' ירמי' ע"ז. בכך פסקנו על כל הטענות הנ"ל שישלם מ' ירמי' לפרעון סך עשרת אלפים הנ"ל סך אלף וחמש מאות זה' ויותן ג"כ למי שהופרש לו מהאדונים הגדולים סך עשרת אלפים או ינוכה לו מחובו שיש לו אצל מדינת וואלין וד"א. —

כל הנ"ל עשינו ע"פ ציווי האדונים הנ"ל וע"פ קו האמת והיושר הכ"ד הנבחר' משפט הרבנים המאור' הגדולים הנגידים המפורסמים היום יום ד' כ"א אייר תקכ"א פ"ק בראד.

נאום הק' חיים סג"ל לנדא²

ונאום הק' משה פנחס אב"ד דק"ק סווירטש

ונאום הק' צבי הירש בה"ה הרב המנוח מוהר"ר בערוש זלה"ה מבראד 3 — —

הפסק הזה נמצא בשנת תרי"מ ע"י ח. ז. מרגליות בביהכ"נ דק"ק דובנא, וממנו בא לידי הרכבי, שפרסמו בקובץ "קהלת", (מנחה לחותמי "המליץ"), פטרבורג תרמ"א, ע' 57-64. עפ"י העתקת הרכבי חזר ופרסם אותו גם מרגליות עצמו בספרו דובנא רבתי, ע' 97-103. כאן ניתן הפסק בהשמטת הקסעים שאין להם כל זיקה לוועד ארבע ארצות.

שנת תקכ"ז

תתמב. — — העתק מג"ע הנשלח מהרב וב"ד ק"ק הענטשין וז"ל: במותב תלתא ב"ד כחזא הוינא ואתא לקדמנא ה"ה האלוף המרומם הר"ר יצחק אייזק כ"ץ מפין יצ"ו, והעיד בת"ע ובעונש אליו"ע בזה"ל איך בין גוועזן בק"ק פילטץ בעת אסיפת רוזני דד"א האב איך שוין גיהערט איין גשריין מהמעשה שנחהוה בק"ק ליסא אודו' הגט וואש איינר האט גיגעבן לאשה ואח"ז האט ער גזאגט ער איז ניט דער בעל מאשה המגורשת רק מאן האט גיניט צום גט געבן. והבע"ד בעצמו איז גוועזן בק"ק פילטץ מיט דיא דברים הנ"ל. —

כשהיינו עוסקים בסתווא העבר לעיין בהאי דינא דאתתא מרת מרים בת מ' ליב אודות הגט שנתן לה יאקב ב"מ יהודא ליב מפין קודם פסח תקכ"ז לפ"ק. — — אז התעורר הרב הישיש מ' אברהם דיין בהרב מה' יאסקי ז"ל מקהלתינו שהי' לפני

1 השוה לעיל סעיף תת"ח.

2 בר' אברהם. מרבני בראד. אח"כ אב"ד בפאדקאמין. עי' דע"ק, 119; מפח"ט, ע' 115, סי' 2069; וורם, DZB, 47.

3 ברנשטיין. ממנהיגי קהל בראד וגליל רוסיא. אב"ד דחייטים בבראד. נפ' תקמ"ט. חתום גם בסעיף תשל"ח לעיל. עי' וורם, DZB, 38-39, ושלשלת היוחסין בסוף הספר; זכרונות ר' דוב מבוליוחוב, 90; גלבר, XIII, JfIG, 134.

נדיבי דד"א יצ"ו, שלח לידינו כתב עדים הנמצא באמתחתו, מה שמסר לידו העתק כ' יאקב שנירש פה את מרים הנ"ל בהיות הרב הנ"ל בוועד ק"ק פילטץ תוך אב תקכ"ז לפ"ק. ונאמר שם בזה"ל: לדעת לכל מאן דבעי למודעי שהיה ה' יאקב בה' מנחם מן מוכ"ד אביו ואמו מקהלתינו הי', ואשתו שהי' נשואה לו הי' מעיר קראטשין השייך לקהלתינו, וכעת פטר ה' יאקב הנ"ל את אשתו הנ"ל בגט פטורי' כדת ולפרסומי מלתא בעה"ח. הכ"ד אדמ"ו הגאון המפורסם החסיד מופת הדור אב"ד ור"מ דקהלתינו ק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו, היום יום ג' י"ט סיון תקכ"ז לפ"ק.

יחיאל מיכל החו' פה ק"ק פרעמסלא והגליל יצ"ו.

דברי אלה הדברים עתיקין אות באות מגוף הכתב ולראיי' בעה"ח היום יום א' ז' אב תקכ"ז לפ"ק בהתועדות הקודש פה ק"ק פילטץ יצ"ו.

נאו' הק' ירמי' ה"ח בק"ק חענטשין והגליל יצ"ו סו"ד דד"א יצ"ו.

הכתב הנ"ל הי' באמתחת היה מ' אברהם הנ"ל מאז ועד עתה מועתק מהרב מ' ירמי' הנ"ל ושאלנו הרב מהו' אברהם הנ"ל לדעת אם הוא מכיר חת"י המעתיק הרב מ' ירמי' הנ"ל והעיד הרב מ' אברהם הנ"ל: — בחדש מנחם בוועד פילטץ בא אצלי כ' יאקב הנ"ל שהייתי מכירו בטוב, הוא הוא אשר נתן פה גט למרים הנ"ל, והביא לי כתב עדים חת"י מהגאב"ד ק"ק פרעמסלא, ונבהלתי על המראה ועל המעשה שנעשה, ואמרתי לו שיניח גוף הכתב אצלי לשלחו לק"ק ליסא, ואמר שהוא נוסע מעצמו עם גוף כתב הנ"ל לבד לק"ק ליסא. ובכן הרב מהו' ירמיה סו"ד דד"א העתיק הכתב הנ"ל עם חת"י הגאב"ד מפרעמסלא בפני ולקחתי ההעתיק לידי. — וגם עד אחר העיד בפנינו ב"ד ח"מ שההעתיק הנ"ל הוא חת"י וחתומות של הרב מ' ירמי' הנ"ל סו"ד דד"א יצ"ו. —

אח"כ תוך אב תקכ"ז לפ"ק כתב לכאן הרב מו' אברהם פו"מ דד"א מקהלתינו מהתועדו' דק"ק פילטץ, שהאיש יאקב — הביא לק"ק פילטץ כתוב וחתום מהגאב"ד מ' מיכל מק"ק פרעמסלא. — "

ס' צלעות הבית לר' מאיר פוזנר (גדפס בשער מיוחד בסוף ספרו בית מאיר, פפדיא תקמ"ז), בטימן המסומן בטעות ס' (צ"ל ח'). במהדורה השניה של הספר, לעמבערג תקצ"ו, נשתבש פרט-השנה ולפעמים נדפס תקכ"ח ותקכ"ד במקום תקכ"ז.

תתמג. ועדת-הפירוק חזרה בכתב-מודעה מיום 21 במרץ 1767 (= כ' אדר ב' תקכ"ז) על הוראותיה וורישותיה, שניתנו בשעתן בכתב-מודעה מיום 22 באפריל 1766 (= י"ג אייר תקכ"ו), ואשר לא נתקיימו עד עתה. חובות היהודים גדלו, בגלל דיחוי סילוקן, כתוספת רבית וקנסות.

טופס אחד של כתב-המודעה — עלון-דפוס בן 4 דפים — שמור בבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, אוסף דברים שונים, מס' 568, והריני נותנו במילואו במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר. כתב-המודעה נזכר גם ע"י קורוון, *Wewnętrzne dzieje Polski za Stanisława Augusta*, כרך ד', ע' 151.

שנת תקל"ד

תתמד. בכתב-מודעה משנת 1774 (תקל"ד) דנה ועדת-הפירוק בחובות של הועדים אשר טרם סולקו.

קורוון, *Wewnętrzne dzieje Polski*, כרך ד', ע' 152.

שנת תקמ"ה

תתמה. בכתב-מודעה של ועדת-הפירוק מיום 30 באוגוסט 1785 (= כ"ד אלול תקמ"ה) חזרה ונידונה שאלת החובות של הועדים.

קורזון, כניל, כרך א', ע' 218, 223.

שנת תקמ"ו

תתמו. בכתב-מודעה מיום 17 בפברואר 1786 (= י"ט אדר א' תקמ"ו) הזמינה ועדת-הפירוק לוורשה את הקהלות והישובים, אם "ע"י עצמם" ואם ע"י באי-כוחם, עם מסמכים, להחזירות-הבירור לשם גמר סילוקם של חובות הועדים.

קורזון, כניל, ע' 223.

שנת תקנ"א

תתמו. בכתב-מודעה משנת 1791 (תקנ"א?) דנה ועדת-הפירוק בחובות של הועדים אשר טרם סולקו.

קורזון, כניל, כרך ד', ע' 152.

שנת תקנ"ב

תתמה. בשנת 1792 נדחה גמר סילוקם של חובות הועדים ליום 15 ביוני (= כ"ה סיון תקנ"ב).

קורזון, כניל, כרך א', ע' 223. -- נראה שגם במועד הזה טרם סולקו כל החובות של הקהלות והועדים שכן מתאוננת קהלת פלאצק, באגרת מיום ה' ב' מרחשון תק"ע לראשי הקהלה בפוזנא: " -- בפרט קהלתינו המשוקעת בחובות ישנים מימי קדם ומידי יום יום ישיגנו טערמינען. ע"א. אייזענבאך, די צענטראלע רעפרעזענטאנץ-ארגאנען פון די יידן אין ווארשעווער פירשטנטום (1815-1807), בתוך "בלעטער פאר געשיכטע", ספר ב', ע' 142. השוה כמו כן: ג. מ. גלבר, חומר לסטטיסטיקה של קהלות היהודים בפולין במהצית השניה של המאה הי"ח, Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden X (1914), ע' 25-30; י. פרעהליך, בעית חיסולם של חובות קהלת קאזמיר לאחר החלוקה השלישית של פולין ובתקופת הרספובליקה הקראקאית, Miesięcznik Żydowski, שנה ג' (1933), ע' 467-478.

מחוסרי-זמן

שנת שני"ב בקירוב

תתמט. "נדרשתי מאת שני בתי ישר' דהיינו אחינו אנשי שלומינו ובריתינו הלא המה יושבי ק"ק האציפלאץ וק"ק צילץ יצ"ו, אשר נדבה רוחם ונתרצו שני הצדדי' הנ"ל לילך אח' בית דינינו לדון בפנינו על דבר אשר בשכבר הימים שעברו היה בהם יד ה' ויצא גזירת הקיסר כתוב וחתום אשר אין להשיב, כדת הקיסריות, שכל היהודים היושבים בכל מדינות של עזי"א כולם גרש יגורשו. וכאשר נתקיים מחשבת הקמים עליה' ונתגרשו קהילות הרבה וישארו אך יושבי ק"ק צילץ לבדם ברוב השתדלותם והוצאות' הרבה, אשר פייסו האויבים ברצי כסף ודחו הענין מיום אל יום, עד שהעיר ה' את רוח ראשי ואלופי ק"ק פראג אשר ברוב השתדלותם בסלו את הגזירה הנ"ל מיושבי ק"ק צילץ. ונתרצו הקמים עליהם בסך שני אלפים זהו, אשר לסך זה נדבה לב המדינות לעזור ולסייע לאחיה' יושבי ק"ק צילץ, דהיינו ג' ארצות דמדינות פולין יצ"ו נדכו ליתן חמישית הב' אלפים זהו' הנ"ל, וכן נדכו מדינות סיהם וכן מדינת מעהרין ליתן כ"א מהמדינות חמישית הסך הנ"ל, ושני החומשים הנשארים הטילו על ק"ק צילץ בצירוף ק"ק האציפלאץ. ועתה בררו כ"א מהשני קהילות הנ"ל אנשים נאמני' לשולחיה' ובאו לפנינו לעי' בדינם אם יושבי ק"ק האציפלאץ חייבי' שישאו בעול ההוצאות שהוציאו יושבי ק"ק צילץ על ענין הגירוש כנ"ל. ובאם חייבים מן הדין בקשו מאחנו שנעריך אנחנו לפי ראות עינינו כמות הסך שיהיו חייבים ליתן להם לעזר ענין הנ"ל. — פסקנו שבני ק"ק האציפלאץ חייבי' ליתן לעזר הוצאות הגר[ו]ש הנ"ל לאחיה' יושבי ק"ק צילץ שני מאות זהו' חצי החומש שיחבו ג' ארצו' דמדינת פולין יצ"ו. וכאש' יחנו להם סך זה יהיו פטורין מהם מכל וכל ואינם צריכין לתת להם כלום לאותן הוצאות שכבר הוציאו ע"ו יושבי ק"ק צילץ על שדחו הענין כנ"ל. רק לסך הב' אלפים האחרונים יחנו חצי החומש כנ"ל. — נאם מאיר הצעיר וכו'."

שוית מהרים מלובלין, וינציאה שע"ס, סי' מ'. גזירת הגירוש מערי שלזיה נתקיימה בפקודת הקיסר רודולף השני מיום 26 במרץ 1582 (= ג' ניסן שמי"ב), ואילו גירוש היהודים מצילץ נמנע באופן מוחלט — לאחר השתדלות ממושכת — בפקודה הקיסר הנ"ל מיום 13 באפריל 1601 (= י"א ניסן שס"א). על השתדלות מחוץ לשלזיה לשם ביטול גזירת הגירוש מצילץ אנו שומעים בשנת שני"ב בהוראה מיום 9 בנובמבר 1591 (= כ"ב חשון שני"ב) שניתנה לקומיסרים שנשלחו לוודא הנסיכים מטעם הקיסר, וויל: „Juden zum Zülz auf unsern eigenthümlichen Herrschaften, und zwar nahe an der Mährisch und Polnischen Grenze gesessen, den Ständen zu melden, dass für sie nicht allein aus Stadt und Landschaft, sondern auch anderer ortten mehr ansehnliche Intercessionen bei uns für sie einkhomben. —" לפי זה נראה לי קרוב לודאי שהשתתפות ועד ד' ארצות בביטול הגזירה חלה בשנת שני"ב בקירוב. עי' מ. בראן, „Geschichte der Juden in Schlesien“, ע' 188-189; י. ראבין, „Die Juden in Zülz“, 1926, ע' 8-11, „Vom Rechtskampf der Juden in Schlesien“, ברסלא 1927 (בחוך הדו"ח של הסמינריון התיאולוגי היהודי לשנת 1926), ע' 5-17. השוה כמייכ הרכבי, חגיגה, ע' 30-31.

לפני שנת שנה

תתנ. "אודות השבועה יהיה כתקנות הארצות, דהיינו בעיר יכול להשביע בכל חצי שנה וחץ לעיר – שנה" ¹.

תתנא. "ואיכות וכמות הכתובה לבתולה ולאמנה יהיה כתקנת ג' ארצות" ².

תתנב. "הממונים זאלין קיין וויין ועצין, אם לא הגאון אב"ד ר"מ האבן דען וויין מתיר גיוועזין מיט ג' אלופי' שיבררו ראשים וטובים כתקנת הארצות".

תתנג. "בענין יין נסך. הרב עם ר"ט מידי שנה בשנה קודם הלעזין יבררו ג' אלופים אשר המה יהי' עם הרב, והרב בצירוף ג' אלופים הנ"ל יתקנו כפי תקנות ארצות והם יסדרו. וכאשר יסמכו תהי' הסמיכה גם בהסכמת האלוף הישיש כמהר"ר אברהם מייזל ³ יצ"ו, ויורו את הדרך אשר ילכו בה להיות היין כשר בכל דקדוקה, ויעיינו בכל עניני חשש יין נסך, ויחמירו בכל חומרות שבעולם כראוי לזמן הזה לגדור פרצות בבקעה. ועכ"פ יזהרו שלא להכניס היין ברחוב היהודים אם לא יכשירו אותו מקודם".

הסעי' תתנ"תתנ"ג לקוחים מתוך תקנות קראקא שנחתמו ביום ט"ו מנ"א שנה' והם קודמים אפוא לתאריך זה. הסעי' תתנ"תתנ"ב ניתנו כאן במקורם עפ"י העתקת בלבן, X, J1G, 336, 359; וסעיף תתנ"ג – החסר בהעתקתו, כיון שאבדו בינתיים כמה דפים (השוה בלבן, שם, ע' 306) – ניתן בנוסח העברי של ווטשטיין (דעמביצער?), אוצהיס, ד', ע' 595. גם הסעי' תת"ן ותתנ"ב נתפרסמו ע"י ווטשטיין, שם, ע' 590, 595, ושניהם וכן הסעיף תתנ"ג הועתקו ע"י הרכבי, חגי"ש, ע' 26, 28. באותו סנקס נזכרות תקנות ארצות משנות שמיא, שמ"ג ושנ"ד; השוה לעיל סעי' א"ז, ט"ז"ח.

תתנד. "בהיותי בשכבר ביוםא דשוקא שעבר יצא הכרוז קול הקורא בחיל בהסכמת חכמי דורינו שלא יתעסקו שום משא ומתן בסתם יינם, ועל פי הדברים האלה שלחתי פיתקא דהזמנתא ליושבי ק"ק רימונא"ב, שהיא אחת מהקהלות השייכים לאגפינו, שיבאו לכאן ק"ק קראקא, להזהיר אותם על ככה. והנה באו אלי עקרי ק"ק הנ"ל והציעו דבריהם בפנינו באמרם שא"א להם להסתלק מזה. – – – וכבר עלה ג"כ בדעת הקדמוני, הלא המה רבנן קשישי שהיו מנהיגי קהלה זו שהיתה ג"כ ק"ק רימונא"ב תחת יד בית דינם למחות בידם משא ומתן זה, – – – וכאשר שמעו הצעת דבריהם הניחו להם, כי המה ראו בעוז שכלם שהיא גזירה שאין הציבור יכולים לעמו' בה".

שו"ת מהר"ם מלובלין, ויניציאה שע"ט, סי' נ'. נראה שהכרוז הוכרוז באותה התועדות שבה תוקנה התקנה הנזכרת בסעיף תתנ"ג והשוה גם הרכבי, חגי"ש, ע' 28-29.

לפני שנת שס"ג

תתנה. "מלאכי אלהים עולים, במעלות קוד' הלולים – – – ה"ה נ"י האב"ד מהר"ר יוסף ⁴ גר"ו והמופלג בחכמה ויראה ר"ג מהר"ר פלק כהן ⁵ גר"ו. – – – כתבי מכ"ת הגיעני על דבר הגט הניתן

1 הנידון בשבועת הבורח הנשבע שבאמת אין לו כלום במה לפרוע את חובותיו. על טיבה של שבועה זו עיין פ. דיקשטיין. "המשפט העברי", מוסקבה תרע"ח, ע' 58-59, והשוה כמו"כ סעיף קל"ה לעיל.

2 אף כאן הנידון בבורח. והשוה דיקשטיין, שם, 70-71, ולהלן סעיף ק"ב.

3 נפ' בקראקא בש' ש"ס. עי' לוח"ו, 56.

4 הוא ר' יוסף קאזי, באותו זמן אב"ד בלבוב. השוה מפתח. 5 חסמ"ע, השוה מפתח.

בעיר וויניצ"א. — ומוזה נלמוד ג"כ לג"ד שאת"ל שיש לצד' צדדין להקל, משום קול ולעז אין לנו להקל. כאשר שמעתי בירי' יערסלב שעבר מאנשים נאמנים מק"ק געמריב שמבואר הדבר בעיניהם. — דברי הק' בנימין אהרן בר אברהם ז"ל סלניק".

שו"ת משאת בנימין, קראקא שצ"ג, סי' כ"ב. תאריך התשובה חסר, אולם שתי התשובות שלאחריה הן מיום ד' פרשת מטות-מסעי שס"ג ומכיון שהתשובות לא סודרו בספר זה לפי הענינים וגראה הדבר שסודרו לפי זמן כתיבתן — אם נדון לפי התשובות המעטות בעלות התאריכים — הרי קרוב לודאי שיש להקדים את ביקורו של ר' בנימין סלניק ביריד (ועד ז') ירוסלב לפני שנת שס"ג.

לפני שנת שס"ד

תתנו. "אדברה שלום ואספרה נא כמו דברי הסכמת הראשים ומנהיגים היושבים ראשונה על כסא אמת ומשפט שלום, הם ראשים וטובים ומנהיגים של שלש ארצות ישיבות קהילות במקלות ברכו ה' והם פולין וליטא ורוסיה יצ"ו, גם את זה לעומת זה דברי ראשים ומנהיגי העיר רבתי עם רבתי בדעות ק"ק פראג. — לבקשת המחבר גדרו והקיפו חומה חומת ברזל שלא ישבר, ומנעל נחש"ת שלא יפתח, נכתב בספר ע"י סופר דמתא. וז"ל: הסכמנו על דבר שחיות ובדיקות שחיבר האלוף מהר"ר משה בן האלוף הר"ר מרדכי ברונשוויג¹ שלא ידפיסו שום אדם אחר בעונש נח"ש עד כלות עשרה שנים מיום גמירא דפוס שלו ובפקודת הפ"ה נתתי העתקה הלזה למהר"ר משה יצ"ו הנ"ל. יוסף יקותיאל נקרא קויפמן בן כהר"ר יודא ז"ל ספרא דמתא² ובנימין שמואל סופר דק"ק לובלין המעתיק".³

תקוני זבח על דיני שחיטה ובדיקה מאת ר' משה בר' מרדכי ברונשוויג, פראג שס"ד. המהדורה הראשונה לא היתה לעיני וההסכמה ניתנה כאן עפ"י הרכבי, חגי"ש, ע' 33-34, והושלמה בשיעור-מה עפ"י תקוני זבח, הוצ' פיעטרקוב תר"מ. (בהעתקת פיעטרקוב חסרות החתימות וכן מצויים בה שנויי נוסח).

לפני שנת שס"ה

תתנו. "אפרין נמטייה אל האלוף המרומם הזה כמהר"ר יוסף גר"ו מקרעמניץ אשר און וחקר ותקן כאור יפה אף נעים על הסמ"ג⁴. — ושח לנו שבא להדפיס חבור זה בהסכמת הגאונים וראשי ישיבות של מדינות פולניא ושל וואלין, כאשר הם באמונה אתו חתומים באגרת שלומים אשר הראה לנו, שהם אלו: הגאון המופלא כמהר"ר מרדכי יפה בר אברהם ז"ל⁵, מהר"ר יהודא בר הר"ר חנוך⁶, מהר"ר דוד בן מהר"ר יעקב⁷, מהר"ר שמואל אליעזר בן מהר"ר יהודא הלוי⁸, מהר"ר יודא לוי בן מהר"ר יצחק לוי, מהר"ר יעקב בן לא"א יוסף, מהר"ר דוד בן מהר"ר חיים דלאקרוס".

- 1 שו"ב בקראקא. נפ' שם ה' אב ש"ע. ע' עליו בפרטות ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמיו בפולין, ע' 40-41.
- 2 מפראג. השה מפח"ס, ע' 97; האק"קויפמאנן, משפחות ק"ק פראג, 100, 234.
- 3 בר' אברהם. השה מפתח.
- 4 ספר מצוות גדול לר' משה מקוצי. 5 בעל ה"לבושים". השה מפתח.
- 6 אב"ד ור"מ דק"ק לאדמיר. ע' כיו"ס, ח"א, דף מ"ט; אוצר הספרות, ד', 236; מפח"ס, ע' 103, ט' 1914.
- 7 שעברשין. השה סעי' מ"ב, קע"ח. 8 מהרש"א. השה מפתח.

מתוך הקדמת המדפיס לס' ביאור על ספר מצות גדול מאת ר' יוסף בהקדוש ר' משה מקרעמניץ. ויניציאה שס"ה. נראה שהכוונה להסכמה של רבני ד"א וכמה סמוכין לדבר: (א) הגאונים וראשי ישיבות' הוא כינוי מצוי באותה תקופה לרבני ד"א (השוה לדוגמה סעי' ע"ח, פ"ו, ק"ד, ק"ה); (ב) הלשון 'אגרת שלומים' יש בו כדי לרמוז שההסכמה ניתנה במשותף, בהתועדות (בניגוד לנוסח 'הסכימו' – איש איש על דגלוי' הנמצא, דרך משל, בהקדמת המדפיס לס' עומק הלכה, קראקא שניח); (ג) אחדים מן החתומים – חתומים גם על הסכמות וכתבים אחרים של הועד. מאחר שהספר נדפס בשנת שס"ה יש לשער שההסכמה ניתנה שנה-שנתיים לפני כן, ואמנם בשנת שס"ג נתאספו רבני ד"א בירוסלב 'לפקח על עסקי הדפסת הספרי' החדשים' ואף הסכימו להדפסת הס' קצור אברבנאל (לעיל סעיף מ"ב). הצירוף 'מדינות פולניא ושל וואלין' אין בו כדי לפגום השערה זו, שכן אנו מוצאים אותו צירוף גם בהסכמה שאין להטיל ספק בשייכותה לוועד (לעיל סעיף תנ"א).

שנת שס"ו-שס"ט

תתנה. "בבוא אנשי קהלתנו שהיו משולחים לאסיפת ארבע ארצות שלחו אחרי וצוו לי לכתוב לזכרון בפנקס הקהלה מה שעלה במוסכם אצל אסיפה הנ"ל אז דיא מתנה, וואש די מנהיגי ד' ארצות הובין צו גואנט להמלך יר"ה¹ צו געבן בשביל כלל היהודים במדינת פולין וואש הייטש שפילקאווי², זאל תמיד געעבן ווערין מקהל קראקא, וויא ראשי הקהל צו שטייט, און זאל מקומת ארבע ארצות בתשואת חן לקומת הקהל קראקא בצאלט ווערין. באשר המחנה הלז הי' בריצוי ולטובת כלל היהודים הדרים במדינת פולין קטן וגדול ופאדאליא ואוקריינא. כה יהיה ובל ישונה וכה עשיתי וכתבתי לזכרון למשמרת".

בלבן, Jjlg XI (1916), 112; מתוך פנקס קראקא. לפני כן נתפרסמה הרשימה בתרגום עברי ע"י דעמביצער ווטשטיין ב'אוצר הספרות', ד', 196, 602, ולפיהם ע"י הרכבי, חגי"ש, 34. בניגוד לדעמביצער (והכרוכים אחריו) שייחס את הרשימה ל'יום ב' פ' כי תצא 3 שס"ו לפ"ק, טוען בלבן, שתאריך זה אינו אלא זמן סיומו של הפנקס ואילו הרשימה שלפנינו היא מאוחרת, כתובה בכתב-יד אחר וביאורתוגרפיה מודרנית למדי^[ז]. בלבן חוזר על דברים אלו גם ב-HZK, I, 375 ו-565. על סמך עדותו של בלבן אין להקדים את הרשימה לאלול שס"ו. לעומת זאת ברור שאין לאחר את הרשימה לשנת שס"ט, שכן היה טעם להחלטת הועד כל עוד נמצא בית המלך בקראקא, ובשנת שס"ט עברה בירת-פולין, כידוע, לוורשה.

לפני שנת שע"ב

תתנט. "אבן הראשה' חבור' הקדושה, הוגי דת מורשה, הלא המה אלופי וחכמי בני ישיבת דק"ק ווירמייש"א, – – – ובראשם – – – מחותני הגאון מהר"ר יששכר יצ"ו. – – – עמד אחד שאינו מבצלי הוראה ואינו בן גילי כלל, נקרא בשמו ר' יוסף אשכנזי⁴, וזדון לבו השיאו לסתור דברי. – – – הוספתי עתה ידי שנית והעתקתי תשובתי הראשונה והצעתי לפני חכמי דורינו והסכימו לכל דברי כל זקני גדולי המורים הגאונים הגדולים שבכל מדינ' פולין וליט"א ורוסי"א, הלא המה הגאון הגדול מהר"ר מרדכי יפה יצ"ו אב"ד דק"ק פוזנא, והגאון המופלא מהר"ר משה אב"ד דגליל קראק"א⁵, והגאון הנופלא בחור' ורסידות מהר"ר

1 זיגמנד השלישי (מלך 1587–1632).

2 Szpilkowe. הינו דמי מחט. תחילתו של המס כמנחה מטעם כלל יהודי פולין. השוה בלבן, HZK, II, 192–193; Głos Gminy Żydowskiej, II (1938), 205; Jjlg XI, 112 (הערה).

3 ט' אלול. 4 אב"ד דק"ק מיץ. נפ' שפ"ה. ע"י עיה"צ, הע' 35.

5 בר' יהודה כץ. השוה לעיל סעיף ע"ו.

ליב אב"ד דק"ק בריס"ק וכל מדינת ליטא¹, והגאון מהר"ר יוסף אב"ד דלבווב וכל מדינת פאדלי"א², ומי רואה אלו יצאו ולא יצא, כי אחריהם נמשכים כל יתר ראשי ישיבות של כל ארצינו ואין צורך להבי' כולם על החתום. — וכבר עלה על דעתי לגלות קלונו ברבים ולהרים המצנפת והעטר' מראשו פה בב"ה הגדול דק"ק לובלי"ן בהתאס' קיבוץ גדול מראשי ישיבות ומנהיגי כל הארצות ביומא דשוקא, אך חזרתי ממחשבתי מלעשות זאת בפרסו' גדול כזה. —

הטרוד מאיר בן מהר"ר גדליה ז"ל ה"ה חתן המלך הגאון וכו'".

שו"ת מהר"ם מלובלין, ויניציאה שע"ט, סי' פ"ח. הרכבי, חגי"ש, ע' 39, מייחס תשובה זו לשנת שס"ח בערך, ללא כל נמוקים, ואילו דעמביצער, כירפ, ח"א, דף כ', סבור ש"כל המעיין באותה תשובה במהר"ם מלובלין שם יראה ויבחן מתוכה, כי התשובה היא נכתבה בק"ק לובלין בזמן שהי' מהר"ם מלובלין כבר אב"ד ומארי דאתרא שם וזה היה בע"כ אחרי שנת שע"ג, דמקודם לכן עד שנת שע"ג הי' עדיין אב"ד ורי"מ בק"ק לבוב כמבואר בחשובתו שם סי' קכ"ח. ברם, שנים מן הגאונים המגויים כבר לא היו בחיים בשנת שע"ג: ר' מרדכי יפה נפ' בג' ואדר שע"ב (פרלס, GJP, 47) ור' יוסף קאזי — לפני כ"ג טבת שע"ב (אג"ש, ע' 203, סי' תק"ח), ומן הדין אפוא להקדים את התשובה על כל פנים לחודש טבת שע"ב.

לפני שנת שע"ב

תתס. "סבא דסבין, מריה דרזין הגאון — מוהר"ר מרדכי יפה יצ"ו. — הגיע לידינו פה ק"ק לובלי"ן ביומ' דשוקא עדות אשה שהוגב' בקאשטנדינ"א רבנא ונתקיים פה מה שהיה אפשר לקיים. — ומאחר שהוגד לנו שהאשה העגונה היא יושבת כעת הזאת בק"ק פוזנא, תחת בית דינך היפה, — שלחנו העדות ליד כ"ח. — נאם מאיר כו'".

שו"ת מהר"ם מלובלין, ויניציאה שע"ט, סי' נ"ז. הרכבי, חגי"ש, ע' 34, ייחס את התשובה לשנת שס"ה בערך, היות והתשובה סי' נ"א שלפניה היא משנת שס"ג והתשובה סימן ע"ז שלאחריה היא משנת שס"ז וזאת התשובה היא באמצע, אולם לא נתן את דעתו על כך שהתשובות אינן סדורות לפי כתיבתן. סימן מ"ח למשל הוא משנת שניא ואילו ליט — משנת שיס, ולאחר סי' נ"א הנ"ל משנת שע"ג באה תשובה סי' נ"ד מימי היות מהר"ם מלובלין, היינו מלאחר שנת שע"ג. מתוך התשובה ברור שנכתבה בעת שר' מרדכי יפה שימש ברבנות בפוזנא, היינו משנת שנים עד אדר ב' שע"ב.

לפני שנת שע"ד

תתסא. ויבא אלינו אחד מן החכמים אשר יבקשו תורה מפיהו, נודע בשערים פעלו לשם ותהלה, כבוד מוהר"ר יעקב בן הגאון והישיש, שהיה מופלג בחסידות ובתורה, מוהר"ר אברהם שעפסיל שג"ל זצ"ל, ובירו רצפה רצופה צרופה כל אמרות אלוה, לקוחה במלקחים מעל מזבח ה', הלא הוא זה החיבור הנקרא יש נוחלין, אשר הנחיל הגאון הנ"ל לאוהבי יש עולמות. ואחריו קם בנו החכם הנ"ל והוסיף משלו כמה וכמה עניינים פסקים ודינים ודברי מוסר והשכל. ואנו היודעי' שאין בדבריו נפתל, כי קרינו אותם ומצאנו כולם צדיקים וישרים. הן כל הדינים שבו

1 ר' יהודה לייב בר' עובדיה איילנבורג, השוה מפתח.

2 ר' יוסף קאזי, השוה מפתח. — עד סיפוחה לתרכיה היתה פודוליה כלולה בגליל לבוב. השוה בלבן,

Z zagadnień ustrojowych żydostwa polskiego, ע' 4-3.

כמסיני למשה מסורים, הן שאר כל דבר דברי מוסר והשכל והתעוררת, והתקנות שהמציא מנופת צופים מתוקים וזכים וברורים, הלבבות מתעוררי' והמחשבות מטהרים, זכו וזיכו את הרבים זכות הרבים תלוי בהן. ע"כ הננו נותני' לו ברית' שלום ורשות להדפיס הספר הנ"ל עם הגהותיו ואשרי חלקם של המסייעים לדבר מצוה כזו אשר בה יזכו רבים, כי ראוי לכל אדם שיהא ספר זה מצוי בידו ובודאי לא יהא נכשל עוד במה שהיה נכשל בו מעודו, ויעשה הכל לש"ש בכל לבבו ובכל מאודו. הלא זה דברינו בכבוד אכסניא של תורה [—].

נאם שלמה אפרים בן מוהר"ר אהרן זצ"ל איש לונטשיץ ה"ה אב"ד ור"מ מק"ק פראג
נאם משולם המכונה פייבש בן לא"א ישראל שמואל זלה"ה ה"ה אב"ד ור"מ מק"ק קראקא
יהושע בן כמוהר"ר אלכסנדר זצ"ל מגזע כהונה פלק כהן יכונה ה"ה אב"ד ור"מ דק"ק לבוב
נאם שמואל אליעזר בן מהר"ר יודא הלוי זלה"ה ה"ה אב"ד ור"מ דק"ק לובלין
נאם שמעון וואלף בן מוהר"ר דוד טעבלה זצ"ל אויערבך ה"ה אב"ד ור"מ דק"ק פרעמסלא
נאם הקטן יואל בן לא"א כמוהר"ר שמואל זלה"ה ה"ה אב"ד ור"מ דק"ק בעלזא
נאם יוסף בן מוהר"ר מתתיה זצ"ל דלאקרוט ה"ה אב"ד ור"מ דק"ק שעברשין

ס' יש גוחלין מאת ר' אברהם בר' שבתי הלוי הורוויץ, פראג שע"ז. כל החתומים כאן חתומים גם על הסכמות וכתבים אחרים של ועד ד' ארצות (השוה מפתח) ונראה שלפנינו הסכמה של רבני הועד. תאריך ההסכמה נשמט או הושמט משום מה ואין לקבעו בבירור, אך ברי שיש להקדימה לייט ניסן שע"ד, שכן בתאריך זה נפ' אחד החתומים — ר' יהושע פלק (אניש, 82). המלים המציינות את מקום רבנותם של החתומים נוספו בלי ספק ע"י זולתם.

לפני שנת שע"ו

תתסב. "פה ק"ק לובלין ביריד" (ועד?) נוכח ר' "יודא ליווא איילינבורג הג"ר בק"ק בריסק".

על סמך הסכמתו לס' באר מים חיים מאת ר' יעקב שפירא, קראקא שע"ו. ר' יודא השתתף גם בהתועדויות לובלין ש"ן ושס"ו. ע"י לעיל סעי' ע"ו, קע"ח. והשוה גם סעיף תתנ"ט.

לפני שנת שע"ח

תתסג. "לא מזמן — עשו היהודים בינם לבין עצמם תקנה כללית והסכמה משותפת לבל יסחר יהודי עם נוצרים לתועלתם ולבל יסרסר להם שום סחורה אם ישאלוהו, ולבל יוביל סוחר אל סוחרים ובעלי-מלאכה נוצרים, כי אם ליהודים בלבד. ועל העובר על התקנה ועל ההסכמה הזאת הטילו חרמות גדולים, קללות וענשים".

Zwierciadło Korony Polskiej, urazy ciężkie y utrapienie wielkie, :Sebastian Miczynski ktore ponosi od zydow wyrazajace synom koronnym na seym walny w roku pańskim 1618, קראקא 1618, ע' 56. אני מצטט לפי המהדורה השניה; המהדורה הראשונה יצאה אף היא באותה שנה, לקראת מושב הסיים הפולני שנתקיים בחורש פברואר. נראה הדבר שהתקנה היא של הועד, עכ"פ ידועה לנו תקנה דומה של הועד משנת תלי"א. השוה לעיל סעיף רצ"ז, וכן גם שיפר, Dzieje handlu żydowskiego, 146. על סיבו של הספר האנטישמי הזה ומחברו עיי' ברטושביץ,

237. — הקטע במקורו הפולני ניתן להלן במדור התעודות הלועזיות, סי' 84.
Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w., ע' 110-73; בלבן, HŻK, I, 176-173.

לאחר שנת ש"ץ

תתסד. "ע"ד החיוב שחייבים ק"ק אשכנזים להרב החסיד האב"ד כמו"ה ישעי' אשכנזי 1 זללה"ה סך אלף ומאתים גרושות לפרוע בחודש [— —] שנת הש"ץ, ופרנסי הק"ק אחרו זמן הפרעון עד היום ועד בכלל בטענת תפיסת הרב הנ"ל 2 בזמן הצר הצורך פארוך שריי 3, ושמעתי שסדרו טענותיהם לאשלי רברבי — הם הרבנים המצוינים העומדים על כסא ההוראה בג' ארצות שמהם תצא תורה לכל הארצות. וגם אחי ורעי החכמים השלמים האפוסטרופסים שבצפת תוב"ב ודאי שגם המה בחכמתם סדרו תשובות נצחיות כדת וכהלכה נגד טענות פרנסי הק"ק. — אכן אני הצעיר זעירא דמ"ח א' מהאפוסטרופסים שמינה הרב זללה"ה לא זכיתי לחוות דעי בימים ההם, כי הייתי נע ונד ממשא מלך ושרים, לכן גזורתי אחור ועתה שוכני האל לחזור על בני ביתי חברון תוב"ב, אמרתי אענה גם אני חלקי, אע"ג שקדמוני רבנן — ובדאי הפכו בזכות היתומה בת הרב זללה"ה כדת מה לעשות. — זאת נתתי אל לבי להפך בזכות היתומה בת הרב זללה"ה. ועל עיני העדה שבג' ארצות לבחור בטוב ולמאוס ברע ולהוציא דין יתומת הרב הנז' לאורה. —"

הקטע לקוח מתוך שו"ת ר' אלעזר ברי' יצחק ארחא, כ"י מיכאל 219 באוכספורד, דף 19, והוא ניתן כאן כפי שנדפס בתולדות חכמי ירושלים מאת פרומקין-ריבלין, ח"ב, ע' 19-22, והוגה על ידי עפ"י גוף ההעתקה של פרומקין בכתב ידו הגמצא ביד ר' מיכל רבינוביץ והוא, שהעירני על קטע זה, סבור שהמדובר בג' ארצות שבפולין, ולא בג' ארצות שבא"י (ירושלים, צפת, חברון או טבריה), ואין זה מן הנמנעות. על ר' אלעזר ארחא בעל התשובה הזאת השוה גם פרומקין-ריבלין, שם, ח"ב, ע' 17, 30, 33, 58; חרבות ירושלים, הוצ' ריבלין, 28; מעגל טוב לר' חייזר אזולאי, 92; קורא הדורות לר' דוד אשכנזי, וינציאה תקי, דף מ"ט.

לפני שנת שצ"ב

תתסה. " — וכן אודות משא ומתן של המוכסנים יעמוד בחזקתו ובגבורתו כתוקף פנקס אלופי ראשי מנהיגי ג' ארצות יצ"ו."

לוי, NM, חוב' א', ע' 6, סי' י"א; מתוך תקנות הכשרים בפוזנא מחוה"מ פסח שצ"ב, פנקס הכשרים דף כ"ד ע"ב. לוי, שם, הע' 7, סבור שהכוונה לתקנת ועד ד' ארצות משנת שמי' בענין שכירת מכסים (לעיל סעיף א'), ואין הדבר כן. התקנה שלפנינו נשנית בשינוי לשון וביתר בירור גם בתקנות הכשרים מחוה"מ פסח שצ"ד וז"ל: "כבר יסוד מוסד מתיקון אלופי ראשי מנהיגי ארצות יצ"ו שאין רשות ביד המוכסן להתעסק באיזה משא ומתן, לכן כל מי שיש לו איזה צד בגיעה בהמכס, אל יתעסק בעסק סחורה רק בעסק המכס" (שם, ע' 7, סי' י"ג). אותה תקנה חוזרת ונשנית

1 השל"ה. 2 ר' ישעיה הלוי הורוויץ ועוד י"ד אנשים עמו נאסרו בעשרה באלול שט"ו ופדיונם עלה בכסף רב. ע' על פרטי המאורע חרבות ירושלים, הוצ' ריבלין, ע' 20 ואילך.

3 מחמד אבן-פרוך, פחה ירושלים. על סבלות היהודים בימי שלטונו עיין חרבות ירושלים תנ"ל, וכן ד. ילין, ירושלים היהודית לפני שלש מאות שנה, "ירושלים מוקדש לזכר לונץ", ירושלים תרפ"ח, ע' ס"ז-צ"א. והשוה גם ויגריב, "סיני", כרך ב', ע' רס"ט-רע"ד.

4 לפי פעמים, עטרת הלויים, וורשה תרס"ב, ע' 73, 80, שם הבת שיינדל.

גם בחקנות הכשרים משנות שצ"ה, ת"ב ות"ה. ע"י NM, שם, ס"י ס"ו, כ', כ"ה, והשוה גם ברגר, Zur Handelsgeschichte der Juden in Polen im 17. Jahrhundert, ע"י 13. השוה כמו כן סעי' קס"ו, קצ"ב לעיל.

לפני שנת שצ"ג

תתסו. "כבר נתקנה מתקון אלופי ראשי ארצו' שלא ליקח ספרים משום בני אדם וכן היום הזה בראותינו גודל התועלת היוצא מתקנה זו לכן החזקנו להיות' כיתד בל ימוט ואל יהיה נושא פנים בדבר הזה, ולא ליקח משום בני אדם בעולם יהיה מי שיהיה. ולמען יהיה לחוק ולא יעבור נרשם לפנקס. היום זה יום א' ג' מנחם שצ"ג."

לוי, NM, חוב' ב', ע' 16, ס"י כ'; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קמ"ה [קמ"ח] ע"ב. על סיבה של תקנה זו ע"י היילפרין, קרית ספר, שנה ט', ע' 375.

שנת שצ"ו-שצ"ז

תתסז. "האומנין שלשתן אלו כמר יאקב סמריט וכמר יאקב וכמר ברוך נשבעו בפני קהל ועדה יצ"ו בנק"ח שלא יקיוו דם לערלים, הן בביתם הן חוץ לביתם, בשום אופן וענין בעולם, רק יהיו זהירין וזריזין לשמור לעשות כמשמעו' תקון ד"א יצ"ו. היה זה היום יום א' ער"ח תמוז וישוע"ה לפ"ק. נכתב לזכרון בספר וכן נשבעו בנק"ח כנ"ל על קעפ ועצין. יום הנ"ל."

לוי, NM, חוב' ב', ע' 18, ס"י כ"ה; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קס"ה [קס"ט] ע"א. הידיעה נזכרה גם ע"י פרלס, MGWJ, 1867, 340. לבקשת האומנים נתבטל אח"כ, בכ"ד אייר ת"ג, האיסור בחלקו והותר להם לספל בנוצרים אם הוזמנו על ידם לביתם. ע"י לוי, שם, הע' 8. על מצב האומנים בפוזנא השוה גם י. לנדסברגר, JLG, X, 363. — נראה שיש קשר בין תקון זה של ד"א לבין עלילת הדם בלובלין על האומן מרדכי בן מאיר מפוזנא, תמוז-אב שצ"ו. על פרטי העלילה עיין בלבן, Festschrift-Dubnow, ע' 110-103, והשוה גם סעיף קצ"ב לעיל.

לאחר שנת שצ"ו

תתסח. "ראשית הדברים ידועה לכל. שני אחים היו דרים בעיר מינדין ושם אחד זוסמן גנש ע"ה. וזוסמן גנש היה משופע — כמו עשרת אלפים בכל מכל כל. ונפטר בשם טוב שנת שצ"ו. — בין כך נתעורר התביעה מהבנים של מוהר"ר משה מהם 1 וז"ל אונ' תביע גיהט על שני האחים זוסמן וזלמן גנש. — דא גון דיא יורשים ובנים של מוהר"ם מהם גיזעהן האבין דש זוסמן גנש נפטר איז גיווארין, אך אשת זלמן גנש נפטרה, אך האט זיך איין גרוישר קטט בין מוהר"ר מאיר וואלך אונ' זלמן גנש אן גיהאבן. — בין כך וכך עולה הלהב ואש גדול מתלקחת בין זלמן גנש ור"מ וואלך אונ' מעובון זוסמן גנש ע"ה דא צו גינומין — איין משכן פון דיא פלויטן האט זוסמאן גנש ח' מאות ר"ט אך גיהאט אונ' אלש ר"מ וואליך — אך זא ווייט זלמן גנש רודף גיוועזין דש ער עוקר דירתו ממינדן האט מוזין זיין ותקע אהלו בהילדסום. — וכאשר ישבו שם בהילדסום אונ' ואר מייגיס זיין היויקות ווידר בדיי מוציא צו זיין, אך ויל כתבי חרמות מחכמי פוילין שלש ארצות

קומין אויף ר"מ וואלך, דז ער זאל שטיין לד"י, עד לבסוף ער ר"מ כופה גיוועזין דש ער האט דוקא בק"ו 1 ציית זיין מוזן מעצמו, אביר הדבר נשאר מעל אונ' זלמן גנש כמעט נשאר קרח מכאן ומכאן. — —

מתוך רשימותיו של ר' פייבוש בר' שניאור גנש ממינדין — כתיי אוקספורד 9087 — שנתפרסמו ע"י דוד קויפמן בסוף הס' זכרונות מרת גליקל האמיל, פפרימ 1896, ע' 334-336. ממהלך התיאור נראה שהמחלוקת, שהניעה את ועד ד' ארצות לשלוח כתבי חרמות למינדין, פרצה זמן לא רב לאחר פטירתו של ר' זוסמן (שצ"ו). בעל הרשימות נפ' במינדין בשנת תמ"ב (ZGJD, I, 1887, 197).

לפני שנת שצ"ח

תתסט. "האלופים זקני עם עדה הקדושה יצ"ו נשאו ונתנו בתקנה ארבע ארצות (ע"ין בפנקס ארצות דף ע' ע"ט) יצ"ו בענין הבורחים שמחוייבי' שאר הב"ח להחזיר מה שקבלו בחוך שלשים, ולא נתפרש מאימתי יהיו מתחילין השלשים. בכך אחר העיון והמשא ומתן ביניה' יצא הדבר מיום שבאו הבעלי חובות לקבול על איזה ב"ח לפני הקהל, מיום ההוא חל עליו שם בורח ומחוייבי' להחזיר שלשים יום קודם לכן. וכדי להוציא נפשינו מפלוגתא אמר[נ]ן להעלות לפנקס הקהל יצ"ו להעמיד ימים רבים לפני הקהל דב"ח ד"ק. יום א' ער"ח² אדר שצ"ח לפ"ק".

לוי, NM, חוב' ב', ע' 19, סי' כ"ו; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף ק"ה ע"א. תקנה קודמת השה סעיף ק"יח לעיל.

שנת שצ"ח בקירוב

תתע. "אוד' בקשת עניי חברון תוב"ב עלה ונגמר: תמיד כשיעשו נדבה לעניי א"י יכריז השמש שהנדבה יהי' ג"כ לעניי חברון תוב"ב, למען שכל אחד ואחד יוסיף מנדבת לבו. וכפי שיעשו מנהיגי פולין מעמד החלוקי' בין עניי א"י ובין עניי חברון, נצא גם אנחנו בעקבותיהם. — נעשה ונגמר יום א' ט"ב אלול שצ"ח[ו] ל' 3".

פנקס מדינת ליטא, סעיף שמיח"שמיט, ועייש גם ע' 338. השה גם לעיל סעיף קע"ב.

לפני שנת שצ"ט

תתעא. "ראובן הלזה לשמעון בשטר מחתימת ידו, כאשר נוהגין האידנא מה שקורין ממרמ"י, והיינו שהלזה חותם חתימ' ידו באמצע המגלה וכות' מעבר לדף ג"כ באמצע דמגילת' מכוון נגד החתימ' בזה הלשון: משמעות שטר חוב זה על החתום מעבר לדף מסך מאה זהובים זמן פירעון לר"ח ניסן שצ"ט ל'. ויש לשטר חתימת ידו זה כל תוקף שטרות שבעולם, רק שאין לו דין שטר גמור לטרוף ממשעבדי אבל מבני חורין גבי, ואפילו מיורשים, ואינו יכול לטעון פרעתי אם יכולים לקיים חתימת יד הלזה החתום בשטר זה. ויכול אדם ליתן לחבירו שטר זה אפילו

1 קור וירשט (Kurfürst). 2 בש' שצ"ח חל ער"ח אדר בשבת ונראה שצ"ל: א' דר"ח או א' דר"ח. 3 אצל דובנוב רשום טרס-השנה, עפ"י הנוסחאות שהיו לענינו, שצ"ד או שצ"ו, בכל זאת הבחין בטעות-סופר שנפלה כאן ותיקן: שצ"ו. ואמנם בהעתקה כתב-יד של פנקס המדינה מעשה ידי ר' אליעזר ליפמן רבינוביץ מצינאט (שנעשתה מהעתקת מיר של נוסח הוראדנא; ההעתקה שהיתה לעיני שמורה לפי שעה ברשותו של יחיד) כתוב בפירוש: שצ"ו.

בלא כתיבה ומסירה ואפילו בלא כח והרשאה וכל המוציא גובה בו. והכל ממנהג התגרים שקבעו מנהג זה עיקר משום תקנת השוק על פי מנהיגי ארצות וגאוני עולם. —

שו"ה צמח צדק מאת ר' מנחם מנדל בר' אברהם קראכמאל¹, אמ"ד תל"ה, סי' י'. ועיין גם סי' ט"ו: — ויש לשטר זה כל תוקף וכל הנאמנו לגבות מהלו' — ונהגו בזה התגרים והסכימו עמהם חכמי הארצות מפני שיש בזה תקנות השוק. — "השוה גם לעיל ע' 46. על טיבו של השטר הזה השוה גם בלוח, Der Mamran, der jüdisch-polnische Wechselbrief, בתוך Festschrift-Berliner, ברלין 1903, ע' 50-64, וכן גם ברגר, Zur Handelsgeschichte, ע' 45-46 (נספח).

לפני שנת ת'

תתעב. "תקנות מלבושים מהבוררים שבעה אנשים יעמדו בתקפם ועליהם להוסיף כפי חומרות תקנות ארצות יצ"ו כגון איסור זהב ושאר חומר' המבוארי' שם. —

לוי, NM, חוב' א', ע' 8, סי' י"ח; מתוך תקנות הכשרים בפוזנא מחוה"מ פסח ת', פנסט הכשרים, דף ג"א ע"ב. התקנה נתחדשה גם בשנות ת"א, ת"ג ות"ד. עי' לוי, שם, סי' כ"א וכ"ד. מתוך תקנת הכשרים מחוה"מ פסח ת"ג נראה שתקנת ד"א דנה גם בעניני סעודות וז"ל: "בירדנו חמשה אנשים בעלי תקנות על המלבושים וסעודות, והקהל אל ידברו דבר בענין התקנו' וכל אשר יאמרו ויעשו קדוש יאמר להם. ועי' נשבעו הקהל גם הבעלי תקנות כמ שמעו' פנקס ארצו'". בשנת ת"ד הקלו הכשרים בפוזנא בענין הסעודות: "משוד עניים ואנקת אביוני' ששמענו בעניני תקון סעודת היקלנו קצת, דהיינו הגותן סכום עד ט"ו ג' ועד בכלל מותר לזמן ט"ו אנשים, כתקנה ראשונה כפי הפנקס ארצות, רק שיהיו חוץ הקרובי' של ראשון בראשון. מן ט"ו ג' עד חמשה זהו' ולא עד בכלל מותר לקרות ל' אנשים, כפי תקנה ראשונה ארצו', רק שיהיו חוץ ממנין הקרואים הקרובים ג"כ ראשון בראשון. הגותן לסכום מסך חמשה זהו' עד עשרים זהו' ולא עד בכלל מותר לקרות שלשים אנשים, כפי תקנה ראשונה ארצו', שיהיו חוץ ממנין הקרובים שני בשני. ועכ"פ אל יפחות משלשה עניים שיהיו בתוך הקרואים חוץ מעניי קרוביו. ומעשרים ומעלה יהיה להם מותר לקרות כפי שירצו". השוה גם תקנות משנת ת"ו, שבהן לא נזכרו ד"א, לוי, LGJ, ע' 86, סי' 43. — השוה כמו כן סעיף רל"ה לעיל.

לפני שנת ת"ג

תתעג. "עמ"י עש"ו. תקנות כ"ג כלם אנשים רוכבי ישראל ופרשים על ג' שנים מניסן ת"ג ולקמן. כמעט שטפנונו וטבענו בין מצולה לעמקי חובות הקהלה יצ"ו ואין מעמד ח"ו, שהחובות רבו כמו רבו וגדלו עד למעלה ראש והיריבית אוכלת כאש ונושך כנחש וכמסוס נוסס אשר הנפש עם הבשר מכלה עד בלתי אפשר להוציא ידי חובותינו, והרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים לפרעה פרעון הריות מלבד הקרן. — והנה אלו פ' קציני ראשי מנהיגי ארבע ארצות יצ"ו השגיחו ע"ז, אזנו ותקנו שכל קהלה וגליל מחוייבי' לתקן קארופק"א ומכס כדי שלא יוגבה כל הגביות ע"י סכומי', והנה האלו פים ראשי ומנהיגי הקהלה יצ"ו נתנו עיניהם ולבם ע"ז. — היום יום ב' 3' ה' אדר ת"ג לפ"ק".

לוי, NM, חוב' ב', ע' 20, סי' ל'; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף צ"ד [צ"ה] ע"ב. — על ענין הקראפקא וסדר המסים בכלל השוה ויגריב, מחקרים בתולדות הכלכלה והחברה, ע' 71 ואילך; הגיל, 1938 MGWJ, ע' 257 ואילך; היילפרין, קרית ספר, שנה ט"ו, ע' 155-156.

1 עד שנת שצ"ו בערך דיין הגדול בקראקא, אח"כ אב"ד בקרעמזיר, פראסטיץ וניקולסבורג. השוה כיו"פ, ח"א, נ"א, נ"ב, ב', נ"ו, צ"ד, ק"ג, קמ"א; ווטשטיין, לתולדות גדולי ישראל, 22.

2 = עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. 3 ה' אדר ת"ג חל ביום ג' בשבוע.

תתעד. "נתהוו כמה פעמים הגם שיצא קול תרועת חרם על בני המדינה מחמת החוב" שנתחייבו לאנשי קהלתינו אזי מנהיג קהלתו מוציאו מהחרם¹ בלא משכן או ערוב, וכבר הוא מתקוני ארצות שעל המנהיגי' לשלם החוב', בכן מחויב הקהל יצ'ו להשגיח ע"ז להוציא מכח אל הפועל ע"י הגאון אב"ד מדינה² יצ'ו להעמיד הדבר על תלה שלא להכשל לעתיד לבא".

ליון, NM, חוב' א', ע' 8, סי' כ"ב; מתוך תקנות הכשרים בפוזנא מחוזה"מ פסח שנת ת"ג, פנקס הכשרים דף ס"א-ע"ב.

לפני שנת ת"ה

תתעה. כבר נתבאר בתקונים בפנקס שהסחורה בעין יוחזר מהבורח להמלוה³, הנה הסכמנו עכשו אף אם הסחורה בעין היא ביד איש אחר אשר קבל [מ]הבורח תוך ל' יום לברירתו, יהא דינו כאלו הסחורה ביד הבורח עצמו ולהחזירה לידי מי שהיא שייכה. אמנם אם הבד"צ לקחו מיד הבורח, אזי אף אם יש לו עדות וראיה ברורה שהיא שלו ממש, אזי מחויבים שניהם הבורח והמלוה לישבע בנק"ח שהסחורה זו לקח אותו, אזי יוחזר להמלוה. ואם ימצא הסחורה ביד איש אחר שלקח אותה מיד הבורח תוך ל' יום לברירתו אזי מחויב האיש ההוא להחזירה להב"ד. אמנם לא יהא נאמן בעל הסחורה לקחת אותה לעצמו לבד, כי אם שיביא ראיה בעדים כשרים שהסחורה שלו היתה וממנו קנאה הבורח.

באבער, אג"ש, 226; מתוך פנקס לבוב, דף ס' ע"ב. וז"ל הכותרת: "בענין הבורחים, העתק מפנקס הארצות יצ"ו. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "נאום המעתיק שמשון, הוא ר' שמשון ב' קלונימוס רב"ד בלבוב, שנפ' בייג אדר ת"ה (אג"ש, ע' 219).

לפני שנת ת"ח

תתעו. "לדויו ליה כבר בתי' אחד מבני עלי" האלוף התורני עמוד ימיני גיי ס"ה ר"מ מהור"ר געץ נר"ו. — ואמרתי לעיין בכתבך שלא יאמר מכ"ת, כי אמרתי נואש לדבריו חלילה, הגם כי עדיין כוחי עתה ככחי אז, גם אין הפנאי מסכים כי חד כרעא על עגלא ליריד יערסלב. — כללו של דבר כך הסכמנו בהיותי בק"ק בריסק⁴. — הצעיר כותב בחפזי יושע בן לא"א מהר"ר יוסף זלה"ה לסדר והיה עקב תשמעון⁵.

שו"ת פני יהושע, חלק י"ד, סי' ד', ר' יושע נפ' בכ"ח מניא ת"ח (אג"ש, 85). ידוע לנו שר' יושע השתתף בהתועדות ירוסלב בשנת שצ"ט (לעיל סעיף קע"ה), אך יש לשער שהשתתף בהתועדות ירוסלב גם בשנים אחרות.

1 לשאלת סמכותם של מנהיגי הקהל להוציא מהחרם השוה י. ליון, Kłatwa żydowska na Litwie w XVII i XVIII w. '143.

2 באותו זמן היה אב"ד מדינה ר' שבתי (שעפטיל) בר' ישעיה הורוויץ. ע"י לעיל ע' 75, הע' 5.

3 השוה לעיל סעיף קל"ו.

4 על שהותו של ר' יושע בריסק השוה עיר תהלה, ע' 26, 134, 162, 166.

5 כלומר בפרשת עקב, ונקראת בחורש מנחם-אב.

תתעז. — — ות"ח להאלופים התורנים קציני רוזני ארץ שהרהיבוני להדפיס הש"ס לצורך גאוני ראשי ישיבות יצ"ו, ובפרט ראשי קציני עדתינו וקהלתינו הקדושה יצ"ו. — — קציני רוזני ארץ צוו עלי שיהיו הגמרות שאדפיס אי"ה בזא"ז מונחים בלובלין באופן שבין הירידים יוכלו ג"כ לקנות הגמרות ההם. — —

מתוך הקדמת המדפיס ר' נחום מייזלש מקראקא למס' בבא קמא שנשלמה בדפוס ביום א' ט"ו תמוז שנת ת"ח. גם המגיה מעיר בסוף המסכת: — — ברוך ה' אשר נתן כזאת בלב עיני העדה ראשי ומנהיגי ארצות יצ"ו לאמץ ברכי האלוף הנ"ל בהדפסת השי"ס (עפ"י פריעדברג, תולדות הדפוס העברי בפולין, 31-33). ודיא עמד לימינו של ר' נחום גם בשנת ת"ב. השוה לעיל סעי' קס"א-קס"ב.

לאחר שנת ת"ח

תתעז. "שם אבי המפורסם מהור"ר מאיר קרעמניצר אשר בגזירת ת"ח נמלט לק"ק קאליש, והוא בן הרב המקובל מהו' יצחק. בהיותו בקרעמניץ הרביץ תורה עם לומדים מופלגים המקשיבים לקולו בקלויז אשר יסד דודו הקצין מערקיל שנסע אח"כ עם אשתו לארץ ישראל, — — והפליג מאד מכבוד עשרו והטוב אשר עשה שהקים בית המדרש והספיק לכמה לומדים מופלגים. — — גם השיא מהו' מערקיל הנ"ל לכמה יתומים, והלוה סך עצום לקציני מנהיגי דד' ארצות שיספקו לקרובי עניים ולומדים, לקרוב קרוב קודם, והתנה ג"כ שיחננו לעני' ירושלים דבר קצוב כל שנה. והצוואה שלו נשרף בשריפת תל"ו [בקאליש]."

אוסף ד"ר ל. לוין מברסלא, כ"י מס' 183. ד"ר לוין שהואיל למסור לי את הקטע הזה הקדים לו דברים אלה: "העתק מכתב ידו של הגימ' יוחנן אבדיק מארקין[ש] פרידלאנד בהיר מאיר בן האורח מישור², מועתק מכתב דודי הרב המפורסם מהו' שמואל נאמן ז"ל ראש ב"ד דק"ק קאליש, שהוא היה אחי אבי זקני הרב מהו' יוחנן ז"ל בעל המחבר אורח מישור ואחי דודי הרב מהו' ליב קאלישר רביד דק"ק ליסא".

שנת תכ"ד בקירוב

תתעט. — — כתבים לארצות יצ"ו שלא ישפטו הם משפטי של הקהילה יצ"ו עם ר' הירש ר"מ ובגין השי"ח, רק שישלחו ה — — [מ]נהיגי — — גרוש פולין, שהם קרוב לק"ק פוזנן והם יודע בטיב עניניהם."

לוין, NM, חוב' ב', ע' 47, סי' פ"ח; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף ח' ע"ב, בלי תאריך. רשימה אחרת באותו עמוד היא משנת תכ"ד. נראה לי שר' הירש ר"מ הוא ר' הירש מנדל מפוזנא שהוזמן לדין לפני דיא בשנת ת"ל ע"י מנהיגי ק"ק קראקא. ע"י לעיל סעיף רפ"א, והשוה גם סעי' תקצ"ז.

לפני שנת תכ"ו

תתפ. — — וכבר הזה[י]רו הקצינים ראשי ארבעה ארצות יצ"ו באזהרות רב' שכל קהילה וקהילה מחוייב לקבל מור' צדק, למען שלא יהא עדת ישראל כצאן בלי רועה אשר ע"כ שמנו לבינו לגזירות הקצינים ראשי ומנהיגי ארצות יצ"ו וקבלנו עלינו בסורין

1 בשנת תל"א אנו מוצאים ר' מאיר בר' יצחק "החונה בק"ק קרעמניץ". השוה לעיל ע' 127.

2 על דרכי משה מו"ד, זולצבאך חנ"ה; על מס' נזיר, ברלין תפ"ג. השוה על המחבר לוין, Festschrift-Harkavy, 169.

ג"מ תכ"ו ל' לאסף את זקני עמינו בצירוף ליב אנשים לפקח ולעיין במילי דשמיא לקבל עלינו מור' צדק תיכף ומיד אחר טורין הגל' — —

לוינ, NM, חוב' ב', ע' 27, סי' מ"ה; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף רס"ז (רי"ט) ע"ב. תקנת מנהיגי פוזנא גערכה לפני ג' מלכים (= כ"ט טבת) תכ"ו, ותקנת הועד לפניה.

שנת תכ"ו-תכ"ז

תתפא. בפריווארסק נתקיימה לפני חוה"מ פסח תכ"ז התועדות של ד"א.

על סמך תקנת הכשרים בפוזנא מחוה"מ פסח תכ"ז, פנקס הכשרים, דף קי"ט ע"ב, שנתפרסמה ע"י לוינ, NM, חוב' א', ע' 12, סי' מ"א. וז"ל התקנה: "מהיום אל ירבה הקהל יציו בהוצאות מרובות בהוצאות ועדות לובלין ויערסלב ופריווארסק". בכ"ה מנחם תכ"ז נרשם בלודמיר דבר בחירתם של באי"כוח וואלין להתועדות ד"א שעמדה להתקיים בפריווארסק (לעיל סעיף רנ"ט). לפי זה נראה שהתועדות פריווארסק נתקיימה בין אב תכ"ז — ניסן תכ"ז.

שנת תכ"ח-תמ"ח

תתפב. כל אב"ד של הגליל יש לו רשות לסמוך לחבר בקהלתו ובכל הגליל כשיסכימו עו' שני מורים עמ[נ]. אך אם הנסמך הוא ממקום שיש תופס ישיבה באיזה קהלה של הגליל ושתפס ישיבה עשר שנים, או שירצה האב"ד של הגליל לסמוך א', וא' מעירו יחלוק כבוד לאותו ראש ישיבה שיהא הסמיכות מ[מנו], אבל אותו ראש ישיבה שבגליל אין לו רשות לסמוך, כי אם בהסכמת הרב של אותו הגליל, אם לא שיהא ראש ישיבה מופלג וגדול בדורו שיסכימו עמו עוד שני רבנים כנ"ל, בקנס על הרב שבגליל חמשה אדומים.

פנקס הקהל דק"ק טיקטין, דף קכ"ז [צ"ג] ע"א. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הועתק אות באות מהעתק דפנקס ארצו יציו בכ"י וחי האלוף מהר"ר שלמה סופר שיין. נאוי אורי פייבש כהנא ספרא דמתא". החתימה הראשונה היא של ר' שלמה בר' יוסף ספרא דלובלין וד"א המופיע בתועדות הועד בשנות תכ"ח-תמ"ח (השנה מפתח), ולפיכך יש לשער שההעתק שלו — ואולי גם גוף התקנה — הוא מאחת השנים הללו. גם הסופר מטיקטין ר' אורי פייבש בר' אשר ענזיל מופיע בפנקס טיקטין בשנות תכ"ח-תמ"ט (ע"י פנקס הקהל דף [רע"א], [רס"ד], [רמ"ז], [רע"ז], ש"ל [רס"ט], רע"ח [רכ"א], [רס"ו], [רע"ט], שליא [קס"ד]), ונראה אפוא שגם ההעתקה השניה היא מאותו זמן בקירוב. מן הראוי לציין שבתקנות הקהלות מתבלטת המגמה להגביר את תלותו של האב"ד בקהל במתן התארים חבר ומורינ. כשנתקבל בשנת תמ"א אב"ד בטיקטין, הוחנה עמו כתנאי כפול יעל אודות סמיכת חבר לסמוך איזה ביב אחר שני שנים לאחר הנשואין שלו והתקנה הקדומה שיהא הסמיכות בהסכמת שלשה הראשים דוקא (פנקס הקהל, דף קכ"ח [צ"ה]). בתקנות לכוב משנת 1771 אמור בפירוש שהרבנים אינם רשאים לתת מוריננו לשום יהודי כל עוד לא קיבל תחילה כתב מוריננו מאת הקהל (פאזדרו, Organizacya i praktyka etc, ע' 189). — השנה גם פמ"ל, סעי' תקצ"ג-תקצ"ד.

לפני שנת תל"א (?)

תתפג. "שבחות יחזיק כל בעל סכום שיתן גדול וחצי לסכום¹ מחויב להחזיק בחור אחד וכפי תקון הארצות".

מתוך תקנות דק"ק פיננשוב, סי' [יא], פנקס הקהל, דף רל"ט ע"א. זמן התקנות לא נרשם, אך לפי מקומן בפנקס נראה שהן משנת תל"א בקירוב ותקון הארצות קדם אפוא לשנה זו. תקנות דומות השוה גם קנ"ש, ע' 106; פמ"ל, סעי' קמ"א, שע"ט, חנ"ט, חשיט, תקכ"ה, תקנ"ז, תתק"א.

שנת תל"ג בקירוב

תתפד. — — בבוא עליהם שלוחי א"י העוברים דרך ומתנהגים בחזקה — — באמרם, כי מלבד הק"ק אשכנזים אשר בירושלים ת"ו יש עוד אשכנזים אחרים הדרים ומתגוררים בשאר ארצות א"י, אם בקרית ארבע היא חברון ובגליל העליון והגלולים עליהם, והם הם שליחיהם. ובכן הם מריקים שקהם מכל הנדר והגדב והנכנס לקופות ראשון ראשון. — — ועי"ז לא הגיחו מקום להצמיח צדקה ולהעלות ארוכה לק"ק אשכנזים אשר בירושלים ת"ו — — רדופים וסחופים מפני הנוגשים הדוחקים וב"ח המעיקים. — — הלא חדעו כי מדי שמענו דברי השלוחים ההולכים בערי אשכנז ופולניא ומריקים קופות הצדקה המוכנים — — לשם הק"ק אשכנזים אשר בירושלים ת"ו התקצפנו מאד על הדבר הרע הזה — — וחקרנו ודרשנו — — לידע ולראות אם יש אשכנזים אחרים דרים ומתגוררים בעיירות ובכפרות סביבות ירושלים והנה אין שם איש, — — כי כל הק"ק אשכנזים בכללותם המה היושבים בירושלים, — — ואין עוד זולתם כי אם שנים שלשה גרגרים המתגוררים כעת בחברון, חדשים מקרוב באו, והם נטפלים — — לק"ק ספרדים אשר שם ולוקחים מהם חלקם. ועכ"ז גברה עליהם יד הרב הכולל סיני ועוקר הרים — — כמהר"ר משה הכהן¹, אשר מדי בא לידו איזה פרי צדקה מערי אשכנז משגיח על האנשים האלה לשלוח להם חלק כדת וכחוק עפ"י תנאי הסכמה אשר הסכימו רבני פולניא. יש אשר ראתה עינינו תוקף הסכמתם ותוקף גזרתם ביד הרב הנז' שכל הנדרים והנדבות והצאות וההקדשות אשר יקדישו עם בני ישראל אשר בכל גלילות פולניא ואשכנז הכל כאשר לכל יהיה לשם הק"ק אשכנזים אשר בירושלים דוקא, ואין חלק לשום זר אתם, וכל הקופות המתקבצות מהנדרים והנדבות מכל ערי אשכנז כלם יקבצו יבואו יחדיו אל יד גבאיהם ופקידיהם אשר בק"ק פראנקפורט² וק"ק ויניציאה יע"א³, והם ידריכום דרך ישרה לירושלים עה"ק ת"ו ליד הרב הנז', והוא יחלק אותם על כל עניי הק"ק אשכנזים כפי ראות עיניו. ואם המצא ימצא איזה אשכנזי יחיד או רבים דרים חוץ לירושלים ישים עיני השגחתו עליהם להפריש חלק להם, איש לפי מהללו וכפי הראוי לו. ומה מאד ישרה בעינינו הסכמתם, — — גם אנחנו מאשרים תוקף הסכמתם ואנחנו גוזרים ששום בר ישראל לא יפרוץ גדר התקנה הזאת — — עד אשר תמצא ידם לפרוע חובתם עפ"י קצבת הפשר. — — וגם הם — — ימהרו לשלוח הסך המגיע לידם פה מצרים יע"א ליד כל מי שיסדרו להם, כדי למצוא סך מסוים לסתום פי הב"ח, כי כבר עברה שנה וחצי ולא הגיע לידם אפי' שליש מהפשר. — —

כה מעתירים אחיכם דורשי שלומכם — — בסדר כי כל העדה כלם קדושים⁴ שנת עושה חסד — — למ"ק פה מצרים. — —

מתוך אגרת של רבני מצרים אל גבאי ויניציאה שנתפרסמה ע"י י. זנה, ב"ציון, שנה א' (תרצ"ו), ע' 253-255, ועיי"ש. על השתלשלות הענין מסופר גם בשו"ת גנת ורדים (קושטאנדינא תע"ת-תע"ז), חלק י"ד.

1 בר' יעקב. מפראג. ע' פרומקין-ריבלין, תולדות חכמי ירושלים, ח"ב, ע' 108-113; ח"ג, 147.

2 השוה "ירושלים", כרך י', 1913, ע' 255.

3 השוה לזנץ, החלוקה, מקורה, קורותיה והשתלשלותה, ירושלים, כרך ז', ע' 186, 188, 190, 194.

4 מ' קרה, י"ד-כ"ג סיון תנ"ג.

כלל ג' ס"ט) מאת ר' אברהם בר' מרדכי הלוי אב"ד דק"ק מצרים — אחד החתומים על האגרת הנ"ל — וז"ל: "מעשה שהיה כך היה שק"ק אשכנזים בירושלים תריב נתרבו עליהם חובות הגוי" — ומדי שנה בשנה מתרבים עליהם החובות שכוללן רבית עם הקרן — ומגזימין עליהם לשלוח יד בזבול מקדש מעט. — ובראות הרב הגדול — אשר הורס ואשר הונף לראש ולקצין ולדבר ולמורה הוראות על קהל אשכנזים שבירושלים — כמהר"ר משה הכהן נר"ו, ולחמלתו על קהלו, כי כמעט לא ישאר לשום אשכנזי עד מדרך כף רגל בא"י — שם לדרך פעמיו — וכתת רגליו לערי אשכנז — ועשה והצליח. — ואין הקומץ משביע את הארי, ויהי כראותו הדבר הרע הזה וישם אל לבו ויועדו אנשי חסד רחמנים וגומלי חסדים מקהל גדול וקדוש שבמצרים יציא — ועשו תיקון גדול על ידי קרובי מלכות ואילי הארץ ושופטיה למחות את הרבית שמכאן ולהבא, וגם מעיקר הקרן שעד עכשו תיקנו שיהיה הפרעון פחות שלישי. אכן בתנאי שיתפרעו החובות בהמשך שלש שנים. — ולהיות כי הזמן קצר והמצטרך הרבה ויש לחוש שאם לא יגמר הפשר הזה בזמן המונבל יחזור הדבר לקלקולו כפלים ממה שהיה עדנה, לכן נשאל לבם של ביד — שבמצרים יציא לחזק ולאשר ההסכמה אשר נעשה מאיתני פולוניא ורבניה שעשו מקדמת דנא, וכתבו ביד שבמצרים אגרת בקורת לכל ערי אשכנז ופולוניא וגלילותיה והגידו להם מעט מצרת אחיהם, — אשר על כל אלה בהמשך שלש שנים של הפשר לא יתנו מסת נדבתם לשום שליח מק"ק ספרדי, רק שהכל כאשר לכל יותן לעזרת אחיהם ולפדיון בית מקדשם, כפתגם הסכמת רבני פולוניא. — ואחרי עבור זמן ועידן קמו עמדו קצת מקהל הספרדים יצאו וערערו על ההסכמה הזאת — ורוצין להחזיק ביד שלוחי ספרדים, שילכו ויסובבו בכל ערי אשכנז בכל אות נפשם. וק"ק אשכנזים צועקי' ובוכים ומבכים לאמור: מה לכם ולנו להשיג גבולות עולם אשר גבלו ראשונים, כי מימי עולם ושנים קדמוניות מנהג פשוט בכל העולם שהספרדים שבכל העולם הם שולחים נדריהם ונדבותיהם לק"ק ספרדים שבא"י ומעולם לא ניתנו לאשכנזים שבקרבתם שום דבר, ואפי' מתנה מועטת כלל. וכמו כן כל ערי אשכנז שולחים נדריהם ונדבותם לאחיהם האשכנזים שבא"י ולא יתנו מאומה לספרדים. רק שזה כמו עשרים שנה יצא יצא שליח מחברון ת"ו לערי אשכנז, והאיש ההוא היה אשכנזי ויבגוד באחיו ובבעלי בריתו, לא ברוך יהיה, ולהיותו אשכנזי ורגיל ומכיר בהם ובלשונם, פתה אותם וכחש להם שיש קהל גדול בחוככי חברון, ויפקד פקידים בכל עיר ועיר והעמיד עליהם קצבות ונדבות לק"ק חברון ת"ו, והאמינו בו האשכנזים ועשה ככל אות נפשו, ונתפרסם הדבר הזה לרבני פולוניא ועמדו וגזרו על כל האשכנזים שלא יורשו לשלוח ולתת פרי נדריהם ונדבותם רק לאחיהם האשכנזים שבירושלים ת"ו. ויקר מקרה שאחד משולח חברון ת"ו שהלך לערי אשכנז בעוברו עליהם הרגישו בו וידעו שקיבץ מהאשכנזים והביאיהם למשפט לפניהם והוציאו מתחת ידו דבר מועט שאמר שזולת זה לא נשאר עוד בידו. — ובכלל הדברים שדו נרגא דלא למיסמך אהסכמה של רבני פולוניא שאינה עול' בדיון, — אנשי אשכנז לא קבלו תקנת רבנים שלהם שרוצים לזכות לעשות צדקה עם כל עניי א"י. — ולפי ששמעתי — שמפקסים ועוקרין הדבר מעיקרו וטעמייהו, שהסכמת רבני פולוניא לא נתקיימו חתימות הרבנים שבה ולא נחקרו בביד. — והנה פולוניא עיר גדולה לאלקים וכל פתגם אשר נעשה בתוכה מיד מתפרסם בכל ערי אשכנז הקרובים והרחוקים. ומלבד זה הנה מערעורו שערער שליח חברון שבא משם מקדמת דנא אנו למדים שהסכמה זו אמיתית ונתפשטה בגלילות ההמה — שהסכמה זו מקוימת ומפורסמת. —

הפשר נתקיים בשנת תנ"ב לערך (זוה שנה וחצי) אולם מלשון התשובה יוצא שהסכמת ועד ד' ארצות היא "מקדמת דנא", "זה כמו עשרים שנה", ונראה אפוא שיש לקבוע בשנת תל"ג בקירוב או לפניה. השנה גם לעיל סעיף תת"ע, וכן גם לונק, ירושלים, כרך ז', ע' 188-189.

שנת תל"ו-תמ"א

תתפה. האלופי' הקציני' מנהיגי הארצו' בפולין יצ"ו ב"כ של כל השלחן מלא דד"א

1 לא דק. ק"ק הספרדים בהמבורג, דרך משל, שלחו גם לספרדים וגם לאשכנזים שבא"י. עי' Jjlg, XIII (1913), ע' 109.

יצ"ו ואלופי קציני מנהיגי מדינת ליטא יצ"ו, כל א' נתרצה להתיר גרעניצן, כמבואר בתקנה בדף הדבוק לנייר זה, ואל יפול דבר ארצה. ובפירוש איתמר שהרשות לכל בר ישראל ממדינו הנ"ל לסחור חוץ לגרעניצן בכל המקומות בירידי גדולי וברידיים קטנים. אף הבלתי נרשמים בלוחות, ושלא בירידיים רשאים לסחור עם יהודים ואין שום —.

פנקס מדינת ליטא, העתק וילנה (כת"י שטרשון), דף ג"ג [י"ד] ע"א. הקטע הוא תחילתו של נוסח הסכם בין ד"א ומדינת ליטא שלא אושר או שלא נשלמה העתקתו. התאריך חסר. לפני הקטע הנ"ל מועתק באותו דף פסק לענטשני תכ"ח (לעיל סעי' ר"ע-רע"א), בדף שלפניו — פסק לובלין ת"ל (לעיל סעיף רע"ז), ולאחר הקטע באים דברים משנת תמ"א. לפי מקומו של הקטע בפנקס יש יסוד לשער שהוא משנת תכ"ח, אולם בפסק לענטשני תכ"ח לא נזכר כלל ענין הגרעניצן והדף הדבוק לנייר זה, שעשוי היה להגיה אור גם על שאלת הזמן, לא נשתמר. לעומת זאת עמדה שאלת הגרעניצן לדיון בהתועדות קראקא תל"ו (ע"י סעיף שניא לעיל) וכן נידונה בפסק לענטשני תמ"א (לעיל סעיף שצ"ב). לפיכך נראה לי קרוב לודאי שהקטע הוא משנת תל"ו-תמ"א.

לאחר שנת תל"ט

תתפו. חיים וכבוד וזכר טוב יזובד, מאל המכובד, לאיש הנכבד, נכבדות מדובר בו וחשן משפט על לבו וכו' כ"י ע"י פ"ה כבוד שמו מוהר"ר חיים¹ נר"ו יאיר יצ"ו. — — ראיתי ספר הנחמד מה שהיה מונח בזויות ורום מעלת כת"ר שלח לפנינו להחיות עם רב ומצאתי בו תועלת גדול. — גם באתי כמתמיה על רום מכ"ת אחרי אשר מילא את לבו בתורה ובחכמה, וזה דור דורשיו ואבותיו אשר כולם הרביצו תורה בישראל, ומה גם ראיתי כמה רבנים בקהלות גדולות אשר קטנו דמר עבה ממחנם, ואי אפשר לי להבין עומק כוונתו דמר, כי בוודאי אלו היה כוונתו ורצונו לבוא לארץ פולין כבר היה יקרת שמו הולך וגדול כמעין המתגבר. ע"כ יודיע לי רום מעלת זיו כת"ר רק רצונו ואהיה לו לעבד ממש על התמימות והחסידות שראיתי מאביו הגאון ז"ל² ולפי הנשמע מרום מעכ"ת, ובפרט שגיסי היניק החכם השלם הכולל האלוף מוהר"ר טוביה כ"ץ³ כמו כן הפליג אותו, ומה גם שלח לי ספר חוט השני⁴ מה טוב ומה נעים, ממש הי' לי למשיבת נפש כמים קרים על נפש עיפה. ע"כ ראוי ונכון לאיש נבון וחכם כמותו י"ב לכתוב לי בהיותי ת"ל יושב בין ראשי מנהיגי שלש ארצות, והנני נתבררתי זה שלש שנים לר"מ מתשע קהילות גליל ח'עלם ואגפ' יצ"ו, ויש בידי ת"ל להסיב מי שראוי לקבל ההטבה. — — דברי הצעיר שבדייני' וקטן שבתלמיד'י משה בלא"א מוהר"ר שלו' דמתקריי' פרידמן⁵ וצ"ל היושב לע"ע בדיינות פה והגליל ביריד לבוב והגליל יצ"ו.

1 ר' יאיר חיים בכרך. נפ' בש' תס"ב. עיין תולדותיו במפורט: ד. קויפמן, R. Jair Chajjim Ba-charach (1638-1702), טריר 1894.

2 ר' שמשון. נפ' בשנת ת"ל. אב"ד דק"ק ווירמיישא. ע"י קויפמן, שם.

3 הוא הרופא הידוע טוביה בן משה הכהן, בעל מעשה טוביה, אחיו חורגו של ר' חיים יאיר בכרך. ר' טוביה שיבח את אחיו גם בספרו הנ"ל, ד' ויניציאה תס"ז, דף ק"א. השוה גם קויפמן, שם, ע' 45; לעוויוזאן, נפשות צדיקים, 62.

4 שו"ת מאת ר' אברהם שמואל, ר' שמשון, ור' יאיר חיים בכרך, [פפד"מ] תל"ט.

5 ר' אפרים בר' שלום פרידמן — כנראה אחיו — חתום בתורת דיין בפנקס לבוב בשנות תס"ו-תל"א. ע"י אנ"ש, 35. ר' שלום בר' אפרים פרידמן — אולי בנו של הנ"ל — נפ' בש' תע"ו באוטטרא. ע"י מזכרת, 92, 336.

שוית חוות יאיר, מאת ר' יאיר חיים בכרך, ספדימ תנ"ט, סי' צ"ב. מלשון האגרת נראה שנכתבה זמן-מה לאחר הופעת הספר חוט השני, שנדפס כידוע בשנת תל"ט.

לפני שנת תמ"ג

תתפז. יע"ד הטענות והתביעות להאשה היקרה מרת רחל אלמנת מהר"ר בישקא ס"ל 1 על האלופי' המנהיגי' יצ"ו מחמת כמה פרטי דבריו, וכבר היתה בפני קציני ארצות והשיגה כתבים, וכהיום גברנו אנחנו הח"מ מן האלופי' המנהיגי' והאשה מרת רחל נחרצית גם עלינו ונתקשרה בת"כ בפני השמש לאשר ולקיים את כל היוצא מפינו. וזאת אשר מצאנו פשר קרוב לדין. מרת רחל מחויבת למסור כל השטרות שהשיגה מד"א ליד הקהל יצ"ו וגם האסיגי', ואף אם אין האסיגי' בידה מתויבת להוציא מיד המפקד ולהעמיד ליד הקהל. ומה שתפסה על זאת ע"י עיקול אין להקהל שום דין ודבריו עלי'. והקהל ויתרו לה שפטורה היא מנתינות מסים וארנוניות וגלגולת עד עשרה שנים מהיום. אך נתינות הבית המה כמקדם, כל מי שידור בהבית מחויב לסלק כל נתינו' במלואה ככל אנשי הקהלה, אפילו היא בעצמה. אודות נתינות הקראבקי' מחויבת לסלק ככל אדם והקהל מחויבי' ליתן לה לסיוע עשרה זהו' בכל שנה עד כלות ששה שנים מהיום. ושוב הקהל פטורים ומסולקים ממנה מכל הטענות. אך כשיגיע זמן נשואי בתה הבתולה מרים יתנו לה הקהל יצ"ו שלשים זהו' לצורך הנשואין. כל הנ"ל יצא מאתנו מה שקבלה עליה האשה בת"כ לאשר ולקיים היוצא מפינו. היום יום ד' י"ב אדר ת"מ גימל לפ"ק פה ק"ק סיקטין יצ"ו.

נא' משה בן א"א הר"ר יהודא ליב ז"ק [ז] וצ"ל 2

ונא' יעקב בא"א הר"ר יוסף ז"ל ה"ה 3.

פנקס הקהל בטיקטין, דף [רכ"ז] ע"ב. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: 'הועתק אות באות מגוף הפסק בחתימת ידי המוכררי' הנ"ל ולראי' באתי על החתו'. אליקים געץ בא"א כהר"ר אהרן ז"ל שמש ושתדלן" 4.

לפני שנת תמ"ד

תתפח. "מצאתי כתוב בשם פנקס ארצות שהמתחיל והגומר [בשדכנות] יחלקו ביניהם בשווה. והמתחיל לא נקרא רק שאומר כמה אתה נותן וכו' והאמצעי לא יקח כלום. והבעלים א"צ לגלות להם שהם אמצעי. והבעלים יניחו השדכנות בב"ד ואח"כ נאמנים הם לומר מי המתחיל ומי הגומר ומי האמצעי, ויגידו בחרם. ואם א' מהם קרוב או פסול יגיד צד שני. ואם שני הצדדים הם פסולי' להעיד אין נאמני' כ"א בשבועה. ואם אין רוצי' לישובע — ישלמו לרחוק. ואף שנתן ת"כ ליתן יותר, פטור כדין הפקר ב"ד הפקר. עכ"ל".

חקי משפט מאת ר' משה יקותיאל קופמן כהן, דיהרנפורט תנ"א, סי' י"ב; הנ"ל, חוקי דרך, דיהרנפורט תק"ו, סי' נ"ז; עטרת צבי לר' צבי ברי' עזריאל, יעסניץ תפ"ב, סי' קפ"ה, סי' י"ז. ר' קיים קדיש מעיר לתקנה זו בס' מאמר קדישין על חו"מ, סי' פ"ה, סי' י': "אבל ראיחי נוהגים שמחלקים

1 עוד בשנת תל"ד שולם לה ע"י סיקטין ר' זהו' מחשכון "ר"מ סאבטשוב" והסכום נכלל בחשבון ד"א. עי' לעיל סעיף שנ"ג.

2 בשנת תמ"ב היה מבורר להערכת סכום. עי' פנקס הקהל בטיקטין, דף [רפ"ב].

3 נזכר בפנקס הקהל בטיקטין בשנות תל"ד-תנ"א (דף [רס"א], [רס"ו], [רכ"ו], ק"ל [צ"ו], [רמ"ג], קל"ו

4 חתום בפנקס הקהל גם בשנת תמ"ה (דף רע"ח [רכ"א]).

לשלושה חלקים שליש להתחיל ושלש להאמצעי ושלש להגומר והבעלים יניחו השדכנות בבי"ד. השוה גם שוית הביח, סי' כ"ח, וכן משפט שלום מאת ר' שלום מרדכי הכהן, סי' קפ"ה, סי' י'. מתוך הסכמתו של ר' יצחק בר' אברהם אבי' דק"ק פוזנא והגליל, מיום ג' ער"ח מנחם תמיד לפי'ק, לסי' חקי חיים על או"ח מאת ר' משה יקותיאל קופמן הנ"ל, אנו למדים, שבאותו זמן כבר היה מוכן הפירוש על כל ד' חלקי שלחן ערוך, ולפי זה יש להקדים את התקנה שלפנינו עכ"פ לזמן הנ"ל. מן הראוי לציין שאחדות מתקנות ד"א המובאות בספר הן משנת שפ"ד (סעיף ק"ח לעיל הובא בס' חקי משפט, דף ק"ג ע"ב, סי' ד'; סעיף ק"ך, שם, דף י"א ע"א, סי' י"ג).

תתפט. פנקס ארצות אם המתחילי' הם רחוקי' ובשעת הגמר לקחו הקרובי' לגמור השידוך אין להקרובי' כלום בהשדכנות. — ובענין סילוק אם נותני' לחתן שני חלקים הוא מסולק (גם זה מפנקס ארצות)."

חוקי דרך מאת ר' משה יקותיאל קופמאן, סי' נ"י. והשוה לענין זה גם משפט שלום, סי' קפ"ה, סי' ו'. — בנוגע לזמן התקנה השוה הערתי לסעיף הקודם.

תתץ. "אודו' הלואו' בריוחי' גדולי' איך להתנהג הלא כתבנו ושנינו — 1 השנית ופרשנו באר היטב התקנה דד"א יצ"ו, ואין להטות ימין [ושמ] אל מהכתב ההוא. והנה היו' גדלה זעקת עניי קהלתכם הלווי' הלואו' [קסנו]ת על רוחים גדולי' שאינם יכולים לעמוד בהם, ומי יוכל לאטום אונזו מזעקת [עני]י ודלים, ע"כ הכתב ההוא בתקפו ובחזקתו. וזאת אשר מצאנו לתקנת העניין: הלואה שפחותה ממאה זה' ויותר מחמשים זה' נחשבת כמאה זה' ולפי [ער]ך. הלואה שהיא מחמשי' זה' ולמטה אינה בגדר התקנה ואינם רשאי' [ל]יקח יותר מחצי גדו' מכל שאק פו'. ומי שיקח יותר מחצי גדול מן שני זה' [ר]יבית קצוצה היא. ומה שעבר אין ומכאן חושבנא ושל'. כ"ד היו' יו' ה' י"ט [סי]ון תמדל"ת לפ"ק.

נאם אורי פייבש כהנא 2 ספרא מהמנ' דקרי' נאמנה הק"ק טיקטינ"א הכותב וח' בפקודת האלוף' הרווני' והקציני' הראשי' ומנהיגי' יצ"ו בצירוף כבוד מו' הגאון הגדול האב"ד ור"מ גר"ו.

פנקס הקהל דק"ק זבלודאווי (בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי Heb. 4° 103), דף קכ"ה ע"ב. נראה שבהתועדות גראמניץ תליד תיקן הועד תקנות בענין רוחים (השוה לעיל סעיף שמיג) ויתכן שהכוונה לאותן התקנות, אך אין זה מן הנמנע שבינתיים חזר הועד ותיקן תקנות חדשות בענין זה.

לפני שנת תמ"ה

תתצא. "בהתאסף ראשי עם יחד אלופי רוזני קציני ראשי מנהיגי הקהלה בצירוף אלופי עיקורי הקהלה ובצירוף כבוד הרב המאור הגדול ר"מ ור"ב אב"ד מק"ק נ"י, אמרנו בפה מלא ובדברים אחדים ובשפה אחת ובהסכמה אחת, באשר שבא לפנינו האלוף הקצין מוהר"ר בצלאל בהקדוש הר"ר נתן 3 יצ"ו בהצעת דבריו ובמענה פיו שנפשו חשקה להיות שוה כאחד מתושבי הקהלה יצ"ו ולקבל עליו עול הקהלה כאחד מבני הקהלה יצ"ו. בכן נענענו ראשינו לדבר הזה ונכנסנו אתו עמו בברית בין הפרשים. — גם מזה לא נכחד מדבר שהיה תנאי מפורש שהקצין הראש מהר"ר בצלאל הנ"ל ביטל בעצמו ביטול גמור את כל הכתבים אשר השיג כבר הן מהמלך יר"ה והן מאלופי רוזני קציני דד"א יצ"ו. — וק"ו בנו של ק"ו שלא ישיג מהיום

1 קרע כדי תיבה אחת. 2 בר' אשר ענויל. השוה מפתח.

3 מקורב למלך יאן III סובייסקי. מוכסן של גלילות רוסיא. נפ' בשנת תנ"ו. עי' קנ"ש, ע' 19-21; בלבן. Z historii Żydów w Polsce, וורשה 1920, ע' 59-65.

שום תמונת כתב הן מהמלך יר"ה או מאחד משרי המלך יר"ה והן מאלופי רוזני קציני ומנהיגי דד"א יצ"ו או מאלופי קציני מנהיגי הגליל בעסק השמאות או בעסק ההתמנות או בשום ענין בעולם שהוא נגד כבוד הקהלה יצ"ו. — היום יום ה' י' תמוז תי"ו מ"ם ה"א לפ"ק. — *

קניש, ע' 117; מתוך פנקס הקהל בזאלקווא, דף ל"ז ע"א. — לאחר כמה שנים, בשנת תנ"א, התקינו האלופים הנבררים מקלפי במעמד האלופים והמנהיגים והקצינים בצירוף יחידי סגולה תקנה כללית: "כל הכתבים ששיג איזה מנהיג או יחיד כתב, הן מגליל או מארצות, כולם הם בטלים ומבוטלים ולמגלות סתרים יחשב, הן כתב שבדבר הכבוד והן שהוא בדבר מסים או קרובקיש וכדומה לזה. ועוד כיוצא בזה: "חלוקות הכבוד שום התמנות אין ביד המנהיגים ליתן לשום אדם כי אם עפי' אסיפה כמו לקבלות רחיש, אף שהיה לו כתב מקודם הן מהקהל הן מארצות או גליל, אינם רשאים ליתן חוקף לדברים הגליל. ע"י קניש, ע' 113.

לפני שנת תמ"ז

תתצב. בעת חלוקת המסים בין הגלילות השונים שנערכה בהתועדות ד"א נמנו באי כוח גליל וואלין בזה הלשון: "מהר"ר צבי הירש מלויצק, ומהר"ר וואלף מלאדמר¹, ומהר"ר שמעלקא מאוסטרא², ומהר"ר יצחק מקרעמניץ³, — אלו ארבע⁴ המה [ר]אשי גליל וואלין".

דובנוב, XIV, Boexodъ (1894), חוב' י', ע' 9, הע' 3; מתוך שרידי פנקס ועד ארבע ארצות שנשלחו אליו מדובנא. דפים אחדים מתוך הפנקס, עברו מידו לייוויא בוילנה (השוה לעיל ע"י ש', שכ"ד) ולא מצאתי בהם קטע זה, אך אולי היה עוד איזה דף שהלך לאיבוד. התאריך חסר, לפי עדותו של דובנוב, ואינו ניתן להקבע בדיוק. ברור שיש להקדים את ההתועדות לניסן תמ"ז, היות ואחד המנויים, ר' שמעלקא מאוסטרא, נפטר בעשרה בניסן תנער מעפר זרועץ לפ"ק (=תמ"ז). ע"י מזכרת, ע' 60. דובנוב קבע את זמנה של ההתועדות בשנות השבעים, מתוך הנחה שר' שמעלקי נפטר בשנת ת"מ, ועל סמך השערתו זו ייחסה ביבער, מזכרת, ע' 59, בטעות לשנת 1670 (=ת"ל).

שנת תמ"ז-ת"ן

תתצג. "בדבר הכתב שנידי מהתועדות קודש יערסלב מרוזני קציני נגידי מנהיגי ארץ וגאוני רבני הארץ שכל זמן היותי פה ק"ק אוסטרהא כבודי במקומי שאינם רשאים לקבל שום רב לרב ואב"ד, לגדול אהבה רבה וחייב' למחו' הרב המאור הגדול המופלג כבוד שמו מו"ה אברהם כהן צדק⁵ מחלתי על כבודי נגדו, כהנא מסייע לכהנא, שראוי הוא לאצטלא זו, שהוא גדול כמייב' וזה כבודי ותפארתי ומודה על הברכות שיניחו על ראשו, ויאריך ימים ושנים על ממלכתו לאורך ימים ושנים אמן. כ"ד באתי עה"ח יום א' ט' ניסן תע"ח.

נאום המתנענע על כנפי התנועה לעזב הארץ אדמת חו"ל להתהלך לפני ה' בארצות החיים לגשק עפר אר"י וללחוך רגבותיה לקיים כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו. נפתלי הכהן".

1 בר' אברהם. נמנה עם מנהיגי הקהל בשנת 1665 ואולי גם בשנת 1666 (שמו נשתכש בתעודה לעזית: Баиѳъ Абрамовиѳъ). ע"י ברשדסקי, Евр. Библиотека, כרך ה', נספח, ע' 1, 3.

2 חתום בפנקס ד"א בשנות ת"ל, תל"ה. השוה מפתח.

3 בר' עוזר. נזכר בתעודות ד"א בשנות תכ"א, תכ"ו. השוה מפתח. 4 נדפס: אבע.

5 בר' שלום שכנא. השוה מפתח.

קונטרס אוצרות חיים, זיטאמיר תרי"ח (בסוף שו"ת מים חיים, זיטאמיר תרי"ז) לר' חיים כהן רפאפורט, דף ע"ד ע"ב; מזכרת, ע' 85; מתוך כתבי-הרבנות ששלחו מנהיגי ק"ק אוסטרא לר' אברהם הכהן.

ר' נפתלי הכהן היה אב"ד ורי"מ בק"ק אוסטרא בשנות תמ"ז (מאחר חודש ניסן) - ת"ן, אחרי כן חזר לאוסטרא וישב בה בשנות תע"ד-תע"ח, בהיות שם בנו ר' בצלאל אב"ד ורי"מ (תע"ת-ע"ז). נראה לי קרוב לודאי שר' נפתלי לא ביקש כתב מאת הועד לשם התחרות בבנו ועל כן יש לקבוע את זמנו של הכתב הנ"ל בתקופת-ישיבתו הראשונה באוסטרא, בשנות תמ"ז-ת"ן. ואמנם השתתף ר' נפתלי בהתועדויות שנתיימו באותן השנים בירוסלב (ע"י לעיל סעי' תלגי-תנ"א).

לפני שנת תמ"ט

תתצד. "במדינות פולין יש תקנה מד"א שמחויבין היתומים ליתן לכרנא דמלכא ולקיומים, אף שאינן נותנין שאר מסים וארנונים ולא גולגולת, כי אינם נותנים לפי ערכם כמו שהעריכו משאר בני אדם לפי עושרם. — יום ה' י"ד סיון תמ"ט לפ"ק. גאם אליקום המכונה געץ חונה בק"ק הילדסום".¹

שו"ת אבן השם ומאירת עינים מאת ר' אליקים געץ בר' מאיר, דיהרנפורט תצ"ג, סי' ס"ד. ההסכמה הקדומה ביותר שנדפסה בספר היא מיום ר' שבט תנ"ט; התקנה קודמת אפוא לזמן זה.

לפני שנת ת"ן

תתצה. "והנה בהיותי נבחר מהמדינה לעשות תיקונים ביערסל"ב גשאלתי מפי משכיל א' מ"ט אין אנו נזהרין בזמן הזה ביריד' שכותבין על הטבלא בנייר, כאן יש למכור איזה דבר, דהיינו יין או בשר או שאר דברים, ותולין על הפתח, וכותבין בכתב אשורית, וזהו איסור גמור".

בית הלל על שיע' י"ד מאת ר' הלל בר' נפתלי הירץ, דיהרנפורט תנ"א, סי' רפ"ד, ב'. ר' הלל נתמנה בשנת ת"מ אב"ד דק"ק זאלקווא (לפני כן היה אב"ד בכמה קהלות בליטא ובק"ק אה"י) ונפ' שם בכ"ב טבת ת"ן (קנ"ש, ע' 23-24). ידוע לנו שנוכח בהתועדות ירוסלב תשרי תמ"ה (לעיל סעיף תכ"ב), אך כפי שיש לשער השתתף גם בהתועדויות אחרות. השתתפותו צוינה גם בהקדמה לספרו, שנכתבה על ידי בנו ר' משה, וז"ל: " — עד שנתקבל לעיר ואם בישראל — ק"ק זאלקווא — — וסמך לה זמן אסיפה לכל, שנאספו שם כל האדרים, חכמים קצינים ורוזנים, לעשות תיקונים, כדת מתוקנים — — בצירוף הרבנים המופלגים גאונים גדולים ומפורסמים. והנה גם כסאו של אמ"ר הגאון החסיד ז"ל היה מוטל בין הגדולים הגאונים, שהיה נבחר לעשות חקים ומשפטים ותיקונים, ושם שמעו מפיו איזה דינים מחודשים אשר לא שמעה אוון מעולמים. — — עיי"ש גם סי' פ"ד, ב': "וגם עכשיו במדינ' זו נוהגין לעשות סחורה בדבר מאכל האסור אפי' מדרבנן, כגון גבינות של עכו"ם שהוא מדרבנן, ושמעתי שעונשים על כך מי שעושה סחורה בזה, וכמדומה לי שהוא תקנות המדינה".²

לפני שנת תנ"ה

תתצו. " — גם על זה פקחנו עינינו, בהיות שרעה ראינו רבים המתפרצים בקהלותינו והולכים בשרירות לבם הרע, — עושים תורתינו פלסתר ואויבינו פלילים, הן בעסק שבין יחיד לחבירו הן בעסק שכנגד ורצון הקהל יצ"ו, בכל הענינים ועסקים שבעולם, אשר מתיש כוח דת

1 בר' מאיר, לפני כן רב בסוורזענץ שבגליל פוזנא. ע"י גליקסמן, תולדות רבינו אליקום געץ, לודו תרצ"ו.

2 השווה לענין זה סעיף מ"ו לעיל וכן פמ"ל, סעיף ק"מ.

ודין ישראל ע"פ תחבולות ומרמות וזממים לעבור על דת ודין תורתנו הקדושה ותיקונים המיוסדים על אדני פז בקהלתנו עפ"י חרמות ושמחות רבני גאוני ארץ בצירוף רוזני ד"א יצ"ו, הן בעניני ממון הן בעניני כבוד, הכל כמבואר היטב בתקנות ישרות הנ"ל, בין כדי שלא יאמר האומר לית דין ולית דיין כנ"ל, קבלנו על עצמנו בשבועה חמורה באסיפת כל החברה הקדושה והוכרז בפומבי כל התקנות הנ"ל באסיפה הנ"ל וביחוד התקון הזה: שככה יהיה משפט האיש הנ"ל אשר יבורר בפנינו בכירור גמור או עפ"י צווי הראש והקצין פ"ה דקהלה יצ"ו על איזה אדם אשר הולך בדרך לא טוב הנ"ל יורשם תיכף בפנקס שלנו שביום פקודת האיש ההוא לא יתעסק בו שום אדם מהחברה הקדושה הן דקברנים הן מטהרי מתים, ואם יהי' האיש ההוא מבני החבורות הנ"ל יודח תיכף מהחבורות הנ"ל. — כל התקנות הנ"ל יועתקו מלה במלה ויותן ליד הארבעה אנשים המשגיחים הנ"ל למען יביטו לנוכח וידעו להזהר ולשמור שלא לעבור על כל התקנות הנ"ל. כ"ד האלופים שבעה טובי העיר היו' יו' הנ"ל.

פנקס של החברה הקדושה דגומלי חסד של אמת בלובלין, דף ס"ג, עפ"י העתקה באוסף דוכנוב שבארכיון המכון המדעי היהודי בוילנה (ייווא). כפי שיוצא מהערת המעתיק לא נעשתה ההעתיקה שלפני מן המקור, וז"ל: "בהעתקת המעתיק מלובלין תבאנה מכאן ואילך טיב תקנות אשר לא העתקנו מהם כ"א הסוף המתחיל 'גם ע"ז פקחנו עינינו וכו' — המעתיק מאדעסא". התקנות הן לפי עדות המעתיק משנת תנ"ה. מתי חל אישורן וקיומן של תקנות ק"ק לובלין ע"י רבני ומנהיגי ד"א לא פורש, אולם ברי שלפני שנה זו. התקנה ניתנה כאן בשלמותה, אע"פ שרק לתחילתה זיקה מסוימת לועד ד"א, היות ולא נדפסה עדיין בשום מקום. — השנה גם כרוז של החברה קדישא בלובלין משנת תניד, ניסנבוים, 142-144, וכן סעי' רצ"ו, שניב, תס"ח לעיל.

לפני שנת תנ"ז

תתצו. "זאת לדעת לכל יודעי דין ודת איך זה ימים אורך עלה על דעת כמה וכמה אנשים עשירים להדפיס ש"ס, יען כי נתמעטו ואינם בנמצא כ"א אחד בעיר ושנים במשפחה, והוציאו דבריהם בפני הרוזנים קציני מנהיגי מדינת פולין יצ"ו. — היום יום ו' י"ט אייר ל"ד למב"י תנ"ז לפ"ק.

נאם הקטן יוסף שמואל מקראקא בלא"א מוהר"ר צבי נקרא הירש וצל ה"ה חונה פה ק"ק פרנקפורט דמיין".

מס' ברכות, פפדיא תנ"ז.

לפני שנת תנ"ח

תתצח. "על דבר שהאלוף המרומם המנהיג כמוהר"ר אברם 1 הח"מ נתעורר כהיום הזה ורצה להזמין את האלופים הקהל לדון ולשפט עמהם לפני רוזני ד"א יצ"ו בגין אותן סך שבעת אלפים ת"ק ג"ש מה שלקחו מעזבון חמיו המנוח כמוהר"ר לייב א"ש 2 זצ"ל. — ונתפטר בטוב עם האלופי הקהל. — וכל הכתבים והזמנות מה שהשיג או מה ששיג עוד כמוהר"ר הנ"ל, הן מד"א יצ"ו הן בשום אופן בעולם, כולם בטליין ומבוטליין. — הי' יום ד' כ"ז כסלו תנ"ח לפ"ק.

לוי, NM, חוב' ב', ע' 33, סי' ס"א; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף מ' [מ"ה] ע"ב.

1 כנראה "אברהם אש פרנס" הנזכר לעיל בסעיף תקמ"ז, עיי"ש.

2 בר' אברהם. דיין בפוזנא בשנות 1684, 1689, 1693. ע' לוי, NM, חוב' ב', ע' 34, הע' 1.

לפני שנת תס"ב-תס"ג

תתצט. " — אל יחשידני הקורא כי נכויתי גם אני ברמץ גחלת האסור בהלואת סך המבואר בכתבים¹, בכך הנני מן המודיעים, ח"ו שנגעתי אף בקצה אצבע קטנה שלי באיסור כל דהוא כי נתחייבתי ע"פ תקוני ד"א לשלם לגיסתי אשת אחי הגאון מהר"ר מאיר ז"ל ששילם עבורם להאדון התקיף וואפפסקי. וע"פ פסק ה"ה הרבני י' יצ"ו נכנסתי בעול חוב הנ"ל. — "

קונטרס תקע שופר מאת ר' יהושע פייבל תאומים, ברסלא תע"ט; הוצ' פריימאן, פפדימ תרס"ט, ע' 8-9 (= ספר היובל להרכבי, ע' 420-421), ר' מאיר בר' יונה תאומים, אב"ד דק"ק פרעמסלא. נפ' בש' תשי"ב (ביום 20 ביולי 1702 (= כ"ד תמוז תשי"ב) כבר גיתנה רשות לבחור ברב חדש; ע"י שור, ŻP, ע' 208) ומינויו של ר' יהושע פייבל חל, לפי עדותם של מנהיגי פרעמסלא (תקע שופר, שם), יכמה חדשים לאחר מכן, היינו בסוף שנת תשי"ב או בראשית תס"ג. יתקוני ד"א, שעל פיהם שילם מה ששילם לאלמנת אחיו המנוח, קדמו בודאי לזמן זה. — על כללו של הענין השווה לעיל סעי' תקס"ה-תקס"ח, תקע"ב-תקע"ח, וביחוד ע' 273-274.

שנת תס"ב-ת"ע

תתק. ק"ק ריישא שילמה סכום מסוים על ידי השתדלן בירוסלב לצורך חזירים [לצבא?].

י. לוי, Protokoły kahalne z XVIII i XIX w. w Małopolsce środkowej, Lwów, Przewodnik Historyczno-Prawny, שנה ב', חוב' ד', ע' 5; על סמך פנקס הקהל בריישא. לוי לא פרש את התאריך, החסר כנראה בפנקס, והוא מייחס את הידיעה לימי מלחמת הצפון (1700-1721). לפי פנצקובסקי, Dzieje miasta Rzeszowa, ע' 47, פשטו השוידים בסביבות רישא בשנות 1702-1710. ידיעות נוספות מפנקס הקהל בריישא על הוצאות היהודים בימי מלחמת השווידין השווה בס' עטרת יהושע מאת דוד אריה ליב צינץ, בילגורייא תרצ"ו, בעמוד הבלתי מסומן שלפני פרק א'. — ירוסלב עוד היתה אז ישוב קטן (השוה לעיל סעיף תקכ"ו) ובודאי לא היה לה שתדלן משלה, נראה אפוא שהכוונה לשתדלן דריא.

לפני שנת תס"ה

תתקא. לפי דברי היהודי יעקב בן אשר מקאליש, שהגיש בשנת תס"ה בקשה אל הקיסר בדבר רשות ישיבה בשלזיה, פנה "כלל היהודים בפולין" (= ועד ארבע ארצות) "זה משך זמן" (eine zeitlang) אל הקיסר בבקשה ובהמלצה באותו ענין. באי"כוח הסוחרים בברסלא הכחישו את הדבר בתוקף.

ארכיון העיר ברסלא, כתי' 35, F 8, דף 100 ואילך (העתקת ד"ר ל. לוי מברסלא). גוף התעודה במדור התעודות הלועזיות בסוף הספר.

שנת תס"ז-ת"פ

תתקב. כשנגשה מועצת העיר טורן, בראשית שנת תס"ז, לקיים את הזכויות של אגודת-האומנים הנוצריות במקום, ואסרה על היהודים את המסחר בפרוות מחוץ לירידים, פרצה מחלוקת,

¹ הכוונה לאיסור החוזר ונשנה לקבל הרבנות בדרך הלואה או מתנה. ע"י לעיל סעיף קע"ח, והשוה גם פמ"ל סעי' תתל"ט, תת"מ.

ולאחר משפטים ממושכים בבתי הדין של המלך, שנתעוררו על ידי השתדלנים של הפרוונים היהודים במדינה השיגו האגודות, בשלהי שנת ת"פ, את אישור זכויותיהן.

סטניסלב הרבסט (Herbst), Toruńskie cechy rzemieślnicze, טורן 1933, ע' 150, ובהערה שם; על סמך Akta miasta Torunia, 11 XXII VI, 3d XXIII IV, 1a XXII IV. — אין ספק שהפסקא השתדלנים של הפרוונים היהודים במדינה מתכוונת לשתדלני ד"א. השוה גם לעיל סעי' תקיל, תקניב. דוגמה להתעצמות ממושכת בין פרוונים יהודים ונוצרים ימצא הקורא בספרו של ארלמובסקי, Dzieje przemyskich cechów rzemieślniczych w dawnej Polsce, ע' 175-169.

לפני שנת תע"ה

תתקנ. — — ואודות השמונה מאות זה' מה שתבעו קציני מנהיגי ק"ק פוזנן מן ק"ק סוורוצנץ בשביל השמנה אלפים זה' שהוציאו בהוצאות של סימקים שרידו, שנחשבו בנכיון כרגא אצל רוזני ד"א, ונמצא מגיע שמונה מאות זה' חלק עשיריו' על ק"ק סוורוצנץ. — כ"א סבת תע"ה לפ"ק.

לוי, NM, חוב' ב', ע' 41, סי' ע"ה; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף ק"א [ק"ח] ע"ב. עיי"ש גם ע' 30, סי' נ"ב.

לפני שנת תע"ז-תע"ט

תתקד. "הפנקס ארצות פתוח החרמות ושמתות מרוזני דד"א יצ"ו בנדון הסעודת שמבזבזי' יותר מחומש ממש, וכבר צווחו בו קמאי דקמאי, בכן באנו כעת לתקן לכל ישונה. — היו' יו' א' ז"ך ניסן תעט"ז לפ"ק. לא באנו לסתום אלא לפרש שמה שמבואר מעליד על כמה פונקטין כמבואר בתקנות הקודמים היינו התקנו' המבוארים בפנקס זה הנעשים ר"ח סיון תעזי"ן לפ"ק. — "

פנקס הקהל דק"ק דובנא (בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, Heb. 4° 349), דף נ"ז ע"ב. לפני כן נתפרסמה התעודה ע"י מרגליות, דובנא רבתי, ע' 43. לגוף הענין השוה גם לעיל סעי' רל"ה, תתע"ב.

לפני שנת תע"ט

תתקה. באם שהקהל ידחו את האב"ד מלהחזיקו עוד לאב"ד והאב"ד יאמר שיש לו דו"ד נגד הקהל, אז אסור להקהל לקבל רב אחר בשום ענין בעולם ולא להתוועד יחד לפקח בענין קבלות רב אחר עד שהדין יקוב ההר תחילה בין האב"ד ובין הקהל יצ"ו. ובאם יעברו הקהל יצ"ו ויקבלו רב אחר קודם למשפט אזי יהיו מוחרמי' בשתי עולמות. ואם יבא הרב עליהם ע"פ קבלה אסורה, אז יחול עליו נדוי ושמתא דרבנן וכל העונשים הכתובים בפנקסאות.

קונטרס תקע שופר מאת ר' יהושע פייבל תאומים, ברסלא י' אדר תע"ט; הוצ' פריימן, ספר"מ תרס"ט

1 בשירד (Środa) נתקיימו ועדי האצילים של גליל פוזנא וקאליש. על הישוב היהודי במקום השוה הפנה-הרצברג, Aus Vergangenheit und Gegenwart der Juden und der jüd. Gemeinden in den Posener Landen ע' 955 ואילך.

(ה"מ מתוך ספר היובל להרכבי). ע' 14. על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "הועתק מגוף פנקס הארצות ד"א יצ"ו. הק' יוסף ספרא דמחא ק"ק לובלין וד"א. הסופר ר' יוסף נמצא חתום בתעודות שהגיעו לידינו מפנקסי ד"א רק על כתב אחד משנת תע"ח (סעיף תקס"ח). עד כמה לא נתקיימה חקנת הועד יראה הקורא ממהלך המחלוקת בין ר' יהושע פייבל תאומים הנ"ל לבין ק"ק פרעמסלא (לעיל סעי' תקס"ה-תקס"ח, תקע"ב-תקע"ח) ובין ר' יהושע (בעל "פני יהושע") לבין ק"ק לבוב (סעיף תקצ"ד). השוה גם אסף, לקורות הרבנות, רשומות, כרך ב', ע' 290-292.

תתקן. — מה ששמעתי בעוברי דרכי דרך עיר ברעסלי מפי נאמני חביבי וידידי אב"ד מ"צ בעיר ברעסלי וחוצה לה ובכל הסביבות, אשר הורם והונף והושב מהרבני' הגאונים ורוזני' קציני' דד"א פולין קטון וגדול ומדינות ליטא, ה"ה הרב הגדול המופלג מוהר"ר בענדט נר"ו בן הקצין המנוח הר"ר ראובן ווייזיל 1 ז"ל, חתן האלוף המרומם התורני הראש והנגיד המפורסם כמוהר"ר ארי' ליב עמריך 2 נר"ו בהמנוח הקצין המפורסם כהר"ר שלמה זלמן עמריך ז"ל איתן מושבו לשם ולתהלה בק"ק אמשטרדם — —.

ס' עיר דוד מאת ר' דוד לידא ור' פתחיה בנו 3, אמסטרדם תע"ט, דף צ"ג ע"א. ר' בענדיט נזכר כמי שיהורם והונף מרבני ומנהיגי ד"א פולין יצ"ו לאביד ומ"ץ לאנשי פולין הנמצאים בעיר ברעסלא וחוצה לה גם בכותרת הסכמתו לתורה, דפוס דיהרגפורט תפ"ח (בראנן, Grätz-Jubelschrift, ע' 229, הע' 1). אף הוא עצמו ציין בכתב-בקשה אל מלך פרוסיה פרידריך II מיום 11 באוקטובר 1741 (=א' חשוון תק"ב), שנתמנה לירב מדינה בכל שלזיה לא רק ע"י מנהיגי-המלכות הפולניים (=ועד ארבע ארצות), אלא גם ע"י ליג משפחות בשלזיה. ע"י לנדסברגר, JjIG V (1907), ע' 186, הערה.

לפני שנת ת"פ

תתקן. — בהיות נראה עין בעין כשיהודים מתעסקים אצל המכס, אפילו ע"י נגיעה באצבע קטנה, אזי הדבר הזה לקוץ מכאיב ולסילון ממאיר לקהלתינו הקדושה. — — אשר על כן יצא לתפסד"ג דההוא גברא דהוא אצל המכס עד היום הזה מחוייב להסתלק עצמו בסילוק גמור מכל וכל התעסקות המכס, — — הן כאן בפוזנן הן בכל שאר קמירי"ן של המכסים אשר אנשי קהלתינו הקדושה עוברים ושבים דרך שם. — — ובכל השמחות והחרמות והנדויים והארורים שניתנו אצל התועדות קודש דרוזני ד"א יצ"ו ביה"כ בשעת כל נדרי. — —

לוי, NM, חוב' ב', ע' 41, סי' ע"ו; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף קי"ח [קכ"ו] ע"א וב'. התאריך: כ"ב כסלו ת"פ. ועיין לוי, שם, הע' 5, גם על מחאות הסיימיקים דקויא נגד מסירת המכסים לידי היהודים. השוה כמו כן לעיל סעיף תתס"ה.

תתקת. "חבורה שנסעו מיריד עם סחורות הרבה וקם ישראל א' מסור ומסרו למוכס גוי ששכר המכס מהמלך, שהסוחרים היו מעלי[מי] כמה אלפים סחורות ממכס. — — ולקח המוכס כמה אנשי חיילות וביקש לרדוף אחריהם. — — וכשמוע ראובן שרוצה לרדוף אחר העגלות ולחפש,

1 ר' ברוך בענדיט וויזיל או Bendix Ruben Gumperz (בתעודות לועזיות). חושב ברעסלא משנת 1715. רבנותו נזכרת בכתבי הארכיון בברסלא משנת 1720 ואילך. חיבר ס' שו"ת מקור ברוך, דיהרגפורט תקט"ו. שלח ידו גם בעסקי ממון. נפ' בשנת תקי"ד. פרסי תולדותיו ע"י לנדסברגר, JjIG V (1907), 182-205; קויפמן-פרוידנטל, Die Familie Gomperz, פפד"מ 1907, ע' 220-232.

2 ממשפחת גומפערץ העשירה באמ"ד. נפ' בש' תצ"ח. השוה קויפמן-פרוידנטל, שם ע' 338-339; בלום, The Economic activities of the Jews of Amsterdam, ע' 113.

3 השוה אייזנר, תולדות הגאון ר' דוד לידא, ע' 32, הע' 3.

השוה עם המוכס גוי על סך רב. וכשבאים לביתם החבורה לא רצו ליתן לו לסיוע כלל באומרם הסך מה שנתן מגיע ממנו הסך למוכס ובשביל עצמך עשה זאת, והאריכו בטענותיהן. ועוד תבע להישראל המסור שיחזיר לו מה שנתן להמוכס שמחויב לשלם מדינא דגרמי כדין מסור. — ועמדו עליו אנשי בליעל במסירות גדולות על הרב לפני השר והביאו את הרב הנ"ל בתפיסה ובענוים גדולים, והיה להרב הנ"ל הוצאות גדולות בתפיסה והוצרך להתפשר עם השר בכמה אלפים. וכראות הרב הנ"ל שבא לידי עניות גדולות, ממש בעירום ובחוסר כל, וזה היה הכל מפורסם, נסע לפני התוועדת קודש והציע דבריו לפניו ולפני המאורות הגדולים דמדינת וואלין ונתנו להרב הנ"ל תוקף וחיווק, וכתבו בזה"ל:

באשר שהרב המ' הג' פכ"פ נגש לפנינו פה בעת כינוס הצדיקים בהתוועדת קודש ויושר דבריו הציע לפנינו באמרו כי בא לבית מיחוש, ובפרט בעתים הללו שקנאת איש מריעהו גברה לנגוע במה שמוכן לחבריו, וחושש לנפשו ה"ה הרב הנ"ל פן יעלה על לב איזה איש להשיג גבולו ולדחות מקהלתו ולדחות נפש היקרה מפני נפש בלא דעת לא טוב ע"י תחבולות רעות המתרגשות ושכיחות בזמנים הללו, ככן אמריו הנעימים נתקבלו לפנינו וגזרנו בחרמות ושמחות ונדוים וארורים וקללות בכל החומרות הנתיסדו מן המאורות הגדולים הרבנים דד"א ובמדינתנו וואלין יצ"ו יחולו על ראש ולב חושב מחשבה זרה, ומעכשיו הוא מוחרם ומנודה בחויא דרבנן ולא יועיל לו שום התרה בעולם. ופשיטא להוציא מהאיש אשר יעבור על דברינו כל הוצאות והזיקות והעדר כבוד של הרב ה"ה הנ"ל ולהוציא מידו בכל אשר המצא ימצא הן בירידים והן שלא בירידים. וכל דין תורת נאמנות להרב ה"ה הנ"ל על הוצאותיו ועל הזיקות מעבר ולהבא. ואף מי שיסייע ומסית לדבר זה יהיה ג"כ נלכד בחרמות ושמחות ונדוים הנ"ל ולהוציא ג"כ מידו הוצאות והזיקות כנ"ל, מלבד קנסות ועונשים עצומים אשר יושת עליהם אשר לא יוכלו שאת משאת מאת פנינו ולהדפו ולרדפו ברדיפה מלא. ולא יהיה מועלת שום פטורים מהרב הנ"ל עד שנתוודע לנו שהפטורים היו בריצוי גמור בלי שום הכרח בעולם. והאלופים הקהל מחוייבים להיות לעזר ולסעד להרב ה"ה הנ"ל להדפו ולרדפו לכל איש אשר יעבור על דבריו הנ"ל, ובאם לא אזי מידיהם יבוקש כל ההוצאות והזיקות של הרב הנ"ל בכל כפיות ונגישות בכל אשר המצא ימצא בירידים ושלא בירידים ולילך עמהם אף בעש"ג. כה דברי אלופים רוזני קציני מנהיגים בצירוף כבוד הגאונים המאורות הגדולים המופלגים הרבנים דראשי קהילות דוואלין אשר ישנו פה היום יום א' כ"ו טבת ת"פ לפ"ק פה בהתוועדת קאזין יצ"ו. —

ס' עטרת צבי על שו"ע חו"מ מאת ר' צבי בר' עזריאל, יעסניץ תפ"ב, חלק השו"ת סי' קכ"ה, דף קס"ג ע"ב. השוה תקנות דומות גם בפמ"ל, סעי' תשמ"ז, תחקט"ו.

לפני שנת תפ"א

תחקט. "יש תיקון ארצות מהגאונים הגדולים שאין רשאי שום אדם לקנות ממרו"ם בלתי ידיעת החתום, וכשהקונה טוען שהיה בידיעתו מחוייב לישבע ע"ז."

ס' עטרת צבי כנ"ל, סי' מ"ח. התקנה נזכרת בלשון אחר גם בסי' י"ב (אך לפי התקנה שאין קונין הממרו"ם בלא ידיעות הבעל חוב מהני מחילה, אפילו הממרו"ם תחת ידו וכן נוהגים בתסנה זרי), ס"ד, ס"ק ב' (אבל לפי תקנות הארצות דאין רשאי לקנות בלי רשות הבעלים צ"ע), וסי' צ"ב, ס"ק ט"ז (וכתב הש"ך לעיל שהוא מתקנות ארצות שלא לקנות השטר חוב בלא ידיעת הבעל דין ובאם שקנה השטר חוב בטל, אם לא שטוען שהיה בידיעתו, ועל זה צריך לישבע מתחילה ולגבות השט"ח).

וכן גם בחלק השנית דף קס"א. — ה"ס עט"ז כבר היה ערוך לדפוס בכסליו תפ"א לפ"ק (ההסכמה הראשונה היא מזמן זה), לפיכך ברי שיש להקדים את התקנה על כל פנים לתאריך זה. השוה גם בלוח, Der Mamran (ה"מ מתוך Festschrift-Berliner) ברלין 1903, ע' 4.

תתקי. "ותקנות ארצות אף שבועת היסת בנק"ח."

עטרת צבי, כנ"ל, ס"י פ"ז, ס"ק כ"ח, וכן גם בחלק השנית, דף קנ"ט, עיי"ש; מאמר קדישין על חו"מ מאת ר' קיים קדיש מקראטאשין, ס"י פ"ז, ס"ק ל"ה, י"ג. והשוה בסעיף הקודם.

תתקיא. "ותקנות ארצות שא"צ הרב התופס ישיבה לישיבע שבועת היסת רק קבלת חרם, וכן נוהגין במדינות וואלין".

עטרת צבי, כנ"ל, ס"י פ"ז, ס"ק ל'; מאמר קדישין, ס"י פ"ז, ס"ק ט"ו. והשוה בסעיפים הקודמים.

תתקיב. "ותקנות ארצות שלא להשיבע שבועת היסת על פחות משלשה זהובים פו' רק קבלת חרם".

עטרת צבי, כנ"ל, ס"י פ"ח, ס"ק ג'; מאמר קדישין, ס"י פ"ח, ס"ק ו'. והשוה גם ס"י ק"ח, ס"ק ל"ז, וכן פתחי תשובה, חלק חו"מ, ס"י פ"ח, ס"ק ה': "ובק"ק הוראדנא וסביבותיה המנהג שלא להשיבע שיה על פחות מעשרה זה"ו פוליש". והשוה גם בסעיפים הקודמים.

תתקיג. " — ועיין בתקנות ארצות דין בורח, שיש חיל[ו] בין חבר למורינו לענין תפיסה, ולא ראיתי נוהגין כן. אפשר דאי אפשר להעמיד הדין על תלו משום מסירות".

עטרת צבי, כנ"ל, ס"י צ"ז, ס"ק י"ד; מאמר קדישין, ס"י צ"ז, ס"ק ט"ז. והשוה בסעיפים הקודמים.

שנת תפ"ה-תפ"ו

תתקיד. "שלום לדייני ישראל ה"ה האלופים הרבנים המובהקים והמופלגים, כבוד הרב הגדול הישיש מוהר"ר שמחה כ"ץ פאפרט¹ אב"ד דק"ק סיפליץ יצ"ו, וה"ה מוהר"ר וואלף² וכו'. אמרותיהם הנאמרים באגרת כתובה אלי קבלתי, והנה טרם אחלה לדבר ולהשיב להם באתי במודעה רבא, והאמת עד לעצמו, שמעודי לא היה לי שום תגרא וקסטא שבעולם עם הרב דק' המבורג³, ונהפוך הוא, שתמיד הייתי לו לאוהב נאמן, כאשר ידוע לכל הזוכר בזכירה העת והזמן, שה"ה המנוח מוהר"ר ש פורט⁴ ז"ל היה פרנס הוועד דד"א יצ"ו, יצא קול

1 צ"ל: פאפרט. על זיקתו של ר' שמחה לר' יהונתן אייבשיץ עי' בית יהונתן הסופר לר' יעקב עמדן, דף ב'ה. נפ' בשנת 1760. השוה F. Weihs, Aus Geschichte und Leben der Teplitzer Judengemeinde, Brünn-Prag 1932, p. 11; האק-קויפמאנן, משפחות ק"ק פראג, ע' 258.

2 ר' יצחק בנימין וואלף בר' אהרן אויסטרליץ דמו"ש בפראג. נפ' בשנת תקכ"ב. עי' האק-קויפמאנן, משפחות ק"ק פראג, ע' 6. 3 ר' יהונתן אייבשיץ.

4 צ"ל: מוהר"ר פורט⁵, היינו ר' יצחק חזק פארטיט, פרנס הוועד בשנות תפ"ה(?) — ח"ן. השוה להלן סעיף תתקט"ו. והשוה גם דברי ר' יעקב עמדן בס' עדות ביעקב, דף ט"ו ע"א, וז"ל: "זאת ועוד אחרת מה שנתהווה בק"ק ברלין, שהיו שני מוכיחין, האחד נקרא בשם ר' אבלי והשני ר' זלקינד שהיו מתרימין זה לזה, שכל אחד אמר על חבירו שהוא מאמין בש"ץ ושני כזבים הבאים כאחד, עד שבא שלישי והכריע ביניהם שהיו מוהר"ר הנ"ל חולה ונטה למות, הלך אצלו לבקרו השר הנגיד המפורסם הרופא מומחה לרבים מוהר"ר יצחק הנקרא פארטיט ולקח מן מראשותיו התרפים מתחת הכ"ר".

השמועה רעה ע"י מכתבים שונים מחכמי גאוני ארץ אשר היו בימים ההם, שהודיעו הצער לרבים, שנחשד אותו האיש מכת המחזיקים באמונה הרעה הזאת של ש"ץ ימ"ש, ועלתה ההסכמה בעת ההיא אצל רוזני נגידי דד"א להחרימו ולנדותו בכל קהלות ישראל במדינת פולין יע"א, ומגודל בקשת דודו הרב הגאון המנוח מוהר"ר הירץ זלה"ה, שהיה אב"ד דק"ק פינטשוף¹, אשר כתב אלי דברי תחנונים, להיות חס על כבודו וכבוד משפחתו, שלא לביישו ברבים, עשיתי לכבוד השם ולכבודו ואזרתי כגבור חלצי ובטלתי הדבר לבלתי פגוע בכבודו. ואף שבאותו הזמן כתבו אלי ה"ה הרב החכם השלם מוהר"ר משה חאגיז² זלה"ה והרב הגאון המנוח אב"ד דק"ק פ"פ³ בהתעוררות דברים לירד עמו עד לחייו, ובאלו אמרו מורידין, עם כל זה אמרתי משגה הוא בידו, והמאור שבו יחזירו למוטב. — הכ"ד אריה ליב⁴ חונה בק"ק אמסטרדם יע"א. אמסטרדם כ"ח אייר תקיב"ל.

ר' יעקב עמדין, שפת אמת ולשון זהרית, לבוב תרל"ז, דף צ"ה, הרב מטעפליץ ובני סיעתו השיבו על כך באגרת מיום א' ה' באב תקיב"ל: — — שנית יצא בדרך רחוק לעשו פתח שני בזיל כאשר ידוע לכל הזוכר בזכירה וכו'. הענין מגיד שהיה בזמן המוקד' רעש גדול בפולין בדי"א שביקשו לנדותו והוא מגן בעדו ואזר חלציו כגיבור והציל אותו, במח"כ איך יתפאר בזה, כאלו מאז עיני כל נשואות אליו ושומרים פקודתו, והלא תמיד ה' בפולין חכמי וגאוני ארץ שלא יעשו משפט מעוקל לעשות דבר טרם ישמע שמוע, וכמה גאוני ארץ פולין ה' מרצים אגרותיהם להגאון מוהר"ר יהונתן נר"ו כידו לכל יושבי עירנו, ובודאי נתבר' הדבר' שלא נמצא עוולתה בו והאמת מגן בעדו ולא כחו וגבורתו של מ"כ. אלו ה' בלבם שמץ מנהו מהכת וגבורתו [האם] ה' או [בכוחו] להפיר מחשבותם, הלא לא ה' אז רק רב ברישא. ומה גם כאשר ירים ידו בכותבת הגסה שהדברים נוגעים בשרשי הדת והוא עומד בפרץ קדושת שמו ית', למה זה אזר כגיבור חלציו באותו זמן להצילו, וכי משא פנים יש בדבר מפני אהבה או כבוד משפח' לכסוי פשע בכבוד מלכו של עולם? במקום שיש חיה אין וכו'. ועל מה שכתב ממהרים חגיז ז"ל נלאינו להעלות על הגייר מה שבידנו להשיב. ומכ"ש כל השומע יצחק מ"ש שהגאון מהור"ר יעקב אב"ד דק"ק פפ"ד ז"ל היה כותב לפולין, מי פתי יאמין לכל דבר, וכי לאורו הוא צריך הלא אותו צדיק היה כל ימיו יושב בטח וכל תיח שבדור היו גוררי אחריו, והכל סרים למשמעתו ככל התורה אשר יורוהו הכהן. ומילתא דעבידא לגלויה שהיה להגאון מה' יהונתן נר"ו כמה אגרות חבה ממנו, ואלו היה יודע שהדין לרחק ולא לקרב למה השיב רוחו אחר. לכן כל דבריו להתפאר כאלו מעולם ואנשי השם ה' תמיד סרים למשמעתו כדי לעשות פחים בדרך עקש בעת הזאת לאמת הדברים הבלתי צודקים. — — ע' לוחת עדות לר' יהונתן אייבשיץ, דף ט' ע"ב. החשד על אייבשיץ נתעורר בתמוז תפ"ה ואילו ביו"ט תפ"ו כבר החרים ר' יהונתן עצמו את השבתאים כדי להסיר מעליו חשד זה (ע"י כהנא, תולדות המקובלים, ח"א, ע' 137-138); לפי זה יש לקבוע את זמן ההסכמה אצל ד"א בין שני התאריכים הנ"ל.

שנת תפ"ה-ת"ץ

תתקטו. הא לכם זרע בירך ה' ה"ה הרב המופל' הדרשן ומוכיח הגדול כ"ש כמהור"ר בירך בהמנוח הרב מ' אליקים געציל ז"ל מקראק' 5, חתן הרב המאה"ג

- 1 ר' נפתלי הירץ בר' ליב צינץ. מצאתי חתימתו בפנקס הקהל בפניטשוב בשנות תע"ז-תצ"ג. השוה פרידברג, לוח"ו, 83; כיו"פ, ח"א, ק"ו. 2 השוה לעיל סעיף תר"ב וכן בית יהונתן הסופר, דף ג' ע"ב.
- 3 ר' יעקב בר' בנימין הכהן, בעל שו"ת שב יעקב, פפ"ד תק"ב. אב"ד ור"מ בק"ק פפ"ד בשנות תע"ח-ת"ק. ע"י הורוויץ, Frankfurter Rabbinen, II, 82-91, 101, 105. 4 בר' שאול. השוה מפתח.
- 5 דמותו של ר' בירך, שהענין למתוח בקורת חמורה על מנהיגי דורו, וגורלו העגום, תוארו במאמריהם של י. קליינגמן, XII (1928), Ebp. Ctrap, 179-189, ושל א. יערי, מוסף "דבר" מכ' כסליו תרצ"ז. — אביו של ר' בירך, ר' אליקים געציל בר' מענקא, נפ' בקראקא בשנת תל"ד. ע"י ווטשטיין, לתולדות גדולי ישראל, ע' 12.

הדרשן המפורסם בעל המחבר זרע בירך ראשון ושני¹. והרב מהר"ר בירך הנ"ל הי' מקדם אב"ד בק"ק קלימנטוב, ועכשיו יושב באהל תורה פה ק"ק יאברוב והוא דרשן ומגיד משרים וראש בית דין בק"ק הנ"ל. ומידי עברי פה ק"ק יאברוב הנ"ל זה כמה פעמים בכל פעם שבחווה גדולים וקטנים להרב הנ"ל, שמרביץ תורה תמיד ולא פסק פומי' מגירסא ואור תורתו זורח לילות וימים, ודורש טוב לעמו בשער בת רבים מדי שבת בשבתו, ומראה חריפותו ובקיאותו, ומורה לעם המעשה אשר יעשון להשיב רבים מעון, וביותר שכל דיניו שדן המה ישרי' ונכוחים וכל כוונתו לש"ש שכ"א על מקומו יבא בשלו', ולא להנאת ממון, כי שונא בצע ומעול' לא נטל שום פרוט' בעד שכר דיינו' שקורין פסק געלט², כ"א דן כל דינו בחנ' ועולה לא נמצ' בשפתיו. הנמצא כזה בכל מדינתנו אשר רוח אלקים בו? בכן אמרתי נוצר תאנה יאכל פריה, והנני נותן לו להרב הנ"ל כח ועזו להיות דרשן ומוכיח בכל ארבע ארצות בפולין הסרים למשמעתא, ולגדור גדר ולתקן פרצות הדור בכל קהלה וקהלה. ובידו לדרוש בלי שום שאלת רב ומנהיג בלי מוחה ומעכב³, וחלילה לשום אדם לפעור פיו נגדו בשום דבר קטן וגדול, ולהדרו ולכבדו בכל מיני הידור כראוי ונכון לזקן ת"ח, כמותו ירבה בישראל, ולסייע לו לגמור חבוריו אשר יש באמתחתו הכל רשום בכתב אשר חיבר כמה חיבורים בשכלו הקדוש, כאשר ראיתי בידו הסכמות מכל גאוני ארץ רבנים ממדינות אשכנז ופולין ומערב רין, אשר יעידון ויסיחידון עליו שכל דבריו המה דברי אלקים חיים והלכה כמותו בכל מקום. בכן גם אנוכי נתתי תוקף ועזו לדברי הגאונים הנ"ל.

כ"ד אביר הרועים הרופא מומחה לרבים הקטן אברהם יצחק חז"ק רופא פרנס הוועד דד' ארצות יצ"ו.

זרע בירך שלישי, חידושים על מס' ברכות מאת ר' ברכיה בירך בר' אליקים געצל, חמושיד. וז"ל הכותרת: "הסכמה של הרב הרופא מומחה מ' יצחק רופא מומחה, פרנס הוועד דארבע ארצות פולין גדול ופולין קטן". על דיוק ההעתק מעידה החתימה: "קושט דברי אמת וישר להודי' למאן דבעי למידע שבפני נכתוב ונחתם הרב הרופא מהר"ר יצחק שהי' בעת ההיא פרנס ארבע ארצות⁴, שנתן רשו' והרמנא לכבוד הרב הגדול מהר"ר בירך לדרוש בכל תפוצות ישראל בלי שאלות הרב ומנהיג ולתקן פרצות הדור ואף אם לא היה כתוב ראוי להכתב. הקטן חיים בהמנוח המפורסם מהר"ר

1 הוא ר' ברכיה בר' יצחק אייזיק שפירא. נפ' בשנת תכ"ו בקושטא בדרכו לארץ ישראל. ספריו הם: זרע ברך, דרושים ופשוטים על התורה, קראקא ת"ת"ז; חלק שני ומהדורא תנינא, אמסטרדם תכ"ב. לתולדותיו השוה כיו"פ, ח"ב, דף כ', כ"א, מ"ד, צ"ח; ווטשטיין, מפנקסי הקהל, סי' ו'; קדמוניות מפנקסאות ישנים, ע' 7.

2 על נטילת דמי פסק בימים ההם השוה אסף, בתי הדין וסדריהם, ע' 93-94.

3 כמה תקנות אוסרות לדרוש ברבים בלי נטילת רשות. השוה למשל, לוי, LGJ, ע' 83; פמ"ל, סעי' ק"ל, תקצ"ו.

4 מכאן שבברי החתימה נכתבו לאחר זמן. ר' יצחק מופיע בתעודות שבידינו בפעם האחרונה בתור פרנס הועד בסוף אלול ת"צ (לעיל סעיף תרכ"ג). גראה שנפטר בשנת תצ"א או תצ"ב. ביום 21 באוקטובר 1732 (= ב' חשון תצ"ג) כבר התדיינו על עזבונו. עי' וורם, DZB, ע' 84, הע' 21. השוה גם לעיל ע' 277, הע' 1.

יקותיאל ויסקינד כ"ץ ז"ל שהי' אב"ד ורי"מ בק"ק נעמרוכ¹. גם אנכי באתי כיהודא ועוד לקרא מכתב הנ"ל היה ג"כ למראה עיני ודברים הנ"ל המה כינים ואמיתים. הקטן יחיאל מיכל במהר"ר פתחיה נר"ו מיאברובי. — ההסכמה נעתקה גם בס' לקורות היהודים בלובלין מאת ש. ב. ניסנבוים, ע' 101. על פרשת ההסכמה הזאת מספר המחבר באריכות גם באחת מהקדמותיו וז"ל: " — הגה אחר זה קבלוני לק"ק יאברוב לדרשן ומוכיח ומגיד משרים לדרוש להם בכל שבת ושבת, והייתי שם כמה שנים. — ובאותו פעם היה פרנס ארצות הרופא פארטיוז מ' יצחק חזק שמו, והיה דירתו סמוך לק"ק יאברוב ושמע הנהגות טובות שתקנתי שם ועיקר שבלעדי לא היה שום משפט בין איש ובין רעהו ולא נטלתי מעולם שום פרוטה שכר דיינות. מיד בא לק"ק יאברוב ושלח אחרי ואמר לי לא מצאתי בדור הזה כמורך, בפרט שאתה שונא בצע. בכך כחתי אותך להיות דרשן ומוכיח בכל ארצות פולין הסרים למשמעתי. לתקן פרצות הדור לגדור גדר, ואתן לך רשות לדרוש בכל עיר ועיר בלי שאלות הרב ומנהיג, ומסר לי כתב בחתימת ידו בק"ק יאברוב בפני קהל ועדה כפי כתבים שבידי. אחר זה היה אסיפה בק"ק פשעוואסריק² והיה שם פרנס הוועד הנ"ל והלשינו עלי בפני הפיה הנ"ל איך שזה שאתה בחרת אותו לדרשן ומוכיח ארצות מחמת זה יש לו בטחון במעיל ומחבר ספר על פוסקים ורוצה לפסול משפחה מה שהתיר רש"ל ז"ל כנ"ל³. וטבעו של הפיה הנ"ל שהיה מאמין לכל אשר משמיע לו לאוניו. מיד הלבישו בגדי נקם וכתב בחימה שפוכה לק"ק יאברוב לקהל בזה"ל: באשר שהרב הדרשן מ' בירך בוטח בי וביקש לפסול משפחה ולחלוק על רש"ל, בכך לא תתנו לו לינת לילה וחיי שעה שלא יהיה תקומה לנפיל[תו]. והרב המופלא דק"ק יאברוב ידע שהוא שקר. שקרא כמה פעמים בחבורים שלי וראה שכתבתי להפך אדרבה ליישב דברי רש"ל ז"ל, ואמר לי כשיבא הרב הפרנס הוועד הנ"ל לכאן אלך אתו אצלו. בתוך איזה ימים בא הרב פרנס הוועד הנ"ל והלך אתי הרב בק"ק יאברוב והראה מ"ש בחבורים שלי מענין הנ"ל והבאתי לו ספר ים של שלמה על כבא קמא במ"ש התרה שלו למשפחה שהיה נקרא ווארטצל משפחה וגם הראה לו ספר נתיב עולם הנדפס בשנת שצ"ו בק"ק פראג⁴ מ"ש הגאון מ' מרדכי יפה בהחזרה מחט משפחה, שהיה קורין בליא נאדל משפחה. כשקרא כל שני התרות הנ"ל וגם מה שאני כותב על משפחות הנ"ל התחרט מאד במה שהלביש עלי בגדי נקם בוועד פשעוואסריק ולכתוב כתב לק"ק יאברוב הנ"ל התחרט, ומיד כתב להמשפחה הנ"ל שלא יאמינו ללשון הרע הנ"ל. ולא שלחתי הגוף הכתב כ"א העתקה — ".

מגוף ההסכמה וכן מהקדמת המחבר יוצא שהסכמת הפרנס ניתנה בהיות ר' בירך ביאברוב וגם ועד פשעווארסק בהשתתפותו של פרנס הוועד נתקיים בהיותו שם ומתוך "כתב" — מעין הסכמה — של ר' הירש בר' משה חריף אב"ד דק"ק יאברוב⁵ בצירוף ידאשי מנהיגי' ואלופי הדייני' מיום כ"ב למכ"י⁶ תפ"ו לפ"ק, אנו למדים שר' בירך עזב את יאברוב בשנת ת"פ בקירוב: "באשר זה ששה שנים מדי ה' פה הרב המופלא" וכו'. לפי זה ניתנה ההסכמה לפני שנת ת"פ בערך. אולם, מסקנה זו אינה מתיישבת עם עובדה אחרת: בתעודות שבידינו מופיע באותן השנים בתור פרנס הוועד לא ר' יצחק חזק פארטיוז כי אם ר' אברהם ר' איסרלש מלובלין (מאדור ב' תקצ"ח ועד תפ"ד) ולפניו ר' יעקב אברהם מזאלקווי. פארטיוז מופיע במפורש בתעודות שבידינו רק בשנות תפ"ז ותצ"ז וברור שלא נתמנה למשרה זו לפני שנת תפ"ה. נראה אפוא שבאותו כתב של הרב מיאברוב נשחבש פרט השנה ובמקום תפ"ז צ"ל תצ"ז. ר' בירך עזב את יאברוב בשנת ת"צ בקירוב ומתן ההסכמה ואסיפת פשעווארסק, שקדמו ליציאתו את העיר, חלו בערך בשנות תפ"ה—ת"צ. לפי זה יש לקבוע, אגב, גם את שנת ההדפסה של הספר והיא שנת תצ"ז בערך. ואמנם וינער, קהלת משה, ע' 445, סי' 3690, כנר הרגיש בדבר שיש לאחר את שנת ההדפסה לאחר תצ"ה.

1 ר' חיים נתן לר' בירך גם הסכמה להדפסת הספר (נדפסה בלי תאריך). לתולדותיו השוה באבער, אנ"ש, ע' 64, 242; קנ"ש, ע' 27.

2 צ"ל פשעווארסק. 3 השוה לעיל ע' 4, הערה 1.

4 נתיבות עולם למהר"ל מפראג. המהדורה הראשונה נדפסה בפראג בשנת ש"נ. השוה גם בהערה הקודמת.

5 נפ' בשנת תצ"ז בלוב. עי' אנ"ש, ע' 194, סי' תפ"ב.

6 ז' אייר. 7 השוה עתה גם סעיף תתקי"ד לעיל.

לפני שנת תפ"ו

תתקטז. "באשר שתלמידי ידידי ומחותני — הרב הגדול מוהר"ר אליעזר בן המרומם הנכבד התורני מהור"ר שלמה זלמן זצ"ל ליפשיץ אב"ד ור"מ דק"ק אוסטראוויץ נגש לפני ובידו מחברת הקודש אשר העלה מצודת שכלו הזך והנה חידושי הלכות על קצת מסכת[ו]ת וחידושי דינים על הב"י בטי"ד ובח"מ ובאחרוני' — — והנה אף שכבר עלתה במוסכם אצלנו ודבר שבמנין נאסר בוועד קדש דיערסלוב אצל המאורות הגדולים דד"א שלא להרשות שום אדם שבעולם להדפיס שום ספר יהי' מי שיהי' אם לא באסיפת הרועים גאוני ורוזני דד"א יצ"ו. ודבר שבמנין צריך מנין אחר להתירה, אך לכבוד תלמידי ידידי הרב הגדול הנ"ל, שבקי אני במהותו ואיכותו ודעתו הרצויה לש"ש, יצאתי חוץ לגדרי וגדר הרבים שגדרנו בעדינו והנני נותן רשות לו להדפיס ספריו. — — כ"ד המדבר — — היו' יו' הששי אך טוב למב"י תפ"ו לפ"ק. הקטן יהודא ליב2 החונה ק"ק קראקא והגליל יע"א ולע"ע פה ק"ק שטאשוב".

שרית השיב ר' אליעזר ושיח השדה מאת ר' אליעזר בר' שלמה זלמן ליפשיץ, נייאויט תקט. השוה היילפרין, קרית ספר, שנה י"א, ע' 108-109.

לפני שנת תקט"ו

תתקיז. "כל מי שאין אתה מעיד לו מפני שהוא בעל קרובתך אם מחה אשתו אע"פ שהניחה לו בנים הרי זה נחרק וכשר". — ותקנות ארצות דפסולים רק עד ג' שנים".

ר' קיים קדיש, מאמר קדישין, פראג תקכ"ד, סי' ל"ג, סי' י'. ההסכמה הקדומה ביותר היא מט"ו בסיון תקט"ו; התקנה קודמת אפוא עכ"פ לזמן זה.

לפני שנת תקט"ז

תתקית. יהודי דינוב התדיינו עם יהודי סטרי — הנוהגים, לפי קובלנתם, בקהל שלהם בחינת *actor sequitur forum rei*, — והגישו ערעור נגדם לפני "בית הדין של המנהיגים היהודים בירוסלב".

אנטוני פרוחאסקא, *Historja miasta Stryja*, ע' 116; עפ"י *Castr. Żydacz*, 13, ע' 1011. התאריך לא פורש; מתוך מהלך הדברים נראה שהמדובר במחצית הראשונה של המאה הי"ח. משנת תקט"ז ואילך אין אנו שומעים כלל על התועדויות ד"א בירוסלב³ ועל כן יש להניח שהמשפט הנ"ל בפני בית דינו של הועד בירוסלב נתקיים לפני זמן זה.

לפני שנת תקי"ט

תתקיט. בין ק"ק לוקוב וק"ק מעזריטש גיטשה באמצע הי"ח מחלוקת ממושכת בדבר הגמוניה על כמה ישובים שבסביבה, דהיינו: קאנקאלעוויניצע, ברעזוויצע, זאקאוואלע,

1 ב' באייר. 2 בר' יצחק אייזק. השוה מפתח.

3 תוצאה של ירידת הירידים הירוסלביים. השוה F. Siarczyński, *Wiadomość historyczna i statystyczna o mieście Jarosławiu, Lwów 1826*, p. 115.

רוסקאוואלע, ליפניאק, ודאמבראווירכי. כמה מכתבים ופסקים של ועד ארבע ארצות יצאו בענין זה, אולם נראה שחלק מהם היה לטובת לוקוב וחלק מהם לטובת מעזריטש. בר"ח אב תקי"ט נתכנסו בברעזעוויצע באי כוח שתי הקהלות היריבות ונתפשרו ביניהן עפ"י התנאים האלו: (1) שנה אחת יהיו כל הכיבורים (חתונות, בריתות) ועסקי דין ומס הגלגול שייכים לקהלת מעזריטש ואילו לוקוב תקבל באותה שנה מהישובים רק פיצויים, לעומת זאת בשנה השניה יהא הכל שייך ללוקוב, ומעזריטש לא תקבל מהישובים אלא אדום אחד; כך יתנהגו "עד ביאת משיחנו במהרה בימינו"; (2) בראש השנה וביום הכפורים חייבים בני הישובים להיות תמיד במעזריטש; (3) אתרוגים חייבים בני הישובים לקנות באותה עיר אשר לה הם שייכים באותה שנה; (4) בני הישובים יובלו לקבורה רק במעזריטש; (5) מי שיוטל עליו חרם בקהלה אחת יהא מותרם גם לקהלה השניה.

מ. הענדל, בלעטלעך צו דער געשיכטע פון די יידן אין מעזריטש, פאדליאשער צייטונג, שנת 1934; על סמך פנקס הקהל במעזריטש. השוה גם מאמרו, מעזריטשער פנקסים, ייווא-בלעטער, שנה ח', ע' 61 ואילך.

לפני שנת תקכ"ג

תתקכ. "ספר עטרת צבי והוא חיבור נאה על גפ"ת וחידושים — — ומתוך חיבת הקודש והכשר הספר סמכו חכמים בסמיכת חכמים, נתנו עידיהן עליו והעמידו קצבה על הספר שלא יפחות ולא יגרע סך הספר משלשה ג"ש טובים, כאשר יש ביד הרב המחבר כתב מפורש מרבנים גאונים וממנהיגי רוזני גליל לבוב ושאר מנהיגי דד"א יצ"ו, והמוסיף יוסיפו לו מן השמים.

וזה הספר חיבר הרב המאה"ג המופל' אב"ד דק"ק וואנלילוב ודרשן דגליל לבוב ומוכיח דד"א יצ"ו וכבוד שמו ה"ה מהור"ר נח צבי בהרב המאה"ג המפורסם מ' יוחנן בהרבני מו' מאיר, אחיו של הרב החריק מהור"ר אברהם אבלי מק"ק הארחוב, אביו של הרב המאה"ג החסיד מהור"ר נחמן אב"ד דק"ק סקאהל ואחיו של הרב המאה"ג המפורסם מהר"ר יצחק אב"ד דק"ק חאמסק. — —

מתוך השער לס' עטרת צבי מאת המחבר הנ"ל, נדפס בזאלקווא לפרט ביום ההוא יהי' ה' צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לפי' (= תקכ"ג) ונשלם ביום ב' ר"ח כסלו תקכ"ז לפי' (העירני עליו ר' מיכל רבינוביץ). היכתב' הנ"ל לא הובא בתוך הספר וכן לא נזכר דבר היות המחבר מוכיח דד"א, אף ברמז, לא בהקדמת המחבר, המספרת כמה וכמה פרטים ביוגרפיים (יזה שלשים שנה החזקתי תלמידים — — וזה ששה עשר שנים שהייתי מגיד מישור — — בכמה קהילות קדושות בגליל פדאלי וגליל לבוב ואחרון — — ק"ק טיסמניץ — — ובעז"ה יד ה' נגעה שמה המבעה והמבעיר — — ושמה נשרף כל אשר לי ונשארתי בכפן ובחוסר. — —), ולא בחתימתו המפורשת להסכמה זו: "הק' נח צבי בהרב המאה"ג מהור"ר יוחנן זצ"ל חונה ק"ק וואנלוב דרשן דגליל לבוב יצ"ו נקרא כפי כל ר' הירש ליבש מטרנפאל. כן לא נזכר הדבר ביא ההסכמות של הספר מריח אלול תקי"ט, כ"ט סיון תקכ"ג, והשאר בלי תאריכים), וצ"ע. השוה גם לעיל סעיף תתקט"ו.

לפני שנת תקכ"ה

תתקכא. "כתוב בפנקס דד"א תקנות ארצות מי שפסקו לו ממון הרבה ואחר שידוכין ירד המחייב מנכסיו, וכפי ראות עיני ב"ד, רשות בידו לגרע שליש מהתחייב' שלו, ואין כח ביד צד השני לעגן או לעכב; אמנם יתן לו שט"ח למלאות לו כדי חסרונו כשירחיב ה' גבולו אחר החתונה וכן — — בק"ק לובלין בכל עת הצורך כפי ראות עיני ב"ד".

הערה כתובה בידי אלמוני בשולי אחד הגליונות בס' ש"ע אה"ע עם פי' הבית שמואל, דיהרנפורט תמ"ט (הספר נמצא בביה"מ באצער בביאליסטוק והעירני על כך מר ש. קוניאק¹): הכתב ישן. אין לנו כל אסמכתא לקביעת זמנה של תקנה זו, ורק דבר אחד ברור שהותקנה על כל פנים לפני ביטולו של הועד, כלומר לפני שנת תקכ"ה. בדפוס מצאתי זכר לתקנה זו בספר יהושע, שו"ת מאת ר' יהושע העשיל באב"ד, זאלקווא תקפ"ט, חלק אה"ע, סי' צ"ג ועיי"ש.

מלואים

שנת ש"ן

תתקכב. תתקנות שתיקן הגאון החסיד מהר"ר משולם וייבש ר"מ ואב"ד דק"ק קראקא להנצל מאיסור מלאכת שבת.

ראיתי עם ה' והנה נפוצו, ופרץ פרצו, ותורת ה' נאצו, בפרוע פרעות בישראל פרוע לשמצה, בחילול שבת ומועד מעדו רגליהם וידם אמרו נוקשת נוקשו גם נלכדו במשא ומתן מקח וממכר, ראו ויתירו גוים לעשות מלאכתם וכשלו בהם רבים ורבה העזובה בקרב הארץ. ראיתי את עני עמי וקנאת ה' צבאות קנאתי לגדור הפרצה ואומר להצילו מיד מכאוכו ושמץ דיבה לא ימצא בו תקנתי תקנות על ככה בקנסות ועונשין בקהלה מפוארה בק"ק¹ יצ"ו המה קבלו עליהם לשמור ולעשות ולקיים, ואנשי תמיד יפרידו יפקדו² על הדבר ואת העם יזהירו וימנעו אותם מהדרך הנזכר ואל ישיבו לכסלה.

א. בראש וראשון מי שיש לו בריא הוי"ו ומבשל בה לעצמו ולפעמים משכירה לאחרים לבשל איש ביומו אסור להשכירה לגוים, שיבשלו בה לשבתות וי"ט, כי הוא נוטל שכר שבת, וגם הוא דומה לתנור ומרחץ שאסור להשכירו לגוים בשבת וי"ט. ואפי' בלא שכר אסור כי תקרא שם ישראל עליו, ומאשר ידוע ומפורסם במדינית אלה שאי אפשר לגמור בישול שכר ביום אחד [ומי] שהוא מתחיל באיזה יום נמשכת מלאכתו תוך הלילה אסור להשכירו לגוי אפילו בע"ש כי תמשיך מלאכתו תוך השבת, אם לא שיתחיל הגוי מלאכתו ביום ה' מבעוד יום שעה אחת קודם הלילה, שאז יוכל לגמור מלאכתו קודם השבת בעוד היום גדול. ואם יבשל בו ישראל יחוייב להתחיל מלאכתו ביום ה' כמו ד' שעות קודם הערב כדי שיגמור מלאכתו קודם בין השמשות הרבה, פן יאונה לו איזה עכוב ויבוא שתמשיך מלאכתו עד הלילה וסחור סחור אומרים לגזירא וכו'. ומי שיעבור על ככה יחן קנס טאליר ליד הממונים תקף³ בהכרזת חרם.

ב. ומי שיש לו מל"ץ הוי"ו ועושה מלאכתו בו ע"י פועלים גוים יהיה גוהר שלא יגיה לעשות הגוי בה מלאכה בשבת כי אם אותן מלאכות [הנעשות מאליהן, כגון השרייה ששורין התבואה קודם השבת והן נשרין מאליהן כל השבת. אבל ליבשן על האש בשבת או לשפוך עליהן מים וכיוצא בהן אסור. ואף אם הוא בקבולת אסור כיון שהמל"ץ הוי"ו נקרא על שם ישראל. ועל כן תקננו שקודם השבת וקודם יום טוב יקח המפתח מיר הגוי המעלזייר כדי שלא יעשה בה מלאכה בשבת וי"ט. והממונים⁴ עומדים על המשמר קודם השבת ובשבת וכן ב"ט לחקור ולראות אם המפתח ביד ישראל אם לא, ואם נעשה בהן מלאכה בשבת וי"ט או לא. והן מחוייבים לילך בעצמם וגם לשלוח שלוחים לחקור ולפקח על דבר זה, וכאשר ההפטר מרובה בענין שלא יכלו לגמור המלאכה מלאכת מל"ץ הוי"ו יפה בימות השבוע, ישכיר הישראל את המל"ץ הוי"ו לגוי

1 קהלת קראקא. 2 צ"ל יכריזו ויפקחו. 3 צ"ל תיכף.

4 הממונים על עניני חילול שבת. עי' באבער, קנ"ש, ע' 81, 88, והשוה כמו"כ פמ"ל, סעיף, תק"ל, תש"ט.

למשך ג' או ד' שנים ויתנה עמו שלא יעשה לגוי¹ מלאכה בשבת וי"ט, ואף אם הוא יעבור על חנאו אין לישראל בזה עון אשר חטא. ומאחר ששכרו להרבה שנים יחד, הדבר מפורסם ואין בו משום מראית עין לאמר שישראל שכר פועלים לעשות מלאכתו בשבת. ובפרט כאשר יהיה חקנה בעיר שכל מי שיש לו מל"ץ הוי"ו שישיכירו לגוים ולא ישכור פועלים גוים לעשות מלאכתו שוב אין כאן חשד ומראית עין. ולאחר כלות ג' או ד' שנים השכירות לגוי כנ"ל יוכל להשכירה לגוי למשך בלי שום חנאי בעולם.

ג. וכן אותם המבשלים יין שרף יהיו נזהרים לכבות האש שתחת הדודים והיורות קודם הכנסת שבת וי"ט והממונים יחזרו על הוויניצי"ז קודם הכנסת שבת, בעת שיקרא השמש: בשלו דגים², ויצאו לכבות האש. ומי שיעבור וימצא האש שתחת הדוד והיורה בהכנסת שבת יתן טאלר קנס ליד הממונים תיכף בהחרדת³ חרם.

ד. וכן לא יניחו לעשות אותה המלאכה שקורין בל"א זטשירזין וע"כ מחויב לסגור הוויניצי"א וליקח המפתח לידו שלא יעשה בו הגוי שום מלאכה בשבת, והממונים יחקרו על ככה. ואם לא ימצאו המפתח ביד בעל הבית או שלא תהא הוויניצי"א מסוגרת, וכל שכן אם ימצאו שיעשה בה מלאכה, יוקנס מיד לפחות טאלר ישן. וכאשר המלאכה נמשכת ליום ולילה אסור להתחיל בע"ש כי אם ביום ה' קודם חצי יום בענין שיוגמר כל המלאכה קודם הכנסת שבת.

ה. וענין הקרעטשמ"י של מוכרי שכר ודבש וי"ש שמוכרין כדרך שמוכרין בחול במדה, מנין וסכום מקח ומקבלים מעות המקח ואינן יודעים להזהר רק מיגיעות⁴ המעות, ויותר מהמה המוכר לגוים שאינם שומרים השבת, תקננו שאין למכור לא שכר ולא דבש וי"ש כלל, שאי אפשר בלא מכשול עון בלי קבלות המעות ובלי פסיקות המעות ודקדוק המדות כי הוא אוושא דמילתא טפי ורבים חלולים הבאים מזה עד שיבואו להקל בכל משא ומתן ומקח וממכר. וכ"ש להוליך חוץ לתחום שאסרו בקנס הנ"ל. וע"כ כל מוכרי שכר ודבש מחוייבין להסיר הסימן שתולין בפתח ביתם כל השבוע להודיע שבבית זה מוכרין שכר ודבש. אותו הסימן יסירו קודם בין השמשות של הכנסת שבת וי"ט כדי למנוע רגלי גוים מבייתם בשבת וי"ט ולא ימכרו לשום גוי כלל בקנס טאלר. אך לישראל מותר למכור לפי שיודע שאסור ליתן המעות וליתן בדרך מו"מ של ימות החול, רק יתן לו בהקפה בלי נתינת מעות כלל. והלוקח חייב לפרוע הקפותיו קודם שבת הבאה. ואם יבא עד שתבע מן הלוקח שיפרע לו ולא פרע לו קודם השבת הבאה אז יתן קנס לצדקה לי"ט שעות. והקנס הזה יגבוהו הממונים הנ"ל קודם שבת השנית, ואז אם לא יפרע להמוכר או לא יתן קנס הנ"ל יוכרזו בחרם גלוי. וגם אם ימכור לישראל בהקפה יהיה גזוה מלהוכיר לו סכום מקח וסכום מדה רק יאמר לו מלא לי כלי זה, והכלי ידוע במדתו או ימדדו אותו כלי אחר שבת, וכ"ש שלא יבא עמו לחשבון לאמר כך וכך נתת לי תן לי עוד כך וכך ויהיה בין הכל כך וכך, כי כזה וכיוצא בזה אסור.

ו. ואותן שוכרי האורגד"י אשר אין רשות למכור בכל העיר שום יי"ש לשום אדם זולת האורגד"ר השו[כר] ובביתו, אשר קשה למנוע מלמכור בביתו מאחר שכל ימי השבוע המה מחוייבים לבוא ולשנות דוקא בביתו וקשה לשנותו מביתו לבית אחר, יתקן בענין אחר שימכור בע"ש או בעי"ט חביות קטן או לו[ג] או כלי יי"ש במכירה גמורה כל מדה ומדה בסך קצוב, ואותן הגוי ימכור לצורך עצמו, וכל האחריות, הריוח וההפסד הכל על הגוי בעניין שאין לישראל חלק בו, ואם ישארו איזו מדות יי"ש ביד הגוי שלא היה יכול למכור, יכול לחזור ולקנותו מידו אחר השבת

1 צ"ל הגוי. 2 גם בשנת שפ"ג הותנה עם השמש שעליו לקרוא: "ויד פיש!" עי' ווטשטיין, דברים עתיקים, ע' 5. על המנהג לאכול דגים בשבת השנה ספר השבת, ע' 256-258. 3 צ"ל בהכרזת. 4 צ"ל מנגיעות.

כמו שהתירו בחמץ בפסח. כל זה התרנו דוקא לשוכרי הארנדי י"ש שאי אפשר להם בענין אחר כנ"ל.

ז. אבל לקרטשמ"ר מוכרי שכר ודבש אין להתיר להם כלל למכור חביות שכר ודבש לגוי כנ"ל והגוי ימכור בביתו של ישראל מפני מראית העין. גם שלא יעשו ערמה בדבר הואיל ורוב העולם מוכשלים בעבודה זו. ורק יש להתיר להם למכור חביות שכר או דבש לגויים כנ"ל. והגוי ימכר חוץ לביתו של ישראל, ואז אין שם משום מראית עין, גם אין לחוש לערמה כל כך. ח. אותן שוכרי מכסים יש בו גם כן משום ודבר דבר יש לתקן הדבר בעניין זה, שישכור לו גוי א' בקבולת דהיינו שיתן להגוי מכל זהוב וזהוב בשכר פשוט א' או יותר ואז הוא אדעתיה דנפשיה קעביד וזה התירו משום הפסד מרובה. ואם אפשר שהגוי יקבל המכסים חוץ לביתו של ישראל טוב הדבר, ויכול הישראל לעמוד מרחוק וישמור הגוי לבל יכחש מה שקיבל, דשמירות דברים מותר בשבת, רק שלא יסייע עמו בלקיחת המכס או בחשבונות או בפסיקת הדמים כאשר רבים נכשלים בזה.

ט. ואותן שוכרי רחיים שלוקחין מדה קצובה מכל מדה שיטחון הטוחן ומלאכת הטחינה ותיקון הריחיים איננו על ישראל רק על הטוחן גוי שיש לו גם כן חלק מה במדות עבור טרחו ונמצא שאין המלאכה על הישראל רק שהוא לוקח המדות, והנה אף שאין בכאן פסיקה וקציבה כמו במכס, כי הכל נותנים בשווה ומדה אחת לכולם, אין פוחתין ואין מוסיפין כנהוג, ברוב מקומות, וגם אין כאן גזרה שמא יכתוב כמו במכס, מ"מ יש כאן מדידה ודקדוק המדה, וע"כ יש כאן ג"כ לשכור גוי בקבולת שיקבל המדות בשבת כמו במכס דלעיל. והנער הישראלי הרגיל ליקח המדות לא ימדוד הוא בעצמו בשבת וי"ט ליקח המידה בידו רק ע"י גוי בקבולת כנ"ל, או שהטוחן הגוי שיש לו חלק ג"כ במדות יקח בשבת וי"ט והוא אדעתיה דנפשיה קעביד, והישראל יוכל לשמור שלא יעוות אותו רק יניח מה שיקח באוצר שלו, כי שמירת דברים אינם אסורים בשבת. וגם אינו עושה מלאכה בשבת, ויותר נכון שאם אותו הגוי המביא תבואתו לטחון נותן המדה מעצמו ונותן באוצרו של ישראל והישראל שומר הדבר, שאז הגוי אדעתיה דנפשיה קעביד כדי למהר ולטחון תבואתו ושלא יעכבוהו עד אחר השבת. וכל זה דוקא במקום שאין תיקון הרחיים ומלאכת הטחינה על הישראל השוכר האורנדי רק שיש טוחן גוי מיוחד שעליו מוטל תיקון הרחיים ומלאכת הטחינה ובעבור זה יש לו חק מהשר שהוא נוטל חלק מן המדות כגון עשירית או שלישית או רביעית כדרך ברוב המקומות, וא"כ אין המלאכה מוטלת על הישראל רק שהוא לוקח המדות כמו במכס. אבל במקום שאין שם גוי טוחן מיוחד לכך שיש ברחיים והמלאכה של כל הרחיים מוטלת עליו רק שהישראל שוכר הכל ותיקון הרחיים ומלאכת הטחינה מוטלת הכל על הישראל השוכר אורנדי הרחיים והישראל חוזר ושוכר לו פועל טוחן גוי ונותן לו שכירות שיקבל עליו תיקון הרחיים ומלאכת הטחינה, ונמצא שהגוי עושה מלאכה בשביל הישראל וגם הוא בביתו של ישראל, מאחר שכל הרחיים שלו וגם הוא מלתא דפרהסיה והשמעת קול ואוושא מלתא ואסור. ועל כן יש להזהיר שלא ישכור שום ישראל כל הרחיים בכלל כנ"ל, רק שיניח להטוחן חלק בה כנהוג ברוב המקומות בארץ הזאת. ואם כבר אירע הדבר ששכרה כולה יש לחקן הדבר מיד דהיינו מיד ששכר הישראל את הרחיים טרם שתקרא שם ישראל עליו משכיר חלק הרחיים הנ"ל לטוחן גוי בעניין שלא יהא מוטל על הישראל שום דבר מכל המלאכות ותיקון הנ"ל כי אחרי שיקרא שם ישראל עליו יצטרך להחזיר האורנדי להשר והשר יחזור וישכיח הרחיים לחלקים, חלק א' לטוחן גוי כנ"ל.

י. וכן אותן שקונים צידת דגים ביאורות ובברכות ושוכרים פועלים גויים והמה שכירי יום שאסור לישראל להניח לצוד דגים בשבתות ויו"ט בקנס גדול חמשי' זהובי' אדומי'.

יא. ואותן שוכרי אורגדות שדות וכרמים עיירות וכפרים, והכפריים מחוייבין לעשות מלאכתן כמה ימים בשבועה¹, חורשין וזורעין וקוצרין ועובדין שדותיהן של בעלים ועושין כל מלאכתן מה שיצוו עליהם הבעלים באותן הימים, שהחק מוטל עליהן ונמצא שהן שכירי יום ולא פועלים בקבולת לחרוש השדה ולזרעה ולקצרה, ולא איכפת להם להכפריים אם תגמור מלאכת השדה אם לא, ואין עליהם המלאכה לגמרה רק שעושים הימים הקצובים עליהם, הן מלאכת השדה הן שאר מלאכות כאשר יצוו עליהם אדוניהם עבודת עבד ועבודת פרך כידוע ומפורסם לכל, לכן אסור לו לישראל להניח הכפריים לעשות מלאכתן בשבת וי"ט, לא חרישה וזריעה וקצירה ולא שום מלאכת עבודה². אך אם פקח הוא השוכר יראה בתחלת השכירות לעשות התנאי לבחור לו החוק והחייב בימי החול ויניח להם ימי השבת והי"ט. ואם אי אפשר לו או יניח ויותר להם יום השבת וי"ט לגמרי. והנה בנזות בגלותו ושעבוד מצרים בחרו להם אבותינו את יום השבת למנוחה אשר עדיין לא נצטוו עליהן ונסתייעו מן השמים לקובעו יום מנוחה לדורות ק"ו במקום שהגוי בשעבודם של אלו שיש לקיים מצות התורה ומצות החרמים³ ובה יתקדש שם שמים על ידיהן ולא יתחלל ח"ו. ואותם הכפריים המוליכים סחורות אדוניהם או תבואתם למרחקים, אשר בזה יש גם כן חק כמה פעמים בשנה, הם מחוייבים להוליך התבואות והסחורות ולמקום מוגבל, נמצא שבהם הם כמו בקבולת⁴ ורשאי הישראל השוכר הארגנדא ליתן לו הסחורה והתבואות לשלחם בימות החול אף אם לא יוכלו לגמור מלאכת ההולכה וההובאה קודם השבת בימי החול מותר, כי הגוי אדעתי' דנפשי' קעביר אבל יתר המלאכות אין להתיר להם כלל.

יב. גם יש להזהירם על שנהגו לגדל חזירים אשר הם מקבלים באינוונטר⁵ שיש בהם משום אסור לעשות סחורה בדברים האסורים מן התורה שאסור לעשות סחורה בהם, ואף אם נודמנו לישראל נבלות וטרפות שמ[ו]תר למוכרם היינו דוקא שמוכרם מיד ולא לגדלם עד שיהיו שמנים. ובחזירים יש עוד מכשול עון שהוא ח"ו בכלל ארור מגדל חזירים, לכן החכם עיניו בראשו לראות בתחלת שכירות הנככים להעמיד התנאים עם הגוי שלא יבוא לידי מכשול עון בזה⁶, ויצא ח"ו שכרו בעוה"ו בהפסדו שבעוה"ב.

יג. וכן אותם הסוחרים שהולכים למרחקים כגון מוליכי השורים ומוליכי התבואות לעיר דנצ"ק⁶ שרגילים לקנות כותלי חזירים ליתנו בדרך לפועלי הגוים ועושין כן למונעם מזה. יד. וכן יש להזהיר אותן על עניין הסירוס דהיינו בהמות ותרנגולים שלא יעשה ישראל לא ע"י עצמו ולא ע"י גוי מדעתו, ואפילו אם הגוי עושה מעצמו ומתכוון לטובת הישראל אסור,

1 צ"ל בשבוע.

2 השוה כיו"ב פמ"ל, סי' קל"ו, רס"א, וכן שו"ת צמח צדק לר' מנחם מנדל קראכמאל, סי' ל"ה.

3 צ"ל החכמים. 4 צ"ל בקבולת.

5 ואמנם בשטר-חכירה משנת 1595 התנה החוכר ר' ישראל אידלש (חמיו של הסמ"ע) בפירוש שאסור לו למכור "לשלוח את חזיריו לטחנה כל משך החכירה". עי' גוסס השטר, בלבן, ŻL, נספח ע' 42-43, והשוה גם בגוף הספר, ע' 82; באבער, אנ"ש, סי' של"ג. - השוה גם פמ"ל, סעי' קל"ו.

6 שורים ותבואה היו באותו זמן סחורות האכספורט העיקריות של פולין. עיין ריברסקי, Handel i polityka handlowa polski w XVI stuleciu, 34-44, 62. על חלקם של היהודים באכספורט זה השוה ריברסקי, שם, 224; שיפר, Dzieje handlu żydowskiego, 80-81, 104; מאהלער, היסטארישע שריפטן, II, 203.

וכ"ש שלא להערים בדבר, אך יתקן הדבר בתחילת השכירות שיקבל הבהמות והתרנגולים בשותפות עם הגוי שאצלו ואז הגוי אדעתיה דנפשי' קעביד. ואם כבר קיבל בלא שותפות עדיין יכול ליתן הבהמות והתרנגולים לאיזה גוי למחצית השכר שיהיו פירות הביצים והאפרוחים למחצה או לשליש כפי מה שיפסקו עמו בקבולת.

טו. גם יש להזהיר העם [בעניין] מכירת בהמה המבכרת שלא די בכסף לחוד או במשיכה לחוד וצריך לעשות שניהם, דהיינו שצריך לקבל המעות מן הגוי וגם יעשה הגוי משיכה לרשותו, או לסימטא, או שיקנה לו הישראל המקום שהכהמה עומדת שם והגוי יקנה הקרקע בחזקה, שינעול או יגדור ובוה יקנה לו הבהמה אז משיכה קונה [עם] המעות דבמעות לחוד לא סגי גם במשיכה לחוד לא סגי מספק, רק שיעשו שניהם או בקניית המקום כנ"ל, כאשר כתבו הפוסקים. וכן במכירת חמץ בפסח צריך לעשות כן.

טז. גם יש להזהיר הנשים על עניין ייחוד שלא ילכו ברחובות וכנתי גוים שאין ישראלים רגילים שם בלי שומר ראוי והגון. וכל שכן שלא ילכו בדרך בלי שומר כדינו¹.

יז. עוד תקנו שהשמש דק"ק מחוייב בכל ע"ש להקדים עצמו שעה א' קודם שיקרא לביהכ"נ במנחה וילך מבית לבית לצוות ולהזהיר העם ולהכריז שיכינו את עצמם לשבת ויפסקו ממלאכתן אשר המה עושין. וזה תיקון גדול. חם ונשלם.

— זה² העתקתי מתקנות הגאונים שלש ארצות דיריד לובלין אדר ש"ן שהיה גם החסיד מהר"ר פייבוש הנ"ל בהסכמתם. יחזיקו³ על מחזיקי אורנות וכפרים שלא יעשו גויים שום מלאכה בשבת, וכן המקבלים מכס יתקן להם האב"ד האיך יתנהגו בשבת, ושלא יצודו דגים ע"י גוים בשבת, וכן המחזיקים אפין שלא יבשלו בשבת ויו"ט מלך. גם יתקנו לכל מוכרי י"ש ושאר משקים האיך יתנהגו בשבת⁴.

לפנינו תקנות בענינים האטורים בשבת וביו"ט המיוחסות לר' משלם פייבוש מקראקא ובסופן זכר לתקנות ד"א מיריד לובלין ש"ן, שנתפרסמו ע"י זנה ב"חורב", כרך ב', ע' 240-246, מתוך העתק כתיב בספריית התי"ת ברומא. לפי עדותו של זנה נעשה ההעתק, אם נדון לפי אופי הכתב, בחייו של ר' משלם פייבוש. יש לברר א) את מהימנותם של דברי החתימה, ב) את זיקתן של התקנות לד"א. דברי החתימה שנכתבו בידי המעתיק האלמוני ושנפסקו כנראה לפני סיומם מעידים בלשון ברורה שהגאונים דשלש ארצות וביניהם ר' משלם פייבוש תיקנו בהתועדות לובלין בשנת ש"ן תקנות בעניני איסור שבת ויו"ט. ממקור אחר ידוע לנו שר' משלם פייבוש הגיל ושאר רבנים השתתפו בשנה הנ"ל בהתועדות דד"א, אולם לא בלובלין—כפי שחשב זנה—כי אם בירוסלב (ע"י לעיל סעיף קע"ח). אין בזאת משום סתירה שכן אין זה מן הנמנע שבאותה שנה נתקיימה התועדות גם בלובלין וגם בה השתתף ר' משלם פייבוש ושאר רבנים. מפליא יותר שר' יהושע פלק בעל הסמ"ע מספר בשנת שס"ז (השוה לעיל סעיף ע"ב) שחיבר תקנות בעניני איסור שבת והוא נמנע לפרסמן היות ולא היה עדיין ימוסכם גמור בענין היתרן, ואין הוא מוכיר כל עיקר את התקנות הקודמות דד"א. והרי גם הסמ"ע כבר השתתף באותו זמן בהתועדות דד"א ואף בהתועדות ירוסלב אותה שנה (לעיל סעיף קע"ח). בכל זאת אין בפליאה זו כדי להוציא את עדות המעתיק האלמוני ממהימנותה. שמא נשתקעו התקנות הישנות במשך שבע עשרה שנה. או שמא נזכרו בגוף הצעת התקנות שנערכה ע"י הסמ"ע ולא הגיעה לידינו.

ב) הפתרון לשאלת זיקתן של התקנות לועד ד"א תלוי בתיבה מטושטשת אחת הפותחת את דברי החתימה של המעתיק ואין יודעים לקרואה. אם נקרא אותה "אחר" אוי ברור שלפנינו תקנות של ק"ס קראקא שהותקנו ע"י האב"ד ר' פייבוש בהתאם להוראות של ד"א (יתקן להם האב"ד) ואין

1 השוה גם לעיל סעי' נ"א-נ"ב וכן קנ"ש, 83.

2 תיבה בלתי ברורה. לפי זנה יש לקרוא "זה" או "אחר". 3 ישגיחו? 4 כאן נפסק בה"י.

מקומן בספר זה. זנה נוטה לקריאה זו, אך בכל זאת הוא מנסה – בעקבות רבינוביץ ושיינשניידר – להציע גם קריאה אחרת: "את". אם נקבל קריאה זו אזי יש יסוד להשערתו של זנה שלפנינו הצעת תקנות שנערכה על ידי ר' פייבוש ואושרה בשנת ש"ן ע"י ועד ד"א, כשם שבשנת שס"ז נערכה הצעת תקנות בעניני רבית על ידי הסמ"ע ואושרה ע"י הועד. לפי זה תקנות ר' פייבוש בק"ק קראקא הן הן תקנות הגאונים ג' ארצות ביריד אדר ש"ן. זנה ראה כסתירה להשערה זו את העובדה שכל החוקרים בתולדות היהודים בקראקא (כ"ו"פ, ח"ב, פ"ח ע"ב; לוח"ז, 10-11; ע"ה"צ 49-52, I, H.Z.K, 499) סבורים שר' משולם פייבוש לא נתמנה לאב"ד ור"מ בקראקא לפני שנת שני"ט (עד אז שימש במשרה זו ר' מנחם מגדל בר' אביגדור) ונתאמץ להוכיח בהשערות דחוקות ששימש ברבנות בקראקא עוד לפני כן. לאמיתו של דבר אין כאן שום סתירה, היות ורק בכותרת הוא מכונה אב"ד ור"מ ויכול להיות שהתקנות עצמן אמנם נערכו בשנת ש"ן אך העתקן הוא מלאחר שנת שני"ט בהיות ר' משולם פייבוש אב"ד ור"מ בקראקא. ולא עוד: יש לנו תוספת ראיה לזיקתן של התקנות לועד: חלק מסעיף ה' (י"ע"כ כל מוכרי שיכר ודבש מחויבין להסיר הסימן וכו') מובא בנוסח אחר של תקנות באותו ענין המיוחסות אף הן לר' פייבוש הנ"ל ועמו עוד רבנים 1 (סעיף י"א) כ"תקנת הגאונים" וידוע לנו שבימי ר' פייבוש היה התואר "גאונים" כינוי מצוי לרבני ד"א (השוה לדוגמה סעי' ק"א, ק"ב, ק"ד, ק"ה, ר"ז).

היוצא מדברינו: נראה שיש לקבל את עדותו של המעתיק האלמוני שבהתועדות לובלין ש"ן הותקנו תקנות בעניני איסור שבת. יתכן שהתקנות הנתונות לעיל הן הן התקנות הנ"ל, אולם אין הידיעות שבדינו מספיקות כדי להכריע בדבר.

שנת שנה

תתקכג. — — זה שנתיים ימים יצא בדפוס איזה ביאורים נקראים על שם הגאון א"א ז"ל², כי המציאותו אנשי' אנשי בלי עול מלכות שמים, חיבור אשר מצאו ומי יודע המחבר אם נער כתבו ורצו לתלותו באילן גדול הגאון א"א ז"ל, חלילה לפה קדוש להוציא מפיו דברים אשר אין בהם ממש, כי הכל תוהו ובוהו ומזוייף מתוכו, כלו עלו קמשונים כסו פניו חרולים. וכאשר

1 הנוסח האחר נתפרטם ע"י הדרשן ר' יהודה ליב פוחאוויטשער מפינסק בספרו כבוד חכמים. ויניציאה ת"ט, דף פ"ט-צ' (משם הובא גם בטוף ש"ע או"ח שאיני יודע את מקום ושנת הדפסתו היות והאכסמפלר שלפני הוא קרוע). וז"ל הכותרת: "תקנות גאוני פלונייא בעניני שמירת שבת. אלה הם תיקונים עסקי שבת מהרב הגדול והגאון כמוהר"ר פייבוש ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק קראקא ותוקף הרב הגדול הגאון כמוהר"ר ליב ז"ל מקראקא והגאון הגדול כמוהר"ר דוד ז"ל מלבוב בעל ס"ז והרב הגדול כמוהר"ר ליב חסיד ז"ל. ומצאתי העתק איתם התקנות קצת בארוכה לפי העת והזמן וצורך השעה אצל יחידי סגולה גדולי ישראל והעתקתי בקיצור". נוסח זה לא היה לעיני זנה והוא מזכיר אותו פעם בחזרת "תקנות להלכות שבת לה"ר ליב חסיד" ופעם בשם כבוד חכמים כקיצור של הנוסח הניתן לעיל. המשוה את שני הנוסחאות יעמוד מיד על השינויים שביניהם, הן בסדר והן בתוכן. בסקירה ראשונה נראה שזיקתו של נוסח זה לועד קרובה משל הנוסח המובא למעלה, שכן נתחבר על ידי כמה חכמים ביחד, אולם לאחר זיהוי בעלי התקנות מתברר, שאין התקנות האלה אלא תקנות מקומיות של ק"ק קראקא, שנערכו ע"י האב"ד יחד עם שאר חכמים שבמקום (גם ברשימה משנת שס"ד בפנקס קראקא מדובר על "רבינו הגאון מהר"ר פייבוש י"ק ועמו שאר רבנים"; ע"י ווטשטיין, קדמוניות מפנקסאות ישנים, ס"ז ו'). על שנים מבעלי התקנות נאמר בפירוש שהם מקראקא. הראשון ר' פייבוש האב"ד, והשני ר' ליב מקראקא הוא כנראה הדרשן "הגאון הישיש מו"ה יהודה ליב בהח"ר נחום ז"ל", שנפ' בקראקא ביום ג' ט' כסלו ת"ט (ע"י ווטשטיין, לתולדות ישראל וחכמי בפולין, חוב' ב', ע' 28; יואל דעמביצער, מפלת עיר הצדק, ע' 26). גם הס"ז עוד ישב בימי חייו של ר' פייבוש בבית מדרשו בקראקא (השוה אנ"ש, ע' 57), ונראה שגם בעל התקנה הרביעי הוא מאנשי המקום. אולי ר' ליב בר' ישראל מקראקא שהיה אח"כ ר"מ בלבוב ונפ' שם בשנת ת"ג (ע"י אנ"ש, ע' 76; ווטשטיין, שם).

2 ביאורים על רש"י שחבר ר' נתן מק"ק הראדנה על המשנה חומשי תורה, ויניציאה, (ר"ח אדר ב') שג"ג.

הגיעו הספרים ההם בגלילות אלו הוכרזו בהסכמת כל רבני וראשי המדינו' שלא ימכרו ויהיו בכל ירא' ובכל ימצ' בכל ארצו' אילו. ואשר קנו מהם יוחזר להם המעות ולא ימצא בכיתך עולה. —

אלה דברי הדום רגליכם יצחק בן הגאון מוהר"ר נתן שפירא זלה"ה.

ס' אמרי שפר לר' נתן אשכנזי בר' שמשון שפירא, לובלין שניו. על סמך הפסקא יזה שנתיים נראה לי לייחס את הסכמת רבני וראשי המדינות' לשנת שניה. ביריד סיון שי' נבחר בן המחבר ר' יצחק בר' נתן הנ"ל לדיין מדינה מק"ק לובלין (לעיל סעיף כ"ט) ואולי השתתף גם בהתועדות.

שנת שס"ג

תתקכד. ר' מיכאל פ"ק מקאלישי¹. מנהיג ההתועדות הכללית של כל היהודים במלכות פולין², סילק לפני חג מרטינוס שנת 1602³ לבעל-הקצבה של המלך סטניסלב מרובינסקי, סך 100 זהו' פו' ע"ח המסים.

5-2983 Acta Praetorialis, Proconsularia seu Consularia, Archiwum Główne, בוורשה, Calisiensia דף 926. (עפ"י העתקה שמסר לי בטובו מר אלעזר פלדמן).

תתקכה. "ביום ה' פרשת וזאת הברכה" (=שמיני עצרת) שס"ב נוכח בלובלין ר' מאיר בר' גדליה (מהר"ם מלובלין).

עפ"י הסכמתו לס' תקוני זבח, פראג שס"ד, שניתנה בלובלין בזמן הנ"ל. (מהדורת פראג לא היתה לעיני ואני מסתמך על מהדורת פיעטרקוב תר"מ). נראה הדבר שמהר"ם — באותו זמן רב בלבוב — בא ליריד ס"י (= 28 באוקטובר 1601 = ב' חשון שס"ב), ושם בא להתועדות שאולי נתקיימה באותו יריד.

שנת שע"ד

תתקכו. לאשר באזנינו שמענו ובעינינו ראינו את כבוד גדלו ותפארתו אש דת למו מימינו, אל ה' ויאר לנו ומתורתו תלמדנו, הלא הוא הגאון הגדול בישראל, שמו נודע בשערים המצוייני' בהלכה, ממנו יתד ממנו פנה, לעצמו שם טוב קנה, ולתלמידיו הכתיר בכתר של חנינה, הוא הגאון תפארת ישראל מוהר"ר יהושע פלק כ"ץ זצ"ל, מוכתר בכתר תורה וכתר כהונה, וכתר מלכות וכתר שם טוב עולה על כולנה. ומפורסם שמו וזיו תורתו ואורה, על כל עדת ישראל מאירה, וכל ימיו הרבה והרביץ תורה, והעמיד תלמידים הגונים הרבה מאוד והרבה מגדולי הדור הזה הם תלמידיו, אשר שאבו מים מבור בית לחם אשר בשער בת רבים. ורבים מחלי' פני נדיב, נדיבות יעץ, ומבקשים ומתאווים לשכון בחצרותם ובטירותם, ירוצו ויגעו כי לא מצאו מנוח מצורף, כי לכתוב רובי תורתו כמו זר יחשבון והזמן כלה וכלתה אליהם נפש כל רב וצורב

1 סוחר, כמה עירונים נמנו עם בעלי חובותיו (הערת מר א. פלדמן על סמך חומר ארכיוני ב-Archiwum Główne, בוורשה).

2 במקור: "Senior communitatis generalis omnium Judaeorum in regno Poloniae consistentium".
3 חג מרטינוס חל בכ"ז חשון שס"ג.

ואין לאל ידם. ויהי כאשר נאסף אל עמיו ונתבקש בישיבה של מעלה. אל מקום המנוחה והנחלה. עלתה כך במחשבותינו הנחמדים על דרך ברא מזכה אבא, דין אבא למלכא, ריכה ובר ריכה, השלם כהר"ר סענדיר כ"ץ 2 יצ"ו והנעלה השלם כהר"ר יוזפ כ"ץ 3 יצ"ו, להועיל לרבים ולהאיר להם מתוך האפילה, ולהוציא תעלומות חכמה להאיר עולם, את שמו בישראל להקים, ולהיותם בעט ברזל נחקקים, למען יוכלו שאת בכל אות נפשם וכל דכפין ייתי ויכול וישבע ויותיר, כי שולח ברכה בכרי הזה. ואמנם לאשר שמו נפשם בכפם והזילו זהב מכיסם על כל ההוצאה אשר עשו אשר צריכים למלאכת הדפוס כנודע, יראו לנפשם פן יזרעו ואחר יאכל ותם לריק כחם. ע"כ יחילו פנינו לחזק ידם במלאכת שמים הזאת לבל יגיעם נזק חלילה. ע"כ גורנו אומר על כל אשר בשם ישראל יכונה בגזירת נחש חויא דרבנן ובארור בו שמתא בו קללה בו נידוי, לבל יתעסק שום אדם להביא ספר זה אל בית הדפוס, לא ע"י ישראל ולא ע"י ערלים להבדיל, בין בארצותינו בין בארצות זולתן, ולא בשום תחבולה וטצדקי בעולם, זולת ההדפסה הזאת הנעשית כעת בפראג בספר הקודש הנדפס מכתבת המחבר ז"ל ה"ה. וזמן החרם יתחיל מיום תשלום ההדפסה הזאת הראשונה עד תום עשר שנים מאותו היום. וע"פ בקשת בני המחבר הנז' תלינו זיין[ני]נו והסכמנו לדבריהם וחתמנו פה יריד יערסליב בזמן התאסף יחד ראשי אלפי ישראל יחדיו למשפט יקרבו לדון כאחד שבטי ישראל אמן.

נאם יעקב בר אליקים זלה"ה היילפרון

הניחו לי מקום להתגדר לחתם ראשון ואני אחרון. זעליג בן מהר"ר נפתלי הירץ זלה"ה א"י⁴

ונאם משה בן מוהר"ר ישעיה מנחם ז"ל ה"ה נקרא משה ר' מענדלש חות' פה ביום' דשוק' דיערסליו בטו"ב' בשמח"ה לפ"ק⁵

ונאם אברהם בלא"א הח"ר יואל ז"ל ה"ה אשכנזי החותם ביערסליו

ונא' הק' יואל בלא"א כמוהר"ר שמואל ז"ל ה"ה

ונא' א' מתלמידיו שמשון בן מהר"ר יצחק באכנר פה יערסליו שע"ד

ונא' אלכסנדר בר משה הכהן ז"ל אשכנזי המכונה זיסקינד

ונא' הצעיר שבתלמידיו שלמה בן לא"א הר"ר יצחק אברהם סג"ל⁶ חותם פה יערסליו

על היריד פרשת לעברך בברית וגו' ד.

ונא' הצעיר יעקב קאפל בלא"א מ הר"ר אשר כ"ץ שליט"א

1 בי"ט ניסן שע"ד. עי' אנ"ש, סי' קצ"ו.

2 ר' שלמה אלכסנדר. השוה אנ"ש, סי' תקכ"ח. 3 השוה עליו אנ"ש, סי' רט"ו.

4 ר' אהרן זעליג. השתתף גם בהתועדות לובלין אותה שנה. עי' לעיל סעיף פ"ט.

5 שע"ד. 6 נקרא ר' שלמה חריף. ר"מ ואב"ד בלבוב. נפ' שם בשנת שצ"ח. עי' אנ"ש, סי' תק"ט.

הסכים בהתועדות לובלין שע"ה גם להדפסת סידור ר' שבתי הסופר ושם קראתי בטעות יצחק אפריים

במקום יצחק אברהם. עי' לעיל ע' 35. 7 פ' נצבים, י"ט כ"ד אלול.

אלמלא לא נכתב ראוי להכתב דברים המתישבים על הלב. דברי הקטן מנחם נקרא מאנש חיו' בן א"א הגאון הגדול החסיד מוהר"ר יצחק חיו' זצ"ל הע"ה

ס' מאירת עינים (סמ"ע), פראג שע"ד-שע"ה, דף שכ"א ע"ב. וז"ל הכותרת: "החרם שגזרו האלוף והגאון דמדינת פולין יצ"ו בצירוף הגאון דפיהם יצ"ו שלא להדפיס מחדש תוך י" שנים ספר זה". בסוף הסדר הראשון של החתימות באו חתימותיהן של ר' שלמה אפרים לונגשיץ ור' ישעיה הלוי הורוויץ (שליה) שהיו כידוע באותו זמן בפראג.

שנת שע"ז

תתקכז. ביריד (ועד?) לובלין ש"ז נוכחו בין השאר¹ ר' אליעזר לאזר בר' שמואל החסיד ור' משה מרדכי בר' נתן הכהן.

על סמך הסכמותיהם לס' מירא דכ"א פ"י על מגלת אסתר מאת ר' מרדכי מרקיל בר' יחיאל לובלין שצ"ז (עפ"י מפה"ס, ע' 145, 55; גוף הספר לא היה לעיני). באותה שנה הסכימו בלובלין לספר הנ"ל גם הרבנים ר' אברהם חיים בר' נפתלי הירץ שור², ר' אליעזר בר' יחיאל מקראקא, ר' יעקב בר' אפרים נפתלי הירש, ר' נח בר' מרדכי נפתלי ור' נתן נטע בר' משה מרדכי כ"ץ (מפה"ס, ע' 55, 88, 150, 152, 185).

שנת שצ"ב

תתקכח. "היום בר"ח אייר שצ"ב לס"ק עלתה בהסכמת האלופים ראשים מנהיגי יצ"ו איש לא נעדר להתרות בהאלופי מנהיגי מדינה יצ"ו ביריד בניזין באייר הסמוך שיתוועדו לנוד ממקומם לצאת ולבא הלום פוזנ' לברר אב"ד מדינה יצ"ו כאשר נתרצו בעצמן ובכבודן ביריד לובלין גראמניץ שצ"ב לס"ק.

ליון, NM, חוב' ב', ע' 16, ס"י י"ס; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קל"ח (ק"מ) ע"ב. — השוה גם לעיל סעיף קס"ב.

שנת שצ"ד

תתקכט. "הנה על פי הסענות והתביעות שנחתו בין האלופי הקהל יצ"ו ובין האלוף כהר"ר מענדל פרנס יצ"ו, — פסקנו שהקהל יצ"ו יתנו החצייה לכל ההוצאות והחצייה שניה יתן האלוף כהר"ר מענדל. — וכל מה שיוכה הקהל מאלוף ראשי ארצו יצ"ו יהי החצייה להאלוף כהר"ר מענדל יצ"ו. פסקנו זה היום יום ו' י"ט תשרי שצ"ד לס"ק.

ליון, NM, חוב' ב', ע' 17, ס"י כ"א; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף קמ"ה (קמ"ח) ע"ב. ההתועדות הקרובה לאחר תשרי שצ"ד נתקיימה בחודש אדר ש"ז בלובלין (השוה לעיל סעיף קס"ד). וזו שלאחריה — כפי שיש לשער — בחודש אב-אלול אותה שנה (יריד ירוסלב). ר' מנדל פרנס היה מוכסן ונראה שהפסק והדיון שעמד להתקיים — כפי הנראה עוד באותה שנה — בועד ד' ארצות היה קשור בעניני מכס. השוה ליון שם, חוב' א', ע' 7, ס"י ס"ז; חוב' ב', ע' 18, ס"י כ"ג; LGJ, ע' 77, ס"י 28, וכן גם סעי' קס"ז ותתס"ה.

1 השוה לעיל סעי' צ"ב-צ"ד.

2 בעל ס' תורת חיים על הש"ס וס' צאן קדשים על סדר קדשים (וואנויבעק תפ"ט). היה אב"ד דק"ק בעלז ונפ' בשנת שצ"ב בלוב. ע' אנ"ש, ע' 2, 241.

שנת שצ"ז

תתקל. "בכאן ק"ק יצ"ו קבלו על עצמם לנהוג לדורות עולם אבילות בשבת שלפני י"ט דשבועות שלא לרחוק או להתענג ביום ו' שלפניו ובשבת עצמו ללבוש בגד שוביבא של חול ולא לעשות סעודת מרעים. ואם חל י"ט ביום א"ב שחל שבת בעיו"ט אז יתנהגו כנ"ל בשבת שלפניו ע"פ הסכמת הגאונים יצ"ו מפני הצרה של שבעת קדושים הי"ד בשנת שצ"ז לפ"ק".

ווסטטיין, דברים עתיקים, סי' י"ט; (סוקולוב), האסף, VI, 133 (הערכת ישראל קראסוצקי); מתוך פנקס הח"ק בקראקא. 1 "גאונים" הוא באותו זמן כינוי מצוי לרבני ד"א (השוה לעיל ע' 488) ולפיכך יש מקום לשער שמדובר בהסכמתם ולא בהסכמתם של רבני המקום². ואמנם גם ברשימה אחרת בפנקס של קראקא נאמר שבשנת ת"ח קיימו באחד דין בורח "כפי תקנת הגאונים ז"ל", והמעשה מתאים לתקנה של הועד משנת שפ"ד המובאת לעיל בסעיף ק"ב. (תקנות הבורחים דק"ק קראקא משנות שניה ושס"ד שנתפרסמו ע"י ווסטטיין, קדמוניות מפנקסאות ישנים, סי' ה' וע"י בלבן, X, JjIG, 335, XI, 107, נערכו ע"י הקהל ואין הלשון תקנת הגאונים הולמת). הצרה הנ"ל³ – פרעות ביהודי קראקא שגרמו למותם של שבעה יהודים – חלה ביום השבת קודם שבועות כ"ט אייר שצ"ז; ההסכמה ניתנה בודאי בהתועדות הקרובה, שנתקיימה ביריד ירוסלב אותה שנה (השוה לעיל סעיף קע"א).

תתקלא. בחודש אדר שני שצ"ז נוכח ביריד (ועדז) לובלין ר' יואל סירקש.

שרית הביח (הישנות), פפדי"מ תנ"ז, סי' ק"ד. השוה גם סעיף קע"א לעיל.

שנת שצ"ח

תתקלב. ביריד (ועדז) ירוסלב שנת שצ"ח השתתף ר' יהושע בר' יוסף.

על סמך הסכמתו לט' חסידים עם פירוש משנת חסידים מאת ר' סעדיה חלוונא ב"ר אהרן ז"ל מק"ק פרעמיסלא, נדפס בשנת חסיד ה' שמו י"תברך ב'עולמו (= ת"א) בבית עמנואל בנבנשתי באמסטרדם. העירני על ספר זה ר' מיכל רבינוביץ אשר הספר (רק 6 דפים בגודל 2" והשער בכללם) נמצא באספו. (שטיינשניידר הטיל ספק במציאותה של מהדורה זו; השוה אוצה"ס לבן יעקב בערכו). וזו חתימת ההסכמה: "על כן סמכתי את ידי גם אני נאם המדבר יושע בן לא"א מהר"ר יוסף זלחיה חותם ביוםא דשוקא ביערסלב שצ"ח לפ"ק".

שנת שצ"ט

תתקלג. ואלה דברי רבני ארץ פולין אשר ישבו ראשונה בשבת תחכמוני בהתאסף ראשי עם יחד ביריד לובלין חק"ק⁴:

הסכמת אב"ד ור"מ דק"ק לובלין – נאם הצעיר יעקב בן לא"א מוהר"ר אפרים גפתלי ז"ל ה"ה נקרא רבי הירש

הסכמת אב"ד ור"מ דק"ק קראקא – נאם הקטן והצעיר יואל סירקיש מקראקא בן לא"א כמוהר"ר שמואל ז"ל ה"ה

1 בלבן, I, HZK, ע' 184, כותב שהרשימה לקוחה מפנקס ביה"כ של ר' אייזיק ר' יעקלש אולם ברור שטעה והחליף את הרשימה שלפנינו באחרת שהובאה מאותו פנקס ע"י פרידברג, לוח"ז, ע' 58, עיי"ש.

2 ר' יואל סירקש האב"ד, ור' משה מנדל-ר"מ. השוה שמותיהם במפתח. 3 פרטי המאורע מתוארים

על סמך מקורות עבריים ולועזיים ע"י בלבן, I, HZK, ע' 184–186. 4 צ"ל הק"ק.

הסכמת אב"ד ור"מ דק"ק אוסטרא — — נאם נתן נט' יכונה בן א"מ מרנא ורבנא הגאון משה מרדכי כהנא זצ"ל ה"ה

הסכמת אב"ד ור"מ דק"ק בריסק — — דברי הסרוד אברהם בן לא"א מאיר הלוי זלה"ה עפשטיין
הסכמת אב"ד ור"מ דק"ק לאדמר — — יום טוב הנקרא ליפמן בן לא"א הר"ר נתן זלה"ה העלר
הסכמת אב"ד ור"מ דק"ק לעמברג — — נאם יושע בן לא"א מהר"ר יוסף ז"ל ה"ה.

קול יהודה, דרשות מאת ר' יהודה ליב בר' יוסף ננטוא הרופא, פראג ת"א. ברי שאין לייחס את ההסכמות הנפרדות של הרבנים המנויים לעיל לוועד ד"א, אולם על סמך העדות שבכותרת וכן על סמך העובדה שבעלי ההסכמות כולם — פרט לאב"ד דק"ק בריסק — השתתפו גם בהתועדויות אחרות (השוה שמותיהם במפתח) נראה לי שההסכמות האלה כולן או רובן, ניתנו בהתועדות. אין לקבוע את זמנה של אותה התועדות ביריד גראמניץ ת"א או ת' הואיל ובכ' אדר ת' כבר נפטר ר' יואל סירקש ובכ' סיון ת' כבר היה ר' יושע בקראקא ולא בלבוב. נראה לי אפוא שאותה התועדות התקיימה בשנת שצ"ט ואמנם ידוע לנו ממקור אחר (סעיף קע"ד לעיל) ששנים מן החתומים — ר' יום טוב ליפמן הלר ור' יושע — נוכחו אותה שנה ביריד גראמניץ בלובלין.

שנת ת"ג

תתקלד. "האלופי" כשרי הקהל יצ"ו ביררו מנהיג אחד ממנהיגי הקהל יצ"ו להיות מנהיג אחד ממנהיגי הירידי' יערסלב ת"ג או גראמניץ לובלין ת"ד ל'2 לישיב במושב זקני ארצות יצ"ו. והברירה ביד המנהיג ההוא ליסע על הוצאותיו כמשמעות הכתב שבידו מהכשרי' יצ"ו.

לוי, NM, חוב' א', ע' 8, סי' כ"ג; מתוך פנקס הכשרים בפוזנא, דף סיב ע"א. החלטת הכשרים היא מחוהמ"פ ת"ג.

שנת תי"ב

תתקלה. " — אהו' האלופי' היקרי' [שלטין] הגבורי' אשר מעולם אנשי שם טוב העולה — — לעד — — הלא המה ראשי ומנהיגי ק"ק חענסטשין יצ"ו.

— — הכתבים המה הגיעוני וקראתי ושניתי וגם שמעתי לקול מביאהו היקרי' אם בארוכה ולא בקצרה — — המאורע [ז]. גם נשאתי ונתתי עמהם באמונה ו — — כל אמרי פי והשיבותים כאשר יאמרו אליכם — — חכמי חרשים ונכוני לחשים. על משמרחי אעמודה כאשר עיניכ' תחזינה מישרים וכאשר — —, אלא שלא עלתה בידי — —. אולי יישר בעיני יי ויתגלגל הזכות על ידי — — המחלוקת ואיש על מקומו יבא בשלום ובכל הדברי' ובכל החזיון הזה לכשיבואו אלי ראשי — — ק"ק פינסטשין יצ"ו — — אדברה שיקצו בנטיעות המחלוקת ולא יהי' עוד כחרב ומריבים ריב[ם] לם[ם] — — הקציני' ראשי ומנהיגי הארצות יצ"ו, אם כי לא יאות לא בלבד — — המצה והמריבה כי אם עכ"ז — — ההוצאה המרובה שתעלה ותבא לשני — — בהקציני' האלה. מאתי — — לרדף שלום לקרב הלבבות לע[שות] — — לבל יבוא עוד — — ובקציני' ורוזני הארצות ושלום.

כדברי דובר שלום דורש טוב [יום] טוב. [הנ]ק[רא] ליפמן לוי העלר
היום יו' ה' ק' תשרי תי"ב לס"ק.

1 לפי גיסנבוים, קורות היהודים בלובלין, ע' 37, 134, נתמנה בשנת שצ"ט אב"ד בלובלין, וצ"ע. השוה גם ש"ז הורוויץ, רחובות עיר, 108; פיינשטיין, עיר תהלה, 26, 118, 136, 154, 169; פמ"ל, מפתח.

2 השוה לעיל סעיף קצ"א.

פנקס הקהל במיננטשוב, דף ז. מתחת למכתב באה הערה בכתב יד מאוחר וז"ל: — שכתב בכתב ידו ממש כבוד מנוחתו לחיי עולם הבא מוריגו ורבינו מופת הדור בעל התוספ' יו"ט מק' קראקא [אל]ופי ראשי קציני מנהיגי ק"ק חענטשין ובתוכו כתוב כנ"ל יו' ה' י' תשרי ת"יב ל"י. הכתב משושטש מאור. זהות כתב ידו של התוספת יום טוב מוכחת גם מתוך השוואה עם אגרתו הידועה משנת ש"ץ שנתפרסמה ע"י לנדוי-ווכשטיין, Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619, לוח 1. — חענטשין ופיננטשוב נמנו שתייהן עם הקהלות הראשיות של גליל קראקא-צוזמיר. ע"י בלבן, HŻK, I, 351.

שנת ת"ט

תתקלו. ביום 7 בדצמבר 1658 (= י"א כסלו ת"ט) נידון "כלל יהודי המלכות" (= ועד ארבע ארצות) בפני בית-דין האוצר בראדום על שלא נפרע מס הגלגולות.

ל. באבינסקי, Trybunał Skarbowy Radomski, וורשה 1923, ע' 16, 42. והשוה לעיל סעיף רל"ג.

שנת תכ"ו

תתקלו. "האחים כמ' אייזק וכמ' מתת' בני הר"ר געציל' אחרוגר התקשרו עצמם נגד האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו להביא פרי עץ הדר וכפות תמרים על חג האסיף הלז תכ"ו² שלשים ושנים אחרונים וכן ס"ב לולבים חדשים מן המובחרים וכשרים ועל זה תקעו כפס בפ"מ בש"ג ובכל חומר התחייבות שבעולם. והנה כהיום הזה לא הביאו רק החצי' מהמספר הנ"ל ומה שהביאו לא תואר ולא הדר להם, כי אם רובם ככולם פסולים אינם ראויים לברכה, ואף גם הלולבים כולם כמושים ורקובים ופסולים. בכן עלה המוסכם מפי האלופים הקצינים ורוזנים ראשים דקהלתינו יצ"ו במעמד והסכמת האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו וקבלו עליהם בשבועה חמורה שמאחר שעשו האחים הנ"ל המעשה הזה והיו מכשילים את הרבים קהלה קדושה ומפוארה כזאת, ובכן אחת דתם להעבירם מן אומנות שלהם שמהיום והלאה לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלה על לב לקבל אותם לאחרוגר בקהלתינו יצ"ו לעולם, ובאם שאיזה פ"ה, הן מן הראשים יצ"ו או פ"ה מן האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו, אשר יעלה את שם א' מהאחים הנ"ל על השלחן להזכירו להעלותו שיקובל לאחרוגר אזי מחויב ליתן קנס מאה אדומים לפרנסת עניים הפ"ה יצ"ו בחוב גמור. גם מוטל על הראש המנהיג אשר יתברר למנהיג המדינה ליסע אל הארצות יצ"ו לק"ק לובלין, מחויב המנהיג ההוא להציע דבריו לפני השלחן הסהור המעשה אשר עשו האחים הנ"ל ולהודיע שיצא משפטם חרוץ פה להעבירם מן אומנות שלהם שלא יהיו אחרוגר מהיום והלאה וממנו יראו וכן יעשו מנהיגי ארצות יצ"ו שלא לקבלם בכל המדינה להביא אחרונים. כל הדברים הנ"ל יצאו מפי האלופים הרוזנים הראשים יצ"ו בצירוף האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו. להיות הדבר למזכרת, כתבתי זאת זכרון בספר למשמרת, היום יום ד' י"ד תשרי תכ"ו³ לפ"ק.

1 גם אחיו של ר' געצל (ר' אליקים געצל בר' משה דאקטרש) — שימש אחרוגר. ע"י ווטשטיין, דברים עתיקים, ע' 19, סי' כ"ב; דברי קדם, לוח שעשועים, שנה א', קראקא תרס"ב, ע' 213.

2 נדפס בטעות תקי"ל וכבר עמד על הטעות בלבן, HŻK, II, 219.

3 נדפס תק"ו והשוה בהערה הקודמת.

נאם הצעיר יצחק בלא"א מ"ו הרב החסיד מהר"ר חנוך ולה"ה ספרא מתא דק"ק קראקא הכו' וחו' בפקודת הרוזנים הראשים יצ"ו ובהסכמת האלופים הגבאים הגבוהים יצ"ו ובמעמד יחד כולם פה אחד".

ווסשטיין, דברי חפץ מפנקסי הקהל בקראקא, ע' 18, סי' י"ד. השוה גם בלבן, HŻK, II, 218-219. כדאי להשוות גם הסכם עם אתרוגר משנת ת"ס במדינת ליטא. אחד התנאים: "והררז קבל על עצמו לנסוע אף בדרך רחוקה כפי הנהגת אתרוגיר דמדינות פולין". עי' תוס' ומלואים לפמ"ל, סעיף נ"ג.

שנת תכ"ז

תתקלת. חלוקת מס הגלגולת לשנת 1667, דהיינו 70,000 זהו' עפ"י "תקנת-המדינה הישנה" בין "יהודי המלכות" (ד' ארצות): ק"ק קראקא בשני ראשים, כ"ר 3,170 זהו', ס"ה 26,340; ק"ק פוזנא 1,600; גליל צוזמיר 8,460; גליל רוסיא מלכד פרעמסלא 25,600; פרעמסלא 7,220; לובמלא 8,100; וואלין 7,760; סיקסין 1,520; ווענגראו 540; בעלו 8,100; ס"ה 75,240. — ראשי א' ביריד לבוב, רטי ב' בירוסלב.

Archiwum Skarbowe בוורשה, מחלקה I, כרך 154 (עפ"י העתקה שהואיל למסור לי מר אלעזר פלדמן). התועדות השמאים דדיא נתקיימה בחודש שבט ש"ז. עי' לעיל סעיף רס"ג והשוה גם "גביי שנעשה בשבט תכ"ז בסעיף רס"ו.

שנת תל"ב

תתקלט. האלופים הקצינים הרוזנים מנהיגי הארצות לאזין מודיע זיין בזה הכרוז. אז החרם הגדול והנורא בתקיעות שופר וכבוי נרות וואש גיגעבען איז גיווארין בלובלין וגראמניץ 3 ת"ל זאל חל זיין אויף די פושעים אונ' ריקים המחזיקים בכת ש"ץ 4 ימ"ש אונ' די דא האבן איין חלק להזיק מעמד ומצב הכלל שארית ישראל. ותוקף גזרתנו בחרם שיוכרו הכרוז בכל בתי כנסיות שבכל ארץ פודאליה בקנס מאה אדומים מכיס כל המוחה ומעכב לכרוז. וראשי רוזני קציני מנהיגי הארצות יצ"ו גיבן רשות ומקל ורצועה לראשי הגלילות ולראשי הקהלות דז זיי זאלין רודף זיין די לייט אונ' שטראפן מיט חרפות אונ' קנסות ותפיסות אפי' בדיני עמים. אונ' די זעלביגן לייט זאלן כל ימיהם זיין אבגעשייד מכל הקהלה אין 5 גליל, ורצו בהם כל האלות הכתובות בתורה אז אפילו ווען איין מפלה ווערט אויף זיי קומען זאל מען זיי ניט העלפין אונ' מפריש זיין מקהל הגולה. כ"ד האלופים הקצינים הגומרים בעצת ה' ביום ג' תשרי תפ"ב [ז] בוועד קודש פה יערסלוב.

1 מופיע בפנקסי קראקא בשנות תכ"ב-תמ"א. עי' כיו"ט, ח"ב, דף מ"א ע"ב; ווסשטיין, דברי חפץ, סי' י"ב-ט"ו, י"ט, כ"ב, כ"ג, כ"ה. השוה גם בלבן, HŻK, II, 178.

2 למעשה נתבעה קהלת קראקא לשלם, שלא כדין, 11,000 זהו'. השוה לעיל סעיף רס"ו.

3 צ"ל גראמניץ; הוו מיותרת.

4 פרופ' ג. שלום מעירני שזאת היא התעודה הקדומה ביותר שהשבתאים נזכרים בה בתורת כת. 5 צ"ל: און.

הקטן ישכר בער בלא"א הרב הגדול בדורו כמוהר"ר יהושע העשיל ז"ל מקראקא
הקטן שמואל בא"א מוה"ר צבי הירש זצ"ל ה"ר מקראקא
הקטן יצחק אייזיק במוהר"ר אליעזר זצלה"ה הנקרא אייזק ראזנש מלבוב
הקטן מרדכי בלא"א ה"ר שמריה שמערל זצ"ל מלובלין

מ. נ. ליטניסקי, קורות פאדאליא וקדמוניות היהודים שם, אודיסה 1895, ע' 64. הכרוז הועתק, לפי דבריו "מפנקס ישן מעיר וויניצא שהיה שמור אצל מורי הרב ר' שמואל זנוויל שטערנפעלד ז"ל — שהכריזו אותו בבית הכנסת הגדול בעיר וויניצא בתוקף פס"ד".
התאריך תפ"ב הוא בלי ספק טעות קריאה או טעות דפוס. כל ד' החתומים ידועים לנו: הראשון מופיע בפנקס הועד בשנות תכ"א-ת"ן ובשנת תנ"א הלך לעולמו, השני מופיע בפנקס בשנת תל"ב, השלישי — בשנות תל"ב-תמ"ו, והרביעי בשנות תכ"ז-תל"ז (השוה שמות האנשים במפתח). ברי אפוא שאין לאחר את הכרוז לשנת תנ"א כשם שאין להקדימו לשנת תל"א, שכן נזכר בו כרוז גראמניק תל"ו. נראה לי ודאי שהכרוז שלפנינו יצא בשנת תל"ב משני טעמים: (א) ב-3 בספטמבר 1672 (= י"א אלול תל"ב) נכבשה פאדאליע וסופחה לתרכיה (עד שנת 1699-תנ"ט) ואין לשער שהועד יגזור על ארץ-חוץ לא רק בחרמות כי אם גם באיומי "קנסות ותפיסות אפי' בדיני עמים"; (ב) כל החתומים על הכרוז השתתפו בהתועדות ירוסלב שנתקיימה בתשרי תל"ב. — מן הראוי לציין שי. כהן צדק כבר הוכיח בשעתו שיש להקדים את הכרוז לשנת תנ"א (במאמרו "שטר מאוחר", "הצפירה" תרנ"ו, גל' 173) אולם עד עתה לא הושם לב לדבריו.
לשיעור השפעתו של החרם הנ"ל השוה בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, 28, HŻK, II, 48, 44; Sabataizm w Polsce, 28, 35. — חרם של ד"א על השבתאים נזכר גם בכרוז שהוכרז בבתי כנסיות באמסטערדם כרי"ח אב תפ"ה ז"ל: — — מאחר מפורסם שלפני איזה שנים התחברו בפולין כתות רשעים ופושעים והתעוררו אמונה כוזבת ונפסדת משבתי צבי, — — אכן לעת ההיא קמו כנגדם חכמי הדור הרבנים הגאונים הראשונים חסידי עליון אנשי קודש בצרוף קציני הדור ויחידי סגולה היראים ושלמים וחרדים לדבר ה' מארבע ארצות של פולין שנקמו קנאת ה' צבאות והחרימו את החברה — — ולא נחו עד שגרשו אותה כת הרשעה מכל מדינת פולין. — — השוה גם שו"ת דבר שמואל מאת ר' שמואל בר' אברהם אבוהב, ויניצא תס"ב, סוף הספר.

תתקמ. יהודי העלמא נחייבו לשלם ביום 6 באוקטובר 1671 (= ב' חשון תל"ב) לחיל הרגלים של ה' מיכאל זברובסקי (Zebrowski) סך 3.000 זהו' ע"ח ראטי א' של מס הגלגולת. Archiwum Skarbowe בוורשה, מחלקה I, כרך 140 (הודעת מר א. פלדמן). השוה גם לעיל סעי' שי"ד, שכ"ד.

שנת תל"ג

תתקמא. הלא למשמע אזנינו תאב"ה נפשינו הני מילי מעליותא דנפק מפה קדוש הרבני ע"ה מהר"ר שמואל זנוויל, אשר דרש פה ק"ק פינשוף דרוש יפה, ויותר מאשר שמענו ראינו בחבורו זה, ע"כ הננו מסכימים להדפיס את הספר וגזרנו בחרם שלא להדפיס איש אחר עד כלות עשר שנים מיום הדפסת הספר [— —].
נאם הצעיר באלפי ישראל בא"א מהר"ר שמואל זלה"ה מטרנפאל חונה בק"ק לאדמור ונאם יהודה המכונה ידל בא"א מהר"ר משה רבי יאסף זלה"ה חונה בק"ק לבוב דח"ל

1 כלומר גליל העלמא.

2 צ"ל: ר' יאסקס. השוה לעיל ע' 143, הע' 3.

ונאם הק' משה חונה על דגלו בק"ק ווילנא חותם פה פינשוף
 ונאם יצחק בלא"א אורי שרגא פייבל זצ"ל מקראקא חונה בק"ק טורבין
 ונאם הצעיר יקותיאל בלא"א הרב הגדול מהר"ר אהרן זלה"ה חונה העולם בהתוועדות
 פה ק"ק פינשוף
 ונאם הצעיר יצחק בלא"א מהר"ר יחיאל מיכל זלה"ה מגזע שפירא חונה בק"ק טאמשוב

ס' דברי שמואל, דרושים על התורה מאת ר' שמואל זנוויל בר' חנוך מלובלין, אמסטרדם תל"ח.
 וז"ל הכותרת: "הסכמות הגאונים הרבנים בהתוועדות ק"ק פינשוף". ברי לי שההסכמה שלפנינו יצאה
 מידי רבני ד"א ונראה לי שניתנה בהתוועדות סיון תליג. כמה סמוכין לדבר: (א) בדרך כלל נערכו
 בפנינשוב רק התוועדויות הגליל ואילו דוקא בשנת תליג נתקיימו בה פעמיים (בחודש תשרי ובחודש
 סיון) ישיבות של ד"א (השוה לעיל סעי' שלי"ב-שלי"ח); (ב) כל החתומים מופיעים גם בתעודות אחרות
 של ועד ד' ארצות ושלשה מהם – ואולי ארבעה – השתתפו בהתוועדות סיון תליג (השוה שמות
 החתומים במפתח וביחוד סעיף שליה והערתי שם); (ג) ר' יצחק בר' זאב אביד דק"ק אפטא הסכים
 "ביום ו' י"ח סיון תג"ל לפ"ק פה ק"ק פינשוף" להדפסת הספר הזה, מכאן שהמחבר נמצא באותו
 זמן בעיר. – נראה שהתאריך הושמט בכוונה היות ועברו כמה שנים ממתן ההסכמה ועד להדפסה.

תתקמב. פתח דברינו ויושר אמרינו יאירו ויוהירו. בין שורותם יצהירו. יצליחו
 ויעשו פרי למעלה ושורש למטה. להאלוף המרומם הותיק, מפיק חמר חדת ועתיק,
 האבר"ך התורני כבוד מוהר"ר שמואל בהמנוח מהר"ר יוסף זצ"ל, חתן
 האלוף התורני מהר"ר חיים אורגלר יצ"ו, והוא אחד מבני עלינו מקריה נאמנה,
 עיר הצדק יפה נוף משוש כל הארץ המפוארה והעדינה, קהלה קדושה קראקא,
 ה"ה חד מן חבריא התורניים כיתות הדיינים יצ"ו, כאשר חזותו מוכיח עליו, וממלל
 פומיה מסהיד כי הוא זרע ברוך ה', שמו נודע בשערים שערי ציון המצויינים בהלכה,
 ריכא בר ריכא, לשתי שלחנות זכה, אשרי העם אשר לו ככה, מרגניחא דלית בה
 ערכה. בפי כל ברוך, עניו ושפל בירך, לעי באורייתא כעצני וכעדיני כורך, חבר
 מחברת הקודש, אשר בו דברים מתוקים בלי ערך, על הספר שלחן ערוך, יכרו עליו
 ריעים, רעבים גם צמאים, ירוו צמאם פתוחי חותם קודש אמרות טהורות מזוקקות
 שבעתים, צולל במים אדירים ים התלמוד פוסקים ראשונים ואחרונים, פורש מכמורים
 ויגדל שמו וה' עמו, שהלכה כמותו ירבה בישראל. ע"כ באלה חפצנו לעזור ולהועיל,
 לתמוך ולסעוד אף לאמץ ידי קודש הרב המחבר יצ"ו להוציא תעלומה לאורה להגדיל

1 בר' דוד. מכונה ר' משה קרעמער. נפ' בוילנא בשנת תמ"ח. עי' פין, קריה נאמנה, 102; קליוזנר,
 קורות בית העלמין הישן בוילנא, 41, 77, 109; הנ"ל, תולדות הקהלה העברית בוילנא, ח"א. 123; פמ"ל
 ותוספות ומלואים לפמ"ל לפי מפתחות האנשים. השוה גם לעיל סעיף של"ה.

2 ז"ל: בק"ק חעלמא; השוה ע' 165 לעיל. דרך אגב ראוי לציון שר' יקותיאל חתום בשנת תמ"ד על
 פסק דין בפנקס הקהל שבטוריסק (וואלין). עי' געלליר, מפנקסי הקהלות, "הצפירה", שנה כ"ז (תר"ס), גל' 163.

3 דיין בק"ק קראקא. השוה כיו"פ, ח"א, דף ס"ז ע"ב; ח"ב, קמ"ו ע"א.

4 בר' יהודה. רב בביה"כ של ר' וואלף פאפער בקראקא. נפ' בשנת תמ"ט. עי' כיו"מ, ח"א, דף ס"א
 ע"ב; ווטשטיין, דברי חפץ, ע' 39, 78.

תורה ויאדיר לחוק דבריו בעט ברזל ועופרת, להיות לאות ולמשמרת, לכבוד ולתפארת, כפלים לתושיה ולהצדיק את הרבים ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים, ועץ חיים היא למחזיקים בה.

כה דברי המאורות הגדולים הרבנים אב"ד דארבע ארצות המדברים לכבוד אכסניא של תורה ולכבוד הרב המחבר בהתוועדת קודש ק"ק פינטשוף [— —].
נאום הצעיר יצחק בא"א מוהר"ר אברהם זלה"ה חונה בק"ק פוזנא
ונאום הקטן צבי הירש באמ"ו החסיד מהר"ר זכריה זלה"ה חונה בק"ק לבוב והגליל יצ"ו
ונאום הצעיר באלפי ישראל בא"א מוהר"ר שמואל זלה"ה מטרנאפול חונה בק"ק לאדמא
ונאום נפתלי הירש בא"א הרב הגדול מהר"ר בנימן וואלף זלה"ה פה פינטשוף והוא
לעת עתה אב"ד ור"מ דק"ק לובלין.

ס' עולת תמיד על שיע אריה מאת ר' שמואל בר' יוסף, אמסטרדם תמ"א. וז"ל הכותרת: "הסכמת המאורות הגדולים רבנים דארבע ארצות יצ"ו". שנים מן החתומים — ואולי אף השנים הנותרים — השתתפו בהתוועדות פינטשוב חליג (לעיל סעיף שליח), ועל כן נראה לי שההסכמה ניתנה באותה התוועדות. השוה גם הערתי לסעיף תתקמ"א.

שנת תל"ו

תתקמג. ר' פנחס בר' מאיר מטאמשוב, שנסרף על קדוש השם בעיר לובלין ביום השבת י"ט אייר תל"ו, צוה בו ביום לביתו "בפני איש שנכתבו דבריו אחר כך, ובקש מראשי וועד גליל ד' ארצות פולין ע"י השתדלן שישימו עיניהם לטובת אשתו, שתהיה אלמנה רכה וענוגה, להשיאה לפי כבודה. וכן קיימו ראשי הוועד והשיאוה להגאון מ' ליב אבד"ק גלוגא¹.

צבי הירש עדעלמאן, גדולת שאול, לונדון תרי"ד, דף ליג ע"ב (בהוצ' וורשה תרפ"ה, ע' צ"ד): על סמך יש נוחלין לר' פנחס בר' משה קצנלבוין אב"ד דק"ק לייפניק (כ"י אוכספורד²). פרשת העלילה מתוארת גם בקונטרס "קידוש השם המיוחד של ר' מתית ור' פנחס ור' אברהם זכותם יעמוד לנו במדינות פולין" (השוה לעיל ע' 292, הע' 4), שתכנו נמסר ע"י מ. וויינרייך, שטורעמווינט, וילנה 180-176, 1927. וויינרייך אינו מזכיר כלל את ודיא. בדרך כלל נהג ועד ד' ארצות לדאוג למשפחות הקדושים (השוה ערך "קדושים" במפתח הענינים וביחוד ע' 171, הע' 9) ועל כן אין לראות את סיפור המעשה כמחוסר גרעין היסטורי.

שנת ת"ן

תתקמד. בעת מושב הסיים שנחקיים בוורשה בשנת 1690 נוכחו שם באי כוח ועד ד"א: ר' צבי הירש בר' שמשון מבעלזא³, ר' משה יהודא (Moszko Judko) בר' אשר מקראקא, ר' שלמה זלמן בר' יעקב⁴, ר' דוד בר' יצחק מוואידיסלאוו.

- 1 כנראה ר' אריה יהודא ליב בר' משה אב"ד דק"ק גלוגא שהסכים בשנת תס"א לס' זית רענן, פירוש על הילקוט לר' אברהם אבלי מקאליש (בעל מגן אברהם), דעסא תס"ד.
- 2 השוה גייבוואר, Catalogue of the hebrew manuscripts in the Bodleian Library, מס' 2.2315.
- 3 פרנס דד"א: השוה מפתח.
- 4 אולי ר' שלמה זלמן השתדלן דק"ק פוזנא. ע' לוין, פסטשריפט-פיילכנפלד, 35.

ר' שמואל (Szmujło) בר' יצחק מלבוב, ור' אלחנן (Elchone) מבעלזא. הם מסרו כתב-מודעה למרשלך של הסיים, שאם הסיים יחייב את הגליל רוסיא לשלם את המסים פאדימנע ושעלינגאווי, כי אז ישתתפו גם יהודי הגליל הנ"ל בפרעונם לפי הטעריפא משנת 1661. ביום 6 במאי 1690 (= כ"ז אייר ת"ן) מסר המרשלך מודעה על כך לשלוחים של גליל רוסיא אל מושב הסיים, וביום 10 במאי 1690 (= ב' סיון ת"ן) מסרו מודעה על כך, לידי השליח של גליל רוסיא הירונים קורופאטניצקי (Kuropatnicki), גם היהודים עצמם.

AGZ, כרך XXII, ע' 232; על סמך Archiwum Ziemskie בלבוב, Castr. Leopoliensia, כרך 458, ע' 1381–1382, וכן Castr. Praemisiensia, כרך 452, ע' 1337–1338. בלבן, HLŽ, III, 338, שהשתמש כפי הנראה באותן התעודות. מוסר את הדברים בלשון זו: "משהביאו אתם שליחי רוסיא למושב הסיים הוראות, בהן דרשו הסיימיקים שברוסיא, שהיהודים ישלמו נוסף למס הגלגולת גם פאדימנע ושעלינגאווי², התחייב השתדלן דדא ר' לייזר בר' יצחק³, לשלם לגליל רוסיא את הסכומים הנדרשים בלבד שלא יגעו בשאלה זו במושב הסיים". מהערתו של בלבן, HLŽ, II, 256, הע' 19, מתברר שששת המגויים לעיל הם שחתמו על כתב-המודעה שהוגש למרשלך. מס הגלגולת אמנם לא הועלה במושב הסיים משנת 1690 ואף נאסר על הסיימיקים בפירוש להטיל מסים נוספים למס הגלגולת. עי' Volumina Legum, V, 771.

שנת תנ"א

תתקמה. "יען אשר הארבעה האנשים אלו ר' מענדל סג"ל חר"י שלו' וגיסו ר' ארון בר"י שלו' ור' יחזקאל ח' ר' ליפמן פקשיר ור' שמעון קוטנר התחייבו עצמם אלפי אלפים אצל פריצי' אדוני' קשי' וכמה יחידים שנחתמו עמם נלכדו במצודה מחמתם. בשנה דאשתקד לא החזיקו תשלומין שלהם וגם בשנה זו ברחו, — ועל אפם ועל חמתם של האלופי' הקהל יצ"ו הוכרחו לשלם. — וחרצו את משפסם פסק גמור — רוזני ד"א יצ"ו —".

לויק, NM, חוב' ב', ע' 31, סי' 56; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף ז' [יא] ע"ב. הרשימה היא, לפי עדותו של לויק, משנת 1691, אולם לא ברור אם גם הפסק של רוזני דיא ניתן באותה שנה או לפני כן.

שנת תנ"ט

תתקמו. בהתעודות ירוסלב 1699 דן ועד דיא בענין חובותיה המרובים של מדינת פולין גדול (400,000 זה"ז). וסדר פרעונם. הועד בחר, באישורו של שר-האוצר לוכומירסקי⁴, בר' מכורדים שהומינו את ב"כ קהלות פו"ג לטורין ושם חילקו את המדינה לז' גלילות וחילקו ביניהם את החובות. ואת הרבית של ההוצאות השוטפות כגון מס הגלגולת וכו'.

בלבן, HLŽ, III, 333; שיפר, עקאנאמישע שריפטן, II, 5; ללא ציון המקור.

1 בשנת 1667 סרבו יהודי פרעמסלא לשלם את מס הפאדימנע והם נחבצו על כך לדין. עי' יאן סמולקא (Smołka), Katalog archiwum aktów dawnych miasta Przemyśla, פרעמסלא 1927, ע' 192.
2 ההוראה שניתנה לשליחים מגליל רוסיא בסיימיק שנתיים בווישניא בדצמבר 1689 אינה דורשת אלא שיטילו על היהודים מס הגלגולת בסכום 105,000 זה"ז לשנה במקודם; אין זכר למסים אחרים. עי' AGZ, XXII, סי' 82, ס"ק 65. 3 נזכר גם בסעיף חכ"ז.

4 Hieronim Lubomirski, Einy: Niesiecki, Herbarz polski, I, 395.

שנת תס"ג

תתקמו. בשנת 1703 נתקיימה התועדות דד"א.

בלבן, HLZ, III, 341; ללא ציון המקור. השוה סעי' תקל"ט-תק"מ.

תתקמח. בתעודה מיום 17 באפריל 1703 (=א' אייר תס"ג) נזכר ר' אפרים פישל בר' אריה ליב כנאמן ב"י דד"א.

PH, II, 1377 §; על סמך Архивъ Юго-Зап. Россіи, ח"ה, כרך א', ע' 206.

שנת תס"ה

תתקמט. בשנת 1705 נתקיימה התועדות דד"א.

בלבן, HLZ, III, 341; ללא ציון המקור. השוה גם סעיף תק"מ.

תתקנ. בתעודה מיום 10 בספטמבר 1705 (=כ"א אלול תס"ה) נזכר ר' אפרים פישל בר' אריה ליב כנאמן ב"י דד"א.

PH, II, 1404 §; מתוך Архивъ Юго-Зап. Россіи, חלק ה', כרך א', ע' 221.

שנת תע"ח

תתקנא. "דברי הגאונים ותוקף גזירתם לבל ישיגו גבול הרב המחבר משך עשר שנים מומן כלות הדפוס של כל חיבור וחבור ככר המה מבוארים בחבורו פנ"י מש"ה¹ ומשם תראנה. ועתה חדשים מקרוב שחדשו בגזרתם גזירת נח"ש ה"ה המה"ג הגאונים מ"צ דד"א יצ"ו על משיגי גבול הרב המחבר משך עשר שנים מיום כלות הדפוס של כל חיבור וחבור, ואלה שמותם: "הקטן אברהם כהנא מקראקא החונ' בק"ק אוסטרא והגליל יצ"ו נפתלי הכהן

הקטן יעקב החונה בק"ק פוזנא והגליל

הצעיר מאיר מלובלין חונה בק"ק אפטא

ונאום שמואל הוא הקטן מלאדמיר החונה בק"ק קרעמניץ והגליל יצ"ו

ונאום שמואל מרגליות מקראקא מגליל העלמא יצ"ו

ונאום הצעיר יצחק אייזק חונה בק"ק טרני גראד

"גם אנכי באחי להסכים עם המה"ג הגאונים מ"צ דד"א יצ"ו ולגזור בגזירת נחש על כל המדפיסים שבעולם לבל ישיגו גבול של הרב המחבר משך עשר שנים רצופים מומן כלות הדפוס של כל חיבור וחבור שירצה להדפיס כבוד הרב המה"ג המחבר הנ"ל. נאום הקטן אברהם חונה בק"ק זאלקווי יצ"ו".²

1 ווילהרמסדארף תע"ו. אין הסכמה של הועד. המו"ל מעיר: "אל עבר פנינו האירו הסכמות הגאונים המפורסמים נר"ו, לא ראי זה כראי זה. — מפני הוצאות הדפוס לא הבאנו רק החתימות לבדנה".

2 בר' מרדכי ר' לייבושס. עי' קנ"ש, סי' ט"ו.

קרן עור מאת ר' משה ברי ישעיה כ"ץ, ואלקווי תפ"א. גוף ההסכמה של מיצ דיא לא הגיעה לידינו כי אם החתימות בלבד. ברי שיש להקדים את ההסכמה לשנת תע"ט שכן בכ"ד טבת תע"ט נפ' ר' נפתלי הכהן בקושטא בדרכו לארץ ישראל. היות וכל החתומים, בלי יוצא מן הכלל, ואף המחבר בכלל, נוכחו בהתועדות ירוסלב בחודש חשון תע"ה (השוה לעיל סעי' תקס"ח-תקס"ט). נראה לי ודאי שההסכמה ניתנה באותה התועדות.

שנת תע"ט

תתקנב. בפקודת בית-דין-האוצר בראדום מיום 10 ביוני 1719 (= שבת כ"ג בסיון תע"ט) הורשה גליל לובלין לשלוח שני שמאים להתועדות ד"א "ברציפות ולתמיד".

ע" לעיל סעיף תרנ"ט, ע' 336.

תתקנב. בשנת 1719 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 54,505 זהו'.

וורם, DZB, 98; על סמך מקור ארכיוני שלא צוין במיוחד.

תתקנד. בשנת 1719 נזכר ר' פישל [בר' לייב] כנאמן ב"י דד"א.

וורם, כנ"ל; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, 65A, I, Akta Skarbowe, כרך 23, ע' 229.

שנת ת"פ

תתקנה. בשנת 1720 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 45,662 זהו'.

וורם, כנ"ל; על סמך מקור ארכיוני שלא צוין במיוחד. השוה גם לעיל סעיף תקפ"ד.

שנת תפ"א

תתקנו. בשנת 1721 שילמו יהודי פולין, באמצעות ועד ד"א, מס ממסחר היין, ממזונות, וממסחר השורים.

מאהלער, ייוביל, כרך XV, 72; ללא ציון המקור.

שנת תפ"ב

תתקנו. "הסכמת הרב ה"ה מהור"ר שאול בהרב המאור הגדול מהור"ר יעקב אב"ד דק"ק ברעססצקי יצ"ו, נכד של הרב הנגיד מהור"ר אפרים פישל נב"י דד"א יצ"ו".

כותרת להסכמתו של ר' שאול הנ"ל לט' עטרת צבי על חו"מ מאת ר' צבי ברי עזריאל, יעסניץ תפ"ב. מלשון הכותרת לא ברור אם אמנם שימש ר' אפרים פישל בשנת תפ"ב באותה משרה או נתכנה כך על ששימש במשרה זו קודם לכן (השוה ערכו במפתח).

שנת תפ"ג

תתקנה. בשנת 1723 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 49,125 זהו'.

וורם, DZB, 98; על סמך מקור ארכיוני שלא צוין במיוחד.

שנת תפ"ד

תחקנט. על רשימה של מס היין מיום 27 באוקטובר 1723 (= כ"ח תשרי תפ"ד) חתום: "אברהם הק' ר' איסרלש מלובלין פ"ה דד"א".

מאהלער, היסטארישע שריפטן פון ייו"א, II, 647; על סמך Archiwum Główne, בוורשה, Akta pogłównego żydowskiego ללא ציון הסיגנונה. במקום אחר (ייו"ב"ל, XV, 73) הוא מציין שהמס הנ"ל (משנת 1723) עלה למעלה מ-15,000 זה"י ושולם ע"י ד"א. בשנת 1724 (תפ"ד ? תפ"ה ?) עלה 14,000 זה"י.

תחקס. בשנת 1724 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 50,399 זה"י.

שנת תפ"ה

תחקסא. בשנת 1925 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 49,207 זה"י.

וורם, DZB, 98; על סמך מקור ארכיוני שלא צוין במיוחד.

שנת תפ"ו

תחקסב. "אנחנו נאמני ב"י דד"א מוסרים את חשבון ההוצאות של כל יהודי פולין לשנת 1726. מס הגלגולת הכללי לסקרב 220,000; "יארבעלס" לאדון הגדול הגובר הגדול של המלכות 12,000; לאדונים הגדולים הכותבים של אוצר-המלוכה ולפקידים של האדון הגדול הגובר הגדול של המלכות 1,080; לאדון הגדול הכותב העליון של אוצר המלוכה 700; לאדון הגדול הכותב של מס הקווארטא יחד עם האדון הרעיענט 1,000; רווחים מווידעקאפן אצל מנזרים ומתנות 9,024; ע"ח הוצאות של יהודי לובלין בשביל האה"ג שופטי הטריבוונאל 1,760; הנחה ליהודי טורטשין 400; הנחה ליהודי לובלין 600; הנחה ליהודי טורבין 600; הנחה ליהודי האורדינציא זאמושטש 500; הנחה ליהודי סיקטין 3 600; הנחה ליהודי לבוב 4 1,000; הנחה ליהודים שסחרו ביין 500; הנחה ליהודי דראהאביטש 1,000; הוצאות בעת הסיים בוורשא 6 שלוינו אצל השרים 10,116; רווחים של הסכום הנ"ל 2,419; הוצאות הקאמיסיע

1 Jerzy Przebédowski. השוה מפתח ועיין כמו"כ X, AGZ, ע' 408, § 6887; א. פריימאן, Geschichte der Juden in Ostrowo אוסטרויב 1896, ע' 18-22 (פריוילגיה שנתן בשנת 1724 ליהודי עירו אוסטרויב).

2 Deputaci, היינו שופטי הטריבוונאל שנבחרו מבין האצילים בסיימיקים מיוחדים לכך (deputackie). השוה גם ע' 72, 114, 127, 435.

3 כנראה מחמת שרפה שהיחה בטיקטין בשנת תפ"ג. בכמה תקנות מש"ז הוחלט לתת לנשרפים "הנחה שליש מהקראפקא". עי' פנקס הקהל בטיקטין, דף ת"ן-תנ"א [שכ"ט-ש"ל].

4 למרות התנחה שניתנה ליהודי לבוב הוטל עליהם - ע"י ועד הגליל - מס גלגולת לשנות 1726-1727 בסכום 12,000 זה"י, כלומר 6,000 זה"י לשנה, סכום גדול שלא שילמו כמותו עד אז. עי' בלבן, Z za-gadnień ustrojowych żydostwa polskiego ע' 8.

5 היהודים נתחייבו לשלם במאה הי"ח מס מיוחד ממסחר היין. השוה לעיל סעי' תחקנ"ו, תחקנ"ט.

6 המושב שקדם לשנת תפ"ו נתקיים בימים 2 אוקטובר-13 בנובמבר 1724 (=ט"ו תשרי-כ"ז חשון תפ"ה). עניני יהודים לא נידונו במושב זה, אולי כתוצאה של ההשתדלות הנ"ל. מאהלער, ייו"ב"ל, XV, 76, משער שהכונה למושב הסיים משנת 1717 (השוה לעיל ע' 273), שבו העלו את מס הגלגולת.

בראדום 10,725; רווחים של הסכום 10,725 שלוינו אצל השרים 2,791 וכ"ה גר'; לעניים לפי קוויטש מועד ירוסלב דהאי שחא 1,280; עוד לעניים האי שחא 1,908 1726; לשמש, לנאמן לסופר ולמשרתים של פרנס הועד ד"א 214; שכירות לסופר ד"א לשנה 150; שכירות לנאמני ב"י ד"א לשנה 1,600; לאלמנתו של הירש ז"ל 2 שהיה נאמן ד"א שכירות לשנה 400; לבנו של הירש הנ"ל ז"ל לנדוניה של בתו 190; למשרתי הכנסיה 3 בגלילות ח'עלם ולובלין 143; רווחים על חובות ליהודים 700; לרב באוסטרא 4 חוב של ד"א 1,680; עוד חוב ליהודי ענול מקראקא 5 800; רווחים ממעות שלוינו להוצאות ההתועדות שלנו בירוסלב 390; סיוע לבנין בתי כנסיות 400; על אסיגנציות וחוות-דעת שונות של ראשי ד"א בשנת 1724: 1741; לרב מסע מייטיטש 6 חוב לפי אסיגנציה של ראשי ד"א 660; ליהודים במאקוב סיוע 200; לשחלן בפיעטרקוב 7 200; לסרסרים בירוסלב בעת הועד כנהוג 175; להקדש בירוסלב 60; למאיר, הסרסר של האדון הגדול הגובר הגדול של המלכות 300; לשמש ד"א 75; הוצאות ליהודי ירוסלב בעת הועד 133; הוצאות לנאמני ד"א בעת החלוקה הכללית בריטשיוואל האי שחא 1725, דהיינו עבור העגלות ומזונות לר' הנאמנים עם המשרתים 1,210; משולחים שונים במשך כל השנה 188; בשביל נושאי מכתבים 15; הנחה ליהודי פוונא-קאליש 8 על פי מכתב של האדון הגדול הגובר הגדול של המלכות 400; הנחה ליהודי הגליל רוסיא עבור העיר ששארסקאוו 500; סך הכל עולה 291,479 זהו' 9. על הסכום הנ"ל ייסדנו 1,200 סכומות, כל סכום עולה 238 זהו' כ"ז גדולי' וחצי גדול, עולה בסה"כ 288,300; נשאר לפרעון במשך השנה 3,179."

מאהלער, ייווא-בלעטער, כרך XV (1940), ע' 64-67; מתוך Archiwum Główne, בוורשה, Skarbowe akta ogółowe pogłównego żydowskiego Nr. 2, 22-24. תרגום מתרגומו האידי של מאהלער. הנוסח הפולני של התעודה, שהיה לעיניו, לא נתפרסם. השוה גם לעיל ע' 304, הע' 2.

תחקסג. בשנת 1726 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 60,288 זהו'.

וורם, כניל בסעיף תחקס"א.

- 1 מאהלער (שם, 77) סבור שהכוונה למושב בית-דין-האוצר בראדום משנת 1723 שהטיל על היהודים מס ממסחר היין בסכום 15,000 זהו', אולם גם בשנת 1725 נידונו עניינים יהודיים בראדום; השוה לעיל סעי' ת"ר, תר"א.
- 2 ר' צבי הירש בר' שמשון הכהן מזאמשטש. השוה מפתח.
- 3 בנוסח הפולני Kościelny. פירוש המלה גם גבאי הכנסיה. עי' SJP, II, 498.
- 4 באותו זמן שימשו ברבנות באוסטרא ר' אברהם בר' שלום שכנא כהנא (השוה מפתח) ור' יהודא ליב בר' אשר ענזיל (אב"ד דקלויז; מזכרת, 86). ואולי הכוונה להלואה מעזבונו של ר' שמואל שמעלקי בר' מאיר, כהשערתי של מאהלער (שם, 84). השוה סעיף תשל"ב לעיל.
- 5 סוחר יהודי בשם אשר ענזיל נזכר בקראקא בשנת 1693. עי' בלבן, HŻK, II, 114.
- 6 ר' יהושע בר' שמואל נאמן ד"א. השוה מפתח.
- 7 בפיעטרקוב היו מחקיימות לעתים ישיבות הטריבונאל המלכותי (Trybunał Koronny). בשנת 1716 היה השחלן בפיעטרקוב ר' משה בר' יצחק, בשנת 1748 — ר' וואלף בר' דוד. עי' פיינקנד, Dzieje Żydów w Piotrkowie, ע' 20.
- 8 בשנת 1719 איים עליהם שר-האוצר בנעילת כל בתי הכנסיות אם לא יפרעו את המס המגיע מהם למועד. עי' מאהלער, שם, 70. 9 צ"ל: 291,527 וכ"ה גר'.

תתקסד. על החלוקה ש'נעשה בשלחן מלא באסיפת ז'לאטשוב "ביום ג' אב תפוא"ו פה ק"ק יאנוב: הק' מרדכי באב"ד מבראד נאמן ב"י דד"א יצ"ו".

מאהלער, היסט. שריפטן פון ייוריא, II, 647; מתוך Archiwum Główne בוורשה, תעודות מס הגלגולת (הסיגנטורה לא צוינה).

שנת תפ"ז

תתקסה. בשנת 1727 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 58,662 זהו'.

שנת תפ"ח

תתקסו. בשנת 1728 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 53,830 זהו'.

וורם, כניל בסעיף תתקס"א. השוה גם לעיל סעיף תרי"ז.

שנת תפ"ט

תתקסז. בשנת 1729 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 51,411 זהו'.

שנת ת"ץ

תתקסח. בשנת 1730 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 51,122 זהו'.

שנת תצ"א

תתקסט. בשנת 1731 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 68,640 זהו'.

וורם, כניל בסעיף תתקס"א.

תתקע. בשנת 1731 חתום ר' ניסן בר' יהודא בתור שתדלן דד"א.

מאהלער, ייורא-בלעטער, XV, 80; על סמך Archiwum Główne בוורשה, תעודות מס הגלגולת (הסיגנטורה לא צוינה). השוה גם לעיל סעיף תרכ"א.

שנת תצ"ג

תתקעא. בשנת 1733 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 52,603 זהו'.

וורם, כניל. השוה גם לעיל סעיף תרכ"ט.

שנת תצ"ד

תתקעב. ר' מרדכי בר' יצחק באב"ד מבראד שימש בשנת תצ"ד נאמן ב"י דד"א (Pisarz generalny żydów Koronnych).

על סמך מכתבו מיום 14 בספטמבר 1733 (=ה' תשרי תצ"ד) אל אוצר המלוכה. העתקת המכתב, השמור ב-Archiwum Główne בוורשה, I, Księgi Skarbowe, מחלקה 65, כרך 2, דף 322, מסר לי בסובו מר דוד וורם.

שנת תכ"ה¹

תחקעג. מס הגלגולת לשנת 1665 נחלק בין הקהילות והגלילות כדלקמן: יהודי לובלין [העיר והגליל] 8,946 ו-1,238 זהו; יהודי פוזנא [העיר והגליל] 5,970 זהו; יהודי וואלין 7,669 זהו; 26 גדר' ו-1,905 זהו; יהודי צוזמיר [הגליל קראקא-צוזמיר] 6,740 זהו; 16 גדר' 6 קט' ו-5,500 זהו; יהודי רוסיא 5,063 זהו; 14 גדר' 9 קט' ו-6,000 זהו; ו-3,363 זהו; יהודי פרעמסלא 2,052 זהו; 23 גדר'; יהודי סיקטין 1,100 ו-1,000 זהו; יהודי בעלז 1,500 זהו; יהודי חלמא 4,050 זהו; סך הכל 70,000 זהו; 21 גדר' 14 קט'.

Archiwum Skarbowe בווארשה, מחלקה I, כרך 154 דף 124 (על פי העתקה של מר אליעזר פלדמן). נראה שהחשבון לקוי בחסר, שכן סיכומו עולה 62,198 זהו; 19 גדר' 15 קט' ולא שבעים אלף. השוה גם לעיל סעיף תתקל"ח.

שנת תע"ד

תתקעד. חלוקת מס הגלגולת של יהודי המלכות לשנת 1714, עולה בסך הכל 222,000 זהו; במטבע טובה (210,000 זהו) לאוצר המלוכה, 12,000 זהו "יארבעלט" לשר-האוצר²). וזו היא החלוקה שנערכה ע"י נאמן ב"י דר"א פישל³:

סך-הכל	שעור ג' אבנוסט		שעור ב' מאי		שעור א' יאנואר		
	גדר'	זהו'	גדר'	זהו'	גדר'	זהו'	
	2281			1449		832	1 העיר קראקא
$7\frac{1}{2}$	4276	$22\frac{1}{2}$	1968	15	1207	1100	2 העיר פוזנא
$29\frac{1}{2}$	54851	$22\frac{1}{2}$	19846	15	17349	22 17655	3 גליל רוסיא
18	8566	16	1494	25	3366	7 3705	4 גליל לובלין
26	24836	18	10149	24	7609	14 7077	5 גליל וואלין
17	37800	15	13537	16	12158	16 12104	6 גליל קראקא-צוזמיר
$2\frac{1}{2}$	21922	$7\frac{1}{2}$	7391	15	8452	10 6078	7 גליל פוזנא-קאליש
$7\frac{1}{2}$	19740	$28\frac{1}{2}$	6000	23	7337	16 6401	8 גליל חלמא-בעלז
							(מלבד אורדינציא)
$26\frac{1}{2}$	8869	$7\frac{1}{2}$	3336	13	3838	6 1695	9 אורדינציא ואמויסקי
$19\frac{1}{2}$	2761	$4\frac{1}{2}$	901	15	924		10 העיר פרעמסלא
$27\frac{1}{2}$	12321	10	4399	$28\frac{1}{2}$	4071	19 3850	11 גליל פרעמסלא
$1\frac{1}{2}$	11321	24	3799	$7\frac{1}{2}$	4076		12 קהל סיקטין
	8676		2000		3750		13 יהודי העיר ריישא
7	3727	12	1337	15	1207	10 1182	14 קהל ווענגראווי
	1000					1000	15 בעד יהודי מעזריטש הפטורים
910	222953		776000		576000		470000

1 לאחר שנדפס סעיף תתקע"ב (משנת תצ"ד) חלה הפסקה ממושכת בהדפסת הספר ואני נותן כאן כמה תעודות נוספות מלפני שנה זו שהגיעוני בינתיים. * ההערות לסעיף זה מעבר לדף.

כתביד אוסולינאום בלכוב. מס' 279 II, דף 86–87 (הערכת ד"ר ג. מ. גלבר). על כ"י זה השוה הערתי לסעיף תקניח לעיל. הסידור בצורת טבלה והסיכום בסור האחרון (סה"כ) משלי הם.

שנת תע"ה

תתקעה. חלוקת מסי-הגלגולת של יהודי המלכות לשנת 1715 העולה בסך הכל 222,000 זהו' במטבע טובה (210,000 זהו' לאוצר-המלוכה, 12,000 זהו' "יארגעלט" לשרי-האוצר)²:

סך הכל	שעור א'		שעור ב'		שעור ג'		סך הכל
	גדו'	זהו'	גדו'	זהו'	גדו'	זהו'	
1015	4153	15	1496		1433	1224	1 העיר קראקא
15	1612			15	1192	420	2 העיר פוזנא
	1147765	20	21200	20	13826	12737	3 יהודי גליל רוסיא
							(מלבד יהודי פודוליא)
1220	4166			10	2083	2083	4 יהודי פודוליא
4	9277	15	3855	25	2610	2810	5 גליל לובלין
29	20408		6716	20	8253	5439	6 גליל וואלין
1320	38914		14631		14433	9850	7 גליל קראקא-צוזמיר
29	28404	10	8947	15	8247	11210	8 גליל פוזנא-קאליש
25	20210	4	7457	1412	7274	5479	9 גליל חלמא
							(מלבד אורדינציא זאמויסקי)
16 ^{1/2}	14531	25	5612	18	3496	5422	10 אורדינציא זאמויסקי
	1329				717	612	11 העיר פרעמסלא
	9888				4094	5794	12 גליל פרעמסלא
							(מלבד העיר דוברומיל)
	1700		300		700	700	13 העיר דוברומיל
20	6498	20	1301		3127	2070	14 סיקטין עם הישובים
25	8061	5	3055		3000	2006	15 העיר קראקא
1	3610	6	1426	5	1277	906	16 ווענגראווי
							(מלבד העיר טשעכנאווי)
20 ^{1/2}	466			10	233	233	17 העיירה טשעכנאווי
	1000					1000	18 פיסורי העיר מעזריטש
	222000		76000		76000	70000	

2 Jerzy Przebédowski. השוה מפתח.

- 3 "Podział Fiszla Pisarza Generalnego Żydów koronnych". שמו של פישל – הוא פישל בר' לייב, השוה מפתח – נקרא במפורש רק על חלוקת השיעור הראשון. 4 למעשה – 69990 זהו'.
 5 למעשה – 76800 זהו' 2 גדו'. 6 כאן באה הערה: "מסכום זה 4399 זהו' 10 גדו' על יהודי דוברומיל 700".
 7 למעשה – 76163 זהו' ושמונה גדו'. 8 לפי בלבן – השוה לעיל סעיף תקנ"ח – 64850 זהו' וטעות היא, השוה הערה 9. 9 יתירים 953 זהו' ועשרה גדו'. – ההערות 10–15 מעבר לדף.

כת"י אוסולינאום בלבוב מס' 279 II, דף 84 (העתקת ד"ר נ. מ. גלבר). הסיודור בצורת טבלה והסיכום בסור האחרון משלי הם. בהערות ציינתי, עפי' העתקת בלבן, כמה שינויי מספרים ונראה כי בטעות יסודם, הואיל והחשבון עולה יפה. השוה גם סעיף תתקע"ד.

שנת תע"ח

תתקעו. "חלוקה כללית של יהודי המלכות למס הגלגולת משנת 1718 לשנת 1719, הוגשה לאוצר המלכות. המגיע לאוצר המלוכה לכל השנה, ביחד עם ה"יארבעלס" למעלת האדון שר-האוצר הגדול של המלכות¹⁶ ולכבוד האדון הכותב העליון, 232,700 זהו' וזה צריך להשתלם כדלקמן:

יהודי העיר קראקא 5,174 זהו'; יהודי הגליל רוסיא מלבד פודוליא 45,845 זהו'; יהודי הגליל פודוליא 6,045 זהו'; יהודי לובלין 11,771; מגליל וואלין 31,065 זהו' 10 גדו'; יהודי הגליל קראקא-צוזמיר 28,353 זהו' 29 גדו'; יהודי הגליל פוזנא-קאליש 24,196 זהו' 9 גדו'; יהודי הגליל חלמא-בעלז מלבד אורדינציא ואמויסקי 19,913 זהו' 16 גדו'; מאורדינציא ואמויסקי 17,047 זהו' 4 גדו'; מן העיר פרעמסלא 3,106 זהו' 15 גדו'; גליל פרעמסלא והערים יערסלב ודוברומיל 15,393 זהו'; מן העיר סיקסין עם הישובים, מלבד ווענגראווי 11,431 זהו' 13 גדו'; מן העיר ריישא עם הישובים 8,180 זהו'; מן העיר ווענגראווי עם הישובים 4,482 זהו'; מן העיר ששעכנאווי 700 זהו'; עולה כדלעיל 232,700 זהו' 17.

כתב-יד אוסולינאום בלבוב, מס' 279 II, דף 80 (העתקת ד"ר נ. מ. גלבר). באותו כת"י דף 92 מועתקת חלוקה בלי תאריך ומכיון שכמעט כל נחוניה מתאימים בקירוב לזו של שנת 1718, נראה שלפנינו נוסח אחר של אותה חלוקה. וזה לשונה (עפי' העתקת ד"ר גלבר כנ"ל): "העיר קראקא עם הגלילות קראקא וצוזמיר 33,527 זהו' 23 גדו'; יהודי הגליל רוסיא 45,845 זהו'; יהודי הגליל פודוליא 8,000 זהו'; יהודי הגליל לובלין עם העיר 9,200 זהו'; יהודי הגליל וואלין 31,065 זהו' 10 גדו'; יהודי הגלילות קאליש ופוזנא עם הערים פוזנא, קאליש וכל הארץ פולין-גדול 24,196 זהו' 9 גדו'¹⁸; יהודי הגליל חלמא ובעלז מלבד אורדינציא ואמויסקי 19,913 זהו' 16 גדו'; יהודי האורדינציא ואמויסקי 17,047 זהו' 4 גדו'; יהודי העיר פרעמסלא 3,106 זהו' 4 גדו'; יהודי הגליל פרעמסלא עם הערים יערסלב ודוברומיל 15,393 זהו'; העיר סיקסין עם הישובים 11,432 זהו' 13 גדו'; יהודי העיר ריישא עם הישובים 4,480 זהו'; יהודי העיר ווענגראווי עם הישובים 4,482 זהו'. הסיכום עולה 231,688 זהו' 19 גדו'. — השוה גם לעיל סעי' תקע"א ותקע"ו.

- 10 לפי בלבן — על סמך אותו מקור — 4,173 זהו'. השוה לעיל סעיף תק"ס.
- 11 לפי בלבן כנ"ל 25,564 (ולא 25,264 כפי שנדפס בטעות בסעיף תק"ס לעיל).
- 12 לפי בלבן כנ"ל 4,166 זהו' (בלי גדולים) ולעיל סעיף תק"ס נדפס בטעות 41,166.
- 13 לפי בלבן כנ"ל 38,934 זהו'; השוה לעיל סעיף תק"ס.
- 14 כאן באה הערה: "מזה על האוצר לנכות בעד פיטורי הערים שיניאווי והורושיץ 525 זהו', בעד העיר ווארש (Warsz) 233 זהו' 10 גדו'".
- 15 העיר קראקא כבר מנויה במס' 1 וכאן צ"ל ריישא. השוה סעי' תקס"ד, תתקע"ד ותתקע"ו.
- 16 השוה לעיל ע' 506 הע' 2. 17 בעצם 232,701 זהו' 6 גדו'.
- 18 בנוגע למס של פולין-גדול רשום עוד באותו כת"י דף 106 כדברים האלה: "לשנת 1718. החלוקה לכל השנה: קהילת קאליש עם כל ארץ פולין-גדול 24,800 זהו', עיר פוזנא 2,400 זהו'; עולה 27,200 זהו'. — לפי השומא היהודית לשנת 1718. פוזנא וכל ארץ פולין-גדול נותנת לכל השנה 26,400 זהו'. — ולפי הסאריפא שהוגשה ע"י ראשי היהודים לשנת 1718 עולה פולין-גדול יחד עם פוזנא 24,196 זהו' 9 גדו'".

תתקעז. בועד יערסלב שז הוציאו "הרבני" מאורו' הגדולי' ורוזני נגידי מנהיגי ד"א יצ"ו" פסק מפורט "בדברים הנוגעים לחלוקת כבוד לק"ק פינסטשוב, כמו כן נידון הישובים".
השוה להלן סעיף תתקצ"א.

שנת תפ"ו

תתקעה. בשנת 1725 נדון לפני בית-דינו של ועד הארצות סכטוך שבין קהל פינסק והישוב אוסטרוורוג, שביקש להיבדל ממנה. בא-כוח אוסטרוורוג טען שמעולם לא היה שייך לק"ק פינסק. בית-דינו של הועד, שהיה מרכב מפרנס הועד ר' אברהם יצחק פורטיס, הנאמן ר' יהושע מקראקא אב"ד דק"ק ווענגלאווי 1, ר' יעקב מבורר ממדינת קראקא, ר' הירשל מבורר ממדינת לובלין, ר' ישראל מרייסן [רוסיאן], ור' לייב מלודמיר שבוואלין 2, — שלח לשם ועדת-חקירה מיוחדת ואחר ששמע את מסקנותיה הוציא, ב-6 בדצמבר 1725 (ב' בטבת תפ"ו), את פסק-דינו, אשר לפיו שייכים כל הישובים שבגליל ("ווייבווסטו") קי"ב לק"ק פינסק, בשם שהיו שייכים לה מקודם. קהל פינסק רשאי להטיל חרם ולענוש בשאר עושים את כל העובר על החלטה זו.

ז. הוניק, היהודים בפינסק, בקובץ "טיוונט יאר פינסק", ניו-יארק 1941, ע' 54 (כפי הנראה על סמך מקור שבכתב-יד, עיי"ש עמ' 453).

שנת תצ"ה

תתקעט. "חלוקת מס הגלגולת היהודי הקבוע בנוגע לסכום 220,000 פלי להיבערני משנת 1734 על שנת 1735, [הוגשה] על ידי היהודים ועל פיה נכתבו אסיגנציות בו במקום ביום 5 באוקטובר שנת 1734* 3 [=ח' חשרי תצ"ה]:

"יהודי העיר קראקא 6,223 זהו'; יהודי הגליל רוסיא 46,687 זהו'; יהודי הגליל סודוליא 9,000 זהו'; יהודי העיר לובלין 2,070 זהו'; יהודי הגליל לובלין 12,254 זהו'; יהודי הגליל וואלין 26,558 זהו'; יהודי הגליל קראקא-צוזמיר 31,513 זהו'; יהודי הגליל סוזנא-קאליש 35,119 זהו'; יהודי הגליל חלמא-בעלז 20,616 זהו'; אורדינציה זאמויסקי 5,451 זהו'; יהודי העיר פרעמסלא 1,560 זהו'; יהודי הגליל פרעמסלא 11,300 זהו'; יהודי העיר ריישא עם הישובים 6,767 זהו'; יהודי העיר דמביץ (Dembica) 500 זהו'; יהודי קהלת סשעכנאווי 600 זהו'; יהודי העיר יוזעסאווי 400 זהו'; יהודי העיר ווענגראווי עם הישובים 4,341 זהו'; יהודי העיר טיקטין עם הישובים, מחוץ לסעמייאסיטש ויאשי[נ]ובקה, 11,741 זהו'; סך הכל 232,700 זהו'".

1 צ"ל ווענגראווי, אולם הרב מווענגראווי שמו היה ר' יששכר בעריש מקראקא ונראה שבאותו זמן עוד לא היה נאמן. נאמן היה אביו ר' יהושע מקראקא, שהיה אז רב בטשעכנאווי. השוה לעיל סעיף תר"ז וכן שמותיהם מפתח.

2 על ר' לייב השוה גם ברשדסקי, *Европейская Библиотeka*, כרך ח', ע' 19.

3 במקור: "Dyspartymient głównego żydowskiego ordynaryinego względem summy fl. $\frac{m}{220}$ do hyberny anni 1734 przez Żydów rathy anni 1735 według którego pisanie assygnacye tamże [!] die 5 octobris 1734 anno."

4 השוה לעיל סעיף תרל"א.

5 לפי וורם, DZB, 98, על סמך מקור ארכיוני, עלה בשנת 1734 מס הגלגולת מגליל רוסיא לסך 55,590 זהו'.

Muzeum Czartoryskich בקראקא, כתי' מס' 1079, Skarb כרך ד', דף 41 (העתקת דיר נ. מ. גלבר). השוה גם הערתי לסעיף תריל לעיל.

שנת תצ"ו

תתקפ. בראשית שנת תצ"ו נתקיימה חליפת מכתבים עם "חכמי פולוניה בוועד דד' ארצות יצ"ו" בענין החרם שביקשו להטיל על ר' משה חיים לוצאטו, שנחשד בשבתאות.

על סמך אגרת של ר' יחיים במהוריר בנימין וציל מגזע וצדיק פאלק ולהיה מלובלין אל ר' ישעיה בסאן, רבו של רמח"ל, וז"ל: יפה — קיק פארדי יעיא יום ב' י"ד כסלו תצ"ו למ"ק שילית — וכבר כתבתי לחכמי אשכנז לכל מקום שידי מגעת, וביחוד לחכמי פולניה בוועד דד' ארצות יצ"ו, — ונתנו מקום לדבריי. ואף המאור הגדול כמוהר"ר אפרים פיש — העיד — מרוב גודל תורת משה חיים לוצאטו שיחי' — ושקטה הארץ, ושוב אין פ"ס שם בפולניה כל כך — ע"י ש. גינצבורג, ר' משה חיים לוצאטו ובני דורו, ספר ב', ת"א תרצ"ו, ע' שי"מ, ס"י קמ"א, והשוה גם הערות יוסף אלמנצי לאגרת זו, שם, עמ' תכ"א — תכ"ב, וציונים ומילואים של המו"ל, ע' תס"ח. ר' אליעזר מקראקא אב"ד דק"ק בראד הוא שעמד להופיע באסיפת הועד כדי להשתדל בענין החרמתו של רמח"ל. הוא כותב על כך בפירושו באגרתו מחודש שבט תצ"ה: — — ובאם שיהיה אסיפת וועד חכמים במדינתנו עלי ליסע למקום הועד, אולי נוכל לעמוד במקום הפרצה (גינצבורג, שם, עמ' שי"ז), אולם לא הספיקה לו השעה, כיוון שעד מהרה נתמנה לאב"ד דק"ק אמסטרדם וביום ו' לסדר למען ייטב לך והארכת ימים תמימ"ה לפי"ק (פרשת תצא, י' באלול תצ"ה) כבר נמצא בברעסלא בורכו לעיר-רבנותו החדשה (גינצבורג, שם, ע' שי"ך).

שנת תצ"ז

תתקפא. "חלוקת מס הגלגולת היהודי להיבערני 1736 על שנת 1737 לאוצר המלוכה, הוגשה ביום 11 באוקטובר 1736 [= חשון תצ"ז] בווארשה ועל פיה נכתבו אסיגנאציות ביום 18 באוקטובר" [י"ג חשון תצ"ז]²:

"יהודי העיר קראקא או קאזמיר 3,819 פל'; יהודי הגליל קראקא-צוזמיר 30,060 פל'; יהודי [הגליל] פוזנא-קאליש 32,316 פל'; יהודי הגליל רוסיא 355,313 פל'; יהודי העיר לובלין עם הישובים 1,854 פל'; יהודי הגליל לובלין 11,717 פל'; יהודי הגליל וואלין 28,996 פל'; יהודי הגליל חלמא-בעלז 20,234 פל'; יהודי אורדינאציא זאמויסקי 2,654 פל'; יהודי העיר פרעמסלא 1,628 פל'; יהודי הגליל פרעמסלא 11,063 פל'; יהודי הגליל פודוליא 13,200 פל'; קהילת ריישא עם הישובים 7,560 פל'; קהילת טיקטין מלבד סעמייאטיש 6,463 פל'; יהודי העיר ווענגראווי עם הישובים 4,283 פל'; יהודי טשעכנאווי עם הישובים 600 פל'; יהודי העיר דעמביץ 500 פל'; יהודי העיר יוזעפאווי 400 פל'; סך הכל 232,711 פל'.⁴ מזה להיבערני לצבא 220,000 פל' ליארגעלטים 12,700 פל'." חתום: קיציןסקי (Kiciński P.NSk.).

Muzeum Czartoryskich בקראקא, כתי' מס' 1079 (העתקת דיר נ. מ. גלבר). השוה סעיף תתקע"ט.

1 י"ד כסלו חל ביום ג'.

2 במקור: "Dyspartymient pogłownego żydowskiego do hyberny anni 1736 na rathy 2 anni 1737 od Skarbu Koronn. podany d. XI 8bris w Warszawie 1736, według którego pisane assygnacye d. 18 8bris.

3 לפי וורמ, DZB, 98, עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא בש"ז לסך 56,348 זהו'. 4 יוצא רק 232,660.

שנת תצ"ט

תתקפב. בשנת 1739 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 50,891 זהר.

וורם, DZB, 98.

שנת תק"ב

תתקפג. "אדרכתן מלתא ע"י כתב זאת זכרון בספר באר היטב גופא דעובדא הכי הוי. שמכמה שנים בא לנו לצרינו אסיגנאטצי כרגא דמלכא ששלחו לתקלה הרבני נגידו קציני פרנסי ומנהיגי ונאמני דד"א יצ"ו וזה הי' ממש כליון גדול להפך הקערה על פי, תברא שנה זו לא שנה זו, שאין הציבור יכולים לעמוד בהן, הן גופי אסיג' והוצאו' שלא כסדרן דנפישו, כי אין מספר מדהבות קצומו' 2 לטמיון לאיבוד ע"י רכבים ופרשים בעלי מלחמות, שכיון שניתן להם רשות. ואחר כל הצעת דברים ובקשות שבקשנו מאלופים נגידו הנ"ל בכתב יושר דברי אמת וביותר מה שכתוב אמר עם הספר הסניגור בעדינו ה"ה ראש המדברים כבוד הרב הנגיד הקצין הגביר המפורסם מוהר"ר אברהם גר"ו פרנס הוועד ונאמן דד"א ומהפך לטובת קהלתינו הקדושה שלא בפנינו ומלאו דברינו שבזאת נאות לנו שלא למסור הפתקין אסיג' לשלוח לקהלתינו. ובאופן זה דוקא לשלוח מעקרא שט"ח בח"י אנשים בטוחים ליד הרב הנגיד מוהר"ר א פ"ה הנ"ל לק"ק ליסא לשלם בשני ירדי' פפד"א חכופי' וסמוכי' וא"ו. וכן עשינו שנסתייע מילתא שנסעו מזה מיקירי קהלתינו לק"ק ליסא ה"ה האלוף התורני כבוד מוהר"ר שמואל גבאי ברי"ג וכבוד האלוף התו' מוהר"ר אברהם גבאי ברמ"ד והאלוף התורני כהר"ר איצק ברמ"ג ושלחנו ע"י הנ"ל שני שט"ח, כ"א סך תשעים הגריים, בח"י האלוף הקהל דהאי שתא ושאר חתימו' חשובי עיר ויחידי סגולה הגקובי' בשמותן ואלה שמותם —. תוך מרחשון לפרט יב ש"ר טוב לפ"ק.

ליון, NM, חוב' ב', ע' 44, סי' 74; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף ר"ט [רכ"ב] ע"א. ליון מטיל ספק בדיוקו של הפרט היות וגם בתעודה משנת 1761 (ליון, NM, חוב' א', סי' 75) נידון ענין דומה. ברם, אין מקום לספק: בתעודה שלפנינו נזכר ר' אברהם כפרנס הועד ואמנם בשנת תקי"ב שימש בתפקיד זה ואילו בשנת 1761 לא היה אלא נאמן הגליל פולין גדול בלבד, ובאותה תעודה אמנם נזכר רק כנאמן בלבד.

שנת תק"ו

תתקפד. "מדי עברי פק"ק קאסטנטיין בהתוועדות הרבנים המוסלגים ומאורות הגדולים גאוני ארץ אשר נקבצו יחדיו מארבע ארצות דמדינות פולין יצ"ו. — כ"ד המדבר — אור ליום השני ט"ב אלול 3 גאול"ת ב"ן דו"ד לפ"ק. אברהם בהגאון מ"ו דוד מבית קצינאלפוגין חונה בק"ק סלוצק יצ"ו 4.

מתוך הסכמתו לט' שו"ת בית אברהם מאת ר' אברהם בר' יצחק הכהן, ברלין תקי"ג.

- 1 עפ"י בסוי תלמודי (שבת צ"ב ע"ב) וכוונתו כאן ששבר מביאים בכל שנה ושנה.
- 2 גראה שצ"ל קצובות. 3 ט"ב (=א) אלול תק"ו חל ביום השבת, היינו אור ליום א'.
- 4 אחר כך אב"ד דק"ק בריסק. ע' דע"ק, ע' 14; לוח"ו, 34; עיר תהלה, 30, 157; פמ"ל ותוספות ומלואים לפמ"ל במפתחות.

תתקפה. בהתועדות קאנסטנטין ש"ז השתתפו, בין השאר, ר' משה מאיר בר' יקותיאל זלמן סג"ל אב"ד ור"מ דק"ק דאבראמיל וחתנו ר' נתן בר' יהושע. בדרך חזרה נהרג ר' משה מאיר בידי שודדים סמוך לעיר לוקאווה ביום ה' כ"ג אלול תק"ו לפ"ק.

חאור מפורט של הרצח, כתוב בידי ר' נתן. נדפס ע"י ר' מרדכי ווייסמן חיות, כהניע "מגיד משנה" שיצא על ידו, שנה א' (לכוב תרל"ב), גל' א', ע' 7-9, "מכתבי יד אא"ז הרב הגאון מוה' אליעזר חיות זצ"ל".

שנת תק"י

תתקפו. במכתב מט"ז מרחשון ש"ז, שהגיע מפולין אל השמשים בברסלא, הובעה מחאה נגד התכנית למסור את בית-המסכים היהודי לרשות אגודת הקצבים הנוצרית וצוין שהוראות יותר חריפות בענין זה עתידות (או עלולות) לבוא מאת ועד ארבע ארצות.

לנדסברגר, JjIG V (1907), ע' 196, הע' 8; על סמך ארכיון העיר ברסלא, Mag. Akt. 14. 11. Vol. I, Bl. 52.

שנת תקי"א

תתקפו. ביום 7 בנובמבר 1750 (=ח' חשון תקי"א) דן שר-האוצר¹ בסכסוך שבין ק"ק פינסק וגליל וואלין בנוגע לכמה ישובים בגליל קייב ופולסיה - כגון אולבסק, באראטש, איטשומיר ועוד - שהיו שייכים קודם לפינסק וצורפו, בתוקף פסק-דין של בית-דין-האוצר בראדום, לגליל וואלין. שר-האוצר העביר את דינם להתועדות ד' ארצות בשנת 1751 והחליט שעל הישובים להשתייך לק"ק פינסק עד שהועד יוציא את משפטו. לא ידוע אם הועד אמנם נזקק לענין זה.

ז. הוניק, תולדות היהודים בפינסק, בקובץ "טויזנט יאר פינסק", ניו-יורק 1941, ע' 55, כפי הנראה על סמך מקור שבכתב-יד (עיי"ש ע' 453). השוה גם סעיף תשצ"ה.

שנת תקי"ב

תתקפה. בהתועדות קאנסטנטין ש"ז עמדו לדון בסכסוך שבין יהודי דראהאביטש לבין הפרנס החקיף של אותה קהילה ר' זלמן בר' וואלף. מחמת חוסר זמן הועבר בירור הסכסוך, על פי הצעת השתדלן הראשי ר' שמעון, להתועדות הגליל לבוב. פרנס ועד הארצות ר' אברהם ר"ח מלובלין הודיע על כך לפרנס הגליל ר' בער באב"ד³.

בלבן, Z historii Żydów w Polsce ווארשה 1920, ע' 130; על סמך מקורות ארכיוניים. (תרגום עברי נדפס בהמשכים ב"הצפירה", כסלו תרע"ב). ר' זלמן נדון בשנת 1755 לתליה ולאחר שצונש המיתה הוחלף בהשתדלות היהודים, במאסר עולם, המיר את דתו. הוא מת במנזר הכרמליטים. עיי' בלבן, שם.

1 קארל אדרובנו' קדלניצקי; השוה מפתח.

2 ז. הוניק מעיר: נראה שפולסיה ר"ל גם פולסיה הוואלינאית וחלק מגליל קייב, מקום שהיו הישובים השנויים במחלוקת.

3 ר' יצחק יששכר בעריש בר' משה וואלף, השוה מפתח.

תתקפט. בשנת תקי"ב (כ"ד שבט יבשר לפ"ק) היה חשש להוספה חוץ על הכלל דר' ארצות הן בוורשי הן בראדים.

ליון, NM, חוב' ב', ע' 45, ט" 85; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, II, דף ר"ט (רכ"ב) ע"א.

שנת תקי"ג

תתקצ. "חלוקת מט הגלגול היהודי הרגיל לשנת 1753 בנוגע לסכום 220,000 פל' לאוצר המלוכה, אוצר הקווארטא, הוגשה ביום 16 בספטמבר 1752 [=ח' תשרי תקי"ג] 1: יהודי העיר קראקא או קאומיר 4,456 פל'; יהודי הגליל קראקא-צוזמיר 36,433 פל'; יהודי העיר פוזנא 3,118 פל'; יהודי הגליל פוזנא-קאליש 10,000 פל'; יהודי העיר לובלין 2,332 פל'; יהודי הגליל לובלין 11,793 פל'; יהודי הגליל פרעמסלא 9,073 פל'; יהודי הגליל רוסיא 34,696 פל'; יהודי הגליל חלמא-בעלו 13,023 פל'; יהודי הגליל וואלין 60,740 פל'; יהודי פודוליא 22,000 פל'; יהודי אורדינאציא זאמויסקי 1,205 פל'; יהודי העיר דעמביץ 500 פל'; יהודי העיר מעזריטש 400 פל'; יהודי קהילת ריישא 7,693 פל'; יהודי קהילת טיקטין 5,162 פל'; יהודי קהילת ווענגראווי 3,450 פל'; סה"כ 223,000 פל'. מזה להיבערני בשביל הצבא 220,000, ל"יארגעלטים" 12,000, אח"כ לחובות 6,350, אי-אלו ערים עודפים 5,445.

Muzeum Czartoryskich בקראקא, כתי מס' 1079 (העקת ד"ר נ. מ. גלבר).

שנת תקט"ו

תתקצא. ב"ה כבוד אלופי ראשי קציני נגידי מנהיגי ק"ק פינטשוב בגליל עליון גליל קראקא כבר זכו משולחן גבוה מכבוד הרבני מאור' הגדולים ורוזני נגידי מנהיגי דד"א יצ"ו בוועד יערסלב בשנת תעחית לפ"ק. הפסק הנכתב באריכות באר היטב דבר דבר על אופניו, הן בדברים הנוגעים לחלוקת כבוד לק"ק פינטשוב כמו כן נידון הישובים, כאשר מבואר שם הכל בכתב יושר דברי אמת רוזני נגידי מנהיגי דד"א יצ"ו דברי חכמים כדרכונות וכמסמרות נטועים. ואלמלא לא נכתבה ראוי לכתבה, יען שק"ק הנ"ל קהל"ה כמות שהיא נאה וחסודה מעולם, עיר הצדק ילין בה, קרי' נאמנה, קרתא קדישה, היא העיר הגדולה עיר ואם בישראל. ומחמת שהיא תמיד רובצת תחת עול המשא הכבד לכרגא דמלכא בגליל הנ"ל לא שמו אל לבם להביא תוקף הפסק הנ"ל לידי גמר. וכעת התעוררו א' קציני נגידי מנהיגי ק"ק הנ"ל עם הפסק הנ"ל. בכך — אנחנו מאלמים אלומים בנתנה תוקף ועוז ותעצומות להחזיק בידם לכל הדברים הנאמרים בהפסק הנ"ל מרוזני נגידי דד"א יצ"ו לבל יפול דבר ארצה. ולא לגרוע באנו אלא להוסיף כח ורב אונים לקציני נגידי ק"ק הנ"ל ואצל ק"ק קשוינז שנתושבה אחר זמן המבואר בהפסק הנ"ל שיהי' שייך לק"ק פינטשוב. ומאתנו שים

1 במקור: „Dyspartyment pogłownego żydowskiego ordynaryinego na rok 1753 względem summy fl ²²⁰/_m od Skarbu Koronnego Skarbowi Kwarciarneemu d. 16/IX 1752 anno podany” 2 למעשה עולה 226,074. 3 הפסק לא נשתמר.

טעם בתוקף גזירתנו ג'ן בחרמות ושמת' ולטותא דרבנן על מנהיגי ק"ק קשוינו הנ"ל שיהיו סרים למשמעתם של קציני נגידי ק"ק פינטשוב להם ניתן יד עליוהו עליהם, אינהו יהיו שאילו להו בכל הענינים, הן נידון משפטים ושאר ענינים, בכל מילי יהיו מיכף כייף לקציני נגידי מנהיגי ק"ק פינטשוב, כנהוג להישובים, ולא לקהלה אחרת. רק ערך הנתיב' כרגא דק' קשוינו, כמה יתנו לשנה, יהי' ע"פ הערכה כאשר ישיחו עליהם כבוד רוזני קציני נגידי מנהיגי גליל קראקא יצ"ו בצירוף הרב' המופ' התייר הגדול אביר הרועים הנגיד המפורסם מוהר"ר מרדכי מדוקלא פרנס הוועד יצ"ו, כאשר יצא מפיהם כה יהי' ערך סכומם וכה יקום וכוה יתנו לכ"ש לכרגא דמלכא וחלילה לשנות מדברינו אלא בכח שב' המושל דד"א ובחרמות ושמת'. ודי בהערה זו. הכ"ד כבוד הרבני' ורוזני קציני מנהיגי דד"א יצ"ו בצירוף כבוד הרב הנ"ל התייר הגדול אביר הרועים הנגיד המפורסם פרנס הוועד דד"א יצ"ו. הי' י' א' טו"ב אלול תקטאו בהתוועדות קאסטאנסין.

הק' אברהם ר"ח מלובלין³ פ"ה דד"א יצ"ו הק' יעקב הקטן סג"ל נאד"ב⁹ ק"ק לוברטוב יצ"ו
הק' אברהם מליסא⁴ נדב"י דד"א יצ"ו
הק' חיים החנק"ק פולנאה נא[ב] יצ"ו הק' יצחק יששכר בערוש¹⁰ פרנס דגליל לבוב
הק' מרדכי מדוקלא פ"ה [דגליל קראקא]⁵ ונב"י דד"א יצ"ו
הק' אברהם הכהן¹¹ מואמשט נדב"י דד"א יצ"ו
הק' יצחק אייזיק באב"ד דגליל קראקא⁶ הק' [דב בערש]¹² מקאוול'ח' פ"ק סטאנסלוב
נאב"י דד"א יצ"ו ואגפ"י
הק' ארי' ליב הל[וי]⁷ הח' [בק"ק] סארניגראד הק' בנימן וואלף נב"י דד"א יצ"ו¹³
ונאב"י דד"א יצ"ו הצעיר באלפי ישראל הח'¹⁴ —
הק' אברהם מלובלין⁸ נאב"י [דד"א יצ"ו] הק' נח¹⁵ חו"פ פרשעווארסק יצ"ו
באתי לאמץ ולחזק דברי כבוד רוזני נגידי קציני דד"א יצ"ו בצירוף כבוד הרב הנגיד

- 1 כנראה עליוהו, עליהם.
- 2 פרנס הוועד של גליל קראקא. נזכר בתעודות שבידינו כמה פעמים, השוה מפתח.
- 3 אברהם בר' חיים היילפרין; השוה מפתח.
- 4 בר' יוסף יאסקי, השוה מפתח. 5 השוה הע' 2.
- 6 העתקת החתימה משובשת בודאי. לא ידוע נאמן ממספחת באב"ד בשם ר' יצחק אייזיק. השוה וורס, DZB, ע' 112, שלשלת היוחסין של מספחה זו, וכן ע' 34-39 שם. 7 בר' שמואל; השוה מפתח.
- 8 העתקת החתימה נראית משובשת. נראה שצ"ל: הק' משה פנחס בר' אברהם ר"ח מלובלין. השוה חתימתו בסעי' תשכ"ב, תשנ"ו.
- 9 צ"ל אב"ד; השוה מפתח. 10 בר' משה וואלף; השוה מפתח.
- 11 בר' יצחק; השוה מפתח. 12 ההשלמה עפ"י סעיף תשל"ח.
- 13 מסופקני אם הקרי נכון. לא ידוע לנו נאמן בשם זה.
- 14 המעתיק לא היטיב לקרוא ונראה שצ"ל: הצעיר באלפי יוסף בר' ישראל חוונה בק"ק לובמלא. השוה לעיל סעיף תשל"ח. 15 בר' יחיאל מיכל. השוה מפתח.

המפורסם הפרנס יצ"ו לכל תוקף מעשה הכתב הנ"ל לכל יפול דבר ארצה ובאתי
ע"ה ה' י' ד' כ' אלול תקט"ו לפ"ק.
נא' חיים הכהן רפאפורט ח' בק"ק לבוב והגליל יצ"ו

העתק מספיד דדיא יצ"ו על ק' קשונ שיהא שייך לקהלתנו ק' פינטשב, נמצא בארכיון הקהילה
וגיתן כאן עמ"י העתקה שמסר לי בטובו הסופר מר בנימין מינץ. תעודות וידיעות נוספות על התועדות
קאנטאנטין תקט"ו באו לעיל, ע' 400 ואילך. השוה גם סעי' תשע"ט, תש"ץ.

שנת תקט"ז

תתקצב. חלוקת מס הגלגולת לשנת 1756:

"יהודי העיר קראקא 4,562 פל'; יהודי העיר פוזנא 3,623 פל'; יהודי העיר פרעמסלא
1,563 פל'; יהודי העיר מעזריטש 400 פל'; יהודי העיר לובלין 1,814 פל'; יהודי הגליל
קראקא-פוזמיר 32,629 פל'; יהודי הגליל פוזנא-קאליש 11,363 פל'; יהודי הגליל
לובלין 21,016 פל'; יהודי הגליל פרעמסלא 6,581 פל'; יהודי הגליל רוסיא 76,149
פל' 1; יהודי הגליל פודוליא 23,000 פל'; יהודי הגליל חלמא-בעלז 7,479 פל'; יהודי
הגליל וואלין 60,292 פל'; יהודי אורדינאציה זאמויסקי 353 פל'; יהודי קהילת
היישא 6,753 פל'; יהודי קהילת טיקטין 2,097 פל'; יהודי קהילת ווענגראווי 3,225
פל'; סך הכל 260,887².

Muzeum Czartoryskich בקראקא, כתביד מס' 1079 (העתק דיר ג. מ. גלבר).

שנת תקי"ז

תתקצב. שליחי העירונים בלבוב הגישו בשנת 1757 קובלנה על היהודים לפני בית הדין
המלכותי בוורשה וטענו שאינם מקיימים את ההסכמים השונים שביניהם. הם דרשו לצמצם את
המסחר והמלאכה של היהודים ולגרשם מן השכונות הנוצריות. שתדלני ועד ד"א השתמשו
באמצעים שונים כדי למנוע מסקדין לרעת היהודים, אך הדבר לא עלה בידם.

בלבן, Studja historyczne, Kamienica Michalewiczowska vulgo Affendykowska, בספרו
ווארשה 1927, ע' 120; על סמך תעודות בארכיון העיר לבוב.

שנת תקכ"א

תתקצד. — הרב מוהר"ר אברהם בהרב מו' יאסקי וכיוצא בו א' משאר נאמני דד"א —
לוי, NM, חוב' א', ע' 19, סי' ע"ה; מתוך החלטה של הכשרים בפוזנא מחוה"מ פסח תקכ"א, פנקס
הכשרים, דף שני ע"א. — השוה גם לעיל סעיף תשצ"ד.

שנת תקכ"ד

תתקצה. בשנת 1764 עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא סך 69,360 זהו.

וורם, DZB, 98 כניל.

1 למי וורם, DZB, 98, עלה מס הגלגולת מגליל רוסיא בש"ז לסך 75,449 זהו. והשוה גם סעיף תשמ"ח לעיל.

2 למעשה יוצא 262,899.

מחוסרי זמן

לפני שנת שצ"ד

תתקצו. "מודעת זאת ומפורסם לכל שהמכס בעיר גניזון — והאלופי קהלה קדישא דק"ק פוזנן יצ"ו הניחו המכס לכמר איכל דק"ק גניזון יצ"ו, מרצונם הטוב נחנו לו והחנו עמו על מנת שאל יעשה שום דבר התחדשות, — והנה כמר איכל — השתדל לעצמו ולהנאתו ולטובתו מכס חדש דעיר וורעשנא, אשר כבר לא היה מעולם וצעת חמס מיחידים ורבים, ערלים ויהודי להבדיל, עלתה לפנינו. — האלופי מנהיגי פוזנן ואלופי ראשי מנהיגי מדינה יצ"ו העמידו לפנינו את כמר איכל גניזון וכמר אהרן קאליש מחזיקי מכס הנ"ל והוכיחו על פניהם על המעשה הרע הזה, — על כן יצא הדבר שכמ' איכל וכמ' אהרן הנ"ל מחוייבי לבטל המכס חדש דעיר וורעשנא ולא יעשו שום דבר חדש, — ואם לא ישגו כזאת... אזי הראשים והשופטים ראשי מנהיגי פוזנן וראשי מנהיגי מדינה ימנו אחרים במקומם, איש אחד מק"ק פוזנן ואיש אחד ממדינ' והם ישבו על המכס לטובת הכלל, וכמר איכל וכמר אהרן הנ"ל מחוייבי לסלק את עצמם ממכס הנ"ל, מלבד אשר יושת עליהם מצודות וחומות כהררי אל בכל חומר עונשי' כאשר את כל ונוכחת מבואר בפנקס אלופי ראשי של ארצות יצ"ו. היום יום ו' ט"ו לחדש אלול שנת שצ"ד לפ"ק פה ק"ק גניזון ביומא דשוקא —".

לוינ, NM, חוב' ב', ע' 17, סי' כ"ב; מתוך פנקס פוזנא, ספר הזכרונות, III, דף קנ"א [קניה] ע"א. השהו גם סעי' ל"ה ותחטיה לעיל.

בין ת"ך — תנ"ו

תתקצו. לפי מסורת-משפחה השתתף באחד ממושבי ועד ד' ארצות הדרשן והדיין ר' יוסף בר' שלמה מפוזנא.

יתואר פני שלמה מאת ר' שלמה בר' יוסף לאנדסברג, קרוטושין 1870, ע' 56—57: "שמעתי אומרים מפיו, שבעת אסיפת הארצות — והי' מגליל פאזן הרב הבאבדיק פאזן הנברר להיות משולח, ופעם א' אירע שהגאון הגיל לא יכול לנסוע והיה אא"ז ממלא מקום כבודו ולהיותו הזקן שבחבורה הקדושה, כיבדו אותו בני הועד לפתוח בדית ולעורר את לבבם לתכלית הנרצה. ואמר מתוך הדרוש פי' הפסוק 'בימים ההם אין מלך בישראל איש כל הישר בעיניו יעשה', מספר בזה בטובתם של בני שאע"פ שלא הי' להם שוטר ומושל, אשר לפי הטבע מצב כזה יגרום שיהי' העם פרוץ, יען אין להם מנהיג שדבריו נשמעים לטובת הכלל כלו, בכ"ז לא הי' מהרסים ומבלבלים הסדרים ע"י תחבולות וערמומיות, רק כוננת כל א' הי' לטוב והישר המאומת אצלו, וזה סי' איש כל הישר בעיניו יעשה, שעשה לכה"ס מה שנראה בעיניו לטוב וישר, אף שלא שמע לדעת הגדולי ממנו בחכמה. וכן הי' ביכ מבקש מאת הועד הקדוש, הנה כעת גם אצלנו אין מלך בישראל, ר"ל הגאביד דהגליל לא יכול לבוא בעדחכם הקדושה, לכן אחלה נא פני קדושתכם שתעשו גם אתם לכה"ס איש כל הישר בעיניו — נא אל תעשו לכם אגודות שלא לשיש ולעשות רק מה שאחרים מפתים אתכם, ואז נקוה כי הי' נצב בעדת עמו ויבוא גם מזה התועלת הרם והנשא לתכלית כל בית ישראל. — ר' יוסף שימש דיין ודרשן בפוזנא בשנות 1660—1696 (ע"י לוינ, NM, I, 17).

לפני שנת תע"ז

תתקצת. ר' מנחם מענדיל פאטיקר בן הרב החסיד מוהר"ר אשר, אשר הרביץ תורה בישראל וחיבר חבורים הרבה, הי' אב"ד ומ"ץ מבערזאן ונפטר ג' טבת תע"ז-היה בשעתו מנהיג הקהלה ואב"ד בהגליל זאצל ד' ארצות".

על סמך מצבתו בבית הקברות בלבוב; ע"י באבר, אניש, סי' שסיא, והשוה גם סי' שי"ז.

לפני שנת ת"ץ

תתקצט. י"ד חשון [תק"ט] מת התורני מוהר"ר יוסף בר' מרדכי סופר דד"א".

גלבר, XIII, JjG, 127; מתוך פנקס החברה קדישא בבראד. התואר "סופר דדיא" אינו חל על ר' יוסף כי אם על אביו ר' מרדכי, כפי שיוצא ברור מרשימה אחרת באותו פנקס (שם, ע' 129): "י"א אלול [תק"י] מת הרבני המפורסם מוהר"ר מרדכי סופר בקהלתינו ובגליל לבוב ודיא בעל המחבר ספר מילי דאבות על פרקי אבות". הסי' מילי דאבות לא היה לעיני, אולם לפי רשימה שרשם לעצמו מר מיכל רבינוביץ, אשר הספר היה בידיו, נדפס בזאלקווא תקי"ד¹ ומחברו מתואר בשער הספר בזה"ל: "הרבני המופלג מו' מרדכי בהיה הרבני המ' החכם השלם מו' יהושע זצלה"ה מילידי ק"ק שעברשין, נכד הרב החסיד המפורסם בדורו מו' צבי הירש ר' משה ר' ישעיש זצ"ל, נכד הרב המנוח המפורסם בדורו בחכמה ובייח מו' משה ר' ישעיש סג"ל לנדא, ספרא ודייגא דק"ק בראד ודגליל לבוב ודדיא יצ"ו. בשנת תק"ט היה פרנס דדיא ר' אברהם בר' יאסקי מליטא ואין להניח שבו בזמן היה הסופר דדיא איש בראד, אין זאת אלא שר' מרדכי נתכנה כך על ששימש במשרה זו קודם לכן. נראה לי שיש להקדים את זמן היותו סופר דדיא לשנות תע"ה-תע"ח בערך, לימי פרנסותו של ר' יעקב אברהם מזאלקווי שישב אף הוא בבראד (עי' שמו במפתח האנשים וביחוד ע' 278), או לכל המאוחר לשנות תס"ה-ת"ץ בערך, ימי פרנסותו של ר' יצחק חזק פארטיו שישב בגליל לבוב (עי' שמו במפתח האנשים) והיה קשור עם בראד בקשרי משפחה (חתנו היה תושב בראד; עי' וורם, DŽB, 84, הע' 21).

לפני שנת תקכ"ד

תתש. "זאת לדעת לכל באי עולם, שאדוני אבי הרב המחבר ז"ל הניח לי קודם מותו הסכמות על הספר הלז מהגאונים המאה"ג המפורסמים דד"א יצ"ו ונשרפו בע"ה בשריפת קהלתנו יצ"ו בשנת תקכ"ח לפ"ק".

מדברי המביא לביה"ד סי' חגורת שמואל על הלבוש עטרת זהב מיוחד, שחיבר מוהר"ר שמואל בהרב הדרשן הגדול מוהר"ר עזריאל ז"ל מלנצבורג... ואור תורתו היה זורח בשלשה קהלות קדושות בק"ק שטרים, ובק"ק קוטנא ובק"ק פלאצק והגליל מאז"י, ספדיא תקל"ב. מובן שיש להקדים את מתן ההסכמה על כל פנים לשנת תקכ"ד, שהרי אותה שנה פורק הועד.

1 כן גם לפי פריעדבערג, בית עקד הספרים, ע' 365. השוה גם וואכשטיין, Catalog der Salo Cohn'schen Schenkungen כרך א', 177, שראה אכסמפלר עם שער שהושלם בכתב יד ובו כתוב: לבוב תק"ו, ובודאי אין לסמוך על הכותב האלמוני.

תוספת הערות ותיקונים

- ל'עמ' 5, סעיף י'. בתאריך העברי נפלה טעות: צ"ל ח' אדר ש"ח ולא ח' ניסן.
- ל'עמ' 6, סעיף י"ד. "שלשה שבועות לאחר חג הפסחא בלובלין" היינו 5 במאי 1591 = י"א באייר שנ"א. — שם, הע' 2: 24 בספטמבר 1591 הוא ר' בתשרי שנ"ב (ולא י"ח!). סתם חג של יוחנן המטביל (המפורסם בעם) הוא זה של 24 ביוני.
- ל'עמ' 7, סעיף ט"ו. 25 ביוני 1593 חל בכ"ה בסיון שנ"ג (ולא בכ"ט תמוז).
- ל'עמ' 14, סעיף ט"ח. התאריך צ"ל: 18 במרץ 1601 = י"ד (ולא י"ח!) אדר ב' שס"א. אכן לפי AGZ, X, 185, צ"ל 17 במרץ 1601 = י"ג אדר ב' שס"א.
- ל'עמ' 22, הע' 3. השוה תקנות איסור שבת ויו"ט, לעיל ע' 483—488.
- ל'עמ' 23, ד"ר א. ח. פריימן העירני שמקצת לקוטי דינים מתוך קונטרס הסמ"ע (מסעיף נ"ז ואילך) נדפסו גם בס' דרך חכמה לר' יהודה ליב בר' יוסף מפינסק, פסד"א תמ"ג. נתיב כ"ז, דף נ"ד. ר' יהודה ליב מצא "העתק תקנות דשנת שס"ז לפ"ק, שנעשו ביריד גראמניץ בלובלין, מכת"י הגאון מהר"ר פל"ק כ"ץ ז"ל", במעורר ששפולין גדול, בהיותו שם "בחי המופלג בתור" וחסידו" כמהר"ר נטע ז"ל במהר"ר יצחק ז"ל בן החסיד כמהר"ר פילטא דיין ובי בק"ק פוזנא ז"ל".
- ל'עמ' 26, שו" 6 מלמטה. נדפס ר' שמעון בר' יצחק וצ"ל יצחק בר' שמעון.
- ל'עמ' 30, סעיף צ"א. נפלה טעות-דפוס בתאריך: צ"ל 10 בדצמבר 1616 ולא 1617.
- ל'עמ' 33, סעיף צ"ב. חתימתו-הסכמתו של ר' שלמה אפרים לונטשיץ. ניתנה בודאי בפראג מקום מושבו (ליעבצק, גל עד, 13) ואין לה אפוא שייכות לד"א. — שם, הע' 3: דבר אגדה בקשר עם ועד ד"א על התמנותו של ר' אברהם בר' יואל לאב"ד ור"מ בלובוב עי' הרכבי, חגי"ש, ע' 43—44.
- ל'עמ' 41, סעיף ק"ט. בקשר עם בירור הדברים בין ועדי פולין וליטא כדאי להזכיר גם את תקנת ועד ליטא מחודש אלול אותה שנה: "איש אשר יצא עליו פתקא דשמתא מלובלין מחמת שלא ציית דין ע"ם הזמנה דייני ג' ארצות ויתן אמתלא לדבריו שלא הי' לאל ידיו לבוא ליום המועד [בהעתקת מיר כת"י שהיתה למראה עיני: יום הו"ע] ויתן דבריו לעמוד בלובלין ליריד הסמוך ואז יונח לו להתיר גדויו ובאופן שיתן ערב מספיק להקהל שלו על קיום דבריו לצ"ד בק"ק לובלין ליריד הסמוך" וכו'. (פמ"ל, סעיף י"ט ועל זמנה שם ע' 21, 338).
- ל'עמ' 41, הע' 2. עתה נראה לי שהכוונה לשפילקאווי (עי' לעיל ע' 454) ולא לסטאצינע.
- ל'עמ' 42, סעיף קי"ב. בתקנות ק"ק סיקטין מטו"ב טבח תע"ו (פנקס הקהל דף רי"ג [קס"א]) אנו קוראים: "מי שטוען טענת אין לי, מחויב הב"ד לעשות לו דיני בורח תיכף ומיד ע"ס התקנות הנדפסים ותקנו' ארצות ולא להקל שום דבר מהתקנות הנ"ל, ולחפוט אותו בתפיסה דוקא ושאר עונשי' המבוארי' בתקנות הנ"ל. ונוסף על התקנות הנ"ל שיצו הב"ד להעמידו בקונא, ולא לחוס על שום כבוד משפחה וכבוד עצמו אף שהוא בן גדולי' מססוני העולם, כל אפי' שווי', תורה א' ומשפט א' לכולם קטן וגדול". מלשון התקנה לא ברור אם תקנות הארצות הן "התקנות הנדפסי'", ואולי הכוונה לתקנות ד"א בעניני בורחים שנדפסו בסוף

- ס' מסגרת השלחן מאת ר' בנימין זאב וואלף בר' שבתי מפניטשוב, ברלין תע"ג. מן הראוי לציין שגם ר' דוב בירקענטאל מבוליחוב מספר בזכרונותיו (הוצ' וישניצר, ע' 88): "—ומה שלא הופרש ולא מבואר בספרי הפוסקים שלנו עשו הרבנים וגאונים ספרי תקוני ארצות לפי דת תוה"ק, ונתקבלו מכל עדת בני ישראל כתורה והיו קוראים אותם ספרי תקנות ארצות. וראיתי בילדותי ספרים אלו נדפסים". עד היום לא מצאנו "ספרי תקנות ארצות" נדפסים, פרט לקונטרס הסמ"ע שנדפס בפעם הראשונה בזולצבאך תנ"ב, ונראה שר' דוב, אשר כתב את זכרונותיו בהיותו זקן מופלג (זכרונות, ע' 24), לא דק בפרט זה, כשם שלא דק בפרטים אחרים (השוה שם, ע' 62, 87, 88, 89, 104, 109). — לגוף התקנה השוה גם פתחי תשובה על חו"מ. סי' צ"ו, סי"ק ו': "—ובזמננו פשט המנהג שחובשין ללוה כשארין לו לשלם ואין מוחה" וכו'.
- לעמ' 46, הע' 1. מראה המקום משו"ת צמח צדק סעון תיקון: צ"ל סי' ט"ו. לגוף הענין הנדון השוה גם שו"ת הבי"ח (הישנות) סי' ל"ה: עטרת צבי על חו"מ, סי' ק"ד, סי"ק י"ד; מאמר קדישין על חו"מ סי' ק"ד, סי"ק כ'; חוקי משפט על חו"מ, אות מ', סי' ע"ד.
- לעמ' 47, סעיף ק"כ. כתובת אלמנה קודמת לבע"ח וכו', — הזכות לקיים תקנה זו הובטחה במריווילגיה שניתנה ע"י זיגמונד השלישי בשנת 1592. עיין Pazdro, Organizacya i praktyka żydowskich sądów podwojewódzińskich עמ' 55, 169. על פריווילגיות קודמות בענין זה השוה לעיל עמ' 47, הע' 1.
- לעמ' 48, סעיף קפ"ג. באמצע המאה הי"ח היה שכר השדכנות לפי "החוק והמנהג" היהודי שני זקוקים ממאת הזקוקים הראשונים ומשאר המאות זקוק אחד לכל מאה. השוה, Pazdro, Organizacya i praktyka żyd. sądów podwojewódzińskich עמ' 56. והשוה גם לעיל עמ' 50 סעיף קמ"ב ובהערה שם.
- לעמ' 50, הע' 6. סעיף קמ"ב נדון גם בס' דברי חיים לר' חיים האלברשטאם מצאנז, חלק חו"מ, סי' ל' ועיי"ש.
- לעמ' 51. לסעיפים שהובאו במקומות שונים לחוד יש להוסיף: סעיף ק"ך הובא גם בס' חוקי דרך, סי' ק"א—ק"ב ובס' חוקי משפט, אות ג', סי' י"ג ובאות מ' סי' ע"ד; סעיף קל"ז הובא במאמר קדישין, סי' ק"ח, סי"ק י"ז (והשוה גם פתחי תשובה לחו"מ סי' צ"ו, סי"ק ב').
- תקנות הבורחים דר"א שימשו בשנות ת"ן—תס"א בפוזנא נשק למלחמה מיוחדת ב"בריות" הנעשות "אצל פריצים עריצים וגלחות". עי' לוין, NM, חוב' ב', ע' 36, סי' 65, ובהערה שם, וכן גם סי' 66, שם; ע' 38, סי' 68; ע' 31, סי' 56; חוב' ג', ע' 18, סי' 9. — השוה גם LGJ, ע' 89, 94, ממ"ל, סעיף קס"ג.
- לעומת זאת כותב ר' צבי בר' עזריאל, עטרת צבי, חלק השו"ת, דף קס"ג: "ועכשיו בעו"ה סענות אין לי מצוי ואין נוהגין כמו שכתבו בתקנות ארצות לענין דין בורח". — השוה גם לוין, NM, חוב' א', ע' 8, סי' 17.
- לעמ' 54, סעיף קנ"ו. "יתן לקהל על שלש שנים הראשונות סך ש' זהובי" פ"י — צ"ל פו', כלומר זהובים פוליש.
- לעמ' 55, סעיף קנ"ז. ב' תמוז שפ"ט חל בשבת ונראה שצ"ל י"ב או כ"ב בתמוז. — שם, הע' 4: ר' מנחם מענקא דיין מקראקא נפ' בש' ת'. שם אביו ר' יששכר. עי' תולדותיו: ווטשטיין, ר' מענקא דיין, "המצפה", קראקא 1921, גל' ט—י"י. (העירני על מאמר נידח זה הח' ג. קרסל).
- לעמ' 56, הע' 1. י"ט אדר שפ"ח חל ביום ד'.
- לעמ' 59, סעיף קס"ו. השוה גם בלוך, Der Mamran (ה"מ מתוך Festchrift zum Geburts- tage A. Berliners, ברלין 1903, ע' 11.

ל'עמ' 60, סעי' קס"ט—ק"ע. ר' אברהם בר' יודא אב"ד דק"ק אשכנזים באמסטרדם מציין בהסכמתו מיום ג' י"ב מנחם תע"ז לסדור שער השמים מאת ר' ישעיה הלוי הורוויץ (שליה). אמ"ד תע"ז, ש"ה הרב כבוד מוהר"ר נפתלי הכהן וכבוד הרב מוהר"ר גבריאל גר"ו מעידים על כתב יד גאונים הראשונים ונתברר בקיום מעשה ידם מפנקס דארבע ארצות בפסקי' וכתבים כתבי קדש. הכוונה כפי הנראה, להסכמות של ר' יו"ט ליפמן העלער ור' יעקב אברהם אשכנזי, שניתנו בירידי גראמניץ ויערסלב בשנת שצ"ו.

שליחי ועד מדינת ליטא לשם התדיינות עם ועד ד"א ביריד גראמניץ שצ"ו היו כפי הנראה: ר' יוסף יואל בר' אליעזר סג"ל, ר' אליעזר בר' פסח ז"ל, ר' משה בר' הלל זצ"ל, ור' קיים קדיש בר' אלכסנדר ז"ל. עי' פמ"ל, סעיף ת"א.

ל'עמ' 60, הע' 1. העניך געללער כותב במאמרו "מפנקסי הקהלות", ב"הצפירה" שנה כ"ז (1900), גל' 164: "בדף ליט [של פנקס הח"ק דק"ק טוריסק הסמוכה לקאוולין] נמצא פסק דין מהגאון ר' ליפמאן (בעל התוספות יום טוב) והוא גדול משחרע על שני עמודים גדולים ורבע, משנת תמ"ו, ע"ד ועד ארבע ארצות: לאדמיר, גראדנא ווארשא. לא יכלתי להעתיקו, כי לזה דרוש עיון רב מאד מפני שקשה מאד לקרוא יושן הכתב המטשטש והמסלסל. והנה דבריו מבולבלים למדי. לאדמיר, גראדנא ווארשא אינן, כידוע, ד"א, ור' יו"ט ליפמן הלך נסטר, כידוע, בשנת ת"ד וממילא לא יכול היה להוציא פסק דין בשנת תמ"ו! אכן עצם העובדה שבפנקס הח"ק בטוריסק נמצא מועתק פסק דין שהוצא אולי ע"י התוספות יו"ט בימי רבנותו בלאדמיר (אייר שצ"ד—סוכות ת"ג) ושיש לו אולי נגיעה גם לד"א—ראוי לתשומת לב.

ל'עמ' 61, סעיף קע"ג. 8 בסברואר 1638 חל בכ"ד שבט שצ"ח (ולא בו' אדר).

ל'עמ' 68, סעיף קפ"ג. גם הלשון "ג' ארצות" מעיד על קדמות התקנה.

ל'עמ' 69, סעיף קפ"ו. החג שוואנטקי חל בשנת 1643 ביום 24 במאי=ו' בסיון (א' דשבועות) ת"ג—ער"ח תמוז היה בשנת ת"ג יום ג' בשבת ואולי צ"ל: א' דר"ח תמוז=ל' בסיון.

ל'עמ' 65, סעיף קפ"ז. 27 ביוני 1643 חל ב"ב תמוז ת"ג (ולא בכ"ז בסיון!).

ל'עמ' 65, הערה. ביבליוגרפיה של הספרות הרבנית הדנה בענין קניית רבנות בכסף גם בדורות האחרונים ימצא הקורא בס' פיגות הבית מאת ר' צבי יחזקאל מיכלזון, פיעטרקוב תרפ"ה, חלק הר הבית, ע' 13—14.

ל'עמ' 66, הע' 2. המדפיס ר' נחום מייזלש מקראקא נפ' בש' תכ"ג. עי' ווטשטיין, דברי קדם, "לוח שעשועים", שנה א' (קראקא תרס"ב), ע' 208.

ל'עמ' 67, הע' 2. דבר אגדה בקשר עם עמדתו של ר' אברהם שרענצל בועד ד"א, עי' הרכבי, חגי"ש, ע' 40—41.

ל'עמ' 71, סעיף קצ"א. על באי-כוחה של ק"ק פוזנא בהתועדות גראמניץ ת"ד השוה גם לעיל במלואים סעיף תתקל"ד.

ל'עמ' 71, סעיף קצ"ג. בהעתיקה כתב יד של פנקס מדינת ליטא מעשה ידי ר' אליעזר ליפמאן רביגוביץ ממינסק (שנעשתה מהעתקת מיר של נוסח הוראדנא) מצאתי שינויי-נוסח אחדים, שיש בהם משום תיקון. בשורה ג' "שיחשבו מנהיגי ד"א" כתוב: "שיחשבו הוצאות שהוציאו מנהיגי ד"א"; במקום התאריך יום ה' ב' ניסן ת"ד (ע' 73) כתוב יום ה' ח' ניסן ת"ד, ואמנם ח' ניסן ת"ד חל ביום ה' בשבת ואילו ב' בניסן לעולם אינו חל ביום ה' בשבת.

ל'עמ' 75, סעיף קצ"ח. ו' באדר חל ביום ד' בשבת; כפי הנראה צ"ל ז' אדר.

ל'עמ' 76, הע' 5. הויהוי של ר' אלי' דיין עם ר' אלי' טוב' דיין אינו נראה. נהגו להשתמש בדרך כלל בשם השני, במקרה זה היינו טובי' ולא אלי'.

- לעמ' 78, סעיף ר"ז. תענית כ' סיון, שהוכרזה על ידי ועד ר"א, נזכרת עוד בלוחות שנדפסו בהורדנא ובוילנה בשנות תק"ן - תקס"א ועוד בשנת 1862 שימשה נושא למאמר ראשי בעתון היהודי בשפה הפולנית *Jutrzenka* (II, ע' 185-187). באוקריינה היתה עוד מסורת התענית הזאת חיה אף בראשית המאה העשרים, כפי שיוצא גם מסיפורו הידוע של י"ח ברנר "והוא אמר לה". ביום השלושים לפרעות קשינב גזרו שם תענית ואמרו סליחות של כ' סיון ("הצמירה" 1903, גל' 108). בקריוור גזרו תענית בכ' סיון שנת תרע"ט לאחר הפרעות שנתחוללו שם ("רשמות", כרך ג', ע' 279). אכן דבריו של בלבן בספרו *Dzielnica żydowska*, לבוב 1909, ע' 18, הע' 2: "התענית הזאת מקיימים אותה בכל פולין עד היום", מופרזים הם בלא ספק.
- לעמ' 80, סעיף רט"ו. על אודות שר-האוצר יאן קאזימיר קראשינסקי השוה גם *Евр. Старина* 1911, ע' 289-290 (פריווילגיה שניתנה על ידו ליהודי ווענגראו וסוקולוב בשנת 1665), ועיין גם שאצקי, עקאנאמישע שריפטן פון ייווא, כרך א', ע' 80. השוה כמו כן שור, *ŻP*, ע' 172.
- לעמ' 84, הע' 5. גם בן אחר לאותה משפחה, ר' יעקב בן מוהר"ר יוסף ישראל שליס מביית א"צ (או א"ש), שנפ' בלבוב בשנת תי"ב, שימש, כעדות מצבתו, "דיין הגדול המצוין דארבע ארצות". עי' אנ"ש, סי' רמ"ג.
- לעמ' 86, סעיף רכ"ג. במקום י"ב טפלים צ"ל י"ב קטנים. הוא הדין גם בסעי' רכ"ו, רל"ג, רל"ח, רמ"ג. והשוה להלן במלון ערך "קטן".
- לעמ' 87, סעיף רכ"ו. השוה הערתי לע' 86 סעיף רכ"ג. - שם: "יהודי וואלין שילמו לאדון של לענסשיץ". במקור כתוב *do rąk JMCI Pana Łęczyckiego* ולפי שימוש המלה *Pan* באותה תקופה, נראה שהכוונה לקאשטלאן (*Kasztelan*).
- לעמ' 88, סעיף רכ"ז. השוה גם שור, *ŻP*, ע' 64.
- לעמ' 90, סעיף רל"ב. לפי בלבן, *Sabataizm w Polsce*, ע' 14, התאריך הוא 23 במרץ 1658 (=י"ח אדר ב' תי"ח).
- לעמ' 90, סעיף רל"ג. השוה הערתי לע' 86, סעיף רכ"ג.
- לעמ' 90, סעיף רל"ד. על ר' מרדכי ניקיל הגיל, השתדלן דד"א, ידוע לנו גם שנוכח בעת מושב הסיים, שנתקיים בשנת תי"ח בווארשה (10 ביולי-30 באבגוסט 1658; ס' תמוז-א' אלול תי"ח). בעת מושב הסיים הגיל נוכחו גם ר' משה בר' יצחק ור' יוסף *Włochowicz* (וועלשרז), מנהיגי ק"ק קוזמיר, שנשלחו לשם בעסקי הציבור היהודי. עי' ברסון, *Dyplomatarysz*, ע' 216, 3808.
- לעמ' 91, סעיף רל"ו. השוה גם כתבי-מודעה של המלך יאן קאזימיר מיום 17 ביאנואר 1659 (=כ"ב טבת תי"ט) ו-15 באפריל 1660 (=ד' אייר ת"ך) אצל בלבן, *Sabataizm w Polsce*, ע' 14-15.
- לעמ' 91, סעיף רל"ח. השוה הערתי לע' 86 סעי' רכ"ג.
- לעמ' 91, הע' 2. בתורת אפוסטרופוס על נכסי הדוכס אלכסנדר יאנוש אוסטורוגסקי-זאטלאבסקי, פקד סטאניסלאב בייניבסקי, בשנת 1660, על יהודי טארני, השולחים ידם במסחר, שיפרעו את מסי המדינה בשיחוף עם העירונים. (בניגוד לתקנת הסיים שפטרה את היהודים ממסים אחרים, פרט למס הגלגולת). עי' 116, p. *Leniek-Herzig-Leśniak, Dzieje miasta Tarnowa, Tarnów 1911*.
- לעמ' 96, סעיף רמ"ג. השוה הערתי לע' 86 סעיף רכ"ג.
- לעמ' 102, סעיף רנ"א. השוה גם לוין, NM, חוב' א', ע' 12, סי' 40.
- לעמ' 102, סעיף רנ"ג. קדם לכתב-מודעה זה כתב אחר מיום 16 בנובמבר 1663 (=ט"ז חשוון תכ"ד), בו התרה המלך יאן קאזימיר ביהודים התראה אחרונה ("בכתב-מודעה אחרון זה"), שאם לא יפרעו מיד את מס הגלגולת המגיע מהם ייאסרו, וסחורותיהם תעוקלנה בדרכים ובערים לשם פרעון המס. *Archiwum Ziemske*, לבוב, *Castr. Leopoliensia*, כרך 412, ע' 2339-2341.

- לעמ' 108. מן הראוי לציין, שהתקנה הקדומה האוסרת על בן קהילה אחת לבוא לתחומי קהילה אחרת ולקפח את מחיתם של אנשי המקום, נזכרת במפורש כתקנת ור"א ברשימה משנת תפ"ו בפנקס קורניק דף נ"א ע"א. וז"ל: "ב"ה הן נגשו האלוף תושבים ק"ק קורניק בהוצעת דברים אשר קהלות הסביבותם מסיגים להם גבול, אשר באים מקהלו' אחר' לסחור סחורות בכפרים שהם סמוך לקהלתם חוץ פרסה ומקפחים מחיתם. וכפי התקנה אין רשאים לשום קהלה אחרת לכנס ולבוא לגבול קהלה אחרת ולקפח, גם זה הוא תקנות ארצות וניתן רשות להקהלה לילך בכפיות עצומות ולגרש את הבאים בגבולם—". עי' לוין, NM, חוב' ג', ע' 19, סי' י"א והשוה גם לעיל ע' 137.
- לעמ' 109. על דבר ר' צבי הירש בר' שמשון מבעלזא החתום בסעיף רס"ה השוה באבער, קנ"ש, ע' 80.
- לעמ' 113. סעיף רע"ג. בשנת 1670 הוצרכו יהודי קאליש ופוזנא לשלם, ע"ה מס הגלגולת לשנת 1669, סך 3000 פל' לידי הפודקומורי משיעראדזא ופולסקי לשם המו"מ עם מוסקבה (Arch. Skarb. I 140; העירני מר א. פלדמן). השוה גם סעי' ר"ל, רמ"ג; עמ' 114, הע' 5.
- לעמ' 114. סעיף רע"ו. תאריך האישור של הקיומים ע"י המלך מיכאל וישניובסקי הוא לפי העתקה בארכיון המדינה בפוזנא: 9 בנובמבר 1669 (=ט"ו חשון ת"ל) ולא 5 בנובמבר. עי' בלוך, Die General-Privilegien der polnischen Judenschaft, ע' 60.
- לעמ' 116. סעיף רע"ח. השוה סעיף תחקל"ט (ולא שנת תפ"ב).
- לעמ' 120. סעיף רפ"ח. נראה שר' יעקב בר' יואל ז"ק היה בשנת תלי"א זו הפעם הראשונה משולח להתועדות ד"א, בהתאם לתקנות הכשרים מפוזנא מאותה שנה. עי' לוין, NM, חוב' א', ע' 13, סי' 45; והשוה שם גם סי' 49.
- לעמ' 121. סעיף ר"צ. שתדלן דד"א היושב בווארשה (*generalis syndicus ipsius totius Iudaisimi in regno habitantis, Varsaviae continue residente*) — כפי הנראה ר' משה שתדלן הנזכר בסעיף הנ"ל — המציא בשנת תלי"א לק"ק פרעמסלא העתק של פתקא דאומנתא נגד האשמת יהודי פרעמסלא בהוצאת מחכות יקרות לחו"ל. עי' שור, ŻP, ע' 190, מס' 109; על סמך Castr. Praemisiensis, כך 412, ע' 651.
- לעמ' 125. סעיף ש'. יוסף כהן צדק במאמרו "פסקא דדינא דחוינא ביה פירכא", "הצפירה" תרנ"ו, גל' 193, חושש שהתעודה היא מזויפת, אך אין כל מקום לספקות, כיוון שצילום התעודה על חתימותיה המקוריות מונח לפנינו.
- לעמ' 135. סעיף שי"ח. מתעודה שנדפסה ב-XXIX, ABAK, סי' 28, אני למד שאין כל קשר בין "הוצאות מנטיבא" שבפנקס ד"א לבין האסיגנציה "בכח פאן מנטווס סקרבניי" הנזכרת בתעודה קראית-ליטאית. מנטווס הוא Kazimierz Montowt, פקיד האוצר (*skarbný wielki*) של נסיכות ליטא, והאסיגנציה קשורה, כפי הנראה, במכס הסבך. השוה גם את הידיעה על פשר עם הסקרבני בפמ"ל סעיף תשע"ב, ע' 90-91. כן איני רואה אחיזה להשערה שמנטיבא היא מנטובה שבאיטליה הרחוקה. נראה לי עתה שמנטיבא הנ"ל וכן מאנטוב הנזכרת בפמ"ל סעיף תשס"ו ועמ' 298 היא Montwy, כפר ליד קרושוויץ (*Kruszwica*), שבו נערך בשנת 1666 הקרב המכריע בין צבאות המלך יאן קאזימיר לבין צבא הקושרים שבראשו עמד יו"י לובומירסקי. ההוצאות היו אפוא בקשר עם מלחמת-בית זו.
- לעמ' 136. אולי יש לזהות את ר' שמואל בר' צבי הירש עם "האלוף המרומם הראש הקצין המנהיג מדינה דד"א והקהלה יצ"ו הנדיב המנוח מהר"ר שמואל בהר"ר צבי הירש וצ"ל", שנפ' בשנת ת"ן ברישא. עי' דוד אריה ליב צינץ, עטרת יהושע, ע' 1, 71.
- לעמ' 140. הע' 3. השוה גם לוין, LGJ, ע' 95.

ל'עמ' 141, סעיף של"ד. ר' שמואל זנוויל סג"ל מלאדמיר חתום גם על פסק שניתן בלודמיר בשנת תמ"ד ושהועתק בפנקס הח"ק דק"ק טוריסק. שם אביו ר' מאיר. ע"י ה. געלליר, מפנקסי הקהלות, "הצפירה", שנה כ"ז (1900), גל' 163.

ל'עמ' 142, הע' 5. על אודות ר' איסרל מלובלין ע"י גם פמ"ל וחוס' ומלואים לפמ"ל, מפתח. ל'עמ' 143, הע' 2. השוה גם לוין, NM, חוב' א', ע' 15, סי' 57. — שם, הע' 5: ר' ענזיל נתברר בשנת תמ"ה יחד עם הרבנים מפינטשוב ומוואידיסלב לקבוע סדר נכון בעניני החובות של ק"ק פינטשוב (פנקס הקהל מפינטשוב דף ק"פ).

ל'עמ' 144, הע' 1. על משפחת וועצלר מפרנקפורט השוה גם וואכשטיין, Archiv für jüdische Familienforschung, שנה א' (1903), ע' 2.

ל'עמ' 148, סעיף שנ"ב. האיסור לקנות סחורות בשביל גויים נזכר בתורת "תקנות גאוני ארץ דד"א יצ"ו" גם בתקנות פוזנא מסיון תצ"ה. ע"י לוין, NM, חוב' ב', ע' 44, סי' 82. כן הובא "חרם קדמונים פון ד"א דו מען טאר ניט מיטברענגין סחורות ע"י גויים" בתוך חרם שהוכרו בק"ק פוזנא בסיון תע"ג (לוין, שם, ע' 41, סי' 74). השוה גם לעיל עמ' 124, 456.

החרם על מוסרים נזכר אף הוא בכרוז של ק"ק פוזנא מח' אדר שני תנ"ג וז"ל: "אוך לאזין האלופים פרנסים יצ"ו מודיע זיין—מאחר דו עש איז נוא מאז ומקדם אוך איין חרם הגדול יב"ן פון רוזני ד"א יצ"ו ובפרטות בכל קהלות וגלילות אויף דיא מלשינים ומוסרים וואס מסירות נאך גיאן. אוך דיא דא זיינן מגלה מסתורים של ישראל בפני גויים, אשר אפילו עצי עריסותינו זיינן זיא מגלה. און אויף דיא גנבים וחברי גנבים, אוך ווער עסקי מיט זיא האט דו זיא זיינן מסכן כלל יהדות הן בקהלות הן בירידים, ועם כל זאת שטיאן אותן פושעים ומורדי' ניט אפ מדרכיהם הרעים. בכך מאחר דו מן גיבט דא איצונדרט חרם הגדולה והנורא חרם יב"ן, זול אוך חל זיין החרם הגדול והנורא הזה אויף דיא מלשינים ומסירי' און אוך אויף דיא זעלביגען וואס מגלה מסתורין של ישראל זיינן בפני גויים אונ' ריד פר גויים וואס זיא ניט גיהערין צו רידן וכו' (לוין, שם, ע' 32, סי' 59). כיו"ב אנו קוראים גם בכרוז מאייר תפ"ה: "— וניתן החרם הגדול והנורא בתקיעות שופר ובכבוי נרות על הדילטורין והמלשינים המגלין מסתורין של ישראל— הן אצל המכס והן מסירת על יחידים, אונ' ברענגין ממון של ישראל לסמיון אצל פריצים וגלחות, והן אצל המקום בענייני חזקות, — אונ' זיינן ניט משגיח בחרמות ושמתות מגאוני ארץ ד"א יצ"ו. —" (לוין, שם, ע' 43, סי' 79). ואף בשנת תקכ"ג עוד נזכר בכרוז שהוכרו בפוזנא ביו"כ אותו חרם "מסוד חכמי תורה ראשי ישיבות גאוני ארץ רבנים מאורי' הגדולים דארבע ארצו' וראשי בית יעקב קציני בית ישר' אבירי הרועים צאן קדשים פרנסים מנהיגי' דקהלו' קדושו' ראשיו' ודגלילו' דד"א יצ"ו זה שנים כביר" (לוין, שם, ע' 46). השוה גם מפתח ערך מוסרים.

ל'עמ' 153, סעיף שנ"ו. בתעודה משנת תל"ה בפנקס הקהל בפינטשוב (דף ק"צ ע"ב), בקרא אנדזיי מורשטין—בעילום שמו—ה"גובר הנורא. וז"ל: "—ולא היה בירינו לצאת ידי חובותינו נגד אוצר המלך יר"ה לסלק פרעון כרגא דמלכא בדמינו ובא עלינו אסיגנצי' מן הגובר הנורא על סך כמה אלפים, בידי אכזורי' בעלי מלחמות אנשי' מרי נפש, שהיינו מסורים בידם לעשות עמנו כרצונם".

ל'עמ' 156, סעיף שנ"ז. לפי תקנת הכשרים בפוזנא צריך היה להשתתף בהתועדות תל"ז עוד מנהיג מפוזנא, נוסף לר' משה יהודא זעלקי היילפרון; ע"י לוין, NM, חוב' א', ע' 15, סי' 60. ל'עמ' 156, הע' 1. ר' דוד בר' יצחק מפראג נמנה עם מנהיגי ק"ק זאלקווא ונפ' שם בשנת תנ"ה. על מצבתו חרות בין השאר: "הראש הקצין ומנהיג מדינה וארצות". ע"י קנ"ש, ע'

21-23, 97, 103, 119. (באבער חשב שדוד בן יצחק מפראג ודוד פרעגער מבוסשאטש הם שני אנשים שונים ונראה שאין הדבר כן).
 לעמ' 160, סעיף שס"ה. הוזה גם בלבן, HLZ, III, ע' 338.
 לעמ' 167, סעיף שע"ז. תמצית כתביהמוועה נתפרסם אח"כ ע"י ברשדסקי בספרו *Историческое* *собрание*, פטרבורג 1883, ע' 15, ושם ציין את התאריך: 18 במאי 1679 ולא 18 באפריל.
 לעמ' 179, סעיף שצ"ז. נראה שלענין השתתפותו של ר' נחמיה מטיקטין בהתועדות ירוסלב חמ"ב שייכת גם רשימה אחרת בפנקס הקהל בטיקטין, דף [רג"ד], וז"ל: "נצטויתי מפי האלוף המרום הפה"ח כמוהר"ר יעקב יצ"ו לרשום בדף הזה כשיבוא לשלו' האלוף הראש מדינה כמוהר"ר נחמי' בהר"ר יצחק מוועד יערסלב דהאי שתא יתנו לו זבל"א ויעמידו לו טוען על כל דבר משפט שיש לו על הקהל יצ"ו". הרשימה מחוסרת תאריך ואף ממקומה בפנקס אין ללמוד על זמנה (התעודה שלאחריה באותו עמוד היא משנת תנ"ו, וזו שכעמוד השני משנת תי"ט), אולם נראה הדבר שבאותה שנה אמנם נמנה ר' יעקב (בר' שמואל) עם ראשי הקהל (פנקס טיקטין דף ע"א [ק"ב] ע"ב). את הרשימה הנ"ל פרסמתי לראשונה ב"תרביץ" שנה ו', ע' 532, הע' 1.
 לעמ' 181, סעיף ת"א. בהעתקת פנקס מדינת ליטא מעשה ידי ר' אליעזר ליפמאן רבינוביץ ממינסק (כת"י) חסרה הכותרת "ססק מהגאונים דד"א בשנת תמ"ג" ונראה שהיא הוספה של דובנוב.
 לעמ' 182, סעיף ת"ג. לאחר חתימתו של ר' יצחק בר' אברהם נשמטו התיבות: "פ"ה בהתועדות ביריד גראמניץ".—ביומנו של שכתאי אחד, שפורסם ע"י א. פריימאן, עניני שבתי צבי, ע' 103, מסופר שביום ב' אלול תניא נתארח בביתו "מע' הרופא כהר"ר אברהם עוויאל גר"ו מק"ק זאמוסטיא שבפולוניה" והלה סח לו ששמע מעשי נפלאותיו של המקובל הידוע ר' העשיל צורף הגיע גם "ליריד ירוסלאב לפני דייני דד' ארצות, שא' מהם היה הרב המקובל כמוהר"ר יצחק מפוזנא, ושלח לו הרב הנ"ל לר' אשל גזירה חרוצה שתכף ומיד ילך לו לפוזנא ששם ימתיק סוד עמו כדי לתהות אקנקניה.— וזה הי' שנה א' קודם פטירתו של הרב הנ"ל.
 ר' יצחק מפוזנא הוא ר' יצחק בר' אברהם אב"ד דק"ק פוזנא החתום בסעיף שלפנינו משנת תמ"ג. הוא נפ' בשנת תמ"ה וזוהי, עד כמה שידוע לנו, ההתועדות האחרונה שבה השתתף. ר' אברהם עוויאל היה אז עוד בחור צעיר שלמד את חכמת הרפואה בפדובה (נרשם באוניברסיטה במרץ 1690 = אדר ת"ן). בשנות הארבעים השתקע בפוזנא ולאחר כמה שנים נתמנה שתולן דגליל לבוב ואף השתתף. מאחורי הפרגוד, בויכוח עם בני סיעתו של פראנק בלבוב. נפ' בבראד ו' ניסן תקל"ו. עי' וורם, DZB, ע' 46, 84, 87; בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 41, 97, 163.
 מלשון העדות נראה ברור שהדיון בדבר ר' העשיל, אם בכלל נחקים, לא היה רשמי.
 לעמ' 184, הע' 4. נראה לי ברור שהקריאה דוד ועליג מבאטשאטש אינה נכונה וצ"ל דוד פרעגער מבאטשאטש. הוזה מפתח.
 לעמ' 185, סעיף ת"ז. התקנה הועתקה עפ"י ס' כבוד חכמים, גם בס' עטרת מנחם לר' אברהם חיים שמחה בונם מיכלזאהן. בילגוריי תר"ע. דף ב'.
 לעמ' 193, סעיף תי"ב. אחת האסיגנציות שנשלחו לק"ק פוזנא (שיעור יאנואר 1683) היתה על סך 460 זהו' לשם פרעון החוב למר Dominik Winkler (Archiwum Skarbowe) בווארשה, מחלקה I, כרך 169; הערת מר אלעזר פלדמן).
 לעמ' 193, הע' 5. בסוף ימיו היה ר' יצחק מאיר בר' יונה תאומים אב"ד דק"ק פרעמסלא. בפקודה מיום 20 ביולי 1702 (=כ"ד בתמוז תס"ב) כבר התיר שר הגליל סטניסלב יאבלונובסקי לבחור ברב חדש (שור, ZP, עמ' 208). לפי זה יש להקדים את זמן פטירתו של ר' יצחק מאיר לאותו תאריך. בתעודה מאוחרת, משנת 1754, נזכר כתב של גליל לבוב, שר' יצחק מאיר הנ"ל

(Major Frenkels) חתום עליו ראשון. ע' פאזדרו, Organizacya i praktyka żyd. sądów pod-
wojewódzińskich ע' 209.

לעמ' 201. סעיף ת"ך. הקריאה מאייר בפסקא "הכרגא דמלכא ששלמנו מאייר חמ"ד" היא בודאי
לא נכונה. יש לקרוא מאי' = מאיוס, כלומר ראשי מאי.

לעמ' 202. סעיף תכ"ה. נראה שלתקנה הנזכרת של הועד, שלא יודפסו חיבורים חדשים, מתכוון
ר' יצחק וועצלאר מעיר צעלע שבאשכנז בספרו "ליבס בריוו" (נחבר בשנת תק"ט) בכתבו:
"ראיתי—ספר ששכחתי שמו בעוה"ר ושם כתוב שלמעלה משמונים שנה החרימו גאוני ארץ
שלא להדפיס שום ספר חדש ממפרשי התורה או הלכה תוספות". ע' ש. אסף, מקורות לתולדות

החינוך, כרך ד', ע' קט"ז.

לעמ' 204. סעיף תל"א. לפי באבער, אנ"ש, סי' ש"ס, חתום ר' מנחם מנדל (בר' יחיאל מלבוב)
בשנת תמ"ז בתור ראש וראשון למנהיגי ד' ארצות. — הסעיף הנ"ל, המכיל קיום שטר חוקה
של בית ביריד יערסלב תמ"ז, מעלה את השאלה אם ועד ד"א נזקק פעם לסידור עניני חוקת
הבתים בכללם. בתעודות ד"א שבידינו לא נשתמר לנו זכר לכך, אולם מפסק של ביה"ד דק"ק
קעמפנא משנת תקמ"ו (לאחר ביטולו של הועד) נראה שהיו פעם תקנות בעניני חוקת הבתים,
אלא שלא נשתמרו. באותו פסק שנרשם בפנקס הקהל בקעמפנא, ע' 453 (אוסף ד"ר ל. לוין
מברסלא, מס' 280; בעל האוסף הוא שמסר לי בסובו את העתקת המיסמך) אמור: "גם אנחנו
ב"ד ח"מ באים לאשר ולקיים דברי אלופי קהלתנו יצ"ו בנידון החוקה שהחזיקו את התו' מ'
שלום מהבית הנ"ל—ויהא לחוקה זאת כל התוקף שניתנו לחוקת הבתים מקדמונינו
בתקנות ארצות ואסור לשום אדם לעבור הפרק ולשכור או לקנות הבית הנ"ל בלתי רשות
התו' מ' שלום או ב"כ". — באותו פנקס עמ' 440—441, נמצאות עוד שתי רשימות דומות משנות
תקמ"א ותק"ן, המכילות אף הן את הפסקא: "ואסור לשום בר ישראל לאורעי חוקתו ולגרום
לו הויזק הן ע"י עצמו והן ע"י גירי' דילי' בחרם רגמ"ה ובחרם דד"א". כמו כן נמצאת
שם (עמ' 460) רשימה משנת תקנ"ו בענין חוקת אורנדא וז"ל: "אנחנו אלופי רוזני' כשרי'
דפ"ק בצידוף כבוד הרב ה"ה אב"ד ור"מ דפ"ק קעמפנא נותנים תוקף ואמץ להתורני ה' קופמן
בר"ד על הקרעצמי שנבנה מחדש בין כפר אוסאווי ובין כפר גאלוויץ שיהא כל כח חוקה
שנתנו בקשר אמיץ גאוני ארבע ארצו' וגדולי דורנו ז"ל בעניני' כאלה" וכו'. לעומת
זאת ראוי לציין את דברי ר' חיים הלברשטם מצאנז, שו"ת דברי חיים, בארדיאב חרס"ב, ח"א
חור"מ, סי' כ"א, בענין חוקת אוראנדא: " — ובאמת התקנה שתקנו הד' ארצות במדינת פולין
לא נודע לנו ולא שמענום וכפי הנראה מההרש"ל ומ"ב ז"ל גדולי מדינת פולין שלא הי' שום
תיקון ע"ז במדינת פולין, אך נראה מדברי המהר"מ מלובלין שנתפשט איזה מנהג אך לא כתב
שנעשה מפי הרבנים. ואיפכא נראה מלשונו שלא ניתקן בקביעות על כל המדינה גזירה כוללת
ולכן כל מקום וגליל לפי מנהגו, ולזה מחמת שראיתי שאין כל המקומות שוים בעניני החוקה".

ועיי"ש גם ח"ב, סי' ל"ה, ל"ה, מ"א ס"ד, ס"ו, וכן שו"ת הב"ח הישנות, סי' ס"א.

לעמ' 206. סעיף תל"ג. על ר' צבי הירש בר' שמשון כ"ץ מזאמושט מסופר בס' תולדות
אדם לר' אלי' בעל שם, ווילמרשדארף תצ"ד, דף כ"ד, בדברים האלה: " — ושמעתי מהרב
המופלג המפורסם מוהר"ר אהרן צבי הירש כ"ץ נאמן דארבע ארצות פולין שהמקובל
ריב"ש [=ר' יואל בעל שם] הנ"ל עשה בשנת ת"ח בעת הזעם, כשברחו רבים על הספינות
והריקים רדפו אחריהם בספינות קטנות וכמעט שהשיגום, והמקובל הנ"ל היה אצלו טבלא הנ"ל
עם ציורים שניים הנ"ל, כי כבר היה מוכן הטבלא בידו, ותלה הטבלא על הספינה והלכה במרוצה
נפלאה במאור מאור, ונתעלמה מעיני הריקים. וזה סיפר לי הרב החסיד בבירור גמור. וגם חתנו

האלוף המרומם ה"ה החכם הכולל מהור"ר אורי מזאמשט בן ה"ה המקובל ריב"ש ז"ל הנ"ל סיפר לי בשם אביו שכן היה הדבר". השוה גם דובנוב, תולדות החסידות, ע' 25, הע' 2.

לעמ' 207, סעיף תל"ג. ב"אוצר ישראל", כרך ט', ע' 319, פרסם א"ם [= אבא אפלבוים] מצבה שמצא בבית הקברות ברישא עיר מגוריו וז"ל: "מ"נ האלוף המרומם הראש והקצין והמנהיג מדינה דד"א הנדיב מו"ה עזריאל בהרב מו"ה יהודה זלה"ה. נפטר כ"ז אדר שט"ו לפ"ק". אין ספק שתאריך המצבה הוא מופרך מעיקרו, שכן אך משנת 1550 היא הידיעה הראשונה על יהודים ברישא בכלל (פעלדמאן, ב"בלעטער פאר געשיכטע", 1934, ע' 69) ואילו במשך כל המאה הט"ז ואף כשלושים שנה אח"כ לא הותר ליהודים לקיים בעיר למעלה משבע משפחות (סנצקובסקי, Dzieje miasta Rzeszowa, ע' 359, על סמך ארכיון העיר). ברור שהמצבה היא מזמן הרבה יותר מאוחר ואולי יש לזהות את ר' עזריאל בר' יהודה הנ"ל עם ר' עזריאל מרישא החתום בין מנהיגי ד"א בתעודה שלפנינו משנת תמ"ז.

לעמ' 207, סעיף תל"ז. לפי בלבן, HLZ, III, עלה סכום ההלוואה 20,000 זהו' פו'. את ההלוואה לקח פרנס הועד ר' נפתלי בר' זעליג.

לעמ' 211, סעיף תמ"ו. השוה גם בלבן, HLZ, III, ע' 338.

לעמ' 214, סעיף תנ"ב. חתם על שטר המלוה במקום הראשון פרנס הועד ר' צבי הירש בר' שמשון מגליל חלמא בעלו. עי' בלבן, HLZ, III, ע' 338.

לעמ' 215, סעיף תנ"ד. בהתועדות דד"א בירוסלב תשרי ת"ן השתתף, מלבד ר' משה יהודא זעלקי היילפרון, לפחות עוד משולח אחד מפוונא. עי' לוין, NM, חוב' ב', ע' 31, סי' 53; השוה שם גם סי' 55.

לעמ' 216, סעיף תנ"ז: "וע"פ רצון ארצו' שלא ליתן עליהם כלום רק על ט' זהו' לפרש[ו] ע"פ פסק הרבנים". את התיבה המסופקת יש לקרוא בודאי "לפד"ש" כלומר לפסידא דשוקא. — שם: "ונתייסדו — — — שני שלישי, כ"ס כ"א זהו', עולה לט"ך ב' אלפי קפ"ד זהו'". חזרתי ובדקתי בהעתקת התעודה שבידי ומצאתי במקום החסרון "קנ"ל ס", וזה לא יתכן. לפי החשבון היו ק"ד סכומות בלי שני שלישים.

לעמ' 219, סעיף תס"ג. תקנת ד"א שאסרה להדפיס ספרים חדשים, ביחוד ספרי דרוש, נתקיימה בשנת ת"ן ולאחריה, והיא נזכרת בכמה הסכמות מזמנים שונים:

(א) בהסכמה של ר' שמואל בר' צבי הירש אב"ד דק"ק פפד"מ לס' בית אהרן, מפתח לפסוקי התנ"ך המובאים בספרות התושבע"פ מאת ר' אהרן בר' שמואל, פפד"מ תנ"א: — — — ואף שכבר נתקן תקנה שלא לדפוס ספר חדש בזמנים הללו כפרט דרשות על התורה — אבל על ספר זה לא נאמר — — — היום יום א' י"ח תמוז ת"ן לפ"ק.

(ב) בהסכמה של ר' ארי' יהודא ליב בר' שמואל צבי הירש אב"ד דק"ק קראקא לס' הלכה ברורה מאת ר' פנחס בר' שמעון וואלף אויערבאך, ווילהרמסדארף תע"ז: "כבר קדמו רבנן קשישאי — — — מתחילים בגנות הספרים החדשים ובפרטות ספרים הנדפסים על דרשות אשר רבו מארבה עד אחרי רואי רזזנים דד"א בצירוף הגאונים הרבנים גודל רב המכשולת — — — גזרו אומר כחרם ארצות שלא יודפס זמן מה שום ספר מהנ"ל, לכן [לא כן] הספרים אשר על אפני הוראה הטבעו — — — היום יום א' ח"י אייר תיו גון ואו לפ"ק". (ועיי"ש גם בפתח דבר "תועלת הספר הלכה ברורה": "ובמדינות פולין ההנהגה הוא שאין גוסלין משום רב הסכמה על ספרים כי אם מן המאורות הגדולים של גדולי הקהלות של ד"א פולין").

(ג) ר' נפתלי הכהן מפוונא בהסכמתו מג' ניסן ת"ס לס' ברית מטה משה על הגדה של פסח מאת ר' משה בר' ישעיה שליט כ"ץ, ברלין תס"א: — — — אף שהוא תקנות ארצות לבל ידפיס שום ספר על דרוש, לא על זה נאמרו התקנות הנ"ל וכו'.

(ד) ר' שאל אב"ד דק"ק קראקא בהסכמתו מה"י שבט ת"ס לספר הנ"ל: "—אף גם כי תקנות ארצות שלא להדפיס שום ספר שנתחבר על דרוש— עליו לא נאמרו תקנות" וכו'. כיו"ב גם בהסכמתו מי"א אייר תס"א לס' לקח טוב מאת ר' אליעזר ליפמן בר' מנחם מנלי מזאמאשטש, פפד"א חש"ד: "—אמנם כבר הו' נאסר במנין ליתן שום הסכמה על ספר אשר יחובר על דרושים, אך ורק הרבנן המופלגים אשר לא היו אחנו באותו המגין בודאי מן הראוי ליתן ידם והסכמתם אתו עמו". השוה גם במפתח ערך הסכמות וכן היילפרין, "קריית ספר", שנה י"א, ע' 108.

מן הראוי להזכיר גם את הערתו של ר' מרדכי זיסקינד בר' משה מרוטנבורג אב"ד לובלין בהסכמתו מר"ח אדר תס"ה לס' נפתלי שבע רצון, דרשות עה"ת וח"מ וקצת פי' על הגדה של פסח מאת ר' נפתלי הירץ בר' שמעון גינצבורג, אמ"ד תס"ח: "—במדינה זו נתפשט שלא ליתן הסכמה בלתי התועדות".

לעמ' 221, הע' 4. ר' ישעיה שפירא חתום ראשון בחורת פ"ה (=פרנס החודש) על ביטול כתב הרכנות שניתן בשנת תמ"ז בפוזנא לר' יצחק מאיר בר' יונה תאומים פרענקיל. עי' קנ"ש, ע' 44. זהותו עם ר' ישעיה כ"ץ שפירא המופיע בשנות תנ"א—תנ"ג כראב"ד ומו"ץ בלכוב צ"ע.

לעמ' 223, סעיף תע"א. לסך החשלום של גליל קראקא-צוזמיר יש להוסיף עשרים גרו'. השוה גם בלבן, HŻK, II, ע' 257.

לעמ' 226, סעיף ת"פ. השם זעליג יעקב מקאליש נסתרם כנראה וצ"ל יעקב [בן] זעליג. הש' מפתח. לעמ' 230, הע' 2. על ר' חיים בר' אורי שרגא פייבוש בלאך השוה עתה גם וויינריב, תעודות לתולדות הקהלות היהודיות בפולין, סי' 17, 18, בתוך Proceedings of the American Academy for Jewish Research XII (1942).

לעמ' 231, סעיף תצ"א. בשנת תנ"ן הוגשה תלונה לפני מועצת העיר ברסלא על ר' מתתיהו ווערלינג הנ"ל, ששימש אתרוגער מטעם ועד ד"א ועל חתנו ר' העשיל. וז"ל:

Präsentirt den 13 Nov. 1697.— Die Paradiess-Äpfel-Juden verlangen weder H. Christoph Bressler Kauffmanus-Eltester noch sonst jemand, dass Sie sich Jahr aus Jahr ein mit den Ihrigen hier einlagern sollen, ist auch, weil die Paradiess-Äpfel nur zu gewisser Zeit verschrieben werden und hier ankommen, zu seiner Befriedung gar nicht nöthig, dass diese Juden das gantze Jahr durch hier liegen, sondern es wüntschte H. Bressler vielmehr auf alle Weise, dass sein von Ihrer Kayser-und Königl. Maytt. Selbst über seiner auf die gantze Judenschaft in Pohlen verschriebenen klaren Schuld-Post erhaltenes allergerechtestes Rescript behörigst allhier exequiret und Er nicht allererst zu einem vieljährigen Termin-Vergleich darüber wäre genöthiget worden, welche Termine die verruchten Juden gleichwol nicht inne gehalten, darzu ihm weder der Matthaeus Vierling noch sein substituirter Eydam der Heschel seithero geholfen und diesem Heschel noch dazu wegen seiner vielen gemachten greulichen Partiten und Betrügereyen die Stadt verbothen worden, er aber dennoch täglich wieder herein gelassen ist und seine Partitereyen so gutt alss vorhin forttreibet. (ארכיון העיר ברסלא NNN 465; העתקת ד"ר ל. לוין).

לעמ' 235, סעיף תק"ג. האגרת של רפאל לשטשינסקי היא מ-4 במאי 1695 ולא מה-16 במאי.

לעמ' 239, סעיף תקי"ב. לפי בלבן, HLZ, III, 338, לזה ועד ד"א בשנת 1697 אצל הרומינקאנים בסרגוביצה 15,000 זהו' ברבית של 8% בצרפו את הרבית המגיעה להם מהחוב הקודם לסכום ההלוואה החדש.

- ל'עמ' 240, סעיף תקס"ו. השוה הערה לסעיף ת"ז.
- ל'עמ' 245, סעיף תקכ"ג. פסק ירוסלב תנ"ט הנזכר בסעיף הנ"ל הוא הנזכר, כפי הנראה, גם בפסק אחר המועתק בפנקס הקהל בסיקסין. דף רמ"א וו"ל: "מלפנינו יצא פסד"ג בין האלופי' רוזני' מנהיגי קהלתנו יצ"ו ובין האלוף כמוהר"ר שמואל במהר"ר אלי' ובנו מהר"ר יצחק מרייגראד בענין ההלוא' שלהם אצל הקהל יצ"ו סך חמשה מאות ובעד הרווחי' פטורים מסכום, כפי הכתב פטור שבידם חיי רוזני הקהל יצ"ו וע"פ הפסק כולל מכבוד אלופי' רוזני קציני מנהיגי ד"א יצ"ו וכתיקון ממאורו' הגדולי' רבני ד"א יצ"ו בענין המטבע הטובה שנתחדש על הכלל כולו ד"א יצ"ו, שחל ההוספה על מטבע הטובה על כל איש ישראל אף על המופשרים, כמבואר באר היטב באריכות בפסק המועתק בפנקס זה. בכזו זהובים של מוהר"ש ובנו הנ"ל אם שיהי' הסכום הכלל ד"א יצ"ו ע"פ ההוספה מטבע דנצקר, אוי ינוכה להם מחוב הקהל מן הקרן לפי ערך המגיע לכל שנה ושנה לפי סכומם. כ"ד לחוקף פסד"ג בין הצדדי' ה"ה רוזני הקהל יצ"ו — —". זמנו של הפסק חסר. התעודות המועתקות באותו דף של הפנקס לפניו הן משנות תס"א ותמ"ו. האב ובנו נזכרים גם ברשימה משנת תפ"ג (פנקס הקהל דף רס"ה). לפי זה בטלה ההשערה שהובאה לעיל ע' 248, הע' 1. השוה גם ע' 313, הע' 16.
- ל'עמ' 246, הע' 1. על ר' זכריה מנדל בר' יעקב רש"ך קנטורוביץ השוה עתה גם וויינריב, תעודות לתולדות הקהלות היהודיות בפולין, סי' 17, 3, 7, 5, בתוך Proceedings of the American Academy for Jewish Research XII (1942). הסי' 24 ו-25, הנוגעים אף הם לענין, כבר נדפסו לפני כן בכיו"פ ח"ב ל'—ל"א.
- ל'עמ' 249, סעיף תקכ"ז. "ואף גם רשאים להעביר ממונו מה שאין כן לצרף איזה מנהיג להקהל יצ"ו אינם רש[אים] לכשיטכים הרב אב"ד דטיקאטין עם עוד מנהיג א"י — כך העתיק דובנוב ולפי הענין צ"ל: ואף גם רשאי להעביר ממונו מה שאין כן לצרף איזה מנהיג להקהל יצ"ו אינם רש[אים] אלא] לכשיטכים וכו'.
- ל'עמ' 251. אחד החתומים, ר' שאול אב"ד דק"ק קראקא, הסכים "בהתעודות קודש — ר"ה חשון ת"ס ל" ל"ט שמנה לחמו מאת ר' אשר אנשיל בר' יצחק מפרעמסלא, דעסא תס"א.
- ל'עמ' 255, סעיף תקל"ב. עי' לנדסברגר, שם, גם ע' 274.
- ל'עמ' 256, סעיף תקל"ה. נראה יותר שהכוונה לכתב של מנהיגי לובלין ולא לכתב של הועד. אע"פ שהיריד בלובלין כבר נפתח בחודש שבט (ב' ביאנואר). השוה גם ע' 125, הע' 2.
- ל'עמ' 257, הע' 1. השוה גם י. ראבין, Vom Rechtskampf der Juden in Schlesien Bericht der jüdisch-theologischen Seminars... für das Jahr 1926 ברסלא 1927, ע' 72.
- ל'עמ' 263, הע' 6. המגפה נמשכה שתי שנים (1707—1708) ולא "שלוש שנים (1677—1680)". כפי שנדפס. והשוה גם באגרת של ר' יוחנן קרעמניצער מקאליש אל הרד"א מהלברשטדט מיום כ"ו אלול תס"ט: "בהיות כי כפי הנשמע נתחדשו גזירות בק"ק הנובר — שלא להניח לאנשי מדינת פולין לשם, — תוך זמן געשה מדינת פולין סגור ומסוגר לבלתי לבא למדינה אחרת" (רושינסקי, תולדות הרד"א, ע' 26).
- ל'עמ' 263, סעיף תקמ"ז. השוה גם בלבן, HLZ, III, 341.
- ל'עמ' 265, הע' 2. לפי מסורת אחת נפטר ר' יחזקאל יהושע פייבל תאומים בקרעשוב. עי' אברהם שמחה בוגס מיכלזאהן, דובר שלום, פרעמסלא תר"ע, ע' 6.
- ל'עמ' 266, הע' 2. ר' מרדכי בר' צבי הירש נפ' בשנת תפ"א בברסלא. עי' ברגר, MGWJ 1907, 374.
- ל'עמ' 271, סעיף תקס"ג. מקור הידיעה הוא אחת התקנות של התעודות גליל צוזמיר, שנתקיימה

- בסטאבניץ בשנת 1754. מערכת התקנות כולה נשתמרה בספריית אוסולינסקי בלבוב, כח"י 300.
 ע' 220. עי' גוף התקנה במדור התעודות הלועזיות, סי' 75. השוה גם לעיל סעיף תשכ"ח.
 לעמ' 272, סעיף תקס"ד. בינתיים קבלתי מידי ד"ר נ. מ. גלבר העתקה של החלוקה משנת
 1717 מגוף כתב היד וזמן הראוי להעיר על כמה פרטים. החלוקה הכללית מועתקת בכת"י בדף
 107, ובדפים 91–106 ניתנה חלוקה מפורטת של המס בגלילות רוסיה, לובלין, וואלין. קראקא
 צוומיר, פוזנא-קאליש, חלמא-בעלו, ווענגראווי, טשכנובצי, סיקטין וריישא. הסידור בצורת טבלה
 וחלק מן הסיכומים בטור האחרון הם מעשה ידיו של בלבן. לסי' 12 שבטבלה כתוב בכת"י:
 "גליל פרעמסלא מלבד הערים יערוסלב ודוברומיל, מאיר וחתניו מקאנטשוגה, וקופל מהוסאקוב".
 לסי' 16: "ווענגראווי עם הישובים מלבד העיר טשעכנאוויצי". לסי' 18: "סיקטין עם הישובים".
 לסי' 19: "ריישא עם הישובים". הסיכום בכת"י הוא 220,000 זהו' ולא 226,109, כפי שהדפיס
 בלבן. בדף 95 ע"ב נרשם לזכרון שסכום המס של העיר לובלין לא נמסר: "Notandum"
 "iz żydzi Miasta Lublina którzy suosive wchodzą do skarbu niepodano".
 בדף 106 היה סכום המס שהוטל על קראקא 5174 זהו' (ולא 4,283). וסכום המס של גליל
 חלמא-בעלו היה, לפי הרשום בדף 101, — 18,857 זהו' בצירוף 15 גרו' (ולא 24 גרו').
 לפי וורם, DZB, 86 — על סמך מקור ארכיוני אחר — עלה מס הגלגולת לגליל רוסיה בשנת 1717
 33,854 זהו' (ולא 33,857 כפי שכתוב בכ"י שלפנינו).
 לעמ' 273, סעיף תקס"ד. השוה גם קורוון, Wewnętrzne dzieje Polski, כרך ג', 123–124.
 לעמ' 274, סעיף תקס"ו. "להשיג כתב מסימיק ווישנ"ע וזמן האדון הגדול הוואיוודי יר"ה וזמן
 הנראד". כיו"ב גם עמ' 279, סעיף תקס"ח. הצעתי לתקן גראד במקום נראד, בינתיים נתברר
 לי כי התיקון מיותר. עיין ערך נראד במלון להלן. — שם: "ועל זה ישלישו שט"ח בח"י מנהיגים
 יחידים" — לפי ההמשך צ"ל מנהיגים [יחידים], כלומר מנהיגי הקהל וגם חשובי העדה שאינם
 מנהיגים. השוה כיו"ב גם עמ' 278, 279, 282, 288.
 לעמ' 275, שם אביו של פרנס דר"א ר' יעקב אברהם מזאלקווי היה יצחק. הידיעה על שנת
 פטירתו ועל בית-כנסת שנוסד על ידו — יסודה בטעות. עי' הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 42–43
 (ולא 41–35 כפי שנדפס) וכן קנ"ש, ע' 38; ויגריב, מחקרים בחולדות הכלכלה, ע' 13, 60, 61.
 השוה גם וורם, DZB, 24. על ר' משה בר' שלום הלוי השוה עתה גם ויגריב, תעודות לחולדות
 הקהלות היהודיות במולין, סי' 18, 3, 9, בתוך Proceedings of the American Academy for Jewish Research, XII 1942.
 על ר' שמעון בר' יהודא יאליש, שם סי' 1, 6, 16.
 לעמ' 277, הע' 5. השוה עתה גם מאהלער, ייווא-בלעטער, כרך ט"ו, ע' 76.
 לעמ' 280, סעיף תקס"ט. נשמטו החתימות: שמעון מקראקא, משה מלבוב, שמואל אב"ד דק"ק
 קרעמניץ בוואלין.
 לעמ' 281, סעיף תק"ע. השוה גם בלבן, HŻK, II, 258–259.
 לעמ' 290, סעיף תקפ"ג. גם מר ח"ד פרידבערג הודיעני בשעתו, במכתב מיום א' חשון תרצ"ה,
 ש"בשנת ת"ס הסכימו הרבנים בעת הועד ע"ס לקוטי שושנים ואין בזה שום ספק", אולם ברשימותי
 מצאתי (אין עתה הספר לפני) שבאו בו כמה הסכמות של רבנים, אך אין בו הסכמת הועד.
 לעמ' 292, הע' 4. הזיהוי של הקדוש ר' אברהם הנזכר בסעיף תקס"ט (משנת תפ"ג) עם הקדוש
 ר' אברהם ממאשצ'יסק הנזכר בקונטרס "קידוש השם המיוחד" אינו מתאשר. ר' אברהם הנזכר
 בקונטרס הוא ר' אברהם בר' ישראל ממאשצ'יסק שנשרף על קידוש השם ב-4 בספטמבר 1666.
 עי' בלבן, Sabataizm w Polsce, ע' 28–29. ממילא מתבטלת השערתו גם בנוגע לזמן הדפסתו
 של הקונטרס.

- לעמ' 293. הערה 3: על ר' משה בר' אפרים שתדלן מבראד השוה גם וורם, DZB, ע' 78.—
 הערה 5: על השמש ר' יהודה לייב בר' מרדכי השוה גם לגדסברגר, V, JIG, ע' 197, הע' 5.
 לעמ' 297, סעיף תקצ"ד. התיבה "אטקיס", שניחנה בסימן-שאלה, מציינת כנראה שם מקום
 בפורוליה (Ataki, ממזרח למוהילב) ואת היריד שהתקיים בו במקום. בלוחות הורודנא משנות
 תקנ"א—תקנ"ג נזכר בחודש פברואר "פיטר פאויל" — יריד על אוטאקס". השוה גם Архивъ юго-
 зан. Ресла, III, 184.
 לעמ' 298, סעיף תקצ"ד. נוכחותו של ר' יעקב יהושע אב"ד דק"ק לבוב בהתועדות ירוסלב
 תפ"ד מוכחת גם מהסכמתו לס' דרש משה (בתאריך ההסכמה נפלה טעות ונדפס תפ"ז במקום תפ"ד).
 עי' צינץ, עטרת יהושע, ע' 7, 92, ועיי"ש גם ע' 90—91 על מהימנותה של העתקת שמחוני.
 לעמ' 300, סעיף תקצ"ו. על סמך תעודה זו, כנראה מכלי שני, כתב ע. רינגלבלום במאמרו "די
 יידן אין קרעמניץ ביין סוף 18-טן י"ה", "לאנדקענסניש", חוב' ב' (ווארשה 1934), ע' 70, שועד
 ד"א דן בשנת 1724 בהלואה של ר' דוד בר' יענקל מקרעמניץ. רינגלבלום טעה והחליף את
 ר' דוד, שרשם את התעודה בפנקסי הגראד, בר' מיכל, לא הייתי מעיר על כך אלמלא לא השתמש
 המחבר במאמרו בחומר ארכיוני ומכיון שלא ציין את המקור לדבריו הנ"ל, עלול הקורא לחשוב
 שהיתה לעיניו תעודה נוספת בלתי ידועה.
 לעמ' 305, הע' 5. על ר' יהודה בר' יעקב קאפל סופר השוה עתה גם וויינריב, תעודות לתולדות
 הקהלות היהודיות בפולין, סי' 29, 30, 31, 32, בחוך Proceedings of the American Aca-
 demy for Jewish Research, XII (1942).
 לעמ' 308. על ר' משה בהקדוש ר' נתן השוה עתה גם וויינריב, תעודות לתולדות הקהלות
 היהודיות בפולין, סי' 6, 11, בחוך Proceedings of the American Academy for Jewish Research, XII (1942).
 על ר' שלום בר' משה, וויינריב שם, סי' 14. על ר' שמשון לאורש, שם
 סי' 10, 19. על ר' יהודה ליב בר' נח מלויצק, שם סי' 6, 11, 19, 29. על ר' יהושע בר'
 שמואל זיינוול דייכש, שם סי' 6, 11, 12. על ר' זאב וואלף בר' נתן קראשניק, שם סי' 6.
 על ר' יחיאל מיכל בר' שלמה, שם סי' 15, 22.
 לעמ' 309, סעיף תרס"ו. עיין גם לוין, NM, חוב' ב', ע' 45, סי' 85.
 לעמ' 313. התיבה "והמ"מ" בחתימתו של ר' אברהם בר' יוסף יאסקי מליסא נראית טעות-קריאה,
 בודאי צ"ל "המנוח", כמו בעמ' 316.
 לעמ' 319, סעיף תרל"ג. תמצית מכתבו של ר' מרדכי מבראד משנת 1737 נתפרסמה בינתיים
 ע"י וורם, DZB, 79, ומאהלער, ייווא-בלעסער, כרך ט"ו, ע' 75, שמו המלא של הפקיד (Met-
 rykant) של האוצר הוא יאן הרמן.
 לעמ' 319, סעיף תרל"ד. לפי וורם, DZB, 98, עלה בשנת 1737 מס הגלגולת מגליל רוסיא
 סך 55,353 זהו' (ולא 55,350).
 לעמ' 322, סעיף תרל"ט. לענין הכיבוד לראשי הארצות יש להזכיר גם תקנה של ק"ק טיקטין:
 "אין לשלוח דבש ופשיטא קאפהינר בחול לשום אורח יהי' מי שיהיה חוץ לפרנסי או נאמני
 ארצות". (פנקס הקהל בטיקטין דף ג"ה [ליה] ע"א; מלפני שנת תק"ד).
 לעמ' 332, סעיף תרנ"ב. השוה במדור התעודות הלועזיות מס' 61.
 לעמ' 333, סעיף תרנ"ו. "בוועד הגליל דד"א" הוא בוודאי טעות-קריאה וצ"ל: "בוועד הקדש דד"א".
 לעמ' 334, הע' 7. מתברר כי ר' שלמה בר' משה מזאמושטש (בעל "מרכבת המשנה") נפטר
 בשנת תקמ"א בסאלוניקי, לא בדרכו לארץ ישראל, כי אם אחר שנאלץ לעזבה. עיין אגרת ר'
 מנחם מנדל מוויטבסק ור' אברהם מקוליסק בס' לקוטי אמרים, לבוב תר"ץ, מכתב א'.

ל'עמ' 337, סעיף תרס"ג. בס' ברכת אברהם לר' אברהם בר' דוד זבארזיר מזאלקווא, זאלקווא תקי"א, מובא דבר תורה "בשם הרבני המופלא והמופלג והשנון מהור"ר אלי' נכד השר והטפסר המפורסם מהור"ר מרדכי באב"ד מכראד נאמן ב"י דד"א" (העירני מר מיכל רבינוביץ), ונראה שנקרא בתואר נאמן על שימושו בתפקיד זה קודם לכן במשך שנים רבות. אגב, יש להוסיף לפי זה את שם נכדו אליהו לשלשלת היוחסין של משפחת באב"ד, שנערכה ע"י וורס, DZB, ע' 12. ל'עמ' 340, סעיף תרס"ז. השהו גם בהקדמה לס' לוחות עדות דף ג' ע"ב: "וראשון הי' לבית ישראל חביבי הגאון המפורסם מהור"ר חיים נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק לובלין והגליל הו' וכל צרפו הרבני' המובהקי' השלימי' במדע ועל צבאו אביר הרועי' יצ"ו אשר קנאו קנאה גדולה ויחרימו בחרם כל פה דובר בגנותי. והאנשים אשר הי' ידם ראשון במעל הזה נקבו בשמם להחרימם (ואני כאשר הדפסתי לקמן החרם השמיטתי שמות הבעלים ההמה, כי אין רצוני רק לשלום ואולי ישובו וישכחו הראשונים)".—השהו כמו כן גרנוואלד, Hamburgs deutsche Juden ע' 105.

ל'עמ' 354, הע' 4. השהו עתה גם מאהלער, יווא-בלעטער, כרך ט"ו, ע' 72 ו-76: תמצית מכתבו של ר' שאול בר יעקב אל הכותב של שר-האוצר יאן הרמן משנת 1737.

ל'עמ' 366, הע' 3. בעקבות וורס, DZB, ע' 36, 81, כתבתי שר' יצחק יששכר בעריש בר' משה וואלף מבראד היה זמן מה גם פרנס דד"א. וורס כותב שם, על סמך כמה תעודות בארכיון המדינה בלבוב, שלא היתה לי האפשרות לבדוק, כדברים האלה: "כפי שיוצא מאיזה מקורות היה בערקא במשך זמן מה אף פרנס דד"א". אמנם גם ר' דוב בירקענטאהל מבוליחוב מזכיר אותו בזכרונותיו (הוצ' וישיצר, 90) בתואר "פרנס דד"א", בכל זאת קרוב לודאי שטעות היא. ר' בעריש עלה לגדולה בשדה הציבוריות היהודית בשנות הארבעים והחמשים של המאה הי"ח ואילו מאותו זמן ידועים לנו כל הפרנסים בשמותיהם: עד אלול תצ"ט שימש במשרה זו ר' יהושע העשיל בר' שמואל מחעלמא, בשנות תצ"ט-תקי"ג — ר' אברהם בר' יוסף יאסקי מליסא, בשנות תקי"ג-תקי"ז ר' אברהם ר"ח מלובלין, ולאחריו — ר' מאיר בר' יואל מדובנא (השהו שמותיהם במפתח). מן הדין לציין שגם הורוויץ, כתבי הגאונים, ע' 36, חושב שהיה פרנס דד"א.

ל'עמ' 368, הע' 6. על יחסו של בריהל ליהודים עיין ביחוד בספר: Fritz Költzsch, Kur-sachsen und die Juden in der Zeit Brühls, Leipzig 1928.

ל'עמ' 376, סעיף תרצ"ד. ר' אברהם הכהן מזאמושטש חתום בתור נאמן ב"י דד"א גם על הסכמתו מיום א' ט"ו סיון תקי"ב לס' צרור החיים על משנה תורה להרמב"ם מאת ר' חיים חייקא בר' אהרן מזאמאשטש, זאלקווא תקי"ג. (העירני על כך מר אברהם יערי).

ל'עמ' 387, שנת תקי"ד. ר' דוב בר' יהודה בירקענטאהל מבוליחוב מספר בזכרונותיו (הוצ' וישיצר, ע' 90), שאחיו ר' ארי' ליב "היה תמיד משולח מקהלתינו לכמה אסיפות, ובאסיפתם בק"ק בוברקי עלתה הסכמת כלם לקבלו לראש המדינה ונכתב שמו בפנקס ארצות". לפי סדר הזמנים קרוב לודאי שהכוונה להתועדות גליל רוסיא בבוברקי בחודש תמוז תקי"ג (עי' שיפר, 1912 MGWJ, ע' 461, 464, 467, 607, 608, 737, 740, בלבן, Z zagadnień, 10). אם דבר מיגווי אמנם נרשם בפנקס הארצות, אין זאת אלא שהשתתף בהתועדות ירוסלב תקי"ד, אולם נראה הדבר שבעל הזכרונות מחכוון לפנקס הגליל ולא לפנקס הארצות ולא דק בפרט זה, כשם שלא דק בהרבה פרטים אחרים (השהו לעיל ע' 518).

ל'עמ' 390, סעיף תשי"ט. בשנת תקי"ד הסכים ר' משה פנחס לס' שחיטות ובדיקות של ר' יעקב ווייל עם הגהות אמרי טוב מאת ר' נתן בר' יו"ט ליפמאן, זאלקווא תקי"ד, וחתם: "הק' משה פנחס אב"ד דק"ק שוירז ונאמן ב"י דד"א ומעוחד להיות פרנס בגליל לבוב יצ"ו בן הרב הנגיד

המפורסם בדור פרנס דד"א מהו' אברהם ר' חיימ'ש מלובלין". החתימה באה אחר הסכמתו של ר' חיים כהן רפאפורט מלוב' "יום ג' י' ניסן תקי"ד לפ"ק".

לעמ' 394, הע' 13. מחברר שהיהו' אינו נכון. שם אביו של ר' צבי הירש הלוי אב"ד טשורסקוב היה מאיר. ע"י צ. י. מיכלזאהן. ס' שמן הטוב, ע' 109, סי' קי"ז-קי"ח, קנ"ו.

לעמ' 401, סעיף תשל"ה. נראה ש"מהור"ר ישראל שהיה אב"ד דק"ק קאמניטץ" הוא "ישראל בן הירש הרב מדראהביטש, תושב קאמניץ שבפודוליה", המופיע בדרכון כטוכנו ומשרחו של מלך פולין. ע"י ברסון, Dyplomatoryusz ע' 169, סי' 300: Költzsh: Kursachsen und die: 300. Juden in der zeit Brühls ע' 35-36: השוה גם שיפר, Dzieje handlu żydowskiego, ע' 300. לפי קלטש, שם ע' 271, השתקע ר' נטע אייבשיץ בדרכון בפברואר 1754 (שבת תקי"ד) ועיי"ש על זיקתו של אייבשיץ לדרכון גם בע' 246, 252, 262, 264. הרי תוספת ראייה לקביעת תאריך המכתב לא קודם שנת תקט"ו.

לעמ' 401, הע' 1. ר' מיכל רבינוביץ העירני על הס' נחלה בלי מצרים מאת ר' יעקב ישעיה בר' יצחק, [וילנה] תקצ"ו, המודיע בשער הסיפוק, פרק ג', דף י"ד ע"א: "שמעתי מאדוני אבי מורי ולה"ה, שהשר הגדול האטמאן ברניצקי (הוא השר אשר יסד העיר בילסטאק והיטיב חסדו עמנו כאשר אבאר מטובו בשער ההשתוות". הספר לא נשלם, כנראה, בדפוס והפרק שער ההשתוות לא הגיע לידינו. — כמו כן יש להזכיר תפלה יהודית לזכר הדוכס ברניצקי בספרו של א. סקאלקובסקי, Набэды гайдамаковъ на западную Украину въ XVIII ст., אודיסה 1894, ע' 174-175 (עמ"י Систематическій указатель литературы о евреяхъ ע' 56, סי' 225).

לעמ' 404, הע' 3. נראה שר' דוב בעריש מקאוולי הוא הרב מסטניסלוב שהשתתף בויכוח עם סיעתו של פרענק. ע"י בלבן, לתולדות התנועה הפראנקית, ע' 234, 235, 238; ראובן פאהן, לתולדות הויכוח עם הפראנקיסטים, "מזרח ומערב", כרך ה', ע' 253-265.

לעמ' 408, סעיף תשמ"ב. גרשם שלום, "צינן", שנה ו' (תש"א), ע' 191, הע' 44, קובע כצדק שהתאריך ד' תשרי תקט"ו אינו נכון. ר' ברוך יון שלח יחד עם המכתב הזה לר' יעקב עמון את גביות העדות מסטנוב, שנערכו בסיון תקט"ו, ואי אפשר שכתב את האגרת בתשרי בה בשעה שפרענק עבר את הדניסטר אך בדצמבר 1755. זאת ועוד אחרת: מלשונן של ר' ברוך נראה שאגרתו של ר' אברהם מוזאמשטש קדמה זמן מה למכתבו הוא, והרי האגרת של ר' אברהם נכתבה בכ"ה אלול תקט"ו! התאריך טעון אפוא תיקון ויש לקרוא ד' תשרי תקי"ז במקום תקט"ו.

לעמ' 414, סעיף תשמ"ח. מס הגלגולת מק"ק לבוב עלה בשנת 1756 סך 7500 זהו"י. עיין וורם, DZB, 98.

לעמ' 423, הע' 5. מן הראוי להעיר, דרך אגב, שאגרת החסידים יודעת לספר על מצע מטוים בין הבעש"ט לבין פרנס הועד וו"ל: "פ"א בעת אסיפת ד' ארצות הי' הפרנס הראשון הרב הנגיד המפורסם מ' אברהם אבא. הציע הדבר לפני כולם, כי הנה נשמע שמע הבעש"ט ולפי הנשמע הוא ע"ה ואיך יכול להיות שיהיה לו רה"ק, כי אין ע"ה חסיד. ושלחו מהאסיפה להבעש"ט שיבא תיכף ומיד לפנייהם וכן עשה. ובביאתו לפנייהם, הרב הנ"ל הי' ראש המדברים. אמר להבעש"ט: לפי סדר הנהגתך נראה שרה"ק שורה עליך וי"א שמעלתו הוא ע"ה, בכך נשמע מפיכם אם יודע מע' איזה דין. והמעשה היה בר"ה, שאל אותו אם שכח יעלה ויבא מה דינו. והשיב הבעש"ט הדין הזה אינו נצרך לא למעלתו ולא לי, כי מעל' אפי' אם יחזור ויתפלל ישכח עוד הפעם (כי באמת כן היה ששכח גם בפעם השני) ואני בודאי לא אשכח. וכאשר הגיד לו האמת, נחבלה מאד על ידיעתו מה שבסתר וכו'. (שבחי הבעש"ט, הוצ' לאשצוב, דף כ"ז:

הוצ' קאפוטס תקע"ה, דף ל"א). היו שני פרנסים באותו זמן בשם ר' אברהם, ר' אברהם בר' יוסף יאסקי מליסא ור' אברהם ר"ח היילפרין (הזיהוי של הורודצקי, שבחי הבעש"ט, ע' ק"ן, אינו בא בחשבון כלל), והשוה דוכנוב, תולדות החסידות, ע' 65.

לעמ' 432, סעיף תשפ"ה. יש מקום לשער שעם "סיעת" העסקנים שיצאו בשנת תק"ך לווארשה לשם השתדלות בענין הפראנקיסטים נמנה גם ר' צבי הירש בר' בעריש מבראד. אסמכתא לכך אנו מוצאים במכתב מאוחר, משנת תק"ס, מאת השתדלן הלבובי ר' חיים קורמאש אל ר' דוב בולחובר. באותו מכתב, שפורסם ע"י נ. מ. גלבר ב"ציון" שנה ב' (תרצ"ז), עמ' 327–331, כותב ר' חיים, בין שאר דבריו, בזה"ל: "וגם בעת שגלקה הרשע יעקב יוסף פרענק שר"י אחר ההמרה, שנתחייב במאסר בחודש שבט התקכ"א, הייתי בווארשי, ראיתי ונתתי שמחה בלבי, כי הייתי אז בצוותא חדא עם מנהיג הארצות המנוח, הרבני הנגיד מוהר"ר צבי הירש אב"ד דחייטין מבראד". הפרט תקכ"א הוא מוטעה וצ"ל תק"ך; פראנק נאסר ביאנואר 1760. – ר' צבי הירש היה מתקופת הקהל בבראד, נפ' בשנת תקמ"ט. עיין עליו: וורם, DŻB, 38; גלבר, XIII, JjIG, 134.

לעמ' 441, סעיף תתכ"ה. מן הראוי להביא כאן בלשון המקור את הפסקא שהתקשיתי בתרגומה: a to sub poena sześciu tysięcy grzywień et sequestratione żydów sprzeciwiających się, na Kommissyi Ekonomicznej ad instantiam thesauri seu injurati, decernenda. עתה נראה לי לתרגם: וזה בקנס 6000 זקוקים ועיקול היהודים המסרבים [כלומר, מאסרם עד התשלום] לאלתר לטובת האוצר או המקופחים, עפ"י החלטת הועדה הכלכלית. השוה על שימוש הלשון המשפטי "instantanee", "in instanti" במובן לשלם מיד, בו במקום, "מבלי לצאת את בית-הדין", מאודורו, Organizacya i praktyka żydowskich sądów podwojewódzińskich עמ' 121; על sekwestr במובן מאסר עד התשלום, שם, עמ' 124. תרגום רוסי כמעט שלם של הסעיף הנ"ל ניתן בספרו של ברשדסקי, Антобетіе еррес, עמ' 38–42, אולם על הפיסקא הנידונה פסח.

לעמ' 444, סעיף תתל"ה. בדיקת חשבון מעלה, שסיכומו של שיפר לא עלה יפה. הסך-הכל הנכון: קרן 188,843 זהו' י"ט גדו'; יחד עם הרווחים 206,188 כ"ז גדו'.

לעמ' 445, סעיף תתל"ו. גם המדינאי וההיסטוריון הפולני תאדיאוש טשאצקי, מזכיר בהערה, שרשם בעצם כתב ידו בשולי חוברת אנטישמית, את הדין בועדת-האוצר על דבר הוצאות השליחות היהודית לרומא, וז"ל: "יהודי פולין הנאשמים על פי החוק [ברציחות דתיות], נסעו פעמיים לרומא. ישנה אפילו בולא אפיפיורית, המאשרת כי אינם זקוקים לדם אדם. חובם של יהודי בונוניה (Żydów Bononkich) אצל יהודי פולין, שלקחו כסף בדרכם לרומא, כדי להבטיח את עצמם מהתנפלות זו, נדון לא מזמן בועדת-האוצר של פולין". עיין, K. Bartoszewicz, Antysemityzm w literaturze polskiej XV-XVII w, p. 59. את השליחות לרומא כשהיא לעצמה הזכיר גם בספרו O litewskich i polskich prawach 1861, עמ' 106.

לעמ' 445, סעיף תת"מ. השוה גם במדור התעודות הלועזיות מט' 83.

לעמ' 448, סעיף תתמ"א: "שבימים אשר קיבל הסך היה הג' ברעסלער ב' צעניר". ממקור אחר – אנ"ש, 225 – ידוע שלא הג' (הגדול) ברעסלר כי אם הג"ש (הגאלידשטיק) ברעסלער היה ב' צעניר. חזרתי ובדקתי בהעתקת התעודה ומצאתי שהרכבי – מוציאה הראשון – אמנם היה מסופק בקריאתו והעיר: "בגוף הכתב נראה כמו הג' או הג"ש". יש לקרוא אפוא דרך ודאי "הג"ש".

לעמ' 449, סעיפים תתמ"ג ותתמ"ד. כתב-המורעה יצא מטעם ועדת-האוצר (Komisja Skar-bowa). הוא הדין בסעיפים תתמ"ה–תתמ"ז.

לעמ' 550, סעיפים תתמ"ה–תתמ"ז. השוה בהערה הקודמת.

לעמ' 450, סעיף תתמ"ח. על שאלת החובות של הועדים והקהלות בשנת 1792 השוה גם

Wł. Smoleński, Stan i sprawa Żydów polskich w XVIII w., Warszawa 1876, p. 77-78.

לעמ' 459, סעיף תתע"א. השהו גם ר' אריה לייב בר' יוסף הכהן, קצות החושן לחו"מ, סי' מ"ח, סי"ק א': "—אם אינו ידוע לנו משום הלואה רק בא בחתימה חלקה שנתן לו, אע"ג דכתב הסך קודם כיאו לב"ד לא מהני כלום, משום דאין בזה להתחייב, כיון שהיה החתימה קודם לכתיבה ונאמנות בלא הלואה לא מהני בלא קנין ואינו מועיל מדינא אלא מתקנות ארצות". והשוה גם סמ"ע לחו"מ סי' מ"ה, סי"ק ה'.

לעמ' 461, סעיף תתע"ד. השהו סעיף קמ"ט.

לעמ' 468, סעיף תתפ"ט. השהו גם חוקי משפט, אות ס', סי' י"ב.

לעמ' 468, סעיף תתצ"א: "בהתאסף ראשי עם וכו' בצירוף כבוד הרב המאור הגדול ר"מ ור"ב אב"ד מק"ק נ"י" — צ"ל "ורב", בלי ר"ת.

לעמ' 488, סעיף תתקכ"ב. ד"ר א. ח. פריימן העירני עתה על מכתב מאת ר' יצחק מרדכי הכהן מאיווניצה, שנדפס ב"המאסף", קובץ חדשי מוקדש לתורה ותעודה היול' בירושלים ע"י בן ציון אברהם קואינקא, שנה י"ז (תרע"ב), כרך א', חוב' ו', סי' פ"א. בעל המכתב מספר שמצא כת"י בשם "עסקי שבת מגאוני חכמי פולוניא", כתב"יד "ישן נושן והוא מגנזי אוצר הספרים ועתיקי כתבי היד שנשארו לי מעזבון כ"ק מר אבי הה"צ רצ"מ זלה"ה אבד"ק ראדאמסק, שבא לי בירושה מכ"ק זקני אביו הה"ק אדמו"ר בעהמח"ס תפארת שלמה וצלה"ה". התחלת כת"י, שהועתקה במכתב הנ"ל, מראה שאינו אלא העתק מחוך הס' כבוד חכמים, הזכור לעיל ע' 488, הע' 1. לעמ' 496, סעיף תתקל"ט. הכרוז על השבתאים שהוכרו באמסטרדם בר"ח אב חס"ה נדפס בס' תורת הקנאות לר' יעקב עמדין, דף ל"ז ע"ב.

לעמ' 513, סעיף תתקצ"א. החתימה "הק' יעקב הקטן סג"ל" משונה, פעמיים "הקטן". נראה ברור שהמעתיק לא דק ויש להשמיט את מלת "הק' שלפני השם. השהו חתימתו גם עמ' 404 לעיל.

מלון ומפתחות

מ ל ו ן

אדום, עיין זהוב.
אדון, נוסף להוראה הרגילה: שורה, פריץ.
בעל-אחווה, כמו בפולנית pan, "ע"י עלילות
שקרים ורשעת האדונים נהרגו על לא דבר
כמה אנשים" (80), "וגרשו אותו מהסתפת
בנחלת שר האדון מן ראודל יר"ה" (363).

אה, אהו, אהובי.

אוצר, עיין סקארב.

אורדינציע, אורדנאציע, אורדנציע, פול'
ordynacja (מלאט' ordynatio), נכסי משפחה
שאינם ניתנים להימכר או להחלק אלא עוברים
ליורש אחד בלבד. בתעודות ד"א סתם אורדינציע
— גליל אורדינציע (448, 397, 394) ובר"ח: ג"א
(404, 360) — היא אורדינציע של זאמויסקי.

אורנדא, אורנדאה, פול' arenda, בתעודות
רוסיות ממדינת ליטא מהמאה ה"ו גם opanda
(О. Леонтовичъ, Акты Литовской мет-
рики, 2, II), חכירה. המלה אורנדא משמשת
לכל מיני חכירות, כגון חכירת נכסים (פמ"ל
רצ"ה), מכסים (1, 148, 54; פמ"ל ע"ח), מכרות
(1), בתי-מטבע (שם; פמ"ל פ"א), בתי-מזיגה
(17, 484, 485; פמ"ל ש"ח) וכו'. השוה גם
ר. מאהלער, בקובץ "יונגער היסטאריקער",
כרך ב', עמ' 87. — החוכר נקרא אורנדר
(11, 84, 484), קבלת החכירה — שכירה (1,
11, 484).

אח"י (203), אותו חוב יחומים.

אטקיס, פול' otaki (מתורכית otagh), יריד.
כך נקראו בעיקר הירידים שעל גבול וואלאכיה
ואוקראינה. עיין III, SJP, 899 וכן ע' 529 לעיל.
אינוונטר, פול' inwentarz, רשימת כל הנכסים
דניידי ודלא ניידים הכלולים באחווה מסוימת.
אינווערסל, פול' uniwersal, כתב-מודעה,
חוזר של בעלי השלטון.

אבי יתומים, מפקח על עניני יתומים, נבחר
יחד עם שאר ממוני הקהל. "ער וויל מבטל
זיין אפוסטרופסים די אביהם של יתומים האבין
ממנה גיוועזין" (ע' 3, והשוה גם ידיעה אחרת
מפנקס של קראקא ב"לוח שעשועים", I, 211),
"וכל קהלה מג' קהלות מחויבים להעמיד
בשעת בוררים ג' אבי יתומים שיקבלו חשבון
מהאפוסטרופסי" (פמ"ל סעיף ל"ז ועיי"ש גם
תמ"ט). המוסד הזה נחקים גם במורביה:
Die alten Statuten der jü-
dischen Gemeinden in Mähren
עמ' 4. בס' נחלת שבעה, סי' ל"ה, נדפס טופס "שטר
אפוסטרופוס שמינו אבי יתומים". והשוה משנה
בסין, ה', ד', ששם הוראתו אחרת.

אביר, תואר-כבוד לראשי ד"א (שלא בכתבי
הועד): "שיתאספו העדרים האבירים אלופי
ראשי ארבעה ארצות יצ"ו" (שנת ת"ט, ע'
77). — אביר הרועים, תואר-כבוד לפרנס
ד"א בכתבים רשמיים של הועד וגם בזולתם.
הונהג ראשונה, כפי שיוצא משרידי הפנקסים
שבידינו, בימי פרנסותו של ר' אברהם בר'
ישראל איסרל (תע"ח): "כ"ד הנגיד והקצין
אביר הרועי" פ"ה דד"א יצ"ו" (ע' 282; גם
בכתבים שבידינו משנות תפ"ד, תפ"ה, ת"ץ,
תק"א, תקי"ד, תקט"ו; ע' 283, 294, 307,
312, 340, 373, 393, 478, 513, 530). לעתים
רחוקות תואר לרבני ד"א (שלא בכתבי הועד):
"בהתועדות הקודש אבירי הרועים גאוני ארץ
רבני ד"א" (שנת תפ"ד, ע' 300), או למנהיגי
קהלה: "אבירי הרועים" — ראשי ומנהיגי עדה
הקדושה דק"ק הארדני" (בכתב של הועד משנת
ת"י, ע' 82). השוה גם רועים.
אגענט פאקטור, עיין פאקטור.
אדה"ג, אדון הגדול.

גויים (פמ"ל תרל"ח) וכדו'. האסיגנציות גרמו להוצאות והיוקות מרובים ומשמסרו לידי גויים גרמו לפעמים אף שמיכות דמים (103, 151, 163, 216, 221; פמ"ל תשנ"ז; תשפ"ד, תקי"ז, תקנ"א, תחקמ"ה), לפיכך היתה מגמה לצמצם את מתן האסיגנציות לצורך כרגא דמלכא בלבד (251, 252, 280; פמ"ל תקי"ז, תחקמ"ה). נוסח של אסיגנציה דר"א משנת תל"ג ניתן בסעיף שלי"ט לעיל, נוסח אסיגנציה של קהלת דובנא, דובנא רבתי, עמ' 177. — אסיגנציה סקר באווי, פול' asygnacja skarbowa משמע שיצאה מאוצר המלכות. אפ"ן, גע"מ oven, תנור למבשל לתת. "וכן המחזיקים אפ"ן שלא יבשלו בשבת ויורט מל"ץ" (487).

ב"ב, בא בחשבון.
בה"ה (336), בית הכנסת הגבוה.
בורח, פושט-רגל. "בורח, במדינת אשכנז נקרא בעל פליטה" (עמ' 45). "יש לו דין בורח לענין העברת מינוי ושאר דברים" (פמ"ל, שכ"ח). והשוה דיקשטיין, תקנות ועדי פולין וליטא על הבורחים, "המשפט העברי", מוסקבה תרע"ח, ע' 35.

ב"י, בית ישראל; בן ישיבה.
בין גאולה לגאולה, בין פורים לפסח. "בהתעודות גראמניץ בין גאולה לגאולה דשנה זו ת"י לפ"ק" (77). "כיו"ב גם בס' ישועות ישראל לר' בינוש מניקלשפורג, "קבץ על יד", כרך ז', 21.
בן ישיבה, בר"ת ב"י (254), דיין. "יועמד הדבר על הגאון האב"ד עם בני ישיבה" (146). "הרבני" חכמי בני ישיבה היושבים על מדין" (358). השוה גם בלוח בס' היוכל לגרץ (עטרת צבי), 198.

בע"ג, בעל גלגלת.
בע"ח, בא על חתום, בעל חוב.
בע"ל חוב, בר"ת בע"ח, ב"ח, 1) לזה החייב לחברו: "אם איזה בע"ח רוצה לעשות פשרה עם המלוים שלו" (49). וכן עד היום באידיש; 2) מלוה, הנושה בחברו: "כתובת אלמנה קודמת

אינסטיגטור, שטיגאטור, פול' instygator, תובע כללי, בשם החוק. "הכומר שטיגאטור" (429) — התובע מטעם הכנסייה.

אינסטרומנט, פול' instrument (מלאט' ins-trumentus), כתב או תעודה רשמיים.
איצונדרט, עתה, עכשיו. "האבן מיר איצונדרט ווידר מחדש גיוועזין" (2). "רוזני ד"א העטין זיא איצונדרט פר ויך גינומן" (123). גע"מ 125; נח פרילוצקי, ווערטער מיט דער טייטש "איצט", לאנדוי-בוך, ווילנה 1926, 350.

אלוף, תואר-כבוד חפשי למנהיגי הקהילות והועדים, אך גם לרבנים וסתם "בעלי בתים" נכבדים. "האלופים מנהיגי שלש ארצות" (67). "האלוף המרומם הגאון מוהר"ר שמשון יצ"ו" (57). "האלוף התורני מוהר"ר טעביל מבריסק" (122). יש שהתואר שימש כינוי למנהיגים: "ספרים לא ידפיס שום מדפיס בלי רשות רבנים ואלופים" (7). "האלופים ויחידים דק"ק פרעמסלא" (278). בדומה לכך נגיד, קצין. ריון, והשוה גם B. Wachstein, Die Inschriften des alten Judenfriedhofes in Wien, I, p. XLI-XLII. אכן בזמן מאוחר מצייין לפעמים "אלוף" סוג מסוים של ממוני הקהל, דרך משל בפנקס אמטשיסלב, עיין דובנוב, Boexod, 1894, חוב' פברואר, עמ' 96. השוה כמו כן באבער, קנ"ש, 102.

אלעקציא, פול' elekcyja, בחירת המלך; sejm elekcyjny, מושב הסיים לשם בחירתו. "ש"ה זהו' בוורשא באלקציא" (151). "לימי הוועד שרי המדינה הסמוך שקורין אלעקציא" (פמ"ל רס"ט). השוה גם קנווקציא.

א"נ, אהוב נפשי; אין נגרע.
אמש"ד, אמשטרדם.

אסיגנציה, אסיג', סגנאציי, פול' asygnacja (מלאט' assignatio), סקודת תשלום. בלשון הקהלות והועדים בפולין — סקודה המקנה לבעליה את הזכות להוציא את המגיע — אם לא יסולק למועד — בכפיות וגגישות, כגון בתשלומי כפל (144; פמ"ל 305, 306), בערכאות של

הגזבר הגדול הוא הפודסקרביע קארונוע דכל הכנסות המלכות ומדינת פולין (431). "אינו רשאי לשכור כי אם מהגזבר עצמו" (פמ"ל, סעי' קכ"ד). סתם גזבר בפנקסי הקהלות והועדים בפולין היינו שר האוצר של מלכות פולין (Podskarbi Wielki Koronny) ואילו בפנקסי ליטא — שר-האוצר של נסיכות ליטא (Podskarbi Wielki Litewski).

ג"ח, גליל חלמא.

ג"ט, גלגול טענות.

ג"ף, גליל לבוב; גדול ליטוויש.

גלגול, בר"ת ג"ג, שיעור המס לגלגולת. "ולא לפחות מן הגלגול מה שמגיע לפי הסכום" (145). "לחלק כל הגלגולת לשלשה חלקים — — שלישי עפ"י הסכום ושליש עפ"י הגלגול ושליש עפ"י הבתים" (קנ"ש, 97).

גלחת, כמורה, הן כמרים יחידים הן מוסדות הכנסיה. "שולדיגן זיך איין דריבר בייא פריצים אונ' גלחת" (123).

ג"מ, ר"ת ג' מלכים, Trzech Króli, לאטינית Trium Regum, שם חג נוצרי שחל בששי ביאנואר. "רווחים עד היום ג"מ ח"ז" (152). השוה גם ירידים: טורן.

ג"ן, גזרת גידוי.

ג"פ, גדול פוליש.

גראד, פול' gród, לכתחילה מבצר, אח"כ מוסד משפטי של האצילים. במאה הט"ז התחילו מבדילים בגראד בין בית המשפט (iudicium), שזן בעיקר במשפטים פליליים חמורים (הצחות, התנפלויות, מעשי אונס), ובית-הפקידות (officium), שזן בשאר דברים וקיבל הודאות, הצהרות, מחאות ("פרוטסטציע") וחוזים לשם הרשמה בפנקסים. היהודים נתבעו לגראד — ביחוד בענייני מכסים (HŻK, I, 387) — ונזקקו לו בעניינים שונים (השוה לעיל 225, 448, פמ"ל מפתח העניינים: ערכאות של גויים). בעברית נקרא הגראד בשם מבצר: "בכל הקהלות לא ילך שום יחיד למבצר או לגראד מקום משפט שלהם" (פמ"ל קס"ה).

גראמניץ, יריד גראמניץ, עיין ירידים: לובלין.

לבע"ח (47). לפעמים משמשת המלה במשפט אחד בשתי ההוראות גם יחד: "מיום שבאו הבעלי חובות לקבול על איזה בע"ח לפני הקהל" (459), "כ"א מבעלי חובות יהודים יכולים לעכב על בע"ח שלו הנעשה בורח" (פמ"ל, אלף י"ג).

בע"ס סכום, ע"י סכום.

בע"פ פליטה, ע"י בורח.

ברדאן, ע"י פרדאן.

ברייא הויז, גרמ' Brauhaus, בית מבשל שכר.

ג', גדול.

ג"א, גליל אורדינציא, ע"י אורדינציא.

גאב"ד, גאון אב בית דין.

גאולה, ע"י בין גאולה לגאולה.

גאון, סתם גאונים בתעודות הועד כינוי לרבני ד"א. "בפסק הקדום מהגאונים בגראמניץ שצ"ו ל" (78), "בפתקא שמתא של הגאונים והרוזנים דר"א יצ"ו" (196), "כתב הגאונים לראשי מדינת ליטא" (254), "פרנס דר"א וכו' וסיעת מרחמוהי הגאונים ישלחו ידם במכתב פתיחא ושמתא" (358). השוה גם ע' 488, 454, 492. — כיוצא בזה בליטא לגבי רבני הועד שלהם: "בעת צורך וועד המדינה אסיפת ראשי המדינה בצירוף הגאונים" (פמ"ל רכ"ד), "פסק הגאונים שיצאו בוועד דהאידנא" (שם תק"ס).

גבעלי, gabela (מאיטלקית), מכס, מס-צריכה עירוני וקהילתי. השוה J. Peckowski, Dzieje miasta Rzeszowa, Rzeszów 1913, 145; זכרונות ר' דוב מבוליחוב, הוצ' ווישניצר, 56. גדול, לפעמים בצירוף פוליש או ליטוויש, דרך קיצור ג', גד"פ, ג"פ, ג"ף, grosz (grossus), מטבע קטנה, שלושים בזהוב. עד סוף המאה הט"ז עלה ערכו של הגדול הליטאי על הפולני, ד' ג"ל היו שקולים כנגד ה' ג"פ. (Gumowski, 17-16, 95, והשוה גם שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' פ"ו, פ"ז).

גזבר, שר האוצר, פול' Podskarbi, בניגוד לגזבר דר"א שנקרא נאמן. "למסור החלוקה של הסקארב יריה להמושל הגזבר יר"ה" (ע' 312), "אדון

הכנס, סלק נדוניה, השא: "אם הכנים בתו ובתוך רביעית שנה אחר החתונה נעשה בורח יקחו הבע"ח הנדוניה" (46).

המ', המאור.

הצע"ד, הצעת דברים.

הרחבה, הרחבת זמן, דחייה, ארכה. "המשפט שבין הארצו' ובין מדינת ליטא הרחבנו עד יערסלב חל"ב" (134). "אין לב"ד ליתן שום הרחבת זמן לשום בע"ח" (50).

וואייודא, וואייודאדה, וואייודאדי, פולנית wojewoda, לאטינית palatinus, שר הגליל. הוואייודאדי נמנה עם מועצת המלך וישב בטינט. בגלילו מילא תפקידים משפטיים, ניהל את הסיימיקים וכיו"ב. נקרא גם סחם שר: "קנס מאה זקוקים לשר" (1), כשם שבימי הבינים נקרא כך הוואסאל (גידמן, Geschichte des Erziehungswesen I, 31.

ווידרקויף, פול' wyderka, wyderka, wyder- kaf (מגרמ' Wiederkauf), מכירת דבר תוך שמירת זכותו של המוכר לחזור ולקנותו; למעשה מעין היתר-עסקא נוצרי. פלוני שמכר נכסיו וקיבל תמורתן נשאר בהן בתורת חוכר וכל עוד לא חזר וקנה את הנכסים (כלומר לא סילק את סכום ההלוואה) הוא משלם דמי-חכירה (רבית). בדומה לכך מתן מעות במתנה גמורה תמורת שכר שנתי מוסכם (רבית) כל עוד לא הוחזרו המעות. (Bakowski, Dzieje Krakowa, 117. דוגמה להלוואה כזו, משנת חליה, אנו מוצאים בפנקס הקהל בפינטשוב, דף ק"צ ע"א. הקהל קיבל מכומר אחד הלוואה על ווידר קויף סך 600 זהו' אדומים, "כזה האופן שיהיה הקרן קיימת לעולם, והיינו שהכומר הנ"ל וכאי כוחו אשר יהי' להם הכוח והממשלה בחוב הנ"ל אינם רשאים לחבוע מאתנו ומורעינו הקרן הנ"ל לעולמי עולמים, רק הרווחים מדי שנה בשנה" — 7%. ויבאם ח"ו לא נסלק רווחים הנ"ל וכו' אזי הרשות ביד הכומר וב"כ לעשות דין לעצמו כחפצו וכאות נפשו וליקח גופינו ומאודינו ונכסינו

ג"ש, ר"ת גילדן שטיק, גרמ' Guldenstück, זהוב-מטבע, בניגוד לזהוב חשבונני או פֶּרַט בשווי של זהוב. "הגשים דמלכות פולין היו שוים תמיד תשעה עשר צל[מים]" — זכרונות ר' דוב מבוליחוב, הוצ' וישניצר, עמ' 77. עיי"ש גם עמ' 48, 73, 90, 93.

דב"ח ד"ק, דבעל חוב דינו קודם.

ד"מ, דיין מדינה.

דמו"ש, דיין מורה שוה.

דמ"ח, דמן חבריא.

דאמיניק, עיין ירידים: דנציק.

דייטשווארג, ספרים באידיש. "ספרים הנדפסים בלשון לעז הנקראים דייטשווארג" (242).

דיין הערכה, השוה קייץ.

דף, נוסף להוראה הרגילה: 1) זכרון-דברים. "הרווני' מנהיגי ארצו' כתבו בפנקס ובדפים שלא להוסיף עוד שום מנהיג" (117), "כמבואר בפנקס ד"א יצ'ו בדה וועד יערסלב ת"מ" (171), "ומחוייב לעכב שם עד אחר עשיית הדף וגמר הוועד" (235), "הפסק הנ"ל יובא לדף שהוא בתקפו" (279). גם במשרדי הגראד נהגו לכתוב תחילה זכרון דברים על דף או כמה דפים תפורים — folio fracto — ולאחר מכן העתיקו לתוך פנקסים מכורכים או כרכו כמה קבוצות דפים יחד. קובצי הדפים הללו נקראו פרוטוקולים. (St. Kutrzeba, Historja — źródel prawa polskiego, I, 133. 2) דף מסומן בפנקס של חשבונות, כשימוש המלה folium, folio בשפת המסחר הפולנית והגרמנית (Schirmer, 64; SJP, I, 758). "דף של מהר"ר משה שתדלן".

דפוטאטין, עיין ראדום.

הגרי, עי' זהוב.

הח', החונה.

היבערני, פול' hiberna, מס להחזקת הצבא במחנותיו החרפיים. נקרא לפעמים גם לחם חורף (163). בעברית כבסולגית.

הי"ף, היה ל...

קיצור ז', ז"פ, złoty, מטבע בת 30 גדולים. — זהוב אדום, דרך קיצור אדום, floren, du-kat, czerwony złoty. שער האדום עלה מב' זהו' בערך בסוף המאה הט"ז עד ל"ח זהו' במטבעות נחושת במאה הי"ח (Wierzbowski, 221; Gumowski, 16, 40; Rybarski, Handel i polityka handlowa Polski II 313). חשבונות ד"א נמנו בדרך כלל בזהובים; הקנסות — באדומים. — זהוב טפל, 30 גדו' במטבעות של נחושת (פול' - na szelągi, mo-nety szeleżnej והשוה ערך טפל). "במטבע טובה ר"ל כל שטח של כסף חמשה זהו', בטפלים ששה זהו'" (מאן, Texts and Studies, II, 1111 והשוה לעיל ע' 302). — אדום הגרי (הונגארי), נקרא גם סתם הגרי, עלה בשנת ת"ז-5 זהו' ושלושים גדו' פו' (ווסשטיין, קדמוניות, סי' כ"ו); במאה הי"ח-18 זהו' פו' (לוי, LGJ, 107, הע' 379).

זויפא, פול' żupa, מכרה של מלח. זטשירזין, זאטירין: "וכן לא יעשו אותה מלאכה שקורין בל"א זטשירזין" (484), "המלאכה הצריכה לגופה של י"ש זאטירין" (קנ"ש 18). — פול' zatrzyć, לשפוך גלמים ליורת המבכש ולערבבם; לפגור גידולי-שדה מסוימים (SJP, VIII, 323).

ז"י, ר"ת זימן יודא; השוה ירידים: טורין, לובלין.

זעקסיר, szóstak (grossus sex duplex), מטבע פולנית של כסף בת 6 גדולים. בשנות 1683-1676 היה שער הזעקסיר, לפי הקורס הרשמי, 8 גדו'; בשנת 1717 — י"ב גדו' ושני טפלים. (Gumowski, 33, 144; Volu-mina Legum, V, 351, 461, 557, 665, VI, 331).

ז"פ, זהוב פוליש. עי' זהוב.

ז"ק, זה קבלתי.

זקוק, marka, grzywna. בפולין נמנו בזקוק, במאות הי"ד-הט"ז, 48 גדו' וכך כתב גם הסמ"ע, דרישה לטור אה"ע ס"ו: "וידוע שבלשוננו וכו' סתם זקוק ר"ל מארק שהוא מ"ח גדו' פולניש".

ובתי כנסיתנו ולגבות מאחנו בתשלומי כפל וארבעה וחמשה בשעה חדא ובפעם אחת". "אמנם לנו ולזרעינו הרשות באם שירחיב ה' לנו וכו' לשלם גם הקרן ואז אנחנו המנהיגי' דהאידינא וזרעינו המנהיגי' שיהי' אחרינו מחויבים להודיע להכומר וב"כ וכו' ויסע עמנו לגראד דמקום אשר נעשה הזאפס וכו' כדי ליתן לנו פטורים ולשלם ששה מאות אדומים שמעצי'. מוסדות הכנסיה ואנשי הכמורה נהגו להלוות לקהלות על ווידרקויפן כאלה ודמי ההלוואות הללו — קרן ורבית — היו, ביחוד במאה הי"ח, חלק ניכר של חובות הקהלות והועדים. השוה M. Bałaban, Głos Gminy Żydowskiej, III, p. 6.

וויניצא, ר' וויניצין, פול' winnica, winica (SJP, VII, 616). בית משרפות יין-שרף. "והממונים יחזרו על הוויניציו קודם הכנסת שבת" (484).

וויין זעצין: "הממונים זאלין קיין וויין זעצין" (452). לפי בלבן, X Jjlg, 359 — להתיר את ממכר היין ולקבוע את מחירו.

ווירניק, פול' wiernik, נאמן, נאמן בית ישראל דד' ארצות.

ועד, נוסף לוועד הארצות וועדי הגלילות, גם מושב הפארלאמנט הפולני, הסיים (sejm walny). "הוצאות ומתנות בוועדים" (175), "ושלוחי הועד שיצאו, לכבד אותם באיזה מתנה" (פמ"ל קמ"ז). עפ"י רוב בצירוף שם המקום שבו נתקיים המושב כגון: וועד וורשא (90, 138, 162 ועוד), וועד קראקא (153), וועד הוראדנא (177) או וועד המלכות יר"ה (202), וועד המלך ושריו (173). לעתים גם וועד הגדול (312), כדי להבדיל מהועד הגלילי הנקרא סיימיק. בניגוד לסיימיק אין ועד המלכות (הסיים) נזכר כלל בשמו הפולני. השוה גם יום הנועד. לעומת זאת באים ועדים של ישראל לפעמים קרובות בצירוף המלה קודש: ועד קודש, החוועדות קודש.

זהוב, זהב, לעתים בצירוף פוליש, פו', דרך

להשיא בנו או בתו לא יתחתנו עמו" (עמ' 46),
 "כחור אשר איננו בן י"ח שנים שיתחתן בזיווג
 בלי ידיעת אביו וכו' אין במעשיו כלום" (פמ"ל
 ל"ב ועיי"ש גם ע' 337), "ומי שהיה לו בן או
 בת להתחתן נסע על היריד ושם עשה חיתון"
 (ר' נתן הנובר, יון מצולה, עמוד התורה). גם
 באידיש: "אויב אויז אלן חיתוני", הן מלכוב
 הן מלאדמר, ניט דרויש ווערט" (מכתב מקראקא
 משנת ש"מ"ח; וויינרייב, "היסטארישע שריפטן",
 II, 56).

ח"ל, עיין חוץ לעיר.

ט', טינף; טפל.

טאליר, טול' talar, מטבע של כסף, אשר
 מחירה עלה מ' 35 גרו' בשנות השמונים של
 המאה ה"ט עד 8 זהו' במאה ה"ח. (Gumowski,
 35-37; Rybarski, Handel i polityka
 handlowa Polski, II 314; Wierzbowski
 221). היו מבדילים בין טאליר חדש ובין
 טאליר ישן והאחרון נקרא למעמים דרך קיצור
 ישן סתם: "ר"צ הירש נתן להשווידים ה'
 ישנים ולהערכה לאשכנזים מהמלך יר"ה א'
 ישן" (עטרת יהושע מאת דא"ל צינץ, עמ' 1;
 מפנסק ריישא). בשנת 1620 עלה הטאליר
 הישן לפי הקורס הרשמי 45 גרו' ואילו החדש
 — 37 גרו' (Volumina Legum, III, 372). —
 בכתבי הקראים בליטא נקרא הטאליר — ולא
 האורט כפי ששיער יעקב מאן — בשם שטח.
 (עי' מאן, Texts and Studies, II, מפתח
 הענינים, ערך שטח; הויהוי יוצא ברור מהשוואת
 שער המטבע בכמה שנים).

טינף, דרך קיצור ט', tymf, זהוב פולני פחות
 ערך שנטבע לראשונה במחצית השניה של
 המאה ה"ז ונקרא כך על שם מנהל בית המטבע
 (Andreas Tympf). במקום 30 גרו' היה ערכו
 למעשה רק 13. בשנת 1761 היה מחירו 12
 גרו'. (Gumowski, ע' 134, 41; Wierzbowski,
 221, ski).

טפל', דרך קיצור ט', (solidus) szelag, מטבע
 קטנה, שלושה טפלים בגדול, עשויה נחושת

אכן, מחמת ריבוי הזקוקים למיניהם לא נתפשט
 מניין זה בכל המדינה. במאזוביה מנו 30 גרו'
 בזקוק, בפרוסיה — 40, בליטא ובחלקים מפולניה
 קראו לשאק זקוק, שכן גמנו בו 60 גרו' כמו
 במארק הצ'כי. (השוה Gumowski, 17-19,
 23, 71-72 ולהלן ערך שאק). עם הירידה
 הכללית של שער המטבע בפולין במאה ה"ז
 התייקר הזקוק (מטבע של כסף) ולא גודעה
 עוד עם השאק. בשנת שצ"ט נחשב הזקוק,
 בחשבונות ועד מדינת ליטא, בקירוב 11 זהו',
 בשנת תלי"ג — ערך 10 זהו', תנ"א — ערך 5 זהו'
 (פמ"ל סעי' ת', תש"ו; היילמרין, תוספות
 ומלואים לפמ"ל, סעיף ל"ח).

ח', חצי; חתן.

ח"א, חתן אחי.

חבק"ק, חונה בקהלה קדושה.

חברותא, שותפות. "אם יהיה לו חברותא עם
 ק"ק קראקא הרשות בידו להדפיס י"ד מאות"
 (ע' 238), "רוישקיו זול קיינר חברותא האבין
 מיט איינע דער דא וואונט חוץ למדינה" (פנסק
 קראקא ש"ה: 93, XI, JjIG). מכאן גם בפולנית:
 268, I, SJP) chawres, chabres, chabrusa,
 273), וכן בגרמנית: Kabrusche, Kafruse,
 (Schirmer, 91) Kabruse.

חדר, חדר מכס, עי' קמיר של המכס.

חדר הקהל, בר"ת חדה"ק, חד"ק, באידיש
 קהל שטיבל, היינו חדר הישיבות של הקהל,
 על פי רוב חדר צדדי בבית הכנסת.

חוץ לעיר, ברית ח"ל, טרבר, חרג' מפאָרשטאָש
 באידיש (גע"מ Lex.: vor-stat, 351). "חונה
 בחוץ לעיר דק"ק לבוב" (75), "הדר בלבוב
 בח"ל" (156). השוה מגרש.

חילוף, כתב חילוף, שטר חוב, גרמ' Wech-
 selbrief, sel, פול' weksel, לאט' cam-
 bium. "אלף קליה זהו' חילוף יערסלב תל"ט"
 (161), "יהודי אחד מכאן חייב לערל אחד על
 שטר חוב הנקרא בליא חילוף" (שאלח יעבץ,
 ב', ג"א).

חיתון, שידוך (ולא נישואים): "באם שירצה

(מאמצע המאה הי"ו). מחמת סחיתות ערכה נאסר שימושה בפרוסיה בשנת 1666 וגם בגבולות המדינה הפולנית ירד ערכה למטה מן השער הרשמי. עי' Gumowski, 17, 31-32, 133, 139, 153. השוה גם זהוב, פשוט.

טערמין, לאט' terminus, גרמנ' ופול' termin, (Schirmer, 19; SJP, VII, 49). זמן פרעון. "ובפרט קהלתינו המשוקעת בחובות ומדי יום ביומו ישיגנו טערמינען" (450).

טריבונאל, טרובינאל, פול' trybunał, בית דין עליון, שנתקיים משלהי המאה הט"ז עד סוף המאה הי"ח. שופטיו היו נבחרים ע"י האצילים בסיימיקים מיוחדים לכך, sejmiaki deputackie, ונקראו deputaci, בפי היהודים "דפוטאטיין" (פרענק, העירונים והיהודים בפולין 48). היו שני טריבונאלים, אחד בפולין שנקרא trybunał koronny ושיבותיו נתקיימו בלובלין ובפיעטרקוב והשני בליטא, שנקרא trybunał litewski, ושיבותיו נתקיימו בנאוארדוק, מינסק, ווילנה. סחם טריבונאל בפנקסי הקהלות והועדים בפולין הוא הטריבור נאל של פולין, ואילו בפנקסי ליטא – הטריבונאל של ליטא. – השוה גם ראדום.

טשאפאווי, טשאפאווי, פול' czopowe, מס' צריכה מלכותי ממשקאות.

יארגיעלט, פול' jurgield, גרמ' Jahrgeld, תשלום שנתי.

יג"מ, יגמושק, פול' Jegomość Pan, כבוד האדון. השוה יעימ"פ.

יגנשקא, יגנישקא, ייאגנישקא, עיין ירורים: לבוב.

יום הכניסה, כניסה, יום שני וחמישי. "אויף אליהם הנ"ל האט מן יום ב' כ"ה אייר חרם גיגעבן בהתוועדו' מדינת וואלין ביום הכניסה" (64), "מעזת א"י וכו' מה שיהיה בכל יום הכניסה" (333). והשוה גם ש. אסף, מקורות לתולדות החינוך, ד', עמ' ס"ד.

יום הנועד, התוועדות, מושב הסיים, בדומה לשימוש המלה Tag בגרמנית (השוה DWb

XI, 45). "עוד מחמת יום הנועד קרן ורביח עד הנה כ"א זהו' וח" (10), "וכמו עשרה ימים אחר זה התחיל יום הנועד כאן ק"ק קראקא" (וושטשטין, דברים עתיקים, סי' ג'). גם יום הוועד: "סכומי' וגלגלת ארצו' ויום וועד" (60), "האט זיך גרוש רשעות מתעורר, איז אויך צו ביזארגן דז עש ווערט אויף דעם יום הוועד קומן" (ליון, NM, חוב' ב', 9).

יחידי סגולה, נכבדי העדה שאינם נמנים עם הקהל. "מנהיגי הקהלות דגליל פרעמסלא בצירוף מנהיגי יחידי סגולה דהגליל הנ"ל" (282), "האלופים הקהל ביררו י"א אנשים מסוימים מיחידי סגולה דקהלתינו" (236). לעתים כלל הנכבדים, אף המנהיגים הרשמיים: "עד יערסלב הבא חנ"א ל' ושם יפקחו יחידי סגולה אשר יהיו פה מקהלות וגלילות" (221), "עלה במוסכם כבוד. האלופים רוזנים נגידים הקהל דהאידנא בצירוף שאר יחידי סגולה" (דובנא רבתי, 117). גם המלה יחידים משמשת, נוסף להוראתה הרגילה, גם במובן יחידי סגולה: "ע"ד שתבע כבוד הרב את האלופים ויחידים דק"ק פרעמסלא" (278), "כל הכתבים ששיג איזה מנהיג או יחיד כתב הן מגליל או מארצות" (469).

י"ן, יינו יין נסך.

יעימ"פ, פול' Jeymość Pan, כבוד האדון. השוה יג"מ.

יערסלב, יערסלף, מונח טכני המציין את היריד הגדול שנתקיים בעיר זו. "מאה זהו' עד יערסלף הסמוך לשלם שמה" (10), "וכשיהא הפרעון עובר חצי שנה, כגון מגראמניץ ליערסלב ומיערסלב לגראמניץ" (87). השוה ירורים: יערסלב.

ירידים:

אמקיס, השוה לעיל עמ' 536.

בראד, לפי לוח הוראדנא משנת תק"ן ד' ירורים בימי-מועד אלו: א) יוריא, na św. Jury, 23 באפריל לפי לוח הרייסין 4 במאי לפי הלוח הפולני: ב) בענדיקטי (Benedicti abb. cf.), 21 במרץ: ג) לוקא (Lucae ev.), 18

(Martini ep.) חל ב-11 בנובמבר (Stein, Die Geschichte der Juden zu Danzig, 1933, 16; לוח הוראדנא משנת תק"ן).
וויטאק, לפי לוח הוראדנא משנת תק"ן נתקיים יריד בחג יעקב השליח (Iacobi ap.) שחל ב-21 ביולי. והשוה גם לעיל ע' 377.

טור, ג' ירידים: א) בחודש חשון, החל בחג שימן יודא (ש"י, Simonis et Judae app.) 28 באוקטובר; ב) בחודש שבט, החל בחג ג' מלכים (ג"מ, Trium Regum), 6 ביאנואר; ג) בחודש סיון, עיין Stanisław Herbst, Toruńskie cechy rzemieślnicze, 75, 90, 109; לוין, NM, חוב' א', עמ' 14.

ירוסלב, ג' ירידים בימי-מועד אלו: א) Popielec, רביעי-בשבת לפני יום-א' הראשון לצום הגדול, כששה שבועות ומעלה לפני ליל הפסחא. ב) Wniebowzięcie Matki Boskiej (Mariae Virg. Beat. Requies Andreae ap. patroni dio-) św. Andrzeja M. (ecesis Varmiensis), 30 בנובמבר. עיין Orłowicz, Jarosław jego przeszłość i zabytki, 21. — סתם יריד ירוסלב הוא יריד ב', שהיה במאה הי"ז, הגדול ביותר.

לבוב, יריד בחג יגנשקא, (na św. Agnieszkę, Agnetis v. ŻŁ, 364, 370, 372; קנ"ש, 102, לוח הוראדנא משנת תק"ן).

לובלין, ד' ירידים: א) יריד גראמניץ, נפתח בחג גראמניץ (Matki Boskiej Gromniczej, Oczyszczenie N. M. P., Mariae Virg. Beat. Purificatio), שחל בשני בסברואר, ונמשך 16 יום. על שום זמנו נקרא לפעמים גם יריד אדר. ב) יריד שוואנטקי או שוואנקי (Pentecosten, Zielone Świątki), נפתח ביום-א' השביעי שלאחר הפסחא למשך 16 יום. נקרא לפעמים על שום זמנו גם יריד סיון או יריד תמוז. ג) יריד ש"י או ז"י או ס"י, ר"ת משימן יודא או זימן יודא או סימן יודא (Szymona i Judy, Simonis et Judae app.) חג שחל ב-28 באוקטובר.

באוקטובר; ד) טומאש (Tomae ap.), 21 בדצמבר. יריד יוריע נזכר גם בזכרונות ר' דוב מבוליחוב, הוצ' וישניצר, ע' 67, וכן במקור פולני משנת 1743 (בארונטש, Wolne miasto Brody לכוב 1865, 96). בלוח כח"י מצעמ-פעלבורג משנת 1703, צוינו ג' ירידים בבראד — יריד יוריע ושנים בימים 7 ביאנואר ו-19 באבגוסט. בלוח אחר, מפראג תל"ה, צוינו ד' ירידים בבראד בימים אלה: 14 באוקטובר, יום ב' פרש' צו (=1 באפריל), יום ו' פ' אמור (=10 במאי) ויום ב' פ' שלח לך (=17 ביוני). (לוין, NM, חוב' ג', ע' 9, הע' 30).

ברסלא, ד' ירידים גדולים בימי-מועד אלו: א) Mitfasten (środoście) בחדשי מרץ-אפר'; ב) Joannis baptistae, חל ב-25 ביוני; ג) Crucis, חל ב-14 בספטמבר; ד) Elisabeth, חל ב-19 בנובמבר. נוסף לכך התקיימו ירידי צמר בימי-המועד Pfingsten ומיכאלים. עיין ברילינג, Mitteilungen der Gesellschaft für jüdische Familienforschung, 24 (1930), 315.

גניזין, ד' ירידים בימי-מועד אלו: א) ביום גיאורג הקדוש (Georgii m. patroni Magni ducatus Lithuaniae), שחל בגניזין ב-24 באפריל; ב) בחג השילוש (Trinitatis sc. festum), שחל בראשון בשבת אשר לאחר שוואנטקי; ג) ביום בארסולומיאוס (Bartho-lomei ap. m. Adalberti (Alberti) ep. Pra-gen. patroni primarii regni Poloniae) שחל בגניזין ב-20 באוקטובר (Warschauer, Geschichte der Stadt Gnesen, Posen, 1917, 116, 155, 156). היהודים הרבו להשתתף ביחוד בירידים א' וג'. בכתבים העבריים לא נקראו בשמותיהם הזרים, כי אם על פי זמנם: יריד שבאייר, יריד שבאלול; עיין לוין, LGJ, 68, 69, 70, 73, 77 ולהלן במפתח הענינים ערך ירידי גניזין.

דנציק, שני ירידים: 1) יריד דאמיניק (Domi-nici cf. חל ב-4 באבגוסט; 2) מארטיני

כניסה, עי' יום הכניסה.

כ"ס, כל סכום.

כ"ש, כל שבוע; כל שנה.

כתב. כתב יד, כתיבת יד, בר"ת כ"י, גרמ' IX; 415, IV DWb) Schrif, Handschrift (1738), פול' cerograf, chirograf, מין שטר' חוב. "ומספרים ומרגליות, חובות, כתבים, וקרקעות יתנו החצי" (50), "קוויט או כתב או שיח" (דוכנא רבתי, 71), "תק"ל זהו' להאלוף ר"מ שחדלן ע"פ הכ"י מגראמניץ תל"א" (121). כיו"ב גם באגרות פראג משנת ש"פ, LW, 20, ועוד. אם נרון לפי הנוסח היחיד של כת"י, שהוא בנחלת שבעה לר' דוד בר' שמואל הלוי, סי' כ"ט, ושהועתק באוצר השטרות של גולאק, סי' רכ"ג, הרי נבדל משטר החוב העברי הקדום בזה שאין עליו עדים (ככירוגראפים הפולגיים אין קביעות בענין זה, יש עם עדים ובלעדיהם, הש' לדוגמא: ריאבינין, MLSA, 12; שור, ŻP, 77) והוא דומה בזה לממרם. בדומה לממרם אנו מוצאים גם כתב יד חלק (נזכר בפנקס קידאן שנת תקע"ה, עי' בלעטער פאר אידישע דעמאגראפיע סטאטיסטיק און עקאנאמיק, V, 77). משם העצם כקב נגזר גם הפועל כתב במובן כתב שטר: "עז"כ [= על זה כתבו] רק ר' זהו' לר' גימפל מלכוב" (217). השוה גם ערך קוויט להלן.

ל"ב אנשים, גם בר"ת ל"ב"א, אסיפת נכבדי העדה בפוזנא לשם קבלת החלטות בענינים חשובים ביותר, ביחוד לשם קבלת רב, — בעצם אספת רח"ש. המוסד נזכר בפנקסי פוזנא בשנות שנ"ב—תנ"ו כמה וכמה פעמים (פרלס, GJP, 81; לוין, LGJ, 67, 72, 75, 92, 96, 97, 102; לעיל 76, 77, 463). הוא נקרא, בפוזנא ובמקומות אחרים, לפי מספר חבריו—גם א"ך אנשים (קנ"ש 103), כ"ג אנשים (JjIG, XI, 106) וכר'—כשם שגם בעיר הנוצרית נקראה הנציגות של הציבור (סוחרים ובעלי-מלאכה) לפי מספר חבריה: Undevigintivi-

היריד נפתח ארבעה ימים לאחר החג למשך 8 ימים. ד) היריד הרביעי שהיה נפתח ב-15 באוגוסט, בחג Wniebowzięcie N. Marji (Mariae Virg. Beat. Requies) P., נחבטל במאה הי"ז. עיין ריאבינין, MLSA, 38 והשוה גם לעיל עמ' 42, הע' 2.

נזקבא, לפי לוח הוראדנא משנת תק"ן, שני ירידים: א) בחג שעווגי, Matka Boska Siewna שחל ב-8 בספטמבר (הש' לעיל 151); ב) בחג אוסטעמפני, Niedziela Wstępna Invocavit me, יום-א' הראשון לצום הגדול, הששי לפני ליל הפסחא.

לענטשני, לפי לוח הוראדנא משנת תק"ן ג' ירידים: א) בחג גריגור (Gregorii pp. cf.), שחל ב-12 במרץ; ב) ביום-א' שלאחר גרין דאנרשטג, (Triumphus Corporis Christi, Boże Ciało) ג) בחג ניקוליי (Nicolai ep. cf.) שחל ב-6 בדצמבר.

קראקא, התקיים יריד בחג św. Stanisława (Stanisłai ep. m. patroni primarii regni Poloniae), שחל ב-8 במאי. בפנקס קראקא משנת שנה נקרא שטענשלייא (בלבן, JjIG, XI, 89); גם בתעודות גרמניות מן המאה ה"ו מצוי השם Stenczil, Stenczel במקום Sta-nisław עי' טשולובסקי, Pomniki dziejowe Lwowa, III, 166, IV; 342-343. ישן, עיין טאליר.

ך', כתיב.

כאוה"ב, כאור הבוקר.

כב"ת, ככוד תורתכם.

כותב, תרגום מפול' pisarz, מזכיר, לבלר, להבדיל מסופר הכותב בעיקר דברים שבקדושה. "ימהרו לכתוב להכותבים שישאירו סך הנ"ל עלינו" (303). "לא יהיה שום אדם כותב או לייפר" (פמ"ל תתקכ"ט). אמנם לא הקפידו ביותר על הבדלה זו והשם סופר, כמוהו ככותב, משמש גם לדברים שבחולין (פמ"ל תתס"ו), מה שאין כן להיפך. בתלמוד קבוע השם כותב לדברים שבקדושה, סופר—לדברים שבחולין.

(פנקס קראקא משנת שנה, X, Jj1G, 345).
לכתחילה היתה, כפי הנראה, הוראת המלה –
אריג עשוי צמר עזים, אולם במשך הזמן
השתמשו לעיבוד האריגים מסוג זה גם בחמרי
גלם אחרים, והשם מכיאר ציין יותר את אופן
עשייתו של האריג. עי' רומאן ריבארסקי,
Handel i polityka handlowa Polski w
XVI stuleciu I, 180. שכבר במאה
הס' נזכר מכיאר גרמני – בצד מכיאר תורכי
ודנציגאי – גם ברשימות המכס של פולין
(ריבארסקי, שם, II, 206, השוה גם 60, 91,
112, 144, 157, 206, 264, 308) לא מצאו
האחים גרים בשפה הגרמנית את המלה הזאת
לפני המאה הי"ח (במובן משי עבה: VI, DWb,
2473, והשוה גם נח פרילוצקי, דאס געוועט,
99, XXV). לחקר האתימולוגיה של מלה זו,
המצויה גם בצרפתית ובאנגלית ובאיטלקית,
והשאולה, כפי הנראה, מן הערבית, עיין:
תאריאוש מאנ'קובסקי, Sztuka Islamu w
Polsce w XVII i XVIII wieku
1935, 122.

מלץ הויז, גרמ' Malzhaus, בית משרת שעורים
(לשם עשיית שכר). המתקין את המשרה נקרא
מעלזיר (483); גרמ' Mälzer, פול' Miel-
carz.

מ"מ, משא מתן.

ממר"ם, ממרמ"י, ממרנ"י, לפעמים גם
ממר"א, ממרו"ם, ממרו"א, אף כר"ח מ"מ,
פול' membrana, membran (מ"מ membrana
בלאטינית של ימי הביניים, כלומר פיסת גויל),
מין שטר חוב, "דהיינו שהלווה חותם חתימת
ידו באמצע המגלה וכותב מעבר לדרך גם כן
באמצע דמגילתא מכוון נגד החתימה בזה
הלשון: משמעות שטר חוב זה על החתום
מעבר לדרך בסך מאה זהובים זמן פירעון לר"ח
ניסן שצ"ט ל" (459). נוסח כה קצר של
ממרני, משנת שס"ח, נתפרסם גם מפנקס פוזנא
(לוי, LGJ, 68); כמה נוסחאות קצת יותר
מפורטים כונסו באוצר השטרות של אשר בולק,
ירושלים תרס"ו, 214–215. היה גם ממרם

viratus, Qadragintaviratus וכיוצא באלו
(י. פטאשניק, Miasta i mieszczaństwo w
Polsce, פרק ד').

לודם, laudum, נקרא גם statutum terrestre
תקנות שהותקנו ע"י הועדים הגליליים של
האצילים (סיימיקים) ושחייבו את תושבי אותו
גליל. "נעשה לודם בסיימיק ווישניא שק"ק
פרעמסלא רשאים לקבל רב אחר" (273). השוה
סיימיק. – היו גם לאודה של השלטונות
העירוניים.

לחם חורף, עיין היבערני.

לצי"ד, לצ"ד, לציית דין.

מ', מורינז, מענין.

מב"י, מספר בני ישראל, עי' להלן.

מבצר, עיין גראד.

מגלת סתרים, ר"ח מג"ס, כתב פלסטר. "מגלת
סתרים דהיינו כל כתב הנוגע בשום אדם בעולם
וכו' המדבר בין שני צדדים והצדדי' לא עמדו
ביחד לדין" (125), "ואל ידמו לחשוב כתב זה
למגילת סתרים שלא בפני הצדדים" (287).
"כדי שלא יאמר שום אדם שמגלת סתר, ע"כ
הגדנו הדברים בפניהם" (פנקס הקהל כפינסטשוב,
רשימה משנת תנ"ח). – גם קנוגיה, הסכם חשאי:
"ואם יש מגילת סתרים בין הצדדים שנחקרו
בסוד על סך שתשיג ידו זה יתנו דמי החופה
במלואן" (פמ"ל קס"ז).

מגרש, פרבר, עפ"י במדבר ל"ה, ב': ומגרש
לערים טביבתיהם. "ר' קאפל כץ שהיה ממגרש
לכוב" (63). השוה חוץ לעיר.

מופשר, יחיד שהתפשרו אתו על שיעור המס
שעליו לשלם. "כל היחידים של ק"ק טיקאטין
המופשרים מחויבי' כ"א ליתן הוספה לפ"ע [לפי
ערך] כאשר נתוסף כרגא דמלכא הנ"ל" (251).
מינץ, גע"מ münze (Lex, 170), פול' ישנה
myńca, mynica (כריקנר, 328), בית מטבעות.
מיר"ה, מלכנו ירום הודו.

מכייאר, פול' moher, muchair, muchajer
(SJP, II, 1030), מין אריג. "בנד צמר וטייטש
מכייאר" (17), "דאש גוט קלייד מכייאר"

ח'ק (מול' membran goły), שלא פורש בו סכום החוב וזמן הפרעון. — ממרנות של יהודים ושל נוצרים נזכרו בפולין כבר בשנת 1397 (ולא בסוף המאה ה־14 כמקובל); עיין Lek-szycki, *Älteste grosspolnische Grod-bücher*, I, No. 2350. פרטים נוספים על שטר חוב נפוץ זה, בגוף הספר (השוה מפתח הענינים); כמו כן גולק, יסודי המשפט העברי, ב' 8 ט"ד, ובביבליוגרפיה שצוינה בערכים שבאנציקלופדיות (*Бр. Библиографія*), III, *Jüdisches Lexikon*; 581—579, X (1351—1350).

מנין, מנין דעות, הצבעה, עפ"י לשון המשנה כגון סנהדרין ה'ה'; ואם לאו עומדים למנין. "כבר נאסר הדבר במנין" (185), "באנו בהסכמה אחת במנין גדול" (196), "לא יהיה היתר לאיסורא עד שיתאספו ויחזרו להתיר במנין" (לוי, NM, חוב' ב' ע' 9). — המשחתה בהצבעה נקרא מנוי: "הייתי בין המנוי" עם גאוני ארץ ד' ארצות וכו' שלא להדפיס ספרים כאלה" (211). ורוב דעות נקרא רוב מנין בניגוד לרוב בנין שהם העשירים והמכובדים: "וגברה יד הרוב מנין נגד רוב בנין הלא המה פני הקהלה פו"מ הזקנים והעשירים מופלגים" (ר' יעקב עמדין, ס' עדות ביעקב, דף ז' ע"ב), "באמרם שהקצינים הנ"ל וכו' המה רוב בנין וגבוהים ומעולים שבסכום" (וואכשטיין, *Urkunden und Akten zur Geschichte der Juden in Eisenstadt*, 8, 137). הלשון רוב מנין ורוב בנין שאל מן המשנה, עדות א' ז', אהלוח, ב' א'. מספר בני ישראל, ברית מב"י, ספירה לעומר. "יום ו' י"ט אייר ל"ד למב"י חנ"ז לפ"ק" (471).

מ"ע, מגיע על.

מעות טפלים, עיין שעלינגאווי.

מעות קצבה (306), תשלום לצדקה לשם מתן קצבה לעניים. השוה ווטשטיין, דברים עתיקים, סי' ט"ו.

מעות תיבה (306), מס של קהלת קראקא, שנגבה לפי הכתים, פול' skrzynekowe. עי' בלבן, Joseph Jonas; 218, 215, II, HZK.

Theomim-Fränkell, ברסלא 1917, 9. — תיבה פי' קופה: "ואין הפ"ה של הגבאים רשאי להוציא מתחת ידו ורשותו התיבה וארנקי של צדקה" (ווטשטיין, דברים עתיקים, סי' ט"ו), "הוצאות דיינים ושמשים ושכר הבית יתפרע מתיבת המדינה" (פמ"ל מ'). השוה גם ערך *scrinium*, ריאבינין, MLSA, 50.

מענטל'קי, גרמ' Mentelken, Mentelchen (VI, DWb, 1611), מעיל קצר או קסן. "ובפרט במענטל'ק"ש שהנשים נכשלים בו מאד" (17).

מצנפת, עי' עטרה.

מקום, 1) עיר, העיר הנוצרית בניגוד לרחוב (הגיסו) היהודי: "הן במקום קראקא הן בקאזמר" (ע' 306). כיוצא בזה: "נשרף המקום והרחוב של וורמיווא" (ד. קויפמן, R. Jair, 73 Chajjim Bacharach), וכן במגלת וינץ: "וואו מן אים מקום יהודים האט דער ווישט, עש זייא גרוש אודר קלייני, האבן זיא זיך אויף זיא גירישט (וויינרייך, שטאפלען, 166; בנוסח העברי המקביל, ברנפלד, ספר הדמעות ג', נ"ה: "ברחובות עיר כאשר יהודים הלכו" וכו'). עד היום קוראים יהודי ווארשה בשם מקום לעיר העתיקה (אלטשטאט), אשר אסור היה להם לגור בה אחר הגירוש משנת 1527, וכן הדבר בפיעטרקוב (פיינקינד, Dzieje Żydów w Piotrkowie, 23), גם בגרמנית (stat גע"מ) הוראתה עד המאה ה"ח מקום ועיר כאחת; עי' X, DWb, 435, וכן באידיש שטאט, פירושה גם עיר וגם מקום (בביה"כ). הוא הדין בפול' הקדומה (עי' בריקנר, 330, 680). במי יהודי ליטא ורוסיה-הלבנה מציינת המלה "מקום" עיר גדולה, בניגוד לכפרים וישובים: מ' פאהרס אין מקום (הע' מר מיכל רבינוב'יץ), 2) הנהלת העיר, המועצה: "וגורמים להם תלויה גדולה ורשעת מהמקום הרשע" (ע' 206), "בה' לחודש כסלו תמ"ח שהיה רעש גדול ברחובותינו — וזה היה בידיעת המקום הרשע" (פרלס, GJP, 63), "ארבעה שאק לי' לזה המדינה לצורך ריב המקום דמינצק עם

(309). לא ברור אם התואר נגיד פירושו עשיר כהוראתו באידיש, או עומד-בראש, כהוראתו הקדומה ('נגיד ומצוה'). קרוב לודאי ששתי ההוראות כרוכות כאן יחד, הואיל והעשירות היתה תנאי מוקדם למנהיגות. השוה גם קצין. ניה"ד, ניר הרבוק.

נייערעט, אלא. "מן זאל קיין רב וכו' קלויבן נייערעט ברחוב היהודים" (2). נייערעט זער כוונה זאל זיין לשם שמים" (64). גע'מ neuert. השוה LW, 128.

נקמה, רדיפת הרוצח הנכרי בדין. "הוצאות נקמות הק' מפנינשוב" (ע' 21), "על נקמת הנרצח מאיר בר משה הי"ד וכו' באם שיעשה נקמה אוי נקבל מהם בחשבון" (לוין, LGJ, 83; כיו"ב גם בפמ"ל סעי' י"א, קי"ב, קכ"ט, רמ"ו, רמ"ז, תל"ט, תקל"ה, תרכ"ו, תרפ"ד). ביתר בירור בשו"ת: "היא השתדלה וחגרה בעוז מתניה לנקום נקמת דם אישה וחבעה הרוצח למשפט ערכאותיהם" (שו"ת מהר"ם מלובלין, סי' ט"ו), "ואפילו לפעמים כשהיינו יודעים שלא נוכל להוציא מכוח אל הפועל להנקם מן הרוצח, אפ"ה היינו מעמידים גואלים לרדוף אותם בדין כדי שיהא מפורסם שאין דמן של בני ברית הפקר" (שו"ת צמח צדק לר' מנחם קרוכמאל, סי' קי"א). השוה גם מ. פרינק, קהלות אשכנז ובתי דיניהן, עמ' 128. — קרוב לודאי שענין הנקמה קשור בזכות הנקם שניתנה לגיווק בחוק הכללי של ימי-הבינים. על הנקמה בפולין השוה, Taubenszlag, R., Prawo karne polskiego średniowiecza, Lwów 1934, p. 52-54, 72.

נראד, פול' *naród*, מונח המציין את הסיימיק הכללי (*sejmik generalny*) של "ארץ" (פרובינציה) שלמה (פולין-גדול, פולין-קטן, ליטא). מוסד זה נחהוה באמצע המאה הי"ו. עי' St. Kutrzeba, Sejm Walny dawnej Rzeczypospolitej Polskiej, 95. ערך סיימיק להלן.

נשיא ארץ ישראל, אמרכל, גובר ראשי למעות ארץ ישראל בארץ אחת. "נבאי" הכוללים דדיא

הקהל דמינצק" (פמ"ל, סעיף צ"ח). גם בגרמנית נודעת למלה Stadt אותה הוראה; עי' DWb, X, 435.

מרשל'ק, (1) "מרשל'ק של השלוחים" (41), פול' *posełski*, יו"ר הסיים, שנבחר ע"י הצירים למשך המושב. גם יו"ר הסיימיק נקרא מרשל'ק. השוה סיימיק, שלוחים. — (2) מרשל'ק הגדול (92, 96, 97), פול' *marszałek wielki*, נחמנה לבל ימי חייו ע"י המלך ושימש מיניסטר ראשון במועצתו; ישב בראש הסינאט והמושבים המשותפים של שני הבתים. היו מרשל'קים מיוחדים לפולין ולליטא. — (3) מרשל'ק הקונפדרציה (71-270), נשיא ההתאגדויות (הקונפדרציות) שנוצרו על ידי האצילים בעתות מפנה לשם ביצוע פעולות פוליטיות מסוימות. — השם מרשל'ק שימש בפולנית גם תרגום לתואר פרנס וועד ד' ארצות: *marszałek generalny żydów koronnych* (XLIII) וכן נותר גם בגרמנית: *marschal* (228).

משמעות, לגבי שטר — סכום החוב הנקוב בו וזמן פרעונו. "ע"ד החובות אשר חייבים וכו' כמשמעות שט"ח ביד המלוים" (86), "עוד שט"ח ישנים שמשמעותם י"ט אלפים רנ"ו זהו' ט"ז ג"פ ר"ח אלול שצ"ה לפ"ק" (פמ"ל ש"ג). השוה כתב, ממר"ם.

נאב"י דד"א, נאמן בית ישראל דד' ארצות. נאדלר, כינוי-גנאי, נרדף עם ממזר, עפ"י שם המשפחה נאדלר שהוטל ספק בטהרתה. פרטים לעיל ע' 5.

נגיד, תואר-כבוד — נרדף עם קצין — למנהיגים (החילוניים) של הקהלות והועדים. "הנגיד הרב כמוהר"ר שמחה פרנס הועד" (238). קציני נגידי מנהיגי ד"א" (251), "רוזני נגידי גליל לבוב" (297). נזכר לראשונה בתעודות הועד שבידינו בשנת תל"ז: "ראשי קציני נגידי ק"ק אמסטרדם" (153). אין התואר נהוג לגבי הרבנים, פרט לאלה המשמשים בתפקידים חילוניים: "הרבנים הנגידיים הנאמנים דד"א"

ומחכמי נשיאי א"י (338). נקרא גם מרא דארעא קדישא (באבער, אנ"ש, 12, 34, 174) או מרא דאתרא ירושלים (שם 215). בשנת תק"י היו בפולין שני נשיאי א"י. השוה י. היילפרין, "ציון", שנה א' (תרצ"ו), 86-87, וכן א. לוריא, מונחים ובטויים של משטר החלוקה, "לשוננו", כרך ו', 200.

ס', סכום, ספר.

סבי', סביבות.

סגנציא, עי' אסיגנציא.

סופליקא, סופליקא, פול' *suplika*, כתב בקשה. סטראקי, ר' סטראקיש, פול' *stroka*, לולאה לרכיסת הבגד העליון. "בסטראקיש שעושין במדינה זו שהשתי שלהן של פשתן ותופרין אותן על' בגד צמר" (17), "לאחר דרישה וחקירה מצאנו כמה ענינים שהם בשגגה לכל העם כמו מיני חוטין הנקראים שנירל"ך או ברטלי"ך ובלשון רוסיא סטראק"ס שמקרוב חדשים באו והם מזויפים" (שליה, אמסטרדם תנ"ח, דף ק"ו). השוה גם נח פרילוצקי, דאס געוועט, 104, LXXXVI, XXVIII, ובמפתח שם.

ס"י, ר"ת סימן יודא; השוה ירידים: טורין, לובלין.

סיבה, אסון, פורענות. "כל סבה שמתהווה ח"ו באיזה קהלה" (135). "מחמת סבת השרפה שהי' בשנת תמ"ה לפ"ק" (216). "ועל ידו מתרגשין כמה סיבות רעות ועלילות" (פמ"ל רמ"א). עד היום באידיש. בדומה לכך גם שימוש המלה *przyczyna* בסולנית: השוה SJP, V, 277. סימן, שלט: "ועל כן כל מוכרי שכר ודבש מחוייבין להסיר הסימן שתולין בפתח ביתם כל השבוע להודיע שבבית זה מוכרין שכר ודבש" (484). תרגום מפול' *znak* (ריאבינין, MLSA, 52; SJP, VIII, 578), המצוי גם באידיש (הארקאווי, 221).

סימיק, סימק, פול' *sejmik*, הועד הגלילי של האצילים, שבחר בצירים לסיים והדריך את פעולתם, תיקן תקנות, הטיל מסים

בתחומי הגליל וכדו'. השוה גם לודם, נראד. סכום, בקיצור ס', יחידת תשלום. דרך משל: בשנת תצ"ט היה תקציב ההוצאות של ועד ד"א 322,000 זהו'. הסך הזה נחלק לאלפיים סכומות, כל סכום ס"א זהו', והשמאים חילקו את הסכום בפרופורציה מסוימת, לפי כושר התשלום, בין הקהלות והגלילות, כגון ק"ק קראקא ב' זהו' וי"ב גדו'. גליל קראקא כ"ב זהו' וכו'. לפי זה נתחייבה ק"ק קראקא לשלם בשנת תצ"ט 2000 × 2 זהו' י"ב גדו' = 4800 זהו'; גליל קראקא 2000 × 22 זהו' = 24000 זהו' וכו'. כך נהגו הקהלות והגלילות גם בסכומות שגבו לצרכיהם הם, כשם שנהגו כך בפולין בכלל. (המונח הפולני המקביל לסכום הוא *sympła*; הש' ס. קוטשבא, *Historja ustroju Polski*, I, 273). כדי להבדיל בין סכום לסכום נהגו לפעמים להוסיף מלות הסבר כגון: סכום מדיני (10), סכום ארבע ארצות (41, 60, 163, 290), סכום מדינה (בליטא; 180, 201), סכום הקהלה (136, 137), סכום טיקטין (= הסכום שטיקטין חייבת לשלם לד"א; 212), סכום דיריד שוואנקי (הסכום שזמן פרעונו חל ביריד שוואנקי; 12) וכדו'. יש גם סכום עולה ויורד (145, 223), כלומר ששיעורו אינו קבוע ועומד אלא משתנה בהתאם למצבו הכספי של משלם המס (עפ"י הוריות ב', ז': קרבן עולה ויורד). היחיד המשלם סכום נקרא בעל סכום (81, 235, 255, 262, 463). השוה גם ווייגריי, *Beiträge zur Finanzgeschichte der jüdischen Gemeinden in Polen*, MGWJ 1932, 250-263. סענדזי, פול' *sędzia*, שופט. בפי היהודים - שופט בערכאות של גויים. השוה גם "שופט" להלן.

סקארב, סקרב, סקרב קרוני, פול' *skarby*, *koronny*, אוצר המלכות.

עז"כ, על זה כתבו; השוה לעיל ערך כתב. עטרה, מליצת-כבוד שגוררה לגבי רבנים: "האלופים ד' ארצות יצ"ו ועטרתיהם בראשיהם המאורות הגדולים הרבנים" (101). וכן יאמר

פודסקארביי, פאצקארבי, פול' podskarbi, שר-האוצר. השוה גובר.

פאווראטני, פול' powrotne, מס מלכותי שנגבה (עפ"י מנהג) מיהודי ליטא באמצעות ועד המדינה. השוה ברשדסקי, *Intonexie* XXVIII, ע' 146, 122; דובנוב, פמ"ל *Esper* ובסעיפים שצוינו שם במפתח; היילפרין, תוספות ומלואים לפמ"ל, מפתח; מאן, *Texts and Studies II* 1014, 1046, 1063.

פולין, מונח טכני המציין את ועד ד"א (בפנקס מדינת ליטא). "שנתנו בדרך הלואה להוצאות פולין" (111), "יעמוד ע"ם תיקון פולין" (פמ"ל ר"ז, והשוה גם לעיל ע' 5), "מנהיגים דפולין" (=מנהיגי ד"א; פמ"ל ש"פ, תשל"א).

פנקס, בהשאלה: תקנות, החלטות. "שיתנהגו במשפט שבין יחיד והקהלה הנ"ל כתוקף התקנות ופנקסאות שלהם" (119), "כמשמעות הפנקס דיריד שעבר" (54), "וירצנהגו כפי פנקס חאמסק תנ"א ל'". (פמ"ל תתפ"ז; הפיסקא המקבילה בסעיף שלפניו: כפי תקנות חאמסק תנ"א ל'). "אינם רשאי האלופי הראשי להכניס ראשם בשום ענין התמנות שבועולם המבואר בפנקס התמנו" (פנקס הקהל בטיקטין דף ק"ס [רי"ב]). השוה דף.

פס"ד, פסד"ש, פסידא דשוקא; פסק דין.

פסד"ג, פסק דין גמור.

פענסיא, פול' pensja, תשלום של קבע, SJP (IV, 110).

פ"ק, פנקס קטן.

פקיד, 1) פקיד השלטון: "לפקיד על ההוצאה לצומיר" (175), "למשרתי השר כמו לפקיד ודומה לו מיתר פקידי השררה" (פמ"ל קס"ה), "האדון הגדול פקיד דכאן האדמיניסטרטור" (כאבער, קג"ש 104), "כשיתבעו איזה איש מבני קהלתנו אל הפקיד" (שם 82). ר' נתן הנובר במלוננו שפה ברורה, שער ט', מתרגם את המלה לגרמנית: הבט מאן, לצרפתית: קומיטאר, ובדומה לכך הוא משתמש בה ב"יון מצולה": "ושם היה מושל ופקיד על העיר הנ"ל יהודי אחד" (הוצ' ברלין תרמ"ג, ע' 13). אין שימוש

על פטירתם: "הוטר המצנפת והורם העטרה החסיד הגאון הגדול" וכו' (אנ"ש, 26; כיו"ב גם מוכרת, 272). לגבי אנשים חיים הרמת העטרה והסרת המצנפת היינו שלילת כבודם (תארי-הכבוד "חבר", "מורנו"): "ואף ליטול כבודם ותפארתם להסיר העטרה ולהריב המצנפת" (180). וביתר בירור בתקנות מדינת מורביה (כ"י, צילום שוקן), סי' קמ"ט: "אין שום רב מהרבנים, אפילו הרב מדינה, יכול להניח המצנפת והעטרה עטרת כתר החורה סמיכות חבר או מוריגו משום אדם" וכו'. השוה גם ש. אסף, העונשין אחר חתימת התלמוד, סי' 117. ע"מ, על ידי מהירות.

עניס, עניקס, גרמ' עילית enis. פול' anyz, לאטינית anisum, צמח ששימש כנותן טעם למשקאות (כגון י"ש), מיני מאפה ועוד. הש' מ.וויינרייך, צייטשריפט III-II (מינסק 1928), 711. — בכמה קהלות נטלו מענים מכס מסוים; עיין לעיל ע' 276, וביתר בירור בפנקס הקהל בטיקטין דף [נ"ה] ע"ב: "עלה במוסכם מכל רוזני הקהל מכל אבן משקל א"ג [אחד גדול] הן מענים הן מטיטון" (תאריך חסר). גם השלטונות העירוניים נהגו ליטול מכס מענים, השוה דרך משל ריאבינין, *Lauda lubelskie* XVII w. עמ' 101.

עצ"ה, על צד היחר.

ע"ק, עדי קיום.

ע"ש, עלילת שקר.

פ', פאן; פרנס; פרעמסלא.

פאבער, פול' pobór, מס.

פאדימנע, פול' podymne, מס מלכותי מבתי-דירה.

פאן, דרך קיצור פ', פול' pan, אדון; שררה.

פדד"א, פרנס דד' ארצות.

פ"ה, פרנס הועד; פרנס החודש; פרנס היריד.

פהו"ע, פרנס הוועד.

פ"ו, פרנס ועד.

פול', פוליש, מולין.

פול"ג, מולין גדול.

פשוט, המטבע הקטנה ביותר בפולין וליטא: "להעריך סכום א' ג"פ מכל מאה זהו" ואף להעריך סכום [לפי] פשוט א' הנקרא פעניק" (פמ"ל תקס"ב והש' לעיל ע' 485). יש שנקראה קטן, דרך קיצור ק': "טימקאוויקש ג' גל"י ב"ק" (ג' גדולים ליטא ב' קטנים; פמ"ל תקנ"ה; דובנוב לא קרא נכון). כיוצא בכך ברשימת מכס פודלשקא משנת שמ"א: "ב' עגלות האפין ה"ג ו"ק" (היסטארישע שריפטן, II, 191). בגדול של פולין נמנו י"ח פשוטים או קטנים ובגדול של ליטא — עשרה. השם הפולני של הפשוט הוא denar, (denarius) pieniądze. אמנם אח"כ, במאה הי"ז, מציין ה-denar את הטפל (Gumowski, 11, 25). הש' גדול, טפל. פאקטור, כן גם בפול' ובגרמ' faktor, סוכן מסחרי. אגענט פאקטור (159), כפל מילים בנות הוראה אחת. כפלי-מלים כאלה מצויים באידיש (דרך משל לייבסערדאק, פוסטאגני) כשם שהם מצויים בעברית (פתבג, דמות-דיוקן וכיו"ב). פפור"ט, פרנקפורט.

צעניר, dziesiątak. מטבע פולנית בת עשרה גדולים של נחושת (Wierzbowski, 221). — הרבנים של הקהלות הראשיות במדינת ליטא פסקו, בשנת תקכ"א, ש"מטבעות צעהניר ולמטה הימנו איסור גמור להחליף להשתכר בהם. כ"א לצורך פיזור הוצאות ביתו ולא יותר" (פמ"ל, ע' 308). והשוה גם אנ"ש, עמ' 225, סי' ה'.

ק', קטן; קצין.

קאפהאן, גרמ' Kaphuhn, Kaphahn, פול' kapłun, תרגום שסורס למען ישמן וייטב טעמו, נהגו לכבד בו חשובי העדה ואורחים כבודים. השוה לדוגמה ביבער, מזכרת לגדולי אוסטרא, עמ' 6, ולעיל עמ' 529. השוה גם מ. וויינרייך, "צייטשריפט" III-II (מינסק 1928), עמ' 714.

קאמסייא, (1) בית-דין האוצר בראדוויז או בוילנה; השוה ראדום. (2) Komisja likwi-

זה מיוחד לפולין בלבד, אנו מוצאים אותו "בתעודות קמברייג" הידועה שנכתבה לפי דעת החוקרים ע"י יהודי כורי או ביזאנטיני Ko-koncov, II. K., Еврейско-хазарская переписка в X веке, 35 כשם שהוא מצוי באשכנז: "שאמר הפקיד מגינצבורג שכתב להפקיד מבורגן שיראה להשליך האלופים הנ"ל לתפיסה" (ד. מגיד, תומ"ג, 125). "די קומסריא האבן פר צארן גיברענט און האבן אירי פקידים טאן גיביטין (מגילת ווינץ, הוצ' וויינרייך, שטאפלען, 181). — (2) בלשון ה"חלוקה" ממונה על כספי א"י בקהלות ובגלילות, שם נרדף עם גבאי א"י, גבאי צדקה דא"י וכדו'. "יצא שליח מחברון ת"ו לערי אשכנז וכו' ויפקד פקידים בכל עיר ועיר והעמיד עליהם קצבות ונדרי' ונדבות לק"ק חברון" (465), "הגדרים והנדבות מכל ערי אשכנז כלם יקבצו יבואו יחדיו אל יד גבאיהם ופקידיהם אשר בק"ק פרנקפורט וק"ק ויניציאה" (464), "וביני ביני עשו מעמד והתנדבו רנ"ת פייס ובאו פקידים א"י וקראונו" (ס' מעגל טוב לר' חיי"ד אזולאי, 66 ועיי"ש גם במפתח). — בא"י גופא היה הפקיד לא רק גובר המעות שכאו מחו"ל אלא גם ב"כ הקהלה כלמי הרשות, מעין מוכתר בתקופת התורכים. עי' א. י. בראוור, לקורות ישוב החסידים בא"י, ירושלים תרפ"ד, ד"ה'.

פראטיסטציא, פראסטציא (175, 255), גם פראטצטצי' (77, LGJ), לאט' protestatio, פול' protestacja, הרשמת מחאה בפנקסי הגראד נגר עבירה שנעשתה או נגר פגיעה בזכויות של יחיד או רבים, לשם פעולה פומבית או משפטית לעתיד. השוה: S. Kutrzeba, Historia źródeł dawnego prawa polskiego, I, 140.

פרדאן, ברדאן, בטרנסקריפציה פולנית ber-don, perdon מס של הקהלות מצריכה וממשא ומתן, בדומה לקאראמקי. האתימולוגיה של המלה טרם נתבררה כל צרכה. מקצת ביבליו-גרפיה על המס הזה בפולין ובאירופה המרכזית: וויינרייב, 1938 MGWJ, עמ' 263.

גזקיהם שיגיע לאלופי הקהל מחמת איזה קוויט או כתב או ש"ח" (שם 71). כיו"ב גם לעיל ע' 146: "ק" כזהו' לאב"דמק"קאורליכ"יפינסשוב" ובחשבון המקביל של הגליל: "להרב מק"ק אורלא קוויט מפינסשוב על סך מאה ועשרים זהו'". כדי להבדיל בין קוויט-קבלה לקוויט-שט"ח הרי הוא בא לעתים בצירוף מלת-הסבר: "ק" זהו' קוויט כת"י הוראדגא תמ"ח" (215), או גם: "עלה במוטכם כיום שלא ליתן שום מתנה קוויט בין וועד לוועד" (פמ"ל תשנ"ט). הוראה זו נשתכחה במשך הזמן, אך בראשית המאה ה"ט עוד היתה חיה ויוסף פרל עשה בה שימוש ב"מגלה טמירין" שלו, אף הסביר במלוננו שבסוף הספר פירושה של המלה קוויט: "קוויטונג או שולדשיין". בדומה לכך שימשה המלה גם בפולנית, עי' SJP, II, 667. קונטרס, ספר-לימוד לנערים (חומשים, משניות) ולבחורים (גמרות). נקרא כך כנראה על שום צורתו (קונטרס = חוברת). "בחורי חמד ההוגין ומצפצפין מתוך הקונטרסין שלהם" (170), "לא ידפיס יותר משבע מאות קונטרסים" (237), "קונטרסים אינם שכיחים וכו' ובגרים זה בחורים ונערים הולכים בטלים" (פמ"ל רזש"ט; ד"שוה גם שני"ב, תקכ"ב, תקכ"ה, תקפ"ט. תשע"ה, תתל"ה).

קונסטטוטוציא, פול' konstatucja, תקנת הסיים. קונצ, פול' kuna (SJP, II, 63), לאט' circulus ferreus (ריאבינין, MLSA, 13), מין קולר ושרשרת מחוברים לקיר בית הכנסת ליד הכניסה, שבהם היו מרתקים את החוטא בצוארו ובידיו לחרפתו ולקלוננו. הקונצ היתה מצויה, כפי הנראה, ברוב בתי הכנסיות שבפולין וליטא, כשם שהיתה מצויה, בכנסיות קאתוליות ובאחוות אצילים. בבית הכנסת שבפרבר לבוב, נשתמרה עד היום וצילומה נחפרסם ע"י בלבן, Dzielnica żydowska, 239: ŻL, 86 ועוד.

ק"ח, קבלו חתימת; קבלת חרם. קטן, עיין פשוט. קייץ, שמאי או דיין שתפקידו להעריך (או לדון) אלה שהם פסולי דאורייתא ורבנן

dacyjna, ועדת הפירוק מטעם אוצר-המלוכה שעסקה, בתוקף החלטת הסיים הפולני משנת 1764, בפירוקם של הועדים. "טענו שהיו בוורשא בעת הקאמיסא ושלו אנשים אפרתים" (447).

קאמיסרן דעיר ראדום, השוה ראדום.

קאמפט, פול' komput, פי' רשימה, — כנראה מט שהקהלה גבתה מכל היורות הרשומות לבישול י"ש, שכר או דבש (מי-דבש). "א"צ ליתן שום גתניה הן קאמפטיש כסדרן ושלא כסדרן" (276), "עוד נתקבל שלשים זהו' על הרווחים מעשרה קאמפטיש שנתיסד פ' וירא תע"ל" (וויינריב, מחקרים בתולדות הכלכלה, 13), "וא"צ לומר שאסור להביא לכאן י"ש או לקנות י"ש משום אדם בעולם זולת מהירות קאמפטאווי" (מרגליות, דובנא רבתי, 176). הש' את המס העירוני kotłowe בלובלין, ריאבינין, MLSA, 10, 30.

קאנטנטצייא, פול' kontentacja, הענקה.

קאראפקא, קארופקא, קראבקי, פול' krupka, פי' תיבה, מט של הקהלות מצריכה וממשא ומתן, בדומה לפרדאן. ביבליוגרפיה על סיבו של המס הזה השוה לעיל עמ' 460.

קארנצייא, קרונציע, קרינציי, פול' koro-nacja, הכתרת המלך. — וועד קרונציע (118) — מושב ההכתרה של הסיים.

קדמון, בפנקסי הועד — רב או מנהיג וד"א שקדם בזמן. "מן זאל אים רוּדף זיין כנוכר בתקנות הקדמונים" (65, שנת ת', והכוונה לתקנות משנות ש"ן, שנ"ז), "ובזמנה דברו קדמונינו בוועדים העוברים" (125), "מצוה לקיים דברי חכמים קדמונים דר"א" (396).

קוויט, פול' kwit, 1) שטר-קבלה, שובר; — 2) המחאה, פקודה בכתב לתת לפלוני כסף או שוה כסף ע"ח מוציא הפקודה. "דבר שניתן להוציא ישלחו קוויט ליד הנאמן והנאמן מחויב לשלם תיכף ומיד" (מוזכרת לגדולי אוסטרא, 9), "והפ"ח אין רשאי ליתן שום קויט לאיזה דרשן או על משקה" (דובנא רבתי, 92). הקויט במובנו זה נרדף עם שטר-חוב: "עלי להכשיר

קמיר של המכס, לשכת המכס. גע"מ-zol-kamer, פול' komora celna. "הן כאן בפוזנן הן בכל שאר קמירין של המכסים" (474). שכיח יותר: חדר מכס, או בקיצור: חדר. דוגמאות: פמ"ל סעי' פ"ו, רל"ז, רע"ז, רפ"ח, שפ"ה, תשצ"א, תחט"ו; רשימת הוצאות של מכס לוקאו משנת שמ"א שי"ל ע"י מאהלער, היסטארישע שריפטן, II, 203.

קנווקציא, קאנויקציא, פול' konwokacja או sejn konwokacyjny, מושב הסיים בין מלכא למלכא, לשם קביעת זמנו של מושב בחירת המלך. השוה אלעקציא.

קציין, תואר-כבוד חפשי למנהיגים (חילוניים) של הקהלות והועדים, נרדף לפעמים גם עם שם-העצם מנהיג. "הרוזני וקציני וכו' דק"ק הוראדני" (82), "האלופים וקצינים מנהיגי גליל ק"ק קראקא" (106), "האלופים הקצינים מנהיגי ד"א" (81), "כ"ד האלופי הקציני" (126). התואר נהוג לפעמים גם לגבי רבנים, ביחוד לגבי אלה ששימשו בתפקידים חילוניים: "כ"ד הקצינים נגידים רבנים וכו' נאמני ב"י דר"א" (309), "כ"ד האלופים הקצינים הדיינים ד' הארצות" (178). לא ברור אם התואר קציין כבר היה פירושו עשיר כהוראתו באידיש, קרוב לודאי ששתי ההוראות כרוכות כאן יחד הואיל והעשירות היתה תנאי מוקדם למנהיגות. השוא גם לעיל ערך נגיד.

ק"ק, קק"ק, קהלה קדישא; קהלת קראקא, קהלה קדישא קראקא.

קרעטשמי, פול' karczma, פונדק, ביח-מויגה. — קרעטשמר, פול' karczmarz, פונדקאי, מוזג. השוה פמ"ל סעיף תפ"ז.

קש"י, קדושת שם ישראל.

ראדום, מונח טכני המציין את בית-דין-האוצר הפולני, שהיה מתכנס בעיר ראדום, trybunał skarbowy radomski. נקרא לעתים גם קאמסיא, komisja radomska. "הוצאות בעניני משפטי ראדום והחשבון בראדום" (135), "הן בוועדים גדולים וורשא והוראדנא

ופסולים. מחמת שנאה לגבי שאר השמאים והדיינים. סמכותו ודרך בחירתו אינם קבועים ואחידים בכל מקום. נזכר ראשונה, עד כמה שידוע לי, בפנקס קראקא משנת שנ"ה: "אוב דער קייץ אויך פסול ווער צו איין טייל לייטן" (בלבן, X, Jjlg, 351). בחקנה של ק"ק מינסטשוב משנת תמ"ה מוגדרת סמכותו בזה"ל: "ובכללות השומא כפי התקונים הנ"ל אזי מיד בלי שהי' ועיכוב מחויבים הקהל יצ"ו להתאסף ליקח מתוך הקלפי הקיץ. וזה משפטו ומעשהו, כל האנשים אשר נשתיירו בקלפי, הן בעלי סכומות הן מוריגוש, זאל מען ארויש נעמן א כשר שיעריך פסולי דאורייתא ורבנן ופסולים מחמת שנאה, זאל הכל קומן לפני שני שמאים. והקיץ מוז זיך נוהג זיין ארוש צו נעמן עני ועשיר ובינוני או' מעריך זיין, או' הפתקאות אב צו שיקן כנוכר למעלה. חוץ מי שיש לו שני פסולים מחמת קורבה או מחמת שנאה לא יבואו לפני הקיץ, כי אם לפני האיבר שמאים" (פנקס הקהל במינסטשוב דף קע"ו). הקייץ נמנה עם השמאים גם בכמה תקנות של ק"ק דובנא (מרגליות, דובנא רבתי, 79, 89, 122; לעוויטאץ, היסט. שריפטן, I, 89) ושל ק"ק טיקטין (פנקס הקהל בטיקטין דף קט"ו [פ"נ]; שנת תנ"א). אולם בטיקטין אנו מוצאים כמו כן שהקייצים נבחרים בחוה"מ פסח יחד עם שאר ממוני הקהל ודייניו. קייץ אחד או שנים לכל כת של דיינים (בשנות תנ"ה, תנ"ו, תנ"ט, תס"ג, תס"ה, תס"ו, תע"ז, ת"ס). יש שהם נמנים בכלל הדיינים ויש שהם נמנים לחוד. אנו מוצאים בתוכם: "קייץ בכל כת וכת", "קייץ ראשון", "קייץ שני בכל כת" וכדומה. בשנת תס"ג הם נקראים בכתב המינוי "קייצי דיינים". (פנקס הקהל דף [ע"ס]. [צ"ב], צ"ס [ס"ב], רליד [קפ"ב], קע"א [קל"ב], [רליד], [רליח]). — השוה גם ר' יעקב עמדין, שאלת יעבץ, א', ע"ח: בוררים עוד אנשים אחרים מהקהל נקראים דייני הערכה, שאם יטעון אחד שמעריכים העמיסו עליו יותר מדי וכו', ידונו ביניהם.

נזקי שרפה (431), חלוקת מסים (135, 307, 316) וכדומה.
 רשעת, שנאת ישראל, מעשי איבה כלפיהודים.
 "הוצאות ווארשי מחמת הרשעת שנתחדשה" (72), "וגורמים להם חלונה גדולה ורשעת מדהמקום הרשע ומפריצים עריצים" (206). שימוש זה עוד נמצא רווח אף במאה הי"ט. השוה דרך משל א. ברנשטיין, Mendel Gibor, ברסלא 1885, ע' 15: "Sein Pferd ist auch so voll Risches (Judenhass) wie er". אותו השימוש גם באלזאס, עי' E. Weil, Le Yidish Alsacien-Lorrain, Paris 1920, 57.

שאח"ו, שאם חס ושלום.
 שאק, שוק, גם שאק פו', שאק ל', דרך קיצור ש', פול' kopa (sexagena), פי' ששים. סתם שאק בפולין וליטא הוא ששים גדולים. דוגמת המארק הצ'כי שמנה 60 גדו', נקרא גם השאק במאה הטי', ובדאי גם לפני כן, זקוק. "קורין לשאק ליטוויש זקוק כמו שקורין במדינות פולין לשאק פולניש זקוק" (שו"ת מהר"ם מלובלין סי' פ"ו, פ"ז, והשוה גם נחלת שבעה סי' י"ב). עם ירידת שער המטבע בפולין עלה ערכו של הזקוק ושוב לא נזדהה עם השאק (השוה לעיל ערך זקוק).—הבלשן הנודע אלפרד לגדוי ביקש להבדיל בין שאק לשוק, הראשון מלה גרמנית שפירושה ששים, השני לדעתו—תרגום עברי משם דהמטבע מארק (Mitteilungen d. Gesellschaft f. jüd. Volkskunde VII, 1901, p. 61; LW, 129). לאמיתו של דבר שאק ושוק היינו הך, האלף והוו שניהם באים לסמן את התנועה o, והמארק נקרא שוק אך משום שמנה, כאמור, 60 גדו'. שדה, על פני השדה, מאידיש "איבער פעלד שרייבן", פי' כתיבת מכתבים ממקום למקום (באמצעות הדואר וכדו'). "והדברים הנ"ל אין לשלחם על פני השדה עם ארחי פרחי, כי יש בהן כמה חששות וסכנות" (260). השוה LW, 121; י. ל. ולוטניק, מדרש המליצה העברית, ירושלים תרצ"ה, 42–43.

וכיוצא בהן הן על קאמיסיעס" (312). טמכותו של בי"ד זה, שנתקיים בשנות 1613–1764, היתה פיסקאלית, אדמיניסטרטיבית ומשפטית. דהרכבו—ששה סנאטורים וציר אחד מכל ווייוודסטוו. לאחר זמן באו במקום הצירים קומיסארים (ע' 290: "דקאמיסרן דעיר ראדום"), שנבחרו מכל ווייוודסטוו למשך שנתיים. בליטא היה בית דין מיוחד, שהיה מתכנס בוויילנה. סתם קאמטיא בפנקס מדינת ליטא הוא בית הדין הווילנאי, ואילו בפנקסי הקהלות והוועדים בפולין—בית הדין שבראדום. ראטי, רטה, רטה, דרך קיצור ר', גרמ' rate (עד המאה הי"ז עפ"ר בצורה הלאט' — rata; Schirmer, 154), פול' rata, תשלום לשיעורין. רדוקציא, פול' redukcja, הפחתת שער המטבע בתוקף פקודה או חוק ממשלתי. הרדוקציות הנזכרות בפנקס—עמ' 448—הן משנות תקכ"א ותקכ"ב. השוה גם באבער, אנ"ש, ע' 225, סי' ה': זכרונות ר' דוב מבוליחוב, הוצ' ווישניצר, 87.

רוון, תואר-כבוד חפשי למנהיגים (החילוניים) של הקהלות והוועדים, נרדף עם קצין, מנהיג. "הרווני מנהיגי ק"ק פוזנא" (80), "רווני גידי גליל לבוב" (297), "הקצינים הרוונים דד"א" (66), "בכתבי הגאונים הרבנים ורווני הארצות" (198).

רועים, כינוי לראשי המדינות ולפעמים גם למנהיגי הקהלות בפולין וליטא (עפ"י ירמיהו כ"ג א'). "אנכי הייתי באסיפות הרועים בין גדולי רווני ה"ה ועלתה ההסכמה ככל הנ"ל" (195), "באסיפת הרועים גאוני ורווני ד"א" (480), "ע"כ עלה בהסכמה אחת שיהיה אסיפת הרועים ועד המדינה" (פמ"ל, XIX), "אלו הן התקנות קובעות אשר יסדו הרועים באמונתם" (דובנא רבתי, 122). השוה גם אביר.
 ריסטר, גע"מ reister (Lex., 195), פול' re-gestr, rejestr (SJP, V, 503), כתב או פנקס המכיל, דרך משל, רשימת ממוני הקהל ("ריסטר התמנות" — פנקס סיקטין), מוזמנים לסעודה (91), או גם חשבונות: הוצאות והכנסות (96).

ש"ה, שבועת היסח, שטר החוב.

שוביצא, מפול' župica, בגד עליון ארוך שעד היום לובשים אותו רבים מיהודי פולין. "ובשבת עצמו ללבוש בגד שוביצא של חור" (492). ברשימת מכס פודלשקא משנת שמ"א: "ד' שופצים" (מאהלער, היסטארישע שריפטן, II, 192, ועיי"ש גם ע' 205). גם זופיצא: "זי האט דערקענט דעם מלבוש וואס זי רופט זופיצא" (שו"ת הב"ח הישנור, סי' פ"ח). הש' והז' מתחלפות לעתים גם בפולנית כגון župan ו-supan (SJP, VIII, 725). השוה גם נח פרילוצקי, דאס געוועזע, 94 ובמפתח שם. שוואנסקי, שוואנסקי, עיין ירידים: לובלין. שווייף, גע"מ sweif, אמרה, עיטור של בגד (Lex, 260). "שתופרין השווייף להבגדים" (17), "באמירות בגדי נשים הנקראות שווייף" (של"ה, אמ"ד תנ"ח, דף ק"ו).

שופט, סול' sędzia żydowski, לאט' iudex iudaeorum שופט היהודים, נוצרי שדן מטעם הוואיינאדי במשפטים שבהם גוי הוא התובע והנתבע הוא יהודי, — בניגוד לרב ולדיין הדנים רק במשפטים שבין היהודים לבין עצמם. "דער ח"ו אחד מכל הנ"ל עובר ווער דער מוז געבן קנס מאה זקוקים לשר חמשים זקוקים לשופט" (1), "כשיתבע איזה איש מבני קהלתנו ע"י גוי בפני העירונים או בפני השופט" (קנ"ש, 82). בשו"ת הרמ"א, סי' ק"ט, הוא נקרא במלוא השם: "הדת נתנה מהוואידי לכחוב כל דבר בפנקס שופט היהודים כנהוג בשאר קהלות". על מינויו וסמכותו עי' בלבן: Ze studjów nad ustrojem prawnym Żydów w Polsce, Sędzia żydowski i jego kompetencja, Pamiętnik trzydziestolecia pracy naukowej Prof. P. Dąbkowskiego, Lwów 1927, 245—280. בשם זה לויט (advocatus) — מאנן, Texts and Studies II, 1090, 1091 — וכן הוא נקרא עד היום בפי יהודים כפריים בוואלין (מאהלער, צו דער געשיכטע פון יידן אין קאווער, "לאנדקענסניש", ווארשע 1933,

חוב' א', 32, הע' 1). השוה גם סענדזי לעיל שטח, עיין סאליר. שטיגאטור, עי' אינסטיגטור. ש"י, ר"ת שימן יודא, השוה ירידים: סורין, לובלין.

שילר, תלמיד או תלמידים נוצרים. שילר געלעט, תשלום לשם מניעת התעללותם של תלמידי כתי הספר הנוצרים ביהודים. השוה לעיל ע' 151 וכן פמ"ל של"ה.

שימיק, עיין סיימיק.

ש"ש, שנזכר לעיל.

שלוח, שלוח הוועד, ציר לסיים, תרגום מפול' poseł: "וענין המתנות לשלוחים אינה טענה כי גם הם נותנים לשלוחי ליטא" (41), "ושלוחי הוועד שיצאו — לכבד אותם באיזה מתנה" (פמ"ל קמ"ו).

שלחן, עפ"ר בצירוף הטהור או גבוה, ישיבה של ד' ארצות, ועדי הגלילות, הקהל, וכדומה. "לפני השלחן הטהור מושב זקני גאוני ארץ" (82), "להיות להם מנהיג בשלחן הטהור דרווני ד"א יצ"ו" (138), "יציע דברים כאלה לפני שלחן ארצות" (71), "המבוררי" משלחן הטהור הקהל יצ"ו" (245), וכן: "וועד ר"מ היושבים בשלחן גבוה" (73), "בעלי התקנות וכו' אשר נבחרו מאסיפת שלחן גבוה וכו' אלופי הקהל" (דובנא רבתי, 122). — ישיבה מלאה, פלינום או מליאה בלשוננו, נקראה שלחן מלא: "הנבחרים" משלחן מלא דרווני ד"א" (184), "הנבחרים משלחן מלא רווני קהלחנו" (289), "אודות זילותא והעברת וכו' באנו להוסיף שיהי' בשלחן מלא" (פמ"ל, תתצ"ז). — שימושי לשון דומים מצויים גם בפולנית. השוה לוין, NM, II, 34, הע' 4; SJP, VI, 440.

ש"מ, שאר מקומות.

שנצ"ל, עי' ירידים: קראקא.

ש"ע, שאר עונשים.

שעלינגאווי, פולנית szelężne, מס מלכותי ממשקאות, בדומה לטשאפאווי. בעברית נקרא מעות ספלים (פנקס הקהל בטיקסין דף נ"ח ע"ב) מלשון טפל = szeląg.

בשנת ת"ץ, בימי פרנסותו של אברהם יצחק חזק-פורטיס. השוה עמ' 312, 316, 346, 393, 513.

תפסד"ג, תוקף מסק דין גמור. תשע קהלות, מונח הנזכר בכמה תעודות שבידינו בין שנות תכ"ד-תק"ד (99, 393, 397). והמציין את גליל חעלם: 'נתבררתי וכו' לר"מ מתשע קהלות גליל חעלם" (466). גליל חעלם כיחידה אדמיניסטרטיבית יהודית. שנקרא אח"כ גם גליל חעלם-בעלז (עי' במפתח הגיאוגרפי). כלל בתוכו את ארץ חעלם (Ziemia Chełmska), גליל בעלז (Woje-wództwo Bełskie) ואורדינציה ואמוסקי וכן ישובים אחדים מגליל לובלין (318). במאה הי"ח אנו מוצאים את גליל אורדינציה (לעניני מסים) על פי רוב מחוץ לגליל חעלם-בעלז. אך יש והיא כלולה בתוכו (321, 393: "אבד"ק זאמשטש ראש דמתשע קהלות"). הקהלות הגדולות שבגליל חעלם-בעלז (מלבד האורדינציה נאציא) היו בשנת תע"ז, לפי שיעור התשלום של מס הגלגולר, בערים דלקמן: לובמלא, חעלם, בעלז, אולעשיץ, שיניאווע, ווארש, סוקאל וטישוויץ (אוסוליאנום בלבוב כי 279). נוסף לאלה את זאמושץ והיו לנו תשע קהלות. השוה גם בלבן בקובץ *Исторія еврейскаго народа* כרך XI, עמ' 166.

שפילקאווי, פול' *śpilkowe* (VI, SJP, 754). גרמ' *Nadelgeld* (VI, DWb, 253). מתנה שנתית לנשים כבודות לצרכי קישוט וכדומה. "דיא מתנה וואש די מנהיגי ד' ארצות הובין צו גיגאט להמלך יר"ד צו געבן בשביל כלל היהודים במדינת פולין וואש היישט שפילקאווי זאל תמיד גגעבן ווערין מקהל קראקא" (454). באידיש ציטערשפילקע או ציטערנאדל - סיכה-לשערות משובצת אבני חן שנשים כבודות שמו אותה בראשן (נח פרילוזקי, דאס געוועט, 133). ואמנם כך הבין את המשפט שלפנינו ר' חיים נתן דעמביצער שהיה אב"ד דק"ק קראקא ואולי היתה גם מסורת בידיו: מתנה להגבירה אשת המלך פנינים יקרים בכל שנה ושנה (כיו"ס, ח"א, י"ד). השוה גם לעיל ע' 454, הע' 2 וכן בלבן. *I, HŻK, 389*.

שפעציע, *in specie*, טבין ותקילין. "סך מאה אדומים שפעציע" (423). ש"ק, שאר קנסות.

תיבה, עיין מעות תיבה. תייר, התייר הגדול, תואר-כבוד לפרנס ועד הארצות בעקבות ירוש' סוטה י"ז, ג': "אהרון התייר הגדול שלהן שהיה תר להם את הדרך". התואר הזה נזכר לראשונה בתעודות שבידינו

מפתח הענינים

- אב. בית דין, אב"ד, 16, 22, 64, 111, 145, 146, 207, 269, 287, 452, 461, 463, 473, 491; החלטות בצירוף אב"ד, 80, 118, 144, 148, 172, 173, 185, 334, 468.
 אב"ד דד"א, עי' רבני ד"א.
 אב"ד דחייטים (בבראד), 448, 532.
 אבי יתומים, 3, 536.
 אבלות, 78, 79, 492, 520.
 אבנים טובות, 3, 50.
 אגענט פאקטור, עי' פאקטור.
 אומן (מקו דם), 458.
 אונדוקטא (Inducta), 71.
 אוצר המלכות, 102, 104, 135, 148, 150, 208, 211, 216, 217, 218, 223, 227, 232, 233, 234, 248, 252, 290, 301-304, 309, 312, 319, 321, 325, 330, 335, 379, 388, 389, 390, 429, 434, 437, 438, 441, 443, 446, 447, 502, 505-509, 512, 530, 532, LXXVII-
 LXXXVIII. עי' גם שר האוצר.
 אורדינציע, עי' במפתח הגיאוגרפי.
 אורחים, 60, 81, 91, 109, 246.
 אוראנדא, 5, 17, 22, 84, 85, 86, 138, 142, 148, 253, 273, 366, 536; של מסים ומכסים, 1, 12, 13, 54, 148, 434, IV; מכרות ומטבעות, 1; נכסים ובתי-מזיגה, 483, 485, 486, 524, LXXXI, LXXXVI, LXIII - חוקת אוראנדא, 11, 12, 54, 84, 524. השוה גם גלגולת.
 אותיות, גודל מעלחן עפ"י הקבלה, 34.
 אחד מעכב, 8, 107.
 אינסטיגאטור, 88, 102, 529, 537, V, VI.
 אירוסין (סעודה), 91.
 אל מלא רחמים, 78.
 אלעקציע, 151, 537.
- אסיגנציא, 537; מאוצר המלכות ומד"א, 86, 88, 91, 92, 97, 109, 110, 142, 144, 150, 151, 153, 169, 185, 186, 193, 201, 211, 216, 221, 251, 252, 264, 270, 280, 290, 302, 319, 380, 389, 431, 467, 503, 508, 509, 510, 522, 523; מבית דין, 173; מהמלך, 89; מועד מדינת ליטא, 101; מקהלה ראשית (סיקטין), 251, 252; ממרשלס (הקונפדרציה), 271; משר הצבא, 134, 135, 163.
 אסיפה, עי' ועד.
 אסיפה קטנה (דד"א), 368.
 אסיפת רח"ש, 469.
 אפוטרופסים, 3, 202, 457. עי' גם אבי יתומים.
 אפיפיור, 72, 91, 166, 416, 418, 424, 427, 432, 433, 439.
 אצילי ארבע ארצות, 186.
 ארבע ארצות, 1, 10, 41, 55, 59, 66, 69, 71, 73, 77-82, 86, 92, 94, 95, 98, 99, 101, 106, 107, 111-115, 118-127, 131, 133-137, 141, 143, 144, 147, 151, 152, 153, 155, 156, 159, 161, 162, 163, 165, 168, 170-174, 176-181, 183-186, 194, 195, 196, 198, 200, 202, 203, 206, 214, 216, 221, 222, 225, 229, 230, 231, 236, 237, 239, 240, 241, 243-248, 251, 252, 254, 255, 259, 262, 264, 266-269, 273, 275, 276, 277, 279, 282-285, 288-292, 294, 296-300, 302, 303, 304, 307, 309, 312, 314-317, 329, 331, 335, 336, 338, 340, 343, 344, 346, 355, 357, 358, 359, 361-365, 368-372, 375, 378, 379, 390, 392-398, 401, 402, 404, 405, 407, 408, 413, 415, 417, 418, 420-425, 427-432, 434, 437, 439, 447, 448, 449, 454, 458.

בית דין האוצר, 122, 135, 271, 281, 290,
291, 320, 323, 327, 328, 330, 332, 335,
336, 337, 361, 379, 380, 415, 419, 429,
431, 432, 437, 494, 501, 502, 503, 511.

LXXXI, 512.

בית כנסת, באמסטרדם (ליהודי פולין), 131;
בבאדקי, 232; בבראו, 275, 314; בברסלא,
237, XXXV-XXXVII, 256; בדובנא, 448;
בוויניצא, 496; בזאבלודובה, 37; בטיקטין,
24, 63; בירוסלב, 65 ("בה"כ דהמדינות"),
158 ("בה"כ הגדולה של הארצות"), 222, 241;
בלובלין 25, 30; בפוזנא, 78, 268, 366;
בקאסטנטין, 417; בקראקא, 96, 197, 198,
210, 278, 307, 317, 492, 497, XI-IX-
מס על בה"כ, 61 — משפס בה"כ (כאגוסטי),
146 — נעילת בה"כ, 104, 503 — קהלות
בלי ביי"כ, 37, 228, 265, 280 — סיוע לבגין
בה"כ, 503; 25 (לובלין), 121 (סעמייטס), 322
(יוזעסוב), 438 (פילץ), 442, 445 (סיסמניץ).
השוה גם כרוז, קונטרס.

בית קברות, 37, 100, 101, 131, 132, 146,
246, 247, 387. ע"י גם קבורה.

בִּלְבוֹלִים, 55, 80, 115, 127, 171; דליטא,
172; דפולין-גדול, 10; דאוישפיצין, 54;
דחעלם, 10; דטיקטין, 169-174; דיאמפולין,
416, 418, 426; דמאווילטש, 398, 399, 417;
דסאוויין, 8, 9, 10; דמלאסקרב, 54; דרווראל,
363. ע"י גם עלילת דם, לחם מגואל, קידוש
השם.

במקום, 394.

בני תערובות, 155.

בעלי בתים, 35, 79, 130, 463, 464.

בעלי תקנות, 136, 137, 241, 257, 258, 262,
299, 460, 469.

בעלי הערכה, ע"י הערכה.

בעל סכום, ע"י סכום.

בריי הייזר, 22, 483, XXV.

ברית מילה, 78, 90, 481. ע"י גם חרם, על

האיסור למול את בן המוחרם.

בר מצוה (סעודה), 91.

462, 467-470, 472-475, 477, 478, 480,
481, 496, 498, 499, 502, 509, 510, 512,
513, 514, 516, 519, 521, 522, 523, 524,
525, 530, 531. הש' ארצות, שלש ארצות.

חמש ארצות.

ארצות, 7, 9, 24, 25, 29, 36, 37, 40, 41, 42,
49, 51, 52, 54, 59, 60, 69, 70, 71, 73, 75,
76, 83, 84, 85, 87, 90, 95, 105, 106, 107,
108, 109, 111, 112, 114, 116, 118, 119,
121, 122, 123, 125, 127, 134, 135, 138,
140, 141, 142, 144, 146, 153, 158,
159, 169, 179, 195, 196, 198, 200, 204,
209, 211, 218-215, 221, 232, 236, 239,
242, 252, 273, 278, 279, 288, 297, 402,
452, 457, 458, 459, 460-463, 467, 468,
469, 475, 481, 491, 494, 517, 518, 522,
524, 525, 526, 529, 530, 532, 533. השוה
שלש ארצות, ארבע ארצות, חמש ארצות.

אשכנזים, באמסטרדם, 128-133, 157, 179,
186-192, 194-200, 361, 405, 519; בארץ
ישראל, 258-262, 457, 464, 465.

אתרוגים, 17, 231, 256, 257, 481, 494, 495,
526, XL, XXXVIII, XXXVI, XXXIII.

בורח, 45-51, 60, 70, 73, 133, 134, 273,
452, 459, 461, 476, 492, 499, 517, 518.
בוררים (בוררי הקהל), 18, 64, 202, 223, 234,
236, 241, 255, 257, 258, 262, 271, 460.
בוררים, זבליא וזבליש, 8, 42, 81, 110-113,
115, 130, 136, 143, 162, 177, 181, 237,
238, 244, 252, 253, 309, 429, 467, 523;
בוררים ממונים, 86, 181, 280, 304, 499.
בחורים, רווקים, 59, 70; חלמידים, 18, 170,
237, 400, 429, 463.

בינונים, 241, 552.

בית דין, בית דין הגדול, 3, 45, 50, 52, 53,
82, 84-87, 94, 109, 120, 125, 130, 133,
134, 143, 172, 187, 192, 206, 207, 222,
247, 248, 250, 252, 253, 271, 278, 279,
280, 334, 410, 461, 467, 481, 517.

- גלחת (מוסדות ויחידים), 72, 102, 203, 234, 363, 387, 407, 418, 427, 503, 518, 522;
 הלואות לקהלות וועדים, 81, 133, 160, 207, 211, 214, 239, 322, 414, 444, 502, 525;
 LXXVIII, LXXXI, LXXXII, 526. השוה
 גם אפיפיור, שמד.
 גנבה, 48, 124, 226, 522.
 גניזה, 405.
 גראד, 5, 11, 105, 203, 211, 220, 233, 248, 255, 320, 332, 446, 448, 528, 538, I, II, VII, XII, XXXIII, XLVIII, LXXI, LXXVIII, LXXIX.
 גירושים, גירוש כללי, 44, 89, 114, 115, 172, 175, 176; גירוש מאזי, 162, 171, 183, 184;
 גירושים משלזיה, 256, 320, 451; מלודמיר, 69;
 מרבעי הנוצרים בלבוב, 514; מראנציג, 30;
 מווינה 225; מפראג, 351, 352, 368—
 גירושים מקהילות, 206, 242, 255, 261, 268, 331.
 גרים, עי' ספחת.
 גרעניצן, 135, 147, 174, 177, 466.
 ג"ש, 236, 264, 377, 471, 481, 532.
 דבש, 21, 484, 485, 529.
 דגים, 16, 236, 484, 486.
 ד' דברים, 12.
 דואר, עי' פאשט.
 דומיניקאנים, עי' גלחת.
 דאניטיפא, 76, 89.
 דייטשווארג, 242.
 דיין, 8, 38, 46, 53, 55, 56, 60, 68, 73-76, 112, 118, 119, 133, 142, 145, 146, 153, 160, 179, 184, 185, 193, 201, 209, 249, 254, 257, 262, 265, 313, 336, 497; דיין
 הגדול, 35, 208, 460; דיני המדינות, 9, 55, 175, 176, 179, 235, 236, 241, 255, 257, 258, 262, 271— עי' גם רבני ד"א: יריד.
 דינא דמלכותא, 52, 55, 406.
 דיני ממונות, 83, 85, 133, 134, 178, 249, 287, 471.
 בשמים, 113, 146, 197.
 בתים, 34, 109, 467. עי' גם חוקה.
 בתי מדרשות, 82, 236, 257, 293.
 גאונים, גאוני ד"א, עי' רבני ד"א.
 גבאי א"י, 258, 329, 333, 334, 338, 464, 465.
 השוה מעות עניי א"י.
 גבאי צדקה, עי' צדקה.
 גבאים גבוהים (בקראקא), 494, 495.
 גבינה, 16, 470.
 גבעלי, 434, 538.
 גוברים, 95, 136, 409.
 גויים, 2, 3, 16, 17, 104, 124, 148, 186, 350, 390, 396, 421, 422, 423, 456, 458, 472, 473, 474, 483-487, 514, 520, 522.
 LXXXVIII. עי' גם גלחת, פריצים.
 גומלי חסד של אמת, 185; בבראד, 516;
 בטוריסק, 519, 522; בירוסלב, 247; בלובלין, 471;
 בקראקא, 492; בחו"ל (המבורג), 100.
 גורל, בבחירת פרנס היריד, 7; שמאים, 145.
 גובר, 54, 56, 171, 264, 312, 335, 361, 365, 368, 369, 431, 446, 447, 522, 538. עי' גם
 שר האוצר.
 גובר נאמן דק"ק חברון, 159.
 גור, גולנים, 42, 46, 48, 50, 72, 90, 175, 241, 307, 398, 430, 511.
 גורות ת"ח, 53, 58, 72, 77, 78, 79, 80, 462, 520, 524.
 גטין, 27, 28, 29, 50, 58, 59, 448, 449, 452, 453, 520, 524.
 גלגול, 145.
 גלגולת, 5-9, 11, 13, 14, 24, 54, 56, 59, 60, 76, 80, 86-92, 96, 97, 102, 103, 104, 110, 122, 135, 146, 147, 162, 166, 167, 171, 201, 208, 223, 234, 248, 269-273, 281, 285, 289, 290, 291, 293, 301, 302, 310, 318-323, 327, 330, 332, 374, 379, 380, 386, 388, 389, 414, 421, 432, 434, 440, 442, 447, 470, 481, 494, 495, 496, 499, 501-510, 512, 513, 514, 520, 521, 529.
 LXXXI. עי' גם כרגא דמלכא.

הקפה, 142, 148, 484.
השתדלויות, 127, 149, 163, 175, 176, 202.
451. עי' גם שתדלן.
התועדות, עי' ועד.
התישבות, 61, 79, 80, 82, 108, 113, 125, 137, 140, 141, 152, 167, 180, 184, 206, 207, 257, 472.
התראה, 81, 119, 124, 127, 147, 162, 172, 174, 180, 198, 222, 252, 264, 275, 276, 279, 282, 406, 411, 491.
וואיינודא, 1, 9, 10, 86, 114, 134, 166, 168, 263, 265, 274, 276, 279, 287, 299, 300, 336, 389, 393, 401, 441. עי' גם פריצים.
ווידרקויף, 322, 502, 539, XLVIII, LII.
LIII, LXXXVI.
ויכוחים דתיים, 231, 423, 429.
ווירניק, 151.
ועד המלכות, עי' טיים.
ועדי ד"א: אפלה, 77; בעלזיק, 59, 68; ברעד, 356; גראמניץ, עי' ירידי לובלין; הארחוב, 447; ווארשא, 90, 106, 138, 139, 144, 146, 162, 171, 174, 179, 185, 218, 312; זאלוסצע, 356, 366; זאמושץ, 104, 381; טישוויץ, 2, 3, 4, 50, 334, 337; טרנגראד, 106, 107; יעזעראן, 434; ירוסלב, עי' ירידי ירוסלב; לאשטצוב, 287, 289; לענטשני, 113, 162, 253, 284, 285, 291; לובלין, עי' ירידי לובלין; פילק, 432, 435, 437, 440, 441, 448, 449; פינטשב, 140, 141, 142, 144, 497, 498; פריווארסק, 134, 463, 479; קאנטאנטין, עי' במפתח הגיאוגרפי; קראקא, 118, 153; ראדום, 283, 284, 291, 301, 308, 311; ראשקוביץ, 203; רחמנוב, 337; ריצוואל, 235, 236, 290, 292, 293, 503; רישא, 97, 112, 113; שעברשין, 333.
ועדי וואלין, 64, 65, 277, 400, 431.
ועדי פולין-גדול, 86, 142, 194, 196, 197.
ועדי קראקא-צוזמיר, 127, 140, 144, 145, 389, 394, 399, 528.

דיני נחלאות, 133, 134.
דיני נפשות, 331, 511.
דיני רבית, עי' רבית.
דירות, 152.
דמי הרשמה (spisne), 87, 91.
דפוס, 7, 17, 18, 170, 237, 238, 242, 243, 351, 352, 409-413. עי' גם ספרים.
דקדוק, 31.
דרכים, בטחון בהם, 90, 102, 104, 398, 511.
דרשות, דרשנים, 14, 35, 74, 75, 91, 99, 165, 183, 193, 195, 201, 205, 209, 211, 213, 228, 234, 239, 240, 267, 296, 351, 476, 478, 479, 481, 488, 493, 496, 515, 525, 526.
הגרי (מטבע), 264, 510, 540.
הזכרת נשמות, 78. עי' גם קונטרס בית הכנסת.
הזמנה לדין, 49, 57, 106, 110, 116, 122, 134, 135, 137, 244, 249, 251, 273, 331, 375, 384, 452, 471, 521.
היבערני, 163, 234, 289, 379, 508, 509, 512, 539.
הסגת גבול, 108, 137, 164, 294. עי' גם הסכמות, חזקה.
הסכם אנדרושוב (בין פולין למוסקווא), 115.
הסכמות, 7, 211, 234, 240, 308, 310, 419, 420, 434, 435, 439, 480, 524, 525, 526. עי' גם להלן ספרים.
העברת אומנות, 91, 134, 137, 242, 251, 288, 322, 324, 325, 326, 328, 380, 494.
העברת מינוי, 85, 123, 146, 185, 250, 325, 326, 390, 527.
העריכה, 107, 108, 109, 113, 165, 175, 177, 180, 211, 245, 249, 252, 262, 276, 289, 290, 291, 320, 321, 325, 327, 332, 379-384, 386, 434, 467, 499, 513. עי' גם קייץ שמאים.
האפטקאווי, 435, 437.
הפקר, 47, 125, 149, 297.
הקדש, 503.

- ועדי רוסיא, 276, 297, 299, 301, 332, 366, 377, 504, 530.
וועקסל, 157. עי' גם חילוף.
"ויחל", 78.
ועד המלכות, עי' סיים.
- זהב, 30, 50, 460; צורפי זהב, 124, 204, 262.
זובחי זבח, 144, 258, 511.
זויפא, 1.
זיופים, של חיבורים, 488; של כתבים-תעודות, 300, 346, 395, 415, 445; של מסבעות, 124;
של שטרות, 116, 256, 308, 310, 311.
זקוק (מסבע), 1, 68, 142, 169, 243, 441, 540.
זקני הארצות, 70, 493.
זעקסיר (מסבע), 236, 248, 540.
- האן, 6, 97.
חבר, 16, 463, 476.
חברה קדישא, עי' גומלי חסד של אמת.
חדר הקהל, 119, 541.
חדר מכס, 233, 474. השוה מכס.
חובות, של ד"א, 10, 54, 111, 122, 123, 150, 152, 160, 161, 166, 167, 169, 180, 181, 203, 207, 218, 226-233, 235, 255, 256, 257, 263, 267, 322, 323, 324, 327, 383, 384, 387, 388, 414, 415, 420, 428, 433, 436, 441, 443-446, 449, 450, 462, 502, 503, LXXVII; של קהלות וגלילות, 3, 9, 60, 68, 76, 77, 80, 81, 86, 87, 93, 101, 116, 123, 127, 140, 169, 173, 201, 207, 211, 246, 270, 276, 290, 293, 313, 315, 389, 400, 414, 431, 433, 443, 445, 446, 450, 461, 466, 499, 522, 527, 532, LXXVII; דחיית חובות וביטולם, 50, 161. עי' גם גלחות, פריצים.
חזירים, 472, 486.
חזן, 35, 37, 54, 64, 85, 91, 146, 250, 395, 417, 469.
חזקה, 522; חזקת אוראנדא, עי' אוראנדא;
חזקת הבתים, 204, 524; חזקת הקהלה (או
- חזקת עירנות), 46, 49, 123, 140, 141, 468.
חילוף השם, 282, 284, 286, 365, 376, 402, 413.
חילוף, 167, 302, 303, 308, 309, 311. עי' גם וועקסל.
חכירה, עי' אוראנדא.
חכמי הארצות, 460.
חכמי הדור, 27, 35, 79.
חלאים, חולדים, 29, 78, 196, 265.
חלב, 21, 22.
חלוקה (של המסים), 91, 97, 150, 208, 216, 217, 218, 233, 234, 258, 270-273, 280, 281, 289, 290, 291, 301, 303, 304, 308, 311, 312, 319-324, 326, 327, 328, 330, 332, 333, 335, 336, 337, 359, 361, 364, 380, 382, 383, 385, 388, 389, 414, 420, 429, 430, 431, 432, 434, 437, 440, 446, 447, 469, 503-509, 512, 514, 528, LXXVII-LXXXVIII.
חלוקת הארץ, 52, 55, 511, LXXXI. עי' גם ישובים.
חמאה, 16.
חמש ארצות, 2, 4. השוה ארבע ארצות, שלוש ארצות, ארצות.
חסידים, יחידים שנקראו בתואר חסיד, 38, 40, 73, 101, 108, 109, 113, 116, 120, 126, 137, 138, 143, 144, 147, 156, 157, 159, 163, 164, 166, 171, 181, 182, 184, 194, 202, 209, 214, 221, 225, 229, 230, 238, 252, 262, 265, 268, 277, 296, 312, 317; חבורת יהודה החסיד, 260; בעשטנים, 418, 531.
חרם, 1-4, 7, 8, 11, 13, 17, 32, 37, 39, 40, 42-45, 47-50, 62-67, 73, 81, 82, 83, 85, 93-96, 98, 111, 116, 120, 121, 123, 124, 125, 130, 134, 135, 137, 148, 149, 150, 157, 158, 159, 164, 165, 176, 179, 180, 184-187, 189, 191, 194, 196-200, 209, 210, 211, 213, 219, 222, 225, 229, 240, 242, 243, 249, 250, 251, 254, 255, 266.

יריד, סדרים ומנהגים, 16, 19, 21, 47, 48, 57, 58, 68, 86, 104, 106, 112, 462, 470, 474, 475, 476, 517; הוצאות, 72, 162, 165, 176, 177; פרנס, 7, 173; מנהיגים, 493; דינים, 25, 36, 38, 40, 46, 68, 201, 268, 466; שמשים, (בברסלא), 230, 257, 293, 298, 299, 300, 303, 328-331, 440; סעודי, 171, 175, 176; רשיון, 161.

יריד אדר, עי' ירידי לובלין.
יריד אטקים, 297, 529, 536.
יריד בראד, 358.
יריד דאנציג, 142, 151, 165, 227, 268, 543;
דאמיניק, 31, 101.
יריד טורין, 86, 151, 165, 268, 472, 543;
בחג ג' מלכים, 68, 142, 146, 462.
יריד ירוסלב, עי' ערך ירוסלב במפתח הגיאר-
גראפי.

יריד לבוב (יגנישקא), 171, 216, 217, 223, 227, 232, 233, 234, 466, 495.

יריד לוקבא, 17, 151, 544.
יריד לייפציג, עי' ערך לייפציג במפתח הגיאר-
גראפי.

יריד לענטשני, 291, 544, והשורה גם ערך
לענטשני במפתח הגיאווגראפי.
יריד מאשצ'יסק, 293.
יריד מעזריטש, 304.
יריד סיון, עי' יריד לובלין.
יריד פרנקפורט ע"נ אודר, 510.
יריד שנצל (קראקא), 8, 544.
יריד תמוז, עי' ירידי לובלין.
ירידי ברסלא, 33, 150, 151, 161, 165, 203, 224, 226, 228, 230, 231, 232, 256, 257, 263, 543. עיין גם שמש היריד.

ירידי גניזין, 24, 36, 68, 71, 85, 491, 514, 543.

ירידי לובלין, 42, 45, 46, 72, 112, 116, 134, 171, 173, 291, 455, 456, 462, 492, 517, 543; יריד גראמניץ (נקרא גם יריד אדר), 4, 5, 7, 9, 10, 11, 14, 22, 24, 27, 29, 30, 33, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 51, 54, 58, 59, 60.

268, 276, 278, 279, 281-284, 286-289, 294, 295, 297, 298, 300, 305, 306, 309, 316, 317, 325, 333, 339, 342-346, 349-369, 357, 358, 359, 362, 363, 365, 369, 371, 374, 376, 377, 378, 380, 390, 392-461, 458, 456, 453, 423, 418-403, 397, 467, 471, 473-477, 481, 483, 484, 490, 491, 495, 496, 500, 508, 509, 513, 517, 522, 524, 525, 530, LXXXV, LXXXVIII.
חשבונות, 8, 9, 10, 56, 60, 76, 86-92, 97, 101, 109, 110, 113, 116, 117, 118, 121, 122, 134, 135, 139, 140, 144, 145, 146, 150, 151, 152, 169, 179, 180, 203, 211, 215, 216, 218, 223, 232, 234, 235, 236, 248, 252, 257, 271, 281, 321, 386-380, 432, 434.
חתונה, 47, 48, 50, 59, 70, 91, 467, 481, 498.

טובים, טובי העיר, 334, 471; טובי הקהל, 2, 3, 57, 67, 69, 77, 100, 145, 235, 241, 257, 258, 262, 393, 452, 453.

טאליר (מטבע), 3, 483, 484, 541; רייכסטאלער, 152, 169, 226, 230, 256, 276, 458.

טאטארים, עי' קדרים.

טיטון, מכס, 521, 549.

טינף (מטבע), 185, 193, 434, 541.

טעמים, 34.

טריבונאל, 503; בלובלין, 72, 114, 127, 435.

502; בראדום, — עי' בית דין האוצר.

טשאפאווי, 1, 2, 148.

יוחסין, 79, 129.

יארנעלש, 88, 321, 505, 506, 507, 509, 512.

יין, 470, 452; מט ממסחר היין, 501, 502, 503.

י"ש, 145, 167, 484.

ימים נוראים, 481. עי' גם כל נדרי.

יקרות, 29.

ירושה, יורשים, 185, 205, 223, 241, 243.

276, 300, 315, 329, 459.

כפרים, כפריים, 16, 17, 21, 54, 108, 113, 248, 265, 280, 486, 521.
כרגא דמלכא, 93, 105, 108, 109, 122, 123, 135, 140, 146, 151, 194, 201, 202, 207, 211, 212, 215, 216, 217, 222, 245, 248, 251, 252, 271, 280, 302, 303, 304, 308, 309, 431, 470, 473, 522, 524. עי' גם גלגולת.
כרוז, הכרזה, 26, 28, 40, 44, 47, 53, 57, 65, 67, 111, 122, 123, 124, 149, 150, 195, 198, 200, 222, 238, 241, 250, 278, 279, 282, 284, 286, 306, 316, 339, 342, 340, 358, 372, 380, 417, 418, 430, 452, 459, 471, 489, 495, 496, 522.

כרכום, 10.

כרמליסים, עי' גלחת.

כשרים, 38, 51, 71, 76, 81, 85, 142, 145, 146, 163, 170, 244, 248, 269, 291, 457, 458, 460, 461, 463, 493.

כתב, כתב יד, 50, 109, 121, 139, 146, 150, 151, 178, 180, 191, 215, 216, 303, 380, 544.

כתב אשורית, 361, 470.

כתב ביטול, 198.

כתב מליצה, 125, 368.

כתב קישור, 243, 309.

כתבי יד, אשר הובאו מהם בספר זרז דברים שלא נדפסו קודם לכן: אוכספורד, ספרית בודליאנדר, ס' גחלי אש, עי' עמ' 258-262, 340-343, 396-398; קונטרס דיני רבית, עי' 23. — ביא ליסטוק, ביה"מ באצר, עי' 78, 482. — בני-ברק, אוסף ד"ר ל. לוין, פנקסי קורניק וקעמפנא, עי' 521, 524. — ברסלא, ארכיון העיר, עי' 33, 180, 201, 224, 226, 227, 228, 231, 233, 235, 256, 299, 320, 329, 331, 440, 472, 526; ארכיון הקהילה, עי' 440. — המבורג, ארכיון הקהילה, עי' 101. ווילנה, ייווא, פראגמנט של פנקס ד"א, עי' 121-126, 133-135; פנקס החברות קדישא בלובלין, עי' 470, 471; ספריה ע"ש מתתיהו שטראשון, פנקס מדינת ליטא העתק ווילנה,

62, 65, 66, 67, 69-73, 75, 76, 78, 80-83, 85, 87, 90, 94, 99, 101, 102, 106, 107, 108, 110, 111, 116, 119, 121, 122, 124, 125, 133, 135, 136, 139, 145, 146, 162, 164, 185, 218, 487, 491, 493, 495, 517, 519, 523; יריד שוואנקי (שנקרא גם יריד סיון, יריד חמוז), 7-10, 12, 37-40, 42, 53, 69, 87, 116, 179, 489; יריד ש"י (או ס"י, ז"י), 13, 25, 26, 28, 29, 38, 40, 41, 57, 60, 61, 76, 87, 96, 489.

ירידי ליטא, 175, 177; יריד וויסאקי, 377, 398; מיר, 151, 152, 201; ראקאווי, 41, 72, ישובים, 30, 37, 39, 64, 65, 82, 83, 90, 95, 110, 111, 121, 137, 144, 172, 180, 204, 207, 215, 228, 247, 248, 249, 251, 253, 254, 265, 280, 292, 374, 429, 431, 432, 480, 481, 508, 511, 512, 513, LXXXVII. עי' גם סביבות.

ישועים, עי' גלחת.

ישיבת ד"א, 175, 176, 278, 324, 325, 383, 384.

יתומים, תקנות, 3, 36, 47, 58, 470; עזרה, 109, 562; פרעון חובות, 127, 139, 203, 204, 244, 457. עיין גם אבי יתומים.

כ"א אנשים (בטיקטין), 109. השוה גם כ"ג אנשים, ליב אנשים.

כבוד, 471; העדר כבוד, 50, 125, 198, 278, 475; חלוקת כבוד, 107, 138, 187, 218, 284, 315, 463, 469, 471, 508, 512; כיבוד, 322, 529.

כ"ג אנשים (בפוזנא), 460. השוה כ"א אנשים, ליב אנשים.

כישוף, 172, 265.

כמו ראש, 394.

כץ נדרי, 416, 474.

כמרים, עי' גלחת.

כסף, 30, 50, 108, 169.

כפיות, 77, 87, 94, 108, 118, 125, 134, 161, 176, 178, 184, 185, 187, 192, 207, 211, 220, 251, 288, 289, 297.

187; לאטיין, 203, 390, 412, 433, 439;
עברית, 103, 104, 157, 158, 160, 161, 242,
281, 361, 432, 434; טוליש, 270, 281, 300,
304, 322, 328, 329, 389, 429, 432, 434;
435; לשונות זרות, 129.

מאורות הגדולים דד"א, עי' רבני ד"א.
מאכלות, ממונה על מיני מאכל ומשחה, 258;
מאכלות אסורות, 16, 23, 470.
מאסף דד"א, 202, 361, 391.
מבוררים, 35. עי' גם בוררים.
מגלת סתרים, 125, 152, 279, 287, 288, 298,
396, 469, 545.

מגפה, 161; בפולין-גדול, 263; בקראקא, 99,
263, 527; ברוסיה (לבוב והסביבה), 290.

מדות ומשקלות, 258.

מולטיין, 154.

מוסרים, עי' מלשינות.

מורנו, 249, 463, 476, 552.

מזונות, 17.

מחיות של ישראל, 116, 124, 148.

מחלוקת, 52, 100, 122, 123, 130-133, 148,

149, 186, 189, 190, 194, 200, 204, 247,

261, 282-285, 297, 298, 324, 365, 384,

407, 480, 493.

מטבע, גילוח, 416, 418, 421; הברחה, 41,

521; חילוף, 36, 40, 44; דנצק, 245, 527;

דפוס מטבע, רדוקציע, 252, 448, 553.

LXXXVII

מטהרי מתים, עי' גומלי חסד של אמת.

מינות, 17, 261, 343, 416, 417, 421.

מינץ, 1.

מכס, מכסי המדינה: 22, 59, 104, 148, 457,

475, 485, 521, 522; פולין-גדול, 1, 12, 71,

474, 491, 515; פולין-קטן, 1; רוסיה, 54,

468; הש' גם טשאפאוווי - מכסי חו"ל (שלויה),

166, 167, 233. - מכסי הקהילה, 460; עיין

גם גבעלי עניקש, פרדאן, קראבקי.

מלאכה, 456, 514, III. הש' אומן, זוכחי זבח.

מלבושים, 3, 17, 47, 123, 128, 132, 213,

460, 492, 554.

עי' 163, 465-466. - ווארשה, ארכיון האוצר

(Archiwum Skarbowe), עי' 310, 495, 496;

ארכיון ראשי (Archiwum Głównie), עי' 280,

301, 489, 495; ספרית המכון למדעי היהדות,

פנקס אפטא, עי' להלן פנקס הקהל; ספריית

קראשינסקי, עי' 323, 385. - טיקטין, עי'

להלן בערכים פנקס הקהל וקונטרס ביה"כ. -

ירושלים, בית הנכות הלאומי בצלאל, עי'

96; בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי,

פנקסי זאבלודובי ודובנא, עי' 107, 432, 468,

473. - לבוב, הארכיון הגילי (Archiwum

Ziemijskie), עי' 6, 7, 11, 13, 14, 86, 88, 89,

90, 92, 97, 104, 125, 233, 270, 271, 520;

ארכיון הברנרדיני (Archiwum Bernar-

dyńskie), עי' 386; ספרית אוסוליניאום, עי'

272, 389, 399, 505, 506, 507, 508, 528;

ספרית הקהילה, פנקס הקהל, עי' 55, 59, 70,

204, 205. - לונדון, בית המדרש דק"ק

אשכנזים, סידור ר' שבתי הסופר, עי' 31-36. -

פוזנא, ארכיון המדינה (Archiwum Państ-

wowe), עי' 31. - פינטשוב, ארכיון הקהילה,

עי' 514 ולהלן ערך פנקס הקהל. - קראקא,

ארכיון דקקהלה, עי' 280-281; מוזיאון

טשארטורסקי, עי' 508-509, 512, 514. -

פנקס מדינת ליטא, העתקת א. ל. רבינוביץ,

עי' 459, 519, 523. - מגלת יוחסין למשפחת

רוזנבלום, חל-אביב, עי' 314.

כתובה, 47, 49, 70, 452.

ל"ב אנשים (בפוזנא), 76, 77, 463, 544. השוה

כ"א אנשים, כ"ג אנשים.

לוחות, 466, 520.

לומדים, 22, 78, 129, 351, 398, 462.

לחם חורף, עי' היבערני.

לחם מגואל, 293.

לימוד, סדר, 129, 347; ספרים, 157, 170, 237;

שכר, 109. עי' גם מלמדים, תלמוד תורה.

לשונות, אידיש, 40, 120, 158, 163, 164, 242,

340, 430; איטלקית, 433; גרמנית, 161, 169,

181, 203, 299, 320, 331, 368, 412; הולנדית,

474, 473, 471, 469-465, 462, 460, 457
 498, 495, 494, 493, 491, 481, 480, 477
 527, 525, 522, 513, 512, 510, 508, 499
 עי' גם ראשי המדינות.
 מנהיגי הגלילות, 12, 64, 123, 141, 218, 290,
 495, 481, 469, 326
 מנהיגי היהודים, 24, 33, 69, 88, 102, 114,
 מנהיגי המדינות, 54, 102, 127, 142, 195,
 275, 494, 491, 447, עי' גם ראשי המדינות.
 מנהיגי היריד, עי' יריר.
 מנהיגי פולין, 77, 101, 147, 172, 177-174,
 471, 459
 מנין (הצבעה), 41, 65, 99, 148, 185, 196,
 211, 328, 480, 526. עי' גם "אחד מעכב".
 מנין (לתפלה), 12, 48
 מסחר, סוחרים, 8, 30, 31, 39, 41, 46, 48,
 49, 68, 80, 81, 86, 87, 103, 104, 108, 116,
 124, 147, 148, 149, 156, 165, 166, 175,
 177, 188, 196, 203, 215, 227, 229, 230,
 233, 235, 248, 257, 263, 265, 266, 268,
 290, 294, 306, 315, 320, 325, 328, 329,
 330, 366, 416, 417, 418, 452, 456, 457,
 470, 472, 483, 486, 487, 489, 514, 520,
 521, 522
 מסיים ונתינתו, 2, 6, 37, 39, 50, 53, 55,
 61, 69, 70, 71, 81, 87, 88, 90-94, 102,
 108, 111, 112, 125, 142, 151, 152, 155,
 166, 167, 168, 173, 175, 177, 180, 184,
 212, 228, 230, 233, 241, 258, 263, 265,
 276, 280, 306, 307, 309, 315, 316, 320,
 325, 330, 335, 336, 337, 374, 384, 389,
 399, 400, 402, 414, 419, 429, 430, 434,
 436, 437, 438, 445, 446, 467, 469, 470,
 489, 512, 520, LXXVII, III. עי' גם כרגא
 רמלבא, גלגולת.
 מס מזנונות, 501
 מסקוויטר, 95
 מסתורין של ישראל, 124, 148, 369
 מעות זעניר, 108
 מעות חופה, 36, 284, 285, 286

מלווים ברבית, קהלות, 173, 302; יהודים
 יחידים, 30, 62, 73, 74, 80, 82, 84, 109,
 122, 127, 150, 151, 243, 246, 265, 276,
 300, 313, 325, 366, 400, 444, 503; גויים—
 עי' גלחת, מריצים.
 מלחמות, 29, 101, 161, 203, 263, 314, 472,
 מלך, 1, 12, 52, 55, 92, 114, 127, 145, 161,
 175, 176, 185, 224, 231, 276, 312, 345,
 369, 413, 423, 439, 468, 469; משפט המלך,
 9, 30, 31, 77, 167, 473, 514; משרתי המלך,
 30, 61, 84, 90, 102, 103, 110, 120, 157,
 159, 167, 169, 277, 368, 531; סוטר המלך,
 69, 103, 104, 427; מלכי חוץ, 345, 365,
 385, 413, 439. עי' גם מתנות, קארנצייע.
 מלמדים, 129, 239, 434, LXXXV. עי' גם
 לימוד.
 מלך הוין, 483, 484, 487, 545
 מלשינות, מלשינים, 69, 192, 255, 377, 397,
 400, 401, 407, 474, 575, 476, 522. עי' גם
 מסתורין של ישראל.
 ממרמי, 19, 46, 47, 59, 70, 87, 88, 116,
 178, 255, 459, 460, 475, XVII.
 מנהגי המדינה, 93, 379, 380, 385, 386, 388,
 470, 476
 מנהגי הקהלות, 119
 מנהיגי ד"א, 1, 2, 4, 7, 11, 14, 24, 25, 30,
 36, 37, 39, 40, 53, 54, 60, 65, 67, 69, 70,
 75, 76, 77, 80-83, 87, 94, 106, 107, 108,
 111-114, 116-119, 122, 123, 125, 126,
 127, 131, 133-145, 147, 149, 152, 153,
 155, 158, 159, 162, 163, 165, 169-172,
 174, 175, 179, 180, 183-186, 192, 194,
 195, 196, 198, 199, 202, 206, 207, 211-
 214, 216, 221, 222, 230, 237, 239, 241,
 243, 244, 247, 251, 252, 255, 264, 269,
 273, 275, 276, 278, 279, 283, 284, 285,
 287, 288, 289, 291, 292, 298, 302, 304,
 309, 312, 316, 317, 327, 328, 332, 334,
 335, 336, 361, 365, 370, 373, 379-387,
 393, 402, 421, 432, 448, 449, 454, 455

מעות טפלים. 554. עי' שעלינגאווי.
 מעות יריד, 165. עיין ירדים.
 מעות עניי א"י, 53, 54, 60, 76, 260, 333, 334, 459, 462, 465. עי' גם גבאי א"י.
 מעות פסק, 63, 68, 84, 85, 236, 430, 478, 479.
 מעות קבורה, עי' קבורה.
 מעות שילר, 125, 151, 256, 554.
 מעות תיבה, 306.
 מעשר, 325.
 מ"צ דר"א, עי' רבני ד"א.
 מצור לבוב (ח"ט), 155.
 מקום, 206, 306, 522, 546 — מ' בביה"כ, 46.
 מרא דארעא דישראל, 67.
 מרק (מטבע), 68, 390.
 מרשלק של המלכות, 92, 96, 97, XXV; של הקונסורציה, 270, 271; של השלוחים, 41, 499.
 משא ומתן, עי' מסחר.
 משי, 30, 314.
 משכון, 52, 155, 161, 185, 249, 458, 461.
 משכונות של גויים, 20.
 משפט המלך, עי' מלך.
 משפטים, בין יחיד לרבים, 118, 119, 137, 190, 218, 244, 249, 274, 278, 315, 462, 471, 473, 523; בין רבים לרבים, 41, 71, 86, 112, 115, 134, 147, 160, 162, 169, 171, 172, 173, 183, 211, 212, 217, 252, 253, 301, 304, 309, 480 — עי' גם פסקי דין.
 משרתים, 146, 151, 215; משרתי סוחרים, 124; משרתי הפרנס והנאמנים דר"א, 503; משרחות, 16.
 משרתי המלך, עי' מלך.
 מתכות יקרות, 521. עי' גם זהב, כסף.
 מתנות למלך ולשרים, 41, 54, 72, 114, 135, 151, 163, 171, 174, 175, 447, 454, 502.
 עי' גם יארגעלט.
 נאמן, 46, 96, 111, 170, 179, 197, 258, 290, 297, 302, 399, 405, 410; נאמן דגליל, 277, 303, 318, 322, 334, 338, 424; נאמן דר"א, 1, 97, 103, 115, 116, 121, 122, 134, 135, 139, 152, 166, 167, 173, 179, 216, 222, 232, 233, 234, 242, 247, 264, 267, 270, 271, 273, 301-304, 308-313, 317-329, 331, 334, 336, 337, 338, 367-369, 373, 374, 386-390, 394, 396-399, 401, 403, 404, 405, 407, 419, 420, 423, 424, 434, 435, 439, 505-510, 513, 514, 529, 530.
 נגידי ד"א, עי' מנהיגי ד"א.
 נדוניה, 46, 48, 109, 135, 146, 169, 215, 462, 503.
 נאדלר, 5, 479.
 נדיבי ד"א, 449.
 נועדים, 37, 39, 40, 87.
 נערים, 79, 188, 151, 170, 485.
 נקמות, 121, 171.
 נראד, 274, 279, 528.
 נשיא א"י, 338, 259. השה גבאי א"י.
 נשים, 16, 17, 33, 78, 79, 155, 157, 372, 487.
 נתינת הסוחרים (היהודים), 322.
 סביבות, 37, 72, 108, 137, 184, 211, 212, 220. עי' גם ישובים.
 סופר, 1, 30, 31, 36, 51, 68, 70, 111, 112, 113, 115, 121, 143, 146, 157, 159, 163, 178, 185, 204, 222, 232, 237, 262, 268, 278, 279, 303, 305, 306, 311, 314, 315, 316, 340, 453, 463, 474, 495; סופר הגליל, 303, 318; סופר דר"א, 1, 103, 113, 115, 121, 143, 157, 159, 162, 163, 176, 178, 211, 222, 279, 303, 340, 449, 461, 472, 503, 516.
 סופר של פרנס הועד, 503.
 סופר סת"ם, 417.
 סידורים, 17, 18, 27, 31-36, 129, 351, 352, 416.
 סטאציניץ, 517.
 סטארוסטא, 6, 9, 102, 387.
 סיים, 5, 7, 9, 10, 14, 24, 29, 31, 41, 54, 60,

מעות טפלים. 554. עי' שעלינגאווי.
 מעות יריד, 165. עיין ירדים.
 מעות עניי א"י, 53, 54, 60, 76, 260, 333, 334, 459, 462, 465. עי' גם גבאי א"י.
 מעות פסק, 63, 68, 84, 85, 236, 430, 478, 479.
 מעות קבורה, עי' קבורה.
 מעות שילר, 125, 151, 256, 554.
 מעות תיבה, 306.
 מעשר, 325.
 מ"צ דר"א, עי' רבני ד"א.
 מצור לבוב (ח"ט), 155.
 מקום, 206, 306, 522, 546 — מ' בביה"כ, 46.
 מרא דארעא דישראל, 67.
 מרק (מטבע), 68, 390.
 מרשלק של המלכות, 92, 96, 97, XXV; של הקונסורציה, 270, 271; של השלוחים, 41, 499.
 משא ומתן, עי' מסחר.
 משי, 30, 314.
 משכון, 52, 155, 161, 185, 249, 458, 461.
 משכונות של גויים, 20.
 משפט המלך, עי' מלך.
 משפטים, בין יחיד לרבים, 118, 119, 137, 190, 218, 244, 249, 274, 278, 315, 462, 471, 473, 523; בין רבים לרבים, 41, 71, 86, 112, 115, 134, 147, 160, 162, 169, 171, 172, 173, 183, 211, 212, 217, 252, 253, 301, 304, 309, 480 — עי' גם פסקי דין.
 משרתים, 146, 151, 215; משרתי סוחרים, 124; משרתי הפרנס והנאמנים דר"א, 503; משרחות, 16.
 משרתי המלך, עי' מלך.
 מתכות יקרות, 521. עי' גם זהב, כסף.
 מתנות למלך ולשרים, 41, 54, 72, 114, 135, 151, 163, 171, 174, 175, 447, 454, 502.
 עי' גם יארגעלט.
 נאמן, 46, 96, 111, 170, 179, 197, 258, 290, 297, 302, 399, 405, 410; נאמן דגליל, 277, 303, 318, 322, 334, 338, 424; נאמן דר"א, 1, 97, 103, 115, 116, 121, 122, 134, 135, 139, 152, 166, 167, 173, 179, 216, 222, 232, 233, 234, 242, 247, 264, 267, 270, 271, 273, 301-304, 308-313, 317-329, 331, 334, 336, 337, 338, 367-369, 373, 374, 386-390, 394, 396-399, 401, 403, 404, 405, 407, 419, 420, 423, 424, 434, 435, 439, 505-510, 513, 514, 529, 530.
 נגידי ד"א, עי' מנהיגי ד"א.
 נדוניה, 46, 48, 109, 135, 146, 169, 215, 462, 503.
 נאדלר, 5, 479.
 נדיבי ד"א, 449.
 נועדים, 37, 39, 40, 87.
 נערים, 79, 188, 151, 170, 485.
 נקמות, 121, 171.
 נראד, 274, 279, 528.
 נשיא א"י, 338, 259. השה גבאי א"י.
 נשים, 16, 17, 33, 78, 79, 155, 157, 372, 487.
 נתינת הסוחרים (היהודים), 322.
 סביבות, 37, 72, 108, 137, 184, 211, 212, 220. עי' גם ישובים.
 סופר, 1, 30, 31, 36, 51, 68, 70, 111, 112, 113, 115, 121, 143, 146, 157, 159, 163, 178, 185, 204, 222, 232, 237, 262, 268, 278, 279, 303, 305, 306, 311, 314, 315, 316, 340, 453, 463, 474, 495; סופר הגליל, 303, 318; סופר דר"א, 1, 103, 113, 115, 121, 143, 157, 159, 162, 163, 176, 178, 211, 222, 279, 303, 340, 449, 461, 472, 503, 516.
 סופר של פרנס הועד, 503.
 סופר סת"ם, 417.
 סידורים, 17, 18, 27, 31-36, 129, 351, 352, 416.
 סטאציניץ, 517.
 סטארוסטא, 6, 9, 102, 387.
 סיים, 5, 7, 9, 10, 14, 24, 29, 31, 41, 54, 60,

חכמים על ירושלמי, 245; כתונת פסים, 209;
 כתנות זאור, 193-195; ס' המגיד לנביאים
 ראשונים, 40; מגיני זהב, 182; מגיני שלמה,
 254; מדרש רבות (פסד"א תנ"ג), 225; מחזור,
 66, 67; מים חיים, מים חיים שני, 205; נחלת
 חיים, נחלת חיים שני, 206; נחלת עזריאל,
 202; סדור ר' שבתי הסופר, 31, 34; סליחות
 ופזמונים, 20; סמ"ע, 489; עולת תמיד, 498;
 עטרין צבי, 481; עין יעקב, 66, 67, 193-
 195; עמודיה שבעה, 99; צנצנת מנחם, 220;
 קנה חכמה, 168; קצור אברבנאל, 15; קרן
 עור, 500; ש"ך על חו"מ, 83; ש"ע או"ח (עם
 בארהגולה), 68; ש"ס אמ"ד, 409, 402; תולדות
 יצחק, 210; רזלמוד בבלי, 359; תנ"ך בליא
 (בליץ), 120; תנ"ך בליא (עטיאש), 159, 157,
 163; תקוני זבח, 453.
 ספר תורה, 1, 25, 42, 46, 49, 81, 82, 242,
 340.
 ספירות של אוכלוסין, 79, 440, 443.
 סקארב, עי' אוצר המלכות.
 סרסרות, 3, 34, 50, 331, 456, 503; סרסרים
 בין גוי לגוי, 124, 148.
 עגונה, 14, 59, 79, 455, 481.
 עגלה, שכר עגלה, 10, 109, 175, 177, 235,
 312, 326, 503.
 עדה, עדה קדושה, קרואי עדה, 70, 82, 117,
 119, 138, 148, 149, 241, 249, 250, 251,
 258, 262, 325, 393, 394, 458, 459, 479,
 עדים, 42, 46, 48, 49, 52, 119, 196, 279,
 347, 461, 467, 480.
 עונשים וקנסות, 1, 37, 44, 50, 58, 66,
 71, 81, 85, 89, 105, 106, 107, 119, 121,
 122, 123, 133, 136, 149, 167, 177, 184,
 185, 205, 212, 214, 231, 241, 242, 251,
 268, 279, 281, 286, 287, 306, 316, 317,
 325, 326, 363, 365, 377, 380, 383, 390,
 445, 449, 463, 475, 483, 484, 486, 494,
 495, LXXVIII.
 עופות, 486, 487.

76, 90, 91, 92, 97, 103, 105, 106, 134,
 138, 139, 144-147, 150, 162, 171, 173,
 175, 177, 179, 185, 202, 208, 211, 215,
 218, 222, 233, 234, 242, 248, 269, 273,
 293, 312, 319, 322, 323, 326, 327, 328,
 440, 443, 446, 456, 498, 499, 502.
 סיימיק, 54, 58, 117, 139, 146, 151, 162,
 174, 175, 206, 218, 223, 273, 274, 279,
 473, 474, 499, 502.
 סכום, 9, 10, 12, 41, 54, 60, 76, 80, 81, 90,
 95, 105, 108, 109, 113, 115, 116, 121,
 134-139, 145, 147, 151, 152, 163, 180,
 181, 201, 212, 216, 217, 218, 223, 227,
 232-235, 245, 248, 249, 255, 262, 289,
 290, 313, 321, 322, 323, 379, 460, 463,
 467, 503, 513, 527, 548.
 סליחות, 29, 78.
 סירות בעלי חיים, 486, 487, 529.
 סענודי, עי' יריד.
 סעודות, 90, 91, 460, 473, 492.
 ספחת, 71, 171, 172.
 ספרדים, בא"י, 464, 465; באמסטרדם, 220,
 127-133, 153-157, 186-193, 296, 409-
 413.
 ספרים, 17, 36, 50, 242, 247, 427, 458, 489, עי'
 גם דפוס, הסכמות.
 ספרים שיצאו בסיוע ד"א: דברי דוד 223;
 כלי יקר, 14; מים חיים, 223; סמ"ע, 122;
 עמודיה שבעה, 99; ש"ע אה"ע, 114.
 ספרים שקיבלו הסכמת ד"א: אדרת אליהו,
 164; אהל יעקב, 239; אה"ע לראב"ן, 26;
 ביאור על סמ"ג, 453, 454; בית אברהם (שו"ת)
 373; בית הלל, 219; בית יהודה, 170; בית
 יעקב (שו"ת), 228, 229; ברית שלום, 265;
 דברי שמואל, 496; דמשק אליעזר (על חולין),
 74; דמשק אליעזר (על המסורה), 291; זכרון
 משה, 24; זרע אברהם, 185; זרע בירך שלישי,
 478; חגורת שמואל, 516; חומש, 213; חידושי
 הלכות, 170; יד כל בו, 305; יפה מראה, 294;
 יש נוחל-יין, 455; כבוד חכמים, 240; כבוד

עורות, 21, 22, 314.
 עזבונות, 142, 143, 185, 244, 264, 458, 471, 478.
 עיכוב המת, עי' קבורה.
 עיכוב התפילה, 119.
 עיקור, עיקר, 235, 255, 452, 468.
 עירנות, עי' חזקה.
 עליית דם, 31, 60, 72, 76, 203, 265, 321, 428-424, 433, 434, 438, 439, 445, 458, 532, LXXXV. עי' גם בלבולים, קידוש השם.
 עניות, עניים, 91, 140, 191, 241, 281, 379, 383, 384, 434, 460, 468, 552. עי' גם צדקה.
 עניקש, 276, 549.
 "עננו", 78.
 עפוש, עי' מגפה.
 עקור, 39, 86, 87, 104, 105, 112, 115, 116, 119, 139, 150, 152, 162, 222, 224, 227, 228, 229, 255, 283, 297, 467.
 ערבים, 58, 59, 461.
 ערכאות של גוים, 48, 77, 94, 108, 120, 123, 124, 220, 222, 241, 243, 255, 276, 278, 280, 284, 288, 297, 298, 320, 345, 389, 430, 475, 495, 496, LXXII, LXXIII.
 עיין גם סענדוי, שופט.
 ערעורים, 168, 386, 480.
 פדיון שבויים, 94, 95, 96, 147, 153-156.
 ממונה מן ארבע ארצות על עסק מדיש, 159.
 קנס למדיש, 165, 279, 286, 287.
 פאבר, 10.
 פאדימני, 59, 122, 499, VIII.
 פודסקרבייא קוראנע, עי' גובר, שר האוצר.
 פאוראטני, 201.
 פולאקי, עי' אשכנזים.
 פוסקים, 31, 34, 74, 129, 182, 423.
 פאשט, 377, 382, 503.
 פעטליצער, 201.
 פענסייע, 276, 549.
 פנקס הקהל, 46, 148, 149, 250, 251; באפטא, 15, 113, 125, 174, 204, 206, 207, 211, 224.

232, 234, 236, 239, 256; בדובנא, 432, 473.
 ועיין במפתח שמות האנשים: מרגליות ח' ו';
 בוויניצא, 496; בזאלקווא, 68, 179, 213, 218,
 238, 244, 469; בזבלודאווי, 3, 106, 124,
 468; בטוריסק, 497; בטיקטין, 30, 37, 38,
 39, 40, 56, 63, 83, 85, 107, 109, 110,
 111, 113, 116-121, 127, 133, 136-140,
 142-146, 150, 151, 152, 165, 166, 169,
 170, 179, 185, 202, 204, 207, 208, 211,
 212, 213, 215-223, 227, 232-236, 241,
 243, 245, 247-255, 257, 258, 262, 271,
 284, 290, 299, 313, 325, 393, 394, 463,
 467, 502, 517, 523, 527, 529, LXXXI;
 בטשורסקוב, 80, 394, 434; בלבוב, 34, 51,
 59, 70, 204, 205, 461; בלאנצהוט, 338;
 במעזריטש, 481; במוזנא, 7-12, 52, 53, 58,
 65, 94, 102, 107, ועי' במפתח שמות האנשים;
 לויין לואי; בפניטשוב, 80, 94, 108, 118, 127,
 140, 141, 142, 144, 145, 153, 194, 211,
 218, 294, 464, 477, 494, 522; בקורניק,
 521; בקעמפנא, 524; בקראקא, 1, 2, 3, 7,
 49, 276, 277, 278, 304-311, 314-317, ועי'
 גם במפתח שמות האנשים; ווטשטיין, ס' ה';
 ברישא, 472; שקור, 335.
 פנקס הנאמנים (דקי' טיקטין), 170.
 פנקס ראש המדינה (דקי' טיקטין), 174.
 פנקס הגליל פרעמטלא, 287; קראקא-צוזמיר,
 271.
 פנקסי ד"א, 2, 8, 10, 23, 35, 42, 50, 51, 52,
 54, 55, 59, 66, 68, 70, 76, 78, 79, 102,
 106, 111, 112, 117, 121, 124, 126, 134,
 135, 139, 150, 152, 154, 163, 171, 177,
 178, 202, 211, 213, 215, 217, 218, 222,
 223, 232, 233, 234, 241, 268, 279, 280,
 287, 288, 309, 396, 457, 458, 460, 461,
 463, 467, 468, 469, 473, 474, 481, 515,
 519, 530.
 פנקסי חברה קדישא, עי' גומלי חסד של אמת.
 פסקי דין, 36, 37, 38, 42, 68, 71, 77, 81, 82,
 84-87, 92, 101, 106, 107, 110-113, 117-

- פרעות בלובלין, 42, 76; בלוב ובקראקא.
113, 114
פאקטאר, אגענט פאקטור, 102, 157, 159.
401, 400, 368
פראנקיסטים, עי' שמד.
פשוט (מטבע), 485, 550.
פשרות, 49, 51, 76, 86, 87, 92, 112, 127,
135, 136, 142, 143, 145, 167, 174, 218,
244, 263, 269, 290, 309, 318, 447, 467,
471, 481.
פתקא דאזמנתא, עי' הזמנה לדין.
צבא, 86, 89-92, 96, 97, 102, 103, 104, 108,
163, 281, 289, 314, 319, 322, 324, 379,
381, 472, 496, 502, 512.
צדקה, 22, 54, 78, 246, 306, 336, 337, 345,
400, 546; גבאי צדקה, 67, 162, 235, 258,
290, 334, 342, 405; הוצאות ד"א לצדקה,
29, 76, 150, 151, 171, 322, 327, 462, 503;
קנסות לצדקה, 1, 484. עי' גם מעות עניי א"י.
צוואות, 273, 462, 464, 498.
צוקר, 447.
צורפי זהב, עי' זהב.
צמר, 50.
צעניר (מטבע), 448, 550.
קאלווינים, 327.
קבורה, 48, 50, 100, 101, 149, 185, 187,
196, 240, 241, 246, 387, 481, LXXXI.
LXXXVII, עי' גם בית הקברות.
קבלה, מקובלים, 18, 34, 225, 276, 362, 363,
389, 418, 462, 523.
קברנים, עי' גומלי חסד של אמת.
קדרים, 92, 96, 154, 155, XIX, II.
קהל, 2, 3, 30, 35, 36, 44, 48, 50, 52, 54,
60, 64, 65, 71, 76, 80, 81, 85, 90, 92,
102, 116, 118, 119, 123, 124, 133, 134,
138, 142, 144, 145, 148, 149, 163, 165,
166, 169, 170, 186, 190, 194, 202, 207,
218, 222, 223, 235, 236, 241, 244, 245.
120, 123, 125, 133-137, 139, 150, 151,
152, 171, 172, 177, 181, 183, 185, 208,
212, 214, 216-219, 232, 236, 241, 245,
247, 248, 250-254, 269, 275, 276, 279,
281, 282, 283, 285-288, 297, 298, 300,
301, 304, 309, 313, 314, 315, 320, 330,
332, 335, 338, 361, 387, 412, 418, 419,
420, 423, 436, 437, 439, 446, 448, 472,
474, 481, 496, 497, 499, 508, 509,
512, 519, 524, 527.
פרדאן, 276, 325, 550.
פראטסטצא, 175, 255.
פרוטקציה, 102, 125, 208.
פרוות, פרוונים, 3, 50, 472, 473.
פריצים, 21, 44, 125, 148, 206, 431; נושים,
51, 80, 81, 123, 177, 274, 279, 444, 472,
499, 502, 503, 518, 522. עי' גם שרים.
פרנס דקהל, 75, 91, 116, 120, 124, 127,
130, 133, 134, 144, 163, 166, 186, 190,
191, 201, 236, 263, 264, 276, 290, 293,
298, 316, 317, 334, 335, 352, 358, 362,
379, 383, 305, 409, 421, 426, 453, 471,
494, 522, 526; פרנס טובים, 77; פרנס הגליל,
53, 321, 329, 331, 360, 366, 396, 399,
419, 420, 423, 439, 441, 513; פרנס ד"א,
5, 10, 109, 119, 138, 139, 160, 161, 163,
169, 171, 206, 222, 228, 238, 243, 244,
246, 248, 255, 256, 257, 264, 269, 273,
275, 276, 277, 280-287, 289, 291, 292,
293, 299, 307, 316-312, 321, 324, 326,
327, 328, 334, 335, 336, 339, 340, 345,
346, 347, 356-363, 365-369, 372, 373,
377, 379-384, 387, 388, 390, 392, 393,
395, 398, 401, 403, 407, 408, 412, 414,
415, 416, 419, 423, 424, 429, 432, 433,
435, 437, 438, 439, 444, 445, 447, 476,
478, 479, 498, 502, 503, 508, 510, 513,
523, 525, 528-531.
פרנס היריד, עי' יריד.
פרסיים, 94, 95, 96.

קייץ, 235, 236, 299, 551.
 קלויז, 181, 373, 378, 400, 462.
 קאמיסר, 290, 324, 380-387, 429, 431.
 432, 434, 435, 437, 438.
 קמיע, 79. קמיעות ריי גלייבשיץ. עי' שמו
 במפתח שמות האנשים.
 קנוקציא, 146, 150.
 קנין סודר, 58, 178, 238.
 קנסות, עי' עונשים.
 קעפ זעצין, 458.
 קצבים, עי' וובחי ובה.
 קציני ד"א, עי' מנהיגי ד"א.
 קראים, 114, 115, 145, 440.
 קרואי עדה, עי' עדה.
 קרובים, 46, 48, 59, 60, 68, 76, 136, 137.
 143, 155, 460, 467, 468, 480.
 קרקעות, 34, 36, 47, 50, 70, 486.
 קרעטשמי, עי' אוראנדא.
 קשרים וקנוניות, 122, 123, 180, 195, 199.
 ראשי ד"א, עי' מנהיגי ד"א.
 ראשי המדינות, 8, 13, 17, 23, 27, 30, 36.
 37, 63, 64, 73, 78, 79, 99, 103, 104, 147.
 160, 161, 168, 169, 174, 179, 180, 181.
 187, 202, 205, 208, 223, 234, 236, 241.
 257, 262, 389, 393, 399, 415, 419, 431.
 437, 441, 442, 446, 458, 466, 489, 523.
 530. עי' גם מנהיגי ד"א, מנהיגי המדינות.
 ראשי ישיבות, 5, 8, 22-25, 27, 28, 36, 62-
 65, 77, 93, 97, 99, 148, 173, 239, 241.
 259, 260, 351, 353, 453, 454, 455, 461.
 463, 476.
 רב, ברירתו ומינויו, 2, 61-66, 69, 109, 246.
 296, 400, 407, 469, 472, 473, 519, 523;
 סמכותו ותפקידיו, 3, 7, 16, 48, 50, 249.
 250, 325, 334, 385, 463; סיוקו וזכויותיו.
 37, 54, 91, 289, 325, 476; LXXXI; סכסוכים,
 130, 198-200, 273-275, 278, 279, 282-
 289, 296-298, 307, 317, 377, 407, 473.
 475. השה גם אב"ד, רבני ד"א.

249, 250, 253, 255, 264, 269, 274, 276.
 291, 306, 313, 314, 316, 334, 409, 458.
 460, 461, 463, 467, 469, 470, 471, 473.
 479, 480, 491, 499. עי' גם פנקס הקהל.
 קהלה, 71, 85, 93, 101, 105, 111, 112, 113.
 117, 122, 123, 134, 135, 137, 140, 141.
 152, 176, 221, 241, 246, 302, 312, 334.
 קהלה ראשית, 58, 60, 64, 69, 90, 111, 112.
 174, 180, 196, 200, 206, 207, 214, 228.
 325, 327, 335, 339, 360, 390, 418, 475.
 עי' גם תקנות הקהלות.
 קוביא, 44.
 קוזאקים, 86, 88-92, 97.
 קוויט, 96, 118, 127, 135, 139, 140, 145.
 150, 179, 211, 215, 216, 223, 234, 235.
 236, 248, 300, 503.
 קאמיסיעס, 312, 326, 447, 552. עי' גם בית
 דין האוצר.
 קאמפטיש, 276.
 קונא, 249, 517.
 קונטרס בית הכנסת, בטיקטין, 15, 24, 63;
 בפוזנא, 78.
 קאנסענסטציע, 430.
 קאנסטיטוציא, 90, 135, 379, 383, 440.
 קאפצאוו, 325.
 קארופקי, 136, 144, 325, 460, 467, 469, 502.
 קארנצייא, 114, 118, 146, 147, 150, 151.
 153, 162, 171, X.
 קידוש השם, קדושים, 103, 421, 428; גורות
 ח"ח, 78, 79, 80; בראנסק, 109, 121, 139.
 146, 151, 215; גומבין, 25; טומאשוב, 498;
 טיקטין, 216, 221; מאסטין, 109; מושציק,
 292, 528; סמיאטיטש, 110; פאוולישטש, 398;
 פינטשוב, 121, 139, 171; פרמסלא, 293;
 קראקא, 492. השה כמו"כ במפתח השמות
 שמות הקדושים: אברהם, חיים, יהודה לייב,
 יוסף, ישראל, לייב, מרדכי אהרן, משה טגיל,
 משה מרדכי, מתית, נתן, עוזר, פנחס.
 קידושין, 1, 39, 48, 50, 287.
 קיומים, 2, 47, 61, 80, 91, 114, 124, 147, 319.

- רחוב היהודים, 2, 42, 206, 452.
 ריחיים, 22, 485.
 רייכסטאָליר, עי' טאָליר.
 רכילות, 4, 5, 128, 179, 188, 189, 195, 196, 199, 352, 371, 374, 376, 453, 479.
 רענרליך, 174, 175.
 שבועה, 18, 19, 23, 45, 47, 48, 49, 64, 77, 105, 145, 173, 180, 196, 202, 203, 223, 224, 242, 247, 249, 250, 255, 274, 276, 278, 279, 288, 309, 310, 311, 380, 384, 386, 421, 447, 452, 458, 461, 467, 471, 475, 476, 494, LXXXII.
 שבת, 22, 25, 65, 78, 148, 149, 150, 157, 340, 463, 483, 484, 488, 517, 533.
 שבתאים, 209, 259, 339, 341, 342, 343, 362, 371, 391, 397, 398, 408, 416, 417, 418, 421, 422, 423, 429, 430, 432, 477, 495, 508, 533.
 שבתות (לבחורי ישיבה), 463.
 שד"ר, 262, 338, 425, 428, 464, 465.
 שוויידים, 88, 89, 101, 472.
 שוחד, 363, 364, 375, 398, 400, 401.
 שוחט ובודק, 16, 196, 417.
 שומרי תקנות, 235.
 שאם, III.
 שופט (Judex Judaeorum), 1, 554.
 שאק, 42, 468, 553.
 שוורים, אכספורט, 486; מס, 501.
 שטיגאטור, עי' אינסטיגאטור.
 שטר חוב, 46, 48, 70, 86, 104, 111, 115, 134, 139, 142, 143, 169, 173, 176, 178, 201, 204, 222, 274, 278, 288, 335, 510.
 עי' גם כתב, ממרמ"י.
 שטר מכירה, 178.
 שידוכים, שדכנות, 3, 5, 7, 46, 50, 58, 59, 68, 401, 467, 468, 518.
 שילר געלט, עי' מעות שילר.
 שלחן מלא, 184, 187, 247, 279, 289, 465, 554.
 שמאים, שומא, 136, 145, 180, 249, 324.
 רבני ד"א, 1, 2, 24, 25, 26, 29, 30, 34, 36-39, 61, 62, 63, 65, 66, 73, 77, 80, 82, 84, 85, 98, 99, 106, 110, 111, 116, 117, 120, 121, 124, 125, 127, 134, 135, 137, 138, 141, 146, 156, 159, 163, 164, 168, 170, 178, 180, 181, 183, 185, 186, 187, 195-202, 205, 206, 209, 210, 211, 213, 214, 215, 219, 220, 221, 225, 229, 239, 240, 241, 245, 246, 247, 251, 252, 254, 255, 258, 259, 261, 262, 266, 267, 273, 275, 278, 279, 282, 283, 285, 288, 295-298, 300, 301, 305, 309, 315, 317, 324, 325, 329, 344, 356, 358, 361, 367, 368, 371, 373, 375, 377, 380, 392, 393, 395, 396, 397, 402, 404, 426, 453, 454, 460, 469, 471, 474, 475, 476, 478, 480, 487, 488, 489, 491, 492, 496, 497, 498, 500, 501, 508, 510, 512, 513, 516, 517, 518, 520, 522-527, 525.
 רבית, דינים, 18-23; שיעור הרבית, 80, 122, 146, 161, 444, 468, 526. עי' גם מלוים ברבית.
 ראדום, עי' בית דין האוצר.
 ראש, ראש הקהל, 2, 3, 9, 12, 18, 22, 24, 38, 45, 48, 69, 76, 80, 84, 93, 96, 100, 102, 105, 107, 110, 118, 121, 123, 127, 134, 135, 142, 144, 145, 148, 161, 169, 179, 184, 194, 198, 200, 203, 204, 211, 216, 235, 236, 238, 239, 241, 242, 244, 246, 252, 254, 257, 262, 264, 286, 288, 291, 302, 303, 306, 308, 309, 310, 334, 335, 340, 393, 394, 446, 451, 452, 453, 454, 457, 463, 466, 468, 471, 491, 494.
 ראשון, ראש וראשון, 236, 262, 393.
 רואה חשבון, 386, 415.
 רודף, 123, 149.
 רוזני ד"א, עי' מגהיגי ד"א.
 רופאים, 52, 103, 215, 218, 238, 248, 277, 278, 279, 282, 284, 285, 288, 289, 294, 299, 307, 312, 315, 316, 411, 466, 476, 478, 493, 494, 523.

100, 102, 114, 123, 124, 125, 127, 148,
149, 171, 173, 175, 176, 246, 247, 250,
255, 271, 278, 279, 289, 300, 304, 306,
322, 363, 369, 375, 379, 407, 412, 423,
431, 446, 469, 475. עי' גם פריצים, וואייזוואדא,
שר האוצר.
שרפה, 48, 50, 326, 379, 380, 386, 516;
בבאליחוב, 431; בגניזין, 72; בטיסמנין,
442, 481; בטיקטין, 207, 216, 221, 502;
בסמיאטיטש, 252; בפוזנא, 6; בקאליש, 462;
בשיניאוו, 258.
שרפה (דין), מינים, 421, 423; כתבי פלסחר
וכדו', 199, 200, 393, 395, 396, 401, 404,
405, 406, 417; כתבי קודש (בידי גויים), 429.
שתדלן, 61, 90, 95, 103, 106, 122, 125, 172,
242, 254, 293, 301, 302, 312, 423, 436,
440, 467, 472, 498, 503, 529; שתדלן ד"א,
77, 90, 91, 102, 103, 105, 114, 121, 122,
135, 139, 140, 146, 147, 151, 171, 177,
312, 322, 325, 327, 387, 424, 472, 473,
499, 504, 514, 521; שתדלן עם החלוקות,
322; שתדלן ד"ובלין, 312, 322; שתדלן
דמינת ליטא, 91; שתדלנים דגלילות, 303,
438, 523, LXXV.
תבואה, 483, 485, 486.
תכשיטים, 50, 313.
תלמוד תורה, 258.
תנאים, 36, 59, 149.
תעניינות, כ' סיון, 78, 417, 520; על שרפה
התלמוד בפודוליא, 429; תשעה באב, 259.
תפיסה, 46, 49, 52, 81, 104, 105, 123, 161,
165, 166, 168, 185, 187, 203, 224, 226,
228, 229, 249, 273, 307, 360, 363, 365,
418, 457, 475, 476, 495, 496, 517, 518.
תפילין, 17.
תקיעת כף, 47, 51, 64, 75, 93, 142, 309, 467.
תקנות הקהלות, 118, 119, 133, 134, 352, 464.

386, 388, 431, 469, 501. עי' גם הערכה,
קייץ.
שמאי ארצות, שומא ד"א, 107, 145, 212,
235, 241, 244, 257, 258, 262, 278, 325,
332, 336, 379-382, 384, 385, 387, 388,
420, 447, 495. עי' גם חלוקה.
שעיה, 21, 22, 314, 484.
שלושים אנשים, 12, 63.
שלחן ערוך, 97, 98, 114, 240, 497.
שעלינגאווי, 148, 499, 554.
שלוש ארצות, 3, 4, 7, 8, 12, 14, 22, 23, 24,
27, 28, 30, 35, 37, 39, 53, 57, 60, 67, 68,
78, 79, 451, 452, 453, 457, 458, 466, 487,
515, 517, 519. השוה ארבע ארצות, חמש
ארצות, ארצות.
שמד, 79, 95, 114, 121, 139, 171, 172, 265,
329, 331, 511, XXXVII, XXXVIII; המרת
פרענקוסיטעו, 419-424, 429, 430, 432, 532.
שמות קדושים, 361, 524, 525.
שמש, 30, 36, 37, 39, 51, 54, 64, 67, 68,
72, 73, 77, 87, 91, 109, 113, 115, 118,
125, 134, 140, 142, 143, 146, 150, 179,
197, 198, 286, 288, 297, 307, 317, 327,
336, 405, 446, 459, 467, 469, 484, 487,
511; שמש ד"א, 118, 276, 322, 503; שמש
של פרנס הועד, 276, 503; שמש היריד, עי' יריד.
ש"ס, 74, 221, 351, 359, 361, 403-406, 409-
414, 418, 423, 461, 471.
שעטנז, 17.
שפילקאווי, 454, 517, 555.
שר האוצר, 5, 6, 11, 13, 14, 24, 89, 90, 92,
97, 110, 153, 258, 273, 289, 290, 291, 301,
307, 319, 320, 323-328, 337, 363, 374,
377, 380-386, 399, 414, 418, 419, 428,
430, 434, 435, 437, 441, 445, 499, 502,
503, 505, 506, 507, 511, 520. עי' גם אוצר
המלכות, גובר.
שרים, שררות, 2, 44, 69, 77, 80, 88-92, 97.

מפתח שמות האנשים

- אבגוסט II, 242, 270, 329, XL, XXV.
אבגוסט III, 124, 319, 338, 423.
אבוהב, עי' יצחק;
שמואל בן אברהם.
אביגדור, 226.
אביגדור בן אברהם כ"ץ מקראטשין, 126.
XXIV, XXVI, 184, 183, 169, 165, 161.
אביגדור בן חנוך הענא, 163.
אבלי מוכיה, 476.
אבלי מטיקטין, 236.
אבן פארוך מחמד, 457.
אברהם ("הרב המאה"ג"), 78.
אברהם ד"מ, 216.
אברהם נאמן דד"א, 115, 135, 166, 179, 201.
אברהם שמש דד"א, 276.
אברהם (קדוש), 498.
אברהם מבראד, עי' יעקב אברהם מזאלקווא.
אברהם אב"ד דק"ק בראד, עי' אברהם בן
שלום שכנא כהנא.
אברהם מטיקטין, 144.
אברהם מלאדמיר נאמן דד"א, 103, 115.
116, 121, 139, 152. השוה אברהם נאמן;
אברהם בן שלמה.
אברהם ממאשצ'יסק (קדוש), 292, 528.
אברהם מצורצק (?), 122.
אברהם מקרעמניץ, 10.
אברהם אבלי מהארחוב, 481.
אברהם אבלי מקאליש, 498.
אברהם אבלי בן יוסף סג"ל (?), 335.
אברהם אבלי פרנס, עי' אברהם ר' איסרלש.
אברהם אהרן בר"ל מליסא, 335.
אברהם בן אהרן מארפטשיק, 24.
אברהם ר' איסרליש מלובלין, 243, 268, 275.
277, 281-287, 289, 291, 292, 294, 299, 479.
XLIII, XLV, XLVII, 502.
אברהם בן אליהו מווישליץ, LXXIV.
אברהם בן אליעזר ליפמן היילפרין, 83, 87.
96, 141, 340.
אברהם בן בנימין חריף, 60.
אברהם בן בנימין ליפשיץ מבריסק, 183.
אברהם גוטמן אב"ד דריבנין, 419.
אברהם בן דוד זבארזיר מזאלקווא, 360, 530.
אברהם בן דוד מלובלין, 106.
אברהם בן דוד קצינעלבוגן, 374, 375, 510.
אברהם זלצבורג, 70.
אברהם חתנו של רז"ק, 36.
אברהם חיים בן נפתלי הירץ שור, 491.
אברהם בן משה יקותיאל המכונה קופמן
כהן, 195.
אברהם בן חיים היילפרין מלובלין, 293, 294.
299, 302, 313, 316, 321, 329, 340, 362-
365, 367, 368, 369, 377, 379, 383, 384,
387, 390, 392, 393, 395, 412, 414, 415,
416, 419, 420, 423, 511, 513, 532, XLIII,
XLVI, XLV, LII, LIX, LXVIII, LXX,
LXXIV.
אברהם חרמ"ט מבויליחוב, 431.
אברהם יהודה גאלי' בן אליעזר ליפמאן
ממינסק, 265.
אברהם בן יהודא, 335.
אברהם בן יהודה ליב מלוצק, 142, 160, 163,
166, 169.
אברהם יהושע העשיל מקראקא, עי' יהושע
העשיל.
אברהם בן יהושע מגרמיזא, 129.
אברהם בן יהושע מוואלין, 329, LIX.
אברהם בן יודא (אב"ד דק"ק אשכנזים
באמסטרדם), 519.
אברהם בן יודא הלוי, 26.
אברהם בן יואל אשכנזי, עי' יוסף יעקב אברהם.

אברהם בן מאיר מאוסטרא, 275, 277, 281.

XLIII

אברהם בן מאיר ז"ק, 75.

אברהם בן מאיר הלוי עפשטיין, 493.

אברהם מילנר, 197.

אברהם מלמד, 239.

אברהם מאנוש מפוזנא, 236.

אברהם בן מרדכי אהרן, 87.

אברהם בן מרדכי ר' לייבוש, 500.

אברהם בן מרדכי הלוי אב"ד מצרים, 465.

אברהם בן משה, 13.

אברהם בן משה אש, 264, 471.

אברהם בן משה היילפרין, 53, 58.

אברהם בן משלם זלמן בן צבי הירש (חכם

צבי), 364, 399, 400, 401, 431.

אברהם ר"ן מטיקטין, 258.

אברהם נתן בן שלמה שפירא, 119.

אברהם בן נתן סג"ל מקראקא, 103, 108.

136, 137, 138, 140, 141, 143, 183, 184.

194, 204, 206, 207, 212, 214, 216, 221.

222, 254, XX.

אברהם סג"ל אב"ד טיסמניץ, 395.

אברהם עברלש בן שמריה מלכוב, 59, 153.

156, 158.

אברהם עוזיאלי, 523.

אברהם פרנס מפוזנא, 116.

אברהם פרענקל מקראטאשין, 228.

אברהם פרענקל תאומים מערסלב, 294.

229, XLVI, XLVIII.

אברהם צבי הירש בן מאיר, 310.

אברהם בן צבי הירש, 267, 268.

אברהם רבי"ס, ע"י אברהם בן נתן.

אברהם ר"ה מטיקטין, 262.

אברהם בן שבתי הורוויץ, 10, 455, 456.

אברהם בן שלום שכנא כהנא מקראקא, 275.

276, 279, 280, 281, 295, 298, 317, 469.

470, 500, 503, XLII, XLIII.

אברהם בן שלמה נאמן דד"א, 103, 105.

XX. השוה אברהם מלאדמיר.

אברהם בן שלמה פוזנר, 30, 63, VII.

אברהם בן יוסף, 335.

אברהם בן יוסף יאסקי מליסא, 313, 316.

321, 328, 334, 335, 336, 340, 343, 345.

346, 357, 358, 361, 362, 363, 365, 367.

368, 372, 373, 377, 379, 381-385, 399.

402, 403, 407, 408, 415, 449, 510, 513.

514, 516, 529, 532, LXVI, LXII, LIX, LII.

LXVII, LXVIII, LXIX.

אברהם בן יוסף סג"ל מהנובר, 93.

אברהם בן יוסף דיין, 448, 449.

אברהם בן יעקב מאורלי, 271.

אברהם בן יעקב משה מגלוגא, 294, 295, 296.

אברהם יצחק חזק (פורטיס), ע"י יצחק בן

שמואל זיינוויל.

אברהם בן יצחק מטארנאגראד, 103, XX.

אברהם בן יצחק הכהן מזאמשט, 360, 372.

373, 374, 376, 378, 397, 398, 404, 407.

408, 415, 420-423, 429, 430, 432, 510.

513, 530.

אברהם [בן יצחק] ריוזש, 9.

אברהם בן יצחק מרימון-ספרד, 361.

אברהם בן ישעיה סג"ל הורוויץ, 244.

אברהם ישראל הענדלש, ע"י יהודא אברהם.

אברהם בן ישראל ממאשציסק, 528.

אברהם בן ישראל יחיאל כ"ץ ראפופורט,

50, 67, 74, 220, 519.

אברהם בן ישראל סג"ל, 340.

אברהם כהנא מקראקא, ע"י אברהם בן שלום

שכנא.

אברהם כ"ץ, 109.

אברהם בן ל' הענוכש, 36.

אברהם הלוי מקראקא, ע"י אברהם בן נתן.

אברהם בן לייב מלוצק, XXIII.

אברהם בן לייזר מטיכנוב, 384, LXX.

אברהם ר' לייפמנש, ע"י אברהם בן אליעזר

ליפמן היילפרין.

אברהם מייזל מקראקא, 452.

אברהם במוהרר"מ מאוסטרא, ע"י אברהם

בן מאיר.

אברהם בן מ"ד מפוזנא, 510.

- אברהם שמואל בכרך, 466.
 אברהם בן שמואל אשכנזי, 79.
 אברהם בן שמואל גאסטיל מירושלים, 262.
 אברהם שרענצלש, עי' אברהם בן ישראל יחיאל.
 אבריש, עי' אברהם.
 אהרן הזקן, 66.
 אהרן מאורלי, 146.
 אהרן מיאברוב, 122.
 אהרן מלובלין, עי' אהרן אויערבוך.
 אהרן אבא (בן יוחנן) הלוי, 60.
 אהרן במהרר"מ מפרעמישלא, עי' אהרן במהרר"ם.
 אהרן בן אורי ליפמן פרענקל, 412.
 אהרן בנימין בן חיים מראפטשיק, 52, 41, 28.
 אהרן זעליג בן יהודה ליב כ"ץ מאוסטרא, 105, 136, 137, 138, 143, 144, 185, XXII.
 אהרן זעליג בן נפתלי הירץ, 30, 490.
 אהרן רי"ח מלובלין, 162, 216, 217.
 אהרן בן י' שלום, 499.
 אהרן בן יהודה כ"ץ, 179.
 אהרן יוזפש, 196.
 אהרן בן יוסף אויערבך מלובלין, 94, 113, 138, 143, 160-163, 165, 212, 213, XXIII.
 אהרן בן יעקב מזאמושץ, 225.
 אהרן בן יצחק מליסא, 203, XXVII, XXIX.
 אהרן בן יצחק יעקב שמש דק"ק זאלקווא, 68.
 אהרן בן ישראל נתן, 55.
 אהרן הלוי מאוהנוב, 397.
 אהרן [בן] לייבל מפינטשוב, 227.
 אהרן במהרר"מ מפרעמסלא, 113, 142, 143, 207.
 אהרן מנחם מנדל מאפטא, 211, 230.
 אהרן [בן מנחם] טויסק מפראג, 52.
 אהרן [בן] משה מליסא, 228.
 אהרן בן משה סג"ל מטשעכנאווי, 359.
 אהרן בן עזריאל (עזריה) מלובלין, 302.
 אהרן בן פסח, 146.
 אהרן פעטליצער, 201.
 אהרן צבי הירש, עי' צבי הירש.
 אהרן קאליש, 515.
 אהרן שמואל בן עזריאל לעמל כהנא שפירא, 267.
 אהרן בן שמואל, 525.
 אוברניק, עי' יהודא לייב.
 אוז'חובסקי, 91, XV.
 אוייסקי תומאס (Uieyski Thomas), XII.
 אויסטרליץ, עי' יצחק בנימין וואלף בן אהרן.
 אויערבך, עי' אהרן;
 וואלף;
 יעקב בנימין בן שלמה;
 משה בן מנחם מנדל;
 משלם זלמן;
 פנחס בן שמעון וואלף;
 שמעון בן מ'.
 אולנינסקי, 269, 293.
 אולשבסקי טומאש (Olszewski Tomasz), XXIV.
 אוסולנינסקי, 272.
 אוסולנינסקי פרנצישק מכסימיליאן, 319.
 אוסטרוגסקור-זאסלאבסקי אלכסנדר יאנוש, 520.
 אופנהיים, עי' דוד בן אברהם.
 אורגלר, עי' חיים בן יהודה.
 אורי בן יואל בעל שם, 525.
 אורי ליפמן בן יצחק גרשם חפץ, 75.
 אורי ווייבש בן אהרן הלוי, 120, 121, 130, 237, 242.
 אורי פייבש בר' אשר ענזיל כ"ץ, 111, 146, 463, 468.
 אורי פייבש כהן אשכנזי, 215.
 אורי שרגא בן יחיאל ליפשיץ מפיונן, 277, 284, 285, 287, 289.
 אורי שרגא פייבוש מגליד קראקא, 94.
 אורי שרגא פייבל בן שמואל בלך מקראקא, 57, 67.
 אזולאי חי"ד, 338, 457.
 איגרא, עי' אריה ליב משה;
 מאיר בן דוד.

איצק בן יונה (Januszewicz) מזלאטש, LXXXIV.
 איצק בן לייב שמש בברסלא, 329, 328.
 LVIII, LIX.
 איצק בן לייב מזמושטש, 415.
 איצק ברמ"ג מפוזנא, 510.
 איצק ר"ן מטיקטין 258, 262, 292.
 איצק קלמנש, ע"י יצחק בן אברהם.
 אלבוגן י, 19.
 אלחנן מבעלזא, 499.
 אלי' מטיקטין, 151.
 אלי' ח' הקדוש ממאסטיץ, 109.
 אלי' בעל שם, 524.
 אלי' דיין, 76, 519.
 אלי' נאמן דד"א, 307.
 אלי' פרנס מפוזנא, 77.
 אליהו בן אברהם מלוב, 281, XLIII.
 אליהו בן ברוך אב"ד אולינאב, 361, 362.
 אלי' בן דוד אשכנזי, 87.
 אליהו בן מרדכי, 26.
 אלי' בן מרדכי שתדלן, 140.
 אלי' בן מרדכי מאדל סג"ל איטינגן, 193.
 אלי' נכד ר' מרדכי באב"ד, 530.
 אליהו בן משה לוואנק, 17.
 אלי' פרובסט, 77.
 אליהו בן קלונימוס מלובלין, 164, 165.
 אליהו בן שלמה הלוי מאלכסנדריא, 426.
 אליהו שפירא, 248.
 אליעזר אב"ד הגנוי, 410.
 אליעזר דיין מפרעמיסלא, 179.
 אליעזר מקראקא אב"ד דק"ק בראד, 509.
 אליעזר בן אברהם יחזקאל מפוזנא, 194.
 אליעזר בן אליהו אשכנזי, 29.
 אליעזר אשכנזי, 5.
 אליעזר בן ברוך יון, 361.
 אליעזר טריווש, 25.
 אליעזר בן יהודה מפינטשוב, 291, 292.
 אליעזר בן יחיאל מקראקא, 491.
 אליעזר בן יחיאל מיכל טטרי, 314, 316, 329.
 335.

אידל מוואדיסלב, 436.
 אידש (אידל) דקאפיל (ר' קאפלש) בן ארי' מלובלין, 302, 303.
 איוואנובסקי סטניסלב, 97.
 איטינגן, ע"י אלי בן מרדכי מאדל;
 יצחק זעקל בן אלי';
 נפתלי הירש בן שמשון;
 גרשון בן נפתלי הירש.
 אייבשיצער, ע"י יהונתן בן נטע;
 נטע בן יהונתן.
 אייזנר א. א., 179, 194, 198, 223, 305, 474.
 אייזנשטדט ב., 209.
 אייזנשטדט-ווינר, 374 ועוד.
 אייזנבאך א., 450.
 אייזק, 109.
 אייזק מוואדיסלב, 415, 436.
 אייזק מפילץ, 441.
 אייזק בן אליקים געציל, 494.
 אייזק בן יוסף מבעלזא, 436.
 אייזק ר' יעקלש, 30, 78, 134, 197, 278, 305.
 307, 317, 492.
 אייזק כהן מאמסטרדם, 196, 197.
 אייזק לבוב, ע"י יצחק אייזק בן יחיאל.
 אייזק בן לייב, 438.
 אייזק חתן ש"ק, 38, 40.
 אייזק, ע"י יצחק אייזק.
 אייזנבורג, ע"י יצחק אייזק;
 יהודה בן עובדיה.
 איכל, ע"י יחיאל איכל.
 איכל מגניזין, 515.
 איסר ממעזיבוז, ע"י ישראל איסר.
 איסר, איסרל, ע"י ישראל איסר.
 איסר מעיר חדש, 436.
 איסרלש, ע"י משה בן ישראל יעקב.
 איצק ש"ק, 146.
 איצק מלעלוב, 319. ע"י יצחק נאמן דד"א.
 איצק משידלוב, 203, XXVIII, XXIX.
 איצק בן אברהם מאפאטשנא נאמן דד"א, 36.
 איצק בן הירש ממעזריטש, 332.

- אליעזר בן יצחק. XXVIII, 499, 203.
אליעזר בן יצחק אייזיק מוויסאקי דליטא.
318
אליעזר בן יצחק ארחא. 457.
אליעזר יקותיאל בן ידוושע אהרן. עי' יקותיאל.
אליעזר בן לייבל מלוצק. XXVI, 169.
אליעזר בן לייב מלובלין. 268.
אליעזר ליפמן בן יצחק אייזק היילפרין.
243
אליעזר ליפמן בן יצחק בנימין זאב. 296.
אליעזר ליפמן בן מנחם מנלי מזאמושץ. 526.
אליעזר מזיא מוירמש. 4, 5.
אליעזר בן מנחם. 106.
אליעזר בן נתן. 26, 25.
אליעזר בן פסח. 519.
אליעזר לאור בן שמואל החסיד. 491.
אליעזר בן שמואל צבי מאפטא. 73, 70, 69.
75, 74
אליעזר בן שמואל שמעלקא אב"ד אמ"ד.
333
אליעזר בן שלמה זלמן ליפשיץ. 480.
אליקים בן אשר זעליג מיאמפלי. 425, 418.
428, 426, 432, 433, 434, 438, 439, 445.
LXXXV, LXXXVI
אליקים געץ ראב"ד בקראקא. 436.
אליקים געץ בן אהרן מטיקטין. 467.
אליקים געץ בן מאיר. 5, 226, 321, 470.
אליקים געצל בן מענקא. 477.
אליקים געץ בן מרדכי. 254.
אליקים געצל בן משה דאקטערש. 494.
אלכסנדר VII (אפיפיור). 91.
אלכסנדר זיסקינד בן בנימין זאב. 340.
אלכסנדר זיסקינד בן דוד קאנטשיגור. 420.
אלכסנדר בן משה הכהן אשכנזי המכונה
זיסקינד. 24, 32, 35, 490.
אלמנצי יוסף. 509.
מהרא"ם (ז). 222.
אסף ש. 3, 7, 68, 105, 133, 153, 237, 268.
325, 454, 478.
- אסתר בת מיכל מזמשטש. 440.
אפלבוים אבא. 525.
אפרים שתדלן. 122, 135, 167.
אפרים בואינו. 98.
אפרים גומפריכט בן אשר. 53, 57.
אפרים לונטשיץ. עי' שלמה אפרים.
אפרים בן נפתלי הנקרא זלמן שור. 35.
אפרים פיש. 509.
אפרים פישל בן אריה לייב מלאדמיר. 122.
135, 167, 184, 194, 204, 207, 208, 242.
500, 501, 505. XXV, XXIV.
אפרים פישל בן יהושע אב"ד טיקטין. 325.
אפרים בן שלום פרידמן. 466.
ארגליר. עי' שמואל.
ארחא. עי' אלעזר בן יצחק.
ארי' יהודה בן מרדכי כ"ץ. 101.
ארי' יהודה בן משה מלאדמיר. 156, 159.
177, 178, 181, 202, 205, 210, 219, 220.
225, 229.
ארי' יהודה ליב אב"ד קראקא. 305.
ארי' יהודה ליב בן איצק מקראטשין. 329.
LIX
אריה יהודה ליב לנדא סג"ל מלבוז. 313.
316, 334.
אריה יהודה ליב בן משה אב"ד גלוגא. 498.
LI
אריה יהודה ליב בן צבי. 46.
ארי' יהודה ליב בן שמואל צבי הירץ. 214.
239, 240, 248, 251, 253, 268, 525.
אריה ליב ר"מ בוינה. 98.
ארי' ליב חופ"ק זאמשטש. 295, 300, 317.
XLIX
אריה ליב מליסא. 208, 212.
אריה ליב אב"ד דק"ק קראקא. 122.
אריה ליב בן אהרן. 208.
ארי' ליב בן ברוך סג"ל. 394.
אריה ליב בן זכריה. 84, 117.
אריה ליב בן חיים הכהן ראפופורט. 314.
335
אריה ליב בן יהודה מבאליחוב. 530.

אריה לייב בן יוסף הכהן (קצות החושן). 533.
 אריה לייב כהנא, 396. השוה אריה לייב בן שמואל.
 אריה לייב מבית לוי, 195.
 אריה לייב בן משה איגרא, 268.
 אריה לייב בן נתן מבעלז, 274, 268.
 אריה לייב בן שאול, 346, 345, 320, 298, 295, 347, 364, 362, 361, 358, 356, 355, 349, 365, 376, 375, 374, 371, 370, 369, 367, 365, 477, 411, 408, 402, 378.
 אריה לייב בן שלמה זלמן עמרין, 474.
 אריה לייב בן שמואל אב"ד טרניגראד, 360, 385, 394, 404, 513, LXXI.
 אריה לייב בן שמואל נאמן מקרמניץ, 321, 334, 338, 360, 373, 396 (ז), LII.
 אריה לייבוש הלוי הורוויץ, 397.
 ארלאמובסקי (Arłamowski), ק"י, 91, 473.
 אשכנזי, עי' אורי פייבש כהן;
 אלי' בן דוד;
 אליעזר בן אליהו;
 אלכסנדר בן משה;
 אשר בן י';
 גרשון;
 יעקב בן אהרן ראובן;
 יעקב משה בן אברהם;
 יצחק בן אהרן שמואל;
 יצחק ועליג בן אברהם;
 יקותיאל בן אליקים;
 מאיר בן בנימין וואלף;
 משה בן יששכר;
 משה בן לוי;
 נפתלי הירץ בן ישראל;
 נתן בן ראובן דב טעבלי;
 פנחס ועליג בן נפתלי הירש.
 אשר בן אהרן, 375.
 אשר בן דוד הלוי מלכוב, 126, 160, 163, 165, XXIII.
 אשר בן י' אשכנזי מפרעמסלא, 215, 216.
 אשר בן יצחק הי"ד, 143, 156, 159, 165, 195, 202, 209, 522.

אשר אנשיל בן זימל שליט, 335.
 אשר אנשיל בן יוסף בכרך מהמבורג, 335.
 אשר אנשיל בן יצחק מפרעמסלא, 234, 235, 239, 527.
 אשר ענזיל בן צבי כ"ץ, 83.
 ב' (מהר"ב), 217.
 באב"ד, 335, 366, 388, 394.
 עי' גם אליהו;
 יהושע העשל בן יצחק;
 יעקב בן יצחק;
 יצחק אייזיק;
 יצחק יששכר בעריש;
 מרדכי יעקב;
 מרדכי בן יצחק;
 משה בן מאיר.
 באבינסקי ל', 494.
 באבער, ש', 5, 26, 34, 51, 59, 68, 70, 101, 179, 193, 201, 204, 213, 218, 238, 243, 244, 390, 421, 461, 479, 483, 486, 516, 521, 523, 524.
 באלינסקי יואן, XIX.
 בודריק, 271.
 בוטלר וילהלם, XVI, 97.
 בועז משידלוב, 201.
 בורך (Borch) יואן, LXXXVIII.
 ביאנקא (Bianka) היאצ'ינט, XII, XVII.
 ביבער מ. מ., 105, 117, 206, 424, 469.
 בילסקי מאצ'י, XVI, 97.
 בייליץ (Bielitz), 263.
 ביניאבסקי (Bieniawski) סטניסלב, 91, 114, 115, XV.
 בינש [ליפשיץ], 62.
 ביקון יואן, 88.
 ביתן ישראל, 14.
 בכרך, עי' אברהם שמואל;
 אשר אנשיל בן יוסף;
 יאיר חיים;
 יוסף אשכנזי;
 שמשון.

אריה לייב בן יוסף הכהן (קצות החושן). 533.
 אריה לייב כהנא, 396. השוה אריה לייב בן שמואל.
 אריה לייב מבית לוי, 195.
 אריה לייב בן משה איגרא, 268.
 אריה לייב בן נתן מבעלז, 274, 268.
 אריה לייב בן שאול, 346, 345, 320, 298, 295, 347, 364, 362, 361, 358, 356, 355, 349, 365, 376, 375, 374, 371, 370, 369, 367, 365, 477, 411, 408, 402, 378.
 אריה לייב בן שלמה זלמן עמרין, 474.
 אריה לייב בן שמואל אב"ד טרניגראד, 360, 385, 394, 404, 513, LXXI.
 אריה לייב בן שמואל נאמן מקרמניץ, 321, 334, 338, 360, 373, 396 (ז), LII.
 אריה לייבוש הלוי הורוויץ, 397.
 ארלאמובסקי (Arłamowski), ק"י, 91, 473.
 אשכנזי, עי' אורי פייבש כהן;
 אלי' בן דוד;
 אליעזר בן אליהו;
 אלכסנדר בן משה;
 אשר בן י';
 גרשון;
 יעקב בן אהרן ראובן;
 יעקב משה בן אברהם;
 יצחק בן אהרן שמואל;
 יצחק ועליג בן אברהם;
 יקותיאל בן אליקים;
 מאיר בן בנימין וואלף;
 משה בן יששכר;
 משה בן לוי;
 נפתלי הירץ בן ישראל;
 נתן בן ראובן דב טעבלי;
 פנחס ועליג בן נפתלי הירש.
 אשר בן אהרן, 375.
 אשר בן דוד הלוי מלכוב, 126, 160, 163, 165, XXIII.
 אשר בן י' אשכנזי מפרעמסלא, 215, 216.
 אשר בן יצחק הי"ד, 143, 156, 159, 165, 195, 202, 209, 522.

- בִּלְבֵן מֵאִיר, 7-1, 10, 11, 14, 15, 17, 24, 29, 30, 42, 49, 50, 51, 59, 61, 66, 67, 72, 76, 82, 83, 88-92, 94, 95, 96, 100, 103, 107, 108, 110, 114, 115, 116, 120, 122-125, 134, 141, 142, 146, 147, 161, 163, 166, 167, 171, 180, 223, 231, 238, 239, 246, 256, 258, 263, 267, 275-277, 281, 285, 290-293, 295, 297, 301, 308, 310, 311, 312, 317-323, 330-333, 335, 340, 363, 364, 366, 368, 385, 387-390, 394, 395, 398, 401, 407, 414-417, 420, 422, 423, 424, 428, 430, 431, 432, 434, 436, 437, 438, 441-445, 452, 454-458, 468, 486, 492, 494, 495, 496, 499, 500, 502, 503, 506, 507, 511, 514, 520, 525-530, 528, 530.
- בִּלְוִי ל', 10.
- בִּלְאָךְ, ע' אורי שרגא טייבל ;
חיים בן אורי שרגא פייבש ;
נפתלי בן אורי שרגא.
- בִּלְאָךְ פִּלְסִים, 24, 28, 460, 475, 518, 521.
- בִּלְוִם הַרְבֵּרֶט, 132, 157, 194, 196, 359, 474.
- בִּלְיָן, ע' יקותיאל בן יצחק.
- בִּנְבִישְׁתִּי, ע' עמנואל.
- בִּנְדִיקֶט XIV (אפיפיור), 424, 428, 433.
- בִּנְיָמִין, ע' גם אהרן בִּנְיָמִין.
- בִּנְיָמִין בֶּן הַקְדוֹשׁ אֲבֵרָהּ מִפְּרַעַמְסֵלָא, 15.
- הַשׁוֹה בִּנְיָמִין שְׂמוּאֵל בֶּן אֲבֵרָהּ.
- בִּנְיָמִין אֶהֱרֹן בֶּן אֲבֵרָהּ סֶלֶנִיק, 15, 27, 29, 453.
- בִּנְיָמִין אֶהֱרֹן חֲרִיף מִטִּיקְטִין, 63.
- בִּנְיָמִין אֶלְקָנָה בֶּן אֶלְיָהוּ, 63.
- בִּנְיָמִין בּוֹנֵם בֶּן טוֹדְרוֹס, 103, 163, 166.
- XX.
- בִּנְיָמִין בּוֹנֵם כִּ"ץ מִפְּרַעַמְסֵלָא גִלְיָל, 316.
- בִּנְיָמִין בִּינוֹשׁ מִבְּרִיסק דִּלִּיטָא, 274.
- בִּנְיָמִין בִּינוֹשׁ מִפּוֹזְנָא, 70.
- בִּנְיָמִין בִּינוֹשׁ קֶאֱצִינְאֶלְבּוֹגִין, 247.
- בִּנְיָמִין בֶּן הִירֶשׁ שׁוֹחֵט, 196.
- בִּנְיָמִין וואַלף נאמן דד"א, 513.
- בִּנְיָמִין וואַלף ר' אברהם ר"ל היילפרין, 141, 204, 230.
- בִּנְיָמִין וואַלף בן יחזקאל לנדא מטרנא, 313.
- בִּנְיָמִין זאב וואַלף בן שבתי מפינטשוב, 51, 264, 518.
- בִּנְיָמִין זאב וואַלף בן שמואל, 234.
- בִּנְיָמִין זאב הַנִּקְרָא ר' וואַלף סִירְקֶשׁ סג"ל הורוויץ, 264, 267.
- בִּנְיָמִין בן משה קאצינלפּוֹיגִין, 204.
- בִּנְיָמִין סג"ל, 5.
- בִּנְיָמִין צבי מלונטשיץ, 8.
- בִּנְיָמִין שְׂמוּאֵל בֶּן הַקְדוֹשׁ אֲבֵרָהּ סוֹפֵר דְּלוֹבֵלִין, 30, 36, 453. הַשׁוֹה גַּם בִּנְיָמִין בֶּן הַק' אֲבֵרָהּ.
- בֵּעַר בֶּן אֲבֵרָהּ נֶאֱמָן דְּגִלְיָל רוֹסִיא, XXIX.
- בֵּעַר בֶּן אֲבֵרָהּ הַלְוִי, 86.
- בֵּעַר ווילנער מטיקטין, 257.
- בֵּעַר ר' יואלש מפוזנא, 76.
- בֵּעַר, בֵּעַרְקָא, בֵּעַרִישׁ, ע' גם דוב בער, יצחק בער, יששכר בער.
- בֵּעַרִישׁ בֶּן גִּבְרִיאֵל עֶשְׂקֶעֱלֶעס, 349.
- בֵּעַרְקָא בֶּן אֵיִיזִיק מִחְעֶלְמָא, 436.
- בִּצְלָאֵל בֶּן נִפְתָּלִי הַכֹּהֵן, 470.
- בִּצְלָאֵל בֶּן נָתָן מוֹכֶסֶן, 243, 468.
- בִּצְלָאֵל בֶּן שְׁלֵמָה מִקְאֲבֵרִין, 78, 79, 99.
- בִּקְמֵן יוֹחָנָן כְּרִיסְטוֹף, 225.
- בִּרְאָן מ., 15, 61, 126, 134, 140, 451, 474.
- בִּרְגֵר מ., 2, 47, 50, 68, 94, 193, 263, 268, 313, 378, 458, 460, 527.
- בִּרְדִּיצְבֶּסְקִי מ. י., 79.
- בִּרוֹךְ (דִּיין), 10, 458.
- בִּרוֹךְ (אוֹמֵן), 458.
- בִּרוֹךְ (Баиц) בֶּן אֲבֵרָהּ מִלּוֹדְמִיר, XXII.
- בִּרוֹךְ בֶּן אֶלְקָנָה, 439.
- בִּרוֹךְ בַּעֲנָדִים בֶּן רֵאוּבֵן ווִיזִל, 474.
- בִּרוֹךְ בֶּן דּוֹד יוֹן, 361, 364, 376, 378, 400, 401, 407, 408, 419, 424, 531.
- בִּרוֹךְ Scheier (בן ישעיה) מִקְאוּוֹלִי, 225.
- בִּרוֹךְ כִּ"ץ רֶאֱפָאֶפּוֹרֶט אב"ד פִּיֹּרְדָא, 410.

גולדברג י. 80.
 גולדשטיין ש. 398.
 גולניסקי וליצ'ק, 153.
 גומפרכט בן אהרן, 196.
 גומפריכט Osserow, ע' אפרים גומפריכט.
 גוסדלובסקי סטניסלב, XII.
 גאסטיל, ע' אברהם בן שמואל.
 גארדין, ע' מנלי יאקבש.
 גוטמן, ע' אברהם.
 גומובסקי מריאן, 245.
 גומפלוביץ ל. 114, 147.
 גומפרץ, ע' ווייל;
 עמריך.
 גורלנד ח. י. 78, 79, 80, 88.
 גימפל מלכוב, 217, 223.
 גינדסברג, ע' שמעון.
 גינזבורג (בארון), 260.
 גינזבורג שאול, 304.
 גינזבורג, ע' דוד טעביל בן שמעון;
 מרדכי בן בנימין וואלף;
 משלם זלמן בן יצחק אייזק;
 משלם פייביש בן מנחם;
 נפתלי הירץ בן יצחק אייזיק;
 נפתלי הירץ בן שמעון.
 גינזבורג שמעון, 309.
 גירונדי א. ר. 260.
 גלבר, נ. מ. 123, 230, 293, 314, 322, 328,
 331, 385, 448, 450, 506, 507, 508, 512,
 514, 528, 532.
 גאליק, ע' שמואל.
 גליקל מהמלך, 93.
 גליקסמן פנחס זעליג, 470.
 געליר העניך, 497, 519, 522.
 גמביצקי פטר, XI.
 גאנאנאלי לאורנטיס, 428.
 גנדלמן י. 6, 272.
 גנש, ע' דוד;
 זוסמן;
 זלמן;
 סייבוש בן שניאור.

ברוך מנדל מלכוב, LI.
 ברוך סג"ל מפוזנא (שתדלן), 242, 254.
 ברזובסקי (Berezowski), 92, XV.
 ברטושביץ (Bartoszewicz) ק. 456, 532.
 בריהל היינריך (רוזן), 223, 361, 368, 369,
 423, 445, 530; (רוזנט), 423.
 בריינדל בת בנימין מפוזנא, 302.
 בריינג ב. 100, 101, 203, 226, 228, 230,
 231, 256, 257, 277.
 ברכיה, 416, 417.
 ברכיה בירך בן אליקים געציל דרשן, 477-
 479.
 ברכיה בירך בן יצחק אייזיק שפירא, 478.
 ברלינר א. 33, 35, 337, 428.
 ברמוץ פרנץ, XXXIX, 257.
 בראניצקי יאן קלמנס, 393, 401, 531.
 ברנר י. ח. 520.
 ברנשטיין י. ה. מלכוב, 307.
 ברנשטיין, ע' צבי הירש בן בערוש.
 ברסון מ. 6, 10, 51, 69, 72, 77, 80, 88, 90,
 91, 92, 97, 102, 104, 105, 134, 140, 143,
 203, 277, 338, 368, 433, 438, 520, 531.
 ברסלר כריסטוף, 152, 160, 161, 162, 167,
 203, 218, 224, 226-231, 233, 255, 256,
 257, 263, 266, XXVII, XXIX, XXX,
 XXXI, XXXII, XXXVIII, XL.
 ברשדסקי ס. 105, 126, 136, 167, 171, 242,
 300, 313, 321, 334, 337, 404, 469, 532,
 LXXXI.
 בת-שבע בת ווייבוש מוין, 28.
 גבריאלי בן יהודא ליב מקראקא, 210, 211,
 229, 240, 519.
 גבריאלי סוחסטאבר, 23, 59.
 גדליה בן ישראל שלמה המכונה ר' זלמן
 איש ירושלים, 74.
 גדליה בן שלמה ("עץ שתול"), 30, 33.
 גוויצקי (Gorzycki) וי. XVII.
 גאטליב, ע' ידידיה בן אברהם ישראל.
 גולדבאך (סוחר מברסלא), 74.

- גטילופסקי, 145, 146.
 געץ, געציל, עי' גם אליקים געץ.
 געץ, 461.
 געץ שמש מטיקטין, 179.
 גפן הבבלי (א. אטלס), 11.
 גרודזיצקי כריסטוף, 97, XVI.
 גרושיצקי (Grosicki) כריסטוף, 91, XV.
 גרונולד מ., 14, 359, 362, 364, 368, 369, 370, 377, 386, 395, 530.
 גרינוואלד יקותיאל יהודה, 349.
 גרנובסקי קזימיר, 380-386, 390, LXV.
 LXXI, LXXIII.
 גרץ צ. ה., 362, 423.
 גרשון מסעמיטש, 146.
 גרשון בן א', 176.
 גרשון בן אהרן טויסק, 52, 53.
 גרשון אשכנזי, 79.
 גרשון ר"י מטיקטין, 257, 258.
 גרשון בן נפתלי הירש (אטינגן), 225.
 גרשון נתן, בן בצלאל, 243.
 דב בער מפוזנא, 299, XLVIII.
 דב בער בן אברהם סג"ל לנדא מגליץ
 לובלין, 395.
 דב בערש מקאוולי אב"ד סטניסלאב, 404, 513, 531.
 דב בערש בן אריה לייב מזאמשטש, 394.
 דב בן יהודא בירקנטאל מבויליחוב, 312, 387, 416, 430, 441, 446, 448, 518, 530, 532.
 דב יששכר בעריש בן יושע (יהושע) סג"ל
 אב"ד טשעכנאוויץ, 304, 331, 360, 362, 364, 369, 373, 388, 404, 407, 432, 435, LXI.
 דובנוב ש., 1, 2, 4, 30, 37-40, 42, 56, 71, 72, 73, 83, 85, 87, 105, 109, 111, 112, 113, 116, 117, 120, 121, 126, 137, 139, 147, 150, 163, 165, 166, 178, 181, 185, 204, 208, 212, 213, 215, 222, 252, 254, 418, 423, 434, 459, 469, 523, 525, 527.
 דה מריניס יוהן בפטיסט, 72.
 דהירץ, עי' משה מנחם מענדיל בן שלמה צורף.
 דוד (הרב), 204.
 דוד הרופא, 52.
 דוד אב"ד בריסק, 37.
 דוד אב"ד ברלין, 410.
 דוד מזקווא, 227.
 דוד שעברשין, 63.
 דוד בן אב"ד מבריסק דליטא, 268.
 דוד מגליץ קראקא, 184.
 דוד בן אברהם מדובנא, 299, XLVIII.
 דוד בן אברהם אופנהיים, 259, 261, 262.
 דוד אופנהיים מפראג, 23.
 דוד בן אפרים מלובמלא, 463.
 דוד בן אריה לייב לידא, 161, 163, 179, 181, 184-186, 192-198, 200, 201, 204, 223, 230, 232, 305, 474.
 דוד אשכנזי (קורא הדורות), 457.
 דוד בנימין ינש, 38.
 דוד גוש, 24.
 דוד דורא, 201.
 דוד בן חיים דלאקרוט, 453.
 דוד טעביל בן אליעזר מטורבין, 142, 143, 163, XXVI.
 דוד טעביל בן אפרים פישל מלאדמיר, 277, 280, 281, 292, 322, XLII, XLIII.
 דוד טעביל בן שמעון גינצבורג, 262.
 דוד בן יחיאל מלוצק, 103.
 דוד בן יעקב שעברשין, 15, 453.
 דוד בן יענקל מקרמניץ, 529, XLVIII.
 דוד בן יצחק, 26, 32, 57, 498.
 דוד בן יצחק הי"ד נאמן ושמש מפוזנא, 197.
 דוד בן יצחק פרעגער מבוטשטש, 156, 159, 169, 184, 206, 212, 213, 215, 222, 523, XXVI.
 דוד בן יצחק רינטאל, 369.
 דוד ליסא מגליץ פוזנא, 119, 142.
 דוד ר' משה ר"ו (ר' וואלפיש) ר"א (ר' אברהם) ר"ל (ר' ליפמנש), 340.
 דוד בן משה מקוזמיר, LXIV.
 דוד בן עוזר הי"ד מאובין, 262.

הומייצקי (Humiecki) טומאש, 90, 92.
 XIV, XV.
 הומייצקי סטיפאן, 299.
 האלר, עי' יוסף.
 האס, עי' יוסף.
 הוניק ז., 508, 511.
 הוק סיני, 26, 52, 262, 293, 453, 476.
 הורודצקי ש. א., 10, 15, 37, 63, 75, 214.
 הורביץ צבי, 10, 38, 73, 202, 208, 210, 238, 267, 275, 277, 286, 287, 294, 295, 297, 311, 314, 317, 341, 349, 351, 358, 361, 366, 373, 390, 394, 397, 404, 406, 408, 528, 530.
 הורוויץ מ., 153, 199.
 הורוויץ ש. ז., 84, 85, 181, 229, 493.
 הורוויץ, עי' אברהם בן ישעיה;
 אברהם בן שבתי;
 בנימין זאב סג"ל;
 חיים בן יהושע סג"ל;
 יהושע הלוי;
 יוסף בן יקותיאל;
 יעקב בן אברהם;
 יעקב יוקל;
 יצחק בן יעקב יוקל;
 יצחק בן מנחם;
 ישעיה בן שבתי שעפטיל;
 ישראל;
 משה בן דוד הלוי;
 מנחם הלוי;
 צבי הירש בן יוסף סג"ל;
 שבתי שעפטיל;
 שיינדל;
 שמואל בן יהושע.
 הילמן, עי' שמואל הילמן.
 היילפרון, היילפרין.
 עי' אברהם בן אליעזר ליפמן;
 אברהם בן חיים;
 אברהם בן משה;
 אליעזר ליפמן;
 בנימין וואלף בן אברהם ר"ל;

דוד בן צבי הירש מנעשוויו, 439.
 דוד קדיש מצילץ, XXXVIII, 257.
 דוד שטריוס, 349, 409, 411.
 דוד בן שמואל הלוי סג"ל (ט"ז), 22, 27, 78, 85, 96, 98, 182, 488.
 דוד שמואל שמעלקי בן יהודא לייב שידלוב
 אב"ד קראקא, 317, 331.
 דוד בן שמריה מרפורק רופא, XX, 103.
 דוד בן אברהם תרתאס די קאסטרו, 194.
 דולסקי יאן, I, II, 5, 6.
 דומברובסקי סטניסלב, I.
 דוקעס יחזקאל, 100, 199, 368, 369.
 דושינסקי ק., 527.
 דזיאלינסקי, LV, 324.
 דזיבון יאן, XV, 91, 92.
 דזיבובסקי יאן, XVI, 97.
 דזיבאנובסקי פרנציסק, XIV, XVI, 92, 79.
 דזיבאנובסקי, 437.
 דטיניצקי סטניסלב, XVI, 97.
 דיינארד א., 25.
 דייכש, עי' יהושע בן שמואל זנוויל.
 דיקשטיין פ., 51, 452.
 דלאקרוט, עי' דוד בן חיים;
 יוסף בן מתתיהו.
 דלוסקי טומאש, LXXXVIII.
 דלוצקי, 218.
 דמבובסקי, 420, 423, 429.
 דמביצר חיים נתן, 1, 6, 267, 278, 452, 454, 455 ועוד.
 דמביצר יואל, 488.
 דניאל (הרב), 218.
 דניאל הירש, 100.
 דניאל בן נפתלי מהמבורג, 100.
 דעוועסן דניעל מוזאמאטץ, 157.
 דעוועסן ענדריס מוזאמאטץ, 157.
 די פאלאניי, עי' שמעון.
 דעקינגען, עי' יצחק אייזק בן שמעון.
 ה' בן יצחק, 303.
 הדזיוביץ מיקוליי, XII, 86.

העלין, עי' יעקב משה בן אברהם.
הענדל אשת ר' שמואל סג"ל, 401.
הענדל, עי' גם חנוך הענדל.
הענדל מ., 304, 491.
הנובר, עי' ליפמן כהן.
העשל, עי' גם יהושע העשיל.
העשל צורף, 523.
העשל (או הירשל) [בן] בנימין, 231, 257.
XXXIII, XXXVI, XXXVIII.
העשל חתנו של מתתיהו ווערלינג, 526.
הפנר א., 237, 473.
הרבורט ניקוליי, II.
הרבסט סטניסלב, 473.
הרכבי א. א., 1, 3, 5, 7, 8, 11, 13, 23, 42.
451, 448, 178, 175, 111, 87, 73, 65, 62.
455, 519, 532.
הרמן יאן, 319, 529, 530.
הרצברג י., 473.
הרציג (Herzig) פר., 520.
וואגנה א. ח., 351, 358, 402, 417.
וואגנר, 301, 302.
וודזיסקי (Wodzicki) יאן, 88, XX.
וואהל, עי' מאיר שאול.
וואליך, וואלף, עי' שלמה ולמן, מאיר.
וולף ג., 231.
וואלף (סוחר), 233.
וואלף מאפטא, 234, 236, 239.
וואלף מזקווא, 322, LIII.
וואלף מליטא, 10.
וואלף בן אברהם מלאדמר, 469.
וואלף בן דוד, 503.
וואלף ווירטהיים מווינא, 368, 378.
וואלף זעליג מרישא, 320, 330(?), L, 331.
LI, LX.
וואלף חאב"ד, 234.
וואלף מקראקא, עי' שמעון זאב.
וואלף סירקש, עי' בנימין זאב סג"ל הורוויץ.
וואלף סאפרש, 198, 497.
וואלף, עי' גם זאב; שמעון וואלף.

חיים בן וואלף;
יואל בן יצחק אייזק;
יעקב בן אליקים;
יצחק אייזק בן אליעזר ליפמן;
ישראל בן אליעזר ליפמן;
מאיר בן בנימין וואלף;
משה בן זבולון;
משה יהודא זעלקין;
שאל בן חיים;
שמואל היילמן בן ישראל.
היילפרין ("הגביר"), 439.
היימן, 329.
הירץ רופא מדפים דאמ"ד, 411.
הירץ בן אברהם מצילץ, 256, 257, XXXVI.
XXXVIII.
הירץ אייזקש, 196.
הירץ, עי' גם נפתלי הירץ.
הירש אב"ד מערגיטאל, 410.
הירש דיין, 146.
הירש מסעמייטש, 142.
הירש פוזנר, 197.
הירש ר"א ר"י (ר' אייזק ר' יעקבש), 134.
הירש בן בנימין, 231, 256.
הירש וויטס, 295.
הירש ר' יאסקש, 143.
הירש כ"ץ מפרעמסלא, 74.
הירשל ממדינת לובלין, 508.
הירש ליבש מטארנפאל, עי' נח צבי בן יוחנן.
הירש ר"מ מפוזנא, 462.
הירש בן מנדל מפוזנא, 116.
הירש בן מענדל פלאצקר, 300.
הירש בן משה חריף, 479.
הירש, עי' גם נפתלי הירש; צבי הירש.
הלברשטם, עי' חיים.
הלברשטם ש"ז, 157, 428.
הלרי א., 16.
הלץ בן יונה סג"ל, 205.
הלץ בן נפתלי, 201, 219, 470.
הלץ בן נפתלי מוילנא, 253.
הלר, עי' יום טוב ליפמן.

וולף שפטיל מלובלין, XXVIII, XXIX, 203.
 וולף פ., 97, XVI.
 וואלדקירך קונרד, 17.
 ווארטצעל, 479.
 ווארשויאר א., 309.
 ווטשטיין פ. ה., 1, 3, 6, 7, 11, 30, 38, 46, 55, 58, 66, 74, 76, 83, 103, 108, 113, 114, 118, 119, 124, 134, 140, 144, 160, 180, 209, 230, 237, 265, 267, 275, 278, 305, 307, 308, 310, 311, 317-314, 394, 452, 453, 454, 460, 477, 478, 484, 488, 492, 494, 495, 497, 518, 519.
 וויזל, עי' ברוך בענדיט בן ראובן.
 ווילפולסקי (Wielopolski) יאן, 89, XIV.
 וויינברג מ., 403, 406, 409, 410, 412, 413, 414.
 ווייניש מ. כריסטיאן, 320, 331, LI, LXI.
 ווייסמאן-חיות מרדכי, 511.
 וינר ש., 67, 228, 279, 310, 479.
 וויינריב ד., 33, 165, 166, 224, 230, 233, 256, 263, 265, 276, 278, 286, 293, 294, 299, 302, 303, 306, 307, 308, 310, 311, 315, 316, 317, 320, 329, 331, 374, 457, 460, 527, 528, 529.
 וויינרייך מ., 147, 171, 292, 498, 526.
 ווייס (Weichs) פ., 476.
 ווינקלר דומיניק (Winkler Dominik), 523.
 וורלינג, עי' מתחיהו.
 וויסקונטי (Visconti), 432, 433.
 וויצמברג יאן, 69, XI.
 וויצנהויזן יוסף, 439.
 ווירטהיים, עי' וואלף.
 ווישניובייצקי מיכאל, 51, 114, 124, 161, 172, 521.
 ווישניצר מ., 387, 430, 441, 446.
 ווישפולסקי (Вышполски) סטפאן, XXII.
 ווכשטיין ד., 7, 38, 194, 349, 363, 377, 378, 494, 516, 522.
 וולדיסלב IV (מלך פולין), 30, 50, 59, 61, 69, VII, IX, XI, XII.
 זאב בן אברהם אב"ד מעזיבות, 423.
 זאב בן ז' ר' מייקש (או חייקש) מלובוב, 204, 205, 207, 215.
 זאב וואלף [בן נחום] מלובוב, 30, VII.
 זאב וואלף בן נתן מוואלין, 94.
 זאב וואלף בן נתן קראשניק, 308, 529.
 זאב וואלף סג"ל לנדא מטארני, 275, 299, XLVIII.
 זאב וואלף בן פנחס מלובוב, 230.
 זברובסקי מיכאל, 496.
 זאפולסקי, 521.
 זוננשיין א., 80, 394, 434.
 זוואדער, עי' יהודה בן משה;
 ישראל חתן יהודה;
 משה;
 צבי.
 זוסמן גוש, 458, 459.
 זיגמונד II אבגוסט, 47.
 זיגמונד III, 6, 7, 11, 30, 434, 518, VII, IV, III.
 זילינסקי, 211.
 זילינסקי וינצטי, 90, XIV.
 זילסקי, 146.
 זכריה (הזקן), 63.
 זכרי' [א] פריס מענדל בן יעקב, 126.
 זכרי' מענדל החו' בק"ק בעלז, 251, 254.
 זכריה מענדל מלובוב, 301.
 זכריה מענדל קלויזנר, 170.

וולף שפטיל מלובלין, XXVIII, XXIX, 203.
 וולף פ., 97, XVI.
 וואלדקירך קונרד, 17.
 ווארטצעל, 479.
 ווארשויאר א., 309.
 ווטשטיין פ. ה., 1, 3, 6, 7, 11, 30, 38, 46, 55, 58, 66, 74, 76, 83, 103, 108, 113, 114, 118, 119, 124, 134, 140, 144, 160, 180, 209, 230, 237, 265, 267, 275, 278, 305, 307, 308, 310, 311, 317-314, 394, 452, 453, 454, 460, 477, 478, 484, 488, 492, 494, 495, 497, 518, 519.
 וויזל, עי' ברוך בענדיט בן ראובן.
 ווילפולסקי (Wielopolski) יאן, 89, XIV.
 וויינברג מ., 403, 406, 409, 410, 412, 413, 414.
 ווייניש מ. כריסטיאן, 320, 331, LI, LXI.
 ווייסמאן-חיות מרדכי, 511.
 וינר ש., 67, 228, 279, 310, 479.
 וויינריב ד., 33, 165, 166, 224, 230, 233, 256, 263, 265, 276, 278, 286, 293, 294, 299, 302, 303, 306, 307, 308, 310, 311, 315, 316, 317, 320, 329, 331, 374, 457, 460, 527, 528, 529.
 וויינרייך מ., 147, 171, 292, 498, 526.
 ווייס (Weichs) פ., 476.
 ווינקלר דומיניק (Winkler Dominik), 523.
 וורלינג, עי' מתחיהו.
 וויסקונטי (Visconti), 432, 433.
 וויצמברג יאן, 69, XI.
 וויצנהויזן יוסף, 439.
 ווירטהיים, עי' וואלף.
 ווישניובייצקי מיכאל, 51, 114, 124, 161, 172, 521.
 ווישניצר מ., 387, 430, 441, 446.
 ווישפולסקי (Вышполски) סטפאן, XXII.
 ווכשטיין ד., 7, 38, 194, 349, 363, 377, 378, 494, 516, 522.
 וולדיסלב IV (מלך פולין), 30, 50, 59, 61, 69, VII, IX, XI, XII.

- זכריה מענדל בן אריה לייב, 210, 213, 214.
220.
זכריה מענדל בן יעקב קנטורוביץ מקראקא.
243, 246, 247, 255, 256, 263, 268, 269.
XXXVIII, XXXIX, 527.
זכריה מנדל בן מאיר פרענקל, 294, 331.
397.
זעליג, עי' גם אהרן זעליג; יצחק זעליג; פנחס
זעליג.
זעליג בעלז, 63.
זעליג בן גדליה הלוי מפוזנא, 336.
זעליג בן יואל מקראקא, XXVI, 169.
זעליג יעקב מקאליש, 226, 526.
זעליג בן יצחק מקאליש, 195.
זעליגמן ש., 157, 187.
זלמן, עי' גם אברהם משלם זלמן; יקותיאל
זלמן; שלמה זלמן.
זלמן שמש, 134.
זלמן בן אליהו מלבווב, LXXI.
זלמן גנש, 458.
זלמן בן וואלף מדראהאביטש, 511.
זלמן בן יצחק אברלש מקראקא, 209.
זלמן בן משה ארי' יהודה מלבווב, 268.
זלמן בן קלמן אברהם, 35.
זעלקי, עי' משה יהודה זעלקי.
זעלקי דיין, 145.
זעקינד (מוכח), 476.
זמויסקי אלכסנדר, XIV, 90.
זמויסקי יאן, II, III, XVI, 97, 88.
זמורסקי, 147.
זנה י., 22, 270, 464, 487, 488.
זוינוול (זאנוויל) מלאדאר (לאדמיר), 10.
זנוויל בן משה סג"ל מטשעכנאווצי, 359.
זסלבסקי, XXII.
זצויליחובסקי מיקוליי, XIV, XVI, 92, 90.
ז"ק, עי' אברהם בן מאיר;
יעקב בן יואל;
מאיר בן אברהם;
משה בן יהודא ליב;
צבי הירש בן יואל.
- זקש, עי' יצחק בן אשר.
ח', 217, 223.
חאגיו, עי' משה.
חאטש, עי' צבי הירש בן ירחמיאל.
חודורובסקי אלעזר, 72.
חאנעס שמעון משה, 83, 58, 260.
חזנוביץ יוסף, 314.
חזק, עי' חיה בת אברהם;
יחזקאל;
יצחק בן שמואל זנגוויל;
מאיר;
ראובן.
חיה בת אברהם יצחק חזק פורטיס, 294.
חיון, עי' נחמיה.
חיות אליעזר, 511.
חיות שאול, 331.
חיים, עי' גם יעקב חיים; משה גם חיים.
חיים מאפטא, 203, 204.
חיים מטיקטין (הקדוש), 216, 221.
חיים ר"ה מטיקטין, 30, 111, 254, 258.
חיים מלבווב, XLIII, 281.
חיים ממדינת ליטא, 10.
חיים ספרא דק"ק פוזנא, 51, 268.
חיים אב"ד פולנא, 404, 513.
חיים בן אברהם סג"ל לנדא, 448.
חיים חייקא בן אהרן מזאמושטש, 530.
חיים בן אור שרגא פייבש בלאך מקראקא.
526, 230.
חיים אריה בן יחיאל צבי הכהן, 49.
חיים בן אריה יהודה מטיקטין, 223.
חיים בן אריה לייב, 120, 126.
חיים בן בנימין מגזע פאלק מלובלין, 509.
חיים בן בצלאל, 16.
חיים [בן] דוד מקראקא, XXXIX, 257.
חיים בן דוד מאז, 208, 211, 230, 231.
XXXIII.
חיים ח' מ' הירץ מטיקטין, 236.
חיים הלברשטם מצאנז, 518, 524.
חיים בן וואלף היילפרין, 340.

טורליך, עי' יעקב אליעזר.
 טוואַרדובסקי (Twardowski) זיגנאצי,
 LXXXVIII.
 ט"ז, עי' דוד בן שמואל הלוי טגיל.
 טיכפוס (Tebfus) פיוטר, 92, XV.
 טינצקי פ., 431.
 טעבל, 9.8.
 טעבל, 322, LIII.
 טעביל בן זכריה מענדל מבריסק, 122.
 טעבלי בן זלמן שיף כ"ץ, 297.
 טראפא, עי' יודא בן בנימין וואלף;
 ישראל.
 טרונק ש., 5, 6, 11, 13.
 טאראנובסקי כריסטוף, XXIX, XXX.
 טשאנינסקי (Czeński) וו. פ., XXVI.
 טשאצקי סטפן, 436, 448, LXXXII.
 טשאצקי תאדיאוש, 532.
 טשארנעצקי, LXXXII.
 י' מלוקאב, 109.
 י' אב"ד סעמייטיטש, 151.
 יאיר חיים בן שמשון בכרך, 466, 467.
 יבלונובסקי (Jablonowski) יאן סטניסלב,
 274, 307, 523.
 יאליש, עי' לייבוש;
 משה בן שלום;
 נפתלי בן שמואל;
 שמעון.
 יאן קאזימיר (מלך פולין), 61, 82, 88-91,
 102, 103, 105, 520, 521, XVIII, XVII.
 XX, XXI.
 יאקב, 458.
 יאקב טמריט, 458.
 יאקב בן יהודה ליב מפין, 448, 449.
 יאשיהו בן דוד פארדו, 131, 133.
 יאשיהו פינטו, 193.
 ידידיה בן אברהם ישראל גאטליב, 61.
 יהודא, עי' גם ארי יהודא.
 יהודא מק"ק גומבין הי"ד, 25.
 יהודא אב"ד דק"ק הארדנא, 38.

חיים בן טודרוס מקראקא, 108.
 חיים יאיר בכרך, 4.
 חיים בן יהודה אורגלר, 497.
 חיים בן יהודא ליב אשכנזי מקראקא, 140,
 141, 180.
 חיים בן יהושע סג"ל הורוויץ, 205, 223.
 חיים חתן ר' יונה ר"ד ר"ז, 153.
 חיים בן יוסף הלוי, 57.
 חיים בן יושע, 126.
 חיים בן יצחק, 317.
 חיים בן יצחק כ"ץ, 33.
 חיים בן יקותיאל זיסקינד כ"ץ, 183, 478,
 479.
 חיים בן לייב מיאברוב, 142, 143, 183, 184,
 204, 205, 206, 208, 212, 213, 214.
 חיים מייזלש מטיקטין, 207, 215.
 חיים מענדל מלובלין, 340.
 חיים בן משה משולם מקאוולי, 204.
 חיים בן משה רופא קצנלבוין, 94.
 חיים בן מתתיה, 274.
 חיים נכד ר' נחום צויזמר, 118.
 חיים פרעגער, 156.
 חיים קורמאש שחדלן מלובוב, 532.
 חיים בן שלמה מוואדיסלב, LXXIV.
 חיים בן שלמה מלאך, 260, 262.
 חיים בן שמחה הכהן ראפפורט, 349, 387,
 391, 405, 423, 437, 445, 470, 514, 531.
 חמיל (חמילניצקי), 79, 80.
 חנוך הענדל בן שמריה, 62.
 חנוך בן יקותיאל, 53.
 חסלכסקי, 310, XLIX.
 חרויצ'ובה (Charewiczowa) 5, 124.
 טוביה מאוסטרא, 441.
 טוביה בן משה כהן הרופא, 466.
 טוביה קצקש, 441.
 טויסק, עי' אהרן;
 גרשון.
 טומקיביץ (Tomkiewicz), 88, 89, XIV.
 טורסוביץ יואן, XVIII.

יהודא חופ"ק שעברשין, 99.
 יהודא אברהם בן יצחק סג"ל, 179.
 יהודא אברהם בן ישראל הענדליש, 87, 83.
 יהודא בן אהרן משה ר' יוספ, 58.
 יהודא בן אהרן משה ר"י כ"ץ מקראקא, 67.
 יהודא [בן אליעזר] סירקש, 180.
 יהודא אריה לייב בן יהושע האשקי, 127.
 יהודא בן חנוך מלודמיר, 453.
 יהודא בן יוסף מקאליש, 193, XX.
 יהודא בן יעקב, 14.
 יהודא חתן ר' מיכל, 145.
 יהודא יחזקאל, עי' יחזקאל.
 יהודא ברמ"ז (בר' משה זוואדער) מטיקטין, 241, 236, 235.
 יהודא בן ניסן מקאליש, 171, 170.
 יהודא סג"ל, 153.
 יהודא יידל ר' משה'ס ר' הירש ר' יאסקש, 143, 214, 496.
 יהודא יידל בהרב הגדול, 274.
 יהודא בן יעקב קאפיל מלבווב סופר, 278, 306, 307, 311, 314-317, 529.
 יהודא ירוחם אשכנזי, 338.
 יהודא לייב מחענטשין, 215.
 יהודא לייב מפוזנא, 204.
 יהודא לייב שמש וסופר דלבווב, 68, 70.
 יהודא לייב הי"ד לבית לוסמנגף אטינגן, 101.
 יהודא לייב אוברניק מקאליש, 144.
 יהודא לייב בן אלי' ליפשיץ, 262, 261.
 יהודא לייב בן אשר ענזיל, 503.
 יהודא לייב בן חנוך דזענא פרעגער מפינטשוב, 103, 109, 113, 140, 143, 156, 159, 160, 165, 169, 180, 183, 184, 194, 212, 213, XX, XXVI.
 יהודא לייב בן יוסף ננטוא, 493.
 יהודא בן יוסף מפינסק, 22, 23, 168, 169, 185, 240, 241, 488, 517.
 יהודא לייב בן יחזקאל כהנא, 393, 394, 396, 400, 401.
 יהודא לייב בן יעקב סג"ל, 153.

יהודא לייב בן יעקב, 360.
 יהודא לייב בן יצחק אייזיק (ר' לייב שידלוב), 267, 275, 276, 279, 280, 295, 297, 299, 300, 480, XLII, XLVIII, XLIX.
 יהודא לייב בן יצחק אייזיק מקראטאשין, 226, 321, 329, LII, XXXII.
 יהודא לייב לנדא, LI.
 יהודא לייב מייזלש, 238.
 יהודא ליוון בן מרדכי, 11.
 יהודא לייב [בן מרדכי] שמש בברסלא, 293, 294, 298-301, 302, 303, 311, 313, 314, XLIV-
 XLVII, L, LI, LX, LXI.
 יהודא לייב בן מרדכי מקראטאשין, 224, 225, 226, 299, 331, XLVIII, LXI.
 יהודא לייב בן נח, 103, 308, 529, XX.
 יהודא לייב בן נפתלי יצחק מפרעמסלא, 126, 156, 159, 163, 166.
 יהודא לייב סג"ל מקראקא, 274.
 יהודא לייב בן עובדיה איילנבורג, 24, 62, 455, 456.
 יהודא לייב בן צבי הירש, 94.
 יהודא בן צבי הירש סג"ל לנדא מאפטא, 287, 289, 292, 313, XLVIII.
 יהודא לייב בן קלנימוס מק"ק העלמא, 78.
 יהודא לייב רמ"ק מלובלין, 207, 215, 216, 221.
 יהודא לייב בן שלמה שפירא מהורודנא, 176.
 יהודא לייב בן שמואל כ"ץ, 268.
 יהודא בן שניאור סג"ל, 63.
 יהונתן בן נטע אייבשיץ, 259, 294, 339-356, 358-363, 365, 366, 368, 369, 370, 374-378, 385, 386, 389, 391-395, 397, 398, 400, 408, 410, 416, 417, 419, 476, 477, LXII, 530.
 יהושע, עי' גם יעקב יהושע.
 יהושע העשיל מבריסק דליטא, 274.
 יהושע העשיל בן אהרן לבוב, 345, 349, 405, 410.
 יהושע העשיל בן אלעזר מדובנא, 295, 299, 300, 305.

- יודא עמרין אב"ד שנייטיך, 410.
 יוזל אב"ד דק"ק לוקאטש, 61.
 יוזלן בן אלכסנדר זעצר, 120, 121.
 יוזפ', 201.
 יוזפא דרעזין, 368, 369.
 יוזפא בן יהושע פליק כ"ץ, 490.
 יוזפא בן שמואל אוסטריר, 290.
 יוחנן, 118.
 יוחנן בן מאיר, 462, 481.
 יוחנן קרעמניצער מקאליש, 527.
 יוטל אשת יהודה בן יעקב קאפיל, 306, 307.
 316.
 יוש י, 23.
 יום טוב ליפמן הלר, 10, 52, 53, 60, 61, 63.
 493, 79, 78, 75, 74, 73, 69, 67, 66, 65.
 494, 519.
 יום טוב שפירא שמש בקראקא, 198.
 יון, עי' אליעזר בן ברוך;
 ברוך בן דוד.
 יונה ר"ד ר"ז, 153.
 יונה בן ישעיהו תאומים מפראגא, 84, 85.
 יונה בן משה מפרעמסלא, 215.
 יוסף, 8.
 יוסף, 139.
 יוסף, 233.
 יוסף סופר דד"א, 279, 474.
 יוסף בן אביגדור אב"ד חענטשין, 360, 393.
 394, 404.
 יוסף בן אברהם עטיאש, 157, 160, 163, 164.
 194.
 יוסף בן אברהם שפירא, 15, 26.
 יוסף בן א"ג, 261.
 יוסף בן אליהו כ"ץ, 60.
 יוסף בן אליהו מקאליש סג"ל חענטשנער,
 161, 165, 181, XXIV, XXVI.
 יוסף בן אליעזר, 103, XX.
 יוסף בן אליקים געץ לבוב, 75.
 יוסף [בן אריה יהודה לייב הלוי] מקאליש,
 299, XLVIII.
 יוסף בן אריה לייב תאומים, 340.
 יהושע בן יוסף (מגיני שלמה), 60, 61, 67.
 75, 103, 108, 136, 137, 138, 141, 162, 194.
 204, 254, 361, 461, 474, 492, 493.
 יהושע העשיל בן יעקב ר"מ ואב"ד דק"ק
 קראקא, 84, 85, 98, 99.
 יהושע העשיל בן יצחק באב"ד מטארנופול,
 317, 482.
 יהושע העשיל בן מאיר מלובלין, 284, 285.
 292, 299, 307, XLVIII.
 יהושע העשיל בן צבי הירש, 163, 165, 213,
 214.
 יהושע העשיל בן שמואל מחלמא נאמן
 דד"א, 303, 307, 310, 317, 319, 321, 324.
 326, 328, 360, LII, LIV, LIX.
 יהושע בן ישראל משעברשין, 274.
 יהושע הלוי איש הורוויץ, 360, 378.
 יהושע בן לייב שידלוב, 331.
 יהושע סג"ל הורוויץ, 208.
 יהושע סג"ל מקאוולי, 215.
 יהושע רייצס מלובוב, 335.
 יהושע בן שלום שכנא מקראקא, 312.
 יהושע בן שמואל זנוויל דייכש מקראקא,
 308, 529.
 יואל בעל שם, 524, 525.
 יואל (מטיקשין), 144.
 יואל בן איצק מוואדיסלב, 415.
 יואל בן אליעזר מלודמיר, XXII.
 יואל בן גד, 182, 209.
 יואל בן יצחק אייזק היילפרין, 214, 219,
 220, 243, 252, 254, 265, 266.
 יואל בן מאיר מדובנא, 432, 446.
 יואל בן שמואל יפה סירקש (ב"ח), 2, 6,
 11, 27, 32, 35, 40, 45, 50, 58, 60, 182, 325,
 456, 467, 490, 492.
 יודא מפוזנא, עי' יוסף יודא.
 יודא בן בנימין וואלף איש טראפא, 85.
 יודא בן ברוך הלוי, 113, 115.
 יודא בן יצחק לוי, 453.
 יודא לייב בן אליעזר מלובמלא, 10, 13.
 יודא בן נתן הלוי, 14.

- יוסף אשכנז אב"ד מיץ, 454.
 יוסף בכרך הי"ד, 335.
 יוסף בן דוד, 111, 112.
 יוסף בן דוד קל"ב מאוסטרא, 160, 163.
 XXIII.
 יוסף בן דוד כהנא שפירא משרשין, 120.
 יוסף בן דוד שליט א"ס, 84.
 יוסף האלר, 300.
 יוסף האס, 196.
 יוסף וועלשער (Włochowicz) מקוזמיר, 520.
 יוסף יאסקי בן נפתלי הירץ משידלוב, 183.
 205, 206.
 יוסף ח' ר"י ג"מ מלובלין, 144.
 יוסף בן יהודה לייב סג"ל, 404, 405.
 יוסף בן יהודה לייב שידלוב אב"ד פינטשוב,
 331.
 יוסף יואל בן אליעזר סג"ל, 519.
 יוסף יודא בן יעקב, 67, 74.
 יוסף יוזפ בן פרץ מאוסטרא, 292.
 יוסף בן יחזקאל סג"ל לנדא, 373.
 יוסף בן יעקב אשכנזי בכרך מלובלין, 153.
 156, 159, 207, 212.
 יוסף בן יעקב ישכר, 110.
 יוסף יעקב באב"ד מבראד, עי' יעקב בן יצחק.
 יוסף יעקב אברהם בן יואל אשכנזי
 קצנלבוגין, 33, 36, 490, 517.
 יוסף בן יצחק מסעמיטיטש, 247, 250.
 יוסף בן יצחק מפרעמיסלא, 268.
 יוסף יקותיאל בן יודא קויפמן, 453.
 יוסף בן יקותיאל הלוי הורוויץ, 98, 117, 126.
 143, 156, 159, 164, 168, 171.
 יוסף בן ישראל הי"ד אב"ד לובמלא, 360.
 404, 513.
 יוסף בן מאיר כ"ץ, 143.
 יוסף בן מאיר תאומים (פרי מגדים), 419.
 439.
 יוסף בן מנדל מפוזנא, 74.
 יוסף בן מרדכי סופר דד"א, 516.
 יוסף בן מרדכי גרשון כ"ץ, 29, 58.
 יוסף בן מרדכי כ"ץ, 267, 274.
- יוסף בן משה מקרעמניץ, 453, 454.
 יוסף (יוסקא) בן משה, XXII.
 יוסף ר' משה מאוסטרא, 165.
 יוסף בן משה מלאדמר, 126.
 יוסף בן משה פנחס, 78.
 יוסף בן משה מפרעמסלא, 209, 213, 214.
 יוסף בן משה סג"ל מלובל חופ"ק פרעמסלא,
 234, 236, 239, 240.
 יוסף בן מתתיה דלאקרוט, 32, 456.
 יוסף נוחש מלובלין, 162, 268, 275, 277.
 302, 303, 313, 316.
 יוסף בן נפתלי הירץ, 208.
 יוסף סג"ל, 204.
 יוסף סג"ל מלובל, 251.
 יוסף בן פסח מדובנא, 313, 316.
 יוסף פרעגער, 262, 343, 374, 397.
 יוסף קאזי, 29, 60, 62, 76, 452, 455.
 יוסף קלמנש, 204.
 יוסף Candt מקראקא, 227.
 יוסף שאול סג"ל אב"ד עיר חדש, 360, 397.
 יוסף שטיינהארד, 406.
 יוסף בן שלמה הלוי סופר, 25, 29.
 יוסף בן שלמה מפוזנא, 515.
 יוסף שלום מפיוזענץ (בעל "יד אבי שלום"),
 211.
 יוסף בן שלמה זעליג, 110.
 יוסף בן שלמה פרופס כ"ץ, 359.
 יוסף שמואל בן צבי הירש, 471.
 יוסף בן שמואל הלוי מגולי ספרד, 439.
 יוסף שמש, 197.
 יוסקא מפולין, 412.
 יוקל מגלוגא, 57.
 יושע, עי' גם יהושע; יעקב יושע.
 יושע בן אלכסנדר המכונה ולק כהן, 15, 23.
 24, 27, 42, 62, 122, 452, 456, 486, 487.
 489, 490, 517.
 יושע דהעשיל בן שמואל מקראקא-
 טשעכנפצי נאמן דד"א, 267, 303, 304.
 307, 309-312, 316, 318, 320, 324, 329.
 360, 503, 508, LIX, LIV, LI.

יעקב שמש מפינטשוב, 140.
 יעקב בן אברהם, 116.
 יעקב בן אברהם ר"י משעברשין, 37, 40, 67.
 יעקב בן אברהם שעפטילש סג"ל, 455.
 יעקב אברהם אשכנזי, 519.
 יעקב אברהם [בן יצחק] מואלקווי, 275.
 277, 280, 281, 479, 516, XLII, XLIII.
 יעקב אברהם קלמנקש, 127.
 יעקב אברהם בן שמואל מקראקא, 113.
 יעקב בן אהרן ראובן אשכנזי מלובלין, 94.
 103, 120, 136, 138, XX.
 יעקב אהרן בן מרדכי מסטרי, 299, XLVIII.
 יעקב אליעזר טורליך מוירמש, 298.
 יעקב בן אליקים היילפרון, 15, 24, 490.
 יעקב בן אפרים נפתלי נקרא הירש, 67, 491.
 492.
 יעקב בן אפרים פישל, 334.
 יעקב בן אפרים פישל חופ"ק לודמיר, 267.
 יעקב בן אריה ליב מלויצק, 393, 405.
 יעקב בן יצחק אב"ד טיקטין ופוזנא, 245.
 275, 500.
 יעקב אשכנזי חו"פ ק"ק יערסלב, 274.
 יעקב בן אשר מקאליש, 472, LXXXVIII.
 יעקב בנימין (גנב), 226.
 יעקב בנימין בן שלמה אויערבך מפוזנא,
 101.
 יעקב בן בנימין הכהן, 477.
 יעקב בן ברוך מטיקטין, 279, 328.
 יעקב בן ברוך מפודהייץ, 51.
 יעקב גערשל (Görschel) מצירליץ, 257,
 XXXVIII.
 יעקב בן דוד כ"ץ שפירא, 239.
 יעקב בן ד' שליט(ז) מקראקא, 179.
 יעקב ווייל, 530.
 יעקב זיסמן, 100.
 יעקב [בן] זעליג מקאליש, 224-227, 526,
 XXII, XXXI.
 יעקב זעליק, עי' אליקים בן אשר זעליג.
 יעקב חיים בן אברהם ר"ח, 294, 340, 342,
 344, 345, 346, 350, 353, 354, 355, 358.

י"ח, 109.
 יחזקאל אב"ד אסטראווצי, 404.
 יחזקאל(ז) חזק, 314.
 יחזקאל יהושע פייבל בן יונה תאומים,
 265, 267, 273, 274, 276, 278, 279, 282-
 287, 289, 294, 317, 472, 473, 474, 527,
 XLV.
 יחזקאל בן יהודה סג"ל לנדא (נודע ביהודה),
 338, 373, 379, 395, 401, 406, 424.
 יחזקאל ח' ליפמן פקשיר, 499.
 יחזקאל פייבל בן ח', 340.
 יחזקאל בן פנחס, 266.
 יחזקאל בן צבי הירש לנדא מטרני, 321,
 329, 334, 360, 415, LII, LIX.
 יחיאל זאיכל (או מיכל) בן נפתלי דהירץ
 מפוזנא, 160, 163, 165, 184, 201, 206,
 XXIII.
 יחיאל ווירמש, 197.
 יחיאל מיכל, 260.
 יחיאל מיכל בן אליעזר, 75.
 יחיאל מיכל מאראפטשיג, 2.
 יחיאל מיכל סג"ל מיערסלב, 274.
 יחיאל מיכל בן פתחיה מנעמרוב, 479.
 יחיאל מיכל בן שלמה מקראקא, 308, 311,
 312, 529, LIX.
 יחיאל מיכל בן שמואל אב"ד פרעמסלא,
 361, 449.
 יחיאל בן משה יעקב, 35.
 ילין דוד, 457.
 ינובסקי, XV.
 יעבץ זאב, 18, 33.
 יעב"ץ, עי' יעקב בן צבי עמדין.
 יעסיל סימש, 196.
 יעקב, עי' גם יאקב.
 יעקב מהמבורג, 100.
 יעקב [מטיקטין], 146.
 יעקב ממדינת קראקא, 508.
 יעקב מלובלין שתדלן דד"א, 11.
 יעקב איש פראג מלובלין, 141.
 יעקב שמש, 72.

יעקב משה בן אברהם העל"ן אשכנזי, 294.
 יעקב משה בן אברהם מליסא, 221, 212.
 יעקב משה בן בנימין מפוזנא, 316, 313.
 יעקב בן נפתלי מגניזן, 72.
 יעקב סג"ל לנדא אב"ד לוברשוב, 407, 404.
 LXXXIV, 533, 513, 436.
 יעקב פלעש, 196.
 יעקב בן צבי עמדין, 79, 345, 344, 302, 262.
 347, 348, 351, 352, 355, 356, 358, 361-
 370, 372-379, 385, 386, 390, 395, 397-
 403, 406, 407, 408, 415-424, 429-432.
 476, 477, 531.
 יעקב קאפל בן אשר כץ, 32, 35, 490.
 יעקב קאפל בן דוד מלבו, 276, 314.
 יעקב קאפל בן שמואל, 7, 26.
 יעקב קאצינאלינפויגן, 70.
 יעקב בן שלמה ׳ חביב, 67.
 יעקב בן שלמה פרופס כ"ץ, 359.
 יעקב בן שמואל מטיקטין, 107, 110, 118,
 138, 142, 143, 156, 159, 197, 204, 523.
 יעקב בן שמואל מצוזמיר, 218, 228, 229,
 230.
 יעקב בן שמואל אליעזר מפניטשוב
 (שתדל"ן), 231, 302, 303, XXXIII.
 יעקב בן שמחה מעלקיש שמש בברסלא,
 293, 298, 299, 300, 303, XLIV.
 יעקב שפירא, 7, 456.
 יעקב ששפורטש, 192, 193, 196.
 יעקב תעמירלש, 106, 183, 194.
 יערי אברהם, 67, 78, 293, 477, 530.
 יפה, עי' מרכי;
 שלמה זלמן.
 יצחק, עי' גם איצק.
 יצחק נאמן דד"א, 310.
 יצחק שתדל"ן דד"א, 312, 387.
 יצחק אב"ד חאמסק, 481.
 יצחק אב"ד לוברשוב, 436, LXXIX.
 יצחק מסעמיאטיטש, 142.
 יצחק מקאמרני, 59.
 יצחק אב"ד שיניאווי, 394.

363, 364, 367-370, 377, 379, 390, 394,
 395, 398, 407, 408, 430, 530.
 יעקב חר"ל מאפטא, 203.
 יעקב יהושע בן צבי הירש, 295-298, 300,
 305, 307, 343, 344, 348, 349, 356, 369,
 370, 379, 529, XLIX.
 יעקב בן יואל ז"ק מפוזנא, 120, 126, 137,
 141, 212, 521.
 יעקב בן יונה כ"ץ, 113, 136, 137, 139, 185.
 יעקב בן יוסף מטיקטין, 467.
 יעקב בן יוסף מגליץ קראקא, XX, 453.
 יעקב בן יוסף ישראל שליט מבית א"צ, 520.
 יעקב בן יוסף רפאפורט, 103, 136, 137, 139,
 140, 144, 160, 166.
 יעקב יוסף מעלקוש, XXXIII.
 יעקב יוקל הלוי הורוויץ, 349.
 יעקב בן יחזקאל, 99.
 יעקב יעקל במהר"ם מלבו, 59.
 יעקב בן יצחק מיאנאווא, 40, 41.
 יעקב בן יצחק באב"ד מבראד, 313, 321,
 335, LII.
 יעקב [בן יצחק] אב"ד דק"ק טיקטין ופוזנא,
 252, 275, 276, 279, 280, 281, 295, 296,
 297, 301, 305, XLII, XLIII, XLIX.
 יעקב בן יצחק כ"ץ, 63.
 יעקב בן יצחק סג"ל לנדא אב"ד טרלא, 303.
 יעקב יצחק אב"ד זאמושץ, 414.
 יעקב יצחק בן משה חיים מזאמשץ, 393.
 יעקב ישעיה בן יצחק, 532.
 יעקב כהן מפראג, 296.
 יעקב מקרעמניץ, 74.
 יעקב רישר, 342.
 יעקב כ"ץ פאפרש אב"ד פפ"ד, 410.
 יעקב לוי ספרא, 106.
 יעקב(?) הלוי הורוויץ, 156.
 יעקב ליבש מפוזנא, 134, 137, 140, 141, 143.
 יעקב בן מאיר מוורמיישא, 297.
 יעקב בן מרדכי מלובמלא, 168.
 יעקב בן משה מלבו, 243.
 יעקב בן משה פנחס חריף, 243.

יצחק בן בנימין וואלף (ר' יצחק חריף),
110.

יצחק בן בנימין וואלף מטיקטין, 284.
יצחק בנימין וואלף בן אהרן אויסטרליץ
מפראג, 476.

יצחק בער בן הירש מרגליות, 424.
יצחק בן זאב וואלף מאפטא, 143, 120, 112,
165, 168, 497.

יצחק בן זאב וואלף מקראקא, 308.
יצחק ווילנר, 109.

יצחק זעליג בן [אברהם] יואל אשכנזי,
160, 163, 165, 169, XXII.

יצחק זעליג בן אריה ליב קרא מהנובר, 345,
346, 349, 363, 378.

יצחק זעקיל בן אלי, 194.

יצחק בן חנוך סופר דק"ק קראקא, 495.

יצחק יהודא בן אברהם סג"ל, 53.

יצחק בן יהודא, 204.

יצחק בן יהודא לייב ר"י תעמרלש, 183.

יצחק יהושע העשיל שפירא סופר ונאמן,
303, 318.

יצחק יוסינש, 10.

יצחק בן יחיאל מיכל שפירא, 497.

יצחק בן יעקב יוקל הלוי הורוויץ, 394.

יצחק בן יששכר בערש מקראקא, 213, 311,
313.

יצחק יששכר בעריש בן משה וואלף באב"ד
מבראד, 366, 393, 395, 396, 511, 513, 530.

יצחק כהן, 63.

יצחק כהן שפירא, 5.

יצחק כהנא מבריסק דליטא, 179.

יצחק בן ליב (איצקא לעווקאוויץ), 420.

יצחק בן ליב שתדלן דגליל קראקא-צוזמיר,
LXXV.

יצחק בן ליב מקרוטושין, XXXVIII, 256.

יצחק בן מאיר אב"ד ביאלי, 363, 364, 375,
376, 378, 399, 402, 407, 408, 417, 418.

יצחק מאיר בן יונה מפנינסק, 236.

יצחק אבוהב, 153, 192.

יצחק בן אברהם מלובלין נקרא ר' איצק

קלמנש, 232.

יצחק בן אברהם אב"ד פוזנא, 143, 145, 164,

171, 181, 182, 197, 468, 498, 523.

יצחק (איצקא) בן אברהם מאפטשנא, 428,

436.

יצחק אברלש כ"ץ מקראקא, 209, 210.

יצחק בן אהרן מדפיס, 17.

יצחק בן אהרן שמואל אשכנזי, 25.

יצחק בן [אהרן] ראובן מלובלין, 103, XX.

יצחק בן אורי שרגא פייבל, 117, 126.

יצחק בן אורי שרגא פייוול מק"ק קראקא,
143, 156, 159, 497.

יצחק אייזק אב"ד לעזענץ, 394.

יצחק אייזיק איילנבורג בן אברהם משה

ישראל פריפילש, 75, 86.

יצחק אייזיק בן אליעזר ר' ארונש מלובוב,

109, 126, 153, 496.

יצחק אייזיק בן אלעזר ליפמן היילפרין, 143,

147.

יצחק בן אליקים מפוזנא, 22.

יצחק בן אריה לייב, 296.

יצחק אייזיק בן אריה יהודא ליב סג"ל, 286,

295, 297, 299, 305, 317, XLVIII.

יצחק אייזיק באב"ד נאמן דד"א, 513.

יצחק אייזיק בן יהודה ליב שידלוב אב"ד

טרניגראד, 275, 276, 279, 280, 317, 331,

500, XLII.

יצחק אייזיק בן יהונתן, 35.

יצחק אייזיק בן יחיאל, 62.

יצחק בן יעקב מפוזנא, 126, 275, 277, 280,

281, XLII, XLIII.

יצחק אייזיק כ"ץ מפין, 448.

יצחק אייזיק בן עזריאל זעליג מקאליש, 243,

275, 277, 280, XLII.

יצחק אייזיק בן שמעון דעקינגען, 129.

יצחק אשכנזי מפוזנא, 113.

יצחק בן אשר מוילנהויון זקש, 13.

יצחק ר' בונמס, עי' משה בן יצחק.

- יקותיאל לאזיל מרגליות מלבו, 285, 284.
 יקותיאל בן משה הלוי לנדא, 11.
 ירמיהו מדובנא, 448, 447, 446.
 ירמיהו מק"ק הענטשין סו"ד דד"א, 449.
 ישעיה מזבארין, 362.
 ישעיה בסאן, 509.
 ישעיה כהן שפירא מפוזנא, 221, 207, 206.
 526.
 ישעיה מנחם בן יצחק המכונה ר' מנדל ר'
 אביגדורש, 74, 63, 8, 6.
 ישעיה בן מנחם מנדל קאצינלפויגן, 204.
 ישעיה בן משה משולם מלויצק, 238.
 ישעיה בן נתן נטע, 238.
 ישעיה בן שבתי הלוי הורוויץ (של"ה), 10.
 37, 60, 63, 85, 198, 220, 244, 457, 461.
 519.
 ישראל הי"ד, 360.
 ישראל אב"ד קאמיניטץ נאמן דד"א, 401.
 407, 531.
 ישראל מרייסן (רוסיא), 508.
 ישראל אידלש, 486.
 ישראל בן אייזיק, 214.
 ישראל איסר ממעזיבון, 423.
 ישראל איסר בן אברהם אב"ד פינסק, 374.
 375, 376.
 ישראל איסרל בן מאיר ליפשיץ, 142.
 ישראל איסרל בן מרדכי מזאלקווי, 335.
 363, 366.
 ישראל איסר בן משה, 374.
 ישראל איסרל בן משה מלובלין, 142, 143.
 150, 522.
 ישראל איסר בן שמשון, 162.
 ישראל בן אליעזר ליפמן היילפרין, 305.
 ישראל ארי' הנקרא ליב בן ר' יוסף, 33.
 ישראל בעש"ט, 531.
 ישראל בן דוד שתדלן, 301.
 ישראל בן הירש מדראהביטש, 530.
 ישראל בן ליב (Lewkowitz), XL.
 ישראל הורוויץ מפראג, 10.
 ישראל טראפא, 181.
 יצחק מאיר בן יונה תאומים, 193, 218, 273.
 274, 472, 523, 526.
 יצחק בן מרדכי מלבו, 208.
 יצחק מרדכי, LI.
 יצחק מרדכי הכהן מאיווניצא, 533.
 יצחק בן משה איש פוזנא, 38, 40.
 יצחק בן נחמן, 5, 6, I.
 יצחק ר' נאטש כ"ץ, 63.
 יצחק בן נתן שפירא, 10, 30, 35, 489.
 יצחק בן צבי הירש סג"ל לנדא, 295, 317.
 328, 331, 338, 394, 398, 400, LXXXIV.
 יצחק בן עזר מקרעמניץ, 87, 94, 105, 469.
 XXII.
 יצחק בן פילטא, 517.
 יצחק בן פנחס הלוי הורוויץ מקראקא, 38.
 40, 53.
 יצחק בן צבי הירש, 83.
 יצחק ריזלש מקראקא, 30.
 יצחק בן שמואל הלוי, 50.
 יצחק בן שמואל זיינוול רופא חזק פארטיס,
 277-280, 282, 284, 285, 288, 289, 294,
 299, 307, 312, 314, 315, 316, 394, 476,
 478, 479, 508, 516, XLII, XLV, XLVI.
 XLVIII.
 יצחק בן שמואל מרייגראד, 313, 527.
 יצחק בן שמשון כ"ץ, 26, 208, 517.
 יצחק מגזע שפירא אשכנזי, 195.
 יצחקש (Izakowicz), IV.
 יקותיאל מטשארקאו, 434.
 יקותיאל (ז) בן אליקום אשכנזי, 56.
 יקותיאל זלמן במהורבי"ז סג"ל עפשטיין,
 313, 316.
 יקותיאל בן ידוושע גאהרן אב"ד דק"ק
 לודמיר, 126, 151, 165, 205, 210, 217, 235,
 246, 497.
 יקותיאל זלמן ר' ארונש מלבו, 94.
 יקותיאל זלמן בן יעקב קלעטשער מפוזין,
 108.
 יקותיאל בן יצחק בליץ מאמשטרדם, 120.
 129, 130, 160.

- ישראל בן יוסף מלכוב, 15.
 ישראל בן יוסף סו"ד מטיקטין, 185, 222, 271.
 ישראל בן יעקב משה ליברלש, 278, 307, 317.
 ישראל יצחק, 28.
 ישראל ח' ר"י ברמ"ז (=ר' יהודה בר' משה זוואדער), 241, 255.
 ישראל יהודא לייב בן יעקב פורית מלכוב, 266.
 ישראל משה בן בעריש, 314.
 ישראל משה בן שלמה מפוזנא, 144.
 ישראל משלם זלמן בן יעקב עמדין, 358, 376, 364.
 ישראל בן נתן שפירא, 98, 117.
 ישראל קראקווער מרישא, 244.
 ישראל בן שאול מפניטשוב, 397, 436.
 ישראל בן שמואל, 126, 143, 152, 156, 159, 160, 162, 163, 165, 168, 177, 181, 182.
 XXXIII, 498, 496.
 ישראל בן שמואל מקאוול, 103, XX.
 יששכר, 95.
 יששכר מוירמיישא, 454.
 יששכר מפודהייק, 362.
 יששכר אהרן — —, 55.
 יששכר בן ארי' לייב ר"ש מאורלי, 271.
 יששכר בער בן אברהם ס"ל, 71.
 יששכר בער בן אליעזר, 58.
 יששכר בער בן אליעזר שמש מלובלין, 198.
 יששכר בער בן יהושע העשל מקראקא, 95, 113, 126, 141, 152, 156, 158, 160, 163, 165, 183, 184, 194, 206, 212, 216, 217.
 XXII, 508, 496.
 יששכר בערוש אב"ד ניקולסבורג, 360.
 יששכר בעריש בן יהושע נאמן דד"א, 304, 365, 373, 388, 404, 407, 432, 435.
 יששכר בעריש, ע"י גם דב יששכר בעריש.
 יששכר בער בן יואל סג"ל, 71.
 יששכר בער בן מאיר מלובלין חופ"ק לובמלא, 297, 299, XLVIII.
 ישכר בער [בן?] ראובן מלכוב, LI.
 כהן ל, 5.
 כהן מ. י., 344, 355.
 כהנא אברהם, 64, 259, 260.
 כהנא ד., 23, 79, 185, 241, 270, 342, 344, 347, 348, 349, 362, 477.
 כהנא שמואל זיינוויל, 244, 305, 317.
 כהן צדק י., 15, 23, 69, 95, 126, 127, 156, 164, 167, 183, 277, 293, 340, 363, 417, 521.
 כ"ץ אלברט, 438.
 כרושצינסקי (Chrościński) וו.סט., XXXIII.
 XXXIV.
 כשונטובסקי, 110.
 לבוב, ע"י יושע העשיל, משה.
 לדוחובסקי (Leduchowski) סטניסלב, 270, XLI.
 לובומירסקי, 277.
 לובומירסקי אנטוני, 407.
 לובומירסקא יוהנא בארוניסא די שטיין, 431, 444.
 לובומירסקי יז"י, 96, XVI, 521.
 לובומירסקי הירונים, 499.
 לובומירסקי סטניסלב, 166.
 לובומירסקי תיאודור הירונים, 431.
 לובניובסקי (Lubniowski) גרגוריוס, XVII.
 לוה (Loewe) ל., 438.
 לוי בן שלמה סג"ל מלכוב, 136, 137, 138, לוין יצחק, 3, 27, 29, 42, 50, 51, 54, 59, 175, 247, 338, 461, 472.
 לוין יהודה (לואי), 2, 3, 8, 11, 13, 25, 29, 31, 33, 36, 38, 44, 48, 51-54, 56, 59, 60, 61, 65, 68, 69, 74-78, 80, 81, 82, 85, 86, 88, 91-94, 96, 98, 101, 103, 113, 116, 117, 122, 123, 124, 126, 133, 134, 142, 145, 146, 147, 161, 163, 166, 170, 185, 186, 193, 201, 225-228, 233, 236, 242-242.

- לייבל [בן] יצחק מאפטא, XXVI, 169.
 לייב [בן] יצחק מליסא, XXXVIII, 257.
 לייב בן ישראל מקראקא, 488.
 לייב כ"ץ רפאפארט אב"ד פראנקן, 410.
 לייב ר"מ, 145.
 לייבל [בן] מרדכי מקראטאשין, 225, 224.
 XXXI, 226.
 לייב בן משה, 197.
 לייב בן נחום מקראקא, 488.
 לייב בן נתן נטע מפרעמשלא, 169, 122.
 XXVI.
 לייב בן פיבוש מקאליש, 225.
 לייב ר' פישלש, עי' אריה לייב בן זכריה.
 לייב קאלישר, 462.
 לייב בן שמואל מנליש מלובלין, 74.
 לייב [בן] שמואל מרישא, 228.
 לייבוש יאליש, 275.
 ליברלש, עי' ישראל בן יעקב משה.
 לידיא, עי' דוד;
 פתחיה.
 ליזובינסקי מיכאל, I.
 ליווא (מהר"ל) מפראג, 4, 14, 26, 479.
 ליזער מפילץ, 441.
 ליזור בן דוד מפונא, 408.
 ליזור [בן] יודא מקראקא, XXXVII, 256.
 ליזור ליטמן מלובוב, LIX, 329.
 ליזור בן לייבל, 118.
 ליזור ציפש, 204.
 ליטניסקי מ. נ., 496.
 לייטגבר י., 3, 47.
 ליניבסקי מרצין, XVI, 92.
 ליטבען ק., 259, 352, 366, 395.
 ליפמן כהן הנובר, 407.
 ליפמן כ"ץ מרישא, XLVI, 294.
 ליפמן פקשיר, 499.
 ליפשיץ א. י. פ., 29, 42, 62, 70, 71.
 ליפשיץ, עי' אברהם בן בנימין;
 אורי שרגא בן יחיאל;
 אליעזר בן שלמה;
 בינש;
 245, 255, 263, 264, 268, 269, 291,
 299-302, 309, 313, 320, 321, 329, 331,
 337-334, 368, 377, 440, 441, 446, 457-
 463, 471-474, 478, 491, 493, 498, 512,
 514, 515, 518, 521, 522, 524, 526, 529,
 XXXIX.
 לוונשטיין, פ. 340.
 לונץ א. מ., 464, 465.
 לוסמנגף, עי' מאיר בן יהודא לייב.
 לוצקי מ., 23.
 לוריא דוד, 439.
 לוריא, עי' שלמה רופא.
 לייב, עי' גם אריה יהודא לייב; אריה לייב;
 יהודא לייב.
 לייב הי"ד, 180, 215.
 לייב חסיד, 22, 488.
 לייב מבאדקי, 179, 241.
 לייב מבעלזא, 10.
 לייב מלובמלא, 10.
 לייב מלאדמר, 69, 508.
 לייב מקראקא, 22.
 לייב משידלף, 74.
 לייב בן אברהם א"ש, 471.
 לייב בן אייזיק מפונא, LII, 321.
 לייב [בן] ברוך מפרעמסלא, XXIII, 160.
 לייב בן ברוך מקרוטושין, XXXVI, 257, 256,
 XXXVIII, XXXIX.
 לייב גירכן, 101.
 לייב בן דניאל פרנס דגליץ פאדאליע, 423.
 לייב הירש, LI.
 לייב בן וואלף מוואידיסלב, LXXV, 436.
 לייב ר' זעליגש, 77.
 לייב בן י' מפונא, 264.
 לייב בן יואל שק, 92.
 לייבל [בן] יונה מליסא, XXVII, 203.
 לייב בן יוסקא מלודמיר, XXII.
 לייב בן יעקב מאפטא, XXXVI, 256,
 XXXVII.
 לייב בן יעקב שתדלן מקראקא, 436.
 לייב ר' [יעקב] תעמרלש, 183.

מ', 118.
 מ' מטיקטין (הרב), 325.
 מאהלער ר., 42, 273, 277, 281, 301-304,
 307, 312, 318, 319, 334, 486, 501-504,
 528, 529, 530.
 מאהרשען יצחק, 129, 130, 131, 133, 397.
 מאזוש שמואלש, 196.
 מאנס (Mans) א., 88, XVII.
 מאיר סרסר של שר-האוצר, 503.
 מאיר מטיקטין, 142.
 מאיר שמש, 204.
 מאיר מסקאל, 185.
 מאיר מקאנטשיג, 272, 528.
 מאיר בן אברהם ז"ק, 61.
 מאיר בן אייזיק מווישגרוד, LXX, 384.
 מאיר בן אליהו שמש, 77.
 מאיר בן אליהו (?) מטורבין, 212, 213.
 מאיר בן אליקום מלובלין, 51.
 מאיר בן בנימין וואלף אשכנזי, 100.
 מאיר בן בנימין וואלף היילפרין, 267, 275,
 276, 279, 280, 500, XLII.
 מאיר (מהר"ם) בן גדליה מלובלין, 14, 24,
 25, 27, 29, 50, 62, 451, 452, 455, 489.
 מאיר בן דוד, 37, 39.
 מאיר בן דוד איגרא, 268.
 מאיר בן דוד יוסף מקאליש, 156, 159, 194,
 204.
 מאיר בן הירש מרגליות (מאיר נתיבים),
 416, 424.
 מאיר וואלף, 458, 459.
 מאיר חזק, 314, 316, 394.
 מאיר בן יהודא לייב לוסמנגף מאטינגן, 101.
 מאיר רופא בן יהודא לייב רופא מלובלין,
 215, 216.
 מאיר בן יואל מדובנא, 432-435, 437, 438,
 439, 444-447.
 מאיר בן יונה מטיקטין, 138, 142.
 מאיר בן יונה תאומים, עי' יצחק מאיר.
 מאיר בן יוסף אשכנזי מלאדמיר, 136, 137,
 138, XXII.

יהודא לייב בן אלי';
 ישראל איסרל בן מאיר;
 משה בן נח יצחק;
 נחמן בן מאיר.
 ללסקי (Lelski) קאזימיר, 92, XVI.
 לנדא ישראל, 63.
 לנדא, עי' אריה לייב;
 אשר בן משה;
 בנימין וואלף בן יחזקאל;
 דוב בער בן אברהם;
 זאב וואלף סג"ל;
 חיים בן אברהם;
 יהודא יחזקאל;
 יהודא לייב;
 יהודא בן צבי הירש סג"ל;
 יוסף בן יחזקאל;
 יחזקאל בן יהודא;
 יחזקאל בן צבי הירש;
 יעקב בן יצחק סג"ל;
 יצחק סג"ל;
 יצחק בן צבי הירש;
 יקותיאל בן משה;
 משה הלוי ר' ישעיש;
 משה בן מרדכי;
 צבי הירש סג"ל.
 לנדוי אלפרד, 494.
 לנדסברגר י., 152, 160, 161, 162, 168, 169,
 181, 201, 203, 218, 224, 226-231, 235,
 255, 256, 257, 263, 458, 474, 511, 527,
 529.
 לאנדסברג, עי' שלמה בן יוסף.
 לנדסהוט א. ל., 296, 376.
 לניק (Leniek) י., 520.
 לעוויוזאן ל., 199, 466.
 לעוויוזאן יצחק בער (ריב"ץ), 433, 438,
 439.
 לשניאק (Leśniak) פרי, 520.
 לשצינסקי בוגוסלב, 89.
 לשצינסקי סטניסלב, 263.
 לשצינסקי רפאל, 227, 235, 526, XXXV.

מאיר בן יוסף מטורבין, 160, 163, 166, 206.

XXIII.

מאיר בן יעקב עמדן, 351, 353, 364.

מאיר בן יצחק אייזנשטדט, 127, 378, 410.

מאיר בן יצחק מקרעמניץ, 127, 462.

מאיר כ"ץ אשכנזי, 50.

מאיר בן לוי, 243, 290.

מאיר מאטיש, 63.

מאיר בן משה כ"ץ בריסקר מליסא, 184.

מאיר בן משה מייזלש, 389, 390.

מאיר פוזנר, 437, 449.

מאיר בן ש' (?) מטורבין, 213. עי' גם מאיר

בן יוסף.

מאיר בן שאול קאצנלבוגין, 41, 70.

מאיר שטרן אב"ד באמסטרדם, 153.

מאיר בן שלמה מטיקטין, 127, 135, 136.

137, 153, 160, 169, 223, XXIII.

מאיר בן שמואל משברשין, 78, 79.

מאיר בן שמואל שמעלקי הורוויץ, 401.

מאך, עי' חיים בן דוד.

מאן יעקב, 2, 111, 114, 115, 135, 177.

מאנצקע, 447.

מאנוש ר"ד, 150.

מאנוש ר"י, 38, 40.

מאראפטשיק, עי' אברהם בן אהרן;

אהרן בנימין בן חיים.

מארטיירא, עי' שאול הלוי.

מגיד דוד, 71, 405.

מגיד שטיינשניידר הל"ל נח, 99.

מהרש"א, עי' שמואל אליעזר בן יודא הלוי.

מודינא יהודה אריה, 10.

מורבסקי יוסף, 92, XVI.

מורפורגו, עי' שמשון.

מורשטיין אנדוויי, 153, 522.

מורשטין ט., 88.

מושנסקי פרידריק, LXXXVIII.

מיוחס בן שמואל, 23.

מיוני, עי' שמחה בן יוחנן.

מייזל, עי' אברהם.

מייזל יוסף, 162.

מייזלש, עי' חיים;

יהודא לייב;

מאיר בן משה;

מנחם נחום בן משה שמשון;

צבי הירש בן שמשון.

מיוז מחתיהו, 71.

מיכאל בן אברהם מליסא, 230, 235, 257.

XXXV.

מיכאל פעק מקאליש, 489.

מיכאל, מיכל, עי' גם יחיאל מיכל.

מיכל, 145.

מיכל מאפטא, 203.

מיכל מוזאמושץ, 447.

מיכל מפרמסלא, 180, 281, XLII, XLIII.

מיכל מקרעמניץ, 300, 322, XLVIII, LIII.

מיכל בן אברהם מלובלין, 257, XXXIX.

מיכל בן יהודא לייב אב"ד ברלין, 296.

מיכל בן יוסף, 80, 81, 82, 85.

מיכלזאהן אברהם חיים שמחה בונם, 401.

523, 527.

מיכלזאהן צבי יחזקאל, 298, 519, 531.

מילנר שלמה, 126, 205.

מילטנברג (פון) גיאורג מילטנר, 160, 161.

169, 180, 181, 201, 203, 224, XXIII-

XXVII, XXIX.

מינץ בנימין, 514.

מיצ'ינסקי סיבאסטיאן, 124, 456.

מיקלש, עי' צבי הירש בן יוסף.

מלאדנאווסקי, 216.

מן רישר מפרעמסלא, 266.

מענדל, עי' גם מנחם מענדל; אהרן מנחם מענדל;

זכריה מענדל; ישעיה מנחם מענדל.

מענדל אב"ד דק"ק עיר חדש, 203.

מענדל פרנס מפוזנא, 491.

מענדל שמש מלבוב, III, IV.

מענדל שמש מפוזנא, 264.

מענדל בן משה, 139.

מענדל סג"ל חר"י של"ו, 499.

מענדל פלאצקר מפוזנא, 300.

מענדל בן תנחום, 268.

יקותיאל לאזיל;
 מנחם מענדל בן משה;
 מרדכי יפה;
 משה בן מנחם מענדל;
 משה מרדכי בן שמואל;
 שמואל בן מרדכי.
 מרגליות ח. ז. 91, 126, 133, 275, 292, 295,
 299, 313, 397, 432, 446, 447, 448, 473.
 מרדכי, עי' גם מרקיל.
 מרדכי מדומברובה, 436.
 מרדכי מדוקלא, 415, 441, 445, 513.
 מרדכי מלאמאז, 91.
 מרדכי [בן אברהם?] מלובלין, 204, 205,
 243.
 מרדכי אהרן הי"ד, 38.
 מרדכי אופלר מפוזנא, 10.
 מרדכי בן אברהם יפה, 5, 24, 26, 28, 62,
 453, 454, 455, 479.
 מרדכי בן אברהם מגליל פרעמסלא, 267.
 מרדכי בן אליהו ליפשיץ, 26.
 מרדכי בן בנימין וואלף מבריסק, 181.
 מרדכי בן בנימין וואלף גינצבורג, 98, 111,
 112, 116, 177.
 מרדכי בן בצלאל מסטניסלב, 293.
 מרדכי גימפל בן יעקב, 183, 184.
 מרדכי גימפל בן מנחם, 86.
 מרדכי זיסקינד בן משה רוטנבורג מלובלין,
 229, 237, 251, 254, 526.
 מרדכי בן יהודא לייב שידלוב מאפטא, 331.
 מרדכי בן יהושע, 516.
 מרדכי בן יודא ליאן, 38, 40.
 מרדכי בן יוסף יצחק, 176.
 מרדכי בן יוסף מקאליש, 169, XXVI.
 מרדכי בן יוסף סופר ושמש דק"ק פוזנא, 29.
 מרדכי בן יחיאל מיכל שמש מקראקא, 198.
 מרדכי יעקב באב"ד, 334.
 מרדכי בן יצחק באב"ד מבראד נאמן דד"א,
 301, 307, 310, 311, 313, 319, 324, 329,
 334, 337, 504, 529, 530, XLIX, LIX.
 מרדכי [בן יצחק?] מלובוב, 5, I.

מנחם מענדל בן אברהם קרוכמל מניקלס-
 בורג, 46, 69, 460, 486.
 מנחם בן בנימין, 108, 126.
 מנחם מאנש בן יצחק חיות, 33, 41, 491.
 מנחם מענדל מפוזנא, 220.
 מנחם מענדל סו"ד מבריסק דליטא, 112,
 113.
 מנחם מענדל בן אשר פאטיקער, 516.
 מנחם בן זלמן מקרוטושין, 193.
 מנחם מענדל בן יואל ווייביש, 69, 73.
 מנחם מענדל בן יחיאל מיכל מלובוב, 160,
 163, 165, 184, 194, 204, 205, 206, 208,
 215, 216, 247, 524, XXIII.
 מנחם מענדל הלוי משידלוב, 75.
 מנחם מענדל בן מ' מקרוטושין, 193.
 מנחם מענדל בן מיכל מברעזאן, 238.
 מנחם מענדל בן משה, 267.
 מנחם מענדל בן משה מוויטבסק, 529.
 מנחם מענדל בן משה מסטנוב, 416.
 מנחם מענדל בן משה מרגליות, 378.
 מנחם מענדל מנרף (צורף?), 204.
 מנחם מענדל בן נתן מבראד, 160, 163, 165,
 XXIII.
 מנחם מענדל בן צבי הירש, 213, 220, 221,
 300, 301.
 מנחם מענדל בן שלמה, 59.
 מנחם מענקא בן יששכר מקראקא, 55, 518.
 מנחם נחום בן יקותיאל זוסמן כהנא, 434.
 מנחם נחום בן משה שמשון מכונה נחום
 מייזלש, 66, 67, 78, 461, 519.
 מנחם בן נתנאל קריילסהיים מוורמיישא,
 297.
 מנחם ציון בן זלמן מקראקא, 127.
 מנטווס, 135, 521.
 מניס קעזר מאמסטערדאם, 196, 197.
 מנלי יאקבש פון גארדין, 196.
 מצישבסקי, 332.
 מצקובסקי סבאסטיאן, 88.
 מרגליות, עי' יצחק בער בן הירש;
 מאיר בן הירש;

משה מקוצי (סמ"ג), 453.
 משה פרנס מליסא, 334.
 משה שתדלן, 109, 121, 139, 146, 151, 521.
 השוה משה בן מרדכי.
 משה בן אברהם הי"ד (משה מת), 15, 62.
 משה בן הקדוש אברהם מגוע צבי, 82, 116.
 177.
 משה [בן] אברהם מליסא, 228.
 משה בן אהרן מזאקווא, 103, XX.
 משה בן אהרן מליטא, 63.
 משה בן אהרן תאומים, 199.
 משה בן ישראל איסרלש (רמ"א), 2, 10, 15.
 18, 29, 98.
 משה בן אפרים שתדלן בבראד, 293, 529.
 משה בן ארי' לייב, 335.
 משה אשכנז, 109.
 משה בן בנימין מפוזנא, עי' יעקב משה.
 משה בן דוד קרעמר מוילנא, 144, 497.
 משה בן דוד הלוי [הורוויץ], 26.
 משה בן דהירש פוריית-פארגעס (משדו
 פרעגער), 53.
 משה ר' הירשס, 143.
 משה בן הלל, 219, 519.
 משה הענה, 196.
 משה בן וואלף, 340.
 משה בן זבולון אליעזר היילפרין, 23, 24.
 משה זכות, 71.
 משה חגיו, 270, 302, 477.
 משה חיים לוצאטו (רמח"ל), 509.
 משה בן חיים מפוזנא, 103, XX.
 משה חיים בן אליעזר, 297, 298.
 משה טייטלבוים מפרעמסלא, 47.
 משה בן יהודא, 375.
 משה יהודא בן אשר מקראקא, 498.
 משדו יהודא זעלקי בן אליעזר ליפמן
 היילפרין, 113, 116, 120, 140, 141, 143.
 152, 156, 159, 160, 163, 165, 166, 169.
 184, 215, 230, 522, 525, XXIII, XXV.
 משה בן יהודא כ"ץ אב"ד גליץ קראקא,
 454.

מרדכי בן הרב מיערסלב (זכריה מנדל
 פרענקל?), 331.
 מרדכי כהנא מוילנא, 179.
 מרדכי כ"ץ מטיקטין, 258.
 מרדכי בן לייב מוואידסלב, 226.
 מרדכי בן לייב מטיקטין, 226.
 מרדכי בן מאיר מפוזנא, 458.
 מרדכי מנלי מעלקיש, 227.
 מרדכי מרגליות יפה מווינא, 376.
 מרדכי מרקיל בן יחיאל, 491.
 מרדכי ניקל שתדלן דד"א, 61, 77, 90, 91,
 520, X.
 מרדכי בן נתן נטע כהנא מאפטא, 202, 213.
 מרדכי בן צבי הירש מלוצק, 239, 243, 251,
 266, 527.
 מרדכי בן צבי הירש אב"ד ליסא, 309, 345,
 346, 377.
 מרדכי ר' קאפלש, 153.
 מרדכי קצנעלפוגן ראש ב"ד מלובלין, 340.
 מרדכי שאולס מקראקא, 74.
 מרדכי בן שלום נאמן דד"א, 337.
 מרדכי ר' שלמש, 197.
 מרדכי בן שמרי' שמערל מלובלין, 126, 160,
 161, 165, 169, 496, XXIII, XXVI.
 מרדכי שרענצל, 67.
 מרובינסקי סטניסלב, 489.
 מרטינוס V (אפיפיור), 91.
 מרים בת בישקא, 467.
 מרים בת לייב, 448, 449.
 מרכס א, 428.
 מרפורק, עי' דוד בן שמריה.
 מרקון יצחק דב, 67, 128, 130.
 מרקיל מוורשא, 424.
 מרקיל מקרמניץ, 462.
 משה מפוזנא(?), 201.
 משה מגומבין הי"ד, 25.
 משה מהם, 458.
 משה מוורשא, 440.
 משה מלובלין שתדלן, 293.
 משה מפילץ, 441.

משה לבוב, 408.
 משה מבית לוי, 303.
 משה הלוי לנדא נק' ר' משה ר' ישעיה, 136.
 137, 139, 142, 143, 516, וכן בתיקון טעויות הדפוס.
 משה לוי בן לוי הכהן [אשכנזי], 53.
 משה לייזרש מוילנא, 84.
 משה [בן] לייבל מפוזנא, XXXI, 224.
 משה בן מ' מלבוב, 268.
 משה בן מאיר באב"ד מלובלין, 334.
 משה מאיר בן יקותיאל זלמן סג"ל אב"ד דוברומיל, 397, 511.
 משה בן מאיר כ"ץ מלובלין, 56.
 משה בן מאיר קצנאילפוגן, 70.
 משה מייא ממיץ, 342, 344, 345, 356, 357.
 משה בן מענדל אב"ד דק"ק פוזנא, 61.
 משה מענדל ר"מ דק"ק קראקא, 492.
 משה מנחם מענדל בן שלמה צורף, 262.
 משה בן מנחם מענדל אויערבך מקראטשין, 313, 316.
 משה בן מנחם מענדל מרגלית מקרעמניץ, 313, 316.
 משה מעשיל ר"מ בלבוב, 204, 205.
 משה מרדוש בן נח אברהם אהרן וועצלר פרנקפורטר, 144, 522.
 משה בן מרדכי שתדלן, 102, 103, 105, 109, 114, 140, 147, 153, XX, XXII, השוה משה שתדלן.
 משה בן מרדכי ברונושוויג, 453.
 משה בן מרדכי מסקאהל מגליץ בעלזא, 243.
 משה [בן] מרדכי מלבוב, XXXVIII, 256.
 משה בן מרדכי מהעלשווא, 262.
 משה מרדכי בן נתן הכהן, 24, 491.
 משה מרדכי בן שמואל מרגלית, 9, 34.
 משה בן מרדכי הי"ד, 120, 202.
 משה מת, עי' משה בן אברהם.
 משה בן נח יצחק ליפשיץ, 58.
 משה חתן ר' נח מארדוש, 144.
 משה בן נפתלי, 470.
 משה [בן נפתלי הירץ] מרישא, XLVI, 294.

משה בן יהודא לייב ו"ק(ז) מטיקטין, 467.
 משה בן יודא כ"ץ, 24.
 משה בן יהושע, 254.
 משה ר' יוזפס, 197.
 משה בן יוסף הכהן, 238, 244.
 משה בן יושע מקראקא, 119.
 משה ר' יחיאלש, 279.
 משה בן יעקב, 130.
 משה בן יעקב מטיקטין, 142.
 משה יעקב יהודא בן מאיר משידלוב, 126, 143.
 משה בן יעקב ישראל הנקרא משה ציפורש, 11, 13.
 משה בן יעקב הכהן, 464, 465.
 משה בן יצחק אייזיק חריף מרישא, 181.
 משה בן יצחק יהודא ליווא, 114.
 משה בן יצחק מלובמלא, 75.
 משה בן יצחק מלובלין, 142.
 משה בן יצחק שתדלן מפיעטרכוב, 503.
 משה בן יצחק מקראקא, 84, 85, 96, 98, 99, 110, 112, 116, 117, 120, 126.
 משה יצחק יהודא לייב בן נפתלי מפינטשוב, 118, 144.
 משה יצחקש מפרעמסלא, XXVI, 169.
 משה בן יצחק מקוזמיר, 520.
 משה בן יקותיאל, 23.
 משה יקותיאל קופמן בן אביגדור הכהן, 51, 70, 308, 467, 468.
 משה בן ישעיה הכהן מפרעמסלא, 279, 280, 281, 501, XLII, XLIII.
 משה בן ישעיה מנחם נקרא משה ר' מענדלש, 490.
 משה בן ישעיה שליט כ"ץ, 525.
 משה בן ישראל, 35.
 משה בן ישראל חריף מלבוב, 141, 143, 202, 204, 205, 210, 237, 528, XLII.
 משה בן ישראל יעקב איסרלש מפינסק, 181.
 משה בן ישראל ליברליש, 237.
 משה בן יששכר אשכנזי, 156, 159, 206.
 משה כ"ץ, 10.

- משה בן נפתלי הירש רבקש, 129, 98.
 משה בן הקדוש ר' נתן מקראקא, 529, 308.
 משה בן נתן שפירא, 84.
 משה סג"ל, 109.
 משה סג"ל הי"ד, 179.
 משה טאכטשווער, 127, 139, 150, 467.
 משה פנחס בן אברהם ר"ח היילפרין, 363, 383, 390, 394, 416, 417, 419, 420, 421.
 LXVIII, LXXXII, 530, 513, 448, 439, 434.
 משה בן צבי הירש, 261.
 משה בן צבי הירש סג"ל מטורבין, 240.
 משה קורדובירו, 34.
 משה קצנאליבוגן אב"ד שוואבך, 410, 411.
 משה בן שבתי כץ, 153, 182.
 משה בן שלום הלוי מקראקא, 275, 277, 280.
 XLII, 528.
 משה בן שלום פרידמן, 466.
 משה ר' שלום שמש, 197.
 משה בן שמואל מלבוז, XXXIII.
 משה בן שמואל הלוי מפור"ט, 37, 40.
 משה בן שמעון, 58.
 משה שמעון בן זנוויל אשכנזי, 197.
 משה בן הרב מירוסלב, LXI, 331.
 משלם זלמן, עי' גם ישראל משלם זלמן.
 משלם זלמן בן אהרן מזולצבאך, 303, 409.
 413.
 משלם זלמן אויעבך מווינא, 412.
 משלם זלמן בן יצחק אייזיק גינצבורג, 408-405.
 משלם זלמן מירלס ניימארק, 199.
 משלם זלמן בן צבי הירש, 376.
 משלם פייבוש מקראקא, 22, 483, 487, 488.
 משלם פייבוש בן ישראל שמואל, 63, 456.
 משלם פייבוש בן מנחם אשכנזי גינצבורג, 156, 157.
 משלם פייבוש בן פנחס מפוזנא, 236, 263.
 264, 269.
 מתתיה (קדוש), 292, 498.
 מתתיה, 268.
 מתתיה בן אליקים געציל, 494.
- מתתיה' ורלינג, 231, 526.
 מתתיה' קאליהורא, 114.
 נוסבוים ה, 30, 51.
 נח בן יחיאל מיכל מפשעווארסק, 360, 394.
 513.
 נח בן מרדכי נפתלי, 491.
 נח בן פסח, 66.
 נח צבי בן יוחנן דומכונה דזירש ליבש
 מטרנפאל, 481.
 נחום מדפיס, עי' מנחם נחום בן משה שמשון.
 נחום מלאדמר, 95.
 נחום מצויזמר, 118, 121, 122.
 נחום בן גרשון אשכנזי מירושלים, 261.
 נחום בן שמואל מוואדיסלב, LXVIII, 383.
 נחמה בת יעקב עמדין, 361.
 נחמיה, 53.
 נחמיה חייא חיון, 270, 347, 421.
 נחמיה בן יצחק מטיקטין, 151, 179, 180.
 202, 235, 236, 257, 523.
 נחמיה בן ש' רישר ממיץ, 342, 344, 345.
 347, 356, 357, 375, 377.
 נחמן אב"ד בריסק, 398.
 נחמן אב"ד סקאהל, 481.
 נחמן בן מאיר כ"ץ רפאפורט, 98, 126.
 נחמן בן שלמה נפתלי, 99.
 נחמן בן שמואל צבי הירץ סירקין, 390.
 נטע, עי' גם נתן.
 נטע ממנוטובד, 427, 434, LXXXIV.
 LXXXV.
 נטע בן יצחק, 517.
 נטע בן מאיר, 109.
 ניואבילובסקי לודוויג, XVI, 97.
 נייבוירא א, 23, 245, 262, 398, 416, 498.
 ניימארק, עי' משלם זלמן מירלס.
 ניסן מאמשטרדם, 196.
 ניסן בן יהודה שתדלן דד"א, 311, 312, 314.
 504.
 ניסנבוים שלמה ברוך, 10, 24, 30, 35, 42.
 57, 62, 65, 67, 73, 74, 83, 84, 95, 113.

נתן בן ראובן דב טעבלי אשכנזי, 416.
 נתן בן שמעון שפירא, 489, 488.
 נתן נטע בן הירש מטיקטין, XLVIII, 299.
 נתן נטע בן יהונתן אייבשיץ, 370, 369, 368.
 401, 531.
 נתן נטע בן יעקב אב"ד טרנוגרוד, 220, 202.
 נתן נטע בן משה מרדכי כהנא, 491, 75, 58.
 492.
 סאקילורוביץ (Sakielorowicz), ח"י LX.
 סארקין י"י, 438.
 סגלוב י"י, 65.
 סובייסקי יאן III, 125, 146, 147, 167, 171, 180, 181, 201, 203, 208, 229, 231, 233, 238, 242, 468, XXIV, XXVI, XXVII, XXIX, XXXIII.
 סובייסקי קונסטנטי (בן המלך), 265.
 סולובסקי יאן, 89, 92, 97, XIV, XVI.
 סולקובסקי אבגוסט, LXXXVIII.
 סוניובסקי מיקוליי, 92, XV.
 סוויירסקי גבריאל, 97, XVI.
 סוקולוב נחום, 125, 206, 224, 335, 417, 439.
 492.
 סטודזינסקי פאולוס, 61, IX.
 סטפאן באטורי, 3, 47.
 סילוא רוזא י"י, 193.
 סילסקי (Sielskij), XVIII.
 סימסון פ"י, 31.
 סיראפינוביץ יאן, 265.
 סירקין, ע"י נחמן בן שמואל צבי הירץ.
 סירקש, ע"י וואלף סירקש.
 סיררא (Serra) ניקוליי, 423.
 סכריפיצקי, 9.
 סלוינסקי יאן, 88, XII.
 סלז'ובסקי סטניסלב, 92, XV.
 סלז'ובסקי חיים זעליג, 314.
 סאלניק, ע"י בנימין אהרן בן אברהם.
 סמ"ע, ע"י יושע בן אלכסנדר המכונה ולק כהן.
 סמולנסקי וו"י, LXXXVIII, 533.
 סמולקא (Smolka) יאן, 499.

116, 118, 141, 142, 143, 162, 171, 214, 229, 243, 267, 277, 286, 293, 294, 307, 312, 334, 340, 360, 363, 376, 393, 479, 493.
 ננטוא, ע"י יהודא לייב בן יוסף.
 נעמירי סטניסלב, 144, 151.
 נפתלי מפרעמסלא (קדוש), 293.
 נפתלי בן אברהם מסטאנאב, 94.
 נפתלי בן אור שרגא בלאך, 101.
 נפתלי בן זעליג, 525.
 נפתלי בן שמואל סג"ל יאליש, 308-311.
 נפתלי הירץ מפילא, 349.
 נפתלי הירץ בן אביגדור, 340, 394, 404.
 נפתלי הירץ בן יצחק אייזיק גינצבורג, 70, 75.
 נפתלי הירץ בן ישראל אשכנזי, 245, 248.
 251, 252, 254.
 נפתלי הירץ בן לייב צינץ אב"ד פינטשוב, 294, 477.
 נפתלי הירץ בן שמעון גינצבורג, 526.
 נפתלי הירץ בן שמעון כהן מאמסטרדם, 405.
 נפתלי הירש בן בנימין וואלף, 143, 162, 163, 164, 168, 171, 177, 178, 498.
 נפתלי הירש בן יעקב משה, 375, 398.
 נפתלי הירש בן עקיבא בער מאמסטרדם, 405.
 נפתלי הירש בן שמשון אטינגן, 225.
 נפתלי בן יצחק כ"ץ, 73, 202, 206, 207, 209, 212, 214, 219, 220, 229, 234, 240, 244, 246, 247, 251, 253, 254, 270, 275, 276, 279, 281, 469, 470, 500, 501, 519, 525, XLIII.
 נפתלי בן מ' מטיקטין, 325.
 נתן הי"ד, 308, 468.
 נתן העזתי, 260, 416, 417.
 נתן בן יהושע, 511.
 נתן בן יר"ט ליפמן, 530.
 נתן בן יעקב יושע מדאברמיל, 373, 397, 398.
 נתן בן הק' משה הנובר, 68, 78, 79, 95, 96.

פאזדרו ז. 326, 325, 322, 313, 274, 124, 47.

329, 463, 518, 524, 532.

פאטיקער, עי' מנחם מענדל בן אשר.

פאפארא תיאודור, XLI.

פאפער, 322, LIII.

פאפרש, עי' יעקב כ"ץ ;

שמחה כ"ץ.

פארגעס, עי' משה בן הירש.

פארדו, עי' יאשיהו בן דוד.

פארטאל (Partaglia) פרדיננד, XXVIII, 203.

פארטיס, עי' יצחק בן שמואל זיינוויל.

פוטוצקי, 277.

פוטוצקי אנדז'יי, 88.

פוטוצקי יאן, III.

פוטוצקי [סטניסלב], 134, 135.

פוניאטובסקי מאתיאס, XVIII, XIX.

פורט רפא, עי' רפא פורט.

פיאני, עי' שבתי יצחק.

פיאסקובסקי מ. י., LXXXVIII, 444.

פייביש, עי' גם אורי פייביש.

פייבוש בן חיים מפוזנא, XLIII, 281.

פייביש [בן] יוסף מפוזנא, XXXIII, 231.

פייבש פרנס, עי' משלם פייבש בן פנחס.

פייבוש בן שניאור גנש ממגינדן, 459.

פייבל, עי' יחזקאל יהושע פייבל.

פייבל (הרב), 236.

פייטל בן אברהם, 440.

פייכנפלד יוסף, 81, 86, 268, 337.

פיינשטיין א. ל., 24, 62, 493.

פיינקינד משה, 103, 503.

פילך חתן ר' לייזר ציפיש, 204.

פין ש. י., 33, 83, 84, 98, 153, 497.

פינטו, עי' יאשיהו.

פינער מ., 309, 436.

פיקהולץ יהודה גרשון, 51, 59.

פיקולסקי (כומר), 265.

פירליי יאן, 6, 11, 13, 14, 24, VI, VII, V.

פישל בן אברהם ר"ח היילפרין, 363.

פישל בן לייב נאמן דד"א, 264, 271, 280.

XXIV, XLII, 505.

סעדיה חלוונא בן אהרן מפרעמסלא, 492.

סענדיר כ"ץ, עי' שלמה אלכסנדר בן יהושע

פלך כ"ץ.

סענדר מוכר בשמים, 197.

סעריי לואיס מאמסטרדאם, 157.

ספייבקוב נ. ש., 388.

ספיהא יאן, 88, 91, XV.

סציגעלסקי, עי' שציגעלסקי.

סקאלקובסקי א., 531.

סקרבק (Skarbek) אדם, 91, XV.

סרבייבסקי (Sarbjewski) סטניסלב, 89, 97,

XIV, XVI.

עדעלמאן צבי הירש, 498.

עדלש, עי' שמואל אליעזר.

עובדיה מטיקטין, 235, 257.

עובדיה בן ישכר בער מירושלים, 261, 262.

עוזר הי"ד, 262.

עזריה מקראקא, 145.

עזרי' בנימין וואלף בן אברהם, 83.

עזריאל מרישא, 207, 525.

עזריאל בן משה הלוי אשכנזי, 202.

עזריאל בן יהודא מרישא, 525.

עטיאש, עי' יוסף בן אברהם.

עמדן, עי' יעקב בן צבי ;

ישראל משלם זלמן בן יעקב ;

נחמה בת יעקב.

עמנואל כנבגשתי, 492.

עמריך, עי' אריה לייב בן שלמה זלמן.

ענזל מקראקא, 503.

עפשטיין, עי' אברהם בן מאיר הלוי ;

יקוחאל זלמן במהורב"ז.

עפשטיין א., 10.

עקיבא בן יעקב מפרנקפורט דמיין, 17.

עריק מ., 41, 121.

עשיל, עי' יהושע העשיל.

עשקעלעס, עי' בעריש בן גבריאל.

פאולוס V (אפיפיור), 91.

פאהן ראובן, 531.

פרידלינג צבי הירש, 185, 241.
 פרידמן, עי' אפרים בן שלום,
 שלום בן אפרים;
 משה בן שלום.
 פרידנשטיין ש., 38, 82, 83, 176, 181.
 פרידריך II, 474.
 פרידריך V, 385.
 פרייל, עי' בריהל.
 פריימאן אהרן, 17, 198, 200, 223, 243, 265,
 268, 273, 274, 275, 279, 283, 285, 289,
 472, 473, 502, 523.
 פריימן א. ח., 517, 533.
 פרלס י., 4, 11, 12, 13, 24, 33, 35, 53, 58,
 61, 65, 71, 75, 77, 94, 102, 107, 113, 123,
 143, 170, 206, 229, 245, 254, 255, 265,
 268, 337, 458.
 פרנס מרשלקוביץ, עי' דוד בן אברהם מדובנא.
 פרנץ פרדיננד, 232.
 פרעג, 134, 136.
 פרעגר, עי' יהודא לייב.
 פרעהליך י., 450.
 פרענק יעקב, 416, 418, 423, 444, 523, 531,
 532.
 פרענק ע. ג., 125, 175, 206, 207, LXXXVIII.
 פרענקל, עי' אברהם,
 אהרן בן אורי ליפמן;
 זכריה מענדל;
 יצחק מאיר בן יונה.
 פשבנדובסקי י., 258, 264, 280, 502, 506,
 507, XLII.
 פתחיה בן דוד לידא, 305, 474.
 צ'אפסקי יאן אנסגארי, 323, 324, 335, LV.
 LIV.
 צ'אצקי סטפן, 436, LXXV.
 צ'אצקי תדיאוש, 124.
 צארין, 92, XV.
 צבי הירש מאפטשני, 404.
 צבי הירש מלויצק, 469.
 צבי הירש מסעמייאטיש, 247, 250.

פלאטשינסקי, 448.
 פלדמן אליעזר, 489, 495, 496, 505, 521,
 523, 525.
 פלושטינסקי, 380, 381, LXV, LXVI.
 פלעש, עי' יעקב.
 פלק, עי' יושע.
 פנחס מבאסקוויץ, 410.
 פנחס מטיקטין, 146.
 פנחס בן אברהם אב"ד סווירז, עי' משה פנחס.
 פנחס (קדוש), 292.
 פנחס בן יצחק מאיר תאומים, 317.
 פנחס הלוי [בן ישראל] הורוויץ מקראקא,
 10, 13, 38.
 פנחס בן מאיר מטאמשוב הי"ד, 171, 498.
 פנחס בן משה קצנלבוויגן, 498.
 פנחס משה בן ישראל חריף מלכוב, 219,
 220, 225, 229, 240, 251, 260.
 פנחס בן פילטא, 265, 266, 267.
 פנחס בן שמעון וואלף אויערבאך, 525.
 פנחס זעליג בן יוסף אשר, 94, 152.
 פנחס זעליג בן נפתלי הירץ זאשכנזי
 משעברשין, 287, 289.
 פנחס זעליג בן צ' מחעלמא, 316.
 פנצקובסקי י., 134, 244, 421, 431, 472, 525.
 פעסיס פנחס, 98, 214, 230, 275, 295, 299,
 397, 432, 457.
 פקטאפסקי, 150, 151.
 פרדיננדוס קאטוליקוס, 439.
 פרובסט, עי' אליה.
 פרוחאסקא אנטוני, 122, 124, 269, 293, 480,
 פרוידנטל מ., 101, 212, 226, 228, 290, 368,
 369, 388.
 פרופס, 403, 405, 411-414.
 עי' גם יוסף בן שלמה;
 יעקב בן שלמה;
 שלמה בן יוסף.
 פרידברג ח. ד., 5, 6, 11, 17, 35, 66, 83, 84,
 98, 120, 121, 122, 127, 153, 157, 158, 194,
 213, 221, 225, 237, 238, 277, 287, 303, 321,
 334, 359, 395, 462, 477, 492, 516, 528.

צבי הירש קרעמניצער מהרובשוב, 275, 317.
 צבי הירש בן אהרן שמואל קידנובר, 48.
 צבי הירש בן אריה לייב, 376.
 צבי הירש בן ברוך, 268.
 צבי הירש בן זכריה מענדל, 120, 117, 116, 126, 168, 164, 163, 160, 159, 156, 171, 182, 195, 202, 205, 209, 210, 214, XXIII, 498.
 צבי הירש בן זעליג נתן, 314.
 צבי הירש בן יואל ז"ק מפוזנא, 138, 136.
 צבי הירש בן יוסף מיקלש, 292.
 צבי הירש בן יוסף סג"ל דהורוויץ מגליץ פרעמסלא, 394.
 צבי הירש בן יחזקאל סג"ל לנדא מאפטא, 243, 236, 235, 234.
 צבי הירש בן ירחמיאל האטש, 201, 193.
 צבי הירש בן יעקב אשכנזי (חכם צבי), 353, 352, 347, 298.
 צבי הירש בן יצחק בערוש מבראד, 388, 532, 448, 404.
 צבי הירש בן מאיר הורוויץ מטשארטקוב, 531, 394.
 צבי הירש ר' משה ר' ישעיש, 516, 67.
 צבי הירש (Jelen) בן משה מלובלין, 30, VII.
 צבי הירש בן משה מלובלין, 340.
 צבי רמ"ז (ר' משה זווארעס) מטיקטין, 262.
 צבי הירש בן נפתלי הירץ מהלברשטדט, 296.
 צבי — — סג"ל, 268.
 צבי הירש בן עזריאל (בעל "עטרת צבי"), 51, 277, 313, 467, 475, 476, 501, 518.
 צבי הירש ר' פנחס זעליגש מחלמא, 277, 287, 289, 314.
 צבי הירש כ"ץ רפאפארט מוואלרשטיין, 410.
 צבי הירש בן שלמה שפירא מקראקא, 119, 152, 137.

צבי הירש בן שמשון מייזלש מבעלזא, 109, 160, 163, 166, 215, 216, 221, 498, XXIII, 525, 521.
 צבי הירש בן שמשון הכהן נאמן ב"י דד"א, 206, 208, 212, 213, 216, 217, 233, 234, LII, 524, 503, 322.
 צדוק בן אליקים, 434.
 צדנר יוסף, 223.
 צורף, עי' משה מנחם מענדל בן שלמה.
 צינבערג י., 41, 121.
 צינץ, עי' נפתלי הירץ בן אריה לייב.
 צינץ א. ל., 295, 298, 370, 373, 397, 401, 529, 521, 472, 408.
 ציצי'לה ג., XVI, 97.
 צ'ריקובר אליה, 336.
 צ'רניצקי סטפן, XII, 88.
 קנלכיני א. ב., 426.
 קנצקי שמעון, XIV, 90, 88.
 קאלארי פבל, XV, 92.
 קאליהורא, עי' מתתיהו.
 קאלינסקי ס., XIV, 89.
 קאמלער י. א., 338, 363, 379, 401.
 קאסטרו, עי' דוד בן אברהם תרחאס.
 קארו יחזקאל, 5, 79, 115, 141, 153, 155, 290.
 קאשטילי יעקב, 98.
 קובלעקובסקי קזימיר, 103, 104, XX, XXI.
 קוטשי ל., 31.
 קויפמן דוד, 4, 26, 31, 52, 71, 72, 77, 84, 93, 94, 96, 103, 116, 123, 143, 161, 225, 293, 313, 428, 453, 459, 466, 474, 476.
 קויפמן, עי' יוסף יקותיאל בן יודא.
 קונטרון דומיניק, XVII, 88.
 קונאו'בסקי הירונים, XIV, XVI, 92, 89.
 קונופטשינסקי וו., 327, 380.
 קוניאק ש., 78, 481.
 קופמן בן ד' מקעמפנא, 524.
 קאפל מהוסאקוב, 528.
 קאפל כ"ץ, 63.
 קאפל בן אריה, 302, 303.

צבי הירש קרעמניצער מהרובשוב, 275, 317.
 צבי הירש בן אהרן שמואל קידנובר, 48.
 צבי הירש בן אריה לייב, 376.
 צבי הירש בן ברוך, 268.
 צבי הירש בן זכריה מענדל, 120, 117, 116, 126, 168, 164, 163, 160, 159, 156, 171, 182, 195, 202, 205, 209, 210, 214, XXIII, 498.
 צבי הירש בן זעליג נתן, 314.
 צבי הירש בן יואל ז"ק מפוזנא, 138, 136.
 צבי הירש בן יוסף מיקלש, 292.
 צבי הירש בן יוסף סג"ל דהורוויץ מגליץ פרעמסלא, 394.
 צבי הירש בן יחזקאל סג"ל לנדא מאפטא, 243, 236, 235, 234.
 צבי הירש בן ירחמיאל האטש, 201, 193.
 צבי הירש בן יעקב אשכנזי (חכם צבי), 353, 352, 347, 298.
 צבי הירש בן יצחק בערוש מבראד, 388, 532, 448, 404.
 צבי הירש בן מאיר הורוויץ מטשארטקוב, 531, 394.
 צבי הירש ר' משה ר' ישעיש, 516, 67.
 צבי הירש (Jelen) בן משה מלובלין, 30, VII.
 צבי הירש בן משה מלובלין, 340.
 צבי רמ"ז (ר' משה זווארעס) מטיקטין, 262.
 צבי הירש בן נפתלי הירץ מהלברשטדט, 296.
 צבי — — סג"ל, 268.
 צבי הירש בן עזריאל (בעל "עטרת צבי"), 51, 277, 313, 467, 475, 476, 501, 518.
 צבי הירש ר' פנחס זעליגש מחלמא, 277, 287, 289, 314.
 צבי הירש כ"ץ רפאפארט מוואלרשטיין, 410.
 צבי הירש בן שלמה שפירא מקראקא, 119, 152, 137.

- קורוזון חדיאוש, 123, 379, 381, 449, 450, 528.
- קוריצינסקי סטפן, 96.
- קורסיני (קרדינל), 433.
- קוטשעבא ס., 31, 319, 388, 389.
- קוצינסקי קזימיר, 135.
- קוק ש. ח., 309.
- קורופאטניצקי יאן, 499.
- קוידטי (Guidetti) ק., 432.
- קזיסקי (Krzeski), LXXXII.
- קייזרלינג מאיר, 153, 193.
- קיים קדיש בן אלכסנדר, 519.
- קיים קדיש בן קיים קדיש מקראטשין, 467, 476, 480.
- קייצינסקי, 509.
- קירשבוים יעקב, 31, 227.
- קירשטין (Kiersztyn) פרנצישק, 89, XIV.
- קל"ב, עי' יוסף בן דוד.
- קלזונר ישראל, 33, 98, 253, 497.
- קלוטשיצקי, 162.
- קלויזנר, עי' זכריה מענדל.
- קלונמוס בן משה סג"ל הי"ד, 179.
- קליבנסקי א., 226.
- קלטש (Költzsh) פ., 530, 531.
- קליינמן מ., 4, 477.
- קלמנס XIII (אפיפיור), 433.
- קלעטשער, עי' יקותיאל זלמן בן יעקב.
- קלעמפערער גוטמן, 349, 355.
- קנטורוביץ, 312. עי' גם זכריה מנדל בן יעקב.
- קסקי יאן, 90, XIV.
- קצנלבוגן, עי' אברהם בן דוד;
- בנימין בינוש ;
- בנימין בן משה ;
- חיים בן משה ;
- יעקב ;
- ישעיה בן מנחם מנדל ;
- מאיר בן שאול ;
- מרדכי ;
- משה ;
- משה בן מאיר ;
- מנחם בן משה ;
- שאול בן משה.
- קצקש, עי' טוביה.
- קרא, עי' יצחק זעליג בן אריה לייב.
- קראטוצקי ישראל, 492.
- קראקווער, עי' ישראל.
- קראשניק, עי' זאב וואלף בן נתן.
- קרוטובסקי פ. ת., XL, XLI.
- קרויזהאר א., 416, 418, 423.
- קריילסהיים, עי' מנחם בן נחנאל.
- קרישפין ה., 135.
- קרל VI, 330.
- קרסל ג., 518.
- קרעמניצער, עי' צבי הירש.
- קרשינסקי יאן קאזימיר, 80, 89, 90, 92, 97, 520, XVII, XIX, XX.
- ראדזיביל מיכאל, 97, XVI.
- ראובן (בטיקטין), 109.
- ראובן בן זעליג, 59.
- ראובן חזק, 313.
- רבין י., 265, 329, 451, 527.
- רבינוביץ, עי' באב"ד.
- רבינוביץ אליעזר ליפמן, 459, 519, 523.
- רבינוביץ מיכל, 127, 325, 457, 481, 492, 516, 531.
- רבינוביץ ר. נ., 359, 488.
- ראפפורט י., 51, 59, 70, 204, 205.
- ראפפורט, עי' אברהם בן ישראל ;
- אריה לייב בן חיים ;
- ברוך כ"ץ ;
- חיים הכהן ;
- יעקב בן יוסף ;
- לייב כ"ץ ;
- נחמן מאיר כ"ץ ;
- צבי הירש כ"ץ ;
- שמחה בן נחמן כ"ץ.
- ראפפורט-הארטשטיין אליעזר, 73, 206, 275.
- רובינקובסקי הירונים, 114.

שאל יעקב, 147.
 שאצקי יעקב, 520.
 שבתי שתדלן מלובלין, 312.
 שבתי בס, 213.
 שבתי בן יצחק סופר מפרעמסלא, 31, 33, 35, 36, 490.
 שבתי יצחק פיאני, 425, 426, 427.
 שבתי שעפטיץ בן ישעיה סג"ל דהורוויץ, 63, 65, 75, 79, 85, 86, 129, 130, 461.
 שבתי כ"ץ, 109.
 שבתי בן מאיר כ"ץ (ש"ך), 78, 79, 83, 84, 153, 182, 475.
 שבתי צבי, 116, 260, 341, 342, 343, 346, 347, 348, 351, 364, 375, 391, 397, 415, 418, 421, 424, 429, 430, 476, 477, 495, 496.
 שדלניצקי קרל אדרובונו, 337, 361, 363, 368, 369, 374, 379, 380, 381, 385, 386, 399, 414, 418, 428, 430, 431, 439, 496, LXIII.
 שואל אב"ד דק"ק לאמז, 78.
 שואל בן חיים היילפרין, 340.
 שוטאיסקי, LXXV.
 שור משה, 1-4, 24, 47, 51, 61, 74, 102, 108, 114, 115, 123, 124, 134, 147, 161, 180, 208, 251, 274, 314, 319, 324, 361, 389, 521, 523.
 שור, עי' אברהם חיים בן נפתלי הירץ ; אפרים בן נפתלי.
 שווערדשארף מ. י., 59, 65, 185, 241.
 שטיין א., 31.
 שטיינברג מ., 25, 125, 238, 247, 277, 294.
 שטיינהארד, עי' יוסף.
 שטיינשניידר, מ., 223, 292, 488, 492.
 שטרויס, עי' דוד.
 שטרייט א., 404.
 שטרן מ., 72, 433, 438.
 שטרן זלמן, 313.
 שטרן, עי' מאיר.
 שטערנפעלד, עי' שמואל זנוויל.

רזונבלום ח. ש., 314.
 רזונבלום י. מ., 314.
 רזונבלט ש., 51.
 רזוניאטובסקי א., XIV, 90.
 רות ב., 438.
 רובשוב זלמן, 4.
 רודולף II, 451.
 רודזיביץ, XVI, 92.
 רוטנבורג, עי' מרדכי זיסקינד בן משה.
 רחל אשת בישקא סג"ל נכד האב"ד מלויצק, 127, 139, 150, 467.
 ריבארסקי ר., 16, 54, 486.
 ריאנין יאן, 6, 57, 76, 407.
 ריבקינד יצחק, 261.
 רייך אהרן, 439.
 רייצס, עי' יהושע.
 רינגלבלום עמנואל, 162, 440, 529, LXXXVIII.
 רינטאל, עי' דוד בן יצחק.
 רישר, עי' יעקב ; נחמיה.
 רמ"א, עי' משה בן ישראל איסרלס.
 רפאל בן משה, 114.
 ש' דרשן, 211.
 שאול מטיקטין, 241.
 שאול בן אברהם יהושע העשיל, 239, 240, 246, 247, 251, 253, 254, 266, 526, 527.
 שאול בן אריה לייב מדובנא, 397, 405.
 שאול בן הייזמאן, 9.
 שאול בן יהושע העשיל מבריסק, 181.
 שאול בן יעקב מלודמיר, 334, 360, 373, 501, 530.
 שאול הלוי מארטיירא, 131.
 שאול וואהל, 10, 41, 70.
 שאול בן משה קצינעלבוגן, 99, 126, 143, 156, 159, 164, 204, 205, 210, 213, 219, 220, 225.
 שאול בן שמחה סג"ל חריף אב"ד אפטא, 445.

שלמה זלמן בן יעקב, 498.
 שלמה זלמן בן יעקב אפרים מנחם, 94, 96.
 שלמה זלמן בן ירמיה יעקב, 73.
 שלמה זלמן מינסקר מוילנא, 176.
 שלמה זלמן וואליך, 368, 369.
 שלמה זלמן קלמנקש יפה, 237.
 שלמה בן חיים, 103, XX.
 שלמה בן חיים מפיעטקוב, 103.
 שלמה בן חנוך דהעניך סופר דד"א, 346.
 השה גם שלום בן חנוך.
 שלמה בן יהודא מלובלין, 62.
 שלמה בן יוסף סופר דד"א, 113, 115, 121.
 143, 157, 159, 163, 176, 178, 204, 211.
 222, 232, 463.
 שלמה בן יוסף לאנדסברג, 515.
 שלמה בן יוסף פרופס כ"ץ, 359, 404.
 שלמה בן יעקב מלוב, 169, XXVI.
 שלמה בן יעקב מפוזנא, 103, XX.
 שלמה בן יצחק אברהם סג"ל, 35, 490.
 שלמה ר' ליבושט, ע"י שלמה בן יהודא.
 שלמה בן מרדכי מגניזין, 12.
 שלמה בן משה באב"ד מרישא, 275, 280.
 281, 292, 299, XLII, XLIII, XLVIII.
 שלמה בן משה מוזאמושטש אב"ד חלמא
 (בעל "מרכבת המשנה"), 334, 360, 389.
 397, 529.
 שלמה בן נתן שפירא, 75, 119.
 שלמה בן יחיאל לוריא (מהרש"ל), 4, 5, 10.
 15, 18, 22, 23, 24, 50, 170, 479.
 שלמה רופא לוריא, 57.
 שלמה בן ש' מטרניגראד, 275, 280, XLII.
 שמברק (Schemberk) י"י, 89, XIV.
 שמואל (דיין), 8.
 שמואל שמש, 278, 317.
 שמואל מווראניק, 140, 141.
 שמואל מק"ק חברון, 140.
 שמואל נאמן ראב"ד דקאליש, 462.
 שמואל מסלאנים, 279, 282, 283, 284, 286-
 289.
 שמואל אב"ד קרעמניץ, 528, XLII.

שילדובסקי יאן יעקב, 329, 331, LXI. ע"י
 גם יהושע בן לייב שילדוב.
 שיטשיצקי ב., XLVIII.
 שיינדל בת ישעיה הלוי הורוויץ, 457.
 שינאבסקי, 167, 215.
 שינאבסקה אלז'ביטה היילינה, 265.
 שיף, ע"י טעבלי בן זלמן.
 שיפר יצחק, 22, 51, 103-106, 123, 160,
 161, 169, 207, 211, 214, 233, 239, 269,
 271, 272, 281, 289, 290, 291, 293, 313,
 318, 320-323, 330, 332, 336, 337, 338,
 351, 356, 366, 373, 374, 385-390, 399,
 400, 402, 414, 415, 418, 419, 420, 422,
 428-438, 440-445, 456, 486, 499, 530,
 531, 532, XXI.
 שיארטשינסקי פ., 480.
 שלאג גיאורג, 329, LX.
 של"ה, ע"י ישעיה בן שבתי הלוי הורוויץ.
 שלום בן אפרים פרידמן, 467.
 שלום ג., 75, 147, 259, 260, 339, 344, 352,
 379, 416, 417, 495, 531.
 שלום בן חיים מבריסק, 176.
 שלום בן חנוך סופר דד"א, 303. השה גם
 שלמה בן חנוך.
 שלום מרדכי הכהן, 50, 468.
 שלום בן משה מקראקא, 308, 529.
 שלונגובסקי א., 41.
 שליט, ע"י אשר אנשיל בן זימל;
 יוסף בן דוד;
 יעקב בן יוסף ישראל;
 שמעי' בן יששכר בער.
 שלמה מטיקטין, 110, 139.
 שלמה אאיליון, 296.
 שלמה בן אדרת (רשב"א), 198, 200.
 שלמה אלכסנדר בן יהושע פאלק כ"ץ, 490.
 שלמה אפרים בן אהרן לונטשיץ, 4, 14, 15,
 26, 33, 62, 456, 491, 517.
 שלמה די אוליורה, 193.
 שלמה הילמן, 335.
 שלמה זלמן שתדלן מפוזנא, 498.

- שמואל בן אביגדור אב"ד דק"ק ווילנא, 325.
 שמואל בן אביגדור מקראטשין, 181.
 XXVI
 שמואל די אבילה, 325.
 שמואל בן אברהם אבוהב, 496, 260.
 שמואל בן אברהם סג"ל מרישא, 254.
 שמואל בן אהרן מקאמרני, 204.
 שמואל אייזקש, 196.
 שמואל בן אליהו מריגראד, 527.
 שמואל בן ישראל איסר (שמואל איסרלש),
 162.
 שמואל אליעזר בן אפרים נפתלי, 87.
 שמואל אליעזר בן יודא הלוי (מהרש"א),
 15, 24, 26, 27, 30, 32, 35, 40, 43, 63,
 170, 453, 456.
 שמואל בן אליעזר מקלווריע, 435.
 שמואל בן אפרים מלאדמיר, 500, 279, 277.
 שמואל ארגליר, 196.
 שמואל אשכנזי, 296, 294.
 שמואל גבאי ברי"ג מפוזנא, 510.
 שמואל גאליקי, 424.
 שמואל בן דוד הלוי, 23.
 שמואל הילמן ממיץ, 343, 345, 346, 348,
 349, 356, 363, 375, 410.
 שמואל הילמאן בן ישראל וויילפרין
 מקראטשין, 230, 231, XXXIII.
 שמואל בן וואלף מיערסטל, 388.
 שמואל זנוויל בן זכריה מענדל שפירא, 87.
 שמואל זנוויל בן מאיר סג"ל מלאדמיר,
 141, 143, 522.
 שמואל זנוויל בן חנוך מלובלין, 496, 497.
 שמואל זנוויל בן משה מקראקא, 197.
 שמואל זנוויל בן משה מאיר מפוזנא, 212.
 שמואל זנוויל שטערנפלד, 496.
 שמואל בן חיים, 30.
 שמואל בן חיים מנחם מאן, 76, 109.
 שמואל בן חיים מנחם מגליץ פוזנא, 194.
 שמואל בן יהודא לייב שידלוב מסטאשוב,
 331.
 שמואל בן יהושע סג"ל הורוויץ, 38, 40.
 שמואל בן יוחנן, 113.
 שמואל בן יוסף, 497, 498.
 שמואל בן יעקב מלבווב, 103, XX.
 שמואל בן יעקב מקאליש, 74.
 שמואל בן יצחק מלבווב, 499.
 שמואל בן יצחק שמש מקראקא, 307.
 שמואל בן ישראל מפלאצק, 384, LXX.
 שמואל בן ישעיה מקראקא, 169, XXVI.
 שמואל בן לייב מקראטשין, 329, LIX.
 שמואל בן לייב מטארטאקוב, 290.
 שמואל לייב מלבווב, LI.
 שמואל בן לייב מפוזנא, 203, XXVII.
 שמואל ממיןשטר, 362.
 שמואל מענדל מלובלין, 61, X.
 שמואל בן מרדכי מרגליות מג' העלמא,
 267, 275, 277, 279, 280, 500, XLII.
 שמואל בן משה מבריסק, 37.
 שמואל בן משה פנחס, 439.
 שמואל בן משלם פייבש, 40.
 שמואל סג"ל, 8.
 שמואל סג"ל מאליק, 401.
 שמואל בן עזריאל מלאנצבורג, 516.
 שמואל בן פייבש מפוזנא, 302.
 שמואל פייבש בן יוזפא כהנא, 118, 143.
 שמואל פייבש בן נתן נטע, 88.
 שמואל בן צבי הירש, 126, 496, 521, 525.
 שמואל בן שכנא הכהן, 230.
 שמואל בן שלמה מטיקטין, 299, 301.
 XLVIII
 שמואל בן שלמה אליהו מטיקטין, 313.
 שמואל שמעלקי בן מאיר מאוסטרא, 117,
 127, 164, 195, 400, 469, 503.
 שמואל בן שמעון וואלף מלוצענסק, 274.
 שמחה בונים בן יהודא לייב כהנא מטיקטין
 384.
 שמחה בן דוד, 53.
 שמחה בן יוחנן ברוך רופא מיוני, 238, 248.
 שמחה כ"ץ פאפרש, 476, 477.
 שמחה בן נחמן כ"ץ ראפאפארט, 214, 254.
 שמחוביץ (שמחוני) י. ה., 297, 298, 307, 529.

שמשון בן קלונימוס, 34, 461.
 שעברשין, עי' דוד בן יעקב.
 שעפטיץ, עי' שבתי שעפטיץ.
 שפירא, עי' אברהם נחן בן שלמה;
 אהרן שמואל בן עזריאל לעמל;
 אליהו;
 ברכיה בירך בן יצחק אייזק;
 יהודא לייב בן שלמה;
 יום טוב;
 יוסף בן אברהם;
 יוסף בן דוד;
 יעקב;
 יעקב בן דוד כ"ץ;
 יצחק;
 יצחק יהושע העשיל;
 יצחק בן יחיאל מיכל;
 יצחק בן נחן נסע;
 ישעיה כהן;
 ישראל בן נחן;
 משה בן נחן;
 צבי הירש בן שלמה;
 שלמה בן נחן;
 שמואל זנוויל בן זכריה מענדל.
 שפער יהודה, 275.
 שציגעלסקי, 151.
 ששפורטש, עי' יעקב.
 תאומים, עי' אברהם;
 יונה בן ישעיה;
 יוסף בן אריה לייב;
 יוסף בן מאיר;
 יחזקאל יהושע פייבל בן יונה;
 מאיר בן יונה;
 משה בן אהרן;
 מנחם בן יצחק מאיר.
 תנחום בן אשר יוסף, 113.
 תרתאס, עי' דוד.

שמעון שמש, 276.
 שמעון שתדלן מבריסק, 95.
 שמעון שתדלן מלוב, 95.
 שמעון שתדלן דר"א, 511, LXXIV.
 שמעון קוטנר, 499.
 שמעון גינדסבערג מפרעמסלא, 103, XX.
 שמעון וולאדאווער, 265.
 שמעון די פאלאניי (Simon de Pool), 157, 159.
 שמעון וואלף בן דוד טעבלי אויערבך, 24, 30, 35, 52, 63, 456.
 שמעון וואלף בן יעקב יעקל, 245, 246.
 שמעון וואלף הלוי מטרנא, עי' זאב וואלף סג"ל לנדא.
 שמעון זאב בן כלב אברהם, 74.
 שמעון ר"ז (ר' זיסקינדס), 25, 38.
 שמעון בן יהודא לייב יאליש מקראקא, 275, 277, 292, 528, XLII.
 שמעון ר' יוסף נוחש מלובלין, 162, 269, 275, 277, 280, 284, 285, 286, 288, 302, 303, 313, 316, XLII.
 שמעון בן יעקב מוואידיסלב, 224, XXXI.
 שמעון בן יצחק, 517.
 שמעון בן לייב מפוזנא, 256, XXXVIII.
 שמעון פקשיר מפוזנא, 186.
 שמעיה, 151, 152.
 שמעיה בן יששכר בער שליט, 101.
 שמעלקא, עי' שמואל שמעלקא.
 שמשון (הגאון), 57.
 שמשון בן בצלאל מקרעמניץ, 63.
 שמשון בן מ' אויערבך מקראטשין, 277.
 שמשון בכרך, 466.
 שמשון בן יוסף לאזרש מקראקא, 308, 529.
 שמשון בן יעקב, 196.
 שמשון בן יצחק באכנר, 35, 41, 57, 490.
 שמשון מארפורגו, 270.
 שמשון נחמן, 425.

מפתח השמות הגיאוגרפיים*

- 295, 292, 281, 277, 275, 266, 265, 252
298, 320, 330, 337, 338, 364, 376, 399
400, 401, 424, 431, 441, 443, 469
470, 493, 500, 503, XLIII, XXIII מ'.
אוסטרוב, אסטראווי (Ostrów, וו' קאליש),
502 מ'.
אוסטרוב (Ostrów, וו' לובלין), LXXIX.
אסטראווי (Ostrowiec, וו' צומיר), 404,
405, 480 מ'.
אוסטרופאלי (Ostropol, וו' וואלין),
LXXX.
אוסטרופאלי חדש (Ostropol Nowy, וו'
וואלין), LXXX.
אוסטרורוג (Ostrowiec, וו' קייב), 508.
אפטשני (Opoczno, וו' צומיר), 366, 404,
405, 428, 436 מ'.
אפאלי אפלה (Opole, וו' לובלין), 10, 77 מ'.
אורדינצא זאמאשטש, 272, 300, 321, 338,
360, 394, 397, 404, 443, 447, 448, 502,
509-505, XLIX, XLII, LXXXIII.
אורלי (Orla, וו' פאדלאשי), 109, 110, 146,
211, 271, 289, 290 מ'.
אוהנוב (Uhnów, וו' בעלז), 397 מ'.
אויאזד (Ujazd, וו' לענטשיץ), LXXIX מ'.
אולאנא ריוואדאוו (Uładowka, וו' פאדאליא),
LXXX.
LXXXIV.
אולינוב (Ulanów, וו' צומיר), 362 מ'.
אולניץ (Ulenice pod Kozienicami, וו'
צומיר), LXXX, LXXIX.
אולאשקאוויץ, עי' לאשקאוויץ.
אומאן (Uman, וו' בראצלאב), LXXX,
LXXXII מ'.
- אבארניק (Oborniki, וו' פוזנא), מ'.
אה"ו, 339, 341, 343, 347, 352, 353, 367,
368, 397, 410, 470. עי' גם אלטונה,
המבורג, וואנזבק.
אובידו (Owidz, וו' פאמערנא), LXXIX.
אזבין (Ofen, בודאפעשט שלאחר כך), 262.
אוברוטש (Owruć, וו' קייב), LXXXI מ'.
אוגוסטי (Augustów, וו' פאדלאשי), 146,
216, LXXXI.
אודולאנוב, עיין דאלינאווי.
אודרי (Odry, נקראה גם Woytal, וו' פאמער-
נא), LXXIX.
אוישפיצין (Oświęcim, וו' קראקא), 54, 58,
מ'.
אוליק (Ołyka, וו' וואלין), 214, 401, LXXXI.
מ'.
אולעבסק (Olewska, וו' וואלין), 511, LXXX.
מ'.
אולכובייץ (Olchowiec, וו' פאדאליא),
LXXX.
אולכסיניץ חדש (Olexiniec Nowy, וו'
וואלין), LXXX.
אולעשיץ (Oleszyce, וו' בעלז), 555.
אולקוש, עיין עלקיש.
אוסאווי (כפר, וו' שיראדז), 524.
אוסטרומוצק (Ostromecko, וו' חעלמנא),
LXXIX.
אויטשני (Osieczna, וו' פאמערנא; גרמנית
Storchnest), LXXIX מ'.
אוסטרא (Ostróg, וו' וואלין), 15, 35, 50, 58,
59, 61, 64, 67, 74, 105, 117, 127, 136, 137,
138, 144, 160, 163, 164, 165, 179, 185,
195, 202, 206, 209, 212, 214, 229, 243,
252, 265, 266, 275, 277, 281, 292, 295,
298, 320, 330, 337, 338, 364, 376, 399,
400, 401, 424, 431, 441, 443, 469, 470,
493, 500, 503, XLIII, XXIII מ'.

* ראשי תיבות: וו' = ווייוולות (Województwo); ז' = זיעמיה (Ziemia); מ' = מסת בית ישראל דר' ארצות.

174, 202, 203, 204, 206, 207, 211, 213, 224, 230, 232, 234, 236, 239, 243, 256, 267, 275, 277, 279, 287, 289, 292, 295, 299, 313, 331, 373, 445, 497, 500, XXXVI, XXXVIII, XLVIII, LXXXIV מ'.
 אקופ (Okopy, ו' פאדאליא), מ'.
 ארץ ישראל, 53, 54, 60, 67, 73, 76, 206, 258, 259, 260, 333, 338, 459, 462, 464, 465, 478, 501.
 אשכנז, 17, 45, 60, 93, 220, 221, 262, 337, 338, 342-346, 349, 350, 357, 358, 363, 370, 378, 396, 397, 398, 404, 405, 406, 409, 412, 413, 464, 465, 478, 509.

באזלי (Bazalia, ו' וואלין), מ'.
 בזליאה (Basel, שווייצריה), 17.
 באליגראד (Baligród, ו' רוסיא), LXXX, LXXXII.

באר (ו' פאדאליא), מ'.
 בארדיטשוב (Berdyczów, ו' קייב), מ'.
 באראטש (Baracze, ו' קייב), 511, LXXXI.
 באראנאווקי (Baranówka, ו' וואלין), LXXX.

בוברקא (Bóbrka, ו' רוסיא), 530, מ'.
 באדקי (Boćki, ו' פאדלאשי), 179, 232, 241, LXXXI, מ'.

באהוסלאב (Bohusław, ו' קייב), LXXX, מ'.
 באכלין (Bochlin, ו' טאמערנא), LXXIX.
 באלחב (Bolechów, ו' רוסיא), 431, LXXX, LXXXII.

באלסלאוו[יץ] (Bolesław[iec?], ו' שיראדו), LXXIX, מ'.

באלשיוועטץ (Bołszowce, Belszowiec, ו' רוסיא), LXXX, LXXXII.

באלשעב (Bolszewo, ו' טאמערנא), LXXIX.
 בוננוניה (Bologna, Bononia, איטליה), 532.
 באסקאוויץ (Boskowitz, מורביה), 410.
 באראדיאנקא (Bo[ro]dzianka, ו' קייב), LXXX.

באראוויץ (Borawice, ו' קייב), LXXX.

אוקראינה, 6, 79, 80, 147, 203, 454, XXIX.
 אושומיר (Uszomierz, ו' קייב), 511, LXXX, LXXXI, מ'.

אזיראן (Jezierzany, ו' פאדאליא), 419, מ'.
 אטינגן (Öttingen, גרמניה), 101.

אטקיס (Ataki, ו' פאדאליא), 297, מ'.
 איווניץ (Iwnica, ו' קייב), LXXX.

איטליה, 7, 72, 91, 103, 135, 256, 337, 362, 404, 445, XXXVI.

אילוב (Hów, ו' ראווא), LXXIX.
 אילניץ (Ilince, ו' בראצלאב), LXXX.

LXXXII, מ'.
 אינדיאה (הודו), 372.

אינאווראצלאב, ע' לעטלא.
 אינבליץ (Inowłódz, ו' צוזמיר), LXXIX, מ'.

איסציא (Uście, ו' רוסיא), מ'.
 אלטונא (Altona, בנטיכות הולשטיין), 100, 101, 194, 340, 342, 344, 355, 362, 365.

379, 403, 420, ע' גם אה"ו.
 אלכסנדריה (Alessandria, איטליה), 425, 428.

אלעסק (Olesko, ו' רוסיא), מ'.

אמסטיבאווי (Mścibowo, ליטא), 202, מ'.

אמסטרדם, 60, 63, 72, 84, 98, 105, 106, 120, 127-133, 153, 157, 159, 160, 163.

164, 179, 186, 192-195, 197-200, 209, 214, 221, 237, 254, 262, 295, 296, 302.

305, 325, 333, 345, 346, 347, 349, 355, 356, 358, 359, 361, 362, 365, 367, 369.

370, 372, 374, 376, 378, 397, 402-406, 408, 409, 410, 413, 414, 460, 473, 474.

478, 492, 496, 497, 498, 509, 519.

אמשנוב (Mszczonów, ו' ראווא), LXXIX, מ'.

אניפאלי, ע' האניפאלי.
 אנשבאך (Ansbach, באוואריה), 410, 405.

אסתרדין (Sterdyń, ו' פאדלאשי), 304, 318.
 אפטא (Opatów, ו' צוזמיר), 15, 69, 70, 73.

75, 110, 112, 113, 120, 125, 140, 169.

בערשאד (Berszada, וו' בראצלאב), מ'.
 בלאשקי (Blaszki, וו' קאליש), מ'.
 בראילוב (Braiów, וו' בראצלאב), LXXX.
 LXXXII, מ'.
 בראטיאן (Bratyan, וו' חעלמנא; גרמ' Brät-chen), LXXIX.
 בראמיא (Bramia, וו' לובלין), LXXIII, 374.
 בראנסק (Brańsk, וו' פאדלאשי), 121, 109, 139, 146, 150.
 בראצלאב (Bracław, וו' בראצלאב), 92.
 בראד (Brody, וו' רוסיא), 163, 160, 126, 99, 165, 213, 230, 243, 275, 276, 280, 293, 301, 309, 311, 313, 314, 319, 321, 322, 329, 333, 335, 356, 358, 366, 373, 377, 378, 388, 393, 394, 404, 414, 416, 417, 418, 430, 439, 448, 504, 516, 529, 530, 532, XXIII, XLII, XLIX, LIII, LIX, מ'.
 בראדזנט (Brodzent, כפר בו' מאלבורק), LXXIX.
 בראדזשין (Bohorodczany, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII, מ'.
 ברונשוויק (Braunschweig, גרמניה), 369.
 ברוסילוב (Brusylów, וו' קייב), LXXX, מ'.
 בריסק דליטא (Brześć Litewski), 23, 24, 27, 35, 37, 41, 42, 62, 73, 86, 87, 95, 96, 98, 111, 112, 113, 115, 122, 162, 172, 173, 174, 176, 179, 180, 181, 183, 214, 239, 247, 265, 268, 274, 374, 375, 390, 398, 455, 456, 461, 492, מ'.
 בריסק דקווא (Brześć Kujawski, וו' קווא), LXXIX, מ'.
 ברעהין (Brahin, וו' קייב), LXXXI, מ'.
 ברעזאן (Brzeżany, וו' רוסיא), 213, 238, 332, 516, LXII, מ'.
 ברעזין (Brzeziny, וו' לענטשין), מ'.
 ברעזעוויצע (Brzezewica, וו' פאדלאשי), 480, 481.
 ברסטא, עיין בריסק.
 ברעסטעצקא (Beresteczko, וו' וואלין), 501, מ'.

בוזין (Bużyn, וו' קייב), LXXX.
 בוזנאב (Budzanow, וו' רוסיא), LXX.
 LXXXII.
 בוטשאטש (Buczacz, וו' רוסיא), 156, 169, 184, 206, 212, 213, 214, 269, 523, XXVI.
 בוכאב (Bychów, ליטא), 408.
 בוסקא (Busk, וו' בעלז), LXXXI, LXXXII.
 בוקובצי (Bukowiec, וו' פאמערנא), LXXIX.
 בורשטין (Bursztyn, וו' רוסיא), מ'.
 בידיגש (Bydgoszcz, וו' לעסלאו; גרמ' Bromberg), 255, מ'.
 ביהם, 33, 60, 348, 352, 450, 491.
 ביחאווי (Bychawa, וו' לובלין), LXXIX, מ'.
 בילגורייע (Biłgoray, וו' לובלין), 318, מ'.
 ביליטוב (Bilitów, וו' קייב), LXXX.
 בילטשעץ (Bilczec, וו' פאדאליא), LXXX.
 בילקאמין (Białokamień, וו' רוסיא), 301.
 בישוב (Byszów, וו' קייב), LXXX.
 ביטשאץ (Piszczac, ליטא), 172, מ'.
 ביאלי (Biała, וו' פאמערנא), LXXIX.
 ביאלי (Biała, ליטא), 362, 363, 374, 378, 399, 402, 407, 408, 416, 419, מ'.
 ביאלופולי (Białopole, וו' קייב), LXXX.
 ביאליסטוק (Białystok, וו' פאדלאשי), 314, LXXXI, 481, 531.
 בעלז (Bełz, וו' בעלז), 10, 27, 63, 88, 98, 109, 126, 156, 160, 161, 163, 165, 166, 168, 195, 202, 209, 210, 213-216, 221, 243, 251, 254, 265, 268, 269, 272, 274, 292, 318, 388, 436, 437, 443, 456, 491, 495, 498, 499, 505, 507, 508, 509, 512, 514, 521, 555, LXXXI, XXIII, XIII.
 LXXXIII, מ'.
 בעלזין (Bełżyce, וו' לובלין), 59, 58, 69, מ'.
 בעלנוב (Belnów, וו' פאמערנא), LXXIX.
 בענשין, עיין זבאנשין.
 בערעזדוב (Berezdów, וו' וואלין), LXXX.
 בערעזנא (Bereznó, וו' וואלין), LXXX.
 בערעזניצא (Bereznica, וו' וואלין), LXXX.
 בערלין, 295, 296, 349, 359, 410.

גריידינג (Gródek Jagiellonski, וו' רוסיא).
מ'.

גריצא (Grojec, וו' מאזוי), 399. מ'.
גראדזיסק (Grodzisk, וו' ראווה), LXXIX.

דאלישין (Działoszyń, וו' שיראדו), מ'.
דאניה, 368, 359.

דאנציק, דנסק (Gdańsk, וו' פאמערנא), 30,
268, 245, 235, 227, 165, 142, 101, 68, 31
IV, VIII, XXXII, 527, 486, 419, 297
XXXIV. מ'.

דאשוב (Daszów, וו' בראצלאב), LXXX.
LXXXII. מ'.

דאבראמיל (Dobromil, וו' רוסיא), 272, 267,
373, 397, 398, 506, 507, 511, 528. מ'.

דאברי (Dobra, וו' קאליש), מ'.
דאברין (Dobrzyń, וו' לעסלאני), 162.

דאלינא (Dolina, וו' רוסיא), 269, LXXX.
LXXXII. מ'.

דאלינאווי (Odolanów, וו' קאליש; גרמניא
Adelnau), LXXIX. מ'.

דאמבראווי (Dąbrowa, וו' צוומיר), 436. מ'.
דאמבראווירכי (Dąbrowirchy, פאדלאשיני),
481.

דובנא (Dubno, וו' וואלין), 98, 126, 214,
230, 275, 295, 299, 300, 305, 313, 316,
397, 407, 416, 432, 434, 435, 438, 439,
444, 446, 469, 473, XLVIII, XLIX.
LXXXIII. מ'.

דוקלא (Dukla, וו' קראקא), 398, 415, 441.
מ'.

דווארט, עי' ווארט.
דווארץ (Dworzec, ליטא), 101. מ'.

דזאלישיץ (Działoszyce, וו' קראקא), 317,
388. מ'.

דזינקאווי (Dziunków, וו' בראצלאב), LXXX.
דינוב (Dynów, וו' רוסיא), 480. מ'.

דיסנא (Dzisna, ליטא), 172.
דעמביץ (Dębica, וו' צוומיר), 508, 509, 512,
LXXIX.

ברעסלא (Breslau, פול' Wrocław, שלזיה),
33, 60, 63, 64, 65, 74, 150, 152,
160, 161, 165, 166, 168, 169, 179, 180,
181, 201, 203, 218, 224, 226, 227, 228,
229, 230, 231, 233, 235, 237, 256,
257, 261, 263, 265, 273, 293, 294, 297-
300, 303, 320, 325, 328-331, 376, 413,
440, 472, 473, 474, 511, 526, 527, 532,
VII, VIII, XXIII, XXIV, XXVI, XXVII,
XXIX, XXX, XXXIII-XXXIX, XLIV-
XLVII, L, LI, LIX, LX, LXI. מ'.

גאווראווי (Goworowo, כפר, וו' מאזוי),
LXXXI.

גאזדינין (Gozdynin, כפר, וו' ר'עסליא),
LXXIX.

גאליגור (Gołogury, וו' רוסיא), LXXX.
LXXXII. מ'.

גאמבין (Gombin, וו' ראווה), LXXIX. מ'.
גאנענדז (Goniądz, וו' פאדלאשיני), LXXXI.

גאסטין (Gostynin, וו' ראווה), LXXIX.
גאלישין (Murowana Goślina, וו' פוונא),
LXXIX.

גאשטשינא (Goszczyń, וו' מאזוי), 399. מ'.
גלאנצש (Gołancza, וו' קאליש), מ'.

גלובנא (Główno, וו' לענסשץ), 399. מ'.
גלוגא (Głogów, שלזיה), 52, 57, 239, 294,
295, 320, 349, LI, XXXVIII. מ'.

גלינא (Gliniany, וו' רוסיא), מ'.
גנוישוב (Gniewosów, וו' צוומיר), 436. מ'.

גניין (Gnieszno, וו' קאליש), 12, 24, 36, 68,
71, 72, 85, 142, 491, 515. מ'.

גראבוב (Grabowo, וו' פאמערנא), LXXIX.
גראבאוויץ (Grabowiec, וו' בעלז), LXXXII.

מ'.
גראנוב (Granów, וו' בראצלאב), LXXX.
LXXXII. מ'.

גרוטא (Grupa, וו' פאמערנא), LXXIX.
גרידיץ (Grodzisko, וו' פוונא, גרמ' Grätz), מ'.

- הוסקוב (Husaków, וו' רוסיא), 528, 387. מ'.
הושטשא (Huszcz, וו' וואלין), LXXX.
הייסין (Hajsyń, וו' בראצלאב), LXXX.
LXXXII.
הילדסום, הילדסיים (Hildesheim, פרוסיה),
470, 458, 349.
העליטש (Halicz, וו' רוסיא), 86, 270, 310,
I, XII, XL, LXXX, LXXXII. מ'.
העלעמברון (Helembrun, Heiligenbrun),
וו' פאמערנא), LXXIX.
העלשווא (Holleschau, מורביה), 220, 262.
הענא (Hanau, הֶפֶן), 23, 349.
הערמאנוב (Hermanów, וו' קייב), LXXX.
הראדלי (Horodło, וו' בעלז), 146.
הרובישוב (Hrubieszów, וו' בעלז), 156, 159,
267, 275, 280, 317, 360, XLII. מ'.
הרימלוב (Grzymałów, וו' רוסיא), מ'.
הריצוב (Hryców, וו' וואלין), LXXX.
וואלאחיי, 16, 77, 154, 355.
וואלטש (Wałcz, וו' פוזנא, גרמ' Deutsch-
krone), מ'.
וואלרשטין (Wallerstein, באוואריה), 410.
וואנזבעק (Wandsbeck, שלוויג-הולשטין),
362, 491. עי' גם אה"ו.
וואסילקוב (Wasilków, ליטא), 82. מ'.
ווארט (Warta, וו' שיראדו), מ'.
ווארנז (Waręż, וו' בעלז), 507, 555. מ'.
ווארקוביץ (Warkowicze, וו' וואלין),
LXXXI.
ווארשא (Warszawa), 5, 6, 9, 11, 23, 30,
41, 51, 54, 72, 75, 82, 90, 97, 106, 107,
109, 116, 134, 144, 145, 146, 150, 151,
153, 160, 162, 167, 171-174, 179, 185,
202, 204, 211, 218, 222, 223, 232, 242,
248, 256, 258, 265, 273, 281, 289, 290,
291, 293, 312, 319, 322, 326, 327, 335,
344, 373, 400, 417, 419, 423, 424, 432,
433, 438, 439, 440, 446, 450, 454, 494,
495, 498, 502, 508, 509, 511, 519.
- דראזני (Derazna, וו' וואלין), LXXX. מ'.
דראבלין (Droblin, וו' פלאצק), LXXIX. מ'.
דראהביטש (Drohobycz, וו' רוסיא), 83, 84,
124, 439, 502, 511, 531. מ'.
דרישקיןפאל (Druszkopol, וו' וואלין),
LXXX.
דרעזין (Dresden, זאכסן), 362, 401, 531.
הגנוי (Hagenau, עלזאס), 410.
הלברשטדט (Halberstadt, זאכסן), 296.
הם (Hamm, וויסטמאליה), 458.
המבורג, 23, 100, 101, 169, 193, 246, 335,
344, 345, 348, 361-365, 370, 374, 375,
378, 422, 465, 476. עי' גם אה"ו.
האמרשטין (Podzamcze Hamersztyńskie,
וו' פאמערנא), LXXIX.
הנובר (Hannover, פרוסיה), 93, 345, 346,
349, 378.
האניפאלי (Annopol, וו' וואלין), LXXX. מ'.
האפעמבורג (Hoppenburg, וו' פאמערנא,
בסמוך לזאנציק), LXXIX.
האציפלאץ (Hotzenplotz, שלזיה), 451. מ'.
הארדישץ (Horodyszcz, כפר סמוך לרוטוש,
וו' פאדלאשי), LXXXI.
האראדנא (Grodno, ליטא), 30, 35, 37, 38,
42, 55, 61, 73, 82, 84, 85, 87, 101, 110,
173, 174, 176, 177, 180, 181, 204, 211,
214, 215, 217, 229, 248, 252, 254, 312,
326, 476, 488, 519, LVI. מ'.
הארדענקי (Horodenka, וו' רוסיא), 416,
424, LXXX, LXXXII. מ'.
הארדק (Gródek, ליטא), 30, 37, 39, 82, 252.
מ'.
הארוחוב (Horochów, וו' וואלין), 374, 447,
481. מ'.
האראשיץ (Horoszyce, וו' בעלז), 507.
הובנוב, עי' אוהניב.
הולעוויטש (Hulewiczów, וו' וואלין),
LXXX.
הוסיאטין (Husiatyn, וו' פאדאליא), מ'.

180, 181, 253, 325, 374, 433, 438, 439
 466, 469, 471, 497, 498 מ'.
 ווינא, 24, 27, 28, 29, 38, 73, 98, 114, 194
 225, 348, 349, 360, 378, 412
 וויניצא (Winnica, וו' בראצלאב), 337, 453
 496, LXXX מ'.
 וויסאקי (Wysokie Maz., וו' פאדלאשי), 304
 מ'.
 וויסאקי (Wysokie Litewskie, ליטא), 318
 377, 398 מ'.
 ווירמש, ווירמיישא (Worms, וו' וואלין), 58, 199
 297, 298, 369, 378, 454, 466
 ווישיגראד (Wyszygród, וו' מאזי), 384
 LXX מ'.
 ווישליצא, עי' וויסליץ.
 ווישניא (Wisznia, וו' רוסיא), 273, 274, 279
 499
 ווישניץ (Wiśniowiec, וו' וואלין), 64 מ'.
 ווישניץ (Wisznica, ליטא), LXXXI מ'.
 ווישניצא (Wiśnicz, וו' קראקא), 237, 317
 436 מ'.
 וויניציאה (איטליה), 260, 349, 450, 464
 וויינברג (Weinberg, וו' פאמערנא, כסמון
 לדאנציק), LXXIX
 וויסליץ (Wiślica, וו' צוזמיר), 402, LXXIV
 וויסליטשקא (Wieliczka, וו' וואלין),
 LXXX
 ווענגראב (Węgrów, וו' פאדלאשי), 8, 10
 12, 56, 99, 184, 186, 193, 202, 209, 220
 272, 300, 304, 312, 318, 321, 331, 495
 505-509, 512, 514, 520, 528, LXI, LII מ'.
 ווערכאווקא (Zwierzchówka, וו' בראצלאב),
 LXXX, LXXXII
 וולאדאווי (Włodawa, ליטא), 265, 267, 305
 מ'.
 וולעווסק (Wlewska, וו' חעלמנא), LXXIX
 ווראניק (Wronki, וו' פוונא), 140, 141 מ'.
 וורעשנא (Września, וו' קאליש; גרמ' Wre-
 schen), 515 מ'.

V-IX, XI, XII, XX, XXV, XXVII, 521
 XXX, XXXIV, XL, XLIII, XLIX, LIII,
 LVI, LXXXVII, LXXXVII מ'.
 וואדיסלב (Wodzisław, וו' קראקא), 94
 183, 224, 226, 264, 383, 415, 430, 431
 432, 436, 498, 522, LXVIII, XXXI
 LXXIV, LXXV מ'.
 וואיטאל, עי' אודרי.
 וואיסלאוויץ (Wojślawice, וו' רוסיא, ו'
 חעלמא), מ'.
 וואלאדארקא (Wołodarka, וו' קייב), מ'.
 וואלאטשיסק (Wołoczysko, וו' וואלין), מ'.
 וואליא (Wola, וו' וואלין, בסביבת פאלנאה),
 LXXX
 וואלין, 4, 10, 54, 55, 56, 58, 63, 64, 65
 69, 88, 91, 94, 103, 105, 147, 161, 214
 216, 218, 272, 277, 290, 299, 300, 313
 321, 322, 329, 332, 337, 338, 374, 388
 393, 397, 400, 404, 405, 415, 431, 432
 436, 439, 442, 443, 446, 447, 453, 454
 463, 469, 475, 476, 495, 505, 506, 507
 508, 511, 512, 514, 528, XXII, XX, XIII
 XLIX, LII, LXXV, LXXVI, LXXIX,
 LXXX, LXXXIII, LXXXV.
 וואלשטיין (Wolsztyn, וו' פוונא; גרמ' Woll-
 stein), מ'.
 וואנילוב (Wojniów, וו' רוסיא), 271, 481
 LXXX, LXXXII מ'.
 וואנקאוויץ (Wonkowce, וו' פאדאליא),
 LXXX, LXXXIV
 ווארשילאווקא (Woroszyłówka, וו'
 בראצלאב), LXXX, LXXXII
 וויזון (Wizuny, ליטא), 374
 וויזנע (Wizna, וו' מאזי), LXXXI
 ווילטשין (Wilczyn, וו' בריסק-דקויא),
 LXXIX מ'.
 ווילענה (Wieleń, וו' פוונא; גרמ' Filehne),
 10 (ז), מ'.
 ווילנא (Wilno, ליטא), 26, 33, 41, 78, 83
 84, 98, 99, 109, 126, 135, 144, 176, 179

זידוב (Żydów, וו' קאליש), LXXIX.
 זידיטשוב (Żydaczów, וו' רוסיא), V.
 זיטאמיר (Żytomierz, וו' קייב), 398, 92, מ'.
 זיוואטוב (Żywotów, וו' בראצלאב), LXXX.
 זיכלין (Żychlin, וו' ראווא), LXXIX, מ'.
 זעניצא (Rzeczyca, וו' מאזיז), 399.
 זיטל (Zdzięcioł, ליטא), 101, מ'.
 זעליחוב (Żelechów, וו' צוזמיר), 394, מ'.
 זבריסק (Zbrzyk, וו' פאדאליא), LXXX.
 זבליטוב (Zbilitów, כפר בקרבת ראדזין, וו' לובלין), LXIII, 374.
 זבוטשין (Zbuczyn, וו' לובלין), LXXIX.
 זבאריז (Zbaraż, וו' וואלין), 362, 360, מ'.
 זבאנשין (Zbąszyń nad Odrą, וו' פוזנא; גרמ' Bentschen), 256, 231, XXXIII.
 זבארוב (Zborów, וו' רוסיא), מ'.
 זוואד (Zwody?, וו' מאזיז), LXXXI.
 זוואלין (Zwoleń, וו' צוזמיר), מ'.
 זוואניץ (Zwaniec, וו' פאדאליא), מ'.
 זוויניראדקא (Zwinogrod, Zwinogrodka, וו' קייב), LXXX, LXXXII.
 זוועז'כאווא, עי' ווערכאווקא.
 זוועהל (Zwiahel, וו' וואלין), LXXX, מ'.
 זלאטווי (Złotowo, וו' קאליש), מ'.
 זלאטשוב (Złoczów, וו' רוסיא), 124, XLI, LXXX, LXXXII, 504, 307, 271.
 זמיגראד (Zmigrod, וו' קראקא), 338, 234, מ'.
 חאלענסק (Chalensk, וו' קייב), LXXX.
 חאדרוב (Chodorow, וו' רוסיא), 269, מ'.
 חאדארקוב (Chodorków, וו' קייב), LXXX, מ'.
 חאדזיש (Chodziesz, וו' קאליש; גרמ' Kol-mar), מ'.
 חאניניק (Chojniki, וו' קייב), LXXXI.
 חאליוב (Chołojów, וו' בעלז), מ'.

זאבלודאווי (Zabludów, ליטא), 3, 30, 36, 37, 38, 39, 84, 85, 106, 110, 124, 252, 468, מ'.
 זאבלטוב (Zablatów, וו' רוסיא), מ'.
 זאלאויץ (Załoście, וו' רוסיא), 293, 356, XLV, 366, מ'.
 זאלאשצע, עי' זאלאויץ.
 זאלישטשיק (Zaleszczyki, וו' פאדאליא), LXXX, LXXXIV, מ'.
 זאלקווא (Zółkiew, וו' רוסיא), 23, 68, 103, 120, 179, 193, 201, 208, 213, 218, 219, 227, 229, 231, 237, 238, 242, 244, 268, 271, 275, 277, 279, 281, 290, 295, 310, 317, 322, 335, 362, 363, 373, 390, 393, 417, 419, 420, 434, 437, 469, 470, 479, 482, 500, 504, 522, XX, XXX, M'.
 זאמאשטש (Zamoszcz, וו' רוסיא, ו' חעלמא), 108, 157, 206, 208, 214, 225, 266, 269, 293, 295, 317, 318, 322, 334, 372, 381, 393, 394, 397, 398, 404, 408, 415, 420, 421, 423, 429, 430, 432, 437, 442, 447, 502, 513, 523, 524, 530, 555, XXI, LXVI, M'.
 זאניעמישל (Zaniemyśle, וו' קאליש), LXXIX.
 זאסלאב (Zasław, וו' וואלין), 305, מ'.
 זאקאוואלע (Zakowole, וו' פאדלאשיץ), 480.
 זארעציע (Zarzecz?, וו' צוזמיר), 361.
 זארעציע (Zarzecz, כפר במחוז סלובוב, וו' פאמערנא), LXXIX.
 זאלנדוב (Zolendów, וו' לעסלא), LXXIX.
 זורניץ (Zorniszcz, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII.
 זולצבאך (Sulzbach, באוואריה), 361, 403, 406, 413, 414.
 זולקווא-וויסאקא (ז), 318.
 זוראוונא (Zurawno, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII, מ'.
 זורוב (Zurów, וו' רוסיא), LXXX.

טאשקי (ליד אוסטרא, וו' וואלין), 59.
 טאמשוב (Tomaszów, וו' בעלז), 170, 106.
 מ'. 498, 497, 171.
 טאמאשפאלי (Tomaszpol, וו' בראצלאב),
 LXXX, LXXXII. מ'.
 טאפּרוב (Toporów, וו' רוסיא), מ'.
 טארטשין (Torczyn, וו' וואלין), 502. מ'.
 טורן, טאריין (Toruń, וו' העלמנא; גרמנית
 Thorn), 151, 150, 146, 142, 86, 82, 68.
 165, 255, 268, 297, 415, 462, 463, 472.
 LXXIX, 499-473. מ'.
 טוחולץ (Podzamcze Tucholskie, טאמערנא),
 LXXIX.
 טוטשין (Tuczyń, וו' וואלין), LXXX. מ'.
 טולטשין (Tulczyn, וו' בראצלאב), מ'.
 טורבין (Turobin, וו' רוסיא, ו' העלמא), 24,
 33, 117, 127, 142, 143, 160, 163, 166, 169,
 206, 210, 212, 213, 214, 220, 497, 502.
 XXIII, XXVI. מ'.
 טוריסק (Turzysk, וו' וואלין), 497, 519, 522.
 מ'.
 טורקייא, 79, 362, 392, 423, 455, 496.
 טיברוב (Tywtrów, וו' בראצלאב), LXXX.
 LXXXII.
 טיטשין (Tyczyń, וו' רוסיא), 239, 279, 328.
 מ'.
 טיסמניץ (Tyśmienica, וו' רוסיא), 363,
 395, 442, 445, 481, LXXXI, LXXVII.
 LXXXII. מ'.
 טיקטין (Tykocin, וו' פאדלאשי), 10, 15, 24,
 30, 36-40, 55, 56, 61, 63, 82-85, 107-111,
 113, 116, 117, 118, 121, 127, 133, 135-
 140, 142, 143, 144, 146-153, 156, 159,
 160, 161, 165, 169-174, 179, 180, 183,
 184, 185, 193, 202, 204, 207, 208, 211-
 223, 226, 227, 232, 233, 234, 236, 241,
 245, 247-252, 254, 255, 257, 258, 262,
 271, 272, 284, 285, 289, 290, 292, 299,
 300, 301, 313, 321, 325, 388, 393, 394,
 400, 401, 463, 467, 468, 495, 502, 505-

חאמסק (Chomsk, ליטא), 481.
 חירוב (Chyrów, וו' רוסיא), מ'.
 חברון, 140, 159, 457, 459, 464, 465.
 העלמא (Chełm, וו' רוסיא, ו' העלמא), 8, 9,
 10, 15, 56, 70, 78, 88, 98, 99, 123, 126,
 135, 136, 137, 139, 152, 161, 165, 205,
 253, 267, 269, 272, 275, 277, 279, 287,
 289, 292, 303, 307, 314, 316, 318, 319,
 321, 326, 334, 360, 388, 389, 397, 436,
 437, 442, 443, 466, 496, 497, 500, 503,
 509-505, 512, 514, 528, 555, LII, XIII, I.
 LXXXI, LXXXIII. מ'. עי' גם תשע קהילות.
 העלמנא (Culma, Chełmno, וו' העלמנא), I.
 הענטשין (Chęciny, וו' צוזמיר), 110, 143,
 156, 159, 165, 202, 209, 215, 360, 394,
 448, 449, 493, 494. מ'.
 חוואסטאווי (Fastów, וו' קייב), LXXX. מ'.
 חוואראשטש (Choroszcze, ליטא), 30, 37,
 39, 82, 110, 252. מ'.
 חמעלניק (Chmielnik, וו' צוזמיר), 245, 317.
 מ'.
 חמעלניק (Chmielnik, וו' פאדאליא), מ'.
 טארגאוויץ (Targowica, וו' בראצלאב), 239,
 322, 526, LII.
 טארטאקוב (Tartaków, וו' בעלז), 124, 290.
 מ'.
 טרלא (Tarłów, וו' צוזמיר), 303, 360, 372,
 378, 420, 423. מ'.
 טארנא (Tarnów, וו' צוזמיר), 275, 299, 313,
 321, 331, 333, 415, 445, 520, XLVIII.
 LII. מ'.
 טרניגראד (Tarnogród, וו' רוסיא), 103, 106,
 107, 202, 220, 275, 277, 279, 280, 317,
 360, 385, 394, 404, 405, 500, 513, XX.
 XLII, LXXI. מ'.
 טארנפאל (Tarnopol, וו' רוסיא), 126, 143,
 152, 156, 159, 160, 163, 165, 168, 177,
 181, 182, 271, 303, 310, 317, 334, 481,
 496, 498, XLIX, XLI, XXII. מ'.

- טשארנאביץ (Czarnobył, וו' קייב), LXXXI.
 מ'.
 טשערואנקא (Czerwonka, וו' קייב), LXXX.
 יאבלאן (Jabłoń, כפר סמוך לראשאש, וו' פאדלאשי), LXXXI.
 יאבלאנאווא, עי' סוחסטאב.
 יאבלאנקי (Jablonka, וו' פאדלאשי), LXXXI.
 יאברוב (Jawrów, וו' רוסיא), 183, 143, 122, 184, 204, 206, 208, 212, 213, 214, 478, 479.
 XXVIII, מ'.
 יאהורליק (Jahorlik, וו' בראצלאב), LXXX.
 LXXXII.
 יאזלאוויץ (Jazłowiec, פאדאליא), 424, מ'.
 יאמפאלא (Jampol, וו' וואלין), 379, 338, 401, 416, 418, 423, 425, 426, 428, 434.
 LXXXIV, מ'.
 יאנוב (Janów, וו' קראקא), מ'.
 יאנוב (Janów, וו' בראצלאב), מ'.
 יאנוב, יאנווא (Janów, וו' רוסיא), 271, 504.
 XLI.
 ינאווא (Janów, וו' לובלין), 40.
 יאנובקה (Janówka, וו' וואלין), LXXX.
 יאסנאהאראדא (Jasnohoroda, וו' קייב), LXXX.
 יאראטש (Jaroczew, וו' קאליש), LXXIX.
 יארטשוב (Jaryczów, וו' רוסיא), מ'.
 יאראטשין (Jarocin, וו' קאליש), מ'.
 יאשנופקא (Jasionówka, וו' פאדלאשי), 508, LXXXI.
 יאזוויין (Jozwin, וו' בראצלאב, בסבי' וויניצא), LXXX.
 יאזעפגראד (Jozefgród, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII.
 יוזעפוף (Jozefów, וו' לובלין), 322, 323, 508, 509.
 LIII, LIV, LXXIII, מ'.
 יעדוואבני (Jedwabno, וו' מאזי), LXXXI.
 יעזעראן (Jeziorzany, וו' וואלין), 434, מ'.
 יעריסלב (Jarosław, וו' רוסיא), 6, 10, 14, 15, 17, 24-27, 36, 46, 53, 58, 60, 64, 65.
 509, 512, 514, 517, 523, 527, 528, 529.
 XXIII, XLVIII, LII, LXXXI.
 טיריהאוויץ (Turowce, וו' וואלין), מ'.
 טישוויץ (Tyszowce, וו' בעלז), 2, 3, 4, 50, 334, 335, 337, 555, מ'.
 טטיוב (Tetyjów, וו' בראצלאב), LXXX, מ'.
 טענטשין (Tenczyn, וו' קראקא), 265, 272.
 טעפליץ (Teplic, וו' בראצלאב), LXXX.
 LXXXII.
 טיפליץ (Teplitz, צ'כיה), 476, 477.
 טלאמאטש (Tłumacz, וו' רוסיא), LXXX.
 LXXXII, מ'.
 טראקטאמיראו (Traktamirów, וו' קייב), LXXX.
 טראסטיאניץ (Trostjaniec, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII.
 טרעמבאוולי (Trembowla, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII, מ'.
 טשארטאריסק (Czartorysk, וו' וואלין), LXXX, מ'.
 טשאיקוב (Czajków, וו' קייב), LXXX.
 טשארין (Czuryń, Czaryń, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII.
 טשהרין (Czeheryń, וו' קייב), LXXX.
 טשארטקוב (Czortków, וו' רוסיא), 80, 394, 434, 503, 531, LXXX, LXXXII, מ'.
 טשודנוב (Cudnów, וו' קייב), LXXX, מ'.
 טשיטשליניק (Czeczelnik, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII, מ'.
 טשעכנוב (Ciechanów, וו' מאזי), 384, 385, LXX, LXXIX, מ'.
 טשעכנאוויץ (Ciechanowiec, וו' מאזי), 267, 272, 303, 304, 307, 308, 310, 312, 318, 320, 321, 329, 360, 369, 373, 388, 404, 405, 407, 432, 435, 506-509, 528, מ'.
 טשלוכלוב (Człuchów, פאמערנא), LXXIX, מ'.
 טשלוף (Człopy, וו' פוונא), LXXIX.
 טשענסטאכאווי (Częstochowa, וו' קראקא), XVIII.

לוטרנינגן, 357, 349.
 לומזו (Łomazy, ליטא), 91, 78, מ'.
 לוקאטש (Łokacze, וו' וואלין), 239, 234, 61, מ'.
 LXXX, 322, 305, 277, מ'.
 לזשיץ (Łosiec, וו' סאדלאשי), LXXX.
 לובאר (Lubar, וואלין), LXXX, LXXXIII, מ'.
 לובאר חדש (Nowy Lubar, קייב), LXXX.
 לובלין (Lublin), 1, 2, 4-8, 10, 11, 13, 15, 27-24, 33-30, 36, 37, 39, 40, 41, 43, 45, 46, 47, 51, 53, 55-58, 60, 61, 62, 65, 66, 67, 69, 71, 72, 74, 75, 76, 81, 83, 84, 85, 87, 88, 90, 94, 96-99, 101, 102, 103, 106, 109, 110, 112, 113, 116, 119, 120, 123-127, 134-144, 146, 151, 153, 156, 157, 159-165, 168, 169, 171, 173, 178, 183, 184, 185, 194, 195, 197, 198, 202-205, 207, 209, 210, 212-216, 220-223, 229, 230, 232, 233, 234, 237, 239, 242, 243, 251, 253, 254, 256, 257, 263, 267, 268, 269, 272, 275, 276, 279-288, 291, 295, 297, 299, 300, 302, 303, 305, 312, 313, 316, 317, 318, 321, 322, 324, 325, 329, 334, 336, 339, 340, 342, 344, 346, 350, 355, 358, 362-365, 367, 369, 373, 377, 379, 387, 390, 393, 394, 395, 397, 398, 405, 407, 408, 413, 419, 420, 423, 430, 435, 436, 439, 443-453, 455, 456, 458, 462, 463, 466, 471, 474, 479, 481, 487, 489, 491-498, 500-503, 505-509, 512, 514, 517, 519, 522, 527, 528, I, V, VI, VII, IX, XI, XII, XVII, XX, XXIII, XXIV, XXVI, XXVIII, XXIX, XXXIX, XLII, XLIII, XLV, XLVI, XLVII, XLVIII, LII, LIII, LV, LIX, LXVIII, LXXIV, LXXXIV, מ'.
 לובמל (Luboml, וו' רוסיא, ו' חעלמא), 10, 13, 24, 27, 70, 75, 84, 106, 113, 136, 137, 139, 168, 185, 297, 299, 360, 404, 436, 495, 555, XLVIII, מ'.

68, 70, 74, 75, 76, 81, 83, 86, 87, 88, 92, 98, 99, 102, 104, 106, 107, 109, 112, 115, 119, 121, 125, 126, 127, 134, 135, 136, 139, 142, 145, 152-148, 156, 157, 159, 168-181, 193, 194, 195, 197, 201, 202, 204-209, 211, 212, 213, 215-219, 221, 225, 227, 228, 230, 232-236, 238, 239, 241, 243-247, 251, 253, 254, 256, 257, 265-269, 271, 272, 274, 275, 277, 279, 280, 281, 283, 289-292, 294-301, 307, 312, 315-318, 320, 321, 322, 324, 327-331, 333, 337, 338, 371, 374, 378, 379, 381, 382, 383, 385-393, 395-399, 401, 453, 454, 461, 463, 469, 470, 472, 480, 487, 490-493, 495, 499, 501, 503, 507, 512, 519, 523, 524, 528, XV, XVII, XXI, XXV, XXXI, XXXIII, XXXIX, XL, XLII, XLIII, XLVI, XLVII, XLVIII, XLIX, LII-LV, LVIII, LIX-LXIII, LXVI-LXXVI, LXXVIII, מ'.
 ירושלים, 51, 74, 75, 261, 262, 457, 462, 464, 465.

לאדיזין (Ładyżyn, Ładyszyn, וו' בראצלמא), LXXX, LXXXII.
 לאופיצק (ז), 397.
 לאנגפורט (Langfort, וו' פאמערגא), LXXIX.
 לנדא (Landau, באוואריה), 362.
 לאנוביץ (Łanowce, וו' וואלין), LXXX.
 לאנצוט (Łanćut, וו' רוסיא), 338, מ'.
 לאנצקרון, לסקרוניע (Łanćkroń, סאדאליא), 418, 419, מ'.
 לאסק (Lask, וו' שיראדו), מ'.
 לאשטשוב (Łaszczów, וו' בעלז), 287, 289, 318, מ'.
 לאשקאביץ (Ułaskowce, וו' סאדאליא), LXXX, LXXXIV.
 לאבוזענץ (Łobzenica, וו' קאליש), 86, מ'.
 לאווקוב (Łowków, Łuwków, וו' קייב), LXXX.

ליסא (Leszno, וו' פוזנא), 203, 184, 142, 75, 208, 212, 221, 228, 230, 235, 257, 309, 313, 316, 321, 328, 331, 334, 335, 345, 346, 357, 361, 363, 366, 367, 372, 373, 377, 379, 381-384, 387, 399, 403, 415, 418, 448, 449, 462, 510, 513, XXV, XXVII, XXIX, XXXVIII, LII, LIX, LXI, LXII, LXVI, LXVII, LXVIII, מ'.

ליסאנקי (Łysianka, וו' קייב), LXXX.
ליסקא (Lisko, וו' רוסיא), 301, 267, מ'.
ליפאוויץ (Lipowiec, וו' בראצלאב), 337, מ'.
ליפאניק (Liponiki, וו' קייב), LXXX.
ליפנא (Lipno, וו' לעסלא), מ'.
ליפניאק (Lipniak, וו' פאדלאשיץ), 481.
לייפציג, 101, 212, 226, 228, 369, 388.
לעזענץ, 394.

לעטישוב (Łatyczew, וו' פאדאליא), מ'.
לעטניק (Letnik, וו' קייב), LXXXI.
לעכוויטש (Lachowicze, ליטא), 172, מ'.
לעלוב (Łelów, וו' קראקא), 319, מ'.
לעמבערג, עי' לבוב.

לענדיטשק (Lendyczek, וו' קאליש), LXXIX.
לענטשיץ, לונטשיץ (Łęczycza, וו' לענטשיץ), 4, 88, 101, XIII, XXXV, מ'.
לענטשנא (Łęczna, וו' ליובלין), 72, 110-113, 115, 162, 169, 177, 253, 284, 285, 288, 291, 466, 544, LXXIX, מ'.

לעסלא (Inowrocław, וו' לעסלא; בגרמניא מאוחרת Hohensaltza), 101, מ'.
לעשנוב (Leśniów, וו' וואלין), 447, מ'.
לובוב (Łwów), 5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 22, 23, 24, 27, 32-36, 47, 50, 51, 53, 54, 56, 57, 59, 60, 61, 63, 67, 69, 70, 74, 75, 84, 85, 86, 88, 92, 94, 96, 98, 99, 103, 109, 115, 118, 125, 126, 134, 136, 137, 141, 142, 143, 153, 155, 156, 158-161, 163, 164, 165, 168, 169, 171, 177, 179-184, 194, 201-209, 211, 212, 214-217, 219, 220, 221, 223, 225, 227, 229-233, 237.

לוברטוב, לוברטובא (Lubartów, וו' לובלין), 404, 405, 407, 436, 513, LXXIX, LXXXIV, מ'.

לוברענצק (Łubraniec, וו' בריסק-דקווא), מ'.
לודמיר (Włodzimierz, וו' וואלין), 6, 10, 58, 60, 61, 64, 69, 83, 87, 95, 99, 105, 116, 126, 136, 137, 138, 141, 143, 151, 152, 153, 156, 159, 162, 165, 167, 177, 178, 181, 184, 194, 202, 205, 210, 217, 219, 220, 225, 229, 235, 246, 267, 277, 279, 280, 281, 290, 292, 334, 360, 373, 436, 443, 453, 463, 469, 492, 496, 498, 500, 508, 522, XLII, XXIV, XXV, XXII, LXXX, XLIII, מ'.

לודמיר קטן (Włodzimierzec, וו' וואלין), LXXX, מ'.

לוהין (Luhiny, וו' קייב), LXXXI.
לוטאמירסק (Lutomierz, וו' לענטשיץ), מ'.
לוצק (Łuck, וו' וואלין), 24, 61, 64, 75, 103, 127, 139, 142, 160, 163, 165, 168, 169, 182, 219, 214, 243, 252, 308, 320, 393, 405, 416, 469, IX, XX, XXIII, XXVI, מ'.
לוקא (Łuków, וו' לובלין), 17, 27, 109, 151, 480, 481, 511, מ'.

לוקאסאווקא (Łukaszówka, וו' בראצלאב), LXXX.
לזעזנסק (Leżajsk, וו' רוסיא), 274, 277, 280, XLII, מ'.

ליטא, ליטווינא, 2, 4, 5, 6, 10, 13, 22, 41, 42, 44, 47, 49, 50, 55, 56, 60-63, 66, 71-74, 77-80, 82, 84-87, 91, 96, 97, 99, 101, 102, 106, 108, 111-117, 127, 134, 143, 147, 150, 151, 160, 162, 167, 168, 169, 171-174, 176-181, 193, 195, 197, 200, 201, 208, 231, 237, 252, 254, 263, 265, 310, 325, 329, 374, 375, 453, 454, 455, 470, 474, 495, 517, 519, I, II, LXXX, מ'.

ליטין (Lityn, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII, מ'.

- מאהליב (Mohylów, וו' פאדאליא), 70(?) מ'.
 מנטיבא, מאנטוב (Montwy?, וו' לעסלא), 135,
 521.
 מאניסטרזיץ (Monasterzysko, וו' בראצלאב),
 LXXX, LXXXII מ'.
 מאניסטרזיץ (Monasterzyska, וו' רוסיא),
 מ'.
 מאסט (Mosty, וו' פאמערנא), LXXIX.
 מאסטיץ (ליטא), 109.
 מאסקווא, 89, 96, 97, 115, 314, 521, XIV.
 XVI.
 מוציד (Mołczady?, ליטא), 172 מ'.
 מאראכאווי (Murachawa, וו' בראצלאב),
 LXXX, LXXXII.
 מאשטשאן (Moszczany, וו' קייב), LXXX.
 מאשין (Mosin, וו' פוונא), מ'.
 מאשצ'יסק (Mościska, וו' רוסיא), 269, 292,
 293, 333, 387, 394, 528 מ'.
 מוראוואנא גאשצין, עי' גאשלין.
 מורוויטץ (Murawica, וו' וואלין), LXXX.
 מוש, מישי (Mysza, ליטא), 172, 265.
 מילאטין (Milatyn, וו' וואלין), LXXX.
 מינדין (Münden, פרייסן), 458, 459.
 מינסק (Mińsk, ליטא), 209, 265, 314, 459 מ'.
 מינשטר (Münster, וויסטמאליה), 362.
 מצרים, 464, 465.
 מיקאלאייב (Mikołajów, וו' פאדאליא), מ'.
 מיקיליניץ (Mikulínce, וו' רוסיא), 171, XLI.
 LXXX, LXXXII.
 מיר (Mir, ליטא), 151, 152, 172, 201, 374,
 375 מ'.
 מעדוועדעווקע (Medweduwka, וו' קייב),
 LXXX.
 מעהרין, 17, 73, 75, 220, 231, 296, 348,
 349, 371, 392, 408, 450, 478.
 מעזיבוז (Międzyboż, וו' פאדאליא), 27, 279,
 423, 439 מ'.
 מעזיחאד (Międzychód, וו' פוונא; גרמנית
 Birnbaum), מ'.
 מעזריטש (וו'?), 183.
 240, 243, 245, 247, 251, 252, 256, 260,
 265, 266, 268, 270, 275, 276, 277, 279,
 281, 284, 285, 290, 293-301, 305, 307,
 313-317, 319-322, 325, 326, 328, 330,
 331, 332, 334, 347, 349, 363, 366, 369,
 378, 386, 387, 390, 393, 394, 396, 405,
 414, 416, 417, 419, 420, 434, 437, 439,
 445, 446, 449, 452, 455, 456, 461, 463,
 466, 474, 477, 479, 481, 489-492, 495,
 496, 498, 499, 502, 513, 514, 516, 523,
 528, 531, I-V, VII, IX, XI, XII, XIII,
 XV, XVII-XX, XXIII, XXVI-XXIX,
 XXXIII, XXXVIII, XL-XLIV, XLVI,
 XLVIII, XLIX, L, LI, LII, LV, LIX,
 LX, LXI, LXII, LXXII, LXXVIII,
 LXXXI, LXXXII, LXXXV מ'.
 מגנצא (Mainz, הסן), 25, 179.
 מאגירוב (Magierów, וו' בערלין), LXXX,
 LXXXII מ'.
 מאזי (Mazowsze), 1, 137, 162, 171, 183,
 184, 516.
 מאכנוב (Machnów, וו' קייב), LXXX.
 מאלבורק (Malbork, וו' מאלבורק), 86, II,
 XII.
 מאלעכין (Malechin, וו' פאמערנא), LXXIX.
 מנהיים (Mannheim, באדען), 230, 369, 370,
 412.
 מנטובה (איטליה), 24, 427, 433, 434, 521,
 LXXXIII.
 מאקאווי, מאקוב (Maków, וו' מאזי), 384,
 503, LXX, LXXIX מ'.
 מאקארוב (Makarów, וו' קייב), LXXX.
 מארטינוב (Martynów, וו' רוסיא), LXXX,
 LXXXII.
 מארקיש פרידלאנד (Märkisch Friedland,
 פרייסן פול' Fredlādek), 462.
 מאדליבאזיץ (Modliborzyce, וו' לובלין),
 318 מ'.
 מאהליב (Mohylów, עי' דניסר, ליטא), 202.

נעשווייז (Nieśwież, ליטא), 101, 172, 363, 439 מ'.

סאוויין (Sawin, וו' פאדאליא), 8, 9, 10.
סאווראן (Sawrań, וו' בראצלאב), LXXX.
LXXXII מ'.

סאטאנוב (Satanów, וו' פאדאליא), 75, 94, 416, 417 מ'.

סאדוויק, 23, 34, 334, 416.
סמברציונע (Samborczyzna, וו' רוסיא), 282, 285, 286, 288.

סמטור (Szamotuły, וו' פוונא), מ'.
סאנץ (Nowy Sącz, Sandecz, וו' קראקא), מ'.
סאסוב (Sasów, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII.
סארנאקי (Sarnaki, וו' פאדלאשי), LXXXI.
סאבאטי (Sobota, וו' לענטשין), LXXIX מ'.
סאכטשוב (Sochaczew, ראווא), 127, 239 מ'.
סאלאטווינא (Sołotwina, וו' רוסיא), LXXX.

LXXXII.
סאקול (Sokół, וו' וואלין), LXXX.
סאקאלוב (Sokołów, וו' רוסיא), LXXX.
LXXXII.

סאקאלוב (Sokołów, וו' פאדלאשי), 432, 520, LXXXI.

סאקאלאווקא (Sokołówka, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII מ'.

סאניק (Sanok, וו' רוסיא), 301, LXXX, LXXXII מ'.

סוחסטאב (Suchostaw, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII מ'.

סוכא וואלא (Sucha Wola, כפר בסביכר-ראדזין, וו' לובלין?), 374, LXIII.

סעלץ (Sielec, ליטא), 254 מ'.

סמייאטיץ (Siemiatyce, וו' פאדלאשי), 109, 110, 121, 139, 142, 146, 151, 222, 243, 245, 252-247, 267, 307-310, 316, 318, 321, 364, 503, 508, 509 מ'.

סעמפלבורג (Sempelborg, Sępólno Kra-
ińskie, וו' פאמערנא), מ'.
סדילקאב (Sudyłków, וו' וואלין), מ'.

מעזריטש (Międzyrzecz Korzecki, וואלין),
LXXXI, LXXXIII, 320, 330, 332 מ'.

מעזריטש (Międzyrzecz, וו' פאדלאשי), 211, 212, 215, 217, 219, 304, 322, 323, 505, 506, LIII, LIV, LXXXI, 481, 480, 512, 517 מ'.

מעזריטש (Międzyrzecz, וו' פוונא), 517 מ'.
מעליץ (Mielec, וו' צוומיר), LXXXIX, 419 מ'.

מעליניץ (Mielnica, וו' וואלין), LXXX.
מעליניק (Mielnik, וו' פאדלאשי), 211, 219, 248, LXXXV, LXXXI מ'.

מיץ (Metz, לוטארינגן), 230, 239, 295, 340, 342-345, 348, 349, 355, 358, 363, 375, 377, 410, 454.

מערגיטאל (Gr. Merghtal, ביהם), 410.
מיאסטקאוויק (Miastkowka, וו' בראצלאב), מ'.

מלאווי (Mławy, וו' מלאצק), 384, LXX, LXXXIX.

נאדבורנא (Nadworna, וו' רוסיא), מ'.
נארודיטש (Narodyczne, וו' קייב), LXXXI מ'.

נראל (Narol, וו' בעלז), LXXXI מ'.
נאשעלסק (Nasielsk, וו' מאזי), 183, 184, 185, LXXXIX מ'.

נארנינסק (Norzyńsk, וו' קייב), LXXXI.
נאשיץ (Nosice, וו' פלאצק?), 384, LXX.
ניזנוב (Nizniow, רוסיא), LXXX, LXXXII.

ניז'ני נאווגאראד (מדינת מוסקווא), 96.
ניקאלסבורג (Nikolsburg, מעהרין), 210, 259, 392.

ניישטאט (Lwówek, וו' פוונא; גרמ' Neu-
stadt b. P.), מ'.

נעמירוב (Niemierów, פאדלאשי), LXXXI.
נעמירוב (Niemirów, וו' בראצלאב), 60, 78, 79, 479 מ'.

ניסוכאטש (Niesuchocze, וואלין), LXXX.
נעקר (Nekor, ביהם), 410.

סלוצק (Słuck, ליטא), 375, 265, 193, 99, 71, 401, 510 מ'.

סמילא (Smila, וו' בראצלאב), LXXX מ'.

סנאטין (Śniatyn, וו' רוסיא), מ'.

סניטאווקא (Śnitowka, פאדאליא), LXXX, LXXXIV

ספרד, 158.

סקאהל (Sokal, וו' בעלז), 555, 481, 360, 243, מ'.

סקאל (Skała, פאדאליא), LXXX, LXXXIV

סקאלי (Skole, וו' רוסיא), 185 (ז), מ'.

סקאליט (Skałat, וו' רוסיא), מ'.

עיר חדש (Nowe Miasto, וו' קאליש), מ'.

עיר חדש (Nowe Miasto, וו' צוזמיר), 203, 436 מ'.

עיר חדש (Nowe Miasto nad Pilicą, וו' ראווה), 399, LXXX, LXXXIX מ'.

עיר חדש (Nowe Miasto, וו' בראצלאב), LXXX

עיר חדש (וו' ז), 397, 360, 349.

עלקוש (Olkusz, וו' קראקא), 210, 170, 160, 227, XXIII, XLIV מ'.

עסינגן (Essingen, שלעזוויג-הולשטיין), 362, 362.

עקצין (Kcynia, וו' קאליש), מ'.

פאבליטש (Pawłocz, וו' קייב), 399, 398, 417 מ'.

פאדוואה (איטליה), 523, 238, 103.

פקיש (Pakość, וו' לעסלא), 499 מ'.

פארענטשוב (Parzęczów, וו' לענטשיץ), מ'.

פרס, 96.

פארציב (Parczów, וו' לובלין), LXXIX מ'.

פאדהייץ (Podhajce, וו' רוסיא), 358, 51, 362, 364 מ'.

פאדאליא, 203, 154, 147, 90, 88, 80, 79, 270, 272, 285, 293, 294, 299, 300, 303,

317, 319, 337, 362, 418, 420, 422, 423,

439, 443, 454, 455, 481, 495, 496, 506-

סווארזענץ (Swarzęd, וו' פוונא), 225, 201, 309, 470, 473, LXXIX מ'.

סווארציןק (Szwarcienko, וו' פאמערנא), LXXIX

סווינך (Swiniuchy, וו' וואלין), LXXX מ'.

סוויירז (Swierz, וו' רוסיא), 394, 363, 271, 419, 420, 434, 448, 530, LXXXI, XLI

LXXXXII מ'.

סחאווא (Wschowa, וו' פוונא; גרמ' Frau-stadt), מ'.

סטאבניץ (Stopnica, וו' צוזמיר), 394, 389, 399, 528 מ'.

סטאוויסק (Stawiski, וו' מאזי), מ'.

סטאווישטש (Stawiszcz, וו' בראצלאב), LXXX מ'.

סטאווישין (Stawiszyn, וו' קאליש), LXXIX מ'.

סטודניץ (Studeniec, וו' פאדאליא), LXXX, LXXXIV

סטערעליסק (Strzeliska, וו' רוסיא), 276 מ'.

סטערעמילטש (Strzemilcze, וו' בעלז), LXXX

סטאניסלא, סטאניסלאב (Stanisławów, וו' רוסיא), 293, 404, 405, 513, 531 מ'.

סטאניסלא קטן (Stanisławczyk, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII

סטענשט (Stęszew, וו' טוונא), LXXIX

סטעפאן (Stepań, וו' וואלין), LXXX מ'.

סטרי (Stryj, וו' רוסיא), 299, 293, 269, 124, 314, 316, 480, XLVIII מ'.

סטארידוב (Starodub, ליטא), XII

סטריזוב (Strzyżów, וו' צוזמיר), מ'.

סטריקוב (Stryków, וו' לענטשיץ), מ'.

סטריסוב (Strusów, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII

סטאשוב (Staszów, וו' צוזמיר), 480, 331, 401, 407, 408 מ'.

סלאוויטש (Sławatycze, ליטא), 378, 305, 401, 407, 408 מ'.

סלאוויטא (Sławuta, וו' וואלין), מ'.

סלאנימא (Słonim, ליטא), 283, 282, 279, 77, 284, 286-289 מ'.

XXXIX, LXIV, LXVIII, LXXII, 478
 .LXXV, LXXXV
 פאלנאה, פולנאי (Połonne, וו' וואלין), 320,
 .LXXX, 513, 439, 405, 404, 332, 330
 .LXXXIII, מ'.
 פאלנאה חדש (Połonne Nowe, וו' וואלין),
 .LXXX
 פאלניץ (Połaniec, וו' צוזמיר), .LXXIX, 402,
 מ'.
 פאלצק (Połock, ליטא), 172.
 פאמארן (Pomorzany, וו' רוסיא), .XLI, 271,
 מ'.
 פאמערנא (Pomorze), 235.
 פאקוטיא (Pokucie), 154.
 פאקרייווא (Pokrzywno, כפר, וו' חעלמנא,
 גרמ' Engelsburg), .LXXIX,
 פאריצק (Poryck, וו' וואלין), .LXXX, מ'.
 פילא (Piła, וו' טוונא; גרמ' Schneidemühl),
 209, 202, מ'.
 פילאווא (Piława, וו' פאדאליא), .LXXX,
 פילז, פילטץ (Pilica, וו' קראקא), 432, 431,
 .LXXV, 449, 448, 441, 440, 438, 437, 435
 .LXXVII, מ'.
 פיין (Pniewy, וו' טוונא; גרמ' Pinne), 448, מ'.
 פינשוו (Pińczów, וו' צוזמיר), 80, 69, 51,
 139, 127, 121, 118, 113, 108, 103, 99, 94,
 171, 169, 165, 163, 160, 152, 151, 150, 146,
 218, 213, 212, 211, 205, 194, 184, 183,
 271, 264, 246, 245, 231, 227, 225, 224,
 464, 436, 397, 331, 302, 294, 292, 291,
 512, 508, 498, 497, 496, 494, 493, 477,
 XX, XXIII, XXIV, XLVI, 522, 514, 513
 .XXXIII, מ'.
 פינסק (Pińsk, ליטא), 168, 115, 84, 73, 71,
 376, 375, 374, 241, 236, 193, 181, 180,
 .LXXXI, 511, 508, 488, 434, מ'.
 פיקוב (Pików, וו' פאדאליא), 337, מ'.
 פייזערן (Pyzdry, וו' קאליש), מ'.
 פעטריקוב (Piotrków Trybunalski, וו'
 שיראדו), XX, 503, 103, מ'.

XIII, XXIX, XLXXX, 514, 512, 509
 .LXXXIII
 פאדלאשי (Podlasie), 125, 113, 55.
 פאדקאמיין (Podkamień, וו' רוסיא), 448, מ'.
 פאהראבישטש (Pohebryszcze, וו' קייב),
 .LXXX, מ'.
 פוונא (Poznań, 1, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 15,
 38, 36, 35, 33, 31, 29, 28, 26, 25, 24, 22,
 71-67, 63, 61, 60, 58, 56-49, 47, 44, 40,
 88, 86, 85, 82, 81, 80, 78, 76, 75, 74,
 113, 109, 108, 103, 102, 101, 99, 94-90,
 136, 134, 127, 126, 124, 120, 119, 116,
 159, 156, 153, 152, 145-140, 138, 137,
 179, 171, 170, 169, 167-163, 161, 160,
 200, 198, 197, 195, 194, 193, 185-181,
 217, 215, 214, 212, 210, 209, 206-203,
 236, 234, 232-227, 224, 221, 220, 219,
 257-253, 251, 247, 246, 245, 242, 240,
 277, 276, 275, 272, 269, 268, 267, 264,
 291, 289, 287, 285, 284, 281, 280, 279,
 312, 309, 305, 302-299, 297, 296, 295,
 358, 334, 329, 325, 324, 321, 316, 313,
 455, 454, 450, 408, 405, 394, 388, 359,
 495, 491, 474, 473, 471, 468, 463-457,
 515, 514, 512, 509-505, 503, 500, 498,
 I, VII, IX, 528, 523, 522, 521, 519, 517,
 XI, XX, XXIII, XXV, XXVII, XXXI,
 XXXIII, XXXVIII, XXXIX, XLII,
 XLIII, XLVIII, XLIX, LII, LV, LIX,
 .LXXXI
 פוילין גרול, 1, 4, 9, 10, 31, 55, 65, 74, 86,
 246, 226, 197, 196, 195, 161, 140, 113,
 380, 336, 329, 313, 281, 273, 263, 257,
 446, 443, 437, 435, 434, 399, 388, 383,
 .XXXVIII, 507, 499, 478, 474, 462, 454,
 XXXIX, LXIV, LXVIII, LXXII, LXXV,
 .LXXIX
 פוילין קטן, 1, 4, 55, 65, 161, 257, 263, 273,
 432, 430, 419, 383, 380, 336, 329, 281,
 474, 454, 445, 441, 438, 437, 435, 434

פרדאן (Forduń, וו' לעטלא), מ'.
 פולשטיין (Fulsztyn, וו' פאדאליא), II. מ'.
 פילוב (Fiłów, וו' העלמנא), LXXIX.
 פירדא (Fürth, באוואריה), 408, 406, 349, 413.
 פראנאפאל (Franopol, וו' לובלין), 318, מ'.
 פראנקן, 410.
 פראנקפורט דאדער, 404, 403, 359, 329, 296, 510, 413.
 פראנקפורט דמיין, 199, 130, 40, 37, 25, 17, 348, 347, 345, 344, 343, 298, 297, 295, 471, 464, 410, 398, 397, 369, 356, 349, 477.
 צרפת, 363, 345.
 צוזמיר (Sandomierz, וו' צוזמיר), 121, 118, 125, 126, 146, 166, 167, 171, 175, 204, 206, 212, 218, 229, 265, 389, 495, 505, LXXXIII, LXXXV, מ'.
 צורצק (?), 122.
 ציבארסק (Ciborsk, וו' העלמנא), LXXIX.
 צילץ (Zülz, שלויה), 298, 265, 257, 256, 451, VIII, XXXVI, XXXVIII, מ'.
 צעמרניק (Czemierniki, וו' לובלין), LXXIX.
 צפת, 457, 333.
 קאזאן (מדינת מוסקווא), 96.
 קאלוב (Kałów, וו' לענטשיץ), LXXIX.
 קאלוגה (מדינת מוסקווא), 96.
 קאלוקאב גראדעצקי (Kałukow Grodecki, וו' פאדאליא), LXXX, LXXXIV, מ'.
 קאלוש (Kałusz, וו' רוסיא), מ'.
 קאלושין (Kałuszyn, וו' מאזי), מ'.
 קאליש (Kalisz, וו' קאליש), 103, 98, 88, 74, 181, 169, 165, 161, 159, 156, 144, 117, 194, 195, 201, 204, 222-224, 243, 272, 275, 277, 280, 299, 446, 462, 472, 473, 489, 503, 505-509, 512, 514, 521, 527, 528, XIII, XX, XXIV, XXVI, XXXI, 528, XXXII, XLII, XLVIII, LXXXVIII, מ'.

פיאנטקא (Piątek, וו' לענטשיץ), מ'.
 פלאווענקוב (Płowęzków, וו' העלמנא), LXXIX.
 פלאנצק (Płońsk, וו' פלאצק), LXX, 384, LXXIX, מ'.
 פלאסקראב (Płoskirów, וו' פאדאליא), 54, 58, מ'.
 פלאצק (Płock, וו' פלאצק), 300, 13, 11, 6, 5, 384, 450, 516, LXX, מ'.
 פראג, 259, 248, 206, 156, 99, 84, 52, 35, 24, 262, 293, 338, 342, 351, 365, 392, 401, 406, 424, 451, 453, 464, 476, 490, פראסטין (מעהרין), 17, 460, פרוזני (Prużany, ליטא), 27, פריווארסק, פשעווארסק (Przeworsk, וו' רוסיא), 104, 105, 134, 360, 394, 441, 463, 479, 513, XXII, מ'.
 פריילוקי (Przyłuka, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII, מ'.
 פרייטן, 31, 235, 355, 474, XXXIV.
 פרעמישלאן (Przemysłany, וו' רוסיא), מ'.
 פרעמסלא (Przemysł, וו' רוסיא), 25, 24, 15, 31, 32, 35, 38, 40, 46, 47, 61, 69, 73, 74, 84, 88, 98, 103, 113, 122, 126, 134, 139, 142, 143, 146, 156, 159, 160, 161, 163, 164, 166, 168, 169, 179, 180, 206, 208, 209, 215, 225, 234, 235, 239, 240, 244, 251, 265-269, 272-276, 278, 279, 280, 282-289, 292, 293, 294, 314, 316, 317, 321, 329, 333, 335, 361, 381, 387, 388, 394, 397, 415, 419, 420, 438, 443, 449, 456, 472, 474, 492, 495, 499, 505, 509, 512, 514, 521, 523, II, XI, XX, XXIII, XXVI, XLI, XLII, XLIII, XLV, LII, LIX, LXVI, LXXIV, LXXXI, מ'.
 פשיטיק (Przytyk, וו' צוזמיר), מ'.
 פשיסוחא (Przysucha, וו' צוזמיר), 289, מ'.
 פשעטש (Przedecz, וו' בריסק-דקווא), מ'.

פֿאסטוב, עי' חוואסטאווי.

- קאלניק חדש (Nowy Kalnik, וו' בראצלאב),
LXXX, LXXXII
קאמין קאשירסק (Kamień Koszyrski, וו'
וואלין), LXXX
קאמיניץ פאדאלסק (Kamieniec Podolski,
וו' פאדאליא), 89, 299, 401, 418, 420,
423, 424, 429, 531, LXXXII, XIV
LXXXIV, מ'.
קאמינסק (Kamiński, וו' שיראדז), LXXIX, מ'.
קאמינקא (Strumiłowa Kamionka, רוסיא),
LXXX, LXXXII, מ'.
קאמינקי גדול (Kamionki Wielkie, וו'
רוסיא), LXXX, LXXXII
קאניב (Kaniów, וו' קייב), מ'.
קאנטישג (Kańczuga, וו' רוסיא), 272, 273,
420, 528
קאסלי (Casale, איטליה), 425, 428
קאשאוויק (Kaszówka, וו' וואלין), LXXX
קאבלין (Kobylin, וו' קאליש), מ'.
קאברין (Kobryń, ליטא), 99, 172, מ'.
קאוולא (Kowel, וו' וואלין), 103, 204, 215,
225, 238, 245, 251, 254, 266, 268, 513
XX, מ'.
קאזין (Kozin, וו' וואלין), 277, 313, 475, מ'.
קאזמין (Kozmin, וו' קאליש), LXXIX, מ'.
קאזמינעק (Kozminek, וו' קאליש), מ'.
קאזמיר (Kazimierz, וו' לובלין), מ'.
קאזמר, פרבר של קראקא, עי' קראקא.
קאזניץ (Kozienice, וו' צוזמיר), 394, LXXIX,
מ'.
קאטילאן (Kotelan, וו' קייב), LXXX
קויל (Koło, וו' קאליש), מ'.
קאכאנאווקא (Kochanówka, וו' בראצלאב),
LXXX, LXXXII
קאלבישוב (Kolbuszowa, וו' צוזמיר), מ'.
קאלומנוב (Kolumnów, וו' בראצלאב), LXXX,
LXXXII
קאלטשין (Kulczyń, וו' וואלין), 362
קאלימי (Kołomyja, וו' רוסיא), 54, 59, 126,
185, 241, מ'.
- קאלינטש (Kolincz, וו' פאמערנא), LXXIX
קאלענדזיאן (Kolendziany, וו' פאדאליא),
LXXX, LXXXIV
קאלק (Kołki, וו' וואלין), LXXX, מ'.
קאמרני (Komarno, וו' רוסיא), 204, 314,
316, מ'.
קאנקאלעוויצע (Kąkolewnica, פאדלאשי),
480
קאנסטאנטינאפלי, קונסטאנטינדר (קושטא),
96, 154, 206, 262, 376, 478, 455, 464, 501
קאנסטאנטיין, קאסנאטיין, קאנסטאנטינאווי
(St. Konstantynów, וו' וואלין), 338, 351,
355, 356, 359, 361-365, 368, 372, 374,
375, 376, 380, 381, 398-402, 404, 405,
407, 408, 412, 414, 415, 416-420, 422,
428-438, 448, 510, 511, 513, LXIII, LXII
LXXV, LXXV, מ'.
קאסטאנטיין (Konstantynów, וו' פאדלאשי),
LXXXI
קאסצירין (Podzamcze Kościerzynskie, וו'
פאמערנא), LXXIX
קאפאסשעטץ, קאפאטשיניץ (Kopczyńce,
וו' רוסיא), 419, LXXX, LXXXII, מ'.
קאצק (Kock, וו' לובלין), מ'.
קארטשין (Korczyń, עי' עיר חדש (וו' צוזמיר),
קארעץ (Korzec, וו' וואלין), 27, 45, 376,
LXXX, מ'.
קאראליוויץ (Krolowiec, וו' פאדאליא),
LXXX, LXXXIV
קארסין (Korsuń, וו' קייב), LXXX
קארעשטאטיב (Korestosów, וו' קייב), מ'.
קובליטש (Kublicz, וו' בראצלאב), LXXX,
LXXXII
קוהרפפאלץ, 412
קוזמר (Kazimierz, וו' לובלין), LXXIX,
LXXXI
קוזניץ (Kuznica, כפר במחוז מיראכוב, וו'
פאמערנא), LXXIX
קוטב (Kuty, וו' רוסיא), LXXX, LXXXII,
מ'.

138, 140, 141, 143-147, 151, 152, 153,
156, 158-161, 163, 165-171, 179, 180,
183, 184, 193, 194, 201, 203, 204, 205,
207-216, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225,
227, 229, 230, 232, 237-240, 242, 243,
246, 247, 248, 251-254, 256, 257, 263,
264, 267-272, 274-277, 279, 280, 181,
285, 290-293, 295, 297, 299, 300, 302-
306, 308, 309, 310, 312, 314, 315, 317-
321, 324, 325, 328-331, 336, 361, 360,
379, 383, 387, 388, 390, 393, 394, 399-
402, 404, 405, 415, 429, 431, 432, 434-
439, 442, 443, 446, 452, 453, 454, 456,
462, 471, 477, 478, 480, 483, 487, 488,
491, 492, 494-498, 500, 503, 505-509,
511, 514, 518, 520, 526, 528, I, IV, VI,
VII, IX, XI, XIII, XIV, XVI, XX, XXIII,
XXIV, XXXVIII, XXXIX, XLII, XLIII,
XLVIII, XLIX, LI, LII, LIV, LV, LIX,
LXVIII, LXXIV, LXXV, LXXXIII.

מ'.

קרשיוו, 144.

קראשניק (Kraśnik, וו' לובלין), 319, 394.

LXXIX. מ'.

קראטאשין (Krotoszyn, וו' קאליש), 51, 88,
126, 151, 161, 165, 169, 181, 183, 184,
193, 224, 225, 226, 228, 230, 231, 256,
257, 267, 277, 299, 313, 316, 321, 329,
331, 356, 378, 449, 476, XIII, XXIV,
XXVI, XXVII, XXXI, XXXII, XXXIII,
XXXVI, XXXVIII, XXXIX, XLIII, LII,

LIX, LXI. מ'.

קרוטי (Krute, וו' בראצלאב), LXXXII. מ'.

קרופי (Krupa, וו' וואלין), LXXX.

קרושוויץ (Kruszwica, וו' לעסלא), 521.

קרילוב (Kryłów, וו' קייב), LXXX.

קרים, XIX.

קריסטמפאל (Krystynopol, וו' בעלז), מ'.

קרעמניץ (Krzemieniec, וו' וואלין), 10, 63.

64, 74, 87, 94, 98, 105, 127, 213, 214.

קוטנא (Kutno, וו' ראווא), 499, 516. מ'.

קוטשבורק (Kuczbork, וו' פלאצק), LXXIX.

קויא (Kujawy), 474.

קולקוב (Kulików, וו' רוסיא), 218, 297, 301.

מ'.

קורבא (Kurów, וו' לובלין), מ'.

קורניק (Kurnik, וו' קאליש), 521. מ'.

קייב (גליל), 388, 415, 431, 432, 441, 443.

446, 505, 508, 511, LXXX, LXXXII.

קיקעל (Kikól, וו' לעסלא), LXXIX. מ'.

קעמפנא (Kępno, וו' שיראדז; גרמ' Kem-

(pen), 524. מ'.

קוואל (Kowal, וו' בריסק-דקווא), מ'.

קליוואוו (Kliwów, וו' צוזמיר), LXXIX.

LXXX.

קלעוואן (Klewań, וו' וואלין), LXXX. מ'.

קלעטשעוו (Kleczew, וו' קאליש), מ'.

קלימנטוב (Klimontów, וו' צוזמיר), 478. מ'.

קניעהין (Kniehynicze, וו' רוסיא), 269.

קנישין (Knyszyn, וו' פאדלאשי), 301, II.

קסאווערוב (Xawerów, וו' קייב), LXXX.

קרביטשין (קריבטש, Krzywcz, וו' פאדלאז),

419. מ'.

קראקאוויץ (Krakowiec, וו' רוסיא), 387.

קראקאב (Kroków, כפר, פאמערנא), LXXIX.

קראשנוויץ (Krośniewice, וו' לעגנשין), מ'.

קריב (Krobia, וו' פוונא; גרמ' Kröben),

335. מ'.

קראסני (Krasne, וו' בראצלאב), מ'.

קראסניבראד (Krasnobrod, וו' רוסיא, ו'

חעלמא), 318. מ'.

קראסניסטאב (Krasny Staw), XLI.

קראסנעפאליץ (Krasnopol, וו' קייב),

LXXX.

קראקא (Kraków), 1, 3-11, 13, 14, 22, 23,

24, 26, 27, 29, 30, 34, 38, 40, 44, 46,

49, 53-58, 60, 61, 63, 66, 67, 69, 72-

76, 78, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 92, 94-

99, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 110,

112-120, 125, 126, 127, 134, 135, 137.

- ראזנאי (Rożan, וו' מאזי), LXXIX.
 ראזנטוב (Rozniatów, וו' רוסיא), LXXX.
 LXXXII, מ'.
 רומי, 72, 203, 416, 418, 424-428, 433, 434.
 438, 439, 445, 532, XXVIII.
 ראמאשקי (Romaszki, כפר במחוז מעלניק, וו' פאדלאשי), LXXXI.
 ראסאוואל (Rosowal, וו' קייב), LXXX.
 ראפשיץ (Ropczyce, וו' צוזמיר), 391, מ'.
 ראשאש (Rososz, וו' פאדלאשי), LXXXI.
 רובשוב, עי' הרובישוב.
 רודזעניץ (Riedzienici, כפר, וו' פאדלאשי, סמוך לראשאש), LXXXI.
 רודקי (Rudki, וו' מאזי), LXXX.
 רוסיא, 4, 7, 22, 65, 94, 96, 125, 147, 160, 166, 169, 230, 231, 256, 269, 270, 272, 273, 285, 290, 293, 294, 299, 301, 310, 314, 319, 320, 321, 324, 325, 330, 332, 336, 383, 388, 405, 407, 408, 414, 418, 434, 442, 443, 445, 446, 453, 454, 468, 495, 499, 501-510, 512, 514, 528, 529, I, VII, XVIII, XXIX, XXXIV, XXXVIII, XL, XLI, XLIV, XLIX, LII, LV, LXII, LXVIII, LXXIII, LXXX-LXXXIII, LXXXV.
 רוסקאוואלע (Ruskowola, וו' פאדלאשי), 481.
 ריוני (ז), 215.
 ריטשוואל, ריצוואל (Ryczywół, וו' מאזי), 235, 236, 290, 292, 293, 503, מ'.
 ריכוואל (Rychwał, וו' קאליש), LXXIX, מ'.
 רימונאב (Rymanów, וו' רוסיא), 452, מ'.
 רייגראד (Rajgród, וו' פאדלאשי), 313, 527, LXXX, LXXXI, LXXXII.
 ריייווטש (Rawicz, וו' פוזנא), 335, מ'.
 רייזין (Rydzyń, וו' פוזנא), XXXV, מ'.
 רייסין, 355, 413, 508.
 ריישא (Rzeszów, וו' רוסיא), 97, 112, 113, 134, 135, 166, 181, 207, 228, 244, 269, 272, 275, 277, 281, 292, 294, 295, 298.
 277, 279, 300, 313, 316, 321, 338, 360.
 XXII, 528, 500, 469, 462, 453, 444, 373.
 XLII, XLXIII, XLIX, LXXXIII, מ'.
 קרעשוב (Kreszów, וו' רוסיא), 527.
 קשוניו (Książ, וו' קראקא), 413, 432, 512, 513, 514, LXXIV, LXXV, מ'.
 קשאנוב (Chrzanów, וו' קראקא), מ'.
 ראדום (Radom, וו' צוזמיר), 122, 135, 283, 284, 290, 291, 301, 308, 311, 320, 323, 326, 328, 330, 332, 335, 336, 361, 379, 386-390, 415, 419, 429, 431, 432, 494, 501, 503, 511, 512, XLII, XLIV, LVI, מ'.
 ראדאמישל (Radomyśl, וו' קייב), LXXX, מ'.
 ראדזאנוב (Radzanów, וו' פלאצק), מ'.
 ראדזימין (Radzymyn, וו' מאזי), מ'.
 ראדזין (Radzyń, וו' לובלין), LXXIX, 374, מ'.
 ראדזין (Radzyń, וו' פלאצק), LXXIX.
 ראווא (Rawa, וו' ראווא), 10, 399, 435, מ'.
 ראווא (Rawa Ruska, וו' בעלז), מ'.
 ראכמנוב (Rochmanów, וו' וואלין), 337, 400, מ'.
 ראקאב (Raków, וו' צוזמיר), 127, 140, 333, מ'.
 ראקאווי (Raków, וו' מינסק), 41, 72.
 ראשקוב (Raszków, וו' קאליש), LXXIX.
 ראשקוב (Raszków, וו' בראצלאב), LXXX, LXXXII, מ'.
 ראשקאוויץ, 203, XXVIII.
 ראגאזני (Rogoźno, וו' פוזנא, גרמ' Roga-sen), 86, מ'.
 ראהאטין (Rohatyn, וו' רוסיא), מ'.
 ראוונא (Równo, וו' וואלין), 320, 330, 332, LXXX, מ'.
 ראדזל, ראדזלי (Ruzdół, Rozdół, וו' רוסיא), 363, מ'.
 ראזוב (Rożów, וו' קייב), LXXX.

שעמרוצק (Szemruck, וו' חעלמנא), LXXIX.
שיניאווי (Sieniawa, וו' רוסיא), 394, 258, 394, 555, 507 מ'.

שיניאבא (Stara Sieniawa, וו' פאדאליא), מ'.
שפטיווקע (Szepetówka, וו' וואלין), מ'.
שעפס (Sierpc, וו' פלאצק), LXXIX, מ'.
שדה חרש (Koniecpol, וו' שיראדו), מ'.
שדה לבן (Biała Cerkiew, וו' קייב), LXXX, מ'.

שוואבך, 410, 405, 349, 345.
שווירז, עי' סווירז.

שטרם (Szrem, וו' סוונא), 197, 196, 194, 516 מ'.

שטערין (Szczyrzec, וו' רוסיא), מ'.
שלויה, 33, 53, 161, 226, 227, 228, 229, 231, 232, 237, 256, 265, 472, 474, LXXXVIII.

שנייטיך (Schnaittach, באוואריה), 410.
שקוד (Szukudy, זאמוט), 335.

שקלאב (Szklów, ליטא), 23, 265, מ'.
שקיד (Środa, וו' קאליש), 473, XXXIV, מ'.

תוגרמא, עי' טורקייא.

תורפיה, עי' טורקייא.

תשע קהלות, 99, 393, 397, 405, 466, 555.

299, 320, 321, 380, 394, 421, 431, 437,
472, 477, 505, 507, 508, 509, 512, 514,
525, 528, XLVI, XLIII, XLII, XIX,
XLVIII, L, LI, LII מ'.

שאטאווא (Szatawa, וו' פאדאליא), LXXX,
LXXXIV.

שאריראד (Szarogród, וו' פאדאליא), מ'.
שירלוב (Szydłów, וו' צוזמיר), 27, 74, 75,
156, 159, 183, 201, 203, 204, 205, 234,
267, XXIX, XXVIII, מ'.

שירלאווי (Szydłowiec, וו' צוזמיר), 289, מ'.

שיינלאנק (Trzcianka, וו' פוונא; גרמנית
(Schoenlanke), מ'.

שעברשין (Szczepreszyń, רוסיא, ו' חעלמנא),
32, 35, 37, 40, 63, 67, 78, 120, 143, 169,
182, 209, 214, 267, 274, 287, 289, 307,
333, 456, 516, XXVI, מ'.

שדליץ (Siedlce, וו' לובלין), LXXIX, מ'.
שעכנאווי, עי' טשעכנאווי.

שעלישטש (Sieliszcz, וו' בראצלאב), LXXX,
LXXXII.

שימיאטיטש, עי' סמייאטיץ.

שעמפין (Czempin, וו' פוונא), מ'.

סימנים, ראשי-תיבות וקיצורים

השלמה וכן תוספת אות או מלה לשם פירוש.	[]
אותיות ומלים שנמצאו מחוקות במקור.	[]
אותיות ומלים שנמצאו כתובות במקור בכתיבת-יד אחרת משל כל התעודה.	< >
אותיות שאין קריאתן וראית.	א ב
חסר או השמטה.	—
אוצר הספרים מאת י. א. בן יעקב, ווילנא תרל"ז—תר"מ.	אוצה"ס
אנשי שם, תולדות גדולי לבוב מאת ש. באבער, קראקא תרנ"ה.	אנ"ש
בית עקד הספרים מאת ח"ד פרידבערג, אנטווערפן תרפ"ח—תרצ"ב.	בעה"ס
Bersohn M., Dyplomatarysz dotyczący Żydów w dawnej Polsce, Warszawa 1910.	ברסון
טרונק ש., געשיכטע פון יידן אין פלאצק, ווארשא 1939.	גיי"ס
דובנא רבתי מרגליות ח. ז., דובנא רבתי, ווארשא 1910.	דובנא רבתי
דעת קדושים, כולל זכרונות לתולדות המשפחות מאת י. ט. אייזנשטאט ו. ש.	דע"ק
ווינר, פטרבורג תרנ"ז—תרנ"ח.	
לוחות זכרון, תולדות גדולי קראקא מאת ח. ד. פרידבערג, מהדורה שניה, פפד"מ תרס"ד.	לוח"ז
הרכבי א. א., חדשים גם ישנים חלק ב' חוב' ג', נספח לחלק ז' מרברי ימי ישראל לגרץ בתרגומו של שפ"ר.	הגיי"ש
ייווא בלעטער.	ייווב"ל
מפתח ההסכמות; Index Approbationum von L. Löwenstein פסד"מ 1923.	מפה"ס
מוזכר לגדולי אוסטרא מאת מ. מ. ביבער, ברדיטשוב תרס"ז.	מוזכ'
ניסנבוים ש. ב., לקורות היהודים בלובלין, לובלין תר"ס.	ניסנבוים
עיר הצדק, תולדות חכמי קראקא מאת י. מ. צינץ, לבוב 1874.	עיה"צ
עיר ווילנא, זכרונות עדת ישראל ותולדות חיי גדוליה מאת ה. נ. מגיד שטיינשניידר, ווילנא תר"ס.	עיר ווילנא
עיר תהלה [פיינשטיין א"ל], עיר תהלה, קורות ישראל בבריסק, ווארשא 1886.	עיר תהלה
ענף עץ אבות, זכרונות וסדר יוחסין למשפחות הורוויץ, היילפרין, ראפאפורט, מרגליות, שור וקצנלבוין מאת ש. ז. כהן, קראקא תרס"ג.	עע"א
פנקס המדינה או פנקס ועד הקהלות הראשיות במדינת ליטא, הוצ' ש. דובנוב, ברלין תרפ"ה.	פמ"ל
קריה נאמנה, קורות עדת ישראל בעיר ווילנא מאת ש. י. פין, ווילנא תרע"ה.	קי"ג
J. Caro, Geschichte der Juden in Lemberg, Krakau, 1894.	קארו
קריה נשגבה, תולדות גדולי זאלקווא מאת ש. באבער, קראקא תרס"ג.	קנ"ש
תולדות חכמי ירושלים מאת א"ל פרומקין עם הוספות מאת א. ריבלין, ג"ח.	תוח"י

תומ"ג ספר תולדות משפחות גינצבורג מאת ד. מגיד, פטרבורג תרנ"ט.
 תוס' ומלואים תוספות ומלואים ל'פנקס מדינת ליטא' נאספו ונערכו ע"י י. היילפרין, ירושלים
 לפמ"ל תרצ"ה. (הדפסה מיוחדת מתוך "חורב" כרך ב').

- AGZ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej polskiej z Archiwum takzwanego bernardyńskiego we Lwowie.
- Brückner Brückner Aleksander, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1927.
- DWb Deutsches Wörterbuch von Z. u. W. Grimm.
- DŻB Wurm D., Z dziejów żydostwa brodzkiego za czasów dawnej rzeczypospolitej, Brody 1935.
- EJ Encyclopaedia Judaica.
- GJL Geschichte der Juden in Lissa von L. Lewin, Pinne 1904.
- GJP Geschichte der Juden in Posen von J. Perles, Breslau 1865.
- Gumowski Gumowski Marjan, Monety polskie, Warszawa 1924.
- HLŻ Bałaban M., Historia i literatura żydowska, I-III.
- HŻK Bałaban M., Historia Żydów w Krakowie i na Kazimierzu, I-II.
- JFF Jüdische Familien-Forschung.
- JJLG Jahrbuch der Jüdisch-Literarischen Gesellschaft.
- JL Bałaban M., Die Judenstadt von Lublin, Berlin 1919.
- LGJ Lewin L., Die Landessynode der grosspolnischen Judenschaft, Frankfurt a. M. 1926.
- Lex. Lexer M., Mittelhochdeutsches Taschenwörterbuch. Leipzig 1908⁹.
- LW Jüdische Privatbriefe aus dem Jahre 1619, herausgegeben von A. Landau und B. Wachstein. Wien und Leipzig 1911.
- MGWJ Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums.
- MLSA Riabinin Jan, Materiały do lubelskiego słownika aktowego. Warszawa 1934.
- NM Lewin L., Neue Materialien zur Geschichte der Vierländersynode.
- REJ Revue des Etudes Juives.
- Organizacya Schorr M., Organizacya Żydów w Polsce. Lwów 1889.
- Rechtsstellung Schorr M., Rechtsstellung und innere Verfassung der Juden in Polen. 1917.
- Schirmer Schirmer A., Wörterbuch der deutschen Kaufmansprache, Strassburg 1911.
- SJP Słownik języka polskiego ułożony pod redakcją J. Karłowicza, A. Kryńskiego, W. Niedźwiedźkiego, 8 v., 1900—1927.
- Wierzbowski Wierzbowski T., Vademecum, podręcznik dla studiów archiwalnych, 1926².
- ZGJD Zeitschrift für Geschichte der Juden in Deutschland.

- ZHB Zeitschrift für hebräische Bibliographie.
 ZHGPP Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen.
 ŻL Bałaban M., Żydzi lwowscy na przełomie XVIgo i XVIIgo wieku, Lwów 1906.
 ŻP Schorr, M., Żydzi w Przemyśle do końca XVIII wieku. Lwów 1903.

- АВАК Акты Виленской Археографической Комиссии.
 Евр. Библ. Еврейская Библиотека.
 Евр. Энци. Еврейская Энциклопедия
 Евр. Стар. Еврейская Старина
 РН Регесты и надписи. Сводъ матеріаловъ для исторіи евреевъ въ Россіи. I-III.

גרמנית	גרמ'
(Mittelhochdeutsch) עילית מחונה	גרמנית גע'מ
מולנית	סול'

תיקון טעויות

צ"ל	Soncino	נדפס	Sonzino	שורה י"א	מלמטה	עמ' 7
"	Rabbinerversammlung	"	Rabbineversammlung	"	"	17 "
"	י"ב מנ"א	"	י"ג מנ"א	"	י"ח מלמעלה	24 "
"	שע"ב	"	שע"ד	"	י"ב מלמטה	" "
"	210	"	120	"	ג' מלמעלה	31 "
"	אדר ב'	"	אדר	"	ט"ו מלמטה	33 "
"	אדר	"	ואדר	"	ב' מלמעלה	36 "
"	הב"ח החדשות	"	הב"ח החדש	"	י' מלמטה	45 "
"	קצ"ג	"	קצ"ב	"	ג' מלמעלה	62 "
"	ה' ניסן	"	ז' ניסן	"	ח' מלמטה	66 "
"	אדר	"	אדר	"	ו' מלמעלה	71 "
"	Kontron	"	Kontraniem	"	ט"ז	88 "
"	Mans	"	Mausem	"	י"ז	" "
"	קאנאצ'בסקי	"	קאנאצ'בסקי	"	י"ג מלמטה	89 "
"	קנצקי	"	קבליקי	"	י"ז	90 "
"	דויבון	"	דוימון	"	י"ח	92 "
"	בט"ע ובש"ג	"	בט"א דש"ג	"	כ"ב מלמעלה	93 "
"	רס"ב-רס"ד	"	רס"א-רס"ג	"	י"ג מלמטה	107 "
"	38	"	83	"	ג'	123 "
"	Энциклопедия	"	Энциклопедия	"	ט"ו	126 "
"	משה	"	אשר	"	ז'	136 "
"	ליבש	"	ליטר	"	ח' מלמעלה	137 "
"	נקר'	"	בן	"	י"א	" "
"	מוהר"ר	"	מוהר"ש	"	י"ד	141 "
"	הע' 8	"	הע' 4	"	הערה 5	142 "
"	שמואל	"	שלמה	"	6	" "
"	10	"	19	"	סעיף שמ"ג	146 "
"	ש"ע	"	שע"א	"	הערה 6	160 "
"	שמואל	"	שלמה	"	6	162 "
"	11	"	1	"	1	163 "
"	חוב' א'	"	חוב' ב'	"	שורה ד' מלמטה	166 "
"	35	"	85	"	הערה 9	171 "
"	על דברי	"	על דבר	"	שורה ח' מלמעלה	182 "
"	בעלזא	"	בעלזיר	"	ג'	195 "
"	איכל	"	מיכל	"	הערה 5	206 "

צנצנת מנחם מאת מנחם מנדל	צ"ל	צנצנת מנחם מנדל	שורה י"ב מלמעלה נדפס	213 עמ'
מ. שטיינברג	"	י. שטיינברג	" " י"א "	247 "
סכסוכים	"	מכסוכים	" " ס' "	252 "
אברהם 4	"	אברהם	" " ב' "	256 "
דרושים	"	דרושים	" " י"ג "	267 "
היסט. שריפטן פון ייווא, כרך ב'.	"		" " ג' "	273 "
פייבוש	"	ליבוש	" " ד' "	281 "
באב"ד	"	האב"ד	" " ט' "	" "
למולנית	"	לעברית	" " ס"ו "	" "
של הגלילות	"	של האוצר	" " ב' "	291 "
utratumque [?]	"	utratumque	" " י"ד מלמטה	" "
אונטי	"	אונקי	" " ג' מלמעלה	292 "
הורוויץ	"	הורוויץ	" " ט' מלמטה	294 "
כהן	"	פריעסטער	" " י"ח מלמעלה	" "
נשמטה החתימה: יעקב אב"ד בפוזנא			סעיף תקצ"ו	300 "
Miasto	"	Maisto	שורה ט"ו מלמטה נדפס	302 "
שירצע	"	שירצה	" " י' מלמעלה	304 "
כת"כ ובפ"ע	"	כת"כ ובפ"ס	" " ה' "	309 "
מ"ו	"	מ"ו	" " ח' מלמטה	316 "
פראנופול	"	פראנקופול	" " ט' מלמעלה	318 "
וער	"	וער	" " ט"ו מלמטה	319 "
גלוגא	"	גלוגא	" " ט"ז מלמעלה	320 "
"לאוצר	"	לאוצר	" " י"ג מלמטה	321 "
תקציב	"	"תקציב	" " י"ד "	" "
וטובי העיר	"	לטובי העיר	" " ד' מלמעלה	334 "
ג"ץ	"	ג"ה	" " ט"ו "	344 "
113-100	"	320-308	" " ג' מלמטה	355 "
תקי"ד	"	תקי"ב	" " א' מלמעלה	376 "
תקט"ו	"	תקי"ג	" " ג' "	" "
B. V. Mariae ... Sanctae	"	B. R. Marid ... Sancto	" " י"ח מלמטה	381 "
" " "	"	" " "	" " י"ב "	382 "
שהוא	"	שאו	" " ד' "	430 "
תע"ח	"	תע"ה	" " ח' מלמעלה	488 "
מנדל ר' אביגדורש	"	מנדל בר' אביגדור	" " ד' "	501 "
ווארנז' (Waręz)	"	ווארש (Warsz)	" " הערה 14	507 "
334	"	354	" " שורה י"ג מלמעלה	513 "
לעמ' 126	"	לעמ' 136	" " ד' מלמטה	521 "
תקפ"ט	"	תקס"ט	" " ה' "	528 "
לסעיף ת ק ל"ז	"	לסעיף תקל"ג	" " ט"ז מלמעלה	xxxviii "
לסעיף ת ר צ"ח	"	לסעיף תרצ"ד	" " 64	LXII "

עמ' LXXIII מס' 73	נדפס	" תשט"ו	"	" תשי"ד
" LXXIX שורה 17 מלמטה	"	Murowaney, Gośliny	"	Murowaney Gośliny
" LXXX " ג'	"	Ryzyna	"	Buzyna
" LXXXI הערה 2	"	ראסאשקי	"	ראמאשקי (?)
" LXXXII שורה י"ח מלמטה	"	Strumitowej, Kamionki	"	Strumitowej Kamionki

המקור לסעיף התקפ"ז, שנעלם ממני בעת כתיבת הסעיף, נתפרסם בשעתו ע"י ס. ברשומקי ומראה מקומו צויין להלן במדור התעודות הלועזיות, עמ' LXXXI, הע' 1.

ד"ר א. ח. פריימאן העירני, עם גמר ההדפסה, על זכר לתקנה דד"א בספר הואיל משה לר' משה תאומים מהאראדענקא, לעמבערג תרנ"ט, חלק השו"ת סי' י"ד. המחבר נשאל ע"י רב מבוסשאטש, "בענין סילוק נדוני", אם צד א' אומר שאין לאל ידו לסלק בשלימות כהבטחתו ורוצה לפחות שליש ולסלק רק ב' שלישים כפי תקנת ארצות באם ירד צד א' מנכסיו ומסתפק, אי נמי דהתקנה היה רק לסטרו מחרם וקנס ולא חשיב עובר, כיון דהוא אנוס בדבר, אבל מ"מ אין בכוחו להכריח את הלה שכנגדו לקיים השידוך. או דהתקנה היה גם לקיים השידוך משום דהוי כמו סילוק בשלימות ואינו יכול לכשנגדו להתיר הקשר ואם חוזר מחויב בקנס וחרם".

IGNACY TWARDOWSKI Woiewoda Kaliski Prezydujący.
 JAN BORCH Woiewoda Generalny Xięstwa Inflantskiego Kommissarz.
 AUGUST SUŁKOWSKI Pisarz Wielki Koronny Kommissarz¹.
 MIKOŁAJ JUNOSZA PIASKOWSKI Podkomorzy Krzemieniecki Kom².
 TOMASZ DŁUSKI Podkomorzy Woiewodztwa Lubelskiego Kommissarz.
 FRYDERYK MOSZENSKI Starosta Nowomieyski Kommissarz.

No. 84

(לסעיף תתס"ג)

Zaiste Żydowie w tey mierze ostrożniejszy na znedzenie y zniszczenie Chrześcian. Czasy niedawnymi z zaiatrzenia wrodzonego przeciwko Chrześcianom uczynili (co niektorzy Żydowie nie barzo chytry, mniey to sobie uwazaiąc, w wymowach swoich odkrili Chrześcianom, z ktorymi sprawę maią) prawo powszechne, y uchwałę spólną między sobą, aby żaden Żyd nie kupczył z chrześciany z nich pożytkiem, ani towaru żadnego, gdyby go pytanó, nie rał, ani kypca wodził do kupcow, abo rzemieślnikow chrześciańskich, ale tylko do samych Żydow, chybaby snadź u Żydow tego towaru nie było, dopiero do Chrześcian udać się może. A ktoby tę uchwałę y postanowienie Żydow przestąpił na tego wielkie klątwy y przeklęstwa y karanie założyli.

No. 85

(לסעיף תתק"א)

Euer Hochfürstlichen Durchlaucht und einem hochlöblichen Königlichen Oberamtscollegio — — des Jacob Oschers, Judens von Kalisch aus Gross-Pohlen, sein um Aufnehmung und Protection seiner Person in Schlesien bei Ihro Kaiserlichen und Königlichen Mayestät — — überreichtes Supplikat — — dieser Jude praeliminariter sich darauf beruffet, dass die gesambte Judenschaft in Pohlen, um selbte eine Zeitlang in dero Herzogthum Schlesien allergnädigst protegieren zu lassen, bei Ihro Kayserlichen und Königlichen Mayestät bereits supplicirt, auch allerhöchst gedacht Ihre Mayestät umb Guttachten an Euer Hochfürstliche Durchlaucht und ein hochlöbliches Königliches Oberamts-Collegium allergnädigst rescribirt haben sollen. So hat Unss, wie auch die allhiesige sämbtliche Kaufmannschaft — — in die grösste Bestürzung gesetzt — — dass weder die Pohnische Judenschaft insgemein, noch auch absonderlich dieser Jacob Osher mit einiger Reception oder Protection allhier begnädiget — — nicht zugelassen. — 30. Junii anno 1705³.

1 לאחר מספר שנים — ראש "המועצה המתחדת". במושב הסיים משנת 1775 הציע לאסור נישואים של יהודים שאינם עסוקים בחקלאות, מסחר או מלאכה. על אף הפרויוולגיה הקדומה שהיחה לעיר ווארשה "לא לסבול" בתוכה יהודים, התיר להם לגור באחוזותיו שבקרבת העיר. עיין ע"נ פרענק, העירונים והיהודים בפולין, 78-79, 84, 122, 127; ע. רינגלבלום, ייווא-בלעסער, I, 426-429, W. Smoleński, Stan i Sprawa Żydów w XVIII w., 44.

2 בשנת תקכ"ה כפי הנראה, אחד מנושיו של הועד. הוזה סעיף תתל"ה לעיל. 3 ח' תמוז תס"ה.

albo komornik, czyli rodzenie się, czyli umieranie, ślub, lub inną Duchowną Żydowską potrzebę mający, w swoim koniecznie Kahale czyli Synagodze, do ktorey lub ktorego pomienioną nową Taryffą iest zapisanym, wszelkie Wiary swoiey Obowiązki sprawiał y odbywał; Zaden zaś obcy Kahał lub Synagoga przyjmować go do siebie y służyć mu w tey mierze nieważył się y nieważyla pod winą, w Sądzie Kommissyi swoiey, na inaczey odtąd mimoninieysze zalecenie zachowuiących się, wskazać mianą, Ninieyszym Uniwersałem waruie.

Jako zaś dla Kredytorow wypłacenie Summ Jmże Dekretami Ziazdowym y Sądu swego przyznanych, Kommissya poprzedzaiącym upewnia sposobem bydz niezawodne, tak po Tychże czyli Ich Plenipotentach, aby płacone sobie podług przysądzenia Summy przez żaden pretext niewzbraniaiąc się odbierali, odbierane, mianowicie Duchowne, Fundacyjne, y Wyderkaffowe, Nierękodayne, y nie z Zafforty wzięte, względem bezpieczeństwa liczących na Dobrach czystych zapisywali, z odebranych y zapisanych, wypłacaia[cy]ch Urzędownie kwitowali, a UU. Regenci lub Susceptanci Grodscy z Urzędow swoich w wypłacaniu uiszczaiącym się Assystowali, żada.

Oraz ponieważ na przeszłym Terminie dla niechcących odebrania Summ swoich Kredytorow wiele, dydz pokazuie się Pieniędzy przed Aktami zaprezentowanych, y Pieczęcią Grodzką przypieczętowanych różnie dla pewnieyszego ichże leżenia, przy uczynionym o nieodebranie ich Urzędownym iak się należało zaskarzeniu, y sprzeciwienia się Dekretowi ogłoszeniu) poskładanych; Te ieżeli tylko chęcią uniknienia szkody od nastąpioney w krotce potym Redukcyi (ile onież wczasie teraznieyszym żaden z Kredytorow nieczyni) lub życzeniem partycypowania od nich dalszey Prowizyi, są dotąd niepoodbieranemi, aby iedynie takowe powody nikogo od podniesienia onyczę, y z podniesionych kogo należeć będzie zakwitowania, niewstrzymywały, Kommissya ostrzeżga, wolne w przypadek renitentiae dla prędszego końca wzajemnie oto Prawne czynienie zostawuiąc. Jako zaś w wyżey przepisanych Summ Dyspartymentach przez niemożność czynienia Podziału nadrobnieysze (iak pułszeląga Polskiego) nieznayduiących się Monet Gatunki, Superata wynikać będzie; Tak w każdym Dyspartymencie nad przyznane Kredytorom Summy, przewyższaiące kwoty, Kommissya na expensa Kancellaryi y podroże Pieniędzy Generalności do Warszawy przystawienia przeznacza, danie z Nich rachunku pomienionym Officyalistom Skarbowym czynnego Terminu attentować maiącym zlecaiąc. Który to Uniwersał, aby tym prędzey niezawodney każdego doszedł Wiadomości po Miastach, Parafiach, y innych miejscach zwyczajnych publikować, y do Akt każdego Grodu sposobem Oblaty podać, a o podaniu Onych z tychże Grodow wzięte attestata, Kommissyi odesłać, Officialistom Skarbu Koronnego zleca, a Zydom Kahałnym aby go od Kahału do Kahału, Przykahałkow y Parafii, iako interess ichże samych własny w sobie zamykaiący przez kommunikacyą posyłali, nakazuie. Dan w Warszawie dnia 21. Miesiāca Marca 1767 Roku¹.

przed terminem płaceni przed Aktami Grodu tuteyszego Summ wyznaczonym niezawodnie stanęły) odsyłać, aby oraz wiernie y rzetelnie dosyć czynnego Terminu od siebie pilnowanego całe Dzieło spisane y Ręką swoją podpisane Kommissyi odesłać mieć chce y zaleca.

Nakazuje przytym Kahałom, Przykahałkom, czyli Synagogom y Parafiom Żydowskim ogólnie wszystkim gdziekolwiek po Koronie znajdującym się, odnawiając wyżej namieniony Uniwersał swoy pod dniem dwudziestym drugim Miesiąca Kwietnia w Roku przeszłym 1766 wydany¹, aby oprócz składek w terazniejszym Uniwersale zaleconych, składki na terazniejszy Rok, iako też y na następujący po nim 1768 przerzeczonym Dekretem Ziazdowym na dalsze Długow Ziemskich wypłacanie w przyłączonym do niego Dyspartymencie w wielości na Głowy ułożone, y pomienionym Uniwersałem do niegoż ściągającym się Publiczney Wiadomości podane, przez przyczynę większości Kapitałów w Złocie poprzyznawanych, na też Kapitały (iżby przy liczeniu ich w odebraniu trudności od Kredytorow niebyło) punktualnie w dwóch częściach Złotem, a w trzeciej Monetą na Prowizye y Monetowe Kapitały pomniejsze, na wyżej rzeczzone Święta Zielonych Świątek Rzymskich złożywszy, złożone równie na Tydzień przed Poniedziałkiem po Święcie Świętego Jana Chrzciciela przypadającym do oznaczonych Grodow zwiozły.

Skutek iakowy aby tym pewniejszy był z strony Żydostwa dla Kredytorow Summy swoje u niegoż mających, tudzież, aby toż Żydostwo z Długow oswobodzone do lepszego mienia przyść mogło, Kommissya JchMściow Dziedzicow y Possessorow obliguje, ażeby Żydow swoich, Karczmarzow y Arędarzow osobliwiey czynieniem płonnej otuchy y dawaniem bez pożyteczney protekcji, od uiszczania się w mianowanych składkach nieodwódząc y niezastaniając, sami z Zwierzchności swoiey dla ich lepszego, do uspokajania się w należytości iak nayspokajniejszego, nakłaniać y przymuszać onychże chcieli, gdy inaczej na Instancją Prawną Kredytorow lub Skarbowych Officyalistow każdy z zapozwania przed Sądem odpowiedzieć muszący sam sobie karę ściągnie.

Nadto względem skutku tegoż byź nieochybnym należącego (ponieważ za nieposłuszeństwem Parafianow y tychże od Podatkowania Publicznego wyłamywaniem się, zaś za exekucją dla nich trudną, Kahały Miast, iako za zapisanych do siebie nową Taryffą wedle nieyże należytości niewnoszących, znaczne zakładać Summy, w Długi wprowadzać się, a wydanego założenia powrotu zyskać nie mogąc, do oczywistego Ubożenia się y podupadania, ztąd zaś do nieczynienia dosyć Prawu, zapędzać się, przymuszonymi zostaią) Zabiegaiąc krzywdzie iednym przez drugich dzieiacy się, iako też wynaydując sposob równego wszystkich Żydow do znoszenia Publicznych ciężarow należenia, y uniknąć go niemożenia, Kommissya (aby Parafianie do Kahału, czyli Synagogi tey do ktorey, lub ktorego wyżej wzmiankowaną Pogłownego Żydowskiego nowo ułożoną Taryffą, są zapisanemi, we wszelkich Religii swoiey Obrządkach iedynie należąc, do innych na żadne Święta przyimowanemi niebyli, ale każdy Żyd mianowicie Gospodarz

siebie postanowiwszy, tymże Regestr Gospodarzow (nie wciągając pomiędzy nich Ba-
kałarzow y z Jałmużny żyjących) porządnie spisany podali, a ciż Poborcy od każe-
go takowego Gospodarza po Złotemu iednym Groszy ośm wybrawszy, wybrane Pie-
niądze Starszym Rabinom na Zielone Świątki¹ Roku terazniejszego oddali, ciż zaś
Starsi Rabinowie iako to: Małopolscy do Opatowa, a Ruscy y Wołyńscy do Lwowa
odwiezli, y u Rabinow mieysc pomienionych na Tydzień przed Terminen złożyli, a
złożone, Rabinowie: Opatowski przed Aktami Grodu Sandomirskiego, zaś Lwowski
przed Aktami Grodu tamecznego, Powodem Jakubowi Jampolskiemu y Nocie Man-
tuańskiemu, lub zesłanym od nich Plenipotentom, niezawodnie na pierwszy po Świę-
cie Świętego Jana Chrzciela Poniedziałek Roku terazniejszego przypadający za Kwi-
tami onychże Urzędownie nastąpić mającemi, rzetelnie y niezawodnie wypłacili².
Ktorem to Dekretom wyżej namienionym, Ziemstwa y Kahały, tudzież Przykahałki z
Parafiami swemi, lub Parafie w sobie samych będące, w tychże Dekretach wyrażone,
a do terazniejszego Uniwersału dla pewniejszego powszechney ich wiadomości doyscia
wprowadzone, aby niezawodnie dosyć uczyniły składki tak Ziemskie y Generalności,
iako też pomienionych Januszewicza z Złoczewa, Jakuba Jampolskiego y Noty Man-
tuańskiego z Prowincją Mało-Polską czyniących, na Summy w nich y niniejszym
Uniwersale opisane z Głow swoich w liczbie Taryffą Pogłownego Żydowskiego od
wyznaczonych z Seymu Konwokacyjnego Kommissarzow³, ułożoną zapisanych, wcześ-
nie u siebie, to iest nieodkładnie na Święta Zielonych Świątek Rzymskich przez dwie
części w Złocie, a przez trzecią w Monecie wedle kursu terazniejszego wybierając,
gdyby zaś wybrania trudność iaka zachodzić miała, onęż wkładaniem na nieposłusznych
Rabinowskich klątw exekwować starając się; wybrane, y wyexekwowane tak Ziem-
skie, iako też y Generalności z pomienionych składek Pieniądze, do Grodow wyżej
pod każdym Ziemstwem płaceni Kredytorom wyznaczonych (ktoren Kahał, Przyka-
hałek albo Parafia do iakiego Ziemstwa należąc do wyznaczonego w nim Grodu przez
siebie lub uproszonego z składki swojej Pieniędzmi nieochybnie na Termin ma stawić
się) dla czasu uczynienia należytego Kassy obrachowania, na Tydzień przed Poniedział-
kiem po Święcie Świętego Jana Chrzciela Roku terazniejszego naybliższym
zwiezli, y tamże wszędzie dosłanym byż mającemu od Skarbu Koronnego Offi-
cialiscie istotnie wszystko odliczywszy, w sam Poniedziałek przerzeczony wraz z po-
mienionym Officyalistą, co na Ziemstwa przypada, Kredytorom Ziemskim, ktoremu z
nich w Złocie należy się Złotem, a komu w Monecie Monetą, wedle Praw ich po-
kazania, skutecznie wypłaciły, a pomieniony Officialista takowey wypłaty nieodstępnie
pilnujący, y Pieniądze na Generalność przypadające przez dwoch od Ziemstwa De-
legowanych tak wcześniej do Warszawy (izby przed Poniedziałkiem po Święcie Świę-
tey Małgorzaty Panny y Męczenniczki Roku terazniejszego naypierwszym, to iest

1 Pentecosten, חל ביום החמשים מיום המסחא ובאותה שנה חל ב-7 ביוני, יום א', י' סיון התקכ"ו.

2 השוע לעיל סעיף תשצ"ג, חת"ך, חת"ו. 3 בשנת 1764. השוע VII, Volumina Legum, 46-47.

nikankom Kamieńca Podolskiego na Summy pierwszą 3000 Kapitałną, a drugą 525 Złotych Polskich Prowizyonalną Dekretem Ziazdowym przysądzone, y na Poniedziałek po Święcie Świętego Jana Chrzciciela Roku przeszłego zapłacić nakazane, Złotych tylko 300 zapłaciło, a przez nie oddanie składek z niżej wyrażonych Kahałów, Summę Zł. 3225 zapłacić winnym zostało, Dekretem zaś Kommissyi Prowizyi od Summy Kapitałney za Rok terazniejszy do czasu liczenia Summ wyznaczonego, 210 Złotych; tudzież za sprzeciwienie się Dekretowi Ziazdowemu y na zniesienie Kondemnaty 576 Złotych przybyło, Więc aby Summę wraz złączoną 4011 Złotych Polskich wynoszącą, Kahały na przeszłym Terminie dosyć nieczyniące, iako to: Bilczecki, Korolowiecki, Kałukow Grodecki, Skalski, Studenicki, Szatawski, Ułaszkwiecki, Zaleszczyki, Zbryski, Koledziański, Snitowski, Uładowkowski y Wonkowiecki z Parafiami swemi Głow 3203 liczące, oprócz Generalności, z osobna tęż Summę wyżej wyrażoną zaspakaiając, nie inż wedle Dekretu Ziazdowego, ale z przyczyny pomnożoney przyrosłą Prowizyą y popadłą kontrawencyą Summy, podług terazniejszego dyspartymentu złożeniem z każdej Głowy po Złotemu iednym, Groszy 7 y Szelągów 2 Polskich, w Grodzie Kamienieckim na Poniedziałek po Święcie Świętego Jana Chrzciciela Roku terazniejszego naybliższy za Kwitem Authentycznym zapłaciły, iest postanowiono.

Nadto co się powtornie Ziemstwa Lubelskiego tycze, kiedy Dekretem Ziazdowym Pretensya Niewiernego Icka Januszewicza z Złoczewa do Rabina Lubartowskiego¹, czyli mu 1200 Złotych Polskich od Ziemstwa Lubelskiego sprawiedliwie należą? po uznanie odesłana, Dekretem tegoż Rabina iest stwierdzona, Przeto aby toż Ziemstwo Lubelskie w Kahałach do siebie należących zamykające Głow 25539, przy czynieniu wyżej opisanych, y na terazniejszy Rok przypadających składek na pomienioną Icka Januszewicza Pretensyą z każdej Głowy po 5 Sz. rachuiąc, złożeniem mu 1418 Złotych, Groszy 25 Polskich tak Kapitał iako y Prowizyą od niego zastępujących, a złożonych w Grodzie Lubelskim na Poniedziałek po Święcie Świętego Jana Roku terazniejszego naybliższy wypłaceniem zupełnie y istotnie zaspokoilo, iest warowano.

Nakoniec między Niewiernemi Jakubem Zelikowiczem Jampolskim y Notą Mantuańskim Powodami, a starszemi Ziemskimi, Rabinami Synagog y Kahałów, przykahałkami y całym Pospolstwem Żydowskim po miastach, Miasteczkach y Wsiach Prowincyi Małopolskiej umieszczaiącym się Pozwanemi, ponieważ zapadłemu w Kommissyi Dekretowi na Termin w nimże Trzech Krolow² Rzymskich Roku terazniejszego wyrażony, iako uczynione przez Powodow z ogłoszeniem sprzeciwienia się Manifesta uczą dosyć uczynienie nie nastąpiło, wychodzi więc przez niniejszy Uniwersał dyspozycya, aby Pozwani w czasie iak nayprędzszym Poborcow z pomiędzy

1 בשנת תקס"ו היה רב בלוצ'טוב ר' יעקב (או ר' יצחק) סג"ל לגדא, אך יתכן שבינתיים הלך לעולמו. השוה לעיל סעי' תשל"ח, תשמ"א, חת"ג. 2 6 ביאנאר 1767, ר' שבט תקכ"ז.

wyrażoney, do tegoż Ziemstwa Ruskiego po 3 Złote, Groszy 4 y po puł Szeląga z kaźdey Głowy rachuiąc złożyły się, y złożone Piniądze do Grodu Lwowskiego na pomieniony Poniedziałek w Roku Terazniejszym przystawiły.

Co należy do Ziemstwa Żydów Woiewodztwa Wołyńskiego y Kiiowskiego między J. W. Czackim Strażnikiem W. Koronnym Starostą Nowogrodzkim Kredytorem iegoż Dekret w Sądzie Kommissyi zapadł Sentencyi takowey, aby Kahały tegoż Ziemstwa na przeszłym Terminie Dekretowi Ziazdowemu dosyć nie czyniące co do Summ nimże Pierwszey 30000 Kapitałney, a Drugiey 5250 Złotych Polskich Prowizyonalney z Summy większey tamże wyrażoney na Poniedziałek po Święcie Świętego Jana Chrzciela w Roku przeszłym zapłacić nakazanych a nie zapłaconych, zachowując podział tymże Dekretem na Głowy swoje uczyniony, a przez Uniwersał Kwietniowy Roku przeszłego opisany, na Summy Dekretem Sądu Kommissyi przyznane Pierwszą 3000 Złotych Polskich Prowizyonalną od czasu niezapłacenia do czasu zapłacenia w przerzeczoney kwocie wypadaiącą, a Drugą za sprzeciwienie się Dekretowi, y na zniesienie otrzymaney Publikaty 576 Złotych czyniącą, całe Ziemstwo Wołyńskie (wyłączywszy podług obmowy pomienionego Dekretu Głow 2904, z Miast Międzyrzecza Koreckiego, tudzież Połonnego y Lubara z Parafiami, od całego namienionego Długu uwolnione) Głow co do tych Summ należec winnych 71543 maiące, z kaźdey po Groszu iednym y po pultora Szeląga Miedzianych złożyło się, y złożone Piniądze do Grodu Krzemienieckiego zwiozło. Raty zaś po wypłaceniu przerzeczonych Summ, z osobna terazniejszym y daley idącemi Latami następuiące, według Uniwersału, tyle razy wzmiankowanego 22 dnia Kwietna Roku przeszłego, z Głow swoich składaiąc, oneż do Kahału Dubińskiego, odwoziło, a tenże aby corocznie Kahał od Głow swoich przypadaiącą należytość łącząc, pomienionemu W. Strażnikowi lub Jego Plenipotentowi za Kwitem Grodowym punktualnie wypłacał; Dekret Ziazdowy Warszawski do ostatniego w tey mierze Punktu uskuteczniaiąc.

Ziemstwa Chełmskie y Bełzkie, tudzież Ordynacyi Zamoyskiej, do ktorego by z nich wypłacenie Summy niżej wyrażoney należało kontrowertuiące? ponieważ iuż w Sądzie Kommissyi wszystkie do niey należec zapadłym Dekretem są uznane, Przeto aby na teżyż Summy, iako to Oryginalney 5000, a Prowizyonalney za pułtrzecia Roku 1250 Złotych Polskich wynoszącey, tymże Kommissyi Dekretem Dobr Łaszczowa Dziedzicom przysądzonych, wraz złączoną Summę 6250 Złotych czyniących, Ziemstwo Chełmskie y Bełzkie Głow 21499 zawieraiące, Summę 4239 Złotych Groszy 24 Polskich; Zaś Ziemstwo Ordynacyi Zamoyskiej Głow 10196 zamykaiące, Summę 2010 Złotych Groszy 6 Polskich, Obydwa daniem z kaźdey Głowy po Groszy 6 Miedzianych Polskich złożyły, y złożone w Grodzie Grabowieckim nazaiutrz Święta Świętego Jana Chrzciela Roku teraz idącego, pomienionym Dobr Łaszczowa Dziedzicom, lub ich Plenipotentowi za Kwitem y poprzedzaiącym Summy Oryginalney iako Ewikcyonalney zapisem, wypłaciły, iest naznaczone.

Ziemstwo Żydów Woiewodztwa Podolskiego, ponieważ WW. Pannom Domi-

y Kahałowi Miasta Czortkowa 15000 Kapitału, y 2710 Złotych, Groszy 12 Polskich za Process; Nadto XX. Jezuitom Zgromadzenia Kamienieckiego Podolskiego 4000 Kapitału, y 630 Złotych Polskich Prowizyi; Summę ogólną 84228 Złotych, Groszy 12 Polskich wynoszące, przyrośnięciem Prowizyi od Summ Kapitałnych wyżej wyrażonych za czas od Terminu wyliczyć ie chcącego, do czasu teraz następującego zapłacenia należących, iako też popadnięciem win za sprzeciwienie się Dekretowi y na zniesienie otrzymanych Kondemnat: Dla XX. Dominikanow Konwentu Lwowskiego Prowizyi 2170, a win 576; XX. Dominikanow Konwentu Buskiego Prowizyi 770, win 576; XX. Dominikanow Konwentu Tyśmienickiego Prowizyi 753, win 576; Dziedzicow y Kahału Miasta Czortkowa Prowizyi 1500, Win 576; Zaś XX. Jezuitow Zgromadzenia Kamieńca Podolskiego Prowizyi 280, Win 576 Złotych Polskich, Dekretem Sądu swego przyznanych, do wraz złączoney Summy 92578 Złotych, Groszy 12 Polskich czyniącey, pomnożone. Nayprzod Niewierny Pinkas Rabin Swierski ¹ z składek przeszłorocznych w Kassie Ziemstwa Ruskiego w Wrocławskiej Monecie na 12237 Złotych, Groszy 29 Polskich pozostałych, a teraz wedle ustanowionego Piniędzy Kursu nie więcej iak 8158 Złotych, Groszy 19, Szeląg 1 Polskich, czyniących, też Summę Złotych 8158, Groszy 19, Szeląga 1 Polskich, za poprzysiężeniem na Rodał (iako ie nieodmienił, y żadnym sposobem nieużywał) na Poniedziałek po Święcie Świętego Jana Chrzciciela w Roku terazniejszym ² naybliższy, do Grodu Lwowskiego komportował; a na 84419 Złotych, Groszy 22, Szelągów 2 Polskich, Kahały następujących Miast, iako to: Złoczowa, Sokołowki, Sassowa, Gołogur, Strumilowey, Kamionki, Stanisławczyka, Zurawna, Doliny, Bolechowa, Sokołowa, Roźniatowa, Sanoka, Baligroda, Halicza, Tłomacza, Trembowli, Martynowa, Bołszowca, Nizniowa, Woniłowa, Mikuliniec, Kopczyniec, Suchostawa czyli Jabłonowa, Czortkowa, Budzanowa, Strusowa, Sołotwiny, Kutow, Bohorodczanow, Kamionek wielkich, Horodenki, Magierowa, Kolumnowa, Szeliszcz, Woroszyłowki, Tomaszpola, Czczelnika, z Nowym Miastem, Raszkowa, Krutego z Miastem Jahorlikiem, Jozefgrodczyka, Granowa, y Kublicza, Daszowa z Nowym Kalnikiem, Szawrana, Tywrowa z Części WW. Czarnieckich y Krzeskich, Przyłuki, Iliwiec, Zorniszczy, Ładyszyna, Lityna, Raygroda, Hayssyna, Trostyańca, Brahiłowa, Wierzbówki, Monasterzyskow, Kochanowki, Humania, Teplika, Sokołowki, Marachwy, y Czaryna; tudzież Zwinogroda z Parafiami swemi do Ziemstwa Ruskiego należące Głow 27520 wynoszące, nie iuż podług Dekretu Ziazdowego, ale podług terazniejszego Dyspartymentu, oprócz Generalności wyżej

1 משה מנחם בר' אברהם ר"ח היילפרין, השה מסתח שמות האנשים.

2 29 ביוני 1767, ב' תמוז תקכ"ז.

skiego, Warkowic, Owrucza¹, Letnika, Norzynska, Brahina, Choynikow, Czarnobyla, Narodycza, Łohiny.

Ziemstwa Żydów Województwa Che[ł]mskiego y Bełzkiego, kahały Miast: Narola, Swierzowa.

Ziemstwa Żydów Powiatu Tykocińskiego, Kahały Miast: Tykocina, Sokołowa, Jasionowa, Goniąda, Raygroda, Augustowa, Białostoka, Boczkow, Sarnak, Niemirowa, Konstantynowa, Łosic, Rososzy z Wsiami², Parafii Wizkiej, Jedwabińskiej, Jabłońskiej, Rutkowskiej, Zawadzkiej, Goworowskiej.

Kahały Miast Wolnych od żadnego Ziemstwa nie dependujących, iako to: Kazimierza przy Krakowie, Poznania, Przemyśla, Międzyrzecza Podlaskiego, Ołyki y Międzyrzecza Koreckiego; Wszystkie wraz łącząc 107583, Głow ogólnie wynoszące, Summę 53359 Złotych, Groszy 27 Polskich, zastępując wraz na przeszłym Terminie, podług Dekretu Kondescensoryalnego Warszawskiego oddać mianą należytość, z każdej Głowy po Groszy 15 Miedzianych wypłaceniem złożyły.

A co się tycze Ziemstwa Ruskiego y Bractawskiego, między Kredytarami iegoż na przeszłym Terminie nieuspokoionemi Dekret nastąpił w postanowieniu następującym, aby na przyznane wyżej rzeczonym Dekretem, y w Grodzie Lwowskim na Poniedziałek po Święcie Świętego Jana Chrzciciela Roku przeszłego³ najpierwszy zapłacić nakazane, a nie zapłacone Summy, Konwentowi XX. Dominikanow Lwowskich w Złocie 20000, a w Monecie 9000, y osobno także w Monecie 2000 Złotych Polskich Kapitału, a 4860, y osobno 280 Złotych takowychże Prowizyi; Zaś Konwentowi Buskiemu także XX. Dominikanow 9000 w Złocie y 2000 w Monecie Złotych Polskich Kapitału, a 1680 Prowizyi; Konwentowi Tyśmienickiemu tychże XX. Dominikanow 10800 Złotych Polskich Kapitału, y 2268 Prowizyi; oprócz tego Dziedzicom

1 בחוקף סקס-דין של בית-דין האוצר בראדום מלפני שנת חק"י הופרדו — עכ"פ מכתנת מס הגולגלת — העיר והמחוז אוברוטש ממדינת ליטא (גליל פינסק) וסופחו לד"א (וואלין). נזכרים בשמותיהם המקומות Ewp. Библиотека, על ברשדסקי, Iczomirz, Olewsk, Baracze, Czarnobyl, כך ח', תוספת, ע' 18—20.

2 על שייכותה של קהלת ראשאש והסביבה לגליל טיקטין אנו מוצאים בפנקס הקהל בטיקטין דף חס"ב [ש"מ] רשימה משנת תקכ"ט וזה עיקרה: "באנו מן המודיעי' למאן דבעי למידע בהיות שק"ק ראשאש עם כפרי' הסמוכי', דהיינו כפר הארדישן עם כפרי' המחזיקי' שם שענקר, וכפר יאבלאן עם כפרי' המחזיקי' שם שענקר, וכפר רודזעניץ עם כל הכפרי' המחזיקי' שם שענקר, וכפר ראסאשקי בפאוייט מעלניק ושייכ' לקרון פולין יר"ה, וכל הנ"ל שייכ' מימים ימימה לקהלתנו יע"א עפ"י חלוקת הארץ, עפ"י חלוקת פרנסי בית ישראל ארצות פולין דו"א וכל הברורי' והראיות המה רשומי' וכתובי' על לוח הסנקס שלנו לחיו' למשמרת ולזכרון לדורות הבאים. — ונגשו לפנינו היום אלופי' נבחרי' מק"ק ווישניץ — ובאנו לעמק השווה דהיינו מחיו' דלמטה הגנו נוחני' רשות והרמנא וכה לאלופי' הקהל דק"ק ווישניץ עד משך שלשה שנים יהיו ק"ק ראשאש עם הכפרי' הנרשמי' לעיל ברשותם לכל דבר, הן בעסקי איזה נמינה והכנסו' הקהל והן הכנסו' הרב והן הכנסות דמי קבורה". —

3 24 ביוני 1766, י"ז תמוז תקכ"ו.

czyna, Nowego Miasta nad Pilicą, Klwowa, y Ulenice pod Kozienicami.

Ziemstwa Żydów Województwa Podolskiego, Kahały Miast: Biłczecki, Korolewiecki, Kułakow Grodecki, Skalski, Słudenicki, Szatawski, Ułaskowski, Zaleszczycki, Zbrzyski, Kolendziański, Olchowiecki, Snitowka, Uładowka, Wonkowce y Piława.

Ziemstwa Żydów Województwa Ruskiego y Bracławskiego, Kahały Miast: Złoczowa, Sokołowski, Sasowa, Gołogur, Strumiłowej Kamionki, Stanisławczyka, Zurawna, Zurowa, Doliny, Bolechowa, Sokołowa, Rozniatowa, Sanoka, Baligroda, Halicza, Tłumacza, Martynowa, Bołszowca, Nizniowa, Wonitowa, Trembowli, Mikuliniec, Kopczyniec, Suchostawa czyli Jabłonowa, Czortkowa, Budzanowa, Strusowa, Sołotwiny, Kutow, Bohorodczanow, Kamionek Wielkich, Horodenki, Magierowa, Kolumnowa, Sieliszcz, Woroszyłowski, Tomaszpola, Czezelnika z Nowym Miastem, Raszkowa, Kut z Miastem Jahorlik, Jozefgroda, Granowa y Kublicza, Daszowa z Nowym Kalnikiem, Szawrana, Tywrowa, Przyłuki, Ilenic, Zerniszcz, Ładyszyna, Lityna, Raygroda, Haysyna, Trostvanca, Brahiłowa, Wierzchowki, Manasterzysk, Kochanowki, Humana, Teplika, Sokołowski, Murachwy y Czaryny, Zwinogroda.

Ziemstwa Żydów Województw Wołyńskiego y Kiiowskiego, Kahały Miast: Włodzimierza, Beresteczka, Łokaczow, Druszczipola, Swieniuch, Porycka, Torczyna, Sokala, Milatyna, Strzemilczow, Hulewiczowa, Olexinca Nowego, Łanowiec, Klewania, Kołkow, Murawicy, Mielnicy, Czartoryska, Kaszowki, Janowki z Wielickiem, Borawicy, Hrycowa, Połonnego z Wołą, Połonnego Nowego z Baranówką y Wsiami, Ostropola, Lubara, Ostropola Nowego, Cudnowa, Czerwonki, Kotelan, Iwanicy, Radomyśla, Łowkowa, Fastowa, Byszowa, Makarowa, Brusitowa, Chodorkowa, Białopola, Biłytowa, Liponik, Winnicy z Jozwinem, Pohebryska, Dziunkowa, Tetyiowa, Zywtowa z Łukassówką, Hermanowa, Białey Cerkwi, Stawisk, Rossowala, Korsunia, Lisiański, Bohusławia, Smilański, Moszczana, Czechryna, Zwiachla, Korca, Berezny, Olewska, Bereznicy, Włodzimierca, Stepania, Derezni, Rownego, Krupy, Tuczyna, Huszczy, Annopola, Berezdowa, Traktamirowa, Jasnohoroda, Medwedowki, Ruzyna, Kryłowa, Bodzianki, Użomierska, Halenska, Xawerowa, Krasnopola, Machnowa, Lubara Nowego, Czaykowa, Rożowa, Niesuchoyzy, Kamienia Koszyr-

kożdey Głowy po Groszy 4, y po puł Szeląga Miedzianych, wypłaciło. Nadto Ziemstwo Żydów Woiewodztwa Wołyńskiego, zawieraiące Głow 73,451, Summę 2,416 Zł. Gr. 15 na expens podrożny y kupno Złota przez Delegowanych od tegoż Ziemstwa wyłożoną, daniem z kaźdey Głowy po Groszu iednym Miedzianym wyliczyło. Do tego, Kahały Ziemstwa Lubelskiego niżej wyrażone (iż iedne z nich należytości od siebie niedoliczyły, a drugie Jeyże w całości nie oddały, a przeto od tych, które zupełnie uiściły się, składka na Generalności, wypłacona, na uspokojenie Długow Ziemstwa Lubelskiego obrocona, do Kassy Generalności nie weszła, y od następujących Kahałów tak Ziemską iako y Generalności należytość zatrzymuiących, do zupełnego zapłacenia Generalności należy się) Jako to Nowe Miasto nad Piłicą Summę 2,218 Złotych; Łukow 3,126, Siedlce Summę 1,062 Złotych, Bychawa 826, Łęczna 826, Zbuczyn 244, Kraśnik 449 Złotych, Groszy 26, Szelągow 2, Kazimierz Złotych 72, Radzyń 96, Parczow 54, Ostrow 43, Kswow 68, Czemierniki 39, Ulenice pod Kozienicami Złotych 6. Manifestem przed Aktami Grodu Lubelskiego we Czwartek przed Świętem Świętey Małgorzaty Panny Męczenniczki Roku przeszłego 1766, od Niewiernego Izaka Rabina Lubartowskiego Starszego Ziemskiego Lubelskiego uczynionym, o nie oddanie przereczonych Summ zaskarżone, Summę wraz złączoną 9,129 Złotych, Groszy 26, Szelągow 2 Polskich wypłaciły. Na reszcie Kahały składek od siebie tak na Ziemskie iako y Generalności Długi należących w czasie oznaczonym nie wnoszące, iako to:

Żydów Woiewodztwa Krakowskiego y Sandomirskiego Kahały Miast: Połańca, Dembicy, Kamieńsk z pod Przedborza, Mielca.

Ziemstwa Żydów Woiewodztw Wielko Polskich Kahały Miast: Człopy, Murowaney, Gośliny, Stęszowa, Swarzędza, Odalanowa, Kozmina, Stawiszyna, Raszkowa, Wilczyna, Rychwała, Jarczewa, Zaniemyśla, Żydowia, Lendyczka, Bolesławia, Kałowa, Ujazdu y Inowłodza, Soboty, Kikola, Radzek, Brześcia Kujawskiego, Zołendowa, Gozdynina, Droblina, Mławy, Radzyna, Sierpca, Płońska, Kuczborka, Ciechanowa, Nasielska, Makowa, Rozana, Mszczonowa, Grodziska, Iłowa, Gostynina, Gąmbina, Zychlina, Ostromęcka, Turonia, Pokrzywnicy, Płowężkow, Filowa, Bratyana, Wlewska, Szemrzućka, Ciborska, Brodzenta, Kolincza y Owidza, Mostow, Woytala czyli Odrow, Przedmieścia Czułchowskiego, Zarzecza, Malechina, Hoppemburga, Swarcienka, Grabowa y Białley, Podzamcza Kościerzyńskiego, Podzamcza Hamersztyńskiego, Podzamcza Tucholskiego, Weynburga, Kuźnicy, Langfortu y Helemburna, Belnowa, Bukowca, Bolszowy, Bochliny, Gruppy, Osieczny, Krokowa.

Ziemstwa Żydów Woiewodztwa Lubelskiego, Kahały Miast: Bychawy, Zbu-

wzajemnie na Generalności, Długow zniesienie, złożyć miała, y złożone Pieniądze Kahały dokąd, y kiedy dostawić powinny były dostatecznie opisującym, po Grodach rozestala. Ogólnie przeto uwiadomione Zydostwo powinno było dosyć uczynić tym niezwłoczniey tak dokładnemu y iegoż samego Dobro za cel mającemu rozrządzeniu, im pewniey za sprzeciwienie się następujące winy, y od zatrzymanych Summ rosnące Prowizye przywodzić go do tego miały. Ztym wszystkim niebacžnością y uporem Zydostwa Parafianow osobliwiey stało się, że miasto na Terminie z składek swoich uiszczenia się, y przez ten sposób z ciężarów płacenia Prowizyi wyiscia; nie tylko w też Prowizye, ale y kary za nieuczynienie dosyć wypadłym Dekretom Kondescensyoralnym Warszawskim pod Tysiącem Grzywien niemiż ostrzeżone, wpędziwszy się, Kredytorow swoich bez odebrania przysądzonych Summ w Muszeniu dalszego z nimże Prawnego czynienia zostawiło; z Powodu ktorego ciż Kredytorowie w Sądzie Kommissyi czyniący, skoro Dekreta popłacenia Imże Summ w raz y z przyrosłą Prowizyą należących poodnosili, a za Kontrawencye y zniesienie Publikat, nie iuż po Tysiącu Grzywien iak Sąd y Urząd Ziazdowy w przypadek sprzeciwienia się wyznaczyl, ale iak przez wzgląd zachodzący, umiarkowanie Sądu Kommissyi nastąpiło, po trzy zakłady Starościńskie zyskały; Summy w Poniedziałek po Świętym Janie naybliższy co od Ziemstw, a po Święcie Świętej Małgorzaty od Generalności, Roku przeszłego 1766 wypłacić miane, a niewypłaceniem zatrzymane, z przyrośniętey Prowizyi y win sprzeciwienia się w gorę poszły; Czego iak są przyczyną Kahały przez attentuiących płaceniu Summ od Kommissyi wyznaczonych Skarbowych Officyalistow na Delatę tak względem Ziemskich iako y Generalności składek podane, tak co się tycze Generalności, do niey sciągaiący się w Sądzie Kommissyi zapadł Dekret takowy: aby dla Collegium XX Jezuitow Lwowskich Kapitału 36,000, a Prowizyi do przeszłego Świętego Jana Chrzciela 4,410 Złotych; Zaś dla Collegium XX. Jezuitow Jarosławskich Kapitału 25,700 a Prowizyi podobnież 3,148 Złotych groszy 7 pułtora Szeląga, Dekretem Ziazdowym przyznane, y do zapłacenia w Grodzie Warszawskim na Poniedziałek po Święcie Świętej Małgorzaty Panny y Męczenniczki Roku przeszłego naybliższy nakazane, a na tymże Terminie niewyliczone, wraz z Prowizyą za Rok idący 1767, dla Collegium Lwowskiego w Summie 2,520, a dla Collegium Jarosławskiego w Summie 1,799 Złotych Polskich, niemniey winy 1,152 Złotych, za sprzeciwienie się pomienionemu Dekretowi y zniesienie Publikat, dla obydwóch przerzeczonych Kollegiow po połowie przypadaiącey. Summa wraz złączona Złotych 74,729 groszy 7, y pułtora Szeląga Polskich wynosząca, następującym zapłacona była sposobem; to iest: nayprzod Kassa Generalności Zydowskiej Warszawska od wypłaconych na przeszłym Terminie Summ mająca ieszcze wedle terażniejszego Pieniędzy iścia pozostała Summę Złotych 3,424, Groszy 12, Szelągow dwa y puł, na niżej wyrażony Termin komporrowała; Powtore Ziemstwo Zydow Woiewodztw Krakowskiego y Sandomirskiego, mające Głow 47,294, Summę Złotych 6,398, Groszy 16, z decessu na Pieniędżach po Terminie do Kassy Generalności odstawionych wynikła, złożeniem się na niąz z

kahałow tyczące się, mają być dawniej przez Starszych Ziemskich zaciągnięte, zaczynając wszyscy starsi niezawodnie powinni zjechać na kwartalną kadencję Kommissyi Skarbowey w Lutym a. 1765 odprawiać się mającą, z wszelkimi papierami, skryptami y rejestrami długi pozaciągane pokazującami, dla informowania, roztrząśnienia y przez przysięgi nawet, gdzie będzie potrzeba, rezolwowania y obmyślenia sposobow, do uspokojenia onych przez żydow nastąpić mianego.

No. 82

(לסעיף תתל"א ותתל"ב)

Starsi ziemscy generalności żydowskiej na ostatni Kongres Pilecki niedoszedł w roku przeszłym (1764) zgromadzeni, wspomagając miasto Tyśmienicę po pogorzeniu, temuż miastu 3.000 złp. naznaczyli i tę sumę na lat 3 z dochodów generalności żydowskiej wypłacić deklarowali się, i gdy zaś tenże Kongres z okazji rządów generalności żydowskiej przez Konstytucję Konwokacyjną przeszłoroczną (1764) odmienionych skutku swego nie wziął, z przyczyny Żydów starszych generalności żydowskiej władzy upadłej, skrypt pomieniony i miasto Tyśmienica w czasach dalszych satysfakcji swojej mieć nie może.

No. 83

(לסעיף תתמ"ג)

Kommissya Rzeczypospolitey skarbu Koronnego.

Wszem wobec y Każdemu z Osobna, komu o tym wiedzieć należy, osobliwie iednak Miast, Miasteczek, y Wsi po Koronie rozciągających się, a Żydami zasadzonych, J. OO. J. WW. WW. UU. Dziedzicom y Possessorom do wiadomości podaie, a tychże Żydow, Rabinom, Szkolnikom y innym starszym Kahałnym, tudzież każdemu w szczególności zaleca: Iż ponieważ z Woli Stanow Rzeczypospolitey na Seymie Konwokacyi Seymujących, między innemi do Dobra Publicznego zmierzającami ustawami, względem Kredytorow Summy swoje u Żydostwa mających pewnego ichże odebrania, a tegoż Żydostwa z nader obciążających długow oswobodzenia, zaradzając, napisanego w tey mierze Prawa do skutku przywiedzenie, Kommissyi Skarbu Koronnego zleciły; Kommissya zaś nieodkładnie w Exekucyą woli takowey wchodząc, do wylikwidowania wszelkich na Generalności y Ziemstwach tychże Żydow w Koronie zamieszczanych, Długow, Kondescensyą Sądow y Urzędow przyzwoitych, Expens na to z Skarbu Koronnego łożąc, na Grunt Miasta Warszawy wyznaczyła; Zaś na tey Kondescensyi popisane Dekreta, y wypłacenia poprzyznawanych niemi Summ, poczynione dispartimenta, na dalszy koszt pomienioniego Skarbu odebrawszy, oneż dla pewniejszego skutku, przy wydanym do tego pod dniem 22. Miesiąca Kwietnia w Roku zeszłym 1766 Uniwersale¹, co która z przerzeczonych Żydow Głowa na Ziemskich z osobna, y

in ratas 28 distribuyente aliisque actibus uti reclamatis per utrasque partes non obstantibus quinimo cassatis sententiat et decernit:

Quatenus inf. iudaei tam seniores, quam omnes synagogae palatinatus Volhyniae una synagoga pro altera sese non referendo quinimo alterius vices suplendo summam praecensitam 360,000 fl. originalem et provisionalem 199,500 fl. ab actu scripti praefati ad actum solutionis per iudicium liquidatam proveniente, simul iunctam et efficientem summam 554,560 fl. pol. tum quoque in sublationem trinarum condemnationum tribunalitium, ad mentem legis per qualibet per vadium simplex capitaneale hinc pro feria secunda post festum St. Trium Regum in anno 1764 venturo ad manus moderni actoris sub poena banitionis exsolvant. In casu vero contraventionis decreto praesenti liberam captivationem personarum, seniorum Judaeorum, Rabinorum, mercatorum sequestrationemque mercimoniorum Judaeorum in palatinatu Volhyniae consistentium adhibita etiam copia militari idem iudicium parti actoreae praecustodit et reservat.

No. 81

(לסעיף חמ"א)

Iako dostatecznie wiemy, że nad podatek in vim pogłownego żydowskiego summy 220,000 złotych. Polskich konstytucją anno 1717 ogólny postanowionej, żydzi starsi za prywatnemi swemi dyspozycjami y dyspartymentami daleko większe summy, z niemającym całego żydostwa uciemieniem, osobliwie w miasteczkach Krolewskich y szlacheckich mieszkającego, wybierać, y na swoj pożytek, oraz prywatne expensa obracać zwykli; a Rzeczposp. z pomiarkowania słusznego daleko większy z podatku żydowskiego bez ciężkości onych mieć może emolument; przeto znosząc wspomnioną in vim pogłownego ugodzoną ut supra summę, a na podobieństwo konstytucyi r. 1624 pogłowne generalne od wszystkich żydow y Karaimow, tak w miastach iako y wsiach Krolewskich, duchownych, y szlacheckich, ustanawiamy w ten sposób: aby po wypłaceniu przeszłym zwyczajem za rok terażniejszy 1764 należącego od żydow podatku, na dalsze czasy wszyscy żydzi y Karaimy obojga płci od roku urodzenia rachuiąc, nullo excepto, od każdej głowy po złotych. dwa corocznie niżej opisanym sposobem płacili. — — A że ryczałtowe pogłowne żydowskie constitutione a. 1717 postanowione teraz się znosi, a generalne od głowy postanawia się, zaczym ziazdy wszystkie, dyspartymenta, y inne omnis generis po miastach, miasteczkach y parafiach żydowskich impozycye, exakcye, y extorsye żydowskie dotąd praktykowane, od czasu wyżej wyrażonego secunda Ianuarij a. 1765 aby in subsequens, bądź iakimkolwiek pretextem wymyślane, albo uniwersałami Podskarbińskimi czyli Woiewodzińskimi nakazane nie były, na zawsze znosiemy y zakazuiemy, a to sub poena sześciu tysięcy grzywien, et sequestratione żydow sprzeciwiających się, na Kommissyi Ekonomiczney ad instantiam thesauri, seu injuriati, decernenda.

Ze zaś długi generalne żydowskie czyli w generalności wszystkich, czyli Woiewodzkich

Maioris et Minoris Provinciae (per inf. Lewek sendicum palatinatus Cracoviensis et Sandomiriensis) Iudicium — — decernit:

— — Quandoquidem decretum anteacti iudicii sui non modo iuxta documenta — — verum et per dispositionem Ill. M. Supremi Regni Thesaurarii pro praeterito 1759 21/7 in Konstantynow approbatum deducit, proinde approbata hacce dispositione — — sententiatur, Judaeos Xiążnenses incompetenter agere, adinvenit poenas, antea pro evocatione iudicii et clementia indulget.

No. 79

(לסעיף תשס"ג)

Inter inf. Judaeos Wodzisławienses per infidelem Lewek Wulfowicz, synagogae Wodzisławiensis et Judaeorum palatinatum Cracoviensis et Sandomiriensis seniore — et infideles Judaeos seniores palatinatus Cracovienses¹ tum Rabbinum Cracoviensem per infidelem Isaak Lewkowicz syndicum Judaeorum palatinatum Cracoviensis et Sandimiriensis Iudicium — — decernit:

Quoniam synagoga Wodzisławiensis contra synagogam Casimiriensem ad Cracoviam sitam de adoptione parochiarum, ab antiquo ad Cahale Wodzisławiense spectantium praesente in termino querulatur, iam autem haec causa — — sine dispositione Ill. Mgn. Supremi Regni Thesaurarii dissenti nequit, proinde eam pro resolutione finali, decisione ac iniungenda proprietarum ad Synagogam Wodzisławiensem parochiarum restitutione — — ad Ill. M. Supremum Regni Thesaurarium in primo congressu anno praesente circa dispartimentum Judaeorum disiudicandam ac decidendam remittit.

No. 80

(לסעיף תתיח)

Quoniam tam seniores, quam synagoga palatinatus Volhyniae plenarie et sufficienter esse convicti deducuntur, idcirco attenta praemissa contraventione in contumaciam eorum prosequi (iudicium) iubet, in prosequendo scripto manuali die 25/2 1750 in Krzemieniec per inf. seniores et speciales plenipotentes ab omnibus synagogis integro palatinatus Volhyniae in rem olim Mgci Stephani Czacki venatoris Volhyniae, moderni actoris patri dato, quo mediante summae per eosdem Judaeos ad varia negotia eiusdem synagogae contractae, liquidatae et ad summam 360.000 fl. pol. reductae eiusque solutio praescripta et in casu contraventionis et partitem² non exsolutionis, vindicatio et restitutio totalis summae praecauta. Jam vero complanatione anno praeterito 1762 die 12/8 in bonis Pilica per Generosum Szotayski Burgrabium Mielnicensem, plenipotentem actoris cum Senioribus eiusdem synagogae palatinatus Volhyniae confecta et conscripta cum evidenti damno et praeiudicio summas easdem diminvente et in protractionem satisfactionis solutionem

No. 75

(לסעיף חשכ"ה)

§ 13. Na kongressie Jarosławskiej i inne — — generalne nie wszyscy Starsi Ziemscy iezdic powinni, tylko dwóch Deputowanych z Instrukcją y Plenipotencyą, lub ieden iezeli tego potrzeba wyciągać będzie, według ktorey sprawowali się y rządzić powinni, a zeby przez Ich nie dopilnowanie Interessy Ziemstwa iakowey niepodpadło Szkodzie lub tez Marszałek z iednym ziemskim, ktorzy tylko Interessu ziemskiego attentowac obliquowani na takowym Kongresie znajdowac się mają, na tych zaś Expensa według umowienia Marszałkowi akceptowana będzie.

No. 76

(לסעיף חשנ"ו)

Inter cohortem levioris armaturae S. R. Maiestatis — et synagogam Premisliensem atque Abram Haymowicz Judaeorum Regni Mareschalcum aliosque seniores terrestres citatos per inf. Szymon sendicum Lublinensem Iudicium decernit: Quatenus Judaei synagogae Premisliensis iuxta antierius dispartimentum, super eos impositum contingens cohorti proveniens ab ultima quietatione retentum hinc pro feria secunda post festum S. Martini Pontificis — — solvent et enumerent. In actoratu vero respectu praeaggravationis synagogae Premisliensis contra Abraham Chaimowicz Mareschalcum Judaeorum senioresque Judaeorum terrestres instituto iudicium causam hanc ad I. M. supremum Regni Thesaurarium pro finali in proximo Judaeorum congressu — — decisione resolutionepue — — remittit iudicandam.

No. 77

(לסעיף חשע"ד)

Inter inf. Judeos Synagogae Casimirienses ad Cracoviam per infid. David Moyszeszowicz et synagogam Visliciensem per inf. Abraham Heliaszewicz Iudicium decernit:

— — Quo¹ attinet cathegoriam inf. Judaeorum synagogae Visliciensis contra Judaeos Casimirienses intraductam, iudicium approbato Decreto Judaico compromissoriali in anno 1758 probato et per coetum universalem Judaeorum ratihabito — — sententiat, nec posse eosdem Judaeos Casimirienses ultra unum miliare iurisdictionem super alios Judaeos extendere.

No. 78

(לסעיף חשע"ט)

Inter infid. Judaeos Xiąznenses et inf. Judaeos seniores Wodzislawienses (per inf. Chaim Slamowicz) ac inf. Judaeos seniores synagogarum universarum

lub też Woiewodzinskiich czyli w Ziemstwa o nie dopomnieć się powinni, jako też y kachały o swoje krzywdy lub dolegliwości do tych ze Sądów uciekać się powinni. — § 11. Podatek do Skarbu Koronnego na Wojsko Rzeczypospolitej według Dyspartymentu Jarosławskiego an. 1753tło ułożonego, wynikający sumę złotych Polskich 34,596, aby w czasie według assygnacyi wydawanych skarbowych punktualną miał satysfakcją przykazuje się. Jesliby zaś z niepunktualności wypłacenia Expensa iaka nastąpiła, tedy nie ziemstwa ale ci którzy tey byli okazyą prolongowania Satysfakcyi skarbowey, wszystek ten expens podejmować powinni, co się surowo pod zakładem grzywien Dwochset na skarb JW Jmci Pana Wojewody Sandomierskiego nakazuje. Aukcyja jednak tego podatku żadna być nie powinna, ponieważż wszystkie Expens na Generalność iuz w tey summie wylikwidowaney znajduje się, prócz co na pisarzów skarbowych złotych polskich ośmset. Dyspartymenta y Reversa skarbowe do JW Jmci Pana Wojewody Sandomierskiego oddawane każdego roku być powinny. A iezeliby trafunkiem nieprzywidywanym iako Aukcyja z Skarbu nad wyrażoną sumę zł. 34,596, nastąpiła, ktorey sposobu nie masz wypłacenia (Jako terazniejsza z podatkw Percepty pokazuje Expensa) chyba musieliby Starsi Ziemscy Piętnastej pożyczanie komput, więc starać się powinni w Skarbie, aby Jarosławski Dyspartyment zupełnie bez Aukcyi zachowany był, ponieważż przez częste z Skarbu Koronnego aukcyonowanie ostatecznie całe ziemstwo podupadałoby upadkowi.

No. 74

(לסעיף תשי"ח)

Quantum spectat actoratum infidelis synagogae Józephoviensis contra inf. seniores palatinatum Russiae et Maioris ac Minoris Poloniae respectu praegravationis¹ dispositionibus suis in puncto solvendae contributionis consuetae—Approbando dispositionem per Ill. Mgn. Granowski, capitaneum Radomiensem die 24. X. 1753 in Jarosław sub congressu generali turbae Judaicae vigore dispositionis Ill. Mgn. Thesaurarii Regni expedito in anno supra expresso, tum appositione solvenda iuxta anteacta dispartimenta bona Josephow servientia quotannis ad Thesaurum Regni 400 fl. summae, decernit Iudicium:

Quatenus praedicta synagoga Josephoviensis satisfaciendo praemisso dispositioni Ill. Mgn. Thesaurarii Regni subsecuta, abtunc et in futurum quotannis non maiorem, quam 400 fl. summam ad Thesaurum Regni exsolvat. Jam vero cassatis quibusvis dispartimentis seniorum Palatinatus Russiae, tum Maioris et Minoris Poloniae cum praegravatione super synagogam Josephow contra mentem dispositionis supra exaratae iniungit, quatenus iidem seniores nullo modo amplius aut quocumque praetextu maiorem super praedictam synagogam Josephow summam extollere et extorquere sub poenis — audeant et praesumant.

Ad 2dum. Kongres Generalny alias Ziazd Zydow Koronnych w Roku terazniejszym w Jarosławiu dla formowania nowej Sympli odemnie Złożony, aby się dawnym odprawował Zwyczajem Insynuacyę czynic Jasnie wielmożnemu Panu Staroscie Radomskiemu Komisarzowi od Skarbu Koronnego na tymże Kongresie będącemu pozwalając, aby Cała Generalnosc obrała sobie przez Kreski Czterech lub Pięciu Starszych Zydow Rachmistrzami nazwanych przed ktoremi rachunki Swoie publiczne Wiernicy Generalni czynic mają. Y pod przysięgą nie specyfikowane expensa przed temiz Rachmistrzami zeznają. Zadnych więcęcy do tychze rachunkow nie dopuszczając Rachmistrzow tylko tych Samych Ktorych sobie przez Kreski Generalnosc obierze. Ci zas Rachmistrze po skączonych Rachunkach mają dac Kwit z podpisem Rąk Swoich generalnym Wiernikom do przyszłego Generalnego Kongressu służący, a który by Zyd vigore Jakiego Dokumentu, niebędąc przez Kreski od Generalnosci za Rachmistrza obrany, chciał do rachunku zasiadac Cassatur ninieyszą Dyspozycyą.

Ad Tertium. Wiernikow Zydow Koronnych Woiewodzkich w większey Liczbie Dotąd postanawiac niebędę nad tych ktorzy odemnie na Wiernikowstwa Instrumenta mają Inclusive ad Diem vigesimam Nonam Septembris Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Secundo, y Ciz tylko sami Wiernicy vigore Swych Instrumentow na wszelkich Kongressach Zasiadac mają, Jako y na terazniejszym Generalnym Kongresie.

Ad Quartum. Starszych Ziemskich generalnych ani Symplarzow po Woiewodztwach więcęcy miec niechcę nad tych ktorzy w Roku immediate przeszłym wzięli odemnie na Starszenstwo y Symplarzow Dokument, ktorzy Cały Generalnosci Znac się powinni do wszelkiego względu.

Ad Quintum. Sprawy wszelkie Zydowskie Zachodzące przed Starszemi Ziemskiem Generalnem Sądzić się mają, w sprawach Zas tyczących się Podatku publicznego Appellatio naznaczam na terazniejszym Kongressie Generalnym do Jasnie Wielmożnego Jmci Pana Komissarza, a innych Czasow do mnie Isc powinno.

Ad Sextum. Symplarze cokolwiek ma Ktore woiewodztwo Lub Powiat pod Przysięgą włożą y ustanowią przez kreski Sympli iako Zwyczaj iest Zdawna, aby vigore tey Sympli wypłacali Dyspartymentem Roczny Zpodpisem Wiernikow do Skarbu Koronnego bez zadney Kłotni y Zawodu.

Karol Odrowąż Hrabia Siedlnicki, Podskarbi Wielki Koronny.

Locus sigilli genuini in cera rubra susinpressi. Post cujus ingrosationem originale exemplar idem infidelis offerens rursus ad se recepit sibi que restituta officium praesens quietavit.

No. 73

(לסעיף חט"ו)

§7. Zydowskie zaś Długi do generalności podane być nie powinny według Dyspozycyi Kongresu Jarosławskiego anno 1753, ale w sądach Rzeczypospolitey

No. 71

(לסעיף חשיה)

Instrument na Rachmistrzostwo.

Kazmirz na Granowie Granowski, Radomski etc. Starosta, Pułkownik Reymentu Artyleryi Koronney, Orderu B. V. Mariae de Monte Carmelo ac S. Lazari Hierosolimitani Kawaler, na Kongres Jarosławski od Skarbu Koronnego destynowany Komisarz.

Wszem wobec y kożdemu zosobna komu o tym wiedzieć należy, a osobiwie Starozakonnym Zydom Starszym Koronnym, Zydom Powiatowym, Ziemskim Starszym, Wiernikom, a osobiwie Symplarzom, Szafarzom, y Innym do Kongressu Jarosławskiego należącym wiadomo czynię, iż stosując się do dawnych zwyczajów Kongressów Jarosławskich do wysłuchania Rachunków poczynających się ab Anno 1739 ad Annum plene 1753, z władzy moiey Komisarskiej naznaczam Lewka Szmulowicza Rabina Tarnogrodzkiego, który wraz z drugimi złączywszy się odemnie także wyznaczonemi, mają wierników dyspozycya pogłownego generalnego mających Rachunków od Roku wyżej wyrażonego, wysłuchac pierwey im nakazawszy Reyestrow perceptę a potym expensę produkowac, gdzie uznawszy że są sprawiedliwe Rachunki oniesz do mnie do aprobacyi komportowac co sprawiedliwie wyżej wyrażone Rachunki poczynione a prawnich [?] sprawiedliwie za rzetelne uznane Ręką mają Swoią podpisac. Datt. w Jarosławiu d. 18. 7bris 1753 Anno.

L. S. Granowski, S. R.

No. 72

(לסעיף חשיז)

Instrumenti certi ab Ill. M. Supremo Thesaurario Regni emanati oblata.

Ad officium et Acta Castrensia Capitanealia Leopoliensia personaliter veniens Infidelis Zelman Eliaszewicz Senior Judaeorum Leopoliensium obtulit eidem officio et ad acticandum porrexit Instrumentum Certum ab Illustri Mio Supremo Thesaurario Regni favore Judaeorum Regni emanatum manu ejusdem propria subscriptum et sigillatum tenoris talis:

Rezolucya na Supplikę Generalnosci Zydów Koronnych przez Plenipotentów niezey wyrażonych podana Die Vigesima Quarta Septembris Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Tertio.

Ad primum. Zwazając że Libertacye względem Konflagrat Miast specyfikowaniem defalki na Pogłowne Zydowskie Innym Miastom y Kahałom przynoszą obciążenie, więc deklaruję że odtąd z kancelaryi Moiey Skarbu Koronnego wychodzić cum specificatione kwity niebędą. A jezeli by in Casum przypadkowego Ognia, Miasto które suplikowało do mnie o allewiacyę, Zaczyn tylko moy ordynans wychodzić będzie do Starszych Ziemskich Zydów Woiewodztwa tego w którym toż Miasto Zostaie, Ciz Zas Zydzi według słusznosci uznana defalkę czynić mają.

wania Starszynstwa, niniejsza Ordynacya przykazuje się aby zaden Zyd niemający na sobie Starszynstwa ani będąc delegowanym na terazniejszy Kongres do Izb kędy swoje mieć będą sessye niewazył się wchodzić y mieszać między nich, aby mieli pedszą sposobność do Zakonczenia tego Kongressu ; te prekustodycyą dając aby zaden z mieysca się nieruszył y na rozsądek dla kłotni czynienia nie wychodzili, az proponowany Inter[es] będzie i skonkludowany swoje mieysce zasiadł.

9no. Kazdy ktory iest z Powiatu za Symplarza delegowany Instrument na tosz Symplarstwo od Kongressu Partykularnego kędy iest przedemną komportował.

10mo. Ziemscy Powiatow y Miast mają dac Specyfikacyą wszystkich in Genere Miast ktore pod ich Dyspozycyą podpadały y z nich co wybrali pokazac perceptę y expensę. aby ztąd była inwestygacya ktorzy są przeładowani a ktorzy ochronieni, aby bogacsi uboszych nie krzywdzili.

L. S. Kazmierz Granowski, S. R.

No. 70

(לסעיף חס"ד)

Instrument do Rozsądzienia Spraw.

Za pokazaniem niniejszego Instrumentu Panie Starozakonny Abraam Chaimowicz Marszałek Generalny Zydow Koronnych macie weyrzyc w sprawę między Rabinem Płockiem Samuelem Izraelowiczem z Rabinem Wyszogrodzkiem Mey[erem] Haydziekowiczem; a ze tu przytomność Rabina Wyszogrodzkiego na tuteyszym Kongressie Jarosławskim nieznayduie się, więc Rabinow tam pobliszych Umiejętnosci Prazydowkich Biegłych, Sumiennych y podciwych, do rozsądzienia sprawy między temisz Rabinami naznaczyć macie. także uskarżał się przedemną A b r a a m Layzerowicz z Synagogi Ciechanowskiej, na Kongress tu Jarosławski przysyłany, ze miasteczka ktore z dawnosci do Synagogi Ciechanowskiej należały y zawsze tam ze sądzili się y podatki Rzeczypospolitey iako y inne oddawali teraz te Miasteczka, iako to: M a k o w, M ł a w a N o s i c e, P ł o n s k, bez zadney racyi od tey Synagogi Ciechanowskiej odłączają się, y tym się nie kontentuiąc bez najmniejszego Fundamentu y Zwyczaiu Parafią należącą z dawnosci do Ciechanowa sobie przywłaszczają, gdzie w tey sprawie macie także delegowac Rabinow lub Starszych Ziemskich tam pobliszych aby wysłuchawszy Stron kontrowersyi, według dawnych zwyczaiov przy produkowaniu Dokumentow Rzetelnych, tesz sprawę także rozsądzili, na co tymże szukającym Sprawiedliwosci nieodwłocznie macie wydac pisanie aby te sprawy były rozsądzone ; y ci Delegowani od Was aby mieli wszelką władzę y moc do finalnego zakonczenia tych spraw, co serio zaliciwszy Ręką Moją podpisuję. Datt. w Jarosławiu die 18. 7mbris 1753 Anno.

L. S. Granowski, S. R.

odesłany, co im serio zaliciwszy tenże Instrument Reką moją Podpisuję. Datum w Jarosławiu die 10. 7bris 1753 Anno.

L. S. Kazmirz Granowski, S. R.

No. 69

(לסעיף תשי"ג)

Ordynacya iak się Komissya Jarosławska ma agitowac dla lepszego Tey porządku y expedyowania snadniejszego y pędszego nizey wyrazone Punkta wszystkim do Kongressu należący Żydzi mają obserwowac y Im zadosyc czynic. W Jarosławiu die 16 7bris 1753 Anno.

1mo. Mają dac racę wszyscy Żydzi ktorzy według Uniwersału JWJM Pana Podskarbiego Wielkiego Koronnego na dzien 20 Miesiąca Lipca do Jarosławia nie ziechali się.

2do. Kandydatow do Pisarstwa alias Wiernikostwa powinni podac tego Urzędu wiadomych y poczcziwych uniczym nienotowanych na Fundamencie Uniwersału J.W. Podskarbiego.

3tio. Dyspozycye ostatniego Kongressu Żydowskiego aby Marszałek wraz z Starszemi Ziemskimi, Wiernikami, komportował, y iezeli zadosyc się stało tey dyspozyci dał z Siebie y z Starszemi Ziemskimi y Wiernikami Explikację.

4to. Rozsądzenie zachodzących kontrowersyi tak o przeładowanie Synagog, Kachałow, Miast, Miasteczek, Partykularzow, iako y innych kłotni do terazniejszego Kongressu sciągających się, aby kozdy ukrzywdzony mógł prendszej do[y]sc Sprawiedliwoci mają pozwy wychodzic z Kancellaryi Komisarskiej od strony aktorowey stronie pozwanej, za ktoremi przez zwłoki y exkuzy zapozwani do Sądu Komisarskiego stawic się mają y sprawy ktore w reyestr według liczby wpisane będą kozdy przywołanego wpisu oczekiwac z pilnoscia y wszelką Modestya będzie powinien.

5to. Wszyscy Wiernicy Reyestra Percept y expens Sprawiedliwych Generalnego Pogłownego y zaciągnionych długow iezeli by sie z iakiey racyi słuszhney znaydowały komportowac y tez iako sprawiedliwie napisane y komportowane poprzysięgli.

6to. Starsi Ziemscy powinni produkowac za Swoiey posesyi kozdy z swego Starszynstwa Reyestra wybranego podatku aby ztąd było uznanie ktory Kachał czyli Miasta, Miasteczka są przeładowane y czyli sprawiedliwie według Sympli ułożoney na nich iest importancya kwot ułożona.

7mo. Zeby snadniejsza y sprawiedliwsza była inwestygacya do uczynienia kalkulacyi z lat czternastu percepty y expensy marszałek żydowski z L e s z n a ma tych podac na Regestrze od ktorego Roku Pisarze Wiernicy na swoich zostają urządach, aby kazdy z swoiey tenuty czasu dał sprawiedliwą Justifikacyą, dla czego lepszey weryfikacyi Instrumenta Wiernicy y Insi mają wszystkie produkowac a z nich kazdy ma takze Swoie Instrument Wiernikostwa Swego produkowac.

8vo. Nienależący do Generalnosci, aby nie byli przeszkodą do pedszego Pomiarko-

LXVIII

Gminowi Żydowskiemu po Miastach, Miasteczkach w Koronie Polskiej zostającym do wiadomości podaie, iż lubo li Limitowałem Kongres generalny Jarosławski do dnia 19. Listopada za usilną prozbą Starszinstwa Żydów tu przytomnych o bliszą Limitę, na co mi cisz przytomni tu w Jarosławiu Starszenstwo dali assekuracyą ze za niedziel trzy od Daty dzisiejszey wszyscy do Generalnosci należący stawic się mają pod winą niestawieniu się grzywien pięciuset Czerwonych Żółtych, więc iezeliby według tey assekuracyi do Generalnosci Kongressu należący Żydzi nie staneli, ci którzy byli nieposłuszni temu ostatniemu obwieszczeniu iako y ci którzy się za nich assekurowali podpadac będą karze wyzey wyrazoney Grzywien Czerwonych Żółtych pięciuset y Sympla Dyspartyment przez nich ułożona będzie nieczekaiać daley na nikogo i nie na przytomnym dwoista Sympla ułożona będzie za nieposłuszenstwo ich. Co dla lepszey wagi y waloru ninieyszy uniwersał przy zwykley pieczęci ręką moią podpisuię. Datum w Jarosławiu die 10. Augusti 1753 Anno.

L. S. Kazmirz Granowski, S. R.

No. 68

(לסעיף חשיב)

Instrument na Dyspartyment.

Poniewasz Żydostwo do Generalnosci Żydów Koronnych należący sprzeciwiający się Prawu Koronnemu a naybardziej Konstytucyi w Roku 1717 postanowioney, będąc nieposłusznymi tak Uniwersałowi J W. J M. Pana Podskarbiego Wielkiego Koronnego iako y Moiem do nich wydanym, zaciętoscią, zuchwałością y rebellią będąc natezeni niechcąc dac rachunkow z wybrania tak znaczney Sympli, ciemiezac Pospulstwo a Siebie bogacąc przez Zaciągnięcie długu bez potrzeby na Generalnosc swoim tylko Prywatom dogadzaiać, stosuiąc się do Prawa zeby ztąd Woysko Koronne Rzeczypospolitey w regularney płacy od nich należącey nie poniosło zawodu, więc z władzy Mnie od J. W. Podskarbiego Koronnego daney, a ze Pisarze alias Wiernicy dotychczas tu się nieziechali, na Ich Mieysce tu z przytomney Starsziny Żydów naznaczam, to iest, Chayma Abraamowicza Marszałka teraznieyszego Obywatela Lubelskiego, Abraama Jozefowicza Marszałka starego Obywatela z Leszna iako Wiernika Prowincyi Wielkopolskiej, Nachima z Wodzisławia Marszałka Krakowskiego y Wiernika z Prowincyi Małopolskiej, Pinchesa Abraamowicza Wiernika z Prowincyi Ruskiej Obywatela miasta Żułkwi, którzy wyzey wyrażeni odemnie wyznaczoni dyspartyment według Summy przezemnie naznaczoney y ręką moią podpisaney na Woiewodztwa, Kachały, Przykachałki, Miasta y Partykularze kozde wyraziwszy co ktore ma placic, aby ztąd bogacsi uboszych nie ciemiezyli, y według proporcyi na kozdy Kachal, Przykachalek, Miasta, y Partykularze przez aggrawacyi mając wzgląd na Sprawiedliwosc pomiarkowanie rzetelnie y niezawodnie dzis zaraz tenze dyspartyment zaczawszy w czasie dni dwoch tenze skonczywszy do Skarbu Koronnego niedwłocznie mnie go pirwey oddawszy według Prawa w Czasie wyznaczonym był

Generalnic[h] wszystkich Żydowskich Starszych expedyował, cisz dla zupełney wiadomości, tenże Uniwersał po wszystkich Kachałach, Synagogach, Partykularzach Koronnych głosić y publikować będą powinni, azeby zaden niewiadomością do excusy nie szukał Pretextu, iakosz terazniejszym Uniwersałem iak naysurowiey zalicam y przykazuię azeby Generalny Marszałek Żydowski ze wszystkim Starszynstwem Koronnym, Wiernikami Ziemskimi, Szafarzami y Innemi do Kongressu należącemi stawili się niezawodnie na termin wyzey wyrazony nieuchybiwszy dnia iednego pod rygorem prawem Koronnym obostrzonym, a oraz aby to Starszenstwo sprawiedliwie registra percept ad lat Czternastu wybranego Generalnego Poglownego z Miast, Miasteczek y Partykularzow komportowali z autentycznymi od Starszych Żydow kazdego Miasta, Miasteczka y Partykularza Dokumentami iako tę a tę Summę co rocznie nie więcej nad Generalne Poglowne wypłacali; takze Regestra presse expens ściągających się do Generalnosci produkowac powinni będą. Takze do wiadomości podaie się pospulstwu wszystkiemu Miast, Miasteczek y Partykularzow, azeby na Fundamencie Uniwersału J.W. JM. Pana Podskarbiego Wielkiego Koronnego iezeli ktory z pomienionego Pospulstwa podatkiem Poglownego od Starszych ułożonym sądzi się nad proporcją obciążony takowy na zwysz pomieniony termin stawic się ma, gdzie Sprawiedliwe Generalnego podatku nastąpi pomiarkowanie oraz ukrzywdzonym y przeładowanym w podatku nastąpi Satysfakcja. Zeby zas w terazniejszym Roku, iako Prawo miec chce, na niedziel trzy przed S. Michałem dyspartymment poglownego Żydowskiego do Skarbu Koronnego niezawodnie był komportowany, więc teraz według Sympli na rok terazniejszy postanowioney osobliwym Instrumentem Specyfikowany Marszałek Żydowski ze Starszynstwem Żydowskim do tego należącym tenże dyspartymment według proporcji Sympli terazniejszey ręką moją podpisaney nie waząc się większey przyczyniac na Miasta, Miasteczka, Partykularze pomiarkowac y rozłozyc powinien, y tenże do Skarbu odesłać niezawodnie ma, co dla lepszey wagi y waloru nienieyszy uniwersał przy zwykłej pieczęci ręką moją podpisuię. Datum w Jarosławiu die 10 Augusti 1753tio Anno:
L. S. Kazmirz Granowski, S. R.

No. 67

(אשר היה)

Uniwersał powtorny.

Kazmirz na Granowie Granowski, Radomski etc. Starosta, Pułkownik Reymentu Artyleryi Koronney, orderu B. V. Mariae de Monte Carmelo ac Sancti Lazari Hierosolimitani Kawaler, na Kongress Jarosławski od Skarbu Koronnego destynowany Kommissarz.

Wszem wobec y kożdemu zosobna, komu o tym wiedziec należy, a osobliwie Starozakonnemu Abramowi Jozefowi z Leszna Marszałkowi Żydow Koronnych, tudzież Żydom Starszym Koronnym, Żydom Powiatowym, Ziemskim Starszym, Wiernikom, Symplarzom, Szafarzom Powiatowym, Kachałom, Synagom, y wszystkiemu

bowey własną podpisuję Ręką. Działo się w Konstantynowie Dnia Osmego Lipca w Roku 1753.

Karol Odrowąż Hrabi Sedlnicki P. W. K.

L. S. S. U. W. Płoszynski Regent Kancell. Skarbu Koronnego.

No. 66

(לסעיף תיש)

Limita Kongressu Jarosławskiego Żydowskiego.

Kazmerz na Granowie Granowski, Radomski Starosta, Pułkownik Reymentu Artyleryi Koronney, Orderu B. V. Mariae de Monte Carmelo ac Sancti Lazari Hierosolimitani Kawaler, na Kongres Jarosławski od Skarbu Koronnego Destynowany Komisarz.

Wszem wobec y kazdemu zosobna, komu o tym wiedziec należy, a osobliwie Starozakonnemu Abramowi Jozefowi z Leszna, Marszałkowi Żydow Koronnych, tudzież Żydom Starszym Koronnym, Żydom Powiatowym, Ziemskiem Starszym, Wiernikom, Symplarzom, Szafarzom Powiatowym, Kachałom, Synagogom, y wszystkiemu Gminowi Żydowskiemu po Miastach, Miasteczkach w Koronie Polskiej zostaiącym do wiadomosci podaie, iz na Dzień 20 Misiąca Lipca w Roku terazniejszym, za Jasnie Wielmoznego Jegomosci Pana Karola Jozefa Odrowąza Hrabi Sedlnickiego Podskarbiego Wielkiego Koronnego, orderu Orla Białego Kawalera, uniwersałem, na Kongres Generalny Żydowski w Jarosławiu determinowany ziechałem, na który termin Marszałek ani zaden z Starszenstwa nie stawili się, oprócz tylko Starszych Ziemskich Przemyskich, którzy na Termin stanęli. w tydzień dopiero przybył Pomieniony Abram z Leszna Marszałek Żydowski, od Całey zas Generalnosci Żydowskiej zadney do tąd niemam noty ani pewnosci na który dzień stawic by się mogli y owszem na dwa Uniwersały moje do Zamoscia Expedyowane, gdzie wszystko Starszenstwo, iak wspomniony Marszałek assekurował, znaydowac się miało, nie stanęli; więc zwazywszy ze to są szczególnie sztuki niewiernego Starszenstwa Żydow Koronnych, pochodzące z niegotowosci Rachunkow które na terazniejszym Kongressie od ostatniego Anni 1739 czynić y expedyowac powinni, a oraz zabiegaiąc azeby krotkoscia Czasu wyzey pomieniony Marszałek Żydowski z Wiernikami y Innemi do Kalkulacyi należącemi do podania y uczynienia Sprawiedliwey Likwidacyi nie exkuzowali się wiedzey, mnie od J. W. Jm. Pana Podskarbiego W. Koron. pomienioney niniejszy Kongres do dnia 10 Wrzesnia¹ w Roku terazniejszym przypadaiącego limituię, a oraz iak naysurowiey Niewiernemu Starozakonnemu Abramowi Jozefowi z Leszna Marszałkowi Generalnemu Żydowskiemu zalecam y przykazuię a zeby ten moy Uniwersał w liczbie trzydziestu Exemplarzow ręką Moią podpisanych y do rąk Jego oddanych dzisieyszą pocztą adresowawszy, na ręce wyzey wyrazonych Wiernikow

Buznicach publikowac y glosic rozkazuię, własną dla lepszey wagi y wiary pewnosci, przy przycisnieniu Pieczęci moiey Skarbowey, podpisuię ręką. Dato w Konstantynowie die 6. May 1753tio Anno.

Karol Odrowąż Hrabia Sedlnicki P.W.Kor.

L.S. S. U. W. Płosczyński Regentt Kancler. Skarbu Koronnego.

No. 65

(לסעיף חרצ"ט)

Instrument na Kommissarstwo.

Wszem wobec y Kazdemu zosobna komu o tym wiedziec nalezy, osobliwie Generalnemu Marszałkowi Zydow Koronnych, tudzież Zydom Starszym Ziemskim Powiatowym, Wiernikom, Symplarzom, y wszelkiemu Starszeństwu na Generalny Kongres zgromadzonemu wiadomo czynię, Iż iako w wydanym Uniwersale moim na generalny Congres Synagogi Koronney iest położono ze na termin tegoż Zjazdu Kommissarza Skarbowego determinowac y ordynowac będę, tak temu czyniąc zadosyc y dogadzaiąc wszystkim Interessa Swoie do Synagogi Koronney maiącym postanawiam za Kommissarza Skarbowego na tenze Kongres y Obrady Synagogi Koronney W. JEmsci Pana Kazmierza Granowskiego Starostę Radomskiego, który przybywszy na czas y Mieysce temu Kongressowi naznaczone Jurysdykcyą swoją ogłosi, y po ogłoszoney przystąpi do wysłuchania wszelkich pretensyi tak do Generalnosci od Pospolstwa pochodzących iako tez y do Pospolstwa od Generalnosci zachodzących w Układaniu Nowey Sympli. gdy Starsi Ziemscy Symplarze do tego ułożenia zasięda Tenze Jego Mość Pan Kommissarz da bacznosc y ludzi przy tym mieyscu osadzi aby zadnych Osob do tey obrady nienależących nie przypuszczali ale Samych Symplarzow y Starszych Woyewodzkich tam zasiadających tam dopilnowali y wszelkie przeszkody od tey pracy oddalali. Ułożenie y postanowienia na Kongressie generalnym Jarosławskim w Roku 1739 uczynione kaze Starszym y Wiernikom Generalnym przed sobą produkowac, ktore onym na ten czas iest oddane y z tego zwazy iesli Opisanu natenczas generalnemu zadosyc sie stało. a gdyby w iakich znacznych punktach y Obligacyach Generalność lub tez Partykularność w Miastach y Miasteczkach temu sprzeciwiała się o tym WJEM. Pa. Kommissarz donieść mnie ma, iako y o innych Interessach ktoreby Onemu ze do rezolucyi przytrudne zdawały się. Naostatek Temusz JEMsci Pa. Kommissarzowi zdaię wszelką pilność dozor w wysłuchaniu ukrzywdzonych y w podatku Poglównego przeładowanych aby tym Statysfakcyą od Generalnosci na terazniejszy Congressie uczyniona była, y na potym tych preagrawacyi na zadne Miasto, Miasteczko y Partykularze niewkładano, ale według Nowo ułożoney Sympli ten podatek Poglównego Sprawiedliwie na Kachały, Miasta, Miasteczka y Partykularze rozłożony y Woysku Koronnemu za Assygnacyami memi ze Skarbu Kwarcianego według czasu Prawem determinowanego niezawodnie był wydany pilno zalecam. y ten Uniwersał dla tym większey wiary, wagi y pewnosci przy przycisnieniu Pieczęci Moiey Skar-

LXIV

do Elexcyi nowego Marszałka y Kandydatow na Wiernikostwa alias Pisarzow Generalney Synagogi Kor. przystąpią, Dyfferencye między Kachalami zachodzące finalnie pomiarkuią y zachodzącym preagrawacyom wszelką Sprawiedliwość y satysfakcyą uczynią, mając osobiwy wzgląd y respekt na pogorzelcow y zruynowanych aby przyszedłszy do perfekcyi byli potym zdolnymi do płacenia proveniencyi swoiey y drugih w podobnych przypadkach proporcjonalnie ratować y zastępować mogli, a nadewszystko Taryfę albo Sympli Sprawiedliwą do drugiego Seymu lub Ziazdu Generalnego tr[w]aiącą ze wszystkich Miast, Miasteczek, Kahałow y Partykularzow, żadnego nie opuszczając, aggrawacyi nie czyniąc nikomu, dla Przyiazni respektu nie folgując, ani go ochraniając, porządnie ułożą y uformuią według ktorey Sympli albo Taryffy, aby podział generalny z prywatnemi Dyspartymentami na trzy niedziele przed Święt. Michałem, to iest na Dzień Dziesiąty Wrzesnia w kazdym Roku do Skarbu Koronnego nieodmieniając Miast Miasteczek bez zawodu Woyska Kor. był odsyłany surowo przykazuie. Ze zaś takowy Ziazdy, według dawnych zwyczajow, bez Kommissarzow od Skarbu wyznaczonych dydz nie mogą ani się odprawiac nie powinny, Więc z ramienia mego na Termin tego Ziazdu z osobiwą Instrukcyą moich Kommissarzow ordynować będę zupełną onym moc y władzą dając nietylko wszelkie Dyfferencye uspokoić, zawziętosci między Stronami pomiarkować, ale tez wniesć w doskonałą Cognicyą wszelkich Podatkow ktore partykularnie pok Imieniem pogłownego Starsi Ziemszy, Pisarze Wiernicy na Kachaly, Miasta, Miasteczka wkładaia i iaka ztąd wynika proveniencya nieexcypuiąc na expensa Ubogich Pogorzałych od tychże Starszych proponowane, spisać y skonnotować. Gwoli czemu wszyscy Szafarze Kahałow, Powiatow, Partykularzow od pierwszego az do ostatniego przed temi odemnie ordynowanemi Kommissarzami stanąc y onym Regestra exakcyi y pod przysięgą iako nic z nich nie wzięli ani zataili podać y produkować maią; a to aby doskonale będąc Skarb informowany od Determinowanej y rzetelney Zydow Koronnych Importancyi, skutecznie mógł rektyfikować rozne y niepewne porozumienia o milionowym Pogłownego Zydowskiego Podatku, co chcąc mieć w swoiey exekucyi y wykonaniu przykazuie wszystkim Starszym Ziemijskim y Pisarzom Generalnym, pod surową kara y utratą Wernikostwa, naybardziej Rabinom y Przełożonym aby pomienionych Szafarzow dla utaienia prawdy y rzetelnosci w tymże podatku nie fementowali Perswazyami, pograzkami, nawet y klątwami (ktorych zakazuie aby waloru nie miały niniejszym Instrumentem deklaruyę y annhiluię) nieodrazali, ale aby rzetelne prawdziwe Regestra, Si ta ten Kachał, Miasto, Miasteczko lub Partykularz ktorego on iest Szafarzem płaci y za Assygnacyami lub przekazaniem Starszych wydaie podał y opisał, naktorego by się Szafarza pokazuie miasto ze nie sprawiedliwie y nie tak iak iego Kachał, Miasto, Miasteczko lub Partykularz wykł placic podał Kalkulacyą y Regestra; taki pod rygor Sądow moich Podskarbienskich y słuszną winę podpadac będzie, ktory to Uniwersał aby wszystkich Zydow wiadomosci doszedł, Jeden do Marszałka, drugi do Prowincyi Wielkopolskiej, trzeci do Prowincyi Małopolskiej, rozesłać zalecam y takowy po

No. 63

(לסעיף תרי"ג)

Iudicium inter Judeos Synagogae Radzinensis atque infid. arendatores et tabernatores de bonis Sucha Wola, Bramia, Zbilitow etc.

— — Quoniam iudicio sufficienter documentis deductum est, villas Sucha Wola pertinentes in corpore Regni Poloniae extasse easdemque villas ad cahale Radzynense per decreta infidelium Judaeorum in Regno Seniorum in Konstantynowo die 3. 8. 1752 in congressu generalilata applicatas esse, eadem decreta per J. M. Comitem Sedlnicki supremum Regni Thesaurarium die 19. 1. in Konstantynowo, tum alterum in Jarosław die 22. 6. 1753 in omnibus punctis, clausulis et ligamentis approbasse, proinde — — [iudicium] decernit, quatenus inf. Judei arendatores et tabernatores ex villis superscriptis contributiones omnes ad Cahale Radzinense — — importent dispositionique eiusdem cahalis — — obedient.

No. 64

(לסעיף תרצ"ד)

Uniwersał. Na Congres generalny Jarosławski.

Karol Hrabia Odrowąż Sedlnicki Podskarbi W. Koronny, Orderu Orła Białego Kawaler.

Wszem wobec y kazdemu zosobna, komu o tym wiedziec należy, osobliwie iednak Starozakonnego N. Marszałkowi Zydow Koronnych, tudzież Zydow Starszym Koronnym, Zydow Powiatowym, Ziemskiem Starszym, Wiernikom, Symplarzom, Szafarzom Powiatowym, Kachałom, Synagogom y wszystkiemu Gminowi Żydowskiemu po Miasztach Miasteczkach w Koronie zostaiącym do wiadomosci podaie, Iż czyniąc zadosyc Prawu Pospolitemu o Pogłównym Żydowskiem tak wielu Konstytucyami osobliwie iednak Traktatu Warszawskiego Roku 1717 opisanemu, Tudziesz usiłuiąc przywieść do Exekucyi Deklaracye Trybunałow Radomskich expost ferowane y publikowane aby takowe Pogłowne ordynaryinie do Skarbu Koronnego należące, Woysku na Suplement do Hyberny ordynowane bez wszelkiego zawodu, iak naylepszym porządkiem wypłacone bywało; niemniey maiąc wzgląd na tak częste y wielkie Kwerymonie J.O.J.W.W. Ichmosciow Panow Dziedzicow Possesorow Miast y Miasteczek o przeładowanie Zydow Partykularnych, ze moznieysi siebie ochraniaiąc Uboższych wiekszą nad słusznosc Impozycyą oneruią y nieznośne na nich ciężary wał, przez co Skarbowi klótni a Woysku zawodu przyczyniaią. Tym wszystkim tedy Inkoweniencyom y nieporządkowi zabiegaiąc dogadzaiąc oraz wszystkiemu w Partykularnosci Żydostwu, z władzy Urzędu mego, funduiąc się na Prawach na dawnych Zwyczajach, naznaczam Mieysce, iako szczegulnie od woli y Dyspozycyi Moiey dependaiące, Seymu alias Ziazdu Walnego Żydowskiego w Mieście Jarosławiu na Dzień 20 Miesiąca Lipca Roku 1753, na ktory zieczawszy się Marszałek Generalny ze wszystkiemi Starszemi Koronnemi Ziemskiemy Szafarzami po zagaieniu Seymu, Tegoz naypierwy

Pakta między Starszemi Lwowskiemi z iedney a starszemi ziemskimi Woiewodztwa Ruskiego z drugiey strony przez Deputowanych od stron obydwóch w Brzeżanach na Kongressie Die Decima Quinta Septembris Millesimo Septingentesimo Quadragesimo Anno agituiącym się uczynione y postanowione w ten sposob: —

§4 Podczas Generalnego Seymu w Jarosławiu agituiącego się powinno bydz z Miasta Lwowa Dwoch starszych, z całego zas Zięstwa także Dwoch, według dawnego postanowienia.

§5 Podczas tego Generalnego Seymu dla uchwalenia pogłownego do Skarbu Koronnego ściągającego się wiele ktora Ziemia, Powiat y Woiewodztwo ma importowac do tegoż Skarbu, powinno bydz Taxarzow deputowanych z Miasta Lwowa y z całego Woiewodztwa Trzech, co alternatim powinno bydz, to iest raz Dwoch z Woiewodztwa a ieden z Miasta Lwowa, Drugi raz Dwoch z Miasta Lwowa a ieden z Całego Woiewodztwa.

§15 Kiedy Starsi Ziemscy Lwowscy na Wielki jadą Kongress nalezy im dac za ich fatyge dwa razy tyle ile Starszym Ziemskim Powiatowym y chociaż by się miała większa podrazac Expensa w Xiegach Ziemskich iednakowo nie powinno się im więcej przyiąc ieno tyle wiele w Xiegach Ziemskich napisano. Toz samo dziać się ma y z Taxarxami co Pogłowne będą taxowali.

Einen Brief an die Ältesten der 3 Gemeinden und den Herrn Oberrabbiner Eibschütz von dem präsidirenden Ältisten in denen 4 Hauptstädten in Pohlen, Nahmens Abraham Toscko d. d. Lissau d. 9. Teschre, das ist d. 28. 7br, worinnen er berichtet, wie bei jüngster Kleine Versammlung in Constanten eine besondere Vergnügen unter denen sämbtliche hohe Rchtsgelehrte Rabbiners erwecket worden über des Herrn Ober-Rabbiner Eibeschtz sein Schreiben, und desto mehr über die angebogene Exemplaren seiner hohen Studien, welche Jedermann zu Copien verlangt und dergleichen mehr; es waren zwar einige Briefe eingelaufen, worinnen verlangt wird, sein Honeur zu Cediren [lediren], allein wer sollte sich wohl unterfangen gegen so ein frommen Mann der Gottes Wort und seine Tora so gründlich studiert, dass alle Menschen solche zu lehren sich befeissen zu agiren. Behütete Got wer wollte wohl seine Hand dazu aufheben. Es ist also beschlossen, nicht dass allermindeste an sein Respect zu verschmählern; Bey der sämbtl. Judenschafft, sie mögen wohnen wo sie wollen, welche uns Gehör zu geben verpflichtet, so lang der liebe Gott ihm sein Leben vergönnt und vermehren wolle, und so lange ich lebe, werde ich dahin streben seinen renome zu erhöhen, seine Feinde aber, welche ihn verschmähen wollten zu verwüsten.

1 בשעה שנרפס סעיף תרנ"ב לא היו לפני החקנות במקורן ועל כן לא הובא שם התוכן של סעיף ט"ו.

sondern jeder soll vielmehr vor sich zu seinem (des Wolffs) besten sein, und, bewahre Gott!, dass sich jemand, er sey auch, wer er wolle, gegen ihn auflehnen, oder das Maul wieder ihn aufsperrn wollte oder gegen sein Weib.

Auch haben wir schon unsere Absicht genommen, dass, wenn der gedachte Löw mit Tod abgehen sollte, der gedachte Wolff in seine Stelle kommen soll, und den gantzen Schamesdienst bestellen, weil er auch schon die Bekräftigung von denen Vornehmen Lembergischen Leuten erhalten hat, und sie mit uns einstimmig sind wegen des Wolffes, wie wir seinen gutten Ruff gehöret haben, dass man sich weisslich auf ihn verlassen kann, die Weisen müssten ja Ehre haben; denn er ist angenehm bei Menschen und bey Gott.

So sagen die Vorsteher der 4 Pohnischen Landschafften mit Zuziehung unseres und der Krone unseres Hauptes, des Vorstehers der gantzen Gemeinde der 4 Pohnischen Landschafften. Montags, den 13. Cislav 500 (den 14. December 1739) hier in Bresslau. Abraham Joseph von Lissa Juden-Vorsteher über die 4 Pohnischen Landschafften. Jehuda Löw Mardochai von Krotoschin

Bär Morack Rabbier von Wengrow

Dass ich dieses Instrumentum richtig übersetzt, bezeuge ich mit eigenhändiger Unterschrift. Bresslau, den 26. Junii 1743. M. Christian Weinisch, Professor Elisabeth [Gymnasium].

No. 60

(לסעיף תרנ"א)

W swym pozwie przeciw Moszkowi synowi rabina jarosławskiego, auktorowi niżej wyrażonych violencyj za powodem swatów, kolegiatów, a także generalnego marszałka i generalnych wiernych alias podskarbich, ich pryncypalnemu kooperatorowi i przywódcy, rabinowi ziemi lwowskiej, jako na zjeździe generalnym żydowskim roku 1739 w Jarosławiu agitującym się prezydującemu, także przeciw marszałkowi i generalnym wiernym z całej Polski i całemu z zjazdu żydowskiemu generalnemu wyjasnia szlachetny Jan Jakob Szydłowski ex perfida judaica ad sanctam fidem catholicam conversus, że dłuższy czas bawił w obcych krajach, a wróciwszy z nich już miał chęć przyjęcia wiary chrześcijańskiej, lecz przedtem chciał rozsądzić się z braćmi i dlatego przyjechał na zjazd jarosławski. Tu począł ze starszymi rozprawiać na temat o przyjściu Mesjasza, a wówczas najpierw sami na niego powstali, a potem oddali go burmistrzowi jarosławskiemu, a ten wygnał go przy pomocy drabów z miasta. Te draby miały go zabić, lecz cudem uniknął śmierci, a uciekając miał wizję Matki Boskiej i to skłoniło go do schronienia się do klasztoru Jezuitów, gdzie najpierw dłuższy czas chorował, a potem przyjął chrzest. Szydłowski protestuje przeciw sejmowi żydowskiemu, że nie dał mu się rozsądzić z braćmi o majątek wartości kilkudziesięciu tysięcy, a nadto, że uchwalił go zamordować.

L. S. Talodarus Sakielorowicz, Not. civit. Jarosl.

Ex actis officii Advocat. et Scabini Jaroslaviens extractum est.

Aus dem pohnischen übersetzt von George Schlag, Sch. Pol. Mod.

No. 59

(לסעיף חריף)

Im Nahmen Gottes. Weil wir die gerechten Werke und grossen Nutzen des Wolff Seligs gesehen haben und ihm viel aufrichtige Männer ihr Zeugniß gegeben haben, und vor gerecht erklärt, und keine Bosheit befindlich auf seinen Lippen, und wissen auch, dass, seitdem er zu einiger Ruhe und Sicherheit kommen, er in seinem gantzen väterlichen Hausse sehr geehrt worden. Allein wegen der bedrängten Zeit, die sich zu seinem Zustande nicht schicket, so ist er besonders hingegangen und hat seine Wohnung in Bresslau aufgeschlagen und ist auch von seinem guten und richtigen Wege nicht gewichen, sondern untadlich in seinen Verrichtungen geblieben, und alle Kauffleuthe unseres Landes, besonders aber die aus der Gegend von Reusch-Lemberg haben ihre Hoffnung und Vertrauen auf den gedachten Wolff, der beliebt ist bey der Menge seiner Brüder, der bescheiden und fürtrefflich ist, und einer von den Kindern Gottes, so ist es billich, ihn herzuziehen und zu bestätigen, dass er unter den Schameschen seyn soll, welche mit Erlaubniß unseres Herren, des allergnädigsten und grossmächtigsten Kayzers, gesetzet ist. Und obgleich das Lager zu klein ist auszustrecken, und man keinen um des andern Willen verstösst, obgleich die Stimme des gantzen Volkes murret über den Jehuda Löw Mordechai, Lemberger Schamesch, und sein Ruff verhasst ist, weil er nicht mit ihnen billig umgehet, dass sie ein Vertrauen auf ihn haben könnten, so haben wir uns doch nicht völlig entschlüssen können, ihn zu verstossen ohne Bewilligung der Vornehmsten von der Lembergischen Landschaft.

Doch haben wir schlechterdings auf alle Weise beschlossen, dass der gedachte Wolff soll die Freiheit haben, in Bresslau zu bleiben nebst seinem Weibe, und er und sein Weib sollen unter die 5 gerechnet seyn, welche dem Lemberger Schames gehören; und zu allen Angelegenheiten der Lembergischen Kauffleute, es mag nun entweder die Einführung der Schames oder andere Angelegenheiten der Lembergischen Kauffleuthe betreffen sollen, sie gleichgeachtet seyn, solange der gedachte Löw wird Lemberger Schames seyn; und in allem, was den Schamesdienst und Rechte anlangt, sollen sie beide gleich seyn; und der Löw soll keinen Vorzug haben vor dem Wolff, ausser dass er soll Lemberger Schames heissen. Aber wenn es den Lembergern beliebt wird, einen anderen Lemberger Schames zu setzen, und den Löw zu verstossen von seinem Amte, so soll er den gedachten Wolff Selig nicht verstossen mit seinem Weibe, dass er sollte keinen Antheil haben an dem Lemberger Schames-Dienste, ob seine (Löwens) Stelle gleich nicht ruhig geblieben. Und was anlangt das Mäckler-Geld, soll kein Mensch das antasten, was seinem Nächsten ansesetzt ist,

certum ex Hebraico Idiomate in Polonicum interpretatum manuque interpretaationis subscriptum, cuius tenor sequitur talis:

Demnach wir den Juden Icko Lewkowicz, erwehlten Bresslauischen Schames aus der grössten Woywodschaft von Crakau und Sandomir gesehen, und Wir sämtliche des gantzen Jüdischen Tribunals in Jaroslaw, ihn dafür erkannt, als geben wir ihm die Macht, dass er könne Schames in Bresslau we[r]den, in dem Orte wie vorhin. Alldieweilen die Kaufleuthe aus gantz Pohlen zu uns kommen sind mit einer Vorbitte vor denselbigen, welcherstalt er sich gegen sie wohl verhalten, selbigen in der Handlung nichts Böses verursacht, und keine Belohnung von ihnen gefordert, und in der Zeit seine Gewohnheit gewesen, der Kaufleute wegen bemühet zu seyn, dass kein Betrug unter ihnen vorgehe und keine Klage käme aus der Krakauischen und Sandomirischen, ja auch andere[n] unsere[n] Woywodschaften. Und intzund verlangt man ihn noch in Bresslau, demnach giebet ihm auch das gantze Tribunal in Jaroslaw die Macht, an dem Orte, da er vorhin gewesen, zu verbleiben, wie wir denn im Namen des gantzen Tribunals befehlen, dass gedachter Icko Lewkowicz in seinem Orthe verbleiben soll; denn er sich gegen die Kaufleuthe wohl verhalten, und nach ihrem Willen zu thun gewohnt ist. Und wir confirmieren diesen Icko Lewkowicz, dass er möge in seinem Orte bleiben, und dass sich ja niemand unterstehe ihm hinderlich zu seyn, in das Schames-Amt einzudringen, oder ihm an dem Salario irgendeinen Schaden oder Hünderniss zu verursachen bey grosser Strafe. Denn wir Kaufleute aus gantz Pohlen erwählen ihn und keinen, und bedienen uns gedachten Icko Lewkowicz. Worzu wir unterschreiben, Die Landes-Eltesten des Jaroslawischen Tribunals, der alte und der itzige Tribunals-Marschal und alle Tribunals-Eltesten.

Oszyia Hirschel Marschal und Getreuer des gantzen Tribunals

Abraham von Lissa gegenwärtiger Tribunalsmarschall

Michael Salomon Deputirter von Cracau

Oszyia Deputirter von Posen

Leyzor Litman Deputirter von Lemberg

Hajkiel Herskowicz Landa Marschal d. Cracauischen u. Sandomirischen Woywodschaftt

Abraham Oszyia Deputirter von Wolhynien

Abraham Jachim Deputirter von Lublin

Marco Rabinowitz von Brody Getreuer des Gantzen Tribunals

Lazoris Leyzor Deputirter von Przemisl

Szmuel Leyba Deputirter von Krotoschin

Item Judko Leyba Ickowicz Deputirter von Krotoschin aus Gross-Pohlen.

Officium advocatiale scabinaleque Jaroslaviense, annuendo affectationis legitimae praeinsertum scriptum ex hebraico in polonicum interpretatum, ad acta sua suscepit, ingrossari permisit, originale rursus ad manus offerentis restituit, de quo restituto sequestrum Cancellariae quietatur.

się powinni. co zaś do pilnowania Interessow na Seymach, Kommissyach, unikając expens na ich podróżą determinowanych, dosyc będzie gdy dwóch a trzeci Sendyk generalny, dobrze ynteressow swiadomy, Panom znaiomy y do nich przystęp maiący, ziezdzie; y to tak aby od Mieysca gdzie Sem[!] lub Kommissya agitować się będzie o puł Cwierci Mili stali. Sędyk tylko zprzydanym sobie iakiem Szkulnikiem zawsze przytomnym na tamtym Mieyscu bydz powinien, a to dla doniesienia y uwiadomienia Wiernikow co za proiekta będą Synagogę Koronną tykaiące się.

13tio. Rachuiąc dług z Roku 1739 Zostaiący expensa Seymu Warszawskiego y terazniejszego Kongressu naszego Jarosławskiego, widzimy oczywiscie iz bez taki Sympli ktora by wynosiła zł. 323,600 obeysc się żadną miarą nie mozemy, więc na nią nie tylko pozwalamy ale y one układamy y do lat w dyspozycyi y rozrachowaniu nam podanym (które akceptuiemy y za rzecz nam pozyteczną uznaiemy) przyimuiemy z tą prekustodycią iż w roku, da Bog, 1743, po zapłaconych długach w przerzeczoney dyspozycyi porządnie opisanych więcey podatku Stanowic nie będziemy iezli Długu takiego y extra ordynaryinych expens przy protekcji JW Jmsci Pa. Podskarbiego W. Koronnego się iako zł. 270,000, Dico Dwakroc Siedem Dziesiąt Tysięcy, a tak generalna dla wszystkich będzie defalka, y znosniejszy Ciężar pogłownego.

14to. Jest y to z doswiadczenia, ze Wiernicy w wynikaiących Okolicznosciach upieraią się y niesłuchaiąc rady ieden drugiego Swoje czyni, przez co Szkoda dzieie się generalnosci, ktorey zobiegaiąc postanowiamy, aby w trudniejszych Interessach y tykaiących się roztropnie y przezornie z sobą zgadzali się, y gdy by trzech przy Słusznych ratiach na iedno się zgodzili dwa a daleko bardziey ieden przeciwko Czto-rem bez fundamentu opiehale[?] kontrowac nie powinien, pod utratą funkcyi Swoiey y nadgrozzeniem Generalnosci tey Szkody, ktora by dla uporu iego wyniknąć mogła.

15to. Wszystkie dyspozycie Synagogi Koronney, tak przy dyspartymentach, podziałach zachodzące iako tez względem expens Seymowych na Kommissyach Radomskich, aby nie były postanowione y czynione bez wiadomsci Marszałka Generalnego y podpisu iego, determinuiemy; y takie o ktorych by Marszałek y starsi pryncypalnych Powiatow niewiedzieli za niesłuszne y niesprawiedliwe decyduiemy.

Naostatek cokolwiek Deputaci na Congressie tutecznym Jarosławskim widziec y sądziec będą dobrego Generalnosci aby to opisali y wszystkiem ogłosili pilno zaleca się.

Te zas postanowienia y obrządki dla lepszego onychze Waloru rękami naszemi podpisiemy w Jarosławiu na dokonczenia Kongressu Generalnego die 8 July 1739.

No. 58

(לטעף תרמ"ד)

Actum Jaroslaviae, feria sexta ante festum sanctae Mariae Magdalenae proxima Anno Domini Milesimo Septingentesimo Trigesimo Nono.

Ad officium advocatiale scabinaleque Jaroslaviense veniens personaliter infidelis Icko Lewkowicz Szames, obtulit et ad acticandum inserendumque porrexit scriptum

Zydom partykularnym ze Szkodą Generalności więc teraz decydujemy y postanowiamy iz Wiernicy, bądź to razem wszyscy bądź kozdy zosobna, zadney niema Mocy iakiey kolwiek y gdzie kolwiek Zydy Alternacy y Defalki czynić y na nie podpisy Zydom dawac, ktore zadnego Waloru miec nie będą pod restytucją z własnego Generalności podpisaney y akordowaney, na defalkę lub donatywę iaką Summy y pod Strofem kozdy z Swoiey Osoby Stu Czerwonych Złoty na Skarb y na generalność Zydom Koronnych przypadającym y zeby był odsądzony od Funkcyi.

9no. A ze często Przypadki trafiaią się iako to Ognia zruynowania znaczego między Zydami więc ten Kachał, Miasto lub Partykularz w takowym razie aby miał ratunek, nie do Wiernikow, ktorzy zadney mocy do uczynienia defalki nie mają ale wprzod do Starszych swoich powiatowych a potem do Kongressu partykularnego w kozdym Roku przy podziale agitującego się udać się mają y tam szukać defalki y alternacy ktora według proporcji i upadku y zruynowania od Starszych na tym Kongresie zasiadających onym czyniona bydz powinna, z podpisem tych Starszych.

10mo. Summa na ubogich Zebrakow od Generalności wyznaczona, to iest co rocznie po zł. 1500, aby przez Wiernikow naco niczego aplikowana nie była, tylko tym ze Ubogim na iakmużnę podzielona, według Osoby kozdego ubogiego, z czego pomienioni Wiernicy kozdego Roku rachunek uczynic y registr do podpisu Marszałka y Czterech Starszych z pryncypalnych Powiatow, pod nie przyięciem wydaney Summy, podac mają.

11mo. Z przeszłych Rachunkow pokazują się wielkie expensa na Seymach, Kommissiach Radomskich, ktore wiernicy według Swego Zdania y umysłu, czasem mniej potrzebne y pozyteczne czynili, bez ktorych ze się na tych Mieyscach wcale obeysc niepodobna, więc takie expensa redukujemy y postanowiamy to iest aby Wiernicy na protekcyonalne expensa Se[y]mmu y Kommissyi więcej nie expendowali iako Czerwonych złt. 334, alias zł. 6000. Gdyby zas, uchoway Boze, podobne lub większe ieszcze byly Zamachy na Generalność, iako się dały słyszeć w Roku przeszłym na Seymie niedoszłym Warszawskim, na ten czas zabiegając wczesnie upadkowi generalności Wiernicy nasi więcej expensowac mocni będą, uczyniwszy wprzod rekurs do wielowładney protekcyi JW Jmsci P. Podskarbiego W.K. (iako oto z Kongressu naszego terazniejszego supplikujemy), aby on Panskim swoim rozumem y przezornością te expensa iezli są potrzebne y komu wprzod pomiarkował a potem Wiernikow iak mają Sobie w tym Punkcie postąpić y do kogo sie udać dysponował, aby przy przezornosci y protekcyi Pana tego, Uboga Synagoga Koronna niepotrzebnych uniknąć mogła expens, ktore iezli by nieochybne z Konsyderacyi Panskiey były, a Wiernikom gotowych Pieniędzy niestawało, tedy daliśmy im Moc, zaciągnięcia Summy w Skarbie Koronnym JW Jmsci P. Podskarbiego W.K. lub gdzie indziej, ktora następującego zaraz Roku razem z prowizją Szlachecką oddana y wypłacona będzie, o którą łaskę naszą Supplikę z Congressu terazniejszego Jarosławskiego supplikowac będziemy y tym ustanowieniem supplikujemy.

12mo. Wiernicy ktorych mamy pięciu, ci do Kongressu na podział wszyscy ziezdząć

waruiemy aby żaden z Rabinow teraz y napotym nieważył sie starać o żadną Depu-
tacyą, Symplarstwo, Wiernikostwo, pod utratą Rabinstwa i niedopuszczeniem do
Stołu. A który by Powiat albo Kachał takiego promowował obierał, taki nietylko
utraceniem Starszeństwa Swego na Generalnym Congressie ale też Winą y Strofem
Pięciusett Czerwonych Złotych, przez połowę na Skarb a przez Połowę na General-
ność, karany będzie od którey kary y rygoru tych Samych tylko uwalniamy którzy
na terazniejszym Congressie przed ustanowieniem tey Dyspozycyi pomienione ho-
nory na Sobie mają, których na potym Żadnemu nigdy nie pozwalamy. Co się ma
rozumieć y o Starszeństwach Powiatowych do których Rabinowie obierani bydz mają.
4to. I to niemiała dla Generalności Krzywda, gdy dwie Funkcie sobie przeciwne,
iako to Wiernikostwo y Marszałkostwo w iedney zostaią Osobie, Żaden bowiem
bydz nie może Panem y Sługą. Więc waruiemy y nieodmiennie postanowiamy aby
tak teraz iako y na potym, żaden Wiernik nie złożywszy wprzod Wiernikostwa,
swego Funkcyi Marszałkoskiej nie przyjmował pod utraceniem tak Marszałkostwa, iako
y Wiernikostwa y pod Winą Dwuchsett Czerwonych Złotych.

5to. Wiernicy uformowanej na terazniejszym Congressie y zostawioney Dyspozycyi
aby Zadosyć czynili y one we wszystkim zachowali postanowiamy czego Marszałek
nasz pilnie przestrzegać będzie y aby po każdym Rozdziale Rachunek defalkowey
Summy co Rok do Skarbu oddawali dopilnuie.

6to. A że w przerzeczoney Dyspozycyi Same tylko dla pomienionych Wiernikow są
zapisane Salaria, o Expensach podróżnych żadnych dla nich nie mają zmianki, tedy
na terazniejszym Congressie naszym te Expensa podróżne determinuiemy kazdemu
Wiernikowi y Generalnemu Sendykowi Żydow Koronnych, tak na Wikt iako y na
Furę, bądź to do Podziałów, do Warszawy, Grodna, lub Radomia iadącym, na
kazdy Tydzien po zł 50, z których tak wikt iako y Fura ma bydz zapłacona; tymże
Wiernikom kontentacyi przy podziałach, na Kommissyach, Seymach, wyznaczamy oprócz
Salarium kazdemu po zł 200 a Sendykowi zł 100; temuż na Furę y Strawne na tydzien
po zł 36, nad ktore pozwolenie nic sobie więcej pod żadnym pretextem uzurpować
nie mają Waruiemy; to tak ze aby tak wiernicy iako y Sendyk, pod pozorem usługi
Żydow Koronnych Swoich, Własnych podróż kosztom Generalności nie czynił, z
Czego kozdego roku rachunek uczynić y podać go Maią Marszałkowi y Starszym
Powiatow Czterech Pryncypalaych.

7mo. Postanowiamy także y pilno przykazujemy aby Wiernicy na podzia[ł] corocznie
ziehodzaiący się więcej przy tym podziale na Mieyscu nie bawili iako trzy Dni a
nawwięcej Cztery po których pomienione podziały do Woiewodztw y Powiatow mają
bydz rozesłane, a Starsi Ziemscy powiatowi one do Skarbu według Uniwersału
JW Jmsci Pana Podskarbiego W. Koron. w Roku przeszłym wydanego na Dzień
Pietnasty Septembra odsyłać y oddawac mają pod Winą y nieprzyjęciem późniejszych
Dyspartymentow, którą Skarb determinowac y decydować będzie.

8vo. Wiernicy poniewaz przed tym wdawały sie w ugody, defalki y A[lt]ernacye

No. 57

(לסעיף חרמ"ב)

Congres Zydow Koronnych odprawiony w Jarosławiu za Podskarbstwa J. Wielmoznego JMsci Pana Działynskiego Podskarbiego Wielkiego Koronnego. Zaczęty die 15 Martij skonczoney 8va Julij Roku 1739.

Dyspozycia Kongressu Zydowskiego w Jarosławiu uczyniona w Roku 1739 Za Podskarbstwa JW. Czapskiego Podskarbiego W. Koronnego, przez Wielmożnego Działczynskiego Podkomorzezo Poznańskiego ze Skarbu Koronnego natenze Kongres destynowanego Kommissarza.

1mo. Poniewaz między Rabinami na nasze Kongressa zieżdżającemi do Sądow y Spraw roznych zasiadającemi, częsta wzrusza się kontrowersya, ktory ma z nich pierwsze mieysce zasiadać y prym trzymać, naszym nim się uspokoią y ugodzą wiele czasu prożno ginie, y przy tey kontrowersyi, Deputaci, Symplarze y inni do kongressu należący Starsi, swoje promowuią y wyrabiaią Interesa, czasem Generalności przeciwnie y mniej pozyteczne; więc zabiegaiąc takim Kłótniom y niepotrzebnym Kontrowersyom determinuiemy y na zawsze postanowiamy aby Rabin tego Ziemstwa, w którym Kongres Generalny będzie to pierwsze Mieysce bez wszelkiej przeszkody zasiadał, co się ma tylko rozumieć o Ziemstwie Krakowskiem, Poznańskiem, Lubelskiem, y Russkiem, to jest gdy kongres generalny będzie w Krakowskiem y Sandomirskiem, Rabin Krakowski, który co do tey precedencyi razem ma bydz Rabinem Miasta Krakowa y Powiatowym Krakowskiem y Sandomirskiem, to mieysce pierwsze zasięć powinien. Gdy zaś w Poznańskiem — Rabin Poznanski, ztą Kondycją aby był razem y Ziemskiem Poznanskim; co samo rozumieć się ma y o Rabinach Russkiem i Lubelskiem.

2do. Gdy by się przytrafiło iż kongres Generalny w tamtym agitować się będzie wojewodztwie w którym Rabin będzie Samym Mieyskiem, z Miast tych Czterech pryncypalnych Krakowa, Poznania, Lwowa y Lublina, a nie będzie razem Ziemskiem; lub tez przeciwnym Sposobem, będzie Ziemskiem nie będąc Mieyskiem albo Kachałowem, — na ten czas postanowiamy y moc daimy Rabinowi Krakowskiemu, y Kachałowemu y Ziemskiemu, albo z naypryncypalniejszego Miasta, aby onto pierwsze Mieysce zasiadał z alternatą, iednak tego rabina w którego Ziemstwie Generalny Congres agitować się będzie.

3tio. Wielka y ztąd dzieie sie generalnosci Krzywda, że Rabini ni[z]szey nad pierwszych powagi, to iest Kachałowi, wdzieraią się w Gospodarskie Interesa, rady y porządki Ziemskie, y lubo sami będąc wybrani do pilnowania obrządków religij naszey żadnego podatku niedają, owszem kozdy mieszkaiący przy szkole iest płatny y swoją ztąd ma Subsystencyą, uzurpuią sobie y przez różne Sposoby, staraią się o Honory nam Swiedzkiem Gospodarzom wszystek Ciężar ponoszącym należące, iaka to Deputactwa, Symplarstwa, wiernikostwa alias Pisarstwa. Więc zabiegaiąc tey Konkurencyi y nie przyzwoitey Rabinom pomienionych Honorow y Funkcyi chciwosci postanowiamy i

Sprawiedliwy podać mają do Skarbu y Starszym swoim Rachunek pod utratą Funkcyi. Dyspartyment na Rok 1742. Na ten Rok uch[w]alono Sympel No. 2000, a zł. 161, zł. 222,000; Miasto Mędzyszczyc zł. 1,200; Miasto Jozefów zł. 400; Facit zł. 323,600.

Na to Płaci Generalność w Roku 1742: 1mo. Ordynaryiney Expensy zł. 248,569; 2do. Ostatnią część Długu zł. 36,743. gr. 20; Prowizyi od tej ostatniej części długu zł. 8,323; Facit zł. 293,635. gr. 20. Zostaie zł. 29,964. gr. 10.

Z których Płacić potrzeba Defalki w Roku 1742 zapisane, Expensa Seymu y Commissyi Radomskiej, tudzież Expensa Wiernikom do Podziału zieżdzaiącym, z czego ciz Wiernicy Sprawiedliwy podać mają do Skarbu y Starszym Swoim rachunek pod utratą Funkcyi Swoiey.

Po spłaconych tym Sposobem Długach, ieśli by Generalna Synagoga Koronna extraordinaryinych w tych trzech Leciech uniknęła Expens, tedy napotym nie potrzebowaby więcej na Poglowne y ordynaryine Expensa swoje iako zł. 270,000; Na które dosyć by było Sympel No. 1700, z których Generalna dla wszystkich nastąpiłaby Defalka o czym Skarb myśleć będzie.

No. 56

(לסעיף חרמ"א)

Jan A. Czapski, podskarbi wielki koronny i. t. d. Wiadomo czynię, komu o tem wiedzieć należy, osobiłwie marszałkowi Żydów koronnych, teraz i na potem będącemu, starszym ziemskim powiatowym, deputatom, symplarzom i całemu gminowi synagogi koronnej: Iż lubo w instrukcyi Ichm. panom komisarzom na kongres jarosławski danej, wyraźnie naznaczyłem elekcyą nowych pisarzów alias wierników synagogi koronnej, chcąc w tym punkcie generalności dogodzić, gdy jednak Starsi ziemscy powiatowi dla różnych swoich racyi i wynikających z postanowienia nowych wierników przeciwnych pospółstwu konsekwencyi, za starymi, aby byli potwierdzeni i na czas dalszy zachowani, swoje prośby i suppliki zanieśli, więc aby z tej odmiany nietylko generalna synagoga, ale i skarb koronny w punktualnej wojsku płacy żadnego nie miał zawodu, umyśliłem tychże starych wierników utwierdzić i konfirmować. Jakoż niniejszym skryptem moim Oszyję Szmujłowicza, Heszla Szmułowicza, Marka Rabinowicza postanawiam i konfirmuję, przykazując im, aby nietylko przy podziałach, dyspartymentach wszelką zachowali słuszność i sprawiedliwość, ale też zostawionej sobie z kongresu terażniejszego dyspozycyi zadość czynili i one we wszystkich punktach i terminach pod winą i utratą wiernikostwa swego zachowali, generalności we wszystkim szczerze służyli, expens i długów żadnych bez wiadomości marszałka i Starszych czterech pryncypalnych powiatów nie czynili, dyspartamenta niezawodne w czasie wyznaczonym do skarbu odsyłali, i to wszystko, cokolwiek do swego porządku należy, wypełnili. Na co dla lepszej wiary i wagi przy przyciśnieniu pieczęci mojej skarbowej, własną podpisuję się rękę. — Datum w Krakowie die 2. Julii A. 1739. Jan. A. Czapski.

Poporowy 132; Wyderkaw wieczny Mechelowy 437; Pisarzom No. 5, a 500, 2,500; Wyderkaw w Żolkwi Wolfow 80; Pisarzom Brodzkiemu y Lubelskiemu 300; Tewelowey Wdowie 150; Na ubogich co rocznie 1,500; Sendykowi Generalnemu 400; Sendykowi z Podziałami do Warszawy 100; Szkolnikowi Żydow Koronnych 100; Na Traktament Żydow Starszych Koronnych Powiat. 200; Facit Roczney Ordynaryiney Expensy zł. 248,569 (Dico Dwakroc Czterdziesci Osm Tysięcy Pięćset Szesćdziesiąt dziewięć); Długu z Roku tego 1739 zł. 14,192; Prowizyi od tego Długu zł. 4,263; In simul Facit zł. 267,021. Dico Dwakroc Szesćdziesiąt siedm Tysięcy Dwadzieścia y Jeden Złotych.

No. 55

(לסעיף חרימ)

Ordynacya Summy na Pogłowne y Expensa Żydow Koronn. Na rok 1740, 1741, 1742. Potrzebuie Generalność na ten Rok 1740: Imo. Summy ordynaryiney wyżej Specyfikowanej zł. 267,021; 2do. Expensy Seymu Warszawskiego zł. 50,874; 3tio. Prowizyi od tey Summy Żydom a zł. 30 zł. 15,257; 4to. Expensy Jarosławskiej zł. 36,000, To iest: od Żydów pożyczone zł. 18,000; Prowizyi Żydowskiej a zł. 30 zł. 5,400; Od pewnego Ziemianina pożyczone zł. 18,000; Prowizyi od tey Summy z Unkoszt., a zł. 15, zł. 2,700; Facit zł. 377,252. To iest Ordynaryiney Expensy zł. 267,021; Expensy Warszawy y Jarosł. 110,231; Facit zł. 377,252.

Aby tedy razem obciążona nie była Generalność przez zapłacenie w Jednym Roku wyrażoney Summy dzieli sie Expens Warszawską y Jarosławską na lat trzy do wypłacenia, jako to: Na Rok 1740 zł. 36,743, g. 20; Na Rok 1741 zł. 36,743. g. 20; Na Rok 1742 zł. 36,743. g. 20; Facit zł. 110,231.

Na które taki Dyspartyment: Na rok następujący 1740 uch[w]alone Sympel No. 2000, Każda a zł. 161, Facit zł. 322,000; Miedzyrzycz zł. 1,200; Miasto Józefow, powziętych na Szkołę zł. 300, zł. 100; In Summa Facit zł. 323,300.

Na te Placi Generalność w Roku 1740: Imo. Ordynaryiney Expensy zł. 267,021; 2do. Pierwsza Część Długu zł. 36,743 g. 20; Facit zł. 303,764 g. 20. Zostaie 19,535 g. 10. Z których placić potrzeba Defalki w roku 1740, zapisane Expensa Seymow y Kommissyi z których Wiernicy Sprawiedliwy Rachunek kazdego Roku do Skarbu y Starszyństwo im produkowac powinni pod utraceniem Swoiey Funkcyi.

Dyspartyment na rok 1741. Na ten Rok uchwalono Sympel No. 2000, a zł. 161, zł. 322,000; Miasto Miedzyrzycz zł. 1,200; Miasto Jozefow zł. 400; In Summa zł. 323,600.

Na te Płaci Generalność w Roku 1741: Imo. Ordynaryiney Expensy zł. 248,569; 2do. Drugą Część Długu zł. 36,743 gr. 20; 3tio. Prowizyi od tey Części Długu drugiej zł. 8,323; 4to. Prowizyi od trzeciej Części Długu zł. 8,323; Facit zł. 301,958 gr. 20. Zostaie zł. 21,641 gr. 10.

Z których placić potrzeba Defalki w Roku 1741 zapisane, Expensa Seymowe Kommissyi Radomskiej y Expensa Wiernikom do Podziału zieżdzaiącym, z czego ciż Wiernicy

No. 53

(לסעיף חרלי"ח)

Connotacya dawney in A. 1730 postanowioney Symplicy, item in A. 1739 łożoney a ex defectu Sprawiedliwosci moderowaney w Jarosławiu Die 1ma Julij 1739 Anno.

Miasta y Powiaty	Sympla				Moderacya	
	1730 Roku		1739 Roku			
M. Poznań	zł. 1	gr. 24	zł. 1	gr. 24	na 3 lata wolny	
M. Krakow	2	27	2	17	zł. 2	gr. 12
M. Lublin z Powiat.	9	22	7	22	7	22 $\frac{1}{2}$
M. Rzeszow	6	22 $\frac{1}{2}$	5	2 $\frac{1}{2}$	4	20
M. Przemyśl	1	7		27		27
M. Tykocin	7	9	5		4	27
P. Krakowski	33		22		22	
M. Lwow y P. Ruski.	61	18	90		51	
P. Chełmski y Ordyn.	25	11	17	11 $\frac{1}{2}$	17	11 $\frac{1}{2}$
P. Wołyński	27	8	19	8	19	8
P. Poznański	24	18	16	12	16	12
P. Przemyśki	13		11	15	10	10
Węgrów	3	2 $\frac{1}{2}$	2	10	2	6

Podpisy Zydow Deputowanych na Sympłę Nową Roku 1739.

Heszel z Helma

Marszałek y Pisarz

Zydowski Koronny

Abraham Jozefowicz z Lesna

Lewek z Krotoszyna

Haskul z Tarnowa

Abraam Haymowicz z Lublina

Lewek Jaysykowicz z Poznania

Oszya Pisarz Generalny Deputat z Poznania

Lewek z Wolynia

Jakub Rabinowicz z Brodow

Według tey Moderacyi ustanowienia y Wiernikom do Dyspartymentow Generalnych podane Sympla przez Deputatow od stołu delegowanych podpisana w Jarosławiu Die 1ma Julij 1739, y redukowana do Sympel No 2,000, Każdą rachuiąc po zł. 161, efficit In Summam zł. 322,000.

No. 54

(לסעיף חרלי"ט)

Do Skarbu zł. 220,000 (Dwakroć dwadzieścia tysięcy); Jurgielt 12,000 (Dwanaście Tysięcy); Jm Pa. Pisarzowi naywyższemu 700 Złt. (Siedemset); Od Dyspartymentu 1,000 Złt. (Tysiąc); Pisarzowi Kwarcianemu y Regentowi 1,000 Złt (Tysiąc); Jezuytom ze Lwowa Prowizyi 2,520 Złt. (Dwa tysiące Pięćset Dwadz.); Dominikanom ze Lwowa Prowizyi 1,200; Jezuytom Jarosławskim Prowizyi 1,400; Dominikanom w Targowicy Prowizyi 2,400; Sukcyssorom Hersza z Zamoscia 900; Sendykowi Lubelskiemu y Juryscie 360; Wyderkaw wieczny

So sagen die Grossen und Eltesten der Gemeine zu Lemberg am oben gedachten Tage.

Samuel Löw von Lemberg Jehuda Löw Landa Isaac Mordechai

Baruch Mendel von Lemberg Isaschar Beer Ruben Löw Hirsch

Pheibel Schmucl

Obgleich die Reden dieser Gemeine keine[r] Bekräftigung bedürffen, doch habe ich noch eine Bekräftigung wollen hinzuthun, dass kein Wort auf die Erde falle von allem, was gesagt worden. Und bewahre Gott, dass etwas geändert werde und es ihn [Jehuda Löw] gereue. Und du sollst wissen, dass wir an alle Eltisten der 4 Landschafften schreiben werden, und alle werden mit uns übereinstimmen ohne Verzug.

So saget am oben gedachten Tage Arjeh Löw Rabinner in Glogau und in gedachte[m] Lemberg und der ganzen Landschafft

Alles Heyl bis ans Ende aller Monate; mit Zuziehung des Landrabbiners daselbst, geschrieben wegen des Wolff Seeligs von Reschau, ihn zu erhalten, dass er in Bresslau verbleibe. Und wie vorher gedacht, soll er sein Widersacher seyn; und die Sache ist nicht fein, weilen unter allen, die den Wolff kennen, richtig, dass er ein ehrlicher, gerechter und aufrichtiger Mann ist, und dass schon Klage vieler Kauffleute wieder den Herrn [Jehuda Löw] ist, welche sagen dass sie sich sehr vor dem Herrn fürchten, und haben gewollt, dass die Eltesten der 4 Landschafften schreiben sollen, wie auch die Beglaubigten, den Herrn desgewen zu erinnern. Und ich habe mich seiner [Jehuda Löws] angenommen und ihr Begehren nicht erfüllen wollen, und habe seiner Ehre geschonet. Desswegen ich ihn erinnern wollen, dass er sich Mühe geben den Wolff zu unterstützen, dass er in Bresslau verbleiben möge, und sich nicht von da begeben darff. Und wenn er ihm meinetwegen wird wohlthun, so liegt mir ob, sein Gutes zu bestärken, und wer weiss, wenn ich ihm, so Gott will, wiederum was Gutes thun kann, wenn er meiner Gutthat bedarff; da ich nicht das Gutte dem vorbehalten will, der es bedarff, Gutes zu thun nach der guten Hand Gottes über mir. Und ich bin versichert, dass ihm meine Worte werden zu Ohren dringen. So saget sein Freund und der jederzeit Friede sucht. Sonntages, den 24ten Tebhet 499 (den 4. Januar 1739).

Josua Lövi von Krackau Rabbiner von Tschechnowsky und Beglaubigter der Juden aller Vier Landschafften

Dass ich gegenwärtige Instrumenta aus der von denen Schameschen unterschriebenen Copia richtig übersetzt, bezeuge ich mit eigenhändiger Unterschrift. Bresslau, den 9. May 1739.

M. Christian Weinisch, Prof. Elisabeth [=Gymnasium].

Mit Gott den 19 Tebhet 499 (den 30 December 1738).

Juda gelange zu einem grossen Nahmen und Lobe, nemlich der gelehrte Juda Löw, der grosse Schamesch und Beglaubigte von Lemberg und der Gegend.

Wenn man höret, so ist der betrübt der höret, und seine Ohren klingen, was da zu eurer Zeit geschiehet an allen Juden, so in Bresslau wohnen etc., und nun gehet der Ruff, dass ein Gesetz gegeben ist allen Israeliten so bisshero zu Bresslau gewohnet haben, zu vertreiben. Und wie man hört, so kommet dieser Unfall durch einige, die sich Juden nennen, welche dieses verursacht haben durch ihre Auflagen und List, damit nur wenige Menschen möchten übrig bleiben, und haben auf Gottlosigkeiten und List gedacht, damit nur die Schamesche allein möchten übrig bleiben, und jeder Schamesch die Freyheit habe 5 Leute bei sich zu behalten und nicht mehrere. Und der die Gedanken weiss, kehre sich ab von den Urhebern dieser Gedanken; denn die Sache trifft nicht einen an, sondern alle überhaupt. Gott sende seine Hülffe vom Heiligthum, dass die Sache wieder in die vorige Beschaffenheit komme. Allein das letzte fället uns schwer und betrübet uns, dass wir gehöret haben die Stimme Jehuda etc. und von ihm das Uebel herrühre, das Got behütete, durch seine Pfeile zu vertreiben den Wolff Seelig von Reschau, und wie wir es gehöret haben, haben wir uns sehr entrüstet über den Herrn, wie er sich hat lassen in Sinn kommen, ihn anzutasten und wieder ihn zu streiten, [wieder] den angenehmen Wolff, dessen sein Ansuchen uns und unserer Gemeinde angenehm gewesen, und wir haben ihn auf keine Weise weglassen können; denn viele bedürffen seiner so gut als ihrer selbst. Der aber müsse sich vergebens Mühe geben, welcher ihn verfolgt; denn wir und alle Innwohner der gantzen Gegend werden auf unserer Macht bestehen, ihn in dem Orte zu erhalten wie vorhin. Desswegen haben wir ihn ein vor 600 (!) mahl erinnern wollen, dass der hochgeehrte Herr mit aller Macht sehen wolle, den Wolff zu erhalten, dass er in seiner Stelle verbleibe in Bresslau wie vorhin, und allerdings einer sey von den fünff Leuten, derer wir oben gedacht. Und wenn er, das Gott behütete, unserer Rede nicht gehorchen wird und ihn verstossen von seinem Orte oder sich entziehen wird, dass es scheinen möchte, als wäre er vor sich verstossen worden, so soll der Herr wissen, dass er wieder sich selbst gethan hat und sich verursacht, dass er verstossen von seinem Orth, und gedachter Wolff an seiner Stelle kommen soll in Frieden. Hat der Herr nicht selbst Schutz von uns? Und wir und unsere Landsleute sind sein Schild und Schutz, und warum sollte der Herr uns nicht gehorchen, dass der Wolff nicht möge von dem gedachten Orte verstossen werden. Und es sey ferne von dem Herrn, unsere Befehle zu ändern, da es unser Will und ernste Meynung ist, den gedachten Wolff mit allen unsere[n] Kräfte[n] beizubehalten, und den zu verfolgen, der ihn verfolgt, so weit unsere grosse Macht reichet, darvor Gott zu danken. Und ein so kluger Mann wie er bedarff weiter keine[r] Ermahnung.

My zaś starsi zemsci całej Koronny Polskiej powinniśmy in toto wypłacać co rok, co my starsi z seymu Ziemskiego żydowskiego w Jarosławiu w roku 1724, die nona Septembris zważyliśmy dobrze: Iż ten dług iest prawdziwy y wieczysty którą aprobujemy, aby ta summa wyszwyrżona prowizyonalna, to iest złt. pol. 397, co roku przyjeta y wypłacona była kahałowi Krzemienieckiemu bez żadney starszych żydowskich turbacji y sprzyczki pod kletwą wieczną na wiernych naszych ziemskich; żeby przyieli y od roku do roku aby oddawali y tę summę wypłacili; a ten dekret co w kahału Krzemienieckiemu w rękach, takiego waloru ma być iako by kwit od wiernych ziemskich mieli na summę złt. pol. 397, co rok; drugą zaś summą którą my zostali winni, starsi naszy ziemsci kahałowi Krzemienycey w roku 1724, to iest złt. pol. sto dziewięćdziesiąt siedm powinniśmy wypłacić w przyszłych rokach na dwie raty, t. e. roku 1725 złt. pols. sto, reszta złt. 97 w roku 1726, w niewypłaceniu tey summy pod zakładem takowey drugiey. Ktoby zaś miał być przeciwnym y łamać prawo, ten pod kletwą wieczną zostaie; Ten zaś kahal Krzemieniecki ma mieć wiarę, y ma odzukać od naszych starszych też summę, co należy co rok, a dly lepszey wiary, wagi y pewności rękami własnymi naszymi podpisuiemy się.

Działo się w Jarosławiu dnia 9 Septembris roku 1724.

U tey kopii dekretu podpisi ręk w te słowa: Jakob Naszey rabin lwowski y powiatu tegoż; Leyba rabin Krakowski powiatu tegoż; Jakub rabin Poznański powiatu tegoż; Herszel rab[in] Dubieński Wolynskiego powiatu; Leyba rabin Zamoiskiey ordynacyi.

A tak ta kopia dekretu, za podaniem wyszrzeczenego afferenta a za moim urzędowym przyiętem, de werbo ad verbum, iak się w sobie maiet, do xięg nineyszych grodzkich Krzemienieckich iest ingrossowana. Correctum et originale recepit.

(חתמה בעברית).

No. 51

(לסעיף תרי"ט)

W-lmożnemu a memu wielce miłościwemu Panu a osobliwemu Dobrodziejowi-moiemu łaskawemu Imć Panu Hasławskiemu Pisarzowi W-lkiemu Skarbu Koronnego y Rpp. Panu y dobrodzieiowi oddać należy w Warszawie.

Wielmożny Mości Panie y Dobrodzieyu. Oznaymuie Wmm Panu y Dobrodziejowi żem sie pomilił w Dyspartamencie Żydów województwa ruskiego, na Żydów Halickich podałem na zł. 260, a na nich nie należy tyle ieno złotych p. 160, tedy moy kochany dobrodzieyu zechciey z łaski swojej Panski wziąć z owych Żydów Halickich złotych sto y nałożyć na Żydów Tarnopolskich, żeby Żydzi Haliccy wiecy nie dawali ieno złotych 160, iak zawsze dawali o co powtornie suplikuie. Więc nie turbuie Literamy y iestem Wm Panu y Dobrodziejowi nayniżym wiernym sługą. Marko Rabinowicz Pisarz generalny Żydów Koronnych

W Brodach 16 septembris 1728.

XLVIII

Dob Bär von Posen	Abraham Jochim von Lublin
David Abraham von gross Dubno in Wolhynien	Juda Levit von Opatow
Simon Wolff Levit von Tarnow	Joseph von Kalisch
Juda Löb von Krotoschin	Abraham Isaac Fortis Doctor
Jacob Aaron Sohn von Marcus aus Lemberg[er]	Josua Hirschel ¹ Sohn von R. Meir
Landtschaft in Stry ²	Rabbiners von Lublin
Nathan Nata Sohn R. Hirschels von Tekotin	Samuel Salomo von Tekotin
Salomo Sohn d. Rabbiners v. Reschah[Rzeszow]	Abraham Tehomim von Jaroslaw
Juda Löb Rabbiner von Crakau undt zu	
gehöriger Landtschafft	Jizchak Aisack Rabbiner von Lublin
Josua Hirschel ³ Rabbiner von Dubno undt	undt Landtschaft
Landtschaft Wolhynien	Isaschar Bär Rabbiner von Lubomla

No. 50

(לסעיף תקצ"ו)

Roku tysiąc siedmsiet dwudzieśc szostego, miesiąca Julia dwudziestego dnia.

Przed urzędem y actami nynieyszmy grodskimi Krzemienieckimi y przedo mna Borysiem Sieczyckim Namiesnikem Burgrabstwa Krzemienieckiego comparens personaliter niewerny Dawid Iankielowicz, żyd mieszczanin Krzemieniecky, imieniem całego kahału Krzemienieckiego ten dekret, między tymze kahałem Krzemienieckim z iedney strony a starszimi Zemskimi caley Synagogi Koronny Polskey, przez starszych rabinow na seymie w Jarosławiu roku 1724, dnia 9 Semptembris ferowaney, z żydowskiego pisma po polsku przetłumaczony y przepisany, ad acta praesentia stanowszy, per oblatam podał, prosząc mnie, urzędu, o przyjęcie onego y do act wpisania. Którego ia, urząd, annuendo affectatione ad acticandum przyimuiąc, czytałem y timi iest pisany słowy:

Kopia dekretu po żydowsku pisanego a na polski ięzyk przetłumaczonego między kahałem Krzemienieckim a starszimi ziemskimi Synagogi caley Koronny Polskiej w Jarosławiu na seymie żydowskim roku tysiąc siedmsiet dwudzieśc czwartego, dnia dziewiętego Semptembris ferowanego, tenoris sequentis. Strony summy trzech set dwudziestu pięcu złotych prowizionalney, co się należy kahałowi Krzemienieckiemu w roku od summy przez nieboszczyka Mikiela daney, co pozyczył na wyderkaf wiecznemi czasy, to iest na ziemstwo nasze caley Synagogi; z tey zaś summy powinnismy płacić summę wyrażoną, to iest złt. pols. trzysta dwudziest pięć kahałowi Krzemienieckiemu, oprócz tey prowisyi 325 złt., powinnismy dać, co należy na successorow tego nieboszczyka wyszwspomienenego Mykiela, którzy mieszkają w Krziemienecu, złot. pol. siedmdziesiąt dwa, co roku; a ta summa wszystka wynosi na złt. 397.

1 בהעחקת לרין: Heschel. 2 בהעחקת לרין בא כאן הכינוי Landrabbiner, ואילו בהעחקת

יגריב הוא בא אחרי חתימתו של ר' אברהם תאומים מירוסלב. 3 השוה הע' 1.

unser Schammes in Bresslau seyn statt Seiner, wodurch Sie gemeldetem Löbel unzählige Unkosten und Schaden auch sehr vielen Kummer und Müh verursachen; da doch kein Frevel noch Unrecht in seiner Handt ist, indehm er Sich allezeit als ein Wahrheit-Liebender Mann hat aufgeführt so lange, bis auch obgedachter Löbel Marcus von neuem verlangt hat von uns Lembergern einen Bestätigungs-Brief, welcher für aller Augen mag undt soll gelesen werden, was Er verlangt habe von den Juden-Eltisten unserer Stadt undt zugehöriger Landtschafft, dass er in seiner Station mit Frieden bleiben möge, undt Gott soll Behütten, dass jemandt Ihm in seinem Ampt undt Gräntzen Eintrag thun wolte.

Derowegen haben auch wir Unterschreiber uns ermuntert undt aufgewachet, zu Steuer einer so ehrlichen, redlichen Sache, wie diese ist, undt welche in den Augen Gotts undt der Menschen schlecht undt recht ist, dass dieser Brief, der in Händen obgedachten Löbels seyn wirdt, alle seine Krafft und Stärcke haben undt behalten soll, undt dass er Löbel in seinem posto mit aller Ruh und Friede bleiben soll, Schammes an seinem vorigen Orthe zu seyn, undt die Einkommen davon wie vor zu genüssen, wie solches in obigem Briefe deutlich ausgedrückt ist, damit kein Wort davon, oder nur die Haelfte des Worts auf die Erde falle. Jedweder aber, indehm ein anderer Geist seyn würde, krummer und schlimmer Wege zu wandeln, undt auf einem Wege der nicht recht ist, undt der sich gegen obgedachten Löbel widersetzen würde, der soll hiermit verbannet, verstossen und von aller Heiligkeit Israelis abgesondert seyn, Undt alle Gerichte in Israel sollen Ihm mächtig beystehn, Ihn bey seiner Gerechtigkeit zu maintainiren, undt alle Hörner der Bössen sollen zerbrochen werden, undt das Horn des Gerechten soll erhöht werden, nemlich des R. Löbel Marcus. Undt sollen Ihm alle Gerichte beystehn undt seinen Feind auf dass möglichste verfolgen, undt Ihn umb sein Geldt und Ehre suchen zu bringen (an Geldt und Ehre treffen). Alle Gerichte, sag Ich, sollen Ihm dem Löbel beystehn, es seyn Juden-oder Christen-Gerichte. Auch alle Briefe, die einer möchte bringen, dem Löbel Marcus entgegen lautende, so sollen alle für falsche Briefe gehalten werden; undt der Erste, der sie unter die Hände kriegt undt zerreisset sie, wirdt recht und wohl daran gethan haben, undt sollen gar für nichts als ein zerbrochener Scherb gehalten werden, undt für Sonnenstäublein die nichts sindt heissen. Undt R. Löbel Marcus soll berechtigt seyn, die Ihm hierüber aufgehenden Unkosten von demselben Manne herauszubringen, die Backenzähne und den Arme seiner Tücke zu zerbrechen, undt alle Unkosten sollen von Ihm gefordert werden, bey allen Juden- und Christen-Gerichten.

Dieses sindt die Worte der Herren Juden-Eltisten von den Vier Ländern der Cron Pohlen. Geschehen Donnerstag d. 12. Elul an[no] 484 an der Landesversammlung hier in Jahrozlaw undt mit zuziehn der Cron-Rabbiner von allen vier Ländern, die mit bey undt zu Gerichte sitzen, auf obgedachter Landtversammlung.

Abraham Sohn von R. Isserles von Lublin Cron-Eltister in allen 4 Ländern

Raum geben, weil man nicht finden wird einen Mann, welcher diesem R. Juda Löb gleich und gewachsen sey an guten Qualitäten, Vorzügen undt Tugenden. Undt ist hierum weiter nichts zu bedencken, weil Er uns nicht erst gestern oder vorgestern ist Bekandt wurden.

Abraham Jochim von Lublin

Abraham Fränkel von Jarislaw

Moses Sohn des Rabinnern v. Pintschew in Reschau

Lipmann Priester von Reschow.

Seine Zeugen justificiren undt autorisieren Ihn mit Ihren Unterschriften, dass sein Vermögen gross, undt sein Werk vollkommen sey. Undt wenn nun jene für Ihn undt seinetwegen reden, was habe ich seinem Lobe zu zusetzen. Nur dieses thu ich Treu undt wahrhaftig kundt, einem jeden der Ihm sein Ampt wird wollen nehmen, oder Eingriff drinnen thun, dass er in Bann verfallen wird, ausser noch anderer Straffen undt Geldt-Straffen, die Er nicht wird ausstehen können, undt jeder gewissenhafter undt Gottfürchtiger Mann soll undt wirdt in seiner gerechten Sache möglichst Beystehen den Hochgelehrten R. Juda Löb obgedachten. Undt Mier wirdt obliegen, allen dehen, die Ihm guttes thun werden, zu dienen, nach der gutten Handt Meines Gottes über Mier.

Abraham Isaac Chasak Fortis Doct. Med.

No. 49

(לסעיף תקצ"ה)

12. Elul 484 (31 Aug. 1724).

Brief der Vier Länder des Königreichs Pohlen, den Ehrbaren Juden, R. Löbel Marcus zu bestätigen, weiter forthin Schammes von Reussisch Lemberg undt zugehöriger Landtschaft in Bresslau zu seyn undt zu bleiben.

Vermöge dieses Briefes erscheinen wir kundt zu thun undt schallen zu lassen unsere Stimme auss der ferne, eine Stimme, die durch die Erde¹ sich ausbreitet. Nachdehm der Ehrbare, Gelehrte undt wohl-angesehne Jude R. Löbel Marcus Schammes in Bresslau von Reussisch Lemberg undt zugehöriger Landtschaft, diese geraume Zeit her, von vielen Jahren, in welchen Er den heiligen Dienst verrichtet hat, stets auf graden undt richtigen Wegen gewandelt hat, so das es Ihm an redlichem und aufrichtigen Wandel keiner hat gleich thun können, dass alle die Ihn sehen undt kennen, sagen müssen, dass Er der Mann sey, welchen Gott gesegnet hat; gleichwohl aber anitzo von etlichen Männern viel Bossheit undt Widerspänstigkeit gegen Ihn ausgeschüttet wirdt, welche sich auf lauter Unwahrheit befleissen, heimlicher undt tückischer Weise, undt seinen Füßen ein Netze² ausgebreitet haben, indehm Sie trachten Ihn von seinem Ampte zu verstossen undt Ihm sein Brodt abzuschneiden; undt welche viel unrichtige, heimlich undt fälschlich erpracticierte Briefe auf die Bahn bringen, Einen anderen an seine Ampts-Stelle zu bringen, dass derselbe andrer soll

Untertreter) heisset? Dieser will nun den R. Juda Löb von seinem Ampte verdrängen, und statt seiner Schammes werden, obgleich kein Unrecht in des Juda Löbels Händen ist. Undt nachdem ich hier in Selowitz (Sclositz?) beygewohnt habe der Hochzeit meines Verwandten, des Sohnes von Meinem Stief-Sohn, R. A b r a h a m s, Sohns von R. Chajim (oder Jochim) von Lublin, welcher verheyratet hat seinen Sohn, an die Tochter des grossen und vornehmen R. Abraham Isaac Chasack (Fortis) Bewehrten und Berühmten Medicinae Doctoris undt Practici, woselbst aus allen Städten und Gemeinden eine grosse Menge von Kauf-Leuthen unseres Landes versammelt gewesen. Undt Sie alle, gleich alls ein einiger Mann, haben ihre Zeugnisse abgelegt, zu justificiren den R. Juda Löb, Schammes undt Geschworenen, dessen oben gedacht ist wurden, folgende dass sich alle in allen Sachen auf Ihn undt seine durchgehendts bewährte Treu undt Redligkeit verlassen können, undt dass die gantze Zeit über, da Er dort in Bresslau in diesem Ampte gelebet, kein Unrecht oder Trug in seinem Munde befunden wurde, undt dass Er auss allen seinen Kräften, allen Handelsleuthen auss gantz Pohlen gedienet habe, undt wass nur in seinem Vermögen gestanden, niemals zu ihrer Hülff und Vortheil geweigert, oder sich entzogen habe. Derowegen hab Ich meiner Feder undt Stimme nicht verhalten können dem Wohlgedachten R. Juda Löb Kraft und Stärke bey zu setzen, dass Er sein Ampt und Stelle nicht verlassen soll, und es sei ferne von idwedem Menschen, in seines Amptes Gräntzen einzutreten, undt ihn suchen zu verdringen. Denn selbiger Mann soll schwerlich gestrafet werden durch alle Arten des Bannes, seine Schande öffentlich und für alle bekandt zu machen, ausser noch andere Straffen, die Wir uns gegen Ihn vorbehalten. Und es brauchts nicht dieses erst zu sagen, dass von Freyheit und Macht gegeben sey dem R. Juda Löb, sich des Ungerechten Mannes bestmöglichts zu entledigen, auf Unkosten desselben, der nach seinem Ampte trachtet, ohne jemandem (von Juden-Eltisten) erst darumb zu befragen, so weit alls seine Handt zu reichen vermag. Dieses sind die Worte des sehr grossen und mächtigen Mannes, des obersten und mächtigsten unter den Hirten, des grossen Herrn, welcher ist erhoben wurden zum Parnas oder Praesidenten der Landt-Versammlung von den 4 Ländern. Heute Dienstag, d. 5. Adar an[no] 484.

Abraham Isserles von Lublin Präsident der Landt Versammlung von 4 Ländern
 Obenstehende Worte sind gegründet auf güldene Säulen, die mit Saphiren dicke versetzt sindt, denn dieselben sindt richtig und recht, Undt es sey ferne etwas daran zu ändern, sonst würde die Sache auf Schand und Spott (des Contravenienten) hierauss laufen. Dieses sindt Worte dass der die Wahrheit liebet weil Gottes Nahme Wahrheit ist.

Ezechiel Feibel Teomim Rabbiner in Przemysl

Auch wier sind berechtigt, dass Was wier mündlich bezeugt haben auch schriftlich zu thun, dass wier willig auch den Juda Löb, Schammes ferner zu seyn, votiret haben. Alle nun die diesen unsern Brief sehen werden, sollen demselben Statt und

abusus et subveniendo oppressis nakazuje, aby Żydzi Starsi, tak Koronni, jako też i Starsi ziemscy za uniwersałem J.W.P. Podskarbiego W. Kor. zjechali do Warszawy na dzień 20/8 1719 i tam in praesentia JW. I. M. Pana Podskarbiego W. Kor. albo jego substituta i pisarzów skarbowych — — proszonych i delegowanych z Izby naszej podział generalny uformowali na pogłównie swoje ordynaryjne ad proportionem simplae Jarosławskiej, specyfikując w dyspartymentach swoich wszystkie miasta, miasteczka i miejsca, żadnego nie opuszczając, gdzie się Żydzi znajdują i proveniens de iusto quanto wyrazili, aby wojsko niezawodną odbierało hybernę. Któryby zaś z starszych Żydów ziemskich lub powiatowych na czas i na miejsce naznaczone nie stawiał się, takowego każdego kahał triplice solutione contingentis et poenis iudicio suo arbitrariis karany będzie declarationis praesentis vigore.

No. 47

(לסעיף תקפ"ה)

Ponieważ Żydzi ziemscy starsi, generaliter wszyscy obwieszczeni uniwersałem J. W. Podskarbiego W. Kor., w roku przeszłym non comparuerunt do Warszawy ob pestiferam luem, która na Rusi grassabat, gdzie należało porządną według simpli Jarosławskiej in praesentia Skarbu Kor. ułożyć i spisać taryfę na pogłównie ich ordynaryjne, przez co ex privata Starszych Żydów powiatowych impositione wielka dzieje się prywatnym kahałom krzywda, Sąd tedy Trybunału Skarb. Radomskiego in fundamento novellae legis nakazuje, aby Żydzi Starsi tak Koronni jako i Ziemscy, za uniwersałem JW. P. Podskarbiego zjechali się do Warszawy na dzień 7/10 1720 i tam in — — praesentia JW. P. Podskarbiego albo tegoż substytuta i pisarzów skarbowych — — komisarzów z Małej Polski uproszonych i delegowanych z Izby naszej unius vel plurium absentia ex provinciis non obstanti, podział generalny uformowali na pogłównie swoje ordynaryjne ad proportionem symplae Jarosławskiej specyfikując w dyspartymentach swoich wszystkie miasta, miasteczka etc.⁴

No. 48

(לסעיף תקצ"ב)

5. Adar an[no] 484 (29 Februar 1724). Brief von dem Präsidenten der Landes-Versammlung.

Der Ehrbare und gelehrte Jude, R. Juda Löb, Schammes in Bresslau, von wegen der Landeschaft Reuschlemburg, ist bey uns schriftlich mit grosser Klag einkommen, wie ein gewisser Mann, wohnhaft ausser der Stadt, für Bresslau, sich hochmütiglich und trotziglich unterfange, Ihm in sein Ampt zu greiffen, undt dasselbe an Sich zu ziehen bemühet sey mit Nahmen R. Jacob Sohn von R. Simcha von Elkus. Muss Er drum desswegen untertreten, weil er Jacob (oder

Jarosławskim w Roku 1692 iako iest wyrazone w księdze Generalney w latucie Nro 548 y powturnie tosz samo Prawo potwierdzone w kongresie Jarosławskim w roku 1712, ze partikularze, wsie i miasteczka, ktore nie mają Synagogow a są blisko dwóch mil od miasta generalnego czy mają bydz należący de tego miasta y do wszelkich podatkow y interessow przyłączeni. Więc według mocy tegoz prawa potwierdzamy y dajemi Pomoc miastu Krakowowi ze wszystkich wsiow y miasteczek, ktore są blisko dwóch mil ob niegoz, to ma nalezyc do miasta Krakowa a nie do Ziemstwa. Takze dajemy to Pozwolenie Starszym Synagogom Krakowskim, ze mają miec tę moc na tych wsiach y miasteczkach jako się wyzy wyrażyło, ze wolno wydać na nie assygnacye do skarbu y o inne podatki, a te wsie y miasteczka mają pozwolenstwo od nas dla lepszego bronienia się od Ziemstwa ile moznosci czyli to w prawach naszych czyli grockich ze tilko należą do Krakowa, a te wsie y miasteczka nie mają miec w pamięci ze należą do Ziemstwa pod karą wielką na tych się wyznacza ktorey by o tym powiedział. A mi dajemi te wszelkie pomocy Starszym Synagogom Krakowskim, ze im wolno aprmowac te prawa wszelką pomocą bez odmiany, gdyz to iest rzecz słuszná y sprawiedliwa do wszystkich miast, y wolno Starszym Synagogom Krakowskim przymuszac te wsie y miasteczka do stawania do prawa za ich przypozwaniem prszez wszelkiey obroni pod karą wielkiemi grzywnami y klontwią y powinni to dotrzymac. Na co się podpisuiemi Dattę w Jarosławiu 23 9bris 1717 A.

Jakub Abram z Zułkwi Marszałek Generalny Zydow Koronnych.

Feybusz Haimowicz z Poznania

Icik Rabinowicz z Poznania

Haim ze Lwowa

Elias Abramowicz ze Lwowa

Abram Izerowicz z Lublina

Abram Maiorowicz z Ostroga

David Jakob Afraymowicz z Włodzimiera Michał z Przemieslia

Moszek z Przemieszla

Slama Moszkiewicz Rabinowicz z Rzeszowa

Mi jako nizej podpisani aprobuujemy te Prawa, ktore są wydane od Starszych Generalnego Ziemstwa, ze jako są sprawiedliwe y powinni dotrzymać prszez wszelkiej odmianey. Dattę w Jarosławiu 23. 9bris 1717 A.

Abram Krakowski deputowany z miasta Lwowa y Ziemstwa

Nawtela Rabin

Jakob Rabin Poznanskiy y Ziemskiey

No. 46

(לסעיף קטן ט)

Ponieważ Żydzi ziemscy starsi generaliter wszyscy obwieszczeni uniwersałem J. W. P. Podskarbiego W. Kor. w roku immediate przeszłym non comparuerunt do Warszawy, gdzie należało porządną według simpli Jarosławskiej in praesentia Skarbu ułożyć i spisać taryfę na pogłównie ich ordynaryjne, przez co ex privata Starszych Żydów powiatowych impositione wielka dzieje się prywatnym kahałom krzywdą, Sąd tedy Trybunału Skarbowego Radomskiego in fundamento novellae legis, znosząc wszelkie

co do tego powiatu należą, widzieli postępki tego Powiatu Przemyskiego, że się nie obchodzą a nie prowadzą słusznie y nie uczynili dotychczas Skarbowi Koronnemu zadosyc ze złego porządku onych, dlatego zruinowany ten powiat y w długach zostaje. Tedy przyszedł ten Powiat prosząc, aby my im porządek uczynili y laudare, aby podział uczynili między niemi, co każde miasteczko co rok ma oddawać, każde osobliwie, do Skarbu Koronnego. Tedy z całego seymu Koronnego Żydowskiego wybrał Powiat tenże Przemyski nas nizej opisanych, aby im uczynili porządek w tymże podatku. Tedy postanowiliśmy Laudum według samey słuszności i sumienia naszego według P. Boga. Więc należy z Miasta Lezayska y z okolicznościami, które należą do tego Miasta Lezayska iak i przed tem do tych należało, nic nie umniejszając, złotych 1000 i mają oddawać do skarbu co rok tę kwotę, aby oni, to jest Miasto Lezaysko, exceptowani byli od tego Powiatu Przemyskiego aby na nich assygnacja wychodziła co rok a Fysz el wierny żydowski Koronny miał dozór tego, aby miasto Lezaysko w skarbie byli exceptowani od tego powiatu Przemyskiego od tego czasu. Co my postanowiwszy z seymu terazniejszego żydowskiego koronnego W Jarosławiu, dnia ósmego listopada według kalendarza żydowskiego 478 roku

Szymon z Krakowa

Izaak z Poznania

Moszek ze Lwowa

Szymon z Lublina

Izaak z Kalisza

Sloma z Rzeszowa

Moszek z Przemyśla

Sloma z Tarnobrodu

My też potwierdzamy to laudum wysz specyfikowane y exceptacyę ich tegosz miasta Lezayska, dla czego się podpisujemy, dnia y roku jako wyżej.

Abraam z Brodów marszałek tegosz seymu.

Moszek z Krakowa

David Fyszłowicz z Włodzimierza

Izaak Fortys

Michel z Przemyśla

My także widząc to laudum y excepcyą postanowioną miasto Lezajaska od tych wszystkich starszych Koronnych, tedy my Rabinowie rąk naszych podpisem stwierdzamy Roku y dnia iako wyżej.

Abram Rabin Brocki

Lewko Rabin Krakowski

Jakob Rabin Poznański

Maier Rabin Lubelski

Szumel Rabin Krzemieniecki z Wołynia

Szumel Rabin Rubiszowski

Hayzyk Rabin Tarnobrodzki

To postanowienia aprobuje w Radomiu d. 15 Junij 1718. Przependowski, Podskarbi Koronny. Locus Sigilli.

Z hebrajskiego przekopiowany w Seymie generalnym żydowskim na którym approbate stanęła JMosci Pana Podskarbiego Wielkiego Koronnego.

No. 45

(לסעיף תקצ"ה)

Ponieważ że się nayduie Prawa w księgach naszych Które Ułożone w Kongresie w

Locus Sigilli Minoris Cancellariae Regni. Franciszek Thadeusz Krotowski Jego Krolewskiey Mci y Pieczęci Koronney Sekretarz manu propria. Post quarum Literarum Ingrossationem Originale Exemplar idem Infidelis offerens rursus ad se recepit et de recepto Sibique restituto officium praesens Quietavit.

No. 43

(לסעיף תקס"א)

Sabbatho ante Festum S. Michaelis Archangeli proximo Anno Domini 1716to. Assecurationis JM Leduchowski ad Infideles Seniores Palatinatus Russiae Oblata. Ad Officium Actaque Praesentia Castrensia Capitanealia Leopoliensia personaliter veniens Generosus Theodorus Papara Pocillator Novogrodensis obtulit Eidem Officio et ad acticandum porrexit Asignationem Illustris et Magnifici Stanislai in Leduchow Leduchowski Succamerarij Cremenecensis Mareschalii Generalis Confederatae Reipublicae ad Infideles Seniores Particulares Palatinatus Russiae Civitatesque in Eadem assecuratione expressas emanatam manu Ipsius propria Subscriptam et Sigillatam de Tenore tali:

Stanisław na Leduchowie Leduchowski, Podkomorzy Krzemieniecki, Marszałek Generalny Skonfederowaney Rzeczypospolitey, stosując się do wydanego przez Żydów Starszych Koronnych na Pogłowne Żydowskie Dyspartymentu, ponieważ Kommissya Skarbowa widząc magnam Equestatem Rzeczypospolitey powtorne pogłowne Dwakroc Sto Dziesięć Tysięcy Żydom płacić nakazuie, Więc Ja ex munere Władzy moiey daię tę moią Assygnacyę do Partykularzow Woiewodztwa Ruskiego, to iest do Miasta Żółkwi Pięćset y Trzy y Groszy Piętnascie; do Miasta Swirze złotych Szescset Osmnascie y Groszy Dwadziescia y Dwa y Puł; do Miasta Złoczowa Złotych Trzysta Piędziesiąt; do Miasta Tarnopola Złotych Pięćset Dwadziescia y Cztery; do Miasta Janowa pod Lwowem Złotych Sto Czterdziesci; do Miasta Pomorzany Złotych Dwiescie Pięcdziesiąt y Dziewięć y Groszy Piętnascie; do Miasta Mikulinice złotych Czterysta Osmdziesiąt y Dwa; do Miasta Woyniłow Złotych Dwiescie Szdeściziesiąt y Trzy; Facit Summa Złotych Polskich Trzy Tysiące Sto Czterdziesci y Ieden y Groszy Siedm; Ktorą Summę aby z Pogłownego Żydowskiego do Rąk oddawszy tę assygnacyę Instantanie pod Surową Exekucyą wyliczyli, która Summa in Rationibus Calculi przięta będzie. Datum w Krasnym Stawie Die Vigesima Tertia Augusti Millesimo Septingentesimo Decimo Sexto Anno. S. Leduchowski M. G. S. R. P.

Locus Sigilli. Post Cujus Ingrossationem Originale Ejusdem Exemplar Idem Generosus offerens rursus ad Se recepit et de recepto Sibique restituto officium praesens quietavit.

No 44

(לסעיף תקס"ב)

Poniewasz ze Starsi Powiatowi Przemyscy y pospolstwo z kazdego miasta y wsiow

empfangen haben wird, auf die ihm ausserdem noch de dato Jaroslaw 22. February Anno 1697 verschriebenen 5000 Reichsthl. aus gutem Willen verzichten. Bei Nichterfüllung dieser Bedingung haben für diese Summen, die Kron-Eltesten zu stegen also auf die 15000 Rthl].

Unterdessen verbleiben Herr Bresslern die ihm in dem Haupt-Vergleich verschriebene Paradiesäpfel bis zu gänzlicher Bezahlung des rückständigen Capitals verpfändet.

No. 42

(לסעיף חקניט)

Oblata Literarum S. R. M. pro parte Judaeorum Leopoliensium Serventium.

Ad Officium et Acta praesentia Castrensia Capitanealia Leopoliensia veniens personaliter Infidelis Izrael Lewkowicz Synagogarum Leopoliensium utrarumque Generalis Syndicus obtulit eidem Officio praesenti et ad acticandum porrexit Literas Sacrae Regiae Majestatis pro parte Judaeorum Leopoliensium intuitu restituendae Summae Octoginta Millium Florenorum Polonicalium seu compensandae ex Contributione Capitali, per eosdem in varias assignationes insuperabundanter extraditas emanatas Manibus eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis et Generosi Franciski Thadei Krotowski ejusdem Sacrae Regiae Maiestatis et Sigilli minoris Cancellarii Regni Secretarii propriis Subscriptas et Sigillo ejusdem Minoris Cancellarii Regni Communitas Tenoris qui sequitur et est talis:

August Wtory z Bozey Łaski Krol Polski Wielki Xiążę Litewski etc. Wiadomo czyniemy, komu otym wiedziec należy. Supplikowali do Nas Zydzi Ziem Ruskich, Podolscy, Lwowscy, y Haliccy, ze są w summie znaczney blisko Osmdziesiąt Tysięcy złotych przeładowani, ktore pod niebytność Wielmoznego Podskarbiego Wielkiego Koronnego musieli nad należytość Pogłownego ordinaryinego wypłacać, iako się z kalkulacyey Rachunkow przez Urodzonych Comissarzow nato deputowanych kiedy tesz rachunki skarbowi produkowali pokazało, na którą to Summę wiele Długow pozaciągawszy Prowizyę płacą. Tedy stosuiąc do deklaracyi Commissyi dwoch, Łuckiey in anno Millesimo Septingentesimo Quinto, y Lwowskiej in Anno Millesimo Septingentesimo Sexto, tudziez do Rady walney Warszawskiej in anno 1710 postanowionych, gdzie się naydzie, ze są przeładowani, aby im Skarb Koronny na potym w Pogłownym ordynarynym od nich należącym przyiął. A ze tey Summy Skarb Koronny razem przyiąć niemoze, tedy zeby tymze Zydom z pomienionego pogłownego ordynaryinego co rok po Dziesięć Tysięcy odtracił, y acceptował aż do wypłacenia tych Osmdziesiąt Tysięcy Złotych mieć chcemy. Pisarzom zaś Skarbowym Koronnym rozkazuiemy, zeby innych assygnacyi niewydawali do nich tylko według Podziału y dyspartymentu, ktory podać ma Pisarz Zydowski. Na co dla lepszey wagi Reką się naszą podpisawszy Pieczęć Koronną przycisnąć rozkazaliśmy. Działo się w Warszawie Dnia XIII. Miesiąca Września Roku Pańskiego MDCCXV, Panowania Naszego XIX Roku. Augustus Rex.

Darbei oben genannte Juden-Eltesten — — im Namen der ganzen polnischen Judenschaft versprochen, — — den Rückstand derer acht tausend Reichsthl. vor sich mit sieben tausend fünfhundert Reichsthl. nach dem buchstäblichen Inhalt obengedachten Recessus verschriebener massen jährlich Termin Mitfasten-Markt mit tausend Reichsthl. zu bezahlen.

Worbei überdies zu Ergänzung dieses Capitals — — Zacharias Mändel — — bei dem im Augusto dieses Jahres einfallenden Jaroslauer Markt von dar aus eine vollkommen gültige Obligation von denen sämtlichen Kron-Eltesten über fünfhundert Rthl. annoch nachzuschicken, oder [in Ermangelung dessen solche fünfhundert Rthl.] ¹ vor Ausgang dieses Jahres als seine eigene Schuld — — zu bezahlen — — *zusaget. Falls die Zahlung dieser jährlich zu entrichtenden tausend Rthl. nicht pünktlich und bar erfolgen sollte, so solle dem Gläubiger dem kaiserlichen von Wien aus am 30. Mai 1691 ergangenen Befehle gemäss die Befugnis zustehen, mit obrigkeitlicher Hilfe obengedachte und alle anderen aus Gross- und Klein Polen ankommende Juden an Personen und Gütern anzuhalten und von ihnen diese seine Bezahlung zu suchen.*

Darbei gestanden — — Franz Bermutz, Bürger und Gastwirt allhier, und hat — — zugesaget, *die Mitfasten 1702 und 1703 fälligen Raten mit je 1000 Rthl. dem Bressler statt der polnischen Judenschaft zu bezahlen.* Herentgegen soll er — — berechtigt sein jährlich von wegen der Stadt Crackau 16 Reichsthl., von wegen der Stadt Posen 32 Reichsthl., von der Landschaft Posen 132 Reichsthl., und dann von denen übrigen sämtlich ankommenden Juden in oder ausserhalb dem Jahrmarkte 57 Silbergrschenn, und diese von jedem Juden viermal des Jahres baar gegen seine unterschriebene und besiegelte Quittung, von datto an bis künftige Mitfasten — — 1704 zu erheben, — — deshalb er weder denen Juden-Eltesten noch sonst Jemanden Rechnung thun solle. Herentgegen aber, auf den unverhofften Fall sich einiger Abgang ereignen sollte, soll er solchen zu seinem eigenen Schaden gelten. Darbei er zu Eintreibung dieser bewilligten Quantorum diese drei Juden, benamentlich Joachim David von Crackau, Michael Abraham von Lublin und Lebel Baruch von Croterschin allhier — — behalten und diese ihm täglich alle ankommenden Juden anmelden und wochentlich jeden Sonnabend bei unserem Befehlhaber aus seinem Juden-Register ihr Angeben justificiren sollen, da denn auf den Fall, von diesen Juden einiger Unterschweif verübet werden solle, dem Bermutz allsogleich frei stehen soll, den oder diejenigen aus denen drei oben genannten Juden, welche er also erweislich betrügerisch erfunden, hiervon zu verstossen und statt derer andere anzunehmen. Darbei die drei Juden — — zugesaget, sich allhier ohne alle Handlung und Mäklerei, einzig und allein nebst ihren Weibern, ohne einige Kinder indessen aufzuhalten.

[Bressler will, wenn er die 8000 Rthl. richtig und in die festgesetzten Termin

XXXVIII

dachten gestr. Rath ergehen zu lassen, womit wir noch fernerweis bey unseren auf solche obenbeschriebene Arth undt Weise, verrichtenden Gebethe gelassen, undt nicht wiedrigenfalls, weile wir doch ohne solches zu verrichten nicht allhier oder anders wo subsistiren können, die Jüdische Handlung dem ganzen Herzogthumb Schlesien alss ihre Kayser undt königl. Mays. hohen Interesse undt Einkünfften zum grössten Praejudiz entzogen, wir aber von denen getauften Juden mit der gleichen vorzunehmenden Taxis ins künfftige verschonet werden möchten; Weile nun ohne dem Ihro Kays. undt Königl. Mays. die Grossglogauisch Undt Zülzer Juden allergnädigst privilegiert, undt selbten ihre Gebethe zu verrichten mithin allergnädigst erlaubt, so wolten wir unss diessfalls auch gnädigster Deferirung vertrösten undt verharren; Einer — —

Praest.: den 14. Januar 1701.

Unterth. gehorsambste N. N. Sämtliche Juden-Eltisten auss denen Kays. Erblanden alss auss dem Königreich Pohlen.

No. 41

(לסעיף תקליג)

1702 Januar 30.

Der Rat der Stadt Breslau bekennt, dass Herr Christoph Bressler an einem Zacharias Mändel Marschall der sämtlichen polnischen Judenschaft wie auch Kron-Eltester von Crackau, Simon Lebel Elltester von Posen, Moyses Marcus Elltester wie auch als legitimirter Mandatarius der Stadt und Landschaft Reusch-Lemberg, Leser Judewitz Elltester aus der Landschaft Crackau wie auch Mandatarius von dar, Isaac Lebel Elltester von Crotoschin, Lebel Isaac von der Polnischen Li'ssa wie auch Mandatarii der Landschaft Gross-Polen am andern Teile, und haben erklärt, wie dass sie sich wegen der laut von Uns ausgefertigten Recessus de dato 3. Jannuarii 1693 an — — Bresslern zu zahlen verschriebener fünfzehn Tausend Reichsthl. nunmehr richtig berechnet und — — bekannt, dass sie laut aller — — von — — Bressler auf dem Hertz Abraham Äpfelführeren, Jacob Görschel und David Kadisch, beide Juden von Ziltz, lautende und aller andern Quittungen, sie mögen gestellet sein auf wen sie wollen, nunmehr in allem sieben Tausend Reichsthl. bezahlet haben. — —

Herentgegen cediret Herr Bressler denen obengedachten Juden-Ältesten und Mandatariis diejenigen fünfhundert Reichsthl., welche Hertz Abraham, Jude von Ziltz, zu denen bezahlten siebentausend Rthl. annoch restiret, wie auch diejenigen sieben hundert Reichsthl., so der Lebel Baruch von Kroterschin, Lebel Jacob von Opatow und Herschel Benjamin von Benshir, de dato 17. September 1700 laut einer vor Uns gethanen Verschreibung annoch restiren [und also zusammen zwelf hundert Reichsthl. von ihnen zu verheben, von Herz Cedenten ungehindert]¹.

1 ההשלמה לפי העתקה שקבלתי מידי ד"ר לוי, לפניו בברסלא.

Herrn Bressler bar und auf einmal zustellen und auszahlen sollen und wollen, bei Verpfändung aller ihrer Habe und Güter hier und anderswo, und bei Strafe der Exekution, wie auch Meidung und Ausschaffung von dieser Stadt [Breslau], wobei der Hertz Abraham gelobet und versprochen [hat], auf im unverhofften wiedrigen Falle dem Herrn Bressler solche 700 Reichsthaler, vermöge seiner Volmacht, zu verschaffen, und seinen Regress entweder an die Juden, so die Äpfel in Polen geführt, oder an die polnische Judenschaft, so die Äpfel bekommen [hat] — — zu nehmen — — sonder Gefehrde.

No. 40

(לסעף חקליר)

Hochwürdigster Hochdurchlauchtigster Herzog — — Gnädige Herren Herren. Euer Hochfürstl. Durchl. undt Einem Hochlöbl. Königl. Ober Ambts Collegio haben wir zu Endes gesetzte Juden unterthänigst, gehorsambst, undt fussfällig klagend zu hinterbringen, wie dass jüngst verwichenen 7ten Januar dieses lauffenden 1701ten Jahres von Einem Hoch Edlen undt gestringen Rathe der Kays. und Königlichen Stadt Breslau, sambt habe Ein Hoch Löbl. Königl. Ober-Ambt auf Verlangen Eines Hochfürstl. Bischoffl. Consistorii juridi ist verordnet, dass Wir keine Synagoge mehr allhier in Breslau noch einiges Jüdisches Gebeth haben undt unss diessfalls hiernach richten sollten.

Wenn denn nun aber pro lmo. Wir niemahlen bisshero keine Synagoge allhier gehalten, sondern in unsern gewöhnlichen Stuben undt hierzu in denen hiesigen Wirts Häusern erlaubter massen errichtheten Zimmern, unser Gebeth undt zwar ihrer etliche nur allein verrichtet undt also keine öffentliche Zusammenkunfft oder allgemeine Synagoge gepflogen noch gehalten; 2do. Wier hierher kommende Jüdische Kauff- undt Handels-Leuthe unmöglich Unser Gebeth ganz undt gar unterlassen können, undt also gar Ehender diese Kays. und Königl. Handlungs Stadt müssig gehen würden müssen, also solches Gebeth nicht zu verrichten wodurch den pro 3tio Ihro Kays. und Königl. Mays. hohes Interesse in dem wir bey der Aussfuhr doppelten Zoll erleiden, umb ein gewaltiges geschwechet werden dörrfte, wenn man unss mit unserer Jüdischen undt dem ganzen Herzoghumb Schlesien profitable fallenden Handlung in andere Örther gleichsamb hierdurch verjagende verweisen wolte.

Pro 4to dieses ganze Bodenlohse gesch[r]ey wegen vermeintlich haltender Synagoge auch unserer Muthmassung nach einzig undt alleine von etlichen getauften Juden, welche baldt diesen baldt jenen Juden in individuo baldt aber selbte Collegialiter, zu trillen undt zu brennen, wie hiervon klare Exempel vorhanden, herrühret, welche getaupte Juden aber dieses straffbare Beginnen einzig undt alleine ihrs schädlichen Lucri halber vornehmen.

Alls bewendet an Eure Hochfürstl. Durchl. undt Ein Hochlöbl. Königl. Oberambts Collegium unser unterth. gehorsambstes Suchen die gnädigste Verordnung an ge-

XXXVI

durch versichern sollen, dass wir schon geraume Zeit uns deme vor diesem ernstlich getanen Verbot untertänigst submittiret, und keine Ruhe — — wie ander wärts — — allhier gehabt, sondern nur einzig und allein unser gewöhnliches Gebet allhier verrichtet und sonst nichts vorgenommen haben.

Wann uns dann nun solches allerorten, wo wir nur hinkommen und unsere Handlung treiben, ganz frei gelassen und verstattet ist, wir auch dannenhero des untertänigsten Vertrauens leben, dass uns solch unser Gebet auch allhier erlaubt und nicht verwehret sein wird. Allermassen ja ernst[lich]en, und wenn dieses letztere sein sollte, kein Jude anhero kommen und allhier negotiieren könnte, sondern die ganze Judenschaft wegbleiben müsste, wodurch aber nicht allein das grosse Negotium, welches von unseren Leuten getrieben wird, gänzlich hinwegfallen, sondern auch Ihro kaiserliche und königliche Mayestät selbst an dero Zahl Intraden und sonst jährlich ein sehr Grosses abgehen würde.

Als fallen Eurer hochfürstlich Durchlaucht, Eurer hochgräflichen Gnaden und freiherrlichen Gnaden wir hierdurch im Namen der sämtlichen an denen kaiserlichen und königlichen Erblanden und dem königlichen Polen allhier anwesenden Juden demütigst zu Fuss und bitten untertänigst, wie bishero also noch ferner, gnädigst und gnädig zu erlauben, dass wir allerseits unser Gebet in der Stille ungehindert halten mögen. Wir versichern dagegen, uns der Schulen ganz zu enthalten. Und von diese hochfürstliche Klemenz und oberamtliche Gnade zu ersterben, untertänigste Knechte, N. N. Sämtliche Judenältesten aus denen kaiserlichen und königlichen Erblanden und dem ganzen Königreich Polen.

An das hochlöbliche kaiserliche und königliche Oberamt im Herzogtum Ober- und Niederschlesien den 30. Juni 1696.

No. 39

(לטעײַף חקלײַג)

Wir, Ratmanne der Stadt Breslau, bekennen und tun kundt öffentlich hiermit vor jedermänniglich, dass vor uns in sitzendem Rate kommen sindt: Löbel Borekh Crotoshinischer Schammes, Löbel Jakob von Opatow und Herschel Benjamin von Benschin, und haben sambt und anders bey dem höchsten Recht und Verlust ihres ehrlichen Namens versprochen und zugesagt: Demnach ihnen Hertz Abraham von Zültz, als der Juden Kronältester in Polen wegen der Paradies-Äpfel [ein]gesetzter Machtmann, die von dem Edlen und Gestrengen Herrn Christoph Bressler, Unserem Ratsfreunde, aus Italien verschriebenen Paradiesäpfel, Myrten und Palmen, heute dato nach Polen zu führen, überliefert [mit der Bedingung], dass sie mit solchen Äpfeln, Myrten und Palmen getreulich umgehen, Niemandem von demselben etwas ohne bare Bezahlung aushändigen, sondern das daraus gelöste Geld bey dero Rückkunft ohne allen Verzug und ohne alle Ausrede mit Siebenhundert Reichthalern kais. Geldes — — gedachtem

securitati sub poenis inibidem in delinquentes expressis, specialiter mercatoribus Vratislaviensibus cautum et prospectum est, ut liberum ut ante passum sine quovis habeant impedimento. Insuper Illustrissimus Thesaurarius Regni Vratislaviae degens appromisit omnem operam se navaturum securitati eorundem quibus et mihi pro munere officii mei suffragari est animus. Ea de causa Mercatores Vratislavienses et Nobilis Magistratus, quasi odio habentes, in urbe sua negotiationem denegant hisce Judaeis, et cum multos habeant obaeratos, propter metum detentionis dispendium in commerciis perpassi, vere resilire a mercatura coguntur quam Vratislaviae exercere consueverunt. Quoniam vero in Polonia aegre et difficulter ab eisdem debitoribus¹ Judaeis summae praetensae repeti queunt, ut aliquomodo satisfiat creditoribus, decreverunt unum e medio sui habere, qui commorans Vratislaviae, ab aliis advenientibus et negotiantibus summas creditoribus debitas sensim exigit, iisdemque mercatoribus exinde colligendo restituat. Delegerunt itaque unum Judaeum Michaelem Abrahamum nomine, civitatis meae Lesnensis incolam ad hocce munus obeundum. A Magistratu autem et Mercatoribus libero urbis aditu arcetur. Cum vero summarum exsolutio² aliter non succedat, nisi ut in urbe commoretur, ideo recurrit ad Supremam Serenitatis Vestrae Jurisdictionem, ut eidem in nominata urbe libere commorari et absque omni mercatorum et incolarum praejudicio commissa a Senioribus suis munia et negotia tractare benigne Serenitas Vestra concedere velit. Siquidem non negotiaturus sed commissa a suis executurus, et creditoribus satisfactorius inibidem commorari intendit. Cujus adstipulando³ desideriis, eundem protectioni Serenitatis Vestrae recommendo, ipse in omni testaturus circumstantia, quod sim Rydzynae 4. May 1695 Serenitatis Vestrae obsequentissimus servus Raphael Comes in Lesno Palatinus Lenciciensis Majoris Poloniae Generalis.

P. S. Eadem favorabiliter praestare in absentia Reverendissimae Serenitatis dignabuntur Perillustres et Generosi Domini Cancellarius et Consilarii officiumque Serenitatis Suae Suprascripto Judaeo, quibus contestando officiorum meorum promptitudinem non ambigo, quin superius expressa praestent.

Praes. 16. May 1695.

No. 38

(לסעיף תקיט)

Hochwürdigster durchlauchtigster Herzog p[leno] t[itulo] — — Durch dero an einen löblichen Stadtmagistrat allhier diese Tage abermals gnädigst und gnädig ergangene königliche Oberamtsverordnung uns ernstlich und bei hoher Strafe inhibieren lassen, dass wir allhier keine Schul halten sollen. Und wir hieraus untertänigst abnehmen können, dass wir aufs neue deswegen höchst ungleiche angegeben worden. So haben ein hochlöbliches kaiserlich und königliches Oberamtskollegium wir fussfälligst hier-

1 בהעתקה שלפני: debitorile. 2 בהעתקה שלפני: ex Solutio. 3 בהעתקה שלפני: ad Stipulando.

publicznych z Seymow Walnych naznaczone zwykli, wiele Ktorzy Zydzi po Powiatach mieszkający wydawać powinni, ze iednak w Roku przeszłym, Seym Walny Koronny w miesiącu Grudniu od nas w Warszawie złożony y naznaczony niedoszedł, z ktorego miarkowac się mieli, pro genere Contributionis, inter se instituendo terazniejszy zas, co ma nastąpić, niewiedzą iako na nich Uchwałę publicznego podatkovania włoży, tedy za wniesioną do nas Suppliką przez Zydw Woiewodztwa Ruskiego, Ktorzy częścią przechodami Żołnierskimi, częścią tez inkursyami nieprzyiacielskimi bardziej nad innych aggravantur, Łaskawie się skłoniwszy, wydaiemy niniejszy Uniwersał nasz miec chcąc, a zeby pomieniony Zjazd Zydw Koronnych az po przyszłym da Pan Bog Seymie odłożony, a podział ten który na przeszłym Ziezdzie ich iest postanowiony wcale y zupełnie względem płacenia y wnoszenia publicznych do Skarbu Koronnego podatkov zachowany był. Ten zas Uniwersał nasz, dla doskonalszey wszystkich Zydw Koronnych wiadomości, takze ich Pisarzow, Kahałow, y Synagog, zeby był rozesłany y do Akt Grodzkich ktorych kolwiek przyjęty i publikowany pozwalamy, y a zeby nienaruszenie od wszystkich był zachowany surowie et sub paenis arbitrariis nakazujemy, na co się dla lepszey wiary, własną podpisujemy Ręką, pieczęć na się przycisnąć rozkazalismy. Dan w Pielaszkowicach dnia Dwudziestego Siudmego Miesiąca Lipca Roku Panskiego Tysiąc Szescset Dziewiędziesiątego Czwartego, Panowania naszego Dwudziestego pierwszego. Jan Krul.

Locus Sigilli. Woyciech Stanistaw Chrościnski Iego Krulewskiey Mosci Sekretarz Post cuius ingrossationem originale exemplar idem offerens ad se recepit. et de recepto officium praesens qvietavit.

No. 37

(לסעיף תקינ)

Serenissime ac Reverendissime Princeps Domine clementissime. Gravioribus et quae sunt majoris momenti intenta curis, etiam ad leviora negotia deflectere, benevolamque clementer¹ praeferre aurem non dedignabitur Serenitas vestra. Cui, ea qua par est reverentia, debitam praesentibus deferendo venerationem, pro Interesse Judaeorum in Regno Poloniae degentium paucis informatam velim Serenitatem vestram. Suborta aliquando apud mercatores Vratislavienses de iisdem Judaeis opinio, quasi Nobiles Polonos ad hoc inducere curarent ab eisque exposcere, ut cum suis mercimoniis in Prussiam sive Dantiscum per ditiones Poloniae proficiscentes eosdem mercatores detinere atque in libero passu et transitu impedire vellent quapropter per Pomeraniam suum conficere iter decreverant. Quibus licet frivoli[s] vulgatis, et de jure gentium impracticabilibus quod magis est vicinarum, de consensu publico Palatinatum Majoris Poloniae laudo conventus Sredensis obviatum, atque cuivis

1 בהעזקה שלפני: dementier.

No. 35
(לסעיף ח"צ)

1693 Januar 5.

Joachim David von Reusch - Lemberg, Feibisch Joseph von Posen, Hellman Samuel von Krotorschin, und Jacob Lazarowitz von Pintschow, allesammt Juden-Ober-Ältisten und abgesendete von denen sämtlichen Kron-Ältisten derer Vier-Lande in Königreich Polen *haben versprochen, nachdem sie Heschel Benjamin, Juden von Beuthen aus Ober-Schlesien, vermöge des zwischen ihnen getroffenen schriftlich verfassten Vergleichs, die Gewalt gegeben, dass er auf zwanzig Jahre die Paradiesäpfel alleine durch Breslau führen und liefern möge, dass da inmittelst ein Anderer entweder von einem Magnate desselbigen Königreichs die Freiheit Paradiesäpfel in Polen zu führen überkommen sollte, obgedachte Kron-Ältisten sodann schuldig sein sollen, etnweder solchen Mann zu befriedigen dass er von Führung solcher Äpfel abstehen werde, oder straffällig sein sollen viertausend Reichsthaler, jeden à 30 sgr. gerechnet, derogestalt zu erlegen, dass hiervon Ihro Röm. Kaiserl. Mayt. 1000 Rthl. zu dero Kammer allhier, dannen Ihro Königl. Mayt. in Polen auch 1000 Rthl. und Heschel Benjamin die übrigen 2000 Rthl. ausgezahlt werden sollen. Dahingegen der Heschel Benjamin sich verbindlich gemacht, dass im Fall er dem obangezogenen schriftlichen Abkommen in allen und jeden Puncten nicht nachkommen sollte, er 4000 Rthl. zu erlegen schuldig sein solle, und zwar den Kaiser und König in Polen je 1000 Rthl., und die übrigen 2000 Rthl. denen oberwähnten Kron-Ältisten.*

No. 36
(לסעיף חצ"ו)

Oblata Literarum Universalium Sacrae Regiae Maiestatis ad Judaeos Regni Poloniae. Ad Officium et Acta praesentia Castrensia Capitanealia Leopoliensia personaliter veniens Infidelis Moszko Szmuyłowicz Senior Synagogae Civitatis Leopoliensis, obtulit et ad acticandum officio eidem potrexit Literas Universales ad Infideles Judaeos Regni Poloniae a Sacra Regia Maiestate et Generosi Chroscinski subscriptas, Sigillo Cubiculari Regni communitas infracticandas¹ tenoris talis.

Jan Trzeci z Bozey Łaski Krul Polski Wielkie Xsiażę Litewskie etc. Wszem wobec y kazdemu z osobna komu o tym wiedziec nalezy, osobliwie iednak niewiernym Starszym Zydom Koronnym, ich Pisarzom, y wszystkim Kahałom, Synagogom w Panstwach Koronnych będącym, do wiadomosci podaiemy, iz lubo według Zwyczajow swoich, wszyscy Zydz Koronni co dwie lecie miewaią Swoie ziazdy podczas Iarmarku Jarosławskiego, na ktore Starszych, z Instrukcyami wprzod między Sobą Umowionemi wysyłać a przez nich umawiać y postanawiać podziały Kontrybucyey

1 כנראה צ"ל: infra acticandas.

durch Ihre Königl. Majst. in Polen bei Ihro Kays. Majst. mit Intervention Schreiben die aus — — Kays. resolution in ein andern stand zu setzen ganz ungezweifelt zu trauen, dieses seie in seinen ort gestellt, und der Erfolg dieser Sache wird schon den Ausgang weisen, welches nicht so geschwind ins Werk zu setzen, mahsen die Juden Eltesten keine Zusammenkunft halten dürfen bis es Ihnen der König in Polen erlaubt, auch die Einrichtung der Zahlung einer so namhaften Quanti ein modus [ohne der Zahler Beschweruhs] nicht ergriffen werden kan, dannenhero hat das allhiesige löbl. Stadt Magistrat die Kays. Resolution dem Hl. Bressler zum favens[?] verwichenen S. Cruci Markt der gesambten Judenschaft in Polen eine Frist bis nach dem Elisabeth Markt der Zahlung halber erteilet, in — — dass schon damals die Juden ein solches vernehmend gar wenigend ietzt gewelten Elisabeth Markt noch viel weniger anhero kommen sind. Bressler schade, dass er von den wenigen Juden nicht viel erhalten würde, hat er eine — — bei Görflingen Mitfasten Markt angesetzt, jedoch eint neur Tinte[?] mit Zuthuung zweier vermeinter Juden Eltisten, des Lebel Isaak von Krotorschin und Selig Jacob von Calisch, [die sich in dieser Sache auf ein Wink des Hl. Bressler gebrauchen lassen] erdacht, und zwar die Juden, welche aniezo dahir gewesen sein, sollen sich schriftlich verobligiren dass sie für sich selbst als andere dazu zu disponiren Günstig die Schuld abzustatten bemühet sein wollen, zu welchem Ende die zwei obgdachte Eltesten durch die Stadtdiener die Juden aufs Rathhaus bringen lassen und eine solche harte Sache aufbürden wollen, sie aber zu einer solchen Bezwignuss sich nicht verstehen wollen, sondern wann die gesambte Juden-Eltesten im Königreich Polen sich eines modi collectandi würden verglichen haben und der Judenschaft ihr Schluss publicirt sein, das auferlegte gar gerne beitragen wollen. Wie nun mit solchen scharfen und vielleicht nicht nach Intention der Resolution die bezahlung der Schuld procedirt werden will, zumalen die Sache noch nicht allerdings adjustirt ist, scheint, dass es derzeit zu viel gethan sei.

Wann mit einem solchen procedere sollte ferner angehalten werden, so ist leicht zu praesumiren, dass die Juden nicht so bald in der Menge anhero kommen dürften, und wie man gewisse Nachricht hat, sollen vor nächstem fünehmen Jaroslawer Markt bei 70 Wagen mit Waren, welche haben pflegen anhero zu kommen, nach Danzig gangen sein; dahero wann die Polnische Juden mit der Handlung anhero abgeschreckt werden, so wird erfolgen, dass Ihre Kays. Mayt. in kurzer Zeit weit ein mehrers als des Herrn Bresslers Schuld betrifft, nur an Zollgefällen Abgang leiden werden, mit Geschweigen, was dem Land und dieser Stadt für ein Schade zuwachsen könnte, und weilen diesen Elisabeth Markt gar wenig polnische Juden allhier gewesen, also dürfte des Schadens ein Anfang sein.

rescribiret und um Administration der Justiz wider die Judenschaft Uns requiriret, Ihre Kayser- und Königl. Mayst. pro Resolutione clementissima Uns allergnädigst bedeuten lassen: dass Wir Bresslers Bitten gemäss numehr nach Verfliessung so vieler Jahre, in welchen die Polnische Judenschaft die Zahlung nicht geleistet, wider sie und ihre allhier zu Bresslau habende oder einführende Waren und Sachen mit der gebetenen Arrestirung verfahren und durch dieses Compelle dem Bressler zu seiner Schuld vollkommen verhelfen sollten. Wann Wir diesen Befehl denen sämtlichen aus der Cron-Polen allhier sich befindlichen Juden-Eltisten unverzüglich eröffnet und dass solches Verordnung bei Vermeidung der wirklichen Executio nachgelebet und der Bressler ohne einige fernere Zeitverlierung contentiret werden müsse, ihnen angedeutet. Die Eltesten auch die Schuld allerdings zugestanden, nur aber, dass sie solcher denen Ober-Eltisten in Jaroslaw zuvor berichten müssten, angeführet und um schriftliche Recognition dessen, was ihnen in Namen Ihrer Kayser- und Königl. Mayst. angedeutet worden, dehmütig gebeten: Als haben Wir ihnen solche unter unser und gemeiner Stadt Insiegel ertheilen lassen.

No. 33

(לסעיף תע"ו)

1691 Sept. 29.

Löbel Marcus von Crotoschin, Jacob Selig von Calish, Moses Löbel von Posen und Simon Jacob von Wodislaw, allesammt Juden-Aelteste haben an Eidesstatt versprochen, nachdem sie Christoph Bressler, Kaufmann-Aeltesten zu Breslau, des persönlichen Arrestes, darinnen sie sich wegen einer an sie und die gesammte Judenschaft in der Kron-Polen habenden Praetension, zufolge Instrumente obligatorii und kaiserl. Rescripti befanden, wiederum erlassen, dass sie, dafern sie binnen sieben wochen von ihren Polnischen Kron-Aeltesten wirkliche Anschaffung zu seiner völligen Contentirung allhier nicht einbringen sollten, sich nicht allein wierdum [?] in persönlichen Arrest stellen, sondern auch gedachtem Bressler unbenommen bleiben solle, nebst ihnen auch andere ankommende polnische Juden mit ihren waren realiter und personaliter zu arrestiren.

No. 34

(לסעיף ת"ב)

1692 Jan. 5. Praes.

Was Ihre Kais. Majest. auf vorhergehende Klageführen Hl. Christoph Bresslers Kaufmanns-Aeltesten allhier wider die gesambte Polnische Judenschaft vor obligirte Schuld der 12,120 Reichsthaler resolvirt haben, solches gibt die Abschrift der intimation hiebeigelegt des Löbl. Magistrats allhier zu vernehmen, und nun die resolution zu veneriren ist, ein gemachte Schuld zu bezalen. Nun aber die gesambte Polnische Judenschaft wider diese Schuld erhebliche exceptiones einzuwenden hat und

XXX

przeszłego na nich włożonego z tey racyey naybardziej znieść i wypłacić nie mogą, iż niektórzy Żydzi po miastach, powiatach y partykularzach mieszkający, iedni protekcjami Panów swoich od płacenia włożonych na nich według podziału należytości umykają, drudzy rescripta prywatne z kancelaryey naszej od malam informationem uprosiwszy onemi się tak od płacenia podatków pomienionych zastaniają, jakoteż od posłuszeństwa Jurysdyckiey starszych koronnych wyłamują i uwalniają: Co że przeciwko dawnym prawom y zwyczajom ich a mianowicie przeciwko ordynacyey porządku między niemi dawno w tym spisanego y Konstytucyą seymową approbowanego dzieie się. Tedy my przezornie upatruiąc, aby ex occasione takowey między nimi konfuzyey, nieporządku y nieposłuszeństwa znaczny iaki w podatku od nich do Skarbu należytym nie nastąpił mancamment, mocą terażniejszego Rescriptu naszego wszystkie inne prywatne Rescripta którekolwiek niesłusznie przeciwko prawu y dawnemu zwyczajowi ich są otrzymane, cassuiemy, annihiluiemy y za nieważne deklaruiemy, chcąc mieć po wszystkich takowych żydach y partykularzach, aby nietylko podatki ex suo interesse według ich y dyspozycyey starszych koronnych oddawali, ale też aby we wszystkim porządkowi Jurisdycyey tychże starszych podlegali y posłusznemi byli. A ktoby z nich temu Rescriptowi naszemu J. Jurysdyckiey pomienionych starszych sprzeciwić się ważył, tedy każdego takowego pomienionym starszym według prawa y zwyczaju ich sądzić y iako nieposłusznego karać wolno będzie, na żadne protekcje y rescripta choćby jakie in contrarium wyszły, iako wychodziły nie oglądając się. Który to rescriptyt nasz, aby tem większey był wagi, przy podpisie ręki naszej stwierdzić pieczęcią rozkazaliśmy.

Datum w Żółkwi, dnia piątego miesiąca Listopada Roku Pańskiego MDCLXXXVII, Panowania Naszego XIII Roku. Jan Król.

Locus sigilli maioris Cancellariae Regni. Krzysztof Taranowski, kanonik Krakowski, J. K. Mci Sekretarz. Post cuius ingrossationem originale exemplar idem offerens ad se recepit et de recepto officium praesens quietavit.

No. 32
(לסעיף תע"ד)

1691 August 4.

Wir Ratmanae der Stadt Breslau — — demnach Ihre Römische Kayser- und Königl. Mayest. auf vorhergehende Klageführer Titul Christoph Bresslers und an Masnahm 30 Junii dieses 1691 Jahres verscribiret, dass, weil aus dem dem Bressler erteilten Instruments-Obligatorio der gesamten Polnischen Judenschaft de dato Breslau den 4. Febr. Anno 1678 Ihre Mayst. wahrgenommen, dass dieser Schuld halber die Polnischen Juden sich in corpore et singules zu Bezahlung des schuldigen Quanti verschrieben, in den Personal-Arrest selbst gewilliget, den Foro Polonico resusciret Ihre Königl. Mayest. in Polen auch selbst in dero an Mac[?] de dato Warschau den 13. April des 1685 Jahres in favorem des Christoph Bressler

Tanta est bellicae vis calamitatis, ut — — Judaei, qui inter Reipublicae subditos censentur, necdum — — debitis sufficere valeant. Nondum enim ipsis vel Ukraina vel Podolia patet, in quibus olim aequae prolixam ac fructuosam habebant negotiandi facultatem. Istis tamen non obstantibus omnem movent lapidem, ut cum nonnullis Vratislaviensibus mercatoribus, a quibus debita contraxerant, amicabilem complanationis viam transigere et componere possint. Expediverat nuper universitas illorum praecipuos e medio sui Seniores qui eiusmodi compositionem cum suis tentarent creditoribus: adeo vero illos reppererunt obstinatos, ut non modo de capitali (neque enim id petebant) sed de censu ceu provisione ne minimum quidem remittere vellent, cum tamen illa non pro numeratis pecuniis sed pro mercibus, maiori quam conveniebat pretio sibi concreditae subiverint. At cum iam provisionis summa eo ascendat, ut capitalem facile superet, nihil tam aequitati consonum arbitramur quam ut spectabilibus Milner et Bressler mercatoribus, quorum res agitur, auctores Grat[itudines] Vestrae suasoresque sint, ne hanc debitorum suorum facilitatem respuant; sed inhaerendo Decreto Romani Imperatoris Commissariorum hoc super sancito, moderationem admittant. Hoc insuper a Grat[itudinibus] Vestris benigne requirimus, velint tribus illis, ad componendum eiusmodi negotium, scilicet Aron Lisnoviensi, Itzko Szydloviensi, Wulf Lublinensi, expeditis Judaeis, omnimodo assistere, utque non modo trium nominatorum securitati (ne per arrestum detineantur) consulatur; verum etiam liberum aliis quoque Judaeis negotiationum pateat commercium, sine quo alias proventus theloneorum ab utrinque notabile paterenter detrimentum. — —

No. 31

(לסעיף תל"ח)

Ad officium et acta praesentia castrensia Capitanealia Leopoliensia personaliter veniens Infidelis Berko Abrahamowicz, Synagogarum in Palatinatu Russiae existentium generalis notarius, obtulit officio praesenti et ad acticandum porrexerat Rescriptum Sacrae Regiae Maiestatis in perferenda ab omnibus in genere, amputato omni particularis Privilegii beneficio, universali Reipublicae contributione comitiis universalibus regni immediate praecedentibus laudata et a Judeis sibi debita praestandoque similiter ab omnibus quibusvis Rescriptis sese tutantibus, in Regno existentibus obsequio a Judaeis senioribus debito, manu Eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis ac Perillustri et admodum Reverendi Christophi Taranowski, Canonici Cracoviensis, Sacrae Regiae Maiestatis Secretarii subscriptum et sigillo maioris cancellariae Regni communitum tenoris sequentis:

Jan Trzeci z Bożej łaski, król Polski, Wielki Xiążę Litewski etc.

Wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tym wiedzieć należy podajemy do wiadomości. Supplikowali nam Starsi Żydzi koronny z Jarosławskiego zjazdu od innych wyprawieni, uskarżając się płaczliwie, iż podatku Konstytucyją Sejmu blisko

XXVIII

solches aber, weil die andern zwei Neben-Gemächtigte als Itzig von Schiedlof und Wolf Scheftel zu Lublin, nicht anhero kommen, nicht zu Werke gerichtet werden können, sondern itzo auf die zu Raschkowiz angestellte Zusammenkunft reisen müsse, dass er sich binnen dato und drei Wochen wiederum allhier efinden, und seiner Instruktion gemäss gehörige Richtigkeit befördern, widrigens aber sie, die beiden Aeltesten, vor alles — — haften wollen — —.

No. 29

(לסעיף תכ"ז)

Actum in castro inferiori Leopoliensi feria quinta, in crastino diei Cinerum, anno Domini millesimo sexcentesimo octogesimo sexto. Ad officium et acta praesentia castrensia capitanealia Leopoliensia personaliter veniens infidelis Lazarus Izaakowicz generalis Judaeorum per regnum Poloniae commorantium syndicus obtulit officio praesenti et ad acticandum porrexit litteras admodum venerabilis in Christo patris Ferdinandi Partaglia generalis Carmelitarum Romae scriptas manu eiusdem venerabilis generalis subscriptas et sigillo communitas, quarum literarum tenor sequitur eiusmodi et est talis:

Admodum reverende pater magister provincialis, cum populus Hebraicus in toto regno Poloniae dispersus ad me per supplicem libelum recurrerit enixeque rogaverit, ut regularibus nostris illic degentibus iniungerem, quatenus curarent persuadere populis, Hebraeos esse liberos et immunes facinorum, quae ipsis imputantur, scilicet, quod in paschale suo pani azimorum sanguinem christianum commisceant et quod in celebratione suarum solemnitatum sanctissimae Eucharistiae sacramento abutantur; haec omnia illegitime et gratis illis imponi pro certo teneo, cum talia ipsis sint prohibita omninoque institutis suis et legibus contraria, propterea reverendam admodum paternitatem vestram in Domino rogo, ut commendant religiosis nostris, ut studeant a tali erronea opinione plebem avertere, sicut et a vexationibus, quas ob talem credulitatem Hebraeos se in ista materia innocenter tolerare conqueruntur, haec de reverenda admodum paternitatis vestrae charitate et humanitate debere exequi spero, ipsique omne bonum animitus apprecior. Romae, die decima quarta Octobris anno Domini millesimo sexcentesimo octogesimo. Admodum reverendae paternitatis vestrae amantissimus in Christo frater, frater Ferdinandus Portaglia generalis Carmelitarum. locus sigilli. Usitata intitulatio tenoris talis: Reverendo admodum patri provinciali provinciae Cracoviensis. Post quarum literarum ingrossationem originale exemplar idem infidelis offerens ad se recepit de quo recepto sibi restituto officium praesens quietavit.

No. 30

(לסעיף תכ"ח)

1686 Mai 28 in Palatio Nostro Javoroviensi.

samten Judenschaft aller Vier Lande des Königreichs Polen, die sie coram officio Consulari zu Krotoschin den 18 Dezember 1682 ihnen aufgetragen, vorlegten *bekennen dass der Breslauer Kämmerer George Miltner von Miltenberg* ihnen — den Rest derjenigen Summe, so er ihnen laut ihm erteilter Obligation, datiert Joroslauer Markt des 1680-sten Jahres vorzuleihen bewilligt, nunmehr richtig zugestellet habe. — —

No. 27

(לסעיף חכ"ג)

Joannes tertius — — Praenobiles et spectabiles Grate nobis dilecti. Cum Regni nostri et vicina Sacrae Caesareae Majestatis Dominia per mutua inter Subditos Commerciorum augeri opibusque et facultatibus ditari, Regio animo perpendamus: Commerciorum vero praecipuum modum, ac veluti compagem creditionem esse ex justo intelligemus: Praecipuum Curae nostrae habemus studium, ne quid injustitiae ex hac parte intercedat, quod eam impedire vel dissolvere queat. Proinde cum Nobis ex relatione certorum Consiliorum nostrorum innotuerit, Nobilem et Spectabilem Christophorum Bresler, Civem et Mercatorem Vratislaviensem, cum Infidelibus Judaeis Regni nostri, debitoribus Suis, omni meliori modo transegisse, de summaque ab iisdem debita per certas Rathas sibi exolvenda constituisse, ne iisdem Judaei per longos Processuum anfractus, diffugia aut aliquas dilationes excogitare solutionemque protrahere praesumant, nullam Nos ipsis tam universis quam singulatim protectionem, instantiam vel interpositionem eo nomine daturus declarandum duximus, immo ut Gratitudines Vestrae praedicto Nobili Christophoro Bresler justa nexens et ligamenta Complationis satisfactionem praestandam toties quoties opus fuerit, jure compellant. Justitiae et aequitatis Integritatisque Commerciorum conservandae rationibus moti à Gratitudinibus Vestris benigne requirimus. Quibus interim bonam a Deo precamur Valetudinem. Dat: Varsaviae Die XIII mensis Aprilis Anno Domini MDCLXXXV Regni vero nostri XI Anno. Joannes Rex.

Praenobilibus Spectabilibus Honoratis Praesidi Pro Consulibus totique Magistratui Urbis Vratislaviensis grate Nobis Dilectis. —
Praes. 27 April 1685.

No. 28

(לסעיף חכ"ד)

1685 Dezember 22.

Samuel Löbel von Posen und Löbel Jonas von der Polnischen Lissa, beide Juden-Ältesten, und haben angelobet — — demnach Aaron Isaac von der polnischen Lissa in habender Vollmacht derer sämtlichen Ober-Aeltesten der Vier-Lande in Polen, mit — — Christoph Bressler, Handelsmann allhier, wegen seiner an sie habenden Schuldforderung [einen Vergleich] treffen sollen,

Judenschaft im ganzen Königreich Polen und Director des zu Jarislaw gehaltenen General-Convents und wir hernach geschriebene verordnete fünfzehn Landes-Eltisten gesamten Juden aller vier Länder des Königreichs Polen.

Samuel Jessaya von Krakau	Zelik Joel von Krakau
Markus Smitlowicz von Lublin	Salomon Jacob von Reusch-Lemberg
Löbel Präger von Pinssow	Victor Abraham von Krotoschin
Lazarus Löbel von Lutzke	David Präger von Besczoko
Marcus Joseph von Kalisch	Löbel Isac von Oppatow, Landes-Eltister
Moyses Isockes von Przemysl	zu Szeborssin
Löbel Natan von Przemysl	und David Lazarus von Turbin.

No 25

(לסעיף ח')

Joannes tertius — — Praenobiles et Spectabiles sincere nobis dilecti. Inter nostra et Caesareae M[ajesta]tis Dominia vicinia haec et contiguitas id praestat ut incolae et subditi utrinque commerciis privatam publicamque rem auctam et cumulatam reddant. Cum autem haec commerciorum veluti compages creditionibus, ut plurimum coalescat, punctualitate vero pactae exolutionis firmiter conservetur, cum cura et contentione id cupimus ne quid injustitiae ex hac parte intercedat, quod eam dissolvere possit. Proinde cum audiverimus, Nobilem et Spectabilem Georgium Mildner à Mildenberg consulem Vratislaviensem, cum infidelibus Judaeis Regni Nostri debitoribus suis bene et moderate transegisse de summaque ab iisdem debita per certas Rathas sibi exolvenda constituisse, ne aliqua diffugia iisdem Judaei excogitare solutionemque protrahere praesumant, nullam nos ipsis, tam universis quam singulatim protectionem, instantiam vel interpositionem eo nomine daturos declarandam duximus, imo ut Sinc[eritates] Vestrae eosdem Judaeos ad satisfactionem memorato Nobili a Mildenberg iuxta ligamenta complanationis praestandam toties quoties opus fuerit jure compellant, justitiae et aequitatis integritatisque commerciorum conservandae Rationibus moti a Sinceritatibus Vestris requirimus. Quibus interim bonam a Deo valetudinem precamur. Datum Leopoli die XXVII Mensis Novembris Anno Domini MDCLXXXII, regni vero nostri IX anno. Joannes Rex.

Praenobilibus et spectabilibus Viris Praeconsuli Consulibus totique Magistratui Urbis Vratislaviensis in Silesia sincere nobis dilectis.

Praes. 5 Mart. 1683.

No. 26

(לסעיף ח"ב)

Joseph Elias, Juden-Aeltester von Kalisch, und Samuel Victor, Jude von Krotoschin, in habender — — Vollmacht der achtzehn Landes-Aeltesten der ge-

pomienionemu Fiszelu Lewkowiczowi wolno będzie mieszkać tale przy dworze Naszym y gdziekolwiek osobą Naszą będziemy, iako też y na inszych mieyscach, gdzie się mu podobać będzie y tam vigore praesentis przywilegy Nostri wszelkie handle cuiuscunque generis et speciei prowadzić, krami swoi mieć et liquores quo suis propinandi; waruiemy mu przytym zupełną moc y wolność na swoim gruncie we Włodzimierzu na woytowszczyźnie zbudować browar, winnicie y słodownie podług prawa, którym od zastawnika tego woytowstwa, ktorze prawo in omnibus punctis et clausulis approbuiemy y aby iemu y potomkom iego aeterne służyło, mieć chcemy. Uwalniamy go przytym, według pism żydow koronnych y samich Włodzimierskich onemu danych, od creditorow synagogi Włodzimierskiey y Ziemskich Włodzimierskich długow, aby za nich żadnemu kreditorowi nie odpowiadał y aby go żaden creditor za nich nie turbował, rozkazuiemy.

We wszystkich zaś sprawach onego od wszelkiego sądu y urzędu excipuiemy, ale tylko sądowi Naszemu y urzędowi Marszałkiewskiemu incorporuiemy, deklarując iż nigdzie indziej, tylko przed Nami u urzędzie Marszałkewskim sprawować się powinien będzie.

Daiemy przytym onemu moc wszelakich wolności, praw serwitorom Naszym służących zażywać, y onemi się szczyć; także od stanowisk żołnierskich wolnym go czyniemy y aby po dworach jeżdżąc, lubo w sprawie dworu Naszego, lub też w potrzeby swoiey gdziekolwiek w miastach, miasteczkach nie był aggrawowany, mieć chcemy.

Na co dla lepszey wiary przy podpisu ręki Naszey pieczęć Naszą koronną przycisnąć roskazaliśmy. — Dan w Warszawie dnia XVIII miesiąca Kwietnia, roku Panskiego MDCLXXIX, panowania Naszego XVI roku. Jan Król (L. S.) — Cancellarius Magni regni Woycech Stanisław Chroninski, I. K. Msci Sekretarz, m. p. My tedy Awgust Król, skłaniając się do tak słuszney Fiszela Lewkowicza prozby wzwyż wyrażoney, przywilej iego approbować y zmocnić umysliliśmy, iakoż ninieszym listem Naszym ze wszystkimi iego punctami, clausulami y artikulami, stosując się iednak do praw Naszych R. P. approbuiemy, utwierzaiemy y zmocniamy. — Na co się ręką Naszą podpisawszy, pieczęć koronną przycisnąć roskazaliśmy. — Dan w Warszawie dnia XI miesiąca Czerwca roku Panskiego MDCXCIX, panowania Naszego III roku. — Confirmatio Serwitoratu Fiszela Lewkowiczowi. — U tego przywileju confirmacye pieczęć większa cancelary koronney iest zawieszona, a podpis ręk tymi słowy: Augustus Rex. — Wenceslaus Franciscus Trzeinski, Pincerna Rovensis, S. M. R. Secretarius m. p.

Który to przywilej za podaniem oczewistym y prozbą wyszczecznego podawaiącego a za moim urzędowym pięciem do sięg niniejszych iest wpisany.

No. 24

(לסעיף שמי)

Ich Moyses Seelde von Posen, obrister Aufseher über alle und jegliche

schützen soll, — — inmassen wir auch zu mehrer Sicherheit diese Obligation nebenst unser eigenen Hände Unterschrift bei den Löbl. Actis Consularibus zu Lublin einschreiben und ingrossieren lassen, auch denen beiden Landes-Eltisten Avigdur Abraham von Crotoschin und Joseph Elias von Calisch vollkommene Macht — — gerichtlich aufgetragen, diese unsere Obligation wohlgedachten Herren von Miltenberg in Breslau gebührend einzuhändigen, und weil ihrer beider Namen allhier in Lublin nicht unterschrieben, solche daselbst in Breslau zu vollziehen und bestärken. Geschehen zu Lublin den Donnerstag nach Exaudi A. 1678.

No. 23

(לשם ידוע, פריץ)

Року тисечного семсотого М-ца Марца второго дня.

Na urządzie grodskim, w zamku I. K. M. Włodzimerskim, przedomną Tomaszem Olszewskim Namiestnikiem Burgrabstwa zamku Włodzimerskiego, y xięgami nineyszymi grodskimi Starostinskimi, comparens personaliter niewierny Fyschel Lewkowicz, Pisarz Generalny żydow koronnych, przywilej Nayiasneyszego Króla legomosci z pieczęcią węższey Kancellariey Koronney zawieszoną y z podpisem ręki Króla I. M. y sekretarskiey sobie, podawaiącemu, w rzesca [?] nizey wyrażoną gratiose conferowany, dla wpisania do xięg niniejszych per oblatam podał, i tak się w sobie maiący:

Awgust Wtory z łasky Bożiey Król Polski, Wielki Xięzę Litewski, etc. Oznaymuiemy ninieyszym listem naszym wsim wobec y koźdemu zosobna, komu o tem wiedzić należy, iż presentowano Nam przywilej papierowy, alias serwitorat, ręką naiasniejszego świętey pamięci Iana Trzeciego, antecessora Naszego, podpisany y pieczęcią wielką koronną stwierdzony, na Pisarstwo Generalne Fiszelowi Lewkowiczowi służący; supplicowano Nam tedy przez pewnych konsiliarzow Naszych imieniem tegoż przerzeczonego Fiszela Lewkowicza, abyśmy ten przywilej iego powagą Naszą Królewską utwierdzić y umocnić raczyli; ktorego to przywileiu od słowa do słowa tenor iest takowy:

Wsim wobec y koźdemu zosobna, komu o tem wiedzić należy do wiadomosci podaiemy. Ponieważ wielka wygoda dworu Naszego Królewskiego na sposobności ludzi zawisła, którzy stale przy dworze Naszym reziduiąc, iako też y w miastach do wygod Naszych y dworu Naszego nie omieszkiwaią, obaczyi y o wszem wszelkemi staraia się sposobami mieć o iak naylepszym baczeniu y dozorze prowentu tak Naszego skarbowego iako y R. P. y pszezto sobie iak naylepiey zarobiac na łaskę Naszą Królewską, tedy My maiąc zaleconą Fiszla Lewkowicza, Pisarza Generalnego, z posrzedka żydow Koronnych obranego, w rzeczach wszelakich, też sposobność y do usługi Naszey ochocę, wzmysliliśmy onego ze wszyskiem domem jego y substantią w protectyą naszą krolewską wziąć y w registr serwitorow poleczyć, iakoż teraznieyszym listem Naszym berzemy y w comput serwitorow Naszych przymuiemy. Któremu to

No. 22

(לסעיף שס"ב)

Ich Israel Samuelowiz von Tarnopol, oberster Aufseher über alle und jegliche Judenschaft im ganzen Königreich Polen und Director des anitzo zu Lublin gehaltenen General Convents und wir hernach geschriebene verordnete achtzehn Landes Eltisten der gesamten Juden aller vier Länder des Königsreichs Polen, Ber Doktorowicz, Isaac Felix Joelowicz von Cracau, Moses Zelko Lazarowicz, Michael Mostalowicz von Posen, Aron Joseph, Marcus Smerlowicz von Lublin, Mendel Michelowicz, Herschel Doktorowicz von Reusch-Lemberg, Joseph David von Ostrog, Assur Davit Lewito von Lemberg, Abraham Lewkowicz von Luvon, Leweck Enochowicz von Pintschau, Jacob Joseph von Illkusch, Mendel Nathan von Brod, Hirsh Samson von Belz, Majer Joseph von Turobin, Lewek Baruch von Premisel, Majer Salomonowicz von Tykotzin, Eltisten, bekennen hiermit vor uns — — und von wegen der gesamten Judenschaft in der ganzen Kron Polen, — — dass wir dem wohledlen — — George Miltnern von Miltenberg, — — Kämmerern der kaiserl. Stadt Bresslau aufrichtig schuldig worden sind, zwölf Jahr nach einander jährlich allemal in Elisabeth Jahrmarkt — — in Bresslau bar zu bezahlen fünfhundert und dreissig Rthl., im Elisabeth Markt des sechszehnhundert und neunundsiebenzigsten anzufahren und damit alle zwölf Jahr hindurch — — zu continuiren, auch — —, wenn etwa durch Krieg, Pest oder andere Unglücksfälle wir — — säumig werden sollten, selbige sodann mit sechs pro Centum von Zeit des Verzuges an zu verinteressiren, bei — — ausdrücklicher Verpfändung aller unser und der gesamten Judenschaft der vier Länder im ganzen Königreich Polen Personen, Hab und Vermögen, aller Orten, welches wir anderergestalt nicht als im Namen unseres Herrn Gläubigers besitzen.

Da wir aber ausser obgedachter Fälle des Krieges, Pest oder anderen Unglücks mit der Zahlung nicht richtig alle Jahr einhalten sollten, so geben wir unserem Herrn creditori, seinen Erben — — oder treuen dieses Briefes — — Inhabern hiermit Macht und Recht, uns, unsere nachkommende Eltisten oder wen und wieviel er aus allen Juden des Königsreichs Polen für die ganze Post angreifen wollte, zu Breslau oder anderwärts in oder ausser Jahrmärkten, als deren Freiheit wir uns diesfalls gänzlich begeben, mit wirklichem Arrest der Person oder Vermögens zu gehöriger Zahlung zu bringen und die schuldigen Termine an Capital, Interessen, Schäden und Unkosten (zu deren Befriedigung wir uns ohne vorhergehende richterliche Moderation nach seinem Angeben verbunden erkennen) dadurch zu erzwingen, darwider uns noch keinem Juden des Königsreichs Polen kein sicheres Geleite, Pass- oder Marktsfreiheit, auch kein Kaiser- oder Königl. General oder Special Moratorium oder Cassatorium, sie seien vor oder nach ausgebracht, noch auch die Compactata mit dem Königreich Polen oder einig ander Rechten, es sei in Polen oder Schlesien, im mindesten nicht

scribatur arrenga et compositio subditorum nostrorum Judaeorum in Regno commorantium suo et omnium — — Judaeorum in toto Regno existentium nomine agentium ad comitia Regni generalia — — a tota plebe Judaica deputati exmissi, sani mentibus et corporibus, palam et libere recognoverunt praesentibusque recognoscunt, quia illi in verum, legitimum ac indubitatum plenipotentem et mandatarium infidum Moysen Markowicz causarum iudaicarum syndicum generalem praesentem et id benevole acceptantem omni meliori modo via, forma ac stylo — — faciunt, constituunt ac ordinant. Idque ad omnes in genere et singulos in specie causas et actiones iudiciarias occasione quarumcunque rerum et praetensionum, cum quibusvis personis sive ex actoratu sive reatu in quocunque officio seu iudicio Regni — — dantes et concedentes eidem plenipotentem et mandatario suo causas easdem permovendi, defendendi, processus inchoandi — — appellandi — — iuramenta attentandi etc.

Quam maioris causa iidem infideles recognoscentes seniores[?] manibus suis propriis subscripserunt.

No. 21

(לסוף תרנ"א)

Року 1666 мца Августа 28 дня.

На вярде кгородкомъ, въ замку Его Королевской Милости Володимерскомъ, передо мною Стефаномъ Вышполскимъ, Бургграбимъ замку Володимерскаго и книгами кгородскими старостинскими, персоналитеръ становъши неверный Баифъ Абрамовичъ, Товель Лейзеровичъ, Лейба Іосковичъ, Маерь Іосковичъ, Іоско Мошковичъ, старшіе жидаыбору Володимерскаго, своими и всее синагоги жидовское воеводства Вольныскаго явне, ясне и добровольне сознали: ижъ оные, маючи сеймъ албо собрание свое въ Преворску, албо тамъ где презъ старшихъ оныхъ постановлено будетъ, а то для обрады целости целое речи оныхъ посполитое; на который сеймъ зъ местцъ своихъ вси одностайне и згодне за патроновъ и пленипотентовъ своихъ обрали неверныхъ: Ицка Евузаровича зъ места Его К. М. Кременца, Арона Зейлика зъ места кнежать Ихъ М. Заславскихъ зъ Острога; которымъ патрономъ и пленипотентомъ своимъ вси одностайне и згодливе дають моцъ на помененомъ сейме оныхъ тамъ, гдѣ се року теперешнего одсправовати будетъ ставати, оныхъ правнѣ боронити и то што колвекъ къ доброму ихъ пожитъкови належитъ, на томъ сейме зъ другими старшими оныхъ становити; што все то, што колвекъ презъ менованныхъ патроновъ, презъ нихъ высланныхъ тамъ, на томъ сейме, уряжоно будетъ и постановлено, вдячне прыняти субъмитовались. Што сознавши просили сознаваючіе абы для лепшого веры актами коннотовано было, што отрымали.

nego, iż w ciężkim a ostatnim prawie razie i niedostatku i potrzebie naszej i ucisku od żołnierzy, którzy asygnacje pewnych sum od skarbu koronnego do nas i wszystkiego pospólstwa żydowskiego w Koronie Polskiej będącego mając, gdy nam nietylko substancje, ale i osoby i gardła nasze w pomienionym długi skarbowym zabierali, tenże J. P. Kowalkowski [sekretarz] J. K. Mci z ostatniej prawie niewoli nas i gardła i substancje nasze wybawiając na zapłacenie nadmienionym żołnierzom oddał do Skarbu Koronnego i zapłacił za nas wszystkich w Koronie Polskiej będących Żydów effectivę sumę zł. 26,000 monety i liczby polskiej, przeto uznawszy i rzeczą samą otrzymawszy tak wielką wygodę — — obligujemy się — — za siebie i wszystkich starszych i za wszystko pospólstwo narodu żydowskiego w Koronie Polskiej będącego — — iz pomienioną sumę 26,000 zł. temuż J. Mci P. Kowalkowskiemu albo ukazielowi terazniejszego cyrografu naszego — — wypłacimy i oddamy ratami, t. j. na dzień 12/5 1667 złp. 3250, na dzień 12/5 1668 złp. 3250, na dzień 12/5 1669 złp. 3250, na 12/5 1670 złp. 1.250 — — Któremu obligowi, gdybyśmy w czasie i miejscu naznaczonem nie dosyć uczynili, — — wolno będzie IMci p. Kowal[kow]skiemu albo okazielowi tej karty nas i wszystkich Żydów — — w Koronie znajdujących się, mianowicie na jarmarkach, targach, drogach, tudzież w domach naszych, grabić, aresztować, chwytać, sadzać, i tak publice jako i privatim więzić, — — wolno nadto towary nasze — — wszędzie zabierać, bóżnice zamykać, domy — — odbierać, gospodarzami chrześcijańskimi i kim się podoba osadzać i aż do rzetelnej zapłaty trzymać — —. Działo się w Jarosławiu dnia 3/1 1666. Sequuntur subscriptiones idiomate iudaico appositae.

Porro supranominati infideles Judaei offerentes coram iisdem actis praesentibus personaliter comparentes — — inscribunt et obligant¹, quia ipsi [omnes seniores Judaeos communitatum in]² Regno existentium in proxima congregatione eorum Zamosci vel ubicumque locorum ante nundinas Jarosławienses celebrandas intra spatium 12 septimanarum ab actu praesenti computandarum ad infrascripta adducent, idque ab eis efficient quatenus ipsi chyrographum suprascriptum et ipsius inscriptionem roboratoriam praesentem per se recognoscentes modo praemisso factum et recognitum tam generaliter omnes in simul congregati instrumento literatorio congregationis eiusdem coram actis palatinatus cuiusvis palatinatus seu districtus proprii unacum reliquis communitatum suarum senioribusque post peractam congregationem praefatam intra spatium 6 septimanarum approbent, confirment et ratificent.

No. 20

(לסעיף רנ"ח)

Joannes [etc.] Quomodo[?] etc. significamus etc. Quomodo coram actis metrices etc.

1 לפי שיפער, היסטארישע שריפטן, כך א', ע' 85. מחיל הקסע: Insuper iidem offerentes et recognoscentes modo quo supra eidem nobili Casimiro Kowalkowsky — — inscribunt et obligant. 2 ההשלמה לפי שיפער, שם.

roniło się wszelakich trudności, tę powtorną wolą moją o tym pogłównym reassumowawszy, aby tym prędzey do wiadomości wszystkich Żydów koronnych przysła, one przez Uniwersały po Woiewodztwach, Ziemiach y powiatach rozesać z Skarbu przykazałem. Naco się dla większey wagi y pewności własną podpisawszy ręką Pieczęć Skarbową przycisnąć rozkazałem w Warszawie dnia 10 Miesiąca Maia Roku 166 wtorego. Jan Kazimierz na Krasnym Krasinski, Podkarbi Wielki Koronny, Prasnyski, Nowomieyski, Lucimski etc. Starosta.
Locus Sigilli Thesauri Regni Wawrzeniec. Jan Wodzicki Pisarz Skarbowy.

No. 19

(לסעיף רנ"ז)

Joannes Casimirus etc. Significamus etc. quomodo coram actis Metricis nostrae cancellariae Regni — — comparentes infideles David Ichelewicz Senior synagogae Łuceniensis et totius palatinatus Wolhyniensis, Salomon Joachimowicz Senior Judaeorum palatinatus Kalisiensis, Josephus Lazarowicz Senior Judaeorum Lublinensium, Salomon Jakubowicz Senior Judaeorum Posnaniensium, Jacobus Josephowicz Senior Judaeorum palatinatus Cracoviensis, Benjamin Theodorowicz Senior Judaeorum Przemyślensium ab synagogis in Regno existentibus ad comitia [Regni generalia]⁴ legati, nec non Abraham Salomonowicz notarius Judaeorum in Regno degentium generalis, Moyses Markowicz syndicus generalis universae gentis Judaicae in Regno commorantis suo et omnium seniorum nomine obtulerunt ad ingrossandum in acta eadem praesentia chyrographum infrascriptum idiomate quodam iudaico, cuius tenor ad verbum est talis:

My niżej imionami naszemi własnemi a literami żydowskiemi podpisani, t. j. Israel Samuelowicz z Kowla, David Marperk Doktor i Abraham Nasonowicz z Krakowskiego, Salomon Jakóbowicz i Moszko Chaimowicz z Poznańskiego, Izak i Jakób Rabinowicze z Lubelskiego, Samuel Jakubowicz ze Lwowskiego, Juda Nohakowicz z Łuckiego, Juda Josewicz z Kaliskiego, Oberko Izakowicz z Tarnogrodu, Mojżesz Aronowicz z Żółkwi, Juda Lewek Henowicz z Pińczowa, Szymon Gindsberk z Przemyśla, Dawid Ichelowicz z Łucka, Salomon Joachimowicz z Piotrkowa, Salomon Jakóbowicz z Poznania, Józef Łazarowicz z Krakowa, Benjamin Theodorowicz z Przemyśla, Abraham Salomonowicz generalny pisarz koronnych synagog, Mojżesz Markowicz syndyk wszystkich Żydów koronnych przy dworze J. Król. Mosci rezydujący, swoim i Starszych wszystkich tudzież pospólstwa narodu wszystkiego naszego żydowskiego w Koronie Polskiej mieszkającego imieniem.

Zeznajemy terazniejszym chyrografem naszym — — żeśmy otrzymali od J. Mosci Pana Kazimierza Kowalkowskiego, sekretarza J. K. Mosci i pisarza Skarbu Koron-

Koronnego, Mathiasz Poniatowski, Canonicus Cracoviensis, Regens Cancellariae Secretarius SR Maiestatis. Post Quarum literarum ingrossationem Originale earum Supscriptus offerens ab officio praesenti recepit, et de recepto officium praesens quietavit.

No. 18

(לסעיף רמ"ה)

Oblata Literarum S. Regiae Maiestatis ad Judaeos in Regno Poloniae degentes. Ad Officium Actaque praesentia Castrensia Capitanealia Leopoliensia personaliter veniens Nobilis Joannes Balinski obtulit et ad acticandum officio eidem porrexit Literas Universales Illustris et Magnifici Joannis Casimiri in Krasne Krasinski Supremi Regni Thesaurarii ad Judaeos in Regno Poloniae degentes, datas manibus eiusdem Illustris et Magnifici Supremi Thesaurarii Regni Laurenty Joannis Subscriptas et sigillo Thesauri Regni communitas quod ab officio obtinuit Earum vero literarum tenor sequitur talis.

Jan Kazimierz na Krasnym Krasinski, Podskarbi Wielki Koronny, Prasnyski, Nowomieyski, Łucimski etc. Starosta.

Wszystkiem wobec y kazdemu zosobna komu by to wiedziec należało, osobliwie iednak Starszym y wszystkim w pospolitości Żydom Koronnym w dobrach JKr Mości Duchownych y Ziemskich będącym, niniejszym Uniwersałem moim oznaymuję. Poniewaz prawo pospolite na Seymie blisko przeszłym Walnym Warszawskim, iako y terazniejszym extra ordynarijnym, pensę doroczną Pogłownego, to iest summę Sto y pięć Tysięcy złotych podług determinacyey Skarbowey a die prima January anni Currentis na płacenie ordinarijne Upominkow Hanowi JMCi Krymskiemu exactis Conventis od Rzeczypospolitey przynależytych mimo generalny podatek pogłownego na zapłatę woysku uchwalonego assignowało, przeto blisko następujący termin dnia Świętego Jana dla uiszczenia tychze Upominkow uwazając, więc z pierwszego Uniwersału, bacząc niegotowosc Naszego Narodu w wybieraniu przez raty tych pieniędzy, wszystkim surowo powagą Urzędu mego rozkazuję, zebyscie się między sobą iako naypilniey porozumiawszy pieniądze te podług Constytucyey zbierali y one nemine excepto z podziału przez Żydow Starszych y generalnego Pisarza Waszego pomiarkowaniem wszelakim na Ziezdzie Rzeszowskim opisanego, który przy Uniwersałach moich przesłany będzie z kazdego Woiewodztwa, Ziemie y Powiatu, na Commisję przyszlą Lwowską do Skarbu sub poena peculatus odwiezli y Tatarow w tej obradzie pieniężney po którą według zwyczaju ziada, za disposzycją moją cale y zupełnie ukontentowali pogodźcie tym prawu pospolitemy z powinności Swoiey. Ktoremu iezeli wczymkolwiek przez Was niedosyc by się stało, przez coby Skarb Rzeczypospolitey uszkodzony zapłaceniem Tractamentow Tatarom został, to wszystko mediante iure na głowach y substancyach Waszych nieodwłocznie windicowano będzie. Zeby tedy Rzeczypospolita niebyła w tym zawiedziona, y cale Żydostwo uch-

Sabbatho post Festa Solemnia Sacri Paschalis proximo Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Septimo.

Oblata Literarum Universalium S.R.M. ad omnes Judaeos in Regno Poloniae.

Ad Officium et Acta praesentia Castrensia Capitanealia Leopoliensia personaliter veniens Spectabilis Joannes Torossowicz, Thesauri Regni Notarius, Thelonaeorum Rusiae Administrator, obtulit et ad acticandum eidem officio porrexit literas S. R. Maiestatis infrascriptas, ad omnes et singulos Judaeos in Regno Poloniae Dominasos¹ eidem annexis existentes ratione infrascriptorum editas manibus eiusdem Sacrae Regiae Maiestatis, ac Magnifici Alexandri Sielskij Castellani Łęcycensis, Administratoris Thesauri Regni atque perillustris et admodum Reverendi Domini Mathiae Poniatowski Canonici Cracoviensis Regentis Cancellariae Regni subscriptas, et Sigillo Maioris Cancellariae Regni communitas. Quarum literarum tenor sequitur eiusmodi:

Jan Kazimierz z Bozey Łaski Król Polski, Wielkie Xiążę Litewskie, etc. Wszem wobec y kazdemu zosobna komu to wiedziec należy, osobliwie iednak Niewiernym Starszym Żydom y wszystkiemu pospolstwu albo gminowi Żydow Koronnych, tak tu w Polsce iako tesz za granicą będących oznaymuiemy. Iż luboscie dla iawney z nieprzyacielem naszym corresponditeij y zdradziectwa tych Żydow, którzy nieprzyiacielowi za zoldatow przeciwko nam służyli y służą, y na wszystko złe onego nawodzą zasłużyli to byli, aby imię wasze z Korony Polskiej od ktorey iescie tak wielkie zawsze dobrodziejstwa mieli, wykorzenionie było. Jednak wysłuchawszy suplik waszych, ktoreście przez rozne osoby do nas wnosili, a spodziewaiąc się ze odwagą iaką skrytą zechcecie to coscie przewinieli nagrodzić, skłonilismy się z Pany Radami naszymi do lepszego karania y postanowilismy, abyscie za winę tak wielką na terazniejszą Rzeczypospolitey potrzebę, Sto Tysięcy Złotych Polskich na Świątki blisko przypadaiące koniecznie do Skarbu Koronnego oddali, co wam w pogłownym y donatiwie przyjęte będzie. Ktorego rozkazania naszego y postanowienia wiernych rad naszych ieslibyscie nie usłuchali, bądźcie tego pewni ze was ostali z Polski, dobra wszystkie wasze confiscowawszy, wypędzić roskazemy, y tym którzy się za granice wyprowadzili więcey do korony powracac się nie dopuscimy, y zaden Żyd iusz na wieki w Państwach naszych nie będzie mógł mieszkac ani bywac. Na co dla lepszej wiary przy podpisie Ręki naszej pieczęć Koronną roskazalismy. Dan w Częstochowie dnia Dwudziestego Osmego Miesiąca Marca Roku Panskiego Tysiąc Szescseth Piędziesiątego Siodmego Panowania Naszego Polskiego y Szwedzkiego Dziewiątego Roku. Jan Kazimierz Krol.

Locus Sigilli Regni. Aleksander Sielski, Casztelan Łeczycki, Administrator Skarbu

Dwa Tysiące; die Vigesima Octava eiusdem paratis Żydzi Lubelscy intulerunt do Skarbu na expensa publiczne Cztery Tysiące y Dziesięć groszy Osimnascie. Summa modo praemisso zapłaconych facit Siedmdziesiąt Tysięcy. restat nihil.

Ktore summis in rationibus publicis na Seymach przeszłych od Skarbu pro receptis są położone ex manuali ordinariorum proventuum in Thesauro Regni existente rescriptum extraditumque Leopoliensi Commisione Generali die Vigesima Octava Januarii Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Tertio Anno. Jan Kazimierz Krasiński Podskarbi Wielki Koronny mp¹ Locus Sigilli Hyacynth Bianka. Post ingrossationem Originale eidem offerenti est restitutum de quo restituto officium praesens quietatur.

No. 16 .

(לסעיף רכ"ז)

Oblata ex parte Judeorum Leopoliensium.

Ad Officium Actaque presentia Castrensia Capitanealia personaliter veniens Ministerialis Regni Generalis Nobilis Gregorius Lubniowski officio notus in vim relationis suae fidelis publicae liberque recognovit, quia ipse Mandatum Sacrae Regiae Maiestatis ex parte infrascriptorum actorum contra cittatos inferius nominatis ratione infrascriptorum cuius tenor sequitur talis.

Jan Kazimierz z Bożej Łaski Król Polski, Wielki Xiążę Litewskie etc, Nie-wiernym Starszym y wszystkiemu gminowi Żydom Lwowskim Łaskę Naszą Królewską. Ponieważ się Starsi Żydzi Koronni, swoim y wszystkiego pospółstwa Żydów w Koronie Naszey będących imieniem, wszyscy za iednego y ieden za wszystkich, zapisali zapłacić summę złotych polskich dwadziescia y dwa tysiące y dwadziescia y dwa złote Szlachetnym Dominikowi Kontroniemu y Augustynowi Mansemu w roku przeszłym na Jarmark Jarosławski we dwie Niedzieli po Święcie Naświętszey Panny Maryey, a tej summy dotąd nie zapłacili y submissiey swojej dosyć nieuczynili, tedy surowo Wam przykazujemy abyście tę summę wzwyż mianowaną przerzeczonym Szlachetnym Dominikowi Kontroniemu y Augustynowi Mansemu, albo ich plenipotentom, podług membrany od Starszych waszych Koronnych onym danego całe i zupełne oddali y bez wszelakiey wymowki y odwłoki wyliczyli, gdyż ta summa na teraznieysze Rzeczypospolitey potrzeby będzie obrocona. Inaczey tedy nieuczynicie dla łaski Naszey y pod surowym kazaniem. Dan we Lwowie dnia XXVII miesiąca Lutego Roku Panskiego MDCLVI Panowania Naszego Polskiego VIII-go y Szwedzkiego Roku. Jan Kazimierz Król.

Locus Sigilli Wojciech Gorzyski Krakowski Poznański Proboszcz, Regent Cancellaryey Koronney. Editum die hodierna in Actu contenta hic Leopoli in Synagoga ad manus Seniorum Leopoliensium tradidit et eosdem publicavit. De quo praesens Relatio.

Similiter Dziesięć Tysięcy Trzysta pięćdziesiąt groszy Dwadzieścia Osm; Kozacka JMCi Pana Jana Sułowskiego Similiter Siedm Tysięcy Dziewięćset iedenascie; Kozacka JMCi Pana Franciszka Dziewanoskiego Similiter Pięć Tysięcy Sto Dwadzieścia; [Tatarska] JMCi Pana Jozepha Morawskiego Similiter Dwadzieścia Tysięcy pięćdziesiąt; [Tatarska] JMCi Pana Ryzwana Rudziewicza y z Donat Similiter Dwa Tysiące Szescset; Dragonia JMCi Pana Kazimierza Lelskiego ad Rationem Trzy Tysiące; Piechota Polska JMCi Pana Hieronima Konarzewskiego Sędziego Podolskiego złotych Tysiąc Trzysta Trzydzięci; Piechota Polska JMCi Pana Mikołaja Zacwilichowskiego Woyskiego Wienickiego złotych Tysiąc Trzysta Trzydzięci; JMCi Panu Marcinowi Liniewskiemu Łowczemu Bracławskiemu Donat[iwa] złotych Dwa Tysiące; JMCi Panu Ludwikowi Woroszyłowi Chorążemu Zytomirskiemu za recognitia złotych Tysiąc Szescset Dziewięćdziesiąt y Siedm groszy Dziewięć; Summa praemisso ma zapłaconych facit złotych Sto Tysięcy. Restat nihil.

Ósme Porachowanie pro Anno Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo primo proveniebant Siedmdziesiąt Tysięcy. Na te summe die Secunda Juny Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo JMCi Panu Jerzemu Lubomirskiemu Marszałkowi Koronnemu expensa Buławy Mniejszej pensionis annualis zapłacili Żydzi złotych Osm Tysięcy; Septima eiusdem Dragoniey JMCi Pana Ludwika Niezabiłowskiego Stolnika Bracławskiego złotych Trzy Tysiące; Companiom Regimentu pieszego JMCi Pana Marszałka Wielkiego Koronnego in praesidio Zamku Krakowskiego będącym złotych Dwadzieścia Dwa Tysiące Osmset Czterdzięci y ieden groszy dwadzieścia cztery pieniedzy piętnascie; die Decima Quinta July JMCi Panu Janowi Dzibowskiemu na potrzeby Artylleriey Konney wydane złotych szesc Tysięcy; Regiment[?] JMCi Pana Jana Zamoyskiego woiewody Sandomirskiego ad rationem złotych Tysiąc; Kozacka JMCi Pana Jana Sułowskiego ad rationem złotych Trzy Tysiące; Regiment pieszy JMCi Pana Jana Zamoyskiego woiewody Sandomirskiego złotych Trzysta; Regiment pieszy Xiążęcia JMCi Michała Radziwiłła Podczaszego Wielkiego Xiąstwa Litewskiego złotych Trzysta; Regiment Dragonski tegosz Xiążęcia JMCi ad rationem złotych trzysta; Regiment pieszy JMCi Pana Wilhelma Butlera Generała Maiora JKMCi Trzy Tysiące; Regiment pieszy JMCi Pana Krzystofa Grodzickiego Kasztellana Kamienieckiego złotych Trzy Tysiące; Quinta Augusti Kozacka JMCi Pana Stanisława Iwanowskiego z porachowania Comisiey Lwowskiej złotych tysiąc Sto Siedmdziesiąt y Osm groszy Siedmnascie pieniedzy trzy; Kozackiey JMCi Gabriela Swirskiego. Kozackiey JMCi Pana Grzegorza Czczela, Kozackiey JMCi Pana Stanisława Detynieckiego z porachowanie iedna assignatia złotych Dwa Tysiące Siedmset Dwanascie; JMCi Panu Frombodowi Vulfowi Staroscie Dynaburskiemu na Artylleria złotych Dwa Tysiące Czteryysta; JMCi Panu Stanisławowi Sarbiewskiemu Woiewodzie Mazowieckiemu na Traktaty Moskiewskie dana assignatia ad rationem złotych Dziesięć Tysięcy Pięćset Pięćdziesiąt y ieden; Kozacka JMCi Pana Macieia Bilskiego z porachowania Commissiey Lwowskiej

bant złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Na te summe die decima Nona Marty JMCi Panu Krzysztofowi Grosieckiemu Generałowi Artylleriey Koronney na Armate zapłacili Dwa Tysiące złotych; Secunda Juny JMCi Panu Janowi Sapiechwie Pisarzowi Polnemu na Spisne Trzy Tysiące Czterysta Czterdziesci y Siedm groszy Dziewietnascie pieniedzy Dwanascie; Octava eiusdem JMCi Panu Orzechowskiemu Sędziemu Sanockiemu et Senat[ori] Consillii złotych Cztery Tysiące; Sexta eiusdem Piechocie JMCi Panu Staroscie Janowskiego za powroconą assignatią złotych Dwieć Tysięcy Czterysta Osmdziesiąt y Siedm groszy Dwadziescia y ieden; Septima eiusdem JMCi Panu Stanisławowi Bieniawskiemu Kasztellanowi Wołyńskiemu na Traktaty Kozackie złotych Pięć Tysięcy; Vigesima eiusdem JMCi Panu Janowi Dziboniemu za Kule y Granaty y inne necessaria złotych Szesc Tysięcy; Vigesima Augusty [na] Chorągiew Kozacką JMCi Pana Adama Skarbka ad rationem zasług złotych Trzy Tysiące; Temusz powrócili na Comissiey Lwowskiej wygodzonych za assignatia złotych Dwa Tysiące; Vigesima prima Novembris JMCi Panu Ludwikowi Woroszyłowi Chorążemu Zytomirskiemu za podane recognitia Dwiescie Siedmdziesiąt y ieden groszy Dwadziescia y ieden; Gotowemi intulerunt na Comisiey Lwowskiej w Jarosławiu do rąk Pana Berezowskiego złotych Szesc Tysięcy; Na teyze Comissiey Żydzi Lwowscy pro suo interesse zapłacili złotych Tysiąc Pięćset; Naiasnieyszemu KJMCi ad rationem długu za assignatia Skarbowe złotych Cztery Tysiące Pięćset; praesidio Cracoviensi pod Commendą JMCi Pana Marszałka Wielkiego Koronnego będące dali złotych Szesc Tysięcy Dwiescie Pięćdziesiąt y Osm groszy pięć pieniedzy Trzy; za assignatiami Skarbowemi roznym Chorągwiom wyliczyli Żydzi et paratis do Skarbu wniesli złotych Tysiąc Pięćset Dwadziescia y Szesc groszy dwadziescia trzy pieniedzy trzy; die Decima Octava July Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo Primo¹ Chorągiew Kozacka JMCi Pana Caryny ad rationem zasług cesserunt złotych Tysiąc Dwiescie Dziewiedziesiąt Osm; Summa modo praemisso zapłaconych facit złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Restat nihil.

Siodme Porachowanie pro Anno Millesimo Sexcentesimo Sexagesimo proveniebant Sto Tysięcy. Na te summe die decima Septima Juny Millesimo Sexcentesimo Nono² Regiment Pieszy JMCi Pana Pawła Calarego Generala Maiora złotych Dziesięć Tysięcy; JMCi Panu Dziboniemu za Kule y Granaty na Artyllerya Koronna złotych Szesc Tysięcy; die decima Quinta Septembris na pewne expensa Rzeptej za ordinacya Comissiey Lwowskiej wydane złotych Dwadziescia Tysięcy; Kozacka JMCi Pana Stanisława Służewskiego, Starosty Hondelskiego [?] z porachowania złotych Pięć Tysięcy Czterysta Osiemnascie groszy dwa; Kozacka JMCi Pana Tomasza Humieckiego Simili[ter] Siedm Tysięcy Dziewietset Szescdziesiąt y pięć groszy iedenascie; Kozacka JMCi Pana Piotra Tebphusa Similiter Trzy Tysiące Sto Siedmdziesiąt y Siedm groszy Dziesięć; Kozacka JMCi Pana Mikołaja Suniowskiego

XIV

na Traktaty Moskiewskie JMCi Panu Stanisławowi Sarbiewskiemu Staroscie Grabowieckiemu złotych Dwa Tysiące; Żydzi Krakowscy wniesli ad manus Domini Tomkiewicz pod[?] Krak[owskiego] Osmnascie Tysięcy Szescset Szescdziesiąt y Dwa; die Vigesima Nona July Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Octavo⁴ na Traktaty Moskiewskie JMCi Panu Stanisławowi Sarbiewskiemu Staroscie Grabowieckiemu złotych Siedm Tysięcy; Secunda Augusti na Regiment pieszy JMCi Pana Jana Franciszka Kierstyna złotych Dziesięć Tysięcy; Decima Sexta eiusdem na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Jana Wielopolskiego Kasztellana Woynickiego Osmset Czterdziesci; za assignatia KJMCi na piechotę JMCi Pana Jackowi Schemberkowi Staroscie Bohusławskiemu złotych Siedm Tysięcy; eodem Żydzi z Kamienca Podolskiego wniesli recognitiis Woyskowemi Cztery Tysiące Pięcset Szescdziesiąt y Dziewięć; eodem na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Jana Sułowskiego złotych Szesc Tysięcy; eodem na Chorągiew Kozacką JMCi Franciszka Dziwanowskiego złotych Szesc Tysięcy; eodem na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Sewerina Kalinskiego Starosty Bracławskiego złotych Trzy Tysiące; eodem na piechotę Polską JMCi Pana Hieronima Konaczewskiego złotych Cztery Tysiące Dziewięćset Dwadziescia y Dziewięć; summa modo praemisso zapłaconych facit złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Restat nihil.

Piąte Porachowanie pro Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Octavo proveniebant złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Na te summe die decima Sexta Augusti na Piechotę Polską JMCi Pana Hieronima Konaczewskiego złotych Tysiąc Siedmdziesiąt y ieden; Vigesima eiusdem na Chorągiew Kozacką Naiasnieyszego KJMCi Dziesięć Tysięcy; eodem na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Andrzeia Rozniatowskiego złotych Pięc Tysięcy; eodem na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Tomasza Humieckiego Łowczego Podolskiego złotych Dwanascie Tysięcy; eodem na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Wincentego Zielinskiego złotych Dwa Tysiące Czterysta Dwadziescia y ieden groszy Dwadziescia y trzy pieniedzy trzy; eodem JMCi Panu Mikołajowi Zacwilichowskiemu Woyskiemu Wianieckiemu złotych Szesc Tysięcy ieden; JMCi Panu Janowi Kaskiemu Czesnikowi Podolskiemu złotych Szesc Tysięcy; eodem na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Tomasza Humieckiego Dwa Tysiące Szescset Szescdziesiąt y Dziewięć; eodem na Jurgielt Strażnikostwa Koronnego JMCi Panu Alexandrowi Zamoyskiemu Tysiąc Trzysta Czterdziesci; eodem JMCi Panu Szymonowi Kaweckiemu na Oboznicтво Woyskowe Osmset; do rąk JMCi Xiędza Kanclerza Koronnego złotych Dwa Tysiące Gotowemi intulerunt; na expensa rozne publiczne Dziesięć Tysięcy Szescset Dziewięćdziesiąt y Osm Groszy Szesc pieniedzy Piętnascie. Summa modo praemisso zapłaconych facit złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Restat nihil.

Szóste Porachowanie Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Nono provenie-

Czterysta Osimnascie pieniedzy pięć; die Duodecima July eodem JMCi Panu Kass-tellanowi Krakowskiemu Trzydziesci pięć Tysięcy; Summa modo praemisso zapłaconych facit Siedmdziesiąt Tysięcy. Restat nihil.

A respectu pospolitego Ruszenia eodem anno uchwalonego proveniebant złotych Dwadziescia Tysięcy; die Septima Augusti do rąk JMCi Pana Instigatora Koronnego za assygnatia Cztery Tysięce; Żydzi Wołyńscy do rąk JMCi Pana Łęczyckiego oddali złotych Cztery Tysięce; Do tegosz rąk JMCi Żydzi Przemyśscy oddali złotych Trzy Tysięce; Do tegosz rąk Żydzi Bełscy y Chełmscy oddali złotych Dwa Tysięce Czterysta; do rąk tegosz JMCi oddali Żydzi Lubelscy złotych Dziewięćset; do rąk tegosz Żydzi Podolscy oddali złotych Tysiąc; do rąk tegosz Kaliscy z Krotoskimi oddali złotych Tysiąc Dwiescie; do rąk tegosz Żydzi Lwowscy oddali złotych Trzy Tysięce Piecset; In Summa modo praemisso zapłacili złotych Dwadziescia Tysięcy. Restat nihil.

Trzecie Porachowanie pro anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Sexto proveniebant złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Na te summe zapłacili do rąk JMCi Pana Łęczyckiego Żydzi Lwowscy oddali Dziesięć Tysięcy Piecset; per eundem na Urząd JMCi Panu Janowi Sapiechi Pisarzowi Polnemu Koronnemu złotych Trzy Tysięce; przes tegosz temusz JMCi na Chorągiew Kozacką dano Dwa Tysięce Piecset Szescdziesiąt y Dwa; die decima February Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Octavo¹ Na Regiment Pieszy Wielmoznego JMCi Pana Jana Zamoyskiego podczaszego Koronnego złotych cztery Tysięce; Vigesima Octava eiusdem JMCi Panu Symonowi Kaweckiego Oboznemu Woyskowemu Jurgieltu na Urząd iego pro Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Sexto et Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Septimo za dwie liecie złotych Tysiąc Szesćset; Vigesima prima eodem na Legacia Jurecka JMCi Panu Sebastianowi Mackowskiemu złotych Trzy Tysięce; eodem na piechotę Polską tegosz JMCi złotych Trzy Tysięce; Vigesima Quinta Aprilis na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Andrzeia Potockiego Oboznego Koronnego złotych Dziewięć Tysięcy; Vigesima Octava May Żydzi Poznaniańscy intulerunt paratis ad manus Domini Wodzicki złotych Tysiąc; na Dragonia JMCi Pana Jana Bekona złotych Tysiąc; Nona Juny na Regiment Dragonski JMCi Pana Jana Sapiechi Pisarza Polnego Koronnego złotych Dwadziescia Cztery Tysięce; Vigesima Octavo Żydzi Krakowscy do rąk JMCi Pana Tomkiewicza wniesli złotych Tysiąc Trzysta Trzydziesci y Osm; JMCi Panu Tobiaszowi Morsztynowi Podstolemu Krakowskiemu złotych Trzy Tysięce; paratis intulerunt złotych Trzy Tysięce; Summa praemisso zapłaconych facit złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Restat nihil.

Czwarte Porachowanie pro anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Septimo proveniebant złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Na te summe die Vigesima Nona July

podpisałiśmy y pieczęcią Koronną stwierdzić rozkazaliśmy]. Dan w Warszawie dnia dwudziestego siódmego Miesiąca Czerwca Roku Pańskiego Tysiąc Sześćset czterdziestego trzeciego Panowania Naszego Polskiego y Swedzkiego piętnastego Roku. Cui supplicationi [Nos benigne annuentes literas praeinsertas ad acta praesentia suscipi ex eisdem authentice extradi iussimus]. Vladislaus Rex.

Thomas Uieyski, Sekretarz Jego Królewskiej Mości

No. 15

(לסעי' רכ"ג, רכ"ד, רכ"ה, ר"ל, רל"ג, רל"ח, ר"מ, רמ"ג)

Oblata Liquidationis inter Thesaurum Regni et totam Universitatem Judeorum.

Ad officium Actaque praesentia Castrensia Capitanealia Leopoliensia personaliter veniens Nobilis Stanislaus Gosdowski obtulit eidem officio et ad acti-candum porrexit liquidationem certam inter Thesaurum Reipublicae et totam Uni-versitatem Judaeorum Regni, manu Illustris et Magnifici Supremi Regni Thesaurarii et Generosi Hiacynti Bianka Subscriptas Sigilloque Thesauri Regni Com-munitas tenoris eiusmodi sequentis.

Porachowanie skarbowe z Żydami Koronnemi względem pogłównego od których przychodzi pro Anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Quarto złotych Siedm-dziesiąt Tysięcy, którą sumę Skarbowi Koronnemu tak wypłacaia: die Decima Sexta Aprilis Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Quarto JMCi Panu Mikołaiowi Hadzieiowiczowy złotych Dwadzieścia Szesc Tysięcy Pięćset Czterdziesci Pięc y groszy dwadzieścia ieden; die Vigesima Quarta July eiusdem JMCi Panu Staroscie Halickiemu na Dragonia y Kozakow złotych Dwa Tysięce Siedmset Czterdziesci y Siedm groszy Dwadzieścia pieniaszkow Dwanascie; die Vigesima Sexta Augusti eiusdem Na Regiment cały JMCi Pana Woiewody Malborskiego Tysiąc; die Secunda Septembri eiusdem JMCi Panu Hadzieiowiczowi dana assignatia na złotych Dwadzieścia y Dwa Tysięce Dwiescie Dwadzieścia y Dwa złotych; die Vige-sima Tertia Novembris eiusdem JMCi Panu Pisarzowi Polnemu ad rationem Spisnego złotych Siedmdziesiąt¹ Tysięcy czterysta ośmdziesiąt y cztery groszy osimnascie pieniędzy Szesc; Summa modo praemisso zapłaconych facit Siedmdziesiąt Tysięcy. Restat nihil.

Drugie Porachowanie pro anno Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Quinto pro-venit Summa złotych Siedmdziesiąt Tysięcy. Na te summe die decima tertia January Millesimo Sexcentesimo Quinquagesimo Quinto na Dragonia JMCi Pana Stephana Czarnckiego Oboznego Woyskowego Szesnascie Tysięcy Dziewiecdziesiąt² y Trzy; eodem na Chorągiew Usarską JKMCi złotych Osm Tysięcy Szescset Siedm-dziesiąt y osm groszy Dwadzieścia y pięć; eodem Na Chorągiew Kozacką JMCi Pana Jana Sławinskiego Miecznika Starodubskiego złotych Dziewięć Tysięcy

.Dziewięćset : ל"ז 2

.Siedmnaście : ל"ז 1

decreti, synagogarum ob impedimentum aliquod cultus divini, conservamus, et nihilo-
minus, ne supranominati Judaei omnes in regno nostro erigere et de novo in pos-
terum extruere audeant et praesumant¹, sed tantum, si quae conflagratae sive collapsae
aut deterioratae antea sint² vel fuerint, in iisdem locis, in quibus extiterunt, restau-
rent et exaedificent statuimus ac sententiamus praesentis decreti vigore. In cuius
rei fidem praesentibus sigillum regni est appensum.

Datum Varsaviae feria secunda in crastino Dominicae sexagesimae A.D. MDCXXXVIII.,
regnorum nostrorum Poloniae quinto, Sveciae vero sexto anno. Relatio Reverendissimi
in Christo patris domini Petri Gembicki, episcopi Praemisl[iensi] — regni Poloniae
vicecancellarii.

No. 14

(לסעיף קמ"ד)

Vladislaus IV etc. — — Significamus etc. — — Oblatas esse ad acta cancellariae
nostrae maioris per manus generosi Ioannis Wisemberg secretarii Sacrae Regiae
Maiestatis literas papireas manu nostra subscriptas et sigillo Regni maiori commu-
nitas, sanas, salvas et illaesas, omnique suspicionis nota carentes, supplicatum Nobis,
ut eas ad acta praesentia cancellariae nostrae maioris suscipi mandare dignaremur.
Quarum tenor sequitur talis:

Władysław Czwarty z Bożej Łaski Król Polski etc. Wszem wobec i każdemu z osobna
komu to wiedzieć należy a mianowicie Starszym y inszym Żydom krakowskim
oznaymujemy. Ponieważ przykładem Stanów Koronnych, z powinney wdzięczności, na
zniesienie długow naszych dla Rzeczypospolitej zaciągnionych miasta nasze Koronne
chętnie pieniężnemi summami przyłożyć się offiarowali y wyście obiecali, przeto
chcemy to mieć po Was abyście za pokazaniem sobie tego Uniwersału Naszego z
Lwowskiemi, Poznańskimi, Lubelskimi y innemi Koronnemi Żydami,
którzy do was należą porozumiawszy się, summę sześćdziesiąt tysięcy złotych polskich,
na dzień Święta Trzech Królów w roku tysiąc sześćset czterdziestym czwartym blisko
przyszłym złożyli, o czym Uniwersały nasze do Starszych y inszych Żydów Lwow-
skich, Poznańskich, y Lubelskich oznaymując posłaliśmy y aby to co na nich przydzie
do Was Starszych Żydów Krakowskich bez wszelakiey zwłoki y trudności odesłali.
A od Was w Krakowie pomienioną całą summę Sześćdziesiąt Tysięcy złotych Uro-
dzonemu Janowi Wizembergowi, Sekretarzowi Naszemu Burgrabiemu Krakowskiemu,
odebrać y z niey Qwitować ręcznym Qwitem zleciliśmy. A gdybyśmy w tey dona-
tiwie iąką zwłokę przez was uznali przysłoby Nam z inszey miary na was tego
dochodzić y wetować, czego uchodząc tym chętniey wyraźney tey woli Naszey dosyć
uczynicie dla łaski Naszey. Na co dla lepszej wiary [ten uniwersał nasz reką naszą

Judaei in regno nostro synagogas ullas absque singulari consensu :Castr. Leop. 1

.hinc :Castr. Praem. 2 nostro extruere etc.

procedentes eadem, quae supra inferrent,¹ poenasque eo nomine cum demolitione noviter exstructarum ubivis ante tempus coronationis synagogarum, vigeret, idem iudicium² assessorum nostrorum rursus partium controversiis auditis, citato praedicto primum respondere, deinde directe respondere iniunxerat, ac tandem ob concurrentiam ab utrumque³ privilegiorum partis supranominatae, et causam praesentem cum toto eius effectu ad Nos et iudicium relationum nostrarum propriarum remiserat, alias prout citatio praefata tum et decretum assessorum nostrorum fusius de praemissis disponunt et obloquuntur.

In termino itaque hodierno iudicium relationum nostrarum propriarum ex eadem remissione legitime proveniente et hucusque continuato partibus praedictis, actorea per infideles Samuelem Mendel Lublinensem et Marcum Nikiel,⁴ syndicum Judaeorum, plenipotentes suos, citata vero personaliter coram nobis comparentibus⁵ [eumque terminum attentan, et controversias quasi in Iudicio assessorum nostrorum agitatatas et petendas et ultro citroque per varias rationes disputantibus conservationemque privilegiorum suorum expetentibus],⁶ Nos cum consiliariis nostris lateri nostro assidentibus, auditis partium defensis et allegationibus sententiaque assessorum nostrorum directe respondendi approbata, citato coram nobis directe respondere mandavimus. In directa autem responsione conventa, privilegia et donationem legitime obtinuisse et quod actores ultra privilegia sibi concessa, synagogas exstructas possideant, inferente ob idemque ad reponendum eorum privilegiorum se non teneri⁷ allegante, immo vero circa eadem conservari petente et adjudicationem earum synagogarum vigente, nos cum iisdem consiliariis nostris, lateri nostro assidentibus, auditis rursus partium controversiis eoque considerato, quoniam actores primum⁸ Judaei in regno nostro privilegium suum super synagogas, in quarum usu et possessione ad tempus coronationis nostrae fuerint, prius privilegiis citati moderni producunt, cum quod idem citatus donatariusque de exstructis post coronationem nostram synagogis nihil docet, ideo sublati et cassati privilegiis donationeque citati moderni donarii nostri, partem actoream, Judaeos omnes in Regno Poloniae circa privilegium felicitis coronationis nostrae ipsis concessum, etiam quo ad additamenta synagogarum vulgo przyszkole⁹ tam pro sexu femineo, quam masculiis Judaeis in quibuscunque civitatibus¹⁰, oppidis regni nostri, quotquot sunt exstructa, conservandos esse duximus, uti quidem perpetuo, salvo tamen iuribus sanctae fidei catholicae Romanae, quoad vicinitatem et altitudinem in proximo extruendarum, in posterum a data praesentis

.conventus procedendi eadem, quod supra inferret : Castr. Leop. 1

.abutimque : Castr. Praem. 3 .syndicus : Castr. Leop. 2

.controversente : Castr. Leop. 5 .Makiel : Castr. Leop. 4

.Castr. Leop. השלמה מתוך 6

.nimirum : Castr. Leop. 8 .censeri : Castr. Leop. 7

.finitatibus : Castr. Praem. 10 .przyszkółki : Castr. Leop. 9

No. 13
(לסעיף ק"ג)

Vladislaus IV Dei gratia Rex Poloniae etc. — — Significamus etc. Citatum fuisse ad Nos et iudicium nostrum litteris citationis nostrae¹ nobilem Paulum Studziński² decanum infrascriptum ad instantiam infidelium seniorum totiusque communitatis Judaeorum Cracoviensium, Poznaniensium, Leopoliensium³, Lublinensium, Luceorensium ac aliarum quarumvis civitatum et oppidorum intra regnum Nostrum existentium actorum, ad reponendum certum privilegium nostrum die XIV mensis Novembris A. MDCXXXVII obtentum, tum et aliud die XIV. mensis Decembris anno quo supra eidem emanatum, nec non et donationem super omnes et singulas synagogas Judaeorum tam publicas quam privatas in civitatibus et oppidis Regni nostri extractas per ipsos ac acquisitas⁴ coram actis castrensibus Varsoviensibus sabbatho ante festum S[anc]tae Priscæ Virginis proximo anno praesenti recognitam, ad videndum nimirum et audiendum privilegia eadem, ut et donationem praedictam, quae contra iura et privilegia tam nostra quam Serenissimorum antecessorum nostrorum usumque eorundem antiquum nequiquam subsistere possunt, reponi et restitui, eademque ex rationibus⁵ iuridicis tolli, cassari, actores Judaeos omnes in regno nostro existentes circa iura, privilegia et usum omnium ac singularium synagogarum in quibuscumque civitatibus et oppidis regni extractarum, in quarum pacifica possessione hucusque exstiterunt, conservari, et alia iuxta exigentiam status⁶. Quo in termino ex eadem citatione proveniente, cum partes praenominatae coram iudicio assessorum nostrorum comparerent et actores quidem privilegium felicitis coronationis nostrae in anno MDCXXXIII super usum et possessionem synagogarum ad illud⁷ usque tempus extractarum, deponerent, cassationemque privilegiorum posteriorum et donationis per conventam partem obtentorum expostularent, citatus vero⁸ incompetentiam actoreatus et actionis obiiceret, poenasque ratione synagogarum contra iura antiqua constructarum et erectarum super actoribus decerni peteret, iudicium assessorum nostrorum ex partium allegationibus eo considerato, quoniam actu ad privilegium sub tempus felicitis coronationis nostrae obtentum⁹ cum et ad alia singularia antiqua privilegia contra partem conventam¹⁰ dirigeretur, ideo actoribus et actione competentibus adinventis procedere inclusa citatio¹¹ decreverat, cum autem conventi

1. de causa infrascripta : Castr. Leop. בא בניסח lit. citat. nostr. במקום

2. Studziński : Castr. Leop. 3 שם זה חסר בניסח .Castr. Praem.

4. citationibus : Castr. Leop. 5 per ipsum requisitam : Castr. Praem.

6. aliud : Castr. Praem. 7 iuxta iuris exigentiam statui : Castr. Leop.

8. donationemque per conventum praesentem obtentam ex iis : Castr. Leop.

[exposcerent], citatus, eis incompetentiam etc.

9. quoniam actio per actores obtenta : Castr. Leop.

10. in causa citata : Castr. Leop. 11 contra praesentem conventum : Castr. Leop.

VIII

gravamen et damnum ingens prefatorum Judaeorum, quod sibi contra vos aestimant ad centum millia aureorum vng.¹ quare utamini ad videndum et audiendum poenas arbitrii n[ost]ri ob contraventionem litteris mandati n[ost]ri contra vos decerni, nihilominus prefattos Judeos incolas regni n[ost]ri ad conversationem commertia et mercaturam in pref[ata] civ[itate] n[ost]ra Gedanensi exercenda iuxta iura et consuetudinem antiquam mediante sententia n[ost]ra admitti et ne in posterum eosdem praepedire seu excludere a commertiis publicis presumatis, poenam n[ost]ram interponi in damnis suprataxis condemnari et in causa praesenti prout iuris et aequitatis ratio postulaverit statui decernique. Ad praemissa et alia nobis in termino futuro latius deducenda sitis iudicialiter responsuri.

Datum Warsaviae, sabbatho post festum conceptionis beat[issi]mae M[ariae] V[irginis] proximo anno d[omi]ni 1616.

No. 11

(לסעיף צ"ד)

Ein gestrenger Rath hat occasione eines von fünf Juden wegen tolerirung ihrer Weiber und Kinder eingereichten Memorials geschlossen, dass alle Juden-Weiber und Kinder (jedoch vor ietzt noch diejenigen, deren Männer auf Recommendation grosser Herrn toleriret werden, ausgenommen) so wol in — als vor der Stadt, weder im Jahr-Marckt. noch ausser demselben und also zu keiner Jahres-Zeit nicht geduldet, sondern alsobald fortgeschaffet und nicht mehr hereingelassen werden sollen. Decretum in Consilio Senatus Wratislaviensis d. 11. Mart. 1617. Den 15 Mart. Darauf kamen die Juden-Eltesten aus Pohlen und die Juden von Zilz umb Hereinlassung ihrer Weiber ein, Sie wurden aber wegen obigen Decreti damit abgewiesen. Endlich als dess überlauffens kein Ende war, wurde den 18. Mart. bewilliget, dass die Juden-Weiber, jedoch nur noch diesen Jahr-Markt sollen hereingelassen und toleriret werden.

No. 12

(לסעיף קט"ו)

Władysław IV — — Poborcom województw i ziem.

Aczkolwiek uchwałą przeszłego sejmu wyraźnie opisaną, jest włożona na wszystkie Żydy wobec od stanów koronnych in summa 80.000 złp. i przytem podymne zniesienie reraźniejszych Rpltej ciężarów, że jednak suplikowali nam Żydzi starsi, iż przeszłych czasów poborcy zwykli uchwalone powagą sejmową podatki disquisityą przywozic, a zatem nad powinność więcej od nich wyciągać, przeto aby z tej miary uciążani nie byli, rozkazujemy — — abyście wierności wasze więcej nad jedno podymne od Żydów nie wyciągali, ale raczej onych przy uchwale sejmowej cale zachowali, a zwłaszcza tak wielka summa na nich jest włożona.

.(Hungarealium =) Vengarealium? = 1

od osób i rzemioł żydowskich i sług wszelakich i czeladzi ich nie wciągali ani ich o to turbowali i nie ciemnęli, gdyżby to nietylko przeciwko uniwersałowi się działo, ale i ku szkodzie wielkiej skarbu Rzeczypospolitej której ni na kimby inszym ścigać przyszło, jedno na tych, coby jej przyczyną byli. A dla lepszej wiary i pewności podpisałem się ręką swą przy pieczęci swej. Dan w Markusowie V Augusti 1607. Jan Firlej z Dąbrowicy podskarbi koronny.

No. 10
(א"צ ת"עס')

Actum in castro Posnaniensi feria sec. ante festum s[an]c[t]i Thomae Apostoli proximi anno Domini 1617. Oblata cittationis contra cives Gedanenses ex parte Judaeorum Posnaniensium. Oblata est ad acticandum in acta officii praesentis castrensis Posnaniensis cttatis Sacrae et Serenissimae Mtis. Regiae infrascripta sigillo regni maioris Cancellariae communita tenoris talis.

Sigismundus Tertius Dei Gratia Rex Poloniae — — vobis spectabilibus et famatis burgrabio, proconsuli, consulibus, advocato, scabinis totique magistratui civitatis n[ost]rae Gedanensis de officiis bonisque v[est]ris omnibus mandamus, ut coram nobis et iudicio n[ost]ro [Varsav.] vel ubi tunc cum curia n[ost]ra feliciter constituti fuerimus a positione praesentis cttationis n[ost]rae in quattuor septimanis personaliter et peremptorie compareatis ad instantiam infidelium Izaaci Jakubowicz Cracoviensis, Abrahami Salomonis Posnaniensis, Jelen Lublinsensis, Wolffii Leopoliensis et aliarum quarumvis civitatum, oppidorum, villarum seniorum et omnium ac singulorum Judaeorum incolarum regni nostri actorum, qui vos cttant ideo, quia vos contra iura publica Regni n[ost]ri et consuetudinem antiquam hactenus observari solitam praefatos Judaeos incolas Regni n[ost]ri omnes et singulos onera quaevis aequaliter cum aliis incolis n[ost]ris ferentes absque consensu ordinum regni nec non scitu et mandato n[ost]ro sub pretextu cuiusdam edicti, in terris Prussiae privatim in derogationem iuris communis inter vos facti et in civitate n[ost]ra Gedanensi nulliter per vos et officium vestrum publicati, a conversatione, commoratione, commerciis negotiationibus et mercatura, in eadem civitate Gedanensi iuxta antiquam consuetudinem exercendas, temere exclusistis, repul-sistis et alienastis et licet quidem litteris mandati n[ost]ri eo nomine a pref[atis] iudaeis actoribus requisiti fueritis, ut eosdem tamquam spoliatos ad commertia publica et mercaturam exercendam in eadem civitate n[ost]ra Gedanensi admittere-tis etsi vobis cum illis aliqua — — lis et actio seu quodcumque praeiudicium incer-cedet iure mediante in foro competenti contra eosdem procederetis, nihilominus vos minime attentis litteris mandati n[ost]ri eosdem Judaeos ad pristina commertia et mercaturam exercendam in praedicta civitate n[ost]ra Gedanensi admittere non vultis imo temere recusatis, eosdemque nullo iure a conversatione vestra et commerciis excluditis, facientes premissa in derogationem iurium regni n[ost]ri, praeiudicium

VI

torom do wiadomości przywodzę y w tem ich z urzędu swego napominam aby insz poborów y innych podatków czynszacz y depaktowacz tedy by zatym Instigatorowi skarbowemu przyszło dochodzić za każdym takim szkody szkarbowey y wyny gdyż to skarb wszystkim Żydom wyiednał że ich ma od wszelakiego płaczenia y wyciągania pogłównego albo poboru bronić y zastępowacz. A dla lepszej wiary y pewności podpisałem ręką swą y pieczęć moją skarbową przyłożyć kazałem. Dan w Warszawie dnia XVIII Miesiąca Marca roku Pańskiego MDC pierwszego.

Jan Fierley z Dabrowicze, podskarbi koronny.

No. 8

(לסעיף ח')

Jan Firlej z Dąbrowic, podskarbi koronny i lubelski capitaneus, wszem wobec i każdemu z osobna, komu o tem wiedzieć należy oznajmuję, iż mocą uchwały sejmu walnego krakowskiego blisko przeszłego, postanowiłem z samymi starszymi Żydy strony pogłównego ich po wszelkiej koronie za pewną sumę do skarbu Jkról. Mości oddać na pewne czasy, obowiązali się wszem, iż potrzebom Rpltej nieladajako prędkim oddaniem dogodzić według postanowienia mają.

Upewnieni też są odemnie w tem, iż za takim powszechnem dosię uczynieniem skarbowi za to, że im to uniwersał obwarował od wszelakiego poboru w tym roku 1603 mają być wolni; co wszystkim pp. poborcom i ich succollectorom do wiadomości przywodzę i w tem ich napominam z urzędu mego, aby już pobory i insze podatki od osób żydowskich, sług wszelakich i czeladzi ich nie wyciągali, ani ich o to nie turbowali, nie ciemieżyli, gdyż gdzieby kto chciał onych do takich podatków cisnąć i depaktować, tedy zatem instygtatorowi skarbowemu przyszło szkody skarbowej i wini, gdyż to wszystkim Żydom warował, że ich ma od wszelakiego płaczenia i wyciągania pogłównego i poboru bronić i zastępować. Dan w Lublinie 23 kwietnia 1603 r. Jan Firlej z Dąbrowic, podskarbi koronny.

No. 9

(לסעיף ט')

Jan Firlej z Dąbrowicy podskarbi koronny, lubelski starosta, wszem wobec i każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, oznajmuje, iż mocą uchwały sejmu walnego warszawskiego blisko przeszłego w roku 1607 odprawowanego, postanowiłem samemi Żydy Starszemi, strony pogłównego ich po wszelkiej Koronie, za które pewną sumę do skarbu króla J. Mości oddać na pewne czasy obowiązali się, w czym iż potrzebom Rzeczypospolitej prędkim oddaniem dogodzić mają, upewnieni też są w tem, iż za takim powszechnem obowiązaniem się do dosię uczynienia skarbowi, jako to uniwersał warował, od wszelakiego poboru w tym roku 1607 mają być wolni. Co wszystkim panom poborcom i succollectorom ich do wiadomości przywodzę i w tem ich żądam i upominam z urzędu mego, aby już poborów i wszystkich podatków

subscriptione manu propria Magnifici Joannis Fierlei de Dambrowicze
tesaurarii Regni [Lubli]nensis Capitanei cuius tenor talis.

Jan Fierlei z Dąbrowicze Podskarbi koronny, Lubelski — — starosta. Wszem wobec
y każdemu z osobna komu by tho wiedzieć należało zwłaszcza Poborczy Lwowskiego
y Żydaczowskiego Powiatów także succollectorom [pisarzom] w mieisczu iego
będącym oznaimuię. Isz za uchwałą seimu przeszłego Warszawskiego w roku
niniejszym iako inszej pobór tak i na Żydy uchwalony iest, według [którego]
Żydowie po wszitkiey koronie w których sie tisz Żydowie Lwowskiego [y Żydacz-
kiego] Powiatów zawiraią arendowali u mnie pogłównie za pewną summę, za [czim
My] wszeliakich Poborow tak sami od siebie iako y sług y czeliadzy swej [także
— — przekupieństw] swech w koronie wolny bicz mają, przeto niniejszym listem
wszem [tho] do [wiadomoszczy] mianowicze Panu Poborczy Lwowskiemu przywodząc
napominam z Urzędu — — aby od Żydow także sług y czeliadzy ich wszellakiei y
y przekleństw żadnego poboru y żadnych podatków poborowich niewibierał y sługom
albo — — [succollectorum] swym wybierać niedopuszczał gdysz się mi tho w arendzie
warowali Aby Ży — — iakiego Particularnego wybierania Skarbowi zatrudnienie w
oddawaniu thej arendy, — — Żydów nie urosło, a ieślibi thysz czo poboru od Żidów
nim by tho postanowienie [nasze] do wiadomoszczy P. Poborcze przisło wibrano
było tedy się to nazad Żydom przy — — ktoby od nich to wybrał wrócić ma.
Gedzieby się theż P. Poborcza z sługami [swoiemi] inaczey zachował prze czoby
skarb y szkodę iaką odniósł tedy na takowym każdym przez Instigatora zatrudnienia
skąd y win dochodzićby skarb musiał. A dlia większey w to wiary y pewności pod-
pisałem ten list ręką swą y pieczęć moję przyłożić kazałem w Lublinie 17 Junij
1598. Jan Fierlei z Dąbrowicze, Podskarbi.

No. 7

(לסעיף ז')

Oblata quitationis Judeorum.

Oblatae et exhibitae sunt officio presenti litterae obsigillatae et subscriptae modo
infrascripto autentico ulla suspicionis nota carentes pro parte Judeorum incolarum
Regni servientes tenoris eiusmodi.

Jan Firley z Dombrowicze Podskarbi koronny Starosta Lubelski. Wszem
wobec y każdemu z osobna komu to wiedziecz należy oznaymuię iż mocą uchwały
Seymu Walnego Warszawskiego blisko przeszłego y za co ukazaniom Króla Jego-
mości postanowiłem z samemi starszemi Żydami strony pogłównego ich po wszystkiei
koronie za którą pewna summa do skarbu króla Jegomości oddać na pewne czasy
obowiązali się iako insz y oddali w czym y z potrzebom Rzeczypospolitey nielada
iako prędkiem oddaniem dogodzili upewnieni też są wtem iż za takim powszechnem
uczynieniem skarbowi iako iemto y Uniwersał warował od wszelakiego poboru w
tem roku MDCl maią być wolni, co wszystkiem panom poborcom y ich sukkolect-

IV

przychylając się do universalu poborowego wszech wobec urzędów y poborców naszych w koronie naszej będących, tym listem naszym upominamy y onym rozkazujemy aby przerzeczonych wszech Żydów w koronie naszej będących, których imiona y przezwyska tu chcemy mieć za wyrażone y z nich każdego z osobna, o iakiekolwiek podatki poborowe imieniem naszym, albo Skarbu naszego, tak urządnie iako y nie urządnie, iako nieimpediowali ani molestowali y do płaczenia iakiegokolwiek, nad summę wyszszey pomienioną, nam iusz przez nie y istotnie zapłacono, znowu nie wyciągali, ani przymuszali pod łaską naszą. Dan we Gdańsku ostatniego dnia miesiąca sierpnia roku pańskiego tysiącznego pięczsetnego dziewięćdziesiątego trzeciego panowania naszego roku szóstego. Sigismundus Rex.

No. 5

(לסעיף ה'א')

Feria secunda post octavas Sacratissimi Corporis Christi proxima anno Domini 1590 quinto.

Oblata literarum S. R. M. ex parte Judeorum.

Ad officium et acta ad Castrum Leopoliense veniens personaliter infidelis Mendel Sinagogus Judeorum Leopoliensium exhibuit officio presenti literas universales papireas Sacre Regie Maiestatis sub titulo et sigillo subscriptioneque manus propriae eiusdem Maiestatis Regie, petens easdem per officium suscipi et in Acta ingrossari. Quibus officium visis in nullaque parte suspectis in Acta Castrensia Leopoliensia prout in se habent inseri mandavit. Quarum tenor est eiusmodi.

Sygmunt III z łaski Bożej król Polski Wielki Xiążę Litewskie etc. Wszystkim wobec y każdemu zoszobna, Dygnitarzom, Urzędnikom i ych urządnom a mianowicie y Succollectorom ich. Uprzejmie y wiernie nam mili. Dla prędkiego ratunku potrzeb Rzeczypospolitey arendrzaliśmy pogłównie żydowskie na przeszłym Seymie uchwalone po wszystkiej Coronie i państwach do nień należących szamymże Żydom w Koronie mieszkaiącym, względem którey arendy do skarbu naszego pewną summę za postanowieniem z nami uczynionym w krótcze dać y odliczyć mają. Przeto napominamy Uprzejmych y Wiernych waszych y onym rozkazujemy chcąc to mieć żebyście od tych Żydów tak tego pogłównego iako y inszych podatków poborowych niewyciągali y owszem one szpokoine od wszelakich podatków poborowych zachowali, tak jako przed tym wolni bywali gdy pogłównie płacziwali do łaszki naszej y powinności swey inaczej nieczyniąc. Dan w Krakowie dnia 19 Miesiąca Maia Roku pańskiego MDXC Piątego Panowania Królestw naszych Polskiego ószmego Szwedzkiego wthorego. Sigismundus Rex.

No. 6

(לסעיף ו')

Oblata arendae Judeis per Tesaaurarium Regni per Isakowicz sub titulo sigillo

y ręką swą podpisałem. Dan we Lwowie die ultimo Augusti Anno Domini Millesimo Quingentesimo Octogessimo nono. Jan Zamoyski, Jan Potocki z Potoka.
(Castr. Leopoliensia, t. 205, p. 1089; t. 346, p. 686).

No. 4

(לסעיף ט"ו)

Oblatae litterae S. R. M. ex parte Judeorum.

Actum in Castro inferiori Leopoliensi die dominico ante festum sancti Francisci Confessoris proximo Anno domini millesimo quingentesimo nonageno¹ tertio coram officio Castrense Leopoliense.

Ad officium et acta ea Castrensia Leopoliensia personaliter veniens Perfidus Mendel Synagogus, obtullit eidem officio litteras Sacrae Regiae Maiestatis Sigillo regni minor[is] Cancellariae obsignatas ac manu propria Severissimi moderni Regis Poloniae subscriptas. Quibus litteris eadem Sacra Regia Maiestas nunciat Judeos omnes in regno Poloniae existentes Contributionem Capitaalem in Comitibus generalibus proxime preteritis laudatis, ipsisque dari mandatam soluisse ob solutionemque eius contributionis eos liberos iisdem litteris suis pronunciat. Quibus officium visis autenticis minime suspectis, ad petitionem eiusdem Judei eas in acta hec inseri mandavit. Quae tales sunt:

Zigmunt trzeci Z Bożej łaski król Polski, wielki Xsiążę Litewskie, Ruskie, Pruskie, Mazowieckie, Żmudzkie, Inflanckie etc., Królestwa Szweckiego dziedziczny król. Wszem wobec y każdemu z osobna, Woiewodom, Castellanom, Starostom, Poborcom, Burmistrzom, Raicom, Woitom, y inszym ossobom po wszystkiei koronie polskiej na urządzie postanowionym, także ich namiestnikom y miejsca trzymającym iakiegokolwiek stanu, godności y zawołania, uprzejmie wiernie nam mieliym naszą królewską, uprzejmie wiernie nam mieły. Ale zezmy pobór pogłównego z Żydów po wszyskiej Koronie y państwach do niej należących mieszkających na Seimie Walnym Coronnym blisko przeszłym przez nas y Stany koronne uchwaliony pewney osobie do wybierania zliczeli byli, jednak ysz czisz Żydowie przy uniwersalie poborowym stojące y na Sejmikach blisko przeszłych, aby przybyli zachowani pilne staranie y nalieganie czyniącz w którym uniwerssalie to iest wyrażono, że z tego poboru pogłównego nie mają być więcej nad summę dwadzieścia tysięcy złotych polskich wyciągani, summę tę przeznaczoną do rąk naszych zupełnie y istotnie oddali y zapłacili, z której summy przez nas dostatecznie są kwitowani, iako kwit nasz od nas dany szerzey o tym szwiadszy za którym dosycz uczynią nim nam za tę summę poboru pogłównego czisz pomienieni Żydowie po wszystkiei Koronie będący od wszeliakich podatków poborowych, a mianowicie od rzemiosł, kramów, szoszów, sługi swęgo y narodu krześciańskiego solią przekupowania, y towarów swoich roboty są wolni. Przeto my

inprimis produxerunt quietationem a Magnifico prefato Domino Dulski tesarario Regni, super summam duorum millium aureorum Hungariealium, qua summa ad rationem summę prefatam contributionis per eumque Magnificum est ab ipsis Judeis levata Deinde ad officium et acta presentia reposuerunt summam sex milium ducatorum sexaginta sex florenorum per grossos triginta et grossos viginti reposuerunt, et circa officium et acta presentia relinquerunt¹, et hoc ex eo quia in litteris universalibus non sit expressum [in] cuius manus eadem summa solvi et reponi debeat, igitur satisficient litteris universalibus de sui satisfactione et indemnitate sunt officiose protestati. Et hic idem personaliter stans magnificus Nicolaus Herburth a Fulsztyn Castellanus Przemyślensis et loci presentis Capitaneus recognovit eandem summam ad officium sunt et acta presentia repositas et relictum esse, offerens se eamque non extraditurum donec ab eaque cui interexit[!] eandem recipere tam easque Judeis² quam officio suo quietatio sufficiens subsecuta fuerit.

No. 3

(לסעיק י"ב)

Oblata sunt officio praesenti Castrensi Leopoliensi litterae infrascriptae quietorum Magnifici Nicolai Herburti de Fulsztyn Castellani Premisliensis et Leopoliensis et Capitanei de summa recte inferius specificata Illustris et Magnificus Joannius Zamoyski Cancellarius exercitumque regni supremus Knyssineus Belzeus etc. Capitaneus suo sigillo et manu illius subscriptione propria emanata quibus officio nullam subscriptionis nota redolentisque visis easque subregit et actis suis annotari fecit inque tenorem suum.³

Jan Zamoyski Canclerz i Hetman Coronny Polski, knyszyński i Malborski etc. Starosta. Zeznam ninieyszym pisanem swym, iżem z rąk Jego Mości Pana Mikołaja Herburtu Castellana Przemyśkiego, Starosty Lwowskiego, odebrał summę sześćtyśięcy dwieście sześćdziesiąt y sześć złotych, po groszy trzydzieści rachuiąc, y groszy dwadzieścia, która summa była położona w Urzędzie y act Grodzkich Lwowskich przez Żydy tak w Coronie jak w wielkiem Xsięstwie Litewskiem będące raty pierwszej wedle Uniwersału Coronnego a przeto ja upatrując wielkie niebezpieczeństwo Coronne od nieprzyjaciela Coronnego, Turków y Tatarów, tę summę na żołnierza przyidzie Urzędu mego Hetmańskiego wziąłem, z którey tak Żydy jako Jego Mości kwituię y wolnym czynię, o które pieniądze ja Rzplitej odpowiedzieć będę powinien. A dla lepszej wiary y pewności tego pieczęć swą przycisnąć rozkazałem

1 צ"ל: reliquerunt.

2 נראה שהמשפט צריך תקון כדלקמן: ad officium suum — — repositam et relictam esse.

— — donec ab eoque cui interesset eandem recipere tam eisque etc.

3 המשפט אינו כשורה.

מדור התעודות הלועזיות

No. 1

(לסעיף י')

Jan Dulski kanclerz chełmski, padskarbi koronny etc.

Wszem wobec i komu o tem wiedzieć należy, a mianowicie urodzonemu panu Kasprowi Wasiczyńskiemu, poborcy w województwie ruskiem lwowskiej i halickiej ziemi, oznajmia, iż za wiadomością i pozwoleniem króla Jmości uczyniłem pewne ustanowienie z Żydy starszymi krakowskimi, poznańskimi, lubelskimi i inszych miast, strony pogłównego od Żydów na blisko przeszłym sejmie koronnym uchwalonego na wszystkie Żydy w Koronie, na który pobór, przerzeczeni Żydowie mają oddać i zapłacić do skarbu koronnego pewne sumy, z nimi umówione według uniwersału poborowego na śródopście. Dan w Krakowie 7 marca 1587¹ r. Jan Dulski.

No. 2

(לסעיף י"ב)

Actum in Castro inferiori Leopoliensi feria quinta ipso die festi sancti Barthomei Apostoli anno quo super coram Domino Vicecapitano.

Protestatio de contributione Judeorum.

Comparens personaliter coram officio presenti Capitaneali Castrensi Leopoliensi, cui presidebat generosus Stanislaus Dambrowski Vicecapitaneus Leopoliensis et actis presentibus, generosus Michael Lidzbinski notarius thesauri magnificus, Joannis Dulski Castellani Culmensis et Regni Tesaurarii famulus protestatus est et manifestabatur coram officio presenti, ostensis litteris Sancte Maiestatis Regie, quia illi iuxta debitum officio sui paratus summam ratę decem millium florenorum pecuniae a Judeis tam in Regno quam in magno ducatu Lithuaniae inhabitantibus in vim contributionis pro die hodierna solvi per eos tentam numerare recipere et eosdem quietare.² Verum quia prefati Judei eandem summam non persolverunt nec dare voluerunt, ideo de diligentia prefati domini sui in presentia aliquorum Judeorum iterum atque iterum protestus est. Et hic idem personaliter stantes perfidi Isaac Nachmanowicz et Marcus Judei seniores Leopolienses nomine totius communitatis Judeorum tam in regno quam in magno ducatu Lituaniae existentium

1 נדפס 1588 ותקנתי על סמך הכותרת: 1587 [obl. 4. IV] 7. III

2 המשפט אינו כשורה.

ACTA
CONGRESSUS GENERALIS JUDAEORUM
REGNI POLONIAE
(1580—1764)

quae supersunt omnia cum deperditorum
fragmentis et testimoniis

collegit explanavit et edidit

ISRAEL HALPERIN

SUMPTIBUS INSTITUTI BIALIKANI • HIEROSOLYMIS MCMXLV

All rights reserved, 1945

Printed in Palestine by Central Press, Jerusalem